ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

วินยวินิจฺฉยฎีกา

(ปฐโม ภาโค)

คนฺถารมฺภกถา

(ก)

อาทิจฺจวํสมฺพรปาตุภูตํ ;
พฺยามปฺปภามณฺฑลเทวจาปํ;
ธมฺมมฺพุนิชฺฌาปิตปาปฆมฺมํ;
วนฺทามหํ **พุทฺธ** มหมฺพุวนฺตํฯ

(ข)

ปสนฺนคมฺภีรปทาภิโสตํ;
นานานยานนฺตตรงฺคมาลํ;
สีลาทิขนฺธามิตมจฺฉคุมฺพํ ;
วนฺทามหํ **ธมฺม** มหาสวนฺติํฯ

(ค)

สีโลรุเวลํ ธุตสงฺขมาลํ;
สโนฺตสโตยํ สมถูมิจิตฺตํ;
ปธานกิจฺจํ อธิจิตฺตสารํ;
วนฺทามหํ **สงฺฆ** มหาสมุทฺทํฯ

(ฆ)

เย ตนฺติธมฺมํ มุนิราชปุตฺตา;
ยาวชฺชกาลํ ปริปาลยนฺตา;
สํวณฺณนํ นิมฺมลมานยิํสุ;
เต ปุพฺพเก จาจริเย นมามิฯ

(ง)

โย ธมฺมเสนาปติตุลฺยนาโม;
ตถูปโม สีหฬทีปทีโป;
มมํ มหาสามิมหายติโนฺท;
ปาเปสิ วุฑฺฒิํ ชินสาสนมฺหิฯ

(จ)

ฏีกา กตา อฏฺฐกถาย เยน;
สมนฺตปาสาทิกนามิกาย;
องฺคุตฺตรายฏฺฐกถาย เจว;
สตฺถนฺตรสฺสาปิ จ **โชติสตฺถํ**ฯ

(ฉ)

นิกายสามคฺคิวิธายเกน;
รญฺญา **ปรกฺกนฺติภุเชน** สมฺมา;
ลงฺกิสฺสเรนาปิ กโตปหารํ;
วนฺท **ครุํ** คารวภาชนํ ตํฯ

(ช)

นมสฺสมาโนหมลตฺถเมวํ ;
วตฺถุตฺตยํ วนฺทิตวนฺทเนยฺยํ;
ยํ ปุญฺญสโนฺทหมมนฺทภูตํ;
ตสฺสานุภาเวน หตนฺตราโยฯ

(ฌ)

โย **พุทฺธโฆสา**จริยาสเภน;
วิญฺญุปฺปสเตฺถนปิ สุปฺปสโตฺถ;
โส **พุทฺธทตฺตา**จริยาภิธาโน;
มหากวี เถริยวํสทีโปฯ

(ญ)

อกาสิ ยํ **วินยวินิจฺฉย**ฺวหยํ;
สอุตฺตรํ ปกรณมุตฺตมํ หิตํ;
อเปกฺขตํ วินยนเยสุ ปาฏวํ;
ปุราสิ ยํ วิวรณมสฺส สีหฬํฯ

(ฏ)

ยสฺมา น ทีปนฺตริกานมตฺถํ;
สาเธติ ภิกฺขูนมเสสโต ตํ;
ตสฺมา หิ สพฺพตฺถ ยตีนมตฺถํ;
อาสีสมาเนน ทยาลเยนฯ

(ฐ)

สุมงฺคลเตฺถรวเรน ยสฺมา;
สกฺกจฺจ กลฺยาณมโนรเถน;

นยญฺญุนารญฺญนิวาสิเกน;
อเชฺฌสิโต สาธุคุณากเรนฯ

(ฑ)

อากงฺขมาเนน จิรปฺปวตฺตึ;
ธมฺมสฺส ธมฺมิสฺสรเทสิตสฺส;
โจฬปฺปทีเปน จ **พุทฺธมิตฺต**-
เตฺถเรน สทฺธาทิคุโณทิเตนฯ

(ฒ)

ตถา **มหากสฺสป**อวฺหเยน;
เถเรน สิกฺขาสุ สคารเวน;
กุทิฏฺฐิมเตฺตภวิทารเกน;
สีเหน โจฬาวนิปูชิเตนฯ

(ณ)

โย **ธมฺมกิตฺตี**ติ ปสตฺถนาโม;
เตนาปิ สเทฺธน อุปาสเกน;
สีลาทินานาคุณมณฺฑิเตน;
สทฺธมฺมกาเมนิธ ปณฺฑิเตนฯ

(ต)

สเทฺธน ปญฺญาณวตา วฬตฺตา-;
มงฺคลฺยวํเสน มหายเสน;
อายาจิโต **วาณิชภาณุนา**ปิ;
วรณฺณุนา สาธุคุโณทเยนฯ

(ถ)

ตสฺมา ตมาโรปิย ปาฬิภาสํ;
นิสฺสาย ปุพฺพาจริโยปเทสํ;
หิตฺวา นิกายนฺตรลทฺธิโทสํ;
กตฺวาติวิตฺถารนยํ สมาสํฯ

(ท)

อวุตฺตมตฺถญฺจ ปกาสยนฺโต;
ปาฐกฺกมญฺจาปิ อโวกฺกมนฺโต;
สํวณฺณยิสฺสามิ ตทตฺถสารํ;
อาทาย คนฺถนฺตรโตปิ สารํฯ

(ธ)

จิรฏฺฐิตึ ปตฺถยตา ชนานํ;
หิตาวหสฺสามลสาสนสฺส;
มยา สมาเสน วิธียมานํ;
สํวณฺณนํ สาธุ สุณนฺตุ สนฺโตติฯ

คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา

๑-๕

. สุวิปุลามลสทฺธาปญฺญาทิคุณสมุทยาวหํ สกลชนหิเตกเหตุชินสาสนฏฺฐิติมูลภูตํ วินยปฺปกรณมิทมารภนฺตยมาจริโย ปกรณารเมฺภ รตนตฺตยปฺปณามปกรณาภิธานาภิเธยฺยกรณปฺปการปโยชนนิมิตฺตกตฺตุปริมาณาทีนิ ทเสฺสตุมาห **‘‘วนฺทิตฺวา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **รตนตฺตยํ** นามฯ

‘‘จิตฺตีกตํ มหคฺฆญฺจ, อตุลํ ทุลฺลภทสฺสนํ;
อโนมสตฺตปริโภคํ, รตนํ เตน วุจฺจตี’’ติฯ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๒.๓๓; สํ. นิ. อฏฺฐ. ๓.๕.๒๒๓; ขุ. ปา. อฏฺฐ. ๖.๓; สุ. นิ. อฏฺฐ. ๑.๒๒๖; มหานิ. อฏฺฐ. ๕๐) –

นิทฺทิฏฺฐสภาวํ

‘‘พุทฺโธ สพฺพญฺญุตญฺญาณํ, ธโมฺม โลกุตฺตโร นว;
สโงฺฆ มคฺคผลโฏฺฐ จ, อิเจฺจตํ รตนตฺตย’’นฺติฯ –

วิภาวิตปฺปเภทํ สกลภวทุกฺขวินิวารณํ ติภเวเนกปฏิสรณํ วตฺถุตฺตยํฯ

ตสฺส **ปณาโม** นาม ปณามกิริยานิปฺผาทิกา เจตนาฯ สา ติวิธา กายปณาโม วจีปณาโม มโนปณาโมติฯ ตตฺถ **กายปณาโม** นาม รตนตฺตยคุณานุสฺสรณปุพฺพิกา อญฺชลิกมฺมาทิกายกิริยาวสปฺปวตฺติกา กายวิญฺญตฺติสมุฏฺฐาปิกา เจตนาฯ **วจีปณาโม** นาม ตเถว ปวตฺตา นานาวิธคุณวิเสสวิภาวนสภาวโถมนากิริยาวสปฺปวตฺติกา วจีวิญฺญตฺติสมุฏฺฐาปิกา เจตนาฯ **มโนปณาโม** นาม อุภยวิญฺญตฺติโย อสมุฏฺฐาเปตฺวา เกวลํ คุณานุสฺสรเณน จิตฺตสนฺตานสฺส ตนฺนินฺนตโปฺปณตปฺปพฺภารตาย คารวพหุมานนวสปฺปวตฺติสาธิกา เจตนาฯ

อิมสฺส ตาว รตนตฺตยปณามสฺส ทสฺสนํ ยถาธิเปฺปตตฺถสาธนตฺถํฯ คุณาติสยโยเคน หิ ปณามารเห รตนตฺตเย กโต ปณาโม ปุญฺญวิเสสภาวโต อิจฺฉิตตฺถาภินิปฺผตฺติวิพนฺธเกน อุปฆาตเกน, อุปปีฬเกน จ อปุญฺญกเมฺมน อุปนียมานสฺส อุปทฺทวชาลสฺส วินิวารเณน ยถาลทฺธสมฺปตฺตินิมิตฺตกสฺส ปุญฺญกมฺมสฺส อนุพลปฺปทาเนน จ ตพฺพิปากสนฺตติยา อายุสุขพลาทิวฑฺฒเนน จ จิรกาลปฺปวตฺติเหตุโกติ ยถาธิเปฺปตปกรณนิปฺผตฺตินิพนฺธนโก โหติฯ อถาปิ โสตูนญฺจ วนฺทนียวนฺทนาปุพฺพเกนารเมฺภน อนนฺตราเยน อุคฺคหณธารณาทิกฺกเมน ปกรณาวโพธปฺปโยชนสาธนตฺถํฯ อปิจ โสตูนเมว วิญฺญาตสตฺถุกานํ ภควโต ยถาภูตคุณวิเสสานุสฺสวเนน สมุปฺปชาตปฺปสาทานํ ปกรเณ คารวุปฺปาทนตฺถํ, อวิญฺญาตสตฺถุกานํ ปน ปกรณสฺส สฺวาขฺยาตตาย ตปฺปภเว สตฺถริ คารวุปฺปาทนตฺถญฺจ โสตุชนานุคฺคหเมว ปธานํ กตฺวา อาจริเยหิ คนฺถารเมฺภ ถุติปฺปณามปริทีปกานํ คาถาวากฺยานํ นิเกฺขโป วิธียติฯ อิตรถา วินาปิ ตนฺ

นิเกฺขปํ กายมโนปณาเมนาปิ ยถาธิเปฺปตปฺปโยชนสิทฺธิโต กิเมเตน คนฺถคารวกเรนาติ อย เมตฺถ สเงฺขโปฯ วิตฺถารโต ปน ปณามปฺปโยชนํ **สารตฺถทีปนิยา**ทีสุ (สารตฺถ. ฏี. ๑.คนฺถา รมฺภกถาวณฺณนา; วิ. วิ. ฏี. ๒.คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา) ทสฺสิตนเยเนว ญาตพฺพํฯ

อภิธานกถนํ ปน โวหารสุขตฺถํฯ **อภิเธยฺยสฺส** สมฺทิเตน ปกรเณน ปฏิปาเทตพฺพสฺส กถนํ ปกรณสฺส อารภิตพฺพสภาวทสฺสนตฺถํฯ วิทิตานิฺทิตสาตฺถกสุกรานุฏฺฐานาภิ เธยฺยเมว หิ ปกรณํ ปริกฺขกชนา อารภิตพฺพํ มญฺญนฺตีติฯ **กรณปฺปการ**สนฺทสฺสนํ โสตุชนสมุสฺสา หนตฺถํฯ อนากุลมสํกิณฺณตาทิปฺปกาเรน หิ วิรจิตํ ปกรณํ โสตาโร โสตุมุสฺสหนฺตีติฯ **ปโย ชน**กถนํ ปน ปกรณชฺฌายเน โสตุชนสมุเตฺตชนตฺถํฯ อสติ หิ ปโยชนกถเน อวิญฺญาตปฺปโย ชนา อชฺฌายเน พฺยาวฏา น โหนฺตีติฯ **นิมิตฺต**กถนํ สริกฺขกชนานํ ปกรเณ คารวุปฺปาทนตฺถํฯ ปสตฺถการณุปฺปเนฺนเยว หิ ปกรเณ สริกฺขกา คารวํ ชเนนฺตีติฯ

กตฺตุกถนํ ปุคฺคลครุกสฺส ปกรเณ คารโว ปุคฺคลคารเวนปิ โหตูติฯ **ปริมาณ**กถนํ อสชฺฌายนาทิปสุตานํ สมฺปหํสนตฺถํฯ ปกรณปริมาณสฺสวเนน หิ เต สมฺปหฏฺฐา ‘‘กิตฺตกมิ ทมปฺปกํ น จิเรเนว ปริสมาเปสฺสามา’’ติ สชฺฌายนาทีสุ วตฺตนฺตีติฯ **อาทิ**-สเทฺทน สกฺกจฺจ สวนนิโยชนํ สงฺคหิตํ, ตํ สพฺพสมฺปตฺตินิทานสุตมยญาณนิปฺผาทนตฺถํฯ อสกฺกจฺจํ สุณมาน สฺส จ สวนาภาวโต ตํเหตุกสฺส สุตมยญาณสฺสาปิ อภาโวติฯ ตถา หิ วิกฺขิตฺตจิโตฺต ปุคฺคโล สพฺพสมฺปตฺติยา วุจฺจมาโนปิ ‘‘น มยา สุตํ, ปุน ภณิตพฺพ’’นฺติ ภณติฯ

ตตฺถ ปฐมคาถายํ ตาว **‘‘วนฺทิตฺวา’’**ติ อิมินา ติวิโธปิ ปณาโม อวิเสสโต ทสฺสิโตฯ วิเส สโต ปน **‘‘เสฏฺฐํ, อปฺปฏิปุคฺคลํ, ภวาภาวกรํ, นิรงฺคณ’’**นฺติ อิเมหิ จตูหิ ปเทหิ วจีปณาโม, **‘‘สิรสา’’**ติ อิมินา กายปฺปณาโม, **‘‘พุทฺธํ, ธมฺมํ, คณญฺจา’’**ติ อิเมหิ ปน ตีหิ ปเทหิ ปณาม กิริยาย กมฺมภูตํ รตนตฺตยํ ทสฺสิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

‘‘วินยสฺสวินิจฺฉย’’นฺติ อิมินา อภิธานํ ทสฺสิตํ อลุตฺตสมาเสน วินยวินิจฺฉยนามสฺส ทสฺ สนโตฯ ตสฺส อนฺวตฺถภาเวน สทฺทปฺปวตฺตินิมิตฺตภูตํ สกเลนาเนน ปกรเณน ปฏิปา เทตพฺพมภิเธยฺยมฺปิ เตเนว ทสฺสิตํฯ **‘‘สมาเสนา’’**ติ จ **‘‘อนากุลมสํกิณฺณํ, มธุรตฺถปทกฺ กม’’**นฺติ จ เอเตหิ กรณปฺปกาโร ทสฺสิโตฯ **‘‘หิตตฺถายา’’**ติ จ **‘‘ปฏุภาวกรํ วินยกฺกเม’’**ติ จ **‘‘อปารํ โอตรนฺตาน’’**นฺติอาทินา จ ปโยชนํฯ **‘‘ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีน’’**นฺติ อิมินา พาหิรนิมิตฺตํ ทสฺสิตํฯ อพฺภนฺตรนิมิตฺตํ ปน พาหิรนิมิตฺตภูตภิกฺขุภิกฺขุนิวิสยา กรุณา, สา อาจริยสฺส ปก รณารเมฺภเนว วิญฺญายตีติ วิสุํ น วุตฺตาฯ **‘‘ปวกฺขามี’’**ติ อิมินา สมานาธิกรณภาเวน ลพฺภมา โน ‘‘อห’’นฺติ สุทฺธกตฺตา สามเณฺญน ทสฺสิโตฯ วิเสสโต ปน ปกรณาวสาเน –

> ‘‘รจิโต **พุทฺธทเตฺตน,** สุทฺธจิเตฺตน ธีมตา;
> สุจิรฏฺฐิติกาเมน, สาสนสฺส มเหสิโน’’ติฯ (อุ. วิ. ๙๖๑) –

อิมาย คาถาย เจว ‘‘อิติ ตมฺพปณฺณิเยน ปรมเวยฺยากรเณน ติปิฏกนยวิธิกุสเลน ปรมกวิวรชน หทยปทุมวนวิกสนกเรน กวิวราสเภน ปรมรติกรวรมธุรวจนุคฺคาเรน อุรคปุเรน **พุทฺธทเตฺตน** รจิโตยํ วินยวินิจฺฉโย’’ติ (วิ. วิ. ๓๑๘๓) อิมินา วาเกฺยน จ ทสฺสิโต – ‘‘มาทิสาปิ กวี โหนฺติ, พุทฺธทเตฺต ทิวงฺคเต’’ติอาทินา ปจฺฉิมเกหิ จ ปสตฺถตเรหิ กวิวเรหิ อภิตฺถุตคุโณ **ภทนฺต พุทฺธทตฺตาจริโย** เวทิตโพฺพฯ เหตุกตฺตา จ ตเตฺถว วกฺขมาโน ปกรณเชฺฌสเน กตาธีโน **พุทฺธสีหมหา**เถโร, โส –

‘‘วุตฺตสฺส พุทฺธสีเหน;
วินยสฺส วินิจฺฉโย;
พุทฺธสีหํ สมุทฺทิสฺส;
มม สทฺธิวิหาริกํ;
กโตยํ ปน ภิกฺขูนํ;
หิตตฺถาย สมาสโต’’ติฯ (วิ. วิ. ๓๑๗๗-๓๑๗๘) –

เอวํ ทสฺสิโตฯ

อุตฺตรปฺปกรณสฺส เหตุกตฺตา ปน **สงฺฆปาล**มหาเถโร, โสปิ –

‘‘ขนฺติโสรจฺจโสสิลฺย-พุทฺธิสทฺธาทยาทโย;
ปติฎฺฐิตา คุณา ยสฺมึ, รตนานีว สาคเรฯ

‘‘วินยาจารยุตฺเตน, เตน สกฺกจฺจ สาทรํ;
ยาจิโต **สงฺฆปาเลน,** เถเรน ถิรเจตสาฯ

‘‘สุจิรฎฺฐิติกาเมน , วินยสฺส มเหสิโน;
ภิกฺขูนํ ปาฎวตฺถาย, วินยสฺสวินิจฺฉเย;
อกาสึ ปรมํ เอตํ, **อุตฺตรํ** นาม นามโต’’ติฯ (อุ. วิ. ๙๖๕-๙๖๘) –

เอวํ ทสฺสิโตฯ น เกวลเมเต เทฺวเยว มหาเถรา เหตุกตฺตาโร, อถ โข **มหาวํสา**ทีสุ –

‘‘พุทฺธสฺส วิย คมฺภีร-
โฆสตฺตา ตํ วิยากรุํ;
‘พุทฺธโฆโส’ติ โย โส หิ;
พุโทฺธ วิย มหีตเล’’ติฯ –

อาทินา นเยน อภิตฺถุตคุโณ ติปิฎกปริยตฺติยา อฎฺฐกถากาโร **ภทนฺตพุทฺธโฆสา**จริโย จ อนุสฺสุติวเสน ‘‘เหตุกตฺตา’’ติ เวทิตโพฺพฯ

กถํ? อยํ กิร **ภทนฺตพุทฺธทตฺตา**จริโย ลงฺกาทีปโต สชาติภูมึ ชมฺพุทีปมาคจฺฉโนฺต **ภทนฺตพุทฺธโฆสาจ**ริยํ ชมฺพุทีปวาสิเกหิ ปฎิปตฺติปรายเนหิ ยุตฺตพฺยตฺตคุโณเปเตหิ มหาเถรวเรหิ กตาราธนํ สีหฬฎฺฐกถํ ปริวเตฺตตฺวา สกลชนสาธารณาย มูลภาสาย ติปิฎกปริยตฺติยา อฎฺฐกถํ ลิขิตุํ ลงฺกาทีปํ คจฺฉนฺตํ อนฺตรามเคฺค ทิสฺวา สากจฺฉาย สมฺปปริกฺขิตฺวา สพฺพโลกาตีเตน อสทิเสน ปณฺฑิจฺจคุเณน รตนนิธิทสฺสเน ปรมทลิโทฺท วิย พลวปริโตสํ ปตฺวา อฎฺฐกถมสฺส กาตุกามตํ ญตฺวา ‘‘ตุเมฺห ยถาธิเปฺปตปริยนฺตลิขิตมฎฺฐกถํ อมฺหากํ เปเสถ, มยมสฺสา ปกรณํ ลิขามา’’ติ ตสฺส สมฺมุขา ปฎิชานิตฺวา เตน จ ‘‘สาธุ ตถา กาตพฺพ’’นฺติ อเชฺฌสิโต อภิธมฺมฎฺฐกถาย **อภิธมฺมาวตารํ,** วินยฎฺฐกถาย **สอุตฺตรํ วินยวินิจฺฉยปกรณญฺจ** อกาสีติ อนุสฺสุยฺยเตติฯ

‘‘สมาเสนา’’ติ อิมินา จ ปริมาณมฺปิ สามเญฺญน ทสฺสิตํ วิตฺถารปริมาเณ ตสฺส ปริมาณสามญฺญสฺส วิญฺญายมานตฺตาฯ วิเสสโต ปน ปริเจฺฉทปริมาณํ คนฺถปริมาณนฺติ ทุวิธํฯ ตตฺถ ปริเจฺฉทปริมาณํ อิมสฺมึ ปกรเณ กถาโวหาเรน วุจฺจติฯ

เสยฺยถิทํ? – ปาราชิกกถา สงฺฆาทิเสสกถา อนิยตกถา นิสฺสคฺคิยกถา ปาจิตฺติยกถา ปาฏิเทสนียกถา เสขิยกถาติ ภิกฺขุวิภงฺคกถา สตฺตวิธา, ตโต อนิยตกถํ วชฺเชตฺวา ตเถว ภิกฺขุนิวิภงฺคกถา ฉพฺพิธา, มหาขนฺธกกถาทิกา ภิกฺขุนิกฺขนฺธกกถาวสานา วีสติวิธา ขนฺธกกถา, กมฺมกถา, กมฺมวิปตฺติกถา, ปกิณฺณกวินิจฺฉโย, กมฺมฏฺฐานภาวนาวิธานนฺติ **วินยวินิจฺฉเย กถาปริเจฺฉโท สตฺตตึส**ฯ

อุตฺตรปฺปกรเณ จ วุตฺตนเยน ภิกฺขุวิภเงฺค สตฺตวิธา กถา, ภิกฺขุนิวิภเงฺค ฉพฺพิธา, ตทนนฺตรา วิปตฺติกถา, อธิกรณปจฺจยกถา, ขนฺธกปญฺหากถา, สมุฏฺฐานสีสกถา, อาปตฺติสมุฏฺฐานกถา, เอกุตฺตรนยกถา, เสทโมจนกถา, วิภงฺคทฺวยนิทานาทิกถา, สพฺพงฺคลกฺขณกถา, ปริวารสงฺกลนกถาติ **ฉตฺตึส กถาปริเจฺฉทา**ฯ

นิสฺสเนฺทเห ปน ‘‘อฏฺฐตึส กถาปริเจฺฉทา’’ติ วุตฺตํ, ตํ เอกุตฺตรนเย อทสฺสิเตหิปิ ทฺวาทสกปนฺนรสกนเยหิ สห โสฬสปริเจฺฉเท คเหตฺวา อปฺปกํ อูนมธิกํ คณนูปคํ น โหตีติ กตฺวา วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ อุภยตฺถ กถาปริเจฺฉทปริมาณํ **เตสตฺตติวิธํ** โหติฯ **นิสฺสเนฺทเห** ‘‘ปญฺจสตฺตติวิธา’’ติ วจเน ปริหาโร วุตฺตนโยวฯ คนฺถปริมาณํ ปน วินยวินิจฺฉเย **อสีติคนฺถาธิกานิ จตฺตาริ คนฺถสหสฺสานิ** , อุตฺตเร **ปญฺญาสคนฺถาธิกานิ นว คนฺถสตานิ** โหนฺติฯ เตน วุตฺตํ **อุตฺตราวสาเน** –

> ‘‘คาถา จตุสหสฺสานิ, สตญฺจ อูนวีสติ;
> ปริมาณโตติ วิเญฺญโยฺย, วินยสฺสวินิจฺฉโยฯ
>
> ปญฺญาสาธิกสงฺขานิ, นว คาถาสตานิ หิ;
> คณนา อุตฺตรสฺสายํ, ฉนฺทสานุฏฺฐุเภน ตู’’ติฯ (อุ. วิ. ๙๖๙-๙๗๐);

อิเจฺจวํ วินยวินิจฺฉโย อุตฺตโร จาติ เทฺว ปกรณานิ ตึสาธิกานิ ปญฺจคาถาสหสฺสานิฯ เอตฺถ จ **วินยวินิจฺฉโย** นาม อุภโตวิภงฺคขนฺธกาคตวินิจฺฉยสงฺคาหกปกรณํฯ ตโต ปรํ ปริวารตฺถสงฺคาหกปกรณํ **อุตฺตโร** นามฯ เตเนว วกฺขติ –

> ‘‘โย มยา รจิโต สาโร, วินยสฺสวินิจฺฉโย;
> ตสฺส ทานิ กริสฺสามิ, สพฺพานุตฺตรมุตฺตร’’นฺติฯ (อุ. วิ. ๒)

ตํ กสฺมา อุตฺตรนาเมน โวหริยตีติ? ปญฺหุตฺตรวเสน ฐิเต ปริวาเร ตเถว สงฺคเหตเพฺพปิ เตน ปกาเรน ปาราชิกกถามตฺตํ ทเสฺสตฺวา –

> ‘‘อิโต ปฏฺฐาย มุญฺจิตฺวา, ปญฺหาปุจฺฉนมตฺตกํ;
> วิสฺสชฺชนวเสเนว, โหติ อตฺถวินิจฺฉโย’’ติฯ (อุ. วิ. ๑๔) –

วตฺวา ปญฺหํ ปหาย ตโต ปฏฺฐาย อุตฺตรมตฺตเสฺสว ทสฺสิตตฺตา ตถา โวหรียนฺติฯ

‘‘ตสฺมา วินยนูปาย’’นฺติอาทินา ปน โสตุชนํ สกฺกจฺจสวเน นิโยเชติฯ สกฺกจฺจสวนปฏิพทฺธา หิ สพฺพาปิ โลกิยโลกุตฺตรสมฺปตฺตีติ อยเมตฺถ สมุทายโตฺถฯ อยํ ปน อวยวโตฺถ – โส ยสฺมา อตฺถโยชนกฺกเมน ปทโยชนํ กตฺวา วณฺณิเต สุวิเญฺญโยฺย โหติ, ตสฺมา ตถา ปทโยชนํ กตฺวา อตฺถวณฺณนํ กริสฺสาม –

เสฏฺฐํ อปฺปฏิปุคฺคลํ พุทฺธเญฺจว ภวาภาวกรํ ธมฺมเญฺจว นิรงฺคณํ คณเญฺจว สิรสา วนฺทิตฺวา ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนญฺจ หิตตฺถาย สมาเสน สมาหิโต วินยสฺสวินิจฺฉยํ วกฺขามีติ โยชนาฯ

ตตฺถ **เสฏฺฐ**นฺติ สเพฺพ อิเม ปสตฺถา อยเมเตสํ อติสเยน ปสโตฺถติ เสโฎฺฐฯ ตถา หิ โส ภควา ‘‘อหญฺหิ พฺราหฺมณ เชโฎฺฐ เสโฎฺฐ โลกสฺสา’’ติ (ปารา. ๑๑) เวรญฺชพฺราหฺมณสฺส อตฺตโน เชฎฺฐเสฎฺฐภาวสฺส ปริชานนวินิจฺฉยเหตุภูตาหิ ฌานาทีหิ นิรติสยคุณสมฺปตฺตีหิ สมนฺนาคตตฺตา –

> ‘‘ตฺวเมว อสิ สมฺพุโทฺธ, ตฺวํ สตฺถา อนุตฺตโร;
> สเทวกสฺมิํ โลกสฺมิํ, นตฺถิ เต ปฏิปุคฺคโลฯ (ที. นิ. ๒.๓๗๐);
>
> ตฺวํ พุโทฺธ ตฺวํ สตฺถา, ตฺวํ มาราภิภู มุนิ;
> ตฺวํ อนุสเย เฉตฺวา, ติโณฺณ ตาเรสิมํ ปชํฯ
>
> อุปธี เต สมติกฺกนฺตา, อาสวา เต ปทาลิตา;
> สีโหสิ อนุปาทาโน, ปหีนภยเภรโวฯ (ม. นิ. ๒.๔๐๐; สุ. นิ. ๕๕๐-๕๕๑; เถรคา. ๘๓๙-๙๔๐);
>
> มหาวีร มหาปญฺญ, อิทฺธิยา ยสสา ชล;
> สพฺพเวรภยาตีต, ปาเท วนฺทามิ จกฺขุมา’’ติฯ (สํ. นิ. ๑.๑๕๙; ธ. ป. อฎฺฐ. ๑.๕๖);
> –

อาทีหิ นานานเยหิ สเทวเกน โลเกน อภิตฺถวิยตาย ปสตฺถตโม, ตเมว เสฏฺฐํ ปสตฺถตมนฺติ อโตฺถฯ

อปฺปฏิปุคฺคลนฺติ นตฺถิ เอตสฺส ปฏิปุคฺคโล อธิโก, สทิโส วาติ อปฺปฏิปุคฺคโลฯ ตถา หิ คุณวเสน อนนฺตาปริมาณาสุ โลกธาตูสุ อตฺตนา อธิกสฺส, สทิสสฺส วา ปุคฺคลสฺส อภาวโต –

> ‘‘น เม อาจริโย อตฺถิ, สทิโส เม น วิชฺชติ;
> สเทวกสฺมิํ โลกสฺมิํ, นตฺถิ เม ปฏิปุคฺคโล’’ติฯ (มหาว. ๑๑) –

อตฺตนาว อตฺตโน อวิปรีโต อปฺปฏิปุคฺคลภาโว ปฏิญฺญาโต, ตสฺมา ตํ อปฺปฏิปุคฺคลํ สพฺพโลกุตฺตมนฺติ อโตฺถฯ

พุทฺธนฺติ อนนฺตมปริเมยฺยํ เญยฺยมณฺฑลมนวเสสํ พุทฺธวาติ พุโทฺธ, เอเตน อเนกกปฺปโกฏิสตสหสฺสํ สมฺภตปุญฺญญาณสมฺภารานุภาวสิทฺธิธมฺมรูปกายสิริวิลาสปฏิมณฺฑิโต สทฺธมฺมวรจกฺกวตฺตี สมฺมาสมฺพุโทฺธ ทสฺสิโตฯ อถ วา จตฺตาริ สจฺจานิ สยํ วิจิโตปจิตปารมิตาปริปาจิเตน สวาสนานวเสสกิเลสปฺปหายเกน สยมฺภุญาเณน พุชฺฌีติ **พุโทฺธ**ฯ ยถาห –

> ‘‘อภิเญฺญยฺยํ อภิญฺญาตํ, ภาเวตพฺพญฺจ ภาวิตํ;
> ปหาตพฺพํ ปหีนํ เม, ตสฺมา พุโทฺธสฺมิ พฺราหฺมณา’’ติฯ (ม. นิ. ๒.๓๙๒, ๓๙๙; สุ. นิ. ๕๖๓; เถรคา. ๘๒๘);

วิตฺถาโร ปนสฺส ‘‘พุชฺฌิตา สจฺจานีติ พุโทฺธ, โพเธตา ปชายาติ พุโทฺธ’’ติอาทินา (มหานิ. ๑๙๒; จูฬนิ. ปารายนตฺถุติคาถานิเทฺทส ๙๗; ปฏิ. ม. ๑.๑๖๒) **นิเทฺทสา**ทีสุ วุตฺตนเยน เวทิตโพฺพฯ สทฺทสิทฺธิ สาสนิกานํ อวคมนเตฺถ วตฺตมานา พุธ-ธาตุโต ‘‘ภาวกเมฺมสุ ต’’ อิติ อิโต ตาติวตฺตมาเน ‘‘พุธคมาทิเตฺถ กตฺตรี’’ติ อิมินา **กจฺจายน**สุเตฺตน กตฺตริ ตปฺปจฺจยวิธานโต เวทิตพฺพาฯ โลกิยานํ ปน โพธนตฺถธาตูนมฺปิ คมนตฺถตาย วุตฺตตฺตา คตฺยตฺถากมฺมกาทิสุตฺตโต กตฺตริ ต-ปฺปจฺจยกรเณน เวทิตพฺพาฯ

อถ วา ธาตูนํ อเนกตฺถตาย พุธ-อิจฺจยํ ธาตุ ชาครณวิกสนเตฺถสุ วตฺตมาโน อกมฺมโกติ ‘‘ปพุโทฺธ ปุริโส, ปพุทฺธํ ปทุม’’นฺติอาทีสุ วิย พุทฺธวา อญฺญาณนิทฺทาวิคเมน ญาณจกฺขุนิ อุมฺมีลโนฺต ปพุโทฺธ, คุเณหิ วา วิกสิโตติ กตฺตริ สิเทฺธน พุทฺธ-สเทฺทน ‘‘พุโทฺธ’’ติ ติภวเนกจูฬามณิปาทปงฺกชราครตโน ภควา โลกนาโถ วุจฺจติ, อิมสฺมึ ปเกฺขปิ คตฺยตฺถาทิสุเตฺต อกมฺมกคฺคหเณน ปจฺจยวิธานํ ทฏฺฐพฺพํฯ

อถ วา สกมฺมกานํ ธาตูนํ กมฺมวจนิจฺฉาย อภาเว อกมฺมกภาวโต ‘‘ผลํ สยเมว ปกฺก’’นฺติอาทีสุ วิย โพธนเตฺถเยว พุธ-ธาตุโต กตฺตริ วิธานํ สิชฺฌติฯ อถ วา นีลคุณโยเคน ปฏาทีสุ นีลโวหาโร วิย ภาวสาธนํ พุทฺธ-สทฺทํ คเหตฺวา พุทฺธคุณโยคโต ‘‘พุโทฺธ’’ติ โวหรียติฯ เอวมเนกธา สิเทฺธน พุทฺธ-สเทฺทน วุจฺจมานํ ตํ ภควนฺตํ ตํ ธมฺมราชนฺติ อโตฺถฯ

‘‘เสฏฺฐํ อปฺปฏิปุคฺคล’’นฺติ ปททฺวยํ ‘‘พุทฺธ’’นฺติ เอตสฺส วิเสสนํฯ เอเตฺถ จ ‘‘พุทฺธํ, เสฏฺฐํ, อปฺปฏิปุคฺคล’’นฺติ อิเมหิ ตีหิ ปเทหิ นยโต ‘‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ’’ติอาทินา (ที. นิ. ๑.๑๕๗; ๓.๖; ม. นิ. ๑.๑๔๗, ๑๔๔; ๓.๔๓๔; สํ. นิ. ๑.๒๔๙; ๕.๔๗๙; อ. นิ. ๕.๑๔, ๓๐; ๖.๒๕, ๒๖; เนตฺติ. ๙๓), ‘‘โย วทตํ ปวโร มนุเชสุ, สกฺยมุนี ภควา กตกิโจฺจ’’ติ อาทีหิ (วิ. ว. ๘๘๖) จ อเนเกหิ สุตฺตปเทหิ ทสฺสิตทูราวิทูรสนฺติกนิทานเหตุผลสโตฺตปการาวตฺถาธมฺมตฺถ- โลกุทฺธารตฺติกตฺตยสงฺคหิตํ สุปริสุทฺธํ พุทฺธคุณสมุทยํ นิรวเสสํ ทเสฺสติฯ อยเมว หิ พุทฺธคุณานํ นิรวเสสโต ทสฺสนูปาโย, ยทิทํ นยทสฺสนํฯ อิตรถา ปฏิปทวณฺณนาย อปริมิตานํ พุทฺธคุณานํ โก หิ นาม สมโตฺถ ปริยนฺตํ คนฺตุํฯ ยถาห –

> ‘‘พุโทฺธปิ พุทฺธสฺส ภเณยฺย วณฺณํ;
> กปฺปมฺปิ เจ อญฺญมภาสมาโน;
> ขีเยถ กโปฺป จิรทีฆมนฺตเร;
> วโณฺณ น ขีเยถ ตถาคตสฺสา’’ติฯ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๓.๑๔๑; ม. นิ. อฏฺฐ. ๒.๔๒๕; อุทา. อฏฺฐ. ๕๓; อป. อฏฺฐ. ๒.๗.๒๐; พุ. วํ. อฏฺฐ. ๔.๔; จริยา. อฏฺฐ. นิทานกถา, ปกิณฺณกกถา; ที. นิ. ฏี. ๑.คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา; ม. นิ. ฏี. ๑.คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา; สํ. นิ. ฏี. ๑.๑.คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา; อ. นิ. ฏี. ๑.๑.คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา; วชิร. ฏี. คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา; สารตฺถ. ฏี. ๑.คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา; เนตฺติ. ฏี. คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา);

เอวเมเตหิ ตีหิ ปเทหิ นิรวเสสคุณสํกิตฺตนตฺถิยา วเสน ‘‘วนฺทิตฺวา’’ติ อิมินา ปณามสฺส จ วุตฺตตฺตา อิมาย อฑฺฒคาถาย พุทฺธรตนสงฺขาตปฐมวนฺทนียวตฺถุวิสยา ถุติปณามสภาวา วนฺทนา ทสฺสิตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ตทนนฺตรํ ธมฺมรตนสฺส ปณามํ ทเสฺสตุมาห **‘‘*ภวาภาวกรํ ธมฺม*’’**นฺติฯ เอเตฺถ ***ภว***-สเทฺทน เทฺว ภวา วุตฺตา กมฺมภโว, อุปปตฺติภโวติฯ ตเตฺถ กมฺมภโว ภวติ เอตสฺมา ผลนฺติ ***‘‘ภโว’’***ติ

วุจฺจติฯ วิปากกฺขนฺธกฏตฺตารูปสงฺขาโต ปน อุปปตฺติภโว อวิชฺชาตณฺหุปาทานสงฺขาราทิสหการิการณยุเตฺตน กุสลากุสลเจตนาสงฺขาตกมฺมภวปจฺจเยน ยถารหํ ภวตีติ **“ภโว”**ติ วุจฺจติฯ โส ปน กามภวรูปภวอรูปภวสญฺญีภวอสญฺญีภวเนวสญฺญีนาสญฺญีภว- เอกโวการภวจตุโวการภวปญฺจโวการภววเสน นววิโธฯ เอวเมเตสุ นวสุ ภเวสุ ทสวิโธปิ ธโมฺม อตฺตานํ ธาเรนฺตสฺส ปุคฺคลสนฺตานสฺส อนุปาทิเสสนิพฺพานธาตุยา ปรํ อปฺปฏิสนฺธิกตาสาธเนน ภเวสุ , ภวสฺส วา อภาวํ กโรตีติ **ภวาภาวกโร,** ตํ, อปราปรชาติปฺปพนฺธสฺส เหตุสมุคฺฆาเตน อปฺปวตฺติธมฺมตาปาทกนฺติ อโตฺถฯ

ธมฺมนฺติ อตฺตานํ ธาเรนฺต จตูสุ อปาเยสุ, สํสาเร จ อปตมาเน ธาเรตีติ ธโมฺม, โส จตุมคฺคผลนิพฺพานสงฺขาตนวโลกุตฺตรธโมฺม จ ตปฺปฏิปาทโก นวงฺคสาสนาปรนามเธยฺยจตุราสีติสหสฺสธมฺมกฺขนฺธปฺปเภทภิโนฺน ปริยตฺติธโมฺม จาติ ทสวิโธฯ โสปิ นิปฺปริยายธโมฺม, ปริยายธโมฺม จาติ ทุวิโธฯ ตตฺถ นิปฺปริยายธโมฺม นาม อปาเย, สํสาเร วา ปธานเหตุภูตานํ อุทฺธมฺภาคิยานํ, โอรมฺภาคิยานญฺจ ทสนฺนํ สํโยชนานํ สมุจฺฉินฺทเนน มคฺคธโมฺม, ตสฺส ตํกิจฺจนิปฺผตฺตินิมิตฺตภาเวน นิพฺพานธโมฺม จาติ ปญฺจวิโธปิ นิปฺปริยาเยน ปุคฺคลสนฺตานํ ธาเรตีติ กตฺวา ‘‘นิปฺปริยายธโมฺม’’ติ วุจฺจติฯ จตฺตาริ ปน สามญฺญผลานิ ปฏิปฺปสฺสทฺธิปหาเนน มคฺคานุคุณปฺปวตฺติยา, ปริยตฺติ จ มคฺคนิพฺพานาธิคมสฺส มูลการณภาวโตติ ปญฺจวิโธปิ **ปริยายธโมฺม** นามฯ

เอตฺตาวตา ‘‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม’’ติอาทินา (สํ. นิ. ๑.๒๔๙; อ. นิ. ๓.๗๖; ที. นิ. ๓.๖; อ. นิ. ๖.๑๐, ๒๕, ๒๖), ‘‘ราควิราคมเนชมโสก’’นฺติอาทีหิ (วิ. ว. ๘๘๗) จ สุตฺตเนฺตหิ วุตฺตสฺส, **ตทฏฺฐกถาทีสุ** จ วณฺณิตสฺส สรณานุสฺสรณวเสนาปิ สคฺคโมกฺขสมฺปตฺติปฏิลาภการณสฺส อนวเสสสฺส ธมฺมรตนคุณสฺส นยโต อุทฺทิฏฺฐตฺตา จ ‘‘วนฺทิตฺวา’’ติ อิมินา ปณามสฺส ทสฺสิตตฺตา จ ธมฺมรตนสงฺขาตสฺส ทุติยสฺส วนฺทนียสฺส ถุติปณามสภาวา วนฺทนา ทสฺสิตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ตทนนฺตรํ สงฺฆรตนสฺส วนฺทนาสนฺทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ **“คณเญฺจว นิรงฺคณ”**นฺติฯ เอตฺถ ‘‘ราโค องฺคณํ โทโส องฺคณํ โมโห องฺคณ’’นฺติ (วิภ. ๙๒๔) วุเตฺตหิ ราคาทิองฺคเณหิ ตทงฺควิกฺขมฺภนสมุเจฺฉทปฏิปฺปสฺสทฺธินิสฺสรณวิมุตฺติวเสน นิคฺคโต วิมุโตฺตติ **นิรงฺคโณ,** ตํ นิรงฺคณํฯ อริยวํเส สีลสมาธิปญฺญาวิมุตฺติวิมุตฺติญาณทสฺสนสงฺขาเตหิ คุณคเณหิ คณียตีติ **คโณ,** ตํฯ

เอตฺตาวตา ‘‘สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’’ติอาทินา (สํ. นิ. ๑.๒๔๙; อ. นิ. ๓.๗๖; ที. นิ. ๓.๖; อ. นิ. ๖.๑๐, ๒๕, ๒๖;), ‘‘ยตฺถ จ ทินฺนํ มหปฺผลมาหุ, จตูสุ สุจีสุ ปุริสยุเคสู’’ติอาทีหิ (วิ. ว. ๘๘๘) จ เตหิ เตหิ สุตฺตปเทหิ วุตฺตานํ, **ตทฏฺฐกถา**ทีสุ จ วณฺณิตานํ วิมลาตุลนิขิลวิสาลเปสลสีลาทินานปฺปการานคฺฆสงฺฆรตนคุณานํ สํกิตฺตนสภาวาย ถุติยา จ ‘‘วนฺทิตฺวา’’ติ เอเตน ยถาวุตฺตสรูปปเภทปณามสฺส วุตฺตตฺตา จ สงฺฆรตนสงฺขาตตติยวนฺทนียวตฺถุวิสยา ถุติปฺปณามสงฺขาตา วนฺทนา ทสฺสิตาติ เวทิตพฺพาฯ **สิรสา**ติ อตฺตปฺปสาทคารวาวหเนฺตน มุทฺธนาฯ **วนฺทิตฺวา**ติ ปณมิตฺวา โถมิตฺวา วาฯ

เอวํ ปฐมคาถาย วนฺทนียสฺส รตนตฺตยสฺส ถุติปฺปณามสงฺขาตํ วนฺทนํ ทเสฺสตฺวา ตทนนฺตราย สนฺทเสฺสตพฺพปโยชนาทิปฏิปาทิกาย คาถาย ‘‘ภิกฺขูน’’นฺติ อิมินา กิญฺจาปิ สํสาเร ภยํ อิกฺขตีติ ‘‘ภิกฺขู’’ติ กลฺยาณปุถุชฺชเนน สทฺธึ อฏฺฐ อริยปุคฺคลา วุจฺจนฺติ, **ปาฬิยํ** (ปารา. ๔๔-๔๕; วิภ. ๕๑๐) ปน ‘‘ภินฺนปฏํ ธาเรตีติ ภิกฺขุ, ภิกฺขนสีโลติ ภิกฺขู’’ติอาทินา

ภิกฺขุสทฺทสฺส อตฺถุทฺธารวเสน นิพฺพจนนฺตรานิ ทเสฺสตฺวา ปาติโมกฺขสํวรสํวรณารหเสฺสว อธิเปฺปตภาวํ ทเสฺสตุํ ''สมเคฺคน สเงฺฆน ญตฺติจตุเตฺถน กเมฺมน อกุเปฺปน ฐานารเหน อุปสมฺปโนฺน, อยํ อิมสฺมิํ อเตฺถ อธิเปฺปโต ภิกฺขู''ติ ทสฺสิตา สิกฺขากามา สาสนาวจารา กุลปุตฺตา อิธาธิเปฺปตา, เตสํ ภิกฺขูนญฺจฯ **ภิกฺขุนีนญฺจา**ติ อฎฺฐวาจิกอุปสมฺปทากเมฺมน อุภโตสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนาตาทิสาเยว กุลธีตโร ทสฺสิตาฯ เอกโตปสมฺปนฺนาปิ สามเณฺญน คยฺหนฺติฯ **เอกโตปสมฺปนฺนา**ติ จ ภิกฺขุนิสเงฺฆ อุปสมฺปชฺชิตฺวา ยาว ภิกฺขุสเงฺฆ น อุปสมฺปชฺชนฺติ, ตาว, ภิกฺขุนี จ ลิงฺคปริวตฺตเนน ภิกฺขุนิภาวปฺปตฺตา อธิเปฺปตา, ตาสํ ภิกฺขุนีนญฺจฯ

หิตตฺถายาติ สพฺพสมฺปตฺตินิปฺผาทกรณตฺถาย หิโนติ คจฺฉติ ยถาธิเปฺปตผลสาธเน ปวตฺตตีติ หิตนฺติ อโรคตาทิการณํ อมโตสธาทิ วุจฺจติฯ อิธ ปน สคฺคโมกฺขสมฺปตฺติสิทฺธิการณํ ปาติโมกฺขสํวรสีลรกฺขนํ วุจฺจติ, ตทตฺถายฯ

สมาหิโต สมฺมา อาหิโต ปวตฺติโต วินิจฺฉยมโคฺค เอเตนาติ ''สมาหิโต''ติ ปกรณการโก ทสฺสิโตฯ อถ วา สมฺมา อาหิตํ วินยวินิจฺฉเย ฐปิตํ ปวตฺติตํ จิตฺตเมตสฺสาติ ''สมาหิตจิโตฺต''ติ วตฺตเพฺพ อุตฺตรปทโลเปน **''สมาหิโต''**ติ วุโตฺตฯ ปรมคมฺภีรสุทุตฺตรวินยปิฎกตฺถวินิจฺฉเย ปวตฺตนารหสฺส อิมินา วิเสสเนน อตฺตนิ สมาหิตจิตฺตปฺปวตฺตินิมิตฺตภูโต อตฺตโน ญาณสฺส ปทฎฺฐานภูโต สมาธิ ทสฺสิโต เตน สมาธินา สมาหิโต หุตฺวาติ อโตฺถฯ

ปวกฺขามีติ ปกาเรน วกฺขามิ, เยน ปกาเรน วินยวินิจฺฉเย วุเตฺต อชฺชตนา มนฺทสติมติวีริยา ปฎิปชฺชนกา คมฺภีรตรํ วินยปิฎกตฺถวินิจฺฉยํ สุเขน อุคฺคณฺหิตุํ, ธาเรตุญฺจ สโกฺกนฺติ, ตาทิเสน ปการวิเสเสน วกฺขามีติ อโตฺถฯ **สมาเสนา**ติ สมสนํ สํขิปนํ สมาโส, เตน, สํขิตฺตรุจิกานมุคฺฆาฎิตญฺญูนํ กตาธิการานํ ญาณุตฺตรานํ ปุคฺคลานญฺจ ปปญฺจภีรุกานํ คหณธารเณ มนฺทยนฺตานํ มนฺทพุทฺธีนญฺจ อุปการเกน นาติวิตฺถารกฺกเมนาติ อโตฺถฯ **วินยสฺสา**ติ วินยปิฎกสฺสฯ ตญฺหิ –

> ''วิวิธวิเสสนยตฺตา;
> วินยนโต เจว กายวาจานํ;
> วินยตฺถวิทูหิ อยํ;
> วินโย 'วินโย'ติ อกฺขาโต''ติฯ (ที. นิ. อฎฺฐ. ๑.ปฐมสงฺคีติกถา; ปารา. อฎฺฐ. ๑.ปฐมมหาสงฺคีติกถา; ธ. ส. อฎฺฐ. นิทานกถา) –

วุเตฺตหิ อตฺถวิเสเสหิ ''วินโย''ติ วุจฺจติฯ ตสฺส เอวํ สนฺทสฺสิตสภาวสฺส ''วินโย นาม สาสนสฺส อายู''ติ (ที. นิ. อฎฺฐ. ๑.ปฐมสงฺคีติกถา; ปารา. อฎฺฐ. ๑.ปฐมสงฺคีติกถา; ขุ. ปา. อฎฺฐ. ๕.ปฐมมหาสงฺคีติกถา) สงฺคีติการเกหิ มหากสฺสปาทีหิ อภิตฺถุตคุณสฺส วินยปิฎกฺตมสฺสฯ **วินิจฺฉย**นฺติ วิเสเสน, วิวิเธน วา อากาเรน วิปฺปฎิปตฺตินีหรณวเสน จียติ วิภชียตีติ ''วินิจฺฉโย''ติ ลทฺธนามํ วิภชนํ, วินยวินิจฺฉยํ นาม ปกรณนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **''วินยสฺสวินิจฺฉย''**นฺติ จ อลุตฺตสมาโสยํ ''เทวานํปิยติโสฺส, กเณฺฐกาโฬ''ติอาทีสุ วิยฯ

เอวํ ทุติยคาถาย กตฺตุนิมิตฺตปโยชนาภิธานาภิเธยฺยปกรณปฺปการเกเทสํ ทเสฺสตฺวา สกฺกจฺจสวนการณนิทสฺสนมุเขนาปิ ปกรณปฺปการาทิํ ทเสฺสตุมาห **''อนากุล''**มิจฺจาทิฯ ตตฺถ **อนากุล**นฺติ นตฺถิ เอตฺถ สทฺทโต, อตฺถโต, วินิจฺฉยโต วา อากุลํ ปุพฺพาปรวิโรโธ, มิสฺสตา วาติ อนากุโล, วินยวินิจฺฉโย, ตํ วทโต เม นิโพธถาติ สมฺพโนฺธฯ **อสํกิณฺณ**นฺติ นิกายนฺตรลทฺธีหิ อสมฺมิสฺสํฯ

มธุรตฺถปทกฺกมนฺติ ปทานํ กโม ปทกฺกโม, ปทคติ, สทฺทานมุจฺจารณนฺติ อโตฺถฯ มธุโร อโตฺถ จ ปทกฺกโม จ ยสฺส โส มธุรตฺถปทกฺกโม, ตํ –

> ‘‘ปทาสตฺตํ ปทตฺถานํ, มธุรตฺถมุทีริตํ;
> เยน มชฺชนฺติ ธีมโนฺต, มธุเนว มธุพฺพตา’’ติฯ –

อิมินา ลกฺขเณน สทฺทานมตฺถานญฺจ วเสน ปทาสตฺตาปรนามเธยฺยมาธุริยาลงฺกาเรน สมลงฺกตตฺตา มธุรตฺถปทกฺกมํฯ

ปฏุภาวกรนฺติ ปฏติ คจฺฉติ ปชานาตีติ ปฏุ, ปญฺญวา, ปฏุโน ภาโว, สทฺทปฺปวตฺตินิมิตฺตภูตา ปญฺญา, ตํ ปฏุภาวํ ปญฺญาวิเสสํ กโรติ ชเนตีติ ปฏุภาวกโร, ตํ, ปญฺญาวิเสสชนกนฺติ อโตฺถฯ เอตํ วินยสฺส วินิจฺฉยนฺติ โยชนาฯ **ปรม**นฺติ อุตฺตมํฯ **วินยกฺกเม**ติ วินยปิฏเก, ตทเตฺถ จ, ปวตฺติกฺกเม ปฏุภาวกรนฺติ อโตฺถฯ

เอวํ ตติยคาถาย ปกรณคุณาปเทเสน โสตุชนํ สมุสฺสาเหตฺวา อิทานิ **‘‘อปาร’’**นฺติอาทิจตุตฺถคาถาย ปกรณญฺจ ตนฺนิสฺสยํ วินยปิฏกญฺจ นาวาสาครภาเวน ทเสฺสตฺวา ติโรภูโตปเมยฺยปมานเภเทน รูปกาลงฺกาเรน ปกรณคุณํ ปกาเสโนฺต โสตุชนํ สมุเตฺตเชติฯ ตตฺถ **อปาร**นฺติ นตฺถิ ปารํ เอตสฺสาติ อปาโร, วินยสาคโรฯ โส หิ ปุริมพุทฺธุปฺปาเทสุ สาสนํ ปสีทิตฺวา วินยปิฏเก อุคฺคหณธารณปฏิปาทนปฏิปตฺติวเสน อกตาธิกาเรหิ ปุคฺคเลหิ ทุรธิคมนียธมฺมตฺถนิรุตฺติปฏิภานปริยนฺตตาย ‘‘อปาโร’’ติ วุจฺจติฯ

โอตรนฺตานนฺติ สชฺฌายนสวนธารณาทิวเสน อโชฺฌคาหนฺตานํฯ **สาร**นฺติ นิพฺพานสมฺปาปกภาเวน สารภูตาย อริยมคฺคสมฺภาราย ปุพฺพภาคปฏิปตฺติยา มูลภูตปาติโมกฺขสํวรสงฺขาตสีลสารปฺปกาสกตาย สารํฯ **วินยสาคร**นฺติ วินยปิฏกสงฺขาตํ สาครํฯ วินโย หิ สิกฺขาปทปญฺญตฺติยา กาลปฺปตฺตชานนสฺสาปิ ธมฺมเสนาปติอาทีนมฺปิ อวิสยตฺตา อติคมฺภีราติวิตฺถิณฺณภาเวน สาคโร วิยาติ สาคโร, วินโย จ โส สาคโร จาติ วินยสาคโร, ตํ, อคาธาปารคุณโยคโต สาคโรปมํ วินยปิฏกนฺติ อโตฺถฯ

ทุติยคาถาย ‘‘ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีน’’นฺติ วตฺวาปิ ‘‘หิตตฺถายา’’ติ อิมินา สมฺพนฺธตฺตา จ วากฺยนฺตเรหิ อนฺตริตภาเวน ทูรตฺตา จ ตํ อนาทิยิตฺวา เอตฺถ วินยสาครโชฺฌคาหนตทตฺถปฏิปชฺชนารหกตฺตุวิเสสสนฺทสฺสนตฺถาย **‘‘ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีน’’**นฺติ ปุน วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ นาวา วิยภูโต **นาวาภูโต,** ตํ, นาวาฏฺฐานิยํ มหานาวาสทิสนฺติ อโตฺถฯ **มโนรม**นฺติ มโน รมติ เอตฺถ, เอเตนาติ วา มโนรโม, ตํ, อชฺฌายนโวหารปสุตานํ ปฏิปตฺติปรายนานญฺจ สาธูนํ มโนรมนฺติ อโตฺถฯ

เอตฺตาวตา ปกรณคุณสํกิตฺตเนน โสตุชนํ สมุเตฺตเชตฺวา อิทานิ สกฺกจฺจสวเน นิโยเชโนฺต **‘‘ตสฺมา วินยนูปาย’’**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ยถาวุตฺตํ อนากุลตาทิวิวิธานคฺฆคุณาลงฺการปฏิมณฺฑิตํ, เตน เหตุนาติ อโตฺถฯ **วินยนูปาย**นฺติ วิวิธากาเรน, วิเสสนยโต วา กายวาจานํ นยนํ ทมนํ อกตฺตพฺพโต นิวเตฺตตฺวา กตฺตเพฺพสุ นิโยชนํ วินยนํ, อุเปจฺจ ตํ ผลํ อายติ อุปฺปชฺชตีติ อุปาโย, เหตุ, วินยนสฺส อุปาโย วินยนูปาโย, ตํ, กายชีวิตานเปกฺขานํ สิกฺขากามานํ เปสลานํ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ กายวาจานํ อนนุโลมิกวิปฺผนฺทิตาปนยนสงฺขาตทมนสฺส การณภูตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

เอตฺตาวตา อตฺตนา กตฺตุมิจฺฉิเต ปกรเณ ปณฺฑิตานํ ปวตฺติเหตุภูตานํ อนากุลตาทิคุณานํ วิภาวนวเสน ‘‘อนากุล’’นฺติอาทิวิเสสนานิ วตฺวา อิทานิ สกฺกจฺจสวนาวโพเธ วิสยํ วิเสสิตพฺพํ ทเสฺสตุมาห **‘‘วินยสฺสวินิจฺฉย’’**นฺติฯ เอตฺถ จ ทุติยคาถาย ‘‘วินยสฺสวินิจฺฉย’’นฺติ ‘‘ปวกฺขามี’’ติ กิริยาย กมฺมทสฺสนวเสน วุตฺตํ, ตํ อิธ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิยมานมฺปิ ทูรสมฺพนฺธํ โหตีติ ตมนาเนตฺวา ‘‘นิโพธถา’’ติ อิมิสฺสา กิริยาย กมฺมสนฺทสฺสนตฺถํ ‘‘วินยสฺสวินิจฺฉย’’นฺติ วุตฺตตฺตา ปุนรุตฺติโทสาภาโวติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อวิกฺขิเตฺตน จิเตฺตนาติ เอตฺถ วิวิเธ อารมฺมเณ ขิตฺตํ เปสิตํ วิกฺขิตฺตํ, อุทฺธจฺจวิจิกิจฺฉาทิปเรตํ อสมาหิตํ จิตฺตํ, น วิกฺขิตฺตํ อวิกฺขิตฺตํ, ตปฺปฏิปกฺขํ สมาหิตํ กุสลจิตฺตํ, เตน, เอตสฺส ปกรณุตฺตมสฺส สวนาทิพฺยาปารํ วินา นานารมฺมเณสุ ปวตฺติวเสน วิเกฺขปมนาปเนฺนน สมาหิเตน จิเตฺตนาติ อโตฺถฯ ‘‘อวิกฺขิเตฺตน…เป…. นิโพธถา’’ติ วทเนฺตน จ ‘‘อวิกฺขิตฺตสฺสายํ ธโมฺม, นายํ ธโมฺม วิกฺขิตฺตสฺสา’’ติ วจนโต วิกฺขิตฺตสฺส ธเมฺมสุ ทายาทาภาวโต อตฺตโน ปกรณตฺถภูตาย อธิสีลสิกฺขาย สมฺมาปฏิปชฺชนาปเทโส กโต โหติฯ

วทโต เมติ เอตฺถ ‘‘คารเวน จา’’ติ ปาฐเสโสฯ ตตฺถายมโตฺถ – ภาสมาเน มยิ คารเวน, ยถาวุเตฺตน การเณน จาติ สามิภุมฺมานมวิเสสตาย ‘‘เม’’ติ สามิวจนสฺส ‘‘มยี’’ติ อตฺถสมฺภวโต อยมโตฺถ วุโตฺตฯ ปกรณสฺส อนากุลตาทิคุณสมนฺนาคตตฺตา จ วตฺตริ มยิ คารเวน จ สมาหิเตน เจตสาติ อธิปฺปาโยฯ **นิโพธถา**ติ วากฺยตฺถปทตฺถํ สนฺธายภาสิตตฺถภาวตฺถาทิวเสน นิเสสโต โพธถ, สกฺกจฺจํ สุตฺวา วินยวินิจฺฉยํ พุชฺฌถ วิชานาถาติ อโตฺถ, จินฺตาภาวนามยญาณานํ มูลภูตปกรณวิสยํ สุตมยญาณํ นิปฺผาเทถาติ อธิปฺปาโยฯ

คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

ภิกฺขุวิภงฺค

ปาราชิกกถา

ปฐมปาราชิกกถาวณฺณนา

๖. เอวํ ปญฺจหิ คาถาหิ รตนตฺตยปณามาทึ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ยถาปฏิญฺญาตวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“ติวิเธ”**ติอาทิฯ ตตฺถ **“ติวิเธ”**ติอาทินา ปฐมปาราชิกสิกฺขาปทวินิจฺฉยํ ทเสฺสติฯ **ติวิเธ**ติ วจฺจปสฺสาวมุขมคฺคานํ วเสน ติปฺปกาเร **มเคฺค**ติ อิมินา สมฺพนฺโธฯ **ติลมตฺตมฺปี**ติ ติลพีชมตฺตมฺปิ องฺคชาตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **มเคฺค**ติ วจฺจปสฺสาวานํ นิกฺขมนทฺวารตาย, อนฺนปานปิตฺตเสมฺหาทีนํ ปเวสนนิกฺขมนทฺวารตาย จ มคฺคโวหารคเต สรีรปฺปเทเส, อโลฺลกาเสติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘มเคฺคสุ ติลมตฺตมฺปิ, ตีสุ เสวนเจตโน’’ติ วตฺตเพฺพปิ ‘‘ติวิเธ’’ติ ปการวาจิวิธสโทฺทปาทาเนน สชาติสงฺคหวเสน ตีหิ ราสีหิ สงฺคเหตฺวา ปเภทวเสน ตึสวิโธ มโคฺค ทสฺสิโต โหติฯ

เสยฺยถิทํ? ปาราชิกวตฺถุภูตมุขาทิมคฺคานํ นิสฺสยภูเต สเตฺต ทเสฺสตุํ ‘‘ติโสฺส อิตฺถิโย มนุสฺสิตฺถี อมนุสฺสิตฺถี ติรจฺฉานคติตฺถี’’ติอาทินา (ปารา. ๕๖) นเยน **ปาฬิยํ** ทสฺสิตมนุสฺสามนุสฺสติรจฺฉานคติตฺถีนํ ปเจฺจกํ ติณฺณํ มคฺคานํ วเสน นว มคฺคา, ตเถว ทสฺสิตานํ ติณฺณํ อุภโตพฺยญฺชนกานํ วเสน นว มคฺคา, ติณฺณํ ปน ปณฺฑกานํ มุขมคฺควจฺจมคฺคานํ วเสน ปเจฺจกํ เทฺว เทฺว มคฺคาติ ฉ มคฺคา, ตถา ติณฺณํ ปน ปุริสานนฺติ เอวํ ตึสวิโธ โหติฯ

เสวนเจตโนติ เสวเน เมถุนปโยเค เจตนา อสฺสาติ วิคฺคโห, เมถุนราคูปสํหิตาย เจตนาย สมนฺนาคโตติ อโตฺถฯ **อโลฺลกาเส**ติ ตึสมคฺคานมญฺญตเร มเคฺค ปกติวาเตน อสํผุเฏฺฐ อลฺลปเทเส, อิมินา พาหิรํ ปาราชิกเกฺขตฺตํ น โหตีติ ทีเปติฯ วิเสสนสฺส วิเสสาเปกฺขตฺตา ทุติยคาถาย ‘‘สสิโกฺข โส’’ติ ปททฺวยํ อาหริตฺวา ‘‘เสวนเจตโน สสิโกฺข โส ภิกฺขู’’ติ โยเชตพฺพํฯ

อเงฺค สรีเร ชาตนฺติ **องฺคชาตํ,** ปุริสนิมิตฺตํฯ สติปิ อวเสสสรีราวยวานํ ตถาภาเว รุฬฺหิวเสน ตเทว ตถา วุตฺตํฯ **ปเวเสนฺโต**ติ ทฺวยํทฺวยสมาปตฺติสงฺขาตกายิกกิริยํ นิปฺผาเทโนฺตฯ **ปราชิโต**ติ ทุลฺลภาย ขณสมฺปตฺติยา ลทฺธพฺพโต ทุลฺลภา โลกิยโลกุตฺตรคุณสมฺปตฺติสุขโต ปริหาเปตฺวา กิเลสสปเตฺตหิ ปราชยมาปาทิโตติ อโตฺถฯ

อยเมตฺถ โยชนา – สสิโกฺข เสวนเจตโน ติวิเธ มเคฺค อโลฺลกาเส องฺคชาตํ ติลมตฺตมฺปิ ปเวเสนฺโต โส ภิกฺขุ ปราชิโต โหตีติฯ เอตฺตาวตา –

> ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย, อนฺตมโส ติรจฺฉานคตายปิ, ปาราชิโก โหติ อสํวาโส’’ติ (ปารา. ๔๔) –

ภควตา ปญฺญตฺตสิกฺขาปทํ สงฺคหิตนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ

๗. เอวํ อิมิสฺสา คาถาย อตฺตูปกฺกมมูลกํ ปาราชิกํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ‘‘ภิกฺขุปจฺจตฺถิกา มนุสฺสิตฺถึ ภิกฺขุสฺส สนฺติเก อาเนตฺวา วจฺจมเคฺคน (ปารา. ๕๘) องฺคชาเต อภินิสีเทนฺตี’’ติอาทินยปฺปวตฺตํ ปโรปกฺกมมูลกํ ปาราชิกญฺจ ทเสฺสตุมาห **“ปเวสน”**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **ปเวสน**นฺติ ภิกฺขุปจฺจตฺถิเกหิ สุตฺตปมตฺตาทิมนุสฺสิตฺถิอาทีนมญฺญตรํ อาเนตฺวา ยถาวุตฺตมคฺคา

นมญฺญตรํ มคฺคํ ยถา ปวิสติ, ตถา ภิกฺขุโน องฺคชาเต อภินิสีทาปเน สมฺภวนฺตํ มคฺคปฺปเวสนมาหฯ ปเวสนํ สาทิยโนฺต สสิโกฺข โสติ โยชนาฯ เอตฺถ ‘‘ปเวสนํ สาทิยติ อธิวาเสติ, ตสฺมิํ ขเณ เสวนจิตฺตํ อุปฏฺฐาเปตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๕๘) **อฏฺฐกถา**วจนโต อคฺคโต ยาว มูลํ ปเวเสนฺตสฺ อสฺสาทจิตฺตํ อุปฏฺฐาเปโนฺต ตงฺขเณเยว สาสนโต จุโตติ อโตฺถฯ **ปวิฏฺฐ**นฺติอาทีสุ ปเทสุปิ เอวเมว โยชนาฯ

ปวิฏฺฐนฺติ ปวิฏฺฐกฺขโณฯ ‘‘ปวิฏฺฐ’’นฺติอาทินา ตาย ตาย กิริยาย อุปลกฺขิโต ขโณ คเหตโพฺพฯ เตเนวตฺถ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํ กตํฯ **ฐิต**นฺติ เอตฺถ ‘‘สุกฺกวิสฺสฏฺฐิสมเย’’ติ อฏฺฐกถาวจนสฺส สพฺพถา พฺยาปารรหิตํ กาลํ สนฺธาย วุตฺตตฺตา สุกฺกวิสฺสฏฺฐิสมโยปิ คเหตโพฺพฯ เตเนว **คณฺฐิปเท** วุตฺตนเยน ปวิฏฺฐสฺส จ ยาว อุทฺธรณารโมฺภ, ตาว สมฺภวโนฺต ฐิตกาโลปิ คเหตโพฺพฯ **อุทฺธรณ**นฺติ นีหรณกาโลฯ

วาติ วิกเปฺป, **อปี**ติ สมุจฺจเย, โส **วา**-สเทฺทน วิกปฺปิตานํ ปกฺขานํ ตุลฺยพลตํ โชเตติฯ อิติ อิเมหิ ทฺวีหิปิ ‘‘โส เจ ปเวสนํ สาทิยติ, ปวิฏฺฐํ สาทิยตี’’ติอาทินา (ปารา. ๕๘) **ปาฬิยํ** อาคตนเยน ลพฺภมานํ ปเวสนาทิเอกกฺขณมฺปิ สาทิยนปจฺจยา อาปชฺชมานํ ปาราชิกํ ทเสฺสติฯ **สสิโกฺข**ติ สิกฺขาย สห วตฺตตีติ สสิโกฺข, อปจฺจกฺขาตสิโกฺขติ อโตฺถฯ **สาทิยโนฺต**ติ เสวนจิตฺตํ อุปฏฺฐาเปโนฺตฯ **โส** ภิกฺขุฯ **ฐเปตฺวา กิริย**นฺติ อตฺตูปกฺกมนํ วินาฯ **จุโต**ติ ‘‘ภิกฺขุปจฺจตฺถิเกหิ กตมิทํ, น มยา’’ติ เลเสน น มุจฺจติ, สาทิยนจิเตฺต สติ สาสนโต จุโตเยว โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

เอตฺถ จ **สสิโกฺข**ติ อิทํ ‘‘สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา’’ติ (ปารา. ๔๔) สิกฺขาปทปาฐสฺส อตฺถทสฺสนวเสน นิทฺทิฏฺฐํฯ ตสฺส **ปทภาชเน** (ปารา. ๔๕), **ตทฏฺฐกถาย** จ วิภตฺตํ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ สเงฺขปโต เอวํ เวทิตพฺพํ – จิตฺตเขตฺตกาลปโยคปุคฺคลวิชานนวเสน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ, น ตทภาเวนฯ อุปสมฺปนฺนภาวโต จวิตุกามตาจิเตฺตเนว หิ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ, น ทวา วา รวา วา วทนฺตสฺสฯ เอวํ จิตฺตวเสน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ, น ตทภาเวนฯ

ตถา ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามิ, ธมฺมํ ปจฺจกฺขามิ, สงฺฆํ ปจฺจกฺขามิ, สิกฺขํ, วินยํ, ปาติโมกฺขํ, อุเทฺทสํ, อุปชฺฌายํ, อาจริยํ, สทฺธิวิหาริกํ, อเนฺตวาสิกํ, สมานุปชฺฌายกํ, สมานาจริยกํ, สพฺรหฺมจาริํ ปจฺจกฺขามี’’ติ เอวํ วุตฺตานํ พุทฺธาทีนํ จตุทฺทสนฺนํ, ‘‘คิหีติ มํ ธาเรหิ, อุปาสโก, อารามิโก, สามเณโร, ติตฺถิโย, ติตฺถิยสาวโก, อสฺสมโณ, อสกฺยปุตฺติโยติ มํ ธาเรหี’’ติ เอวํ วุตฺตานํ คิหิอาทีนํ อฏฺฐนฺนญฺจาติ อิเมสํ พาวีสติยา เขตฺตปทานํ ยสฺส กสฺสจิ สเววจนสฺส วเสน เตสุ ยํ กิญฺจิ วตฺตุกามสฺส ยํ กิญฺจิ วทโต สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ, น รุกฺขาทีนํ อญฺญตรสฺส นามํ คเหตฺวา สิกฺขํ ปจฺจกฺขนฺตสฺสฯ เอวํ เขตฺตวเสน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ, น ตทภาเวนฯ

ตตฺถ ยเทตํ ‘‘ปจฺจกฺขามี’’ติ จ ‘‘มํ ธาเรหี’’ติ จาติ วุตฺตํ วตฺตมานกาลวจนํ, ยานิ จ ‘‘อลํ เม พุเทฺธน, กิํ นุ เม พุเทฺธน, น มมโตฺถ พุเทฺธน, สุมุตฺตาหํ พุเทฺธนา’’ติอาทินา นเยน อาขฺยาตวเสน กาลํ อนามสิตฺวา ปุริเมหิ จุทฺทสหิ ปเทหิ สทฺธิํ โยเชตฺวา วุตฺตานิ ‘‘อลํ เม’’ติอาทีนิ จตฺตาริ ปทานิ, เตสํเยว สเววจนานํ วเสน ปจฺจกฺขานํ โหติ, น ‘‘ปจฺจกฺขาสิ’’นฺติ วา ‘‘ปจฺจกฺขิสฺส’’นฺติ วา ‘‘มํ ธาเรสี’’ติ วา ‘‘มํ ธาเรสฺสตี’’ติ วา ‘‘ยํ นูนาหํ ปจฺจเกฺขยฺย’’นฺติ วาติอาทีนิ อตีตานาคตปริกปฺปวจนานิ ภณนฺตสฺสฯ เอวํ วตฺตมานกาลวเสน เจว อนามฏฺฐกาลวเสน จ ปจฺจกฺขานํ โหติ, น ตทภาเวนฯ

ปโยโค ปน ทุวิโธ กายิโก จ วาจสิโก จฯ ตตฺถ ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติอาทินา นเยน ยาย กายจิ ภาสาย วจีเภทํ กตฺวา วาจสิกปโยเคเนว ปจฺจกฺขานํ โหติ, น อกฺขรลิขนํ วา หตฺถมุทฺทาทิทสฺสนํ วา กายปโยคํ กโรนฺตสฺสฯ เอวํ วาจสิกปโยเคเนว ปจฺจกฺขานํ โหติ, น ตทภาเวนฯ

ปุคฺคโล ปน ทุวิโธ โย จ ปจฺจกฺขาติ, ยสฺส จ ปจฺจกฺขาติฯ ตตฺถ โย ปจฺจกฺขาติ, โส สเจ อุมฺมตฺตกขิตฺตจิตฺตเวทนฏฺฏานํ อญฺญตโร น โหติฯ ยสฺส ปน ปจฺจกฺขาติ, โส สเจ มนุสฺสชาติโก โหติ, น จ อุมฺมตฺตกาทีนํ อญฺญตโร, สมฺมุขีภูโต จ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติฯ น หิ อสมฺมุขีภูตสฺส ทูเตน วา ปณฺณน วา อาโรจนํ รุหติฯ เอวํ ยถาวุตฺตสฺส ปุคฺคลสฺส วเสน ปจฺจกฺขานํ โหติ, น ตทภาเวนฯ

วิชานนมฺปิ นิยมิตานิยมิตวเสน ทุวิธํฯ ตตฺถ ยสฺส, เยสํ วา นิยเมตฺวา ‘‘อิมสฺส, อิเมสํ วา อาโรเจมี’’ติ วทติฯ สเจ เต ยถา ปกติยา โลเก มนุสฺสา วจนํ สุตฺวา อาวชฺชนสมเย ชานนฺติ, เอวํ ตสฺส วจนานนฺตรเมว ตสฺส ‘‘อยํ อุกฺกณฺฐิโต’’ติ วา ‘‘คิหิภาวํ ปตฺถยตี’’ติ วา เยน เกนจิ อากาเรน สิกฺขาปจฺจกฺขานภาวํ ชานนฺติ, ปจฺจกฺขาตาว โหติ สิกฺขาฯ อถ อปรภาเค ‘‘กึ อิมินา วุตฺต’’นฺติ จินฺเตตฺวา ชานนฺติ, อญฺญ วา ชานนฺติ, อปจฺจกฺขาตาว โหติ สิกฺขาฯ อนิยเมตฺวา อาโรเจนฺตสฺส ปน สเจ วุตฺตนเยน โย โกจิ มนุสฺสชาติโก วจนตฺถํ ชานาติ, ปจฺจกฺขาตาว โหติ สิกฺขาฯ เอวํ วิชานนวเสน ปจฺจกฺขานํ โหติ, น ตทภาเวนฯ โย ปน อนฺตมโส ทวายปิ ปจฺจกฺขาติ, เตน อปจฺจกฺขาตาว โหติ สิกฺขาฯ

อิติ อิเมสํ วุตฺตปฺปการานํ จิตฺตาทีนํ วเสน อปจฺจกฺขาตสิโกฺข ‘‘สสิโกฺข’’ติ วุโตฺตฯ

๘-๑๐. ‘‘อิทานิ สนฺถเตน สนฺถตสฺส ฆฏฺฏเน อุปาทินฺนกฆฏฺฏนาภาวโต โทโส นตฺถี’’ติ ปาปภิกฺขูนํ เลสกปฺปนํ ปฏิกฺขิปิตุํ ‘‘ภิกฺขุปจฺจตฺถิกา มนุสฺสิตฺถึ ภิกฺขุสฺส สนฺติเก อาเนตฺวา วจฺจมเคฺคน, ปสฺสาวมเคฺคน, มุเขน องฺคชาตํ อภินิสีเทนฺติ สนฺถตาย อสนฺถตสฺสา’’ติอาทินา (ปารา. ๖๑) นเยน **ปาฬิยํ** วุตฺตสนฺถตวารานมตฺถํ สงฺคณฺหโนฺต อาห **‘‘สนฺถเตนา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **สนฺถเตนา**ติ จมฺมโจฬติปุปฏฺฏาทีหิ ปฏิจฺฉาทิเตนฯ **‘‘ปเวเสโนฺต’’**ติ อิมินา สนฺถตวารสฺส ปโรปกฺกมํ นิสฺสาย ทสฺสนมุปลกฺขณนฺติ อตฺตูปกฺกเมปิ โยเชตพฺพตํ ทเสฺสติ, ตสฺส วกฺขมาเนน ‘‘ปราชิโต’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **‘‘ตเถวา’’**ติ อิมินา ปเวเสโนฺตติอาทิปฺปการํ ปรามสติฯ

เอวํ ปเวเสโนฺต กทา ปราชิโต โหตีติ อาห **‘‘อุปาทิเนฺนนา’’**ติอาทิฯ เอตฺถ **อุปาทิเนฺนนา**ติ ตณฺหาทิฏฺฐีหิ อุเปเตน กมฺมุนา อตฺตโน ผลภาเวเนว อาทินฺนํ คหิตนฺติ อุปาทินฺนํ, เอเตน อตฺตโน องฺคชาตสฺส, วตฺถุปุคฺคลานํ มคฺคสฺส จ ฆฏฺฏนฏฺฐานคตํ กายปฺปสาทํ ทเสฺสติฯ อิมินาว องฺคชาตคตํ อนฏฺฐกายปฺปสาทํ จมฺมขิลํ, ปิฬกาทิ จ คเหตพฺพํฯ ‘‘อุปาทินฺนกํ นาม กายินฺทฺริย’’นฺติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ ตพฺพิปริยาเยน ‘‘อนุปาทินฺนก’’นฺติ ตปฺปฏิจฺฉาทกํ โจฬาทิ วุตฺตํฯ อุปาทิเนฺนน อุปาทิเนฺน, อนุปาทิเนฺน วา ปาราชิกเกฺขเตฺต ฆฏฺฏิเต, อนุปาทินฺนเกน วา อุปาทิเนฺน อนุปาทิเนฺน วา ปาราชิกเกฺขเตฺต ฆฏฺฏิเตติ โยชนาฯ เอตฺถ จ กรณวจนนฺตานิ ปทานิ ‘‘องฺคชาเตนา’’ติ อิมสฺส วิเสสนานิฯ

เอตฺตาวตา สนฺถตจตุกฺกวเสน อตฺตูปกฺกเม สติ ปาราชิกเกฺขเตฺต ปาราชิกํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปรูปกฺกเมปิ ทเสฺสตุมาห **‘‘สเจ’’**ติอาทิฯ **เอตฺถา**ติ เอเตสุ จตูสุ วิกเปฺปสุฯ **ปาราชิกเกฺขเตฺต ปวิเฏฺฐ ตู**ติ เอตฺถ **ตุ**-สเทฺทน ปเวสนฏฺฐิตุทฺธารกฺขณตฺตยํ สมุจฺจิโนติฯ ยํตํ-สทฺ

ทานํ นิจฺจสมฺพนฺธตฺตา หิ ‘‘โส’’ติ ตํ-สโทฺทปาทาเน ‘‘โย’’ติ ยํ-สโทฺทปิ อชฺฌาหริตโพฺพ, สามตฺถิเยน สมฺปิณฺฑนโตฺถ อปิสโทฺท จฯ อยเมตฺถ อตฺถโยชนา – ภิกฺขุปจฺจตฺถิเกหิ อาเนตฺวา ภิกฺขุโน องฺคชาเต อภินิสีทาปิตมนุสฺสิตฺถิอาทีนํ ตีสุ มเคฺคสุ อญฺญตรมคฺคสงฺขาตํ ปาราชิกเกฺขตฺตํ ปวิเฏฺฐ วา **ตุ**-สเทฺทน สมฺปิณฺฑิตปเวสนฏฺฐิตุทฺธารานมญฺญตรกฺขเณ วา สเจ โย **สาทิยติ,** สปฺปมุขาทิปฺปเวสนกาเล วิย อนุตฺตสิตฺวา กามราคปิปาสาภิภูโต ยทิ สาทิยติ, โสปิ ภิกฺขุ ปราชิโต โหตีติ โยชนาฯ **‘‘สเจ สาทิยตี’’**ติ อิมินา สาสงฺกวจเนน น สาทิยติ, อนาปตฺตีติ สูจิตํ โหติฯ

‘‘ปาราชิกเกฺขเตฺต’’ติ อิมินา พฺยวจฺฉิเนฺน อญฺญสฺมิํ ฐาเน วีติกฺกมนฺตสฺส อิมสฺมิํเยว วิกเปฺป สมฺภวนฺติโย อิตราปตฺติโย ทเสฺสตุมาห **‘‘เขเตฺต’’**ติอาทิฯ ‘‘เอตฺถา’’ติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธนียํฯ **‘‘เขเตฺต’’**ติ สามญฺญนิเทฺทเสปิ เหฏฺฐา ‘‘ปาราชิกเกฺขเตฺต’’ติ วิเสสิตตฺตา, อุปริ ถุลฺลจฺจยาทีนญฺจ วิธียมานตฺตา อญฺญถานุปปตฺติลกฺขณาย สามตฺถิยา ถุลฺลจฺจยทุกฺกฏานํ เขเตฺตติ อยมโตฺถ ลพฺภติฯ ‘‘กณฺณจฺฉิทฺทกฺขินาสาสู’’ติอาทินา นเยน วกฺขมาเนสุ ชีวมานกสรีรคตถุลฺลจฺจยทุกฺกฏเกฺขเตฺตสูติ วุตฺตํ โหติฯ

อิเมสุ ทฺวีสุ เขเตฺตสุ ‘‘สนฺถตาทินา สนฺถตาทิํ ปเวเสนฺตสฺส อุปาทิเนฺนาทีหิ อุปาทิเนฺนาทีนํ ฆเฏฺฏเน อธิวาเสนฺตสฺส อนาปตฺตี’’ติ วตฺตุมสกฺกุเณยฺยตาย ปาราชิกเกฺขเตฺต วุตฺตสพฺพวิกเปฺป เอตฺถ โยเชเนฺตหิ เอวํ โยเชตพฺพํ – ถุลฺลจฺจยเกฺขเตฺต สนฺถเต วา อสนฺถเต วา สนฺถเตน วา อสนฺถเตน วา องฺคชาเตน เสวนฺตสฺส อุปาทิเนฺน วา อนุปาทิเนฺน วา อุปาทิเนฺนน, ตถา อนุปาทิเนฺนน วา ฆฏฺฏิเต ถุลฺลจฺจยํ ตสฺส วินิทฺทิเสติฯ เอวํ ทุกฺกฏเกฺขเตฺต สนฺถเต วา…เป.… ฆฏฺฏิเต ทุกฺกฏญฺจ ตสฺส วินิทฺทิเสติ โยเชตพฺพํฯ

อิห สพฺพตฺถ ตีสุปิ เขเตฺตสุ **อุปาทิณฺณ**-สเทฺทน อนฏฺฐกายปฺปสาทํ องฺคชาตญฺจ ตตฺถชาตจมฺมขิลปิฬกา จ คยฺหนฺติ, ทุกฺกฏเกฺขเตฺต ปน องฺคุลิอาทิอิตราวยวาปิฯ ตีสุปิ เขเตฺตสุ **อนุปาทิณฺณ**-สเทฺทน องฺคชาตาทิปฏิจฺฉาทิตวตฺถาทโย จ คยฺหนฺติ, ทุกฺกฏเกฺขเตฺต ปน นิมิเตฺต นฏฺฐกายปฺปสาทจมฺมขิลปิฬกโรมาทีนิฯ อิมานิ จ อนุปาทิเนฺนานิฯ องฺคชาเตตโรปาทิเนฺนาวยเว จ ตีสุปิ เขเตฺตสุ ปเวเสนฺตสฺส ทุกฺกฏเมวฯ

๑๑. เอตฺตาวตา ชีวมานสรีเร สนฺถตาสนฺถตวเสน ปเจฺจกํ ติวิเธสุปิ ปาราชิกถุลฺลจฺจยทุกฺกฏเกฺขเตฺตสุ สนฺถตาสนฺถตวเสเนว ทฺวิเธน นิมิเตฺตน เสวนฺตสฺส ปโรปกฺกเม สติ สาทิยนฺตสฺส ลพฺภมานปาราชิกถุลฺลจฺจยทุกฺกฏาปตฺติโย ยถาสมฺภวํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ‘‘มตสรีเร ปน ตถา ตถา เสวนฺตานํ โทโส นตฺถี’’ติ ปาปภิกฺขูนํ เลโสกาสปฏิพาหนตฺถํ **ปาฬิยํ** ทสฺสิเตสุ ยถาวุเตฺตสุ ตีสุ เขเตฺตสุ ลพฺภมานา ติโสฺส อาปตฺติโย ทเสฺสตุมาห **‘‘มเต’’**ติอาทิฯ

ตตฺถ **‘‘มเต’’**ติ เอตสฺส ‘‘มนุสฺสิตฺถิอาทีนํ สรีเร’’ติ อชฺฌาหริตฺวา อตฺถโยชนา กาตพฺพาฯ อิมินา **‘‘อกฺขายิเต’’**ติอาทินา ทสฺสิตานํ นิมิตฺตานํ นิสฺสยํ ทสฺสิตํ โหติฯ ‘‘นิมิตฺตมตฺตํ เสเสตฺวา’’ติอาทินา นเยน วกฺขมานคาถายํ วิย สกลสรีเร ขาทิเตปิ นิมิตฺตสฺส วิชฺชมานาวิชฺชมานภาโวเยว อาปตฺติยาภาวาภาวสฺส ปมาณนฺติ ‘‘อกฺขายิเต’’ติ เอเตน ‘‘มเต’’ติ เอตํ อวิเสเสตฺวา ‘‘นิมิเตฺต’’ติ อชฺฌาหริตฺวา ตํ เตน วิเสสิตพฺพํฯ อถ วา ‘‘นิมิตฺตมตฺต’’นฺติอาทินา วกฺขมานคาถาย ‘‘นิมิเตฺต’’ติ ปทํ อาเนตฺวา โยเชตพฺพํฯ

อกฺขายิเตติ สพฺพถา อกฺขายิเต ปาราชิกวตฺถุภูเต นิมิเตฺตฯ **เยภุยฺยกฺขายิเตปิ จา**ติ กิญฺจิ กิญฺจิ ขาทิตฺวา พหุกาวสิเฏฺฐ นิมิเตฺตฯ ‘‘ยสฺส จตูสุ ภาเคสุ ติภาคมตฺตํ ขาทิตํ, ตํ นิมิตฺ

ตํ เยภุยฺยกฺขายิตํ นามา’’ติ วทนฺติฯ **เมถุน**นฺติ ราคปริยุฏฺฐาเนน สทิสภาวาปตฺติยา มิถุนานํ อิทํ เมถุนํ, มติตฺถิอาทีนํ ราคปริยุฏฺฐาเนน สทิสตฺตาภาเวปิ ตตฺถ วีติกฺกโม รุฬฺหิยา ‘‘เมถุน’’นฺติ วุจฺจติฯ

ปาราชิโกติปราชิโต, ปราชยมาปนฺโนติ อโตฺถฯ อยญฺหิ ปาราชิก-สทฺโท สิกฺขาปทาปตฺติปุคฺคเลสุ วตฺตติฯ ตตฺถ ‘‘อฏฺฐานเมตํ อานนฺท อนวกาโส, ยํ ตถาคโต วชฺชีนํ วา วชฺชิปุตฺตกานํ วา การณา สาวกานํ ปาราชิกํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ สมูหเนยฺยา’’ติ (ปารา. ๔๓) เอวํ สิกฺขาปเท วตฺตมาโน เวทิตโพฺพฯ ‘‘อาปตฺติ ตฺวํ ภิกฺขุ อาปโนฺน ปาราชิก’’นฺติ (ปารา. ๖๗) อาปตฺติยาฯ ‘‘น มยํ ปาราชิกา, โย อวหโฏ, โส ปาราชิโก’’ติ (ปารา. ๑๕๕) เอวํ ปุคฺคเลฯ ‘‘ปาราชิเกน ธเมฺมน อนุทฺธํเสยฺยา’’ติอาทีสุ (ปารา. ๓๘๔) ปน ธเมฺม วตฺตตีติ วทนฺติฯ ยสฺมา ปน ตตฺถ ธโมฺมติ กตฺถจิ อาปตฺติ, กตฺถจิ สิกฺขาปทเมว อธิเปฺปตํ, ตสฺมา โส วิสุํ น วตฺตโพฺพฯ

ตตฺถ สิกฺขาปทํ โย ตํ อติกฺกมติ ตํ ปราเชติ, ตสฺมา ‘‘ปาราชิก’’นฺติ วุจฺจติฯ อาปตฺติ ปน โย นํ อชฺฌาปชฺชติ ตํ ปราเชติ, ตสฺมา ‘‘ปาราชิกา’’ติ วุจฺจติฯ ปุคฺคโล ยสฺมา ปราชิโต ปราชยมาปโนฺน, ตสฺมา ‘‘ปาราชิโก’’ติ วุจฺจติฯ สิกฺขาปทาปตฺตีสุ ปาราชิก-สทฺโท ปราเชตีติ ‘‘ปาราชิโก’’ติ กตฺตุสาธโน, ปุคฺคเล ปน ปราชียตีติ กมฺมสาธโนติ เวทิตโพฺพฯ **‘‘นโร’’**ติ อิมินา ปุเพฺพ วุตฺตภิกฺขุเยว อธิเปฺปโตฯ สามญฺญโชตนา วิเสเส อวติฏฺฐตีติฯ

๑๒. **เยภุยฺยกฺขายิเต**ติ จตูสุ โกฏฺฐาเสสุ เอกโกฏฺฐาสาวเสสํ กตฺวา ขาทิเตฯ **อุปฑฺฒกฺขายิเต**ติ สมภาคาวเสสํ ขาทิเตฯ ถูโล อจฺจโย **ถุลฺลจฺจโย,** โสเยว อาปชฺชียตีติ **อาปตฺตีติ ถุลฺลจฺจยาปตฺติ**ฯ ปาจิตฺติยาทโย สนฺธาเยตฺถ ถุลฺลจฺจยโวหาโร, น ปาราชิกสงฺฆาทิเสเสติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เสเส**ติ อวเสเส อุปกจฺฉกาทีสุฯ วุตฺตญฺหิ **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อวเสสสรีเร อุปกจฺฉกาทีสุ ทุกฺกฏ’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๕๙-๖๐)ฯ ทุฏฺฐุ กตนฺติ **ทุกฺกฏํ, ทุกฺกฏ**-สทฺโท นิยตนปุํสกตฺตา อิตฺถิลิงฺคสฺสาปิ **อาปตฺติ**-สทฺทสฺส สลิเงฺคน วิเสสนํ โหติฯ

๑๓. **นิมิตฺตมตฺตํ เสเสตฺวา ขายิเตปี**ติ เอตฺถ ติณฺณมญฺญตรํ นิมิตฺตํ เสเสตฺวา สกลสรีเร ขาทิเตปิฯ **ปิ**-สทฺโท พฺยติเรเก, ปเคว อิตเรติ ทีเปติฯ ตสฺมิํ **นิมิเตฺต** อกฺขายิเต วา เยภุยฺยกฺขายิเต วาติ ทฺวิธา วุเตฺตสุ ตีสุ นิมิเตฺตสุ อญฺญตรสฺมิํ นิมิเตฺต เมถุนํ เสวโตปิ **ปราชโย** ปาราชิกาปตฺติ โหตีติ อธิปฺปาโย ฯ **เสวโตปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สทฺโท อเปกฺขายํฯ ตสฺมา น เกวลํ เหฏฺฐา วุตฺตานเมวาติ อเปกฺขติฯ สนฺถตาทโย วิกปฺปา ยถาวุตฺตนเยน เอตฺถาปิ โยเชตพฺพาฯ

๑๔. ‘‘อุทฺธุมาตาทิสมฺปเตฺต’’ติ เอตฺถ ‘‘ยทา ปน สรีรํ อุทฺธุมาตกํ โหติ กุถิตํ นีลมกฺขิกาสมากิณฺณํ กิมิกุลสมากุลํ นวหิ วณมุเขหิ ปคฺฆริตปุพฺพกุณปภาเวน อุปคนฺตุมฺปิ อสกฺกุเณยฺยํ, ตทา ปาราชิกวตฺถุญฺจ ถุลฺลจฺจยวตฺถุญฺจ ชหติ, ตาทิเส สรีเร ยตฺถ กตฺถจิ อุปกฺกมโต ทุกฺกฏเมวา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๕๙-๖๐) **อฏฺฐกถา**วจนโต **สพฺพตฺถาปิ จา**ติ อกฺขายิตาทิสพฺพวิกโปฺปปคตานิ ปาราชิกถุลฺลจฺจยทุกฺกฏเกฺขตฺตานิ คหิตานีติ ทฏฺฐพฺพํฯ ตตฺถาปิ วีติกฺกโม อนาปตฺติ น โหตีติ ทเสฺสตุมาห **‘‘ทุกฺกฏ’’**นฺติฯ **‘‘ขายิตกฺขายิต’’**นฺติอาทีสุ ขายิตกฺขายิตญฺจ นาเมตํ สพฺพํ มตสรีรเกเยว เวทิตพฺพํ, น ชีวมาเนติ โยเชตพฺพํฯ

๑๕. ชีวมาเน กถนฺติ อาห **‘‘ฉินฺทิตฺวา ปนา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **วณสเงฺขปโต**ติ วณสงฺคหโตฯ **ตสฺมิ**นฺติ ยตฺถ ฐิตํ นิมิตฺตํ อุปฺปาฏิตํ, ตสฺมิํ ปเทเสฯ เอตฺถ ทุติโย **ปน**-สทฺโท อิธ อทสฺสิตํ อฏฺฐกถายํ อาคตนเยน วิญฺญายมานํ อตฺถวิเสสํ โชเตติฯ **อฏฺฐกถาย**หิ ‘‘ยทิปิ นิมิตฺตํ สพฺพโส ขายิตํ, ฉวิจมฺมมฺปิ นตฺถิ, นิมิตฺตสณฺฐานํ ปญฺญายติ, ปเวสนํ ชายติ, ปาราชิกเม

วา''ติ เอวํ อชีวมาเน วุตฺตวินิจฺฉยานุสาเรน ชีวมาเนปิ ฉวิจมฺมมตฺตํ เจ สพฺพโส อุปฺปาฏิตํ, นิมิตฺตสณฺฐานํ ปญฺญายติ, ปเวสนกฺขมํ โหติ, ตตฺถ เสวนฺตสฺส ปาราชิกเมวาติ วิญฺญายมานมตฺถํ โชเตตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๖. ตโต นิมิตฺตโตติ สมฺพนฺโธฯ **ปติตายา**ติ ปติตายํ, อยเมว วา ปาโฐฯ **นิมิตฺตโต**ติ นิมิตฺตปฺปเทสโต ปติตายํ มํสเปสิยนฺติ สมฺพนฺโธฯ ฉินฺทิตฺวา วา ตเจฺฉตฺวา วา ปติตายํ ตสฺสํ นิมิตฺตมํสเปสิยนฺติ อโตฺถฯ เมถุนราเคน อุปกฺกมนฺตสฺส ทุกฺกฏํ วินิทฺทิเสติ โยชนาฯ

๑๗. **"นขปิฏฺฐิปฺปมาเณปี"**ติอาทิคาถาย "ฉินฺทิตฺวา"ติอาทิกา อฏฺฐกถา อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพาฯ **สตี**ติ เอตฺถ "อวสิเฏฺฐ"ติ ปาฐเสโสฯ **ชีวมาเน**ติ เอตฺถ "สรีเร"ติ ปาฐเสโสฯ ชีวมานสรีเร ปน ฉินฺทิตฺวา ตเจฺฉตฺวา นิมิเตฺต อุปฺปาฏิเต นขปิฏฺฐิปฺปมาเณปิ มํเส, นฺหารุมฺหิ วา อวสิเฏฺฐ สติ เมถุนํ ปฏิเสวโนฺต ปราชิโตติ โยชนาฯ

๑๘. "กณฺณจฺฉิทฺทกฺขี"ติ คาถาย "ชีวมาเน"ติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํ, "สรีเร"ติ ปาฐเสโสฯ "อสฺสโคมหิสาทีน"นฺติอาทินา อสฺสาทีนํ วกฺขมานตฺตา ปาริเสสโต "มนุสฺสาน"นฺติ ลพฺภติฯ มนุสฺสานํ ชีวมานสรีเร กณฺณ…เป.… วเณสุ วาติ โยชนาฯ **วตฺถิโกเส**ติ มุตฺตปถพฺภนฺตเรฯ **วเณสุ วา**ติ สตฺถกาทีหิ กตวเณสุฯ **องฺคชาต**นฺติ ติลมตฺตมฺปิ องฺคชาเตกเทสํฯ **ราคา**ติ เมถุนราเคนฯ

๑๙. **อวเสสสรีรสฺมิ**นฺติ กณฺณจฺฉิทฺทาทิยถาวุตฺตสรีราวยววชฺชิตสรีรปฺปเทเสฯ เตนาห **"อุปกจฺฉูรุกาทิสู"**ติ **อุปกจฺฉํ** นาม พาหุมูลนฺตรํฯ **อูรุกาทิสู**ติ อูรุเวมชฺฌาทีสุฯ **อาทิ**-สเทฺทน วุตฺตาวเสสํ สรีรปฺปเทสํ สงฺคณฺหาติฯ "องฺคชาต"นฺติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ "ปเวเสตฺวา"ติ สามตฺถิยา ลพฺภติ, องฺคชาตํ ติลพีชมตฺตํ ปเวเสตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **วสา เมถุนราคสฺส เสวมานสฺสา**ติ เมถุนราเคน วีติกฺกมนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ "สนฺถเตนา"ติอาทินา วุตฺตปฺปกาโร เอตฺถาปิ โยเชตโพฺพฯ

๒๐. **อสฺสโคมหิสาทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน โคกณฺณควชาทโย สงฺคหิตาฯ อสฺสาทโย ปากฏาเยวฯ "มตาน"นฺติ วกฺขมานตฺตา "ชีวมานาน"นฺติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ **เสว**นฺติ "วสา เมถุนราคสฺสา"ติ อนุวตฺตมานตฺตา เมถุนราควเสน ติลพีชมตฺตมฺปิ องฺคชาตปฺปเทสํ ปเวเสโนฺต ถุลฺลจฺจยํ ผุเสติ โยชนาฯ เอตฺถ จ "โอฏฺฐคทฺรภทนฺตีนํ, อสฺสโคมหิสาทิน"นฺติ ปาเฐน ภวิตพฺพํฯ เอวญฺหิ สติ อฏฺฐกถาวสาเน นิทฺทิเฏฺฐน ปการตฺถวาจินา **อาทิ**-สเทฺทน ถุลฺลจฺจยวีติกฺกมารหนาสาวตฺถิโกสวโนฺต อวุตฺตา สเพฺพปิ สตฺตา คยฺหนฺติฯ "อสฺสโคมหิสาทีน"นฺติ ปฐมปาทาวสาเน นิทฺทิเฏฺฐน **อาทิ**-สเทฺทน โอฏฺฐคทฺรภทนฺตีนมฺปิ สงฺคโห โหตีติ เตสํ ปุนวจนํ นิรตฺถกํ สิยาติฯ

๒๑. ตถา เสวมานสฺส ทุกฺกฏนฺติ สมฺพนฺโธฯ **สพฺพติรจฺฉาน**นฺติ ติริยํ อญฺจนฺติ วฑฺฒนฺตีติ ติรจฺฉา, สเพฺพ จ เต ติรจฺฉาจาติ สพฺพติรจฺฉา, เตสํ สพฺพติรจฺฉานํฯ **"ตถา"**ติ อิมินา "วสา เมถุนราคสฺสา"ติอาทีนํ ปรามฏฺฐตฺตา สพฺพติรจฺฉานานํ อกฺขิอาทีสุ ติลพีชมตฺตมฺปิ องฺคชาตปฺปเทสํ เมถุนราเคน ปเวเสนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ วุตฺตํ โหติฯ เอตฺถาปิ สนฺถตาทิวิกเปฺป นิโทฺทสภาโว น สกฺกา วตฺตุนฺติ ตมฺปิ โยเชตพฺพํฯ

๒๒. เอวํ ติรจฺฉานานํ ชีวมานกสรีเร ลพฺภมานา อาปตฺติโย ทเสฺสตฺวา เตสํเยว มตสรีเรปิ สมฺภวนกอาปตฺติโย ทเสฺสตุมาห **"เตส"**นฺติอาทิฯ **"เตส"**นฺติ อิมินา มนุสฺสติรจฺฉานค

ตานํ คหณนฺติ วทนฺติฯ มนุสฺสานํ มตามตสรีเร ปาราชิกถุลฺลจฺจยทุกฺกฏเกฺขเตฺตสุ ติสฺสนฺนํ อาปตฺตีนํ ทสฺสิตตฺตา, ปุน คหเณ ปโยชนาภาวา เต วเชฺชตฺวา อนุวตฺตมานสพฺพติรจฺฉานนฺติ อิมินา โยเชตพฺพํ, เตสํ สพฺพติรจฺฉานคตานนฺติ อโตฺถฯ **อลฺลสรีเรสู**ติ อุทฺธุมาตกาทิภาวม สมฺปเตฺตสุ อลฺลมตสรีเรสุ **ติวิเธ เขตฺตสฺมึ** อสนฺถเต, สนฺถเต วา สติ เมถุนราคสฺส วสา เสว โต ติวิธาปิ อาปตฺติ สิยาติ อนุวตฺตมานปเทหิ สห โยชนาฯ

ติวิเธ เขตฺตสฺมินฺติ มตมนุสฺสสรีเร วุตฺตนเยน อกฺขายิตเยภุยฺยกฺขายิตเภเท มคฺคตฺตย สงฺขาเต ปาราชิกเกฺขเตฺต จ เยภุยฺยกฺขายิตอุปฑฺฒกฺขายิตเภเท ตสฺมึเยว มคฺคตฺตยสงฺขาเต จ, อกฺขายิตเยภุยฺยกฺขายิตเภเท กณฺณจฺฉิทฺทกฺขินาสาวตฺถิโกสวณสงฺขาเต จ ถุลฺลจฺจยเกฺข เตฺต อุปฑฺฒกฺขายิตเยภุยฺยกฺขายิตเภเท ตสฺมึเยว กณฺณจฺฉิทฺทกฺขินาสาวตฺถิโกสวณสงฺขา เต จ, อกฺขายิตเยภุยฺยกฺขายิตอุปฑฺฒกฺขายิต เยภุยฺยกฺขายิตเภเท อวเสสสรีรสงฺขาเต ทุกฺ กฏเกฺขเตฺต จาติ ติวิเธปิ เขเตฺตฯ **สตี**ติ วิชฺชมาเนฯ สนฺถเต วา อสนฺถเต วา เมถุนราคสฺส วสา เสวโต ยถารหํ ปาราชิกถุลฺลจฺจยทุกฺกฏสงฺขาตา ติวิธา อาปตฺติ ภเวยฺยาติ อโตฺถฯ

เอเตสเมว จ อุทฺธุมาตาทิภาวํ สมฺปเตฺต สรีเร สนฺถตาทิวุตฺตวิกปฺปยุเตฺตสุ ตีสุ มเคฺคสุ ยตฺถ กตฺถจิ เมถุนราเคน เสวโต อาปชฺชิตพฺพทุกฺกฏญฺจ อุทฺธุมาตาทิสมฺปเตฺต สพฺพตฺถาปิ จ ทุกฺกฏนฺติ มนุสฺสสรีเร วุตฺตนเยน วิญฺญาตุํ สกฺกาติ อิมสฺมึ ติรจฺฉานคตสรีเร วิเสสมตฺตํ ทเสฺส ตุํ ''เตสํ อลฺลสรีเรสู''ติอาทีนํ วุตฺตตฺตา ทุกฺกฏํ ปุเพฺพ วุตฺตนเยน เวทิตพฺพํฯ ยถาห **อฏฺฐ กถายํ** ''กุถิตกุณเป ปน ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว สพฺพตฺถ ทุกฺกฏ''นฺติฯ

๒๓. พหิ ฉุปนฺตสฺสาติ โยชนาฯ **นิมิตฺตํ** มุตฺตกรณํฯ **''อิตฺถิยา''**ติ สามเญฺญน วุเตฺตปิ จตุตฺถคาถาย ''ติรจฺฉานคติตฺถิยา''ติ วกฺขมานตฺตา ปาริเสสโต อิมินา มนุสฺสามนุสฺสิตฺถีน เมว คหณํ, อิมินา อมนุสฺสิตฺถิยาปิ คหณสฺสฯ อิมิสฺสานนฺตรคาถาย อิโต ''อิตฺถิยา''ติ อนุวตฺ ติเต ตตฺราปิ อมนุสฺสิตฺถิยาปิ คหณํ สิยาติ ตมฺปิ วเชฺชตฺวา กายสํสคฺคสงฺฆาทิเสสสฺส วตฺถุภูตํ มนุสฺสิตฺถิเมว ทเสฺสตุํ ตตฺถ วุตฺตํ ''อิตฺถิยา''ติอธิกวจนเมว ญาปกนฺติ เวทิตพฺพํฯ

มหาอฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๕๙-๖๐) ''อิตฺถินิมิตฺตํ เมถุนราเคน มุเขน ฉุปติ, ถุลฺ ลจฺจย''นฺติ สามเญฺญน วุตฺตตฺตา จ **ธมฺมกฺขนฺธเก** ''น จ ภิกฺขเว รตฺตจิเตฺตน องฺคชาตํ ฉุปิ ตพฺพํ, โย ฉุเปยฺย, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา''ติ (มหาว. ๒๕๒) สามญฺญวจนโต จ อุทฺธุมาตาทิ ภาวมสมฺปตฺตาย อลฺลมตมนุสฺสิตฺถิยา จ อกฺขายิเต วา เยภุยฺยกฺขายิเต วา นิมิเตฺต สติ ปารา ชิกวตฺถุภาวโต ตตฺถาปิ พหิ ฉุปนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยนฺติ อยมโตฺถปิ มตามตวิเสสํ อกตฺวา ''อิตฺถิ ยา''ติ อิมินาว สามญฺญวจเนน คเหตโพฺพฯ

๒๔. **นิมิเตฺตนา**ติ อตฺตโน องฺคชาเตนฯ **มุเขนา**ติ ปกติมุเขนฯ **นิมิตฺตํ อิตฺถิยา**ติ ชีว มานกมนุสฺสิตฺถิยา องฺคชาตํฯ ยสฺมา ปน กายสํสคฺคสิกฺขาปทวินีตวตฺถูสุ **มติตฺถิวตฺถุมฺหิ** มติ ตฺถิยา สรีเร กายสํสคฺคราเคน โย ฉุปติ, ตสฺส ''อนาปตฺติ ภิกฺขุ สงฺฆาทิเสสสฺส, อาปตฺติ ถุลฺ ลจฺจยสฺสา''ติ (ปารา. ๒๘๑) วุตฺตตฺตา มตมนุสฺสิตฺถี น คเหตพฺพาฯ ตเถว **ยกฺขิวตฺถุมฺหิ** กาย สํสคฺคราเคน ยกฺขินิยา สรีรํ เยน ผุฏฺฐํ, ตสฺส ''อนาปตฺติ ภิกฺขุ สงฺฆาทิเสสสฺส, อาปตฺติ ถุลฺ ลจฺจยสฺสา''ติ วุตฺตตฺตา, อิเธว อุปริ ทุติยสงฺฆาทิเสเส ''ปณฺฑเก ยกฺขิเปตีสุ, ตสฺส ถุลฺลจฺจยํ สิยา''ติ (วิ. วิ. ๓๔๑) วกฺขมานตฺตา จ อมนุสฺสิตฺถีปิ น คเหตพฺพาฯ เตน วุตฺตํ ''ชีวมานกมนุสฺ สิตฺถิยา องฺคชาต''นฺติฯ อโนฺต ปเวเสตุกามตาย สติ กายสํสคฺคราคาสมฺภวโต ''กายสํสคฺ คราเคนา''ติ อิมินา จ พหิ ฉุปิตุกามตา วิญฺญายตีติ ''พหี''ติ อนุวตฺตนํ วินาปิ ตทโตฺถ ลพฺภ ติฯ **ครุก**นฺติ สงฺฆาทิเสโสฯ

๒๕. ตเถว พหิ ฉุปนฺตสฺสาติ โยชนา, อโนฺต อปฺปเวเสตฺวา พหิเยว ฉุปนฺตสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ **อุภยราเคนา**ติ กายสํสคฺคราเคน, เมถุนราเคน วาฯ **ปุริสสฺสาปี**ติ ชีวมานกปุริสสฺสปิฯ **ปิ**-สโทฺท น เกวลํ วุตฺตนเยน อิตฺถิยา นิมิตฺตํ ผุสนฺตเสฺสว อาปตฺติ, อถ โข ปุริสสฺสาปีติ ทีเปติฯ **"นิมิตฺต"**นฺติ มุตฺตกรณเมว วุจฺจติฯ "ชีวมานกปุริสสฺสา"ติ อยํ วิเสโส กุโต ลพฺภตีติ เจ? "กายสํสคฺคราเคน วา เมถุนราเคน วา ชีวมานกปุริสสฺส วตฺถิโกสํ อปฺปเวเสโนฺต นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ ฉุปติ, ทุกฺกฏ"นฺติ อิโต **อฎฺฐกถา**วจนโต (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๕๙-๖๐) ลพฺภติฯ

๒๖. อจิรวติตรนฺตานํ คุนฺนํ ปิฎฺฐึ อภิรุหนฺตา ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู เมถุนราเคน องฺคชาเตน องฺคชาตํ ฉุปึสูติ อิมสฺมึ วตฺถุมฺหิ "น จ ภิกฺขเว รตฺตจิเตฺตน องฺคชาตํ ฉุปิตพฺพํ, โย ฉุเปยฺย, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา"ติ (มหาว. ๒๕๒) อาคตนยํ ทเสฺสตุมาห **"นิมิเตฺตนา"**ติอาทิฯ เอตฺถาปิ "ตถา"ติ อิมสฺสานุวตฺตนโต "พหี"ติ ลพฺภติฯ อตฺตโน **นิมิเตฺตน** ติรจฺฉานคติตฺถิยา นิมิตฺตํ เมถุนราคโต พหิ ฉุปนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๗. "เมถุนราคโต"ติ อิมินา พฺยวจฺฉินฺนมตฺถํ ทเสฺสตุมาห **"กายสํสคฺคราเคนา"**ติ อาทิฯ เอตฺถาปิ **"กายสํสคฺคราเคนา"**ติวจนสามตฺถิยา พหิ ฉุปนํ เวทิตพฺพํฯ **นิมิตฺตสฺสา**ติ ปสฺสาวมคฺคสฺสฯ **ฉุปเน**ติ ผุสเนฯ

๒๘. **ตมาวฎฺฎกเต**ติ เอตฺถ "ตํ อาวฎฺฎกเต"ติ ปทเจฺฉโทฯ **อาวฎฺฎกเต**ติ วิวเฎฯ "มุเข"ติ สมฺพนฺธิสทฺทตฺตา, อญฺญสฺส สมฺพนฺธิโน จ อนิทฺทิฎฺฐตฺตา สุตานุโลมิกานํ สุตสมฺพนฺธเสฺสว พลวตฺตา จ ปุริมานนฺตรคาถาย "ติรจฺฉานคติตฺถิยา มุเข"ติ กิญฺจาปิ สุตเสฺสว สมฺพโนฺธ วิญฺญายติ, ตถาปิ อิมาย คาถาย **วินีตวตฺถุมฺหิ** (ปารา. ๗๓) **"อญฺญตโร ภิกฺขุ สิวถิกํ คนฺตฺวา ฉินฺนสีสํ ปสฺสิตฺวา วฎฺฎกเต มุเข อจฺฉุปนฺตํ องฺคชาตํ ปเวเสสี"**ติ ทสฺสิตฉินฺนสีสวตฺถุสฺส สงฺคหิตตฺตา มนุสฺสมุขเมว คเหตพฺพํ สิยาฯ ติรจฺฉานคตานํ, ปน อมนุสฺสานญฺจ มุเข ตถา ปเวโส นิโทฺทโสติ วตฺตุมสกฺกุเณยฺยตฺตา ตตฺถาปิ อิทเมว อุปลกฺขณนฺติ ปาราชิกปฺปโหนกานํ สเพฺพสํ มุเขติ ทฎฺฐพฺพํฯ ตํ องฺคชาตํฯ ตตฺถ อาวฎฺฎกเต ปาราชิกปฺปโหนกานํ **มุเข อากาสคตํ กตฺวา** กตฺถจิ อผุสาเปตฺวา **นีหรนฺตสฺส** อุกฺขิปนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ อถ วา ติรจฺฉานานํ อาวฎฺฎกเต มุเขติ โยเชตฺวา ตทญฺญสงฺคโห อุปลกฺขณวเสน กาตโพฺพฯ

๒๙. **ตถา**ติ "อากาสคตํ กตฺวา"ติ ยถาวุตฺตปฺปการํ ปรามสติฯ **จตูหิ ปเสฺสหี**ติ สหเตฺถ กรณวจนํฯ **"ปเสฺสหี"**ติ สมฺพนฺธิสทฺทตฺตา "นิมิตฺตสฺสา"ติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ **"อิตฺถิยา"**ติ สามญฺญสทฺทตฺตา "สพฺพสฺสา"ติ ปาฐเสโสฯ ชาติวาจกตฺตา เอกวจนํฯ **"จตูหิ ปเสฺสหิ, เหฎฺฐิมตฺตล"**นฺติ จ อิเมสํ สมฺพนฺธิปทสฺส อนิเทฺทเสปิ เมถุนปาราชิกาธิการตฺตา จ สนฺถตจตุกฺกสฺส อฎฺฐกถาวสาเน อิมาย คาถาย สงฺคหิตสฺส อิมสฺส วินิจฺฉยสฺส ปริโยสาเน "ยถา จ อิตฺถินิมิเตฺต วุตฺตํ, เอวํ สพฺพตฺถ ลกฺขณํ เวทิตพฺพ"นฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๖๑-๖๒) นิมิตฺตวินิจฺฉยสฺสาติเทสสฺส กตตฺตา จ สามตฺถิเยน "นิมิตฺตสฺสา"ติ ลพฺภติฯ อิทเมว **"ปเวเสตฺวา"**ติ เอตสฺส อาธารวเสน คเหตพฺพํฯ "องฺคชาต"นฺติ อนุวตฺตติฯ

เอวํ วากฺยํ ปูเรตฺวา "ยถา อาวฎฺฎกเต มุเข องฺคชาตํ ปเวเสตฺวา ตมากาสคตํ กตฺวา นีหรนฺตสฺส ทุกฺกฎํ, ตถา สพฺพสฺสา **อิตฺถิยา** นิมิเตฺต ปสฺสาวมคฺคสงฺขาเต องฺคชาตํ ปเวเสตฺวา ตสฺส จตูหิ ปเสฺสหิ สห **เหฎฺฐิมตฺตลํ** จตฺตาโร ปเสฺส, เหฎฺฐิมตฺตลญฺจ อจฺฉุปนฺตํ อากาสคตํ กตฺวา นีหรนฺตสฺส ทุกฺกฎ"นฺติ โยเชตฺวา อโตฺถ วตฺตโพฺพฯ

๓๐. **อุปฺปาฏิโตฏฺฐมํเสสูติ** อุปฺปาฏิตํ โอฏฺฐมํสํ เยสนฺติ วิคฺคโหฯ **เตสุ** ทเนฺตสุฯ **พหินิกฺขนฺตเกสุ วา**ติ ปกติยา โอฏฺฐมํสโต พหิ นิกฺขมิตฺวา ฐิเตสุ วา ทเนฺตสุฯ **วายมนฺตสฺสา**ติ องฺคชาเตน ฉุปนฺตสฺสฯ

๓๑. **อฏฺฐิสงฺฆฏฺฏนํ กตฺวา**ติ นิมิตฺตมํสสนฺนิสฺสยานิ อฏฺฐีนิ สงฺฆเฏฺฏตฺวาฯ **มเคฺค**ติ อฏฺฐิสงฺฆาตมเย มเคฺคฯ **ทุวิธราคโต**ติ เมถุนราเคน วา กายสํสคฺคราเคน วาฯ **วายมนฺตสฺสา**ติ องฺคชาตํ ปเวเสตฺวา จาเรนฺตสฺสฯ

๓๒. **อาลิงฺคนฺตสฺสา**ติ ปริสฺสชนฺตสฺสฯ **หตฺถคาหา**ทีสุ **หโตฺถ** นาม กปฺปรโต ปฏฺฐาย ยาว อคฺคนขาฯ หตฺถสฺส, ตปฺปฏิพนฺธสฺส จ คหณํ **หตฺถคฺคาโห**ฯ อวเสสสรีรสฺส, ตปฺปฏิพนฺธสฺส จ ปรามสนํ **ปรามาโส**ฯ **นิสฺสเนฺทเห** ปน ‘‘มาตุคามสฺส สรีรสฺส วา ตปฺปฏิพนฺธสฺส วา หเตฺถน คหณํ หตฺถคฺคาโห’’ติ วุตฺตํ, ตํ อฏฺฐกถาย น สเมติฯ ตสฺมา ยถาวุตฺตนยเสฺสว อฏฺฐกถาสุ อาคตตฺตา โสเยว สารโต ปเจฺจตโพฺพฯ ปรามเสปิ ‘‘หเตฺถน สรีรสฺส, ตปฺปฏิพนฺธสฺส จ ปรามสน’’นฺติ ยํ ตตฺถ วุตฺตํ, ตมฺปิ น ยุชฺชติฯ อวเสสสรีราวยเวนาปิ ปรามสโต ทุกฺกฏเมว โหตีติฯ **จุมฺพนาทีสูติ อาทิ**-สเทฺทน เวณิคฺคาหาทึ สงฺคณฺหาติฯ **‘‘อยํ นโย’’**ติ เอเตน ‘‘อิตฺถิยา เมถุนราเคน หตฺถคฺคาหาทีสุ ทุกฺกฏ’’นฺติ อิมมตฺถํ อติทิสติฯ

๓๓. มนุสฺสามนุเสฺสหิ อเญฺญสุ ติรจฺฉานคเตสุ เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน เมถุนธมฺมปาราชิกวตฺถุภูเต สเตฺต ทเสฺสตุมาห **‘‘อปเท’’**ติอาทิฯ **‘‘อปเท, ทฺวิปเท, จตุปฺปเท’’**ติ อิเมหิ วิเสสเนหิ วิเสสิตพฺพํ ‘‘สตฺตนิกาเย’’ติ อิทํ วตฺตพฺพํฯ **อปเท** สตฺตนิกาเยฯ **อหโย**ติ ถลจเรสุ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉทโต หตฺถิคิลนเก อชคเร อุปาทาย เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน นาคา จฯ **มจฺฉา**ติ ชลเชสุ อุปริมโกฏิยา ปญฺจสตโยชนิกานิ ติมิรปิงฺคลาทิมเจฺฉ อุปาทาย เหฏฺฐิมนฺตโต ปาฐีนปาวุสาทโย มจฺฉา จฯ **ทฺวิปเท** สตฺตนิกาเยฯ **กโปตา**ติ อุปริมโกฏิยา ครุเฬ อุปาทาย เหฏฺฐิมนฺตโต กโปตากโปตปกฺขี จฯ ปาราวตาติ เกจิฯ **จตุปฺปเท** สตฺตนิกาเยฯ **โคธา**ติ อุปริมโกฏิยา หตฺถึ อุปาทาย เหฏฺฐิมนฺตโต โคธา จาติ **อิเม** สตฺตาฯ **เหฏฺฐา**ติ เหฏฺฐิมปริเจฺฉทโตฯ **ปาราชิกสฺสวตฺถู**ติ เมถุนธมฺมปาราชิกสฺส วตฺถูนีติ ปาฐเสโสฯ

๓๔. **เสเวตุกามตา** เมถุนเสวาย ตณฺหา, ตาย เมถุนราคสงฺขาตาย สมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ **เสเวตุกามตาจิตฺตํฯ มเคฺค**ติ วจฺจมคฺคาทีนํ อญฺญตเร **มเคฺค**ฯ มคฺคสฺส อตฺตโน มุตฺตกรณสฺส ปเวสนํฯ ปพฺพชฺชาย, ปาติโมกฺขสํวรสีลสฺส วา อเนฺต วินาเส ภโวติ **อนฺติโม,** ปาราชิกาปโนฺน ปุคฺคโล, ตสฺส วตฺถุ อนฺติมภาวสฺส การณตฺตา ปาราชิกาปตฺติ **อนฺติมวตฺถู**ติ วุจฺจติ, ตเทว ปฐมํ จตุนฺนํ ปาราชิกานํ อาทิมฺหิ เทสิตตฺตา ปฐมนฺติมวตฺถุ, ตสฺส **ปฐมนฺติมวตฺถุโน,** ปฐมปาราชิกสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๕. สามนฺตา อาปตฺติสมีเป ภวํ **สามนฺตํ,** ปาราชิกาปตฺติยา สมีเป ปุพฺพภาเค ภวนฺติ อโตฺถฯ **เสสานํ ปน ติณฺณมฺปี**ติ อวเสสานํ อทินฺนาทานาทีนํ ติณฺณํ ปาราชิกธมฺมานํฯ ถุลฺลจฺจยํ สามนฺตมิติ อุทีริตนฺติ สมฺพโนฺธฯ กถมุทีริตํ? ‘‘ผนฺทาเปติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติ (ปารา. ๙๔) ทุติเย, ‘‘มนุสฺสํ อุทฺทิสฺส โอปาตํ ขณติ, ปติตฺวา ทุกฺขเวทนํ อุปฺปาเทติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติ, ตติเย, ‘‘ปฏิวิชานนฺตสฺส อาปตฺติ ปาราชิกสฺส, อปฺปฏิวิชานนฺตสฺส อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติ (ปารา. ๒๑๕) จตุเตฺถ สมุทีริตํฯ

เอตฺถ จ จตุตฺถปาราชิกสฺส ถุลฺลจฺจยาปตฺติยา สามนฺตาปตฺติภาโว ยสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ สมุลฺลปติ, โส ยาว น ปฏิวิชานาติ, ตาว สมุลฺลปนปจฺจยา ถุลฺลจฺจยาปตฺติสมฺภาเว,

สมฺลลปิเต ตสฺมึ สมฺลลปิตมเตฺถ ปฏิวิชานเนฺต ปาราชิกาปตฺติสมฺภาเว จ ยุชฺชติฯ โส จ ‘‘อปฺปฏิวิชานนฺตสฺส วุเตฺต ถุลฺลจฺจย’’นฺติ อิมินาว สงฺคหิโตติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๓๖. **อชานนฺตสฺส** วาตูปตฺถทฺธํ องฺคชาตํ ทิสฺวา อตฺตโน รุจิยา วีติกฺกมํ กตฺวา มาตุคาเมสุ คจฺฉเนฺตสุ อชานมานสฺส, มหาวเน ทิวา นิทฺทุปคตภิกฺขุโน วิย ปเรหิ กิริยมานํ อชานนฺตสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ **ตเถวา**ติ อิมินา ‘‘อนาปตฺตีติ ญาตพฺพ’’นฺติ อิทมากฑฺฒติฯ **อสฺสาทิยนฺตสฺสา**ติ ภิกฺขุปจฺจตฺถิเกสุ อภิภวิตฺวา วีติกฺกมํ กโรเนฺตสุ จ การาเปเนฺตสุ จ, สปฺปมุขํ ปวิฏฺฐกาเล วิย อุตฺตสิตฺวา อนธิวาเสนฺตสฺส จ, มหาวเน ทิวาวิหาโรปคตภิกฺขุโน วิย ปโรปกฺกมํ ญตฺวาปิ กาเย อาทิตฺตอคฺคินา วิย อุตฺตสิตฺวา อนธิวาเสนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ ‘‘อชานนฺตสฺสา’’ติ เอตฺถ อปิ-สโทฺท โยเชตโพฺพฯ พุทฺธสาสเน ขีรสาครสลิลนิมฺมเล สพฺพปฐมํ ปาตุภูตตฺตา อาทิ จ ตํ วีติกฺกมสงฺขาตํ กมฺมญฺจาติ **อาทิกมฺมํ,** ตํ เอตสฺส อตฺถีติ อาทิกมฺมี, เอตฺถ สุทิโนฺน ภิกฺขุ, ตสฺส **อาทิกมฺมิโน**ติ คเหตโพฺพฯ อุปริปิ อิเมสํ ปทานํ อาคตาคตฏฺฐาเน อิมินาว นเยน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ อิธ จ อุปริ สพฺพสิกฺขาปเทสุ จ นิทานาทิวเสน สตฺตรสวิโธ สาธารณวินิจฺฉโย ปกิณฺณเก สเงฺขปโต, อุตฺตเร วิตฺถารโต จ อาวิ ภวิสฺสติฯ ตสฺมา เอตฺถ น ทสฺสิโตติ เวทิตพฺพํฯ

๓๗-๓๘. **วินเย**ติ วินยปิฏเกฯ **อนยูปรเม**ติ เนติ ปาเปติ สีลสมฺปทํ สมาธิสมฺปทํ ปญฺญาสมฺปทญฺจาติ **นโย,** กายวจีทฺวาเรหิ อวีติกฺกมสงฺขาโต สํวโร, ตปฺปฏิปโกฺข อสํวโร **อนโย** นาม, ตสฺส อุปรโม นิวตฺติ เอตฺถาติ อนยูปรโม, วินโย, ตตฺถ อนยูปรเม วินเยฯ

ตโต เอว **ปรเม** อุกฺกเฏฺฐฯ อนยสฺส วา อุปรเม นิวตฺตเนน **ปรเม** อุกฺกเฏฺฐติ คเหตพฺพํฯ ปรา อุตฺตมา มา สาสนสิรี เอตฺถาติ **ปรโม,** วินโยติ เอวมฺปิ คเหตพฺพํฯ ‘‘วินโย นาม สาสนสฺส อายู’’ติ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.ปฐมสงฺคีติกถา; ปารา. อฏฺฐ. ๑.ปฐมสงฺคีติกถา; ขุ. ปา. อฏฺฐ. ๕.มหาสงฺคีติกถา; เถรคา. อฏฺฐ. ๑.๒๕๑) วจนโต อุตฺตมสาสนสมฺปตฺติยุเตฺตติ อโตฺถฯ

สุชนสฺสาติ โสภโณ ชโน สุชโน, สิกฺขากาโม อธิสีลสิกฺขาย โสภมาโน ปิยสีโล กุลปุโตฺต, ตสฺส นยเน นยนูปเม วินเยติ สมฺพโนฺธฯ อนยูปรมตฺตา, ปรมตฺตา จ สุชนสฺส กุลปุตฺตสฺส **นยเน** นยนูปเมฯ **สุขานยเน**ติ โลกิยโลกุตฺตรเภทํ สุขํ อาเนตีติ สุขานยนํ, ตสฺมิํฯ อิทญฺจ ‘‘นยเน’’ติ เอตสฺส วิเสสนํฯ

เอตํ วิเสสนํ กิมตฺถนฺติ เจ? อุปมาภาเวน คหิตปกตินยนโต อิธ สมฺภวนฺตํ วิเสสํ ทเสฺสตุนฺติ เวทิตพฺพํฯ กตโร โส วิเสโสติ เจ? ปกตินยนํ ราคโทสาทิกิเลสูปนิสฺสโย หุตฺวา ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกทุกฺขสฺส จ ปจฺจโย โหติฯ อิทํ ปน วินยนยนํ อิมสฺส กุลปุตฺตสฺส เอวํ อหุตฺวา เอกํเสน โมกฺขาวหนสุขเสฺสว ปจฺจโย โหตีติ อิมสฺส วิเสสสฺส ทสฺสนตฺถํฯ ยถา วินยมวิราเธตฺวา ปฏิปชฺชเนน สิชฺฌนกสีลสํวรมูลกอวิปฺปฏิสาราทิอนุปาทิเสสปรินิพฺพานาวสา- นผลสมฺปตฺติวเสน อุปฺปชฺชนกโลกิยโลกุตฺตรสุขาวหเน วินเยติ วุตฺตํ โหติฯ

ปธานรโตติ เอตฺถ ‘‘อปี’’ติ ปาฐเสโสฯ ปธาเน วินยาภิโยเค รโตปิ, วินเย อชฺฌายนสวนจินฺตนาทิวเสน วายมโนฺตปีติ อโตฺถฯ อถ วา ‘‘วิราโค เสโฏฺฐ ธมฺมาน’’นฺติ (ธ. ป. ๒๗๓; เนตฺติ. ๑๗๐; กถา. ๘๗๒) วจนโต **ปธานํ** นิพฺพานํ, ตสฺมิํ รโตติ อโตฺถ ฯ **สารมเต**ติ ‘‘สาร’’นฺติ อธิมเตฯ อถ วา สารํ อเผคฺคุมตํ มหาวิหารวาสีนํ อาจริยมตํ เอตฺถาติ **‘‘สารมโต’’**ติ วินยวินิจฺฉโย วุโตฺต, ตสฺมิํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ วินยวินิจฺฉเยฯ **รโต**ติ อจฺจนฺตาภิรโตฯ **‘‘น รโต’’**ติ เอตฺถ น-การํ ‘‘รมเต’’ติ โอสานปเทน โยเชตฺวา โย ปน น รมเตติ สมฺพโนฺธฯ

เถรนวมชฺฌิมภิกฺขุภิกฺขุนีนํ อนฺตเร **โย ปน** ปุคฺคโล นิจฺจปริวตฺตนสวนานุสฺสรณจินฺตนวเสน **น รมเต น** กีฬติ, โส ปุคฺคโล **วินเย ปธานรโตปิ** วินยปิฏเก อชฺฌยนสวนาทิวเสน ยุตฺตปยุตฺโตปิ ปฏุ โหติ กึ, น โหเตวาติ ทเสฺสติฯ วินยปิฏเก ปาฏวมากงฺขเนฺตหิ ปฐมํ ตาเวตฺถ สกฺกจฺจํ อภิโยโค กาตโพฺพติ อธิปฺปาโยฯ

อิมเมวตฺถํ อานิสํสปารํปริยปโยชเนน สห ทเสฺสตุมาห **"อิม"**นฺติอาทิฯ **อิม**นฺติ วุจฺจมานํ วินยวินิจฺฉยํ, ''อเวที''ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ ''โย''ติ ปาฐเสโสฯ โย กุลปุโตฺต สติสมฺปชญฺญสทฺธาสมฺปโนฺน **อิมํ** วินยวินิจฺฉยํ สมฺมา **อเวทิ** อญฺญาสิฯ กึ ภูตนฺติ อาห **"หิตวิภาวน"**นฺติฯ โลกิยโลกุตฺตรสมฺปตฺติยา มูลสาธนตฺตา สีลมิธ หิตํ นาม, ตํ วิภาเวติ ปกาเสตีติ หิตวิภาวโนติ วิคฺคโหฯ ''สีเล ปติฏฺฐาย…เป…. วิชฏเย ชฏ''นฺติ (สํ. นิ. ๑.๒๓, ๑๙๒; มิ. ป. ๒.๑.๙) วุตฺตตฺตา สพฺพกิเลสชฏาวิชฏนโลกุตฺตรญาณสฺส ปทฏฺฐานโสปจารสาภิญฺญารูปารูปอฏฺฐสมาธีนํ ปทฏฺฐานตาย สพฺพโลกิยโลกุตฺตรคุณสมฺปทานํ มูลภูเตสุ จตุปาริสุทฺธิสีเลสุ ปธานํ ปาติโมกฺขสํวรสีลํ, ตปฺปกาสกตฺตา อยํ วินยวินิจฺฉโย ''หิตวิภาวโน''ติ วุโตฺตฯ

ภาวนนฺติ ภาวียติ ปุนปฺปุนํ เจตสิ นิเวสียตีติ ภาวโน, ภาวนีโยติ วุตฺตํ โหติฯ หิตวิภาวกตฺตาเยว หิตตฺถีหิ ปุนปฺปุนํ จิเตฺต วาเสตโพฺพติ วุตฺตํ โหติ, ตํ เอวํวิธํ วินยวินิจฺฉยํฯ **สุรสมฺภว**นฺติ รสียติ อสฺสาทียตีติ รโส, สทฺทรโส อตฺถรโส กรุณาทิรโส วิมุตฺติรโส จ, โสภโณ รโส เอตสฺสาติ **สุรโส,** วินยวินิจฺฉโย, ตํ สุรสํฯ **ภวํ** ภวนฺตํ, สนฺตนฺติ วุตฺตํ โหติ, สุรสํ สมานํ, สุรสํ ภูตนฺติ อโตฺถฯ กึ วุตฺตํ โหติ? ''สิเลโส ปสาโท สมตา มธุรตา สุขุมาลตา อตฺถพฺยตฺติ อุทารตา โอโช กนฺติ สมาธี''ติ เอวํ วุเตฺตหิ กวิชเนหิ อสฺสาเทตพฺพสิเลสาทิทสวิธสทฺทชีวิตคุณสงฺขาตสทฺทรสสมฺปตฺตีหิ จ สภาวาขฺยานํ อุปมา รูปกํ ทีปกํ อาวุตฺตีติ เอวมาทิกฺกมนิทฺทิฏฺฐปญฺจตึสอตฺถาลงฺกาเรสุ อนุรูปสภาวาขฺยานาทิปฺปธานอตฺถาลงฺการสงฺขาตอตฺถรสสมฺปตฺตีหิ จ ยถาสมฺภวํ ปกาสิตพฺพกรุณารสอพฺภุตรสสนฺตรสาทีหิ จ ยุตฺตตฺตา สุรสํ อิมํ วินยวินิจฺฉยนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

อถ วา อิมินา ปกรเณน ปธานโต วิธียมานปาติโมกฺขสํวรสีลสฺส เอกเนฺตน สมาธิสํวตฺตนิกตฺตา สมาธิสฺส จ ปญฺญาย ปทฏฺฐานตฺตา ปญฺญาย จ นิพฺพานปาปนโต มูลการณํ หุตฺวา กเมน นิพฺพานามตผลรสสมฺปทายกํ อิมํ วินยวินิจฺฉยํ ปรมสฺสาทนียรูเปน ธิติวิมุตฺติรเสน สุรสภูตนฺติ วุตฺตํ โหตีติ จ เวทิตพฺพํฯ **สมฺภว**นฺติ เอตฺถ **สํ** วุจฺจติ สุขํ กายิกํ เจตสิกญฺจ, ตํ ภวติ เอตสฺมาติ สมฺภโว, วินยวินิจฺฉโย, ตํ, กายจิตฺตสุขานํ มูลการณภูตํ, วุตฺตนเยน สุรสตฺตา จ ยถาวุตฺตรสสมฺปทสารมหุสฺสเวน สมฺภูตมานสิกสุขสฺส, ตํสมุฏฺฐานรูปนิสฺสยกายิกสุขสฺส จ ปภวภูตนฺติ อโตฺถฯ เอตฺตาวตา อิมสฺส วินยวินิจฺฉยสฺส สมฺมา วิญฺญาตพฺพตาย การณํ ทสฺสิตํ โหติฯ

เอวํ นานาคุณรตนากรํ อิมํ วินยวินิจฺฉยํ สมฺปชานโนฺต โส กุลปุโตฺต กึ โหตีติ เจ? ปาลินา อุปาลินา สโม ภวติฯ **ปาลินา**ติ สาสนํ ปาเลตีติ **"ปาโล"**ติ วินโย วุจฺจติ, วุตฺตญฺหิ ''วินโย นาม สาสนสฺส อายู''ติ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.ปฐมสงฺคีติกถา; ปารา. อฏฺฐ. ๑.ปฐมสงฺคีติกถา; ขุ. ปา. อฏฺฐ. ๕.มหาสงฺคีติกถา; เถรคา. อฏฺฐ. ๑.๒๕๑) โส อสฺส อตฺถีติ **ปาลี,** ปริยตฺติปฏิปตฺติปฏิเวธวเสน ติวิธสาสนสฺส ชีวิตภูตวินยปญฺญตฺติสงฺขาตสาสนธรตฺตา ''ปาลี''ติ ลทฺธนาเมน อุปาลินา, ''เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม สาวกานํ ภิกฺขูนํ วินยธรานํ ยทิทํ อุปาลี''ติ (อ. นิ. ๑.๒๑๙, ๒๒๘) จตุปริสมชฺฌ นิสิเนฺนน สทฺธมฺมวรจกฺกวตฺตินา สมฺมาสมฺพุเทฺธน มุขปทุมํ วิ

กาเสตฺวา ปกาสิตเอตทคฺคฏฺฐาเนน วิเสสโต สายนรกฺขนกภาเวน ปฏิลทฺธปาลีตินาม เธยฺเยน อุปาลิมหาเถเรน สโม โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

กสฺมึ วิสเย สโม ภวตีติ เจ? สาสเนฯ **สาสเน**ติ ยถาวุเตฺต ติวิเธ สาสเน, ตตฺราปิ ถาวรชงฺคมสกลวตฺถุวิตฺถาราธรมณฺฑลสทิเส ปฏิปตฺติปฏิเวธทฺวยธาเร ปริยตฺติสาสเน, ตตฺถาปิ วินยกถาธิการตฺตา ลพฺภมาเนน วินยปิฏกสงฺขาตปริยตฺติสาสเนกเทเส สโม ภวตีติ อโตฺถฯ

กึภูเต สาสเน? มารพลิสาสเนฯ มารสฺส พลิ **มารพลิ,** มารโคจโร, ตสฺส สาสนํ หึสกํ **มารพลิสาสนํ,** ตสฺมึฯ ขนฺธาทีสุ ปญฺจสุ มาเรสุ ปธานภูตกามราคาทิปภวกิเลสมารสฺส โคจรภาเวน พลิสงฺขาตอิตฺถิสรีราทินิสฺสยโผฏฺฐพฺพาทิวิสยสฺส ปริจฺจชาปนตฺถํ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ… เป…. อสํวาโส’’ติอาทินา (ปารา. ๔๔) นเยน วุตฺตตฺตา ตสฺส มารพลิสฺส หึสกํ โหตีติ มารพลิสาสนนามเธยฺยวินยปญฺญตฺติสงฺขาตสาสเนติ อโตฺถฯ

อถ วา ‘‘พฬิเสนปิ ชาเลน, หเตฺถน กุมิเนน วา’’ติ **อุทกฏฺฐกถาย** วกฺขมานตฺตา พฬิสสเทฺทน มจฺฉมารณกณฺฏกมาห, ตํ มารสฺส พฬิสํ อสติ ขิปติ วเชฺชตีติ **มารพฬิสาสนํ,** ตสฺมึ, ‘‘สมนฺตปาโส มารสฺสา’’ติ วุตฺตตฺตา สํสารสาคเร ปริวตฺตมานกสํกิเลสทาสปุถุชฺชนสงฺขาตมเจฺฉ คณฺหิตุํ มารมหาเกวเฏฺฏน ปกฺขิตฺตพฬิสสงฺขาตอิตฺถิรูปสทฺทาทิปญฺจกามคุณา- มิสาวุตกามราคาทิกิเลสมหาพฬิสํ ตทงฺคปฺปหานวีติกฺกมปฺปหานาทิวเสน ปชหเนฺต วินยปญฺญตฺติสงฺขาเต สาสเนติ อธิปฺปาโยฯ

เอตฺถ จ สารมเต **อิธ** อิมสฺมึ วินยวินิจฺฉเย โย ปน น รมเต, โส ปุคฺคโล อนยูปรเม ตโต เอว **ปรเม** อุตฺตเม สุชนสฺส สุขานยเน **นยเน** นยนุปเม วินเย **รโต** อภิรโต **ปธานรโตปิ** วินเย อชฺฌายนาทีสุ โยคมาปชฺชโนฺตปิ **ปฏุ โหติ** ปฏุตโร โหติ กึ, น โหเตวฯ ตสฺมา วินเย ปาฏวตฺถินา เอเตฺถว สกฺกจฺจาภิโยโค กาตโพฺพติ สเงฺขปโต สาธิปฺปายา อตฺถโยชนา เวทิตพฺพาฯ อถ วา ปธาเน จตุพฺพิเธ สมฺมปฺปธาเน วีริเย **รโต** อภิรโต **โย ปน** นโร สารมเต **อิธ** อิมสฺมึ วินยวินิจฺฉเย ยโต รมเต, อโต ตสฺมา โส อนยูปรเม สุชนสฺส สุขานยเน วินเย **ปฏุ โหติ** กุสโล โหตีติ โยชนาติ โน ขนฺติฯ

หิตวิภาวนํ หิตปฺปกาสกํ **ภาวนํ** ภาวนียํ อาเสวิตพฺพํ **สุรสมฺภวํ** สุรสํ สมานํ สุรสํ ภูตํ **สมฺภวํ** สุขเหตุกํ **อิมํ** วินยวินิจฺฉยํ โย **อเวทิ** อญฺญาสิ, โส ปุคฺคโล **มารพฬิสาสเน** มารวิสยปฺปหานกเร, อถ วา มารพฬิสสฺส มารสฺส วตฺถุกามามิสาวุตกิเลสกามพฬิสสฺส อสเน วชฺชมาเน **สาสเน** ติวิเธปิ ชินสาสเน, ตตฺถาปิ ปฏิปตฺติปฏิเวธานํ ปติฏฺฐานภูเต ปริยตฺติสาสเน, ตตฺราปิ สกลสาสนสฺส ชีวิตสมาเน วินยปญฺญตฺติสงฺขาตปริยตฺติสาสเนกเทเส **ปาลินา** วินยปริยตฺติยํ เอตทเคฺค ฐปเนน สาสนปาลเน ตํมูลภาวโต ปาลสงฺขาตวินยปริยตฺติยา ปสตฺถตเรน **อุปาลินา** อุปาลิมหาเถเรน สโม ภวตีติ โยชนาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา

วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

ปฐมปาราชิกกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ทุติยปาราชิกกถาวณฺณนา

๓๙. อิทานิ ทุติยํ ปาราชิกวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“อาทิยนฺโต”**ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘เถยฺยจิเตฺตนา’’ติ ปาฐเสโสฯ โส จ ปจฺจเตฺตกวจนเนฺตหิ สพฺพปเทหิ โยเชตโพฺพ, เถยฺยจิเตฺตน **อาทิยโนฺต** ปราชิโตติ สมฺพโนฺธฯ ปรสนฺตกํ อารามาทึ อภิยุญฺชิตฺวา สามิกํ ปราเชตฺวา เถยฺยจิเตฺตน คณฺหโนฺต ตทตฺถาย กเต ปุพฺพปโยเค ทุกฺกฏํ, สามิกสฺส วิมติุปฺปาทเน ถุลฺลจฺจยญฺจ อาปชฺชิตฺวา ตสฺส จ อตฺตโน จ ธุรนิเกฺขเปน ปาติโมกฺขสํวรสีลสมฺปตฺติยา อทายาโท หุตฺวา ปราชิโต โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

“ตถา”ติ จ **“อปี”**ติ จ **“ปราชิโต”**ติ จ ‘‘เถยฺยจิเตฺตนา’’ติ อิมินา สห เอกโต กตฺวา **“หรโนฺต”**ติอาทีหิ จตูหิปิ ปเทหิ โยเชตพฺพํฯ เถยฺยจิเตฺตน **หรโนฺตปิ** ตถา ปราชิโตติ โยชนา สีสาทีหิ ปรสนฺตกํ ภณฺฑํ หรโนฺต เถยฺยจิเตฺตน ภณฺฑสฺส อามสเน ทุกฺกฏญฺจ ผนฺทาปเน ถุลฺลจฺจยญฺจ อาปชฺชิตฺวา สีสโต ขโนฺธหรณาทิปโยคํ กโรโนฺตปิ ตถา ปราชิโต โหตีติ อโตฺถฯ

เถยฺยจิเตฺตน **อวหรโนฺตปิ** ตถา ปราชิโตติ โยชนาฯ อยํ ปเนตฺถ อโตฺถ – อเญฺญหิ สโงฺคปนาทึ สนฺธาย อตฺตนิ อุปนิกฺขิตฺตภณฺฑํ ‘‘เทหิ เม ภณฺฑ’’นฺติ โจทิยมาโน ‘‘น มยา คหิต’’นฺติอาทินา มุสา วตฺวา เถยฺยจิเตฺตน คณฺหโนฺตปิ ตสฺส วิมติุปฺปาทเน ถุลฺลจฺจยมาปชฺชิตฺวา ตเถว ธุรนิเกฺขเปน ปราชิโต โหตีติฯ ‘‘นาหํ อคฺคเหสิ’’นฺติอาทินา อวชานิตฺวา ปฏิกฺขิปิตฺวา หรโนฺต ‘‘อวหรโนฺต’’ติ วุโตฺตฯ

เถยฺยจิเตฺตน **อิริยาปถํ วิโกเปโนฺตปิ** ตถา ปราชิโตติ โยชนาฯ ยํ ปน อเญฺญสํ ภณฺฑหรณกมนุสฺสาทีนมญฺญตรํ ‘‘เตน ภเณฺฑน สห คณฺหามี’’ติ ภณฺฑํ หรนฺตํ เถยฺยจิเตฺตน นิวาเรตฺวา อตฺตนา อิจฺฉิตทิสาภิมุขํ กตฺวา ตสฺส ปกติอิริยาปถํ วิโกเปโนฺตปิ ปฐมปาทุทฺธาเรน ถุลฺลจฺจยมาปชฺชิตฺวา ทุติยปทวาราติกฺกเมน ตเถว ปราชิโต โหตีติ อโตฺถฯ

เถยฺยจิเตฺตน **ฐานา จาเวโนฺตปิ** ตถา ปราชิโตติ โยชนาฯ ถลาทีสุ ฐิตํ ภณฺฑํ เถยฺยจิเตฺตน อวหริตุกามตาย ฐิตฏฺฐานโต อปเนโนฺตปิ ทุติยปริเยสนาทีสุ อามสนาวสาเนสุ สเพฺพสุปิ ปโยเคสุ ทุกฺกฏานิ จ ผนฺทาปเน ถุลฺลจฺจยญฺจ อาปชฺชิตฺวา อุปริ วกฺขมานปฺปกาเรสุ วิย ฐิตฏฺฐานโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อปเนโนฺต ตเถว ปราชิโต โหตีติ อโตฺถฯ

เอวเมตาย คาถาย ‘‘อาทิเยยฺย หเรยฺย อวหเรยฺย อิริยาปถํ วิโกเปยฺย ฐานาจาเวยฺย สเงฺกตํ วีตินาเมยฺยา’’ติ (ปารา. ๙๒) ปทภาชนาคเตสุ ฉสุ ปเทสุ อาโท ปญฺจ ปทานิ สงฺคเหตฺวา ฉฏฺฐํ ปทํ กสฺมา น สงฺคหิตนฺติ เจ? อยํ คาถา น ตํปทภาชนํ ทเสฺสตุํ วุตฺตา, อถ โข เตสํ ปทานํ วินิจฺฉยํ สนฺธาย **อฏฺฐกถาสุ** (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๒) วุตฺตปญฺจวีสติอวหาเร ทเสฺสตุํ ตทวยวภูตปญฺจปญฺจกานิ ทเสฺสตุกาเมน วุตฺตา, ตสฺมา เอตฺถ ฉฏฺฐํ ปทํ น วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ อถ วา วกฺขมาเน ตติยปญฺจเก นิสฺสคฺคิยาวหารปเทน, ปญฺจมปญฺจเก ปริกปฺปาวหารปเทน จ สงฺคยฺหมานตฺตา เอตฺถ นาเนกภณฺฑปญฺจกทฺวยํ อสงฺกรโต ทเสฺสตุํ ฉฏฺฐํ ปทํ น คหิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

๔๐. อิมสฺมึ อทินฺนาทานปาราชิเก วตฺถุมฺหิ โอติเณฺณ กตฺตพฺพวินิจฺฉยสฺส ปญฺจวีสติ อวหารานํ องฺคานิ โหนฺติ, เต จ นานาภณฺฑปญฺจกํ เอกภณฺฑปญฺจกํ สาหตฺถิกปญฺจกํ ปุพฺพปโยคปญฺจกํ เถยฺยาวหารปญฺจกนฺติ นิทฺทิฏฺฐา ปญฺจปญฺจกเภทา, ตตฺถ อิมาย คาถาย นาเนกภณฺฑปญฺจกทฺวยปฺปเภเท ทส อวหาเร สงฺคเหตฺวา อวเสสปญฺจกตฺตยํ ทเสฺสตุํ **“ตตฺถา”**ติ อารทฺธํฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ติสฺสํ คาถายํฯ **นาเนกภณฺฑาน**นฺติ นานา, เอโก จ ภโณฺฑ

เยสนฺติ วิคฺคโหฯ สวิญฺญาณกอวิญฺญาณกภณฺฑวเสน นานาภณฺฑปญฺจกญฺจ สวิญฺญาณกภณฺฑวเสเนว เอกภณฺฑปญฺจกญฺจ เวทิตพฺพํฯ ปญฺจ ปริมาณา เยสเนฺต **ปญฺจกา,** เตสํฯ **อวหารา**ติ อวหรณานิ, โจรกมฺมานีติ วุตฺตํ โหติฯ **เอเต**ติ อนนฺตรคาถาย ''อาทิยโนฺต''ติ อาทินา นิทฺทิฏฺฐา อาทิยนฺตาทโยฯ ปฏิปตฺติสนฺตาเน วิเสสํ วินิจฺฉยํ ภาเวติ อุปฺปาเทตีติ วิภาวี, วินยธโร, เตน **วิภาวินาฯ วิญฺญาตพฺพา**ติ ปเรสํ อารามาทิสวิญฺญาณกวตฺถูนิ วา ทาสมยูราทึ เกวลํ สวิญฺญาณกวตฺถุมตฺตํ วา อวหริตุํ กตา ยถาวุตฺตสรูปา อาทิยนาทโย ฐานาจาวนปริโยสานา ปญฺจ อวหารา ยถาวุตฺตนานาภณฺฑเอกภณฺฑวิสยา หุตฺวา ปวตฺตนฺตีติ นานาภณฺฑปญฺจกํ เอกภณฺฑปญฺจกนฺติ ทส อวหารา ภวนฺตีติ วินยธเรน โอติณฺณสฺส วตฺถุโน วินิจฺฉโยปการกตฺตา ตถโต ญาตพฺพาติ อโตฺถฯ

๔๑. เอวํ ปญฺจวีสติ อวหาเร ทเสฺสตุํ วตฺตเพฺพสุ ปญฺจสุ ปญฺจเกสุ นาเนกภณฺฑปญฺจกานิ เทฺว ทเสฺสตฺวา อิทานิ อวเสสปญฺจกตฺตยํ ทเสฺสตุมาห **''สาหตฺถา''**ติอาทิฯ ตตฺถ **สาหโตฺถ**ติ สโก หโตฺถ, เตน นิพฺพโตฺต, ตสฺส วา สมฺพนฺธีติ สาหโตฺถ, อวหาโร, โจเรน สหตฺถา กโต อวหาโรติ อโตฺถฯ **อาณตฺติโก เจวา**ติ อาณตฺติยา นิพฺพโตฺต อาณตฺติโก, อวหาโร, โจรสฺส ''อิมํ นาม ภณฺฑํ คณฺหา''ติ ยสฺส กสฺสจิ อาณาปเนน สิโทฺธ อวหาโร จฯ **นิสฺสโคฺค**ติ นิสฺสชฺชนํ นิสฺสโคฺค, อวหาโร, สุงฺกฆาตฏฺฐาเน, ปริกปฺปิโตกาเส วา ฐตฺวา ภณฺฑสฺส พหิ ปาตนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

อตฺถสาธโกติ ปาราชิกาปตฺติสงฺขาตํ อตฺถํ สาเธตีติ อตฺถสาธโก, โส อวหาโร จ ยถาณตฺติกํ อวิราเธตฺวา เอกํเสน อวหรนฺตสฺส ''อสุกสฺส ภณฺฑํ อวหรา''ติ อวิเสเสน วา อวหริตพฺพวตฺถุวิเสโส คหณกาโล คหณเทโส คหณาการโร จาติ เอวมาทิวิเสสานมญฺญตเรน วิเสเสตฺวา วา อาณาปนญฺจ เอกํเสน ปาทคฺฆนกเตลปิวนกํ อุปาหนาทิกิญฺจิวตฺถุํ เตลภาชนาทีสุ ปาตนาทิปฺปโยโค จาติ เอวมาทิปฺปโยโค จ กิริยาสิทฺธิยา ปุเรตรเมว ปาราชิกสงฺขาตสฺส อตฺถสฺส สาธนโต อตฺถสาธโก อวหาโร จาติ วุตฺตํ โหติฯ

ธุรนิเกฺขปนญฺจาติ ธุรสฺส นิเกฺขปนํ ธุรนิเกฺขปนํ, ตญฺจ อวหาโร, ปรสนฺตกานํ อารามาทีนํ อภิโยควิสเย จ อุปนิกฺขิตฺตสฺส ภณฺฑาทิโน วิสเย จ โจรสฺส สามิโน วิสฺสชฺชเน จ สามิโน จ, ยทา กทาจิ ยถากถญฺจิ คณฺหิสฺสามีติ คหเณ นิรุสฺสาหภาวสงฺขาโต ธุรนิเกฺขปาวหาโร จาติ วุตฺตํ โหติฯ อิติ อิทํ ธุรนิเกฺขปนญฺจ ยถาวุตฺตปฺปการํ สาหตฺถาทิจตุกฺกญฺจ ปญฺจนฺนํ อวหารานํ สมูโห **ปญฺจกํ,** สาหตฺถาทิปญฺจกํ **''สาหตฺถปญฺจก''**นฺติ วุจฺจติฯ **อาทิ**-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐติ เวทิตพฺพํฯ

๔๒. **ปุพฺพสหปโยคา จา**ติ เอตฺถ ''ปุพฺพปโยโค สหปโยโค''ติ ปโยค-สโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ ''อาณตฺติวเสน ปุพฺพปโยโค เวทิตโพฺพ''ติ **อฎฺฐกถา**วจนโต (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๒) ยถาณตฺติกมวิราเธตฺวา คณฺหโต ''อสุกสฺส อิตฺถนฺนามํ ภณฺฑํ อวหรา''ติ อาณาปนํ **ปุพฺพปโยโค** นาม อวหาโรฯ กาเยน, วาจาย วา ปยุชฺชนํ อาณาปนํ **ปโยโค,** อาณตฺตสฺส ภณฺฑคฺคหณโต ปุพฺพตฺตา ปุโพฺพ จ โส ปโยโค จาติ **ปุพฺพปโยโค** อวหาโรติ ทฏฺฐพฺพํฯ ''ฐานาจาวนวเสน สหปโยโค เวทิตโพฺพ''ติ **อฎฺฐกถา**วจนสฺส อุปลกฺขณปทตฺตา ฐานาจาวนญฺจ ปรายตฺตภูมิคหเณ ขีลสงฺกมนาทิกญฺจ สหปโยโค อวหาโรติ เวทิตโพฺพฯ

สํวิทาหรณนฺติ พหูหิ เอกโต หุตฺวา ''อิทํ นาม ภณฺฑํ อวหริสฺสามา''ติ สํวิทหิตฺวา สเพฺพหิ, เอกโต วา สเพฺพสํ อนุมติยา เอเกน วา คนฺตฺวา ปรสนฺตกสฺส เถยฺยจิเตฺตน หรณสงฺขาโต สํวิทาวหาโร จฯ สมํ เอกี หุตฺวา วิสุํ เอเกนาปิ เถยฺยจิเตฺตน ปาเท วา ปาทารเห วา คหิ

เต กตมนฺตนานํ สเพฺพสมฺปิ ปาราชิกํ โหตีติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ สํวิทหิตฺวา มเนฺตตฺวา อวหรณํ **สํวิทาหรณํ**ฯ นิรุตฺตินเยน สทฺทสิทฺธิ เวทิตพฺพาฯ ‘‘สํวิทาหรณ’’นฺติ ‘‘สํวิทาวหาโร’’ติ อิมสฺส เววจนํฯ ‘‘สมฺพหุลา สํวิทหิตฺวา เอโก ภณฺฑํ อวหรติ, อาปตฺติ สเพฺพสํ ปาราชิกสฺสา’’ติ (ปารา. ๑๑๘) วจนโต เอวํ สหกตมนฺตเนสุ เอเกนาปิ เถยฺยจิเตฺตน ปาเท วา ปาทารเห วา คหิเต กตมนฺตนานํ สเพฺพสํ ปาราชิกํ โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

สเงฺกตกมฺมนฺติ ปุพฺพณฺหาทิกาลปริเจฺฉเทน สญฺชานนํ **สเงฺกโต,** เตน กตํ กมฺมํ อวหรณํ สเงฺกตกมฺมํ นามฯ ตํ ปน ปุเรภตฺตาทีสุ กญฺจิ กาลํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘อิมสฺมิํ กาเล อิตฺถนฺนามํ ภณฺฑํ อวหรา’’ติ วุเตฺต ตสฺมิํเยว กาเล ตํเยว ยถาวุตฺตํ ภณฺฑํ อวหรติ เจ, สเงฺกตการกสฺส สเงฺกตกฺขเณเยว ปาราชิกนฺติ สเงฺขปโต เวทิตพฺพํฯ

เนมิตฺตนฺติ ปรภณฺฑาวหารสฺส เหตุตฺตา อกฺขินิขณนาทิ **นิมิตฺตํ** นาม, เตน นิพฺพตฺตํ เนมิตฺตํ, อวหรณสงฺขาตกมฺมํ อวหาโรฯ ‘‘มยา อกฺขิมฺหิ นิขณิเต วา ภมุมฺหิ อุกฺขิเตฺต วา อิตฺถนฺนามํ ภณฺฑํ อวหรา’’ติ อาณเตฺตน ตํ นิมิตฺตํ ทิสฺวา วุตฺตเมว ภณฺฑํ วุตฺตนิยามมวิราเธตฺวา คหิตํ เจ, นิมิตฺตการกสฺส นิมิตฺตกรณกฺขเณเยว ปาราชิกํ โหติฯ วุตฺตนิยามํ วิราเธตฺวา คหิตํ เจ, นิมิตฺตการโก มุจฺจติ, อวหารกเสฺสว ปาราชิกํฯ ปุพฺพปโยโค อาทิ ยสฺส ตํ **ปุพฺพปโยคาทิ,** ปุพฺพปโยคาทิ จ ตํ ปญฺจกญฺจาติ วิคฺคโหฯ

๔๓. เถยฺยญฺจ ปสยฺหญฺจ ปริกโปฺป จ ปฏิจฺฉโนฺน จ กุโส จ **เถยฺยปสยฺหปริกปฺปปฏิจฺฉนฺนกุสา,** เต อาที อุปปทภูตา เยสํ อวหารานํ เต **เถยฺย…เป.… กุสาทิกา** , อวหารา, อิมินา เถยฺยาวหาโร จ…เป.… กุสาวหาโร จาติ วุตฺตํ โหติฯ ตตฺถ **เถยฺยาวหาโร**ติ **เถโน** วุจฺจติ โจโร, ตสฺส ภาโว **เถยฺยํ,** เอตฺถ น-การโลโป นิรุตฺตินเยน ทฏฺฐโพฺพ, เตน อวหรณํ เถยฺยาวหาโร, สนฺธิเจฺฉทาทิวเสน อทิสฺสมาเนน คหณญฺจ กูฏมานกูฏกหาปณาทีหิ วเญฺจตฺวา คหณญฺจ เถยฺยาวหาโรฯ

ปสยฺห อภิภวิตฺวา อวหรณํ **ปสยฺหาวหาโร,** คามวิโลปกา วิย สามิเก อภิภวิตฺวา คหณญฺจ ราชภฏาทโย วิย อภิภวิตฺวา นิพทฺธกรคฺคหเณ อธิกคฺคหณญฺจ ปสยฺหาวหาโรฯ

วตฺถสุตฺตาทิกํ ปริจฺฉิชฺช กเปฺปตฺวา อวหรณํ **ปริกปฺปาวหาโร,** โส จ ภโณฺฑกาสปริกปฺปวเสน ทุวิโธ โหติฯ ตตฺถ นิกฺขิตฺตภณฺฑํ อนฺธการปฺปเทสํ ปวิสิตฺวา สุตฺตาทิภณฺฑานิ ตตฺถ นิกฺขิตฺตานิ, เต เปฬาทโย คณฺหนฺตสฺส ‘‘วตฺถานิ เจ คณฺหิสฺสามิ, สุตฺตานิ เจ น คณฺหิสฺสามี’’ติอาทินา นเยน ปริกเปฺปตฺวา อุกฺขิปนํ ภณฺฑปริกปฺปปุพฺพกตฺตา **ภณฺฑปริกปฺปาวหาโร** นามฯ อารามปริเวณาทีนิ ปวิสิตฺวา โลภนียํ ภณฺฑํ ทิสฺวา คพฺภปาสาทตลปมุขมาฬกปาการทฺวารโกฏฺฐกาทิํ ยํ กิญฺจิ ฐานํ ปริกเปฺปตฺวา ‘‘เอตฺถนฺตเร ทิโฎฺฐ เจ, โอโลเกตุํ คหิตํ วิย ทสฺสามิ, โน เจ, หริสฺสามี’’ติ ปริกเปฺปตฺวา อาทาย คนฺตฺวา ปริกปฺปิตฏฺฐานาติกฺกโม โอกาสปริกปฺปปุพฺพกตฺตา **โอกาสปริกปฺปาวหาโร** นามาติ สเงฺขปโต เวทิตโพฺพฯ

ติณปณฺณาทีหิ ปฏิจฺฉนฺนสฺส ภณฺฑสฺส อวหรณํ **ปฏิจฺฉนฺนาวหาโร,** อุยฺยานาทีสุ กีฬมาเนหิ วา สงฺฆปริวิสเนฺตหิ วา มนุเสฺสหิ โอมุญฺจิตฺวา ฐปิตํ อลงฺการาทิกํ ยํ กิญฺจิ ภณฺฑํ ทิสฺวา ‘‘โอณมิตฺวา คณฺหเนฺต อาสงฺกนฺตี’’ติ ฐตฺวา ติณปณฺณปํสุวาลุกาทีหิ ปฏิจฺฉาเทตฺวา สามิเกสุ ปริเยสิตฺวา อทิสฺวา สาลเยสุ คเตสุ ปจฺฉา เถยฺยจิเตฺตน คหณญฺจ ตเทว ภณฺฑํ กทฺทมาทีสุ เถยฺยจิเตฺตน องฺคุฏฺฐาทีหิ ปีเฬตฺวา โอสีทาเปตฺวา เหฏฺฐาภาเคน ผุฏฺฐฏฺฐานํ อุปริภาเคน อติกฺกมนญฺจ ปฏิจฺฉนฺนาวหาโรติ วุตฺตํ โหติฯ

กุเสน อวหาโร **กุสาวหาโร,** เถยฺยจิเตฺตน กุสํ สงฺกาเมตฺวา ปรโกฏฺฐาสสฺส อเคฺฆน มหนฺตสฺส วา สมสมสฺส วา คหณนฺติ อโตฺถฯ โย ปน ภิกฺขุ กุสปาตเนน สงฺฆสฺส จีวเรสุ ภาชิยมาเนสุ อตฺตโน โกฏฺฐาเสน สมํ วา อธิกํ วา อูนกํ วา อเคฺฆน ปญฺจมาสกํ วา อติเรกปญฺจมาสกํ วา อคฺฆนกํ อญฺญสฺส โกฏฺฐาสํ อวหริตุกาโม อตฺตโน โกฏฺฐาเส ปติตํ กุสํ ปรโกฏฺฐาเส ปาเตตุกาโม อุทฺธรติ, ตงฺขเณ จ ปรสฺส โกฏฺฐาเส ปาติตกฺขเณ จ น ปาราชิกํ อนาปชฺชิตฺวา ปรโกฏฺฐาสโต ปรนามลิขิตํ กุสํ อุกฺขิเปโนฺต ตโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อปนาเมติ, ปาราชิโก โหติฯ ยทิ ปฐมํ ปรโกฏฺฐาสโต กุสํ อุทฺธรติ, อุทฺธฏกฺขเณ จ อตฺตโน โกฏฺฐาเส ปาติตกฺขเณ จ สกนามลิขิตํ กุสํ อุทฺธรณกฺขเณ จ ปาราชิกํ อนาปชฺชิตฺวา ปรโกฏฺฐาเส ปาตนกฺขเณ หตฺถโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ มุเตฺต ปาราชิโก โหติฯ

ยทิ เทฺวปิ กุเส ปฏิจฺฉาเทตฺวา สเพฺพสุ ภิกฺขูสุ สกสกโกฏฺฐาสํ อาทาย คเตสุ ยสฺมิํ กุสํ ปฏิจฺฉาเทสิ, ตสฺส สามิเกน อาคนฺตฺวา ‘‘มยฺหํ กุโส กสฺมา น ทิสฺสตี’’ติ วุเตฺต โจโร ‘‘มยฺหมฺปิ กุโส น ทิสฺสตี’’ติ วตฺวา อตฺตโน โกฏฺฐาสํ ตสฺส สนฺตกํ วิย ทเสฺสตฺวา ตสฺมิํ วิวทิตฺวา วา อวิวทิตฺวา วา คเหตฺวา คเต อิตรํ โกฏฺฐาสํ อุทฺธรติ เจ, อุทฺธฏกฺขเณเยว ปาราชิโก โหติฯ ยทิ ปโร ‘‘มยฺหํ โกฏฺฐาสํ ตุยฺหํ น เทมิ, ตฺวํ ตุยฺหํ โกฏฺฐาสํ วิจินิตฺวา คณฺหาหี’’ติ วทติ, เอวํ วุเตฺต โส อตฺตโน อสฺสามิกภาวํ ชานโนฺตปิ ปรสฺส โกฏฺฐาสํ อุทฺธรติ, อุทฺธฏกฺขเณ ปาราชิโก โหติฯ ยทิ ปโร วิวาทภีรุกตฺตา ‘‘กิํ วิวาเทนา’’ติ จิเนฺตตฺวา ‘‘มยฺหํ วา ปตฺตํ โหตุ ตุยฺหํ วา, วรโกฏฺฐาสํ ตฺวํ คณฺหาหี’’ติ วเทยฺย, ทินฺนกํ นาม คหิตํ โหตีติ ปาราชิกํ น โหตีติฯ ยทิ ‘‘ตว รุจฺจนกํ คณฺหาหี’’ติ วุโตฺต วิวาทภเยน อตฺตโน ปตฺตํ วรภาคํ ฐเปตฺวา ลามกภาคํ คเหตฺวา คโต, โจโร ปจฺฉา คณฺหโนฺต วิจิตาวเสสํ นาม อคฺคเหสีติ ปาราชิโก น โหติฯ เอวํ กุสาวหารวินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ อยเมตฺถ ปญฺจวีสติยา อวหาเรสุ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน **สมนฺตปาสาทิกาย** วินยสํวณฺณนาย วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

๔๔. เอตฺตาวตา อทินฺนาทานปาราชิกสฺส วินิจฺฉยาวยวรูเปน อุคฺคเหตเพฺพ ปญฺจวีสติ อวหาเร ทเสฺสตฺวา อิทานิ อทินฺนาทานวินิจฺฉเย สมฺปเตฺต สหสา อาปตฺติํ อนาโรเปตฺวา ปฐมํ โอโลเกตพฺพานิ ปญฺจ ฐานานิ ทเสฺสตุํ **‘‘วตฺถุกาลคฺฆเทเส จา’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ

ตตฺถ **วตฺถุ** นาม อวหฏภณฺฑํฯ กิํ วุตฺตํ โหติ? อวหารเกน ‘‘มยา อิตฺถนฺนามํ ภณฺฑํ อวหฏ’’นฺติ วุเตฺตปิ ตสฺส ภณฺฑสฺส สสฺสามิกอสฺสามิกภาวํ อุปปริกฺขิตฺวา สสฺสามิกํ เจ, อวหารกาเล เตสํ สาลยภาวํ วา นิราลยภาวํ วา นิยเมตฺวา สาลยกาเล เจ คหิตํ, ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา มาสกํ วา อูนมาสกํ วา โหติ, ทุกฺกเฏน, อติเรกมาสกํ วา อูนปญฺจมาสกํ วา โหติ, ถุลฺลจฺจเยน, ปญฺจมาสกํ วา อติเรกปญฺจมาสกํ วา โหติ, ปาราชิเกน กาตโพฺพฯ สามิกานํ นิราลยกาเล เจ คหิตํ, นตฺถิ ปาราชิกํฯ ภณฺฑสามิเก ปน ภณฺฑํ อาหราเปเนฺต ตํ วา ภณฺฑํ ตทคฺฆนกํ วา ทาตพฺพนฺติฯ

กาโล นาม อวหารกาโลฯ ภณฺฑํ นาเมตํ กทาจิ มหคฺฆํ โหติ, กทาจิ สมคฺฆํฯ ตสฺมา อวหฏภณฺฑสฺส อคฺฆํ ปริจฺฉินฺทเนฺตหิ อวหฏกาลานุรูปํ กตฺวา ปริจฺฉินฺทนตฺถํ กาลวินิจฺฉโย กาตโพฺพติ วุตฺตํ โหติฯ

อโคฺฆ นาม อวหฏภณฺฑสฺส อโคฺฆฯ เอตฺถ จ สพฺพทา ภณฺฑานํ อโคฺฆ สมานรูโป น โหติ, นวภณฺฑํ มหคฺฆํ โหติ, ปุราณํ เจ สมคฺฆํฯ ตสฺมา อวหารกาเล ภณฺฑสฺส นวภาวํ วา ปุราณภาวํ วา นิยเมตฺวา อโคฺฆ ปริจฺฉินฺทิตโพฺพติ อธิปฺปาโยฯ

เทโส จาติ ภณฺฑาวหารเทโสฯ เอตฺถ จ สพฺพสฺสาปิ ภณฺฑสฺส อุฏฺฐานเทเส สมคฺฆํ หุตฺวา อญฺญตฺถ มหคฺฆตฺตา อวหฏภเณฺฑ อคฺฆํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ตทนุรูปา อาปตฺติโย นิยเมนฺตหิ อคฺฆํ ปริจฺฉินฺทนตฺถาย อวหารเทสํ นิยเมตฺวา ตสฺมึ เทเส อคฺฆวเสน ตทนุรูปา อาปตฺติโย กาเรตพฺพาติ อธิปฺปาโยฯ

ปริโภโค นาม อวหฏภเณฺฑ อวหารโต ปุเพฺพ ปเรหิ กตปริโภโคฯ เอตฺถ จ ยสฺส กสฺสจิ ภณฺฑสฺส ปริโภเคน อโคฺฆ ปริหายตีติ ภณฺฑสามิกํ ปุจฺฉิตฺวา ตสฺมึ ภเณฺฑ นเวปิ เอกวารมฺปิ เยน เกนจิ ปกาเรน ปริภุเตฺต ปริหาเปตฺวา อโคฺฆ ปริจฺฉินฺทิตโพฺพติ วุตฺตํ โหติฯ

เอวมาทินา นเยน เอตานิ ปญฺจ ฐานานิ อุปปริกฺขิตฺวาว วินิจฺฉโย กาตโพฺพติ ทเสฺสตุมาห **“ปญฺจปิ ญตฺวา เอตานิ กตฺตโพฺพ ปณฺฑิเตน วินิจฺฉโย”**ติฯ

๔๕. เอตฺตาวตา อทินฺนาทานวินิจฺฉยาวยวภูเต ปญฺจวีสติ อวหาเร จ ปญฺจฏฺฐานาวโลกนญฺจ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อนาคเต ปาปภิกฺขูนํ เลโสกาสปิทหนตฺถํ ปรสนฺตกํ ยํ กิญฺจิ วตฺถุํ ยตฺถ กตฺถจิ ฐิตํ เยน เกนจิ ปกาเรน คณฺหโต โมกฺขาภาวํ ทเสฺสตุกาเมน ตถาคเตน ยา ปเนตา –

ภูมฏฺฐญฺจ ถลฏฺฐญฺจ;
อากาสฏฺฐ มถาปรํ;
เวหาสโฏฺฐ ทกฏฺฐญฺจ;
นาววา ยานฏฺฐเมว จฯ

ภารา ราม วิหารฏฺฐํ;
เขตฺต วตฺถุฏฺฐเมว จ;
คามา รญฺญฏฺฐ มุทกํ;
ทนฺตโปโน วนปฺปติฯ

หรณโก ปนิธิ เจว;
สุงฺกฆาตกํ ปาณกา;
อปทํ ทฺวิปทเญฺจว;
จตุปฺปทํ พหุปฺปทํฯ

โอจรโกณิรโกฺข จ;
สํวิทาหรณมฺปิ จ;
สเงฺกตกมฺมํ นิมิตฺต-
มิติ ตึ เสตฺถ มาติกาฯ –

นิกฺขิตฺตา , ตาสํ ยถากฺกมํ **ปทภาชเน, ตทฏฺฐกถาย** จ อาคตนเยน วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุกาโม ปฐมํ ตาว ภูมเฏฺฐ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“ทุติยํ วาปี”**ติอาทิฯ

ตตฺถ ทุติยํ เถยฺยจิเตฺตน ปริเยสโต ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ เอวํ สพฺพปเทสุฯ อุปริ สญฺชาตาหิ รุกฺขลตาหิ, อิฏฺฐกปาสาณาทีหิ จ สญฺฉนฺนํ มหานิธึ อุทฺธริตุกาเมน ‘‘มยา เอเกเนว น สกฺกา’’ติ อตฺตโน อญฺญํ สหายํ ปริเยสิตุํ เถยฺยจิเตฺตน สยิตฏฺฐานา อุฏฺฐานาทีสุ สพฺพปโยเคสุ ทุกฺกฏํ โหตีติ อโตฺถฯ **กุทาลํ** ภูมิขณนตฺถาย **ปิฏกํ วาปิ** ปํสุอุทฺธรณตฺถาย ยํ กิญฺจิ ภา

ชนํฯ อิเมสุ ทฺวีสุ กุทาลสฺส เจ ทโณฺฑ นตฺถิ, ทณฺฑตฺถาย รุกฺขโต ทณฺฑํ ฉินฺทโต จ กุทาโล เจ น โหติ, กุทาลกรณตฺถาย อโยพีชํ อุทฺธรณตฺถาย อกปฺปิยปถวึ ขณนฺตสฺสปิ ปจฺฉิกรณตฺถาย ปณฺณานิ ฉินฺทโตปิ ปิฏกวายนตฺถาย วลฺลึ ฉินฺทโตปิ อุภยตฺถาปิ ปริเยสเน มุสา ภณโตปิ ทุกฺกฏเญฺจว ปาจิตฺติยญฺจ, อิตรปโยเคสุ ทุกฺกฏเมวาติ เวทิตพฺพํฯ

คจฺฉโตติ ทุติยาทึ ปริเยสิตฺวา ลทฺธา วา อลทฺธา วา นิธิฏฺฐานํ คจฺฉนฺตสฺส ปเท ปเท **ทุกฺกฏ**นฺติ อโตฺถฯ เอตฺถ จ ‘‘เถยฺยจิโตฺต ทุติยํ วา ปริเยสตี’’ติอาทิ **ปาฬิยํ** (ปารา. ๙๔) ‘‘เถยฺยจิโตฺต’’ติ วุตฺตตฺตา, อิธ ‘‘เถยฺยจิเตฺตนา’’ติ วจนโต ‘‘อิมํ นิธึ ลภิตฺวา พุทฺธปูชํ วา กริสฺสามิ, สงฺฆภตฺตํ วา กริสฺสามี’’ติ เอวมาทินา นเยน กุสลจิตฺตปฺปวตฺติยา สติ อนาปตฺตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ปุพฺพโยคโต**ติ อทินฺนาทานสฺส ปุพฺพปโยคภาวโต, ทุติยปริเยสนาทีสุ ปุพฺพปโยเคสุ ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ

ทุกฺกฏญฺจ อฏฺฐวิธํ โหติ ปุพฺพปโยคทุกฺกฏํ สหปโยคทุกฺกฏํ อนามาสทุกฺกฏํ ทุรุปจิณฺณทุกฺกฏํ วินยทุกฺกฏํ ญาตทุกฺกฏํ ญตฺติทุกฺกฏํ ปฏิสฺสวทุกฺกฏนฺติฯ ตตฺถ ‘‘เถยฺยจิโตฺต ทุติยํ วา กุทาลํ วา ปิฏกํ วา ปริเยสติ คจฺฉติ วา, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ วุตฺตํ **ปุพฺพปโยคทุกฺกฏํ** นามฯ อิธ ปาจิตฺติยฏฺฐาเน ปาจิตฺติยํ, อิตเรสุ ปุพฺพปโยเคสุ ทุกฺกฏํฯ ‘‘ตตฺถชาตกํ กฏฺฐํ วา ลตํ วา ฉินฺทติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ วุตฺตํ **สหปโยคทุกฺกฏํ**ฯ อิธ อทินฺนาทานสหิตปโยคตฺตา ปาจิตฺติยวตฺถุมฺหิ, อิตรตฺร จ ทุกฺกฏเมวาติ อยเมตฺถ วิเสโสฯ มุตฺตามณิอาทีสุ ทสสุ รตเนสุ, สาลิอาทีสุ สตฺตสุ ธเญฺญสุ, สเพฺพสุ จ อาวุธภณฺฑาทีสุ อามสนปจฺจยา ทุกฺกฏํ **อนามาสทุกฺกฏํ**ฯ กทลินาฬิเกรปนสาทิรุกฺขฏฺฐเมว ผลํ อามสนฺตสฺส วุตฺตํ ทุกฺกฏํ **ทุรุปจิณฺณทุกฺกฏํ**ฯ อุปจรณํ **อุปจิณฺณํ,** ปรามสนนฺติ อโตฺถฯ ทุฏฺฐุ อุปจิณฺณํ ทุรุปจิณฺณํ, ทุรุปจิเณฺณทุกฺกฏํ ทุรุปจิณฺณทุกฺกฏํฯ ภิกฺขาจารกาเล ปเตฺต รชสฺมึ ปติเต ปตฺตํ อปฺปฏิคฺคเหตฺวา วา อโธวิตฺวา วา ภิกฺขาปฏิคฺคหเณน ทุกฺกฏํ **วินยทุกฺกฏํ,** วินเย ปญฺญตฺตํ ทุกฺกฏํ วินยทุกฺกฏํฯ กิญฺจาปิ อวเสสทุกฺกฏานิปิ วินเย ปญฺญตฺตาเนว, ตถาปิ รุฬฺหิยา มยูราทิสเทฺทหิ โมราทโย วิย อิทเมว ตถา วุจฺจติฯ ‘‘สุตฺวา น วทนฺติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ วุตฺตํ **ญาตทุกฺกฏํ** นามฯ เอกาทสสุ สมนุภาสนาสุ ‘‘ญตฺติยา ทุกฺกฏ’’นฺติ วุตฺตํ **ญตฺติทุกฺกฏํ**ฯ ‘‘ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปุริมิกา จ น ปญฺญายติ, ปฏิสฺสเว จ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๐๗) วุตฺตํ **ปฏิสฺสวทุกฺกฏํ** นามฯ อิเมสุ อฏฺฐสุ ทุกฺกเฏสุ อิธ อาปชฺชิตพฺพํ ทุกฺกฏํ ปุพฺพปโยคทุกฺกฏํ นามฯ เตนาห ‘‘ปุพฺพโยคโต’’ติฯ คาถาพนฺธสุขตฺถํ อุปสคฺคํ อนาทิยิตฺวา ‘‘ปุพฺพปโยคโต’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘ปุพฺพโยคโต’’ติ วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ

เอตฺถ จ กิญฺจาปิ อิเมสุ ทุกฺกเฏสุ อสงฺคหิตานิ อุภโตวิภงฺคาคตานิ ทิวาเสยฺยาทิทุกฺกฏานิ เจว ขนฺธกาคตานิ จ พหูนิ ทุกฺกฏานิ สนฺติ, ตานิ ปเนตฺถ วินยทุกฺกเฏเยว สงฺคหิตพฺพานิฯ ‘‘วินเย ปญฺญตฺตํ ทุกฺกฏํ วินยทุกฺกฏ’’นฺติ หิ **สารตฺถทีปนิยํ** (สารตฺถ. ฏี. ๒.๙๔) วุตฺตนฺติฯ **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๔) ปน รโชกิณฺณทุกฺกฏเสฺสว ‘‘วินยทุกฺกฏ’’นฺติ คหณํ อุปลกฺขณมตฺตํฯ อิตรถา อฏฺฐ ทุกฺกฏานีติ คณนาปริเจฺฉโทเยว นิรตฺถโก สิยาติ ปุพฺพปโยเคทุกฺกฏาทีนมฺปิ วินยทุกฺกเฏเยว สงฺคเหตพฺพภาเวปิ กติปยานิ ทเสฺสตฺวา อิตเรสเมกโต ทสฺสนตฺถํ เตสํ วิสุํ คหณํ สุตฺตงฺคสงฺคหิตเตฺตปิ เคยฺยคาถาทีนํ อฏฺฐนฺนํ วิสุํ ทสฺสนํ วิยาติ เวทิตพฺพํฯ

๔๖. **ตตฺถชาตกํ กฏฺฐํ วา**ติ ตสฺมึ จิรนิหิตนิธูปริ ชาตํ อลฺลํ สุกฺขํ กฏฺฐํ วาฯ **ลตํ วา**ติ ตาทิสํ วลฺลึ วาฯ อิทํ อุปลกฺขณํ ติณาทีนํ ขุทฺทกคจฺฉานญฺจ คเหตพฺพตฺตาฯ **อุภยตฺถาปี**ติ

อเลฺล จ สุเกฺข จาติ วุตฺตํ โหติฯ อลฺลรุกฺขาทีนิ ฉินฺทโต ปาจิตฺติยํ อหุตฺวา ทุกฺกฏมตฺตสฺส ภวเน การณํ ทเสฺสติ **“สหปโยคโต”**ติฯ อวหาเรน สหิตปโยคตฺตา ปาจิตฺติยฏฺฐาเนปิ ทุกฺกฏเมวาติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘สหปโยคโต อุภยตฺถาปิ ทุกฺกฏ’’นฺติ วทนฺโต ปฐมคาถาย ทสฺสิต ปุพฺพปโยคโต อิมาย ทสฺสิตสหปโยคสฺส วิเสสํ ทเสฺสติฯ

๔๗. **ปถวินฺ**ติ กปฺปิยํ วา อกปฺปิยํ วา ปถวึฯ อกปฺปิยปถวึ ขณโต สหปโยคตฺตา ทุกฺกฏเมวฯ **พฺยูหโต**ติ ปํสุํ เอกโต ราสึ กโรนฺตสฺสฯ ‘‘วิยูหติ เอกปเสฺส ราสึ กโรตี’’ติ **อฏฺฐกถาว**จนโต อูห-อิเจฺจตสฺส ธาตุโน วิตเกฺก อุปฺปนฺนเตฺตปิ ธาตูนมเนกตฺถตฺตา วิ-อุปสคฺควเสน อิธ ราสิกรเณ วตฺตตีติ คเหตพฺพํฯ ราสิภูตํ ปํสุํ กุทาเลน วา หเตฺถน วา ปจฺฉิยา วา อุทฺธรนฺตสฺส จ อปเนนฺตสฺส จ ปโยคคณนาย ทุกฺกฏํ **ปํสุเมว วา**ติ เอตฺถ อวุตฺตสมุจฺจยเตฺถน **วา**-สเทฺทน สงฺคหิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **อามสนฺตสฺสา**ติ นิธิกุมฺภึ หเตฺถน ปรามสนฺตสฺสฯ **วา**ติ สมุจฺจเยฯ **ทุกฺกฏนฺ**ติ ทุฏฺฐุ กตํ กิริยํ สตฺถารา วุตฺตํ วิราเธตฺวา ขลิตฺวา กตตฺตาติ ทุกฺกฏํฯ วุตฺตเญฺจตํ **ปริวาเร** (ปริ. ๓๓๙) –

> ‘‘ทุกฺกฏนฺติ หิ ยํ วุตฺตํ, ตํ สุโณหิ ยถาตถํ;
> อปรทฺธํ วิรทฺธญฺจ, ขลิตํ ยญฺจ ทุกฺกฏ’’นฺติฯ

ทุฏฺฐุ วา วิรูปํ กตํ กิริยาติ ทุกฺกฏํฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ **ปริวาเร** (ปริ. ๓๓๙) –

> ‘‘ยํ มนุสฺโส กเร ปาปํ, อาวิ วา ยทิ วา รโห;
> ‘ทุกฺกฏ’นฺติ ปเวเทนฺติ, เตเนตํ อิติ วุจฺจตี’’ติฯ

เอวํ ‘‘ตตฺถชาตก’’นฺติอาทิคาถาทฺวยาคตํ เฉทนทุกฺกฏํ ขณนทุกฺกฏํ พฺยูหนทุกฺกฏํ อุทฺธรณทุกฺกฏํ อามสนทุกฺกฏนฺติ ปญฺจสุ สหปโยคทุกฺกเฏสุ ปุริมปุริมปโยเคหิ อาปนฺนา ทุกฺกฏาปตฺติโย ปจฺฉิมํ ปจฺฉิมํ ทุกฺกฏํ ปตฺวา ปฏิปสฺสมฺภนฺติ, ตํตํปโยคาวสาเน ลชฺชิธมฺมํ โอกฺกมิตฺวา โอรมติ เจ, ตํตํทุกฺกฏมตฺตํ เทเสตฺวา ปริสุโทฺธ โหติฯ ธุรนิเกฺขปมกตฺวา ผนฺทาเปนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ ปตฺวา อามสนทุกฺกฏํ ปฏิปสฺสมฺภตีติ **มหาอฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๔) วุตฺตํฯ ยถาปาฬิยา คยฺหมาเน ปุริมปุริมาปตฺตีนํ ปฏิปสฺสทฺธิ ‘‘ญตฺติยา ทุกฺกฏํ, ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิ ถุลฺลจฺจยา ปฏิปสฺสมฺภนฺตี’’ติ **ปาฬิยํ** (ปารา. ๔๑๔, ๔๒๑, ๔๒๘, ๔๓๙) อาคตตฺตา อนุสฺสาวนาย เอว ลพฺภตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ อิมสฺส ปน สุตฺตสฺส อนุโลมวเสน **มหาอฏฺฐกถายํ** วุตฺตา อิมสฺมึ อทินฺนาทานสิกฺขาปเทปิ อาปตฺติปฏิปสฺสทฺธิ ปมาณนฺติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํฯ

๔๘. ‘‘ผนฺทาเปติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ ฐานา จาเวติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติ (ปารา. ๙๔) วุตฺตํ ฐานาจาวเน ปาราชิกญฺจ ตสฺส สามนฺตาปตฺติภูตํ ถุลฺลจฺจยญฺจ ฐานเภทวิญฺญาปนมุเขน วตฺตพฺพนฺติ อิทานิ ตํ ทเสฺสตุมาห **“มุเขปาส”**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **มุเข** กุมฺภิมุขวฏฺฏิยํฯ **ปาสํ ปเวเสตฺวา**ติ พนฺธนํ ปาสํ ปกฺขิปิตฺวาฯ **ขาณุเก**ติ อโยขาณุมฺหิ, ขทิรขาณุเกวาฯ พทฺธกุมฺภิยา ฐานเภโท พนฺธนานํ วสา เญยฺโยติ สมฺพโนฺธฯ

๔๙. อิทานิ ฐานเภทํ ทเสฺสติ **“เทฺว”**ติอาทินาฯ **“เอกสฺมึ ขาณุเก”**ติ อิมินา ทฺวีสุ ทิสาสุ วา ตีสุ จตูสุ วา ทิสาสุ ขาณุเก ขณิตฺวา พทฺธขาณุคณนาย สมฺภวโนฺต ฐานเภโท อุปลกฺขิโต โหติฯ วลยํ…เป…. กตาย วา เทฺว ฐานานีติ โยชนาฯ **วา**ติ สมุจฺจเย อุปลกฺขิโต โหติฯ

๕๐. เอวํ ฐานเภทํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ฐานวเสน อาปชฺชิตพฺพา อาปตฺติโย ทเสฺสตุมาห **“อุทฺธรนฺตสฺสา”**ติอาทิฯ **สงฺขลิ**นฺติ ทามํฯ **ถุลฺลจฺจย**นฺติ เอกสฺส สนฺติเก เทเสตพฺพาสุ อาปตฺตีสุ ถูลตฺตา, อจฺจยตฺตา จ ถุลฺลจฺจยํ นามฯ วุตฺตเญฺหตํ **ปริวาเร** –

> ‘‘ถุลฺลจฺจยนฺติ ยํ วุตฺตํ;
> ตํ สุโณหิ ยถาตถํ;
> เอกสฺส มูเล โย เทเสติ;
> โย จ ตํ ปฏิคณฺหติ;
> อจฺจโย เตน สโม นตฺถิ;
> เตเนตํ อิติ วุจฺจตี’’ติฯ (ปริ. ๓๓๙);

เอตฺถ จ ถูลจฺจยนฺติ วตฺตพฺเพ ‘‘สมฺปราเย จ (สํ. นิ. ๑.๔๙) สุคฺคติ, ตํ โหติ กฏุกปฺผล’’นฺติอาทีสุ (ธ. ป. ๖๖) วิย ลการสฺส ทฺวิตฺตํ, สํโยเค อูการสฺส รโสฺส จ เวทิตโพฺพฯ **ตโต** สงฺขลิกเภทโต ปรํฯ **ฐานา จาเวตี**ติ ฐิตฏฺฐานโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อปเนติฯ เอตฺถ จ **นาวฏฺฐกถายํ** ‘‘อุทฺธํ วา อโธ วา ติริยํ วา อนฺตมโส เกสคฺคมตฺตมฺปิ สงฺกาเมติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติ (ปารา. ๙๙) วุตฺตนเยน ‘‘ติริย’’นฺติ วุตฺตา จตโสฺส ทิสา, อุทฺธมโธ จาติ ฉฏฺฐานานิฯ ตาสุ เอกํ ทิสํ อปนียมานาย กุมฺภิยา ตํทิสาภิมุขํ อิตรทิสายํ ฐิตปเสฺส โอริมทิสาย ฐิตปเสฺสน ผุฏฺฐกาสสฺส เกสคฺคมตฺตมฺปิ อนติกฺกเนฺต ผนฺทาปนวเสน ถุลฺลจฺจยํ โหติ, อติกฺกเนฺต ฐานา จาวิตตฺตา ปาราชิกํ โหตีติ เวทิตโพฺพฯ อิมเมว สนฺธายาห **“ฐานา จาเวติ เจ จุโต”**ติฯ เอเสว นโย ผนฺทนรหิตาย นิธิกุมฺภิยา ฐานาจาวเนปิฯ

๕๑. เอวํ ปฐมํ พนฺธนํ ฉินฺทิตฺวา ปจฺฉา กุมฺภิคฺคหเณ นยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปฐมํ กุมฺภิํ อปเนตฺวา ปจฺฉา พนฺธนาปนยเน นยํ ทเสฺสตุมาห **“ปฐม”**นฺติอาทิฯ **โส นโย**ติ ‘‘ปฐมุทฺธาเร ถุลฺลจฺจยํ, ทุติยุทฺธาเร ปาราชิก’’นฺติ ตเมวตฺถมติทิสติฯ

๕๒. **วลย**นฺติ กุมฺภิยา พทฺธสงฺขลิกาย มูเล ปเวสิตํ วลยํฯ มูเล ฆํสโนฺต อิโต จิโต จ สาเรตีติ โยชนาฯ **ฆํสโนฺต**ติ ผุสาเปโนฺตฯ **อิโต จิโต จ สาเรตี**ติ โอรโต จ ปารโต จ สญฺจาเลติฯ **รกฺขตี**ติ เอตฺถ ‘‘สีลํ ภิกฺขุ’’นฺติ ปาฐเสโส, ปาราชิกํ นาปชฺชตีติ วุตฺตํ โหติฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ มูเลฯ **เขคตํ กโรโนฺตวา**ติ สพฺพปสฺสโต มูลํ อผุสาเปตฺวา อากาสคตํ กโรโนฺตวฯ **ปราชิโต**ติ ฐานาจาวนสฺส กตตฺตา ปราชยมาปโนฺน โหติฯ

๕๓. กุมฺภิมตฺถเก ชาตนฺติ โยชนาฯ จิรกาลํ นิหิตตฺตา มูเลหิ กุมฺภิํ วินนฺธิตฺวา ฐิตนฺติ อโตฺถฯ สมีเป ชาตํ รุกฺขํ ฉินฺทโตติ โยชนาฯ เอตฺถ จ ‘‘ตตฺถชาตกํ กฏฺฐํ วา’’ติอาทิกาย คาถาย นิธิมตฺถเก ภูมิยํ ฐิตรุกฺขลตาทิํ ฉินฺทนฺตสฺส อาปตฺติ วุตฺตา, อิมาย ปน คาถาย ภูมิํ นิขณิตฺวา โอติณฺณกาเล นิธิํ วินนฺธิตฺวา ฐิตมูลํ อลฺลรุกฺขํ, ขาณุกํ วา คเหตฺวา อาหาติ ปุนรุตฺติโทสาภาโว เวทิตโพฺพฯ **“อตตฺถช”**นฺติ อิมินา สหปโยคาภาวมาหฯ อิมินาว ปุริมคาถายวุตฺตํ กฏฺฐลตาทีนิ นิธิสมฺพนฺธานิ เจ, ยถาวุตฺตทุกฺกฏสฺส วตฺถูนิ, สมีปานิ เจ, ปาจิตฺติยเสฺสว วตฺถูนีติ ทีเปติฯ

๕๔. อิทานิ เอวํ ปริเยสิตฺวา ทิฏฺฐนิธิภาชนํ ฐิตฏฺฐานโต อจาเลตฺวา อโนฺตฐิตํ ภณฺฑมตฺตํ คณฺหโต วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“อโนฺตกุมฺภิคต”**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **ผนฺทาเปตี**ติ อโนฺตจาฏิยา ปกฺขิเตฺต อตฺตโน ภาชเน ปกฺขิปิตุํ ราสิกรณาทิวเสน ผนฺทาเปติฯ **อปพฺยูหติวา**ติ เหฏฺฐา ฐิตํ คณฺหิตุํ อุปริ ฐิตานิ อปเนโนฺต วิยูหติ วาฯ อถ วา อปพฺยูหโนฺตติ (ปารา.

อฏฺฐ. ๑.๙๔) อฏฺฐกถาวจนสฺส ทฺวิธา กโรโนฺตติ **คณฺฐิปเท** อโตฺถ วุโตฺตติ อตฺตโน ภาชเน ปกฺขิปิตุํ อิโต จิโต จ ราสึ กโรโนฺตติ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ **ตเตฺถวา**ติ อโนฺตกุมฺภิยเมวฯ

๕๕. **หรโนฺต**ติ อวหรโนฺตฯ **มุฏฺฐึ ฉินฺทตี**ติ อตฺตโน ภาชนํ ปกฺขิปิตฺวา คณฺหิตุํ อสกฺกุเณโยฺย อโนฺตกุมฺภิมฺหิ หตฺถํ โอตาเรตฺวา กุมฺภิคตภเณฺฑน ยถา อพทฺธํ โหติ, ตถา มุฏฺฐิยา ปริจฺฉินฺทติ, กุมฺภิคตํ มุฏฺฐิยา คณฺหโนฺต กุมฺภิคเตน มุฏฺฐิคตํ ยถา อสมฺมิสฺสํ โหติ, ตถา ปริจฺฉินฺทิตฺวา ปาทคฺฆนกํ วา อติเรกปาทคฺฆนกํ วา คณฺหาตีติ วุตฺตํ โหติฯ อตฺตโน ภาชเน คตํ กตฺวา วา ฉินฺทตีติ โยชนาฯ อตฺตโน ภาชนคตํ กตฺวา กุมฺภิคเตน ยถา อสมฺมิสฺสํ โหติ, ตถา ปริจฺฉินฺทตีติ อโตฺถ, สเจ อตฺตโน ภาชนคตํ หุตฺวา กุมฺภิคเตน อสมฺมิสฺสํ ภณฺฑํ ปญฺจมาสกํ วา อติเรกปญฺจมาสกํ วา อคฺฆติ, ปาราชิโกติ วุตฺตํ โหติฯ

๕๖. **หารํ วา**ติ มุตฺตาหารํ วาฯ **ปามงฺคํ วา**ติ สุวณฺณมยํ, รชตมยํ วา ปามงฺคํ ทามํฯ **สุตฺตารุ**ฬฺหนฺติ สุเตฺต อารุฬฺหํ สุตฺตารุฬฺหํ, สุตฺตญฺจ สุตฺตารุฬฺหญฺจ สุตฺตารุฬฺหนฺติ เอกเทสสรูเปกเสโส ทฏฺฐโพฺพฯ ‘‘สุเตฺตน อาวุตสฺสาปิ สุตฺตมยสฺสาปิ เอตํ อธิวจน’’นฺติ **อฏฺฐกถา**วจนโต (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๔) ปฐมมุตฺตาหารํ วินา สุวณฺณรชตปวาฬาทิมณิกํ วา สุเตฺตสุ อาวุณิตฺวา กตา นานาวลิโย เจว สุตฺตมยานิ จ ภณฺฑานิ คเหตพฺพานิฯ กุมฺภิยา ฐิตนฺติ ปาฐเสโสฯ **ผนฺทาเปตี**ติ เถยฺยจิเตฺตน คณฺหิตุกามตาย จาเลติฯ **ยถาวตฺถุ**นฺติ วีติกฺกมานุรูปํ ถุลฺลจฺจยํ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **ฐานา จาเวตี**ติ ฐิตฏฺฐานโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อติกฺกาเมติ ฯ **จุโต**ติ ปาติโมกฺขสํวรสีลา ปริหีโนติ อโตฺถฯ

อปริปุณฺณาย กุมฺภิยาเอกเทสฏฺฐํ ภณฺฑํ ตโต ตโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ ฐานํ อปเนตฺวา ตเตฺถว อโนฺตกุมฺภิยา อญฺญํ ฐานํ เนนฺตสฺส จ ตเตฺถว อากาสคตํ กโรนฺตสฺส จ ‘‘อตฺตโน ภาชนคตํ วา กโรติ, มุฏฺฐึ วา ฉินฺทตี’’ติ (ปารา. ๙๔) เอเตหิ สทิสตฺตา วตฺถุมฺหิ ปาทํ อคฺฆเนฺต ปาราชิกา โหตีติ **มหาอฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๔) อิทํ สนฺนิฏฺฐานํฯ ภาชนตเล โกฏึ ฐเปตฺวา กเมน สกลภาชนกุจฺฉึ เตเนว ปูเรตฺวา มุขวฏฺฏิยา เอกา โกฏิ นิกฺขิตฺตา เจ, ตถาฐปิตสฺส หาราทิโน สกลภาชนํ อฏฺฐานนฺติ โกฏึ คเหตฺวา อุชุกํ อุกฺขิปนฺตสฺส โอสานโกฏิ ภาชนตลโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อากาสคตํ กโรโต จ มุขวฏฺฏิยํ ฆํสิตฺวา อากฑฺฒนฺตสฺส สกลภาชโนทรํ เขเปตฺวา มุขวฏฺฏิยา ฐปิตโกฏิยา ผุฏฺฐฏฺฐานํ อปราย โกฏิยา เกสคฺคมตฺตมฺปิ อติกฺกามยโต จ ภาชนกุจฺฉิยา อุปฑฺฒํ วตฺถาทินา เกนจิ ปูเรตฺวา ตโสฺสปริ ฐปิตหาราทิสุตฺตารุฬฺหสฺส ฐิโตกาสเมว ฐานนฺติ ตโต เกสคฺคมตฺตํ อปเนนฺตสฺสปิ ปาราชิกํ โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๕๗. **สปฺปิอาทีสู**ติ ภาชนคเตสุ สปฺปิอาทิทฺรววตฺถูสุ ยํ กิญฺจิฯ **ปาทปูรณ**นฺติ ปาทํ ปูเรตีติ ปาทปูรณํ, ปาทคฺฆนกนฺติ อโตฺถฯ ปิวโต ปราชโยติ สมฺพโนฺธฯ กทาติ เจ? เอเกเนว ปโยเคน ปีตมเตฺต ปาทปูรเณติ โยชนาฯ ‘‘มุขคตํ วินา’’ติ ปาฐเสโสฯ ตตฺถ **เอเกเนว ปโยเคน**าติ ธุรนิเกฺขปมกตฺวา เอกาพทฺธํ กตฺวา อากเฑฺฒตฺวา ปิวนปโยเคนฯ ‘‘มุขคตํ วินา’’ติ อิมินา สเจ คลคเตเนว ปาโท ปูรติ, อโนฺตคลํ ปวิเฏฺฐติ วุตฺตํ โหติฯ มุขคเตน ปูรติ, มุขคตํ ภาชนคเตน วิโยเชตฺวา โอเฏฺฐสุ ปิหิเตสูติ วุตฺตํ โหติฯ เวฬุนฬาทีหิ อากเฑฺฒตฺวา ปิวนฺตสฺส นาฬิคเตน ปูรติ, นาฬิคตํ ภาชนคเตน วิโยเชตฺวา นาฬิโกฏิยํ องฺคุลิยา ปิหิตายนฺติ วุตฺตํ โหติฯ อิทํ ‘‘อตฺตโน ภาชนคตํ วา กโรติ, มุฏฺฐึ วา ฉินฺทตี’’ติ (ปารา. ๙๔) วุตฺตนยสฺส อนุโลมวเสน มหาปจฺจริยาทีสุ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๔) อฏฺฐกถาสุ วุตฺตนเยน คเหตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ

‘‘เอเกเนว ปโยเคน ปีตมเตฺต ปราชโย’’ติ อิมินา สปฺปิอาทีสุ มหเคฺฆสุ ตตฺตเกเนว ปาทปูรณเญฺจ โหติ, เอกวารเมว มุเขน วา สปฺปิอาทินา วา ภาชนคเตน เอกาพทฺธภาเว ฉินฺ

นมเตฺตปิ อตฺตโน ภาชเน กุมฺภึ ปณาเมตฺวา ปกฺขิเตฺตน กุมฺภิคเต ฉินฺนมเตฺตปิ ปาราชิโก โหตีติ คเหตพฺพํฯ

๕๘. ‘‘ธุรนิเกฺขปํ กตฺวา ปุนปฺปุนํ ปิวนฺตสฺส น ปราชโย’’ติ อิมินา ธุรนิเกฺขปมกตฺวา ปุนปฺปุนํ ปิวโต ปราชโยติ สามตฺถิยา วุตฺตํ โหติฯ ธุรนิเกฺขปํ อกตฺวา ปุนปฺปุนํ มุเขน คเหตฺวา วา ปฏฺฏาทีหิ วา คเหตฺวา ปาทปูรณมตฺตํ ปิวนฺตสฺส ปราชโย โหตีติ คเหตพฺพํฯ

๕๙-๖๐. สเจ ขิปติ เถยฺยจิโตฺตติ สมฺพโนฺธฯ **ยํ กิญฺจิ ภณฺฑกนฺ**ติ เตลปิวนารหํ ทุกูลสาฏกจมฺมขณฺฑาทิกํ ภณฺฑํฯ **เตลกุมฺภิยํ** ปรสฺสาติ ลพฺภติฯ **ตํ** นิกฺขิตฺตภณฺฑํฯ **ธุวนฺ**ติ เอกํเสนฯ ตาวเท วินสฺสตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตาวเท**ติ ตสฺมึ ขเณเยวฯ กตรสฺมึ ขเณติ อาห **‘‘หตฺถโต มุตฺตมเตฺต’’**ติ, เตลสฺส ปีตกาลํ อนาคมฺม ปุพฺพปโยคตฺตา ปฐมเมว โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **วินสฺสตี**ติ สีลวินาสํ ปาปุณาติฯ **อาวิเณฺชตฺวา**ติ ปณาเมตฺวาฯ **คาเฬตี**ติ ปคฺฆราเปติฯ ‘‘สาเฬตี’’ติปิ ปฐนฺติ, โสเยว อโตฺถฯ สาฬ สวเนติ ธาตุฯ **ตถา**ติ ‘‘เถยฺยจิโตฺต วินสฺสตี’’ติ อากฑฺฒติ, เถยฺยจิเตฺตน เอวํ กโรนฺตสฺส ปาราชิโก โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๖๑. **ตนฺ**ติ เตลสฺส โอกิรณภาวํ ญตฺวา ปฐมเมว ตุจฺฉภาชเน เถยฺยจิเตฺตน นิกฺขิตฺตํ ปาทคฺฆนกเตลปิวนกํ ตํ วตฺถาทิภณฺฑํฯ **‘‘อุทฺธรโนฺตฺว’’**ติ สาวธารณวจเนน ‘‘ปีตมเตฺต ปราชโย’’ติ ทสฺสิตํ มหาอฏฺฐกถามตํ ปฏิกฺขิตฺตํ โหติฯ **ธํสิโต**ติ ‘‘สาสนกปฺปรุกฺขา ปาติโต, ปาราชิกาปโนฺนติ อธิปฺปาโยฯ ‘‘เถยฺยจิโตฺต’’ติ อากฑฺฒนตฺถํ ‘‘ตถา’’ติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธนียํฯ อิมินา สุทฺธจิเตฺตน โคปนตฺถาย ตุจฺฉภาชเน วตฺถาทึ นิกฺขิปิตฺวา อเญฺญน ตํ อโนโลเกตฺวา เตเล อาสิเตฺต ปจฺฉา สุทฺธจิเตฺตเนว อุทฺธรโต น โทโสติ ทีปิตํ โหติฯ

๖๒. **ตเตฺถวา**ติ ฐิตฏฺฐาเนเยวฯ **ภินฺทโต**ติ ฐานา อจาเวตฺวา ติณชฺฌาปกสฺส วิย ภิกฺขุโน ฐานาจาวนาธิปฺปายํ วินา ปาสาณาทินา เกนจิ ปหริตฺวา ภินฺทโตฯ ‘‘มโนฺตสธานุภาเวน ภินฺทโต’’ติ จ วทนฺติฯ **ฉเฑฺฑนฺตสฺสา**ติ อฉเฑฺฑตุกามสฺสาปิ สโต ปริปุณฺณเตลฆฏาทีสุ จาปเลฺลน วาลุกํ วา อุทกํ วา โอกิริตฺวา อุตฺตราเปนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ ‘‘อุทกมาติกํ ฆฏาภิมุขํ กตฺวา โอปิลาเปนฺตสฺสา’’ติ วทนฺติฯ ฐานาจาวนาธิปฺปาเย สติปิ เถยฺยจิตฺตาภาเวน ปาราชิกาน วิชฺชติ, ภณฺฑเทยฺยํ ปน โหตีติ สนฺนิฏฺฐานํฯ **ฌาเปนฺตสฺสา**ติ กฏฺฐานิ ปกฺขิปิตฺวา ฌาเปนฺตสฺสฯ **อปริโภคํ กโรนฺตสฺสา**ติ อุจฺจารปสฺสาวาทิโมกิริตฺวา อปริโภคํ กโรนฺตสฺสฯ **ทุกฺกฏนฺ**ติ เอเตสุ ภินฺทนาทีสุ จตูสุปิ ฐาเนสุ **ปทภาชนิยํ** ทุกฺกฏเมว อาคตตฺตา วุตฺตํฯ

ภูมฏฺฐกถาวณฺณนาฯ

๖๓. อิทานิ ถลเฏฺฐ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ฐปิต’’**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **ปตฺถริตฺวา**ติ อตฺถริตฺวาฯ เอตฺถ **จ**-สโทฺท อวุตฺตสมฺปิณฺฑนโตฺถ, เตน ถเล ราสิกตธญฺญาทีสุ วินิจฺฉโย นิมิกุมฺภิยา วุตฺตวินิจฺฉยานุสาเรน วิญฺญาตุํ สกฺกาติ ตํ สรูปโต อวุตฺตํ สมุจฺจิโนติฯ **อตฺถรณาทิกนฺ**ติ ปจฺจตฺถรณาทิกํฯ **เวเฐตฺวา อุทฺธรนฺตสฺสา**ติ กิลญฺชสํหรณนิยาเมน วเฏฺฏตฺวา สํหริตฺวา อุทฺธรนฺตสฺสฯ **มุเตฺต ฐานา**ติ กเมน สํหริตฺวา ฐิตฏฺฐานโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ มุเตฺต สติฯ **ปราภโว**ติ สาสนโต ปริหีโนฯ

๖๔. เอวํ อตฺถริตฺวา ฐปิตวตฺถาทีนํ สํหริตฺวา คหเณ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา ติริยโต อากฑฺฒเน วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘โอริมเนฺตนา’’**ติอาทิฯ **ปิ, วา**ติ ปการนฺตรเมว สมุจฺจิโนติฯ **อุชุกํ กฑฺฒโตปิ วา**ติ อตฺถริตฺวา ฐปิตวตฺถาทิกํ จตูสุ ทิสาสุ เอกํ ทิสํ อุชุกมากฑฺฒโต จ

ปาราชิกํ โหติฯ กทาติ เจ? เอตฺถาปิ โอริมเนฺตน ผุฏฺฐโมกาสํ ปาริมนฺตโต อติกฺกเนฺต ปาราชิกนฺติ โยชนาฯ **โอริมเนฺตน ผุฏฺฐโมกาส**นฺติ คเหตฺวา อากฑฺฒนฺตสฺส อตฺตโน ฐิตทิสาคตปริยเนฺตน ผุสิตฺวา ฐิตฏฺฐานํฯ **ปาริมนฺตโต**ติ ปาริมเนฺตน, กรณเตฺถ โต-ปจฺจโยฯ

ถลํ นาม ปฐิจฺฉนฺนาปฐิจฺฉนฺนภูมิปาสาทปพฺพตตลาทีนิ, ตตฺรฏฺฐํ ธญฺญาทิภณฺฑํ **ถลฏฺฐํ** นาม โหติฯ ตตฺถ สพฺพตฺถ วินิจฺฉโย วุตฺตนเยน เวทิตโพฺพฯ

ถลฏฺฐกถาวณฺณนาฯ

๖๕-๖. **ปริเจฺฉทา**ติ ฐานปริเจฺฉทาฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

๖๗-๘. **เขคต**นฺติ อากาสคตํฯ **อสฺสา**ติ โมรสฺสฯ **ต**นฺติ โมรํฯ

๖๙. **ฐานา**ติ ยถาปริจฺฉินฺนา ฉพฺพิธา ฐานาฯ **ตสฺสา**ติ โมรสฺส ผนฺทาปเนติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ วา ภิกฺขุสฺส ถุลฺลจฺจยมุทีริตํฯ

๗๐. อคฺคเหตฺวา หเตฺถน เลฑฺฑุขิปนาทิปโยเคน โมรํ ตาเสตฺวา ฐิตฏฺฐานโต อปเนติฯ **อตฺตโน ฐานา**ติ โมรสฺส อตฺตโน ฉปฺปการฏฺฐานาฯ **สยํ ฐานา**ติ ภิกฺขุ สกฏฺฐานา, สมณภาวโตติ วุตฺตํ โหติฯ

๗๑-๒. อิทานิ ''ฐานา จาเวติ เจ โมร''นฺติ ทสฺสิตํ ฐานาจาวนํ วิภาเวตุมาห **''ผุโฏฺฐกาส**''นฺติอาทิฯ

๗๓. **กเร นิลียตี**ติ ปสาริตหตฺถตเล นิสีทติฯ

๗๕. **อุเฑฺฑตฺวา**ติ อากาสํ อุปฺปติตฺวาฯ

๗๖. **อเงฺค นิลีน**นฺติ อํสกูฏาทิสรีราวยเว นิลีนํฯ **ปาเท**ติ อตฺตโน ปฐมุทฺธารปาเทฯ **ทุติเย** ปาเทฯ

๗๗. **ปาทาน**นฺติ ทฺวินฺนํ ปาทานํฯ **กลาปสฺสา**ติ ภูมิยํ ผุสิยมานสฺส กลาปคฺคสฺสฯ

๗๘. **ตโต ปถวิโต**ติ ตีหิ อวยเวหิ ปติฏฺฐิตปถวิปฺปเทสโต, น ปฐมโต ตตฺถ ทุกฺกฏตฺตา, น ทุติยโต ตตฺถ ถุลฺลจฺจยตฺตา, ตติยา ปน ฐานา เกสคฺคมตฺตมฺปิ จาวยโต ปาราชิกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

เอตฺตาวตา –

> ''ปณฺชเร ฐิตํ โมรํ สห ปณฺชเรน อุทฺธรติ, ปาราชิกํฯ ยทิ ปน ปาทํ นคฺฆติ, สพฺพตฺถ อคฺฆวเสน กตฺตพฺพํฯ อโนฺตวตฺถุมฺหิ จรนฺตํ โมรํ เถยฺยจิโตฺต ปทสา พหิวตฺถุํ นีหรโนฺต ทฺวารปริเจฺฉทํ อติกฺกาเมติ, ปาราชิกํฯ วเช ฐิตพลิพทฺทสฺส หิ วโช วิย อโนฺตวตฺถุ ตสฺส ฐานํฯ หเตฺถน ปน คเหตฺวา อโนฺตวตฺถุสฺมิมฺปิ อากาสคตํ กโรนฺตสฺส ปาราชิกเมวฯ อโนฺตคาเม จรนฺตมฺปิ คามปริเจฺฉทํ อติกฺกาเมนฺตสฺส ปาราชิกํฯ สยเมว นิกฺขมิตฺวา คามูปจาเร วา วตฺถูปจาเร วา จรนฺตํ ปน เถยฺยจิโตฺต กเฏฺฐน วา กถลาย วา อุตฺราเสตฺวา อฏวีภิมุขํ กโรติ, โมโร อุเฑฺฑตฺวา อโนฺตคาเม วา อ

โนฺตวตฺถุมฺหิ วา ฉทนปิเฏฺฐ วา นิลียติ, รกฺขติฯ สเจ ปน อฏวีภิมุโข อุเฑฺฑติ วา คจฺฉติ วา, ‘อฏวึ ปเวเสตฺวา คเหสฺสามี’ติ ปริกเปฺป อสติ ปถวิโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อุปฺปติตมเตฺต วา ทุติยปทวาเร วา ปาราชิกํฯ กสฺมา? ยสฺมา คามโต นิกฺขมนฺตสฺส ฐิตฎฺฐานเมว ฐานํ โหตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๖) –

อฏฺฐกถาคโต วินิจฺฉโย อุปลกฺขิโตติ เวทิตพฺพํฯ กปิญฺชราทิปรสนฺตกสกุเณสุ จ เอเสว วินิจฺฉโย ทฏฺฐโพฺพฯ

๗๙. **ปเตฺต**ติ ทฺวาเร ภิกฺขาย ฐิตํ ภิกฺขุโน หตฺถคเต ปเตฺตฯ **ตสฺส** เถยฺยจิตฺตสฺสฯ

๘๐. **อนุทฺธริตฺวาวา**ติ ปเตฺต ปติตํ สุวณฺณาทึ หเตฺถน อนุกฺขิปิตฺวาว ปฐมปทวาเร ถุลฺลจฺจยํ คมฺมมานตฺตา น วุตฺตํฯ

๘๑. **หเตฺถ**ติ หตฺถตเลฯ **วเตฺถ**ติ จีวเรฯ **มตฺถเก**ติ สิรสิฯ คาถาฉนฺทวเสน วา-สเทฺท อาการสฺส รสฺสตฺตํฯ **ปติฏฺฐิต**นฺติ ปติตํฯ **ต**นฺติ ฉิชฺชมานํ ตํ สุวณฺณขณฺฑาทิฯ ยทิ อากาเส คจฺฉนฺตํ, ปตนฺตํ วา หเตฺถน คณฺหาติฯ คหิตหเตฺถ ฐิตฎฺฐานเมว ฐานํ, ตโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อปเนนฺตสฺส ปาราชิกํฯ ตถา คเหตฺวา เถยฺยจิเตฺตน คจฺฉโต ทุติยปาทุทฺธาเรฯ วตฺถาทีสุ ปติเตปิ เอเสว นโยฯ

อากาสฎฺฐกถาวณฺณนาฯ

๘๒. **มญฺจปีฐาทีสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน มญฺจปีฐสทิเส เวหาสภูเต อฏฺฏวิตานาทโย สงฺคณฺหาติฯ **อามาสมฺปิ**ติ หเตฺถน วา กาเยน วา อามสิตพฺพํ วตฺถาทิญฺจฯ **อนามาสมฺปิ**ติ ตถา อปรามสิตพฺพํ สุวณฺณาทิํฯ **อามสนฺตสฺสา**ติ หตฺถาทีหิ ปรามสนฺตสฺสฯ “**ทุกฺกฏ**”นฺติ อิมินา ผนฺทาปเน ถุลฺลจฺจยญฺจ ฐานาจาวเน ปาราชิกญฺจ เหฏฺฐา ถลเฏฺฐ วุตฺตนเยน วิญฺญาตุํ สกฺกาติ อติทิสติฯ ฐานปริเจฺฉโท ปน มญฺจาทีหิ เอว อุกฺขิปนฺตสฺส จตุนฺนํ ปาทานํ วเสน, ตตฺรฏฺฐเมว คณฺหนฺตสฺส มญฺจสฺส จตูสุ ปาทสีเสสุ ผุสิตฺวา มเชฺฌ อผุสิตฺวา ฐิตสฺส ขลิมกฺขิตถทฺธสาฏกสฺส จตุนฺนํ ปาทสีสานํ วเสน, อฏนีสุ ผุสิตฺวา ฐิตสฺส อฏนีนํ วเสน วา เวทิตโพฺพฯ

๘๓. **วํเส**ติ จีวรวํเส, อิมินา จีวรนิเกฺขปนตฺถาย ฐปิตรุกฺขทณฺฑสลาการชฺชุอาทโย อุปลกฺขิตาฯ **โอรโต**ติ อตฺตโน ฐิตทิสาภิมุขโตฯ **โภค**นฺติ สํหริตฺวา จีวรํ ตสฺส นาเมตฺวา ฐปิตมชฺฌฎฺฐานํฯ **อนฺต**นฺติ นาเมตฺวา เอกโต กตํ, อุภยานํ วา อนฺตํฯ **ปารโต กตฺวา**ติ วํสโต ปรภาเค กตฺวาฯ

๘๔. **จีวเรน ผุโฏฺฐกาโส**ติ จีวเรน ผุฏฺฐฎฺฐานํฯ **ตสฺสา**ติ ตถา ฐปิตสฺส จีวรสฺสฯ **โสสกโล** จีวรวํโส ฐานํ น ตุ โหตีติ มโตติ สมฺพโนฺธฯ

๘๕-๖. โอริมเนฺตน ผุฏฺฐํ วา ตํ โอกาสนฺติ สมฺพโนฺธฯ จีวรโภคํ คเหตฺวา เถยฺยจิเตฺตน อตฺตโน อภิมุขํ อากฑฺฒโต อตฺตโน ฐิตทิสาย จีวรวํเส จีวเรน ผุสิตฺวา ฐิตฎฺฐานปริยนฺตํ อิตเรน อติกฺกามยโต จุตีติ สมฺพโนฺธฯ **อิตเรน** ปาริมเนฺตน ภิตฺติทิสาย จีวรสฺส ผุโฏฺฐกาสปริยนฺตํ อิตเรน ผุฏฺฐํ ตํ โอกาสํ โอริมเนฺตน อติกฺกามยโต วา จุตีติ โยชนาฯ **อิตเรนา**ติ ปาริมเนฺตน ภิตฺติปเสฺส จีวรวํเส ผุสิตฺวา ฐิตจีวรปริยเนฺตนฯ **ผุฏฺฐํ** จีวรวํโสกาสํฯ **โอริมเนฺตนา**ติ

อตฺตโน ฐิตทิสาย จีวรวํเส ผุสิตฺวา ฐปิตจีวรปฺปเทเสนฯ **อติกฺกามยโต**ติ เกสคฺคมตฺตมฺปิ อติกฺกาเมนฺตสฺสฯ

เอวํ ทีฆนฺตากฑฺฒเน สมฺภวนฺตํ วิกปฺปํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ติริยเนฺตน อติกฺกมนวิธึ ทเสฺสตุมาห **“ทกฺขิณเนฺตนา”**ติอาทิฯ **ปุนา**ติ อถ วาฯ ทกฺขิณเนฺตน ผุฏฺฐฏฺฐานํ วามเนฺตน อติกฺกามยโต จุตีติ โยชนาฯ จีวรํ หริตุํ จีวราภิมุขํ ฐิตสฺส อตฺตโน ทกฺขิณปเสฺส จีวรโกฏิยา ผุฏฺฐํ จีวรฏฺฐิตปฺปเทสํ วามปเสฺส จีวรเนฺตน อติกฺกามยโต ปาราชิกเมวาติ อโตฺถฯ วามเนฺตน ผุฏฺฐฏฺฐานํ อิตเรน อติกฺกามยโต วา จุตีติ โยชนาฯ **วามเนฺตน ผุฏฺฐฏฺฐาน**นฺติ จีวราภิมุขํ ฐิตสฺส วามปเสฺส จีวรเนฺตน ผุฏฺฐํ จีวรฏฺฐิตปฺปเทสํฯ **อิตเรน** ทกฺขิณปเสฺส จีวรเนฺตน อติกฺกามยโต วา **จุติ** ปาราชิกา โหตีติ อโตฺถฯ

๘๗. **วํสโต**ติ จีวเรน ผุสิตฺวา ฐิตจีวรวํสปฺปเทสโตฯ ‘‘เกสคฺคมตฺต’’นฺติ กตฺถจิ โปตฺถเกลิขนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ **“อุกฺขิเตฺต”**ติ ภฺเมฺมกวจนเนฺตน สมานาธิกรณตฺตา ปจฺจเตฺตกวจนนฺตตา น ยุชฺชตีติฯ ‘‘เกสคฺคมเตฺต อุกฺขิเตฺต’’ติ กตฺถจิ ปาโฐ ทิสฺสติ, โส จ ปมาณํฯ

๘๘. วิโมเจโนฺต ถุลฺลจฺจยํ ผุเสติ โยชนาฯ จีวรวํเส ผุสาเปตฺวา, อผุสาเปตฺวา วา รชฺชุยา พนฺธิตฺวา ฐปิตจีวรํ คณฺหิตุกาโม เคยฺยจิเตฺตน พนฺธนํ โมเจโนฺต ถุลฺลจฺจยํ อาปชฺชตีติ อโตฺถฯ **มุเตฺต**ติ มุตฺตมเตฺตฯ ปาราชิโก โหติ ฐานา จุตภาวโตติ อธิปฺปาโยฯ

๘๙. **เวเฐตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘วํสเมวา’’ติ สามตฺถิยโต ลพฺภติฯ จีวรวํสํ ปลิเวเฐตฺวา ตเตฺถว ฐปิตจีวรํ นิเพฺพเฐนฺตสฺส ภิกฺขุโนปิ อยํ นโยติ สมฺพโนฺธฯ **นิเพฺพเฐนฺตสฺสา**ติ วินิเวเฐนฺตสฺสฯ **อยํ นโย**ติ ‘‘นิเพฺพเฐนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ, นิเพฺพฐิเต ปาราชิก’’นฺติ ยถาวุตฺตนยมติทิสติ ฯ วลยํ ฉินฺทโต วาปิ อยํ นโยติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ภิกฺขุโน, วํเส, ฐปิตํ, จีวร’’นฺติ จ อาเนตฺวา โยเชตพฺพํฯ จีวรวํเส ปเวเสตฺวา ฐปิตํ จีวรวลยํ ยถา ฉินฺนมเตฺต ฐานา จวติ, ตถา ฉินฺทนฺตสฺส ภิกฺขุโน เฉทเน ถุลฺลจฺจยํ, ฉิเนฺน ปาราชิกนฺติ อโตฺถฯ **โมเจนฺตสฺสาปฺยยํ นโย**ติ เอตฺถาปิ ‘‘วลย’’นฺติ อิมินา สทฺธึ ‘‘ภิกฺขุโน’’ติอาทิปทานิ โยเชตพฺพานิฯ จีวรวํเส ฐปิตํ จีวรํ วลยํ โมเจนฺตสฺสาปิ ถุลฺลจฺจยปาราชิกานิ ปุเพฺพ วุตฺตนยาเนวฯ

อิห ปุริเมน **อปิ**-สเทฺทน ยถาวุตฺตปการทฺวเย สมฺปิณฺฑิเต อิตเรน **อปิ**-สเทฺทน อวุตฺตสมฺปิณฺฑนมนฺตเรน อตฺถวิเสสาภาวโต อวุตฺตมตฺถํ สมฺปิเณฺฑติ, เตน ‘‘อากาสคตํ วา กโรติ, นีหรติ วา’’ติ ปการทฺวยํ สงฺคณฺหาติฯ เตน รุกฺขมูเล ปเวเสตฺวา ฐปิตนิธิสงฺขลิกวลยมิว จีวรวํเส สพฺพฏฺฐาเนหิปิ อผุสาเปตฺวา จีวรวลยํ อากาสคตํ กโรนฺตสฺสาปิ จีวรวํสโกฏิยา พหิ นีหรนฺตสฺสาปิ ถุลฺลจฺจยปาราชิกานิ วุตฺตนเยเนว ญาตพฺพานีติ เอเตเยว สงฺคณฺหาติฯ ‘‘วลยํ ฉินฺทโต วาปิ, โมเจนฺตสฺส วาปิ, วลยํ อากาสคตํ วา กโรติ, นีหรติ วา’’ติ อิเมสุ จตูสุ วิกเปฺปสุ เอกมฺปิ ตถา อกตฺวา จีวรวลยํ จีวรวํเส ฆํเสตฺวา อิโต จิโต จ สญฺจาเรนฺตสฺส จีวรวลยสฺส สโพฺพปิ จีวรวํโส ฐานนฺติ ‘‘ฐานาจาวนํ นตฺถี’’ติ วุตฺตพฺยติเรกวเสน ทสฺสิตพฺพนฺติ คเหตพฺพํฯ

๙๐. **ฐปิตสฺส หี**ติ เอตฺถ ปสิทฺธิสูจกํ **หิ**-สทฺทํ อาเนตฺวา ‘‘จีวเร วิย หี’’ติ โยเชตฺวา วิเสสตฺถโชตกํ **ตุ**-สทฺทํ อาเนตฺวา ‘‘ฐปิตสฺส ตู’’ติ โยเชตพฺพํฯ อถ วา นิปาตานมเนกตฺถตฺตา ยถาฐาเน ฐิตานเมว วิเสสเตฺถ **หิ**-สโทฺท, ปสิทฺธิยํ **ตุ**-สโทฺท จ โยเชตโพฺพฯ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ทีฆโต วา ติริยโต วา ปสาเรตฺวา จีวรวํเส นิกฺขิตฺตสฺส จีวรสฺส วินิจฺฉโย ปน สํหริตฺวา จีวรวํเส ฐปิตจีวรวินิจฺฉโย วิย วุโตฺต, ‘‘โอริมเนฺตน…เป…. ปาราชิกํ ภเว’’ติ คาถาตฺตเย วุตฺตนเยน เวทิตโพฺพติ อโตฺถฯ

๙๑. **สิกฺกายา**ติ โอลมฺพิกาธาเรฯ ยํ ภณฺฑกนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ปกฺขิปิตฺวา**ติ นิเวเสตฺวาฯ **ลคฺคิตํ โหตี**ติ โอลมฺพิตํ โหติฯ **“สิกฺกาโต ตํ หรนฺโต วา จฺโต”**ติ เอตสฺมึ วิกเปฺป สิกฺกาย ผฺฏฺฐฏฺฐานวเสน ฐานาจาวนํ เวทิตพฺพํฯ ทุติยวิกเปฺป สิกฺกาย, พนฺธนฏฺฐานสฺส จ ภิตฺติปเสฺส ผฺฏฺฐฏฺฐานํ ยทิ สิยา, ตสฺส จ วเสน ฐานาจาวนํ เวทิตพฺพํฯ

๙๒-๓. **กุนฺตาที**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ภินฺทิวาลาทิ ทีฆวตฺถุ คเหตพฺพํฯ ตฏฺฏิกาขาณุกา วิย ภิตฺติยํ ปฏิปาฏิยา นิเวสิตานิ มิคสิงฺคานิ วา สูลานิ วา **นาคทนฺตา** นามฯ **อเคฺค วา**ติ กุนฺต ผลโกฏิยํ วาฯ **พุเนฺท วา**ติ กุนฺตทนฺตมูเล วาฯ **ปริกฑฺฒนฺโต**ติ อุชุกํ อากฑฺฒนฺโตฯ

ผุโฏฺฐกาสนฺติ ตสฺมึ ตสฺมึ นาคทเนฺต ผุฏฺฐฏฺฐานํ อติกฺกามยโต เกสคฺคมเตฺตน ปราชโย สิยาติ สมฺพโนฺธ, ฐปิตฏฺฐปิตฏฺฐานํ วิหาย เกสคฺคมตฺตมฺปิ อติกฺกามยโต ปาราชิกนฺติ อโตฺถฯ เกสเคฺคน อนฺตเรน เหตุนา ปราชโยติ คเหตพฺพํ, เกสคฺคมตฺตมฺปิ อปนยนเหตุ ปาราชิกํ โหตี ติ อโตฺถฯ

๙๔-๕. เอวํ ทีฆโต อากฑฺฒเน, อุกฺขิปเน จ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา ติริยํ อากฑฺฒเน, ปรโต นยเน จ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“ปาการาภิมุโข”**ติอาทิฯ **อากฑฺฒตี**ติ อตฺตโน ฐิตฏฺฐานาภิ มุขํ อาวิญฺฉติฯ **โอริมนฺตผุโฏฺฐกาส**นฺติ โอริมเนฺตน ผุโฏฺฐกาสํ, อตฺตโน ทิสาย กุนฺ ตทเณฺฑน ผุโฏฺฐกาสนฺติ อโตฺถฯ เอตฺถ อจฺจยนกิริยาสมฺพเนฺธ สามิวจนปฺปสเงฺค อุปโยคว จนํฯ ‘‘สกมฺมกธาตุปฺปโยเค อุปโยควจนสฺส มาคธิกโวหาเร ทสฺสนโต กมฺมเตฺถเยว อุปโยคว จน’’นฺติ เอเก วทนฺติ, เอตํ กจฺจายนลกฺขเณน สมานํฯ **อิตรนฺตจฺจเย**ติ อิตรเนฺตน กโต อจฺจ โยติ อิตรนฺตจฺจโย, มเชฺฌปทโลปสมาโส, ปาริมเนฺตน กตฺตพฺพาติกฺกเม กเตติ อโตฺถฯ เกส เคฺคน จฺโตติ โยชนาฯ ยถาวุโตฺตเยว อโตฺถฯ

ปรโต เปลฺลนฺตสฺสาติ ปรโต กตฺวา เปลฺลนฺตสฺส, ภิตฺติปสฺสาภิมุขํ กตฺวา นิปฺปีเฬนฺตสฺ สาติ อโตฺถฯ **ตเถวา**ติ ‘‘เกสเคฺคน จฺโต’’ติ อากฑฺฒติฯ **ฐปิเตปิ จ** กุนฺตาทิมฺหิ อยํ นโยติ โย ชนาฯ ‘‘เกสเคฺคนา’’ติอาทินา อยเมว วินิจฺฉยนโย วตฺตโพฺพติ อโตฺถฯ

๙๖. ตาลสฺส ผลํ จาเลนฺตสฺส **อสฺส** ภิกฺขุโน **เยน** ผเลน **วตฺถุ** ปญฺจมาสกํ ปูรติ, **ตสฺมึ** ผเล พนฺธนา มุเตฺต ปาราชิกํ ภเวติ โยชนาฯ

๙๗. **ตาลสฺส ปิณฺฑึ ฉินฺทตี**ติ ตาลผลกณฺณิกํ ฉินฺทติฯ ยาย วตฺถุ ปูรติ, ตสฺสา ฉินฺ นมตฺตาย ‘‘อสฺส ปาราชิกํ สิยา’’ติ เหฏฺฐา วุตฺตนโย อิธาปิ โยเชตโพฺพฯ ตาลปิณฺฑิ สเจ อา กาสคตา โหติ, ปิณฺฑิมูลเมว ฐานํฯ ปณฺณทเณฺฑ วา ปเณฺณ วา อปสฺสาย ฐิตา เจ, ฐิต ฏฺฐาเนหิ สห ปิณฺฑิมูลํ คเหตฺวา ฐานเภทํ ญตฺวา ฐานาจาวเนน ปาราชิกมฺปิ ทฏฺฐพฺพํฯ **เอ เสว นโย**ติ ‘‘เยน วตฺถุ ปูรติ, ตสฺมึ พนฺธนา มุเตฺต อสฺส ปาราชิกํ สิยา’’ติ ยถาวุโตฺต เอว นโยฯ เอเตสุ สเพฺพสุ ฐาเนสุ ปาราชิกวีติกฺกมโต ปุพฺพภาคานนฺตรปฺปโยเค ถุลฺลจฺจยญฺจ สหปโยเค ปาจิตฺติยฏฺฐาเน ทุกฺกฏญฺจ ตโตปิ ปุพฺพปโยเค ปาจิตฺติยฏฺฐาเน ปาจิตฺติยญฺจ ทุกฺ กฏญฺจ คมนทุติยปริเยสนาทิอวเสสปโยเคสุ อทินฺนาทานปุพฺพกตฺตา ทุกฺกฏญฺจ อสมฺ มุยฺหเนฺตหิ เวทิตพฺพํฯ

เวหาสฏฺฐกถาวณฺณนาฯ

๙๘. อุทเก นิธิฏฺฐานํ คจฺฉโตติ สมฺพนฺโธฯ อคมฺภีโรทเก นิธิฏฺฐานํ ปทวาเรน คจฺฉโต ปเท ปเท ปุพฺพปโยเค **ทุกฺกฏํ** โหตีติ โยชนาฯ **คมฺภีเร ปน ตถา**ติ ''ปทวาเรน คจฺฉโต ทุกฺกฏ''นฺติ ยถาวุตฺตมติทิสติฯ **คจฺฉโต**ติ ตรโต, หตฺถํ อจาเลตฺวา ตรนฺตสฺส ปทวารคณนาย, หตฺเถน จ วายมนฺตสฺส ''ปทวาเรนา''ติ อิทํ อุปลกฺขณนฺติ กตฺวา หตฺถวารคณนาย ปทวารคณนาย ทุกฺกฏานิ เวทิตพฺพานิฯ เตน วุตฺตํ **อฏฺฐกถายํ** ''คมฺภีเร หตฺเถหิ วา ปาเทหิ วา ปโยคํ กโรนฺตสฺส หตฺถวาเรหิ วา ปทวาเรหิ วา ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏ''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๘)ฯ

อุมฺมุชฺชนาทิสูติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน นิมฺชฺชนํ สงฺคณฺหาติฯ เอตฺถาปิ ''ตถา''ติ อนุวตฺตมานตฺตา ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏนฺติ อยมโตฺถ เวทิตโพฺพฯ นิหิตกุมฺภิยา คหณตฺถํ นิมฺชฺชนุมฺมุชฺชเนสุปิ หตฺถวาเรน, ปทวาเรน, หตฺถปทวาเรหิ จ ทุกฺกฏเมวาติ วุตฺตํ โหติฯ เตนาห **อฏฺฐกถายํ** ''เอเสว นโย กุมฺภิคหณตฺถํ นิมฺชฺชนุมฺมุชฺชเนสู''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๘)ฯ

อิมิสฺสา คาถาย ''นิธิฏฺฐานํ คจฺฉโต ทุกฺกฏ''นฺติ วจนโต ตถา คจฺฉนฺตสฺส อุทกสปฺปจณฺฑมจฺฉทสฺสเนน ภายิตฺวา ปลายนฺตสฺส คมนสฺส อตทตฺถตฺตา อนาปตฺตีติ พฺยติเรเกน วิญฺญายติฯ เอตฺถ ทุติยปริเยสนาทิสพฺพปโยเคสุ ปาจิตฺติยฏฺฐาเน ปาจิตฺติยญฺจ ปาจิตฺติเยน สห ทุกฺกฏญฺจ อวเสสปโยเคสุ สุทฺธทุกฺกฏญฺจ สหปโยเค ภาชนามสเน อนามาสทุกฺกฏญฺจ ผนฺทาปเน ถุลฺลจฺจยญฺจ ฐานาจาวเน ปาราชิกญฺจ นิธิกุมฺภิยา วุตฺตนเยน วิญฺญาตุํ สกฺกาติ น วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ ตตฺถ ฐานเภโท ปญฺจธา โหติ, อิธ ปีเฬตฺวา โอสาเรตุํ สกฺกุเณยฺยตฺตา อโธทิสาย สห ฉพฺพิธํ โหตีติ อยเมเตสํ วิเสโสฯ

๙๙. **ตตฺถ ชาตกปุเปฺผสู**ติ ตสฺมึ ชเล รุเฬฺหสุ อุปฺปลาทิกุสุเมสุ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **เยน ปุเปฺผนา**ติ นิทฺธาริตพฺพํฯ **ฉินฺทโต**ติ เอตฺถ วตฺตมานกาลวเสน อตฺถํ อคฺคเหตฺวา ''ฉินฺนวโต''ติ ภูตวเสน อโตฺถ คเหตโพฺพฯ เอวํ อคฺคหิเต อนฺติมสฺส ปโยคสฺส ยาว อนุปรโม, ถุลฺลจฺจยารหตฺตา ปาราชิกวจนสฺส วตฺถุวิโรธิตาย จ อิมเสฺสว ปจฺฉิมกุสุมสฺส กนฺตนกาเล ปุปฺผนาฬิปเสฺส ตจมเตฺตปิ อจฺฉิเนฺน ปาราชิกํ นตฺถีติ ทเสฺสตุํ ''เอกนาฬิ...เป.... ปริรกฺขตี''ติ เอเตฺถว อนนฺตเร วุจฺจมานนยสฺส วิรุทฺธตฺตา จ อิมํ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุํ ลิขิตสฺส ''ยสฺมึ ปุเปฺผ วตฺถุ ปูรติ, ตสฺมึ ฉินฺนมเตฺต ปาราชิก''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๘) **อฏฺฐกถา**วจนสฺส วิรุทฺธตฺตา จ วตฺตมานกาลมคเหตฺวา ภูตกาลเสฺสว คเหตพฺพตฺตา ''กทา เทวทตฺต อาคโตสี''ติ ปญฺหสฺส ''เอโสหมาคจฺฉามิ, อาคจฺฉนฺตํ มา มํ วิชฺฌา''ติ อุตฺตเร วิย วตฺตมานสมีเป วตฺตมาเนวาติ ภูเต วตฺตมานพฺยปเทสโต วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๑๐๐. **''อุปฺปลชาติยา''**ติ อิมินา ''ปทุมชาติยา''ติ พฺยติเรกโต วุตฺตตฺตา ''ปทุมชาติกานํ ปน ทเณฺฑ ฉิเนฺน อพฺภนฺตเร สุตฺตํ อจฺฉินฺนมฺปิ รกฺขตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๘) **อฏฺฐกถาน**โย สงฺคหิโตติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เอกนาฬสฺส วา ปเสฺส**ติ ''นาฬสฺส เอกปเสฺส''ติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธสุขตฺถํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ **ตโต**ติ นาฬโตฯ

๑๐๑. ภารพทฺธกุสุเมสุ วินิจฺฉยสฺส วกฺขมานตฺตา **ฉินฺทิตฺวา ฐปิเตสู**ติ อพทฺธกุสุมวเสน คเหตพฺพํฯ **ปุเพฺพ วุตฺตนเยนา**ติ ตตฺรชาตกกุสุเมสุ วุตฺตวินิจฺฉยานุสาเรนฯ ''เยน ปุเปฺผน ปูรติ, ตสฺมึ ฉินฺนมเตฺต''ติ อวตฺวา คหิตมเตฺต ปาราชิกนฺติ โยชนา เจตฺถ วิเสโสฯ

๑๐๒. ภารํ กตฺวา พทฺธานิ **ภารพทฺธานี**ติ มชฺฌปทโลปีสมาโสฯ **ปุปฺผานี**ติ ปาทคฺฆนกานิ อุปฺปลาทิกุสุมานิฯ **ฉสฺวากาเรสู**ติ อุทเก โอสีทาเปตุํ สกฺกุเณยฺยตฺตา อโธทิสาย สห จตโสฺส ทิสา, อุทฺธนฺติ อิมาสุ ฉสุ ทิสาสุ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **เกนจิ อากาเรนา**ติ

นิทฺธาเรตพฺพทสฺสนํฯ ฐานาจาวนสฺส สาธกตมตฺตา กรเณเยว กรณวจนํฯ **นสฺสตี**ติ ปาทคฺฆนกปุปฺผานํ ฐานาจาวเนน ปาราชิกมาปชฺชิตฺวา โลกิยโลกุตฺตรานํ อนวเสสคุณานํ ปติฏฺฐานภูตํ ปาติโมกฺขสํวรสีลํ นาเสตฺวา สยํ คุณมรเณน มียตีติ อโตฺถฯ

๑๐๓. **ปุปฺผานํ กลาป**นฺติ ปาทคฺฆนกอุปฺปลาทิกุสุมกลาปํฯ **อุทกํ จาเลตฺวา**ติ ยถา วีจิ อุฏฺฐาติ, ตถา จาเลตฺวาฯ **ปุปฺผฏฺฐานา**ติ ปุปฺผานํ ฐิตฏฺฐานาฯ **จาเวตี**ติ กลาปํ เกสคฺคมตฺตมฺปิ อปเนติฯ ''ปุปฺผํ ฐานา จาเวตี''ติ กตฺถจิ โปตฺถเกสุ ปาโฐ ทิสฺสติฯ ปุปฺผกลาปเสฺสว คหิตตฺตา ปุริโมเยว คเหตโพฺพฯ

๑๐๔. **''เอตฺถ คตํ คเหสฺสามี''**ติ สห ปาฐเสเสน โยชนาฯ **ปริกเปฺปตี**ติ ''เอตฺถ คตํ คเหสฺสามี''ติ ฐานํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ตเกฺกติฯ **รกฺขตี**ติ ฐานาจาวเนปิ สติ โส ปริกโปฺป ปาราชิกาปตฺติโต ตํ ภิกฺขุํ รกฺขติฯ **คตฏฺฐานา**ติ ปุปฺผกลาเปน คตํ สมฺปตฺตญฺจ ตํ ฐานญฺจาติ วิคฺคโหฯ **''อุทฺธรโนฺต''**ติ เอเตน ''ปุปฺผานํ กลาป''นฺติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **''กตฏฺฐานา''**ติปิ ปาโฐ, กตา ปุปฺผานํ ฐานา อุทฺธรโนฺตติ สมฺพโนฺธฯ อุทกํ จาเลตฺวา วีจิโย อุฏฺฐาเปตฺวา วีจิปฺปหาเรน อุทกปิเฏฺฐน ปริกปฺปิตฏฺฐานํ สมฺปตฺตํ ปุปฺผกลาปํ ฐิตฏฺฐานา อุทฺธรโนฺต เกสคฺคมตฺตมฺปิ ฐานา จาเวโนฺตติ อโตฺถฯ **''ฐานา''**ติ อิทํ ''ภโฏฺฐ''ติ อิมินา สมฺพนฺธนียํฯ **ภโฏฺฐ นาม ปวุจฺจตี**ติ อตฺตนา สมาทาย รกฺขิยมานา ปาติโมกฺขสํวรสีลสงฺขาตสพฺพคุณรตนงฺกุราภินิพฺพตฺตฏฺฐานา ปติโต นาม โหตีติ ปวุจฺจติฯ

๑๐๕. **ชลโต อจฺจุคฺคตสฺสา**ติ เอตฺถ ''ปุปฺผสฺสา''ติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ ชลปิฏฺฐิโต อจฺจุคฺคตสฺส ปุปฺผสฺส สกลชลํ ฐานํ, กทฺทมปิฏฺฐิโต ปฏฺฐาย อุทกปิฏฺฐิปริยนฺตํ ปุปฺผทเณฺฑน ผริตฺวา ฐิตํ สพฺพมุทกํ ฐานนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **อุปฺปาเฏตฺวา**ติ ปุปฺผคฺคํ อากฑฺฒิตฺวา อุปฺปีเฬตฺวาฯ **ตโต**ติ ตสฺมา ปุปฺผฏฺฐานภูตสกลชลราสิโตฯ **อุชุ**นฺติ อุชุํ กตฺวาฯ **อุทฺธรโต**ติ อุปฺปาเฏนฺตสฺสฯ

๑๐๖. **นาฬเนฺต**ติ อุปฺปาฏิตปุปฺผนาฬสฺส มูลโกฏิยาฯ **ชลโต**ติ อุทกปิฏฺฐิโตฯ มุตฺตมเตฺต เกสคฺคมตฺตํ ทูรํ กตฺวาติ ปาฐเสสโยชนา กาตพฺพาฯ ''ชลโต''ติ ปฐมตฺติยปาเทสุ ทฺวิกฺขตฺตุํ วจนํ อตฺถาวิเสเสปิ ปทาวุตฺติอลงฺกาเร อชฺฌยมกวเสน วุตฺตตฺตา ปุนรุตฺติโทโส น โหตีติ เวทิตพฺพํฯ ''มุตฺตมเตฺต, อมุเตฺต''ติ จ สมฺพนฺธิตพฺพํ, อตฺถานํ วา วิเสสโต อุภยตฺถ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ ตสฺมิํ นาฬเนฺตติ สมฺพโนฺธฯ

๑๐๗. **ตสฺส** นาเมตฺวา อุปฺปาฏิตสฺสฯ สห คเจฺฉน อุปฺปาฏิตสฺสาปิ อยเมว วินิจฺฉโยฯ อิธ ปน สพฺพปุปฺผปณฺณนาฬานิ มูลโต ปภุติ ปฐมํ ฐิตฏฺฐานโต อปนามนวเสน ฐานาจาวนํ เวทิตพฺพํฯ เอวํ ปุปฺผาทีนิ อุปฺปาเฏนฺตสฺส ภูตคามวิโกปนาปตฺติยา ฐาเน สหปโยคทุกฺกฏํ โหตีติ เวทิตพฺพํฯ

๑๐๘-๙. พฬิสาทิมจฺฉคฺคหโณปกรณานํ วจนโต, ชเล ฐิตมตฺตมจฺฉานํ วินิจฺฉยสฺส จ วกฺขมานตฺตา **มเจฺฉ**ติ ชีวมานกมจฺฉานํ คหณํฯ อุปลกฺขณวเสน วา อวุตฺตสมุจฺจยตฺถ **วา**-สเทฺทน วา ขิปกาทีนิ มจฺฉวโธปกรณานิ วุตฺตาเนวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **วตฺถู**ติ ปาโทฯ **ตสฺมิํ** มเจฺฉฯ อุทฺธโฏเยว **อุทฺธฏมโตฺต,** มโจฺฉ, ตสฺมิํฯ **ชลา**ติ อุทกโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อปเนตฺวา อุกฺขิตฺตมเตฺตติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๑๐. ปุปฺผานํ วิย มจฺฉานมฺปิ ฐิตฏฺฐานเมว ฐานนฺติ อคฺคเหตฺวา สกลชลํ ฐานํ กตฺวา กสฺมา วุตฺตนฺติ อาห **“ฐานํ สลิลชานํ หี”**ติอาทิฯ สลิเล ชาตา **สลิลชา,** อิติ ปกรณโต มจฺฉาเยว วุจฺจนฺติฯ อตฺถปฺปกรณสทฺทนฺตรสนฺนิธานาทีหิ สทฺทา วิเสสตฺถํ วทนฺตีติฯ **หี**ติ ปสิทฺธิยํฯ **เกวล**นฺติ อวธารเณ, ชลเมวาติ วุตฺตํ โหติฯ อิมินา พหิอุทกํ นิวตฺติตํ โหติฯ สกลํ ชลเมว ฐานํ ยสฺมา, ตสฺมา สลิลฏฺฐํ ชลา วิโมเจโนฺต ปาราชิโก โหตีติ เหตุเหตุมนฺตภาเวน โยชนา เวทิตพฺพาฯ อาปนฺนํ ปราเชตีติ **ปาราชิกา,** อาปตฺติ, สา เอตสฺส อตฺถีติ **ปาราชิโก,** ปุคฺคโลฯ

๑๑๑. **นีรํ** อุทกํฯ วาริมฺหิ ชเล ชาโต **วาริโช,** อิติ ปกรณโต มโจฺฉว คยฺหติฯ เอเตเนว อากาเส อุปฺปติตมโจฺฉ , โคจรตฺถาย จ ถลมุคฺคตกุมฺมาทโย อุปลกฺขิตาติ เวทิตพฺพํฯ เตสํ คหเณ วินิจฺฉโย อากาสฏฺฐถลฏฺฐกถาย วุตฺตนเยน เวทิตโพฺพฯ *ภณฺฑเคฺฆน* **วินิทฺทิเส**ติ ทุกฺกฏาทิวตฺถุโน ภณฺฑสฺส อคฺฆวเสน ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยปาราชิกาปตฺติโย วเทยฺยาติ อโตฺถฯ

๑๑๒. **ตฬากต**ิ สรสฺมิํ, อิมินา จ วาปิโปกฺขรณิโสพฺภาทิชลาสยา สงฺคยฺหนฺติฯ **นทิยา**ติ นินฺนคาย, อิมินา จ กนฺทราทโย สงฺคยฺหนฺติฯ **นิเนฺน**ติ อาวาเฏฯ **มจฺฉวิสํ นามา**ติ เอตฺถ **นาม**-สโทฺท สญฺญายํฯ มจฺฉวิสนามกํ มทนผลาทิกํ ทฏฺฐพฺพํฯ **คเต**ติ วิสปกฺขิปเก มจฺฉฆาตเก คเตฯ

๑๑๔. **สามิเกสฺ**ติ วิสํ โยเชตฺวา คเตสุ มจฺฉสามิเกสุฯ **อาหรเนฺตสู**ติ อาหราเปเนฺตสุฯ *ภณฺฑเทยฺยน*ฺติ ภณฺฑญฺจ ตํ เทยฺยญฺจาติ วิคฺคโห, อตฺตนา คหิตวตฺถุํ วา ตทคฺฆนกํ วา ภณฺฑํ ทาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

๑๑๕. **มเจฺฉ**ติ มตมเจฺฉฯ **เสเส**ติ นมตมเจฺฉฯ

๑๑๖. **อมเตสุ** คหิเตสูติ ปกรณโต ลพฺภติ, นิมิตฺตเตฺถ เจตํ ภุมฺมํฯ **อนาปตฺติํ วทนฺตี**ติ อทินฺนาทานาปตฺติยา อนาปตฺติํ วทนฺติ, มารณปฺปตฺติยา ปาจิตฺติยํ โหเตวฯ อยญฺจ วินิจฺฉโย อรกฺขิตอโคปิเตสุ อสฺสามิกตฬากาทีสุ เวทิตโพฺพฯ

อุทกฏฺฐกถาวณฺณนาฯ

๑๑๗. **นาว**นฺติ เอตฺถ ‘‘นาวา นาม ยาย ตรตี’’ติ (ปารา. ๙๙) วจนโต ชลตารณารหํ อนฺตมโส เอกมฺปิ วหนฺตํ รชนโทณิเวณุกลาปาทิกํ เวทิตพฺพํฯ **นาวฏฺฐํ** นาม **ภณฺฑํ** ยํ กิญฺจิ อินฺทฺริยพทฺธํ วา อนินฺทฺริยพทฺธํ วาฯ **“เถเนตฺวา คณฺหิสฺสามี”**ติ อิมินา ‘‘เถยฺยจิตฺตสฺสา’’ติ อิมมตฺถํ วิญฺญาเปติฯ **ปาทุทฺธาเร**ติ ทุติยปริเยสนาทิอตฺถํ คจฺฉนฺตสฺส ปเท ปเทฯ **โทสา**ติ ทุกฺกฏาปตฺติโยฯ **วุตฺตา**ติ ‘‘นาวฏฺฐํ ภณฺฑํ อวหริสฺสามี’ติ เถยฺยจิโตฺต ทุติยํ วา ปริเยสติ คจฺฉติ วา, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๙๙) **ปทภาชนิยํ** ภควตา วุตฺตา, อิมินา ปุพฺพปโยคสหปโยคทุกฺกฏานิ, ผนฺทาปเน ถุลฺลจฺจยํ, ฐานาจาวเน ปาราชิกญฺจ อุปลกฺขณวเสน ทสฺสิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

๑๑๘. **จณฺฑโสเต**ติ เวเคน คจฺฉเนฺต อุทกปฺปวาเห, ‘‘จณฺฑโสเต’’ติ อิมินา พนฺธนํ วินา สภาเวน อฏฺฐิตภาวสฺส สูจนโต **“พนฺธนเมว ฐาน”**นฺติ วุตฺตฏฺฐานปริเจฺฉทสฺส การณํ ทสฺสิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ ยสฺมา จณฺฑโสเต พทฺธา, ตสฺมา พนฺธนเมกเมว ฐานํ มตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ตสฺมิ**นฺติ พนฺธเนฯ **ธีรา** วินยธราฯ

๑๑๙-๑๒๐. **“นิจฺจเล อุทเก นาว-มพนฺธนมวฏฺฐิต”**นฺติ อิมินา ฉธา ฐานปริเจฺฉทสฺส ลพฺภมานเตฺต การณํ ทเสฺสติฯ นาวํ กฑฺฒโต ตสฺส ปาราชิกนฺติ สมฺพนฺโธฯ ปุนปิ กึ กโรโนฺต ติ อาห **“เอเกนเนฺตน สมฺผุฏฺฐ”**นฺติอาทิฯ ตํ นาวํ อติกฺกามยโตติ สมฺพนฺโธฯ เอตฺถาปิ ‘‘กฑฺฒิตวโต อติกฺกมิตวโต’’ติ ภูตวเสน อโตฺถ โยเชตโพฺพฯ ยเมตฺถ วตฺตพฺพํ, ตํ เหฏฺฐา วุตฺตนยเมวฯ

๑๒๑. เอวํ จตุปสฺสากฑฺฒเน วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อุทฺธํ, อโธ จ อุกฺขิปนโอสีทาปเนสุ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“ตถา”**ติอาทิฯ **ตถา**ติ ‘‘ตสฺส ปาราชิก’’นฺติ อากฑฺฒติฯ กสฺมึ กาเลติ อาห **“อุทฺธํ เกสคฺคมตฺตมฺปิ”**ติอาทิฯ **อโธนาวาตล**นฺติ นาวาตลสฺส อโธ อโธนาวาตลํ, ตสฺมึ อุทฺธํ เกสคฺคมตฺตมฺปิ อุทกมฺหา วิโมจิเตติ อิมินา สมฺพนฺโธฯ เตน ผุฏฺฐํ เกสคฺคมตฺตมฺปิ มุขวฏฺฏิยา วิโมจิเตติ โยชนาฯ **เตนา**ติ อโธนาวาตเลน ผุเฏฺฐ อุทเก มุขวฏฺฏิยา กรณภูตาย เกสคฺคมตฺตมฺปิ วิโมจิเตติ คเหตพฺพํฯ

๑๒๒. ตีเร พนฺธิตฺวา ปน นิจฺจเล ชเล ฐปิตา **ยา** นาวา, **ตสฺสา** นาวาย **ฐานํ** พนฺธนญฺจ ฐิโตกาโส จาติ ทฺวิธา มตนฺติ โยชนาฯ

๑๒๓. **ปุพฺพํ** ปฐมํ พนฺธนสฺส วิโมจเน ถุลฺลจฺจยํ โหตีติ โยชนาฯ **เกนจุปาเยนา**ติ ‘‘ปุรโต ปจฺฉโต วาปี’’ติอาทิกฺกเมน ยถาวุโตฺตปายฉเกฺกสุ เยน เกนจิ อุปาเยนาติ อโตฺถฯ **ฐานา จาเวติ** นาวํฯ

๑๒๔. **ปฐมํ ฐานา จาเวตฺวา**ติ ‘‘ปุรโต ปจฺฉโต วา’’ติอาทินา ยถาวุเตฺตสุ ฉสุ อาการเรสุ อญฺญตเรน อาการเรน นาวํ ฐปิตฏฺฐานโต ปฐมํ จาเวตฺวาฯ **เอเสว จ นโย**ติ นาวาย ปฐมํ ฐิตฏฺฐานโต จาวเน ถุลฺลจฺจยํ, ปจฺฉา พนฺธนโมจเน ปาราชิกนฺติ เอเสว นโย เนตโพฺพติ อโตฺถฯ เอตฺถ จ ‘‘ตีเร พนฺธิตฺวา นิจฺจเล อุทเก ฐปิตนาวาย พนฺธนญฺจ ฐิโตกาโส จาติ เทฺว ฐานานิ, ตํ ปฐมํ พนฺธนา โมเจติ, ถุลฺลจฺจยํฯ ปจฺฉา ฉนฺนํ อาการานํ อญฺญตเรน ฐานา จาเวติ, ปาราชิกํฯ ปฐมํ ฐานา จาเวตฺวา ปจฺฉา พนฺธนโมจเนปิ เอเสว นโย’’ติ (ปารา. ๙๙) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตวินิจฺฉโย สงฺคหิโตฯ อามสนผนฺทาปเนสุ ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยานิ เหฏฺฐา กุมฺภิยํ วุตฺตนเยเนว ญาตุํ สกฺกุเณยฺยตฺตา น วุตฺตานีติ เวทิตพฺพํฯ เอวมุปริปิฯ

๑๒๕. **อุสฺสาเรตฺวา**ติ อุทกโต ถลํ อาโรเปตฺวาฯ **นิกุชฺชิตฺวา**ติ อโธมุขํ กตฺวาฯ ถเล ฐปิตาย นาวาย มุขวฏฺฏิยา ผุโฏฺฐกาโส เอว ฐานนฺติ โยชนาฯ **หี**ติ วิเสโส, เตน ชลฏฺฐโต ถลฏฺฐาย นาวาย วุตฺตํ วิเสสํ โชเตติฯ

๑๒๖. เอตฺถ อโธ โอสีทาปนสฺส อลพฺภมานตาย ตํ วินา อิตเรสํ ปญฺจนฺนํ อาการานํ วเสน ฐานาจาวนํ ทเสฺสตุมาห **“เญโยฺย”**ติอาทิฯ **ยโต กุโตจี**ติ ติริยํ จตสฺสนฺนํ, อุปริทิสาย จ วเสน ยํ กิญฺจิ ทิสาภิมุขํ เกสคฺคมตฺตมฺปิ อติกฺกเมโนฺตฯ

๑๒๗. **อุกฺกุชฺชิตายปี**ติ อุทฺธํมุขํ ฐปิตายปิฯ **ฆฏิกาน**นฺติ ทารฺขณฺฑานํฯ **“ตถา”**ติ อิมินา ‘‘เญโยฺย ฐานปริเจฺฉโท’’ติอาทินา วุตฺตนยํ อติทิสติฯ โส ปน อุกฺกุชฺชิตฺวา ภูมิยํ ฐปิตนาวาย ยุชฺชติฯ ฆฏิกานํ อุปริ ฐปิตาย ปน นาคทเนฺตสุ ฐปิตกฺเนฺต วุตฺตวินิจฺฉโย ยุชฺชติฯ

๑๒๘. **“เถยฺยา”**ติ อิทํ ‘‘ปาเชนฺตสฺสา’’ติ วิเสสนํฯ **ติเตฺถ**ติ ติตฺถาสนฺนชเลฯ **อริเตฺตนา**ติ เกนิปาเตนฯ **ผิเยนา**ติ ปาชนผลเกนฯ **ปาเชนฺตสฺสา**ติ เปเสนฺตสฺสฯ **“ตํ ปาเช

ตี”ติปิ ปาโฐ ทิสฺสติ, **ตํ** นาวํ โย **ปาเชติ,** ตสฺส **ปราชโย**ติ อโตฺถฯ

๑๒๙-๓๐. **ฉตฺตน**ฺติ อาตปวารณํฯ **ปณาเมตฺวา**ติ ยถา วาตํ คณฺหาติ, ตถา ปณาเมตฺวาฯ **อุสฺสาเปตฺวาว จีวร**นฺติ จีวรํ อุทฺธํ อุจฺจาเรตฺวา วาฯ คาถาฉนฺทวเสน ‘ว’อิติ รสฺสตฺตํฯ **ลงฺการสทิส**นฺติ ปสาริตปฏสริกฺขกํฯ **สมีรณ**นฺติ มาลุตํฯ **น โทโส ตสฺส วิชฺชตี**ติ อิทํ วาตสฺส อวิชฺชมานกฺขเณ เอวํ กโรโต ปจฺฉา อาคเตน วาเตน นีตนาวาย วเสน วุตฺตํฯ วายมาเนปน วาเต เอวํ กโรนฺตสฺส อาปตฺติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๑๓๑-๒. สยเมว อุปาคตนฺติ สมฺพนฺโธฯ คามสมีเป ติตฺถํ **คามติตฺถํฯ ต**นฺติ นาวํฯ **ฐานา**ติ ฉเตฺตน วา จีวเรน วา คหิตวาเตน คนฺตฺวา คามติเตฺถ ฐิตฏฺฐานาฯ **อจาเลโนฺต**ติ ผนฺทาปนมฺปิ อกโรโนฺต, อิมินา ถุลฺลจฺจยสฺสาปิ อภาวํ ทเสฺสติฯ **“อจาเวโนฺต”**ติปิ ปาโฐ, ฐิตฏฺฐานโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อนปเนโนฺตติ อโตฺถ, อิมินา ปาราชิกาภาวํ ทเสฺสติฯ **กิณิตฺวา**ติ มูเลน วิกฺกิณิตฺวาฯ **สยเมว จ คจฺฉนฺติ**นฺติ เอตฺถ **จ**-กาโร วตฺตพฺพนฺตรสมุจฺจเยฯ ตถา ปณามิตฉเตฺตน วา อุสฺสาปิตจีวเรน วา คหิตวาเตน อตฺตนา คจฺฉนฺตึฯ **ฐานา จาเวตี**ติ อตฺตนา อิจฺฉิตทิสาภิมุขํ กตฺวา ปาชนวเสน คมนฏฺฐานา จาเวติฯ

นาวฏฺฐกถาวณฺณนาฯ

๑๓๓-๔. ยนฺติ เอเตนาติ **ยานํ**ฯ รมยตีติ **รโถ**ฯ วหติ, วุยฺหติ, วหนฺติ เอเตนาติ วา **วยฺหํ**ฯ ‘‘อุปริ มณฺฑปสทิสํ ปทรจฺฉนฺนํ, สพฺพปาลิคุณฺฐิมํ วา ฉาเทตฺวา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๐) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตนเยน กตํ สกฏํ วยฺหํ นามฯ **สนฺทมานิกา**ติ ‘‘อุโภสุ ปเสฺสสุ สุวณฺณรชตาทิมยา โคปานสิโย ทตฺวา ครุฬปกฺขกนเยน กตา สนฺทมานิกา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๐) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตนเยน กตยานวิเสโสฯ **ฐานา จาวนโยคสฺมิ**นฺติ ฐานา จาวนปฺปโยเคฯ

๑๓๕-๖. ทสฏฺฐานาจาวนวเสน ปาราชิกํ วทเนฺตหิ ปฐมํ ฐานเภทสฺส ญาตพฺพตฺตา ตํ ทเสฺสตฺวา อาปตฺติเภทํ ทเสฺสตุมาห **“ยานสฺส ทุกยุตฺตสฺสา”**ติอาทิฯ **ทุกยุตฺตสฺสา**ติ ทุกํ โคยุคํ ยุตฺตสฺส ยสฺสาติ, ยุเตฺต ยสฺมินฺติ วา วิคฺคโหฯ **ทส ฐานานี**ติ ทฺวินฺนํ โคณานํ อฏฺฐ ปาทา, เทฺว จ จกฺกานีติ เอเตสํ ทสนฺนํ ปติฏฺฐิตฏฺฐานานํ วเสน ทส ฐานานิ วเทยฺยาติ อโตฺถฯ เอเตเนว นเยน จตุยุตฺตาทิยาเน อฏฺฐารสาติ ฐานเภทสฺส นโย ทสฺสิโต โหติฯ **ยานํ ปาชยโต**ติ สกฏาทิยานํ เปสยโตฯ ‘‘ธุเรติ ยุคาสเนฺน’’ติ อฏฺฐกถาย **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ รถีสาย ยุเคน สทฺธึ พนฺธนฏฺฐานาสเนฺนติ วุตฺตํ โหติฯ **“ธุร”**นฺติ จ ยุคเสฺสว นามํฯ ‘‘ธุรํ ฉเฑฺฑตฺวา, ธุรํ อาโรเปตฺวา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๐) **อฏฺฐกถา**วจนโต ตํสหจริยาย สมฺพนฺธนฏฺฐานมฺปิ ธุรํ นามฯ อิธ ปน คงฺคา-สโทฺท วิย คงฺคาสมีเป ธุรสมีเป ปาชกสฺส นิสชฺชารหฏฺฐาเน ธุรสฺส วตฺตมานตา ลพฺภติฯ

โคณานํ ปาทุทฺธาเร ตสฺส ถุลฺลจฺจยํ วินิทฺทิเสติ โยชนาฯ อิทญฺจ โคณานํ อวิโลมกาลํ สนฺธาย วุตฺตํฯ วิโลมกาเล สมฺภวนฺตํ วิเสสํ โชเตตุํ **“ถุลฺลจฺจยํ ตุ”** อิจฺจตฺร **ตุ**-สเทฺทน **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สเจ ปน โคณา ‘นายํ อมฺหากํ สามิโก’ติ ญตฺวา ธุรํ ฉเฑฺฑตฺวา อากฑฺฒนฺตา ติฏฺฐนฺติ วา ผนฺทนฺติ วา, รกฺขติ ตาวฯ โคเณ ปุน อุชุกํ ปฏิปาเทตฺวา ธุรํ อาโรเปตฺวา ทฬฺหํ โยเชตฺวา ปาจเนน วิชฺฌิตฺวา ปาเชนฺตสฺส วุตฺตนเยเนว เตสํ ปาทุทฺธาเรน ถุลฺลจฺจย’’นฺติ วุตฺตวิเสโส สงฺคหิโตติ ทฏฺฐโพฺพฯ **จกฺกานํ หี**ติ เอตฺถ อธิเกน **หิ**-สเทฺทน ‘‘สเจปิ สกทฺทเม มเคฺค เอกํ จกฺกํ กทฺทเม ลคฺคํ โหติ, ทุติยํ จกฺกํ โคณา ปริวเตฺตนฺตา ปวเตฺตนฺติ, เอกสฺส ปน ฐิตตฺตา น

ตาว อวหาโร โหติฯ โคเณ ปน ปุน อุชุกํ ปฏิปาเทตฺวา ปาเชนฺตสฺส ฐิตจเกฺก เกสคฺคมตฺตํ ผุโฏฺฐกาสํ อติกฺกเนฺต ปาราชิก''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๐) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตวิเสโส ทสฺสิโต โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๑๓๗-๙. เอตฺตาวตา ยุตฺตยานวินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อยุตฺตยานวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **"อยุตฺตกสฺสา"**ติอาทิฯ ธุเรน อุปตฺถมฺภนิยํ ฐิตสฺส ตสฺส อยุตฺตกสฺสาปิ จ ยานกสฺส อุปตฺถมฺภนิจกฺกกานํ วเสน ตีเณว ฐานานิ ภวนฺตีติ โยชนาฯ ตตฺถ **อยุตฺตกสฺสา**ติ โคเณหิ อยุตฺตกสฺสฯ **ธุเรนา**ติ ยถาวุตฺตนเยน ธุรยุตฺตฏฺฐานสมีปเทเสน, สกฏสีเสนาติ วุตฺตํ โหติฯ **อุปตฺถมฺภนิย**นฺติ สกฏสีโสปตฺถมฺภนิยา อุปริ ฐิตสฺสฯ อุปตฺถมฺภยติ ธุรนฺติ อุปตฺถมฺภนีฯ สกฏสฺส ปจฺฉิมภาโคปตฺถมฺภนตฺถํ ทียมานํ ทณฺฑทฺวยํ ปจฺฉิโมปตฺถมฺภนี นาม, ปุริมภาคสฺส ทียมานสฺส อุปตฺถมฺภนี ปุริโมปตฺถมฺภนี นามาติ อยมุปตฺถมฺภนีนํ วิเสโสฯ อิธ ปุริโมปตฺถมฺภนี อธิเปฺปตาฯ **"อุปตฺถมฺภนิจกฺกกานํ วเสน ตีเณว ฐานานี"**ติ อิทํ เหฏฺฐา อกปฺปกตาย อุปตฺถมฺภนิยา วเสน วุตฺตํ, กปฺปกตาย ปน วเสน ''จตฺตารี''ติ วตฺตพฺพํฯ

"ตถา"ติ อิมินา ''ฐานานิ ตีเณวา''ติ อากฑฺฒติ, ทารุจกฺกทฺวยวเสน ตีณิ ฐานานีติ อโตฺถฯ **"ทารูน"**นฺติ อิมินา พหุวจนนิเทฺทเสน ราสิกตทารูนํ ทารุกสฺส เอกสฺสาปิ ผลกสฺสาปิ คหณํ เวทิตพฺพํฯ **"ภูมิยมฺปิ ธุเรเนว, ตเถว ฐปิตสฺส จา"**ติ อิมินา ตีณิเยว ฐานานีติ อติทิสติฯ เอตฺถ ธุรจกฺกานํ ปติฏฺฐิโตกาสวเสน ตีณิ ฐานานิฯ เอตฺถ จ **อุปริฏฺฐปิตสฺส จา**ติ **จ**-การํ ''ภูมิยํ ฐปิตสฺสา''ติ เอตฺถาปิ โยเชตฺวา สมุจฺจยํ กาตุํ สกฺกาติฯ ตตฺถ อธิกวจเนน จ-กาเรน **อฏฺฐกถายํ** ''ยํ ปน อยุตฺตกํ ธุเร เอกาย, ปจฺฉโต จ ทฺวีหิ อุปตฺถมฺภนีหิ อุปตฺถเมฺภตฺวา ฐปิตํ, ตสฺส ติณฺณํ อุปตฺถมฺภนีนํ, จกฺกานญฺจ วเสน ปญฺจ ฐานานิฯ สเจ ธุเร อุปตฺถมฺภนี เหฏฺฐาภาเค กปฺปกตา โหติ, ฉ ฐานานี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๐) วุตฺตวินิจฺฉยํ สงฺคณฺหาติฯ

ปุรโต ปจฺฉโต วาปีติ เอตฺถ ''กฑฺฒิตฺวา''ติ ปาฐเสโสฯ **อปิ**-สเทฺทน ''อุกฺขิปิตฺวาปี''ติ อวุตฺตํ สมุจฺจิโนติฯ โย ปน ปุรโต กฑฺฒิตฺวา ฐานา จาเวติ, โย วา ปน ปจฺฉโต กฑฺฒิตฺวา ฐานา จาเวติ, โย วา ปน อุกฺขิปิตฺวา ฐานา จาเวตีติ โยชนาฯ **ติณฺณ**นฺติ อิเม ตโย คหิตา, ''เตส''นฺติ สามตฺถิยา ลพฺภติ, เตสํ ติณฺณํ ปุคฺคลานนฺติ วุตฺตํ โหติฯ กทา กึ โหตีติ อาห **"ถุลฺลจฺจยํ ตุ...เป.... ปราชโย"**ติฯ **"ฐานา จาเว"**ติ อิทํ ''ถุลฺลจฺจย''นฺติ อิมินาปิ สมฺพนฺธนียํฯ **ตุ**-สทฺทสฺส วิเสสโชตนตฺถํ อุปาตฺตตฺตา สาวเสสฏฺฐานาจาวเน ผนฺทาปนถุลฺลจฺจยํ, นิรวเสสฏฺฐานาจาวเน ปน กเต ฐานาจาวนปาราชิกา วุตฺตา โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๑๔๐. **อกฺขานํ สีสเกหี**ติ อกฺขสฺส อุภยโกฏีหิฯ ''ชาตฺยาขฺยายเมกสฺมึ พหุวจนมญฺญตราย''มิติ วจนโต เอกสฺมึ อเตฺถ พหุวจนํ ยุชฺชติฯ **"ฐิตสฺสา"**ติ เอตสฺส วิเสสนสฺส ''ยานสฺสา''ติ วิเสสิตพฺพํ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ ''ฐานานิ เทฺว''ติ วุตฺตตฺตา ยถา สกฏธุรํ ภูมึ น ผุสติ, เอวํ อุจฺจตเรสุ ทฺวีสุ ตุลาทิทารูสุ เทฺว อกฺขสีเส อาโรเปตฺวา ฐปิตํ ยานเมว คยฺหติฯ

๑๔๑. **กฑฺฒโนฺต**ติ ทฺวินฺนํ อกฺขสีสานํ อาธารภูเตสุ ทารูสุ ฆํสิตฺวา อิโต จิโต จ กฑฺฒโนฺตฯ **อุกฺขิปโนฺต**ติ อุชุํ ฐิตฏฺฐานโต อุจฺจาเรโนฺตฯ **ผุโฏฺฐกาสจฺจเย**ติ ผุโฏฺฐกาสโต เกสคฺคมตฺตาติกฺกเมฯ **อญฺญสฺสา**ติ ยถาวุตฺตปฺปการโต อิตรสฺสฯ **ยสฺส กสฺสจิ** รถาทิกสฺส ยานสฺสฯ

๑๔๒. **อกฺขุทฺธีน**นฺติ จตุนฺนํ อกฺขรุทฺธนกอาณีนํฯ อกฺขสฺส อุภยโกฏีสุ จกฺกาวุณนฏฺฐานโต อโนฺต ทฺวีสุ สกฏพาหาสุ อกฺขรุทฺธนตฺถาย เทฺว องฺคุลิโย วิย อาโกฏิตา จตโสฺส อาณิโย

อกฺขุทฺธิ นามฯ **ธุรสฺสา**ติ ธุรพนฺธนฏฺฐานาสนฺนสฺส รถสีสคฺคสฺสฯ **ตํ** ยานํฯ **วา**-สเทฺทน ปเสฺส วา คเหตฺวา กฑฺฒนฺโต, มเชฺฌ วา คเหตฺวา อุกฺขิเปนฺตติ กิริยนฺตรํ วิกเปฺปติฯ **คเหตฺวา**ติ เอตฺถ ''กฑฺฒนฺโต''ติ ปาฐเสโสฯ **ฐานา จาเวตี**ติ **อุทฺธีสุ** คเหตฺวา กฑฺฒนฺโต อตฺตโน ทิสาย อุทฺธิอเนฺตน ผุฏฺฐฏฺฐานํ อิตเรน อุทฺธิปริยเนฺตน เกสคฺคมตฺตมฺปิ อติกฺกาเมติฯ

''อุทฺธีสุ วา''ติ สาสงฺกวจเนน อนุทฺธิกยานสฺสาปิ วิชฺชมานตฺตํ สูจิตํ โหติฯ **อฏฺฐกถายํ** ''อถ อุทฺธิขาณุกา น โหนฺติ, สมเมว พาหํ กตฺวา มเชฺฌ วิชฺฌิตฺวา อกฺขสีสานิ ปเวสิตานิ โหนฺติ, ตํ เหฏฺฐิมตลสฺส สมนฺตา สพฺพํ ปถวิํ ผุสิตฺวา ติฏฺฐติ, ตตฺถ จตูสุ ทิสาสุ, อุทฺธญฺจ ผุฏฺฐฏฺฐานาติกฺกมวเสน ปาราชิกํ เวทิตพฺพ''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๐) วุตฺตวินิจฺฉยญฺจ พฺยติเรกวเสน สงฺคณฺหาติฯ

๑๔๓. **นาภิยา**ติ นาภิมุเขนฯ **เอกเมว สิยา ฐาน**นฺติ เอกํ นาภิยา ผุฏฺฐฏฺฐานเมว ฐานํ ภวตีติ อโตฺถฯ ''เอกมสฺส สิยา ฐาน''นฺติ โปตฺถเกสุ ทิสฺสติ, ตโต ปุริมปาโฐว สุนฺทรตโรฯ **ปริเจฺฉโทปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท วิเสสตฺถโชตโก, ปริเจฺฉโท ปนาติ อโตฺถฯ **ปญฺจธา**ติ นาภิยา จตุปสฺสปริยนฺตํ, อุทฺธญฺจ ปญฺจธา, ฐานาจาวนากาโร โหตีติ อโตฺถฯ

๑๔๔. **ฐานานิ เทฺว**ติ เนมิยา, นาภิยา จ ผุฏฺฐฏฺฐานวเสน เทฺว ฐานานิฯ **อสฺสา**ติ จกฺกสฺสฯ **เตสํ** ทฺวินฺนํ ฐานานํฯ ภิตฺติอาทิํ อปสฺสาย ฐปิตจกฺกสฺสาปิ หิ **อฏฺฐกถายํ** วุโตฺต อยมฺปิ วินิจฺฉโย วุโตฺต, โยปิ อิมินา จ ปาเฐน ทสฺสิโต โหติฯ

๑๔๕. **อนารกฺข**นฺติ สามิเกน อสํวิหิตารกฺขํฯ **อโธเทตฺวา**ติ โคเณ อเปเสตฺวาฯ **วฏฺฏติ,** ปาราชิกํ น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ สามิเก อาหราเปเนฺต ปน ภณฺฑเทยฺยํ โหติฯ

ยานฏฺฐกถาวณฺณนาฯ

๑๔๖. ภารฏฺฐกถาย **สีสกฺขนฺธกโฏิลมฺพวสา**ติ เอวํนามกานํ สรีราวยวานํ วเสน ภาโร จตุพฺพิโธ โหติฯ ตตฺถ สีสภาราทีสุ อสมฺโมหตฺถํ สีสาทีนํ ปริเจฺฉโท เวทิตโพฺพ – สีสสฺส ตาว ปุริมคเล คลวาฏโก ปิฏฺฐิคเล เกสญฺจิ เกสเนฺต อาวโฏฺฏ โหติ, คลเสฺสว อุโภสุ ปเสฺสสุ เกสญฺจิ เกสาวฏฺฏา โอรุยฺห ชายนฺติ, เย ''กณฺณจูฬิกา''ติ วุจฺจนฺติ, เตสํ อโธภาโค จาติ อยํ เหฏฺฐิมปริเจฺฉโท, ตโต อุปริ **สีสํ,** เอตฺถนฺตเร ฐิตภาโร **สีสภาโร** นามฯ

อุโภสุ ปเสฺสสุ กณฺณจูฬิกาหิ ปฏฺฐาย เหฏฺฐา, กปฺปเรหิ ปฏฺฐาย อุปริ, ปิฏฺฐิคลาวฏฺฏโต จ คลวาฏกโต จ ปฏฺฐาย เหฏฺฐา, ปิฏฺฐิเวมชฺฌาวฏฺฏโต จ อุรปริเจฺฉทมเชฺฌ หทยอาวาฏโต จ ปฏฺฐาย อุปริ **ขโนฺธ,** เอตฺถนฺตเร ฐิตภาโร **ขนฺธภาโร** นามฯ

ปิฏฺฐิเวมชฺฌาวฏฺฏโต , ปน หทยอาวาฏโต จ ปฏฺฐาย เหฏฺฐา ยาว ปาทนขสิขา, อยํ **กฏิ** ปริเจฺฉโท, เอตฺถนฺตเร สมนฺตโต สรีเร ฐิตภาโร **กฏิภาโร** นามฯ

กปฺปรโต ปฏฺฐาย ปน เหฏฺฐา ยาว หตฺถนขสิขา, อยํ **โอลมฺพก**ปริเจฺฉโท, เอตฺถนฺตเร ฐิตภาโร **โอลมฺพโก** นามฯ

ภรตีติ **ภาโร,** ภรติ เอเตน, เอตสฺมินฺติ วา **ภาโร,** อิติ ยถาวุตฺตสีสาทโย อวยวา วุจฺจนฺติฯ ภาเร ติฏฺฐตีติ **ภารฏฺฐํ**ฯ อิติ สีสาทีสุ ฐิตํ ภณฺฑํ วุจฺจติฯ ''ภาโรเยว ภารฏฺฐ''นฺติ (ปารา.

อฏฺฐ. ๑.๑๐๑) **อฏฺฐกถา**วจนโต ภรียตีติ **ภาโร,** กมฺมนิ สิเทฺธน ภาร-สเทฺทน ภณฺฑเมว วุจฺจติฯ

๑๔๗. **สิรสฺมิํเยวา**ติ ยถาปริจฺฉิเนฺน สิรสิ เอวฯ **สาเรตี**ติ อนุกฺขิปโนฺต อิโต จิโต จ สาเรติฯ **ถุลฺลจฺจยํ สิยา**ติ ผนฺทาปนถุลฺลจฺจยํ ภเวยฺยฯ

๑๔๘. **ขนฺธ**นฺติ ยถาปริจฺฉินฺนเมว ขนฺธํฯ **โอโรปิเต**ติ โอหาริเตฯ **สีสโต**ติ เอตฺถ ''อุทฺธ''นฺติ ปาฐเสโส, ยถาปริจฺฉินฺนสีสโต อุปรีติ อโตฺถฯ **เกสคฺคมตฺตมฺปี**ติ เกสคฺคมตฺตํ ทูรํ กตฺวาฯ **ปิ**-สโทฺท ปเคว ตโต อธิกนฺติ ทีเปติฯ **โมเจโนฺตปี**ติ เกสเคฺคน อผุสโนฺต อปเนโนฺตฯ เอตฺถาปิ **ปิ**-สเทฺทน น เกวลํ ขนฺธํ โอโรเปนฺตเสฺสว ปาราชิกํ, อปิจ โข โมเจโนฺตปิ ปราชิโตติ เหฏฺฐา วุตฺตมเปกฺขติฯ ปสิพฺพกาทิยมกภารํ ปน สีเส จ ปิฏฺฐิยญฺจาติ ทฺวีสุ ฐาเนสุ ฐิตตฺตา ทฺวีหิ ฐาเนหิ อปนยเนน ปาราชิกํ โหติ, ตญฺจ **''สีสโต โมเจโนฺต''**ติ อิมินาว เอกเทสวเสน สงฺคหิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๑๔๙-๕๐. เอวํ สีสภาเร วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา ตทนนฺตรํ อุเทฺทสกฺกเมสุ ขนฺธภาราทีสุ วินิจฺฉเย ทเสฺสตเพฺพปิ อวสาเน วุตฺตโอลมฺพกภาเร วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อาทฺยนฺตภารานํ วุตฺตนยานุสาเรน เสเสสุปิ วินิจฺฉยํ อติทิสิตุมาห **''ภาร''**นฺติอาทิฯ **สุทฺธมานโส**ติ ปาตราสาทิการเณน อเถยฺยจิโตฺต, หตฺถคตภารํ เถยฺยจิเตฺตน ภูมิยํ ฐปนนิสฺสชฺชนาทิํ กโรนฺตสฺส หตฺถโต มุตฺตมเตฺต ปาราชิกนฺติ อิทเมเตน อุปลกฺขิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เอตฺถ วุตฺตนเยเนวาติ สีสภารโอลมฺพกภาเรสุ วุตฺตานุสาเรนฯ **เสเสสฺปิ ภาเรสู**ติ ขนฺธภาราทิเกสฺปิฯ **มติสาเรน** สารมตินาฯ **เวทิตโพฺพ วินิจฺฉโย**ติ ยถาปริจฺฉิเนฺนสุ ฐาเนสุ ฐิตํ ปาทคฺฆนกํ ยํ กิญฺจิ วตฺถุํ เถยฺยจิเตฺตน ''คณฺหิสฺสามี''ติ อามสนฺตสฺส ทุกฺกฏํ, ฐานา อจาเวตฺวา ผนฺทาเปนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ, ยถาปริจฺฉินฺนฏฺฐานาติกฺกมนวเสน วา อุทฺธํอุกฺขิปนวเสน วา ฐานา จาเวนฺตสฺส ปาราชิกํ โหตีติ อยํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ อโตฺถฯ

ภารฏฺฐกถาวณฺณนาฯ

๑๕๑-๓. อิทานิ อารามฏฺฐวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **''ทุกฺกฏ''**นฺติอาทิฯ **อาราม**นฺติ จมฺปกาทิปุปฺผารามญฺจ อมฺพาทิผลารามญฺจาติ ทฺวีสุ อาราเมสุ ยํ กญฺจิ อารามํฯ อารมนฺติ เอตฺถ ปุปฺผาทิกามิโนติ วิคฺคโห, ตํ **อารามํ, อภิ**-สทฺทโยเค อุปโยควจนํฯ **อภิยุญฺชโต**ติ ปรายตฺตภาวํ ชานโนฺต ''มม สนฺตก''นฺติ อฏฺฏํ กตฺวา คณฺหิตุํ เถยฺยจิเตฺตน สหายาทิภาวตฺถํ ทุติยกปริเยสนาทิวเสน อภิยุญฺชนฺตสฺส ทุกฺกฏํ มุนินา วุตฺตนฺติ อิมินา สมฺพนฺธนียํ, อทินฺนาทานสฺส ปุพฺพปโยคตฺตา สหปโยคคณนาย ทุกฺกฏนฺติ ภควตา วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ **ธมฺมํ จรโนฺต**ติ อฏฺฏํ กโรโนฺตฯ **ปรํ** สามิกํ **ปราเชติ เจ,** สยํ สาสนโต **ปราชิโต**ติ โยชนาฯ

ตสฺสาติ ภณฺฑสามิโนฯ **วิมติํ ชนยนฺตสฺสา**ติ ''อิมินา สห อฏฺฏํ กตฺวา มม สนฺตกํ ลภิสฺสามิ วา, น วา''ติ สํสยํ อุปฺปาเทนฺตสฺส โจรสฺสฯ โยปิ ธมฺมํ จรโนฺต สยํ ปรชฺชติ, ตสฺส จ ถุลฺลจฺจยนฺติ โยชนาฯ

สามิโน ธุรนิเกฺขเปติ ''อยํ ถโทฺธ กกฺขโฬ ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตรายมฺปิ เม กเรยฺย, อลํ ทานิ มยฺหํ อิมินา อาราเมนา''ติ สามิโน ธุรนิเกฺขเป สติ, อตฺตโน ''น ทสฺสามี''ติ ธุรนิเกฺขเป จาติ โยชนาฯ เอวํ อุภินฺนํ ธุรนิเกฺขเป ปาราชิกํฯ **ตสฺสา**ติ อภิยุญฺชนฺตสฺสฯ **สเพฺพสํ กูฏ**

สกฺขีนญฺจาติ **จ**-กาโร ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐติ เวทิตโพฺพฯ โจรสฺส อสฺสามิกภาวํ ญตฺวาปิ ตทายตฺตกรณตฺถํ ยํ กิญฺจิ วทนฺตา กูฏสกฺขิโน, เตสํ สเพฺพสมฺปิ ภิกฺขูนํ ปาราชิกํ โหตีติ อโตฺถฯ

อารามฎฺฐกถาวณฺณนาฯ

๑๕๔. วิหารฎฺฐกถายํ **วิหาร**นฺติ อุปลกฺขณตฺตา ''ปริเวณํ วา, อาวาสํ วา''ติ จ คเหตพฺพํฯ **สงฺฆิก**นฺติ จาตุทฺทิสํ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ภิกฺขูนํ ทินฺนตฺตา สงฺฆสนฺตกํฯ **กญฺจี**ติ ขุทฺทกํ, มหนฺตํ วาติ อโตฺถฯ อจฺฉินฺทิตฺวาน คณฺหิตุํ อภิยุญฺชนฺตสฺส ปาราชิกา น สิชฺฌตีติปิ ปาฐเสส โยชนาฯ เหตุํ ทเสฺสติ **''สเพฺพสํ ธุรนิเกฺขปาภาวโต''**ติ, สพฺพเสฺสว จาตุทฺทิสิกสงฺฆสฺส ธุรนิเกฺขปสฺส อสมฺภวโตติ อโตฺถฯ ''วิหาร''นฺติ เอตฺตกเมว อวตฺวา ''สงฺฆิก''นฺติ วิเสสเนน ทีฆภาณกาทิเภทสฺส คณสฺส, เอกปุคฺคลสฺส วา ทินฺนวิหาราทึ อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหเนฺต ธุรนิเกฺขปสมฺภวา ปาราชิกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ เอตฺถ วินิจฺฉโย อาราเม วิย เวทิตโพฺพฯ อิเมสุ ตตฺรฎฺฐภเณฺฑ วินิจฺฉโย ภูมฎฺฐถลฎฺฐอากาสฎฺฐเวหาสเฎฺฐสุ วุตฺตนเยน ญาตุํ สกฺกาติ น วุโตฺตติ เวทิตโพฺพฯ

วิหารฎฺฐกถาวณฺณนาฯ

๑๕๕-๖. เขตฺตเฎฺฐ **สีสานี**ติ วลฺลิโยฯ **นิทฺทมฺปิตฺวานา**ติ ยถา ธญฺญมตฺตํ หตฺถคตํ โหติ, ตถา กตฺวาฯ **อสิเตนา**ติ ทาเตฺตนฯ **ลายิตฺวา**ติ ทายิตฺวาฯ สพฺพกิริยาปเทสุ **''สาลิอาทีนํ สีสานี''**ติ สมฺพนฺธนียํฯ สาลิอาทีนํ สีสานิ นิทฺทมฺปิตฺวา คณฺหโต ยสฺมึ พีเช คหิเต วตฺถุ ปูรติ, ตสฺมึ พนฺธนา โมจิเต ตสฺส ปาราชิกํ ภวติ โยชนาฯ อสิเตน ลายิตฺวา คณฺหโต ยสฺมึ สีเส คหิเต…เป.… ภเว, กเรน ฉินฺทิตฺวา คณฺหโต ยสฺสํ มุฎฺฐิยํ คหิตายํ…เป.… ภเวติ โยชนาฯ **พีเช**ติ วีหาทิผเลฯ **วตฺถุ ปูรตี**ติ ปาทคฺฆนกํ โหตีติฯ **มุฎฺฐิย**นฺติ สีสมุฎฺฐิยํ, พีชมุฎฺฐิยํ วาฯ **พนฺธนา โมจิเต**ติ พนฺธนฎฺฐานโต โมจิเตฯ

๑๕๗. **ทโณฺฑ วา**ติ วตฺถุปูรกวีหิทโณฺฑ วาฯ อจฺฉิโนฺน รกฺขตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตโจ วา**ติ ตสฺส ทณฺฑสฺส เอกปเสฺส ฉลฺลิ วา อจฺฉิโนฺน รกฺขติเจฺจว สมฺพโนฺธฯ **วา**-คฺคหเณน อิธาวุตฺตํ **อฎฺฐกถา**คตํ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๑๐๔) ''วาโก''ติ อิทํ สงฺคณฺหาติฯ **วาโก** นาม ทเณฺฑ วา ตเจ วา พาหิรํฯ อิธาปิ ตโจ วา อจฺฉิโนฺน รกฺขตีติ โยชนาฯ **วีหินาฬมฺปิ วา**ติ คหิตธญฺญสาลิสีเสน ปติฎฺฐิตํ วีหิกุทฺรูสาทิคจฺฉานํ นาฬํ, ตจคโพฺภติ วุตฺตํ โหติฯ **ทีฆ**นฺติ ทีฆํ เจ โหติฯ **''อนิกฺขโนฺตวา''**ติ อิมินา ''ทโณฺฑ''ติ สมฺพโนฺธฯ ''ตโต''ติ ปาฐเสโสฯ ตโต ทีฆวีหินาฬโต สพีชวีหิสีสทโณฺฑ สพฺพโส ฉิโนฺน ฉินฺนโกฎิยา เกสคฺคมตฺตมฺปิ พหิ อนิกฺขโนฺตติ อโตฺถฯ **รกฺขตี**ติ ตํ ภิกฺขุํ ทุกฺกฎถุลฺลจฺจยปาราชิกวตฺถูนํ อนุรูปาปตฺติโต ปาเลติฯ มุโตฺต เจ, น รกฺขตีติ อโตฺถฯ

วุตฺตเญฺจตํ **อฎฺฐกถายํ** ''วีหินาฬํ ทีฆมฺปิ โหติ, ยาว อโนฺตนาฬโต วีหิสีสทณฺฑโก น นิกฺขมติ, ตาว รกฺขติฯ เกสคฺคมตฺตมฺปิ นาฬโต ทณฺฑกสฺส เหฎฺฐิมตเล นิกฺขนฺตมเตฺต ภณฺฑคฺฆวเสน กาเรตโพฺพ''ติ (ปารา. ๑.๑๐๔)ฯ ตถา อิมินาว วินิจฺฉเยน **อฎฺฐกถายํ** ''ลายิตพฺพวตฺถุปูรกวีหิสีสมุฎฺฐิยา มูเล ฉิเนฺนปิ สีเสสุ อจฺฉินฺนวีหิสีสเคฺคหิ สทฺธึ ชเฎตฺวา ฐิเตสุ รกฺขติ, ชฎํ วิชเฎตฺวา วิโยชิเตสุ ยถาวุตฺตปาราชิกาทิอาปตฺติโย โหนฺตี''ติ เอวมาทิโก วินิจฺฉโย จ สูจิโตติ คเหตโพฺพฯ

๑๕๘. **มทฺทิตฺวา**ติ วีหิสีสานิ มทฺทิตฺวาฯ **ปปฺโผเฏตฺวา**ติ ภุสาทีนิ โอผุนิตฺวาฯ อิโต สารํ คณฺหิสฺสามีติ ปริกปฺเปตีติ โยชนาฯ **อิโต**ติ วีหิสีสโตฯ **สารํ คณฺหิสฺสามี**ติ สารภาคํ อาทิยิสฺสามิฯ สเจ ปริกปฺเปตีติ โยชนาฯ **รกฺขตี**ติ วตฺถุปโหนกปฺปมาณํ ทาเตฺตน ลายิตฺวา วา หเตฺถน ฉินฺทิตฺวา วา ฐานา จาเวตฺวา คหิตมฺปิ ยาว ปริกปฺโป น นิฏฺฐาติ, ตาว อาปตฺติโต รกฺขตีติ อโตฺถฯ

๑๕๙. **มทฺทเนปี**ติ วีหิสีสมทฺทเนปิฯ **อุทฺธรเณปี**ติ ปลาลาปนยเนปิฯ **ปปฺโผฏเนปี**ติ ภุสาทิกจวราปนยเนปิ ฯ **โทโส นตฺถี**ติ อคฺฆวเสน ปาราชิกาทิอาปตฺติโย น ภวนฺติ, สหปโยคทุกฺกฏํ ปน โหเตวฯ **อตฺตโน...เป.... ปราชโย**ติ อตฺตโน ปฐมํ ปริกปฺปิตากาเรน สพฺพํ กตฺวา สารภาคํ คณฺหิตุํ อตฺตโน ภาชเน ปกฺขิตฺตมเตฺต ยถาวุตฺตปาราชิกาทโย โหนฺตีติ อโตฺถฯ

๑๖๐. เอตฺตาวตา ‘‘เขตฺตฏฺฐํ นาม ภณฺฑํ เขเตฺต จตูหิ ฐาเนหิ นิกฺขิตฺตํ โหติ ภูมฏฺฐํ ถลฏฺฐํ อากาสฏฺฐํ เวหาสฏฺฐ’’นฺติ (ปารา. ๑๐๔) วุตฺตานิ เขตฺตฏฺฐานิ จตฺตาริ ยถาวุตฺตสทิสานีติ ตานิ ปหาย ‘‘ตตฺถชาตก’’นฺติอาทิ **ปาฬิยํ** อาคเต ตตฺรชาเต วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ‘‘เขตฺตํ นาม ยตฺถ ปุพฺพณฺณํ วา อปรณฺณํ วา ชายตี’’ติ (ปารา. ๑๐๔) เอวมาคเต เขเตฺตปิ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ชาน’’**นฺติอาทิฯ **ชาน**นฺติ ปรสนฺตกภาวํ ชานโนฺตฯ **ขีล**นฺติ อปฺปิตกฺขรํ วา อิตรํ วา ปาสาณาทิขีลํฯ **สงฺกาเมตี**ติ ปรายตฺตภูมิํ สามิกา ยถา ปสฺสนฺติ, ตถา วา อญฺญถา วา อตฺตโน สนฺตกํ กาตุกามตาย เกสคฺคมตฺตมฺปิ ฐานํ ยถา สสนฺตกํ โหติ, ตถา เถยฺยจิเตฺตน นิขณตีติ อโตฺถฯ

๑๖๑. ตํ ปาราชิกตฺตํ ตสฺส กทา โหตีติ อาห **‘‘สามิกานํ ตุ ธุรนิเกฺขปเน สตี’’**ติฯ ‘‘โหตี’’ติ ปาฐเสโสฯ **ตุ**-สเทฺทน ‘‘อตฺตโน วา’’ติ วิเสสสฺส สงฺคหิตตฺตา สามิโน นิราลยภาวสงฺขาตธุรนิเกฺขเป จ ‘‘สามิกสฺส น ทสฺสามี’’ติ อตฺตโน ธุรนิเกฺขเป จ ตสฺส ปาราชิกตฺตํ โหตีติ อโตฺถฯ **เอวมุทีริต**นฺติ ‘‘เกสคฺคมตฺตมฺปี’’ติ เอวํ นิยมิตํ กถิตํฯ

๑๖๒. **ยา ปนา**ติ ยา ภูมิ ปนฯ **เตสุ** ทฺวีสุ ขีเลสุฯ **อาโท ถุลฺลจฺจย**นฺติ ปฐเม ขีเล สงฺกามิเต โส ภิกฺขุ ถุลฺลจฺจยํ อาปชฺชติฯ **ทุติเย**ติ ทุติเย ขีเล สงฺกามิเต ปราชโย โหตีติ โยชนาฯ พหูหิ ขีเลหิ คเหตพฺพฏฺฐาเน ปริยนฺตขีเลสุ ทฺวีสุ วินิจฺฉโย จ เอเตเนว วุโตฺต โหติฯ เอตฺถ ปน อเนฺต ขีลทฺวยํ วินา อวเสสขีลนิขณเน จ อิตเรสุ ตทเตฺถสุ สพฺพปโยเคสุ จ ทุกฺกฏํ โหตีติ วิเสโสฯ

๑๖๓-๔. ‘‘มเมทํ สนฺตก’’นฺติ ญาเปตุกาโมติ สมฺพโนฺธฯ ปรสนฺตกาย ภูมิยา ปรายตฺตภาวํ ญตฺวาว เถยฺยจิเตฺตน เกสคฺคมตฺตมฺปิ ฐานํ คณฺหิตุกามตาย ‘‘เอตฺตกํ ฐานํ มม สนฺตก’’นฺติ รชฺชุยา วา ยฏฺฐิยา วา มินิตฺวา ปรสฺส ญาเปตุกาโมติ อโตฺถฯ **เยหิ ทฺวีหิ ปโยเคหี**ติ สพฺพปจฺฉิมเกหิ รชฺชุปสารณยฏฺฐิปาตนานมญฺญตเรหิ ทฺวีหิ ปโยเคหิฯ **เตสู**ติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ

อิธ **รชฺชุํ วาปี**ติ วิกปฺปตฺถ**วา**-สเทฺทน ‘‘ยฏฺฐิํ วา’’ติ โยเชตพฺพปิ อวุตฺตสมุจฺจยตฺถํ อธิกวจนภาเวน วุตฺต**ปิ**-สเทฺทน อิธาวุตฺตมริยาทวตีนํ วินิจฺฉยสฺส ญาปิตตฺตา ยถาวุตฺตรชฺชุยฏฺฐิวินิจฺฉเยสุ วิย ปรสนฺตกาย ภูมิยา เกสคฺคมตฺตมฺปิ ฐานํ เถยฺยจิเตฺตน คณฺหิตุกามตาย วติปาเท นิขณิตฺวา วา สาขามเตฺตน วา วติํ กโรนฺตสฺส มริยาทํ วา พนฺธนฺตสฺส ปาการํ วา จินนฺตสฺส ปํสุมตฺติกา วา วเฑฺฒนฺตสฺส ปุพฺพปโยเค ปาจิตฺติยฏฺฐาเน ปาจิตฺติยญฺจ ทุกฺกฏฏฺฐาเน ทุกฺกฏญฺจ

สหปโยเค เกวลทุกฺกฏญฺจ ปจฺฉิมปโยเคสุ ทฺวีสุ ปฐมปโยเค ถุลฺลจฺจยญฺจ อวสานปโยเค ปาราชิกญฺจ โหตีติ วินิจฺฉโยปิ สงฺคหิโตติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เขตฺตฏฺฐกถาวณฺณนาฯ

๑๖๕. วตฺถุฏฺฐาทีสุ **วตฺถุฏฺฐสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘วตฺถุ นาม อารามวตฺถุ วิหารวตฺถู’’ติ (ปารา. ๑๐๕) **ปทภาชเน** วุตฺตตฺตา ปุปฺผาทิอาราเม กาตุํ สงฺขริตฺวา ฐปิตภูมิ จ ปุพฺพกตารามานํ วินาเส ตุจฺฉภูมิ จ วิหารํ กาตุํ อภิสงฺขตา ภูมิ จ นฏฺฐวิหารภูมิ จาติ เอวํ วิภาควติ วสติ เอตฺถ อุปโรโป วา วิหาโร วาติ ‘‘วตฺถู’’ติ วุจฺจติ อิเจฺจวํ ทุวิธํ วตฺถุญฺจ ‘‘วตฺถุฏฺฐํ นาม ภณฺฑํ วตฺถุสฺมิํ จตูหิ ฐาเนหิ นิกฺขิตฺตํ โหติ ภูมฏฺฐํ ถลฏฺฐํ อากาสฏฺฐํ เวหาสฏฺฐ’’นฺติ (ปารา. ๑๐๕) วจนโต เอวํ จตุพฺพิธํ ภณฺฑญฺจาติ อิทํ ทฺวยํ วตฺถุ จ วตฺถุฏฺฐญฺจ วตฺถุวตฺถุฏฺฐนฺติ วตฺตเพฺพ เอกเทสสรูเปกเสสวเสน สมาเสตฺวา, อุ-การสฺส จ อการํ กตฺวา ‘‘วตฺถุฏฺฐสฺสา’’ติ ทสฺสิตนฺติ คเหตพฺพํฯ ยถาวุตฺตทุวิธวตฺถุโน, วตฺถุฏฺฐสฺส จ ภณฺฑสฺสาติ อโตฺถฯ **เขตฺตเฏฺฐ**ติ เอตฺถาปิ อยเมว สมาโสติ เขเตฺต จ เขตฺตเฏฺฐ จาติ คเหตพฺพํฯ นาวฏฺฐาทิโวหาเรปิ เอเสว นโยฯ **คามเฏฺฐปิ จา**ติ ‘‘คามฏฺฐํ นาม ภณฺฑํ คาเม จตูหิ ฐาเนหิ นิกฺขิตฺตํ โหติ ภูมฏฺฐํ…เป…. เวหาสฏฺฐ’’นฺติ (ปารา. ๑๐๖) วุเตฺต จตุพฺพิเธ คามฏฺฐภเณฺฑปีติ อโตฺถฯ

วตฺถุฏฺฐคามฏฺฐกถาวณฺณนาฯ

๑๖๖. อรญฺญฏฺฐกถายํ **‘‘ติณํ วา’’**ติอาทิปทานํ ‘‘ตตฺถชาตก’’นฺติ ปเทน สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถชาตก**นฺติ ‘‘อรญฺญํ นาม ยํ มนุสฺสานํ ปริคฺคหิตํ โหตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๗) วจนโต ตตฺถชาตํ ยํ กิญฺจิ มนุสฺสสนฺตกํ สามิกานํ อกามา อคเหตพฺพโต สารเกฺข อรเญฺญ อุปฺปนฺนนฺติ อโตฺถฯ **ติณํ วา**ติ ปเรหิ ลายิตฺวา ฐปิตํ วา อตฺตนา ลายิตพฺพํ วา เคหจฺฉาทนารหํ ติณํ วาฯ **ปณฺณํ วา**ติ เอวรูปเมว เคหจฺฉาทนารหํ ตาลปณฺณาทิปณฺณํ วาฯ **ลตํ วา**ติ ตถารูปเมว เวตฺตลตาทิกํ วลฺลิํ วาฯ ยา ปน ทีฆา โหติ , มหารุเกฺข จ คเจฺฉ จ วินิวิชฺฌิตฺวา วา เวเฐตฺวา วา คตา, สา มูเล ฉินฺนาปิ อวหารํ น ชเนติ, อเคฺค ฉินฺนาปิฯ ยทา ปน อเคฺคปิ มูเลปิ ฉินฺนา โหติ, ตทา อวหารํ ชเนติฯ สเจ ปน เวเฐตฺวา ฐิตา โหติ, เวเฐตฺวา ฐิตา ปน รุกฺขโต โมจิตมตฺตา อวหารํ ชเนตีติ อยเมตฺถ วิเสโสฯ สามิเกน อวิสฺสชฺชิตาลยํ ฉลฺลิวากาทิอวเสสภณฺฑญฺจ อิมินาว อุปลกฺขิตฺวา สงฺคหิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ **กฏฺฐเมว วา**ติ ทารุํ วาฯ **ภณฺฑเคฺฆเนว กาตโพฺพ**ติ เอตฺถ อโนฺตภูตเหตฺวตฺถวเสน กาเรตโพฺพติ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ เตนาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ภณฺฑเคฺฆน กาเรตโพฺพ’’ติฯ อวหฏติณาทิภเณฺฑสุ อคฺฆวเสน มาสกํ วา อูนมาสกํ วา โหติ, ทุกฺกฏํฯ อติเรกมาสกํ วา อูนปญฺจมาสกํ วา โหติ, ถุลฺลจฺจยํฯ ปญฺจมาสกํ วา อติเรกปญฺจมาสกํ วา โหติ, ปาราชิกํฯ ปาราชิกํ เจ อนาปโนฺน, อามสนทุกฺกฏํ, ผนฺทาปนถุลฺลจฺจยญฺจ กาเรตโพฺพติ อโตฺถฯ **คณฺหโนฺต**ติ อวหรโนฺตฯ

๑๖๗-๗๔. อิทานิ ‘‘กฏฺฐเมว วา’’ติ วุตฺตรุกฺขทารูสุ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘มหเคฺฆ’’**ติ อาทิฯ **มหเคฺฆ**ติ ปญฺจมาสกํ วา อติเรกปญฺจมาสกํ วา อคฺฆกํ หุตฺวา มหเคฺฆฯ **นสฺสตี**ติ เถยฺยจิตฺตสมงฺคี หุตฺวา ฉินฺนมเตฺตปิ ปาราชิกํ อาปชฺชติฯ **ปิ**-สโทฺท อวธารเณฯ **‘‘โกจิปี’’**ติ อิมินา อทฺธคโตปิ อลฺลํ วา โหตุ ปุราณํ วา, ตเจฺฉตฺวา ฐปิตํ น คเหตพฺพเมวาติ อโตฺถฯ

มูเลติ อุปลกฺขณมตฺตํฯ ‘‘อเคฺค จ มูเล จ ฉิโนฺน โหตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๗) **อฏฺฐกถา**วจนโต มูลญฺจ อคฺคญฺจ ฉินฺทิตฺวาติ คเหตโพฺพฯ **อทฺธคต**นฺติ ชิณฺณคฬิตปติตตจํ, จิรกาลํ ฐิตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

ลกฺขเณติ อตฺตโน สนฺตกํ ญาเปตุํ รุกฺขกฺขเนฺธ ตจํ ฉินฺทิตฺวา กตสลฺลกฺขเณฯ **ฉลฺลิโยนเทฺธ**ติ สมนฺตโต อภินวุปฺปนฺนาหิ ฉลฺลีหิ ปริโยนทฺธิตฺวา อทสฺสนํ คมิเตฯ **อชฺฌาวุตฺถญฺจา**ติ เอตฺถ ‘‘เคห’’นฺติ ปาฐเสโสฯ เคหํ กตญฺจ อชฺฌาวุตฺถญฺจาติ โยชนาฯ เคหํ กาตุํ อรญฺญสามิกานํ มูลํ ทตฺวา รุเกฺข กิณิตฺวา ฉินฺนทารูหิ ตํ เคหํ กตญฺจ ปริภุตฺตญฺจาติ อโตฺถฯ **วินสฺสนฺตญฺจา**ติ เอตฺถาปิ ‘‘อวสิฎฺฐํ ทารุ’’นฺติ ปาฐเสโสฯ ตํ เคหํ กตฺวา อวสิฎฺฐํ วสฺสาตปาทีหิ วิวิธา ชีริตฺวา วินสฺสมานํ, วิปนฺนทารุนฺติ วุตฺตํ โหติฯ คณฺหโต น โทโส โกจีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘สามิกา นิราลยา’’ติ คณฺหโต กาจิปิ อาปตฺติ นตฺถีติ อโตฺถฯ กึการณนฺติ เจ? อรญฺญสามิเกหิ มูลํ คเหตฺวา อเญฺญสํ ทินฺนตฺตา, เตสญฺจ นิราลยํ ฉฑฺฑิตตฺตาติ อิทเมตฺถ การณํฯ

วุตฺตเญฺหตํ **อฎฺฐกถายํ** ‘‘เคหาทีนํ อตฺถาย รุเกฺข ฉินฺทิตฺวา ยทา ตานิ กตานิ, อชฺฌาวุตฺถานิ จ โหนฺติ, ทารูนิปิ อรเญฺญ วเสฺสน จ อาตเปน จ วินสฺสนฺติ, อีทิสานิปิ ทิสฺวา ‘ฉฑฺฑิตานี’ติ คเหตุํ วฎฺฎติฯ กสฺมา? ยสฺมา อรญฺญสามิกา เอเตสํ อนิสฺสราฯ เยหิ อรญฺญสามิกานํ เทยฺยธมฺมํ ทตฺวา ฉินฺนานิ, เต เอว อิสฺสรา, เตหิ จ ตานิ ฉฑฺฑิตานิ, นิราลยา ตตฺถ ชาตา’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๑๐๗)ฯ เอวมฺปิ สติ ปจฺฉา สามิเกสุ อาหราเปเนฺตสุ ภณฺฑเทยฺยํ โหตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

โย จาติ อรญฺญสามิกานํ เทยฺยธมฺมํ ปวิสโนฺต อทตฺวา ‘‘นิกฺขมโนฺต ทสฺสามี’’ติ รุเกฺข คาหาเปตฺวา นิกฺขมโนฺต โย จ ภิกฺขุฯ **อารกฺขฎฺฐานํ ปตฺวา**ติ อรญฺญปาลกา ยตฺถ นิสินฺนา อรญฺญํ รกฺขนฺติ, ตํ ฐานํ ปตฺวาฯ **‘‘จิเนฺตโนฺต’’**ติ กิริยนฺตรสาเปกฺขตฺตา ‘‘อติกฺกเมยฺยา’’ติ สามตฺถิยโต ลพฺภติฯ ตสฺมา **จิเตฺต กมฺมฎฺฐานาทีนิ กตฺวา**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ปการเตฺถน กุสลปกฺขิยา วิตกฺกา สงฺคยฺหนฺติฯ อญฺญํ จิเนฺตโนฺต วา อารกฺขนฎฺฐานํ ปตฺวาเยว อติกฺกาเมยฺยาติ โยเชตฺวา อโตฺถ วตฺตโพฺพฯ ตตฺถ **อญฺญํ จิเนฺตโนฺต วา**ติ อญฺญํ วิหิโต วา, อิมินา ยถาวุตฺตวิตกฺกานํ สงฺคโหฯ **อสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘เทยฺย’’นฺติ กิตโยเค กตฺตริ สามิวจนตฺตา อเนนาติ อโตฺถฯ

‘‘โยจา’’ติ เอตฺถ อวุตฺตสมุจฺจยเตฺถน **จ**-สเทฺทน อรญฺญปวิสนกาเล ยถาวุตฺตนเยน มูลํ อทตฺวา อรญฺญํ ปวิสิตฺวา ทารูนิ คเหตฺวา คมนกาเล ‘‘อรญฺญปาลกา สเจ ยาจนฺติ, ทสฺสามี’’ติ ปริกเปฺปตฺวา คนฺตฺวา เตหิ อยาจิตตฺตา อทตฺวา คจฺฉโนฺตปิ ตเถว อาคนฺตฺวา อารกฺขเกสุ กีฬาปสุเตสุ วา นิทฺทายเนฺตสุ วา พหิ นิกฺขเนฺตสุ วา ตตฺถ ฐตฺวา อารกฺขเก ปริเยสิตฺวา อทิสฺวา คจฺฉโนฺตปิ ตเถว อาคนฺตฺวา ตตฺถ นิยุตฺตอิสฺสรชเนหิ อตฺตโน หตฺถโต ทาตพฺพํ ทตฺวา วา อตฺตานํ สมฺมานํ กตฺวา วา ปาลเก สญฺญาเปตฺวา วา ปาลเก โอกาสํ ยาจิตฺวา เตหิ ทินฺนกาโส วา คจฺฉโนฺตปีติ เอตฺตกา วุเตฺตน สทิสตฺตา สงฺคหิตาติ ทฎฺฐพฺพาฯ

วราหาติ สูกราฯ **วคฺฆา**ติ พฺยคฺฆาฯ **อจฺฉา**ติ อิสฺสาฯ **ตรจฺฉา**ติ กาฬสีหาฯ **อาทิ**-สเทฺทน ทีปิมตฺตหตฺถิสีหาทโย วาฬมิคา สงฺคยฺหนฺติฯ เอเตเยว วราหาทโย สมาคมวเสน มรณาทิอนิฎฺฐสมีปจาริตาย อุป อนิฎฺฐสมีเป ทวนฺติ ปวตฺตนฺตีติ **‘‘อุปทฺทวา’’**ติ วุจฺจนฺติฯ อารกฺขฎฺฐานํ อาคตกาเล ทิฎฺฐวราหาทิอุปทฺทวโตติ วุตฺตํ โหติฯ **มุจฺจิตุกามตายา**ติ โมกฺขาธิปฺปาเยนฯ **‘‘ตเถวา’’**ติ อิมินา ปวิสนกาเล เทยฺยธมฺมํ อทตฺวา ‘‘นิกฺขมนกาเล ทสฺสามี’’ติ ปวิสิตฺวา ทารุํ คเหตฺวา อารกฺขฎฺฐานํ ปโตฺตติ ปุริมคาถาย สามตฺถิยโต ลพฺภมาโนเยวโตฺถ ทสฺสิโตฯ **ตํ ฐาน**นฺติ ตํ อารกฺขฎฺฐานํฯ **อติกฺกาเมตี**ติ ‘‘อิทํ ตํ ฐาน’’นฺติปิ อสลฺลกฺขณมตฺตภยุปทฺทโว หุตฺวา ปลายโนฺต อติกฺกมติ, ภณฺฑเทยฺยํ ปน โหตีติ โยชนาฯ

สุงฺกฆาตโตติ เอตฺถาปิ **ปิ**-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฎฺฐติ เวทิตพฺพ, สุงฺกคหณฎฺฐานโตปีติ อโตฺถฯ สุงฺกสฺส รโญฺญ ทาตพฺพภาคสฺส ฆาโต มุสิตฺวา คหณมโตฺต, สุโงฺก หญฺญติ เอตฺถาติ วา สุงฺกฆาโตติ วิคฺคโหฯ สุงฺกฆาตสรูปํ ปรโต อาวิ ภวิสฺสติฯ **ตสฺมา**ติ สุงฺกฆาตโต ตสฺส ครุก ตฺตา เอวฯ **ตนฺ**ติ ตํ สุงฺกฆาตฎฺฐานํฯ **อโนกฺกมฺม คจฺฉโต**ติ อปวิสิตฺวา คจฺฉนฺตสฺสฯ **ทุกฺกฎํ อุทฺทิฎฺฐํ** ''สุงฺกํ ปริหรติ, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา''ติ (ปารา. ๑๑๓)ฯ

เอตนฺติ ยถาวุตฺตอารกฺขฎฺฐานํฯ **เถยฺยจิเตฺตน ปริหรนฺตสฺสา**ติ เถยฺยจิเตฺตน ปริหริตฺ วา ทูรโต คจฺฉนฺตสฺสฯ อากาเสนปิ คจฺฉโต ปาราชิกมนุทฺทิฎฺฐํ สตฺถุนาติ สมฺพโนฺธฯ

นนุ จ ''อิทํ ปน เถยฺยจิเตฺตน ปริหรนฺตสฺส อากาเสน คจฺฉโตปิ ปาราชิกเมวา''ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๑๐๗) **อฎฺฐกถาย** วุตฺตวจนํ วินา **ปาฬิยํ** ''อรญฺญฎฺฐ''นฺติ มาติกาปทสฺส **วิภเงฺค** ''ตตฺถชาตกํ กฎฺฐํ วา ลตํ วา ติณํ วา ปญฺจมาสกํ วา อติเรกปญฺจมาสกํ วา อคฺฆนกํ เถยฺยจิ โตฺต อามสติ, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสฯ ผนฺทาเปติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ ฐานา จาเวติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา''ติ (ปารา. ๑๐๖) สามญฺญวจนโต สุงฺกฆาเต ''สุงฺกํ ปริหรติ, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺ สา''ติ วจนํ วิย เอตฺถ อารกฺขฎฺฐานํ ปริหรนฺตสฺส วิสุํ วุตฺตปาราชิกาปตฺติวจเน อสติปิ ''อฎฺฐ กถาย''นฺติ อวตฺวา ''สตฺถุนา''ติ กสฺมา อาหาติ? วุจฺจเต – อฎฺฐกถาจริเยน ตเถว วุตฺตตฺตา อาหฯ กสฺมา ปน อฎฺฐกถาจริเยน ''อปญฺญตฺตํ น ปญฺญเปสฺสาม, ปญฺญตฺตํ น สมุจฺฉินฺทิสฺสา มา''ติ (ปารา. ๕๖๕) ปาฬิปาฐํ ชานเนฺตนปิ ปาฬิยํ อวุตฺตปาราชิกํ นิทฺทิฎฺฐนฺติ? เอตฺถ วินิจฺ ฉยํ ภิกฺขูหิ ปุเฎฺฐน ภควตา วุตฺตนยสฺส มหาอฎฺฐกถาย อาคตตฺตา ตเสฺสว นยสฺส สมนฺตปา สาทิกายํ นิทฺทิฎฺฐภาวํ ชานเนฺตน อิมินาปิ อาจริเยน อิธ ''สตฺถุนา''ติ วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ

อถ วา ''สุงฺกํ ปริหรติ, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา''ติ วตฺวา อารกฺขฎฺฐานวินิจฺฉเย อวจนํ ยถา วุตฺตวิสยสฺส อทิฎฺฐภาเวน วา สิยา, อิมสฺส ตถา อนวชฺชตา วา สิยา, วุตฺตานุสาเรน สุ วิเญฺญยฺยตา วา สิยาติ ตโย วิกปฺปาฯ เตสุ ปฐมวิกโปฺป สพฺพญฺญุภาวพาธนโต ทุพฺพิกปฺ ปมตฺตํ โหติฯ ทุติยวิกโปฺป โลกวชฺชสฺส อิมสฺส อนวชฺชภาโว นาม อนุปฺปโนฺนติ อนาทาต โพฺพฯ ปาริเสสโต ตติยวิกโปฺป ยุชฺชติฯ

ตตฺถ ''วุตฺตานุสาเรนา''ติ กิเมตฺถ วุตฺตํ นาม, ตทนุสาเรน อิมสฺสาปิ สุวิเญฺญยฺยตา กถนฺ ติ เจ? ปฐมนิทฺทิเฎฺฐ อรญฺญฎฺฐนิเทฺทเส สามเญฺญน ''ฐานา จาเวติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺ สา''ติ (ปารา. ๑๐๖) อิทํ วุตฺตํ, น ปน เถยฺยจิเตฺตน อารกฺขฎฺฐานปริหรณญฺจฯ ''คมนกาเล 'มูลํ ทตฺวา คมิสฺสามี'ติ ปุพฺพปริกปฺปิตนิยาเมน อทตฺวา คจฺฉโต ปริกปฺปาวหาโรว โหตี''ติ จ ''ตํ ปน เยน เกนจิ อากาเรน ปริกปฺปิตฎฺฐานํ ปหาย คมนํ ฐานาจาวนํ นาม โหเตวาติ เตน วตฺ ถุนา ปาราชิกเมว โหตี''ติ จ ''ฐานา จาเวติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา'ติ อิมินา จ วิญฺญาตตฺถ เมว โหตี''ติ จ วิสุํ น วุตฺตํฯ สุงฺกฎฺฐานปริหรณํ ปน ฐานปริหรณสภาวตฺตา สภาวโต อีทิสํว สนฺตมฺปิ อิทํ วิย ปริกปฺปิตฎฺฐานํ น โหตีติ วกฺขมานราชสมฺมตฎฺฐานโต อญฺญํ ปริกปฺปิตฎฺฐานํ สมานมฺปิ เถยฺยจิตฺตุปฺปตฺติมเตฺตน ตํ ปริหริตฺวา คจฺฉนฺตสฺส เถยฺยจิเตฺตน อตฺตโน ปตฺตํ คณฺ หนฺตสฺส วิย ปาราชิกาย อวตฺถุตฺตญฺจ ทุกฺกฎเสฺสว วตฺถุภาวญฺจ วิญฺญาเปตุํ ''สุงฺกํ ปริหรติ, อา ปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา''ติ วุตฺตนฺติ ภควโต อธิปฺปายญฺญุนา อฎฺฐกถาจริเยน ''ปาราชิกเมวา''ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๑๐๗) วุตฺตตฺตา เตน อฎฺฐกถายํ วุตฺตนีหารเมว ทเสฺสตุํ อยมาจริโยปิ ''สตฺ ถุนา ปาราชิกมนุทฺทิฎฺฐ''นฺติ อาหาติ นิฎฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํฯ

ตสฺมาติ ยสฺมา เอวํ ปริหริตฺวา เถยฺยจิเตฺตน ทูรโต วเชฺชตฺวา คจฺฉนฺตสฺสาปิ ปาราชิ กปฺปโหนกตาย อจฺจนฺตภาริยํ โหติ, ตสฺมาฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ อรญฺญารกฺขฎฺฐาเนฯ **''วิเส**

เสนา''ติ อิทํ ''อปฺปมตฺเตน โหตพฺพ''นฺติ อิมินา เหตุภาเวน สมฺพนฺธนียํฯ **สติสมฺปนฺนเจตสา**ติ จ **ปิยสีเลนา**ติ จ ''ภิกฺขุนา''ติ เอตสฺส วิเสสนํฯ อสิกฺขากามสฺส ภิกฺขุโน อิมสฺส โอวาทสฺส อภาชนตาย ตํ ปริวชฺเชตุมาห **''ปิยสีเลนา''**ติฯ ปิยสีลสฺสาปิ สติวิรหิตสฺส ปมตฺตฏฺฐาเน สรณาสมฺภวา อิมสฺส อภาชนตาย ตํ วชฺเชตุมาห **''สติสมฺปนฺนเจตสา''**ติฯ

อรญฺญฏฺฐกถาวณฺณนาฯ

๑๗๕-๖. **โตยทุลฺลภกาลสฺมิ**นฺติ โตยํ ทุลฺลภํ ยสฺมึ โส โตยทุลฺลโภ, โตยทุลฺลโภ จ โส กาโล จาติ โตยทุลฺลภกาโล, ตสฺมึฯ **อาวชฺชตฺวา วา**ติ อุทกภาชนํ นาเมตฺวา วาฯ **ปเวเสตฺวา วา**ติ อตฺตโน ภาชนํ ตสฺมึ ปกฺขิปิตฺวา วาฯ **ฉิทฺทํ กตฺวาปิ วา**ติ อุทกภาชเน โอมฏฺฐาทิเภทํ ฉิทฺทํ กตฺวา วา คณฺหนฺตสฺส ภณฺฑเคฺฆน วินิทฺทิเสติ วกฺขมาเนน สมฺพนฺธนียํฯ

ตถาติ ยถา โตยทุลฺลภกาลสฺมึ ภาชเน รกฺขิตโคปิตํ อุทกํ อวหรนฺตสฺส ปาราชิกํ วุตฺตํ, เตเนว นีหาเรนฯ **วาปิยํ วา**ติ ปรสนฺตกาย สารกฺขาย วาปิยํ วาฯ **ตฬาเก วา**ติ ตาทิเส ชาตสฺสเร วาฯ เอวํ สารกฺขานํ โปกฺขรณิอาทีนํ เอเตหิ วา อวุตฺตสมุจฺจเยน **วา**-สเทฺทน วา คหณํ เวทิตพฺพํฯ **อตฺตโน ภาชนํ ปเวเสตฺวา คณฺหนฺตสฺสา**ติ อุปลกฺขณปทนฺติ ภาชนคตชเล จ อิธ จ เตลภาชเน วิย มุเขน วา วํสาทีหิ วา อากฑฺฒิตฺวา เถยฺยจิตฺเตน ปิวนฺตสฺส ยถาวตฺถุกมาปตฺติวิธานํ เวทิตพฺพํฯ

๑๗๗. **มริยาท**นฺติ วาปิอาทีนํ ปาฬิวฏฺฏพนฺธํฯ **ฉินฺทโต**ติ กุทาลาทีหิ ปํสุอาทีนิ อุทฺธริตฺวา ทฺวิธา กโรนฺตสฺสฯ วิเสสตฺถาวโชตเกน **ตุ**-สเทฺทน ''มริยาทํ ฉินฺทิตฺวา ทุพฺพลํ กตฺวา ตสฺส ฉินฺทนตฺถาย วีจิโย อุฏฺฐาเปตุํ อุทกํ สยํ โอตริตฺวา วา โคมหึเส วา อเญฺญ มนุสฺเส วา กีฬนฺเต ทารเก วา โอตาเรตฺวา วา อตฺตโน ธมฺมตาย โอติเณฺณ ตาเสตฺวา วา อุทเก ฐิตํ รุกฺขํ ฉินฺทิตฺวา วา เฉทาเปตฺวา วา ปาเตตฺวา วา ปาตาเปตฺวา วา ชลํ โขเภติ, ตโต อุฏฺฐิตาหิ วีจีหิ มริยาเท ฉิเนฺนปิ เตเนว ฉิโนฺน โหติฯ เอวเมว โคมหึสาทโย มริยาทํ อาโรหเนฺตนาปิ อเญฺญหิ อาโรหาเปเนฺตนาปิ เตสํ ขุเรหิ มริยาเท ฉิเนฺนปิ, อุทกนิทฺธมนาทึ ปิทหิตฺวา วา ปิทหาเปตฺวา วา วาปิมริยาทาย นีจฏฺฐานํ พนฺธิตฺวา วา พนฺธาเปตฺวา วา อติเรกชลาปคมนมคฺคโต นีหริตโพฺพทกํ วาเรตฺวา วา พาหิรโต อุทกํ ปเวเสตฺวา วา ปูเรติ, โอเฆน มริยาเท ฉิเนฺนปิ เตเนว ฉินฺนํ โหตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๘ อตฺถโต สมานํ) เอวมาทิกํ **อฏฺฐกถา**คตวิเสสํ สงฺคณฺหาติฯ **อทินฺนาทานปุพฺพโต**ติ อทินฺนาทานสฺส ปุพฺพปโยคตฺตาฯ **ภูตคาเมน สทฺธิมฺปี**ติ ภูตคาเมนปิ สทฺธึฯ **อปิ**-สเทฺทน ปถวิขณนํ สมฺปิเณฺฑติฯ มริยาทํ ฉินฺทโนฺต ตตฺถชาตํ ติณาทึ ฉินฺทติ, ภูตคามปาจิตฺติเยน สทฺธึ ทุกฺกฏํฯ ชาตปถวึ ฉินฺทติ, ปถวิขณนปาจิตฺติเยน สทฺธึ ทุกฺกฏํ อาปชฺชตีติ อธิปฺปาโยฯ

๑๗๘. **กาตโพฺพ**ติ เอตฺถ ''ภณฺฑเคฺฆน อาปตฺติยา''ติ ปาฐเสโสฯ อโนฺตภูตเหตฺวตฺถวเสน กาเรตโพฺพติ คเหตโพฺพฯ อโนฺต ฐตฺวา ฉินฺทโนฺต พหิอเนฺตน, พหิ ฐตฺวา ฉินฺทโนฺต อโนฺตอเนฺตน, อุภยตฺถาปิ ฐตฺวา ฉินฺทโนฺต มชฺฌโต ภณฺฑเคฺฆน อาปตฺติยา กาเรตโพฺพติ โยชนาฯ อยํ ปเนตฺถ อโตฺถ – อโนฺตวาปิยํ ฐตฺวา มริยาทํ ฉินฺทิตฺวา อุทเก พหิ นิกฺขมิเต นิกฺขนฺตอุทกเคฺฆน ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยปาราชิกาสุ ยถาปนฺนาย อาปตฺติยา กาเรตโพฺพฯ พหิ ฐตฺวา มริยาทํ ฉินฺทิตฺวา อโนฺตวาปิยํ ปวิสโนฺตทกสฺส ฐิตฏฺฐานโต จาวิตกฺขเณ นิกฺขนฺตอุทกเคฺฆน อาปตฺติยา กาเรตโพฺพฯ กทาจิ อโนฺต กทาจิ พหิ ฐตฺวา มริยาทํ มเชฺฌ ฐเปตฺวา ฉินฺทโนฺต มเชฺฌ ฐิตฏฺฐานํ ฉินฺทิตฺวา อุทกสฺส นีหฏกฺขเณ นีหฏอุทกสฺส อเคฺฆน อาปตฺติยา กาเรตโพฺพติฯ

อุทกฎฺฐกถาวณฺณนาฯ

๑๗๙-๘๐. **วาเรนา**ติ วาเรน วาเรน สามเณรา อรญฺญโต ยํ ทนฺตกฏฺฐํ สงฺฆสฺสตฺถาย อาเนตฺวา สเจ อาจริยานมฺปิ อาหรนฺติ, ยาว เต ทนฺตกฏฺฐํ ปมาเณน **ฉินฺทิตฺวา** สงฺฆสฺส จ อาจริยานญฺจ **น นิยฺยาเทนฺติ,** ตาว อรญฺญโต อาภตตฺตา **ตํ สพฺพํ** สงฺฆสฺส จ สกสกอาจริยานญฺจ **อาภตํ** ทนฺตกฏฺฐํ **เตสเมว จ** ทนฺตกฏฺฐหารกานํ สามเณรานํ **สนฺตกํ** โหตีติ อตฺถโยชนาฯ

๑๘๑. **ตสฺมา**ติ ยสฺมา เตสเมว สามเณรานํ สนฺตกํ โหติ, ตสฺมาฯ **ตํ** อรญฺญโต อาภตํ ทนฺตกฏฺฐญฺจ สงฺฆสฺส ครุภณฺฑญฺจ ทนฺตกฏฺฐนฺติ สมฺพนฺโธฯ สงฺฆิกาย ภูมิยํ อุปฺปนฺนํ สเงฺฆน รกฺขิตโคปิตตฺตา ครุภณฺฑภูตํ ทนฺตกฏฺฐญฺจาติ วุตฺตํ โหติฯ **คณฺหนฺตสฺส จา**ติ อธิกจ-กาเรน อิหาวุตฺตสฺส **อฏฺฐกถา**คตสฺส คณปุคฺคลคิหิปริพทฺธ อารามุยฺยานสญฺชาตฉินฺนาฉินฺนรกฺขิตโคปิตทนฺตกฏฺฐสฺส สมุจฺจิตตฺตา ตญฺจ เถยฺยจิตฺเตน คณฺหนฺตสฺส อวหฎทนฺตกฏฺฐสฺส อคฺฆวเสน อาปตฺติโย วตฺตพฺพาติ อยมตฺโถ ทีปิโต โหติฯ

๑๘๒. **เตหิ** ทนฺตกฏฺฐหารเกหิ สามเณเรหิฯ **นิยฺยาทิต**นฺติ มหาสงฺฆสฺส ปฏิปาทิตํฯ

๑๘๓. สงฺฆิกกาลโต ปฏฺฐาย เถยฺยจิตฺเตน คณฺหโตปิ อวหาราภาเว การณํ ทเสฺสตุมาห **“อรกฺขตฺตา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **อรกฺขตฺตา**ติ สงฺฆิกภาเวน ลเทฺธปิ รกฺขิตโคปิตทนฺตกเฏฺฐ วิย สเงฺฆน กตารกฺขายาภาวาฯ **ยถาวุฑฺฒมภาเชตพฺพโต**ติ สงฺฆิกตฺตสฺสาปิ สโต ยถาวุฑฺฒํ ปฏิปาฏิมนติกฺกมฺม ภาเชตพฺพผลปุปฺผาทีนํ วิย ภาเชตพฺพตาภาวโตฯ **สพฺพสาธารณตฺตา จา**ติ สงฺฆปริยาปนฺนานํ สเพฺพสเมว สาธารณตฺตาฯ

อิทนฺติ สงฺฆสฺส นิยฺยาทิตทนฺตกฏฺฐํฯ **อญฺญํ วิยา**ติ อญฺญํ คณปุคฺคลาทิสนฺตกํ รกฺขิตโคปิตทนฺตกฏฺฐํ วิยฯ เอวํ โจริกาย คณฺหโต อวหาราภาเว การเณน สาธิเตปิ เถยฺยจิตฺเตน สกปริกฺขารมฺปิ คณฺหโต ทุกฺกฏสฺส วุตฺตตฺตา ตถา คณฺหโนฺต ทุกฺกฏา น มุจฺจตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ วตฺตํ ปน ชานิตพฺพํ – สงฺฆิกทนฺตกฏฺฐํ คณฺหเนฺตน ปธานฆราทีสุ ปวิสิตฺวา จิเรน โอสรเนฺตน พหิ วีตินาเมตพฺพทิวเส คเณตฺวา ตํปมาเณน คเหตพฺพํ, มคฺคํ คจฺฉเนฺตน เอกํ เทฺว ทนฺตกฏฺฐานิ ถวิกาย ปกฺขิปิตฺวา คนฺตพฺพํ, ตเตฺถว วสเนฺตน ทิวเส ขาทิตพฺพทนฺตกฏฺฐํ คเหตพฺพนฺติฯ

ทนฺตกฏฺฐกถาวณฺณนาฯ

๑๘๔. **“อคฺคิํ วา เทตี”**ติอาทีสุ ‘‘รุเกฺข’’ติ ปกรณโต ลพฺภติ ‘‘รุโกฺข วินสฺสตี’’ติ วกฺขมานตฺตา, รุโกฺข จ ‘‘วนปฺปติ นาม โย มนุสฺสานํ ปริคฺคหิโต โหติ รุโกฺข ปริโภโค’’ติ (ปารา. ๑๑๐) **ปาฬิยํ** อาคตตฺตา จ **อฏฺฐกถาย** (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๑๐) จ วุตฺตนเยน อมฺพลพุชปนสาทิโก มนุสฺสานํ ปริโภคารโห มนุสฺสายโตฺต รกฺขิตโคปิโตเยว คเหตโพฺพฯ **อคฺคิํ วา เทตี**ติ โจริกาย อคฺคิํ อาลิเมฺปติ วาฯ **สเตฺถน** รุเกฺข **สมนฺตโต อาโกเฏตี**ติ วาสิผรสุอาทิสเตฺถน รุกฺขตจํ ฉินฺทโนฺต สมนฺตโต อาวาฏํ ทเสฺสติฯ **มณฺฑูกกณฺฏกนามกํ วิสํ วา** รุเกฺข **อาโกเฏตี**ติ โจริกาย รุกฺขํ นาเสตุกาโม รุเกฺข มณฺฑูกกณฺฏกนามกํ วิสํ ปเวเสติฯ

๑๘๕. **เยน วา เตน วา**ติ ยถาวุเตฺตน วา อวุเตฺตน วา เยน เกนจิ อุปาเยนฯ **รุโกฺข วินสฺสตี**ติ อคฺคิํ ทตฺวา ฌาปิโต ธญฺญกลาโป วิย, เตลกุมฺภี วิย จ วินาว ฐานาจาวเนน ยถาฐิตเมว นสฺสติฯ **“ฑยฺหตี”**ติ อิทํ ‘‘อคฺคิํ เทตี’’ติ อิทํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **วินสฺสตี**ติ มณฺฑูกกณฺฏกาโกฏ

นาทิอวเสสปโยคํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ ‘‘เถยฺยจิตฺโต ฉินฺทติ, ปหาเร ปหาเร อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส, เอกํ ปหารํ อนาคเต อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺส, ตสฺมึ ปหาเร อาคเต อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติ (ปารา. ๑๑๐) ฐานาจาวเนน ปาราชิกสฺส อาคตตฺตาฯ **ปกาสิต**นฺติ เอตฺถ ‘‘อฏฺฐกถาย’’นฺติ ลพฺภติฯ ปาฐาคตํ ปาราชิกํ ปน ปาริเสสโต จ สูจียตีติ ตพฺพาจกสฺส วา สงฺคาหกสฺส วา วจนสฺส อิหาวิชฺชมานตฺตา ตตฺถ วินิจฺฉโย ปาสํสิโกปิ อิหาวุตฺโตฯ

วนปฺปติกถาวณฺณนาฯ

๑๘๖-๗. ‘‘หรณกํ นาม อญฺญสฺส หรณกํ ภณฺฑํฯ เถยฺยจิตฺโต อามสติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ ผนฺทาเปติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ ฐานา จาเวติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติ (ปารา. ๑๑๑) วุตฺตหรณกนิทฺเทเส ‘‘ฐานา จาเวติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติ (ปารา. ๑๑๑) ปาเฐ ‘‘ฐาน’’นฺติ คหิตสีสาทิฏฺฐานปฺปเภทวเสน **อฏฺฐกถาย** (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๑๐) อาคตวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ฉินฺทิตฺวา โมเจตฺวา คณฺหโต’’**ติฯ กิริยานํ สกมฺมกตฺตา ‘‘อลงฺการ’’นฺติ ปาฐเสโสฯ **ฉินฺทิตฺวา**ติ คีเวยฺยกาทิํฯ **โมเจตฺวา**ติ กณฺณปิฬนฺธนาทิํฯ

สีสาทีหิ โมจิตมตฺตสฺมินฺติ เอตฺถาปิ วิเสสิตพฺพทสฺสนตฺถํ ‘‘อลงฺการสฺมิ’’นฺติ ตเมว ภุมฺมกวจนนฺตวเสน คเหตพฺพํฯ **อากฑฺฒนวิกฑฺฒน**นฺติ เอตฺถ อภิมุขํ กฑฺฒนํ อากฑฺฒนนฺติ กตฺวา อตฺตโน สมีปมาวิญฺฉนํ **อากฑฺฒนํ,** วิปรีตํ กฑฺฒนํ วิกฑฺฒนนฺติ กตฺวา ตพฺพิปรีตํ **วิกฑฺฒนํ**ฯ

๑๘๘-๙. **วลย**นฺติ อวงฺกํ มฏฺฐหตฺถูปคํฯ **กฏกมฺปิ วา**ติ อเนกวงฺกํ โยเชตฺวา พุพฺพุฬาทีนิ ทเสฺสตฺวา วา อทเสฺสตฺวา วา กตํ หตฺถูปคํฯ **อคฺคพาหุ**นฺติ กปฺปรโต ปฏฺฐาย อคฺคหตฺถํฯ **อปราปรํ จาเรตี**ติ อิโต จิโต จ สญฺจาเรติฯ **‘‘สาเรตี’’**ติ วา ปาโฐ, โสเยว อโตฺถฯ **ตํ** วลยํ วา กฏกํ วาฯ **อากาสคตํ กโรตี**ติ สพฺพทิสาหิ ยถา หตฺถํ น ผุสติ, ตถา อากาสคตํ กโรติฯ นิธิวลยสฺส ปเวสิตรุกฺขมูเล สพฺพทิสาหิ อผุสนฺตํ อากาสคตกรเณ ปาราชิกํ โหติ, อิธ ‘‘รกฺขตี’’ติ กสฺมา วุตฺตนฺติ อาห **‘‘สวิญฺญาณกโต’’**ติอาทิฯ **อิท**นฺติ วลยํ กฏกญฺจฯ

๑๙๐. **‘‘นิวตฺถํ วตฺถ’’**นฺติ อิมินา จีวรมฺปิ คยฺหติฯ **ปรสฺส** วตฺถสามิกสฺสฯ **ปโรปี**ติ วตฺถสามิโกปิฯ **ต**นฺติ โจเรน อจฺฉิชฺชมานํ อตฺตนา นิวตฺถวตฺถํฯ **ลชฺชาย สหสา น มุญฺจตี**ติ ลชฺชาย สีฆตรํ น ปริจฺจชติฯ

๑๙๑. โจโรปิ อากฑฺฒติ, โส ปโรปิ อากฑฺฒตีติ โยชนาฯ **โส ปโร** โจรโต อโญฺญ, วตฺถสามิโกติ อโตฺถฯ **ปรสฺสา**ติ วตฺถสามิกสฺสฯ

๑๙๒. ‘‘ฐานา จาเวยฺยา’’ติ ปาเฐ **ฐาน**-สเทฺทน สงฺคหิตสีสาทิฏฺฐานโต หรียเตติ หรณกนฺติ วุตฺตาลงฺการาทิภณฺฑสฺส จาวเนน ปาราชิกํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ตเทว หรณกํ หารเกน สห หรนฺตสฺส หารกสฺส ฐิตฏฺฐานโต อปนยเนน ฐานาจาวนญฺจ ‘‘ฐานา จาเวยฺยา’’ติ อิมินาว สงฺคยฺหตีติ ตตฺถาปิ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สภณฺฑหารก’’**นฺติอาทิฯ ภณฺฑํ หรติ เนตีติ ***ภณฺฑหารโก,*** ปุริสาทิโก, เตน สหาติ ***สภณฺฑหารกํ,*** อลงฺการวตฺถาทีนิ อาทาย คจฺฉนฺเตหิ อิตฺถิปุริสาทิปาเณหิ สเหวฯ ***ภณฺฑ***นฺติ เตหิ หริยมานตฺตา หรณกสงฺขาตวตฺถาภรณาทิภณฺฑํ ฯ **เนนฺตสฺสา**ติ ‘‘เนโนฺต อสฺสา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **เนโนฺต**ติ ฐิตฏฺฐานโต จาเวตฺวา อตฺตนา อิจฺฉิตทิสาภิมุขํ ปาเปโนฺตฯ อสฺส ปฐเม ปาเท อติกฺกเนฺต ถุลฺลจฺจยํ อาปชฺชิตฺวาติ ปาฐเสสโยชนาฯ **อสฺสา**ติ อิมสฺส ภณฺฑหารกสฺสฯ ปฐมปาเท อติกฺกเนฺต อตฺตนา ปฐมํ

คนฺตพฺพทิสโต โจรสฺสาภิมตทิสํ คเต ถุลฺลจฺจยํ อาปชฺชิตฺวา ทุติเย อติกฺกเนฺต จุโต สิยาติ โยชนาฯ

๑๙๓. เถยฺยเจตโน สเจ ตเชฺชตฺวา ปรสฺส หตฺถโต ภณฺฑํ ปาตาเปติ, ปรสฺส หตฺถโต ภเณฺฑ มุตฺตมเตฺต ตเชฺชตฺวา ปาตาปกสฺส ปราชโยติ โยชนาฯ **ภเณฺฑ มุตฺตมเตฺต**ติ ภเณฺฑ หตฺถโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ มุตฺตกฺขเณฯ

๑๙๔. **อถาปี**ติ อถ วาฯ **ปริกเปฺปตฺวา ปาตาเปติ วา**ติ เอตฺถ ''ยํ มยฺหํ รุจฺจติ, ตํ คณฺหิสฺสามี''ติ วา ''เอวรูปํ เจ โหติ, คณฺหิสฺสามี''ติ วิเสเสตฺวา วา ปริกเปฺปตฺวา ตเชฺชตฺวา ปาเตติ, ทุกฺกฏํฯ เอวํ ปาติตํ ภณฺฑํ **ตสฺส** โจรสฺส อามสเน ทุกฺกฏํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

๑๙๕. **ยถาวตฺถุ**นฺติ ภณฺฑสฺส อคฺฆานุรูปํ, ถุลฺลจฺจยํ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **ฉฑฺฑิเตปี**ติ ตสฺส โจรภาวํ ชานิตฺวา ภีตตสิเตน อตฺตนา นียมาเน ภเณฺฑ ฉฑฺฑิเตปิ สติฯ เตเนว ฐานาจาวนํ การาปิตนฺติ ปาราชิกนฺติ น คเหตพฺพนฺติ อาห **''น โทโส''**ติฯ ''ติฏฺฐ ติฏฺฐา''ติ วุเตฺต ปน อุตฺตสิตฺวา ฉฑฺฑนํ ตสฺส อาณตฺติยา วินา โหตีติ ตตฺถ ตสฺส อนาปตฺตีติ อธิปฺปาโยฯ ตถาวทโต ปน อทินฺนาทานปุพฺพปโยคตฺตา ทุกฺกฏเมวฯ

๑๙๖. **ตนฺ**ติ ตํ ฉฑฺฑิตํ ภณฺฑํฯ **ตทุทฺธาเร**ติ ตสฺส ฉฑฺฑิตสฺส ภณฺฑสฺส อุทฺธาเร ปาราชิกํฯ ปาราชิกํ กทา สิยาติ อาห **''สามิเก สาลเย คเต''**ติฯ นิราลยํ ฉฑฺฑิตํ ปน คณฺหโต อสติ เถยฺยจิเตฺต น โทโสติ พฺยติเรกโต ทเสฺสติฯ

๑๙๗. สามิกสฺส สาลยกาเล คณฺหนฺตสฺสาปิ ปาราชิกาภาวปฺปการํ ทเสฺสตุมาห **''คณฺหโต''**ติฯ ปุพฺพคาถาย ''ต''นฺติ อิธานุวตฺตเตฯ **สกสญฺญายคณฺหโต**ติ ''ติฏฺฐ ติฏฺฐา''ติ วจนโต อุตฺตสิตฺวา สาลยํ ฉฑฺฑิตํ ตํ วตฺถุํ สกสญฺญาย คณฺหนฺตสฺสฯ **คหเณ**ติ สกสญฺญาย คหณเหตุ, สกสญฺญาย คหิตภณฺฑํ อตฺตโน คหณการณา ภิกฺขุํ อวหาราปตฺติโต รกฺขตีติ อธิปฺปาโย ฯ เตนาห **''คหเณ ปน รกฺขตี''**ติฯ ภณฺฑเทยฺยํ ปน โหตีติ โยชนาฯ **''ตถา''**ติ อิมินา คหเณ รกฺขตีติ อติทิสติฯ

๑๙๘-๙. **ธุรนิเกฺขปํ กตฺวา**ติ ''มยฺหํ กิเมเตน ภเณฺฑน, ชีวิตรกฺขนเมว วรตร''นฺติ นิราลโย หุตฺวาฯ เตนาห **''ภีโต โจรา ปลายตี''**ติฯ **โจรา**ติ เอตฺถ จ เหตุมฺหิ นิสฺสกฺกํฯ **คณฺหโต**ติ เอตฺถ ''ต''นฺติ ปาฐเสโส, ตถา ฉฑฺฑิตํ ตํ ภณฺฑนฺติ อโตฺถฯ **อุทฺธาเร ทุกฺกฏ**นฺติ วตฺถุมฺหิ อนวเชฺชปิ เถยฺยจิตฺตวเสน ทุกฺกฏํ โหติ, อสติ เถยฺยจิเตฺต ทุกฺกฏมฺปิ น โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ **อาหราเปนฺต**ติ เอตฺถ ภาวลกฺขเณ ภุมฺมํ, ตสฺมิํ ภณฺฑสามินิ อาหราเปนฺต สตีติ อโตฺถฯ

๒๐๐. นิราลเยน ฉฑฺฑิตวตฺถุโน คหเณ ภณฺฑเทยฺยญฺจ อเทนฺตสฺส ปราชโย จ กสฺมาติ อาห **''ตสฺสา''**ติอาทิฯ **อญฺญาสู**ติ มหาปจฺจริยาทีสุ อิตราสุ อฏฺฐกถาสุฯ

หรณกกถาวณฺณนาฯ

๒๐๑. อุปนิธิกถาย ''น คณฺหามี''ติ สมฺปชานมุสาวาทํ ภาสโตติ โยชนาฯ เยน เกนจิ รหสิ ''อิทํ มยฺหํ ภณฺฑํ ปฏิสาเมตฺวา เทหี''ติ นิยฺยาทิตํ ภณฺฑํ ปจฺฉา สามิเกน ''เทหิ เม ตํ ภณฺฑ''นฺติ วุเตฺต อจฺจนฺตมุปคนฺตุํ ''นาหํ คณฺหามี''ติ สมฺปชานมุสาวาทํ ภาสโตติ อโตฺถฯ **คณฺหามี**ติ อคฺคเหสิํฯ อจฺจนฺตา เหโส อตีเต วตฺตมานปฺปโยโคยํฯ ''สมฺปชานมุสาวาเท ปา

จิตฺติย''นฺติ (ปาจิ. ๒) อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส วิสเย กสฺมา ทุกฺกฏํ วุตฺตนฺติ อาห **"อทินฺนาทานปุพฺพกตฺตา"**ติอาทิฯ ตตฺถ **อทินฺนาทานปุพฺพกตฺตา**ติ อทินฺนาทานสฺส สหปโยควเสน ปุพฺพงฺคมตฺตา, น ปุพฺพปโยคตฺตาฯ น หิ อทินฺนาทานสฺส ปุพฺพปโยเค ปาจิตฺติยฎฺฐาเน ทุกฺกฏมตฺถีติฯ เตเนวาห **อฎฺฐกถายํ** ''อทินฺนาทานสฺส ปโยคตฺตา''ติฯ

๒๐๒. **เอตสฺสา**ติ เอตสฺส สมีเปฯ **กึ นุ ทสฺสตี**ติ ทสฺสติ กึ นุฯ **วิมตุปฺปาเท**ติ เหตุมฺหิ ภุมฺมํฯ **ตสฺสา**ติ ยสฺส ภิกฺขุโน สนฺติเก อุปนิกฺขิตฺตํ, ตสฺสฯ

๒๐๓. **ตสฺมิ**นฺติ ยสฺมึ อุปนิกฺขิตฺตํ, ตสฺมึ ภิกฺขุมฺหิฯ **ทาเน นิรุสฺสาเห**ติ อตฺตนิ นิกฺขิตฺตสฺส ภณฺฑสฺส สามิกสฺส ทานวิสเย อุสฺสาหรหิเต สติ, ''น ทานิ ตํ ทสฺสามี''ติ ธุรนิเกฺขเป กเตติ อธิปฺปาโยฯ เตเนวาห **"อุภินฺนํ ธุรนิเกฺขเป"**ติฯ **ปโร**ติ ภณฺฑสามิโกฯ **ธุร**นฺติ ''เยน เกนจิ อากาเรน คณฺหิสฺสามี''ติ อุสฺสาหํฯ **นิกฺขิเป**ติ นิกฺขิเปยฺยฯ

๒๐๔. **จิเตฺตนาทาตุกาโมวา**ติ เอตฺถ ''โย ตสฺสา''ติ ปาฐเสโสฯ **เจ**ติ อปิ-สทฺทเตฺถฯ โย โจโร จิเตฺตน อทาตุกาโมว, ตสฺส โจรสฺส ''ทสฺสามี''ติ มุเขน วทโตปีติ โยชนาฯ อถ วา **อทาตุกาโม**ติ เอตฺถ ''หุตฺวา''ติ ปาฐเสโสฯ **เจ**ติ วุตฺตโตฺถฯ **เอวา**ติ ''ปราชโย''ติ อิมินา ยุชฺชติฯ **จิเตฺตน อทาตุกาโม** หุตฺวา มุเขน ''ทสฺสามี''ติ วทโตปิ **สามิโน ธุรนิเกฺขเป** สติ **ปราชโย** โหเตวาติ โยชนาฯ

อุปนิธิกถาวณฺณนาฯ

๒๐๕. **สุงฺกฆาตสฺสา**ติ ''สุงฺกฆาตํ นาม รญฺญา ฐปิตํ โหติ ปพฺพตขเณฺฑ วา นทีติเตฺถ วา คามทฺวาเร วา''ติ (ปารา. ๑๑๓) **ปาฬิยํ** อาคตสฺส ''สุงฺกํ ตโต หนนฺติ…เป.… วินาเสนฺตี''ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๑๑๓) **อฎฺฐกถายํ** นิรุตฺตสฺส ''อิโต ปฎฺฐาย นียมาเน ภเณฺฑ เอตฺตกโต เอตฺตกํ ราชภาคํ คเหตพฺพ''นฺติ ราชาทีหิ ตํตํปเทสสามิเกหิ นิยมิตสฺส ปพฺพตขณฺฑาทิฎฺฐานสฺสฯ **พหี**ติ สุงฺกคหณตฺถาย ปริกปฺปิตสีมโต พหิฯ **ปาเตตี**ติ เอตฺถ ''เถยฺยจิโตฺต''ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ ''ราชารหํ ภณฺฑ''นฺติ ปาฐเสโสฯ ยโต กุโตจิ ภณฺฑโต ปญฺจมาสกํ วา อติเรกปญฺจมาสกํ วา อคฺฆนโก ภาโค ราชาทิเทสสามิกสฺส ทาตโพฺพ โหติ, ตาทิสํ ภณฺฑํ เถยฺยจิโตฺต ยถา พหิ ปตติ, เอวํ ขิปตีติ อโตฺถฯ **ธุวํ ปตตี**ติ เอตฺถาปิ ''ต''นฺติ ปาฐเสโส, ''ภณฺฑ''นฺติ ปกรณโต ลพฺภติฯ ยถา ขิตฺตํ ตํ ภณฺฑํ เอกเนฺตน พหิ ปตตีติฯ หตฺถโต **มุตฺตมเตฺต** ตสฺมึ ภเณฺฑฯ

๒๐๖. ''ธุวํ ปตตี''ติ เอตฺถ พฺยติเรกํ ทเสฺสตุมาห **"ตํ รุเกฺข"**ติอาทิฯ **ต**นฺติ เถยฺยาย พหิ ปาเตตุํ ขิตฺตํ ภณฺฑํ ปฎิหตํ หุตฺวาติ โยชนาฯ **วาตกฺขิตฺตมฺปิ วา**ติ ปาโฐ คเหตโพฺพฯ ''วาตกฺขิโตฺต''ติ ลิงฺควิปลฺลาโส วา ทฎฺฐโพฺพฯ

๒๐๗. **ปจฺฉา**ติ ปติตฎฺฐาเน โถกํ จิรายิตฺวา, อิมินา โถกมฺปิ จิรายิตมเตฺต ปโยคสาธิยํ การิยํ สิทฺธเมวาติ ปาราชิกสฺส การณํ สมฺปนฺนเมวาติ ทเสฺสติฯ เตนาห **"ปาราชิกํ สิยา"**ติฯ

๒๐๘. **"ฐตฺวา"**ติอาทินา ปติตฎฺฐาเน อจิรายิตฺวา คเตปิ ตสฺมึ พหิ ปติตฎฺฐานโต อิตรตฺราปิ จิรายิเตน พหิ ปาตนปฺปโยเคน สาธิยํ การิยํ สิทฺธเมวาติ ปาราชิกการณสฺส สิทฺธตํ ทเสฺสติฯ เตเนวาห **"ปราชโย"**ติฯ **"อติฎฺฐมาน"**นฺติอาทินา ยตฺถ กตฺถจิ อจิรายเนน ปโยคสฺส นิรตฺถกตํ ทเสฺสติฯ เตเนวาห **"รกฺขตี"**ติฯ

๒๐๙. **ตนฺติ** อฏฺฐกถาวจนํฯ

๒๑๐. **สยํ วา วเฏฺฏตี**ติ อโนฺต ฐิโต สยํ วา หเตฺถน วา ปาเทน วา ยฏฺฐิยา วา พหิสีมาย นินฺนฏฺฐานํ ปริวเฏฺฏติฯ **อฏฺฐตฺวา**ติ ปวฏฺฏิตมเตฺต อโนฺต กตฺถจิปิ อฏฺฐตฺวาฯ **วฏฺฏมาน**นฺติ ปวฏฺฏนฺตํฯ **คต**นฺติ พหิสีมํ เกสคฺคมตฺตฏฺฐานมฺปิ อโนฺตสีมมติกฺกมมตฺตํฯ

๒๑๑. ตํ ภณฺฑํ สเจ อโนฺต ฐตฺวา ฐตฺวา พหิ คจฺฉตีติ โยชนาฯ ยทิ อโนฺตสีมาย ฐตฺวา ฐตฺวา พหิสีมํ คจฺฉตีติ อโตฺถฯ **รกฺขตี**ติ อโนฺตสีมาย ปฐมคตินิวตฺตเนเนว เอตสฺส ภิกฺขุโน ปโยคเวคสฺส นิวตฺตตฺตา, ตโต อุปริ นิวตฺตนารหการณสฺส อลทฺธภาเวน อตฺตนา จ คตตฺตา ตถา พหิสีมปฺปตฺตํ ตํ ภณฺฑํ ตํมูลกปโยชกํ ภิกฺขุํ อาปตฺติยา รกฺขตีติ อธิปฺปาโยฯ **สุทฺธจิเตฺตน ฐปิเต**ติ ‘‘เอวํ ฐปิเต วฏฺฏิตฺวา คมิสฺสตี’’ติ เถยฺยจิเตฺตน วินา ‘‘เกวลํ ฐเปสฺสามี’’ติ จิเตฺตน พหิสีมาภิมุขํ นินฺนฏฺฐานํ โอตาเรตฺวา ฐปิเตฯ **สยํ วฏฺฏตี**ติ ภณฺฑํ สยเมว นินฺนฏฺฐานํ นินฺนํ หุตฺวา พหิสีมํ เจ ปวฏฺฏนฺตํ คจฺฉติฯ **วฏฺฏตี**ติ อาปตฺติยา อกรณโต วฏฺฏติฯ

๒๑๒. **คจฺฉเนฺต**ติ โจรสฺส ปโยคํ วินา อตฺตนาว คจฺฉเนฺตฯ **ต**นฺติ ราชเทยฺยปญฺจมาสก อติเรกปญฺจมาสกมตฺตํ สุงฺกวนฺตํ ภณฺฑํฯ นีหเฏปิ นาวหาโรติ โยชนาฯ เกวลํ เถยฺยจิตฺตสฺส อาปตฺติยา อนงฺคภาวโต, ยานาทิปโยชกกายวจีปโยคสฺส อภาวโต, ภณฺฑฏฺฐปิตยานาทิโน อตฺตนาว พหิสีมปฺปตฺตตฺตา, เตเนว ภณฺฑสฺสาปิ คตตฺตา จ ภิกฺขุโน อวหาโร นตฺถีติ อโตฺถฯ

๒๑๓. **ปโยเคน วินา**ติ โจรสฺส สกปโยคมนฺตเรนฯ **อวหาโร น วิชฺชตี**ติ เอตฺถ ยุตฺติ วุตฺตนยาวฯ

๒๑๔. **มณิ**นฺติ ปาทารหํ สุงฺกทาตพฺพมณิรตนํ, เอเตเนว อุปลกฺขณปทตฺตา ยํกิญฺจิ ภณฺฑํ สงฺคหิตเมวฯ **ปาราชิกํ สิยา**ติ ยานสฺส อตฺตนา ปาชิตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **สีมาติกฺกมเน**ติ สุงฺกคฺคหณสฺส นิยมิตฏฺฐานาติกฺกมเนฯ

๒๑๕. **มต**นฺติ ‘‘เอตฺตกภณฺฑโต เอตฺตกํ คเหตพฺพ’’นฺติ ราชูหิ อนุมตํฯ **เสโส กถามโคฺค**ติ ‘‘สุงฺกฏฺฐานํ ปตฺวา สุงฺกิเกสุ นิทฺทายมาเนสุ, กีฬเนฺตสุ, พหิคเตสุ วา ปริเยสิตฺวา อทิสฺวา คจฺฉโต น โทโส, ภณฺฑเทยฺยํ โหตี’’ติ เอวมาทิโก วินิจฺฉยกถามโคฺคฯ **อรญฺญฏฺฐกถาสโม**ติ ‘‘โย จารกฺขฏฺฐานํ ปตฺวา’’ติอาทินา (วิ. วิ. ๑๗๐) ยถาวุตฺตอรญฺญฏฺฐกถาย สทิโส,

> ‘‘กมฺมฏฺฐานํ จิเตฺต กตฺวา;
> จิเนฺตโนฺต อญฺญวิหิโต;
> สุงฺกฏฺฐานํ ปตฺวา คเจฺฉ;
> ภณฺฑเทยฺยํ โหเตวสฺสา’’ติฯ –

อาทินา นเยน วุจฺจมานสทิโสเยวฯ เตเนว คตตฺถตาย อิทานิ น วิจารียตีติ อธิปฺปาโยฯ

สุงฺกฆาตกถาวณฺณนาฯ

๒๑๖. ‘‘ปาโณ นาม มนุสฺสปาโณ วุจฺจตี’’ติ (ปารา. ๑๑๔) **ปาฬิโต** จ ‘‘ตมฺปิ ภุชิสฺสํ หรนฺตสฺส อวหาโร นตฺถี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๑๔) **อฏฺฐกถา**วจนโต จ ปรทาสมนุโสฺสเยว อธิเปฺปโตติ ตเมว ทเสฺสตุมาห **‘‘อโนฺตชาต’’**นฺติอาทิฯ เคหทาสิยา กุจฺฉิมฺหิ ทาสสฺส ชาโต **อโนฺตชาโต** นาม, ตํ วาฯ ธเนน กีโต **ธนกฺกีโต,** ตํ วาฯ **ทินฺนํ วา ปน เกนจี**ติ มาตุลอยฺยกาที

สุ เยน เกนจิ ทาสํ กตฺวา ทินฺนํ วาฯ **ทาส**นฺติ ปเจฺจกํ สมฺพนฺธนียํฯ **กรมรานีตํ วา ทาส**นฺติ ปรวิสยํ วิลุมฺปิตฺวา อาเนตฺวา ทาสภาวาย คหิตสงฺขาตํ กรมรานีตทาสํ วาฯ **หรนฺตสฺส ปราชโย**ติ เอตฺถ ‘‘โจริกาย หริสฺสามี’’ติ อามสเน ทุกฺกฏํ, ผนฺทาปเน ถุลฺลจฺจยํ อาปชฺชิตฺวา ฐิตฏฺฐานโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อติกฺกามยโต ปาราชิกํ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

๒๑๗. **ภุชิสฺสํ วา**ติ ยสฺส กสฺสจิ มนุสฺสสฺส อทาสภูตํฯ **มานุส**นฺติ มนุสฺสชาติกํ สตฺตํฯ **อารูปิต**นฺติ อุปนิกฺขิตฺตํฯ

๒๑๘. **ต**นฺติ อโนฺตชาตาทีสุ ทาเสสุ ยํ กญฺจิ ทาสํฯ **ปลายิตุกาโมวา**ติ ปลาเปตุกาโม นีหริตุกาโมฯ อถ วา ตํ ทาสํ ภุเชหิ อุกฺขิปิตฺวา อยํ ปลายิตุกาโมติปิ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ **ภุเชหี**ติ อุโภหิ หเตฺถหิฯ **ตํ ฐิตฏฺฐานโต**ติ ตสฺส ฐิตฏฺฐานํ ตํฐิตฏฺฐานํ, ตโต ตํฐิตฏฺฐานโต, โจเรน อตฺตนา ฐิตฏฺฐานโตติ อโตฺถ น คเหตโพฺพติ ทเสฺสตุเมวํ วุตฺตํฯ **กิญฺจิ สงฺกาเมตี**ติ เกสคฺคมตฺตมฺปิ ตโต อญฺญํ ฐานํ ปาเปติฯ **ภุเชหิ วา**ติ เอตฺถ **วา**-สโทฺท วกฺขมานปการนฺตราเปโกฺข, ‘‘สงฺกาเมติ วา’’ติ โยเชตพฺพํฯ

๒๑๙. **ตเชฺชตฺวา**ติ ภยกเรน วจเนน เลเสน, อิงฺคิเตน วา ตาเสตฺวา เนนฺตสฺส ตสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **ปทวารโต**ติ ปทวาเรน ยุตฺตา ถุลฺลจฺจยาทโย อาปตฺติโย โหนฺตีติ โยชนาฯ ปฐมปทวารยุตฺตา ถุลฺลจฺจยาปตฺติ, ทุติยปทวารยุตฺตา ปาราชิกาปตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ

๒๒๐. **หตฺถาทีสู**ติ **อาทิ**-สเทฺทน เกสวตฺถาทิํ สงฺคณฺหาติฯ **ต**นฺติ ทาสํฯ **กฑฺฒโตปี**ติ อากฑฺฒโตปิฯ **ปราชโย**ติ ‘‘ปทวารโต’’ติ อนุวตฺตมานตฺตา ปฐมปทวาเร ถุลฺลจฺจยํ, ทุติยปทวาเร อติกฺกเนฺต ปาราชิกนฺติ อโตฺถฯ **อยํ นโย**ติ ‘‘ปทวารโต ยุตฺตา ถุลฺลจฺจยาทโย อาปตฺติโย โหนฺตี’’ติ วุตฺตนโยฯ

๒๒๑. **เวคสาวา**ติ เวเคเนว, โจรสฺส วจเนน กาตพฺพวิเสสรหิเตน พลวคมนเวเคนาติ วุตฺตํ โหติฯ อิมินา อนาปตฺติภาวสฺส การณํ ทเสฺสติฯ

๒๒๒. **สณิก**นฺติ มนฺทคติยาฯ **วทตี**ติ ‘‘คจฺฉ, ยาหิ, ปลายา’’ติอาทิกํ วจนํ กเถติฯ **โสปิ จา**ติ โย มนฺทคติยา คจฺฉโนฺต เอวํ วุโตฺต, โสปิ จฯ

๒๒๓. **ปลายิตฺวา**ติ สามิกํ ปหาย คนฺตฺวาฯ **อญฺญ**นฺติ สามิกายตฺตฏฺฐานโต อญฺญํ ฐานํฯ สาปณํ วีถิสนฺนิเวสยุตฺตํ **นิคมมฺปิ วา**ฯ **ตโต**ติ ปลายิตฺวา ปวิฏฺฐคามาทิโตฯ **ต**นฺติ ปลายิตฺวา ปวิฏฺฐํ ตํ ทาสํฯ

ปาณกถาวณฺณนาฯ

๒๒๔. **เถยฺยา**ติ เถยฺยจิเตฺตนฯ **สปฺปกรณฺฑ**นฺติ สปฺปสยนเปฬํฯ **ยถาวตฺถุ**นฺติ ถุลฺลจฺจยมาหฯ **ฐานโต**ติ สปฺปเปฬาย ฐิตฏฺฐานโตฯ **จาวเน**ติ เกสคฺคมตฺตาติกฺกเมฯ

๒๒๕. **กรณฺฑ**นฺติ สปฺปเปฬํฯ **อุคฺฆาเฏตฺวา**ติ วิวริตฺวาฯ **กรณฺฑตลโต**ติ อโนฺตเปฬาย ตลโตฯ **นงฺคุเฏฺฐ**ติ นงฺคุฏฺฐปริยเนฺตฯ

๒๒๖. **ฆํสิตฺวา**ติ เปฬาปเสฺส ผุสาเปตฺวาฯ **สปฺปกรณฺฑสฺส มุขวฏฺฏิโต**ติ กรณฺฑปุฏมุขวฏฺฏิโตฯ ตสฺส นงฺคุเฏฺฐ มุตฺตมเตฺตติ โยชนาฯ

๒๒๗. **นามโต**ติ นาเมน, นามํ วตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **ปโกฺกสนฺตสฺสา**ติ อวฺหายนฺตสฺสฯ **ตสฺสา**ติ ปโกฺกสกสฺสฯ

๒๒๘. **ตถา**ติ กรณฺฑํ วิวริตฺวาฯ มณฺฑูกมูสิกานํ รวํ กตฺวา นาเมน ปโกฺกสนฺตสฺสาติ โยชนาฯ **วา**-สเทฺทน ลาชาวิกิรณอจฺฉรปหาราทิกํ สงฺคณฺหาติฯ

๒๒๙. **มุข**นฺติ สปฺปกรณฺฑสฺส มุขํฯ **เอวเมว จ กโรนฺตสฺสา**ติ มณฺฑูกสญฺญํ, มูสิกสญฺญํ กตฺวา วา ลาชา วิกิริตฺวา วา อจฺฉรํ ปหริตฺวา วา นามํ วตฺวา ปโกฺกสนฺตสฺสฯ **เยน เกนจี**ติ วุตฺตนีหารโต เยน วา เตน วาฯ

๒๓๐. **น ปโกฺกสติ เจ**ติ ยถาวุตฺตนเยน โยเชตฺวา นามํ วตฺวา น ปโกฺกสติฯ **ตสฺสา**ติ กรณฺฑมุขวิวรกสฺส ภิกฺขุสฺสฯ

อปทกถาวณฺณนาฯ

๒๓๑. **หตฺถิ**นฺติ หตฺถิมฺหิ, ภุมฺมเตฺถ เอว อุปโยควจนํฯ

๒๓๒. **สาลาย**นฺติ หตฺถิสาลายํฯ วสติ เอตฺถาติ **วตฺถุ,** ราชาคารํ, ตสฺส อโนฺต **อโนฺตวตฺถุ,** อโนฺตราชเคหนฺติ อโตฺถฯ **องฺคเณ**ติ อโนฺตราชงฺคเณฯ **ปิ**-สโทฺท ‘‘อโนฺตนคเร’’ติ อวุตฺตมฺปิ สมฺปิเณฺฑติฯ **วตฺถุ จา**ติ **จ**-สเทฺทน องฺคณํ สมุจฺจิโนติฯ **สกลํ องฺคณํ ฐาน**นฺติ หตฺถิโน วิจรณโยคฺคํ องฺคณฎฺฐานํ สนฺธายาห, สกลสาลาติ คเหตพฺพํฯ

๒๓๓. **อพทฺธสฺสา**ติ ยถาวุตฺตสาลาราชวตฺถงฺคณาเปกฺขาย วุตฺตํฯ อพทฺธสฺส หิ หตฺถิโน สกลสาลาทโย ฐานํ, ตทติกฺกเม ฐานาจาวนํ โหตีติ อโตฺถฯ **หี**ติ อวธารเณ วาฯ **‘‘พทฺธสฺส หี’’**ติ โยชนาย วิเสสโตฺถ ทฎฺฐโพฺพ, พทฺธสฺส ปนาติ วุตฺตํ โหติฯ **พทฺธสฺส ปนา**ติ สาลาทีสุ สนฺนิหิตสฺส ปนฯ **ฐิตฎฺฐานญฺจา**ติ สาลาทีสุ ฐิตฎฺฐานญฺจ, จตูหิ ปาเทหิ อกฺกนฺตฎฺฐานนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **พนฺธนญฺจา**ติ คีวาย วา ปจฺฉา ปาททฺวยพนฺธนวลเย วา อุภยตฺถ วา พนฺธนฎฺฐานญฺจฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ฐิตฎฺฐานญฺจ พนฺธนญฺจ ฐานนฺติ ฉ วา ปญฺจ วา ฐานานิ ลพฺภนฺติ, ตสฺมาฯ **เตสํ** ฐานานํฯ **การเย**ติ เอตฺถ ‘‘อาปตฺติ’’นฺติ สามตฺถิยา ลพฺภตีติฯ **หรโต**ติ หตฺถิสาลาทิโต โจริกาย หรนฺตสฺส ฯ **การเย**ติ อามสเน ทุกฺกฎํ, ฐานเภทคณนาย ยาว ปจฺฉิมฎฺฐานา ปุริเมสุ ถุลฺลจฺจยานิ, อนฺติมฎฺฐานา เกสคฺคมตฺตมฺปิ จาวเน ปาราชิกํ กาเรยฺยาติ อโตฺถฯ

๒๓๔. **ฐิตฎฺฐาน**นฺติ จตูหิ ปาเทหิ อกฺกนฺตฎฺฐานํ, อิทญฺจ อพทฺธหตฺถึ สนฺธาย วุตฺตํฯ พทฺธสฺส วินิจฺฉโย สาลาทีสุ พทฺธสฺส วุตฺตวินิจฺฉยสทิโสติ คตตฺถตาย น วุโตฺตฯ

๒๓๕. **เอกํ ฐาน**นฺติ สยิตฎฺฐานมตฺตํฯ **ตสฺมิ**นฺติ คเชฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ ตุรงฺคมหิสาทีสุ ทฺวิปเท จ พหุปฺปเท จฯ

๒๓๖. เอเสว นโย เญฺโยฺย, วตฺตพฺพํ กิญฺจิปิ นตฺถีติ โยชนาฯ ตตฺถ **ตุรงฺคา** อสฺสาฯ **มหิสา** ลุลายาฯ **อาทิ**-สเทฺทน โคคทฺรภโอฎฺฐาทิจตุปฺปทานํ สงฺคโหฯ **นตฺถิ กิญฺจิปิ วตฺตพฺพ**นฺติ อสฺสสาลาราชาคารงฺคณพหินคราทีสุ อพนฺธิตสยนอสฺสาทีนํ ฐานเภโท ยถาวุตฺตสทิสตฺตา น วุโตฺตฯ

พนฺธิตฺวา ฐปิตอสฺสสฺส ปน สเจ โส จตูสุ ปาเทสุ พโทฺธ โหติ, พนฺธนานํ, ขุรานญฺจ คณนาย อฏฺฐ ฐานานิ, สเจ มุเข จ พโทฺธ โหติ, นว ฐานานิ, มุเขเยว พโทฺธ, ปญฺจ ฐานานีติ ฐานเภโท จ ตเถว สสมิคสูกราทิจตุปฺปเทสุ พนฺธิตฺวา ฐปิเตสุ พทฺธพทฺธฏฺฐาเนหิ สห จตูหิ ปาเทหิ อกฺกนฺตฏฺฐานวเสน ลพฺภมาโน ฐานเภโท จ โคมหิเสสุ พเทฺธสุ เอวเมว ลพฺภมาโน ฐานเภโท จ วชาทีสุ ปเทเสสุ ปเวสิเตสุ ทฺวาเรสุ รุกฺขสูจิโย อปเนตฺวา วา อนปเนตฺวา วา นามํ วตฺวา วา อวตฺวา วา ปโกฺกสนฺตสฺส, สาขาภงฺคติณาทีนิ ทเสฺสตฺวา ปโกฺกสิตฺวา วา อปโกฺกสิตฺวา วา ปโลเภนฺตสฺส ตาเสตฺวา นิกฺขมนฺตสฺส สปฺปกรณฺฑเก สปฺปสฺส วุตฺตนเยน ลพฺภมาโน วิเสโส จ เนตโพฺพฯ อิห สพฺพตฺถ ฐานเภเทสุ พหุเกสุปิ อุปนฺตฏฺฐาเนสุ ถุลฺลจฺจยํ, อนฺตฏฺฐาเน ปาราชิกํ วุตฺตสทิสนฺติ อิมสฺส สพฺพสฺส วินิจฺฉยสฺส ‘‘เอเสว นโย’’ติ อิมินาว คตตฺตา, อาหฏโต อวิญฺญายมานสฺส กสฺสจิ วิเสสสฺสาภาวา จ วุตฺตํ ‘‘นตฺถิ กิญฺจิปิ วตฺตพฺพ’’นฺติฯ

ทฺวิปเทปีติ ‘‘ทฺวิปทํ นาม มนุสฺสา ปกฺขชาตา’’ติ (ปารา. ๑๑๕) **ปาฬิยํ** วุตฺตา มนุสฺสา จ มยูราทิโลมปกฺขา จ วคฺคุลิอาทิจมฺมปกฺขา จ ภมราทิอฏฺฐิปกฺขา จาติ เอวมาทิเก สเตฺต จฯ **พหุปฺปเท**ติ ‘‘พหุปฺปทํ นาม วิจฺฉิกา สตปที อุจฺจาลิงฺคปาณกา’’ติ (ปารา. ๑๑๗) **ปาฬิยํ** วุตฺตพหุปฺปทสเตฺต จาติ อโตฺถฯ

เอตฺตาวตา ปาปภิกฺขูนํ เลโสกาสปิทหนตฺถํ ปทภาชเน วุตฺตภูมฏฺฐาทิตึสวินิจฺฉยมาติกากถาสุ ปญฺจวีสติ มาติกากถา ทเสฺสตฺวา อวสิฏฺฐาสุ ปญฺจมาติกากถาสุ สํวิทาวหาโร, สเงฺกตกมฺมํ, นิมิตฺตกมฺมนฺติ มาติกตฺตยกถา ปฐมเมว อทินฺนาทานวินิจฺฉยสมฺภารภูตานํ ปญฺจวีสติยา อวหารานํ ทสฺสนฏฺฐาเน ฐตฺวา –

> ‘‘ปุพฺพสหปโยโค จ, สํวิทาหรณมฺปิ จ;
> สเงฺกตกมฺมํ เนมิตฺตํ, ปุพฺพโยคาทิปญฺจก’’นฺติฯ (วิ. วิ. ๔๒) –

อิมินา สงฺคหิตาติ ตํ ปหาย อวเสเส โอจรโก, โอณิรกฺขโกติ กถาทฺวเย โอจรณกกถาย อาณตฺติกปฺปโยคตฺตา, ตญฺจ โอณิรกฺขเกน กริยมานํ ฐานาจาวนํ สาหตฺถิเกน วา อาณตฺติเกน วา ปโยเคน โหตีติ ตสฺสาปิ ‘‘สาหตฺถาณตฺติโก เจวา’’ติ สาหตฺถิกปญฺจเก ปฐมเมว สงฺคหิตตฺตา จ ถลฏฺฐเวหาสฏฺฐกถาทีสุ สงฺคหิตตฺตา จ ตญฺจ ทฺวยํ น วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

ตตฺถ ‘‘โอจรโก นาม ภณฺฑํ โอจริตฺวา อาจิกฺขตี’’ติ (ปารา. ๑๑๘) **ปาฬิยํ** วุโตฺต โจราปนปุริโส ‘‘โอจรโก’’ติ เวทิตโพฺพฯ โอจรตีติ **โอจรโก,** ตตฺถ ตตฺถ คนฺตฺวา อโนฺต อนุปวิสตีติ วุตฺตํ โหตีติฯ ‘‘โอณิรโกฺข นาม อาหฏํ ภณฺฑํ โคเปโนฺต’’ติ (ปารา. ๑๑๘) **ปาฬิยํ** วุโตฺต มุหุตฺตํ อตฺตนิ ฐปิตสฺส ปรภณฺฑสฺส รกฺขโก ‘‘โอณิรโกฺข’’ติ เวทิตโพฺพฯ โอณิตํ รกฺขตีติ **โอณิรโกฺข,** โย ปเรน อตฺตโน วสนฏฺฐาเน อาภตํ ภณฺฑํ ‘‘อิทํ ตาว ภเนฺต มุหุตฺตํ โอโลเกถ, ยาวาหํ อิทํ นาม กิจฺจํ กตฺวา อาคจฺฉามี’’ติ วุโตฺต รกฺขติ, ตเสฺสตํ อธิวจนํฯ

ทฺวิจตุพหุปฺปทกถาวณฺณนาฯ

๒๓๗. ‘‘ปญฺจหิ อากาเรหิ อทินฺนํ อาทิยนฺตสฺส อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติอาทินา (ปารา. ๑๒๒) นเยน **ปาฬิยํ** อาคตานิ ปญฺจงฺคานิ สงฺคเหตุมาห **‘‘ปเรส’’**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **‘‘ปเรสํ สนฺตกํ ธน’’**นฺติ อิมินา ปรมนุสฺสสนฺตกตา, **‘‘ปเรสนฺติ วิชานิตฺวา’’**ติ อิมินา ปรายตฺตภาวสฺส ชานนํ, **‘‘ครุก’’**นฺติ อิมินา ปาทํ วา อติเรกปาทํ วา อคฺฆนกตา, **‘‘เถยฺยจิตฺ

ตนา’’ติ อิมินา เถยฺยจิตฺตตา, **‘‘ฐานา จาเวตี’’**ติ อิมินา ปญฺจวีสติยา อวหารานํ อญฺญตรสฺส สมงฺคิตาติ เอวเมตฺถ ปญฺจงฺคสงฺคโห เวทิตพฺโพฯ

๒๓๘. เอตฺตาวตา ตึสมาติกากถาวินิจฺฉยํ สงฺคเหตฺวา อิทานิ ‘‘อนาปตฺติ สสญฺญิสฺส วิสฺสาสคฺคาเห ตาวกาลิเก เปตปริคฺคเห ติรจฺฉานคตปริคฺคเห ปํสุกูลสญฺญิสฺสา’’ติอาทินา (ปารา. ๑๓๑) นเยน **ปาฬิยํ** อาคตํ อนาปตฺติวารํ สงฺคเหตุมาห **‘‘อนาปตฺตี’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **สสญฺญิสฺสา**ติ ปรสนฺตกมฺปิ ‘‘สสนฺตก’’นฺติ สุทฺธสญฺญาย คณฺหนฺตสฺส อนาปตฺตีติ สพฺพตฺถ โยเชตพฺพํฯ เอวํ คหิตํ สามิเกหิ ทิสฺวา ยาจิเต อเทนฺตสฺส อุภินฺนํ ธุรนิกฺเขเปน ปาราชิกํฯ

ติรจฺฉานปริคฺคเหติ ติรจฺฉาเนหิ ปริคฺคหิตวตฺถุมฺหิฯ สเจปิ หิ นาคครุฬมาณวก มาณวิกาปิ มนุสฺสเวเสน อาปณํ ปสาเรตฺวา นิสินฺนา โหนฺติ, ภิกฺขุ จ เถยฺยจิตฺเตน เตสํ สนฺตกํ คณฺหาติ, อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ สีหพฺยคฺฆทีปิปภุตีหิ วาฬมิเคหิ คหิตโคจรํ ปฐมํ โมจาเปนฺตสฺส ตํ มุญฺจิตฺวา อตฺตโนปิ หึสนโต โถกํ ขายิเต วาเรนฺตสฺส โทโส นตฺถิฯ เสนาทีสุ ติรจฺฉาเนสุ เยน เกนจิ คหิตํ โคจรํ โมจาเปตุํ วฏฺฏติฯ วุตฺตเญฺหตํ **อฎฺฐกถายํ** ‘‘เสนาทโยปิ อามิสํ คเหตฺวา คจฺฉนฺต ปาตาเปตฺวา คณฺหิตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๑๓๑)ฯ เอวเมว ธมฺมนิเทฺทฺทภาทีหิ คหิตมณฺฑูกาทโย ชีวิตรกฺขนตฺถาย โมจาเปตุํ วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพํฯ

ตาวกาลิกคฺคาเหติ ‘‘ปฎิกริสฺสามี’’ติ ตาวกาลิกํ คณฺหนฺตสฺส เอวํ คหิตํ สเจ ภณฺฑสามิโก ปุคฺคโล วา คโณ วา ‘‘ตุเมฺหว คณฺหถา’’ติ อนุชาเนยฺย, วฏฺฏติฯ นานุชาเนยฺย, น คเณฺหยฺย, ทาตพฺพํฯ อเทนฺตสฺส อุภินฺนํ ธุรนิกฺเขเปน ปาราชิกํฯ ‘‘สงฺฆสนฺตกํ ปน ปฎิทาตุเมว วฎฺฎตี’’ติ **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

วิสฺสาสคฺคาเหติ ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว ปญฺจหงฺคเหิ สมนฺนาคตสฺส วิสฺสาสํ คเหตุํ, สนฺทิโฎฺฐ จ โหติ, สมฺภตฺโต จ, อาลปิโต จ, ชีวติ จ, คหิเต จ อตฺตมโน โหตี’’ติ (มหาว. ๓๕๖) **ปาฬิยํ** อาคตํ ปญฺจหงฺคเหิ สมนฺนาคตสฺส สนฺตกํ วิสฺสาเสน คณฺหนฺตสฺส คหเณ วินิจฺฉโย ยถาวุตฺตสุตฺตวณฺณนาย เวทิตพฺโพฯ ยถาห **สมนฺตปาสาทิกายํ** –

> ตตฺถ สนฺทิโฎฺฐติ ทิฎฺฐมตฺตกมิโตฺตฯ สมฺภโตฺตติ ทฬฺหมิโตฺตฯ อาลปิโตติ ‘‘มม สนฺตกํ ยํ อิจฺฉสิ, ตํ คเณฺหยฺยาสิ, อาปุจฺฉิตฺวา คหเณ การณํ นตฺถี’’ติ วุโตฺตฯ ชีวตีติ อนุฎฺฐานเสยฺยาย สยิโตปิ ยาว ชีวิตินฺทฺริยุปเจฺฉทํ น ปาปุณาติฯ คหิเต จ อตฺตมโนติ คหิเต ตุฎฺฐจิโตฺต โหติ, เอวรูปสฺส สนฺตกํ ‘‘คหิเต เม อตฺตมโน ภวิสฺสตี’’ติ ชานเนฺตน คเหตุํ วฎฺฎติฯ อนวเสสปริยาทานวเสน เจตานิ ปญฺจงฺคานิ วุตฺตานิ, วิสฺสาสคฺคาโห ปน ตีหงฺคเหิ รุหติ – สนฺทิโฎฺฐ, ชีวติ, คหิเต อตฺตมโน, สมฺภโตฺต, ชีวติ, คหิเต อตฺตมโน, อาลปิโต, ชีวติ, คหิเต อตฺตมโนติฯ
>
> โย ปน ชีวติ, น จ คหิเต อตฺตมโน โหติ, ตสฺส สนฺตกํ วิสฺสาสคฺคาเหน คหิตมฺปิ ปุน ทาตพฺพํฯ ททมาเนน จ มตกธนํ ตาว เย ตสฺส ธเน อิสฺสรา คหฎฺฐา วา ปพฺพชิตา วา, เตสํ ทาตพฺพํฯ อนตฺตมนสฺส สนฺตกํ ตเสฺสว ทาตพฺพํฯ โย ปน ปฐมํเยว ‘‘สุฎฺฐุ กตํ ตยา มม สนฺตกํ คณฺหเนฺตนา’’ติ วจีเภเทน วา จิตฺตุปฺปาทมเตฺตน วา อนุโมทิตฺวา ปจฺฉา เกนจิ การเณน กุปิโต ปจฺจาหราเปตุํ น ลภติฯ โยปิ อทาตุกาโมว, จิเตฺตน ปน อธิวาเสติ, น กิญฺจิ วทติ, โสปิ ปุน ปจฺจาหราเปตุํ น ลภติฯ โย ปน ‘‘มยา ตุมฺหากํ สนฺตกํ คหิตํ วา ปริภุตฺตํ วา’’ติ วุเตฺต ‘‘คหิตํ วา โหตุ ปริภุตฺตํ วา, มยา ปน ตํ เกนจิเทว

กรณีเยน ฐปิตํ, ตํ ปากติกํ กาตุํ วฏฺฏตี’’ติ วทติ, อยํ ปจฺจาหราเปตุํ ลภตีติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๓๑)ฯ

เปตปริคฺคเหติ เปตฺติวิสยุปฺปนฺนา จ มริตฺวา ตสฺมึเยว อตฺตภาเว นิพฺพตฺตา จ จาตุมหาราชิกาทโย เทวา จ อิมสฺมึ อเตฺถ เปตา นาม, เตสํ สนฺตกํ คณฺหนฺตสฺส จ อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ สเจปิ หิ สโกฺก เทวราชา อาปณํ ปสาเรตฺวา นิสิโนฺน โหติ, ทิพฺพจกฺขุโก จ ภิกฺขุ ตํ ญตฺวา สตสหสฺสคฺฆนกมฺปิ วตฺถํ ตสฺส วิรวนฺตเสฺสว อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ เทวปูชตฺถํ รุกฺขาทีสุ มฏฺฐวตฺถาทีนิ คณฺหโต นิโทฺทสตาย กิเมว วตฺตพฺพํฯ ปํสุกูลสญฺญาย คณฺหโตปิ อนาปตฺติฯ ตถา คหิตมฺปิ สเจ สสฺสามิกํ โหติ, สามิเก อาหราเปเนฺต ทาตพฺพนฺติ อุปลกฺขณโต เวทิตพฺพํฯ

๒๓๙. **เอตฺถาติ** ทุติยปาราชิกวินิจฺฉเยฯ **จ**-สเทฺทน อวุตฺตสมุจฺจยเตฺถน อวเสสสิกฺขาปทวินิจฺฉเย สงฺคณฺหาติฯ **วตฺตโพฺพติ** มาติกฏฺฐกถาทีสุ วิย อวสาเน กเถตโพฺพฯ **ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉโยติ** สมุฏฺฐานาทิโก ตํตํสิกฺขาปทปาฬิยํ อนาคโต อุปาลิเตฺถราทีหิ ฐปิโต วินิจฺฉโยฯ

๒๔๐. **ปราชิตาเนกมเลนาติ** อปริเมยฺยกปฺปโกฏิสตสหโสฺสปจิตปารมิตาสมฺภูเตน สพฺพญฺญุตญฺญาณปทฏฺฐาเนน อาสวกฺขยญาเณน สห วาสนาย สมุเจฺฉทปฺปหาเนน ปราชิตา ราคาทโย อเนกกิเลสมลา เยน โส ปราชิตาเนกมโล, เตน ปราชิตาเนกมเลน ฯ ชิเนน ยํ ทุติยํ ปาราชิกํ วุตฺตํ, **อสฺส** ทุติยปาราชิกสฺส จ อโตฺถ มยา สมาเสน วุโตฺตฯ **อเสเสน** อติวิตฺถารนเยน **วตฺตุํ** ตสฺส อตฺถํ กเถตุํ โก หิ สมโตฺถติ โยชนาฯ เอตฺถ **จ**-สโทฺท ปฐมปาราชิกสมุจฺจยโตฺถฯ **หิ**-สโทฺท อวธารเณ, เตน อเสเสน ตทตฺถํ วตฺตุํ สมโตฺถ นเตฺถว อญฺญตฺร ตถาคตาติ ทีเปติฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา

วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

ทุติยปาราชิกกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ตติยปาราชิกกถาวณฺณนา

๒๔๑-๒. เอวมติสุขุมนยสมากุลํ ทุติยปาราชิกํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ตติยปาราชิกํ ทเสฺสตุมาห **‘‘มนุสฺสชาติ’’**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **มนุสฺสชาติ**นฺติ ชายตีติ ชาติ, รูปารูปปฏิสนฺธิ, มนุเสฺสสุ ชาติ ยสฺส โส มนุสฺสชาติ, มนุสฺสชาติโก มนุสฺสวิคฺคโหติ วุตฺตํ โหติ, ตํ มนุสฺสชาติํฯ

เอตฺถ จ **มนุเสฺสสูติ** กุสลากุสลมนสฺส อุสฺสนฺนตฺตา มนุสฺสสงฺขาเตสุ นเรสุฯ ‘‘ยํ มาตุกุจฺฉิสฺมึ ปฐมํ จิตฺตํ อุปฺปนฺน’’นฺติ (ปารา. ๑๗๒) **ปทภาชเน** วุตฺตนเยน มาตุกุจฺฉิมฺหิ ปฐมํ อุปฺปชฺชมานปฏิสนฺธิจิตฺตญฺจ ตํสมฺปยุตฺตเวทนาสญฺญาสงฺขารสงฺขาตขนฺธตฺตยญฺจ ตํสหชาตานิ –

‘‘ติลเตลสฺส ยถา พินฺทุ, สปฺปิมโณฺฑ อนาวิโล;
เอวํ วณฺณปฺปฏิภาคํ, ‘กลล’นฺติ ปวุจฺจตี’’ติฯ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๗๒; วิภ. อฏฺฐ. ๒๖) –

วุตฺตานิ ชาติอุณฺณํสุมฺหิ ปสนฺนติลเตเล วา สปฺปิมณฺเฑ วา โอตาเรตฺวา อุกฺขิปิตฺวา วิธุนิเต อเคค ลมฺพมานพินฺทุปฺปมาณกลลสงฺขาตานิ สภาวกานํ กายภาววตฺถุทสกวเสน ตึส รูปานิ จ อภาวกานํ กายวตฺถุทสกวเสน วีสติ รูปานิ จาติ อยํ นามรูปปฏิสนฺธิ อิธ **''ชาตี''**ติ คหิตาฯ **''ยสฺสา''**ติ อิมินา อณฺญูปเทน ''ยาว มรณกาลา เอตฺถนฺตเร เอโส มนุสฺสวิคฺคโห นามา''ติ (ปารา. ๑๗๒) **ปทภาชเน** วุตฺตนเยน ปฐมภวงฺคโต ปฏฺฐาย จุติจิตฺตาสนฺนภวงฺคปริยนฺตสนฺตานสงฺขาตสโตฺต คหิโตฯ อิมินา มนุสฺสวิคฺคหสฺส ปฏิสนฺธิโต ปฏฺฐาย ปาราชิกวตฺถุภาวํ ทเสฺสติฯ

ชานโนฺตติ ''สโตฺต อย''นฺติ ชานโนฺตฯ **ชีวิตา โย วิโยชเย**ติ โย ภิกฺขุ ชีวิตินฺทฺริยา วิโยเชยฺย โวโรเปยฺย, ตสฺส ชีวิตินฺทฺริยํ อุปจฺฉินฺเทยฺย อุปโรเธยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ เตนาห **ปทภาชเน** ''ชีวิตา โวโรเปยฺยาติ ชีวิตินฺทฺริยํ อุปจฺฉินฺทติ อุปโรเธตี''ติ (ปารา. ๑๗๒)ฯ

ตญฺจ ชีวิตินฺทฺริยํ รูปารูปวเสน ทุวิธํ โหติฯ ตตฺถ อรูปชีวิตินฺทฺริยํ อวิคฺคหตฺตา อุปกฺกมวิสยํ น โหติฯ รูปชีวิตินฺทฺริยฺปเจฺฉเทน ปน ตทายตฺตวุตฺติตาย ตํสมกาลเมว โอจฺฉิชฺชมานตาย เอตฺถ สามเญฺญน อุภยมฺปิ คเหตพฺพํฯ อิทญฺจ อตีตานาคตํ น คเหตพฺพํ ตสฺส อวิชฺชมานตฺตาฯ อุปกฺกมวิสยารหํ ปน ปจฺจุปฺปนฺนเมว คเหตพฺพํฯ ตญฺจ ขณสนฺตติอทฺธาวเสน ติวิธํ โหติฯ

ตตฺถ อุปฺปาทฏฺฐิติภงฺควเสน ขณตฺตยปริยาปโนฺน ภาโว **ขณปจฺจุปฺปนฺนํ** นามฯ ตํ สรสภงฺคภูตตฺตา สยํ ภิชฺชมานํ อุปกฺกมสาธิยํ วินาสวนฺตํ น โหติฯ อาตเป ฐตฺวา คพฺภํ ปวิฏฺฐสฺส อนฺธการวิคมนฺตรญฺจ สีเตน โอวรกํ ปวิฏฺฐสฺส วิสภาคอุตุสมุฏฺฐาเนน สีตปนูทนฺตรญฺจ รูปสนฺตติ **สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนํ** นามฯ ปฏิสนฺธิจุตีนมนฺตราฬปฺปวตฺติ ขนฺธสนฺตติ **อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนํ** นามฯ อิมสฺมึ ทฺวเย อุปกฺกมสมฺภโว, ตํวเสน อุปจฺฉิชฺชมานํ ชีวิตํ สนฺตานปริหานิปจฺจยภาวโต สนฺตติอทฺธาปจฺจุปฺปนฺนทฺวยํ ยถาปริจฺฉินฺนกาลมปฺปตฺวา อุปกฺกมวเสน อนฺตราเยว นิรุชฺฌติ, ตสฺมา สนฺตติอทฺธาปจฺจุปฺปนฺนรูปชีวิตินฺทฺริยญฺจ ตํนิโรเธน นิรุชฺฌมานอรูปชีวิตินฺทฺริยญฺจาติ อุภยํ เอตฺถ ''ชีวิตา''ติ คหิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ อิทเมว สนฺธายาห **ปทภาชเน** ''สนฺตตึ วิโกเปตี''ติ (ปารา. ๑๗๒)ฯ

อิมิสฺสาว ปาณาติปาตภาเว อาปตฺติภาวโต เอตฺถ ฐตฺวา **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๗๒) ปาณปาณาติปาตปาณาติปาตีปาณาติปาตปฺปโยคานํ วิภาโค ทสฺสิโตฯ ตตฺถ **ปาโณ**ติ โวหารโต สโตฺต, ปรมตฺถโต อุปจฺฉิชฺชมานํ ชีวิตินฺทฺริยํ, ตํ ''ชีวิตา''ติ อิมินา วุตฺตํฯ **ปาณาติปาโต** นาม วธกเจตนา, โส จ ''วิโยชเย''ติ อิมินา สนฺทสฺสิโตฯ **ปาณาติปาตี** นาม ปุคฺคโล, โส จ ''โย''ติ อิมินา สนฺทสฺสิโตฯ **ปาณาติปาตปฺปโยโค** ปน –

> ''วุตฺตา ปาณาติปาตสฺส;
> ปโยคา ฉ มเหสินา''ติ –

อาทินา นเยน อิเธว วกฺขมานวิภาคตฺตา วกฺขมานนเยเนว ทฏฺฐโพฺพฯ

อสฺส สตฺถํ นิกฺขิเปยฺย วาติ โยชนาฯ **อสฺสา**ติ มนุสฺสชาติกสฺสฯ ''หตฺถปาเส''ติ ปาสฺเส โสฯ **หตฺถปาโส** นาม สมีโปติฯ **อสฺสา**ติ สมีปสมฺพเนฺธ สามิวจนํฯ **สตฺถ**นฺติ เอตฺถ ชีวิตวิหึสนุปกรณภาเวน สมฺมตา ธาราวนฺตอสิอาทิ จ ธารารหิตยฏฺฐิภินฺทิวาลลคุฬาทิ จ อุปลกฺขณวเสน คเหตพฺพาฯ สสติ หึสตีติ สตฺถํฯ เตเนวาห **ปทภาชเน** ''อสึ วา สตฺตึ วา ภินฺทิวาลํ วา ล

คุฑํ วา ปาสาณํ วา สตฺถํ วา วิสํ วา รชฺชุํ วา’’ติฯ อิธาวุตฺตํ กรปาลิกาฉุริกาทิ สมุขํ ‘‘สตฺถํ วา’’ติ อิมินา สงฺคหิตํฯ **นิกฺขิเปยฺยา**ติ ยถา โภคเหตุํ ลภติ, ตถา อุปนิกฺขิเปยฺย, อตฺตวธาย อิจฺฉิตกฺขเณ ยถา คณฺหาติ, ตถา สมีเป เตเนว จิเตฺตน ฐเปยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ อิมินา ถาวรปฺปโยโค สนฺทสฺสิโตฯ

มรเณ คุณํ วา วเทยฺยาติ โยชนา, มรณตฺถาย มรเณ คุณํ วเณฺณตีติ อโตฺถฯ ‘‘ชีวิเต อาทีนวํ ทเสฺสติ, มรเณ คุณํ ภณตี’’ติ (ปารา. ๑๗๒) **ปทภาชเน** วุตฺตตฺตา ‘‘กึ ตุยฺหิมินา ปาปเกน ทุชฺชีวิเตน, โย ตฺวํ น ลภสิ ปณีตโภชนานิ ภุญฺชิตุ’’มิจฺจาทินา นเยน มรณตฺถาย ชีวิเต อวณฺณํ วทโนฺต จ ‘‘ตฺวํ โขสิ อุปาสก กตกลฺยาโณ อกตปาโป, มตํ เต ชีวิตา เสโยฺย, อิโต ตฺวํ กาลกโต วิวิธวิหงฺคมวิกูชิเต ปรมสุรภิกุสุมภูสิตตรุวรนิจิเต ปรมรติกรลฬิตคติภาสิตวิลปิตสุรยุวติคณวิจริเต วรนนฺทเน อจฺฉราสงฺฆปริวาริโต วิจริสฺสสี’’ติอาทินา นเยน มรณตฺถาย มรณานิสํสํ ทเสฺสโนฺต จ ‘‘มรเณ คุณํ วเทยฺย’’อิเจฺจว วุจฺจติฯ

มรณูปายํ เทเสยฺยาติ โยชนาฯ มรณาธิปฺปาเยเนว ‘‘สตฺถํ วา อาหร, วิสํ วา ขาท, รชฺชุยา วา อุพฺพนฺธิตฺวา กาลงฺกโรหี’’ติ **ปทภาชเน** วุตฺตสตฺถหรณานิ จ อวุตฺตมฺปิ โสพฺภนรกปปาตาทีสุ ปปตนญฺจาติ เอวมาทิกํ มรณูปายํ อาจิเกฺขยฺยฯ ‘‘โหติ อยมฺปี’’ติ ปทเจฺฉโท, **อปี**ติ ปุเพฺพ วุตฺตทฺวยํ สมฺปิโณฑิตฯ **เทฺวธา ภินฺนสิลา วิย อสเนฺธโยฺยว โส เญโยฺย**ติ ทฺวิธา ภินฺนปาสาโณ วิย ภควโต ปฏิปตฺติปฏิเวธสาสนทฺวเยน โส ปจฺจุปฺปเนฺน อตฺตภาเว สนฺธาตุมสกฺกุเณโยฺยวาติ ญาตโพฺพติ อโตฺถฯ

๒๔๓. **ถาวราทโย**ติ **อาทิ**-สเทฺทน วิชฺชามยอิทฺธิมยปโยคทฺวยํ สงฺคหิตํฯ

๒๔๔. **ตตฺถา**ติ เตสุ ฉสุ ปโยเคสุฯ สโก หโตฺถ **สหโตฺถ,** เตน นิพฺพโตฺต **สาหตฺถิโก,** ปโยโคฯ อิธ **หตฺถ**คฺคหณํ อุปลกฺขณํ, ตสฺมา หตฺถาทินา อตฺตโน องฺคปจฺจเงฺคน นิปฺผาทิโต วธปฺปโยโค สาหตฺถิโกติ เวทิตโพฺพฯ

๒๔๕. ‘‘ตฺวํ ตํ เอวํ ปหริตฺวา มาเรหี’’ติ ภิกฺขุโน ปรสฺส ยํ อาณาปนํ, อยมาณตฺติโก นโยติ โยชนาฯ **อาณตฺติโก นโย**ติ อาณตฺติเยว อาณตฺติโกฯ เนติ ปวเตฺตตีติ นโย, ปโยคเสฺสตํ นามํฯ

๒๔๖. **ทูร**นฺติ ทูรฏฺฐํฯ **กาเยน ปฏิพเทฺธนา**ติ เอตฺถ กาเยกเทโส หตฺถาทิ กาโย อวยเว สมุทาโยปจารโต ‘‘คาโม ทโฑฺฒ’’ติ ยถาฯ กายปฏิพทฺธํ จาปาทิกํ ปฏิพทฺธํ นาม ปุพฺพปทโลเปน ‘‘เทวทโตฺต ทโตฺต’’ติ ยถาฯ วา-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐ, กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วาติ วุตฺตํ โหติ, ‘‘อุสุอาทินิปาตน’’นฺติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ วิธานํ **วิธิ,** ปโยโคติ อโตฺถฯ

๒๔๗. **อสญฺจาริมุปาเยนา**ติ อสญฺจาริเมน นิจฺจเลน อุปาเยนฯ โอปตนฺติ เอตฺถาติ **โอปาโต,** โส อาทิ เยสํ อปเสฺสนวิสเภสชฺชสํวิธานาทีนํ เต **โอปาตาทโย,** เตสํ วิธานํ **โอปาตาทิวิธานํ,** โอปาตกฺขณนาทิกิริยาฯ

๒๔๘. **วิชฺชายา**ติ อาถพฺพนเวทาคตมรณมนฺตสงฺขาตวิชฺชายฯ **ชปฺปน**นฺติ ยถา ปโร น สุณาติ, ตถา ปุนปฺปุนํ วจนํฯ

๒๔๙. มารเณ สมตฺถา ยา กมฺมวิปากชา อิทฺธิ, อยํ อิทฺธิมโย ปโยโค นามาติ สมฺพนฺโธฯ กมฺมวิปาเก ชาตา **กมฺมวิปากชา,** อิทฺธิ, ยา ‘‘นาคานํ นาคิทฺธิ สุปณฺณานํ สุปณฺณิทฺธิ ยกฺขานํ ยกฺขิทฺธี’’ติอาทินา (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๗๒) พหุธา **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตาฯ ตตฺถ ทิฏฺฐทฏฺฐผุฏฺฐวิสานํ นาคานํ ทิสฺวา, ฑํสิตฺวา, ผุสิตฺวา จ ปรูปฆาตกรเณ **นาคิทฺธิ** เวทิตพฺพาฯ เอวํ เสสานมฺปิฯ อิทฺธิเยว **อิทฺธิมโย,** ภาวนามโย อิทฺธิปฺปโยโค ปเนตฺถ น คเหตพฺโพฯ วุตฺตเญฺหตํ **อฏฺฐกถายํ** –

> ‘‘เกจิ ปน ภาวนามยิทฺธิยาปิ ปรูปฆาตกรณํ วทนฺติฯ สห ปรูปฆาตกรเณน จ อาทิตฺตฆรูปริ ขิตฺตสฺส อุทกฆฏสฺส เภทนํ วิย อิทฺธิวินาสญฺจ อิจฺฉนฺติ, ตํ เตสํ อิจฺฉามตฺตเมวฯ กสฺมา? ยสฺมา ตํ กุสลเวทนาวิตกฺกปริตฺตตฺติกาทีหิ น สเมติฯ กถํ? อยญฺหิ ภาวนามยิทฺธิ นาม จตุตฺถชฺฌานมยา กุสลตฺติเก กุสลา เจว อพฺยากตา จ, ปาณาติปาโต อกุสโลฯ เวทนาตฺติเก อทุกฺขมสุขสมฺปยุตฺตา, ปาณาติปาโต ทุกฺขสมฺปยุตฺโตฯ วิตกฺกตฺติเก อวิตกฺกอวิจารา, ปาณาติปาโต สวิตกฺกสวิจาโรฯ ปริตฺตตฺติเก มหคฺคตา, ปาณาติปาโต ปริตฺโตเยวา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๗๒)ฯ

๒๕๐. **ตตฺถา**ติ เตสุ ฉพฺพิเธสุ ปโยเคสุฯ **อุเทฺทโสปี**ติ อุทฺทิสนํ อุเทฺทโส, ตํสหิโต ปโยโคปิ อุเทฺทโสติ วุตฺตํ โหติ ‘‘กุเนฺต ปเวเสหี’’ติ ยถาฯ เอวํ วตฺตพฺพตาย จ **อนุเทฺทโส**ติ ตพฺพิปรีตวจนเมว ญาปกนฺติ เวทิตพฺพํฯ เอตฺถ เอเกโก อุเทฺทโสปิ อนุเทฺทโสปิ โหตีติ เตสมยํ เภโท ปน ทุวิโธ โหตีติ ปริทีปิโตติ โยชนาฯ อิเมสุ ฉสุ ปโยเคเสฺวว เอเกกเสฺสว อุทฺทิสฺสานุทฺทิสฺสกิริยมานตาย ทุวิธภาวโต เตสํ ทฺวาทสวิโธ เภโท **ปทภาชเน** จ **อฏฺฐกถาย** จ ทีปิโต, ตตฺถ วินิจฺฉยมิทานิ ทสฺสยิสฺสามีติ อธิปฺปาโยฯ

๒๕๑. **พหูสฺวปี**ติ มนุเสฺสสุ พหูสฺวปิฯ **เตน กเมฺมนา**ติ ปหารทานสงฺขาเตน กเมฺมนฯ **พชฺฌตี**ติ อปายํ เนตุํ กมฺมปาเสน กมฺมนฺตรํ นิวาเรตฺวา พชฺฌตีติ อโตฺถฯ

๒๕๒. **ปหาเรปี**ติ ปหรเณปิฯ **เทหิโน**ติ มนุสฺสวิคฺคหสฺสฯ **ตสฺสา**ติ ปหฏสฺสฯ

๒๕๓. **ปหฏมเตฺต วา**ติ ปหฏกฺขเณ วาฯ **ปจฺฉา**ติ ตปฺปจฺจยา กาลนฺตเร วาฯ **อุภยถาปิ จ มเต**ติ ทฺวินฺนํ อาการานมญฺญตเรน มเตปิฯ **หนฺตา** วธโกฯ **ปหฏมตฺตสฺมิ**นฺติ ตสฺมิํ มรณาวรหปหารสฺส ลทฺธกฺขเณเยว, มรณโต ปุพฺพภาเคเยวาติ มตฺตสเทฺทน ทีเปติฯ มรณตฺถาย จ อญฺญตฺถาย จ ทิเนฺนสุ อเนเกสุ ปหาเรสุ มรณตฺถาย ทินฺนปฺปหาเรเนว ยทา กทาจิ มริสฺสติ, ปหารทานกฺขเณเยว ปาราชิกํ โหติฯ อมรณาธิปฺปาเยน ทินฺนปฺปหารพเลน เจ มเรยฺย, น โหตีติ วุตฺตํ โหตีติฯ

๒๕๔. **เทฺว ปโยคา**ติ อุทฺทิสฺสานุทฺทิสฺสกิริยาเภทภินฺนา สาหตฺถิกาณตฺติกา เทฺว ปโยคาฯ

๒๕๕. **กรณสฺสา**ติ กิริยายฯ **วิเสโส**ติ นานตฺตํฯ **อาณตฺตินิยามกา**ติ อาณตฺติํ นิยาเมนฺติ ววตฺถาเปนฺตีติ อาณตฺตินิยามกาฯ

๒๕๖. **ตตฺถา**ติ เตสุ อาณตฺตินิยามเกสุ ฉสุ อาการเสุฯ **โยพฺพนาทิ จา**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ถาวริยมนฺทขิฑฺฑวุทฺธาทิอวตฺถาวิเสโส สงฺคหิโตฯ

๒๕๗. ยํ มาติกาย นิทฺทิฏฺฐํ **สตฺถํ, ตํ** กตมํ?ฯ **สตฺถมารณ**นฺติ สเตฺถ มาเรนฺติ เอเตนาติ สตฺถมารณํ, อสิอาทิวโธปกรณํฯ

๒๕๘. **วิชฺฌน**นฺติ อุสุอาทีหิ วิชฺฌนํฯ **เภทน**นฺติ กกจาทีหิ ทฺวิธากรณํฯ **เฉทน**นฺติ ขคฺคาทีหิ ทฺวิธากรณํฯ **ตาฬน**นฺติ มุคฺคราทีหิ อาฆาตนํฯ **เอวมาทิวิโธ**ติ เอวมาทิปฺปกาโรฯ **อเนโก**ติ พหุโก เภโทฯ **กรณสฺส วิเสโส** กิริยาวิเสโสติ อโตฺถฯ

๒๕๙-๖๐. ''ปุรโต ปหริตฺวาน มาเรหี''ติ โย **ภาสิโต** อาณาปเกน, เตน อาณเตฺตน ปจฺฉโต…เป…. มาริเตติ โยชนาฯ **วตฺถาณตฺติ วิสเงฺกตา**ติ เอตฺถ ''ยํ 'มาเรหี'ติ…เป…. ตโต''ติ วตฺถุวิสเงฺกโต ทสฺสิโตฯ ''ปุรโต…เป…. มาริเต''ติ อาณตฺติวิสเงฺกโต ทสฺสิโตฯ **มูลโฏฺฐ**ติ อาณาปโกฯ **มูล**นฺติ หิ ปุพฺพกิริยานุรูปํ อาณาปนํ, ตตฺถ ฐิโตติ **มูลโฏฺฐ**ฯ

๒๖๑. อิมินา วิสเงฺกเต อาณาปกสฺส อนาปตฺติํ ทเสฺสตฺวา สเงฺกเต อวิราธิเต อุภินฺนมฺปิ ปาราชิกํ ทเสฺสตุมาห **''วตฺถุ''**นฺติอาทิฯ ตํ วตฺถุํ อวิรชฺฌิตฺวา มาริเต อุภเยสํ…เป…. อุทีริโต, ยถาณตฺติ จ มาริเต…เป…. อุทีริโตติ โยชนาฯ **มาริเต** วตฺถุสฺมินฺติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ **อุภเยส**นฺติ อาณาปกอาณตฺตานํฯ **ยถากาล**นฺติ อาณาปกสฺส อาณตฺติกฺขณํ, อาณตฺตสฺส มารณกฺขณญฺจ อนติกฺกมิตฺวาฯ พนฺธนํ พโนฺธ, กมฺมุนา พโนฺธ **กมฺมพโนฺธ**ฯ อถ วา พชฺฌติ เอเตนาติ พโนฺธ, กมฺมเมว พโนฺธ **กมฺมพโนฺธ**ฯ

๒๖๔. **วิสเงฺกโต นา**ติ วิสเงฺกโต นตฺถิ, ทฺวินฺนมฺปิ ยถากาลปริเจฺฉทํ กมฺมพโนฺธเยวาติ อโตฺถฯ

๒๖๕. **สพฺพโส**ติ สเพฺพสุ กาลเภเทสุ, สพฺพโส เวทิตโพฺพติ วา สมฺพโนฺธฯ **สพฺพโส**ติ สพฺพปฺปกาเรนฯ **วิภาวินา**ติ ปณฺฑิเตนฯ โส หิ อตฺถํ วิภาเวตีติ ตถา วุโตฺตฯ

๒๖๖-๗-๘. **''อิมํ คาเม ฐิต''**นฺติ อิทํ ตํ สญฺชานิตุํ วุตฺตํ, น มารณกฺขณฏฺฐานนิยมตฺถายาติ ''ยตฺถ กตฺถจิ ฐิต''นฺติ วตฺวาปิ **''นตฺถิ ตสฺส วิสเงฺกโต''**ติ อาหฯ **ตสฺสา**ติ อาณาปกสฺสฯ **''ตตฺถา''**ติ วา ปาโฐ, ตสฺสํ อาณตฺติยนฺติ อโตฺถฯ **''คาเมเยว** ฐิตํ เวริํ มาเรหี''ติ สาวธารณํ อาณโตฺต วเน เจ ฐิตํ มาเรติ วา **''วเนเยว** ฐิตํ เวริํ มาเรหี''ติ สาวธารณํ วุโตฺต คาเม ฐิตํ เจ มาเรติ วาติ โยชนาฯ ''ภิกฺขุนา สาวธารณ''นฺติ จ โปตฺถเกสุ ลิขนฺติ, ตํ อคฺคเหตฺวา **''วเน วา สาวธารณ''**นฺติ ปาโฐเยว คเหตโพฺพฯ วิคโต สเงฺกโต อาณตฺตินิยาโม เอตฺถาติ **วิสเงฺกโต**ฯ

๒๖๙. **สพฺพเทเสสู**ติ คามวนองฺคณเคหาทีสุ สเพฺพสุ ฐาเนสุฯ **เภทโต**ติ นานตฺตโตฯ

๒๗๐. ''สเตฺถน ปน มาเรหี''ติ เยน เกนจิ โย **อาณโตฺต,** เตน เยน เกนจิ สเตฺถน มาริเต วิสเงฺกโต นตฺถีติ โยชนาฯ

๒๗๑-๒. **อิมินา วาสินา หี**ติ เอตฺถ หีติ ปทปูรเณฯ **''อิมินา อสินา** มาเรยฺยา''ติ วุโตฺต **อเญฺญน อสินา** มาเรติ วา ''ตฺวํ อิมสฺส อสิสฺส เอตาย ธาราย มารย'' อิติ วุโตฺต ตํ **เวริํ** สเจ **อิตราย ธาราย** มาเรติ **วา ถรุนา** มาเรติ **วา ตุเณฺฑน** มาเรติ **วา,** ตถา มาริเต วิสเงฺกโตเยว โหตีติ โยชนาฯ **ถรุนา**ติ ขคฺคมุฏฺฐินาฯ **ตุเณฺฑนา**ติ ขคฺคตุเณฺฑนฯ **''วิสเงฺกโต วา''**ติ สเงฺกตวิราเธเนว ปาราชิกํ น โหตีติ ทสฺสนปทเมตํฯ

๒๗๓. **สพฺพาวุธกชาติสู**ติ อิธาวุตฺตกรปาลิกาฉุริกาทิสพฺพปหรณสามญฺญสุฯ **วิเสส โต**ติ เภทโตฯ

๒๗๔. **ปเรนา**ติ ภิกฺขุนาฯ **โส**ติ อาณโตฺตฯ **นิสินฺนํ นํ มาเรติ, วิสงฺเกโต น วิชฺชตี**ติ ‘‘คจฺฉนฺตเมว มาเรหี’’ติ สาวธารณํ อวุตฺตตฺตา ‘‘นิสิโนฺนปิ โสเยวา’’ติ ตํ มาเรนฺตสฺส วิสงฺเกโต น โหติ, อวธารณํ อนฺตเรน กถนํ ตํ สญฺชานาเปตุํ วุจฺจตีติ อิริยาปถนิยามกํ น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

๒๗๕-๖. อสติ สาวธารเณ วิสงฺกตาภาวํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ สาวธารเณ อิริยาปถนฺตเรสุ วิสงฺเกตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘นิสินฺนํเยวา’’**ติอาทิฯ ‘‘นิสินฺนํเยว มาเรหี’’ติ วุโตฺต คจฺฉนฺตํ มาเรติ, วิสงฺเกตนฺติ ญาตพฺพํฯ ‘‘คจฺฉนฺตํเยว มาเรหี’’ติ วุโตฺต นิสินฺนํ มาเรติ, วิสงฺเกตนฺติ ญาตพฺพนฺติ โยชนาฯ อิมเมว โยชนากฺกมํ สนฺธายาห **‘‘ยถากฺกม’’**นฺติฯ

๒๗๗. **วิชฺฌิตฺวา**ติ สราทีหิ วิชฺฌิตฺวาฯ

๒๗๘. **ฉินฺทิตฺวา**ติ อสิอาทีหิ ฉินฺทิตฺวาฯ ปุน **โส**ติ ปโยโคฯ

๒๗๙. **กรเณสู**ติ วิชฺฌนาทิกิริยาวิเสเสสุฯ

๒๘๐-๑. เอตฺตาวตา อาณตฺตินิยามกนิเทฺทสํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ทีฆาทิลิงฺคเวเสนาปิ สมฺภวนฺตํ วิสงฺเกตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ทีฆ’’**นฺติอาทิฯ ‘‘ทีฆํ…เป.… ถูลํ มาเรหีติ อนิยเมตฺวา อาณาเปตี’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๑๗๔) **อฎฺฐกถา**วจนโต เอว-การํ วินา ‘‘ทีฆํ มาเรหี’’ติ อนิยเมตฺวา เกนจิ โย **อาณโตฺต** โหติ, โสปิ อาณโตฺต ยํ กิญฺจิ ตาทิสํ สเจ มาเรติ, นตฺถิ ตตฺถ วิสงฺเกโต, อุภินฺนมฺปิ ปราชโยติ โยชนาฯ เอวํ **‘‘รสฺส’’**นฺติอาทิสพฺพปเทหิปิ ปเจฺจกํ โยชนา กาตพฺพาฯ **อนิยเมตฺวา**ติ วิสงฺกตาภาวสฺส เหตุทสฺสนํฯ **เอว**กาโร วากฺยาลงฺกาโรฯ **ตตฺถา**ติ อาณตฺติกปฺปโยเคฯ ‘‘อุภินฺนมฺปิ ปราชโย’’ติ วุตฺตตฺตา อาณาปกํ วินา อญฺญํ ยถาวุตฺตกฺขณํ มนุสฺสวิคฺคหํ **‘‘ยํ กิญฺจิ ตาทิส’’**นฺติ อิมินา ทเสฺสติฯ

สเจ อาณาปโก อาณาเปตฺวา อตฺตานเมว มาเรติ, อาณาปโก ทุกฺกฎํ อาปชฺชิตฺวา มรติ, อาณตฺตสฺส ปาราชิกํฯ อาณาปเกน อตฺตานมุทฺทิสฺส อาณตฺติยา กตาย อาณโตฺต อชานิตฺวา ตาทิสํ อญฺญํ มาเรติ, โอกาสสฺส อนิยมิตตฺตา อาณาปโก มุจฺจติ, อิตโร กมฺมุนา พชฺฌติฯ ยทิ ‘‘อมุกสฺมิํ รตฺติฎฺฐาเน วา ทิวาฎฺฐาเน วา นิสินฺนํ อีทิสํ มาเรหี’’ติ โอกาสํ นิยเมตฺวา อาณาเปติ, ตตฺถ อาณาปกโต อญฺญสฺมิํ มาริเต อุภินฺนมฺปิ ปาราชิกํฯ ตโต พหิ มาริเต วธกเสฺสว กมฺมพโนฺธฯ อาณาปโก อตฺตานเมว อุทฺทิสฺส อาณาเปติ, อิตโร จ ตเมว ตตฺถ มาเรติ, อาณาปกสฺส ทุกฺกฎํ, อาณตฺตสฺส ปาราชิกํฯ สเจ อญฺญตฺถ มาเรติ, มูลโฎฺฐ มุจฺจติฯ อชานิตฺวา อญฺญํ ตตฺถ วา อญฺญตฺถ วา มาเรติ, วธโก ปาราชิกํ อาปชฺชติ, มูลโฎฺฐ มุจฺจติฯ อานนฺตริยวตฺถุมฺหิ อานนฺตริเยน สทฺธิํ โยเชตพฺพํฯ

๒๘๒. โย มนุสฺสํ กญฺจิ อุทฺทิสฺส สเจ โอปาตํ ขณติ, ตถา โอปาตํ ขณนฺตสฺส ตสฺส ทุกฺกฎํ นาม อาปตฺติ โหตีติ อชฺฌาหารโยชนาฯ โยชนา จ นาเมสา ยถารุตโยชนา, อชฺฌาหารโยชนาติ ทุวิธาฯ ตตฺถ ปาฐาคตปทานเมว โยชนา **ยถารุตโยชนา,** อูนปูรณตฺถมชฺฌาหารปเทหิ สห ปาฐาคตปทานํ โยชนา **อชฺฌาหารโยชนา**ติ เวทิตพฺพาฯ **‘‘ขณนฺตสฺส จ โอ**

ปาต’’นฺติ โปตฺถเกสุ ปาโฐ ทิสฺสติฯ **‘‘ขณนฺตสฺส ตโถปาต’นฺติ** ปาโฐ สุนฺทโร’’ติ **นิสฺสเนฺทเห** วุตฺตํฯ **‘‘อาวาฏ**นฺติ เอตสฺส ‘โอปาต’นฺติ ปริยาโย’’ติ จ วุตฺตํฯ ตโตปิ –

> ‘‘มนุสฺสํ กญฺจิ อุทฺทิสฺส;
> โย เจ ขณติวาฏกํ;
> ขณโต ตํ ตถา ตสฺส;
> โหติ อาปตฺติ ทุกฺกฏ’’นฺติฯ –

ปาโฐ สุนฺทรตโรฯ ชาตปถวิํ ขณนฺตสฺส ปาราชิกปโยคตฺตา ปโยคคณนาย ทุกฺกฏํฯ

๒๘๓. **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ อาวาเฏฯ **ตสฺสา**ติ ปติตสฺส มนุสฺสวิคฺคหสฺสฯ **ทุกฺขสฺสุปฺปตฺติยา**ติ ทุกฺขุปฺปตฺติเหตุฯ **ตสฺสา**ติ เยน อาวาโฏ ขโต, ตสฺส ภิกฺขุโนฯ **ปติตฺวา** โส เจ มรติ, ตสฺมิํ **มเต ตสฺส** ภิกฺขุโน ปาราชิกํ ภเวติ โยชนาฯ

๒๘๔. **อญฺญสฺมิ**นฺติ ยํ สมุทฺทิสฺส อาวาโฏ ขโต, ตโต อญฺญสฺมิํฯ **อนุทฺทิสฺสก**นฺติ กิริยาวิเสสนํ, อนุทฺทิสฺสกํ กตฺวาติ อโตฺถฯ โอปาตวิเสสนํ เจ, ‘‘อนุทฺทิสฺสโก โอปาโต’’ติ ปทเจฺฉโทฯ ‘‘อคฺคมกฺขายตี’’ติอาทีสุ (สํ. นิ. ๕.๑๓๙; อ. นิ. ๔.๓๔; ๑๐.๑๕; อิติวุ. ๙๐; เนตฺติ. ๑๗๐) วิย โอ-การฏฺฐาเน อ-กาโร, ม-การาคโม จ ทฏฺฐโพฺพ, อโนทิสฺสโก โอปาโต ขโต โหตีติ อโตฺถฯ

๒๘๕. ‘‘เอตฺถ ปติตฺวา โย โกจิ มรตู’’ติ อโนทิสฺสโก โอปาโต สเจ ขโต โหติ, ยตฺตกา นิปติตฺวา มรนฺติ เจ, อสฺส ตตฺตกา โทสา โหนฺตีติ โยชนาฯ **‘‘โย โกจี’’**ติ อิมินา อตฺตโน มาตาปิตโร จ สงฺคหิตาฯ **โทสา**ติ กมฺมพนฺธโทสา, ปาราชิกํ ปน เอกเมวฯ **อสฺสา**ติ เยน อโนทิสฺส โอปาโต ขโต, ตสฺสฯ

๒๘๖. **อานนฺตริยวตฺถุสฺมิํ** มเตติ ปาฐเสโส, ‘‘ตตฺถ ปติตฺวา’’ติ อธิกาโร, อรหเนฺต, มาตริ, ปิตริ จ ตสฺมิํ ปติตฺวา มเต กาลกเตติ อโตฺถฯ **อานนฺตริยก**นฺติ เอตฺถ สกเตฺถ, กุจฺฉิเต , สญฺญายํ วา ก-ปจฺจโย ทฏฺฐโพฺพฯ **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘อานนฺตริยวตฺถุสฺมิ’’นฺติ อิมสฺมิํ สมาสปเท อวยวภูตมฺปิ ‘‘วตฺถุสฺมิ’’นฺติ อิทญฺจ ‘‘ตตฺถ ปติตฺวา มเต’’ติ อิทญฺจ อากฑฺฒติฯ **ถุลฺลจฺจยาทีนํ** วตฺถุสฺมิํ ตตฺถ ปติตฺวา มเต **ถุลฺลจฺจยาทโย โหนฺตี**ติ โยชนาฯ ตสฺมิํ อาวาเฏ ปติตฺวา ยกฺขาทีสุ มเตสุ, ปาราชิกวตฺถุโน ทุกฺขุปฺปตฺติยญฺจ ถุลฺลจฺจยํ, มนุสฺสวิคฺคเห มเต ปาราชิกํ, ติรจฺฉาเน มเต ปาจิตฺติยนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๘๗. **ปาณาติปาตา เทฺว**ติ ทฺวินฺนํ มตตฺตา เทฺว ปาณาติปาตา, เอเกน ปาราชิกํ, อิตเรน กมฺมพโนฺธเยวฯ **เอโกเวเกกธํสเน**ติ มาตุ วา ทารกสฺส วา มรเณ เอโก ปาณาติปาโตวฯ

๒๘๘. โจเรหิ อนุพโทฺธ **เอตฺถ** อาวาเฏ ปติตฺวา มริสฺสติ เจ, โอปาตขณกเสฺสว ปาราชิกํ โหติ กิราติ โยชนาฯ **กิรา**ติ อนุสฺสวเน อรุจิสูจกํฯ

๒๘๙-๙๐. **เวริโน** ภิกฺขุโต อเญฺญ เวริปุคฺคลาฯ **ตตฺถ** ตสฺมิํ โอปาเต สเจ มนุสฺสํ **ปาเตตฺวา มาเรนฺติ,** ตถา เวริโน ตตฺถ สยเมว ปติตํ มนุสฺสํ พหิ นีหริตฺวา สเจ มาเรนฺติ, ตตฺถ **โอปปาติกา** มนุสฺสา โอปาเต นิพฺพตฺติตฺวา ตโต **นิกฺขนฺตุํ อสโกฺกนฺตา มตา เจ** สิยุํ, **สพฺพตฺถ จ** ยถาวุตฺตสพฺพวาเรสุ โอปาตขณกเสฺสว ปราชโยติ โยชนาฯ **นิพฺพตฺติตฺวา** หีติ

เอตฺถ **หีติ** ปทปูรเณฯ ยตฺถ ยตฺถ นิปาตสทฺทานํ อโตฺถ น ทสฺสิโต, ตตฺถ ตตฺถ ปทปูรณมตฺตตา เวทิตพฺพาฯ

๒๙๑. **ยกฺขาทโย**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ติรจฺฉานานํ สงฺคโหฯ **วตฺถุวสา**ติ ถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยานํ วตฺถุภูตยกฺขติรจฺฉานานํ วสาฯ **ถุลฺลจฺจยาทโย**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ปาจิตฺติยสงฺคโหฯ

๒๙๓. **อยํ นโย**ติ ‘‘อนาปตฺตี’’ติ ยถาวุโตฺต นโยฯ

๒๙๔-๕. **พชฺฌนฺตี**ติ สเจ อวสฺสํ พชฺฌนฺติฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ปาเสฯ **‘‘หตฺถโต มุตฺตมตฺตสฺมิ’’**นฺติ อิมินา ปโยคสฺส อตฺถสาธกตํ ทีเปติฯ

๒๙๖. ยํ ปน อุทฺทิสฺส ปาโส **โอฑฺฑิโต,** ตโต อญฺญสฺส พนฺธเน ตุ อนาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ

๒๙๗. **มุธา วาปี**ติ อมูเลน วาปิฯ **มูลฏฺฐเสฺสวา**ติ ปาสการกเสฺสวฯ **กมฺมพโนฺธ**ติ ปาณาติปาโตฯ พชฺฌติ เอเตนาติ พโนฺธ, กมฺมเมว พโนฺธ กมฺมพโนฺธฯ ปาราชิกมเตฺต วตฺเพฺพปิ ยาว โส วตฺตติ, ตาว ตตฺถ พชฺฌิตฺวา มตสเตฺตสุ ปฐมมตสฺส วเสน ปาราชิกํ, อวเสสานํ ปาณาติปาตสงฺขาตสฺส อกุสลราสิโน สมฺภวโต ตํ สพฺพํ สงฺคเหตฺวา สามเญฺญน ทฺวยมฺปิ ทเสฺสตุมาห ‘‘กมฺมพโนฺธ’’ติฯ

๒๙๘. ‘‘สเจ เยน ลโทฺธ, โส อุคฺคฬิตํ วา ปาสํ สณฺฐเปติ, ตสฺส ปเสฺสน วา คจฺฉเนฺต ทิสฺวา วติํ กตฺวา สมฺมุเข ปเวเสติ, ถทฺธตรํ วา ปาสยฏฺฐิํ ฐเปติ, ทฬฺหตรํ วา ปาสรชฺชุํ พนฺธติ, ถิรตรํ วา ขาณุกํ อาโกเฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๗๖) **อฏฺฐกถา**คตํ วินิจฺฉยํ สงฺคหิตุมาห **‘‘ปาสมุคฺคฬิตมฺปิ วา’’**ติฯ เอตฺถ อวุตฺตสมุจฺจยเตฺถน **ปิ**-สเทฺทน ‘‘สณฺฐเปตี’’ติอาทิกา ‘‘พนฺธตี’’ติ ทสฺสิตกิริยาวสานา ปโยคา ทสฺสิตาฯ **ถิรํ วาปี**ติ เอตฺถ **อปิ**-สโทฺท อฏฺฐกถาย อวสิฏฺฐํ ‘‘ขาณุกํ อาโกเฏตี’’ติ กิริยํ สมฺปิณฺเฑติ อุภยตฺถปิ ปการนฺตรวิกปฺปตฺถตฺตาติ คเหตพฺพาฯ **เอว**นฺติ เอวํ สติฯ เยน ปาโส ลโทฺธ, เตนาปิ เอวํ ปาเส กตวิเสเส สตีติ วุตฺตํ โหติฯ **อุภินฺน**นฺติ ปาสการกสฺส จ อิทานิ ลภิตฺวา ปฏิชคฺคนฺตสฺส จาติ อุภเยสํฯ

๒๙๙-๓๐๐. **โย**ติ ปาสการโก, ลทฺธปาสโกติ อิเมสํ โย โกจิฯ **อุคฺคฬาเปตฺวา**ติ วิฆาเฏตฺวา, ยถา ตตฺถ ปาณิโน น พชฺฌนฺติ, เอวํ กตฺวาติ อโตฺถฯ **ตตฺถ จา**ติ ปุน สณฺฐปิเต ปาเส จฯ โก วิมุจฺจติ? เยน ลโทฺธ, โสฯ

๓๐๑-๒. **โคเปตฺวา**ติ โคปนเหตุ โมโกฺข น โหตีติ โยชนาฯ ‘‘สีหํ ทิสฺวา ภยํ โหตี’’ติอาทีสุ วิย เหตุมฺหิ ตฺวา-ปจฺจโย ทฏฺฐโพฺพฯ **ตมโญฺญ...เป.... น จ มุจฺจตี**ติ เอตฺถ **น จา**ติ เนวฯ **นาเสตฺวา สพฺพโส วา**ติ โส ยถา ยสฺส กสฺสจิ สตฺตสฺส วินาโสปกรณํ น โหติ, ตถา ฉินฺทนาทีหิ นาเสตฺวาฯ **ตํ** ปาสยฏฺฐิํฯ โก วิมุจฺจติ? ปาสการโกฯ

๓๐๓. **สูลํ โรเปนฺตสฺสา**ติ สูลํ นิขณนฺตสฺสฯ **สเชฺชนฺตสฺสา**ติ สณฺฐเปนฺตสฺสฯ

๓๐๔. **อสญฺจิจฺจา**ติ เอตฺถ ‘‘กเตน ปโยเคนา’’ติ ปาฐเสโส, ‘‘มเตปิ อนาปตฺตี’’ติ เอเตหิ สมฺพโนฺธฯ ‘‘อิมินาหํ อุปกฺกเมน อิมํ มาเรสฺสามี’’ติ อเจเตตฺวา อปกเปฺปตฺวา อวธกเจตโน หุตฺวา กเตน อญฺญตฺถิเกนปิ อุปกฺกเมน ปเร มเตปิ อาปตฺติ นตฺถีติ อโตฺถ, **มุสลุสฺสาปนาทิวตฺถูสุ** (ปารา. ๑๘๐) วิย อยํ สโตฺตติสญฺญี หุตฺวา ‘‘อิมินา อุปกฺกเมน อิมํ มาเรสฺสามี’’ติ วี

ติกฺกมสมุฏฺฐาปกเจตนาสมฺปยุตฺตวิกปฺปรหิโต หุตฺวา อญฺญตฺถิเกน ปโยเคน มนุสฺสํ มเตปิ ปาราชิกํ นตฺถีติ วุตฺตํ โหติฯ

อชานนฺตสฺสาติ ''อิมินา อยํ มริสฺสตี''ติ อชานนฺตสฺส อุปกฺกเมน ปเร มเตปิ อนาปตฺติ, **วิสคตปิณฺฑปาตวตฺถุมฺหิ** (ปารา. ๑๘๑) วิย ''อิทํ การณ''นฺติ อชานิตฺวา กเตน มนุสฺเส มเตปิ อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ **''ตถา''**ติ อิมินา ''อนาปตฺตี''ติ อากฑฺฒติฯ **อมรณจิตฺตสฺส** อมรณิจฺฉาสหิตจิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปเร มเตปิ อนาปตฺติ **วุทฺธปพฺพชิตาทิวตฺถูสุ** (ปารา. ๑๘๐) วิยาติ อโตฺถฯ อุมฺมตฺตกาทโย วุตฺตสรูปาเยวฯ

๓๐๕. **''มนุสฺสปาณิมฺหี''**ติ อิมินา มนุสฺสภาโว องฺคภาเวน ทสฺสิโตฯ **''สจสฺส จิตฺตํ มรณูปสํหิต''**นฺติ อิมินา มรณูปสํหิตจิตฺตตา ทสฺสิตาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา

วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

ตติยปาราชิกกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

จตุตฺถปาราชิกกถาวณฺณนา

๓๐๖-๗. เอวํ นาติสเงฺขปวิตฺถารนเยน ตติยปาราชิกวินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ จตุตฺถปาราชิกวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **''อสนฺต''**นฺติอาทิฯ ตตฺถ ''อสนฺต''นฺติ อเปกฺขิตฺวา ''อตฺตนี''ติ จ ''ฌานาทิเภท''นฺติ อเปกฺขิตฺวา ''อุตฺตริมนุสฺสธมฺม''นฺติ จ ''สมุทาจเรยฺยา''ติ อเปกฺขิตฺวา ''โย ภิกฺขู''ติ จ สามตฺถิยา ลพฺภตีติ อชฺฌาหริตฺวา ''อตฺตนิ อสนฺต''นฺติอาทินา นเยน โยเชตพฺพํฯ

อตฺตนิ อสนฺตนฺติ ตสฺมึ อตฺตภาเว อตฺตโน สนฺตาเน อนุปฺปาทิตตาย อวิชฺชมานํฯ **อตฺตสฺสิตเมว กตฺวา**ติ อตฺตุปนายิกํ กตฺวา อตฺตนิ วิชฺชมานํ วิย กตฺวา ตํ อุปเนตฺวา ฯ **ภวํ อธิฏฺฐาย จ วตฺตมาน**นฺติ ปฏิสนฺธิโต ปฏฺฐาย จ วตฺตนฺตํ ภวํ จิเตฺตน อธิฏฺฐหิตฺวา ตเกฺกตฺวา, จิเตฺต ฐเปตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **อญฺญาปเทสญฺจ วินา**ติ ''โย เต วิหาเร วสตีธ ภิกฺขู''ติอาทินา นเยน วกฺขมานํ ปริยายกถํ ฐเปตฺวาฯ **อธิมานญฺจ วินา**ติ อทิเฏฺฐ ทิฏฺฐสญฺญิตาทิสภาวํ อธิคตมานสงฺขาตํ ''อธิคตอุตฺตริมนุสฺสธโมฺม อหมฺหี''ติ อธิมานญฺจ ฐเปตฺวาฯ **ฌานาทิเภท**นฺติ ฌานาทโย เภทา วิเสสา ยสฺส ตํ ฌานาทิเภทํ, ''อุตฺตริมนุสฺสธโมฺม นาม ฌานํ วิโมโกฺข สมาธิ สมาปตฺติ ญาณทสฺสนํ มคฺคภาวนา ผลสจฺฉิ กิริยา กิเลสปฺปหานํ วินีวรณตา จิตฺตสฺส สุญฺญาคาเร อภิรตี''ติ (ปารา. ๑๙๘, ๑๙๙) **ปทภาชเน** วุตฺตํ ฌานาทิธมฺมวิเสสนฺติ อโตฺถฯ ''อุตฺตริมนุสฺสธมฺมนฺติ อุตฺตริมนุสฺสานํ ฌายีนเญฺจว อริยานญฺจ ธมฺม''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๙๗) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตํ ฌานลาภีหิ เจว อฏฺฐหิ อริยปุคฺคเลหิ จ อธิคตตฺตา เตสํ สนฺตกนฺติ สงฺขฺยํ คตํ **อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ**ฯ

วิญฺญตฺติปเถ ฐิตสฺส กาเยน วา วาจาย วา โย ภิกฺขุ สมุทาจเรยฺยาติ อชฺฌาหริตฺวา โยเชตพฺพํฯ **วิญฺญตฺติปเถ ฐิตสฺสา**ติ ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเร ปเทเส ฐิตสฺส ''อิตฺถิยา วา ปุริสสฺส วา คหฏฺฐสฺส วา ปพฺพชิตสฺส วา''ติ (ปารา. ๑๙๘) **ปทภาชเน** วุตฺตสฺส ยสฺส กสฺสจิฯ **กาเยน วา**ติ หตฺถมุทฺทาทิวเสน กาเยน วาฯ ''สิกฺขาปจฺจกฺขานํ หตฺถมุทฺทาย สีสํ น โอตรติ, อิทํ อภูตาโรจนํ หตฺถมุทฺทายปิ โอตรตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๑๕) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา อิธ

หตฺถมุทฺทาทิหตฺถวิกาโร จ องฺคปจฺจงฺคโจปนญฺจ “กาเยนา”ติ อิมินา คเหตพฺพํฯ **วาจาย วา**ติ โย สวนูปจาเร ฐิโต เตน วิญฺญาตุํ สกฺกุเณยฺยน เยน เกนจิ โวหาเรน วาฯ **โย ภิกฺขู**ติ โย อุปสมฺปนฺโน เถโร วา นโว วา มชฺฌิโม วาฯ **สมุทาจเรยฺยา**ติ “ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชามี”ติอาทิวจนปฺปกาเรสุ ยํ กญฺจิ ปการํ วเทยฺยฯ **ตทเตฺถ**ติ เตน วุตฺตวากฺยสฺส อเตฺถฯ **ญาเต วา**ติ ญาเต เอวฯ มาตุคามํ วา ปุริสํ วา ยํ กิญฺจิ อุทฺทิสฺส วุเตฺต, เตเนว วา อนุทฺทิสฺส วุเตฺต สวนูปจาเร ฐิเตน เยน เกนจิ มนุสฺสภูเตน วจนสมนนฺตรเมว “อยํ ปฐมชฺฌานลาภี”ติอาทิเกยถาวุเตฺต อตฺถปฺปกาเร ญาเตเยวฯ “โส”ติ อชฺฌาหริตฺวา “โส ปุน รุฬฺหิภาเว อภโพฺพ”ติ โยเชตพฺพํ, อตฺตนิ อวิชฺชมานคุณํ สนฺตํ วิย กตฺวา อิจฺฉาจาเร ฐตฺวา เอวํ กถิตปุคฺคโล สีเล ปติฏฺฐาย อุปรูปริ ลพฺภมานโลกิยโลกุตฺตรคุเณหิ พุทฺธิสงฺขาตํ สาสเน พุทฺธิมธิคนฺตุํ อนรโหติ อโตฺถ ฯ กึ วิยาติ อาห **“ยเถว…เป…. รุฬฺหิภาเว”**ติฯ **“ยถา”**ติ เอเตน สมฺพโนฺธ “ตถา”ติ, ยถา ตาโล มตฺถกจฺฉิโนฺน อภโพฺพ ปุน วิรุฬฺหิยา, โสปิ ปาราชิกํ อาปโนฺน ตเถว ทฏฺฐโพฺพติ อโตฺถฯ

๓๐๘-๙. อิทานิ “ญาเตว อภโพฺพ”ติ จ “อญฺญาปเทสญฺจ วินา”ติ จ เอตสฺมึ วากฺยทฺวเย พฺยติเรกตฺถวเสน สมฺภวนฺตํ อาปตฺติเภทํ ทเสฺสตุมาห **“อสนฺตเมวา”**ติอาทิฯ

อนนฺตรนฺติ “ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชามี”ติอาทิวจนสมนนฺตรเมวฯ **โส**ติ ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเร ฐตฺวา เยน ตํ วจนํ สุตํ, โส ปโร ปุคฺคโลฯ **ชานาติ เจ**ติ “อยํ ปฐมชฺฌานลาภี”ติอาทิวเสน เตน วุตฺตวจนปฺปกาเรน อตฺถํ อวิราเธตฺวา อจิเรเนว สเจ ชานาตีติ อโตฺถฯ โย ปน ฌานาทีนํ อตฺตนา อลทฺธภาเวน วา อาคเม อุคฺคหปริปุจฺฉาทิวเสน อปริจิตตฺตา วา ฌานาทิสรูปํ อชานโนฺตปิ เกวลํ “ฌานํ วิโมโกฺข สมาธิ สมาปตฺตี”ติอาทิวจนานํ สุตปุพฺพตฺตา เตน “ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชามี”ติอาทิวจเน วุเตฺต “ฌานํ กิร เอส สมาปชฺชตี”ติ ยทิ เอตฺตกมตฺถมฺปิ ชานาติ, โสปิ “ชานาติ”เจฺจว **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๑๕) วุโตฺตติ คเหตโพฺพฯ **จุโต หีติ หิ**-สโทฺท อวธารเณ, อตฺตนา วุเตฺต เตน ตตฺตเกเยว ญาเต โส อสนฺตคุณทีปโก ปาปปุคฺคโล ผลสมฺปตฺติสมฺปนฺนํ อิมํ สาสนามตมหาปาทปํ อารุยฺหาปิ ผลํ อปริภุญฺชิตฺวา วิราเธตฺวา ปติตฺวา มโต นาม โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ อิมเสฺสวตฺถสฺส “อสนฺต”มิจฺจาทินา ปฐมํ วุตฺตสฺสปิ พฺยติเรกตฺถํ ทเสฺสตุํ อนุวาทวเสน วุตฺตตฺตา ปุนรุตฺติโทโส น โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อิทานิ ตํ พฺยติเรกตฺถํ ทเสฺสตุมาห **“โน เจ…เป…. โหตี”**ติฯ ยสฺส โส อาโรเจติ, โส **เจ** น **ชานาติ, อสฺส** อสนฺตคุณทีปกสฺส มุสาวาทิโนฯ

“อญฺญาปเทสญฺจ วินา”ติ อิมินา ทสฺสิตพฺยติเรกตฺถสฺส ภาวาภาเว สมฺภวนฺตํ อาปตฺติเภทํ ทเสฺสตุมาห **“โย เต”**ติอาทิฯ โย ภิกฺขุ **เต** ตว **อิธ** อิมสฺมึ วิหาเร วสตีติ โยชนาฯ **ทีปิเต**ติ อตฺตโน อธิปฺปาเย ปกาสิเตฯ **ชานาติ เจ**ติ โย ตถา วุตฺตวจนํ อโสฺสสิ, โส “เอส อญฺญาปเทเสน อตฺตโน ฌานลาภิตํ ทีเปตี”ติ วา “เอโส ฌานลาภี”ติ วา วจนสมนนฺตรเมว สเจ ชานาติฯ **อสฺสา**ติ เอวํ กถิตวจนวโต ตสฺส ภิกฺขุโนฯ **ตํ** เตน วุตฺตวจนํฯ **ทุกฺกฏเมว โหติ,** น ถุลฺลจฺจยนฺติ อโตฺถฯ อตฺตโน อาวาสการานํ ทายกานํ อญฺญสฺส ปวตฺตึ กเถนฺตสฺส วิย อตฺตโนเยว อสนฺตคุณํ สนฺตมิว กตฺวา กถนากาโร อิมาย คาถาย อตฺถโต วุโตฺตติ ทฏฺฐโพฺพฯ

เอตฺถ จ **ฌานลาภีติ จาติ** อวุตฺตสมุจฺจยเตฺถน **จ**-สเทฺทน **ปาฬิยํ** (ปารา. ๒๒๐) อาคตา อวเสสปริยายวารา จ สงฺคหิตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ ตถา **ฌานลาภี**ติ เอตฺถ **ฌาน**คฺคหเณน วิโมกฺขาทีนญฺจ อุปลกฺขิตตฺตา ฌานาทิทสวิธอุตฺตริมนุสฺสธมฺมวิสยปริยายกถํ สุตฺวตา

ตงฺขเณ ตทเตฺถ ญาเต ปริยายสมุลฺลาปเกน อาปชฺชิตพฺพํ ถุลฺลจฺจยญฺจ อวิญฺญาเต วา จิเรน วิญฺญาเต วา อาปชฺชิตพฺพํ ทุกฺกฏญฺจ อิมาย คาถาย อตฺถโต ทสฺสิตเมวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๓๑๐. **เอต**นฺติ ยถาวุตฺตปฺปการํ ฌานาทิเภทํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํฯ **อธิมานา**ติ ‘‘อธิคโตห’’นฺติ เอวํ อุปฺปนฺนมานา, อธิกมานาติ อโตฺถ, ‘‘อยํ ธโมฺม มยา อธิคโต’’ติ ทฬฺหมุปฺปเนฺนน มาเนน กเถนฺตสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ **วุโตฺต อนาปตฺตินโย**ติ อาปตฺติยา อภาโว **อนาปตฺติ,** สา เอว นโย เนตโพฺพ พุชฺฌิตโพฺพติ กตฺวา, อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อธิมาเนนา’’ติ **เอวํ วุโตฺต** ภควตาติ อโตฺถ, ‘‘อธิคตธโมฺมห’’นฺติ อธิมาเนน ‘‘อหํ ปฐมชฺฌานลาภี’’ติ อาทีนิ วทนฺตสฺส อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ

อยมธิมาโน กสฺส โหติ, กสฺส น โหตีติ เจ? อริยานํ น โหติ มคฺคปจฺจเวกฺขณาทีหิ ปญฺจหิ ปจฺจเวกฺขณาหิ สญฺชาตโสมนสฺสานํ วิติณฺณกงฺขตฺตาฯ ทุสฺสีลสฺสาปิ น โหติ ตสฺส อริยคุณาธิคเม นิรุสฺสาหตฺตาฯ สุสีลสฺสาปิ กมฺมฏฺฐานานุโยครหิตสฺส นิทฺทารามตาทิมนุยุตฺตสฺส น โหติ วิสฺสฏฺฐภาวนาภิโยคตฺตาฯ สุปริสุทฺธาย สีลสมฺปตฺติยา ปติฏฺฐาย สมถภาวนามนุยุตฺตสฺส รูปารูปสมาปตฺติยํ ปตฺตาสิโน วา วิปสฺสนาภิยุตฺตสฺส โสปกฺกิเลโสทยพฺพยญาณลาภิโน วา อุปฺปชฺชติฯ โส สมถวิปสฺสนาภาวนาหิ กิเลสสมุทาจารสฺส อภาเว อุปฺปเนฺน เต วิเสสภาคิโน ภวิตุํ อทตฺวา ฐิติภาคิโน กตฺวา ฐเปตีติ เวทิตโพฺพฯ

ปนาติ อปิ-สทฺทโตฺถฯ **‘‘เอว’’**นฺติ อิมินา ‘‘อนาปตฺตินโย วุโตฺต’’ติ ปจฺจามสติฯ **‘‘อวตฺตุกามสฺสา’’**ติ อิทญฺจ **ปาฬิยํ** อาคตํ ‘‘อนุลฺลปนาธิปฺปายสฺสา’’ติ (ปารา. ๒๒๒, ๒๒๕) อิทญฺจ อนตฺถนฺตรํฯ อวตฺตุกามสฺสาติ เอวํ วุโตฺตติ โยชนาฯ โกหเญฺญน ปาปิจฺฉาปกตสฺส ‘‘ฌานาทีนํ ลาภิมฺหี’’ติ วทนฺตสฺส อชฺฌาสโย อุลฺลปนาธิปฺปาโย นาม, ตถา อหุตฺวา สพฺรหฺมจารีสุ อญฺญํ พฺยากโรนฺตสฺส เอวเมว อนาปตฺติภาโว วุโตฺต ภควตาติ อโตฺถฯ **อาทิกสฺสาปิ** เอวํ วุโตฺตติ โยชนาฯ ‘‘อนาปตฺติ อาทิกมฺมิกสฺสา’’ติ (ปารา. ๒๒๒) อาทิกมฺมิกสฺสาปิ อนาปตฺติภาโว วุโตฺต ภควตาติ อโตฺถฯ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท วคฺคุมุทาตีริยา ภิกฺขู อาทิกมฺมิกาฯ อวุตฺตสมุจฺจยเตฺถน **ตถา**-สเทฺทน อิธ อวุตฺตอุมฺมตฺตกขิตฺตจิตฺตเวทนฏฺฏา คหิตาฯ

๓๑๑. **ปาปิจฺฉตา**ติ ‘‘เอวํ มํ ชโน สมฺภาเวสฺสตี’’ติ ฌานลาภิตาทิเหตุกาย สมฺภาวนาย สมฺภาวนานิมิตฺตสฺส ปจฺจยปฏิลาภสฺส ปตฺถนาสงฺขาตาย ปาปิกาย ลามิกาย อิจฺฉาย สมนฺนาคตภาโว จฯ **ตสฺสา**ติ ยํ ฌานาทิเภทภินฺนํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ สมุลฺลปิ, ตสฺส ธมฺมสฺสฯ **อสนฺตภาโว**ติ อตฺตสนฺตาเน ปจฺจุปฺปนฺนชาติยํ อนุปฺปาทิตภาเวน อวิชฺชมานภาโวฯ **มนุสฺสกสฺส อาโรจนเญฺจวา**ติ วุตฺตวจนสฺส อตฺถํ ตงฺขเณ ชานนกสฺส มนุสฺสชาติกสฺส ‘‘ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชิ’’นฺติอาทินา นเยน สวนูปจาเร ฐตฺวา อาโรจนญฺจฯ นญฺญาปเทเสน อาโรจนญฺจาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘โย เต วิหาเร วสติ, โส ภิกฺขุ ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชี’’ติอาทินา (ปารา. ๒๒๐) นเยน ปวตฺตอญฺญาปเทสํ วินา อุชุกเมว อาโรจนญฺจฯ **ตเทว ญาณ**นฺติ ตทา เอว ญาณํ, อจิรายิตฺวา วุตฺตกฺขเณเยว ชานนนฺติ อโตฺถฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ จตุตฺถปาราชิกาปตฺติยํฯ **ธีรา** วินยธราฯ

๓๑๒. **ปฐเม ทุติเย จเนฺต**ติ มนุสฺสวิคฺคหปาราชิกวชฺชิเต ยถาวุตฺตปาราชิกตฺตเยฯ **ปริยาโย น วิชฺชตี**ติ ปาราชิกาปตฺติปทํ ปริยายวจนํ น ลภติฯ ‘‘น ปเนตเร’’ติ อิทํ เอตฺถาปิ โยเชตพฺพํ, อิตเร ปน ตติยปาราชิเก ปริยาโย น วิชฺชตีติ อโตฺถฯ ‘‘มรณวณฺณํ วา สํวเณฺณยฺยา’’ติ (ปารา. ๑๗๒) จ ‘‘อโมฺภ ปุริส กิํ ตุยฺหิมินา’’ติอาทินา (ปารา. ๑๗๑) จ ‘‘โย เอวํ มรติ, โส ธนํ วา ลภตี’’ติอาทินา (ปารา. ๑๗๕) จ ปริยาเยน วทนฺตสฺส ปาราชิกเมวาติ วุตฺตํ โหติฯ

อาณตฺติ ปาราชิกเหตุอาณตฺติกปฺปโยโคฯ **น ปเนตเร**ติ ปฐมจตุตฺถปาราชิกทฺวเย ปน ปาราชิกเหตุภูตา อาณตฺติ น ลภตีติ อโตฺถฯ

๓๑๓. **อาที**ติ ปฐมปาราชิกํฯ **เอกสมุฏฺฐาน**นฺติ เอกการณํฯ สมุฏฺฐาติ อาปตฺติ เอตสฺมาติ สมุฏฺฐานํ, การณํ กายาทิฯ ตํ ปน ฉพฺพิธํ กาโย, วาจา, กายวาจา, กายจิตฺตํ, วาจาจิตฺตํ, กายวาจาจิตฺตนฺติฯ เตสํ วินิจฺฉยํ **อุตฺตเร** (อุ. วิ. ๓๒๕ อาทโย) ยถาคตฏฺฐาเนเยว จ วณฺณยิสฺสามฯ ตตฺริทํ เอกสมุฏฺฐานํ เอกํ กายจิตฺตํ สมุฏฺฐานํ เอตสฺสาติ กตฺวาฯ เตนาห **“ทฺวงฺคํ กายจิตฺตโต”**ติฯ ‘‘ตํ สมุฏฺฐาน’’นฺติ อชฺฌาหาโรฯ เยน สมุฏฺฐาเนน ปฐมปาราชิกาปตฺติ อุปฺปชฺชติ, ตํสมุฏฺฐานสงฺขาตํ การณํฯ องฺคชาตสงฺขาตํ กายญฺจ เสวนจิตฺตญฺจาติ ทฺวยํ องฺคํ อวยวํ เอตสฺสาติ **ทฺวงฺคํ,** ตทุภยสภาวนฺติ อโตฺถ ยถา ‘‘ทฺวงฺคํ จตุตฺถชฺฌาน’’นฺติฯ **เสสา**ติ อวสิฏฺฐานิ ตีณิ ปาราชิกานิฯ **ติสมุฏฺฐานา**ติ กายจิตฺตํ, วาจาจิตฺตํ, กายวาจาจิตฺตนฺติ ติสมุฏฺฐานาตีณิ สมุฏฺฐานานิ เอเตสนฺติ กตฺวาฯ **เตส**นฺติ เตสํ ติณฺณํ สมุฏฺฐานานํฯ **องฺคานี**ติ อวยวานิฯ **สตฺต** กาโย, จิตฺตํ, วาจา, จิตฺตํ, กาโย, วาจา, จิตฺตนฺติ, ตํสภาวาติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๑๔. **อาที**ติ เมถุนธมฺมปฏิเสวนจิตฺตสมฺปยุตฺตเจตนาสภาวํ ปฐมปาราชิกํฯ สุโขเปกฺขายุตํ อุทีริตนฺติ โยชนาฯ อิฏฺฐาลมฺพณปฏิลาภาทิโสมนสฺสเหตุมฺหิ สติ สุขเวทนาสมฺปยุตฺตํ โหติ, ตสฺมิํ อสติ อุเปกฺขาเวทนาย สมฺปยุตฺตํ โหตีติ วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ

ตติยํ ทุกฺขเวทนนฺติ ตติยํ มนุสฺสวิคฺคหปาราชิกํ โทสจิตฺตสมฺปยุตฺตเจตนาสภาวตฺตา ทุกฺขเวทนาย สมฺปยุตฺตนฺติ อโตฺถฯ

ทุติยนฺติ อทินฺนาทานเจตนาลกฺขณํ ทุติยปาราชิกํฯ โลเภน ปรสนฺตกํ โจริกาย คณฺหนฺตสฺส โสมนสฺสสมฺปยุตฺตํ โหติ, โกเธน อภิภูตสฺส วิลุมฺปิตฺวา วา วิลุมฺปาเปตฺวา วา คณฺหโต โทมนสฺสสมฺปยุตฺตํ โหติ, โสมนสฺสํ, โทมนสฺสญฺจ วินา อคฺคเหตุกาโม วิย หุตฺวา อุทาสีนสฺส คณฺหโต อุเปกฺขาสมฺปยุตฺตํ โหตีติ **“ติเวทนมุทีริต”**นฺติ อาหฯ

จตุตฺถญฺจาติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสมุลฺลปนเจตนาลกฺขณํ จตุตฺถปาราชิกญฺจฯ สมฺภาวนิจฺฉาย ปจฺจยาสาย วา ตุฏฺฐตุฏฺฐเสฺสว ‘‘อหํ ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชามี’’ติอาทินา นเยน อตฺตโน อุตฺตริมนุสฺสธมฺมลาภิตํ วทนฺตสฺส โสมนสฺสสมฺปยุตฺตํ โหติ, อญฺญปุคฺคเลสุ ปฏิหตจิตฺตสฺส กลหปุเรกฺขารตาย วทโต โทมนสฺสสมฺปยุตฺตํ โหติ, ปจฺจยาลาเภน ชิฆจฺฉาทิทุกฺขํ สหิตุมสกฺกุเณยฺยตาย อุทาสีนสฺส วทโต อุเปกฺขาสมฺปยุตฺตํ โหตีติ **“ติเวทนมุทีริต”**นฺติ อาหฯ

๓๑๕. **อฎฺฐ จิตฺตานี**ติ โลภสหคตานิ อฏฺฐ จิตฺตานิ ลพฺภเรติ โยชนา, ลพฺภนฺตีติ อโตฺถ, เจตนาสภาเวน ปฐมปาราชิเกน สมฺปยุตฺตานีติ วุตฺตํ โหติฯ เอวมุปริปิฯ **ทุเว**ติ ปฏิฆสมฺปยุตฺตานิ เทฺว จิตฺตานิฯ **ทส จิตฺตานี**ติ โลภสหคตานิ อฏฺฐ, เทฺว ปฏิฆสมฺปยุตฺตานีติฯ **ลพฺภเร**ติ สมฺปยุตฺตภาเวน ลพฺภนฺติฯ

๓๑๖. **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ยถาวุตฺตจิเตฺตหิ สมฺปยุตฺตํ, เตน เหตุนาฯ **กฺริยา**ติ กรเณน อาปชฺชิตพฺพตฺตา กิริยาฯ วีติกฺกมสญฺญาย อภาเวน มุจฺจนโต สญฺญาย วิโมโกฺข เอตสฺสาติ **สญฺญาวิโมกฺขํฯ โลกวชฺชนฺติ** โลเกน อกุสลภาวโต วชฺชนียนฺติ **ทีปิตํ** ปกาสิตํฯ

๓๑๗. **อาปตฺติยํเยวา**ติ **เอว**กาเรน น สิกฺขาปเทติ ทเสฺสติฯ **อิทํ วิธาน**นฺติ สมุฏฺฐานาทิกํ อิทํ ยถาวุตฺตํ วิธานํฯ **วิภาวินา**ติ ปญฺญวตา วินยธเรนฯ

๓๑๘-๙. มุทุปิฏฺฐิ จาติ ลตา วิย นมิตฺวา กรณํ ทเสฺสตฺวา นจฺจิตุํ สมวาหิตฺวา มุทุก ตปิฏฺฐิโก จฯ **ลมฺพี จา**ติ ปลมฺพมาเนน ทีฆฺเฆน องฺคชาเตน ยุโตฺตฯ ลมฺพตีติ **ลมฺพํ,** องฺคชาตํ, ตํ ยสฺส อตฺถิ โส ลมฺพีฯ อิเม เทฺวปิ กามปริฬาหาตุรภาเว สติ อตฺตโน องฺคชาตํ อตฺตโน มุขํ, วจฺจมคฺคญฺจ ปเวเสตฺวา วีติกฺกมิตุมรหตฺตา ปาราชิกาปนฺนสทิสตฺตา ปริวชฺชิตาฯ **มุขคฺคาหี**ติ มุเขน คหณํ **มุขคฺคาโห,** โส เอตสฺส อตฺถีติ มุขคฺคาหี, ปรสฺส องฺคชาตํ มุเขน คณฺหนฺโตติ อโตฺถฯ **นิสีทโก**ติ ปรสฺส องฺคชาเต อตฺตโน วจฺจมเคฺคน นิสีทนฺโตฯ อิเม เทฺว สหวาสิกานํ สีลวินาสนโต อเญฺญหิ สํวสิตุํ อนรหาติ ปาราชิกาปนฺนสทิสตฺตา วิวชฺชิตาฯ **เตส**นฺติ อสํวาสตาสามเญฺญน จตฺตาโร ปาราชิกาปเนฺน สงฺคณฺหาติฯ ‘‘เตสญฺจ มเคฺคนมคฺคปฏิปตฺติสามเญฺญน ปฐมปาราชิกาปนฺนเสฺสว อนุโลมิกาติ คเหตพฺพา’’ อิเจฺจวํ **นิสฺสเนฺทเห** วุตฺตํฯ อิมินา จ อกตวีติกฺกมานมฺปิ มุทุปิฏฺฐิอาทีนํ จตุนฺนํ อนุโลมปาราชิกภาโว วุโตฺตติ วิญฺญายติฯ

สมนฺตปาสาทิกายํ ปน –

> ‘‘อปรานิปิ ลมฺพี, มุทุปิฏฺฐิโก, ปรสฺส องฺคชาตํ มุเขน คณฺหาติ, ปรสฺส องฺคชาเต อภินิสีทตีติ อิเมสํ จตุนฺนํ วเสน จตฺตาริ อนุโลมปาราชิกานีติ วทนฺติฯ เอตานิ หิ ยสฺมา อุภินฺนํ ราควเสน สทิสภาวูปคตานํ ธมฺโม ‘เมถุนธมฺโม’ติ วุจฺจติ, ตสฺมา เอเตน ปริยาเยน เมถุนํ ธมฺมํ อปฺปฏิเสวิตฺวาเยว เกวลํ มเคฺคน มคฺคปฺปเวสนวเสน อาปชฺชิตพฺพตฺตา เมถุนธมฺมปาราชิกสฺส อนุโลเมนฺตีติ ‘อนุโลมปาราชิกานี’ติ วุจฺจนฺตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๓๓) –

วุตฺตตฺตา จ ตพฺพณฺณนาย จ **สารตฺถทีปนิยํ** –

> ‘‘ลมฺพํ ทีฆตาย ปลมฺพมานํ องฺคชาตเมตสฺสาติ ลมฺพีฯ โส เอตฺตาวตา น ปาราชิโก, อถ โข ยทา อนภิรติยา ปีฬิโต อตฺตโน องฺคชาตํ มุเข วา วจฺจมเคฺค วา ปเวเสติ, ตทา ปาราชิโก โหติฯ มุทุกา ปิฏฺฐิ เอตสฺสาติ มุทุปิฏฺฐิโก, กตปริกมฺมาย มุทุกาย ปิฏฺฐิยา สมนฺนาคโตฯ โสปิ ยทา อนภิรติยา ปีฬิโต อตฺตโน องฺคชาตํ อตฺตโน มุเข ปเวเสติ ตทา ปาราชิโก โหติฯ ปรสฺส องฺคชาตํ มุเขน คณฺหาตีติ โย อนภิรติยา ปีฬิโต ปรสฺส สุตฺตสฺส วา ปมตฺตสฺส วา องฺคชาตํ อตฺตโน มุเขน คณฺหาติฯ ปรสฺส องฺคชาเต อภินิสีทตีติ โย อนภิรติยา ปีฬิโต ปรสฺส องฺคชาตํ กมฺมนิยํ ทิสฺวา อตฺตโน วจฺจมเคฺคน ตสฺสูปริ อภินิสีทติ, ตํ อตฺตโน วจฺจมคฺคํ ปเวเสตีติ อโตฺถฯ ลมฺพีอาทโย จตฺตาโร กิญฺจาปิ ปฐมปาราชิเกน สงฺคหิตา, ยสฺมา ปน อุภินฺนํ ราคปริยุฏฺฐานสงฺขาเตน ปริยาเยน เมถุนํ ธมฺมํ อปฺปฏิเสวิโน โหนฺติ, ตสฺมา วิสุํ วุตฺตา’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๒๓๓) –

วุตฺตตฺตา จ กตวีติกฺกมาเยเวเต ‘‘ปาราชิกา’’ติ คเหตพฺพาฯ

ภิกฺขุนีนญฺจ จตฺตารีติ เอตฺถ ‘‘อสาธารณานี’’ติ ปาฐเสโส, ภิกฺขูหิ อสาธารณานิ ภิกฺขุนีนเมว นิยตานิ อุพฺภชาณุมณฺฑลิกา, วชฺชปฏิจฺฉาทิกา, อุกฺขิตฺตานุวตฺติกา, อฏฺฐวตฺถุกาติ จตฺตาริ ปาราชิกานิ จฯ **วิพฺภนฺตา ภิกฺขุนี สย**นฺติ เอตฺถ ‘‘เตสํ อนุโลมิกา’’ติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ เตสํ จตุนฺนํ ปาราชิกานํ อนุโลมิกา สยํ วิพฺภนฺตา ภิกฺขุนี จาติ โยชนาฯ จิตฺตวสิกา หุตฺวา อตฺตนา นิวตฺถจีวรมฺปิ หิ มาตุคามานํ นิวาสนนีหาเรน สยเมว นิวาเสตฺวา คิหิเวสํ โรเจตฺวา คหิตมเตฺต สาสนโต จุตา ภิกฺขุนี จาติ วุตฺตํ โหติฯ เอวํกรเณน คิหิภาวาปนฺนตา สามเญฺญน สํวาสารหา น โหนฺตีติ อิเมสํ จตุนฺนํ ปาราชิกานํ อนุโลมิกา ชาตาฯ

ตถาติ ยถา อิเม ทสฺสิตา เตน อสํวาสารหตาย, ภิกฺขุภาวาย อภพฺพตาย จ ปาราชิกาว, ตถา เอกาทส อภพฺพปุคฺคลาปิ โหนฺตีติ อโตฺถ ฯ **เอกาทสาภพฺพา**ติ มาตุฆาตโก, ปิตุฆาตโก, อรหนฺตฆาตโก, สงฺฆเภทโก, โลหิตุปฺปาทโก, ปณฺฑโก, ติรจฺฉานคโต, อุภโตพฺยญฺชนโก, เถยฺยสํวาสโก, ภิกฺขุนิทูสโก, ติตฺถิยปกฺกนฺตโกติ เอกาทส ฯ **สเพฺพเต จตุวีสติ** เอเต สเพฺพ จตุวีสติ ปุคฺคลา สโมธานโต เวทิตพฺพาติ อธิปฺปาโย ฯ

๓๒๐. อิเม จตุวีสติ ปาราชิกา ปุคฺคลา สีสจฺฉิโนฺนว ชีวิตุํ อิธ ภิกฺขุภาวาย อภพฺพาติ วุตฺตาติ โยชนา ฯ

๓๒๑. อิเมสํ เอกาทสนฺนํ อภพฺพตาย เหตุทสฺสนตฺถมาห **“ปณฺฑโก จา”**ติอาทิ ฯ **ปณฺฑโก จา**ติ อาสิตฺตปณฺฑโก, อุสูยปณฺฑโก, ปกฺขปณฺฑโก, โอปกฺกมิกปณฺฑโก, นปุํสกปณฺฑโกติ วุโตฺต ปญฺจวิโธ ปณฺฑโก จ ฯ **ติรจฺฉาโน**ติ ติริยํ อญฺฉติ คจฺฉตีติ ‘‘ติรจฺฉาโน’’ติ คหิโต นาคสุปณฺณาทิโก สพฺพติรจฺฉานโยนิโก จ ฯ ยกฺขาทโย สเพฺพ อมนุสฺสาปิ อิธ ติรจฺฉาเนเยว สงฺคหิตาติ เวทิตพฺพา ฯ **อุภโตพฺยญฺชโนปิ จา**ติ อิตฺถิปุริสพฺยญฺชนสาธเกหิ อุภโต กมฺมโต ชาตานิ ถนาทิกานิ พฺยญฺชนานิ ยสฺสาติ นิรุโตฺต อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชโน , ปุริสอุภโตพฺยญฺชโนติ ทุวิโธ อุภโตพฺยญฺชโน จ ฯ **วตฺถุวิปนฺนา**ติ ตพฺภาวภาวิตาย ภิกฺขุภาโว วสติ เอตฺถาติ **วตฺถุ,** ปุคฺคลานํ ภิกฺขุภาวารหตา, สา ปน ปพฺพชฺชากฺขนฺธกาคตสพฺพโทสวิรหิตคุณสมฺปยุตฺตตา, ตํ วิปนฺนํ ปณฺฑกภาวาทิโยเคน เยสํ เต ‘‘วตฺถุวิปนฺนา’’ติ คเหตพฺพา ฯ **หิ**-สโทฺท เหตุมฺหิ ฯ ยสฺมา วตฺถุวิปนฺนา, ตสฺมา อิธ อตฺตภาเว ปพฺพชฺชาย อภพฺพาติ วุตฺตํ โหติ ฯ **“อเหตุปฏิสนฺธิกา”**ติ วจเนน อิเมสํ วิปากาวรณยุตฺตภาวมาห, อิมินา เอเตสํ มคฺคาธิคมสฺส วาริตภาโว ทสฺสิโตติ เวทิตพฺพํ ฯ

๓๒๒. **ปญฺจานนฺตริกา**ติ กมฺมาวรเณน ยุตฺตตาย สคฺคโมกฺขสมฺปตฺติโต ปริหายิตฺวา มรณานนฺตรํ อปายปฏิสนฺธิยํ นิยตา มาตุฆาตกาทโย ปญฺจานนฺตริกา จ ฯ **เถยฺยสํวาโสปิ จา**ติ ลิงฺคเตฺถนโก, สํวาสเตฺถนโก, อุภยเตฺถนโกติ ติวิโธ เถยฺยสํวาสโก จ ฯ **ทูสโก**ติ ปกตตฺตาย ภิกฺขุนิยา เมถุนํ ปฏิเสวิตฺวา ตสฺสา ทูสิตตฺตา ภิกฺขุนึ ทูเสตีติ ‘‘ภิกฺขุนิทูสโก’’ติ วุโตฺต จ ฯ **ติตฺถิปกฺกนฺตโก จา**ติ ติตฺถิยานํ ลทฺธึ, เวสญฺจ โรเจตฺวา ตํ คเหตฺวา เตสมนฺตรํ ปวิโฎฺฐ จ ฯ อิติ อฏฺฐ ปน กิริยานฏฺฐาติ โยชนา ฯ **อิตี**ติ อิทมตฺถตฺตา อิเมติ วุตฺตํ โหติ ฯ เต อิเมติ สมฺพโนฺธ ฯ เต อิเม อฏฺฐ ปน มาตุวธาทิกิริยาย อิหตฺตภาเว ภิกฺขุภาวาย อนรหา หุตฺวา นฏฺฐาติ อโตฺถ ฯ เอตฺตาวตา เอกาทสอภพฺพานํ อภพฺพตาย การณํ ทสฺสิตํ โหติ ฯ

๓๒๓. มยา ปาราชิกานํ สารภูโต โย อยํ วินิจฺฉโย วุโตฺต, **ตสฺส** วินิจฺฉยสฺส **อนุสาเรน** อนุคมเนน **เสโสปิ** วินิจฺฉโย **พุเธน** ปณฺฑิเตน อเสสโตว วิญฺญาตุํ สกฺกาติ โยชนา ฯ

๓๒๔. ปฐภาวกเร ปรเม วิวิเธหิ นเยหิ ยุเตฺต วินยปิฏเก ปรมตฺถนยํ อภิปตฺถยตา อยํ สตตํ ปริยาปุณิตโพฺพติ โยชนา ฯ ตตฺถ **วิวิเธหิ** นานปฺปกาเรหิ ฯ **นเยหี**ติ นียนฺติ วุตฺตานุสาเรน อุทีริยนฺตีติ ‘‘นยา’’ติ วุเตฺตหิ จกฺกเปยฺยาลาทีหิ นเยหิ ฯ **ปรมตฺถนย**นฺติ ปรโม จ โส อโตฺถ จาติ **ปรมโตฺถ,** ปรโม วา วิเสเสน นิจฺฉิตโพฺพ อโตฺถ **ปรมโตฺถ,** โสเยว วินิจฺฉยตฺถิกานํ พุทฺธิยา เนตโพฺพติ ปรมตฺถนโย, วินิจฺฉยูปาโย นียติ เอเตนาติ กตฺวา ‘‘ปรมตฺถนโย’’ติ วุจฺจติ, ตํ ปรมตฺถนยํ ฯ **อภิปตฺถยตา**ติ วินยปิฏเก วินิจฺฉยํ วา ตทุปายํ วา ปตฺถยตา, อิจฺฉเนฺตนาติ อโตฺถ ฯ ‘‘ปริยาปุณิตโพฺพ อย’’นฺติ ปทเจฺฉโท ฯ ม-กาโร อาคมสนฺธิโช, โอ-การสฺส อ-การาเทโส ฯ **ปริยาปุณิตโพฺพ**ติ ปฐิตโพฺพ, โสตโพฺพ จิเนฺตตโพฺพ ธาเรตโพฺพติ วุตฺตํ โหติ ฯ **อย**นฺติ วินยวินิจฺฉโย ฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา

วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

จตุตฺถปาราชิกกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สงฺฆาทิเสสกถาวณฺณนา

๓๒๕. เอวํ นานานยปฏิมณฺฑิตสฺส ปาราชิกกณฺฑสฺส วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ตทนนฺตรมุทฺทิฏฺฐสฺส เตรสกณฺฑสฺส วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **''โมเจตุกามตา''**ติอาทิฯ โมเจตุํ กาเมตีติ **โมเจตุกาโม,** ตสฺส ภาโว **โมเจตุกามตา,** ตาย สมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ **โมเจตุกามตาจิตฺตํ**ฯ เอตฺถ ''โมเจตุกามตา''ติ อิมินา เอกาทสสุ ราเคสุ ''โมจนสฺสาโท''ติ วุตฺตํ อิมสฺส สงฺฆาทิเสสสฺส มูลการณํ สุกฺกโมจนวิสยํ ราคมาหฯ

เอกาทส ราคา นาม ''โมจนสฺสาโท, มุจฺจนสฺสาโท, มุตฺตสฺสาโท, เมถุนสฺสาโท, ผสฺสสฺสาโท, กณฺฑุวนสฺสาโท, ทสฺสนสฺสาโท, นิสชฺชสฺสาโท, วาจสฺสาโท, เคหสฺสิตเปมํ, วนภงฺคิย''นฺติ เอวมาคตาฯ อิธ **โมจนํ** นาม สมฺภวธาตุโมจนํ, ตทตฺถาย ตพฺพิสยราคสมฺปยุตฺตเวทนา **โมจนสฺสาโท** นามฯ เตนาห **อฏฺฐกถายํ** ''โมเจตุํ อสฺสาโท โมจนสฺสาโท''ติฯ มุจฺจมาเน อสฺสาโท มุจฺจนสฺสาโท, สมฺภวธาตุมฺหิ มุจฺจมาเน ตํราคสมฺปยุตฺตา เวทนา **มุจฺจนสฺสาโท** นามฯ เอเตเนว นเยน มุตฺตสฺสาทาทิวาจสฺสาทาวสาเนสุ ปเทสุ อตฺถกฺกโม เวทิตพฺโพฯ อิเมหิ นวหิ ปเทหิ อสฺสาทสีเสน กุนฺตยฏฺฐิญาเยน ตํสหจริโต ราโค ทสฺสิโตฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''นวหิ ปเทหิ สมฺปยุตฺตอสฺสาทสีเสน ราโค วุตฺโต''ติฯ

เคหสฺสิตเปมนฺติ เอตฺถ เคหฏฺฐา มาตุอาทโย อาเธยฺยอาธารโวหาเรน **''เคหา''**ติ วุจฺจนฺติฯ ''มญฺจา อุกฺกุฏฺฐึ กโรนฺตี''ติอาทีสุ วิย ตนฺนิสฺสิโต สิเนหปริยาโย ราโค ''เคหสฺสิตเปม''นฺติ วุตฺโตฯ อิมินา ปเทน ราคสฺส สภาโว สนฺทสฺสิโตฯ วนโต ภญฺชิตฺวา อาภตํ ยํ กิญฺจิ ผลปุปฺผาทิ **วนภงฺคิยํ** นามฯ อิธ ปน ราควเสน ปฏิพทฺธจิตฺตํ มาตุคาเมหิ วิรหทุกฺขาปนยนตฺถํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๔๐) เตสํ ฐาเน ฐเปตฺวา ทสฺสนผุสนวเสน วินฺทิตุํ ราคีหิ คเหตพฺพโต เตหิ ปิฬนฺธิตมาลสหิตํ ตมฺพูลนฺติ เอวมาทิ ''วนภงฺคิย''นฺติ อธิเปฺปตํฯ อิมินา ปตฺถิตวิสยโคจโร ราโค ตทายตฺตวตฺถุวเสน สนฺทสฺสิโตฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''เอเกน ปเทน สรูเปเนว ราโค, เอเกน ปเทน วตฺถุนา วุตฺโตฯ วนภงฺโค หิ ราคสฺส วตฺถุ, น ราโคเยวา''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๔๐)ฯ

''โมเจตุกามตา''ติ อิทเมว อวตฺวา ''จิตฺต''นฺติ วจเนน วีติกฺกมสาธิกาย กายวิญฺญตฺติยา สมุฏฺฐาปกํ ราคสมฺปยุตฺตํ จิตฺตวิเสสํ ทเสฺสติฯ เตน จิเตฺตน สมุฏฺฐาปิยมานํ วิญฺญตฺติสงฺขาตํ วีติกฺกมํ **''วายาโม''**ติ อิมินา ทเสฺสติฯ **วายาโม** นาม ตํจิตฺตสมฺปยุตฺตวีริยํฯ เอตฺถ ปน ''เสโมฺห คุโฬ''ติอาทีสุ วิย ผเล เหตูปจารญาเยน วีติกฺกมสฺส วิเสสเหตุภูตวีริยวาจเกน จ ปเทน วีติกฺกโมว วุโตฺตติ ทฏฺฐพฺพํฯ อชฺฌตฺตพาหิรวตฺถุฆฏฺฏนํ, อากาเส กฏิกมฺปนนฺติ สุกฺกโมจนโตฺถ วายาโมติ อโตฺถฯ สุกฺกสฺส โมจนํ สุกฺกโมจนํฯ

เอตฺถ จ **สุกฺกสฺสา**ติ ''สุกฺกนฺติ ทส สุกฺกานิ นีลํ ปีตกํ โลหิตกํ โอทาตํ ตกฺกวณฺณํ ทกวณฺณํ เตลวณฺณํ ขีรวณฺณํ ทธิวณฺณํ สปฺปิวณฺณ''นฺติ (ปารา. ๒๓๗) **ปทภาชเน** วุตฺตานิ สตฺตานํ ปิตฺตาทิอาสยเภเทน, ปถวิธาตุอาทีนํ จตุนฺนํ วา รสโสณิตมํสเมทอฏฺฐิอฏฺฐิมิญฺชานํ ฉนฺนํ เทหธาตูนํ วา เภเทน อเนกธา ภิเนฺน ทสวิเธ สุเกฺก อญฺญตรสฺส สุกฺกสฺสาติ อโตฺถฯ โมจนํ วิสฺสฏฺฐีติ ปริยายํ, ปกติยา ฐิตสกฏฺฐานโต โมจนนฺติ อโตฺถฯ ยถาห **ปทภาชเน** ''วิสฺสฏฺฐีติ ฐานโต จาวนา วุจฺจตี''ติ (ปารา. ๒๓๗)ฯ อิห ''ฐานํ นาม วตฺถิสีสสงฺขาตํ มุตฺตกรณมูล''นฺติ เกจิฯ ''กฏี''ติ อปเรฯ ''สกลกาโย''ติ อเญฺญฯ อิเมสํ ติณฺณํ วจเนสุ ''ตติยสฺส ภาสิตํ สุภาสิต''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๓๗) **อฏฺฐกถายํ** ตติยวาทสฺส กตปาสํสตฺตา เกสโลมนขทนฺ

ตานํ มํสวินิมุตฺตฏฺฐานญฺจ มุตฺตกรีสเขฬสิงฺฆาณิกาดทฺธสุกฺขจมฺมญฺจ วเชฺชตฺวา อวเสสํ สกล สรีรํ กายปฺปสาทภาวชีวิตินฺทฺริยอพทฺธปิตฺตานํ วิย สมฺภวธาตุยา จ ฐานนฺติ เวทิตพฺพํฯ

‘‘สุกฺกโมจน’’นฺติ อิมินากึ วุตฺตํ โหตีติ? ‘‘อาโรคฺยตฺถาย, สุขตฺถาย, เภสชฺชตฺถาย, ทาน ตฺถาย, ปุญฺญตฺถาย, ยญฺญตฺถาย, สคฺคตฺถาย, พีชตฺถาย, วีมํสตฺถาย, ทวตฺถาย โมเจตี’’ติ (ปารา. ๒๓๗) วุตฺตทสวิธอธิปฺปายโนฺตคธอญฺญตรอธิปฺปาโย หุตฺวา ‘‘ราคูปตฺถเมฺภ, วจฺจู ปตฺถเมฺภ, ปสฺสาวูปตฺถเมฺภ, วาตูปตฺถเมฺภ, อุจฺจาลิงฺคปาณกทฏฺฐูปตฺถเมฺภ โมเจตี’’ติ (ปารา. ๒๓๗) วุตฺตปญฺจวิธกาลานมญฺญตรกาเล ‘‘อชฺฌตฺตรูเป, พหิทฺธารูเป, อชฺฌตฺตพหิทฺธารูเป, อากาเส กฏึ กเมฺปโนฺต โมเจตี’’ติ (ปารา. ๒๓๗) วุตฺตจตุรุปายานมญฺญตเรน อุปาเยน ยถา วุตฺตราคปิสาจวเสน วิวโส หุตฺวา ยถาวุตฺตนีลาทิทสวิธสมฺภวธาตูนมญฺญตรํ ยถาวุตฺตฏฺฐาน โต ขุทฺทกมกฺขิกาย ปิวนมตฺตมฺปิ สเจ โมเจตีติ สเงฺขปโต คเหตพฺพํฯ เอตฺถ จ **อุจฺจาลิงฺค ปาณกา** นาม โลมสปาณา, เยสํ โลเม อลฺลิเน องฺคชาตํ กมฺมนิยํ โหติฯ

อญฺญตฺร สุปินเนฺตนาติ สุปิโน เอว สุปินโนฺต, นิสฺสกฺกวจนปฺปสเงฺค กรณวจนโต สุ ปินนฺตาติ อโตฺถฯ **สุปินา** นาม ‘‘วาตาทิธาตุโกฺขภวเสน วา ปุพฺพานุภูตอิตฺถิรูปาทิวิสยวเสน วา อิฏฺฐานิฏฺฐเทวตานุภาเวน วา ปุเญฺญน ปฏิลภิตพฺพอตฺถสฺส, อปุเญฺญน ปตฺตพฺพานตฺถสฺส จ ปุพฺพนิมิตฺตวเสน วา โหตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๓๗) วุเตฺตสุ จตูสุ การเณสุ เอเกน การ เณน กปินิทฺทาย สุปิเน ทิสฺสมานารมฺมณโต ยํ สุกฺกโมจนํ โหติ, ตํ อวิสยํ สุกฺกโมจนํ วินาติ วุตฺตํ โหติฯ

สงฺฆาทิเสโสว **สงฺฆาทิเสสตา**ฯ สงฺฆาทิเสสํ อาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺฐาตุกามสฺส กุล ปุตฺตสฺส อาทิมฺหิ ปริวาสทานตฺถํ , มเชฺฌ จ มูลายปฏิกสฺสเนน วินา วา สห วา มานตฺตทาน ตฺถํ, อวสาเน อพฺภานตฺถญฺจ สโงฺฆ เอสิตโพฺพติ ‘‘สโงฺฆ อาทิมฺหิ เจว เสเส จ อิจฺฉิตโพฺพ อสฺสาติ สงฺฆาทิเสโส’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๓๗; กงฺขา. อฏฺฐ. สุกฺกวิสฺสฏฺฐิสิกฺขาปทวณฺณ นา) วุตฺตตฺตา สงฺฆาทิเสสา นาม, สุกฺกวิสฺสฏฺฐิสงฺฆาทิเสสาปตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ ยถาห **ปท ภาชเน** ‘‘สโงฺฆว ตสฺสา อาปตฺติยา ปริวาสํ เทติ, มูลาย ปฏิกสฺสติ, มานตฺตํ เทติ, อเพฺภติ, น สมฺพหุลา, น เอกปุคฺคโล, เตน วุจฺจติ ‘สงฺฆาทิเสโส’ติฯ ตเสฺสว อาปตฺตินิกายสฺส นามํ นา มกมฺมํ อธิวจนํ, เตนปิ วุจฺจติ ‘สงฺฆาทิเสโส’’ติ (ปารา. ๒๓๗)ฯ เอตฺถ จ ปริวาสาทิกถา สงฺฆาทิเสสาวสาเน อาคตฏฺฐาเนเยว อาวิ ภวิสฺสติฯ

๓๒๖. เอตฺตาวตา มูลสิกฺขาปทาคตํ อตฺตูปกฺกมมูลกํ อาปตฺตึ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อิมิสฺ สา สงฺฆาทิเสสาปตฺติยา ปรูปกฺกเมนปิ อาปชฺชนํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปเรนา’’**ติอาทิฯ **อุปกฺกมา เปตฺวา**ติ องฺคชาตสฺส คหณํ วา ฆฏฺฏนํ วา กาเรตฺวาฯ

๓๒๗. **สญฺจิจฺจา**ติ ‘‘อุปกฺกมามิ โมเจสฺสามี’’ติ เจเตตฺวา ปกเปฺปตฺวาฯ **อุปกฺกมนฺตสฺ สา**ติ อชฺฌตฺตรูปาทีสุ ตีสุ ยตฺถ กตฺถจิ ฆเฏฺฏนฺตสฺสฯ **สมุทฺทิฏฺฐ**นฺติ ‘‘เจเตติ อุปกฺกมติ น มุจฺจติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติ (ปารา. ๒๖๒) **ปทภาชเน** ภควตา วุตฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ

๓๒๘. อิมิสฺสํ คาถายํ ‘‘อตฺตโน องฺคชาตํ อุปกฺกมนฺตสฺสา’’ติ อิมินา อชฺฌตฺตรูเป วา พหิทฺธารูเป วา อชฺฌตฺตพหิทฺธารูเป วา อตฺตโน องฺคชาตํ ฆเฏฺฏนฺตสฺสาติ อิมสฺส อตฺถสฺส วุตฺตตฺตา องฺคชาตฆฏฺฏเนน วินาภาวโต อิมินา อสงฺคยฺหมานสฺสาปิ อากาเส กฏิกมฺปเนน สุกฺกโมจเน สงฺฆาทิเสสสฺส ปฐมคาถายํ ‘‘วายาโม’’ติ สามญฺญวจเนน สงฺคหิตตฺตา ตํ ฐเปตฺ วา ‘‘เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน โมจนาธิปฺปายสฺส อากาเส กฏึ กเมฺปนฺตสฺส

อสุจิ มุจฺจิ…เป…. อสุจิ น มุจฺจิฯ ตสฺส กุกฺกุจฺจํ อโหสิ…เป…. อนาปตฺติ ภิกฺขุ สงฺฆาทิเสสสฺส, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติ **อากาเสกฏิกมฺปนวตฺถุมฺหิ** วุตฺตตฺตา อมุเตฺต ถุลฺลจฺจยํ สงฺคเหตุมาห **‘‘สญฺจิจฺจา’’**ติอาทิฯ

ตตฺถ **สญฺจิจฺจา**ติ ‘‘อุปกฺกมามิ โมเจสฺสามี’’ติ ชานิตฺวา สญฺชานิตฺวาติ อโตฺถฯ ‘‘อุปกฺกมนฺตสฺสา’’ติ สามญฺญโต ตํ วิเสเสตุํ **‘‘อากาเส กมฺปเนนปี’’**ติ อาห, กฏิกมฺปเนนาติ คเหตพฺพํฯ กถมิทํ ลพฺภตีติ เจ? อิมาย กถาย สงฺคเหตพฺพวตฺถุมฺหิ ‘‘อากาเส กฏึ กเมฺปนฺตสฺสา’’ติ (ปารา. ๒๖๖) ปาเฐ ‘‘กฏึ กเมฺปนฺตสฺสา’’ติ วจนสหจรสฺส ‘‘อากาเส’’ติ วจนสฺส สนฺนิธานพเลน ลพฺภติ อตฺถปฺปกรณสทฺทนฺตรสนฺนิธานา สทฺทานํ วิเสสตฺถทีปนโตฯ

๓๒๙. **วตฺถิ**นฺติ มุตฺตวตฺถึ, มุตฺตกรณสฺส วตฺถินฺติ อโตฺถฯ **กีฬาย ปูเรตฺวา**ติ คามทารโก วิย กีฬิตุกามตาย มุตฺตวตฺถึ ทฬฺหํ คเหตฺวา ปูเรตฺวาติ อโตฺถฯ ยถาห **วตฺถิวตฺถุมฺหิ อฏฺฐกถายํ** ‘‘เต ภิกฺขู วตฺถึ ทฬฺหํ คเหตฺวา ปูเรตฺวา ปูเรตฺวา วิสฺสเชฺชนฺตา คามทารกาวิย ปสฺสาวมกํสู’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๖๔)ฯ ‘‘น วฏฺฏตี’’ติ สามเญฺญน กสฺมา วุตฺตนฺติ? ตสฺมึ วตฺถุสฺมึ วุตฺตนเยน โมจนาธิปฺปาเยน ทฬฺหํ คเหตฺวา ปูเรตฺวา ปูเรตฺวา วิสฺสเชฺชนฺตสฺส สุเกฺก มุเตฺต โมจนาธิปฺปาโย เจเตติ, อุปกฺกมติ, มุจฺจตีติ องฺคานํ สมฺปนฺนตฺตา สงฺฆาทิเสสสฺส , อมุเตฺต ถุลฺลจฺจยสฺส สมฺภวโต อุภยสงฺคหตฺถมาหฯ

๓๓๐. **อุปนิชฺฌายนวตฺถุมฺหิ** ‘‘น จ ภิกฺขเว สารเตฺตน มาตุคามสฺส องฺคชาตํ อุปนิชฺฌายิตพฺพํ, โย อุปนิชฺฌาเยยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๒๖๖) **ปาฬิยํ** ‘‘มาตุคามสฺสา’’ติ สามเญฺญน วุตฺตตฺตา **‘‘ติสฺสนฺน’’**นฺติ วทติฯ **ติสฺสนฺนํ ปน อิตฺถีน**นฺติ มนุสฺสามนุสฺสติรจฺฉานคตวเสน ติสฺสนฺนํ อิตฺถีนํฯ ‘‘องฺคชาต’’นฺติ วิเสเสตฺวา วุตฺตตฺตา **‘‘นิมิตฺต’’**นฺติ มุตฺตกรณเมว วุจฺจติ, ปฏิสเตนาปิ ปฏิจฺฉาทิตํ วา อปฺปฏิจฺฉาทิตํ วา โยนิมคฺคนฺติ อโตฺถฯ เตนาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สเจปิ ปฏสตํ นิวตฺถา โหติ, ปุรโต วา ปจฺฉโต วา ฐตฺวา ‘อิมสฺมึ นาม โอกาเส นิมิตฺต’นฺติ อุปนิชฺฌายนฺตสฺส ทุกฺกฏเมวฯ อนิวตฺถานํ คามทาริกานํ นิมิตฺตํ อุปนิชฺฌายนฺตสฺส ปน กิเมว วตฺตพฺพ’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๖๖)ฯ **ปุรโต วา**ติ เอตฺถ ‘‘ฐตฺวา’’ติ ปาฐเสโสฯ

๓๓๑. เอเกน…เป…. ปสฺสโต **เอกํ** ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘เอเกน ปโยเคน เอกํ ทุกฺกฏ’’นฺติ วจนโต อเนเกหิ ปโยเคหิ อเนกานิ ทุกฺกฏานีติ พฺยติเรกโต ลพฺภติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อิโต จิโต จ วิโลเกตฺวา ปุนปฺปุนํ อุปนิชฺฌายนฺตสฺส ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏ’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๖๖)ฯ อิมิสฺสา อฏฺฐกถาย ‘‘อิโต จิโต จา’’ติ วุตฺตตฺตา **อุมฺมีลนนิมีลน**นฺติ เอตฺถ ‘‘วิวิธา ตํ อโนโลเกตฺวา ตเมว โอโลเกนฺตสฺสา’’ติ ลพฺภติฯ

๓๓๒. อโมจนาธิปฺปายสฺส มุตฺตสฺมึ อนาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ โมจนาธิปฺปายํ วินา เภสชฺชกรณตฺถํ สุทฺธจิเตฺตน องฺคชาเต เภสชฺชเลปํ กโรนฺตสฺส วา สุทฺธจิเตฺตเนว อุจฺจารปสฺสาวาทึ กโรนฺตสฺส วา มุเตฺตปิ อนาปตฺตีติ อิทํ ‘‘อนาปตฺติ สุปินเนฺตน นโมจนาธิปฺปายสฺสา’’ติอาทินา (ปารา. ๒๖๓) นเยน **อนาปตฺติวาเร** วุตฺตเมวาติ อโตฺถฯ

อิมสฺมึ ปาเฐ ‘‘อนุปกฺกมนฺตสฺสา’’ติ อวุเตฺตปิ อิมสฺส ปาฐสฺส ปุรโต ‘‘เจเตติ น อุปกฺกมติ มุจฺจติ, อนาปตฺตี’’ติ (ปารา. ๒๖๒) จ ‘‘น เจเตติ น อุปกฺกมติ มุจฺจติ, อนาปตฺตี’’ติ (ปารา. ๒๖๒) จ วจนโต ตํ สงฺคเหตุมาห **‘‘อนุปกฺกมโตปิ จ มุตฺตสฺมิ อนาปตฺติ ปกาสิตา’’**ติฯ โมจนสฺสาทราเคน ปีฬิโต หุตฺวา ‘‘อโห วต เม มุเจฺจยฺยา’’ติ จิเนฺตตฺวา วา เอวรูปโมจนสฺสา

ทราคปีฬาปุพฺพงฺคมจิเตฺต อสติปิ เกวลํ กามวิตกฺกมเตฺตน อุปหโต หุตฺวา ตาทิสอชฺฌตฺติก พาหิรวตฺถูสุ ฆฏฺฏนวเสน วา อากาเส กฏิกมฺปนวเสน วา อุปกฺกมํ อกโรนฺตสฺส ตาทิสจินฺตาพ เลน วา กามวิตกฺกพเลน วา สุกฺก มุเตฺตปิ อนาปตฺตีติ อิทํ ยถาวุตฺตปาฐวเสน ปกาสิตนฺติ อ โตฺถฯ

สุปินเนฺตน มุตฺตสฺมึ, อนาปตฺติ ปกาสิตาติ เอตฺถ อนฺตสทฺทตฺถาภาวโต สุปิเนติ อ โตฺถฯ สุปิเน เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส วา มาตุคาเมหิ กายสํสคฺคํ อาปชฺชนฺตสฺส วา สุกฺก มุ เตฺตปิ อวิสยตฺตา อนาปตฺติ **ปาฬิยํ** ''อนาปตฺติ ภิกฺขุ สุปินเนฺตนา''ติ (ปารา. ๒๖๓) อิมินา ปกาสิตาติ อโตฺถฯ

เอตฺถ ฐตฺวา **อฏฺฐกถายํ** ''สุปิเน ปน อุปฺปนฺนาย อสฺสาทเจตนาย สจสฺส วิสโย โหติ, นิจฺจเลน ภวิตพฺพํฯ น หเตฺถน นิมิตฺตํ กีฬาเปตพฺพํฯ กาสาวปจฺจตฺถรณรกฺขนตฺถํ ปน หตฺถ ปุเฏน คเหตฺวา ชคฺคนตฺถาย อุทกฏฺฐานํ คนฺตุํ วฏฺฏตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๖๒) วุตฺตตฺตา อณฺฑปาลิกา กิกีสกุณา วิย, วาลปาลิกา จมรี วิย, เอกเนตฺตปาลโก ปุริโส วิย จ กายชีวิเตปิ อเปกฺขํ ปหาย สีลํ รกฺขิตุกาเมน สิกฺขากาเมน นิพฺพานคามินิปฏิปตฺตึ ปูเรตุกาเมน กุลปุเตฺ ตน ''อญฺญตฺร สุปินนฺตา''ติ (ปารา. ๒๓๗) วทโต ตถาคตสฺส อธิปฺปายานุกูลํ อฏฺฐกถาโต ญตฺวา อปฺปมเตฺตน ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ อยมตฺรานุสาสนีฯ

สุกฺกวิสฺสฏฺฐิกถาวณฺณนาฯ

๓๓๓. **มนุสฺสิตฺถิ**นฺติ มนุสฺสชาติกํ อิตฺถึ, ''มาตุคาโม นาม มนุสฺสิตฺถี, น ยกฺขี, น เปตี, น ติรจฺฉานคตา, อนฺตมโส ตทหุชาตาปิ ทาริกา, ปเคว มหตฺตรี''ติ (ปารา. ๒๗๑) **ปทภาชเน** วุตฺตตฺตา ตทหุชาตกุมาริกาภาเวนปิ ฐิตํ ชีวมานกมนุสฺสมาตุคามนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ''มนุสฺสิตฺ ถิ''นฺติ สามญฺญวจเนน ชีวมานกมนุสฺสิตฺถินฺติ อยํ วิเสโส กุโต ลพฺภตีติ? **วินีตวตฺถุมฺหิ** (ปารา. ๒๘๑ อาทโย) มติตฺถิยา กายํ ผุสนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยวจนโต ปาริเสสโต ลพฺภติฯ **อามส โนฺต**ติ ''หตฺถคฺคาหํ วา เวณิคฺคาหํ วา อญฺญตรสฺส วา อญฺญตรสฺส วา องฺคสฺส ปรามสน''นฺติ (ปารา. ๒๗๐) วุตฺตตฺตา หตฺถาทิองฺคปจฺจงฺคผุสนาทินานปฺปการานํ อญฺญตเรน ปกาเรน อามสโนฺตติ อโตฺถฯ อตฺตโน กาเยน อิตฺถิยา กายสฺส สํสเคฺค มิสฺสีภาเว ราโค **กายสํสคฺ คราโค**ฯ สงฺฆาทิเสโส เอตสฺส อตฺถีติ **สงฺฆาทิเสสิโก,** กายสํสคฺคสงฺฆาทิเสโส อาปโนฺน โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๓๔. กายสํสคฺคราเคน อิตฺถิยา อนฺตมโส โลมมฺปิ อตฺตโน สรีเร **โลเมน** ผุสนฺตสฺส ภิกฺขุโน สงฺฆาทิเสสาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ เอตฺถ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๗๔) ''โลมคณนาย สงฺฆาทิเสสา โหนฺตี''ติ กุรุนฺทฏฺฐกถามตสฺส อฏฺฐิตตฺตา , ''โกฏฺฐาสคณนาย น โหติ, อิตฺถิ คณนาย โหตี''ติ มหาอฏฺฐกถามตสฺส ฐิตตฺตา สงฺฆสนฺตเก มญฺจปีเฐ ปจฺจตฺถรณาทินา เกนจิ อปฺปฏิจฺฉาทิเต ผุสนฺตสฺส วิย โลมคณนาย อหุตฺวา ผุฏฺฐโลมานํ พหุเตฺตปิ เอกสฺมึ ปโยเค เอกา เอว อาปตฺติ, พหูสุ ปโยเคสุ ปโยคคณนาย อาปตฺติโย โหนฺตีติ สนฺนิฏฺฐานํฯ

๓๓๕. **อิตฺถิยา**ติ มนุสฺสิตฺถิยาฯ **สมฺผุโฏฺฐ**ติ หตฺถาทิสรีราวยเว สํสคฺคํ สมาปโนฺนฯ เส วนเจตโน **วายมิตฺวา** กายสํสคฺคราเคน อตฺตโน กายํ จาเลตฺวาติ อโตฺถฯ **สงฺฆาทิเสสตา**ติ เอตฺถ สกเตฺถ ตทฺธิตปฺปจฺจโยฯ **''สงฺฆาทิเสสิตา''**ติ ปน ปาโฐ สุนฺทโร, สงฺฆาทิเสสสฺส อตฺถิตา วิชฺชมานภาโวติ อโตฺถฯ สงฺฆาทิเสสาปตฺติยา สพฺภาวสงฺขาตา อตฺถิตา อีปจฺจยเตฺถ

ปุคฺคเล สงฺฆาทิเสสีสทฺทปวตฺตินิมิตฺตํ โหตีติ ภาวปจฺจโย ตํอตฺถวเสน ลพฺภติฯ ยถาหุ ‘‘ยสฺส คุณสฺส หิ ภาวา ทเพฺพ สทฺทสนฺนิเวโส, ตทภิธาเน ตฺตตาทโย’’ติฯ

๓๓๖. **เอเกน หเตฺถน คเหตฺวา**ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. กายสํสคฺคสิกฺขาปทวณฺณนา) เอตฺถ ‘‘กายสํสคฺคราเคนา’’ติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ ‘‘มนุสฺสิตฺถิ’’นฺติ อชฺฌาหาโรฯ **ตํ** มนุสฺสิตฺถิํฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ อิตฺถิยา ตสฺมิํ ตสฺมิํ สรีราวยเวฯ **‘‘เอกาวาปตฺตี’’**ติ ปฐมํ คหิตหตฺถสฺส อนปนีตตฺตา วุตฺตํฯ คหิตหตฺถํ ปน โมเจตฺวา ปุนปฺปุนํ ผุสนฺตสฺส ปโยคคณนาย อาปตฺติ โหตีติ พฺยติเรกโต ลพฺภติฯ

๓๓๗. เอเกน หเตฺถน **อคฺคเหตฺวา** สีสโต ยาว ปาทํ, ปาทโต ยาว สีสญฺจ กายา หตฺถํ อโมเจตฺวา ทิวสมฺปิ ตํ อิตฺถิํ ผุสนฺตสฺส เอกาวาปตฺตีติ โยชนาฯ เอตฺถาปิ ‘‘อโมเจตฺวา’’ติ พฺยติเรกโต โมเจตฺวา ผุสนฺตสฺส ปโยคคณนาย อเนกาปตฺติโยติ ลพฺภติฯ

๓๓๘. เอกโต คหิตปญฺจงฺคุลีนํ คณนาย สเจ อาปตฺติ สิยา, เอกสฺส มาตุคามสฺส สรีรํ ราคจิเตฺตน ผุสนฺตสฺส ทฺวตฺติํสกลาปโกฏฺฐาสโต พฺยติเรกสฺส สรีรสฺสาภาวา ทฺวตฺติํสกลาปโกฏฺฐาสคณนาย อาปตฺติยา ภวิตพฺพํ, ตถา อภาวโต อิทมฺปิ น โหตีติ ทสฺสนตฺถํ **‘‘น หิ โกฏฺฐาสโต สิยา’’**ติ อาหฯ

๓๔๐-๑. **อิตฺถิยา วิมติสฺสาปิ** อตฺตโน **กาเยน อิตฺถิยา** กายํ ผุสโต ตสฺส ถุลฺลจฺจยํ สิยา, อิตฺถิยา ปณฺฑกาทิสญฺญิโนปิ อตฺตโนปิ **กาเยน อิตฺถิยา** กายํ ผุสโต ตสฺส ถุลฺลจฺจยํ สิยาฯ **อาทิ**-สทฺเทน ปุริสติรจฺฉานคตานํ สงฺคโหฯ อิตฺถิยา อิตฺถิสญฺญิโน อตฺตโน **กาเยน** อิตฺถิยา กายสมฺพทฺธํ ผุสโต ตสฺส ถุลฺลจฺจยํ สิยาฯ **ปณฺฑเก** ปณฺฑกสญฺญิโน อตฺตโน **กาเยน** ปณฺฑกสฺส กายํ ผุสโต ตสฺส ถุลฺลจฺจยํ สิยาฯ **ยกฺขิเปตีสุ** ยกฺขิเปติสญฺญิโน อตฺตโน **กาเยน** ตาสํ กายํ ผุสโต ตสฺส ถุลฺลจฺจยํ สิยาติ โยชนาฯ เอตฺถ ‘‘ปณฺฑกคฺคหเณน อุภโตพฺยญฺชนโกปิ คยฺหตี’’ติ **วชิรพุทฺธิฏีกายํ** วุตฺตํฯ ‘‘อิตฺถิยา เวมติกสฺสาปิ ปณฺฑกาทิสญฺญิโนปิ อตฺตโน **กาเยน** อิตฺถิยา กายสมฺพทฺธํ ผุสโต ตสฺส ถุลฺลจฺจยํ สิยา’’ติ น โยเชตพฺพํฯ กสฺมา? ตถา โยชนายํ ปาฬิยํ ทุกฺกฏํ วุตฺตํ, น ถุลฺลจฺจยนฺติ อนิฏฺฐปฺปสงฺคโตฯ

‘‘ทุกฺกฏํ กายสํสเคฺค, ติรจฺฉานคติตฺถิยา’’ติ อิมินา **วินีตวตฺถุมฺหิ** อาคตนเย สงฺคหิเตปิ เตเนว นเยน ปณฺฑเก วิมติอิตฺถิสญฺญิตาทิอญฺญมติปเกฺข จ ปุริสติรจฺฉานคเตสุ ปุริสติรจฺฉานคตสญฺญิวิมติปณฺฑกาทิอญฺญมติปเกฺข จ อิติ อิเมสํ ติณฺณํ กายปฏิพทฺธามสนาทีสุ จ **ปทภาชเน** วุตฺตสพฺพทุกฺกฏาปตฺติโย อุปลกฺขิตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๓๔๒. อตฺตโน **กาเยน ปฏิพเทฺธน** อิตฺถิยา กาเยน ปฏิพทฺธํ ผุสนฺตสฺส ภิกฺขุโน ปน ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท วุตฺตทุกฺกฏานํ สมุจฺจยโตฺถฯ **จ**-สเทฺทน ปน อวุตฺตสมุจฺจยเตฺถน ‘‘นิสฺสคฺคิเยน กายํ อามสติฯ นิสฺสคฺคิเยน กายปฏิพทฺธํ อามสติฯ นิสฺสคฺคิเยน นิสฺสคฺคิยํ อามสติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๒๗๖) **ปาฬิยํ** อาคตทุกฺกฏานํ สงฺคโหเวทิตโพฺพฯ

๓๔๓-๔. น เกวลํ ปทภาชนาคตอิตฺถิสรีราทิกเมว อนามาสํ, **วินีตวตฺถูสุ** ทารุธีตลิกวตฺถุอนุโลมโต โปตฺถลิกาทิอิตฺถิรูปกญฺจ นิสฺสคฺคิยวารานุโลมโต อสรีรฏฺฐํ มาตุคาเมหิ ปริภุตฺตวตฺถาภรณาทิญฺจ วิภงฺคกฺขนฺธกาทีสุ วุตฺตนยานุสาเรน อฏฺฐกถาคตํ อวเสสํ อนามาสวตฺถุญฺจ อามสนฺตสฺส อาปตฺติํ สงฺคเหตุมาห **‘‘อิตฺถีน’’**นฺติอาทิฯ

“อิตฺถีนํ อิตฺถิรูปญฺจา”ติ อิทํ ‘‘อิตฺถิกาย อิตฺถิธนํ (ปารา. ๓๔), สทฺธานํ สทฺธาปราย น’’นฺติอาทีสุ วิย โลกโวหารวเสน วุตฺตํฯ อิตฺถีนํ ทารุโลหมยาทิกํ อิตฺถิรูปญฺจาติ โยชนาฯ **อาทิ**-สเทฺทน เหฎฺฐิมปริเจฺฉทโต มตฺติกาย, ปิเฎฺฐน วา กตํ มาตุคามรูปํ สงฺคณฺหาติฯ มาตุคามรูปํ เยน เกนจิ ทินฺนํ สพฺพรตนมยํ วินา อวเสสํ สาทิยิตฺวา ภินฺทิตฺวา สมณสารุปฺปปริกฺขารํ การาเปตุํ, อผุสิตฺวา ปริภุญฺชิตเพฺพ วา โยเชตุํ วฎฺฎติฯ

“วตฺถ”นฺติ อิมินา นิวาสนปารุปนทฺวยมฺปิ สามเณฺญน คหิตํฯ อิทญฺจ มาตุคาเมน ปริภุญฺชิตุํ ฐปิตมฺปิ อนามาสเมว, จีวรตฺถาย ทินฺนํ สมฺปฎิจฺฉิตฺวา คณฺหิตุํ วฎฺฎติฯ เหฎฺฐิมปริเจฺฉเทน ติณจุมฺพฎกํ, องฺคุลิยา ปณฺณมุทฺทิกํ อุปาทาย **อลงฺการเมว**ฯ เอตฺถ จ วาลเกสวฎฺฎเกเสสุ ปเวสนกทนฺตสูจิอาทิ กปฺปิยภณฺฑํ ทิยฺยมานํ สมณสารุปฺปปริกฺขารตฺถาย คเหตพฺพํฯ

ตตฺถชาตผลํ ขชฺชนฺติ รุเกฺข ฐิตํ ขาทิตพฺพํ ปนสนาฬิเกราทิผลญฺจ มนุเสฺสหิ ราสิกตํ ปริภุญฺชิตพฺพผลญฺจ ‘‘มนุเสฺสหิ ราสิกเตสุปิ เอเสว นโย’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๒๘๑) **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา อนามาสนฺติ อุปลกฺขณโต อิมินาว คเหตพฺพํฯ อรเญฺญ รุกฺขโต ปติตํ ผลํ ‘‘อนุปสมฺปนฺนสฺส ทสฺสามี’’ติ คเหตุํ วฎฺฎติฯ **“มุคฺคาทิํ ตตฺถชาตก”**นฺติ อุปลกฺขณปทตฺตา คจฺฉโต วิยุตฺตมฺปิ คเหตพฺพํฯ **มุคฺคาทิ**นฺติ เอตฺถ ‘‘อปรณฺณ’’นฺติ ปาฐเสโสฯ

สพฺพานิ ธญฺญานีติ ‘‘สาลิ วีหิ ยโว กงฺคุ, กุทฺรูสวรกโคธุมา’’ติ วุตฺตานิ สตฺต ธญฺญานิฯ เขตฺตมเคฺคน คจฺฉตา สาลิสีเส หเตฺถน อผุสเนฺตน คนฺตพฺพํฯ สเจ มโคฺค สมฺพาโธ โหติ, สรีเร ธญฺญํ ผุสเนฺตปิ มคฺคตฺตา น โทโสฯ วีถิยํ, เคหงฺคเณ วา ธเญฺญสุ ปสาริเตสุ อปสกฺกิตฺวา เจ คนฺตุํ น สกฺกา, ‘‘มคฺคํ อธิฎฺฐาย คนฺตพฺพ’’นฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๒๘๑) **อฎฺฐกถา**วจนโต ‘‘อิมํ มคฺคํ คมิสฺสามี’’ติ คนฺตุํ วฎฺฎติฯ ‘‘กุลเคเห ธญฺญมตฺถเก เจ อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา ทินฺนํ โหติ, นิสีทิตุํ วฎฺฎตี’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๒๘๑ อตฺถโต สมานํ) **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ ‘‘อาสนสาลายํ ธเญฺญ วิปฺปกิเณฺณ อนุกฺกมิตฺวา เอกมเนฺต ปีฐกํ ปญฺญาเปตฺวา นิสีทิตพฺพํฯ สเจ มนุสฺสา ตสฺมิํ ธญฺญมตฺถเก อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา เทนฺติ, นิสีทิตุํ วฎฺฎตี’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๒๘๑ อตฺถโต สมานํ) **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา อตฺตนา ตตฺถ อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา นิสีทิตุํ น วฎฺฎติฯ

๓๔๕. ธมนสงฺขาทิํ สพฺพํ ปญฺจงฺคตุริยมฺปิ จาติ สมฺพโนฺธฯ **ธมนสโงฺข** นาม สทฺทกรณสโงฺข ฯ **อาทิ**-สเทฺทน วํสสิงฺคตาฬาทีนํ สงฺคโหฯ **ปญฺจงฺคตุริย**นฺติ อาตตํ, วิตตํ, อาตตวิตตํ, ฆนํ, สุสิรนฺติ ปญฺจงฺคสงฺขาตํ ตุริยํฯ ตตฺถ **อาตตํ** นาม จมฺมปริโยนทฺเธสุ เภริอาทีสุ เอกโต อากฑฺฒิตฺวา โอนทฺธํ เอกตลตุริยํฯ **วิตตํ** นาม อุภโต อากฑฺฒิตฺวา โอนทฺธํ อุภยตลตุริยํฯ **อาตตวิตตํ** นาม อุภยโต จ มชฺฌโต จ สพฺพโต ปริโยนนฺธิตํฯ **ฆนํ** สมฺมาทิฯ **สมฺม**นฺติ ตาฬํ, ฆณฺฎากิงฺกณิอาทีนมฺปิ เอเตฺถว สงฺคโหฯ **สุสิร**นฺติ วํสาทิฯ

อิธ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๒๘๑) **กุรุนฺทฎฺฐกถายํ** วุตฺตนเยน เภริโปกฺขรญฺจ เภริตลจมฺมญฺจ วีณา จ วีณาโปกฺขรจมฺมญฺจ ทโณฺฑ จ อนามาสํฯ ‘‘ปูชํ กตฺวา เจติยงฺคณาทีสุ ฐปิตเภริโย อจาเลเนฺตน อวเสสฎฺฐานํ สมฺมชฺชิตพฺพํฯ กจวรฉฑฺฑนกาเล กจวรํ วิย คเหตฺวา เอกสฺมิํ ฐาเน ฐเปตพฺพ’’นฺติ **มหาปจฺจริยํ** วุตฺตํฯ ตุริยภเณฺฑสุ ยํ กิญฺจิ อตฺตโน ทียมานํ ตํ ปริวเตฺตตฺวา กปฺปิยปริกฺขารํ คเหตุํ อธิวาเสตพฺพํฯ โทณิ วา โปกฺขรํ วา ทนฺตกฎฺฐนิกฺขิปนตฺถาย, จมฺมญฺจ สตฺถโกสกรณตฺถาย คเหตพฺพํฯ

รตนานิ จ สพฺพานีติ มุตฺตา มณิ เวฬุริโย สโงฺข สิลา ปวาฬํ รชตํ ชาตรูปํ โลหิตโงฺก มสารคลฺลนฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๒๘๑) วุตฺตานิ สพฺพานิ รตนานิ จฯ เอตฺถ จ วิทฺธา, อวิทฺธา วา

สามุทฺทิกาที สพฺพาปิ **มุตฺตา** อนามาสาฯ ภณฺฑมูลตฺถญฺจ คณฺหิตุํ น วฏฺฏติฯ อนฺตมโส ชาติผลิกํ อุปาทาย นีลปีตาทิเภโท สโพฺพปิ **มณิ** โธตวิโทฺธ อนามาโสฯ อาหตากาเรเนว ฐิโต อวิทฺธาโธโต มณิ ปตฺตาทิ ภณฺฑมูลตฺถํ อธิวาเสตุํ วฏฺฏตีติ วุตฺตํฯ มหาปจฺจริยํ ปน ปฏิกฺขิตฺตํฯ ปจิตฺวา กโต กาจมณิเยเวโก วฏฺฏติฯ **เวฬุริเย** จ มณิสทิโสเยว วินิจฺฉโยฯ

ธมนสโงฺข ''สพฺพํ ธมนสงฺขาทิ''นฺติอาทิคาถาย ตฺริเยสุ คหิโตฯ รตนขจิโต สโงฺข อนามาโสฯ ปานียสโงฺข โธโตปิ อโธโตปิ อามาโสฯ อวเสสสโงฺข ปน อญฺชนาทิเภสชฺชตฺถํ, ปตฺตาทิภณฺฑมูลภาเวน จ อธิวาเสตุํ วฏฺฏติฯ สุวเณฺณน เอกโต วิลิยาเปตฺวา กตา มุคฺควณฺณา **สิลา** อนามาสาฯ เสสา สิลา ขุทฺทกนิสานาทิกมฺมตฺถํ อธิวาเสตุํ วฏฺฏติฯ **''ปวาฬํ** โธตมโธตญฺจ วิทฺธมวิทฺธญฺจ สพฺพถา อนามาสํ, นาปิ อธิวาเสตพฺพ''นฺติ **มหาปจฺจริยํ** วุตฺตตฺตา **ปวาฬ**ปฏิมาเจติยานิ เจว โปตฺถเกสุ ปเวเสตพฺพอาณิยา มูเล, อเคฺคจ ปเวเสตพฺพํ ปทุมาทิอากาเรน กตํ วฏฺฏญฺจ น คเหตพฺพํ น ผุสิตพฺพํฯ

พีชโต ปฏฺฐาย **รชตํ, ชาตรูปญฺจ** กตํ วา โหตุ อกตํ วา, สพฺพโส อนามาสํ, น จ สาทิตพฺพํฯ อิมินา กตํ ปฏิมาทิกญฺจ อารกูฏโลหญฺจ อนามาสนฺติ วกฺขติฯ กตากตสุวณฺณรชตานํ อสาทิยิตพฺพตาย อิธ อฏฺฐกถาย อาคตตฺตา อุตฺตเรน ราชปุเตฺตน กาเรตฺวา อาหฏํ สุวณฺณเจติยํ น วฏฺฏตีติ **มหาปทุมเตฺถเรน** ปฏิกฺขิตฺตนฺติ สุวณฺณปฏิมาเจติยโปตฺถกาวจฺฉาทกมณิปทุมวฏฺฏาทิ ยํ กิญฺจิ น สาทิตพฺพเมว, น จ อามสิตพฺพํฯ เอเตน กตํ เสนาสโนปกรณํ ปน ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ธมฺมมณฺฑเป กตมฺปิ ปฏิชคฺคิตุํ วฏฺฏติฯ โลหิตวโณฺณ มณิ, **มสารคลฺล**มณิ จ สพฺพถา อนามาโส, น จ อธิวาเสตโพฺพติ **มหาปจฺจริยํ** วุตฺตํฯ

๓๔๖. **สพฺพมาวุธภณฺฑ**นฺติ ขคฺคาทิ สพฺพํ อาวุโธปกรณํ ปตฺตาทิกปฺปิยปริกฺขารมูลตฺถาย ทียมานํ สตฺถวาณิชาย อกาตพฺพตฺตา น คเหตพฺพํ, ''อิมํ คณฺหถา''ติ ทินฺนํ ภินฺทิตฺวา ขณฺฑาขณฺฑิกํ กตฺวา ''ขุราทิกปฺปิยปริกฺขารํ กาเรสฺสามี''ติ สาทิตุํ วฏฺฏติฯ สงฺคามภูมิยํ มเคฺค ปติตขคฺคาทึ ทิสฺวา ปาสาเณน ภินฺทิตฺวา ''ขุราทิกปฺปิยภณฺฑานิ กาเรสฺสามี''ติ คณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ อุสฺสตฺติอาทิกํ ผลโต ทณฺฑํ อปเนตฺวา กปฺปิยปริกฺขารการาปนตฺถาย คเหตพฺพํฯ

ชิยาติ ธนุคุโณฯ **จ**-กาเรน อิมิสฺสา คาถาย อวุตฺตํ องฺกุสโตมราทึ ปรหึ โสปกรณํ สงฺคณฺหาติฯ **ธนุทณฺฑโก**ติ ชิยาวิรหิโต ธนุทณฺฑโกฯ อิทํ ปรหึโสปกรณภณฺฑาทิกํ วิหาเร สมฺมชฺชิตพฺพฏฺฐาเน ฐปิตํ เจ, สามิกานํ วตฺวา เตหิ อคฺคหิตํ เจ, อจาเลเนฺตน สมฺมชฺชิตพฺพํฯ

ชาลญฺจาติ มจฺฉชาลปกฺขิชาลาทิชาลญฺจฯ ชาลํ ทียมานํ ฉตฺตเวฐนตฺถํ, อาสนเจติยาทิมตฺถเก พนฺธนาทิปโยชเน สติ ตทตฺถญฺจ คเหตพฺพํฯ **สรวารณํ** นาม ผลกาทิกํ อเญฺญหิ อตฺตโน วิชฺฌนตฺถาย วิสฺสฏฺฐสรนิวารณํ วินาสโนปโรธการณํ โหตีติ ภณฺฑมูลตฺถํ สาทิตุํ วฏฺฏติฯ ''ทนฺตกฏฺฐาธารผลกาทิ ยทิจฺฉิตํ กโรมี''ติ มุฏฺฐึ อปเนตฺวา คเหตุํ วฏฺฏติฯ

๓๔๗. **เจติย**นฺติ เอตฺถ ''สุวณฺณเจติย''นฺติ อิทํ ''สุวณฺณปฏิพิมฺพาที''ติ อนนฺตรํ วุตฺตตฺตา ลพฺภติฯ สุวณฺณคฺคหณญฺจุปลกฺขณนฺติ รชตมยญฺจ คเหตพฺพํฯ **อารกูฏก**นฺติ สุวณฺณวณฺณํ โลหวิเสสมาห ฯ **''อนามาส''**นฺติ อิทํ ''อสมฺปฏิจฺฉิยํ วา''ติ เอตสฺส อุปลกฺขณํฯ

๓๔๘. สพฺพํ วาทิตมิติ สมฺพโนฺธฯ **โอนหิตุ**นฺติ จมฺมวรตฺตตนฺตีหิ พนฺธิตุํฯ **โอนหาเปตุ**นฺติ ตเถว อเญฺญหิ การาเปตุํฯ **วาทาเปตุ**นฺติ อเญฺญหิ วาทาเปตุํฯ **วาเทตุ**นฺติ อตฺตนา

วาเทตุํฯ **วาทิต**นฺติ วาทนียํ ยถา ‘‘กรณียํ การิต’’นฺติ, วาทนารหํ ตุริยภณฺฑนฺติ อโตฺถฯ อิทญฺจ โอนหนาทิกิริยาย กมฺมํฯ

๓๔๙. **อุปหารํ กริสฺสามา**ติ ปูชํ กริสฺสามฯ อิติ อนุมติคฺคหณตฺถายฯ **วตฺตพฺพา**ติ เต วตฺตาโร วตฺตพฺพาติ โยชนาฯ

๓๕๐-๑. **ธุตฺติยา อิตฺถิยา**ติ วิปฺปนฺนาจาราย โลฬิตฺถิยาฯ **สยํ ผุสิยมานสฺสา**ติ ภิกฺขุโน ปโยคํ วินา อิตฺถิยา อตฺตนาว ผุสิยมานสฺสฯ **กาเยน อวายมิตฺวา**ติ ตสฺสา สรีรสมฺผสฺสานุภวนตฺถํ อตฺตโน กายํ อจาเลตฺวาฯ **ผสฺสํ ปฏิวิชานโต**ติ ผสฺสํ อนุภวนฺตสฺสฯ

อสญฺจิจฺจาติ เอตฺถ ‘‘ผุสเน’’ติ ปาฐเสโส, ‘‘อิมินา อุปาเยน อิมํ ผุสามี’’ติ อเจเตตฺวาฯ กึ วุตฺตํ โหติ? ‘‘อิมินา ปตฺตปฏิคฺคหณาทินา อุปาเยน เอติสฺสา สรีรสมฺผสฺสํ อนุภวิสฺสามี’’ติ อจิเนฺตตฺวา ปตฺตถาลกตฏฺฏกปณฺณปุฏเภสชฺชาทึ ปฏิคฺคณฺหาเปนฺติยา หเตฺถ อตฺตโน หเตฺถน ผุสนาทีสุ อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อสฺสติยา’’ติ อิทํ ปน อิมินาว สงฺคหิตตฺตา อิธ วิสุํ น วุตฺตํ, มาตุคามสฺส สรีเร ผุสนภาวํ อชานิตฺวา อญฺญวิหิโต หุตฺวา สตึ อนุปฏฺฐเปตฺวา หตฺถปาทปสารณาทีสุ ผุสนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ

อชานนฺตสฺสาติ ทารกาการํ ทาริกํ ‘‘มาตุคาโม’’ติ อชานิตฺวา เกนจิ กรณีเยน ผุสนฺตสฺส ฯ **โมกฺขาธิปฺปายิโน จา**ติ ‘‘โมกฺขาธิปฺปาโย กาเยน วายมติ, ผสฺสํ ปฏิวิชานาติ, อนาปตฺติฯ โมกฺขาธิปฺปาโย กาเยน วายมติ, น จ ผสฺสํ ปฏิวิชานาติ, อนาปตฺติฯ โมกฺขาธิปฺปาโย น จ กาเยน วายมติ, ผสฺสํ ปฏิวิชานาติ, อนาปตฺติฯ โมกฺขาธิปฺปาโย น จ กาเยน วายมติ, น จ ผสฺสํ ปฏิวิชานาติ, อนาปตฺตี’’ติ (ปารา. ๒๗๙) วุตฺตโมกฺขาธิปฺปายวโต จตุพฺพิธสฺส ปุคฺคลสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อนาปตฺตี’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ

อิเมสุ โย มาตุคาเมน อาลิงฺคนาทิปโยเคน อโชฺฌตฺถรยมาโน ตํ อตฺตโน สรีรโต อปเนตฺวา มุญฺจิตุกาโม หตฺถจาเลน, มุฏฺฐิอาทีหิ วา ปฏิปณามนํ, ปหรณาทิกญฺจ ปโยคํ กโรติ, อยํ **ปฐโม ปุคฺคโล**ฯ อตฺตานมโชฺฌตฺถริตุํ อาคจฺฉนฺตึ อิตฺถึ ทิสฺวา ปหรณาการาทิสพฺพปโยคํ ทเสฺสตฺวา ตาเสตฺวา อตฺตโน สรีรํ ผุสิตุํ อเทโนฺต **ทุติโย**ฯ อิตฺถิยา อโชฺฌตฺถริตฺวา อาลิงฺคิโต โจปนรหิตํ มํ ‘‘อนตฺถิโก’’ติ มนฺตฺวา ‘‘สยเมว ปลายิสฺสตี’’ติ, ‘‘อโจปนเมว โมโกฺขปาโย’’ติ ญตฺวา นิจฺจโลว หุตฺวา ผสฺสํ ปฏิวิชานโนฺต **ตติโย**ฯ อตฺตานํ อโชฺฌตฺถริตุมาคจฺฉนฺตึ อิตฺถึ ทิสฺวา ทุติโย วิย ตาเสตุํ กายปฺปโยคํ อกตฺวา ‘‘อคเต ปาเตสฺสามิ, ปหริตฺวา ตาเสสฺสามี’’ติ วา จิเนฺตตฺวา นิจฺจโลว หุตฺวา ติฏฺฐโนฺต **จตุโตฺถ**ติ เวทิตโพฺพฯ

๓๕๒. **ปฐเมนา**ติ เอตฺถ ‘‘ปาราชิเกนา’’ติ ปาฐเสโส, กายจิตฺตสมุฏฺฐานนฺติ วุตฺตํ โหติฯ อิธ จิตฺตํ นาม กายสํสคฺคราคสมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ, สุกฺกวิสฺสฏฺฐิมฺหิ โมเจตุกามตาย สมฺปยุตฺตํ จิตฺตํฯ

กายสํสคฺคกถาวณฺณนาฯ

๓๕๓-๔. **ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาเทนา**ติ ทุฏฺฐุ กุจฺฉิตภาวํ อุลติ คจฺฉตีติ **ทุฏฺฐุลฺลา,** ทุฏฺฐุลฺลา จ สา วาจา จาติ **ทุฏฺฐุลฺลวาจา,** วจฺจมคฺคปสฺสาวมเคฺค เมถุนธมฺมปฏิสํยุตฺตา วาจา, ยถาห ‘‘ทุฏฺฐุลฺลา นาม วาจา วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคเมถุนธมฺมปฏิสํยุตฺตา วาจา’’ติ (ปารา. ๒๘๕), ทุฏฺฐุลฺลวาจาย อสฺสาโท ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาโท, ตถาปวตฺตวจีวิญฺญตฺติสมุฏฺฐาปกจิตฺ

ตสมฺปยุตฺตา เจตนา, เตน สมฺปยุตฺโต ราโค อิธ สหจริเยน ‘‘ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาโท’’ติ วุตฺโต, เตน, ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาทสมฺปยุตฺเตน ราเคนาติ อตฺโถฯ อิมินา ‘‘โอภาสนฺตสฺสา’’ติ วกฺขมาน โอภาสนสฺส เหตุ ทสฺสิโตฯ

อิตฺถิยา อิตฺถิสญฺญิโน ภิกฺขุโนติ โยชนาฯ **อิตฺถิยา อิตฺถิสญฺญิโน**ติ ‘‘มาตุคาโม นาม มนุสฺสิตฺถี, น ยกฺขี, น เปตี, น ติรจฺฉานคตา, วิญฺญู ปฏิพลา สุภาสิตทุพฺภาสิตํ ทุฏฺฐุลฺลา ทุฏฺฐุลฺลํ อาชานิตุ’’นฺติ **ปทภาชเน** นิทฺทิฏฺฐสรูปาย สุภาสิตทุพฺภาสิตํ ชานนฺติยา มนุสฺสิตฺถิ ยา อิตฺถิสญฺญิโน ภิกฺขุโนติ อตฺโถฯ **‘‘ทฺวินฺนํ มคฺคาน’’**นฺติ เอตสฺส สมฺพนฺธีวเสน ‘‘อิตฺถิ ยา’’ติ อิทํ สามิวเสน โยเชตพฺพํ, ยถาวุตฺตสรูปสฺส มาตุคามสฺส วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคนฺติ อ โตฺถฯ **วณฺณาวณฺณวเสน จา**ติ ‘‘วณฺณํ ภณติ นาม เทฺว มเคฺค โถเมติ วเณฺณติ ปสํสติฯ อวณฺณํ ภณติ นาม เทฺว มเคฺค ขุํเสติ วเมฺภติ ครหตี’’ติ นิเทฺทเส วุตฺตนเยน อุโภ มเคฺค อุทฺ ทิสฺส โถมนครหณวเสนาติ วุตฺตํ โหติฯ

เมถุนสฺส ยาจนาทโย เมถุนยาจนาทโย, เตหิ **เมถุนยาจนาทีหิ,** ‘‘ยาจติปิ อายาจติปิ ปุจฺฉติปิ ปฏิปุจฺฉติปิ อาจิกฺขติปิ อนุสาสติปิ อโกฺกสติปี’’ติ (ปารา. ๒๘๕) อุเทฺทเส วุตฺต เมถุนยาจนาทิวเสนาติ วุตฺตํ โหติฯ อิเมหิ ทฺวีหิ ‘‘โอภาสนฺตสฺสา’’ติ วุตฺตโอภาสนา ทสฺสิ ตาฯ **โอภาสนฺตสฺสา**ติ อุเทฺทสยนฺตสฺส, ปกาเสนฺตสฺสาติ อตฺโถฯ **‘‘วิญฺญุ’’**นฺติ อิมินา โอภา สนกิริยาย กมฺมมาห, อิมินา วิเสสิตพฺพํ ‘‘มนุสฺสิตฺถิ’’นฺติ อิทํ ปกรณโต ลพฺภติ, ยถาทสฺสิต ปทภาชนาคตสรูปํ วิญฺญุํ ปฏิพลํ มนุสฺสิตฺถินฺติ วุตฺตํ โหติฯ **อนฺตมโส หตฺถมุทฺทายปี**ติ โอ ภาสเน อนฺติมปริเจฺฉททสฺสนํฯ ทุฏฺฐุลฺลวจนสฺสาทภาเว สติ โย วจฺจมคฺคปสฺสาว มคฺคปฏิพทฺธํ คุณโทสํ วา เมถุนธมฺมยาจนาทิวเสน วา ทุฏฺฐุลฺลาทุฏฺฐุลฺลํ ชานนฺตึ มนุสฺสิตฺถึ เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน หตฺถมุทฺทายปิ วเทยฺยาติ อตฺโถฯ

อิมสฺมึ คาถาทฺวเย ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาเทน อิตฺถิยา อิตฺถิสญฺญิโน วิญฺญุํ ตํ อิตฺถึ ทฺวินฺนํ มคฺคานํ วณฺณวเสน อนฺตมโส หตฺถมุทฺทายปิ โอภาสนฺตสฺส ภิกฺขุโน ครุกํ สิยาติ เอกํ วากฺยํ, ตถา ‘‘ทฺวินฺนํ มคฺคานํ อวณฺณวเสนา’’ติ อิมินา จ ‘‘เมถุนยาจนาทีหี’’ติ อิมินา จ โยชนาย วากฺยทฺวยนฺติ เอวํ โยชนาวเสน ตีณิ วากฺยานิ โหนฺติฯ

ตตฺถ ปฐมวากฺเย **วณฺณ**วจเนน สงฺคหิตํ โถมนาทิกถํ กเถนฺตสฺส สงฺฆาทิเสโส โหติฯ ‘‘อิตฺถิลกฺขเณน สุภลกฺขเณน สมนฺนาคตาสี’’ติ เอตฺตกเมว โถมนตฺถํ วทโต สงฺฆาทิเสโส น โหติ, ‘‘ตว วจฺจมโคฺค จ ปสฺสาวมโคฺค จ อีทิโส สุโภ สุสณฺฐาโน, เตน นาม อีทิเสน อิตฺถิลกฺขเณน สุภลกฺขเณน สมนฺนาคตาสี’’ติ วทนฺตสฺส โหติฯ ‘‘วเณฺณติ, ปสํสตี’’ติ ปททฺวยญฺจ ‘‘โถเมตี’’ติ ปทสฺส ปริยาโยฯ

ทุติยวากฺเย **อวณฺณ**ปทสงฺคหิตํ ขุํสนาทิตฺตเย **ขุํสนํ** นาม ปโตโทปเมหิ ผรุสวจเนหิ ตุ ทนํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ขุํเสตีติ วาจาปโตเทน ฆเฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๘๕)ฯ ปตุชฺช เตเนนาติ **‘‘ปโตโท’’**ติอคฺคจฺฉเนฺต อสฺสาทโย ปวเตฺตตุํ วิชฺฌนกปาจนทโณฺฑ วุจฺจติฯ **วมฺภนํ** นาม อปสาทนํฯ **อปสาทนํ** นาม คุณโต ปริหาปนํฯ ยถาห ‘‘วเมฺภตีติ อปสาเทตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๘๕)ฯ **ครหา** นาม โทสาโรปนํฯ ยถาห ‘‘ครหตีติ โทสํ เทตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๘๕)ฯ อิมํ ขุํสนาทิปฏิสํยุตฺตวจนํ วกฺขมาเนสุ ‘‘สิขรณีสิ, สมฺภินฺนาสิ, อุภโตพฺยญฺชนา สี’’ติ อิเมสุ ตีสุ ปเทสุ อญฺญตเรน โยเชตฺวา กเถนฺตเสฺสว สงฺฆาทิเสโส, น อิตรสฺสฯ

ตติยวาเกฺย **เมถุนยาจนา**ทิวจเนหิ สงฺคหิตํ อายาจนาทึ กโรนฺตสฺสาปิ สงฺฆาทิเสโสฯ ‘‘ยาจติ นาม เทหิ เม อรหสิ เม ทาตุ’’นฺติอาทินา (ปารา. ๒๘๕) นเยน เอเกกํ ปทํ ‘‘เทหิ เม เมถุนํ ธมฺม’’นฺติอาทิวเสน เมถุนธมฺมปเทน สห ฆเฏตฺวา เมถุนธมฺมํ ยาจนฺตเสฺสว โหติฯ

‘‘กทา เต มาตา ปสีทิสฺสติ, กทา เต ปิตา ปสีทิสฺสติ, กทา เต เทวตาโย ปสีทิสฺสนฺติ, กทา เต สุขโณ สุลโย สุมุหุตฺโต ภวิสฺสตี’’ติอาทิอายาจนปทนิเทฺทเส เอเกกํ ปทํ ตเตฺถว โอสาเน วุเตฺตน ‘‘กทา เต เมถุนํ ธมฺมํ ลภิสฺสามี’’ติ ปเทน ฆเฏตฺวา เมถุนํ ยาจนฺตเสฺสว โหติฯ

‘‘กถํ ตฺวํ สามิกสฺส เทสิ, กถํ ชารสฺส เทสี’’ติ (ปารา. ๒๘๕) ปุจฺฉานิเทฺทสวจเนสุ จ อญฺญตรํ เมถุนธมฺมปเทน ฆเฏตฺวา ปุจฺฉนฺตเสฺสว โหติฯ

‘‘เอวํ กิร ตฺวํ สามิกสฺส เทสิ, เอวํ ชารสฺส เทสี’’ติ (ปารา. ๒๘๕) ปฏิปุจฺฉานิเทฺทสวจเนสุ อญฺญตรํ เมถุนธมฺมปเทน ฆเฏตฺวา วิเสเสตฺวา ปฏิปุจฺฉนฺตเสฺสว โหติฯ

‘‘กถํ ททมานา สามิกสฺส ปิยา โหตี’’ติ ปุจฺฉโต มาตุคามสฺส ‘‘เอวํ เทหิ, เอวํ เทนฺตี สามิกสฺส ปิยา ภวิสฺสติ มนาปา จา’’ติ อาณตฺติวจเน, อนุสาสนิวจเน จ เอเสว นโยฯ

๓๕๕. อโกฺกสนิเทฺทสาคเตสุ ‘‘อนิมิตฺตาสิ นิมิตฺตมตฺตาสิ อโลหิตาสิ ธุวโลหิตาสิ ธุวโจฬาสิ ปคฺฆรนฺตีสิ สิขรณีสิ อิตฺถิปณฺฑกาสิ เวปุริสิกาสิ สมฺภินฺนาสิ อุภโตพฺยญฺชนาสี’’ติ เอกาทสสุ ปเทสุ ‘‘สิขรณีสิ สมฺภินฺนาสิ อุภโตพฺยญฺชนาสี’’ติ ปทตฺตยํ ปเจฺจกํ อาปตฺติกรํ, อิมินา ปทตฺตเยน สห ปุเพฺพ วุตฺตานิ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคเมถุนธมฺมปทานิ ตีณิ จาติ ฉปฺปทานํ ปเจฺจกํ อาปตฺติกรตฺตา อิโต ปรานิ อนิมิตฺตาทีนิ อฎฺฐ ปทานิ ‘‘อนิมิตฺตาสิ เมถุนธมฺมํ เทหี’’ติ อาทินา นเยน เมถุนธมฺมปเทน สห ฆเฏตฺวา วุตฺตาเนว อาปตฺติกรานีติ เวทิตพฺพานิ, ‘‘เมถุนยาจนาทีหี’’ติ เอตฺถ **อาทิ**-สทฺทสงฺคหิเตสุ ‘‘อนิมิตฺตาสี’’ติอาทีสุ เอกาทสสุ อโกฺกสปเทสุ อโนฺตคธเตฺตปิ เกวลํ อาปตฺติกรตฺตา ครุตรํ ปทตฺตยํ วิสุํ สงฺคเหตพฺพนฺติ ญาเปตุมาห **‘‘สิขรณีสี’’**ติอาทิฯ

สิขรณีสีติ เอตฺถ ‘‘สิขรณี อสี’’ติ ปทเจฺฉโทฯ ‘‘อสี’’ติ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **ตุ**-สโทฺท เกวลยุตฺตมฺปิ อาปตฺติกรํ โหตีติ วิเสสํ โชเตติฯ เกวเลนาปิ อโกฺกสวจเนนาติ โยชนาฯ **สิขรณีสี**ติ พหิ นิกฺขนฺตอาณิมํสา ภวสิฯ **สมฺภินฺนาสี**ติ มิสฺสีภูตวจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคาฯ **อุภโตพฺยญฺชนาสี**ติ อิตฺถินิมิเตฺตน, ปุริสนิมิเตฺตน จาติ อุภโตพฺยญฺชเนหิ สมนฺนาคตาฯ ‘‘อยํ อิตฺถี, อยํ ปุริโส’’ติ พฺยญฺชยตีติ **พฺยญฺชนํ,** มุตฺตกรณานิฯ **สุณนฺติยา**ติ เอตฺถ ‘‘วิญฺญุมนุสฺสิตฺถิยา’’ติ อธิการโต ลพฺภติ, อิมินา อโกฺกสิตพฺพวตฺถุ ทสฺสิตํ โหติฯ ภาสิตํ **สุณนฺติยา** สุภาสิตทุพฺภาสิตํ ชานนฺติยา มนุสฺสิตฺถิยา วิสเย ปวตฺตอโกฺกสวจเนน สงฺฆาทิเสโส โหตีติ อโตฺถฯ

๓๕๖. ปุนปฺปุนํ โอภาสนฺตสฺส วาจานํ คณนาย ครุกา สิยุนฺติ โยชนาฯ เอตฺถ ‘‘เอกํ อิตฺถิ’’นฺติ อชฺฌาหริตพฺพํฯ เอกวาจาย พหู โอภาสนฺตสฺส จ อิตฺถีนํ คณนาย ครุกา สิยุนฺติ โยชนาฯ เอตฺถาปิ ‘‘อิตฺถิโยปิ’’ติ ลพฺภติฯ

๓๕๗. **สา เจ นปฺปฏิชานาตี**ติ เอตฺถ ‘‘ยํ สุณนฺตึ มนุสฺสิตฺถึ ทฺวินฺนํ มคฺคานํ วณฺณาวณฺณวเสน โอภาสติ, สา เจ น ปฏิชานาตี’’ติ สามตฺถิยา ลพฺภมานํ อาหาย โยเชตพฺพํฯ อตฺตโน ภาสิตํ ทุฎฺฐุลฺลํ วุตฺตสมนนฺตรเมว อตฺถวเสน สเจ น ชานาตีติ อโตฺถฯ **ตสฺ**

สาติ ตสฺส ทุฏฺฐุลฺลภาสิตภิกฺขุสฺสฯ อุพฺภชาณุํ, อธกฺขกํ วา อาทิสฺส ภณเน จาปิ ตสฺส ถุลฺลจฺจยํ สิยาติ โยชนาฯ **ภณเน**ติ ทฺวินฺนํ มคฺคานํ วณฺณาทิกถเน, ‘‘ภณโต’’ติปิ ลิขนฺติ, ภณนฺตสฺส, ภณนเหตูติ อโตฺถฯ เหตุมฺหิ อยมนฺตปจฺจโย ‘‘อสมฺพุธ’’นฺติอาทีสุ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.คนฺถารมฺภกถา) วิยฯ **อุพฺภชาณุ**นฺติ ชาณุโต อุทฺธํฯ **อเกฺขก**นฺติ อกฺขกโต เหฏฺฐาฯ

๓๕๘. **อุพฺภกฺขก**นฺติ อกฺขกโต อุทฺธํฯ **อโธชาณุมณฺฑล**นฺติ ชาณุมณฺฑลโต อโธฯ **อุทฺทิส**นฺติ อุทฺทิสฺสฯ ‘‘อุทฺทิสฺสุพฺภกฺขํ วา ตถา, อโธชาณุมณฺฑล’’นฺติ จ ลิขนฺติ, โส ปาโฐ สุนฺทโรฯ วณฺณาทิภณเน ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘วิญฺญุมนุสฺสิตฺถิยา’’ติ อธิการโต ลพฺภติฯ **กายปฏิพเทฺธ วณฺณาทิภณเน ทุกฺกฏ**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคา สงฺฆาทิเสสเกฺขตฺตํ, อธกฺขกํ อุพฺภชาณุมณฺฑลํ ถุลฺลจฺจยเกฺขตฺตํ, อุทฺธกฺขกํ อโธชาณุมณฺฑลํ ทุกฺกฏเกฺขตฺตนฺติ อิเมสุ ตีสุ เขเตฺตสุ อกฺขกเญฺจว ชาณุมณฺฑลญฺจ ถุลฺลจฺจยทุกฺกฏานํ ทฺวินฺนํ อวธิภูตํ กตฺถ สงฺคยฺหตีติ? ทุกฺกฏเกฺขเตฺตเยว สงฺคยฺหติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อกฺขกํ, ปน ชาณุมณฺฑลญฺจ เอเตฺถว ทุกฺกฏเกฺขเตฺต สงฺคหํ คจฺฉตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๘๖)ฯ

๓๕๙. ปณฺฑเก ยกฺขิเปตีสุ ทฺวินฺนํ มคฺคานํ วณฺณาทิภณเน **ตสฺส** ภณนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ ภเวติ อธิการวเสน อาคตปเทหิ สห โยเชตพฺพํฯ **ปณฺฑกาทีสู**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ยกฺขิเปตีนํ คหณํฯ

๓๖๐. **อุพฺภกฺขก…เป.… อยํ นโย**ติ ‘‘ปณฺฑกาทีสู’’ติ อิมินา โยเชตพฺพํฯ **อยํ นโย**ติ ‘‘ทุกฺกฏเมว โหตี’’ติ วุโตฺต นโยฯ **สพฺพตฺถา**ติ สงฺฆาทิเสสถุลฺลจฺจยทุกฺกฏเกฺขตฺตวเสน สเพฺพสุ เขเตฺตสุฯ

๓๖๑. อตฺถปุเรกฺขาโร หุตฺวา โอภาสโตปิ อนาปตฺตีติ โยชนาฯ มาตุคามานํ ‘‘อนิมิตฺตาสี’’ติอาทีสุ ปเทสุ อตฺถกถนํ ปุเรกฺขตฺวา ‘‘อนิมิตฺตาสี’’ติอาทิปทํ ภณนฺตสฺส วา มาตุคาเมหิ สห อฏฺฐกถํ สชฺฌายนฺตานํ วา อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ ธมฺมปุเรกฺขาโร หุตฺวา โอภาสโต อนาปตฺตีติ โยชนาฯ ปาฬิธมฺมํ วาเจนฺตสฺส วา ตาสํ สุณนฺตีนํ สชฺฌายนํ วา ปุเรกฺขตฺวา ‘‘อนิมิตฺตาสี’’ติอาทีสุ ปเทสุ ยํ กิญฺจิ ปพฺพชิตสฺส วา อิตรสฺส วา มาตุคามสฺส กเถนฺตสฺส อนาปตฺตีติฯ **ปุเรกฺขตฺวานุสาสนิ**นฺติ ‘‘อิทานิ อนิมิตฺตาสิ…เป.… อุภโตพฺยญฺชนาสิ, อปฺปมาทํ ทานิ กเรยฺยาสิ, ยถา อายติมฺปิ เอวรูปา นาโหสี’’ติ อนุสาสนิํ ปุเรกฺขตฺวาฯ

๓๖๒. **อุมฺมตฺตกาทีน**นฺติ ปิตฺตุมฺมตฺตกยกฺขุมฺมตฺตกวเสน ทฺวินฺนํ อุมฺมตฺตกานญฺจ **อาทิ**-สทฺทสงฺคหิตสฺส อิมสฺมิํ อาทิกมฺมิกสฺส อุทายิเตฺถรสฺส จ อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อิทํ สิกฺขาปทํ ติสมุฏฺฐานํ กายจิตฺตโต จ วาจาจิตฺตโต จ กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติฯ กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺต’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๘๗) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตปกิณฺณกวินิจฺฉยํ ทเสฺสติ **‘‘สมุฏฺฐานาทโย…เป.… ตุลฺยา วา’’**ติฯ เวทนาย อทินฺนาทาเนน อสมตฺตา **‘‘เวทเนตฺถ ทฺวิธา มตา’’**ติ อาห, สุโขเปกฺขาเวทนาวเสน ทฺวิธา มตาติ อโตฺถฯ

ทุฏฺฐุลฺลวาจากถาวณฺณนาฯ

๓๖๓. **กามปาริจริยายา**ติ เมถุนธมฺมสงฺขาเตน กาเมน ปาริจริยาย, เมถุนเธมฺมน ปาริจริยายาติ อโตฺถฯ อถ วา กามิตา ปตฺถิตาติ **กามา,** เมถุนราควเสน ปตฺถิตาติ อโตฺถ, กามา จ

สา ปาริจริยา จาติ กามปาริจริยา, ตสฺสา **กามปาริจริยายา**ติปิ คเหตพฺพํ, เมถุนราคจิเตฺตน อภิปตฺถิตปาริจริยายาติอโตฺถฯ ‘‘วณฺณํ ภาสโต’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธ, ‘‘เอตทคฺคํ ภคินิ ปาริจริยานํ ยา มาทิสํ สีลวนฺตํ กลฺยาณธมฺมํ พฺรหฺมจาริํ เอเตน ธเมฺมน ปริจเรยฺยา’’ติ อตฺตโน เมถุนธเมฺมน ปาริจริยาย คุณํ อานิสํสํ กเถนฺตสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ **ตสฺมิํเยว ขเณ**ติ ตสฺมิํ ภณิตกฺขเณเยวฯ **สา เจ ชานาตี**ติ ยํ อุทฺทิสฺส อภาสิ, สเจ สา วจนสมนนฺตรเมว ชานาติฯ

๓๖๔. **สา** มนุสฺสิตฺถี โน ชานาติ เจ, ตสฺส ถุลฺลจฺจยนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ยกฺขิเปติเทวีสุ** ชานนฺตีสุ, ปณฺฑเก จ ชานเนฺต อตฺตกามปาริจริยาย วณฺณํ ภาสโต **ตสฺส** ภิกฺขุโน ถุลฺลจฺจยํ โหตีติ โยชนาฯ **เสเส**ติ ปุริสติรจฺฉานคตวิสเย, ยกฺขิอาทีนํ อชานนวิสเย จ อตฺตกามปาริจริยาย วณฺณํ ภาสโต ตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนาฯ

๓๖๕. **จีวราทีหี**ติ จีวรปิณฺฑปาตาทีหิฯ **วตฺถุกาเมหี**ติ ตณฺหาย วตฺถุภาเวน วตฺถู จ กามิตตฺตา กามาติ จ สงฺขาเตหิ ปจฺจเยหิฯ

๓๖๖. ราโค เอว **ราคตาฯ ‘‘ราคิตา’’**ติ วา ปาโฐ, ราโค อสฺส อตฺถีติ ราคี, ตสฺส ภาโว **ราคิตา,** อตฺตกามปาริจริยาย ราโคติ อโตฺถฯ **โอภาโส**ติ อตฺตกามปาริจริยาย คุณภณนํฯ **เตน ราเคนา**ติ กามปาริจริยาย ราเคนฯ **ขเณ ตสฺมิ**นฺติ ภณิตกฺขเณฯ **วิชานน**นฺติ ยํ มนุสฺสิตฺถิํ อุทฺทิสฺส อตฺตกามปาริจริยาย วณฺณํ ภณติ, ตาย ตสฺส วจนตฺถสฺส วิชานนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๖๗. **ปญฺจงฺคานี**ติ มนุสฺสิตฺถิตา, ตํสญฺญิตา, ปาริจริยาย ราคิตา, เตน ราเคน โอภาสนํ, ขเณ ตสฺมิํ วิชานนนฺติ อิมานิ **เอตฺถ** อตฺตกามปาริจริยสิกฺขาปเท ปญฺจ องฺคานิ , ปญฺจ อาปตฺติการณานีติ อโตฺถฯ **อสฺสา**ติ อตฺตกามปาริจริยสิกฺขาปทสฺสฯ

อตฺตกามปาริจริยกถาวณฺณนาฯ

๓๖๘. ‘‘ปฏิคฺคณฺหาตี’’ติอาทิกิริยาตฺตโยปาทานสามตฺถิเยน ติกฺขตฺตุํ ปฏิปาทนกํ ‘‘โย ภิกฺขู’’ติ จ ‘‘ครุ โหตี’’ติ ปทสามตฺถิเยน ‘‘ตสฺสา’’ติ จ ลพฺภมานตฺตา ติวิเธหิ สห ‘‘โย ภิกฺขุ ปุริสสฺส สเนฺทสํ ปฏิคฺคณฺหาติ, วีมํสติ ปจฺจาหรติ เจ, ตสฺส ครุ โหตี’’ติ เอกํ วากฺยํ โหติฯ เอวํ ‘‘อิตฺถิยาปิ วา’’ติ อิมินา โยชนายปิ เอกํ วากฺยํ โหตีติ อิมิสฺสา คาถาย วากฺยทฺวยํ ยุชฺชติฯ

อิธ สเนฺทสกฺกมญฺจ โยชนากฺกมญฺจ ชานนตฺถํ ปฐมํ ตาว อิตฺถีนญฺจ ภริยานญฺจ ปเภโท จ สรูปญฺจ วิภาวียติ – เตสุ **อิตฺถิโย** ทสวิธา โหนฺติฯ ยถาห **ปทภาชเน** ‘‘ทส อิตฺถิโย มาตุรกฺขิตา ปิตุรกฺขิตา มาตาปิตุรกฺขิตา ภาตุรกฺขิตา ภคินิรกฺขิตา ญาติรกฺขิตา โคตฺตรกฺขิตา ธมฺมรกฺขิตา สารกฺขา สปริทณฺฑา’’ติฯ **ภริยา จ** ทสวิธา โหนฺติฯ ยถาห **ปทภาชเน** ‘‘ทส ภริยาโย ธนกฺกีตา ฉนฺทวาสินี โภควาสินี โอทปตฺตกินี โอภฏจุมฺพฏา ทาสี จ ภริยา จ กมฺมการี จ ภริยา จ ธชาหฏา มุหุตฺติกา’’ติ (ปารา. ๓๐๓)ฯ อิมาสํ ปเภโท จ สรูปานิ จ สเงฺขปโต เอวํ เวทิตพฺพานิ –

ปุริเสหิ สห ยถา สํวาสํ น กโรติ, เอวํ มาตรา รกฺขิตา **มาตุรกฺขิตา**ฯ ยถาห ‘‘มาตุรกฺขิตา นาม มาตา รกฺขติ โคเปติ อิสฺสริยํ กาเรติ วสํ วเตฺตตี’’ติฯ **ปิตุรกฺขิตาที**สุปิ เอเสว นโยฯ ตตฺถ ยสฺมิํ โกณฺฑญฺญาทิโคเตฺต ชาตา, ตสฺมิํเยว โคเตฺต ชาเตหิ รกฺขิตา **โคตฺตรกฺขิตา**ฯ ยถาห ‘‘โคตฺตรกฺขิตา นาม สโคตฺตา รกฺขนฺตี’’ติอาทิฯ เอกํ สตฺถารํ อุทฺทิสฺส ปพฺพชิเตหิ วา เอกคณปริยาปเนฺนหิ วา รกฺขิตา **ธมฺมรกฺขิตา** นามฯ ยถาห ‘‘ธมฺมรกฺขิตา นาม สหธมฺมิกา

รกฺขนฺตี’’ติอาทิ (ปารา. ๓๐๔)ฯ **สารกฺขา** นาม ‘‘คพฺภปิ ปริคฺคหิตา โหติ ‘มยฺหํ เอสา’ติ อนฺตมโส มาลาคุฬปริกฺขิตฺตาปี’’ติ **ปาฬิยํ** วุตฺตสรูปาฯ **สปริทณฺฑา** นาม ‘‘เกหิจิ ทโณฺฑ ฐปิโต โหติ ‘โย อิตฺถนฺนามํ อิตฺถึ คจฺฉติ, ตสฺส เอตฺตโก ทโณฺฑ’’ติ วุตฺตสรูปาติ อยํ ทสนฺนํ อิตฺถีนํ สรูปสเงฺขโปฯ อิมาสุ ทสสุ สารกฺขสปริทณฺฑานํ ทฺวินฺนํ ปรปุริสเสวายํ มิจฺฉาจาโร โหติ, อิตราสํ น โหติฯ อิมา ทสปิ ปญฺจสีลํ รกฺขเนฺตหิ อคมนียาฯ

ทสสุ ภริยาสุ ‘‘ธนกฺกีตา นาม ธเนน กิณิตฺวา วาเสตี’’ติ วุตฺตตฺตา ภริยภาวาย อปฺปกํ วา พหุํ วา ธนํ ทตฺวา คหิตา **ธนกฺกีตา** นามฯ ‘‘ฉนฺทวาสินี นาม ปิโย ปิยํ วาเสตี’’ติ วุตฺตตฺตา อตฺตรุจิยา สํวสิเตน ปุริเสน สมฺปฏิจฺฉิตา **ฉนฺทวาสินี** นามฯ ‘‘โภควาสินี นาม โภคํ ทตฺวา วาเสตี’’ติ วุตฺตตฺตา อุทุกฺขลมุสลาทิเคโหปกรณํ ลภิตฺวา ภริยภาวํ คจฺฉนฺตี ชนปทิตฺถี **โภควาสินี** นามฯ ‘‘ปฏวาสินี นาม ปฏํ ทตฺวา วาเสตี’’ติ วุตฺตตฺตา นิวาสนมตฺตํ วา ปารุปนมตฺตํ วา ลทฺธา ภริยภาวํ คจฺฉนฺตี ทลิทฺทิตฺถี **ปฏวาสินี** นามฯ **โอทปตฺตกินี** นาม ‘‘อุทกปตฺตํ อามสิตฺวา วาเสตี’’ติ (ปารา. ๓๐๔) วุตฺตตฺตา ‘‘อิทํ อุทกํ วิย สํสฏฺฐา อเภชฺชา โหถา’’ติ วตฺวา เอกสฺมึ อุทกปเตฺต ปุริเสน สทฺธึ หตฺถํ โอตาเรตฺวา ภริยภาวํ นีโต มาตุคาโม วุจฺจติฯ ‘‘โอภฏจุมฺพฏา นาม จุมฺพฏํ โอโรเปตฺวา วาเสตี’’ติ (ปารา. ๓๐๔) วุตฺตตฺตา สีสโต จุมฺพฏํ โอโรเปตฺวา ภริยภาวมุปนีตา กฏฺฐหาริกาทิอิตฺถี **โอภฏจุมฺพฏา** นามฯ **ทาสี จ ภริยา จ** นาม ‘‘ทาสี เจว โหติ ภริยา จา’’ติ (ปารา. ๓๐๔) วุตฺตตฺตา ภริยํ กตฺวา วาสิตา ‘‘ตเสฺสว ทาสี จ ภริยา จา’’ติ วุตฺตาฯ **กมฺมการี จ ภริยา จ** นาม ‘‘กมฺมการี เจว โหติ ภริยา จา’’ติ (ปารา. ๓๐๔) วุตฺตตฺตา ปธานิตฺถินิรเปกฺขน กุฏุมฺพกิจฺจํ กาเรตฺวา ภริยภาวํ นีตา ภริยา กตกมฺมา ‘‘กมฺมการี จ ภริยา จา’’ติ วุตฺตาฯ ‘‘ธชาหฏา นาม กรมรานีตา วุจฺจตี’’ติ (ปารา. ๓๐๔) วุตฺตตฺตา ธชํ อุสฺสาเปตฺวา คจฺฉนฺติยา มหาเสนาย สทฺธึ คนฺตฺวา ปรวิสยํ วิลุมฺปเนฺตน ปจฺฉินฺทิตฺวา อาเนตฺวา ภริยภาวมุปนีตา อิตฺถี **ธชาหฏา** นามฯ ‘‘มุหุตฺติกา นาม ตงฺขณิกา วุจฺจตี’’ติ (ปารา. ๓๐๔) วุตฺตตฺตา อจิรกาลํ สํวาสตฺถาย คหิตา อิตฺถี **มุหุตฺติกา** นามาติ อยํ ทสนฺนํ ภริยานํ สรูปสเงฺขโปฯ ยถาวุตฺตาสุ ทสสุ อิตฺถีสุ อญฺญตรํ ทสนฺนํ ภริยานํ อญฺญตรฏฺฐาเน ฐปนตฺถมธิเปฺปตภาวํ วตฺตุํ ปุริเสน ‘‘คจฺฉ ภเนฺต อิตฺถนฺนามํ มาตุรกฺขิตํ พฺรูหิ ‘โหหิ กิร อิตฺถนฺนามสฺส ภริยา ธนกฺกีตา’ติ’’อาทินา นเยน ทินฺนสเนฺทสํ ‘‘สาธุ อุปาสกา’’ติอาทินา นเยน วจีเภทํ กตฺวา วา สีสกมฺปนาทิวเสน วา ปฏิคฺคณฺหาตีติ อาห **‘‘ปฏิคฺคณฺหาติ สเนฺทสํ ปุริสสฺสา’’**ติฯ

เอตฺถ **ปุริสสฺสา**ติ อุปลกฺขณตฺตา ‘‘ปุริสสฺส มาตา ภิกฺขุํ ปหิณตี’’ติอาทินา (ปารา. ๓๒๑) นเยน **ปาฬิยํ** วุตฺตปุริสสฺส มาตาปิตุอาทโย จ คเหตพฺพาฯ **วีมํสตี**ติ เอวํ ปฏิคฺคหิตสาสนํ ตสฺสาเยว เอกํเสน อวิราเธตฺวา วทนฺตสฺส มาตาปิตุอาทีนมญฺญตรสฺส วา อาโรเจตีติ อโตฺถฯ เอตฺถาปิ **วีมํสตี**ติ อุปลกฺขณตฺตา ‘‘ปฏิคฺคณฺหาติ อเนฺตวาสึ วีมํสาเปตฺวา อตฺตนา ปจฺจาหรติ, อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสา’’ติ (ปารา. ๓๓๘) วุตฺตตฺตา วีมํสาเปตีติปิ คเหตพฺพํฯ **ปจฺจาหรตี**ติ ตถา อาหฏํ สาสนํ สุตฺวา ตสฺสา อิตฺถิยา สมฺปฏิจฺฉิเต จ อสมฺปฏิจฺฉิเต จ ลชฺชาย ตุณฺหีภูตาย จ ตํ ปวตฺตึ ปจฺจาหริตฺวา อาจิกฺขตีติ วุตฺตํ โหติฯ อิธาปิ **ปจฺจาหรตี**ติ อุปลกฺขณตฺตา ‘‘ปฏิคฺคณฺหาติ วีมํสติ อเนฺตวาสึ ปจฺจาหราเปติ, อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสา’’ติ (ปารา. ๓๓๘) วุตฺตตฺตา ปจฺจาหราเปตีติ จ คเหตพฺพํฯ

‘‘อิตฺถิยาปิ วา’’ติ อิมินา โยเชตฺวา คหิตทุติยวาเกฺย จ เอวเมว อโตฺถ วตฺตโพฺพฯ ตตฺถ สเนฺทสกฺกโม ปน ‘‘มาตุรกฺขิตา ภิกฺขุํ ปหิณติ ‘คจฺฉ ภเนฺต อิตฺถนฺนามํ พฺรูหิ ‘โหมิ อิตฺถนฺนามสฺส ภริยา ธนกฺกีตา’ติ’’อาทิปาฬินเยน (ปารา. ๓๓๐) ทฏฺฐโพฺพฯ เอตฺถาปิ ‘‘วีมํสาเปติ ปจฺจาหราเปตี’’ติ อิทญฺจ วุตฺตนเยเนว คเหตพฺพํฯ อิมินา นิยาเมน ทสนฺนํ อิตฺถีนํ นามํ วิสุํ วิสุํ

วตฺวา ทสนฺนํ ภริยานํ อญฺญตรตฺถาย ทียมานสเนฺทสกฺกโม โยเชตโพฺพฯ อิธาปิ **อิตฺถิยาปิ วา**ติ อุปลกฺขณตฺตา ‘‘มาตุรกฺขิตาย มาตา ภิกฺขุํ ปหิณติ ‘คจฺฉ ภเนฺต อิตฺถนฺนามํ พฺรูหิ ‘โหตุ อิตฺถนฺนามสฺส ภริยา ธนกฺกีตา’’ติอาทิปาฬิวเสน (ปารา. ๓๒๔) อิตฺถิยา มาตุปิตุอาทีนญฺจ สเนฺทสกฺกโม โยเชตโพฺพฯ

๓๗๐. **ตํ** ปวตฺติํฯ **สญฺจริตฺตา** สญฺจรณเหตุฯ **น มุจฺจตี**ติ อิตฺถิปุริสานํ อนฺตเร สาสนํ ปฏิคฺคเหตฺวา สญฺจรณเหตุ อาปชฺชิตพฺพสงฺฆาทิเสสโต น มุจฺจตีติ อโตฺถฯ

๓๗๑. **อญฺญํ วา**ติ มาตาปิตุรกฺขิตาทีสุ อญฺญตรํ วาฯ **‘‘ภาสโต’’**ติ ลิขนฺติฯ ‘‘เปสิโต’’ติ อิมินา วิรุทฺธตฺตา ตํ ปหาย ‘‘ภาสตี’’ติ ปาโฐ คเหตโพฺพฯ ปาฐเสโส วา กาตโพฺพฯ ‘‘โย อญฺญํ ภาสติ เจ, ตสฺส ภาสโตติ โยชนา’’ติ **นิสฺสเนฺทเห** วุตฺตํฯ ‘‘มาตรา รกฺขิตํ อิตฺถิํ ‘คจฺฉ พฺรูหี’ติ โย เปสิโต โหติ, ตสฺส ปิตุรกฺขิตํ วา อญฺญํ วา ภาสโต วิสเงฺกโตวา’’ติ, ‘‘มาตรา…เป…. พฺรูหี’ติ เปสิโต หุตฺวา ปิตุรกฺขิตํ วา อญฺญํ วา ภาสโต วิสเงฺกโตวา’’ติ โยชนา ยุตฺตตราติ อมฺหากํ ขนฺติฯ

๓๗๒. **ปฏิคฺคณฺหนตาทีหี**ติ ปฏิคฺคณฺหนเมว ปฏิคฺคณฺหนตาฯ **อาทิ**-สเทฺทน วีมํสนปจฺจาหรณานิ คหิตานิฯ **สญฺจริเตฺต**ติ สญฺจรเณฯ **สมาปเนฺน**ติ คเต สติฯ **ครุกาปตฺติมาทิเส**ติ เอตฺถ ‘‘ตสฺสา’’ติ เสโสฯ **อาทิเส**ติ กเถยฺยฯ

๓๗๓. **ทฺวีหิ ถุลฺลจฺจยํ วุตฺต**นฺติ เอตฺถ ทฺวีหิ ทฺวีหิ อเงฺคหิ สญฺจริเตฺต สมาปเนฺน ถุลฺลจฺจยํ วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ ‘‘ปฏิคฺคณฺหาติ วีมํสติ น ปจฺจาหรติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ ปฏิคฺคณฺหาติ น วีมํสติ ปจฺจาหรติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ น ปฏิคฺคณฺหาติ วีมํสติ ปจฺจาหรติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติ (ปารา. ๓๓๘) ทฺวีหิ ทฺวีหิ อเงฺคหิ ถุลฺลจฺจยํ วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ **ปณฺฑกาทีสู**ติ ปณฺฑกยกฺขิเปตีสุฯ **ตีหิปิ** อเงฺคหิ สญฺจริเตฺต สมาปเนฺน ถุลฺลจฺจยํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

เอเกเนวาติ เอเกเนว อเงฺคนฯ **สพฺพตฺถา**ติ มาตุรกฺขิตาทีสุ สพฺพมาตุคาเมสุ จ **วินีตวตฺถุมฺหิ** ‘‘เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ปุริโส อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อาณาเปสิ ‘คจฺฉ ภเนฺต อิตฺถนฺนามํ อิตฺถิํ วีมํสา’ติฯ โส คนฺตฺวา มนุเสฺส ปุจฺฉิ ‘กหํ อิตฺถนฺนามา’ติฯ สุตฺตา ภเนฺตติ… เป…. มตา ภเนฺตติฯ นิกฺขนฺตา ภเนฺตติฯ อนิตฺถี ภเนฺตติฯ อิตฺถิปณฺฑกา ภเนฺตติฯ ตสฺส กุกฺกุจฺจํ อโหสิฯ อนาปตฺติ ภิกฺขุ สงฺฆาทิเสสสฺส, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๓๔๑) อาคตาสุ สุตฺตาทีสุ ปญฺจสุ จฯ

๓๗๔. **อนาปตฺติ ปกาสิตา**ติ เจติยาทีสุ กตฺตพฺพํ นิสฺสาย อิตฺถิยา ปุริสสฺส, ปุริเสน จ อิตฺถิยา ทินฺนสาสนํ ปฏิคฺคเหตฺวา วีมํสิตฺวา ปจฺจาหริตฺวา อาโรเจนฺตสฺส อนาปตฺติภาโว ‘‘อนาปตฺติ สงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา คิลานสฺส วา กรณีเยน คจฺฉติ, อุมฺมตฺตกสฺส อาทิกมฺมิกสฺสา’’ติ (ปารา. ๓๔๐) **ปาฬิยํ** วุตฺตาติ อโตฺถฯ

๓๗๕. **ตถา ตสฺสา**ติ มนุสฺสชาติกาย ตสฺสาฯ **นนาลํวจนียตา**ติ ‘‘มมาย’’นฺติ วา นิคฺคหปคฺคเห วา นิราสงฺกํ วตฺตุํ นาหรตีติ **อลํวจนียา,** อสฺสามิกา, สา หิ เกนจิ ‘‘มยฺหํ เอสา’’ติ วตฺตุํ วา นิราสเงฺกน นิคฺคหปคฺคหวจนํ วา วตฺตุํ อสกฺกุเณยฺยา, อลํวจนียา น ภวตีติ **นาลํวจนียา,** สสฺสามิกา, สา หิ สามิเกน ตถา กาตุํ สกฺกุเณยฺยาติ **นาลํวจนียา,** นาลํวจนียา น ภวตีติ **นนาลํวจนียา,** อลํวจนียปเทน วุตฺตา อสฺสามิกา เอว, ปฏิเสธา เทฺว ปกติมตฺถํ คมยนฺตีติ, น

นาลํวจนียาย ภาโว นนาลํวจนียตา, นิราสเงฺกน อวจนียตา อสฺสามิกภาโวติ วุตฺตํ โหติฯ สญฺจริตฺตวเสน ภิกฺขุนา วจนียา น โหตีติ วา ‘‘อลํวจนียา’’ติปิ คเหตพฺพเมวฯ **ปฏิคฺคณฺหนตาทีนํ วสา**ติ เอตฺถ จกาโร ลุตฺตนิทฺทิฏฺโฐฯ ตโต ปฏิคฺคณฺหนวีมํสนปจฺจาหรณสงฺขาตานํ ติณฺณํ องฺคานํ วเสน จ ปุเพฺพ วุตฺตมนุสฺสิตฺถิตา นนาลํวจนียตาติ วุตฺตานํ ทฺวินฺนํ องฺคานํ วเสน จ อิทํ สิกฺขาปทํ อาปตฺติการเณหิ ปญฺจหิ องฺเคหิ ยุตฺตนฺติ อโตฺถฯ

๓๗๖. **อิทํ** สญฺจริตฺตสิกฺขาปทํฯ อถ วา ลิงฺควิปลฺลาเสน จ อยํ สงฺฆาทิเสโสติ คเหตโพฺพฯ กายโต, วาจโต, กายวาจโต, กายจิตฺตโต, วาจาจิตฺตโต, กายวาจาจิตฺตโต วา อุปฺปชฺชนโต **ฉสมุฏฺฐานํ**ฯ ตโต เอว **อจิตฺตกมุทีริตํ**ฯ มิสฺสกสมุฏฺฐานญฺหิ อจิตฺตกํฯ อวเสสจิเตฺตสุปิ ยสฺมิํ จิเตฺต อสติ อจิตฺตกํ นาม โหติ, ตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อลํวจนิยตฺตํ วา’’**ติอาทิฯ คาถาพนฺธวเสน รโสฺส, ‘‘อลํวจนียตฺต’’นฺติ คเหตพฺพํฯ โย สเนฺทสํ เปเสติ, ตสฺมิํ ปฏิพทฺธภาวนฺติ อโตฺถฯ **ปณฺณตฺติํ วา**ติ สญฺจริตฺตสิกฺขาปทสงฺขาตํ ปณฺณตฺติํ วา อชานโต อจิตฺตกมุทีริตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๓๗๗. **สาสน**นฺติ มาตุคามสฺส, ปุริสสฺส วา สาสนํฯ **กายวิกาเรนา**ติ สีสกมฺปนาทินา กายวิกาเรนฯ **คเหตฺวา**ติ ปฏิคฺคเหตฺวาฯ **ตํ อุปคมฺมา**ติ ปฏิคฺคหิตสาสนํ ยสฺส วตฺตพฺพํ โหติ, ตํ มาตุคามํ, ปุริสํ วา อุปคมฺมฯ **วีมํสิตฺวา**ติ ตํ กิจฺจํ ตีเรตฺวาฯ **หรนฺตสฺสา**ติ ปจฺจาหรนฺตสฺสฯ **กายโต สิยา**ติ วจีเภทํ วินา ปฏิคฺคหณาทีนํ กาเยเนว กตตฺตา กายสมุฏฺฐานโตว สงฺฆาทิเสโส โหตีติ อโตฺถฯ

๓๗๘. อิตฺถิยา วจนํ สุตฺวาติ โยชนาฯ **ยถา นิสิโนฺนวา**ติ ปกติยา นิสินฺนฏฺฐาเนเยว นิสิโนฺนฯ **ตํ** วจนํฯ **ตเตฺถวาคตเสฺสวา**ติ ยตฺถ นิสิโนฺน อิตฺถิยา สาสนํ ปฏิคฺคณฺหิ, ตเมว อาสนํ อวิชหิตฺวา อตฺตนา นิสินฺนฏฺฐานเมว อาคตสฺส สนฺนิสิตพฺพปุริสเสฺสว, เอตฺถ ‘‘อาโรเจตฺวา’’ติ ปาฐเสโสฯ ปุน **‘‘อาโรเจนฺตสฺสา’’**ติ อิทํ ตเตฺถวาคตาย ตสฺสา เอว อิตฺถิยา เอวํ โยเชตพฺพํฯ สาสนํ ทตฺวา คนฺตฺวา ปุน ตเตฺถว อาคตสฺส มาตุคามเสฺสว ญาตมนนฺตรํ กายิกกิริยํ วินา วจเนเนว อาโรเจนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ อิทํ อิตฺถิยา สาสนํ ปฏิคฺคหณาทิวเสน วุตฺตํฯ

อถ วา ปุริสสฺส วจนํ สุตฺวา ยถานิสิโนฺนว ตํ วจนํ อิตฺถิยา อาโรเจตฺวา ปุน ตเตฺถวาคตเสฺสว ปุริสสฺส อาโรเจนฺตสฺสาติ เอวํ ปุริสเนฺทสํ ปฏิคฺคหณาทิวเสนาปิ โยชนา กาตพฺพาฯ เอตฺถ จ **ตเตฺถวาคตสฺสา**ติ อุปลกฺขณํฯ สาสนวจนมเตฺตเนว ปฏิคฺคเหตฺวา, กิจฺจนฺตเรน คนฺตฺวา วา ยทิจฺฉาวเสน ทิฏฺฐฏฺฐาเน วา วตฺวา ปุนปิ ตเตฺถว ทิฏฺฐฏฺฐาเน ปุน อาโรเจนฺตสฺส จ วจเนเนว สมุฏฺฐานภาโว เวทิตโพฺพฯ

๓๗๙. ‘‘อลํ…เป…. อชานโต’’ติ อจิตฺตกตฺตการณํ วุตฺตเมว, กสฺมา ปุน ‘‘อชานนฺตสฺส ปณฺณตฺติ’’นฺติ วุตฺตนฺติ เจ? ตทุภยสฺสาปิ วิสุํ การณาภาวํ วิญฺญาเปตุํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ **นํ วิธิ**นฺติ สาสนํ ปฏิคฺคเหตฺวา อาหริตฺวา อาโรเจตฺวา ปจฺจาหริตฺวา อาโรจนสงฺขาตํ วิธานํฯ **อรหโตปี**ติ ขีณาสวสฺสปิ, เสขปุถุชฺชนานํ ปเควาติ อยมโตฺถ สมฺภาวนเตฺถน **อปิ**-สเทฺทน โชติโตฯ

๓๘๐. **ชานิตฺวา**ติ อลํวจนียภาวํ วา ปณฺณตฺติํ วา อุภยเมว วา ชานิตฺวาฯ **ตถา**ติ กายวาจโต กโรนฺตสฺสาติ อิมินา โยเชตพฺพํฯ **สจิตฺตเกหี**ติ ยถาวุตฺตจิเตฺตน สจิตฺตเกหิฯ **เตเหวา**ติ กายาทีหิ เตหิ เอว, **‘‘ตีเหวา’’**ติปิ ปาโฐฯ

สญฺจริตฺตกถาวณฺณนาฯ

๓๘๑-๒. สยํยาจิตเกเหวาติ เอตฺถ ‘‘อุปกรเณหี’’ติ ปาฐเสโส, ‘‘ปุริสํ เทถา’’ติอาทินา นเยน อตฺตนาว ยาจิตฺวา คหิเตหิ อุปกรเณเหวาติ อโตฺถฯ ยถาห ‘‘สญฺญาจิกา นาม สยํ ยาจิตฺวา ปุริสมฺปิ ปุริสตฺตกรมฺปิ โคณมฺปิ สกฏมฺปิ วาสิมฺปิ ปรสุมฺปิ กุฐาริมฺปิ กุทาลมฺปิ นิขาทนมฺปี’’ติ ฯ เอตฺถ เอว-กาเรน อยาจิตํ นิวเตฺตติฯ เตน อสฺสามิกนฺติ ทีปิตํ โหติฯ **‘‘กุฎิก’’**นฺติ อิมินา ‘‘กุฎิ นาม อุลฺลิตฺตา วา โหติ อวลิตฺตา วา อุลฺลิตฺตาวลิตฺตา วา’’ติ (ปารา. ๓๔๙) วุตฺตตฺตา ภูมิโต ปฎฺฐาย ภิตฺติจฺฉทนานิ ปฎิจฺฉาเทตฺวา มตฺติกาย วา สุธาย วา ทฺวารวาตปานาทิอเลโปกาสํ ฐเปตฺวา อโนฺต ลิตฺตภาเวน อุลฺลิตฺตานามกํ วา ตถา พหิ ลิตฺตภาเวน อวลิตฺตานามกํ วา อโนฺต จ พหิ จ ลิตฺตภาเวน อุลฺลิตฺตาวลิตฺตานามกํ วา กุฎินฺติ วุตฺตํ โหติฯ

อปฺปมาณิกนฺติ ‘‘ตตฺริทํ ปมาณํ, ทีฆโส ทฺวาทสวิทตฺถิโย สุคตวิทตฺถิยา, ติริยํ สตฺตนฺตรา’’ติ (ปารา. ๓๔๘) ทีฆปุถุลานํ วุตฺตปฺปมาเณน อติเรกตฺตา อปฺปมาณิกนฺติ อโตฺถฯ

เอตฺถ จ ติลกฺขณํ ปฎิวิชฺฌิตฺวา ตีณิ กิเลสมูลานิ อุปฺปาเฎตฺวา กาลตฺตยวตฺต สพฺพธเมฺม ปฎิวิชฺฌิตฺวา ติภุวเนกปฎิสรณภูตสฺส ภควโต ธมฺมราชสฺส องฺคุลํ ปมาณมชฺฌิมปุริสสฺส องฺคุลโต ติวงฺคุลํ โหติ, เอกา วิทตฺถิ ติโสฺส วิทตฺถิโย โหนฺติ, เอกํ รตนํ ตีณิ รตนานิ โหนฺตีติ เอวํ นิยมิตา สุคตวิทตฺถิ จ วฑฺฒกิรตเนน ทิยฑฺฒรตนปฺปมาณา โหติฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘สุคตวิทตฺถิ นาม อิทานิ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ติโสฺส วิทตฺถิโย วฑฺฒกิหเตฺถน ทิยโฑฺฒ หโตฺถ โหตี’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๓๔๘-๓๔๙)ฯ ตสฺมา สุคตวิทตฺถิยา ทฺวาทส วฑฺฒกิหเตฺถน อฎฺฐารส หตฺถา โหนฺติฯ ‘‘ทีฆโส ทฺวาทส วิทตฺถิโย สุคตวิทตฺถิยาติ พาหิริเมน มาเนนา’’ติ (ปารา. ๓๔๙) **ปทภาชเน** วุตฺตตฺตา อนฺติมํ สุธาเลปํ อคฺคเหตฺวา ถุสมตฺติกปริยเนฺตน วา มหามตฺติกปริยเนฺตน วา พาหิรนฺตโต อฎฺฐารสหตฺถปฺปมาณํ, ‘‘ติริยํ สตฺตนฺตราติ อพฺภนฺตริเมน มาเนนา’’ติ (ปารา. ๓๔๙) **ปทภาชเน** วุตฺตตฺตา อพฺภนฺตริเมน ปุถุลโต ทฺวาทสงฺคุลาธิกทสหตฺถปฺปมาณญฺจ กุฎิยา ปมาณนฺติ คเหตพฺพํฯ เอวํ ฐิตปมาณโต ทีฆโต ปุถุลโต วา อุภโต วา เกสคฺคมตฺตาธิกาปิ กุฎิ อาปตฺติยา องฺคํ โหตีติ ทเสฺสตุํ ‘‘อปฺปมาณิก’’นฺติ อาหาติ สเงฺขปโต เวทิตพฺพํฯ

อตฺตุเทฺทสนฺติ อุทฺทิสิตโพฺพติ **อุเทฺทโส,** อตฺตา อุเทฺทโส เอติสฺสาติ อตฺตุเทฺทสา, กุฎิ, ตํ อตฺตุเทฺทสํฯ ‘‘อตฺตุเทฺทสนฺติ อตฺตโน อตฺถายา’’ติ **ปทภาชเน** วุตฺตตฺตา ‘‘มยฺหํ เอสา วาสตฺถาย ภวิสฺสตี’’ติ อตฺตานํ อุทฺทิสิตฺวาติ อโตฺถฯ **‘‘กโรนฺตสฺสา’’**ติ อิทํ ‘‘การยมาเนนาติ กโรโนฺต วา การาเปโนฺต วา’’ติ **ปทภาชเน** วุตฺตนเยน ปโยชกกตฺตุโน จ คเหตพฺพตฺตา อุปลกฺขณนฺติ คเหตพฺพํฯ **ตถา**ติ เตเนว ปกาเรน, เยหิ อสฺสามิกตาทีหิ ปกาเรหิ ยุตฺตํ ปมาณาติกฺกนฺตํ กุฎึ กโรนฺตสฺส อาปตฺติ, เตเหว ปกาเรหิ ยุตฺตํ อเทสิตวตฺถุกมฺปิ กุฎึ กโรนฺตสฺสาติฯ อิมินา อปฺปมาณิกํ วิย อเทสิตวตฺถุกมฺปิ วิสุํเยว อาปตฺติยา ปธานงฺคนฺติฯ วสติ เอตฺถาติ **วตฺถุ,** ภูมิ, สา อเทสิตา เอติสฺสาติ อเทสิตวตฺถุกา, กุฎิ, ตํ **อเทสิตวตฺถุก**ํฯ

กึ วุตฺตํ โหติ? เตน กุฎิกาเรน ภิกฺขุนา กุฎิวตฺถุํ โสเธตฺวา สมตลํ กาเรตฺวา สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา วุฑฺฒานํ ภิกฺขูนํ ปาเท วนฺทิตฺวา อุกฺกุฎิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา ‘‘อหํ ภเนฺต สญฺญาจิกาย กุฎึ กตฺตุกาโม อสฺสามิกํ อตฺตุเทฺทสํ, โสหํ ภเนฺต สงฺฆํ กุฎิวตฺถุโอโลกนํ ยาจามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา ยาจิเตน สเงฺฆน วา สเงฺฆน ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย สมฺมเตหิ พฺยเตฺตหิ ปฎิพเลหิ ทฺวีหิ ภิกฺขูหิ วา เตน สทฺธึ คนฺตฺวา กุฎิวตฺถุํ โอโลเกตฺวา สารมฺภภาวํ วา อปริกฺกมนภาวํ วา อุภยเมว วา ปสฺสเนฺตหิ ‘‘มายิธ กรี’’ติ นิวาเรตฺวา อนารมฺภํ เจ โหติ สปริกฺ

กมนํ, อาคนฺตฺวา สงฺฆสฺส อาโรจิเต กุฏิการเกเนว ภิกฺขุนา ปุเพฺพ วุตฺตนเยน สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา วุฑฺฒานํ ภิกฺขูนํ ปาเท วนฺทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา ‘‘อหํ ภนฺเต สญฺญาจิกาย กุฏึ กตฺตุกาโม อสฺสามิกํ อตฺตุเทฺทสํ, โสหํ ภนฺเต สงฺฆํ กุฏิวตฺถุเทสนํ ยาจามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา ยาจิเต วุฑฺฒานุมเตน พฺยตฺเตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย เทเสตฺวา นิยฺยาทิตกุฏิวตฺถุสฺส อภาวา อเทสิตวตฺถุกํ, เตเนว อสฺสามิกตาทิปกาเรน ยุตฺตํ ยถาวุตฺตปฺปการํ กุฏิกํ อตฺตนา ยาจิเตหิ อุปกรเณหิ กโรนฺตสฺส, การาเปนฺตสฺส จาติ วุตฺตํ โหติฯ

เทฺว สงฺฆาทิเสสา โหนฺตีติ ‘‘ภิกฺขู วา อนภิเนยฺย วตฺถุเทสนาย, ปมาณํ วา อติกฺกาเมยฺย, สงฺฆาทิเสโส’’ติ (ปารา. ๓๔๘) ตุลฺยพลตาสูจเกน **วา**-สเทฺทน สมฺปิณฺฑิตฺวา วุตฺตองฺคทฺวยสหิตตฺตา เทฺว สงฺฆาทิเสสา โหนฺตีติ อโตฺถฯ ยถาห ‘‘ภิกฺขุ กุฏึ กโรติ อเทสิตวตฺถุกํ ปมาณาติกฺกนฺตํ อนารมฺภํ สปริกฺกมนํ, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ สงฺฆาทิเสสาน’’นฺติ (ปารา. ๓๕๕) จ ‘‘ภิกฺขุกุฏึ กโรติ อเทสิตวตฺถุกํ อนารมฺภํ สปริกฺกมนํ, อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสา’’ติ (ปารา. ๓๕๔) จ ‘‘ภิกฺขุ กุฏึ กโรติ ปมาณาติกฺกนฺตํ อนารมฺภํ สปริกฺกมนํ, อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสา’’ติ (ปารา. ๓๕๕) จ วุตฺตตฺตา ทฺวีสุ อเงฺคสุ เอกํ เจ, เอโกว สงฺฆาทิเสโส โหตีติฯ ตํ ปน ‘‘สเจ เอกวิปนฺนา สา, ครุกํ เอกกํ สิยา’’ติ วกฺขติฯ

สารมฺภาทีสูติ เอตฺถ **สารมฺภ**-สโทฺท โสปทฺทวปริยาโยฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘สารมฺภํ อนารมฺภนฺติ สอุปทฺทวํ อนุปทฺทว’’นฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๓๔๘-๓๔๙)ฯ เอตฺถ ‘‘เสตํ ฉาคมารเภถ ยชมาโน’’ติ ปโยเค วิย อา-ปุพฺพสฺส รภสฺส หึสเตฺถปิ ทิสฺสมานตฺตา กตฺตุสาธโน **อารมฺภ**-สโทฺท หึสกานํ กิปิลฺลิกาทิสตฺตานํ วาจโก ภวตีติ ตํสหิตฎฺฐานํ สารมฺภํ นาม โหติฯ เตเนว **ปทภาชเน**ปิ วุตฺตํ ‘‘สารมฺภํ นาม กิปิลฺลิกานํ วา อาสโย โหติ, อุปจิกานํ วา, อุนฺทูรานํ วา, อหีนํ วา, วิจฺฉิกานํ วา, สตปทีนํ วา, หตฺถีนํ วา, อสฺสานํ วา, สีหานํ วา, พฺยคฺฆานํ วา…เป.… อาสโย โหตี’’ติ (ปารา. ๓๕๓)ฯ

อาทิ-สเทฺทน อปริกฺกมนํ สงฺคณฺหาติฯ ‘‘สปริกฺกมนํ นาม สกฺกา โหติ ยถายุเตฺตน สกเฎน อนุปริคนฺตุํ, สมนฺตา นิเสฺสณิยา อนุปริคนฺตุํ, เอตํ สปริกฺกมนํ นามา’’ติ (ปารา. ๓๕๓) วุตฺตลกฺขณวิปริยายโต นิพฺพโกสสฺส อุทกปาตฎฺฐาเน เอกํ จกฺกํ ฐเปตฺวา อิตรํ จกฺกํ พหิ ฐเปตฺวา กุฏึ ปริกฺขิปิตฺวา อาวชฺชิยมานสฺส โคยุตฺตสกฏสฺส วา นิเสฺสณิยํ ฐตฺวา กุฏึ ฉาทยมานานํ นิเสฺสณิยา วา ปรโต คมิตุมสกฺกุเณยฺยตฺตา อปริกฺกมนนฺติ เวทิตพฺพํฯ

เอวํ วุตฺตสารมฺภอปริกฺกมนสงฺขาตองฺคทฺวเยน ยุตฺตํ เจ, เทฺว ทุกฺกฎานิ โหนฺติฯ ยถาห ‘‘ภิกฺขุ กุฏึ กโรติ เทสิตวตฺถุกํ ปมาณิกํ สารมฺภํ อปริกฺกมนํ, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฎาน’’นฺติ (ปารา. ๓๕๕)ฯ เอกํ เจ, เอกเมว โหติฯ ยถาห ‘‘ภิกฺขุ กุฏึ กโรติ เทสิตวตฺถุกํ ปมาณิกํ สารมฺภํ สปริกฺกมนํ, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสฯ ภิกฺขุ กุฏึ กโรติ เทสิตวตฺถุกํ ปมาณิกํ อนารมฺภํ อปริกฺกมนํ, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (ปารา. ๓๕๕) เอตํ ตยมฺปิ ‘‘สารมฺภาทีสุ ทุกฺกฎ’’นฺติ สามเญฺญน สงฺคหิตนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ

เอกํ องฺคํ ปมาณิกตฺตํ วา เทสิตวตฺถุกตฺตํ วา วิปนฺนํ เอติสฺสาติ **เอกวิปนฺนา**ฯ ปุเพฺพ วุตฺตตฺถานํ สงฺฆาทิเสสาทิปทานมโตฺถ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ **สา**ติ ยถาวุตฺตลกฺขณกุฏิฯ

๓๘๓. อิทานิ อิมสฺมึ สิกฺขาปเท อฎฺฐุปฺปตฺติยํ ‘‘เต ยาจนพหุลา วิญฺญตฺติพหุลา วิหรนฺติ ‘ปุริสํ เทถ ปุริสตฺตกรํ เทถา’’ติอาทิ**ปาฬิยา** (ปารา. ๓๔๒) **อฎฺฐกถายํ** (ปารา. อฎฺฐ.

๒.๓๔๒) อาคตํ กปฺปิยากปฺปิยวินิจฺฉยํ สงฺเขปโต ทเสฺสตุมาห **“ปุริส”**นฺติอาทิฯ **กมฺมสหายตฺถายา**ติ กิสฺมิญฺจิ กมฺเม สหายภาวาย, กมฺมกรณตฺถายาติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อิตฺถนฺนามํ กมฺมํ กาตุํ ปุริสํ ลทฺธุํ วฏฺฏตี’’ติ ยาจิตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘กมฺมกรณตฺถาย ‘ปุริสํ เทถา’ติ ยาจิตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๔๒)ฯ **มูลเจฺฉชฺชวเสนา**ติ สามิกานํ อายตฺตภาวสงฺขาตมูลสฺส ฉินฺทนวเสน, อตฺตโน อายตฺตภาวกรณวเสนาติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๘๔. **อวชฺช**นฺติ วชฺชรหิตํ, นิโทฺทสนฺติ อโตฺถฯ มิคลุทฺทกมจฺฉพนฺธกาทีนํ สกกมฺมํ วชฺชกมฺมํ นามฯ ตสฺมา มิคลุทฺทกาทโย หตฺถกมฺมํ ยาจเนฺตน ปน ‘‘ตุมฺหากํ หตฺถกมฺมํ เทถา’’ติ, ‘‘หตฺถกมฺมํ ทาตพฺพ’’นฺติ สามเญฺญน อวตฺวา ‘‘อิตฺถนฺนามํ กมฺมํ ทาตพฺพ’’นฺติ วิเสเสตฺวาเยว ยาจิตพฺพํฯ ลุทฺทเก วา อิตเร วา นิกฺกเมฺม อยาจิตฺวาปิ ยถารุจิ กมฺมํ การาเปตุํ วฏฺฏติฯ หตฺถกมฺมยาจนาย สพฺพถาปิ กปฺปิยภาวํ ทีเปตุํ ตํตํสิปฺปิเก ยาจิตฺวา มหนฺตมฺปิ ปาสาทํ การาเปเนฺตน หตฺถกเมฺม ยาจิเต อตฺตโน อโนกาสภาวํ ญตฺวา อเญฺญสํ กโรนฺตานํ ทาตพฺพํ มูลํ ทิยฺยมานํ อธิวาเสตุํ วฏฺฏตีติ วิตฺถารโต **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๔๒ อตฺถโตสมานํ) วุตฺตตฺตา กุสลานํ อตฺถํ อปริหาเปเนฺตน กปฺปิเยน สารุเปฺปน ปโยเคน ยาจิตพฺพํฯ ยาจิตกมฺมํ กาตุํ อสมเตฺถหิ กโรนฺตานํ ทิยฺยมานํ หตฺถกมฺมมูลํ กมฺมํ การาเปตฺวา กมฺมการเก ทเสฺสตฺวา ทาเปตพฺพํฯ เอวํ ยาจนาย อนวชฺชภาเว อฏฺฐกถาคตํ การณํ ทเสฺสตุมาห **“หตฺถกมฺมมฺปิ”**ติ อาทิฯ **ปิ**-สโทฺท อวธารเณ, ปทปูรเณ วาฯ **หิ**-สโทฺท เหตุมฺหิฯ ยสฺมา อิทํ หตฺถกมฺมํ กิญฺจิ วตฺถุ น โหติ, ตสฺมา อนวชฺชเมว หตฺถกมฺมํ ยาจิตุํ ปน วฏฺฏตีติฯ

๓๘๕. **ญาตกาทิเก**ติ ญาตกปวาริเตฯ **ฐเปตฺวา**ติ วเชฺชตฺวาฯ **โคณมายาจมานสฺสา**ติ อญฺญาตกอปฺปวาริเต ตาวกาลิกํ วินา เกวลํ กมฺมกรณตฺถาย โคณํ ยาจนฺตสฺสฯ **เตสุปี**ติ ญาตกาทีสุปิ มูลเจฺฉเชฺชน โคณมายาจนสฺส ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ ‘‘ตาวกาลิกนเยน สพฺพตฺถ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๔๒) **อฏฺฐกถา**วจนโต ยาว กมฺมกรณกาลํ, ตาว นิยเมตฺวา ญาตกอญฺญาตกปวาริตอปฺปวาริเต สเพฺพปิ ยาจิตุํ วฏฺฏติฯ ตถา ยาจิตฺวา วา อยาจิตฺวา วา คหิโต เจ, รกฺขิตฺวา ปฏิชคฺคิตฺวา สามิกานํ นิยฺยาเทตโพฺพ, โคเณ วา นเฏฺฐ วิสาเณ วา ภิเนฺน สามิเกสุ อสมฺปฏิจฺฉเนฺตสุ ภณฺฑเทยฺยํฯ

๓๘๖. **เทมา**ติ เอตฺถ ‘‘ตุมฺหาก’’นฺติ ปาฐเสโสฯ ‘‘วิหารสฺส เทมา’ติ วุเตฺต ปน ‘อารามิกานํ อาจิกฺขถ ปฏิชคฺคนตฺถายา’ติ วตฺตพฺพ’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๔๒) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ สกฏวินิจฺฉยสฺสาปิ โคณวินิจฺฉเยน สมานตฺตา ตํ อวตฺวา วิเสสมตฺตเมว ทเสฺสตุมาห **“สกฏํ…เป…. วฏฺฏตี”**ติฯ ‘‘ตุมฺหากํ เทมาติ วุเตฺต’’ติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ตุมฺหากเมว เทมาติ วุเตฺต ทารุภณฺฑํ นาม สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๔๒)ฯ

๓๘๗. **กุฐาราทีสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน นิขาทนํ สงฺคณฺหาติฯ อยํ นโย เวทิตโพฺพติ ปาฐเสโสฯ ‘‘สกฏํ โคโณ วิย ตาวกาลิกํ อกตฺวา อญฺญาตกอปฺปวาริเต น ยาจิตพฺพํ, มูลเจฺฉชฺชวเสน อญฺญาตกอปฺปวาริเต น ยาจิตพฺพํ, ตาวกาลิกํ ยาจิตพฺพ’’นฺติ วินิจฺฉโย จ ‘‘สกฏํ…เป…. วฏฺฏตี’’ติ วิเสสวินิจฺฉโย จาติ อยํ นโย วาสิอาทีสุ จ เวทิตโพฺพติ อโตฺถฯ **อนชฺฌาวุตฺถก**นฺติ เกนจิ ‘‘มเมต’’นฺติ อปริคฺคหิตํ, ‘‘รกฺขิตโคปิตฏฺฐาเนเยว หิ วิญฺญตฺติ นาม วุจฺจตี’’ติ **อฏฺฐกถา**วจนโต อรกฺขิตาโคปิตกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **อฏฺฐกถาย** วลฺลิอาทิวินิจฺฉยมฺปิ วตฺวา ‘‘อนชฺฌาวุตฺถกํ ปน ยํ กิญฺจิ อาหราเปตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๔๒) วุตฺตตฺตา **สพฺพ**นฺติ อิธ วุตฺตโคณาทิกญฺจ วกฺขมานวลฺลิอาทิกญฺจ คเหตพฺพํฯ อิมินา ปุเพฺพ

วุตฺตวินิจฺฉยสฺส รกฺขิตโคปิตวิสยตฺตํ ทีปิตํ โหติฯ **หราเปตุมฺปิ วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ **อปิ**-สทฺเทน ปเคว เกนจิ หริตฺวา ทินฺนนฺติ ทีเปติฯ

๓๘๘. **วลฺลิอาทิมฺหีติ อาทิ**-สทฺเทน เวตฺตมุญฺชติณมตฺติกา สงฺคณฺหาติฯ เอตฺถ มุญฺชปพฺพชติณํ วินา เคหจฺฉาทนติณํ **ติณํ** นามฯ **ครุภณฺฑปฺปโหนเก**ติ ‘‘วลฺลิ อฑฺฒพาหุมตฺตาปี’’ติอาทินา นเยน วุตฺตลกฺขเณ ครุภณฺฑปฺปโหนเกฯ **ปเรสํ สนฺตเกเยวา**ติ อวธารเณน น อนชฺฌาวุตฺถเก ทุกฺกฏนฺติ พฺยติเรกโต ทีเปติฯ

๓๘๙. **ปจฺจเยสู**ติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนสงฺขาเตสุ ตีสุ ปจฺจเยสุฯ เอว-กาเรน คิลานปจฺจยสงฺขาเต จตุตฺถปจฺจเย วิญฺญตฺติ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ **วิญฺญตฺติ** นาม ‘‘อาหร, เทหี’’ติ อิจฺฉิตปจฺจเย นามํ วตฺวา ยาจนาฯ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํ ‘‘สเพฺพน สพฺพํ น วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๔๒) สาวธารณตฺถํ ทเสฺสตุํ **‘‘น จ วฏฺฏตี’’**ติ วุตฺตตฺตา เนว วฏฺฏตีติ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ

วิญฺญตฺติยา อลพฺภมานภาเวน สมตฺตา ปจฺจเยสุ ตีสุ อนนฺตรํ สหนิทฺทิฏฺฐปจฺจยตฺตยโต ตติยปจฺจเยเยว ลพฺภมานวิเสสํ ทเสฺสตุํ **‘‘ตติเย ปริกโถภาส**นิมิตฺตานิ จ ลพฺภเร’’ติ วุตฺตตฺตา อวสิฏฺฐทฺวเย ปน ปริกถาทโย น ลพฺภนฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ อวุเตฺต จตุตฺถปจฺจเยปิ สมุจฺจยเตฺถน จ-กาเรน ปริกถาทิตฺตยํ ลพฺภตีติ สิทฺธตฺตา ‘‘ตีเสฺววา’’ติ เอว-กาเรน พฺยติเรกมุเขน วิญฺญตฺติยา จ อนุญฺญาตตฺตา จตุเตฺถ คิลานปจฺจเย ปริกโถภาสนิมิตฺตกมฺมวิญฺญตฺติโย วฏฺฏนฺตีติ สิทฺธํฯ เอตฺตาวตา จตุเตฺถ ปจฺจเย ปริกถาทโย จตฺตาโรปิ วฏฺฏนฺติ, ตติยปจฺจเย วิญฺญตฺติํ วินา เสสตฺตยํ วฏฺฏติ, ปุริมปจฺจยทฺวเย สพฺพมฺปิ น วฏฺฏตีติ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เสนาสนปจฺจเย **ปริกถาทิก**นฺติ อุโปสถาคาราทิกรณารหฏฺฐานํ โอโลเกตฺวา อุปาสกานํ สุณนฺตานํ ‘‘อิมสฺมิํ วต โอกาเส เอวรูปํ เสนาสนํ กาตุํ วฏฺฏตี’’ติ วา ‘‘ยุตฺต’’นฺติ วา ‘‘อนุรูป’’นฺติ วา ปวตฺตา กถา **ปริกถา** นามฯ ‘‘อุปาสกา ตุเมฺห กตฺถ วสถา’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘ปาสาเท ภเนฺต’’ติ วุเตฺต ‘‘ภิกฺขูนํ ปน อุปาสกา ปาสาโท น วฏฺฏตี’’ติอาทินา นเยน ปวตฺตา กถา **โอภาโส** นามฯ อุปาสเกสุ ปสฺสมาเนสุ ภูมิยํ รชฺชุํ ปสาเรตฺวา ภูมิํ ภาเชตฺวา ขาณุเก อาโกเฏตฺวา ‘‘กิมิทํ ภเนฺต’’ติ วุเตฺต ‘‘เอตฺถ อาวาสํ กโรม อุปาสกา’’ติอาทิกา กถา **นิมิตฺตกถา** นามฯ คิลานปจฺจเย จ อิมินา นเยน ยถารหํ เวทิตพฺพํฯ สพฺพเมตํ **อฏฺฐกถาย** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๔๒) วุตฺตํฯ

๓๙๐-๓. อิทานิ กุฏิการสฺส ภิกฺขุโน อาปตฺติทสฺสนตฺถมาห **‘‘อเทสิเต’’**ติอาทิฯ ตํ อุตฺตานตฺถเมวฯ **นิเสนฺตสฺสา**ติ ปาสาเณ ฆํสิตฺวา ติขิณํ กโรนฺตสฺสฯ **ปาจิตฺติยา สหา**ติ ‘‘ภูตคามปาตพฺยตาย ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๙๐) วุตฺตปาจิตฺติเยน สทฺธิํฯ

อาปตฺตินฺติ ปาจิตฺติยฏฺฐาเน ปาจิตฺติยเญฺจว ทุกฺกฏญฺจ อิตรตฺร สุทฺธปโยคทุกฺกฏญฺจาติ อาปตฺติํฯ

ยา ปนาติ ยา กุฏิฯ **ปฐเม ทุติเย**ติ เอตฺถ ‘‘ปิเณฺฑหี’’ติ กรณพหุวจนํ วิภตฺติวจนวิปริณามวเสน ‘‘ปิเณฺฑ’’ติ ภุเมฺมกวจนนฺตํ กตฺวา โยเชตพฺพํ, ‘‘นิกฺขิเตฺต’’ติ อชฺฌาหริตพฺพํ, ภาวลกฺขเณ ภุมฺมํ, นิกฺขิเตฺต สตีติ อโตฺถฯ

๓๙๔. ‘‘สเจ อญฺญสฺสา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **วิปฺปกต**นฺติ อารทฺธมนิฏฺฐิตํฯ **‘‘อนาปตฺตี’’**ติ อิทํ นิฏฺฐิเต อาปชฺชิตพฺพสงฺฆาทิเสสาภาวํ สนฺธายาหฯ ปุพฺพปโยคมเตฺตน หิ ปาจิตฺติยทุกฺกฏานิปิ โหนฺติ, ตานิ ปน เทเสตพฺพานิฯ **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘อนาปตฺตี’’ติ อากฑฺฒติ, เตน สงฺฆาทิเสสาปตฺติยา อภาวโต ปุพฺพภาเค อาปนฺนานํ ปาจิตฺติยทุกฺกฏานํ เทเสตพฺพตา จ ทีปิตา โหติฯ **ตํ กุฏิ**นฺติ ตํ วิปฺปกตกุฏิํฯ

๓๙๕. **อญฺญํ** โภชนสาลาทิํฯ **ตถา**ติ อนาปตฺติมาหฯ

๓๙๖. **‘‘กโรโต’’**ติ อิมินา ‘‘การาปยโต’’ติปิ ลพฺภติฯ อุภเยนาปิ **‘‘กุริยโต’’**ติ อิมสฺส การณํ ทเสฺสติฯ **‘‘อปฺปมาณิก’’**นฺติ อิมินา สงฺฆาทิเสสสฺส องฺคํ ทเสฺสติฯ

๓๙๗. **ตนฺ**ติ ‘‘อปฺปมาณิก’’นฺติ เอวํ ปจฺจามสติฯ **‘‘กุริยากุริยโต’’**ติ อิทํ กุฏิยา กรณญฺจ วตฺถุเทสนาย อกรณญฺจ อุปาทาย วุตฺตํฯ

กุฏิการสิกฺขาปทวณฺณนาฯ

๓๙๘. วตฺถุํ อเทเสตฺวาติ สมฺพนฺโธ, ‘‘เตน วิหารการเกน ภิกฺขุนา วิหารวตฺถุํ โสเธตฺวา สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา’’ติอาทินา (ปารา. ๓๖๗) **ปทภาชเน** อาคตนเยน วิหารํ การาเปเนฺตน ภิกฺขุนา วิหารวตฺถุํ โสเธตฺวา สมตลํ กาเรตฺวา สงฺฆํ อุปสงฺกมฺม วุฑฺฒานํ ภิกฺขูนํ ปาเท วนฺทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคเหตฺวา ‘‘อหํ ภเนฺต มหลฺลกํ วิหารํ กตฺตุกาโม สสฺสามิกํ อตฺตุเทฺทสํ, โสหํ ภเนฺต สงฺฆํ วิหารวตฺถุโอโลกนํ ยาจามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ ยาจิตฺวา ลเทฺธ วุเฑฺฒวา ภิกฺขู ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย สเงฺฆน สมฺมเต วา ภิกฺขู เนตฺวา กตปริกมฺมํ วิหารวตฺถุํ ทเสฺสตฺวา กุฏิวตฺถุโอโลกเน วิย คตภิกฺขูหิ โอโลเกตฺวา สารมฺภาทิภาวํ อุปปริกฺขิตฺวา อนารมฺภสปริกฺกมนภาวํ ญตฺวา อาคนฺตฺวา สงฺฆสฺส อาโรจิเต ปุน เตน สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา วุฑฺฒานํ ภิกฺขูนํ ปาเท วนฺทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคเหตฺวา ‘‘อหํ ภเนฺต มหลฺลกํ วิหารํ กตฺตุกาโม สสฺสามิกํ อตฺตุเทฺทสํ, โสหํ ภเนฺต สงฺฆํ วิหารวตฺถุเทสนํ ยาจามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ ยาจิตฺวา สเงฺฆน ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย วิหารวตฺถุ เทเสตพฺพํ , ตถา อกตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ อิห สารมฺภาทิ ปฐมสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

มหลฺลกนฺติ ‘‘สสฺสามิกภาเวน สญฺญาจิกกุฏิโต มหนฺตภาโว เอตสฺส อตฺถีติ มหลฺลโกฯ ยสฺมา วา วตฺถุํ เทสาเปตฺวา ปมาณาติกฺกเมนาปิ กาตุํ วฏฺฏติ, ตสฺมา ปมาณมหนฺตตายปิ มหลฺลโก’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๖๖) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตนเยน มหนฺตภาเวน ยุตฺตนฺติ อโตฺถฯ **วิหาร**นฺติ ‘‘วิหาโร นาม อุลฺลิโตฺต วา โหติ อวลิโตฺต วา อุลฺลิตฺตาวลิโตฺต วา’’ติ (ปารา. ๓๗๑) **ปทภาชเน** วุตฺตปฺปการํ เสนาสนนฺติ อโตฺถฯ วิหรนฺติ อสฺมินฺติ วิคฺคโหฯ อุลฺลิตฺตาทิสรูปํ ปุริมสิกฺขาปเท วุตฺตนยเมวฯ ตํ วิหารํ โย กเรยฺยาติ โยชนาฯ กเรยฺย วา การาเปยฺย วาติ ปุเพฺพ วุตฺตนยเมวฯ **อตฺตวาสตฺถ**นฺติ อตฺตโน วาสํ ปฏิจฺจ, อิมินา ปรสฺส วาสตฺถาย กโรติ, อนาปตฺตีติ พฺยติเรกโต วิญฺญายติฯ **‘‘ครุก’’**นฺติ เอตฺถ วตฺถุเทสนาย อการาปเนน ‘‘เอโกว สงฺฆาทิเสโส โหตี’’ติ ปุเพฺพ วุตฺตวิกปฺปตฺตยํ น คเหตพฺพํฯ อิทญฺจ วกฺขติ ‘‘ปมาณา…เป.… สงฺฆาทิเสสตา’’ติ (วิ. วิ. ๓๙๙ อาทโย)ฯ

๓๙๙. **กุริยาสมุฏฺฐานาภาว**นฺติ ปมาณาติกฺกเมปิ อาปตฺติยา อสมฺภวโต กิริยาสมุฏฺฐานสฺส อิธ อภาโว ญาตโพฺพฯ **กุริย…เป.… ลกฺขเย**ติ เอตฺถ พฺยติเรกโต อเทสิตวตฺถุกตาย อกิริยาสมุฏฺฐานตา อนุญฺญาตาฯ

๔๐๑-๓. เตสูติ จตุวีสติยา ปาราชิเกสุฯ ***ภิกฺขุโน อนุรูปานิ เอกูนวีสตี***ติ ภิกฺขุนีนํ ปฏิ นิยตา อุพฺภชาณุมณฺฑลิกาทโย จตฺตาโร ตทนุโลมาย วิพฺภนฺตภิกฺขุนิยา สห ปญฺจ ปาราชิเก วินา ภิกฺขุโน อนุรูปา เสสา เอกูนวีสติ ปาราชิกาฯ

อิมสฺมึ สิกฺขาปเท **ปทภาชเน** ‘‘ปาราชิเกน ธมฺเมนาติ จตุนฺนํ อญฺญตเรนา’’ติ (ปารา. ๓๘๖) วุตฺตนยสฺส อิธ ‘‘เอกูนวีสตี’’ติ วจนํ วิรุชฺฌตีติ เจ? น วิรุชฺฌติฯ กสฺมา? ยสฺมา ปทภาชนํ ปาติโมกฺขุเทฺทสาคตมตฺตํ คเหตฺวา ปวตฺตํ, อิทํ ปน พุทฺธานุมตึ คเหตฺวา วินยปริยตฺติ ปวตฺตกานํ อาจริยานํ มตํ คเหตฺวา ปวตฺตํ, ตสฺมา น วิรุชฺฌตีติ คเหตพฺพํฯ อาจริโย สพฺพปาราชิกานํ ‘‘พฺรหฺมจริยา จาเวยฺย’’นฺติ (ปารา. ๓๘๕) วุตฺตอนุทฺธํสนสฺส เอกนฺตสาธนตฺตา ภิกฺขุนีนํ ปฏินิยตสานุโลมปาราชิกปญฺจกํ วินา อวเสสํ สพฺพํ สงฺคณฺหิ, เตเนว วินยฏฺฐกถาย **คณฺฐิปทวิวรเณ** ‘‘จตุนฺนํ อญฺญตเรนาติ ปาติโมกฺขุเทฺทเส เอว อาคเต คเหตฺวา วุตฺตํ, อิตเรสํ อญฺญตเรนาปิ อนุทฺธํเสนฺตสฺส สงฺฆาทิเสโสวา’’ติ วุตฺตํฯ ตสฺมา ‘‘อนุทฺธํเสยฺยา’’ติ (ปารา. ๓๘๔) ปาเฐ อธิปฺปายํ คเหตฺวา ปวตฺตตฺตา อิเมสํ อาจริยานํ มตํ ปมาณนฺติ คเหตพฺพํฯ ‘‘เตสุ อญฺญตเรนา’’ติ วกฺขมานตฺตา ‘‘เอกูนวีสตี’’ติ เอตฺถ ‘‘ยานี’’ติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ

อญฺญตเรน อมูลเกนาติ โยชนาฯ **อมูลเกนา**ติ โจทกสฺส ทสฺสนาทีหิ โจทนามูเลหิ วิรหิตตฺตา อมูลกํ, ปาราชิกํ, เตนฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ยํ ปาราชิกํ โจทเกน จุทิตกมฺหิ ปุคฺคเล เนว ทิฏฺฐํ น สุตํ น ปริสงฺกิตํ, อิทํ เอเตสํ ทสฺสนสวนปริสงฺกาสงฺขาตานํ มูลานํ อภาเวน อมูลกํ นามา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๘๕-๓๘๖)ฯ เอตฺถ จ มํสจกฺขุนา วา ทิพฺพจกฺขุนา วา ทิฏฺฐํ **ทิฏฺฐํ** นาม ฯ ปกติโสเตน วา ทิพฺพโสเตน วา สุตํ **สุตํ** นามฯ จิเตฺตน ปริสงฺกิตํ **ปริสงฺกิตํ** นามฯ ตํ ติวิธํ ทิฏฺฐสุตมุตปริสงฺกิตวเสนฯ

ตตฺถ ตาทิเส กมฺมนิเย โอกาเส มาตุคาเมน สทฺธึ ภิกฺขุโน อญฺญถิยํ ปโยคํ ทิสฺวา อญฺญถา คเหตฺวา ‘‘วีติกฺกมนํ นุ โขยมกาสี’’ติ คหณํ **ทิฏฺฐปริสงฺกิตํ** นามฯ กุฎฺฎฏิโรหิเต ภิกฺขุมฺหิ มาตุคามสฺส สทฺทํ สุตฺวา ตตฺถ อญฺญสฺส วิญฺญุปุริสสฺส สพฺภาวํ อชานิตฺวา ‘‘วีติกฺกมนํ นุ โขยมกาสี’’ติ เอวํ คหณํ **สุตปริสงฺกิตํ** นามฯ วิหารปริยเนฺต ตรุณมาตุคามปุริสานํ ทิวสํ วีตินาเมตฺวา คตฏฺฐาเน วิปฺปกิณฺณปุปฺผานิ โอโลเกตฺวา, มํสสุรคนฺธญฺจ ฆายิตฺวา ‘‘อิทํ กสฺส กมฺม’’นฺติ อุปปริกฺขเนฺตน ภิกฺขุโน เจติยปูชิตมาลาคนฺธสฺส ปีตาริฏฺฐสฺส ภิกฺขุโน สรีรคนฺธํ ฆายิตฺวา ‘‘ตํ เอตสฺส กมฺมํ นุ โข’’ติ กิริยมานสํสโย **มุตปริสงฺกิตํ** นามฯ เอวรูปสฺส ทิฏฺฐสุตปริสงฺกิตมูลกสฺส อภาวโต อมูลเกน ปาราชิเกนาติ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน **สมนฺตปาสาทิกาย** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๘๕-๓๘๖) วุตฺตนเยน ทฏฺฐโพฺพฯ

โจเทตีติ ‘‘ปาราชิกํ ธมฺมํ อาปโนฺนสี’’ติอาทิวจเนน สยํ โจเทติฯ โจทาปนํ ปน วกฺขติฯ **จาวนเจตโน หุตฺวา**ติ ‘‘อเปฺปว นาม นํ อิมมฺหา พฺรหฺมจริยา จาเวยฺย’’นฺติ อุปฺปเนฺนน ปรํ สาสนา จาเวตุกาเมน จิเตฺตน สมนฺนาคโต หุตฺวาฯ **‘‘สุทฺธํ วา อสุทฺธํ วา’’**ติ อิทํ ‘‘โจเทตี’’ติ อิมินา วุตฺตโจทนากิริยาย กมฺมนิเทฺทโส, ‘‘อญฺญํ ภิกฺขุ’’นฺติ เสโส, ปาราชิกมนาปนฺนํ วา อาปนฺนํ วา อญฺญํ ภิกฺขุนฺติ อโตฺถฯ **โย**ติ มาติกาคตภิกฺขุ, ‘‘ทุโฏฺฐ โทโส อปฺปตีโต’’ติ อิทํ อชฺฌาหริตพฺพํ, อุปฺปเนฺนน โทสเลเสน สยํ ทูสิโต, ปรญฺจ ทูเสโนฺต ปีติสุขาทีหิ อปคโต โย ภิกฺขูติ อโตฺถฯ วกฺขมาเนน ‘‘ตสฺสา’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ

‘‘กเต โอกาสมฺหี’’ติ ปทเจฺฉโท, โอกาสํ ‘‘การาเปตฺวา’’ติ (ปารา. ๓๘๙) ปาฐโต อนุตนีตเหตุวตฺถตาย **‘‘กเต’’**ติ ‘‘การิเต’’ติ เอตสฺส ปริยาโย โหติ, ‘‘โอกาสํ เม กโรหิ, อหํ ตํ วตฺตุกาโม’’ติ โอกาเส การาปิเตติ อโตฺถฯ ‘‘อกเต โอกาเส’’ติ ปทเจฺฉโท , ปุเพฺพ วุโตฺตเยว โตฺถฯ **ทุกฺกฏาปตฺติยา สหา**ติ โอกาสสฺส อการาปิตตฺตา ทุกฺกฏาปตฺติยา สทฺธิํฯ

๔๐๔-๕. **โกโณฺฐสี**ติ ธุโตฺตสิฯ **เชฎฺฐพฺพติโกสี**ติ กาลีเทวีวตนิยุโตฺตสิฯ กาลีเทวี กิร สิริเทวิยา เชฎฺฐา, ตสฺมา ตสฺสา วตธโร เชฎฺฐพฺพติโก วุจฺจติฯ ตํ ปน วตํ สมาทิยิตฺวา ปูเรโนฺต สกลสรีเร มสิํ มเกฺขตฺวา กากปตฺตานิ มุฎฺฐิยํ กตฺวา กาลีเทวิํ ผลเก ลิขาเปตฺวา ตํ กาชโกฎิยํ พนฺธิตฺวา อุจฺฉิโฎฺฐทกาทิอสุจิสนฺนิจิตโอลิคลฺลํ ปวิสิตฺวา ‘‘ทุสฺสีโลสิ นิสฺสีโลสิ สีลวิรหิโตสี’’ติ โฌเมโนฺต วิจรตีติฯ

ทุสฺสีลตฺตา เอว หีนชฺฌาสยตาย **ปาปธโมฺม** ลามกสภาโวสิฯ ปูตินา กเมฺมน สีลวิปตฺติยา อโนฺต ปวิฎฺฐตฺตา **อโนฺตปูติ**ฯ ฉหิ ทฺวาเรหิ ราคาทิกิเลสานุสฺสวเนน ตินฺตตฺตา **อวสฺสุโต**ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมวฯ **ครุกํ นิทฺทิเส**ติ เอตฺถ ‘‘กโตกาสมฺหี’’ติ จ ‘‘ตเถว อกโตกาเส, ทุกฺกฏาปตฺติยา สหา’’ติ จ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ เอวมุตฺตรตฺราปิฯ

๔๐๖. **สมฺมุขา**ติ จุทิตกสฺส สมฺมุขา, อวิทูเรติ อโตฺถฯ **หตฺถมุทฺทายา**ติ มุตฺตปาณาทิวเสนฯ **ตํ** หตฺถมุทฺทาย กถิตํฯ **ปโร**ติ ยํ โจเทสิ, โส จุทิตโก ปโรฯ **ภิกฺขุโน**ติ โจทกสฺส ภิกฺขุโนฯ

๔๐๗. **สมฺมุเข ฐตฺวา**ติ จุทิตกสฺส อาสเนฺน ฐตฺวาฯ **‘‘โจทาเปนฺตสฺสา’’**ติ เอตสฺส กมฺมภาวโต ปโรติ อิทํ อุปโยคนฺตวเสน สมฺพนฺธิตพฺพํฯ เอวมุตฺตรตฺรฯ **เกนจี**ติ อเญฺญน เกนจิ ปุคฺคเลนฯ **ตสฺส** โจทกสฺสฯ **‘‘โจทาเปนฺตสฺสา’’**ติ ปุน วจนํ นิยมตฺถํฯ

๔๐๘. **โสปี**ติ อุคฺคหาปิตตฺตา โจทนํ กโรโนฺต อิตโร ปโยชฺชกปุคฺคโลปิฯ **เตสํ ทฺวินฺนมฺปี**ติ ปโยชกปโยชฺชกานํ ทฺวินฺนมฺปิฯ

๔๐๙. วุตฺตฎฺฐานํ ปณฺณํ วา สเนฺทสํ วา หรโนฺต ทูโต นาม, โส **‘‘ปณฺณํ วา สาสนํ วา เปเสตฺวา’’**ติ อิมินา สงฺคยฺหตีติ ตสฺมิํ วิสุํ อวตฺตเพฺพปิ **‘‘ทูต’’**นฺติ วจเนน นิสฺสฎฺฐทูตมาห ฯ ปณฺณํ วา อทตฺวา ‘‘เอวญฺจ เอวญฺจ วทา’’ติ สาสนญฺจ อทตฺวา ‘‘ตํ โจเทหี’’ติ อตฺถมตฺตเมว ทตฺวา นิสฺสโฎฺฐ ภิกฺขุ อิธ ‘‘นิสฺสฎฺฐทูโต’’ติ คเหตโพฺพฯ

อถ วา **‘‘ทูต’’**นฺติ อิมินา โจเทตุํ อุคฺคหาเปตฺวา, ตมนุคฺคหาเปตฺวา วา นิสฺสโฎฺฐ ภิกฺขุ ทูโตเยว คเหตโพฺพฯ **‘‘ปณฺณ’’**นฺติ อิมินา ปพฺพชิตสฺส วา อปพฺพชิตสฺส วา กสฺสจิ หเตฺถ โจทนํ ลิขิตฺวา ทินฺนปณฺณํ คเหตพฺพํฯ **สาสน**นฺติ ‘‘ปาราชิกํ อาปโนฺน’’ติอาทินา นเยน วตฺวา เปสิยมานํ สาสนํ คเหตพฺพํฯ อิทํ ตยมฺปิ ทูเร นิสีทิตฺวา อเญฺญหิ การาปนโต **‘‘โจทาเปนฺตสฺสา’’**ติ อาหฯ ‘‘ปร’’นฺติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ เอตฺถ โอกาสการาปนํ นตฺถิฯ

๔๑๐. **ตถา**ติ ยถา อมูลเกน ปาราชิเกน สมฺมุขา โอกาเส การิเต, อการิเต จ, ตถา อมูลเกหิ สงฺฆาทิเสเสหีติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘วุเตฺต สมฺมุขา ปเร’’ติ ภุมฺมวเสน อธิกเตน โยเชตพฺพํ, โจเทติ โจทาเปตีติ วุตฺตํ โหตีติฯ **ปาจิตฺติยาปตฺตี**ติ โอกาเส การิเต เกวลา, อการิเต ทุกฺกเฎน สหาติ คเหตพฺพํฯ สมฺมุขา เสสาปตฺตีหิ ปเร วุเตฺต จาวนสญฺญิโน ทุกฺกฎํ โหตีติ โยชนาฯ โอกาสาการาปเนนปิ ทุกฺกฎเมว โหติฯ

๔๑๑. **อโกฺกสนาธิปฺปายสฺสา**ติ ขุํสนาธิปฺปายสฺสฯ **อกโตกาส**นฺติ อการิโตกาสํ, ‘‘ปร’’นฺติ อิมินา โยเชตพฺพํฯ **อตฺตนา**ติ โจทเกน, ‘‘สยํ อการิโตกาส’’นฺติ อิมินา โยเชตพฺพํฯ **สห ปาจิตฺติเยนา**ติ ‘‘โอมสวาเท ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปารา. ๑๔) วุตฺตปาจิตฺติเยน สหฯ **วทนฺตสฺสา**ติ โจเทนฺตสฺส วา โจทาเปนฺตสฺส วา, เอตฺถ ‘‘สมฺมุขา’’ติ อิทํ วกฺขมานสฺส ‘‘อสมฺมุขา’’ติ เอตสฺส วิปริยายโต ลพฺภติ, จ-กาเรน การิโตกาสปเกฺข ทุกฺกเฏน ปาจิตฺติยสมฺพนฺธีฯ

๔๑๒. **อสมฺมุขา วทนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘อโกฺกสนาธิปฺปายสฺสา’’ติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ ‘‘อกโตกาสมตฺตนา’’ติ นานุวตฺตติฯ **สตฺตหิ อาปตฺตีหี**ติ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยปาฏิเทสนียทุกฺกฏทุพฺภาสิตสงฺขาเตสุ สตฺตสุ อาปตฺติกฺขเนฺธสุ เยน เกนจีติ วุตฺตํ โหติฯ **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘อสมฺมุขา’’ติ อิทํ สงฺคณฺหาติฯ **กมฺม**นฺติ ตชฺชนียาทิสตฺตวิธํ กมฺมํฯ

๔๑๓. **อุมฺมตฺตกาทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน ‘‘อนาปตฺติ สุเทฺธ อสุทฺธทิฎฺฐิสฺส อสุเทฺธ อสุทฺธทิฎฺฐิสฺส อุมฺมตฺตกสฺส อาทิกมฺมิกสฺสา’’ติ (ปารา. ๓๙๐) วุเตฺต สงฺคณฺหาติฯ **ปญฺจงฺคสํยุต**นฺติ ยํ โจเทติ, ตสฺส ‘‘อุปสมฺปโนฺน’’ติ สงฺขฺยูปคมนํ, ตสฺมิํ สุทฺธสญฺญิตา, เยน ปาราชิเกน โจเทติ, ตสฺส ทิฎฺฐาทิวเสน อมูลกตา, จาวนาธิปฺปาเยน สมฺมุขา โจทนา, ตสฺส ตงฺขณวิชานนนฺติ อิเมหิ ปญฺจหิ อเงฺคหิ ยุตฺตํ โหติฯ

๔๑๕. **อิท**นฺติ ‘‘สิกฺขาปท’’นฺติ เสโส, ‘‘สิกฺขาปท’’นฺติ จ อิมินา ตปฺปฏิปาทนียา อาปตฺติเยว คยฺหติฯ **ติสมุฎฺฐาน**นฺติ กายจิตฺตโต, วาจาจิตฺตโต, กายวาจาจิตฺตโตติ สจิตฺตเกหิ ตีหิ สมุฎฺฐานโต ติสมุฎฺฐานํฯ เตเนวาห **‘‘สจิตฺต’’**นฺติฯ ปฎิฆจิตฺตานํ ทฺวินฺนํ อญฺญตเรน สหิตตฺตา สจิตฺตกํฯ ตํสมฺปยุตฺตาย โทมนสฺสเวทนาย วเสน **ทุกฺขเวทนํ**ฯ

ทุฎฺฐโทสกถาวณฺณนาฯ

๔๑๖. **เลสมตฺต**นฺติ ‘‘อญฺญมฺปิ วตฺถุํ ลิสฺสติ สิลิสฺสติ โวหารมเตฺตเนว อีสกํ อลฺลียตีติ เลโส, ชาติอาทีนํเยว อญฺญตรโกฎฺฐาสเสฺสตํ อธิวจน’’นฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๓๙๑) อฎฺฐกถายทสฺสิตนิพฺพจเนสุ ‘‘เลโส นาม ทส เลสา ชาติเลโส นามเลโส’’ติอาทินา (ปารา. อฎฺฐ. ๓๙๔) นเยน **ปทภาชเน** วุเตฺตสุ ชาตินามโคตฺตาทีสุ ทสสุ เลเสสุ อญฺญตรเลสมตฺตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

ตตฺถ **ชาติ** นาม ขตฺติยพฺราหฺมณาทิชาติฯ **นามํ** นาม อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท ‘‘ฉคลโก ทโพฺพ มลฺลปุโตฺต นาม, ฉคลิกา เมตฺติยา ภิกฺขุนี นามา’’ติ ฐปิตํ นามํ วิย โจทเกหิ ฐปิตนามญฺจ พุทฺธรกฺขิตาทิสกนามญฺจาติ ทุวิธํ นามํฯ **โคตฺตํ** นาม โคตมโมคฺคลฺลานาทิโคตฺตํฯ **ลิงฺคํ** นาม ทีฆตาทิสณฺฐานนานตฺตญฺจ กณฺหตาทิวณฺณนานตฺตญฺจาติ อิทํ ทุวิธลิงฺคํฯ **อาปตฺติเลโส** นาม ลหุกาทิรูเปน ฐิตปาจิตฺติยาทิอาปตฺติฯ **ปโตฺต** นาม โลหปตฺตาทิฯ **จีวรํ** นาม ปํสุกูลาทิฯ **อุปชฺฌาโย** นาม จุทิตกสฺส อุปชฺฌาโยฯ **อาจริโย** นาม จุทิตกสฺส ปพฺพชฺชาจริยาทิโกฯ **เสนาสนํ** นาม จุทิตกเสฺสว นิวาสปาสาทาทิกํฯ

โจเทยฺยาติ อญฺญขตฺติยชาติกํ ปุคฺคลํ ปาราชิกํ อชฺฌาปชฺชนฺตํ ทิสฺวา อตฺตโน เวริขตฺติยชาติกํ ปุคฺคลํ ‘‘ขตฺติโย มยา ทิโฎฺฐ, ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปโนฺนสี’’ติอาทินา นเยน โจเทติฯ **ครุกาปตฺติ** นาม สงฺฆาทิเสโสฯ **สเจ จาวนเจตโน**ติ ‘‘อเปฺปว นาม นํ อิมมฺหา พฺรหฺม

จริยา จาเวยฺย’’นฺติ (ปารา. ๓๙๒) วุตฺตตฺตา สเจ อิมํ สาสนา จาเวยฺยามีติ อธิปฺปาโย หุตฺวา โจเทตีติ วุตฺตํ โหติ, อิมินา พฺยติเรกวเสน น อญฺญาธิปฺปาโยติ วุตฺตเมว โหตีติ ปุริมสิกฺขาปทฏฺฐกถายํ ทสฺสิเตสุ ‘‘จาวนาธิปฺปาโย อโกฺกสาธิปฺปาโย’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๘๙) เอวมาทินานปฺปการาธิปฺปาเยสุ อาปตฺติยา องฺคภูตํ จาวนาธิปฺปายํ ทเสฺสตฺวา เสสาธิปฺปาเย ปฏิกฺขิปติฯ

๔๑๗. **ตถาสญฺญี**ติ อยํ ปาราชิกมชฺฌาปโนฺนเยวาติ ตถาสญฺญีฯ ‘‘โจเทติ วา โจทาเปติ วา’’ติ วุตฺตตฺตา ‘‘ตถาสญฺญี’’ติ อิทํ ‘‘โจทาเปตี’’ติ อิมินาปิ โยเชตพฺพํฯ **เสโส**ติ เอตฺถ ‘‘ปาราชิกานิ วุตฺตานี’’ติอาทิํ กตฺวา ‘‘สจิตฺตํ ทุกฺขเวทน’’นฺติ ปริยนฺตํ กตฺวา ทสฺสิตปฐมสิกฺขาปทวินิจฺฉยสงฺคาหกกถาปพเนฺธน วุตฺตสพฺพวินิจฺฉเยสุ ตํสิกฺขาปทนิยตํ ‘‘อมูลเกนา’’ติ อิทญฺจ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท ‘‘ภิกฺขุมนฺติมวตฺถุนา…เป…. อนาปตฺติ สิยา’’ติ วุตฺตมตฺถญฺจ ฐเปตฺวา อวสิฏฺฐสพฺพวินิจฺฉโยติ อโตฺถฯ **อนนฺตรสโม มโต** เหฏฺฐา อนนฺตรํ วุตฺตสิกฺขาปเทเนว สทิโสติ เวทิตโพฺพฯ

ทุติยทุฏฺฐโทสกถาวณฺณนาฯ

๔๑๘. **สมคฺคสฺส สงฺฆสฺสา**ติ ‘‘สมโคฺค นาม สโงฺฆ สมานสํวาสโก สมานสีมายํ ฐิโต’’ติ **ปทภาชเน** วุตฺตตฺตา จิเตฺตน จ กาเยน จ เอกีภูตสฺส สงฺฆสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ **จ**-กาโร ปทปูรโณ, เอว-การโตฺถ วา, นสมคฺคสฺสาติ พฺยติเรกโตฺถ เวทิตโพฺพฯ **เภทตฺถํ วายเมยฺยา**ติ ‘‘อิเม กถํ กทา ภิชฺชิสฺสนฺตี’’ติ รตฺตินฺทิวํ จิเนฺตตฺวา อุปายํ คเวสิตฺวา ปกฺขปริเยสนาทิํ กเรยฺยาติ อโตฺถฯ วุตฺตญฺหิ **ปาฬิยํ** ‘‘เภทาย ปรกฺกเมยฺยาติ กถํ อิเม นานา อสฺสุ วินา อสฺสุ วคฺคา อสฺสูติ ปกฺขํ ปริเยสติ คณํ พนฺธตี’’ติ (ปารา. ๔๑๒)ฯ

เภทเหตุนฺติ ‘‘อิธุปาลิ ภิกฺขุ อธมฺมํ ‘ธโมฺม’ติ ทีเปติ, ธมฺมํ ‘อธโมฺม’ติ ทีเปตี’’ติอาทินา (ปริ. ๔๕๙) นเยน **ขนฺธเก** วุตฺตํ อฏฺฐารสเภทกรวตฺถุสงฺขาตํ สงฺฆเภทการณมาห ฯ อิทเมว หิ **ปทภาชเน** วุตฺตํ ‘‘เภทนสํวตฺตนิกํ วา อธิกรณนฺติ อฏฺฐารสเภทกรวตฺถูนี’’ติฯ **คเหตฺวา**ติ ปคฺคยฺหฯ **ติเฏฺฐยฺยา**ติ นปฺปฏินิสฺสเชฺชยฺยฯ **ปริทีปย**นฺติ เอตฺถ ปริทีเปโนฺต, น ปฏินิสฺสชฺชโนฺตติ อโตฺถฯ ยถาห ‘‘ติเฏฺฐยฺยาติ น ปฏินิสฺสเชฺชยฺยา’’ติฯ

๔๑๙. **ภิกฺขูหี**ติ ตสฺส สงฺฆเภทกสฺส ปรกฺกมนํ ปสฺสเนฺตหิ วา ทูเร เจ, ฐิตํ ปวตฺติํ สุณเนฺตหิ วา ลชฺชีหิ สุเปสเลหิ เสสภิกฺขูหิฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘ภิกฺขูหีติ อเญฺญหิ ภิกฺขูหิฯ เย ปสฺสนฺติ เย สุณนฺติ, เตหิ วตฺตโพฺพ’’ติ (ปารา. ๔๑๒)ฯ ตสฺส วทเนฺตหิ เอวํ วตฺตพฺพนฺติ วจนาการทสฺสนตฺถมาห ‘‘มายสฺมา สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส เภทาย ปรกฺกมิ, เภทนสํวตฺตนิกํ วา อธิกรณํ สมาทาย ปคฺคยฺห อฏฺฐาสิ, สเมตายสฺมา สเงฺฆน, สมโคฺค หิ สโงฺฆ สโมฺมทมาโน อวิวทมาโน เอกุเทฺทโส ผาสุ วิหรตี’’ติ (ปารา. ๔๑๑) ปาฬึ, ตํ เอกเทสสงฺคหวเสน อุปลเกฺขตุมาห **‘‘เภทตฺถํ…เป…. เภทการณ**’’นฺติฯ อิติ วตฺตโพฺพติ โยชนาฯ

๔๒๐. **วุจฺจมาโน** หีติ เอตฺถ **หิ**-สโทฺท อปิ-สทฺทโตฺถฯ **‘‘ปิ’’**ติ วา ปาโฐ, เตหิ ลชฺชิภิกฺขูหิ ‘‘มายสฺมา’’ติอาทินา นเยน วิสฺสุํ ติกฺขตฺตุํ วุโตฺตปีติ อโตฺถฯ **นิสฺสเชฺชยฺย น เจว น**นฺติ ตํ เภทาย ปรกฺกมนํ อปฺปฏินิสฺสชฺชนปจฺจยา ทุกฺกฏาปตฺติํ อาปชฺชิตฺวาปิ น วิสฺสเชฺชยฺยาติ อโตฺถฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘โน เจ ปฏินิสฺสชฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๔๑๒)ฯ ตถา หิ อปฺปฏินิสฺสชฺชโนฺต หเตฺถสุ, ปาเทสุ จ คเหตฺวา สงฺฆมเชฺฌ อาเนตฺวา ตเถว ติกฺขตฺตุํ วุโตฺตปิ ตํ อวิสฺสเชฺชตฺวา ทุกฺกฏาปตฺติํ อาปโนฺนติ อิมินา จ สงฺคหิโตฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ‘‘โส ภิกฺขุ

สงฺฆมชฺฌมฺปิ อากฑฺฒิตฺวา วตฺตโพฺพ ‘มายสฺมา…เป…. ผาสุ วิหรตี’ติฯ ทุติยมฺปิ วตฺตโพฺพฯ ตติยมฺปิ วตฺตโพฺพฯ สเจ ปฏินิสฺสชฺชติ, อิเจฺจตํกุสลํฯ โน เจ ปฏินิสฺสชฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติฯ อิทํ อุภยตฺถ ทุกฺกฏํ สามเญฺญน วกฺขติ ‘‘ติกฺขตฺตุํ ปน วุตฺตสฺส, อปริจฺจชโตปิ ต’’นฺติฯ

สมนุภาสิตโพฺพติ เอตฺถ ‘‘โส ภิกฺขู’’ติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํ, ‘‘ยาวตติย’’นฺติ เสโส, ยถาห ‘‘โส ภิกฺขุ ภิกฺขูหิ ยาวตติยํ สมนุภาสิตโพฺพ’’ติ (ปารา. ๔๑๑), ตถา สงฺฆมเชฺฌปิ ติกฺขตฺตุํ วุจฺจมาโนปิ โน วิสฺสเชฺชตฺวา ทุกฺกฏํ อาปโนฺน โส อาธานคฺคาหี ภิกฺขุ สเงฺฆน ติกฺขตฺตุํ วุตฺตํ กมฺมวาจํ วตฺวา สมนุภาสิตโพฺพติ อโตฺถฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘ยาวตติยํ สมนุภาสิตโพฺพติ ยาว ตติยํ สมนุภาสนํ, ตาว สมนุภาสิตโพฺพ, ตีหิ สมนุภาสนกมฺมวาจาหิ กมฺมํ กาตพฺพ’’นฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๑๑)ฯ **ต**นฺติ เภทาย ปรกฺกมนํ, เภทนสํวตฺตนิกํ อธิกรณํ ปคฺคเหตฺวา ฐานญฺจฯ **อจฺจช**นฺติ, ญตฺติจตุตฺถาย กมฺมวาจาย วุจฺจมานายปิ อจฺจชโนฺตฯ **ครุกํ ผุเส**ติ ตติยาย กมฺมวาจาย ‘‘โส ภาเสยฺยา’’ติ **ยฺย**การปฺปตฺตาย สงฺฆาทิเสสํ อาปชฺชติฯ

๔๒๑. สงฺฆสฺส เภทาย ปรกฺกมนฺตํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา, สุตฺวา, ญตฺวา จ อวทนฺตสฺส ภิกฺขุโน ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๔๒๒. กีวทูเร วสเนฺตหิ สุตฺวา คนฺตฺวา วตฺตพฺพนฺติ อาห **‘‘คนฺตฺวา’’**ติอาทิฯ อทฺธโยชนเมว **อทฺธโยชนตา,** ตโต อธิกํ วาฯ คิลานํ ปฏิจฺจ อทฺธโยชนํ วุตฺตํ, อิตรํ ปฏิจฺจ **‘‘อธิกํ ทูรมฺปิ ปน คนฺตพฺพ’’**นฺติ วุตฺตํฯ เตเนวาห **‘‘สเจ สโกฺกตี’’**ติฯ **ตาวเท**ติ ตทา เอว, อจิรายิตฺวาติ อโตฺถฯ

๔๒๓. **ติกฺขตฺตุํ ปน วุตฺตสฺสา**ติ ‘‘มายสฺมา’’ติอาทินา นเยน วิสุญฺจ สงฺฆมเชฺฌ จ ติกฺขตฺตุํ วุตฺตสฺสาปิ อปริจฺจชนฺตสฺสฯ **ตํ** เภทาย ปรกฺกมาทิกํฯ เภทปฺปวตฺติยา สุตกฺขเณ สยํ อคนฺตฺวา ปณฺณํ วา สาสนํ วา เปเสนฺตสฺส อาปตฺติํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ทูตํ วา’’**ติอาทิฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๑๑) ‘‘ทูตํ วา ปณฺณํ วา เปเสตฺวา วทโตปิ อาปตฺติโมโกฺข นตฺถี’’ติ อาทิฯ

๔๒๕. **ยฺยกาเร ปน สมฺปเตฺต**ติ ‘‘ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยา’’ติ (ปารา. ๔๑๓) ตติยกมฺมวาจาย อเนฺต **ยฺย**กาเร อุจฺจาริเตฯ **ปสฺสมฺภนฺตี**ติ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ, วูปสมนฺตีติ อโตฺถฯ **ทุกฺกฎาทโย**ติ ญตฺติยา ทุกฺกฏํ, ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิ เทฺว จ ถุลฺลจฺจยาฯ ยถาห ‘‘สงฺฆาทิเสสํ อชฺฌาปชฺชนฺตสฺส ญตฺติยา ทุกฺกฏํ, ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิ ถุลฺลจฺจยา ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺตี’’ติ (ปารา. ๔๑๔)ฯ ตสฺมา ญตฺติยา ปุเพฺพ พหิ จ สงฺฆมเชฺฌ จ ติกฺขตฺตุํ วุเตฺตปิ อปฺปฏินิสฺสชฺชเนน อาปนฺนานิ เทฺว ทุกฺกฏานิ เทเสตพฺพานีติ วิญฺญายติฯ

อิมิสฺสา กมฺมวาจาย กิํ อาปนฺนาปตฺติโย ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ, อุทาหุ อนาปนฺนาติ วิจารณาย ‘‘โย อวสาเน ปฏินิสฺสชฺชิสฺสติ, โส ตา อาปตฺติโย น อาปชฺชติ, ตสฺมา อนาปนฺนา ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺตี’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๑๔) **มหาสุมเตฺถรสฺส** วาทํ ‘‘กิมนาปนฺนานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา’’ติ ปฏิพาหิตฺวา ‘‘ลิงฺคปริวตฺตเน อสาธารณาปตฺติโย วิย อาปนฺนา ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺตี’’ติ **มหาปทุมเตฺถรสฺส** วาโท ฐิโตฯ

๔๒๖. **อกเต ปน กมฺมสฺมิ**นฺติ ยถาวุตฺตสมนุภาสนกเมฺม อกเตฯ **อปริจฺจชโตปิ จา**ติ ตํ สงฺฆเภทาย ปรกฺกมนํ อปริจฺจชนฺตสฺสาปิฯ **‘‘สงฺฆาทิเสเสนา’’**ติ อิมินา กมฺมํ อกตฺวา

สงฺฆมเชฺฌ จ พหิ จ ติกฺขตฺตุํ วุจฺจมานสฺส อปฺปฏินิสฺสชฺชเนน ทุกฺกฏํ ปน โหตีติ พฺยติเรกโตว ทเสฺสติฯ

๔๒๗. **ปุเพฺพ วา**ติ ญตฺติยา ปุเพฺพ วิสุํ, สงฺฆมเชฺฌ วา ติกฺขตฺตุํ วุจฺจมาเนปิฯ **ตงฺขเณ ปี**ติ ญตฺติกฺขเณ วาฯ ญตฺติยา อนิฏฺฐิตายปิ **ปจฺฉาปิ,** อิมสฺส อวธิํ ทเสฺสติ **"อสมฺปเตฺต ยฺยการสฺมิ"**นฺติฯ **ปฏินิสฺสชฺชโตปิ จ** ตสฺส สงฺฆาทิเสเสน อนาปตฺติ ปกาสิตาติ ปฐมคาถาย ปจฺฉิมฑฺฒํ อิธาเนตฺวา โยเชตพฺพํฯ

๔๒๘. เอตฺตาวตา "อนาปตฺติ อสมนุภาสนฺตสฺส ปฏินิสฺสชฺชนฺตสฺส อุมฺมตฺตกสฺส ขิตฺต จิตฺตสฺส เวทนาฏฺฏสฺส อาทิกมฺมิกสฺสา"ติ (ปารา. ๔๑๖) ปาเฐ "ปฏินิสฺสชฺชนฺตสฺสา"ติ ปเทน คหิเตสุ "ญตฺติโต"ติอาทีสุ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา ตํ นิคเมตุํ **"ปฏินิสฺสชฺชโต วาปิ ต"**นฺติ อาหฯ นิคมนตฺถโชตโก เอวํ-สโทฺท สามตฺถิยา ลพฺภติ, เอวํ "ญตฺติโต"ติอาทินา ยถาวุตฺตนเยน ปฏินิสฺสชฺชนฺตสฺส วาติ อโตฺถฯ **ตนฺ**ติ สงฺฆเภทปฺปโยคํฯ **อสมนุภาสโต วา**ติ อสมนุภาสิยมานสฺสฯ "อสมนุภาสิยโต"ติ วตฺตเพฺพ วิกรณปจฺจยโลเปน "อสมนุภาสโต"ติ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** "อสมนุภาสนฺตสฺสาติ อสมนุภาสิยมานสฺสา"ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๑๖)ฯ "สงฺฆาทิเสเสน อนาปตฺติ ปกาสิตา"ติ อนุวตฺตมานตฺตา อิจฺฉิตเตฺถ สิเทฺธปิ ปุน "อนาปตฺติ ปกาสิตา"ติ วจเน ปุนรุตฺตตา อาปชฺชตีติ? นาปชฺชติ, ปทาวุตฺติ นาม อลงฺกาโร โหตีติฯ

๔๒๙. อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส อตฺถุปฺปตฺติยํ สงฺฆเภทตฺถํ ปญฺจ วตฺถูนิ ยาจเนฺตน เทวทเตฺตน "สาธุ ภเนฺต ภิกฺขู ยาวชีวํ มจฺฉมํสํ น ขาเทยฺยุํ, โย มจฺฉมํสํ ขาเทยฺย, วชฺชํ นํ ผุเสยฺยา"ติ (ปารา. ๔๐๙) วุเตฺต "อลํ เทวทตฺต มยา ติโกฏิปริสุทฺธํ มจฺฉมํสํ อนุญฺญาตํ อทิฏฺฐํ อสฺสุตํ อปริสงฺกิต"นฺติ (ปารา. ๔๐๙) อนุญฺญาเตสุ มจฺฉมํเสสุ กปฺปิยากปฺปิยวินิจฺฉยํ ปุเพฺพ อโนกาสาภาเวน อวตฺวา ปกตํ สิกฺขาปทวินิจฺฉยํ นิฏฺฐาเปตฺวา อิทานิ ปตฺตาวเสสํ ตํ ทเสฺสตุํ **"ยญฺหี"**ติ อาทิ อารทฺธํ ฯ "ตํ ตสฺสา"ติ วกฺขมานตฺตา **"ย"**นฺติ อิทํ "ภิกฺขุ"นฺติ อิมินา จ "มจฺฉมํส"นฺติ เอเตน จ โยเชตพฺพํฯ **มจฺฉ**นฺติ โอทกํฯ **มํส**นฺติ ถลชานํ มํสํฯ **นิเพฺพมติโก**ติ "มํ อุทฺทิสฺส กต"นฺติ วา "สงฺฆํ อุทฺทิสฺส กต"นฺติ วา อุปฺปนฺนาย วิมติยา วิรหิโตฯ

๔๓๐. **สมุทฺทิสฺส กต**นฺติ สงฺฆํ วา อตฺตานํ วา อุทฺทิสฺส กตํฯ **"ญตฺวา"**ติ อิมินา อชานิตฺวา ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติภาวมาหฯ

๔๓๑. หตฺถีนํ อสฺสานํ อจฺฉานํ มนุสฺสานํ อหีนํ กุกฺกุรานํ ทีปีนํ สีหานํ พฺยคฺฆานํ ตรจฺฉานํ มํสํ อกปฺปิยํ โหตีติ โยชนาฯ

๔๓๒. สจิตฺตกตา อาปตฺติยาเยว ยุชฺชติ, อิธ ปน ตํเหตุกํ มํสเมว เหตุมฺหิ ผลูปจาเรน **สจิตฺตก**นฺติ คหิตํฯ เอตฺถ จิตฺตํ นาม อตฺตานํ วา สงฺฆํ วา อุทฺทิสฺส กตภาวชานนจิตฺตํฯ **เสส**นฺติ อนุทฺทิสฺสกตํ อกปฺปิยมํสํฯ **อจิตฺตก**นฺติ วุตฺตนยเมวฯ

๔๓๓. **ปุจฺฉิตฺวาเยวา**ติ อกปฺปิยมํสปริหารตฺถํ ทสสุ มํเสสุ นามญฺจ อุทฺทิสฺสกตสฺส ปริหารตฺถํ อุภยสฺสาปิ ปฏิลทฺธาการญฺจ ปุจฺฉิตฺวาเยวาติ อโตฺถฯ โอทเกสุ มเจฺฉสุ อกปฺปิยาภาวโต ลทฺธาการเว ญาตโพฺพฯ มํเส ทิฏฺฐมเตฺตเยว "อิทํ อสฺสุกมํส"นฺติ ชานนฺติ เจ, อปุจฺฉิเตปิ โทโส นตฺถิฯ ทายเกสุ มํสสฺสาภาเว ลทฺธนิยาเม อปุจฺฉิเตปิ โทโส นตฺถิฯ ยถา วา ตถา วา วิมติยา อุปฺปนฺนาย อปฺปฏิคฺคาเหตฺวา นิสิเนฺน "กสฺมา น ปฏิคฺคณฺหถา"ติ ปุจฺฉิเต วิมติยา อุปฺ

ปนฺนาการํ วตฺวา ‘‘มยํ ตุเมฺห วา อิตเร ภิกฺขู วา อุทฺทิสฺส น กริมฺหา’’ติ วตฺวา ‘‘อมฺหากเมว สนฺธาย กตํ, ปณฺณาการตฺถาย กตํ, อติถีนํ วา อตฺถาย กต’’นฺติอาทินา อตฺตนา ลทฺธปฺปการํ วตฺวา ‘‘สํสยํ อกตฺวา ปฏิคฺคเหตพฺพ’’นฺติ วเทยฺยุํ เจ, ปฏิคฺคเหตุํ วฏฺฏตีติ สพฺพมิทํ **อฎฺฐกถาย** วุตฺตํฯ

ภิกฺขูนํ เอตํ วตฺตนฺติ โยชนาฯ **วตฺตฎฺฐา**ติ สมฺมาสมฺพุเทฺธน มหากรุณาย เทสิตํ ปาติโมกฺขสํวรสีลํ วิโสเธตฺวา ปฏิปชฺชเน ปติฏฺฐิตาฯ **‘‘วินยญฺญุโน’’**ติ อิมินา วินยํ อชานิตฺวา อุปเทสปฺปมาเณเนว วตฺตํ ปูเรนฺตหิ วตฺตสฺส วิโรโธปิ สิยาติ เต นิวเตฺตติฯ **‘‘วตฺตฎฺฐา’’**ติ วิเสสเนน วินยํ ญตฺวาปิ อปูรเณ นิวเตฺตติฯ อุภเยนปิ อตฺตนา วุตฺตวินิจฺฉยสฺส ปริสุทฺธภาวํ ทีเปติฯ

๔๓๔. **อิทํ สมนุภาสน**นฺติ ยถาวุตฺตสิกฺขาปทมาหฯ สมนุภาสเนน สาเธตพฺพา อาปตฺติ สมนุภาสนา การณูปจาเรนฯ อญฺญถา เอกสมุฎฺฐานาทิภาโว น ยุชฺชติฯ **เอกสมุฎฺฐานํ** กายวาจาจิตฺตสงฺขาตํ เอกํ สมุฎฺฐานํ เอตสฺสาติ กตฺวาฯ **กายกมฺม**นฺติ หตฺถมุทฺทาวเสน กาเยน กาตพฺพสฺส ปฏินิสฺสชฺชนสฺส อกตตฺตา กายกมฺมํฯ **วจีกมฺม**นฺติ วจสา กาตพฺพสฺส อกตตฺตา วจีกมฺมํฯ **อกฺริย**นฺติ ยถาวุตฺตนเยน ‘‘สงฺฆเภโทปกฺกมนิวารณาย ปรกฺกมนํ ปฏินิสฺสชฺชามี’’ติ กายวิกาเรน วา วจีเภเทน วา อวิญฺญาปนโต อกิริยํ นาม โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

สงฺฆเภทกถาวณฺณนาฯ

๔๓๕. **กิญฺจิปิ วตฺตพฺพ**นฺติ ‘‘เอโก วา เทฺว วา ตโย วา’ติ วุตฺตสงฺฆเภทานุวตฺตกภิกฺขุํ ปสฺสเนฺตหิ สุณเนฺตหิ ลชฺชิภิกฺขูหิ วิสุญฺจ สงฺฆมเชฺฌ จ เนตฺวา ติกฺขตฺตุํเยว สงฺฆเภทานุวตฺตนสฺส อกตฺตพฺพตํ วตฺวา ตโต อโนรมนฺตานํ ญตฺติจตุตฺถาย กมฺมวาจาย สมนุภาสนกมฺมํ กาตพฺพ’’นฺติ อิทญฺจ ‘‘ตติยานุสฺสาวนาย **ยฺย**-การปฺปตฺตาย อาปชฺชนกสงฺฆาทิเสสโต ปุเพฺพ อาปนฺนา ทุกฺกฎถุลฺลจฺจยา ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺตี’’ติ อิทญฺจ อนาปตฺติปกาโร จาติ อิมํ สาธารณวินิจฺฉยํ สนฺธายาหฯ วจนปฺปการเภโท ปน อเตฺถว, โส สเงฺขปโต **มาติกาย** (ปารา. ๔๑๘-๔๑๙) วิตฺถารโต **ปทภาชเน** (ปารา. ๔๑๘-๔๑๙) อาคตนเยน วตฺตโพฺพฯ **อสฺสา**ติ ทุติยสงฺฆเภทสิกฺขาปทสฺสฯ **‘‘สมุฎฺฐานา...เป.... มตา’’**ติ อิมินา สาธารณวินิจฺฉโย อติทิโฎฺฐติ ทฎฺฐพฺพํฯ

ทุติยสงฺฆเภทกถาวณฺณนาฯ

๔๓๖. **อุเทฺทสปริยาปเนฺน**ติ เอตฺถ ‘‘สิกฺขาปเท’’ติ เสโส, นิทานปาราชิกสงฺฆาทิเสสอนิยตวิตฺถารสงฺขาเต ปญฺจวิธอุเทฺทสลกฺขณปาติโมเกฺข อโนฺตคธสิกฺขาปทวิสเยติ อโตฺถฯ **‘‘อุเทฺทสปริยาปเนฺน สิกฺขาปเท’’**ติ อิมินา ‘‘อวจนียมตฺตานํ กโรตี’’ติ อิมสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ ***ภิกฺขุ* ทุพฺพจชาติโก**ติ เอตฺถ ‘‘โย’’ติ อชฺฌาหาโรฯ ‘‘ทุพฺพจชาติโกติ ทุพฺพจสภาโว, วตฺตุํ อสกฺกุเณโยฺยติ อโตฺถ’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๒๕-๔๒๖) **อฎฺฐกถาย** วุตฺตโทวจสฺสตาย เหตุภูตปาปิจฺฉตาทีหิ เอกูนวีสติยา ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต หุตฺวา อตฺตนิ วุตฺตํ อนุสิฎฺฐึ สาทรมคฺคหเณน นาสนตา โทวจสฺสสภาโวติ อโตฺถฯ วุตฺตเญฺหตํ **ปทภาชเน** ‘‘ทุพฺพจชาติโก โหตีติ ทุพฺพโจ โหติ โทวจสฺสกรเณหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต อกฺขโม อปฺปทกฺขิณคฺคาหี อนุสาสนิ’’นฺติ (ปารา. ๔๒๖)ฯ

อวจนียมตฺตานํ กโรตีติ ‘‘มา มํ อายสฺมนฺโต กิญฺจิ อวจุตฺถ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา, อหมฺปายสฺมนฺเต น กิญฺจิ วกฺขามิ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา, วิรมถายสฺมนฺโต มม วจนายา’’ติ (ปารา. ๔๒๕) วุตฺตนเยน อตฺตานํ อวจนียํ กโรติฯ **ครุกํ สิยา**ติ เอตฺถ ‘‘ตสฺสา’’ติ อิทํ อชฺฌาหารนยสมฺพนฺเธน ลพฺภติฯ ตตฺรายํ โยชนา – ทุพฺพจชาติโก โย ภิกฺขุ อุเทฺทสปริยาปนฺเนน สิกฺขาปเท อตฺตานํ อวจนียํ กโรติ, ตสฺส ครุกํ สิยาติฯ

กึ วุตฺตํ โหติ? โย ภิกฺขุ อตฺตโน โทวจสฺสตํ ปสฺสนฺเตหิ, สุณนฺเตหิ จ ลชฺชิภิกฺขูหิ ‘‘มา อายสฺมา อตฺตานํ อวจนียํ อกาสิ…เป.… อญฺญมญฺญวุฏฺฐาปเนนา’’ติ (ปารา. ๔๒๕) วุตฺตนเยน ติกฺขตฺตุํ วุโตฺตปิ ทุกฺกฏํ อาปชฺชิตฺวาปิ น วิสฺสเชฺชติ, ‘‘โส ภิกฺขุ สงฺฆมชฺฌมฺปิ อากฑฺฒิตฺวา วตฺตโพฺพ’’ติ (ปารา. ๔๒๖) วุตฺตตฺตา หเตฺถ คเหตฺวา อากฑฺฒิตฺวาปิ สงฺฆมชฺฌํ เนตฺวา ตเถว ติกฺขตฺตุํ วุเตฺต ทุกฺกฏํ อาปชฺชิตฺวาปิ น วิสฺสเชฺชติ, ตสฺส ทุพฺพจชาติกสฺส ญตฺติจตุตฺถาย กมฺมวาจาย กริยมาเน สมนุภาสนกเมฺม ตติยาย กมฺมวาจาย **ยฺย**การปฺปตฺตาย ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว ญตฺติยา ทุกฺกฏํ, ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิ ถุลฺลจฺจเย จ ปฏิปฺปสฺสมฺภยมาโน สงฺฆาทิเสโส โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๔๓๗. **ทุพฺพเจ**ติ เอตฺถ ‘‘สิกฺขาปเท’’ติ เสโส, ตถา **สงฺฆเภทกวณฺณเน**ติ เอตฺถาปิฯ สงฺฆเภโท เอว **สงฺฆเภทโก,** ตํ วเณฺณติ กเถตีติ สงฺฆเภทกวณฺณนํ, กึ ตํ? สิกฺขาปทํ, ตญฺจ ปฐมเมว สงฺฆเภทกสิกฺขาปทํ คเหตพฺพํ, ตสฺมึ วุตฺตนเยนาติ โยชนาฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สมุฏฺฐานาทีนิ ปฐมสงฺฆเภทสทิสาเนวา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๒๕-๔๒๖)ฯ **‘‘สโพฺพ วินิจฺฉโย’’**ติ เอเตน อิธ ทสฺสิเตน ‘‘ครุกํ สิยา’’ติ เอเตน สงฺคหิตํ สงฺฆาทิเสสาวสานวินิจฺฉยํ วเชฺชตฺวา ‘‘อกเต ปนา’’ติอาทิคาถาตฺตเยน วุตฺตอนาปตฺติปฺปกาเร จ ‘‘อิทเมกสมุฏฺฐาน’’นฺติอาทิคาถาย วุตฺตสมุฏฺฐานาทิเก จ อติทิสติฯ

ทุพฺพจกถาวณฺณนาฯ

๔๓๘. **โย** กุลทูสโก ภิกฺขุ, โส ฉนฺทคามิตาทีหิ ปาเปโนฺต ภิกฺขุหิ **กเมฺม กริยมาเน ตํ** ฉนฺทคามิตาทีหิ ปาปนํ อจฺจชโนฺต **ครุกํ ผุเส** สงฺฆาทิเสสํ อาปชฺชตีติ โยชนาฯ ‘‘กุลทูสโกติ กุลานิ ทูเสติ ปุเปฺผน วา ผเลน วา จุเณฺณน วา มตฺติกาย วา ทนฺตกเฏฺฐน วา เวฬุยา วา เวชฺชิกาย วา ชงฺฆเปสนิเกน วา’’ติ (ปารา. ๔๓๗) วจนโต สทฺธาสมฺปนฺนกุลานิ ลาภํ นิสฺสาย ปุปฺผทานาทีหิ สงฺคณฺหิตฺวา ตถา อกโรเนฺตสุ ลชฺชิภิกฺขูสุ กุลานํ สทฺธาทูสนโต **กุลทูสโก,** ภิกฺขุฯ

ฉนฺทคามิตาทีหิ ปาเปโนฺตติ กุลทูสนกมฺมํ กโรนฺตํ ทิสฺวา วา สุตฺวา วา อวจนโต อาปชฺชิตพฺพทุกฺกฏโต มุจฺจนตฺถาย ‘‘อายสฺมา โข…เป.… อลเนฺต อิธ วาเสนา’’ติ วทเนฺต ลชฺชี เปสเล ภิกฺขู ‘‘ฉนฺทคามิโน จ ภิกฺขู…เป.… เอกจฺจํ น ปพฺพาเชนฺตี’’ติ ฉนฺทคามิตาทีหิ จตูหิ อคติคมเนหิ โยเชโนฺตติ อโตฺถฯ **กเมฺม กริยมาเน**ติ ยถาวุตฺตนเยน อตฺตานํ ครหนฺตานํ ภิกฺขูนํ กริยมานํ อโกฺกสนญฺจ ปริภาสนญฺจ เย ปสฺสนฺติ, เย จ สุณนฺติ, เตหิ ‘‘มายสฺมา เอวํ อวจ, น จ ภิกฺขู ฉนฺทคามิโน…เป.… อลเนฺต อิธ วาเสนา’’ติ ติกฺขตฺตุํ วุจฺจมาโนปิ ทุกฺกฏํ อาปชฺชิตฺวาปิ อปฺปฏินิสฺสชฺชนฺตํ หเตฺถ คเหตฺวา อากฑฺฒิตฺวา สงฺฆมชฺฌํ อาเนตฺวา ‘‘มายสฺมา เอวํ อวจา’’ติอาทินา นเยเนว ปุนปิ ติกฺขตฺตุํ วุเตฺต ทุกฺกฏํ อาปชฺชิตฺวาปิ อปฺปฏินิสฺสชฺชนฺตสฺส ญตฺติจตุตฺถาย กมฺมวาจาย สมนุภาสนกเมฺม กริยมาเนติ วุตฺตํ โหติฯ **ครุกํ ผุเส**ติ ญตฺติยา ทุกฺกฏํ, ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิ ถุลฺลจฺจเย จ ปฏิปฺปสฺสเมฺภโนฺต ตติยกมฺมวาจาย อเนฺต **ยฺย**กาเร สมฺปเตฺต สงฺฆาทิเสสํ อาปชฺชตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๔๓๙-๔๐. ‘‘กุลานิ ทูเสติ ปุปฺผน วา’’ติอาทินา (ปารา. ๔๓๗) นเยน วุตฺตกุลทูสโน ปกรณภูตจุณฺณปณฺณาทีสุ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘จุณฺณ’’**นฺติอาทิฯ **จุณฺณ**นฺติ สิรีสปณฺณาทิจุณฺณํฯ **ปณฺณ**นฺติ ตมฺพูลปณฺณตาลปณฺณาทิขาทิตพฺพาขาทิตพฺพปณฺณํฯ **ผล**นฺติ ตาลปนสาทิผลํฯ **ปุปฺผ**นฺติ จมฺปกาทิปุปฺผํฯ **เวฬุ**นฺติ อโนฺทฬิกาปาฏํ กิรณฺฑาทิกํ เวฬุํฯ **กฎฺฐ**นฺติ เคหทารุํ, อินฺธนญฺจฯ **มตฺติก**นฺติ ปากติกํ, ปญฺจวณฺณํ วา มตฺติกํฯ

อตฺตโน สนฺตกํ, ตาวกาลิกาทิวเสน คหิตํ วา จุณฺณํ…เป.… มตฺติกํ กุลสงฺคหณตฺถาย ททโต กุลทูสนทุกฺกฏํ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **เถยฺยา**ติ โจริกาฯ **‘‘ททโต’’**ติ อิทํ สามิวจนํ **‘‘กาตโพฺพ’’**ติ ปจฺจตฺตวจนนฺตํ วิเสสิตพฺพมเปกฺขิตฺวา ‘‘ททโนฺต’’ติ วิภตฺติวิปริณาเมน ปจฺจตฺตวจนนฺตํ อนฺวเตฺตตพฺพํฯ **กาตโพฺพ**ติ เอตฺถ กาเรตโพฺพติ อโตฺถฯ อิมินา สงฺฆสนฺตกํ, คณสนฺตกํ, อญฺญปุคฺคลสนฺตกญฺจ จุณฺณาทิํ กุลสงฺคหตฺถํ โจริกาย เทโนฺต ภณฺฑเคฺฆน กาเรตโพฺพติ อิมํ วินิจฺฉยํ ทเสฺสติฯ **สงฺฆญฺญสนฺตเก**ติ สงฺฆญฺญสนฺตกจุณฺณาทิเกติ อโตฺถฯ เอตฺถ **อญฺญ**-สเทฺทน คณปุคฺคลานํ คหณํฯ

๔๔๑. **สงฺฆิกํ ครุภณฺฑํ วา**ติ สงฺฆสนฺตกํ ครุภณฺฑปโหนกํ วา ปณฺณาทิกํฯ **เสนาสนนิยามิต**นฺติ ‘‘เอตฺตกา ผลรุกฺขาทโย เสนาสเน นวกมฺมตฺถายา’’ติ เอวํ นิยมิตํ วาฯ **อิสฺสรวตาเย วา**ติ **เอว**กาเรน ‘‘เถยฺยา’’ติ อิทํ นิวตฺติตํฯ

๔๔๒. **หริตฺวา วา**ติ อตฺตนาเยว หริตฺวา วาฯ ‘‘ปุปฺผํ เทนฺตสฺสา’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ เอส นโย อุปริปิฯ **หราเปตฺวา วา**ติ อญฺญสฺส หเตฺถ เปเสตฺวา วาฯ **ปโกฺกสิตฺวา วา**ติ อามเนฺตตฺวา วา ปโกฺกสาเปตฺวา วาติ อุปลกฺขณโต ลพฺภติฯ **อาคตสฺส วา**ติ อตฺตนา เอว อาคตสฺส วาฯ **‘‘กุลสงฺคหณตฺถายา’’**ติ วจเนน ‘‘เอวรูเป อธิปฺปาเย อสติ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตตฺตา ‘‘เจติยํ ปูชํ กโรนฺตาปิ ‘ปูเชสฺสามา’ติ ปุปฺผานิ คเหตฺวา คจฺฉนฺตาปิ ตตฺถ ตตฺถ สมฺปตฺตานํ เจติยปูชนตฺถาย เทนฺติ, เอตมฺปิ ปุปฺผทานํ นาม น โหตี’’ติอาทิกํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๖-๔๓๗) **อฏฺฐกถา**คตํ สพฺพํ วินิจฺฉยํ ทสฺสิตํ โหติฯ

๔๔๓. เอวํ อุสฺสคฺคํ ทเสฺสตฺวา อปวาทํ ทเสฺสตุมาห **‘‘หริตฺวา วา’’**ติอาทิฯ **‘‘หราเปตฺวา’’**ติ อิมินา โยเชตพฺพสฺส **วา**-สทฺทสฺส อวุตฺตสมฺปิณฺฑนตฺถตาย ‘‘ปโกฺกสิตฺวา วา ปโกฺกสาเปตฺวา วา, อาคตานํ วา’’ติ จ สงฺคยฺหติฯ **อาคตเสฺสวา**ติ **เอว**กาเรน หริตฺวา ทานาทิํ นิวเตฺตติฯ

๔๔๔. **ตญฺจา**ติ มาตาปิตุอาทีนํ ตํ ปุปฺผทานญฺจฯ **วตฺถุปูชตฺถ**นฺติ รตนตฺตยปูชนตฺถํฯ **น ปนญฺญถา**ติ อเญฺญน ปกาเรน ทาตุํ น วฏฺฏติฯ เยน ปกาเรน ทาตุํ น วฏฺฏติ, โกยํ ปกาโรติ อาห **‘‘สิวาที’’**ติอาทิฯ **สิวาทิปูชนตฺถ**นฺติ มหิสฺสราทิเทวตาปูชนตฺถญฺจฯ **มณฺฑนตฺถ**นฺติ ปิฬนฺธนตฺถํฯ เอวํ อทาตพฺพปฺปการนิยมเนน ‘‘อิมํ วิกฺกิณิตฺวา ชีวิกํ กเปฺปสฺสนฺตี’’ติ มาตาปิตุอาทีนํ ทาตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ

๔๔๕. **‘‘ผลาทีสุ ...เป.... วินิจฺฉโย’’**ติ อิมินา ‘‘หริตฺวา วา หราเปตฺวา วา’’ติอาทินา ปุเพฺพ วุตฺตวินิจฺฉโย ผลปณฺณาทีสุ สพฺพตฺถ สมาโนติ ทเสฺสติฯ

๔๔๖. **‘‘ปุปฺผาทิภาชเน’’**ติ ปุปฺผผลาทีนํ ภาชนกาเลฯ **สมฺมเตนา**ติ ปุปฺผาทิภาชนตฺถํ **ขนฺธเก** วุตฺตนเยน สเงฺฆน สมฺมเตน ภิกฺขุนาฯ **อสฺสา**ติ ภาชนฏฺฐานํ อาคตสฺสฯ **อิตเร**

นาติ สงฺฆสมฺมุตึ วินา ปุปฺผาทีนิ ภาชาเปเนฺตนฯ **ญาเปตฺวา ทาตพฺพ**นฺติ สพฺพํ สงฺฆํ ชานาเปตฺวา ทาตพฺพํฯ

๔๔๗. **อุปฑฺฒภาว**นฺติ เอเกน ภิกฺขุนา ลทฺธพฺพภาคโต อุปฑฺฒํฯ **“โถกํ โถก”**นฺติ อิมินา อุปฑฺฒโตปิ อปฺปตรํ คหิตํฯ

๔๔๘. **ปริพฺพยวิหีนสฺสา**ติ ตณฺฑุลาทิชีวิตวุตฺติวยมูลรหิตสฺสฯ **สมฺปตฺติสฺสริยสฺสาปี**ติ อตฺตโน สมีปมฺปคตสฺส อิสฺสรสฺส จฯ ‘‘ทาตพฺพํ ตุ สกํ ผล’’นฺติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ ‘‘ปริพฺพยวิหีนานํ, ทาตุํ สปรสนฺตก’’นฺติ **ขุทฺทสิกฺขาย** อาคตํ, อิธ ‘‘สกํ ผล’’นฺติ วุตฺตํฯ ตตฺถ ปรวจเนน วิสฺสาสิกานํ คหณํ, อิธ ปน วิสฺสาสคฺคาเหน คเหตฺวา ทียมานมฺปิ สสนฺตกเมวาติ ‘‘สก’’นฺติ วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ

๔๔๙-๕๐. ยตฺร สงฺฆาราเม สเงฺฆน ผลรุกฺขปริเจฺฉทํ กตฺวา กติกา กตาติ โยชนา, ‘‘อาคนฺตุกานํ เอตฺตกํ ผลํ ทาตพฺพ’’นฺติ ผลปริเจฺฉทํ กตฺวา วา ‘‘เอตฺตเกสุ รุเกฺขสุ ผลํ ทาตพฺพ’’นฺติ รุกฺขปริเจฺฉทํ กตฺวา วา สเงฺฆน กติกา เยน ปกาเรน กตาติ อโตฺถฯ **ตตฺราคตสฺสปี**ติ เอวํ ฐปิตกติกวตฺตํ ตํ สงฺฆารามํ ผลตฺถาย อาคตสฺสาปิฯ

ยถาปริเจฺฉทนฺติ สเงฺฆน ตถากตผลรุกฺขปริเจฺฉทมนติกฺกมฺมฯ **ททโต**ติ โอจินิตฺวา ฐปิตผลํ, กปฺปิยการเกหิ โอจินาเปตฺวา วา เทนฺตสฺสฯ โอจิตผเล จ กปฺปิยการเก จ อสติ ผลตฺถาย อาคเตสุ วตฺติตพฺพวิธึ ทเสฺสตุมาห **“ทเสฺสตพฺพาปิ วา”**ติอาทิฯ ‘‘วตฺวา’’ติ เสโสฯ **จ**-การํ **อปิ**-สเทฺทน เอกโต กตฺวา ‘‘อปิจา’’ติ โยชนาฯ เอวํ วตฺวา สเงฺฆน ปริจฺฉินฺนรุกฺขา ทเสฺสตพฺพาติ อิมินา ‘‘อิธ ผลานิ สุนฺทรานิ, อิโต คณฺหถา’ติ เอวํ ปน น วตฺตพฺพ’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๖-๔๓๗) **อฏฺฐกถา** พฺยติเรกโต ทสฺสิตา โหติฯ

๔๕๑. **“ขณิตฺวา”**ติ เอเตน ‘‘ขณาเปตฺวา’’ติ อิทมฺปิ สงฺคหิตํ, ‘‘กปฺปิยภูมิ’’นฺติ วกฺขมานตฺตา **ปถวิ**นฺติ เอตฺถ ‘‘อกปฺปิย’’นฺติ ลพฺภติฯ เตเนวาห **“ปาจิตฺติเยนา”**ติฯ **“มาลาคจฺฉ”**นฺติ อิมินา ปุปฺผูปเค ตรุณคเจฺฉ จ มลฺลิกาสุมนาทิคุมฺพคาคเจฺฉ จ สงฺคณฺหาติฯ ยถาห **อฏฺฐกถาย** ‘‘ตรุณกา หิ ปุปฺผรุกฺขาปิ ปุปฺผคจฺฉาปิ ‘มาลาวจฺฉา’เตฺวว วุจฺจนฺตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๑)ฯ **อาทิ**-สเทฺทน ผลูปครุเกฺข จ เภสชฺชรเส โอสธคเจฺฉ จ สงฺคณฺหาติฯ ‘‘โรปาปเน’’ติ วกฺขมานตฺตา **“สย”**นฺติ อิทํ ‘‘โรปเน’’ติ อิมินา ยุชฺชติฯ

‘‘สยํ ขณิตฺวา’’ติ กสฺมา น ยุชฺชตีติ? ‘‘ขณาเปตฺวา’’ติ วกฺขมานสฺส อภาวา จ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ปถวึ ขเณยฺย วา ขณาเปยฺย วา, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๘๕) วจนโต ขณาปเน ปาจิตฺติเยน ภวิตพฺพตฺตา จ ‘‘ขณิตฺวา’’ติ อิมินา จ ขณนขณาปนานํ ทฺวินฺนเมว คเหตพฺพตฺตา น ยุชฺชติฯ **กุลทูสเน**ติ กุลทูสนนิมิตฺตํฯ อกปฺปิยปถวึ ขณิตฺวา, ขณาเปตฺวา จ สยํ มาลาคจฺฉาทิโรปเน กเต **อสฺส** มาลาคจฺฉาทิโรปกสฺส ภิกฺขุโน อกปฺปิยปถวีขณนปจฺจเยน **ปาจิตฺติเยน** สทฺธึ **กุลทูสเน** กุลทูสนนิมิตฺตํ ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนาฯ

๔๕๒. **“ตถา”**ติ อิมินา ‘‘สยํ โรปเน’’ติ อิทํ วินา อวเสสปฺปการํ สงฺคณฺหาติฯ **“อกปฺปิเยน วาเกฺยนา”**ติ อิทํ ‘‘อกปฺปิยปถวึ ขณาเปตฺวา’’ติ อิมินา จ ‘‘โรปาปเน’’ติ อิมินา จ ยุชฺชติฯ ‘‘อิมํ ภูมึ ขณ, อิมํ คจฺฉํ โรเปหี’’ติอาทิกํ อกปฺปิยํ โวหารํ วตฺวา อกปฺปิยปถวึ ขณาเปตฺวา มาลาคจฺฉาทิโรปนํ การาเปนฺตสฺสาปิ ตเถว ปาจิตฺติยญฺจ ทุกฺกฏญฺจ โหตีติ อโตฺถฯ

ขณนโรปเนหิ ทฺวีหิ ปาจิตฺติยทุกฺกฏานิ อวสิเฏฺฐหิ ตทตฺถิเกหิ สพฺพโวหารปโยคเภเทหิ กึ โหตีติ อาห **“สพฺพตฺถา”**ติอาทิฯ **กุลทูสเน**ติ นิมิเตฺต, วิสเย วา ภุมฺมํฯ อกปฺปิเยน วา เกฺยน ปน ปถวึ ขณาเปตฺวา อกปฺปิเยน วาเกฺยน โรปาปเนปิ ตถา ปาจิตฺติเยน สห กุลทูสเน ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ **สพฺพตฺถ** อิโต ปเรสุปิ ตทตฺถิเกน สพฺพโวหารพฺยาปาเรสุ กุลทูสนนิมิตฺตํ ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

๔๕๓. กปฺปิยภูมิยา อตฺตนา ขณเน, อกปฺปิยโวหาเรน ขณาปเน จ ปาจิตฺติยาภาวโต ทุกฺกฏํเยว วุตฺตนฺติ อาห **“อุภยตฺถ จา”**ติอาทิฯ เอตฺถ ‘‘เอว’’นฺติ เสโส, โส ยถาวุตฺตมตฺถํ นิคเมติฯ เอวํ ยถาวุตฺตนเยน กปฺปิยภูมิยมฺปิ มาลาคจฺฉาทิโรปนโรปาปนสงฺขาเตสุ ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

๔๕๔. **สทุกฺกฏา ปาจิตฺตี**ติ ‘‘อาวาฏํ ขณ, คจฺฉํ โรเปหี’’ติ เอกวารํ อาณเตฺต พหู อาวาเฏ ขณิตฺวา พหูสุ คเจฺฉสุ โรปิเตสุปิ อาณตฺติยา เอกตฺตา ทุกฺกเฏน สห ปาจิตฺติยํ โหตีติ อยมเตฺถ อกปฺปิยภูมึ สนฺธาย วุเตฺตฯ **“สุทฺธํ วา ทุกฺกฏ”**นฺติ อิทํ อกปฺปิยภูมิยํ กปฺปิเยน โวหาเรน อาวาฏํ ขณาปกสฺส จ กปฺปิยภูมิยํ อกปฺปิยโวหาเรน อาวาฏํ ขณาปกสฺส จ ‘‘อิมํ คจฺฉํ โรเปหี’’ติ เอกวาราณตฺตปจฺจยา อาปชฺชิตพฺพํ กุลทูสนทุกฺกฏํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

๔๕๕. **กปฺปิเยเนว วาเกฺยนา**ติ เอตฺถ **กปฺปิยวากฺยํ** นาม ‘‘เอตฺถ อาวาฏํ ชาน, เอตฺถ อาวาฏํ ชานิตพฺพํ, เอตฺถ อาวาเฏน ภวิตพฺพ’’นฺติ เอวรูปํ วากฺยญฺจ ‘‘อิมํ คจฺฉํ เอตฺถ ชาน, อยํ คโจฺฉ เอตฺถ ชานิตโพฺพ’’ติอาทิวากฺยญฺจฯ **เอว**กาเรน อกปฺปิยโวหารญฺจ กปฺปิยากปฺปิยมิสฺสกโวหารญฺจ นิวเตฺตติฯ ปริยาโยภาสนิมิตฺตกมฺมํ ปน ‘‘อิตรตฺตยํ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๑) **อฏฺฐกถา**วจนโต วฏฺฏติฯ **อุภยตฺถ จ ภูมิยา**ติ กปฺปิยากปฺปิยภูมีสุ ทฺวีสุฯ **โรปเน**ติ เอตฺถ สมฺพนฺธโต, ปกรณโต จ ‘‘มาลาคจฺฉาทีน’’นฺติ ลพฺภติฯ

‘‘วาเกฺยนา’’ติ วุตฺตตฺตา ‘‘โรปาปเน’’ติ วตฺตโพฺพ, ‘‘โรปเน’’ติ กิมตฺถมาหาติ เจ? สุทฺธกตฺตุนิเทฺทเสน ปโยชกสฺสาปิ สงฺคเหตพฺพโต คาถาพนฺธวเสน วุตฺตํฯ อิมินา อุปริคาถาย ‘‘สยํ โรเปตุ’’นฺติ เอตฺถ ‘‘สย’’นฺติ อิมินา วิเสเสตฺวา ‘‘โรปาเปตุ’’นฺติ อิทํ นิวเตฺตติฯ ‘‘ปริโภคตฺถาย หิ กปฺปิยภูมิยํ วา อกปฺปิยภูมิยํ วา กปฺปิยโวหาเรน โรปาปเน อนาปตฺตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๑) **อฏฺฐกถาวินิจฺฉโย** อิมาย คาถาย สงฺคหิโตติ เวทิตโพฺพฯ **โกจิ โทโส**ติ ปาจิตฺติยญฺจ ทุกฺกฏญฺจาติ วุตฺตโทเสสุ เอโกปิ โทโส น วิชฺชตีติ อโตฺถฯ

๔๕๖-๗. **“สยํ โรเปตุ”**นฺติ อิทํ ‘‘อารามาทีนมตฺถายา’’ติ อิมินา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ

อาทิ-สเทฺทน วนาทึ สงฺคณฺหาติฯ **สยํ โรปิตสฺส วา**ติ เอตฺถ **วา**-สเทฺทน ‘‘โรปาปิตสฺสา’’ติ อิทํ สงฺคณฺหาติ, เอตสฺส วิเสสนตฺถํ ‘‘กปฺปิเยน โวหาเรนา’’ติ ปาฐเสโสฯ อยํ ปน วินิจฺฉโย ‘‘อารามตฺถาย ปน วนตฺถาย จ ฉายตฺถาย จ อกปฺปิยโวหารมตฺตเมว น วฏฺฏติ, เสสํ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๑) **อฏฺฐกถา**คตนเยน เวทิตโพฺพฯ อโนฺต อารามภูสนตฺถาย, พหิ อรญฺญตฺถาย วิย ฉายตฺถาย สุทฺธจิเตฺตน ‘‘อิมํ ชานา’’ติอาทิกปฺปิยโวหาเรน โรปาปิตรุเกฺข จ กปฺปิยภูมิยญฺจ อตฺตนา กเต วา อกปฺปิยโวหาเรน การาปิเต วา อกปฺปิยภูมิยญฺจ กปฺปิยโวหาเรน อตฺตนา การาปิเต วา อเญฺญหิ กเต วา อาวาเฏ อตฺตนา โรปิเต รุเกฺข จ ผลํ ปริภุญฺชิตุํ อิจฺฉติ เจ, ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ

อารามาทีนมตฺถาย กปฺปิยภูมิยํ สยํ โรปิตสฺส วา กปฺปิยภูมิยํ วา อกปฺปิยภูมิยํ วา กปฺปิยโวหาเรน โรปาปิตสฺส วา รุกฺขสฺส ยญฺจ ผลํ, ตํ ผลํ ปริภุญฺชิตุํ ภิกฺขูนํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ กตฺถจิ โปตฺถเกสุ ‘‘อารามาทีนมตฺถายา’’ติ คาถาย ลิขิตฏฺฐาเน ‘‘กุลสงฺคหณตฺถายา’’ติอาทิคาถา ทิสฺสติฯ สา ปาฬิกฺกมวิรุทฺธตฺตา อฏฺฐานปฺปยุตฺตา, ‘‘ปุปฺผาน’’นฺติอาทิคาถาย ปุรโต วุจฺจมานา ปน ฐานปฺปยุตฺตา โหติฯ

๔๕๘. **สพฺพตฺถา**ติ อารามาทิอตฺถาย ปุเพฺพ วิย อตฺตนา โรปิเตสุ, โรปาปิเตสุ จ สเพฺพสุ มาลาคจฺฉาทีสุฯ **อกปฺปิโยหเกเนว ปาจิตฺตี**ติ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ชานํ สปฺปาณกํ อุทกํ ติณํ วา มตฺติกํ วา สิเญฺจยฺย วา สิญฺจาเปยฺย วา, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๑๔๐) วุตฺตา ปาจิตฺติ เอว, น ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ

๔๕๙. อิทานิ ทุกฺกเฏฺฐน สทฺธึ ปาจิตฺติยวิสยํ ทเสฺสติ **‘‘กุล...เป.... ทุกฺกฏ’’**นฺติฯ **สิญฺจโต**ติ กปฺปิโยหเกเนว สิญฺจโต, สิญฺจาปยโต จฯ

๔๖๐. **เตสํเยว ทฺวินฺนํ ปน อตฺถายา**ติ กุลทูสนปริโภคานํ ทฺวินฺนมตฺถายฯ **สิญฺจเน สิญฺจาปเน**ติ เอตฺถ ‘‘มาลาคจฺฉาทีน’’นฺติ ปกรณโต ลพฺภติฯ **ทุกฺกฏ**นฺติ เอตฺถ ‘‘เกวล’’นฺติ เสโสฯ

๔๖๑. **โอจินาปเน**ติ อเญฺญหิ ปุปฺผานํ โอจินาปเนฯ **สยโมจินเน จาปี**ติ อตฺตนาว โอจินเน จฯ **สปาจิตฺติยทุกฺกฏ**นฺติ ‘‘ภูตคามปาตพฺยตาย ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๙๐) วุตฺตตฺตา ปุโปฺผจินนเหตุ ปาจิตฺติยญฺจ กุลทูสนทุกฺกฏญฺจ โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๔๖๒. ปูชาทิอตฺถาย, กุลสงฺคหตฺถาย จ ปุปฺผานํ โอจินนโอจินาปนานิ การาเปนฺตสฺส อาปตฺติยา อาปชฺชนปฺปการํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปุปฺผาน’’**นฺติฯ ‘‘ปุปฺผานํ คณนาย ปาจิตฺติยํ โหตี’’ติ วุตฺตตฺตา **ปุปฺผโมจินโต**ติ เอตฺถ ‘‘วิสุํ วิสุ’’นฺติ เสโสฯ เอเกกปุปฺผํ โอจินนฺตสฺส ปุปฺผคณนาย ปาจิตฺติยํ โหตีติ อโตฺถฯ ‘‘เอเกน ปโยเคน พหูนิ ปุปฺผานิ โอจินนฺตสฺส ปน ปโยคคณนาย โหตี’’ติ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํ อิธ พฺยติเรกโต ลพฺภติฯ **‘‘โอจินโต’’**ติ อิมินา ‘‘โอจินาปยโต’’ติ อิทญฺจ กิริยาสามเญฺญ วิเสสสฺส อโนฺตคธภาวโต วา อุปลกฺขณโต วา ทสฺสิตนฺติฯ

ตตฺถ จ ปุปฺผานิ วิสุํ วิสุํ วตฺวา โอจินาเปนฺตสฺส ปุปฺผานํ คณนาย โหตีติ อิทเมว อาปชฺชติฯ เอกวารมาณเตฺตน พหูนิ ปุปฺผานิ พหูสุ จ วาเรสุ โอจิเตสุ อาณตฺติคณนาย โหตีติ วินิจฺฉโย ทฏฺฐโพฺพฯ อิทํ สพฺพปฺปการํ อนนฺตรวุตฺตคาถาย ทสฺสิตวิธิมฺหิ จ ทฏฺฐพฺพนฺติ ญาเปตุมาห **‘‘กุลตฺถํ เจ สทุกฺกฏา’’**ติฯ **กุลตฺถ**นฺติ กุลสงฺคหตฺถํฯ ‘‘สทุกฺกฏา’’ติ วุตฺตตฺตา ปาจิตฺติยญฺจ ทุกฺกฏญฺจ ปุปฺผคณนาย โหตีติ สิทฺธํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ปุปฺผคณนาย ทุกฺกฏปาจิตฺติยานี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๑)ฯ

๔๖๓. คนฺถนํ **คโนฺถ,** เตน นิพฺพตฺตํ **คนฺถิมํ**ฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ คนฺถิมาทิสรูปํ สยเมว วกฺขติฯ สงฺคหณํ **สงฺคโห,** ปุปฺผานํ สงฺคโหติ วิคฺคโหฯ

๔๖๔. อิมานิ คนฺถิมาทีนิ สรูปโต ทเสฺสตุมาห **‘‘ตตฺถ ทเณฺฑน ทณฺฑํ วา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ เตสุ ฉสุ ปุปฺผสงฺคเหสุฯ **‘‘ทเณฺฑน ทณฺฑํ วา’’**ติ อิทํ สทณฺฑอุปฺปลาทิกุสุมํ

สนฺธายาหฯ **“วเณฺฐนปิ จ วณฺฐก”**นฺติ อิทํ สวณฺฐกรตฺตกุสุมาทึ สนฺธายาหฯ **กรณํ สพฺพนฺ**ติ กตํ สพฺพํฯ อิธ สพฺพตฺถ กปฺปิยวิธิวิภาคํ ‘‘สพฺพเมต’’มิจฺจาทิคาถายํ วกฺขติฯ

๔๖๕. **สุตฺตาทีหิ โคเปฺผตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘วสฺสิกปุปฺผาทีนี’’ติ เสโสฯ สุเตฺตน วา กทลิวากาทีหิ วา วสฺสิกาทิปุเปฺผ คนฺถิตฺวา กตปุปฺผวิกาโร **โคปฺผิมํ** นามฯ เอกโต วณฺฏานิ ยสฺสาติ วิคฺคโหฯ **อุภโตวณฺฏิกา**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ อปฺปเตฺถ วา สกเตฺถ วา **ก**-กาโร ทฏฺฐโพฺพฯ อิตฺถิลิงฺควิสเย **ก**-การโต ปุพฺพาการสฺส **อิ**-การาเทโสฯ

สพฺพปุปฺผานํ วณฺฏานิ เอกทิสาย กตฺวา คนฺถิตปุปฺผาวลิ **เอกโตวณฺฏิกา** นาม, วณฺฏานิ อุภยทิสาย กตฺวา คนฺถิตปุปฺผาวลิ **อุภโตวณฺฏิกา** นามาติ **ตํ** โคปฺผิมํ เอวํ ทุวิธํ โหตีติ อโตฺถฯ ‘‘วากํ วา วลฺลึ วา รชฺชุํ วา ทิคุณํ กตฺวา ตตฺถ นีปกทมฺพาทิวณฺฏรหิตานิ ปุปฺผานิ เวเฐตฺวา คหณํ โคปฺผิมํ นามา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๑ อตฺถโต สมานํ) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตํฯ

๔๖๖. **พุเนฺทสู**ติ มูเลสุฯ **มกุลาทิกนฺ**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน วณฺฏรหิตมธุกาทิปุปฺผญฺจ วณฺฏสหิตมลฺลิกาทิปุปฺผญฺจ สงฺคหิตํฯ **สูจิอาทีหี**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ตาลหีราทึ สงฺคณฺหาติ ฯ **มาลาวิกตี**ติ ปุปฺผมาลาวิกติฯ สูจิอาทีหิ **มกุลาทิกํ** ปุปฺผํ พุเนฺทสุ วิชฺฌิตฺวา อาวุตา มาลาวิกติ **เวธิมํ** นามาติ วุจฺจตีติ โยชนาฯ

๔๖๗. **“เวฐิมํ** นาม ปุปฺผทามปุปฺผหตฺถเกสุ ทฏฺฐพฺพ’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๑) **อฏฺฐกถาย** ทสฺสิตปฺปกาเรสุ ปฐมปฺปการํ ทเสฺสติ **“เวเฐตฺวา กตํ มาลาคุเณหิ วา”**ติฯ ธมฺมเทสนาย วา ปฏิมาย วา ธาตุยา วา ปูชํ กตฺตุกามา มุทฺธนิ อุชุกํ กตฺวา มาลาทามกลาปํ โอลมฺพิตฺวา อเคฺค ฆฏิกาการทสฺสนตฺถํ มาลาวลิโย อเนกกฺขตฺตุํ ปริกฺขิปนฺตา เวเฐนฺติ, อิทํ เอวรูปํ มาลาคุณกรณมฺปิ เวฐิมํ นามาติ วุตฺตํ โหติฯ

อญฺญปฺปการํ ทเสฺสติ **“วากาทีหิ จ พทฺธํ วา”**ติ, ‘‘พนฺธิตฺวา’’ติปิ ปาโฐ, ‘‘กต’’นฺติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ เอกเจฺจ อุปฺปลาทิทีฆทณฺฑกุสุมานิ อฏฺฐ วา นว วา ทส วา กลาปํ กตฺวา เตสเมว ทณฺฑานํ วาเกหิ วา อเญฺญน เยน เกนจิ ทณฺฑกเคฺค ฐเปตฺวา วา วิสุํ วา พนฺธิตฺวา อุปฺปลหตฺถาทึ กโรนฺติ, ตญฺจ เวฐิมํ นามาติ วุตฺตํ โหติฯ เอตํ ทฺวยมฺปิ น วฏฺฏติฯ

กปฺปิยการเกหิ โอจินิตฺวา ฐปิตปุปฺผานิ สาฏเก ปกฺขิปิตฺวา ภณฺฑิกํ กตฺวา พนฺธิตุํ น วฏฺฏติฯ เตสฺเยว ปุเปฺผสุ อจฺฉิเนฺนน ทเณฺฑน วา ตสฺมิํเยว ทเณฺฑ อจฺฉินฺนวาเกน วา กลาปํ กตฺวา พนฺธิตุํ, อํสภณฺฑิกาย ปกฺขิปิตฺวา คเหตุญฺจ วฏฺฏติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘เตสํเยว ปน วาเกน วา ทเณฺฑน พนฺธิตุํ อํสภณฺฑิกํ วา กาตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ ‘‘วาเกน วา ทเณฺฑน วา’ติ จ อิทํ อจฺฉินฺทิตฺวา ปริกฺขิปิตฺวา พนฺธนํ สนฺธาย วทนฺตี’’ติ **สีหฬคณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ ปทุมาทิปุปฺผานิ ปทุมาทิปเณฺณสุ นาเฬหิ ปเวเสตฺวา นาเฬหิ พหิ กตฺวา ปเณฺณน ปุปฺผานิ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปณฺณเคฺค พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘ทเณฺฑ ปน พนฺธิตุํ น วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๑) จ **อฏฺฐกถาย**เมว วุตฺตํฯ

๔๖๘. **ปุปฺผมาลาหิ ปูรเณ**ติ ปุปฺผาวลีหิ ปูรเณฯ อิทํ กตฺถ ลพฺภตีติ อาห **“โพธิ”**นฺติ อาทิฯ **ปุปฺผปฏํ** นาม มาลาวลิโย ตนฺตํ วิย ปสาเรตฺวา วตฺถํ วายเนฺตหิ วิย ติริยญฺจ มาลาวลีหิ วายิตปฏํ วุจฺจติฯ อิทํ ปุปฺผปฏํ มาลาวลีหิ ทีฆโส ปูรณํ สนฺธาย ปุริเม คหิตํ, ติริยโต วายนํ สนฺธาย วกฺขมาเน วายิเมปิ คหิตนฺติ ปุนรุตฺตาภาโว เวทิตโพฺพฯ **ปฏาทีนนฺ**ติ **อาทิ**-สเทฺทน เจติยธาตุกรณฺฑกเวทิกาทีนํ คหณํฯ

ปริเกฺขเปสุ ลพฺภตีติ โพธิกฺขนฺธาทีนํ ปุนปฺปุนํ ปริกฺขิปเนสุ ลพฺภติฯ โพธิกฺขนฺธาทโย ปุปฺผาวลีหิ ปริกฺขิปเนฺตหิ ปฐมวทฺธฏฺฐาเน ปุปฺผาวลิยา อนติกฺกามิเต ปุริมํ นาม ฐานํ ยาว ปา ปุณาติ, ตาว อเญฺญน คเหตฺวา ปริกฺขิปเนฺตน อาหริตฺวา ปุนปิ ตสฺมึ ฐาเน ปเตฺต อญฺญสฺส ทา นวเสน โพธิกฺขนฺธํ, เจติยํ, ธาตุกรณฺฑกํ วา ปุปฺผกณฺจุเกน ฉาเทตุํ วฏฺฏตีติ **อฏฺฐกถาย** วุตฺตํฯ สเจปิ เทฺวเยว ภิกฺขู อุโภสุ ปเสฺสสุ ฐตฺวา ปริยาเยน หรนฺติ, วฏฺฏติเยวาติ วทนฺติฯ ปุปฺผปฏิวายนตฺถํ ปสาริยมานปุปฺผาวลีสุ จ เอเสว วินิจฺฉโยฯ

ทีฆปุปฺผาวลึ นาคทเนฺตสุ ปกฺขิปิตฺวา ปุน ปกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติฯ ‘‘นาคทเนฺตสุ ปน ปุปฺผวลยํ ปเวเสตุํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตตฺตา อเญฺญหิ วลยํ กตฺวา ทินฺนปุปฺผาวลิวลยํ ธาตุ กรณฺฑถุปิกาย ปเวเสตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘มาลาคุเณหิ ปน พหูหิปิ กตํ ปุปฺผทามํ ลภิตฺวา อาสนมตฺ ถกาทีสุ พนฺธิตุํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตตฺตา ปุปฺผทามปุปฺผาวลีนํ ปุปฺผรหิตาย สุตฺตโกฏิยา รชฺ ชุทณฺฑาทีสุ พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ

๔๖๙. **ปุปฺผรูปํ** นาม ‘‘โคปฺผิมปุเปฺผเหว หตฺถิอสฺสาทิรูปกานิ กโรนฺติ, ตานิปิ วายิม ฏฺฐาเน ติฏฺฐนฺตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๑) วุตฺตตฺตา ตํตํรูปสณฺฐานํ กตฺวา ปุปฺผาวลิโย นิเว เสตฺวา กริยมานํ หตฺถิอสฺสาทิรูปํฯ อิมสฺมึ **อฏฺฐกถา**ปาเฐ ‘‘ตานิปิ วายิมฏฺฐาเน ติฏฺฐนฺตี’’ติ วุตฺตตฺตา จ ‘‘อเญฺญหิ กตปริเจฺฉเท ปน ปุปฺผานิ ฐเปเนฺตน หตฺถิอสฺสาทิรูปกมฺปิ กาตุํ วฏฺฏ ตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๑) **อฏฺฐกถา**ปาฐสฺส **สารตฺถทีปนิยํ** ‘‘ปุปฺผานิ ฐเปเนฺตนาติ อ คนฺถิตานิ ปากติกปุปฺผานิ ฐเปเนฺตนฯ ปุปฺผทามํ ปน ปูชนตฺถาย ภูมิยํ ฐเปเนฺตน ผุสาเปตฺวา วา อผุสาเปตฺวา วา ทิคุณํ กตฺวา ฐเปตุํ น วฏฺฏตี’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๓๑) วุตฺตตฺตา จ อิมํ หตฺถิอาทิรูปํ ปูเรเนฺตน มาลาวลึ อเญฺญหิ กตปริเจฺฉเท สมฺพนฺธิตฺวา ปาสาณอาสนมญฺจ ปีฐหตฺถิรูปาทิมตฺถเก ฐเปตฺวา ปูชนปฺปกาโร **วายิม**นฺติ วิญฺญายติฯ

ปุปฺผปฏนฺติ ปุเพฺพ วุตฺตปฺปการํ ปุปฺผปฏํ ปูเรเนฺตน เอกาปิ ปุปฺผาวลิ ปริวเตฺตตฺวา น ฐ เปตพฺพา, วายเนฺตน อเญฺญหิ ปูริเตปิ เอกาปิ ปุปฺผาวลิ น ปาเตตพฺพา, อิทํ ปูริมวายิมานํ นา นากรณํฯ **อาทิ**คฺคหเณน ปุปฺผชาลํ สงฺคณฺหาติ, ตํ กโรนฺตสฺส ชาลจฺฉิทฺทคณนาย ทุกฺกฏํ โห ติฯ ‘‘ภิตฺติจฺฉตฺตโพธิตฺถมฺภาทีสุปิ เอเสว นโย’’ติ วุตฺตตฺตา ฉตฺตาทีสุ จ ปุปฺผชาลํ น ทาตพฺพํฯ

๔๗๐. อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส สาธารณตฺตา **‘‘*ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนญฺจา*’’**ติ อาหฯ **พุทฺธสฺสปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท สมฺภาวเน, ‘‘ปูชตฺถ’’นฺติ วตฺตพฺพํ, พุทฺธสฺส ปูชตฺถายปิ กาตุํ วา การา เปตุํ วา น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ ธมฺมสงฺฆรตนานิปิ อุปลกฺขณโต สงฺคยฺหนฺติฯ เสเส กิเมว วตฺตพฺ พนฺติ พฺยติเรกโตฺถฯ

๔๗๑. **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘สยํ ปเรหิ วา การาเปตุํ ภิกฺขูนญฺจ ภิกฺขุนีนญฺจ พุทฺธสฺสปี’’ติ อนนฺตรคาถาย วุตฺตมติทิสติฯ **กลมฺพก**นฺติ ทฺวินฺนํ ธนุกานมนฺตเร โอลมฺพกทามํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘กลมฺพโกติ อฑฺฒจนฺทนาคทนฺตนฺตเร ฆฏิกาทามโอลมฺพโก วุโตฺต’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๑)ฯ เอตฺถ จ **ฆฏิกาทามโอลมฺพโก** นาม อเนฺต ฆฏิกาการยุโตฺต ยมกทามโอ ลมฺพโกฯ **กาตุ**นฺติ พนฺธิตุํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ เอเกกปุปฺผทามํ ปน นิกฺขนฺตสุตฺตโกฏิยา ป พนฺธิตฺวา โอลมฺพิตุํ วฏฺฏติฯ ปุปฺผทามทฺวยํ สงฺฆฏิตฺกาเมนปิ นิกฺขนฺตสุตฺตโกฏิยาว สุตฺตโกฏิ สงฺฆฏิตุํ วฏฺฏติฯ **อฑฺฒจนฺทกเมว วา**ติ ‘‘อฑฺฒจนฺทาการเน มาลาคุณปริเกฺขโป’’ติ **อฏฺฐ กถาย** วุตฺตสรูปํ วาฯ

เอตฺถ จ **อฑฺฒจนฺทากาเรน มาลาคุณปริเกฺขโป** นาม อฑฺฒจนฺทากาเรน มาลาคุณสฺส ปุนปฺปุนํ หรณปจฺจาหรณวเสน ปูเรตฺวา ปริกฺขิปนํฯ เตเนว ตํ ปูริเม ปวิฎฺฐํฯ ตสฺมา เอตมฺปิ อฑฺฒจนฺทาการํ ปุนปฺปุนํ หรณปจฺจาหรณวเสน ปูริตํ น วฎฺฎติ, เอกวารํ ปน อฑฺฒจนฺทากาเรน มาลาคุณํ หริตุํ วฎฺฎตีติ วทนฺติฯ กาตุํ น วฎฺฎตีติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘ตทุภยมฺปิ ปูริเมเยว ปวิฎฺฐ’’นฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๓๑) **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ **อเญฺญหิ ปูริต**นฺติ อเญฺญหิ อายตํ ปสาเรตฺวา ปูริตํ ปุปฺผปฎํฯ **วายิตุมฺปิ จา**ติ ติริยํ เอกปุปฺผาวลิมฺปิ วายิตุํ ‘‘น วฎฺฎตี’’ติ อิมินาว สมฺพนฺโธฯ

๔๗๒. **ปิฎฺฐกาจมย**นฺติ ตณฺฑุลปิฎฺฐาทีหิ กตเญฺจว กาจมตฺติกาย จ กตํ ปุปฺผทามํฯ **เภณฺฑุปุปฺผมยมฺปิ จา**ติ เภณฺฑุทณฺฑเกหิ มลฺลิกาสุมนจมฺปกาทิสทิสํ กตฺวา ฉิทฺทหิ กตทามญฺจฯ ‘‘เคณฺฑุปุปฺผมย’’นฺติปิ ลิขนฺติฯ **ขรปตฺตมย**นฺติ เอตฺถ **ขรปตฺตํ** นาม กุงฺกุฎฺฐขจิตํ ปุปฺผปฎนฺติ วทนฺติฯ **กาตุ**นฺติ คนฺถนคนฺถาปนาทีนิ กาตุํฯ เภณฺฑุขรปตฺตทามานํ ปฎิกฺขิตฺตตฺตา เจลาทีหิ กตทามมฺปิ น วฎฺฎติ อกปฺปิยานุโลมตฺตาติ วทนฺติฯ

๔๗๓. **หีราทีหี**ติ ตาลนาฬิเกรหีราทีหิฯ **อาทิ**-สทฺเทน ติณสลากาทึ สงฺคณฺหาติฯ **ปฎากตฺถ**นฺติ ปฎากากาเรน ปูชนตฺถํฯ **‘‘วิชฺฌนฺตสฺสา’’**ติ อิมินา กณฺฎเกหิ วิชฺฌนํ, หีราทีหิ อาวุณนญฺจ สงฺคหิตํฯ

๔๗๕. **อโสกปิณฺฑิอาทีน**นฺติ อโสกปุปฺผมญฺชริกาทีนํฯ **อาทิ**-สทฺเทน **อฎฺฐกถายํ** (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๓๑) เอเตเหว สทฺธึ ทสฺสิตํ ชาลวิตานํ, ฉิทฺทานิ ทเสฺสตฺวา กตเวทิกา, นาคทนฺตกํ, ปุปฺผจโงฺกฎกาปิธานํ, ตาลปณฺณวลยาทิญฺจ สงฺคณฺหาติฯ **ธมฺมรชฺชุยา**ติ เอตฺถ **สารตฺถทีปนิยํ** ‘‘ธมฺมรชฺชุ นาม เจติยํ วา โพธึ วา ปุปฺผปเวสนตฺถ อาวชฺชิตฺวา พทฺธรชฺชู’ติ **มหาคณฺฐิปเท, มชฺฌิมคณฺฐิปเท** จ วุตฺตํ, ตสฺมา ตถา พทฺธาย รชฺชุยา เจติยสฺส จ อนฺตเร ปุปฺผานิ ปเวเสตุํ วฎฺฎตีติ วิญฺญายติฯ **คณฺฐิปเท** ปน **‘ธมฺมรชฺชุ**นฺติ สิถิลวฎฺฎิตํ รชฺชุํ กตฺวา โพธึ วา เจติยํ วา ปริกฺขิปิตฺวา ธมฺมาสเน วา ลมฺพิตฺวา ตตฺถ ปุปฺผานิ ปเวเสนฺตี’ติ วุตฺตํ, ตสฺมา สิถิลวฎฺฎิตาย รชฺชุยา อนฺตเรปิ ปุปฺผานิ ปเวเสตุํ วฎฺฎตีติ วิญฺญายติ, วีมํสิตฺวา ยุตฺตตรํ คเหตพฺพํฯ อุภยตฺถาปิ ปเนตฺถ เนวตฺถิ วิโรโธติ อมฺหากํ ขนฺตี’’ติ (สารตฺถ. ฎี. ๒.๔๓๑) ลิขิตํฯ

๔๗๖. **วิชฺฌนฺตสฺสปี**ติ **ปิ**-สทฺเทน ธมฺมาสนวิตานาทีสุ ปุปฺผปูชนตฺถํ สยํ กณฺฎกหีราทิปฺปเวสนํ สงฺคณฺหาติฯ ‘‘วิตานาทีสุ ปุปฺผปูชนตฺถํ กณฺฎกหีราทิปฺปเวสนํ น วฎฺฎตี’ติ อิทํ อฎฺฐกถาจริยปฺปมาณโต คเหตพฺพ’’นฺติ **สารตฺถทีปนิยํ** วุตฺตํฯ

๔๗๗. **กปฺปิยวจนํ** นาม ‘‘เอวํ ชาน, เอวํ กเต โสเภยฺย, ยถา เอตานิ ปุปฺผานิ น วิกิริยนฺติ, ตถา กโรหี’’ติอาทิ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๓๑) **อฎฺฐกถา**คตํ กปฺปิยวจนํฯ **วตฺถุปูชเน**ติ รตนตฺตยปูชเนฯ นิมิตฺตาทีสุ **นิมิตฺตํ** นาม ปุปฺผานิ จ คนฺถนวาเก จ คเหตฺวา คนฺถิตุํ ชานนฺตานํ สมีเป ฐปนํฯ **โอภาโส** นาม ‘‘ตุเมฺหหิ ปิฬนฺธิตกุสุมานิ กสฺมา น วิกิรนฺตี’’ติ วุเตฺต ‘‘คนฺถิตตฺตา’’ติ เจ วทติ, นนุ ปูชนกปุปฺผานิ คนฺถิตุํ น วฎฺฎตีติอาทิวจนานิฯ **ปริยาโย** นาม ปณฺฑิเตหิ ปุปฺผานิ ยถา น วิกิริยนฺติ, ตถา คนฺถิตฺวา ปูเชตุํ มนาปนฺติอาทิวจนํฯ **ปกาสิตา** อฎฺฐกถายํฯ

๔๗๘. ‘‘กุลานิ ทูเสติ ปุเปฺผน วา’’ติอาทิปาเฐ (ปารา. ๔๓๗) ‘‘เวชฺชิกาย วา ชงฺฆเปสนิเกน วา’’ติ (ปารา. ๔๓๗) วุตฺตํ เวชฺชกมฺมาทึ กุลทูสนโต วิสุํ กตฺวา ‘‘น เกวลํ…เป…. กุ

ทาจน''นฺติ กสฺมา วุตฺตนฺติ? วิสุํ กาตุํ น วุตฺตํฯ โยชนา ปเนตฺถ เอวํ เวทิตพฺพา ''น เกวลมิท เมว วุตฺตปฺปการํ ปุปฺผทานาทิกุลทูสนํ กุทาจนํ อกตฺตพฺพํ, อถ โข เวชฺชกมฺมาทิ กุลทูสนมฺปิ กุทาจนํ น กตฺตพฺพ''นฺติฯ **เวชฺชกมฺมาที**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน วกฺขมานปริโตฺตทกสุตฺตทา นอนามฎฺฐปิณฺฑทานทูเตยฺยชงฺฆเปสนิเก สงฺคณฺหาติฯ

๔๗๙. ''กุทาจนํ น กตฺตพฺพ''นฺติ สามเญฺญน นิเสเธตฺวา อิทานิ **''กตฺตพฺพ''**มิจฺจาทิน า อปวาทวิธิํ ทเสฺสติฯ **ปญฺจนฺนํ สหธมฺมินนฺ**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนิสิกฺขมานสามเณรสามเณรีนํ ปญฺ จนฺนํ สห สทฺธิํ จริตโพฺพ ปพฺพชฺชาสาสนธโมฺม เอเตสํ อตฺถีติ ''สหธมฺมิกา''ติ สงฺขํ คตานํฯ **อกตวิญฺญตฺติํ กตฺวาปี**ติ อญฺญาตกอปฺปวาริเต เภสชฺชํ ยาจิตฺวาปิ ''วเทยฺยาถ ภเนฺต เยน โตฺถ''ติ เอวํ อกตฎฺฐาเน วิญฺญตฺติ **อกตวิญฺญตฺติฯ อตฺตโน ธเน**ติ สสนฺตกวิสเยฯ

๔๘๐. **''ตถา''**ติ สหธมฺมิกานํ วุตฺตมติทิสติฯ **ตทุปฎฺฐากชนฺตุโน**ติ เตสํ ทฺวินฺนํ มาตาปิตูนํ เวยฺยาวจฺจกรสฺสฯ **ภณฺฑุกสฺสา**ติ คิหิลิเงฺค ฐิตสฺสาปิ ปพฺพชฺชาเปกฺขสฺสฯ **อตฺตโน เวยฺยาวจฺจกรสฺสปี**ติ อตฺตโน กมฺมกรสฺสปิฯ เอตฺตกานญฺจ ชนานํ ปญฺจสหธมฺมิกานํ วิย อก ตวิญฺญตฺติยาปิ เภสชฺชํ กาตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๔๘๑. **เชฎฺฐภาตา**ติ อตฺตโน ปุพฺพโช ภาตาฯ **กนิโฎฺฐ**ติ อนุโช ภาตาฯ **ตถา ภคินิโย ทุเว**ติ เชฎฺฐกนิฎฺฐา เทฺว ภคินิโยฯ **จูฬมาตา**ติ มาตุ กนิฎฺฐาฯ **จูฬปิตา**ติ ปิตุ กนิโฎฺฐฯ **มหามาตา**ติ มาตุ เชฎฺฐาฯ **มหาปิตา** ปิตุ เชฎฺฐภาตาฯ

๔๘๒. **ปิตุจฺฉา**ติ ปิตุภคินี เชฎฺฐกนิฎฺฐาฯ **มาตุโล**ติ มาตุ ภาตาฯ เชฎฺฐกนิเฎฺฐ เทฺว ปิตุจฺฉา , เทฺว มาตุเล จ เอกโต กตฺวา **''ทสา''**ติ วุตฺตํฯ เภสชฺชํ กาตุํ วฎฺฎตีติ สมฺพโนฺธฯ

๔๘๔. ''ทสฺสนฺติ เม อิเม''ติ อาโภคํ กตฺวา วา ทาตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๔๘๕. **เอเตสํ** ทสนฺนํ ญาตีนํฯ **ยาว สตฺตมา กุลา**ติ เอตฺถ กุลปริเจฺฉโท กถํ คเหตโพฺพติ? ''สปุตฺตทารํ ภาตุ กุฎุมฺพํ เอกํ กุลํ, เอวํ ตสฺส ปุตฺตสฺส วา ธีตุ วา กุฎุมฺพํ เอกํ กุล''นฺติ เอวมาทินา นเยน ยาว สตฺตมา กุลปริวฎฺฎา คเหตพฺพาฯ ''สปุตฺตปติภคินิยา กุฎุมฺพํ เอกํ กุลํ, ตถา ตสฺส ปุตฺตสฺส วา ธีตุ วา กุฎุมฺพํ เอกํ กุล''นฺติอาทินา นเยน ยาว สตฺตมา กุลปริวฎฺฎา คเหตพฺพาฯ จูฬมาตาทีนมฺปิ กุลปรมฺปรา อิมินา นิยาเมน คเหตพฺพาติ วทนฺติฯ **กุลทูสนํ น รูหตี**ติ ''ทาตุํ ปุปฺผํ ปนญฺญสฺส, อาคตเสฺสว ญาติโน''ติอาทินา (วิ. วิ. ๔๔๓) นเยน กถิตวิธินา เอเตสุ ปวตฺตนฺตสฺส กุลทูสนํ น รุหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๔๘๖. **ภาตุชายา**ติ อตฺตโน เชฎฺฐสฺส วา กนิฎฺฐสฺส วา ภาตุ ภริยาฯ **ภคินิสามิโก**ติ อตฺตโน เชฎฺฐาย วา กนิฎฺฐาย วา ภคินิยา สามิโกฯ

๔๘๗. **ภาตุโน**ติ เชฎฺฐสฺส, กนิฎฺฐสฺส จ ภาตุโนฯ อนุ ปจฺฉา ชาตาติ **อนุชา,** กนิฎฺฐ ภคินีฯ ''อนุชา''ติ อุปลกฺขณนฺติ เชฎฺฐายปิ สงฺคโหฯ เชฎฺฐกนิฎฺฐภาตูนํ ภริยา จ เชฎฺฐกนิฎฺฐ ภคินีนํ สามิกา จ สเจ อญฺญาตกา โหนฺตีติ โยชนาฯ **เทถา**ติ เอตฺถ ''อิมํ เภสชฺช''นฺติ ปาฐเส โสฯ

๔๘๘. **เตสมฺปิ** ภาตุภคินีนํฯ **''ปุตฺตาน''**นฺติ อิมินา ธีตูนมฺปิ สงฺคโหฯ **กตฺวา**ติ วตฺวาฯ **ตุมฺหากํ มาตาปิตูนํ เทถา**ติ เอตฺถาปิ ''อิมํ เภสชฺช''นฺติ ปกรณโต ลพฺภติฯ **มาตาปิตูน**นฺติ

อุภยสงฺคาหกวจนโต ‘‘ตุยฺหํ มาตุ วา, ตุยฺหํ ปิตุ วา’’ติ ยถาสมฺภวํ วิสุํ วิสุญฺจ วตฺตพฺพํฯ **เตสนฺ**ติ จ **ตุมฺหากนฺ**ติ จ สามิวจนํฯ **ปุตฺตานนฺ**ติ จ **มาตาปิตูนนฺ**ติ จ สมฺปทานวจนํฯ

๔๘๙. เภสชฺชกรณารหานํ วตฺตพฺพตาย **‘‘อกลฺลโก’’**ติ อิทํ อิสฺสราทิปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **อกลฺลโก**ติ อาตุโรฯ **กลฺลํ** วุจฺจติ สุขํ, ตํ เอตสฺส อตฺถีติ **กลฺลโก,** น กลฺลโก อกลฺลโกฯ **ญาติชนฺชฺฌิโต วา**ติ ญาติชเนน ปริจฺจโตฺต วาฯ

๔๙๐. **เอเตสํ สเพฺพสนฺ**ติ อิสฺสราทิอาตุรานํ สเพฺพสเมเตสํ ชนานํฯ **‘‘สาธุนา’’**ติ วกฺขมานตฺตา **อปจฺจาสีสตา สตา**ติ เอตฺถ **สตา**ติ กิริยาปทํฯ ‘‘อิมสฺมึ กเต อิเม มยฺหํ เอวรูปํ ทสฺสนฺตี’’ติ อตฺตโน อตฺถาย ปจฺจาสีสนํ อกโรเนฺตนาติ อโตฺถฯ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อุปการตํ ปจฺจาสีสเนฺตน กาตุํ วฎฺฎติฯ **ปฎิสนฺถาโร**ติ อามิสปฎิสนฺถาโร, ธมฺมปฎิสนฺถาโรติ ทุวิโธ ปฎิสนฺถาโรฯ เอตฺถ อามิสปฎิสนฺถาโร คยฺหติฯ เภสชฺชํ อามิเสนปิ โหตีติ ธมฺมกถาย สงฺคโหปิ ยุชฺชเตวฯ ปฎิสนฺธรณํ ปฎิสนฺถาโรฯ ปฎิลทฺธามิสสฺส จ ธมฺมสฺส จ เตสุ จ อตฺตนิ จ ปติรูเปนากาเรน สมํ อตฺถรณํ ปวตฺตนนฺติ อโตฺถฯ

อปโร นโย – อามิสสฺส จ ธมฺมสฺส จ อลาเภน อตฺตโน, ปรสฺส จ อนฺตเร สมฺภวนฺตสฺส ฉิทฺทสฺส วิวรสฺส เภทสฺส ปฎิสนฺธรณํ ปิทหนํ สงฺคหณํ **ปฎิสนฺถาโร**ฯ อยญฺหิ โลกสนฺนิวาโส อลพฺภมาเนน อามิเสน จ ธเมฺมน จาติ ทฺวีหิ ฉิโทฺท, ตสฺส ตํ ฉิทฺทํ ยถา น ปญฺญายติ, เอวํ ปีฐสฺส วิย ปจฺจตฺถรเณน อามิเสน, ธเมฺมน จ ปฎิสนฺถรณํ ‘‘อามิสปฎิสนฺถาโร, ธมฺมปฎิสนฺถาโร’’ติ วุจฺจตีติฯ **สาธุนา**ติ สามีจิปฺปฎิปนฺนตาทิอริยธเมฺม ปติฎฺฐิตุกาเมน อริยาจาเรน ภิกฺขุนาติ อโตฺถฯ **‘‘อธุนา’’**ติ อิทํ อิมิสฺสา ปฎิปตฺติยา สพฺพกาลํ ปฎิปชฺชิตพฺพตายปิ ปาปชนกณฺหกสํคาเม อิมสฺมึ วิปนฺนกาเล วิเสเสน อปฺปมเตฺตน ปวเตฺตตพฺพนฺติ อธิปฺปาเยน วุตฺตํฯ

๔๙๑-๒. **เกนจี**ติ อุปลกฺขณตฺตา อุปาสเกน วา อุปาสิกาย วาติ อโตฺถฯ **หเตฺถนา**ติ หตฺถาวยวา องฺคุลิโย วุตฺตา สมุทาเย ปวตฺตสฺส โวหารสฺส อวยเว ปวตฺตนโตฯ **กตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘ปริตฺต’’นฺติ ปาฐเสโส, กโรติสฺส กิริยาสามเญฺญ วตฺตนโต ภณิตฺวาติ อโตฺถฯ **เตสเมว จ สนฺตกนฺ**ติ ปริตฺตํ ภณาเปนฺตานเมว สนฺตกํ สุโตฺตทกํฯ เอวํ วุตฺตตฺตา ‘‘อตฺตโน สุโตฺตทกํ อาหริตฺวา ปุญฺญตฺถาย อิทํ หเตฺถน จาเลตฺวา, อามสิตฺวา วา ปริตฺตํ ภณถา’’ติ วุเตฺต เกนจิ ปริโตฺตทกํ สุตฺตํ กาตพฺพํฯ เกนจิ ‘‘ปริโตฺตทกสุตฺตานิ เทถา’’ติ วุเตฺต ภิกฺขุนา เตสเมว สนฺตกํ ชลํ หเตฺถน จาเลตฺวา สุตฺตกํ มทฺทิตฺวา ปริตฺตํ กตฺวา ทาตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๔๙๓. **อนามโฎฺฐปี**ติ หเตฺถน อนามสิโตปิ, อปพฺพชิตสฺส หตฺถโต ลทฺธา อตฺตนา วา อเญฺญน วา ภิกฺขุนา อคหิตโคฺคติ วุตฺตํ โหติฯ

๔๙๔. **โจรทามริกสฺส จา**ติ คามวิโลปกสฺส โจรสฺส จฯ

๔๙๕. **ปณฺฑุปลาสสฺสา**ติ ปพฺพชฺชาเปกฺขสฺส ภณฺฑุกสฺส, ปณฺฑุวโณฺณ ปลาโส **ปณฺฑุปลาโส,** โส วิยาติ ปณฺฑุปลาโส, ตํสทิเส ตโพฺพหาโร ‘‘สีโหยํ มาณวโก’’ติอาทีสุ วิยฯ ยถา ปณฺฑุปลาโส รุกฺขา ปตนาภิมุโข ติฎฺฐติ นิยตปาโต, เอวมยมฺปิ คิหิลิงฺคโต อปคมาภิมุโข ปพฺพชฺชูปคมเน นิยโตว ติฎฺฐตีติ ‘‘ปณฺฑุปลาสสทิโส’’ติ เวทิตโพฺพฯ

ถาลเกปิ จาติ อตฺตโน ปริโภคถาลเกปิฯ อิทญฺจ นิทสฺสนมตฺตํ, ปโตฺตปิ คหิโตเยวาติ ทฎฺฐพฺพํฯ **ฐเปตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘ปิณฺฑปาต’’นฺติ อุปโยควเสน สมฺพนฺธนียํฯ **ตํ ปนา**ติ อตฺตโน

ปริโภคถาลเก ฐเปตฺวา ทิยฺยมานํ ปิณฺฑปาตํฯ ‘‘มาตาปิตูน’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๖-๔๓๗) **อฏฺฐกถา**วจนโต เอตฺถ ‘‘ปิตุโน’’ติ อุปลกฺขณนฺติ มาตาปิตูนมฺปีติ อโตฺถฯ สเจ เอกเสโส อิจฺฉิโต, ‘‘ปิตูนมฺปี’’ติ ปาโฐ ยุชฺชติฯ

๔๙๖. **ชงฺฆเปสนิย**นฺติ คิหีนํ ทูเตยฺยสาสนหรณกมฺมํ ‘‘ชงฺฆเปสนิย’’นฺติ วุจฺจติฯ **อปิ จา**ติ วุตฺตสมุจฺจโยฯ

๔๙๗. เอตฺตาวตา สามญฺญวิธึ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อปวาทวิธึ ทเสฺสตุํ **‘‘ภณฺฑู’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ **สาสน**นฺติ สเนฺทสํฯ **หริตุ**นฺติ วุตฺตฏฺฐานํ เนตุํฯ

๔๙๘. **อฏฺฐวิเธนปี**ติ ปุปฺผทานาทิชงฺฆเปสนิยาวสาเนน อฏฺฐปฺปกาเรนปิฯ **กุลทูสนกเมฺมนา**ติ กุลานํ สทฺธาวินาสเกน อนาจารกเมฺมนฯ **ลทฺธ**นฺติ เอตฺถ ‘‘โภชน’’นฺติ อิทํ ‘‘ภุญฺชิตุ’’นฺติ จ ‘‘อโชฺฌหาเรสู’’ติ จ วุตฺตตฺตา, ‘‘เสเสสุปิ อยํ นโย’’ติ วกฺขมานตฺตา จ ลพฺภติฯ ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุ เอเกนาปิ กุลทูสเนน กเมฺมน อุปฺปาทิตปจฺจโย สเพฺพสมฺปิ น วฏฺฏตีติ **‘‘ปญฺจนฺนํ สหธมฺมีนํ น จ วฏฺฏตี’’**ติ สพฺพปฏิเสโธ กโตฯ

๔๙๙. **สพฺพตฺถา**ติ ‘‘อโชฺฌหาเรสู’’ติ เอตสฺส วิเสสนํ, สเพฺพสูติ อโตฺถฯ ‘‘อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร’’ติ **อฏฺฐกถา**คตํ สงฺคณฺหาติฯ **‘‘อโชฺฌหาเรสู’’**ติ อิทํ ปรคลํ กาตพฺพํ อามิสํ สนฺธายาหฯ เสสปจฺจเย ปฏิจฺจ ปริโภควเสเนว **‘‘เสเสสู’’**ติ อาห, อนโชฺฌหรณีเยสุ เสสปจฺจเยสูติ อโตฺถฯ กึ วุตฺตํ โหติ? จีวรปจฺจเย สรีรโต โมเจตฺวา ปริโภคคณนาย, เสนาสนปจฺจเย นิพฺพโกเส อุทกปตนฏฺฐานโต อพฺภนฺตรํ ปวิฏฺฐวารคณนาย, มญฺจปีฐาทิเสนาสเน นิสีทนสยนาทิปริโภคคณนาย, อนโชฺฌหริตฺวา อพฺภญฺชนาเลปนาทิวเสน กาตพฺพเภสเชฺช สรีรโต โมเจตฺวา วารคณนายาติ วุตฺตํ โหติฯ **อยํ นโย**ติ ‘‘ทุกฺกฏํ ปริทีปิต’’นฺติ วุโตฺต นโยฯ

๕๐๐. **‘‘อุปฺปนฺนปจฺจยา’’**ติ อิทํ ‘‘อภูตาโรจเนนา’’ติ อิทมเปกฺขิตฺวา วุตฺตํฯ **‘‘กตฺวา รูปิยโวหาร’’**นฺติ อิทมเปกฺขิตฺวา ‘‘อุปฺปาทิตปจฺจยา’’ติ โยชนา กาตพฺพาฯ รูปิยโวหารวินิจฺฉโย นิสฺสคฺคิเย อาวิ ภวิสฺสติฯ อภูตาโรจนวินิจฺฉโย จตุตฺถปาราชิเก วุโตฺตฯ **สมานาติ ปกาสิตา**ติ กุลทูสนกเมฺมน อุปฺปาทิตปจฺจเยหิ สทิสาติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตาติ อโตฺถฯ อิมินา ตตฺถาปิ วินิจฺฉโย เอตฺตโกเยวาติ อติทิสติฯ

๕๐๑. ‘‘สํสารวาโส ทุกฺข’’นฺติ ญตฺวา นิพฺพานาธิคเม มานสํ พนฺธิตฺวา นิพฺพานคามินึ ปฏิปทํ สนฺธาย สาสนาวติเณฺณน สิกฺขากาเมน กุลปุเตฺตน เสวิตกฺขเณเยว ชีวิตหรณสมตฺถวิสมิสฺสปูติมุตฺตํ วิย วชฺชนียํ อกปฺปิยปจฺจยํ อุปฺปาเทตุํ กริยมานํ อกปฺปิโยปายปฺปการํ เอกโต ทเสฺสตุมาห **‘‘วิญฺญตฺตี’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **วิญฺญตฺติ** ยาจนาฯ **อนุปฺปทาน**นฺติ ปิณฺฑปฏิปิณฺฑทานํฯ **เวชฺชกมฺมํ** วุตฺตนยเมวฯ **อเนสนํ** นาม อปฺปิจฺฉตาย อนนุรูเปน ปโยเคน ปจฺจยปริเยสนํฯ

ปาริภฏฺยตา นาม อิสฺสเร เสวิตุํ ปริวาเรตฺวา เตสํ จิตฺตรุจิตํ วิลปนฺตานํ ปริภฏานํ เสวกชนานํ วิย ลาภตฺถิกสฺส ภิกฺขุโน ปจฺจยทายเกสุ ปวตฺตีติ เวทิตโพฺพฯ ปริ สมนฺตโต ภฏติ เสวตีติ **ปริภโฏ,** อิสฺสรชนานํ สมีปาวจโร เสวกชโน, ปริภโฏ วิยาติ **ปริภโฏ,** ภิกฺขุ, ปริภฏสฺส กมฺมํ **ปาริภฏฺยํ,** ตสฺส ภาโว ปาริภฏฺยตาฯ อถ วา ปริภฏติ ธาติ วิย กุลทารเก องฺเก กรณาทิวเสน ธาเรตีติ **ปริภโฏ,** ปริภฏสฺส กมฺมํ **ปาริภฏฺยํ,** ตสฺส ภาโว ปาริภฏฺยตาติ ลาภาสาย ภิกฺขุโน กุลทารเกสุ อนนุโลมิกา ปวตฺติ วุจฺจติฯ

มุคฺคสูปตา นาม ปกฺกมุคฺคา วิย ปกฺกาปกฺกพีชมิสฺสา ลาภาสาย ทายกานํ จิตฺตารา ธนตฺถาย สจฺจาลีกมิสฺสกตาฯ ยถา มุเคฺคสุ ปจฺจมาเนสุ โกจิเทว น ปจฺจติ, พหโว ปจฺจนฺติ, เอวเมว ยสฺส ทายเกหิ สทฺธึ กเถนฺตสฺส กิญฺจิเทว สจฺจํ โหติ, อสจฺจเมว พหุกํ โหติ, อยํ วุจฺจ ติ มุคฺคสูปสทิสตฺตา **“มุคฺคสูโป”**ติ, ตสฺส กมฺมํ **มุคฺคสูปํ,** ตสฺส ภาโว มุคฺคสูปตาฯ **วตฺถุวิชฺ ชกํ** นาม กูปวตฺถุเคหวตฺถุอาทีนํ อาจิกฺขนํฯ วตฺถุวิชฺชายกานํ กตํ วตฺถุวิชฺชกํฯ

๕๐๒. **ชงฺฆเปสนิยํ, ทูตกมฺมญฺจ** วุตฺตนยเมวฯ **กุลทูสน**นฺติ วุตฺตาวเสสํฯ **อภูตาโร จนญฺจ** วุตฺตนยเมวฯ **พุทฺธปฏิกุฏฺฐ**นฺติ พุเทฺธหิ ปฏิโกฺกสิตํ ครหิตํ ยถาวุตฺตํ มิจฺฉาชีวญฺจ อวุตฺตญฺจ องฺควิชฺชานกฺขตฺตวิชฺชาอุกฺกาปาตทิสาฑาหภูมิจาลาทิเภทํ มิจฺฉาชีวนูปายํ สพฺพํฯ **วิวชฺชเย**ติ วิสมิว, คูถมุตฺตํ วิย จ อารกา ปริวเชฺชยฺยาติ อโตฺถฯ ‘‘สิกฺขากาโม กุลปุ โตฺต’’ติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ

๕๐๓. **ปฏินิสฺสชฺชโตปิ ต**นฺติ สมนุภาสนกมฺมโต ปุเพฺพ วา ญตฺติจตุตฺถาสุ กมฺมวาจาสุ อนฺตกมฺมวาจาย **ยฺย**-การํ อปฺปตฺตาย วา กุลทูสนกมฺมํ ปชหนฺตสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ **สงฺฆเภท สม**นฺติ ปฐมสงฺฆเภเทน สมนฺติฯ

กุลทูสนกถาวณฺณนาฯ

๕๐๔. **‘‘ชาน’’**นฺติ อิมสฺส ‘‘ภิกฺขุนา’’ติ เอตสฺส วิเสสนตฺตา ชานตาติ คเหตพฺพํฯ ปาฬิ ยา ลิขิเต **สีหฬคณฺฐิปเท** ปน เอวรูปํ อาปตฺตึ อาปโนฺนสฺมีติ ญตฺวาติ อโตฺถ วุโตฺตฯ **ยาว ตีห**นฺติ ยตฺตกานิ อหานิ, ‘‘ฉาทิตา’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธ, ฉาทนกิริยาอจฺจนฺตสํโยเค อุปโยคว จนํฯ **ฉาทิตา**ติ ‘‘อหํ อิตฺถนฺนามํ อาปตฺตึ อาปโนฺน’’ติ สพฺรหฺมจารีนํ อนาโรจนทิวเสน ปฏิจฺฉาทิตาฯ **อาปตฺตี**ติ สงฺฆาทิเสสาปตฺติฯ **อกามา**ติ อรุจิยาว สงฺฆาทิเสสํ อาปชฺชิตฺวา อกตปฏิกมฺมสฺส สคฺคโมกฺขานํ อนฺตรายกรตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **ปริวตฺถพฺพ**นฺติ ปริวาสํ สมา ทาย วตฺถพฺพํฯ กิตฺตกํ กาลนฺติ อาห **‘‘ตาวตีห’’**นฺติ, ตตฺตกานิ อหานีติ วุตฺตํ โหติฯ อาปชฺชิตฺ วา ยตฺตกานิ อหานิ ปฏิจฺฉาเทติ, ตตฺตกาเนว อหานีติ อโตฺถฯ

๕๐๕-๖. อาปตฺติ กิตฺตเกน ปฏิจฺฉนฺนา โหตีติ อาห **‘‘อาปตฺติ จา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **อา ปตฺติ จา**ติ สงฺฆาทิเสสาปตฺติ จฯ **อนุกฺขิโตฺต จา**ติ อุเกฺขปนียกเมฺมน สยํ อนิสฺสาริโต จฯ **ปหู จา**ติ สยํ สพฺรหฺมจารีนํ สนฺติกํ คนฺตฺวา อาโรเจตุํ ปโหติ จฯ **อนนฺตรายิโก จา**ติ คมนวิ พนฺธเกน ราชโจราทิอนฺตราเยน วิรหิโต จฯ **จตุสฺว ปี**ติ เอตฺถ ‘‘เอเตสู’’ติ เสโส, เอเตสุ จตู สูติ อโตฺถฯ **ตํสญฺญี**ติ อาปตฺติสญฺญี อนุกฺขิตฺตสญฺญี ปหุสญฺญี อนนฺตรายิกสญฺญีติ วุตฺตํ โห ติฯ **ตสฺส** เอวํสญฺญิโน อิเมสุ จตูสุ ตถาสญฺญิโน ปุคฺคลสฺสฯ **ฉาเทตุกามตา**ติ อาจริยาทีสุ คารเวน วา ครหาทิภยา วา ‘‘น อาโรเจสฺสามี’’ติ ปฏิจฺฉาเทตุกามตา จฯ **ฉาทน**นฺติ ตถา จิ เนฺตตฺวา ‘‘อหํ อิตฺถนฺนามํ อาปโนฺน’’ติ อวตฺวา ปฏิจฺฉาทนญฺจาติ อิเมหิ ทสหิ องฺเคหิฯ **‘‘ภิกฺ ขุนา’’**ติ กตฺตุนิเทฺทสตฺตา **ฉนฺนา**ติ เอตฺถ ฉาทิตาติ อโตฺถฯ กาลวิธึ ทเสฺสติ **‘‘อรุณุคฺคมเน นา’’**ติ, อาปตฺติอาปนฺนทิวสํ เขเปตฺวา อรุณุฏฺฐาเนน สทฺธึ ฉนฺนา โหตีติ อโตฺถฯ

เทฺวภาณวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕๐๗. เอวํ ปฏิจฺฉนฺนสงฺฆาทิเสสปฏิกมฺมตฺถํ ‘‘อกามา ปริวตฺถพฺพ’’นฺติ วิหิตสฺส ปริวา สสฺส โก เภโท, โก ปวตฺติกฺกโมติ อาห **‘‘ติวิโธ’’**ติอาทิฯ โส ปริวาโส ติวิโธ ทีปิโตติ สมฺพ โนฺธฯ เกนาติ อาห **‘‘ติวิธาเปตเจตสา’’**ติฯ ‘‘ติโสฺส วิธา, เสโยฺยหมสฺมีติ วิธา, สทิโสหมสฺมี

ติ วิธา, หีโนหมสฺมีติ วิธา’’ติ (ที. นิ. ๓.๓๐๕) วุตฺตวิธาย มานนามเธยฺยโต ติวิธมานโต อปคตจิเตฺตน สมฺมาสมฺพุเทฺธนาติ อโตฺถฯ

ปฏิจฺฉนฺนา อาปตฺติ เอตสฺสาติ **ปฏิจฺฉโนฺน**ฯ อริสาทีนํ อาคติคณตฺตา ตตฺถ ปกฺขิปเนน อ-การปจฺจโย ทฏฺฐโพฺพฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘ปฏิจฺฉนฺนาย ทาตโพฺพ’’ติอาทิฯ

สุทฺธโนฺตติ ‘‘อุโภ โกฏิโย โสเธตฺวา ทาตพฺพปริวาโส สุทฺธโนฺต นามา’’ติ **ปาฬิคณฺฐิปเท** วุตฺตตฺตา อุปสมฺปทากาลสงฺขาโต สุโทฺธ ปุพฺพโนฺต, อาโรจิตกาลสงฺขาโต สุโทฺธ อปรโนฺต จ ปริวาสสมาทานกาเล วา ปริวสนกาเล วา อุปปริกฺขิตฺวา ทิฏฺฐา สุทฺธา อนฺตา อนาปตฺติกาลสงฺขาตา อุโภ โกฏิโย อสฺสาติ กตฺวา **สุทฺธนฺต**นามโก ปริวาโส จฯ เอตฺถ จ เภทาทิํ วกฺขติฯ

สมฺมา ทิวสาทีนํ โอธานํ ปเกฺขโป ยตฺถ โส **สโมธาโน,** ปริวาโสฯ ทิวเสสุ ทิวเส วา อาปตฺตีสุ อาปตฺติโย วา สพฺพา นานาวตฺถุกา อาปตฺติโย เอกโต กตฺวา โอธาย ทาตพฺพปริวาโสติ อโตฺถฯ เอตฺถาปิ เภทาทิํ วกฺขติฯ

๕๐๘. **ตตฺรา**ติ เตสุ ตีสุ ปริวาเสสุฯ ‘‘โย’’ติ เสโสฯ **อิตี**ติ เอวมโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ โย ปฏิจฺฉนฺนปริวาโส, อยนฺติ เอวํ ปกาสิโตติ โยชนาฯ

๕๐๙-๑๐. ปริวาสทานกาเล วุจฺจมานาย กมฺมวาจาย ปธานลกฺขณํ ทเสฺสตุมาห **‘‘วตฺถุโคตฺตวเสนา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **‘‘วตฺถู’’**ติ สุกฺกโมจนาทิโก วีติกฺกโม วุจฺจติฯ อยเมว สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาทิกํ คํ วาจํ สญฺญญฺจ ตายติ รกฺขตีติ กตฺวา ‘‘โคตฺต’’นฺติ วุจฺจติฯ ตญฺหิ สชาติยสาธารณวิชาติยวินิวตฺตนวเสน อญฺญตฺถ คนฺตุํ อทตฺวา วาจํ สทฺทํ, ตพฺพิสยํ สญฺญญฺจ รกฺขติฯ อิทํ วตฺถุโคตฺตทฺวยวาจกํ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิกายสํสคฺควิเสสวจนญฺจ ‘‘นานาวตฺถุกา’’ติ สามญฺญวจนญฺจาติ อิมินา วจนทฺวเยนาติ วุตฺตํ โหติฯ วุตฺตเญฺหตํ **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สุกฺกวิสฺสฏฺฐิํ กายสํสคฺค’นฺติอาทิวจเนนาปิ ‘นานาวตฺถุกาโย’ติอาทิวจเนนาปิ วตฺถุเจว โคตฺตญฺจ สงฺคหิต’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒)ฯ **นามาปตฺติวเสน วา**ติ เอตฺถ สงฺฆาทิเสโสติ สชาติสาธารณนามํ, อาปตฺตีติ สพฺพสาธารณนามนฺติ ทฺวีหิ นาเมหิ ตํตํวีติกฺกมวเสน อาปชฺชิตพฺพโต ตเทว อาปตฺตีติ เอวมฺภินฺนํ นามาปตฺตีนํ วเสน วาติ อโตฺถฯ

กมฺมวาจา หิ กาตพฺพาติ ‘‘วตฺถุโคตฺตวเสนาปี’’ติ เอตฺถ **อปิ**-สโทฺท ‘‘นามาปตฺติวเสน วา’’ติ เอตฺถ สงฺฆาทิเสโสติ สชาติสาธารณนามํ, อาปตฺตีติ สพฺพสาธารณนามนฺติ ทฺวีหิ นาเมหีติ อิทํ สมุจฺจิโนตีติ อุภยํ เอกโต โยเชตฺวา กมฺมวาจา กาตพฺพาติฯ ‘‘นามาปตฺติวเสน วา’’ติ เอตฺถ วิกปฺปเตฺถน **วา**-สเทฺทน, ‘‘อหํ ภเนฺต สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชิํ เอกาหปฏิจฺฉนฺนาโย’ติ เอวํ นามมตฺตวเสน วา โยชนา กาตพฺพา’’ติ **อฏฺฐกถาย** วุตฺตวิเสสนิวตฺตนตฺถมตฺตสทฺทวเสน จ วตฺถุโคตฺตวิรหิเตน เกวเลน นามาปตฺติมเตฺตน ปโยเชตฺวา กาตพฺพาเยวาติ วุตฺตํ โหติฯ กมฺมวาจาย กรณปฺปกาโร ปน **สมุจฺจยกฺขนฺธเก** อาคตนเยน อาปนฺนปุคฺคลนาเมน จ เอกาหปฏิจฺฉนฺนาทิวจเนน จ โยเชตฺวา ทฏฺฐโพฺพฯ ตสฺส ทาตโพฺพติ โยชนาฯ ‘‘ปริวาโส’’ติ ปกรณโต ลพฺภติ, ปฏิจฺฉนฺนาปตฺติกสฺส ปุคฺคลสฺส ปริวาโส ทาตโพฺพติ อโตฺถฯ

เตน จาติ ลทฺธปริวาเสน อโนฺตสีมาย อุกฺกุฏิกํ นิสิเนฺนน ปคฺคหิตญฺชลินา ภิกฺขุนา จฯ **สมาทิยิตฺวา**ติ เอตฺถาปิ ‘‘วตฺต’’นฺติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ ‘‘สมาทาเนปฺยยํ นโย’’ติ (วิ. วิ.

๕๑๔) วกฺขมานตฺตา ‘‘วตฺตํ สมาทิยามิ, ปริวาสํ สมาทิยามี’’ติ อิเมสํ ทฺวินฺนํ อญฺญตรํ วา ทฺวยเมว วา ติกฺขตฺตุํ วตฺวา **ปาริวาสิกกฺขนฺธเก** วุตฺตวตฺตปูรณตฺถํ สมาทิยิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ อาทิโต สงฺฆสฺส อาโรเจตพฺพนฺติ โยชนาฯ ตถา วตฺตํ สมาทิยิตฺวา นิสินฺเนน ปฐมํ **สงฺฆสฺส** ‘‘อหํ ภนฺเต เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ สเญฺจตนิกํ สุกฺกวิสฺสฏฺฐึ เอกาหปฏิจฺฉนฺนํ, โสหํ สงฺฆํ เอกิสฺสา อาปตฺติยา สเญฺจตนิกาย สุกฺกวิสฺสฏฺฐิยา เอกาหปฏิจฺฉนฺนาย เอกาหปริวาสํ ยาจึ, ตสฺส เม สโงฺฆ เอกิสฺสา อาปตฺติยา สเญฺจตนิกาย สุกฺกวิสฺสฏฺฐิยา เอกาหปฏิจฺฉนฺนาย เอกาหปริวาสํ อทาสิ, โสหํ ปริวสามิ, เวทยามาหํ ภนฺเต, เวทยตีติ มํ สโงฺฆ ธาเรตู’’ติ เอวํ **อาโรเจตพฺพํ**ฯ

‘‘อิมญฺจ ปนตฺถํ คเหตฺวา ยาย กายจิ วาจาย อาโรเจตุํ วฏฺฏติเยวา’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) **อฏฺฐกถา**วจนโต ยาย กายจิ ภาสายปิ อาโรเจตุํ วฏฺฏติฯ

๕๑๑. **ปุนปฺปุนาคตาน**นฺติ เอตฺถ ‘‘ภิกฺขูน’’นฺติ เสโสฯ ปุเพฺพ อาโรจนฏฺฐานํ อสมฺปตฺตานํ อาคนฺตุกานํ ภิกฺขูนมฺปิฯ **อาโรเจโนฺตวา**ติ เอกสฺส อาโรจเน โส เจ วุฑฺฒตโร โหติ, ‘‘ภนฺเต’’ติ วตฺวา ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว วตฺวา, นวโก เจ, ‘‘อาวุโส’’ติ วตฺวา อวสาเน ‘‘มํ อายสฺมา ธาเรตู’’ติ, เทฺว เจ โหนฺติ, ‘‘มํ อายสฺมนฺตา ธาเรนฺตู’’ติ, ตโย เจ, ‘‘มํ อายสฺมโนฺต ธาเรนฺตู’’ติ วตฺวา อาโรเจโนฺตวฯ **รตฺติยา เฉทํ อกตฺวา**ติ ‘‘ปกตเตฺตน ภิกฺขุนา สทฺธึ เอกจฺฉเนฺน’’ติอาทินา (จูฬว. ๘๑) นเยน วุตฺตเอกเสนาสเน ปกตเตฺตน ภิกฺขุนา สทฺธึ อรุณุฏฺฐาปนวเสน กริยมาเนน สหวาเสน วา ‘‘ปกตตฺตภิกฺขูหิ วินา เอกเกน วาโส’’ติ วุตฺตวิปฺปวาเสน วา ‘‘อาคนฺตุกานํ อาโรจนาย อกรณ’’นฺติ วุตฺตอนาโรจเนน วา สมฺภวนฺตํ รตฺติเจฺฉทมกตฺวาฯ **วตฺตเภทํ อกตฺวา วา** ปาริวาสิกกฺขนฺธเก ปาริวาสิกสฺส ปญฺญตฺตวตฺตโต เอกมฺปิ อหาเปตฺวา จฯ **สทา วเส**ติ ปริวาสํ วสิตุํ ปริกปฺปิตา สพฺพทิวสา ยาว ขิณนฺติ, ตาว วเสยฺยาติ อโตฺถฯ

๕๑๒. **ตตฺถ ปริวาโส วิโสเธตุํ น สกฺกา เจ**ติ ตสฺส วิหารสฺส มหนฺตตฺตา อาคเต อาคนฺตุกภิกฺขู ปริเยสิตฺวา อาโรเจเนฺตน รตฺติเจฺฉทํ อกตฺวา ปริวาสํ โสเธตุํ น สกฺกา เจ โหติฯ **ตํ วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวานา**ติ ตถา สมาทินฺนํ วตฺตํ อุปริ วกฺขมานนเยน นิกฺขิปิตฺวาฯ

๕๑๓. กตฺถ นิกฺขิเปยฺยาติ อาห **‘‘ตตฺถา’’**ติอาทิฯ **ตเตฺถว สงฺฆมเชฺฌ วา**ติ อตฺตโน ยสฺมึ วตฺตํ สมาทินฺนํ, ตสฺมึเยว สงฺฆมเชฺฌ วาฯ **ปุคฺคเล วา**ติ ภิกฺขูสุ อุฏฺฐาย ตตฺถ ตตฺถ คเตสุ อโนฺตสีมายเยว โอหีเน เอกภิกฺขุมฺหิ วา อสติยา พหิสีมํ คเตน สริตกฺขเณ อตฺตนา สทฺธึ คจฺฉเนฺต ตสฺสาเยว ปริสาย ปริวาสทาเนน สมฺมุขีภูเต ปุคฺคเล วา อาคนฺตุกภิกฺขุ เจ, ตสฺส วา สนฺติเก อาโรเจตฺวา วตฺตํ นิกฺขิปิตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ กถํ นิกฺขิเป’ติ อาห **‘‘นิกฺขิปามี’’**ติ อาทิฯ **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘นิกฺขิปามี’’ติ เอตํ ปจฺจามสติฯ **ตํ วตฺต**นฺติ อตฺตนา สมาทินฺนํ ตํ วตฺตํฯ

๕๑๔. **อยํ นโย**ติ ‘‘เอกปเทนาปิ ทฺวีหิ ปเทหิ วา ปนา’’ติ เอวํ อนนฺตโรทิตนโยฯ

๕๑๕-๒๐. **ปกตโตฺตติ วุจฺจตี**ติ สคฺคโมกฺขาวรณาภาเวน ปกโต ปุพฺพสรูเปเนว ฐิโต อตฺตา เอตสฺสาติ ‘‘ปกตโตฺต’’ติ กถียติฯ **ปจฺจูสกาลสฺมิ**นฺติ อรุณโต ปุริมกาเลฯ

ปริกฺขิตฺตวิหารสฺสาติ เอตฺถ ปาการาทีหิ ปริกฺขิตฺตํ เอกมฺปิ เสนาสนํ วิหรนฺติ อสฺมินฺติ กตฺวา ตถา วุจฺจติฯ เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมฺมาติ โยชนาฯ เลฑฺฑุปาตทฺวยสฺส อวธึ ทเสฺสติ

“ปริเกฺขปโต พหี”ติ, **“อปริกฺขิตฺตโต ปริเกฺขปารหฏฺฐานา พหี”**ติ จฯ

ปริเกฺขปารหฏฺฐานํ นาม กตมนฺติ? **วิสุทฺธิมเคฺค** (วิสุทฺธิ. ๑.๓๑) ธุตงฺคนิเทฺทเส ‘‘มชฺฌิมฏฺฐกถายํ ปน วิหารสฺสาปิ คามเสฺสว อุปจารํ นีหริตฺวา อุภินฺนํ เลฑฺฑุปาตานํ อพฺภนฺตรา มินิตพฺพ’นฺติ วุตฺตํฯ อิทเมตฺถปมาณ’’นฺติ วุตฺตตฺตา อปริกฺขิตฺตสฺส ปฐมเลฑฺฑุปาตํ โหติ, คาเม วุเตฺตน วิธินา วิหารปริยเนฺต ฐิตภตฺตสาลคิลานสาลาทิเสนาสเน เจ ปริเกฺขโป อตฺถิ, ตตฺถ วา, นตฺถิ เจ, นิพฺพโกสสฺส อุทกปาตฏฺฐาเน ฐิเตน มาตุคาเมน ฉฑฺฑิตภาชนโธวโนทกปตนฏฺฐาเน วา เสนาสนโต ทูเร เจติยงฺคเณ, โพธิยงฺคเณ วา ฐตฺวา พลมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส หตฺถํ ปสาเรตฺวา อตฺตโน พลปฺปมาเณน ขิตฺตสฺส มุฏฺฐิยา คหิตปาสาณสฺส ปตนฏฺฐานํ วิหารูปจาโร นาม, ตเทว ปาการาทีหิ **ปริเกฺขปารหฏฺฐานํ** นามฯ ตตฺถ ฐตฺวา ตเถว ขิตฺตสฺส ปาสาณสฺส ปตนฏฺฐานํ เอโก เลฑฺฑุปาโต, ตตฺถาปิ ฐตฺวา ตเถว ขิตฺตสฺส ปาสาณสฺส ปตนฏฺฐานํ เอโก เลฑฺฑุปาโตติ เอวํ เทฺว เลฑฺฑุปาตา คเหตพฺพาฯ

มคฺคโต โอกฺกมิตฺวาติ มคฺคโต อปสกฺกิตฺวาฯ **คุเมฺพนา**ติ รุกฺขคหเนน วา ลตาคหเนน วาฯ **วติยา**ติ กณฺฏกสาขาทีหิ กตาย วติยาฯ

วตฺตมาทายาติ ปุเพฺพ วุตฺตนเยน วตฺตํ สมาทิยิตฺวาฯ **อาโรเจตฺวา**ติ ยถาวุตฺตนเยน อาโรเจตฺวาฯ

นิกฺขิปิตฺวาติ ปุเพฺพ วุตฺตนเยน วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวาฯ **ภิกฺขู**ติ อตฺตนา สทฺธึ หตฺถปาสทานตฺถาย อาคโต ภิกฺขุฯ **ยสฺส กสฺสจี**ติ เอตฺถ ‘‘สนฺติเก’’ติ เสโสฯ

อาโรเจตฺวา วาติ อตฺตโน นวกตโร เจ, ‘‘อาวุโส’’ติ, วุฑฺฒ เจ, ‘‘ภเนฺต’’ติ วตฺวา ยถาวุตฺตนเยเนว อาโรเจตฺวาฯ **เสส**นฺติ อวเสสวินิจฺฉยํฯ **สมุจฺจยสฺสา**ติ จูฬวคฺคาคตสฺส ตติยสมุจฺจยกฺขนฺธกสฺสฯ **อฏฺฐกถายจา**ติ ‘‘สเจ อโญฺญ โกจิ ภิกฺขุ เกนจิเทว กรณีเยนา’’ติอาทินา (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) **อฏฺฐกถา**คตวินิจฺฉเยนาปิฯ

วิภาวเยติ ‘‘สเจ ยํ ภิกฺขุํ ตตฺถ อาคตํ ปสฺสติ, ภาสมานสฺส สทฺทํ สุณาติ, ตสฺส อาโรเจตพฺพํฯ ตถา อกโรนฺตสฺส รตฺติเจฺฉโท จ วตฺตเภโท จ โหติ ทุกฺกฏํ อาปชฺชติฯ สเจ โส ทฺวาทสรตนพฺภนฺตรํ ปตฺวา ตสฺส อชานนฺตเสฺสว ปกฺกเนฺต โหติ, รตฺติเจฺฉโทว โหติ, น วตฺตเภโท ฯ สเจ อตฺตนา สทฺธึ อาคโต เกนจิเทว กรณีเยน คโต โหติ, วิหารํ คนฺตฺวา ยํ ปฐมํ ปสฺสติ, ตสฺส สนฺติเก อาโรเจตฺวา วตฺตํ นิกฺขิปิตพฺพํฯ เอวํ ปริกปฺปิตทิวเส ปุเณฺณ กุกฺกุจฺจวิโนทนตฺถํ อติเรเก จ ทิวเส วตฺตํ ปูเรตฺวา ปริโยสาเน วเตฺต อสมาทิเนฺน มานตฺตารโห น โหตีติ สงฺฆํ อุปสงฺกมฺม วตฺตํ สมาทิยิตฺวา **ขนฺธเก** อาคตนเยเนว มานตฺตํ ยาจิตพฺพํฯ อนิกฺขิตฺตวเตฺตน จริตุกามสฺส ปุน วตฺตสมาทานํ กาตพฺพํ น โหตี’’ติ เอตฺตโก วิเสโส, อิมํ **อฏฺฐกถา**คตํ วินิจฺฉยํ ปกาเสยฺยาติ วุตฺตํ โหตีติฯ

ปฏิจฺฉนฺนปริวาสกถาวณฺณนาฯ

๕๒๑. น ชานตีติ เอตฺถ ฉนฺทวเสน รโสฺส กโตฯ **อาปตฺตีนญฺจ รตฺตีนํ, ปริเจฺฉทํ น ชานตี**ติ พหู สงฺฆาทิเสเส อาปชฺชิตฺวาปิ ‘‘เอตฺตกาหํ อาปตฺติโย อาปโนฺน’’ติ อตฺตโน อาปนฺนสงฺฆาทิเสสาปตฺตีนํ ปริเจฺฉทํ น ชานาติ, ‘‘มยา อาปนฺนาปตฺติ เอตฺตเก ทิวเส ปฏิจฺฉนฺนา’’ติ ทิวสปริเจฺฉทํ น ชานาติฯ

๕๒๒. อิทานิ ตสฺส ปเภทํ ทเสฺสตุมาห **“เอเสวา”**ติอาทิฯ **ปริสุเทฺธหี**ติ สกลสํกิเลส ปฺปหาเนน ปริสุทฺธสนฺตาเนหิ อุปาลิเตฺถราทิปุพฺพาจริเยหิฯ **เอโสว สุทฺธโนฺต**ติ เอโส ยถา วุตฺตสรูโป สุทฺธนฺตปริวาโสฯ **จูฬสุทฺธนฺตนาโม จา**ติ ‘‘โย อุปสมฺปทโต ปฏฺฐาย อนุโลมกฺก เมน วา’’ติอาทินา (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตนเยน อุปสมฺปทมาฬกโต ปฏฺฐาย อนุโลมวเสน วา อาโรจิตทิวสโต ปฏฺฐาย ปฏิโลมวเสน วา สรเนฺต ‘‘กิตฺตกานิ ทิวสานิ ปริสุ โทฺธสิ สรสี’’ติ วินยธเรหิ ปุจฺฉิเต ‘‘เอตฺตกํ กาลํ ปริสุโทฺธสฺมี’’ติ วุตฺตวโต เตน วุตฺตสุทฺธทินา นิ ปริยนฺตํ กตฺวา ทิโนฺน ยาว อุปสมฺปนฺนทิวโส, ตาว พหุทิวเสสุ เนตพฺพํ มหาสุทฺธนฺตํ สนฺธาย อิตรทินานํ ปูเรตพฺพตฺตา จูฬสุทฺธโนฺต นามาติ วุตฺตํ โหติฯ

‘‘อยญฺหิ สุทฺธนฺตปริวาโส นาม อุทฺธมฺปิ อาโรหติ, เหฏฺฐาปิ โอโรหติ, อิทมสฺส ลกฺขณ’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) วุตฺตตฺตา อิมํ ปริวาสํ ปริวสนฺโต ปจฺฉา ทิวสํ สรโนฺต ปริก เปฺปตฺวา โยเชตฺวา คหิตทิวสโต วเฑฺฒติ วา หาเปติ วา, อุภยตฺถาปิ ‘‘ปุน ปริวาสทานกิจฺจํ นตฺถี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) วจนโต ปุเพฺพ ทิเนฺนปริวาโสเยว ปมาณํ ฯ ‘‘เอตสฺส อปฺปฏิจฺฉนฺนํ ‘ปฏิจฺฉนฺนา’ติ วา อจิรปฏิจฺฉนฺนํ ‘จิรปฏิจฺฉนฺนา’ติ วา อสมฺพหุลมฺปิ ‘สมฺพหุ ลา’ติ วา วิปรีตโต คเหตฺวา วินยกมฺมํ กโรนฺตสฺส อาปตฺติโต วุฏฺฐานํ โหติ, ปฏิจฺฉนฺนํ ‘อปฺปฏิจฺฉนฺนา’ติอาทิวิปริยาเยน น โหตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒ อตฺถโต สมานํ) **อฏฺฐกถา**ค ตนโย เวทิตโพฺพฯ

มหาสุทฺธนฺตนามโกติ ‘‘โย ปน ยถาวุเตฺตน อนุโลมปฏิโลมนเยน ปุจฺฉิยมาโนปิ รตฺติ ปริยนฺตํ น ชานาติ, เนว สรติ, เวมติโก วา โหติ, ตสฺส ทิโนฺน สุทฺธนฺตปริวาโส มหาสุทฺธโนฺต ติ วุจฺจตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) **อฏฺฐกถายํ** นิทฺทิฏฺฐสรูโป มหาสุทฺธโนฺต นามฯ ‘‘อยํ อุทฺธํ นาโรหติ, เหฏฺฐา ปน โอโรหตี’’ติ วุตฺตตฺตา อยํ ปริวาโส ยาว อุปสมฺปนฺนทิวโส, ตาว ปู เรตพฺพโต ตโต อุทฺธํ นาโรหติฯ อนฺตราเฬ อตฺตโน สุทฺธกาลํ ปริกเปฺปตฺวา สรติ เจ, ตโต ปฏฺฐาย นิวตฺตนโต ทิวสหานํ ปน โหเตวฯ

๕๒๓. ‘‘อญฺญตโร ภิกฺขุ สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปโนฺน โหติ, โส อาปตฺ ติปริยนฺตํ น ชานาติ, รตฺติปริยนฺตํ น ชานาตี’’ติ (จูฬว. ๑๕๖) อาคตวตฺถุมฺหิ อิมสฺส ปริวาสสฺส อนุญฺญาตตฺตา ตํ วตฺถุํ สงฺคเหตุํ ‘‘อาปตฺตีนํ จา’’ติอาทึ วตฺวาปิ ‘‘อาปตฺติปริยนฺตํ ปน ‘เอตฺ ตกา อหํ อาปตฺติโย อาปโนฺน’ติ ชานาตุ วา มา วา, อการณเมต’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) ปฏิ เสเธตฺวา **อฏฺฐกถายํ** ปธานภาเวน วุตฺตรตฺติปริยนฺตสฺส อปริชานนมตฺตเมว ปมาณนฺติ ทเสฺส ตุมาห **“ทุวิโธปี”**ติอาทิฯ **ทุวิโธปิ อยํ** สุทฺธนฺตปริวาโส เอกจฺจํ รตฺติปริเจฺฉทํ, สกลํ วา รตฺติ ปริเจฺฉทํ อชานโต วา วิมติสฺส วา ทาตโพฺพติ โยชนาฯ

สุทฺธนฺตปริวาสกถาวณฺณนาฯ

๕๒๔. อิตโรปิ โส สโมธานปริวาโส ติธา มโตติ โยชนาฯ ธาตุสทฺทานํ อเนกตฺถตฺตา ‘‘โอธาน’’นฺติ มกฺขนํ วุจฺจติฯ เตนาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘โอธุนิตฺวา มเกฺขตฺวา’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒)ฯ **“สโมธาน”**นฺติ ปเกฺขโป วุจฺจติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สโมทหิตฺวา’’ติฯ โอธานญฺจ สโมธานญฺจ **โอธานสโมธานํ,** ตํ ยตฺถ โส ปริวาโส **“โอธานสโมธาโน”**ติ เวทิตโพฺพฯ อริ สาทิคเณ อโนฺตคธตฺตา เหตฺถ, อุปริ จ เอวรูเป ฐาเน อ-การปจฺจโย ทฏฺฐโพฺพ ฯ ปริวุตฺถทิว สานํ มกฺขนญฺจ มูลาปตฺติยํ อนฺตราปตฺตีนํ ปกฺขิปนญฺจ ยสฺมึ โส ปริวาโสติ วุตฺตํ โหติฯ เต เนเวตฺถ ‘‘ทิวเส ปริวุเตฺถ ตุ, โอธุนิตฺวา ปทียเต’’ติ วกฺขติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ปริวุตฺถทิวเส

โอธุนิตฺวา มเกฺขตฺวา ปุริมาย อาปตฺติยา มูลทิวสปริเจฺฉเท ปจฺฉา อาปนฺนํ อาปตฺตึ สโมทหิตฺวา’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒)ฯ

อคฺฆปุพฺพโก มิสฺสกปุพฺพโก สโมธานปริวาโสติ โยชนา, อคฺฆสโมธานปริวาโส มิสฺสกสโมธานปริวาโสติ วุตฺตํ โหติฯ อโคฺฆ จ มิสฺสโก จ **อคฺฆมิสฺสกา,** เต ปุพฺพกา เอตสฺสาติ **อคฺฆมิสฺสกปุพฺพโก,** สโมธาโนฯ อเคฺฆน สโมธานํ **อคฺฆสโมธานํ,** ตํ ยตฺถ โส **อคฺฆสโมธาโน,** อาปนฺนาสุ พหูสุ สพฺพจิรปฏิจฺฉนฺนาปตฺตีนํ ทิวสคณนเคฺฆเนว ปจฺฉา อาปนฺนอาปตฺตีนํ ปเกฺขปยุตฺตปริวาโสติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อคฺฆสโมธาโน นาม สมฺพหุลาสุ อาปตฺตีสุ ยา เอกา วา เทฺว วา ติโสฺส วา สมฺพหุลา วา อาปตฺติโย สพฺพจิรปฏิจฺฉนฺนาโย, ตาสํ อเคฺฆน สโมธาย ตาสํ รตฺติปริเจฺฉทวเสน อวเสสานํ อูนตรปฏิจฺฉนฺนานํ อาปตฺตีนํ ปริวาโส ทิยฺยติ, อยํ วุจฺจติ อคฺฆสโมธาโน’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒)ฯ มิสฺสกานํ นานาวตฺถุกานํ อาปตฺตีนํ สโมธานํ **มิสฺสกสโมธานํ,** ตํ ยตฺถ โส ปริวาโส **มิสฺสกสโมธาโน**ฯ มิสฺสกานํ นานาวตฺถุกานํ อาปตฺตีนํ เอกโต ปเกฺขปยุโตฺต ปริวาโสติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘มิสฺสกสโมธาโน นาม โย นานาวตฺถุกา อาปตฺติโย เอกโต กตฺวา ทิยฺยตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒)ฯ

๕๒๕-๗. เอวํ ติวิเธ สโมธานปริวาเส ปฐมปริวาสสฺส วิเสสนภูตตาย อวยวานํ ทฺวินฺนํ โอธานสโมธานสทฺทานํ อตฺถานุวาเทน ตทุภยโอธานสโมธานสรูปํ วิธาตุมาห **‘‘อาปชฺชิตฺวา…เป…. ปกาสิโต’’**ติฯ ตตฺถ ปฐมสฺส โอธาน-สทฺทสงฺขาตสฺส อวยวสฺส อตฺถสรูปานุวาทมาห **‘‘อาปชฺชิตฺวา…เป…. ปทียเต’’**ติฯ ทุติยาวยวสงฺขาตสโมธาน-สทฺทสฺส อตฺถสรูปานุวาทมาห **‘‘ปุริมาปตฺติยา…เป…. ภิกฺขุโน’’**ติฯ เตเนว อุภยตฺถานุวาเท **‘‘ภิกฺขุโน’’**ติ ปททฺวยสฺส, **‘‘ปทียเต ทาตโพฺพ’’**ติ กิริยาปททฺวยสฺส จ วิสุํ วิสุํ คหิตตฺตา ปุนรุตฺติโทสาภาโว เวทิตโพฺพฯ เอวํ อวยวตฺถานุวาเทน วิธาตพฺพสมุทายํ ทเสฺสตุมาห **‘‘เอโสธานสโมธานปริวาโส ปกาสิโต’’**ติฯ เอตฺถ **ฉาเทนฺตสฺส หีติ หิ**-สโทฺท เหตุมฺหิฯ **เอโสธานสโมธาโน**ติ เอตฺถ เอต-สทฺทสมฺพเนฺธน ‘‘โย’’ติ ลพฺภติฯ

ตตฺรายํ โยชนา – อาปชฺชิตฺวา…เป…. โอธุนิตฺวา โย ยสฺมา ปทียเต, ปุริมาปตฺติยา…เป…. โย ยสฺมา ทาตโพฺพ, ตสฺมา เอโสธานสโมธานปริวาโส ปกาสิโตติฯ

ตตฺถ **อนฺตราปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา**ติ ปฏิจฺฉนฺนาปตฺติยา ปริวสโนฺต วา มานตฺตารโห วา มานตฺตํ จรโนฺต วา อพฺภานารโห วา หุตฺวา กทาจิ อญฺญํ สงฺฆาทิเสสาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวาฯ **ฉาเทนฺตสฺสา**ติ ปฐมํ อาปนฺนาปตฺติยาปฏิจฺฉาทิตกาเลน สมํ วา อูนํ วา กาลํ ปฏิจฺฉาเทนฺตสฺสฯ ‘‘มูลายปฏิกสฺสเนน เต ปริวุตฺถทิวเส จ มานตฺตจิณฺณทิวเส จ สเพฺพ โอธุนิตฺวา’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) **อฏฺฐกถา**วจนโต เอตฺถ **‘‘ปริวุเตฺถ’’**ติ อุปลกฺขณตฺตา ‘‘มานตฺตจิเณฺณ จา’’ติ คเหตพฺพํฯ **โอธุนิตฺวา**ติ จ มูลายปฏิกสฺสนวเสน มเกฺขตฺวา, อทิวเส กตฺวาติ อธิปฺปาโยฯ

โย ยสฺมา ปทียเต, โส ปริวาโส สฏฺฐิวสฺสานิ ปริวสิตฺวา มานตฺตารโห หุตฺวาปิ อนฺตราปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา เอกาหมฺปิ ปฏิจฺฉาทิเต มูลายปฏิกสฺสเนน เต ทิวเส สเพฺพ มเกฺขตฺวา ตาเนว สฏฺฐิวสฺสานิ ปุนปิ ยสฺมา ปทียเตติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สฏฺฐิวสฺสานิ ปริวสิตฺวา มานตฺตารโห หุตฺวาปิ หิ เอกทิวสํ อนฺตราปตฺตึ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปุนปิ สฏฺฐิวสฺสานิ ปริวาสารโห โหตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒)ฯ

ปฺริมาปตฺติยาติ เตน อาปนฺนาสุ สมฺพหุลาสุ อาปตฺตีสุ สพฺพาปตฺตีนํ ปุเรตรเมว ปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยาฯ **มูลทิวเส**ติ ปฐมํ วีติกฺกมทิวเสฯ **วินิจฺฉิเต**ติ ‘‘อสุกสํวจฺฉเร อสุกมาเส อสุกทิวเส’’ติ นิยมิเตฯ **สโมธาย** ปกฺขิปิตฺวา ทาตพฺพติ สมฺพนฺโธฯ **วิธานโต ยาจมานสฺสา**ติ วิธานโต สเงฺฆน ทาตพฺพติ โยเชตพฺพํ, **สมุจฺจยกฺขนฺธเก** วุเตฺตน วิธินา ยาจมานสฺส ตเตฺถว วุตฺตวิธินา สเงฺฆน ทาตพฺพติ อโตฺถฯ ‘‘เอโส โอธานสโมธานปริวาโส’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๕๒๘-๙. ตถา วุจฺจตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตาสํ อคฺฆวเสน หี**ติ **หิ**-สโทฺท เหตุมฺหิฯ **‘‘โส**ติ ตํสทฺทสมฺพเนฺธน ‘‘โย’’ติ ลพฺภติฯ ตตฺรายํ โยชนา – สมฺพหุลา…เป…. ตาสํ อคฺฆวเสน ตโต อูนปฏิจฺฉนฺนานํ อาปตฺตีนํ สโมธาย โย ยสฺมา ปทาตโพฺพ ปริวาโส, ตสฺมา โส ยถาอวยวตฺถวเสน ‘‘โอธานสโมธาโน’’ติ ปริวาโส วุโตฺต, ตถา ‘‘อคฺฆสโมธาโน’’ติ วุจฺจตีติฯ

ตตฺถ **สมฺพหุลาสู**ติ ยาสํ อาปตฺตีนํ ปริวสิตุกาโม, ตาสุ สมฺพหุลาสุ อาปตฺตีสุ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **‘‘เอกา วา’’**ติอาทิ นิทฺธาริยนิเทฺทโสฯ **ตาสํ** อาปตฺตีนํฯ **อคฺฆวเสนา**ติ คณนวเสน, รตฺติปริเจฺฉทวเสนาติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ตาสํ รตฺติปริเจฺฉทวเสนา’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒)ฯ ‘‘ปทาตโพฺพ’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **ตโต**ติ จิรปฏิจฺฉนฺนาปตฺติโตฯ **อูนปฏิจฺฉนฺนานํ อาปตฺตีน**นฺติ เอตฺถ อุปโยคเตฺถ สามิวจนํ, อูนปฏิจฺฉนฺนาโย อาปตฺติโย สโมธายาติ วุตฺตํ โหติฯ

๕๓๐. นานา สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาทีนิ วตฺถูนิ ยาสํ ตา **นานาวตฺถุกา,** นานาวตฺถุกา สญฺญา ยาสํ อาปตฺตีนํ ตา **นานาวตฺถุกสญฺญาโยฯ สพฺพา**ติ เอตฺถ ‘‘ยา’’ติ เสโส, สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาทิกุลทูสนาวสานา ยา สพฺพา เตรส สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโยติ อโตฺถฯ **ตา สพฺพา**ติ เอตฺถ ปิ-สโทฺท วตฺตโพฺพฯ **ทาตโพฺพ**ติ เอตฺถ ‘‘ปริวาโส’’ติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ ตา สพฺพาปิ เอกโต กตฺวา ทาตโพฺพ ปริวาโสติ โยชนาฯ ตสฺส เตรส สงฺฆาทิเสสาปตฺติโยปิ เอกโต กตฺวาติ อโตฺถฯ ‘‘อหํ ภเนฺต สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ เอกํ สุกฺกวิสฺสฏฺฐึ…เป…. เอกํ กุลทูสกํ, โสหํ ภเนฺต สงฺฆํ ตาสํ อาปตฺตีนํ สโมธานปริวาสํ ยาจามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ ยาจนาย จ ตทนุรูปาย ญตฺติยา จ กมฺมวาจาสุ จ นามํ วตฺวา ทาตพฺพปริวาโส **มิสฺสโก มโต** ‘‘มิสฺสกสโมธานปริวาโส’’ติ ญาโตฯ เทฺว, ติโสฺส, จตโสฺส, อติเรกา จ อาปนฺนสฺสาปิ ปริวาสํ เทเนฺตน อิมินา นิยาเมน วตฺถุํ, นามํ วิเสเสตฺวา คเหตพฺพํฯ

สโมธานปริวาสกถาวณฺณนาฯ

๕๓๑. **ปริวุตฺถปริวาสสฺสา**ติ ติวิเธ ปริวาเส อญฺญตรสฺส วเสน ปริวุตฺถปริวาสสฺสฯ **อุตฺตริ ฉ รตฺติโย**ติ ปริวาสโต อุตฺตริ ฉ รตฺติโย, ฉ ทิวเสติ วุตฺตํ โหติ, ‘‘จริตุ’’นฺติ เสโส, จรณกิริยาย อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ มานตฺตํ เทยฺยนฺติ โยชนา, ‘‘สเงฺฆนา’’ติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ **สมุจฺจยกฺขนฺธเก** วุตฺตนเยน โยเชตฺวา ฉารตฺตญฺจ ทาตโพฺพ, ภิกฺขุมานนวิธิ ภิกฺขุสฺส ทาตโพฺพติ อโตฺถฯ

‘‘ปริวุตฺถปริวาสสฺสา’’ติ อิมินา ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํ ปกตํ, ตตฺถ ปเภเท อสติ กสฺมา ‘‘ปฏิจฺฉนฺนาปฏิจฺฉนฺนวสา ทุเว’’ติ วุตฺตนฺติ? ปกตเภทมนเปกฺขิตฺวา ฉารตฺตมานเตฺต ลพฺภมานวิสยเภทํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํฯ เอวญฺหิ สติ สโมธานมานเตฺต จ ‘‘ฉารตฺตํ มานตฺตํ เทตู’’ติ (จูฬว. ๑๒๘) **ปาฬิยํ** วุตฺตตฺตา ตมฺปิ คเหตฺวา ‘‘ติธา’’ติ กสฺมา น วุตฺตนฺติ? ตมฺปิ ปฏิจฺฉนฺนาปตฺติยา ปริวุตฺถปริวาสเสฺสว ทาตพฺพมานตฺตนฺติ ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตวจเนเนว สงฺคหิตตฺตา วิสุํ

น วุตฺตํฯ เตเนว จตุพฺพิเธ มานเตฺต อิเมหิ ทฺวีหิ วินา ทเสฺสตเพฺพสุ ทฺวีสุ มานเตฺตสุ ปกฺขมา นตฺตมตฺตํ ‘‘ฉาเทนฺติยา’’ติอาทิคาถาย ทเสฺสตฺวา สโมธานมานตฺตํ วิสุํ น ทสฺสิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๕๓๔-๖. **วินิทฺทิฏฺฐปฺปการ**นฺติ ‘‘ปริกฺขิตฺตวิหารสฺสา’’ติอาทินา ยถาวุตฺตคาถาทฺวเยน นิทฺทิฏฺฐปฺปการํฯ **อาทิยิตฺวาน ตํ เตส**นฺติ เอตฺถ ‘‘สนฺติเก’’ติ วกฺขมานโต ลพฺภติฯ **เตสํ** จตุนฺนํ สมฺมุขา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคเหตฺวา ตํ วตฺตํ สมาทิยิตฺวาติ อโตฺถฯ ‘‘ตํ เตสํ สนฺติเก’’ติ อิทํ ‘‘อาโรเจตฺวา’’ติ อิมินาปิ ยุชฺชติฯ เตสเมว สมฺมุขา นิสิเนฺนน ‘‘อหํ ภเนฺต เอกํ อาปตฺติํ อาปชฺชิํ สเญฺจตนิกํ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิ’’นฺติอาทินา นเยน **สมุจฺจยกฺขนฺธกา**คตํ อาโรจนํ กตฺวาฯ อิมินา อโนฺตอรุเณ ทิฏฺฐานํ อเญฺญสมฺปิ อาโรจนํ อุปลกฺขิตํฯ

นิกฺขิเป สนฺติเก เตสํ วตฺตนฺติ เอตฺถ ‘‘อรุเณ อุฏฺฐิเต’’ติ อชฺฌาหริตพฺพํฯ อรุเณ อุคฺคเต เตสํ ภิกฺขูนํ สมฺมุขา ยถาวุตฺตนเยเนว นิสีทิตฺวา ‘‘วตฺตํ นิกฺขิปามิ, มานตฺตํ นิกฺขิปามี’’ติ อิเมสุ ทฺวีสุ เอกํ วา ทฺวยเมว วา วตฺวา วตฺตํ นิกฺขิเปฯ

๕๓๗. **ตสฺส** มานตฺตสฺสฯ **รตฺติเจฺฉทาทิโก**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน วตฺตเภโท คหิโตฯ อฏฺฐกถาวเสน ปาฬิวเสนาติ โยชนาฯ

๕๓๘. วีสติยา ภิกฺขูนํ วโคฺค สมูโห **วีสติวโคฺค,** โส เอว **วีสติวคฺคิโกฯ อเพฺภยฺยา**ติ โอสาเรยฺย, อพฺภนฺตรํ กเรยฺยาติ อโตฺถฯ **วิธินา**ติ สมุจฺจยกฺขนฺธกาคตกฺกเมนฯ **อพฺภิโต**ติ สํวาเสน อโนฺต กโต, **ปกตโตฺต**ติ ปกติสภาโว, อาปตฺติํ อนาปนฺนกาลสทิโส โหตีติ อโตฺถฯ

๕๓๙. อาปตฺติํ ฉาเทนฺติยา ภิกฺขุนิยาติ โยชนา, ‘‘อาปชฺชิตฺวา’’ติ เสโส, อาปตฺติํ อาปชฺชิตฺวา ‘‘อาปตฺติ จา’’ติอาทินา (วิ. วิ. ๕๐๕) นเยน ปุเพฺพ ทสฺสิเตหิ ทสหิ อเงฺคหิ ปฏิจฺฉาเทนฺติยา ภิกฺขุนิยา อตฺตโน อาปตฺติํ ฉาเทนฺติยา ภิกฺขุนิยาฯ **น จ อาปตฺตี**ติ เอตฺถ **‘‘อตฺตโน’’**ติ อิมินา อญฺญิสฺสา อาปตฺติํ ปฏิจฺฉาเทนฺติยา วชฺชปฏิจฺฉาทิกาสงฺขาตปาราชิกาปตฺตีติ ทีปิตํ โหติฯ **‘‘*ภิกฺขุนิยา*’’**ติ อิมินา ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏาปตฺติภาวํ ทีเปติฯ

๕๔๑. วิรุทฺธมตฺถํ นยติ ปชหตีติ **วินโย,** วินิจฺฉโย, ตํ วินยปิฏกตฺถวินิจฺฉยวิเสสวิสยํ สโมฺมหสงฺขาตํ วิรุทฺธํ ปจฺจตฺถิกํ ตทงฺควเสน ปชหนโต **วินยนย**สงฺขาตํ ตโต เอว อติพุทฺธิทีปนํ, อติสเยน พุทฺธิํ ทีเปตีติ **อติพุทฺธิทีปนํ,** ตํ วินยตฺถวินิจฺฉยกํ ญาณปทีปํ วิเสเสน ชาเลนฺตํฯ วิวิเธหิ นเยหิ ยุตฺตตาย **วิวิธนยยุตํฯ วินยนเย**ติ วินยปิฏกสฺส ปรสนฺตานปาปเน, วินยวณฺณนายนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา

วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

สงฺฆาทิเสสกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อนิยตกถาวณฺณนา

๕๔๒-๓. อิทานิ สงฺฆาทิเสสกถานนฺตรํ อนิยตกถํ ทเสฺสตุมาห **“รโหนิสชฺชสฺสาเทนา”**ติอาทิฯ รหสิ นิสชฺชา **รโหนิสชฺชา,** ตสฺสา อสฺสาโท รโหนิสชฺชสฺสาโท, เตน **รโหนิสชฺชสฺสาเทน,** เมถุนธมฺมสนฺนิสฺสิเตน กิเลเสนาติ อโตฺถฯ วุตฺตญฺหิ **อฏฺฐกถายํ** ‘‘รโหนิสชฺชสฺสาโทติ เมถุนธมฺมสนฺนิสฺสิตกิเลโส วุจฺจตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๕๑)ฯ ‘‘รโห นาม จกฺขุสฺส รโห โสตสฺส รโหฯ จกฺขุสฺส รโห นาม น สกฺกา โหติ อกฺขิํ วา นิขณิยมาเน ภมุกํ วา อุกฺขิปิยมาเน สีสํ วา อุกฺขิปิยมาเน ปสฺสิตุํฯ โสตสฺส รโห นาม น สกฺกา โหติ ปกติกถา โสตุ’’นฺติ (ปารา. ๔๔๕) **ปทภาชเน** วุตฺตรเหสุ จกฺขุสฺส รโห เอว อิธาธิเปฺปโตฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘กิญฺจาปิ ปาฬิยํ ‘โสตสฺส รโห’ติ อาคตํ, จกฺขุสฺส รเหเนว ปน ปริเจฺฉโท เวทิตโพฺพ’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๔๔-๔๔๕)ฯ

จกฺขุสฺส รหตฺตา ‘‘ปฏิจฺฉนฺน’’นฺติ อิมมฺปิ ปฏิจฺฉนฺนตฺตา เอว ‘‘อลํกมฺมนิย’’นฺติ อิมมฺปิ สงฺคณฺหาติฯ นิสชฺชสโทฺทปาทาเนน ‘‘อาสเน’’ติ อิทมฺปิ คหิตเมวฯ **“มาตุคามสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวากาโม”**ติ อิมินา ‘‘มาตุคาเมน สทฺธิ’’นฺติ อิทมฺปิ คหิตเมวฯ เอวํ สามตฺถิยา ลพฺภมานปโทปาทาเนน โย ปน ภิกฺขุ มาตุคาเมน สทฺธิํ เอโก เอกาย รโห ปฏิจฺฉเนฺน อาสเน อลํกมฺมนิเย นิสชฺชสฺสาเทนาติ วุตฺตํ โหติฯ จกฺขุสฺส รหภาเวน กุฎฺฎาทิปฏิจฺฉเนฺน เตเนว เมถุนเสวนกมฺมสฺส อนุรูเป อาสเน ตทหุชาตายปิ มนุสฺสิตฺถิยา สห นิสชฺชสฺสาทราเคน สมนฺนาคโตหุตฺวาติ อโตฺถฯ เอตฺถ ‘‘มาตุคามสฺสา’’ติ ตทหุชาตมฺปิ อิตฺถิํ คณฺหาตีติ กุโต ลพฺภตีติ? ‘‘มาตุคาโม นาม มนุสฺสิตฺถี, น ยกฺขี, น เปตี, น ติรจฺฉานคตา, อนฺตมโส ตทหุชาตาปิ ทาริกา, ปเคว มหตฺตรี’’ติ (ปารา. ๔๔๕) **ปทภาชนโต** ลพฺภติฯ

“นิวาเสตี”ติ อิมินา ‘‘กายพนฺธนํ พนฺธติ, จีวรํ ปารุปตี’’ติ อิทํ ลกฺขียติฯ **สพฺพตฺถา**ติ ยถาวุตฺตํ ปโยคโต ปุพฺพาปรปโยเค สงฺคณฺหาติฯ เตเนว **“ปโยเค จ ปโยเค จา”**ติ วิจฺฉาปโยโค กโตฯ นิสีทโต จสฺส ทุกฺกฎนฺติ โยชนาฯ ‘‘อุภินฺนมฺปิ นิสชฺชาย ปาจิตฺติย’’นฺติ วกฺขมานตฺตา ทุกฺกฎํ สนฺธาย เอกกสฺส นิสีทโตติ คเหตพฺพํฯ

๕๔๔. **นิสชฺชาย อุภินฺนมฺปี**ติ เอตฺถ ‘‘สกิ’’นฺติ เสโส, อุภินฺนํ นิสชฺชาปูรณวเสน อญฺญมญฺญสฺส ปุเร วา ปจฺฉา วา เอกกฺขเณ วา มาตุคามสฺส วา ภิกฺขุสฺส วา เอกวารํ นิสชฺชายาติ วุตฺตํ โหติฯ วุตฺตเญฺหตํ **ปาฬิยํ** ‘‘มาตุคาเม นิสิเนฺน ภิกฺขุ อุปนิสิโนฺน วา โหตี’’ติอาทิ (ปารา. ๔๔๕)ฯ โหติ ปาจิตฺติยนฺติ โยชนาฯ ปโยคคณนาย จ โหนฺติ ปาจิตฺติยานีติ คเหตพฺพํ, มาตุคามสฺส วา ภิกฺขุโน วา อุภินฺนํ วา อุฎฺฐายุฎฺฐาย ปุนปฺปุนํ อุปนิสีทนปโยคคณนาย จาติ อโตฺถฯ ‘‘อาปตฺตีหิปิ ตีหิปี’’ติ วกฺขมานตฺตา **ปาจิตฺติย**คฺคหณํ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสานํ อุปลกฺขณํ โหติ, ตีสุ เอกํ โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ เอตฺถ **“ปโยคคณนายา”**ติ อิทํ ปาราชิกาย น ลพฺภติ เอกปโยเคเนว สิชฺฌนโตฯ กายสํสคฺคสงฺฆาทิเสโส, ปน สรีรโต ปุนปฺปุนํ วิยุชฺชิตฺวา ผุสเนน ปาจิตฺติยญฺจ ยถาวุตฺตนเยเนว ลพฺภติฯ

พหูสุปิ มาตุคาเมสุ **พหุกานิ** ปาจิตฺติยานิ โหนฺตีติ โยชนาฯ พหูสุ มาตุคาเมสุ นิสิเนฺนสุ นิสินฺนานํ คณนาย เอเกเนว ปโยเคน พหูนิ ปาจิตฺติยานิ จ สงฺฆาทิเสสา จ โหนฺติฯ ‘‘ปโยคคณนาย จา’’ติ อิมสฺส เอตฺถาปิ ยุชฺชมานตฺตา ตาสุ วิสุํ วิสุํ อุฎฺฐายุฎฺฐาย ปุนปฺปุนํ นิสีทนฺตีสุ, สยญฺจ อุฎฺฐายุฎฺฐาย ปุนปฺปุนํ นิสีทโต ตาสํ คณนาย อาปชฺชิตพฺพาปตฺติโย ปโยคคณนา

ย จ พหู โหนฺตีติ อิทํ ลพฺภติฯ เอตฺถาปิ ปน ปาราชิกํ น ลพฺภติ, สงฺฆาทิเสโส, ปาจิตฺติยญฺจ ลพฺภติฯ

๕๔๕. สมีเป ฐิโตปิ อโนฺธ อนาปตฺตึ น กโรตีติ โสตสฺส รหภาเว อสติปิ ปธานภูตสฺส ‘‘จกฺขุสฺส รโห’’ติ อิมสฺส องฺคสฺส วิชฺชมานตฺตา วุตฺตํ **‘‘อโนฺตทฺวาทสหตฺถเก’’**ติ, อิมินา สวนูปจาเร วิชฺชมาเนปีติ วุตฺตํ โหติฯ อิตฺถีนํ ตุ สตมฺปิ จ น กโรติ อนาปตฺตินฺติ โยชนา, วิญฺญุโน ปุริสสฺส อสนฺนิหิตภาเวนาติ อธิปฺปาโยฯ **‘‘อิตฺถีนมฺปิ สตมฺปิ จา’’**ติ ลิขนฺติ, ตโตปิ อยเมว ปาโฐ สุนฺทโรฯ **ปิ**-สโทฺท วา ตุ-สทฺทเตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ

๕๔๖. **นิปชฺชิตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘สมีเป’’ติ เสโส, ‘‘นิทฺทายโนฺตปี’’ติ เอตสฺส วิเสสเกน **‘‘นิปชฺชิตฺวา’’**ติ อิมินา นิสีทิตฺวา นิทฺทายโนฺตติ อิมสฺส นิวตฺติตตฺตา สมีเป นิสีทิตฺวา นิทฺทายโนฺตปิ อนโนฺธ มนุสฺสปุริโส อนาปตฺตึ กโรตีติ ลพฺภติฯ **‘‘เกวล’’**นฺติ วิเสสเนน พลวนิทฺทูปคโต คหิโตติ ตถา อหุตฺวา อนฺตรนฺตรา อาปนฺนาปเนฺน วินิจฺฉินิตฺวา ปวตฺตมานาย กปินิทฺทาย นิทฺทายโนฺตปิ อนาปตฺตึ กโรตีติ อยมโตฺถ ลพฺภติฯ ‘‘ปิหิตทฺวารคพฺภสฺสา’’ติ วตฺตเพฺพ มชฺฌปทโลปีสมาสวเสน **‘‘ปิหิตคพฺภสฺสา’’**ติ วุตฺตํฯ **‘‘ทฺวาเร’’**ติ อิมินา ทฺวาเรกเทสภูตํ อุมฺมารํ วา ตํสมีปํ วา อุปจาเรน วุตฺตนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ สเจ คโพฺภ ปิหิตทฺวาโร น โหติ, อนาปตฺตีติ พฺยติเรกโต ทสฺสิตํฯ

๕๔๗. อิมสฺมึ อนิยตสิกฺขาปเท **ปาฬิยํ** อนาปตฺติวาเร อสติปิ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ มาตุคาเมน สทฺธึ รโห ปฎิจฺฉเนฺน อาสเน นิสชฺชํ กเปฺปยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๒๘๕) ปญฺจมสฺส อเจลกวคฺคสฺส จตุตฺถสิกฺขาปเท อนาปตฺติวาเร ‘‘อนาปตฺติ โย โกจิ วิญฺญู ปุริโส ทุติโย โหติ, ติฎฺฐติ น นิสีทติ, อรโหเปโกฺข, อญฺญวิหิโต นิสีทติ, อุมฺมตฺตกสฺส อาทิกมฺมิกสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๒๘๘) วุเตฺต อนาปตฺติวาเร สงฺคเหตุมาห **‘‘อนเนฺธ สตี’’**ติอาทิฯ ‘‘เอตสฺส สมีเป’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ อิธ ปุลฺลิงฺคนิเทฺทเสน ปุริโส ลพฺภติ, ‘‘เตนาปิ อพาเลน ภวิตพฺพํ, มนุสฺสชาติเกน ภวิตพฺพ’’นฺติ อิทญฺจ **‘‘วิญฺญุสฺมิ’’**นฺติ อิมินา ลพฺภติฯ อนฺธสทิสนิทฺทูปคตปฎิปกฺขวาจิอนนฺธปเทน ‘‘อนิทฺทายเนฺต’’ติ ลพฺภติ, มนาปามนาปํ ชานเนฺต อนิทฺทายเนฺต มนุสฺสปุริเส ทสฺสนูปจารสฺส อโนฺต วิชฺชมาเนติ อโตฺถฯ

‘‘นิสชฺชปจฺจยา โทโส นตฺถี’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธ, เอวรูเป รโห อาสเน มาตุคาเมน สทฺธึ นิสินฺนปจฺจยา อาปตฺติ นตฺถีติ อโตฺถฯ **‘‘ฐิตสฺสา’’**ติ อิมินาปิ ตเทว ปทํ โยเชตพฺพํฯ วิญฺญุมฺหิ ปฎิพเล มนุสฺสปุริเส อสนฺนิหิเตปิ ตถาวิเธ รโห อาสเน มาตุคาเม อาสเน นิสิเนฺนปิ สยาเนปิ ฐิเตปิ สยํ ฐิตสฺส นิสชฺชาย อภาวา ตปฺปจฺจยา อาปตฺติ น โหตีติ อโตฺถฯ **อรหสญฺญิโน นิสชฺชปจฺจยา โทโส นตฺถี**ติ รโห อาสเน มาตุคาเมน สทฺธึ นิสชฺชนฺตสฺสาปิ ‘‘รโห’’ติ สญฺญารหิตสฺส นิสีทโต นิสชฺชปจฺจยา อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ วิกฺขิตฺตเจตโส นิสชฺชปจฺจยา โทโส นตฺถีติ โยชนาฯ

๕๔๘. เอตฺตาวตา ปาจิตฺติยาปตฺติมตฺตโต อนาปตฺติปฺปการํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส อนิยตโวหารเหตุภูตาหิ ตีหิ อาปตฺตีหิ อนาปตฺติปการํ ทเสฺสตุมาห **‘‘น โทโส’’**ติอาทิฯ **อาปตฺตีหิปิ ตีหิปี**ติ ‘‘นิสชฺชํ ภิกฺขุ ปฎิชานมาโน ติณฺณํ ธมฺมานํ อญฺญตเรน กาเรตโพฺพ ปาราชิเกน วา สงฺฆาทิเสเสน วา ปาจิตฺติเยน วา’’ติ (ปารา. ๔๔๔) **ปาฬิยํ** วุตฺตาหิ ‘‘ปฐมปาราชิกาปตฺติกายสํสคฺคสงฺฆาทิเสสาปตฺติปาจิตฺติยาปตฺตี’’ติ อิมาหิ ตีหิปิ อาปตฺตีหีติ วุตฺตํ โหตีติฯ

ปฐมานิยตกถาวณฺณนาฯ

๕๔๙. วตฺตพฺพภาเวนาธิกตทุติยานิยตวินิจฺฉยโต ปฐมานิยเต วุตฺตวินิจฺฉเยหิ สมํ วินิจฺฉยํ ปหาย ตตฺถ อวุตฺตํ อิมเสฺสว วินิจฺฉยวิเสสํ ทเสฺสตุมาห **“อนนฺธา”**ติอาทิฯ อิธ ทุฏฺฐุลฺลวาจาสงฺฆาทิเสสสฺสาปิ คหิตตฺตา ตโต อนาปตฺติกรํ ทเสฺสตุํ **“อพธิโร”**ติ วุตฺตํฯ **อนโนฺธ อพธิโร**ติ ‘‘ปุริโส’’ติ อิทํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ‘‘อิตฺถี’’ติ อิทํ สนฺธาย ‘‘อนนฺธาพธิรา’’ติ คเหตพฺพํฯ เอวมุปริปิฯ เตนาปิ สวนูปจารโนฺตคเธน ภวิตพฺพนฺติ ทเสฺสตุํ **“อโนฺตทฺวาทสหตฺถโฏฺฐ”**ติ วุตฺตํฯ

๕๕๐. **“อโนฺธ อพธิโร อนาปตฺตึ น กโรตี”**ติ อิทํ กายสํสคฺคสงฺฆาทิเสสํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **“พธิโร วาปิ จกฺขุมา, น กโรติ อนาปตฺติ”**นฺติ อิทํ ปน ทุฏฺฐุลฺลวาจาสงฺฆาทิเสสํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ เอวเมตฺถ สนฺธาย ภาสิตโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

ปุริมานิยตกถาย อวุตฺตวิเสสสฺส ทุติยานิยตกถาย วตฺตุมิจฺฉิตตฺตา อยมฺปิ วิเสโส อิธ วตฺตโพฺพฯ โกยํ วิเสโส, โย อิธ วตฺตโพฺพติ เจ? ตตฺถ ‘‘ปฏิจฺฉเนฺน อาสเน อลํกมฺมนิเย’’ติ (ปารา. ๔๔๔) วุตฺตํ อาสนงฺคทฺวยํ อิธ ‘‘น เหว โข ปน ปฏิจฺฉนฺนํ อาสนํ โหติ นาลํกมฺมนิย’’นฺติ (ปารา. ๔๕๓) นิเสเธตฺวา ‘‘อลญฺจ โข โหติ มาตุคามํ ทุฏฺฐุลฺลาหิ วาจาหิ โอภาสิตุ’’นฺติ (ปารา. ๔๕๓) อิทํ อปุพฺพงฺคํ วุตฺตํฯ ตตฺร มาตุคาโมติ อนฺตมโส ตทหุชาตาปิ ทาริกา คหิตา, อิธ ‘‘มาตุคาโม นาม มนุสฺสิตฺถี, น ยกฺขี, น เปตี, น ติรจฺฉานคตา, วิญฺญู ปฏิพลา สุภาสิตทุพฺภาสิตํ ทุฏฺฐุลฺลาทุฏฺฐุลฺลํ อาชานิตุ’’นฺติ (ปารา. ๔๕๔) วิญฺญู ปฏิพโล มาตุคาโมว วุโตฺตฯ ตตฺถ ‘‘ปาราชิเกน วา สงฺฆาทิเสเสน วา ปาจิตฺติเยน วา’’ติ (ปารา. ๔๔๔) ติโสฺส อาปตฺติโย วุตฺตา, อิธ ‘‘นิสชฺชํ ภิกฺขุ ปฏิชานมาโน ทฺวินฺนํ ธมฺมานํ อญฺญตเรน กาเรตโพฺพ สงฺฆาทิเสเสน วา ปาจิตฺติเยน วา’’ติ (ปารา. ๔๕๓) เทฺวเยว อาปตฺติโย วุตฺตาฯ สงฺฆาทิเสเสสุ จ ตตฺถ ‘‘สา เจ เอวํ วเทยฺย ‘อโยฺย มยา ทิโฏฺฐ นิสิโนฺน มาตุคาเมน สทฺธึ กายสํสคฺคํ สมาปชฺชโนฺต’ติ, โส จ ตํ ปฏิชานาติ, อาปตฺติยา กาเรตโพฺพ’’ติ (ปารา. ๔๔๘) กายสํสคฺคสงฺฆาทิเสโสว วุโตฺต, อิธ โส จ วุโตฺต, ‘‘สา เจ เอวํ วเทยฺย ‘อยฺยสฺส มยา สุตํ นิสินฺนสฺส มาตุคามํ ทุฏฺฐุลฺลาหิ วาจาหิ โอภาเสนฺตสฺสา’ติ, โส จ ตํ ปฏิชานาติ, อาปตฺติยา กาเรตโพฺพ’’ติ (ปารา. ๔๕๕) ทุฏฺฐุลฺลวาจาสงฺฆาทิเสโส จ วุโตฺตฯ เอตฺตโก อุภินฺนมนิยตานํ วิเสโสฯ

อยํ กสฺมา น วุโตฺตติ? อยํ สโมฺพธวตฺถุวิเสโส วตฺตุมิจฺฉิโต ปน อฏฺฐกถาคตวินิจฺฉยวิเสสโตติ ตสฺมา น วุโตฺตติ ทฏฺฐโพฺพฯ **ติสมุฏฺฐานเมวิทํ** กายจิตฺตวาจาจิตฺตกายวาจาจิตฺตวเสน ตีณิ สมุฏฺฐานานิ เอตสฺสาติ กตฺวาฯ

อิเมหิปิ ทฺวีหิ อนิยตสิกฺขาปเทหิ สิกฺขาปทนฺตเรสุ ปญฺญตฺตาเยว อาปตฺติโย, อนาปตฺติโย จ ทสฺสิตา, น โกจิ อาปตฺติวิเสโส วุโตฺต, ตสฺมา กิเมเตสํ วจเนนาติ? วุจฺจเต – วินยวินิจฺฉยลกฺขณํ ฐเปตุํ ภควตา อุปฺปเนฺน วตฺถุมฺหิ เทฺว อนิยตา ปญฺญตฺตาฯ กถํ? เอวรูปายปิ สเทฺธยฺยวจนาย อุปาสิกาย วุจฺจมาโน ปฏิชานมาโนว อาปตฺติยา กาเรตโพฺพ, น อปฺปฏิชานมาโน, ตสฺมา ‘‘ยาย กายจิ อาปตฺติยา เยน เกนจิ โจทิเต ปฏิญฺญาตกรณํเยวงฺคํ กาตพฺพ’’นฺติ อิเมหิ สิกฺขาปเทหิ วินิจฺฉยลกฺขณํ ฐปิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ อถ กสฺมา ภิกฺขุนีนํ อนิยตํ น วุตฺตนฺติ? อิทเมว ลกฺขณํ สพฺพตฺถ อนุคตนฺติ น วุตฺตํฯ

ทุติยานิยตกถาวณฺณนาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา

วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

อนิยตกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิสฺสคฺคิยกถาวณฺณนา

๕๕๑. เอวํ อนิยตกถํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ นิสฺสคฺคิยกถํ ทเสฺสตุมาห **“โขม”**นฺติอาทิ ฯ **โขม**นฺติ เอวํนามกํ จีวรํฯ **โขม**นฺติ คจฺฉวิเสสสฺส นามํ, ตสฺส วาเกหิ กตจีวรํ การโณปจารโวหารวเสน ‘‘โขม’’นฺติ วุตฺตํฯ **กปฺปาส**นฺติ กปฺปาสสุตฺตมยํ จีวรํ, อิทมฺปิ วุตฺตนเยเนว ‘‘กปฺปาส’’นฺติ วุจฺจติฯ **โกเสยฺยํ** นาม โกสการกิมิโกสํ, โกเสน นิพฺพตฺตํ สุตฺตํ โกเสยฺยํฯ อิธ ปน เตน โกเสยฺยสุเตฺตน นิพฺพตฺตํ จีวรํ ‘‘โกเสยฺย’’นฺติ วุตฺตํฯ **สาณ**นฺติ สาณวากสุเตฺตหิ วายิตฺวา กตจีวรํฯ อิทญฺจ โขมํ วิย ทฏฺฐพฺพํฯ **ภงฺค**นฺติ โขมสุตฺตาทีนิ สพฺพานิ, เอกจฺจานิ วา มิเสฺสตฺวา กตจีวรํฯ อิทมฺปิ กรณปฺปกาเรน ลทฺธนามกํฯ ‘‘ภงฺคํ นาม เอกา คจฺฉชาติ, ตสฺสา วากมยสุเตฺตหิ วายิตฺวา กตจีวร’’นฺติ เกจิฯ อิมสฺมึ ปเกฺข โขมํ วิย คเหตพฺพํฯ **กมฺพล**นฺติ มนุสฺสโลมวาฬโลมํ วินา เสสโลเมหิ วายิตฺวา กตจีวรํ วุตฺตนฺติฯ อิทํ ‘‘จีวรํ นาม ฉนฺนํ จีวรานํ อญฺญตรํ จีวร’’นฺติ (ปารา. ๔๖๓) **ปทภาชเน** จ ‘‘โขมํ กปฺปาสิกํ โกเสยฺยํ กมฺพลํ สาณํ ภงฺค’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๒-๔๖๓) **อฏฺฐกถาย** จ วุตฺตํ สนฺธายาหฯ **“ชาติโต”**ติ อิทํ ปมาณาทิเภทสฺส วกฺขมานตฺตา วุตฺตํฯ **ชาติโต**ติ โขมาทิสามญฺญโตฯ สามญฺญญฺหิ ‘‘ชาตี’’ติ วุจฺจติฯ ทีฆรสฺสถูลสุขุมนีลปีตาทิเภทภินฺนานํ สเพฺพสํ วตฺถาวยวานํ สงฺคาหิกโขมสุตฺตมยตาสามญฺญํ ชาตีติ วุตฺตํ โหติฯ เอวํ เสเสสุปิฯ

๕๕๒. **ทุกูล**นฺติ เอวํนามกํ รุกฺขวากมยจีวรํฯ **ปตฺตุณฺณ**นฺติ ปตฺตุณฺณเทเส สญฺชาตวตฺถํฯ ‘‘ปตฺตุณฺณํ โกเสยฺยวิเสโส’’ติ **อภิธานโกเส** วุตฺตํฯ **จิน**นฺติ จินเทเส อุปฺปนฺนวตฺถํฯ **โสมารปฏฺฏก**นฺติ โสมารเทเส อุปฺปนฺนวตฺถํฯ **“โสมารจินปฏก”**นฺติปิ ลิขนฺติ, โสเยวโตฺถฯ **อิทฺธิช**นฺติ เอหิภิกฺขูนํ ปุญฺญิทฺธิยา นิพฺพตฺตํ จีวรํฯ **เทวทินฺน**นฺติ เทวตาหิ ทินฺนํ จีวรํฯ ตญฺหิ กปฺปรุเกฺข นิพฺพตฺตํ, ชาลินิยา เทวกญฺญาย อนุรุทฺธเตฺถรสฺส ทินฺนวตฺถสทิสํฯ **ตสฺสา**ติ ชาติโต ฉพฺพิธสฺส กปฺปิยจีวรสฺสฯ **อิทํ** ฉพฺพิธจีวรํ ยถารหํ อนุโลมิกํ วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ ทุกูลญฺหิ สาณสฺส อนุโลมํ วากมยตฺตา, ปตฺตุณฺณาทีนิ โกเสยฺยสฺส อนุโลมานิ ปาณเกหิ กตสุตฺตมยตฺตา, อิทฺธิชมฺปิ โขมาทีนํเยว อญฺญตรํ โหตีติ เตสํ อนุโลมํ, เทวทินฺนมฺปิ โขมาทีนํเยว อนุโลมํ โหติ เตสํ อญฺญตรภาวโตฯ ยถาห –

> ‘‘สาณสฺส ตุ ทุกูลญฺหิ, อิทฺธิชํ เทวทินฺนกํ;
> โขมาทีนํวสิฏฺฐํตุ, โกเสยฺยสฺสานุโลมิก’’นฺติฯ

๕๕๓. ติณฺณํ จีวรานํ สมาหาโร **ติจีวร**นฺติ ปมาณยุตฺตํ สงฺฆาฏิอาทินาเมน อธิฏฺฐิตจีวรเสฺสว นามตฺตา ตเทว วุจฺจติฯ คณนวเสน ยํ กิญฺจิ จีวรตฺตยํ น วตฺตพฺพํฯ สมุเทฺทกเทโสปิ ยถา ‘‘สมุโทฺท’’ติ วุจฺจติ, เอวํ อธิฏฺฐิเตสุ ตีสุ จีวเรสุ อญฺญตรํ ‘‘ติจีวร’’นฺติ วุจฺจติฯ **ปริกฺขารโจฬ**นฺติ สงฺฆาฏิอาทิวิสิฏฺฐนาเมหิ อนธิฏฺฐิตํ ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว อายาเมน อฏฺฐงฺคุลํ สุคตงฺคุเลน จตุรงฺคุลวิตฺถตํ ปจฺฉิมํ จีวร’’นฺติ (ปารา. ๓๕๘) อนุญฺญาตํ ปจฺฉิมจีวรปริยนฺตํ กตฺวา กตากตสฺส ยสฺส กสฺสจิ จีวรสฺส รุฬฺหิสญฺญาฯ

มุขํ สนฺทมานลาลํ ปุญฺฉติ เอเตนาติ **มุขปุญฺฉน**นฺติ กโปลโต นิจฺจํ สนฺทมานลาลานํ ปุญฺฉนตฺถาย อนุญฺญาตสฺส จีวรวิเสสสฺส นามํฯ นิสีทนฺติ เอตฺถาติ **นิสีทน**นฺติ จ ภิกฺขูนํ อตฺถริตฺวา นิสีทิตุํ อนุญฺญาตสฺส จีวรสฺส นามํฯ **อธิเฏฺฐยฺยา**ติ ‘‘อิมํ กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิ’’นฺติอาทินา (วิ. วิ. ๕๘๕) วกฺขมานนเยน นามํ คเหตฺวา อธิเฏฺฐยฺยาติ อโตฺถฯ **ปจฺจตฺถรณเมว จา**ติ สงฺฆิ

เก มณฺจปีเฐ สรีรสมฺผุสเนน อาปชฺชิตพฺพาย อาปตฺติยา โมจนตฺถาย ตตฺถ อตฺถริตฺวา ปริโภคตฺถาย อนุญฺญาตํ ปจฺจตฺถรณจีวรญฺจฯ

๕๕๔. **เอกาห**นฺติ วสนกิริยาย อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ **ติจีวร**นฺติ ติจีวเรนฯ **วิปฺปวเสยฺยา**ติ ''สงฺฆาฏิยา วา อุตฺตราสงฺเคน วา อนฺตรวาสเกน วา''ติ (ปารา. ๔๗๖) วุตฺตตฺตา เอกเทเส สมุทาโยปจารวเสน อวยวสฺส วจนโต ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตเรนาติปิ วุตฺตํ โหติฯ **''ตถา''**ติ อิมินา ''วินา''ติ อิทํ ปจฺจามสติฯ **อธิฏฺฐา**ติ อธิฏฺฐายาติ คเหตพฺพํ ''ปฏิสงฺขา โยนิโส''ติ (ม. นิ. ๑.๒๒, ๒๓; อ. นิ. ๖.๕๘) ยถา, เอตฺถ ''วฑฺฒิยมาน''นฺติ เสโส, อธิฏฺฐาย วฑฺฒิยมานํ นิสีทนํ ตถา วินา จตุมาสํ น วเสยฺยาติ โยชนาฯ

๕๕๕. **กปฺปิย**นฺติ กปฺปิยการณํ นีลาทิวณฺณเภทกรณํฯ **กปฺปิย**นฺติ จ การเณ การิยูปจาเรน คเหตพฺพํฯ **พินฺทุํ ทตฺวา**ติ ''นีลํ วา กทฺทมํ วา กาฬสามํ วา''ติ (ปาจิ. ๓๖๘) วุตฺตโลหมลาทินา เยน เกนจิปิ มงฺคุลปิฏฺฐิปฺปมาณาทิกํ พินฺทุํ ทตฺวาฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ อธิฏฺฐาตพฺพสุ ติจีวราทีสุ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **ติจีวร**นฺติ นิทฺธาริตพฺพํฯ **อุปฺปนฺน**นฺติ ยุตฺตํฯ **ปมาเณนา**ติ อนนฺตรํ วกฺขมาเนน ปมาเณนฯ **อธิฏฺฐาตพฺพ**นฺติ ''อิมํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี''ติอาทินา วกฺขมานนเยน นามํ วตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพํฯ **เอว**กาเรน ปน นามํ วตฺวา น วิกเปฺปตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ เอส นโย เสสจีวเรสุปิฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ''อนุชานามิ ภิกฺขเว ติจีวรํ อธิฏฺฐาตุํ, น วิกเปฺปตุ''นฺติอาทิ (มหาว. ๓๕๘)ฯ ตสฺมา ติจีวราทีนิ อธิฏฺฐหเนฺตน ''อิมํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี''ติอาทินา นามํ วตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพํฯ วิกเปฺปเนฺตน ปน ''อิมํ สงฺฆาฏิ''นฺติอาทินา ตสฺส จีวรสฺส นามํ อคฺคเหตฺวา ''อิมํ จีวรํ ตุยฺหํ วิกเปฺปมี''ติ วิกเปฺปตพฺพํฯ ติจีวรํ วา โหตุ อญฺญํ วา, ยทิ ตํ ตํ นามํ คเหตฺวา วิกเปฺปติ, อวิกปฺปิตํ โหติ อติเรกจีวรฏฺฐาเน ติฏฺฐติฯ ตํ จีวรนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๕๕๖-๗. ''อุปฺปนฺนํ ปมาเณนา''ติ เอตฺถ วุตฺตปฺปมาณํ ทเสฺสตุมาห **''ปจฺฉิมเนฺตนา''**ติอาทิฯ สงฺฆฏิตเฏฺฐน **สงฺฆาฏิ**ฯ วตฺถขณฺฑานิ สิพฺพนกเมฺมน สงฺฆเฏฺตฺวา กตตฺตา ''สงฺฆาฏี''ติ จีวรานํ สามญฺญนามํฯ อิธ ปน รุฬฺหิยา อนฺตรวาสกาทิวิเสสนามพฺยติริเตฺต จีวรวิเสเส วตฺตติฯ **มุฏฺฐิปญฺจกา**ติ เอตฺถ เอกาทีนมฏฺฐารสนฺตานํ สงฺขฺยาสทฺทานํ สเงฺขฺยเยฺย วตฺตมานตฺตา ปญฺจสโทฺท จีวรปฺปมาณปฺปกรณโต ลพฺภมานหตฺถสงฺขาตรตเนเยว ปวตฺตติ, เตเนว มุฏฺฐิสโทฺทปิ อุตฺตรปทโลเปน มุฏฺฐิรตเน วตฺตติฯ ปญฺจนฺนํ ปูรโณ **ปญฺจโม,** มุฏฺฐิยา ปญฺจโม **มุฏฺฐิปญฺจโม**ฯ มุฏฺฐิปญฺจโม ปริมาณเมติสฺสาติ ''มุฏฺฐิปญฺจมกา''ติ วตฺตเพฺพ ม-การโลเปน ''มุฏฺฐิปญฺจกา''ติ สงฺฆาฏิ วุตฺตาฯ

มุฏฺฐิตฺติกาติ เอตฺถ วุตฺตนเยน สเงฺขฺยเยฺย วตฺตมาโน **ติ**-สโทฺท จีวรปฺปมาณปฺปกรณโต ลพฺภมานหตฺถสงฺขาตรตเนเยว วตฺตติ, เตเนว มุฏฺฐิสโทฺทปิ อุตฺตรปทโลเปน มุฏฺฐิรตเน วตฺตติฯ ติณฺณํ ปูรโณ **ตติโย,** มุฏฺฐิยา ตติโย **มุฏฺฐิตติโย,** มุฏฺฐิตติโย ปริมาณเมติสฺสาติ ''มุฏฺฐิตติยกา''ติ วตฺตเพฺพ ติย-ปจฺจยโลเปน ''มุฏฺฐิตฺติกา''ติ สงฺฆาฏิเยว วุจฺจติฯ เอวมุปริปิฯ **ติริย**นฺติ ติริยโตฯ

อุตฺตมเนฺตนาติ อุกฺกฏฺฐปริมาณเนฺตนฯ **สตฺถุโน จีวรูนาปี**ติ ''ตตฺริทํ สุคตสฺส สุคตจีวรปฺปมาณํ, ทีฆโส นว วิทตฺถิโย สุคตวิทตฺถิยา, ติริยํ ฉ วิทตฺถิโย''ติ (ปาจิ. ๕๔๘) วุตฺตปฺปมาณสุคตจีวรโต อูนาปิฯ **ปิ**-สโทฺท สมฺภาวเน, อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน ตตฺตกมฺปิ วฏฺฏติ, ตโต เจ อูนํ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ อโตฺถฯ อนฺตทฺวยสนฺทสฺสเนน อุภยมเชฺฌ ยํ ปโหนกรุจฺจนกปฺปมาณํ, ตํ คเหตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ

๕๕๘. **มุฏฺฐิปญฺจก**สโทฺท ปุเพฺพ วุตฺตนเยนิธ ทีฆเนฺต วตฺตติฯ มุฏฺฐิปญฺจโก ทีฆโนฺต ยสฺส, ยสฺมิํ วา ปมาเณติ วิคฺคโห, ทีฆนฺตโต มุฏฺฐิปญฺจกปฺปมาเณนาติ วุตฺตํ โหติฯ **“มุฏฺฐิปญฺจม”**นฺติปิ ลิขนฺติฯ **ติริยนฺตโต**ติ วิตฺถารนฺตโตฯ อฑฺฒหโตฺถ **อโฑฺฒ** อุตฺตรปทโลเปน, โส เตโยฺย ตติโย ยสฺส ปมาณสฺสาติ คเหตพฺพํ, ตํ, อฑฺฒเตยฺยรตนปฺปมาณํ โหตีติ อโตฺถฯ **ทฺวิหตฺถํ วา**ติ เทฺว หตฺถา ยสฺส ปมาณสฺสาติ วิคฺคโห, ทฺวิรตนปฺปมาณํ วา โหตีติ อโตฺถฯ อิทญฺจ “ติริยํ ทฺวิหโตฺถปิ วฏฺฏติฯ ปารุปเนนปิ หิ สกฺกา นาภิํ ปฏิจฺฉาเทตุ”นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) **อฏฺฐกถา**คตตฺตา วุตฺตํฯ **“เสเส อนฺตรวาสเก”**ติ อิทํ ยถาวุตฺตปริมาเณน ปริมิตจีวรนิทสฺสนํฯ

๕๕๙. **อหตาหตกปฺปาน**นฺติ เอตฺถ “วตฺถาน”นฺติ เสโสฯ **อหตานํ วตฺถาน**นฺติ นววตฺถานํฯ อหตโต กิญฺจิ อูนานิ **อหตกปฺปานิ,** เตสํ นวโวหารูปคานํ กติปยโธตานํ วตฺถานนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **สงฺฆาฏี**ติ สงฺฆาฏินามกจีวรํฯ **ทิคุณา**ติ ทุปฏฺฏกตาฯ

๕๖๐. **อุตุทฺธฏาน**นฺติ อติกฺกนฺตทิวสานํ, พหุกาลํ นิวาเสตฺวา ปริจฺจตฺตานนฺติ วุตฺตํ โหติฯ อถ วา ยานิ อุตุโต อุทฺธฏานิ, เตสํ วตฺถานนฺติ คเหตพฺพํ, ติณฺณํ อุตูนมญฺญตรํ อติกฺกมิตฺวา ฐิตานํ ปุราณวตฺถานนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **จีวราน**นฺติ จีวรตฺถานิ วตฺถาเนว คหิตานิฯ **จตุคฺคุณา**ติ จตุปฏฺฏาฯ **เสสา ทุเว**ติ อนฺตรวาสกอุตฺตราสงฺคา เทฺวฯ **ยถาสุข**นฺติ ยถารุจิฯ **ปํสุกูล**นฺติ สุสานาทีสุ ปติตปิโลติกจีวรํฯ

๕๖๑. **“ตีณิปิ”**ติอาทีสุ “ติจีวเร กยิรมาเน สพฺพํ ฉินฺนกํ นปฺปโหตี”ติ **ปาฐิยํ** อาคตวตฺถุมฺหิ “อนุชานามิ ภิกฺขเว เทฺว ฉินฺนกานิ เอกํ อฉินฺนก”นฺติ (มหาว. ๓๖๐) อาทิวจนโต “จีวร”นฺติ เสโสฯ **ฉินฺทิตพฺพ**นฺติ วตฺถานิ ฉินฺทิตฺวา สิเพฺพตฺวา กาตพฺพํฯ **ปโหติ เจ**ติ วตฺถานิ ฉินฺทิตฺวา กรเณ ยทิ จีวรสฺส ปโหติฯ **สเพฺพสู**ติ ตีสุ จีวเรสุฯ **อปฺปโหเนฺตสู**ติ วตฺถานํ ฉินฺทิตฺวา สิพฺพเนน อปฺปโหเนฺตสุฯ **อนฺวาธิก**นฺติ วเตฺถ อูนาติเรกํ อปเนตฺวา อาคนฺตุกปตฺตสงฺขาตํ อนฺวาตํ จีวรสฺส ปริยเนฺต, มเชฺฌ จ ยถารหํ ทีฆรสฺสปริมาณยุตฺตํ อลฺลิยาเปตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๕๖๒. **อจฺฉินฺนํ วา**ติ ยถาวุตฺตนเยน อจฺฉินฺนํ วาฯ **อนาทินฺน**นฺติ อนาทินฺนอาคนฺตุกปตฺตํ ฯ **ติจีวร**นฺติ ตีสุ จีวเรสุ เอเกกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ทุโพฺภเคนา**ติ ทุฏฺฐุ ปริโภเคน ฯ ยถา ปริภุตฺตํ นสฺสติ, ตถา กิลิฏฺฐานํ โธวนาทิมกตฺวา นิวาสนาทินา ปริโภเคนฯ

๕๖๓-๔. **กุสิ**นฺติ อายามโต จ วิตฺถารโต จ อนฺวาตํ จีวรมเชฺฌ ตาทิสเมว ทีฆปตฺตญฺจฯ วุตฺตเญฺหตํ **จีวรกฺขนฺธอฏฺฐกถายํ** “กุสีติ อายามโต จ วิตฺถารโต จ อนุวาตาทีนํ ทีฆปตฺตานเมตํ อธิวจน”นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๕)ฯ **อฑฺฒกุสิ**นฺติ อนฺวาตสทิสํ จีวรมเชฺฌ ตตฺถ ตตฺถ รสฺสปตฺตํฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ “อฑฺฒกุสีติ อนฺตรนฺตรา รสฺสปตฺตานํ นาม”นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๕)ฯ **มณฺฑล**นฺติ เอเกกสฺมิํ ขเณฺฑ มหามณฺฑลํฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ “มณฺฑลนฺติ ปญฺจขณฺฑิกจีวรสฺส เอเกกสฺมิํ ขเณฺฑ มหามณฺฑล”นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๕)ฯ **อฑฺฒมณฺฑล**นฺติ มณฺฑลสฺส อโนฺต นิเวสิยมานํ ขุทฺทกมณฺฑลํฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ “อฑฺฒมณฺฑลนฺติ ขุทฺทกมณฺฑล”นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๕)ฯ **วิวฏฺฏ**นฺติ มณฺฑลํ, อฑฺฒมณฺฑลญฺจาติ เทฺว เอกโต กตฺวา สิพฺพิตํ เวมเชฺฌ ขณฺฑํฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ “วิวฏฺฏนฺติ มณฺฑลญฺจ อฑฺฒมณฺฑลญฺจ เอกโต กตฺวา สิพฺพิตํ มชฺฌิมขณฺฑ”นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๕)ฯ **อนุวิวฏฺฏ**นฺติ มชฺฌิมขณฺฑสฺส อุโภสุ ปเสฺสสุ สิพฺพิตํ ตเถว ทฺวิมณฺฑลปตฺตํ ขณฺฑทฺวยํฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ “อนุวิวฏฺฏนฺติ ตสฺส อุโภสุ ปเสฺสสุ เทฺว ขณฺฑานี”ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๕)ฯ **พาหนฺต**นฺติ เตสํ อนุวิวฏฺฏานํ พาหิรปเสฺส

สิพฺพิตํ พาหิรขณฺฑทฺวยํฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ‘‘พาหนฺตนฺติ เตสํ อนุวิวฏฺฏานํ พหิ เอเกกํ ขณฺฑ’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๕)ฯ

ปญฺจนฺนํ สมาหาโร **ปญฺจกํ,** ทสฺสิตปฺปการปญฺจขเณฺฑหิ สิพฺพิตจีวรํ ปญฺจกํ นามฯ **อาทิ**-สเทฺทน สตฺตขณฺฑาทีหิ สิพฺพิตจีวรานํ คหณํฯ เตเนเวตฺถาห **‘‘กตฺตพฺพํ ตุ ติจีวร’’**นฺติฯ สตฺตขณฺฑสฺส จีวรสฺส เอกํ มชฺฌิมขณฺฑํ วิวฏฺฏนามเมว โหติ, ตสฺส อุโภสุ ปเสฺสสุ เทฺว เทฺว ขณฺฑานิ จูฬานุวิวฏฺฏมหานุวิวฏฺฏสงฺขาตานิ อนุวิวฏฺฏนามาเนว โหนฺติฯ วุตฺตเญฺจตํ **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อถ วา อนุวิวฏฺฏนฺติ วิวฏฺฏสฺส เอกปสฺสโต ทฺวินฺนํ, เอกปสฺสโต ทฺวินฺนนฺติ จตุนฺนมฺปิ ขณฺฑานเมตํ นาม’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๕)ฯ **พาหนฺต**นฺติ ทฺวีสุ ปริยเนฺตสุ สิพฺพนียํ พาหิรขณฺฑทฺวยํ, ตญฺจ สงฺฆเฏฺตฺวา พาหมตฺถเก ฐปิยมานตฺตา ‘‘มญฺจา อุกฺกุฏฺฐึ กโรนฺตี’’ติ อาทีสุ วิย อาเธยฺเย อาธาโรปจารวเสน พาหาติ จ จีวรสฺส ปริยนฺตาวยวตฺตา ‘‘อนฺต’’นฺติ จ วุจฺจติฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ‘‘พาหนฺตนฺติ สุปฺปมาณํ จีวรํ ปารุปเนฺตน สํหริตฺวา พาหาย อุปริ ฐปิตา อุโภ อนฺตา พหิมุขา ติฏฺฐนฺติ, เตสํ เอตํ นาม’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๕)ฯ อิทํ สตฺตขณฺฑจีวรเมว **มหาอฏฺฐกถายํ** วิหิตนฺติ อิทานิปิ ตเทว วฏฺฏติฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ‘‘อยเมว หิ นโย มหาอฏฺฐกถายํ วุโตฺต’’ติฯ ภิกฺขุนา กุสึ…เป…. พาหนฺตมฺปิจาติ สพฺพํ วิธึ ทเสฺสตฺวาว ฉินฺนํ ปญฺจกาทิปฺปเภทกํ สมณสารุปฺปํ ติจีวรํ กตฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๕๖๕-๖. ยถาวุตฺตวิธึ อวิราเธตฺวา จีวรํ กปฺปพินฺทุํ ทตฺวา สงฺฆาฏิอาทินาเมน อธิฏฺฐาย ปริภุญฺชนฺตสฺส อธิฏฺฐานํ กถํ ภิชฺชตีติ อาห **‘‘ทาเนนา’’**ติอาทิฯ **ทาเนนา**ติ อญฺญสฺส ทาเนนฯ **อจฺฉิชฺชคาเหนา**ติ อเญฺญน อจฺฉินฺทิตฺวา คหเณนฯ **วิสฺสาสคฺคหเณน จา**ติ อตฺตนิ วิสฺสาเสน อญฺญสฺส คหเณนฯ **หีนายาวตฺตเนนา**ติ สิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย คิหิภาวูปคมเนน อญฺญสฺส ทาเน วิย จีวเร นิราลยภาเวเนว ปริจฺจตฺตาฯ

เกจิ ปน **‘‘หีนายาวตฺตเนนา**ติ ภิกฺขุนิยา คิหิภาวูปคมเนนาติ เอวมตฺถํ คเหตฺวา ภิกฺขุ ปน วิพฺภโนฺตปิ ยาว สิกฺขํ น ปจฺจกฺขาติ, ตาว ภิกฺขุเยวาติ อธิฏฺฐานํ น วิชหตี’’ติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํ ‘‘ภิกฺขุนิยา หีนายาวตฺตเนนา’’ติ วิเสเสตฺวา อวุตฺตตฺตา, ภิกฺขุนิยา จ คิหิภาวูปคมเน อธิฏฺฐานวิชหนํ วิสุํ วตฺตพฺพนฺติ นตฺถิ ตสฺสา วิพฺภมเนเนว อสฺสมณิภาวโตฯ

สิกฺขายาติ ภิกฺขุสิกฺขายฯ **ปหาเนนา**ติ ปจฺจกฺขาเนนฯ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ ปเนตฺถ สเจ ภิกฺขุลิเงฺค ฐิโต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาติ, ตสฺส กายลคฺคมฺปิจีวรํ อธิฏฺฐานํ วิชหตีติ ทสฺสนตฺถํ คหิตํฯ **‘‘สิกฺขาย จ ปหานโต’’**ติ จ ลิขนฺติ, ตํ ‘‘หีนายาวตฺตเนนาปิ, สิกฺขาย จ ปหานโต’’ติ ปาฐกฺกเม สติ ยุชฺชติฯ ยถาวุโตฺต ปน ปาโฐ ‘‘สิกฺขาย จ ปหาเนน, หีนายาวตฺตเนนปี’’ติ ปาฐกฺกเม ยุชฺชติฯ ยถา ตถา วา โหตุ, น โกจิ วิโรโธฯ

ปจฺจุทฺธาเรนาติ จีวรสฺส ปจฺจุทฺธรเณนฯ ‘‘กาลกิริยายา’’ติ **อฏฺฐกถา**วจนโต **วินาเสนา**ติ จีวรสามิกสฺส ชีวิตวินาโสว วุจฺจตีติฯ **ลิงฺคสฺส ปริวตฺตนา**ติ ภิกฺขุสฺส อิตฺถิลิงฺคปริวตฺตนา, ภิกฺขุนิยา ปุริสลิงฺคปริวตฺตนาติ เอวํ อุภยถา ลิงฺคสฺส ปริวตฺตเนนฯ **สพฺพํ** นววิธมฺปิ จีวรํฯ **อธิฏฺฐาน**นฺติ เอตฺถ ‘‘อิเมหิ อฏฺฐหี’’ติ เสโสฯ วุโตฺตวายมโตฺถ **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ตตฺถ ปุริเมหิ อฏฺฐหิ สพฺพจีวรานิ อธิฏฺฐานํ วิชหนฺตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙)ฯ ***ภิชฺชตี***ติ ปชหติฯ ฉิทฺทสฺส ภาโว **ฉิทฺทภาโว,** ตสฺมึ, ฉิเทฺท สติ ฉิเทฺท ชาเตติ วุตฺตํ โหติฯ **ติจีวร**นฺติ ตีสุ จีวเรสุ อญฺญตรนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ติจีวรเมว วาติ คเหตพฺพํฯ วุตฺตญฺจ ‘‘ฉิทฺทภาเวน ปน ติจีวรเสฺสวา’’ติฯ

๕๖๗. กีวปฺปมาเณ ฉิเทฺท ชาเตติ อาห **“กนิฏฺฐสฺสา”**ติอาทิฯ **“กนิฏฺฐ...เป.... มาณก”**นฺติ อิมินา เหฏฺฐิมปริเจฺฉทํ ทเสฺสติฯ

๕๖๘. **เอโก ตนฺตุปี**ติ ทีฆโต วา ติริยโต วา เอกมฺปิ สุตฺตํฯ

๕๖๙. ชิณฺณฏฺฐาเน อคฺคฬํ เทเนฺตน เตจีวริเกน วตฺติตพฺพวิธึ ทเสฺสตุมาห **“ปฐม”**นฺติ อาทิฯ **ปฐม**นฺติ ฉินฺนฏฺฐานสฺส ฉินฺทนโต ปุเพฺพเยวฯ **อคฺคฬํ ทตฺวา**ติ วตฺถขณฺฑํ อลฺลิยา เปตฺวาฯ **รกฺขตี**ติ เอตฺถ ‘‘อธิฏฺฐาน’’นฺติ อนุวตฺตเต, ‘‘เตจีวริโก ภิกฺขู’’ติ ลพฺภติ, เอวํ วตฺถขณฺฑํ อลฺลิยาเปโนฺต เตจีวริโก ภิกฺขุ อธิฏฺฐานํ รกฺขตีติ วุตฺตํ โหติฯ วิปริยาเยน อธิฏฺฐานํ ภินฺทตีติ ลพฺภติฯ ปฐมํ เทฺว โกฏิโย ฆเฏฺตวาติ โยชนาฯ มเชฺฌ ชิณฺณํ อธิฏฺฐิตจีวรํ มเชฺฌ ฉินฺทโนฺต ตโต ปุเพฺพเยว เทฺว โกฏิโย เอกโต ฆเฏฺตฺวา สิพฺพิตฺวาฯ **ปจฺฉา**ติ โกฏิฆฏฺฏนโต ปจฺฉาฯ **ฉินฺทตี**ติ มชฺฌํ อุภยโกฏึ กาตุํ ฉินฺทติฯ **รกฺขตี**ติ วุตฺตปฺปการเมวฯ

๕๗๐. ติจีวเร กตฺถ ชาตํ ฉิทฺทมธิฏฺฐานํ ภินฺทตีติ อาห **“จตุรงฺคุลา”**ติอาทิฯ จตฺตาริ จ อฏฺฐ จ **จตุรฏฺฐํ,** จตุนฺนํ อฏฺฐนฺนํ วา องฺคุลานํ สมาหาโร **จตุรฏฺฐงฺคุลํ,** ตสฺมาติ คเหตพฺพํฯ จตุรงฺคุลา อฏฺฐงฺคุลาติ โยชนาฯ **โอร**นฺติ อพฺภนฺตรํฯ เอกญฺจ เทฺว จ เอกเทฺว, เตสํ **เอกทฺวินฺนํ,** ‘‘จีวราน’’นฺติ ปกรณโต ลพฺภติ, เอกสฺส จีวรสฺส, ทฺวินฺนญฺจ จีวรานนฺติ โยชนาฯ ยถาสงฺขฺยานุเทฺทสวเสน เอกสฺส ติริยโต จตุรงฺคุลโต โอรํ, ทฺวินฺนํ ติริยโต อฏฺฐงฺคุลโต โอรนฺติ โยชนาฯ วากฺยทฺวเยปิ ‘‘ฉิทฺทํ ภินฺทเตวา’’ติ โยเชตพฺพํฯ

เอกสฺส จีวรสฺสาติ อนุตรวาสกจีวรสฺสฯ **ติริยโต**ติ วิตฺถารโตฯ **จตุรงฺคุลํ โอร**นฺติ จตุรงฺคุลโต อพฺภนฺตเร ฉิทฺทํ อธิฏฺฐานํ ภินฺทติฯ **ทฺวินฺนน**นฺติ อุตฺตราสงฺคสงฺฆาฏีนํฯ **ติริยโต**ติ วิตฺถารโตฯ **อฏฺฐงฺคุลโต โอร**นฺติ อฏฺฐงฺคุลโต อพฺภนฺตเรฯ ติณฺณมฺปิ ทีฆโต วิทตฺถิยา โอรํ ฉิทฺทํ อธิฏฺฐานํ ภินฺทเตวาติ โยชนาฯ เอตฺถ **วิทตฺถิ** วฑฺฒกิวิทตฺถิ คเหตพฺพาฯ เอวํ วุตฺตปริเจฺฉทพฺภนฺตเร ฉิเทฺท ชาเต ตสฺส จีวรสฺส อติเรกจีวรตฺตา ทสาหมนติกฺกมิตฺวา สูจิกมฺมํ กตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพํฯ ตถา อกโรเนฺตน ปน ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐาตพฺพํฯ

๕๗๑. **“นิสีทนสฺสา”**ติ ‘‘นิสีทนจีวรสฺสา’’ติ วตฺตเพฺพ อุตฺตรปทโลเปน วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ทิยฑฺฒา**ติ เอตฺถ วิเสสิตพฺพา วิทตฺถิ ‘‘เทฺว วิทตฺถิโย’’ติ จ ‘‘สุคตสฺส วิทตฺถิยา’’ติ จ วุตฺตสามตฺถิยา ลพฺภติฯ อฑฺฒเมน ทุติยา **ทิยฑฺฒา,** ทุติยํ อฑฺฒเมตสฺสาติ ‘‘ทุติยฑฺฒา’’ติ วตฺตเพฺพ ติย-ปจฺจยโลเปน **“ทิยฑฺฒา”**ติ วุตฺตํ, อฑฺฒทุติยาติ วุตฺตํ โหติฯ **“สุคตสฺส วิทตฺถิยา”**ติ ปมาณนิยมสฺส กตตฺตา วฑฺฒกิวิทตฺถิยา ติโสฺส วิทตฺถิโย เอกา สุคตวิทตฺถิ โหติฯ อิทํ นิสีทนจีวรํ ทีฆโต วฑฺฒกิหเตฺถน ติหตฺถํ, วิตฺถารโต ฉฬงฺคุลาธิกทฺวิหตฺถปฺปมาณํ โหติฯ ‘‘ทสา วิทตฺถี’’ติ (ปาจิ. ๕๓๓) วุตฺตตฺตา ทิยฑฺฒหตฺถา ทสาติ เวทิตพฺพาฯ

๕๗๒. **จตโสฺส**ติ เอตฺถาปิ ‘‘วิทตฺถิโย’’ติ สามตฺถิยาว ลพฺภติฯ ‘‘กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิยา’’ติ วิภตฺติปริณาเมน ทีฆโตติ โยชนาฯ

๕๗๓. อฑฺฒํ เตยฺยํ ตติยํ ยสฺสา สา **อฑฺฒเตยฺยา,** อฑฺฒตติยาติ วุตฺตํ โหติฯ

๕๗๔. ตโต อุตฺตรึ **ตทุตฺตรึ,** ตสฺส ตสฺส วุตฺตปฺปมาณโต อติเรกํฯ **อธิกเจฺฉทน**นฺติ อธิกสฺส ปมาณาติริตฺตฏฺฐานสฺส เฉทนํ อสฺส ปาจิตฺติยสฺส เทสนายาติ อธิกเจฺฉทนํ, วุตฺตปฺ

ปมาณโต อธิกฏฺฐานํ ฉินฺทิตฺวา เทเสตพฺพํ ปาจิตฺติยํฯ **อุทีริตํ** วุตฺตํ ปาฬิยาติ อโตฺถฯ

๕๗๕. **อปฺปมาเณนา**ติ คุณวเสน อปฺปมาเณน สมฺมาสมฺพุเทฺธนฯ

๕๗๖. สพฺพํ วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **“สพฺพ”**นฺติ อิมินา **อฏฺฐกถาย** อาคตํ นีลาทิํ สงฺคณฺหาติฯ มหนฺตาทิเภทํ สพฺพํ ปจฺจตฺถรณจีวรํ วฏฺฏติฯ

๕๗๗. ‘‘มุขปุญฺฉนโจฬํ เอก’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ เอกํ โธวิตฺวา ยาว สุกฺขาปียติ, ตาว อเญฺญน มุขปุญฺฉเนน ภวิตพฺพตฺตา อาห **“เทฺวปิ วฏฺฏนฺติ สพฺพถา”**ติฯ

๕๗๙. ปมาณโต, คณนโต จ อตีตาติ **ปมาณคณนาตีตา**ฯ ‘‘ปมาณาตีตา’’ติ วจเนน วินยธรานํ อปฺปมาณคุณตํ ทเสฺสติ, ‘‘คณนาตีตา’’ติ อิมินา อติกฺกนฺตคณนตํฯ ปกตํ วินเย ปฐมํ กตํ พุเทฺธน ภควตา ปญฺญตฺตํ ชานนฺตีติ ปกตญฺญู, วินยธรา, เต **ปกตญฺญุโน**ฯ อปริมาณคุณมณิคณภูสิตอุปาลิทาสกาทิมหาเถราจริยปรมฺปราคตา สงฺขฺยาปถาตีตา วินยธราติ วุตฺตํ โหติฯ

๕๘๐. **สุคตฏฺฐงฺคุลายาม**นฺติ วฑฺฒกิรตนปฺปมาณทีฆํฯ **จตุรงฺคุลวิตฺถต**นฺติ วฑฺฒกิวิทตฺถิปฺปมาณวิตฺถารํฯ วิกปฺปนุปคํ ปจฺฉิมํ จีวรํ นาม โหติฯ **ปจฺฉิมํ จีวร**นฺติ ปริสฺสาวนปฏาทีนํ วิเสสนํ, ปจฺฉิมจีวรปฺปมาณนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๕๘๑. **ปริสฺสาวปฏ**นฺติ อุทกปริสฺสาวนตฺถํ ปฏํฯ **ปตฺตตฺถวิก**นฺติ ปตฺตกญฺจุกํฯ **โปตฺถกตฺถวิก**นฺติ โปตฺถกกญฺจุกํ ฯ **อาทิ**คฺคหเณน ปจฺฉิมปฺปมาณาทิํ ยํ กิญฺจิ ปฏํ, ทณฺฑปฏญฺจ สงฺคณฺหาติฯ

๕๘๒. **อธิฏฺฐาตุ**นฺติ ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐาตุํฯ **ฐปิเต**ติ อนธิฏฺฐาย ฐปิเตฯ **มหาปจฺจริยํ** ปน ‘‘อนาปตฺตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) อาหฯ **นตฺถิ โทสตา**ติ โทโส เอว โทสตาฯ ‘‘อตฺตโน สนฺตกภาวโต โมเจตฺวา ฐปิตํ สนฺธาย **มหาปจฺจริยํ** อนาปตฺติ วุตฺตา’’ติ วทนฺติฯ ‘‘อิมินา เภสชฺชํ เจตาเปสฺสามิ, อิทํ มาตุยา ทสฺสามี’’ติ ฐเปเนฺตน อธิฏฺฐาตพฺพํฯ ‘‘อิทํ เภสชฺชสฺส, มาตุยา’’ติ วิภชิตฺวา สสนฺตกภาวโต โมจิเต อธิฏฺฐานกิจฺจํ นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ โหติ เจตฺถ –

> ‘‘ยํ วตฺถํ ภิกฺขุนา ลทฺธํ, กตํ มาตาทิสนฺตกํ;
> นิสฺสคฺคิยํ น โหตีติ, ตมาหุ วินยญฺญุโน’’ติฯ

๕๘๓. **วสฺสมาเส จตุโร**ติ วสฺสาเน จตุโร มาเส, อธิฏฺฐานกิริยาย จตฺตาโร มาเส อวิเจฺฉโทติ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ วสฺสิเก จตฺตาโร มาเส นิวาเสตพฺพา สาฏิกา **วสฺสิกสาฏิกา**ฯ

๕๘๔. กณฺฑุํ ปฏิจฺฉาเทตีติ **กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิ,** กณฺฑุโรคาตุรสฺส ภิกฺขุโน ตปฺปฏิจฺฉาทนตฺถมนุญฺญาตจีวรเสฺสตมธิวจนํฯ โหนฺติ เจตฺถ –

> ‘‘**มาติกฏฺฐกถาย**สฺสา, กณฺฑุจฺฉาทิกสาฏิยา;
> น กาลาติกฺกเม วุตฺตํ, อธิฏฺฐานวิวฏฺฏนํฯ
>
> อธิฏฺฐานปหานเงฺค-สุ วุตฺตตฺตา วิเสสโต;

วีมํสิตพฺพํ วิญฺญูหิ, ตตฺถ ยํ การณํ สิยา’’ติฯ

๕๘๖. **‘‘อสมฺมุเข เอตนฺติ จา’’**ติ วจเนเนว สมฺมุเข ‘‘อิม’’นฺติ วิญฺญายติฯ วิจกฺขโณ ปจฺจุทฺธเรยฺยาติ โยชนาฯ

๕๘๗. อธิฏฺฐิตนฺติ **อธิฏฺฐานํ**ฯ

๕๘๘. **อิติ สพฺพมิท**นฺติ เอวํ วุตฺตํ อิทํ ติจีวราทีนํ ปมาณาทิสพฺพวิธานํฯ **เตจีวริกภิกฺขุโน**ติ ติจีวราธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐิตเตจีวริกสฺส วินยเตจีวริกสฺสฯ ติณฺณํ จีวรานํ สมาหาโร **ติจีวรํ,** ติณฺณํ ติจีวรานํ สมาหาโรติ ‘‘ติติจีวร’’นฺติ วตฺตพฺเพ เอกเทสสรูเปกเสสนเยน ‘‘ติจีวร’’นฺติ นวจีวรานิ สงฺคหิตานิ, ติจีวเร นิยุตฺโต เตจีวริโกติ วินยเตจีวริโก วุจฺจติฯ ธุตงฺคเตจีวริกสฺสาปิ ติจีวเร อิทเมว วิธานนฺติ โสปิ สงฺคยฺหติฯ อเญฺญสุ วา ปน ฉสุ จีวเรสุ ปริกฺขารโจฬํ เอกํ อํสกาสาวเมว วฏฺฏติฯ **ตถา วตฺวาวา**ติ ‘‘อิมํ ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐามี’’ติอาทินา นเยน วตฺวาฯ **ตํ** ปริกฺขารโจฬํฯ ปริกฺขารโจฬมสฺส อตฺถิ, ตตฺถ วา นิยุตฺโตติ **ปริกฺขารโจฬิโก**ฯ

๕๘๙. ‘‘ติจีวรํ ปน ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐาตุํ วฏฺฏติ, น วฏฺฏตี’’ติ อนุโยคํ กตฺวา ‘‘วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตตฺตา อิธ **‘‘ติจีวร’’**นฺติ จีวรตฺตยเมว วุตฺตํฯ ‘‘สุขปริหารตฺถํ เอกมฺปิ วิกเปฺปตพฺพ’’นฺติ วจนโต เอกเทเส สมุทาโยปจารวเสน เอกมฺปิ วิกเปฺปตพฺพเมว โหติฯ

ปริกฺขารโจฬํ กาตุมฺปิ วฏฺฏตีติ พทฺธสีมโต พหิ วสเนฺตน เอกเกน เตจีวริเกน อโนฺตอรุเณ อสติยา ตีสุ จีวเรสุ หตฺถปาเส อกเตสุ นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ โหตีติ, วินยกมฺมํ กาตุํ สภาคปุคฺคลานํ ทุลฺลภตฺตา จ สุขปริหารตฺถํ ตีสุ เอกํ วา สพฺพานิ เอว วา ติจีวรนาเมน กตาธิฏฺฐานานิ ปจฺจุทฺธริตฺวา ปริกฺขารโจฬนาเมน อธิฏฺฐาตุมฺปิ วฏฺฏตีติ วุตฺตํ โหติฯ

เอวํ อคฺคเหตฺวา ‘‘สเจ ติจีวรํ ปริกฺขารโจฬาธิฏฺฐานํ ลเภยฺย, อุโทสิตสิกฺขาปเท ปริหาโร นิรตฺถโก ภเวยฺยา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) วุตฺตํ มหาปทุมเตฺถรสฺส มตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘เอวํ จุโทสิเต’’**ติอาทิฯ **เอวํ เจ**ติ เอวํ ติจีวรํ ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐหิตฺวา ปริหริตุํ วฏฺฏติ เจฯ **อุโทสิเต**ติ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส อนนฺตเร ทุติยกถินสิกฺขาปเทฯ **วุโตฺต ปริหาโร**ติ ‘‘เอกกุลสฺส คาโม โหติ ปริกฺขิโตฺต จฯ อโนฺตคาเม จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา อโนฺตคาเม วตฺถพฺพ’’นฺติ อาทินา (ปารา. ๔๗๘) นเยน **ปทภาชนา**วสาเน วุโตฺต, อิธ จ ‘‘คามาทีสุ ปเทเสสู’’ติอาทินา นเยน อนนฺตรํ วกฺขมาโน ติจีวรสฺส ปริหรณวิธิฯ **นิรตฺถโก**ติ ปริกฺขารโจฬนาเมน อธิฏฺฐิตจีวรสฺส เตน วิธินา ติจีวรํ อปริหรนฺตสฺสาปิ ภิกฺขุโน อนาปตฺติภาวโต นิปฺปโยชโนติ อโตฺถฯ

๕๙๐. ตปฺปริหริตุมาห **‘‘น’’**อิจฺจาทิฯ น นิรตฺถโกติ โยชนาฯ เหตุํ ทเสฺสตุมาห **‘‘เตจีวริกเสฺสวา’’**ติอาทิฯ โย ติจีวรนาเมน อธิฏฺฐานํ อปจฺจุทฺธริตฺวา สติํ อุปฏฺฐเปตฺวา อโนฺตอรุเณ จีวรํ หตฺถปาสโต อโมเจตฺวา อรุณํ อุฏฺฐาเปติ, ตาทิสสฺส **เตจีวริกเสฺสว** ตสฺมิํ สิกฺขาปเท อุโทสิตปริหารสฺส ภควตา เทสิตตฺตาติ อโตฺถฯ ยสฺมา ตาทิสเสฺสว เตจีวริกสฺส อุโทสิตสิกฺขาปเท ปริหาโร วุโตฺต, **ตสฺมาฯ ตํ สพฺพมฺปี**ติ ตํ นววิธํ สพฺพมฺปิ จีวรํฯ **ปริกฺขารโจฬสฺสา**ติ ปริกฺขารโจฬนาเมน อธิฏฺฐหิตฺวา จีวรํ ปริภุญฺชิตุกามสฺส ปริกฺขารโจฬนาเมน อธิฏฺฐาตุํ **วฏฺฏติ**ฯ

๕๙๑. อิมินา อุโทสิตปริหารสฺส อนิรตฺถกภาวํ สาเธตฺวา อิทานิ ‘‘ติจีวรํ ปริกฺขารโจฬนาเมนาปิ อธิฏฺฐาตุํ วฏฺฏตี’’ติ อิมสฺส อธิกตฺถสฺส มหาการุณิเกน อนุญฺญาตภาเว กิริยนฺตรานุชานนสงฺขาตอธิกวจนสฺส ญาปกเหตุภาวํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อธิเฏฺฐตี’’**ติอาทิฯ อิมสฺมิํเยว สิกฺขาปเท อนาปตฺติวาเร ‘‘อนาปตฺติ อโนฺตทสาหํ อธิเฏฺฐติ, วิกเปฺปตี’’ติ ปาเฐ อนาปตฺติภาเว ‘‘อธิเฏฺฐตี’’ติ เอตฺตเกเนว ปริยเตฺต (ปารา. ๔๖๙) ‘‘วิกเปฺปตี’’ติ กิริยนฺตรานุชานเนน ปการนฺตเรนาปิ โทโส นตฺถีติ อธิปฺปายสฺส วิญฺญาปิตตฺตาติ อโตฺถฯ

๕๙๒. **เอวํ กโรนฺตสฺสา**ติ ติจีวรนาเมน อธิฏฺฐานํ ปจฺจุทฺธริตฺวา ปริกฺขารโจฬนาเมน อธิฏฺฐหนฺตสฺสฯ อิทานิ อติปฺปสงฺคํ ทเสฺสตุกามสฺส โจทกสฺส อธิปฺปายํ ทเสฺสตุมาห **‘‘เอว’’**นฺติอาทิฯ มูลาธิฏฺฐานํ ปหาย กาตพฺพปฺปการนฺตรสฺสาปิ วิชฺชมานตฺตา ติจีวรํ ปจฺจุทฺธริตฺวา มุขปุญฺฉนาทิกํ กตฺวา อธิฏฺฐหโตปิ โทโส น สิยาติ กสฺมา นาปชฺชตีติ อโตฺถฯ นอิติ อติปฺปสงฺคนิวารเณฯ

๕๙๓. **กิจฺจวิธานโต**ติ เตสํ มุขปุญฺฉนาทีนํ อตฺตโน อตฺตโน กิจฺจสฺส สาธนโต, ตาทิสํ กิจฺจวิเสสาเปกฺขํ วินา ตํตํนาเมน อธิฏฺฐาตุํ น ยุชฺชตีติ อธิปฺปาโยฯ **อกิจฺจสฺสา**ติ มุขปุญฺฉนาทิกิจฺจรหิตสฺสฯ **อธิกสฺสา**ติ ปจฺจุทฺธริตฺวา ปฐมํ อธิฏฺฐานสฺส วิชหิตตฺตา อติเรกสฺสฯ **อสฺสา**ติ ติจีวรสฺสฯ **อธิฏฺฐานํ ตุ ยุชฺชตี**ติ ทสาหํ อนติกฺกมิตฺวา ปริกฺขารโจฬนาเมน อธิฏฺฐานํ ปน ยุชฺชติฯ

๕๙๔. นิธานสฺส มุขํ อุปาโยติ **นิธานมุขํ,** อนฺตรวาสกาทิตํตํจีวรนาเมน อธิฏฺฐานโต อติเรกํ ยํ กิญฺจิ จีวรํ ยถา ฐปิตํ อาปตฺติํ น กโรติ, ตถา นิธานสฺส อุปาโยติ อโตฺถฯ **เอตํ** ปริกฺขารโจฬาธิฏฺฐานํฯ **มหาปจฺจริย**นฺติ พฺราหฺมณติสฺสภเย ภิกฺขุสงฺฆํ ชมฺพุทีปํ เนตุํ สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส อาณตฺติยา วิสุกเมฺมน นิมฺมิตมหาปจฺจริยํ นิสีทิตฺวา ลิขิตตฺตา ตํนามกายํ วินยฏฺฐกถายํ, ‘‘มหาปจฺจริยาทิสู’’ติปิ ลิขนฺติฯ

๕๙๕. ปริกฺขารโจฬนาเมน อธิฏฺฐานวิธานสฺส วุตฺตปฺปมาณํ กตมนฺติ อาห **‘‘จีวร’’**นฺติอาทิฯ ‘‘นิทาเน อุปฺปตฺติโต’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **‘‘จีวรํ ปริปุณฺณ’’**นฺติ **นิทาเน** ‘‘ติจีวรํ สมฺปุณฺณํ วิชฺชติ, อิทมติเรกจีวรํ กิํ กาตพฺพ’’นฺติ ภิกฺขูหิ ภควโต อาโรจิตวตฺถุมฺหิ ฯ **อุปฺปตฺติโต**ติ ปริกฺขารโจฬาธิฏฺฐานสฺส อุปฺปนฺนตฺตา, อนุญฺญาตตฺตาติ อโตฺถฯ ‘‘เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขูนํ ปริปุณฺณํ โหติ ติจีวรํ, อโตฺถ จ โหติ ปริสฺสาวเนหิปิ ถวิกาหิปิฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ ภิกฺขเว ปริกฺขารโจฬก’’นฺติ (มหาว. ๓๕๗) เอตฺถ **ปาฬิยํ** เอวํ วิปฺปวาสสุขตฺถํ นาเมนาธิฏฺฐิตติจีวรํ อธิฏฺฐานํ ปจฺจุทฺธริตฺวา ปริกฺขารโจฬนาเมน อธิฏฺฐาตุํ วฏฺฏตีติ สาธเนน ตเทกสาธนตฺตา เอว เอกมฺปิ จีวรํ วิกเปฺปตุํ วฏฺฏตีติ วุตฺตเมว โหติฯ เตเนวาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘เอวญฺจ สติ โย ติจีวเร เอเกน จีวเรน วิปฺปวสิตุกาโม โหติ, ตสฺส ติจีวราธิฏฺฐานํ ปจฺจุทฺธริตฺวา วิปฺปวาสสุขตฺถํ วิกปฺปนาย โอกาโส ทิโนฺน โหตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙)ฯ

๕๙๖-๘. เอตฺตาวตา กปฺปิยจีวรญฺจ ตตฺถ กตฺตพฺพญฺจ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อกปฺปิยจีวรํ ทเสฺสตุมาห **‘‘กุสวากาที’’**ติอาทิฯ **กุส**นฺติ ทพฺพติณํฯ **วากก**นฺติ รุกฺขาทีนํ วากํฯ **อาทิ**-สเทฺทน ผลกํ คหิตํ, **จีร**-สโทฺท จีวรปริยาโย, อิมสฺมิํ กุสาทโย คเนฺถตฺวา กเต จีวเรเยว วตฺตติฯ **เกสชํ กมฺพล**นฺติ มนุสฺสเกเสหิ วีตกมฺพลญฺจฯ **วาลชํ กมฺพล**นฺติ อสฺสวาลจมรวาเลหิ วีตกมฺพลญฺจฯ **อุลูกปกฺข**นฺติ โกสิยสกุณปตฺตํฯ อิธ ปน ตํ คเนฺถตฺวา กตจีวรเมว คเหตพฺพํฯ **อชินกฺขิเป**ติ อชินทีปิจเมฺมฯ ‘‘ธารยโต ถุลฺลจฺจย’’นฺติ ปเจฺจกํ สมฺพโนฺธฯ

กทลิทุเสฺสติ กทลิวากมยวเตฺถฯ **เอรกทุเสฺส**ติ เอรกมยวเตฺถฯ **อกฺกทุเสฺส**ติ อกฺกทเณฺฑ วา เตสํ สุตฺตานิ วา คเหตฺวา กตวเตฺถฯ **โปตฺถเก**ติ มกจิวากมยวเตฺถฯ **ติรีเฏ วา**ติ เอวํนามเก รุกฺขตเจฯ **เวฐเน**ติ สีสเวฐเนฯ **กญฺจุเก**ติ กวเจฯ

สพฺพนีลเกติ เกวลนีลเกฯ เอส นโย **มเญฺชฏฺฐา**ทีสุฯ **มหานามรเตฺต**ติ ตนุปทุมทลวณฺณรเตฺตฯ **มหารงฺครเตฺต**ติ สตปทิวณฺณรเตฺตฯ

๕๙๙. **อจฺฉินฺนทสเก**ติ อจฺฉินฺนา ทสา ยสฺส, ตสฺมึ จีวเรฯ เอส นโย **ทีฆทเส**ปิฯ **ผลทเส**ติ ผลสทิสคนฺถิตา ทสา ยสฺส, ตสฺมึฯ **ปุปฺผทเส**ติ กณฺณิกํ พนฺธิตฺวา วิกาเสตฺวา กตา ทสา ยสฺส, ตสฺมึ จีวเรติ อโตฺถฯ **อจฺฉินฺนจีวรสฺสา**ติ นคฺคํ กตฺวา โจเรหิ วิลุตฺตจีวรสฺส ฯ **เอตฺถา**ติ กุสวากาทีสุ, สพฺพนีลาทีสุ จฯ **กิญฺจี**ติ เอกมฺปิ อกปฺปิยํ นตฺถิ อนนุโลมิกํ นตฺถิฯ ''นเคฺคน เอเตสุ อกปฺปิยจีวเรสุ ยํกิญฺจิ ลทฺธํ, เตน หิริโกปินํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปจฺฉา กปฺปิยจีวเร ลเทฺธ ตํ อธิวาเสตฺวา อิทํ อกปฺปิยจีวรํ ปริจฺจชิตพฺพํฯ สพฺพนีลกาทิวเตฺถสุ ลเทฺธสุ กปฺปิยรชเนน รชิตฺวา, ตํ วณฺณํ นาเสตฺวา วา กปฺปิยวตฺถานิ อุภยปเสฺสสุ อลฺลิยาเปตฺวา, ปฏิจฺฉาเทตฺวา วา นิวาเสตุํ วฏฺฏตี''ติ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

๖๐๐. **''อโนฺตทสาห''**นฺติ อิทํ ''อธิเฏฺฐตี''ติอาทีหิ สพฺพปเทหิปิ โยเชตพฺพํฯ **วิสฺสเชฺชตี**ติ อญฺญสฺส เทติฯ อิธ ทานํ ทุวิธํ สมฺมุขาทานํ, ปรมฺมุขาทานนฺติฯ ปฏิคฺคาหกํ ทิสฺวา ''อิทํ ตุยฺหํ ทมฺมี''ติ ทานํ **สมฺมุขาทานํ** นามฯ ปรมฺมุขา ''อิทํ อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมี''ติ ทินฺนํ **ปรมฺมุขาทานํ**ฯ ''อิทํ ตวํ คณฺหาหี''ติ วา ''ตุยฺหํ คณฺหาหี''ติ วา วุเตฺต ''มยฺหํ คณฺหามี''ติ สเจ วทติ, ทานคหณทฺวยมฺปิ สุทฺธํฯ ''อิทํ ตว สนฺตกํ กโรหิ, ตว สนฺตกํ โหตุ, ตว สนฺตกํ โหตี''ติ ทายเกน วุเตฺต คณฺหโนฺตปิ ''มม สนฺตกํ กโรมิ, มม สนฺตกํ โหตุ, มม สนฺตกํ โหตี''ติ วทติ เจ, ทานํ, คหณญฺจ อสุทฺธํ โหติฯ ''ตว สนฺตกํ กโรหี''ติ วุเตฺต ปน ''สาธุ ภเนฺต มยฺหํ คณฺหามี''ติ วตฺวา คณฺหาติ, คหณํ สุทฺธํฯ ''อิทํ ตุยฺหํ คณฺหาหี''ติ วุเตฺต ''อหํ น คณฺหามี''ติ วทติ, ปุน ''ทินฺนํ มยา, ตุยฺหํ คณฺหาหี''ติ วุเตฺต อิตโรปิ ปุน ปฏิกฺขิปติ, ตํ จีวรํ กสฺสจิ อสนฺตกตฺตา ทสาหาติกฺกเมนาปิ นิสฺสคฺคิยํ น โหตีติ ปจฺฉา เตสุ ทฺวีสุ โย อิจฺฉติ, เตน อธิฏฺฐาย ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ สพฺพมิทํ **อฏฺฐกถาย** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙ อตฺถโต สมานํ) วุตฺตํฯ

อธิฏฺฐิตจีวเร อธิฏฺฐาเน เวมติเกน อตฺตโน วิมตึ ปฐมํ อาวิ กตฺวา ''สเจ อนธิฏฺฐิตํ, เอวํ กเต กปฺปิยํ โหตี''ติ จิเนฺตตฺวา นิสฺสเชฺชตฺวา วินยกมฺมํ กโรนฺตสฺส มุสาวาทโทโส นาปชฺชติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''น หิ เอวํ ชานาเปตฺวา วินยกมฺมํ กโรนฺตสฺส มุสาวาโท โหตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙)ฯ ''เกจิ 'ตถา เวมติกจีวรํ อเญฺญน วิสฺสาเสน คเหตฺวา ปุน ทาตพฺพ'นฺติ วทนฺติ, ตํ น สุนฺทร''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙ โถกํ วิสทิสํ) ตเตฺถว วุตฺตํฯ

วินสฺสตีติ โจราทีหิ วินสฺสติฯ ''นสฺสติ, ฑยฺหติ, อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหนฺตี''ติ อิมานิปิ วินาสปฺปการตฺตา ''วินสฺสตี''ติ อิมินาว สงฺคยฺหนฺติฯ ตตฺถ **''นสฺสตี''**ติ อิทํ โจราทีหิ หฏํ สนฺธาย วุตฺตํ, **''วินสฺสตี''**ติ อิทํ อุนฺทูรขายิตาทึ สนฺธาย วุตฺตํ, **''ฑยฺหตี''**ติ อคฺคินา ทฑฺฒํ สนฺธายฯ **วิสฺสาเส**ติ เอตฺถ สนฺทิโฏฺฐ จ สมฺภโตฺต จ อาลปิโต จ ชีวติ จ คหิเต จตฺตมโน โหตีติ ปญฺจงฺคสมนฺนาคเตน อตฺตนิ วิสฺสาเสน อเญฺญน คหิเตติ อโตฺถฯ **ปกาสิตา**ติ ''อนาปตฺติ อโนฺตทสาหํ อธิเฏฺฐตี''ติอาทินา (ปารา. ๔๖๙) นเยน วุตฺตาฯ

๖๐๑. อิทํ ปน สมุฏฺฐานํ นาเมน กถินสมุฏฺฐานํ นามาติ อโตฺถฯ อิทํ กถินสมุฏฺฐานํ นาม กายวาจโต จ กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติฯ อติเรกจีวรภาวสฺส ชานนจิเตฺตน ปณฺณตฺติชาน

นจิเตฺต อสติปิ อาปตฺติสมฺภวโต **อจิตฺตํ**ฯ อนธิฏฺฐานโต, อวิกปฺปนโต จ **อกฺริยํ**ฯ กมฺมฏฺฐาน มนุยุญฺชนฺโต วา เจติยาทิํ วนฺทนฺโต วา เอกาทสมํ อรุณํ อุฏฺฐาเปติ, กุสลจิตฺโต อาปชฺชติ, กลหาทิปสุโต วา วีติกฺกมํ ชานนฺโต วา อุฏฺฐาเปติ, อกุสลจิตฺโต อาปชฺชติ, ขีณาสโว ปน อ สติยา วา ปณฺณตฺติํ อชานนฺโต วา ตถา กโรนฺโต อพฺยากตจิตฺโต อาปชฺชตีติ **ติจิตฺตํ**ฯ วุตฺตน เยน กมฺมฏฺฐานาทิมนุยุญฺชนฺตสฺส โสมนสฺสจิตฺตสมงฺคิโน สุขเวทนา, อุเปกฺขาจิตฺตสมงฺคิโน อุเปกฺขาเวทนา, กลหาทิปสุตสฺส โทมนสฺสจิตฺตสมงฺคิโน ทุกฺขเวทนา โหตีติ **ติเวทนํ**ฯ เอส นโย อุปริปิ เอวรูเป ฐาเน โยเชตพฺโพฯ

ปฐมกถินกถาวณฺณนาฯ

๖๐๒. **คามาทีสุ ปเทเสสุ ติปญฺจสู**ติ ติจีวรานิ นิกฺขิปิตฺวา วิปฺปวาเสน โทสํ, อุปฺปชฺ ชนฏฺฐานญฺจ ทเสฺสตุํ ‘‘คาโม เอกูปจาโร’’ติอาทินา (ปารา. ๔๗๗) นเยน **ปาฬิยํ** วุตฺตคา มนิเวสนอุโทสิตอฏฺฏมาฬปาสาทหมฺมิยนาวาสตฺถเขตฺตธญฺญกร- ณอารามวิหารรุกฺ ขมูลอโชฺฌกาสสงฺขาเตสุ ปนฺนรสสุ จีวรนิเกฺขปฏฺฐาเนสูติ วุตฺตํ โหติฯ เอตฺถ **คาโม** นาม เอ กกุฏิกาทิคาโมฯ

นิเวสนํ นาม คามโต พหิ จตุสาลาทิโก เคโหฯ เตนาห **คณฺฐิปเท** ‘‘คามนิเวสนานํ วิ เสสํ วทนฺตา ‘ปุน เอกปริเจฺฉทํ กตฺวา นิเวสิตา พหุเคหา นิเวสนํ นาม โหนฺตี’ติ วทนฺติ, ตสฺ มา อิทํ นิเวสนาทิ สพฺพํ ‘คามโต พหี’ติ คเหตพฺพ’’นฺติฯ อิทญฺจ ตเตฺถว วุตฺตํ ‘‘นิเวสนาทิกํ อโนฺตคาเม เจ โหติ, คาเม วุตฺตปริหารเสฺสว ลพฺภนโต อโนฺตคามโต พหี’ติ คเหตพฺพ’’นฺติฯ

อฏฺฐกถายํ ‘‘อุโทสิโตติ ยานาทีนํ ภณฺฑานํ สาลา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๘๒-๔๘๗) วุตฺตสรูปํ **อุโทสิตํ** นามฯ ‘‘อโฏฺฏติ ปฏิราชาทิปฏิพาหนตฺถํ อิฏฺฐกาหิ กโต พหลภิตฺติโก จตุ ปญฺจภูมิโก ปติสฺสยวิเสโส’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๘๒-๔๘๗) วุตฺตสรูโป **อโฏฺฏ** นามฯ ‘‘มาโฬติ เอกกูฏสงฺคหิโต จตุรสฺสปาสาโท’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๔๘๒-๔๘๗) วุโตฺต เอ กกณฺณิกสงฺคหิโต จตุรสฺสเคโห **มาโฬ** นามฯ **ปาสาโท**ติ ทีฆปาสาโทฯ **หมฺมิย**นฺติ มุณฺฑจฺฉทนปาสาโทฯ **นาวา**ติ ยานปฺปตฺติฯ **สตฺถ**นฺติ ชงฺฆสตฺถสกฏสตฺถวเสน ทุวิโธ ชน สมูโห, โส จ นิวิฏฺฐานิวิฏฺฐวเสน ปเจฺจกํ ทุวิโธฯ ตตฺถ นิวิเฏฺฐ วติอาทิปริเกฺขโปปิ โหเตวฯ

เขตฺตนฺติ ยวเขตฺตาทิเขตฺตํฯ **ธญฺญกรณํ** ขลํฯ **อาราโม** ปุปฺผาราโม, ผลาราโม จฯ **วิ หาโร**ติ เอกมฺปิ เสนาสนํ วุจฺจติฯ ‘‘รุโกฺข นาม ยํ มชฺฌนฺติเก กาเล สมนฺตา ฉายา ผรตี’’ติ (ปารา. ๔๙๔) วุตฺตปฺปมาณปริจฺฉโนฺน **รุโกฺขฯ อโชฺฌกาโส** นาม สตฺตพฺภนฺตโร, โส วิญฺ จาฏวิอาทิอคามการเญฺญ จ มจฺฉพนฺธานํ อคมนปเถ สมุทฺทที เป จ ลพฺภติฯ **มจฺฉพนฺธานํ อ คมนปโถ** นาม อุทกปิฏฺฐิยา คนฺตฺวา ปุน ตทเหว เคหํ อาคนฺตุํ อสกฺกุเณยฺยตาย ทูโร สมุทฺทปฺปเทโส วุจฺจติฯ

อยํ คามาทิโก ปเจฺจกํ เอกูปจาโร, นานูปจาโรติ ทุวิโธฯ ตตฺถ อโชฺฌกาสํ วินา คามาทิ โก ตํตํราชาทิสามิกกุลานํ เอกตฺถนานตฺถวเสน เอกกุลสนฺตโก เจ โหติ, เอกูปจาโรฯ นานา กุลสนฺตโก เจ, นานูปจาโร โหติฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘คาโม เอกูปจาโร นาม เอกกุลสฺส คาโม โหตี’’ติอาทิ (ปารา. ๔๗๘)ฯ **อฏฺฐกถายมฺปิ** วุตฺตํ ‘‘เอกกุลสฺส คาโมติ เอกสฺส รโญฺญ วา โภชกสฺส วา คาโม’’ติ จ ‘‘นานากุลสฺส คาโมติ นานาราชูนํ วา โภชกานํ วา คาโม เวสาลีกุสิ นาราทิสทิโส’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๗๙) จฯ

เอกกุเลน การาปิโต วิหาโร เอกูปจาโร, นานากุเลหิ การาปิโต นานูปจาโร โหติฯ ยถาห **คณฺฐิปเท** ‘‘วิหาเร เอกกุลนานากุลโวหาโร การาปกานํ วเสน วุโตฺต’’ติฯ อโชฺฌกาเส ปน อุปจารเภโท อพฺภนฺตรวเสน เวทิตโพฺพฯ วุตฺตเญฺจตํ **ปาฬิยํ** ‘‘อโชฺฌกาโส เอกูปจาโร นาม อคามเก อรเญฺญ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา เอกูปจาโรฯ ตโต ปรํ นานูปจาโร’’ติฯ อิธ เอกํ **อพฺภนฺตรํ** อฎฺฐวีสติรตนํ โหติฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘เอกํ อพฺภนฺตรํ อฎฺฐวีสติหตฺถ’’นฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๘๙)ฯ เอวํ สเงฺขปโต วุตฺตสรูปปฺปเภทานิ ปนฺนรส ฐานานิ ทเสฺสตุมาห ‘‘คามาทีสุ ปเทเสสุ ติปญฺจสู’’ติฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน ปาฬิอฎฺฐกถาวณฺณนโต เวทิตโพฺพฯ

‘‘ติจีวเรน วิปฺปวาเสยฺยาติ สงฺฆาฎิยา วา อุตฺตราสเงฺคน วา อนฺตรวาสเกน วาฯ อโนฺต คาเม จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา’’ติ (ปารา. ๔๗๖, ๔๗๘) วจนโต เอตฺถ **ติจีวรนฺ**ติ ติณฺณํ จีวรานมญฺญตรเมว จีวรํ วตฺตพฺพํฯ **เอกรตฺตนฺ**ติ วิปฺปวาสกิริยาย อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ **อปิ**-สเทฺทน กิํ ปน ทิรตฺตาทิกนฺติ ทเสฺสติฯ

สงฺฆสมฺมุติยา วินาติ ติจีวรํ ปริหริตุํ อสมเตฺถน คิลาเนน ภิกฺขุนา สงฺฆํ วนฺทิตฺวา อุกฺกุฎิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคยฺห ‘‘อหํ ภเนฺต คิลาโน, น สโกฺกมิ ติจีวรํ อาทาย ปกฺกมิตุํ, โสหํ ภเนฺต สงฺฆํ ติจีวเรน อวิปฺปวาสสมฺมุติํ ยาจามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ ยาจิเตน สเงฺฆน ตสฺส ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย ทินฺนํ อวิปฺปวาสสมฺมุติํ วินาติ วุตฺตํ โหติฯ ตถา ลทฺธสมฺมุติกสฺส คิลานสฺส ภิกฺขุโน ตสฺมิํ เคลเญฺญ อวูปสเนฺต วา วูปสเนฺตปิ จีวรนิเกฺขปฎฺฐานํ อาคมนกาเล วา อุปฺปเนฺน อเญฺญปิ โรเค อวูปสเนฺต ตายเยว สมฺมุติยา น โทโสฯ

๖๐๓. ***ภิกฺขุโน***ติ อลทฺธสมฺมุติกสฺส ภิกฺขุโนฯ **เตน** จีวเรนฯ **วิปฺปวตฺถุํ น วฎฺฎตี**ติ วินา วสิตุํ น วฎฺฎติฯ กิํ วุตฺตํ โหติ? ‘‘เอกกุลสฺส คาโม โหติ ปริกฺขิโตฺต จ, อโนฺตคาเม จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา อโนฺตคาเม วตฺถพฺพํฯ อปริกฺขิโตฺต โหติ, ยสฺมิํ ฆเร จีวรํ นิกฺขิตฺตํ โหติ, ตสฺมิํ ฆเร วตฺถพฺพํ, หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ นานากุลสฺส คาโม โหติ ปริกฺขิโตฺต จ, ยสฺมิํ ฆเร จีวรํ นิกฺขิตฺตํ โหติ, ตสฺมิํ ฆเร วตฺถพฺพํ สภาเย วา ทฺวารมูเล วา, หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพ’’นฺติ อาทินา (ปารา. ๔๗๘) นเยน **ปาฬิยา** วุตฺตฎฺฐานโต พหิ อรุณํ อุฎฺฐาเปตุํ น วฎฺฎตีติ วุตฺตํ โหติฯ

อิมสฺมิํ ปาเฐ **‘‘ปริกฺขิโตฺต’’**ติ อิทํ ปากาเรน วา วติยา วา ปริขาย วา ปริกฺขิตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **หตฺถปาสา วา**ติ เอตฺถ **หตฺถปาสา** นาม อฑฺฒติยรตนํ โหติฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘ตํ ฆรํ สมนฺตโต หตฺถปาสา น วิชหิตพฺพํ, อฑฺฒเตยฺยรตนปฺปมาณา ปเทสา อุทฺธํ น วิชหิตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหตี’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๗๗-๔๗๘)ฯ

วิปฺปวสนฺตสฺส โก โทโสติ อาห **‘‘โหติ…เป…. อรุณุคฺคเม’’**ติฯ อนุญฺญาตฎฺฐานโต หิ พหิ จีวเรน วินา อรุณํ อุฎฺฐาเปนฺตสฺส ตํ จีวรํ นิสฺสชฺชิตพฺพํ โหติ, ตํเหตุกา ปาจิตฺติยาปตฺติปิ โหตีติ อโตฺถฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘นิสฺสชฺชิตฺวา…เป…. วิญฺญุนา’’ติฯ

๖๐๔. **นฺหายนฺตเสฺสวา**ติ จีวรสฺส หตฺถปาสโต ทูเร นหายนฺตเสฺสว, อนาทเร สามิวจนํฯ

๖๐๖. อจฺฉินฺนํ วิลุตฺตํ จีวรํ ยสฺส โส **อจฺฉินฺนจีวโร,** ภิกฺขุ, ตสฺส ฐานํ **อจฺฉินฺนจีวรฎฺฐานํ,** ตสฺมิํฯ

๖๐๗. **นิวาเสตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘อนฺตรวาสก’’นฺติ จ **คเหตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘อิตรานี’’ติ จ เส โสฯ อิทญฺจ คนฺตพฺพฏฺฐาเน, อาสเนฺน มเคฺค จ มนุสฺสสมฺพาเธ อสติ กตฺตพฺพทสฺสนํฯ อิตรตฺถ นิวาเสตฺวา, ปารุปิตฺวา จ สงฺฆาฏึ อํเส กตฺวาว คนฺตพฺพํ โหติฯ วิหาเร สภาเคสุ อลพฺภมาเนสุ อาสนสาลมฺปิ คนฺตฺวา สภาคสฺส สนฺติเก วินยกมฺมํ กตฺตพฺพนฺติ **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๙๕ อตฺถโต สมานํ) วุตฺตํฯ **‘‘นิสฺสชฺชิตฺวา’’**ติ อิมินา ‘‘อิทํ เม ภเนฺต จีวรํ รตฺติวิปฺปวุตฺถํ อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา นิสฺสคฺคิยํ, อิมาหํ สงฺฆสฺส นิสฺสชฺชามี’’ติ สเงฺฆ วา ‘‘อิทํ เม ภเนฺต จีวรํ…เป.… อหํ อายสฺมนฺตานํ นิสฺสชฺชามี’’ติ ติณฺณํ, ทฺวินฺนํ วา สนฺติเก วา ‘‘อิทํ เม อาวุโส…เป.… อิมาหํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามี’’ติ เอกสฺส สนฺติเก วา วตฺวา นิสฺสชฺชิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **วิญฺญุนา**ติ เอวํ นิสฺสคฺคิยวตฺถุนิสฺสชฺชนาทินานปฺปการวิธิชานนเกน ญาณวตาติ อโตฺถฯ

๖๐๘. **ตํ** นิสฺสคฺคิยจีวรํฯ

๖๐๙. **‘‘อเทนฺตสฺส จ นิสฺสฏฺฐํ ทุกฺกฏ’’**นฺติ อิมินา ‘‘พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน อาปตฺติ ปฏิคฺคเหตพฺพา, นิสฺสฏฺฐจีวรํ ทาตพฺพ’’นฺติ วุตฺตตฺตา อิมํ วิธึ ชานนตาย **พฺยเตฺตน** ยถาวิธึ กาตุํ สมตฺถตาย **ปฏิพเลน ขนฺธเก** (จูฬว. ๒๓๙) อาคตนเยน อาปตฺตึ ปฏิคฺคเหตฺวา นิสฺสฏฺฐจีวรํ หเตฺถน คเหตฺวา นิสีทาเปตฺวา สเจ สโงฺฆ โหติ, ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ, อิทํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน นิสฺสคฺคิยํ สงฺฆสฺส นิสฺสฏฺฐํ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺยา’’ติ, สเจ ตโย โหนฺติ, ‘‘สุณนฺตุ เม อายสฺมนฺตา, อิทํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน นิสฺสคฺคิยํ อายสฺมนฺตานํ นิสฺสฏฺฐํ, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อายสฺมนฺตา อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺยุ’’นฺติ, สเจ เอกโก โหติ, ‘‘อิมํ จีวรํ อายสฺมโต ทมฺมี’’ติ ทาตพฺพํ, นิสฺสฏฺฐจีวรํ ‘‘อตฺตโนเยว ทินฺน’’นฺติ สุทฺธสญฺญาย คเหตฺวา อเทนฺตสฺส ทุกฺกฏํ โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

ตสฺส สนฺตกภาวํ ญตฺวา เลเสน วิลุมฺปนฺตสฺส ปน ภณฺฑคฺฆวเสน ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยปาราชิกาปตฺติโย โหนฺติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ตสฺส สนฺตกภาวํ ปน ญตฺวา เลเสน อจฺฉินฺทโนฺต ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา กาเรตโพฺพ’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙)ฯ **ปริยาปุตน**ฺติ ‘‘น ภิกฺขเว นิสฺสฏฺฐจีวรํ น ทาตพฺพํ, โย น ทเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๔๗๐) **ปาฬิยํ** วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ

๖๑๐-๑. เถเร ทหเร จาติ เอเตสุ อุโภสุปิ มคฺคํ คจฺฉเนฺตสูติ โยชนาฯ **‘‘เถเร’’**ติ อิมินา อนิสฺสิตภาวมาห, **‘‘ทหเร จา’’**ติ อิมินา นิสฺสิตภาวํฯ **โอหีเน**ติ โอสกฺกิเตฯ สเจ โส เถโร นิสฺสยาจริโย ภเวยฺยาติ อธิปฺปาเยนาห **‘‘ครุ’’**นฺติฯ **ตสฺมึ** ทหเรฯ **วตฺถ**นฺติ ตสฺส หเตฺถ ฐิตจีวรํฯ **น ปสฺสมฺภตี**ติ ธุรนิเกฺขปํ อกตฺวา คมเนน สอุสฺสาหตฺตา นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิ น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ เตเนว ‘‘มุหุตฺต’’นฺติอาทิมาหฯ

๖๑๔. ปจฺจุทฺธาเร อโนฺตเยวารุเณติ อิมินา สมฺพโนฺธ, ทหรภิกฺขุโน ทูรภาวญฺจ อรุณุคฺคมนญฺจ ญตฺวา จีวรสฺส อนิสฺสคฺคิยตฺถํ ตสฺส หเตฺถ ฐิตภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา ปุรารุณา ปจฺจุทฺธเรติ อโตฺถฯ **วิสฺสเชฺชตี**ติ อญฺญสฺส เทติฯ **วินสฺสตี**ติ โจราทีหิ นสฺสติฯ

ทุติยกถินกถาวณฺณนาฯ

๖๑๖. **อกาลจีวร**นฺติ ‘‘อกาลจีวรํ นาม อนตฺถเต กถิเน เอกาทสมาเส อุปฺปนฺนํ, อตฺถเต กถิเน สตฺตมาเส อุปฺปนฺนํ, กาเลปิ อาทิสฺส ทินฺน’’นฺติ (ปารา. ๕๐๐) วจนโต อนตฺถตกถิเน วิหาเร ‘‘จีวรมาโส’’ติ โย ปุพฺพกตฺติกกาฬปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย ยาว อปรกตฺติกปุณฺณมี, ตาว มาโส วุจฺจติ, ตโต ปเรสุ เอกาทสสุ มาเสสุ อุปฺปนฺนญฺจ อตฺถตกถิเน วิหาเร โย จีวรมาโส, เหมนฺตา จ จตฺตาโร มาสาติ ปญฺจมาสโต พหิ สตฺตสุ มาเสสุ อุปฺปนฺนญฺจ อตฺถตกถิเน ปญฺจ มาสา ยถาปริจฺฉินฺนกาเล สงฺฆสฺส จ ‘‘อิทํ อกาลจีวรํ ทมฺมี’’ติ ปุคฺคลสฺส จ ‘‘อิทํ ตุยฺหํ ทมฺมี’’ติ ทินฺนเญฺจติ อิทํ อกาลจีวรนฺติ อโตฺถฯ ‘‘อุปฺปนฺน’’นฺติ เสโส, ‘‘อุปฺปเชฺชยฺย สงฺฆโต วา คณโต วา ญาติโต วา มิตฺตโต วา ปํสุกูลโต วา อตฺตโน วา ธเนนา’’ติ (ปารา. ๕๐๐) วจนโต สงฺฆสฺส วา ‘‘อิทํ สุตฺตนฺติกคณสฺส เทม, อิทํ อาภิธมฺมิกคณสฺส เทมา’’ติอาทินา นเยน คณสฺส วา ทินฺนโต อตฺตโน วสฺสเคฺคน วา ญาติอาทิโต วา สุสานาทิปํสุกูลเขตฺตโต วา อตฺตโน สนฺตเกน สุตฺตกปฺปาสาทิกปฺปิยวตฺถุโต วา อุปฺปนฺนจีวรนฺติ อโตฺถฯ

มาสปรมํ นิกฺขิเปติ มาโส ปรมํ ปมาณํ เอตสฺส นิกฺขิปนสฺสาติ มาสปรมํ, นิกฺขิปนนฺติ กิริยาวิเสสนํ กาตพฺพํ, มาสปรมํ นิกฺขิปนํ กเรยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อากงฺขมาเนน ภิกฺขุนา ปฏิคฺคเหตพฺพํ, ปฏิคฺคเหตฺวา ขิปฺปเมว กาเรตพฺพํ, โน จสฺส ปาริปูริ, มาสปรมํ เตน ภิกฺขุนา ตํ จีวรํ นิกฺขิปิตพฺพํ อูนสฺส ปาริปูริยา’’ติ (ปารา. ๕๐๐) วจนโต เอวํ อุปฺปนฺนํ จีวรํ อิจฺฉเนฺตน ปฏิคฺคเหตฺวา สเจ ปโหติ, ทสาหมนติกฺกาเมตฺวา กาเรตพฺพํฯ สเจ นปฺปโหติ, อูนสฺส ปริปูรณตฺถํ มาสปรมํ ฐเปตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

กทา เอวํ นิกฺขิปิตพฺพนฺติ อาห **‘‘สติ ปจฺจาสายา’’**ติ, ‘‘ปจฺจาสา โหติ สงฺฆโต วา คณโต วา ญาติโต วา มิตฺตโต วา ปํสุกูลโต วา อตฺตโน วา ธเนนา’’ติ (ปารา. ๕๐๐) วุตฺตสงฺฆาทิโต อตฺตโน วสฺสคฺคาทิโต ลเภยฺย, เตน ‘‘อิมสฺส อูเน ปริปุเณฺณ กาเรสฺสามี’’ติ ปจฺจาสาย สติ เอวํ นิกฺขิปิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **ตโต อุทฺธํ ฐเปตุํ น วฏฺฏตี**ติ มาสโต อติเรกกาลํ นิกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติ, นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยํ โหตีติ อโตฺถฯ

ยทิ เอวํ ‘‘ตทหุปฺปเนฺน มูลจีวเร ปจฺจาสาจีวรํ อุปฺปชฺชติ, ทสาหา กาเรตพฺพํ…เป.… วีเส อุปฺปเนฺน มูลจีวเร ปจฺจาสาจีวรํ อุปฺปชฺชติ, ทสาหา กาเรตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๕๐๐) กสฺมา อาหาติ? ปจฺจาสาจีวรสฺส ทสทิวเส อติกฺกมฺม ฐเปตุํ อยุตฺตตฺตา, มูลจีวรสฺส ตคฺคติกตฺตา เอวํ วุตฺตํฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘มูลจีวรสฺส อุปฺปนฺนทิวสโต ยาว วีสติโม ทิวโส, ตาว อุปฺปนฺนํ ปจฺจาสาจีวรํ มูลจีวรํ อตฺตโน คติกํ กโรตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๐๐)ฯ

ตติยกถินกถาวณฺณนาฯ

๖๑๘-๙. ภิกฺขุนิยา โย โธวาเปตีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ภิกฺขุนี นาม อุภโตสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนา’’ติ (ปารา. ๕๐๐) วจนโต ภิกฺขุนิสเงฺฆ ญตฺติจตุตฺถาย กมฺมวาจาย, ภิกฺขุสเงฺฆ ญตฺติจตุตฺถาย กมฺมวาจายาติ อฏฺฐวาจิกาย อุปสมฺปนฺนา **ภิกฺขุนี** นามฯ **ภุตฺต**นฺติ ภิกฺขุนา อตฺตนา ปริภุตฺตํ รชิตํ อาทินฺนกปฺปํ, ‘‘ปริโภคํ กริสฺสามี’’ติ อนฺตมโส สีสํ ฐเปตฺวา สยนมเตฺตนาปิ ปุราณภูตํ จีวรนฺติ อโตฺถฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘รชิตฺวา กปฺปํ กตฺวา เอกวารมฺปิ นิวตฺถํ วา ปารุตํ วา อนฺตมโส ปริโภคสีเสน อํเส วา มตฺถเก วา กตฺวา มคฺคํ คโต โหติ, อุสฺสีสกํ วา กตฺวา นิปโนฺน โหติ, เอตมฺปิ ปุราณจีวรเมวา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๐๓-๕๐๕)ฯ **วตฺถ**นฺติ การิเย การโณปจารวเสน จีวรเมว อาหฯ

อญฺญาติกายาติ ‘‘อญฺญาติกา นาม มาติโต วา ปิติโต วา ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อสมฺพทฺธา’’ติ วจนโต อตฺตโน วา ตสฺสา วา มาตุ วา ปิตุ วา ปรมฺปราย ยาว สตฺตมา ยุคา, เอตฺถนฺตเร เยน เกนจิ ญาตเกน อสมฺพทฺธภาเวน อญฺญาติกายาติ อโตฺถฯ ยถา จาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ปิตามโหเยว ปิตามหยุคํฯ ตโต อุทฺธํ สเพฺพปิ ปุพฺพปุริสา ปิตามหคฺคหเณเนว คหิตาฯ เอวํ ยาว สตฺตโม ปุริโส, ตาว ยา อสมฺพทฺธา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๐๓-๕๐๕)ฯ **อาโกฏาเปตี**ติ ปหราเปติฯ

ตโต โธวาปนาทิโตฯ **นิสฺสคฺคิยาปตฺตี**ติ นิสฺสคฺคิยสฺส อาปตฺติ นิสฺสคฺคิยาปตฺติ, นิสฺสคฺคิยสฺส จีวรสฺส นาเมน วิสิฏฺฐา ปาจิตฺติยาปตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ อิทญฺจ ติณฺณํ ปโยคานํ อเนฺต อาปชฺชิตพฺพาย อาปตฺติยา ทสฺสนํฯ ตสฺส นิโยเคน โธวนาทึ กโรนฺติยา ภิกฺขุนิยา ตทตฺถํ สพฺพปุพฺพปโยคคณนาย ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ โหตีติ คเหตโพฺพฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ยาว นํ โธวิตฺวา อุกฺขิปติ, ตาว ภิกฺขุนิยา ปโยเค ปโยเค ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏ’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๐๓-๕๐๕)ฯ **ปฐเมนา**ติ ตีณิปิ การาเปนฺตสฺส ยํ ปฐมํ การาเปติ, เตนาติ อโตฺถฯ **ทีปิต**นฺติ ‘‘อญฺญาติกาย อญฺญาติกสญฺญี ปุราณจีวรํ โธวาเปติ รชาเปติ อาโกฏาเปติ, นิสฺสคฺคิเยน อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฏาน’’นฺติอาทินา (ปารา. ๕๐๖) เทสิตํฯ อิมินา นเยน เทฺว การาเปนฺตสฺส ปฐเมน นิสฺสคฺคิยาปตฺติ, ทุติเยน ทุกฺกฏนฺติ อยมโตฺถ สงฺคยฺหติฯ

๖๒๐. **‘‘โธวนฺตุถาย เทตี’’**ติ อิมินา ‘‘ภุตฺตํ วตฺถ’’นฺติ อธิการโต ลพฺภติฯ

๖๒๑. **สามเณรนิเทฺทเสปี**ติ ‘‘สามเณรา’’ติ นิเทฺทโส นาม ยสฺส, ตสฺมิมฺปิ, อตฺตนา ปริภุตฺตํ วตฺถํ โธวนตฺถาย เทตีติ โยชนา, อตฺตโน ปริภุตฺตํ จีวรํ โธวนตฺถาย สามเณรสฺส เทตีติ อโตฺถฯ **ปิ**-สโทฺท สมุจฺจยโตฺถฯ **อุปสมฺปชฺชา**ติ ปุพฺพกิริยาย ‘‘โธวตี’’ติ อปรกิริยา สามตฺถิยา ลพฺภติฯ

๖๒๒. **ทหรานญฺจ ภิกฺขูน**นฺติ อตฺตโน นวกตรานํ ภิกฺขูนํฯ **นิยฺยาทิเต** ทิเนฺนฯ **เอส นโย**ติ ‘‘เอเกน ปาจิตฺติยํ, อวสิเฏฺฐหิ ทฺวีหิ วา เอเกน วา สพฺพปโยเคสุ ทุกฺกฏํ โหตี’’ติ นโยฯ

๖๒๓. **จีวเร**ติ ปริภุตฺตจีวเรฯ

๖๒๔. **‘‘โธวนปฺปจฺจยาเยวา’’**ติ อิมินา อิตรทฺวยสฺส ตสฺส อนาณตฺติยา กตตฺตา ตโต อนาปตฺติภาวมาหฯ

๖๒๖. **ญาติกา**ติ เอตฺถ ‘‘ปฏิสงฺขา โยนิโส’’ติอาทีสุ (ม. นิ. ๑.๒๒-๒๓, ๔๒๒; อ. นิ. ๖.๕๘; ๘.๙; มหานิ. ๒๐๖; ธ. ส. ๑๓๕๕; วิภ. ๕๑๘) วิย คาถาพนฺธวเสน ย-การโลโป, ญาติกาย ภิกฺขุนิยาติ อโตฺถฯ ‘‘ญาติกา อญฺญาติสญฺญิสฺสา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **ปจฺจตฺถรณ**นฺติ มญฺจปีเฐ อตฺถริตพฺพํ ปจฺจตฺถรณจีวรญฺจฯ

๖๒๗. **‘‘ภิกฺขุนีนํ วเสนา’’**ติ อิทํ ภิกฺขุสเงฺฆปิ อุปสมฺปนฺนา เจ, ปาจิตฺติยสมฺภวา วุตฺตํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ภิกฺขูนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนาย ปน ยถาวตฺถุกเมวา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๐๖)ฯ ภิกฺขุนิสเงฺฆ ปฐมํ อุปสมฺปชฺชิตฺวา ปจฺฉา ภิกฺขุสเงฺฆ เจ อุปสมฺปชฺชติ, เกวลํ ภิกฺขุสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนาติ น วุจฺจตีติ ตา ภควติ ธรมาเน ปฐมํ ปพฺพชิตา ปญฺจสตา สากิยานิโย วุจฺจนฺติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ภิกฺขูนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนา นาม ปญฺจสตา สากิยานิ

โย’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๐๖)ฯ ภิกฺขุโน ลิเงค ปริวเตฺต ตเสฺสว อุปสมฺปนฺนกมฺมสฺส อนุญฺญาตตฺตา โสปิ คเหตโพฺพเยวฯ

๖๒๘. **อวุตฺตา โธวตี**ติ ‘‘อิมํ จีวรํ โธวา’’ติ อวุตฺตา จีวรํ กิลิฏฺฐํ ทิสฺวา อวตฺวา ฐปิตฏฺฐานโต จีวรํ คเหตฺวา วา สยเมว วตฺวา ยาจนาทินเยน วา อนาณตฺติยา จ คเหตฺวา จีวรโธวนาทึ กเรยฺย เจฯ **อปริภุตฺตํ วา**ติ เหฏฺฐา วุตฺตนเยน อปริภุตฺตํ จีวรํฯ **อญฺญํ วา**ติ อุปาหนตฺถวิกปตฺตตฺถวิกโปตฺถกตฺถวิกมญฺจปีฐาทึ ยํ กิญฺจิ ปริกฺขารํฯ

ปุราณจีวรโธวาปนกถาวณฺณนาฯ

๖๒๙. วิกปฺปนุปคํ ปจฺฉิมํ อุปาทาย กิญฺจิ จีวรํ คณฺหโตติ โยชนา, เอตฺถ ‘‘อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา หตฺถโต’’ติ จ ‘‘ญาติกาย อญฺญาติกสญฺญิสฺสา’’ติ จ ‘‘เอกโตอุปสมฺปนฺนาย หตฺถโต คณฺหาตี’’ติ จ วกฺขมานวจนสามตฺถิยา ลพฺภมานโต ปุเพฺพ วุตฺตนเยน อญฺญาติกาย อุภโตสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนาย ภิกฺขุนิยา หตฺถโต วิกปฺปนุปครตนวิทตฺถิปฺปมาณวตฺถโต ปฏฺฐาย ยํ กิญฺจิ จีวรํ คณฺหนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ **‘‘อาปตฺตี’’**ติ สามเญฺญน วุเตฺตปิ ‘‘นิสฺสคฺคิยา ปาจิตฺติยาปตฺตี’’ติ ปกรณโต จ ‘‘นิสฺสคฺคิยาปตฺตี’’ติ วกฺขมานโต จ ลพฺภติฯ **ฐเปตฺวา ปาริวตฺตก**นฺติ ‘‘ปาริวตฺตกํ ปริเตฺตน วา วิปุลํ, วิปุเลน วา ปริตฺต’’นฺติ (ปารา. ๕๑๔) วจนโต **มหาปจฺจริยํ** ‘‘อนฺตมโส หรีตกขเณฺฑนาปี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๑๔) วุตฺตตฺตา จ เหฏฺฐิมนฺตโต หรีตกขณฺฑมฺปิ ทตฺวา คเหตพฺพํ ติจีวรญฺจ ปาริวตฺตกํ นาม โหติ, ตํ ฐเปตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ ปริวตฺตนํ **ปริวตฺตํ,** ตํ เอตสฺส อตฺถีติ **ปาริวตฺตกํ,** กยวิกฺกเยน คเหตพฺพํ จีวรนฺติ อโตฺถฯ

๖๓๐. **คหณตฺถาย ปโยเค**ติ คณฺหิตุํ หตฺถปสารณาทิปฺปโยเคฯ **ปริยาปุต**นฺติ ‘‘ปฏิคฺคณฺหาติ ปโยเค ทุกฺกฏ’’นฺติ (ปารา. ๕๑๒) เทสิตํฯ

๖๓๑. **อนุปสมฺปนฺนหเตฺถ**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนิโต อเญฺญ สเพฺพ อนุปสมฺปนฺนา คหิตาฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สเจ ปน สิกฺขมานาสามเณรสามเณริอุปาสกอุปาสิกานํ หเตฺถ เปสิตํ ปฏิคฺคณฺหาติ, อนาปตฺตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๑๒)ฯ

๖๓๒. **เอกโต**ติ เอตฺถ ภิกฺขุนิสงฺฆโตติ คเหตพฺพํฯ อญฺญสฺมิํ ปเกฺข ปาจิตฺติยเมวฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ภิกฺขูนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนาย ปน ปาจิตฺติยเมวา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๑๓)ฯ

๖๓๓. ‘‘ปาริวตฺตกํ ทสฺสามี’’ติ อาโภคํ กตฺวา คณฺหาติ, โทโส น วิชฺชตีติ โยชนาฯ

๖๓๔. **อญฺญํ ปริกฺขาร**นฺติ ถวิกกายพนฺธนาทิ อวิกปฺปิยํ วา อวิกปฺปนุปคํ วา ปริกฺขารเมว คเหตพฺพํฯ วิกปฺปนุปคํ ปน น วฏฺฏติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘วิกปฺปนุปคํ ปจฺฉิมจีวรปฺปมาณํ ปน ปฏปริสฺสาวนมฺปิ น วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๑๔)ฯ จีวรปฏิคฺคณฺหนํ กิริยา, ปาริวตฺตกสฺส อทานํ อกิริยาติ กิริยาย จ อกิริยาย จ อาปชฺชิตพฺพโต **กฺริยากฺริยํ**ฯ

จีวรปฏิคฺคหณกถาวณฺณนาฯ

๖๓๕. ‘‘อญฺญาตกํ อปฺปวาริต’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ ‘‘คหปติํ วา คหปตานิํ วา’’ติ ปาฐเสโสฯ วุตฺตญฺหิ ภควตา ‘‘อญฺญาตกํ คหปติํ วา คหปตานิํ วา’’ติ (ปารา. ๕๑๖, ๕๑๘)ฯ ปุเพฺพ วุตฺตนเยน ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา สมฺพทฺธญฺญาติกตาย อภาวโต **อญฺญาตกํ**ฯ ‘‘ยํ มยฺหํ

เคเห อตฺถิ, ตํ ปวาเรมี’’ติอาทินา นเยน **อปฺปวาริตํ**ฯ ‘‘คหปติ นาม โย โกจิ อคารํ อชฺฌาวสตี’’ติ (ปารา. ๕๑๙) **ปาฬิยํ** วุตฺตํ **คหปติํ วา**ฯ ‘‘คหปตานี นาม ยา กาจิ อคารํ อชฺฌาวสตี’’ติ (ปารา. ๕๑๙) **ปาฬิยํ** วุตฺตํ ฆรณิํ วาติ อโตฺถฯ

โหติ นิสฺสคฺคิยาปตฺตีติ ‘‘อญฺญตฺร สมยา วิญฺญาเปติ, ปโยเค ทุกฺกฏํ, ปฏิลาเภน นิสฺสคฺคิยํ โหตี’’ติ (ปารา. ๕๑๙) **ปาฬิยํ** วุเตฺตสุ สเพฺพสุ ปุพฺพปโยเคสุ ทุกฺกเฏน สทฺธิํ นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยํ โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ **อญฺญตฺร สมยา**ติ ‘‘ตตฺถายํ สมโย, อจฺฉินฺนจีวโร วา โหติ ภิกฺขุ นฏฺฐจีวโร วา’’ติ (ปารา. ๕๑๘) **มาติกาย,** ‘‘อจฺฉินฺนจีวโร นาม ภิกฺขุสฺส จีวรํ อจฺฉินฺนํ โหติ ราชูหิ วา โจเรหิ วา ธุเตฺตหิ วา เยหิ เกหิจิ วา อจฺฉินฺนํ โหติฯ นฏฺฐจีวโร นาม ภิกฺขุสฺส จีวรํ อคฺคินา วา ทฑฺฒํ โหติ, อุทเกน วา วูฬฺหํ โหติ, อุนฺทูเรหิ วา อุปจิกาหิ วา ขายิตํ โหตี’’ติ (ปารา. ๕๑๙) **ปทภาชเน** จ นิทฺทิฏฺฐสรูปกาลโต อญฺญตฺราติ อโตฺถฯ

๖๓๖. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ‘‘อญฺญาตเก อญฺญาตกสญฺญี, เวมติโก, ญาตกสญฺญี อญฺญตฺร สมยา จีวรํ วิญฺญาเปติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปารา. ๕๒๐) ปาจิตฺติยตฺตยํ ภควตา วุตฺตํฯ ‘‘ญาตเก อญฺญาติสญฺญิสฺสา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ญาตเกฯ **เวมติกสฺสา**ติ ‘‘ญาตโก นุ โข, อญฺญาตโก’’ติ เวมติกสฺสฯ ทฺวิกทุกฺกฏํ ตเถวาติ โยชนาฯ **‘‘ตเถวา’’**ติ ‘‘วุตฺต’’นฺติ อิทํ อากฑฺฒติ, ‘‘ญาตเก อญฺญาตกสญฺญี, เวมติโก อญฺญตฺร สมยา จีวรํ วิญฺญาเปติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๕๒๐) เทสิตนฺติ อโตฺถฯ

๖๓๗-๘. สมเย วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ เอตฺถ ‘‘จีวรํ อญฺญาตกอปฺปวาริต’’นฺติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํ, ยถาปริจฺฉินฺนกาลทฺวยโต อญฺญตรสฺมิํ กาเล อญฺญาตกอปฺปวาริตํ จีวรํ วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ **ญาตเก วา ปวาริเต**ติ เอตฺถาปิ ‘‘อตฺตโน’’ติ อชฺฌาหาโร, ‘‘สมเย’’ติ อิมินา โยเชตพฺพํ, อตฺตโน ญาตกปวาริเต อสมเยปิ จีวรํ วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ **อญฺญสฺสตฺถายา**ติ เอตฺถ ‘‘อตฺตโน’’ติ เสโส, อตฺตโน ญาตเก, ปวาริเต วา วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนา, อญฺญํ ภิกฺขุํ นิสฺสาย อตฺตโน ญาตเก วา ปวาริเต วา จีวรํ วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ อิตรํ ปกฺขํ ทเสฺสติ **‘‘ตสฺส ญาตเก วา ปวาริเต วา’’**ติฯ **ตสฺสา**ติ ‘‘อญฺญสฺสา’’ติ วุตฺตสฺส, ‘‘วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตี’’ติ อิมินา โยเชตพฺพํฯ **วา**ติ ปุริมวิกปฺปาเปกฺขํฯ ยํ สนฺธาย จีวรํ วิญฺญาเปติ, ตสฺส ญาตเก วา ปวาริเต วา ตํเยว สนฺธาย จีวรํ วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ

‘‘อตฺตโน วา ธเนนา’’ติ วุตฺตํ อนาปตฺติองฺคํ **อุมฺมตฺตกาทิโน**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน สงฺคยฺหติ , อตฺตโน สนฺตกํ สุตฺตกปฺปาสาทิกํ กปฺปิยวตฺถุํ ทตฺวา คณฺหิตุกามตาย อกปฺปิยโวหาเรน ยาจนฺตสฺส จ อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ

อญฺญาตกวิญฺญตฺติกถาวณฺณนาฯ

๖๓๙. **อปฺปวาริตมญฺญาติ**นฺติ เอตฺถ ‘‘คหปติํ วา คหปตานิํ วา’’ติ อิทํ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ **ตตุตฺตริ**นฺติ ตโต สนฺตรุตฺตรปรมโต อุตฺตรินฺติ คเหตพฺพํ, ‘‘สนฺตรุตฺตรปรมํ เตน ภิกฺขุนา ตโต จีวรํ สาทิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๕๒๓) วุตฺตตฺตา อจฺฉินฺนจีวเรน สาทิตพฺพอนฺตรวาสกอุตฺตราสงฺคมเตฺตน อธิกนฺติ อโตฺถฯ

‘‘ตโต เจ อุตฺตริ สาทิเยยฺยา’’ติ (ปารา. ๕๒๓) วจนโต ‘‘สาทิยนฺตสฺสา’’ติ วตฺตพฺพํ, เอวํ วตฺตเพฺพ ‘‘วิญฺญาเปนฺตสฺสา’’ติ กสฺมา วุตฺตนฺติ? อจฺฉินฺนจีวรานํ ภิกฺขูนํ ฉพฺพคฺคิเยหิ ภิกฺขูหิ

จีวรวิญฺญาปนวตฺถุสฺมึ ‘‘กถญฺหิ นาม ตุเมฺห โมฆปุริสา น มตฺตํ ชานิตฺวา พหุํ จีวรํ วิญฺญาเปสฺสถา’’ติ (ปารา. ๕๒๒) ฉพฺพคฺคิเย ภิกฺขู ครหิตฺวา อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส ปญฺญตฺตตฺตา ‘‘สาทิตพฺพ’’นฺติ เอตฺถ วิญฺญาเปตพฺพนฺติ อโตฺถ โหติ, เตเนว อิมสฺมึ **ปทภาชเน** ‘‘ตโต เจ อุตฺตริ สาทิเยยฺยาติ ตตุตฺตริ วิญฺญาเปตี’’ติ (ปารา. ๕๒๔) จ **อาปตฺติเภทสนฺทสฺสนฏฺฐาเน** ‘‘อญฺญาตเก อญฺญาตกสญฺญี ตตุตฺตริ จีวรํ วิญฺญาเปติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ อาทิวจนโต (ปารา. ๕๒๕) จ วุตฺตํฯ ยทิ เอวํ สิกฺขาปเทเยว ‘‘สาทิตพฺพํ, สาทิเยยฺยา’’ติ จ อุภยตฺถ ‘‘วิญฺญาเปตพฺพํ, วิญฺญาเปยฺยา’’ติ จ กสฺมา น วุตฺตนฺติ? อจฺฉินฺนจีวรภาวํ ญตฺวา อวิญฺญาปิเตปิ อภิหริตฺวา ทิยฺยมานมฺปิ อธิวาเสเนฺตน เอวเมว สาทิตพฺพนฺติ น วุตฺตํฯ อิมเสฺสว จ อธิกวิญฺญาปนนิเสธนตฺถํ วทเนฺตนาปิ ‘‘ตเญฺจ อญฺญาตโก คหปติ วา คหปตานี วา พหูหิ จีวเรหิ อภิหฎฺฐุํ ปวาเรยฺย, สนฺตรุตฺตรปรมํ เตน ภิกฺขุนา ตโต จีวรํ สาทิตพฺพ’’นฺติ สาทิตพฺพนิยมปฺปธานํ วุตฺตํฯ ตสฺมา อจฺฉินฺนจีวเรน อตฺตนา วา ตํ สนฺธาย อเญฺญน วา วิญฺญาเปเนฺตนปิ อวิญฺญาเปเนฺตปิ ทิยฺยมานํ สาทิยเนฺตนาปิ สนฺตรุตฺตรปรมตํ นาติกฺกมิตพฺพนฺติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเท สนฺธาย ภาสิตโตฺถติ สลฺลเกฺขตพฺพนฺติ เอตฺตกํ ญาเปตุํ ‘‘สาทิยนฺตสฺสา’’ติ อวตฺวา ‘‘วิญฺญาเปนฺตสฺสา’’ติ วุตฺตนฺติ อาจริยาภิสนฺธิ เวทิตพฺพาฯ

๖๔๐. อิทานิ วิญฺญาปเน จ อธิวาสเน จ อุภยเตฺถว นิยมํ ทเสฺสตุํ ‘‘สเจ ตีณิ นฏฺฐานิ โหนฺติ, เทฺว สาทิตพฺพานิฯ เทฺว นฏฺฐานิ, เอกํ สาทิตพฺพํฯ เอกํ นฏฺฐํ, น กิญฺจิ สาทิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๕๒๔) **ปทภาชเน** วุตฺตวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ยสฺสา’’**ติอาทิฯ ‘‘ยสฺส ตีณิปิ นฏฺฐานิ, เทฺว วา นฏฺฐานิ, เอกํ วา นฏฺฐ’’นฺติ สมฺพนฺธิตฺวา ยถากฺกมํ ‘‘เตน เทฺว สาทิตพฺพานิ, เอกํ สาทิตพฺพํ, น กิญฺจิปิ สาทิตพฺพ’’นฺติ โยชนา กาตพฺพาฯ ยสฺส ตีณิปิ จีวรานิ นฏฺฐานิ, พหุ จ ทิยฺยติ, เตน เทฺวเยว จีวรานิ สาทิตพฺพานิฯ เทฺว จีวรานิ นฏฺฐานิ, เอกํ สาทิตพฺพํฯ เอกเญฺจ นฏฺฐํ, น สาทิตพฺพํ, อวสิฏฺฐํ ปจฺฉา ธเมฺมน สเมน ลทฺธนีหาเรน คเหตพฺพนฺติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘เสสํ สภาคฏฺฐานโต ปริเยสิสฺสตี’’ติฯ ‘‘ภิกฺขุนิยา ปน ปญฺจสุปิ นเฏฺฐสุ เทฺว สาทิตพฺพานิ, จตูสุ นเฏฺฐสุ เอกํ สาทิตพฺพํ, ตีสุ นเฏฺฐสุ กิญฺจิ น สาทิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๒๒-๕๒๔) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

๖๔๑-๒. เสสกํ อาหรนฺตสฺส อนาปตฺตีติ ญาตพฺพนฺติ โยชนาฯ เอวมุปริปิ โยเชตพฺพํฯ จีวรํ โยเชตฺวา อติเรกํ วตฺถํ ปจฺจาหริตฺวา ‘‘ทสฺสามี’’ติ พหุมฺปิ คเหตฺวา คจฺฉนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ อติเรกมฺปิ ตุเมฺหเยว คณฺหถาติ ทินฺนํ คณฺหโตปิ อนาปตฺติฯ น อจฺฉินฺนการณา ทิเนฺนติ โยชนา, อจฺฉินฺนจีวรภาวํ อนุทฺทิสฺส พหูนํ จีวรานํ คหณนิมิเตฺตนาปิ อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ เอวเมว ‘‘น นฏฺฐการณา เทนฺตี’’ติ อิทมฺปิ ทสฺสิตเมวฯ อจฺฉินฺนจีวเร นิสฺสาย ตตุตฺตริ จีวรวิญฺญาปนวตฺถุมฺหิ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส ปญฺญตฺตตฺตา **อนาปตฺติวาเร** ‘‘อญฺญสฺสตฺถายา’’ติ น คหิตํฯ

ตตุตฺตริกถาวณฺณนาฯ

๖๔๓. **กลฺยาณกมฺยตาเหตู**ติ สุนฺทรสฺส มหคฺฆสฺส กามตํ ปฏิจฺจ จีวเร วิกปฺปนํ อาปเชฺชยฺยาติ โยชนา, ‘‘กีทิเสน เต ภเนฺต จีวเรน อโตฺถ’’ติ ปุเพฺพ อปฺปวาริโต ‘‘อายตํ วา โหตุ วิตฺถตํ วา อปฺปิตํ วา สณฺหํ วา’’ติ (ปารา. ๕๒๙) **ปทภาชเน** วุตฺตวิสิฏฺฐกปฺปํ อธิกวิธานํ กโรตีติ อโตฺถฯ **ตสฺส ลาภา นิสฺสคฺคิยํ ภเว**ติ ตถา อปฺปวาริเตน หุตฺวา กเตน อธิกวิธาเนน นิปฺผนฺนจีวรสฺส ลาภปฺปโยเคน ทุกฺกฏนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยา โหนฺติฯ

๖๔๔. **มหคฺฆํ ...เป.... วิญฺญาเปตี**ติ วีสติอคฺฆนกํ จีวรํ ทาตุกามมฺหิ อุปาสเก, ‘‘อลํ มยฺหํ เอเตน, ทสคฺฆนกํ วา อปฺปคฺฆนกํ วา เทหี’’ติ วทติฯ

๖๔๕. ‘‘ญาตเก อญฺญาติสญฺญิสฺสา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

ปฐโมปกฺขฏกถาวณฺณนาฯ

๖๔๖. ปฐมสิกฺขาปเท เอเกน อุปาสเกน ปีฬา ลทฺธา, อิธ ทฺวีหีติ เอตฺตกํ นานากรณํฯ เสสํ ปฐมสิกฺขาปทสทิสเมวาติ อาห **‘‘ทุติโย...เป.... วินิจฺฉโย’’**ติฯ อุปกฺขฏปเทน ลกฺขิตํ สิกฺขาปทํ **อุปกฺขฏํ,** ทุติยญฺจ ตํ อุปกฺขฏญฺจาติ ทุติโยปกฺขฏํ, ตสฺมิํ **ทุติโยปกฺขเฏฯ อสฺสา**ติ ทุติโยปกฺขฏสฺสฯ

ทุติโยปกฺขฏกถาวณฺณนาฯ

๖๔๗. **รญฺญา วา**ติ ราชโต วาฯ ราชโต โภคฺคํ ภุญฺชิตพฺพํ อสฺส อตฺถีติ **‘‘ราชโภโคฺค’’**ติ วุโตฺต, ราชโต ภตฺตเวตฺตนลาภิโต ยโต กุโตจิ ทายกา อาภตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **น จ วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ‘‘นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยภาวโต’’ติ อชฺฌาหริตพฺพํฯ อิธ อุตฺตริกรณียํ ‘‘ติกฺขตฺตุ’’นฺติอาทิคาถาย (วิ. วิ. ๖๗๑) วกฺขติฯ

๖๔๘. จีวรเจตาปนฺนวเสน อธิคตรชตาทิ เยน เกนจิ ปริยาเยนาปิ น สาทิตพฺพนฺติ ทเสฺสตุมาห **‘‘รชตํ วา’’**ติอาทิฯ ธวลสภาวตาย ราชตีติ **รชตํ,** สชฺฌุฯ ชาตํ รูปํ วณฺณายตนเมตสฺสาติ **ชาตรูปํ,** สุวณฺณํฯ **กิญฺจี**ติ อปฺปมตฺตกมฺปิฯ อตฺตโน วา อตฺถาย ปรสฺส วา อตฺถาย ทิยฺยมานํ กิญฺจิ คณฺหิตุํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๖๔๙. อตฺตโน ปฏิคฺคหเณ อาปตฺติยา รูปิยคหณสิกฺขาปเท วกฺขมานตฺตา อญฺญสฺส อตฺถาย คหเณ อาปตฺติทสฺสนตฺถมาห **‘‘อญฺญสฺสตฺถายา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **อญฺญสฺสตฺถายา**ติ อญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส, คณสฺส, สงฺฆสฺส, เจติยสฺส, นวกมฺมสฺส วา อตฺถายฯ **นิทฺทิฏฺฐ**นฺติ อาหริตฺวา ‘‘อิมํ คณฺหถา’’ติ วุตฺตํ รชตํ, ชาตรูปํ วา อญฺญํ วา ยํ กิญฺจิ นิสฺสคฺคิยทุกฺกฏวตฺถุํ ปฏิคฺคณฺหโต ตสฺส ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ โหตีติ **มหาปจฺจริยํ** วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

๖๕๐-๑. วุตฺตเมวตฺถํ สรูปโต วิภาเวตุมาห **‘‘เนตฺวา’’**ติอาทิฯ **เนตฺวา**ติ อาเนตฺวาฯ **อกปฺปิยํ ภณฺฑ**นฺติ ‘‘รชตํ ชาตรูปํ วา’’ติ ยถาวุตฺตเมว อกปฺปิยภณฺฑํฯ **อิตฺถ**นฺติ วกฺขมานปฺปกาเรนฯ **น จ วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ จ-กาเรน วฏฺฏติ จาติ อนุญฺญาตํ กตนฺติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** –

> ‘‘สเจ ปน ‘นยิทํ ภิกฺขูนํ สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏตี’ติ ปฏิกฺขิเตฺต ‘วฑฺฒกีนํ วา กมฺมกรานํ วา หเตฺถ ภวิสฺสติ, เกวลํ ตุเมฺห สุกตทุกฺกฏํ ชานาถา’ติ วตฺวา เตสํ หเตฺถ ทตฺวา ปกฺกมติ, วฏฺฏติฯ อถาปิ ‘มม มนุสฺสานํ หเตฺถ ภวิสฺสติ, มยฺหเมว วา หเตฺถ ภวิสฺสติ, เกวลํ ตุเมฺห ยํ ยสฺส ทาตพฺพํ, ตทตฺถาย เปเสยฺยาถา’ติ วทติ, เอวมฺปิ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙)ฯ

๖๕๒. **วิหารสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘นวกมฺมสฺสา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา วตฺตพฺพํ คาถาพนฺธวเสน น วุตฺตํฯ

๖๕๔. **รชตํ ชาตรูปํ วา สงฺฆสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘จตฺตาโร ปจฺจเย ปริภุญฺชถาติ ทินฺน’’นฺติ เสโสฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สเจ ปน โกจิ พหุมฺปิ หิรญฺญสุวณฺณํ อาเนตฺวา ‘อิทํ สงฺฆสฺส ทมฺมิ, จตฺตาโร ปจฺจเย ปริภุญฺชถา’ติ วทติ, ตํ เจ สโงฺฆ สมฺปฏิจฺฉติ, ปฏิคฺคหเณปิ ปริโภเคปิ อาปตฺตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙)ฯ เอวํ อาภตํ ตสฺมิํ สเงฺฆ โย โกจิ ภิกฺขุ ‘‘นยิทํ กปฺปตี’’ติ สเจ ปฏิกฺขิปติ, ‘‘อยํ สงฺฆสฺส ลาภนฺตรายํ กโรตี’’ติ วทนฺตเสฺสว อาปตฺติ โหติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘โย หิ ตํ โจเทติ, เสฺวว สาปตฺติโก โหติ, เตน ปน เอเกน พหู อนาปตฺติกา กตา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙)ฯ อิธ **เสฺวว สาปตฺติโก**ติ เอตฺถ ‘‘ทุกฺกฏาปตฺติโกติ วุตฺตํ โหตี’’ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ อิมิสฺสา คาถาย **‘‘สงฺฆสฺสา’’**ติ อลิขิตฺวา ‘‘ภิกฺขุโน’’ติ จ ลิขนฺติ, ตํ น สุนฺทรํฯ อิทานิ ทสฺสิตอฏฺฐกถาปาเฐ ‘‘สโงฺฆ สมฺปฏิจฺฉตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙) วุตฺตตฺตา ‘‘สงฺฆสฺสา’’ติ ปาโฐ สุนฺทโรฯ

๖๕๕. **ตฬากสฺสา**ติ วาปิยาฯ สสฺสุปฺปตฺตินิทานโต ตฬากํ เขตฺตํ, ตโต ตสฺส คหณํ วา ปริโภโค วา น จ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **ตฬากสฺส จา**ติ เอตฺถ **จ**-กาเรน เขตฺตวตฺถุ สงฺคหิตํฯ **น จ วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ จกาเรน วฏฺฏติ จาติ ทสฺสิตํ โหติฯ

๖๕๖. ตํ กตมนฺติ อาห **‘‘จตฺตาโร’’**ติอาทิฯ **สพฺพมฺปี**ติ ตฬากโปกฺขรณิเขตฺตาทิ สพฺพมฺปิฯ

๖๕๘-๙. **อปริจฺฉินฺนภาคสฺมิ**นฺติ ‘‘อิมสฺมิํ ภูมิภาเค กตสฺส กเมฺมหิ เอตฺตโก ภาโค เทโยฺย’’ติ เอวํ ปุเพฺพ อนิยมิตอาเย ภูมิภาเคฯ อกตปุพฺพํ **นวสสฺสํ** นามฯ **เอตฺตกํ ภาคํ เทถา**ติ เอตฺตกํ กหาปณภาคํ เทถฯ **อุฏฺฐาเปตี**ติ อุปฺปาเทติฯ

‘‘กสถ วปถา’’ติ อกปฺปิยํ วาจํ วตฺวาติ โยชนาฯ **วปถาติ จา**ติ เอตฺถ **จ**-สโทฺท อิธ อวุตฺตํ ตํกตฺตุโยคกาเล วุจฺจมานํ อกปฺปิยวจนนฺตรํ สมุจฺจิโนติฯ **อุปฺปาทิตญฺจา**ติ เอตฺถ **จ**-สโทฺท กหาปณํ สมุจฺจิโนติฯ **สพฺพ**นฺติ ตถา อุปฺปาทิตกหาปณญฺจ เอวํ อกปฺปิยโวหาเรน อุปฺปาทิตญฺจาติ สพฺพํฯ

๖๖๐. กสถาทิกํ วจนํ อวตฺวา ‘‘เอตฺติกาย ภูมิยา เอตฺตโก นาม ภาโค’’ติ ภูมิํ โย จ ปติฏฺฐาเปติ, ตเสฺสเวตมกปฺปิยนฺติ วกฺขมาเนน โยเชตพฺพํฯ **จ**-สโทฺท ‘‘โย ปนา’’ติ วกฺขมานปุคฺคลนฺตราเปโกฺขฯ

๖๖๑-๒. ภูมิยา สยเมว ปมาณสฺส ชานนตฺถํ ตูติ โยชนา, ‘‘เอตฺตเก ภูมิภาเค อเมฺหหิ สสฺสํ กตํ, เอตฺตกํ นาม ภาคํ คณฺหถา’’ติ กสเกหิ วุเตฺต เตสํ วจนํ อสทฺทหิตฺวา สยเมว เขตฺตภูมิยา ปมาณํ ญาตุกามตายาติ อโตฺถฯ **ตุ**-สโทฺท อิมเมว วิเสสํ โชเตติฯ โย ปน มินาติ, ตเสฺสเวตมกปฺปิยนฺติ วกฺขมาเนน โยเชตพฺพํฯ **รชฺชุยาปิ จ ทเณฺฑนา**ติ เอตฺถ ปาเทนาปิ มินิตุํ น วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ ‘‘รกฺขตี’’ติอาทิกิริยาปเทหิปิ เอวเมว โยเชตพฺพํฯ

ขเล ฐตฺวา รกฺขตีติ ธญฺญกรเณ ฐตฺวา อเญฺญ คณฺหิตุํ อทตฺวา ปาเลติฯ กถํ รกฺขิตุํ วฏฺฏติ, กถํ รกฺขิตุํ น วฏฺฏตีติ? ตํ ปน วีหิํ ‘‘อิทํ วา เอตฺตกํ วา มา คณฺห, อิทํ คเหตุํ น ลพฺภตี’’ติ วา ‘‘อิโต อปเนหิ, อิธ ปุญฺชํ กโรหี’’ติ วา เอวมาทินา ปโยเคน เจ รกฺขติ, ตํ อกปฺปิยํฯ สเจ ‘‘มยิ ฐิเต รกฺขิตํ โหตี’’ติ รกฺขติ, คณฺหเนฺต วา ปสฺสิตฺวา ‘‘กิํ กโรถา’’ติ ภณติ, วฏฺฏติฯ รูปิยปฏิคฺคหณสิกฺขาปเท ทฺวารํ ปิทหิตฺวา รกฺขเนฺตน วสิตพฺพนฺติ หิ วุตฺตนฺติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตนเยน เวทิตโพฺพฯ อญฺญสฺมิมฺปิ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํ ‘‘เถเนตฺวา คณฺหเนฺต สติ เอตํ โภ ปวตฺติํ

ภิกฺขุสงฺฆสฺส กึ อาโรเจสฺสามีติ ปฏิปุจฺฉิตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺตี’’ติฯ **นีหราเปตี**ติ เอตฺถาปิ สเจ ปริยาเยน วทติ, วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ **ตเสฺสเวตมกปฺปิย**นฺติ อิทํ เขตฺตมินนาทึ กโรเนฺตน ลทฺธพฺพโต อญฺญสฺส อภินวุปฺปาทิตสฺส อภาวา อเญฺญสํ วฏฺฏตีติ ทฺวีสุ **คณฺฐิปเทสุ** วุตฺตํฯ

๖๖๓. ‘‘เอตฺตเกหิ วีหีหิ อิทํ อาหรถา’’ติ วุตฺตา สเจ อาหรนฺตีติ โยชนาฯ เอตฺถ **‘‘ตเสฺสเวตมกปฺปิย’’**นฺติ อิทํ ธญฺญสฺส วิจาริตตฺตา วุตฺตํฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘ตเสฺสว อกปฺปิยํฯ กสฺมา? ธญฺญสฺส วิจาริตตฺตา’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙)ฯ

๖๖๔. **หิรเญฺญนา**ติ กหาปเณนฯ **‘‘ตมกปฺปิย’’**นฺติ อิทํ กหาปณานํ วิจาริตตฺตา วุตฺตํฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘สเพฺพสํ อกปฺปิยํฯ กสฺมา? กหาปณานํ วิจาริตตฺตา’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙)ฯ

๖๖๕. **เปสการกทาสํ วา**ติ เปสการกสงฺขาตํ ทาสํ วา, **เปสกาโร** ตนฺตวาโยฯ **อารามิกานํ นาเมน เทเนฺต**ติ ‘‘อารามิกํ ทมฺมิ, เวยฺยาวจฺจกรํ ทมฺมี’’ติอาทินา นเยน เทเนฺตฯ

๖๖๖. ขีรํ ทธิ ตกฺกํ สปฺปิ นวนีตนฺติ **ปญฺจโครสา**ฯ

๖๖๗. **อชิกาทีสู**ติ **อาทิ**-สเทฺทน มหิสํ สงฺคณฺหาติฯ

๖๖๙. **ปฏิสิเทฺธปี**ติ ปฏิกฺขิเตฺตปิฯ **มูลํ ทตฺวา**ติ กปฺปิยภณฺฑมูลํ ทตฺวาฯ กุกฺกุฎาทโยปน ‘‘สุเขน วสนฺตู’’ติ อรเญฺญเยว วิสฺสเชฺชตพฺพํฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘กุกฺกุฏสูกเร ‘สุขํ ชีวนฺตู’ติ อรเญฺญ วิสฺสเชฺชตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙)ฯ สูกรมยูราทีสุปิ ลเทฺธสุ เตสํ อนุรูเปเยว วิสเย วิสฺสเชฺชตพฺพาฯ

๖๗๑. ‘‘ติกฺขตฺตุ’’นฺติอาทิคาถาย โก สมฺพโนฺธ? ‘‘รญฺญา วา ราชโภคฺคนา’’ติอาทิคาถาย สงฺคหิตนเยน ราชราชามจฺจพฺราหฺมณคหปตาทีสุ เยน เกนจิ อตฺตนา วา จีวรเจตาปเนฺนน จีวรํ เจตาเปตฺวา ‘‘อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุํ จีวเรน อจฺฉาเทหี’’ติ วตฺวา ตํ จีวรเจตาปนฺนสงฺขาตํ จีวรมูลํ ทตฺวา ปหิตทูเตน วา ภิกฺขุํ อุปสงฺกมิตฺวา ‘‘อิทํ โข ภเนฺต อายสฺมนฺตํ อุทฺทิสฺส จีวรเจตาปนฺนํ อาภตํ, ปฏิคฺคณฺหาตุ อายสฺมา จีวรเจตาปนฺน’’นฺติ ยทิ วุเจฺจยฺย, ภิกฺขุนา ‘‘น โข มยํ อาวุโส จีวรเจตาปนฺนํ ปฏิคฺคณฺหาม, จีวรญฺจ โข มยํ ปฏิคฺคณฺหาม กาเลน กปฺปิย’’นฺติ วุเตฺต สเจ เตน ‘‘อตฺถิ ปนายสฺมโต โกจิ เวยฺยาวจฺจกโร’’ติ วุเตฺต จีวรตฺถิเกน ภิกฺขุนา ‘‘เอโส โข อาวุโส ภิกฺขูนํ เวยฺยาวจฺจกโร’’ติ อารามิเก วา อุปาสเก วา ทสฺสิเต ยทิ โส ตสฺส อตฺตนา อาหริตฺวา ‘‘อิมสฺส ภิกฺขุโน จีวเรน อเจฺฉ สติ อิมินา จีวรํ เจตาเปตฺวา อจฺฉาเทหี’’ติ วตฺวา ตํ ภิกฺขุํ อุปสงฺกมิตฺวา ‘‘ยํ โข ภเนฺต อายสฺมา เวยฺยาวจฺจกรํ นิทฺทิสิ, สญฺญโตฺต โส มยา, อุปสงฺกมตุ อายสฺมา กาเลน, จีวเรน ตํ อจฺฉาเทสฺสตี’’ติ ยทิ วเทยฺย, เตน จีวรตฺถิเกน ภิกฺขุนา กึ กาตพฺพนฺติ ภควตา วุตฺตนฺติ อาหาติ อยมิมิสฺสา คาถาย สมฺพโนฺธฯ

ติกฺขตฺตุํ โจทนา วุตฺตาติ ‘‘จีวรตฺถิเกน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา เวยฺยาวจฺจกโร อุปสงฺกมิตฺวา ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ โจเทตโพฺพ สาเรตโพฺพ ‘อโตฺถ เม อาวุโส จีวเรนา’’ติ ติกฺขตฺตุํ โจทนา กาตพฺพาติ วุตฺตาฯ

ฉกฺขตฺตุํ ฐานมพฺรวีติ ‘‘ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ โจทยมาโน สารยมาโน ตํ จีวรํ อภินิปฺผาเทยฺย, อิเจฺจตํ กุสลํ, โน เจ อภินิปฺผาเทยฺย, จตุกฺขตฺตุํ ปญฺจกฺขตฺตุํ ฉกฺขตฺตุปรมํ ตุณฺหีภูเตน อุทฺทิสฺส ฐาตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๕๓๘) วุตฺตตฺตา ติกฺขตฺตุํ อุปสงฺกมิตฺวา ‘‘อโตฺถ เม อาวุโส จีวเร

นา’’ติ กตาย โจทนาย น นิปฺปชฺชิตพฺพํ, เตน ปุน คนฺตฺวา ยํ กิญฺจิ อวตฺวา ‘‘น อาสเน นิสีทิตพฺพํ, น อามิสํ ปฏิคฺคเหตพฺพํ, น ธมฺโม ภาสิตโพฺพ’’ติ (ปารา. ๕๓๙) วจนโต ฐานภญฺชนกํ นิสชฺชาทึ กิญฺจิ อกตฺวา ‘‘กึ การณํ อาคโตสี’’ติ ปุจฺฉิเต ‘‘ชานาหิ , อาวุโส’’ติ เอตฺตกมตฺตํ วตฺวา อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน ฉกฺขตฺตุํ ฐานํ สทฺธมฺมวรจกฺกวตฺตินา ภควตา เทสิตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

ยทิ โจเทติเยวาติ สเจ ฐานํ อกตฺวา โจทนามตฺตํ กโรติ, ฉ อพฺภวีติ โยชนา, ‘‘โจทนา’’ติ สามตฺถิยโต ลพฺภติ, ฉกฺขตฺตุํ โจเทตฺวา สกิมฺปิ น ฐาตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

ฉโจทนํ อกตฺวา โย ฐานเมว กโรติ, เตน กติ ฐานานิ กาตพฺพานีติ อาห **‘‘โจทนาทิคุณา ฐิตี’’**ติ, ‘‘กาตพฺพา’’ติ เสโส, ‘‘อพฺภวี’’ติ อิมินา โยเชตพฺพํ, ‘‘จตุกฺขตฺตุํ โจเทตฺวา จตุกฺขตฺตุํ ฐาตพฺพํ, ปญฺจกฺขตฺตุํ โจเทตฺวา ทฺวิกฺขตฺตุํ ฐาตพฺพํ, ฉกฺขตฺตุํ โจเทตฺวา น ฐาตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๕๓๙) วจนโต, ‘‘ฉกฺขตฺตุปรม’’นฺติ (ปารา. ๕๓๙) วจนโต จ ฉกฺขตฺตุํ โจทนาย ทิคุณา ทฺวาทสกฺขตฺตุกา ฐิติ โหตีติ สิทฺธตฺตา โจทนเมว อกตฺวา ฐานมตฺตเมว กโรนฺตสฺส ทฺวาทสกฺขตฺตุํ วุตฺตนเยน ฐาตพฺพเมวาติ วุตฺตํ โหติฯ ตโต ปรํ กาตพฺพํ อทเสฺสตฺวา เอตฺตเกเนว นิวเตฺตตพฺพนฺติ ญาเปโนฺต ‘‘ตโต เจ อุตฺตริ วายมมาโน ตํ จีวรํ อภินิปฺผาเทติ, ปโยเค ทุกฺกฏํ, ปฏิลาเภน นิสฺสคฺคิย’’นฺติ (ปารา. ๕๓๙) วุตฺตนยา อาปตฺติ โหตีติ ทเสฺสติฯ

๖๗๒. **‘‘อโจเทตฺวา ลเทฺธ’’**ติ อิทํ อุปลกฺขณํ ‘‘อฐตฺวา ลเทฺธ’’ติ จ คยฺหมานตฺตาฯ

ราชสิกฺขาปทกถาวณฺณนาฯ

จีวรวโคฺค ปฐโมฯ

๖๗๓. **‘‘เอเกนาปี’’**ติ อิมินา กึ ปน ทฺวีหิ, พหูหิ วาติ วุตฺตํ โหติฯ **มิเสฺสตฺวา**ติ อนฺตมโส วาเตน อาหเฏนาปิ โกสิยํสุนา มิเสฺสตฺวาฯ **สนฺถต**นฺติ ‘‘สนฺถตํ นาม สนฺถริตฺวา กตํ โหติ อวายิม’’นฺติ (ปารา. ๕๔๔) **ปทภาชเน** จ ‘‘สเม ภูมิภาเค โกสิยํสูนิ อุปรูปริ สนฺถริตฺวา กญฺชิกาทีหิ สิญฺจิตฺวา กตํ โหตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๔๒) **อฏฺฐกถาย** จ วุตฺตสรูปํ กญฺชิกํ สิญฺจิตฺวา โกสิยํสูนิ อตฺถริตฺวา ยาว พหลมิจฺฉติ, ตาว วเฑฺฒตฺวา นิสีทนนิปชฺชนาทิอตฺถํ กาตพฺพํ สนฺถตนฺติ อโตฺถฯ **โกสิยํสุนา**ติ โกสิยกิมิโกสิยสฺส อิทนฺติ **โกสิยํ,** สุตฺตํ, ตสฺส สุตฺตสฺส อํสุ, เตน โกสิยํสุนาติ อโตฺถ ฯ **การาเปนฺตสฺสา**ติ อุปลกฺขณตฺตา ‘‘กโรนฺตสฺสา’’ติปิ คเหตพฺพํฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘การาเปยฺยาติ เอเกนาปิ โกสิยํสุนา มิเสฺสตฺวา กโรติ วา การาเปติ วา’’ติ (ปารา. ๕๔๔)ฯ เตเนวาห ‘‘ปรตฺถาย กโรนฺตสฺส การาเปนฺตสฺสา’’ติฯ

๖๗๕. **ภูมตฺถรณ**นฺติ ปริกมฺมกตาย ภูมิยา ฉวิรกฺขนตฺถาย อตฺถริตพฺพํ อตฺถรณํฯ **ภิสิ** นาม มญฺจภิสิ, ปีฐภิสีติ ทฺวยํฯ **พิโพฺพหนํ** อุปธานํฯ

โกสิยกถาวณฺณนาฯ

๖๗๖. **กาฬเกฬกโลมาน**นฺติ ‘‘กาฬกํ นาม เทฺว กาฬกานิ ชาติยา กาฬกํ วา รชนกาฬกํ วา’’ติ (ปารา. ๕๔๙) วจนโต เอวํ กาฬกานํ เอฬกโลมานํฯ **สุทฺธาน**นฺติ อิตรวเณฺณหิ เอฬกโลเมหิ อมิสฺสานํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สุทฺธกาฬกานนฺติ สุทฺธานํ กาฬกานํ, อเญฺญหิ อมิสฺสิตกาฬกานนฺติ อโตฺถ’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๔๗)ฯ **กเรยฺยา**ติ กโรนฺตสฺส จ การาเปนฺตสฺส จาติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห ‘‘การาเปยฺยาติ กโรติ วา การาเปติ วา’’ติฯ **อาปตฺติ โหตี**ติ

‘‘ปโยเค ทุกฺกฏํ, ปฏิลาเภน นิสฺสคฺคิย’’นฺติ **ปาฬิยํ** วุตฺตํ ปุพฺพปโยคทุกฺกฏญฺจ นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยญฺจ อาหฯ

สุทฺธกาฬกกถาวณฺณนาฯ

๖๗๗. โอทาตํ ตุลํ วา พหุํ วา สพฺพเมว วา คเหตฺวานาติ โยชนาฯ **กปิลมฺปิ วา**ติ เอตฺถาปิ เอวเมว โยเชตพฺพํฯ เอตฺถ **สพฺพเมว วา**ติ สนฺถตสฺส คเหตพฺพํ สพฺพเมว วา โลมํฯ **กโรนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘สนฺถต’’นฺติ อธิการโต ลพฺภติฯ ‘‘นว’’นฺติ อิทํ ‘‘กโรนฺตสฺสา’’ติ ปทสามตฺถิเยน ลพฺภติ, นวํ สนฺถตํ กโรนฺตสฺสาติ อโตฺถ, ‘‘อนาปตฺตี’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **กปิลมฺปิ วา**ติ **วา**กาเรน ปการนฺตเรนาปิ กโรนฺตสฺส อนาปตฺตึ สงฺคณฺหาติฯ เสยฺยถิทํ? ‘‘นวํ ปน ภิกฺขุนา สนฺถตํ การยมาเนน เทฺว ภาคา สุทฺธกาฬกานํ เอฬกโลมานํ อาทาตพฺพา ตติยํ โอทาตานํ จตุตฺถํ โคจริยาน’’นฺติ (ปารา. ๕๕๓) **มาติกาย** อนุญฺญาตปฺปกาโร เวทิตโพฺพฯ

เอตฺถ **‘‘โอทาตํ กปิลมฺปิ วา’’**ติ เอตสฺส ‘‘พหุํ วา’’ติ วิเสสเนน กาฬกานํ เอฬกโลมานํ ยถาวุตฺตภาคทฺวยโต อธิกํ เอฬกโลมมฺปิ น คเหตพฺพนฺติ ทีเปติ เกวลานํ กาฬกานํ เอฬกโลมานํ อคฺคเหตพฺพตาย ปฐมสิกฺขาปเทเนว วุตฺตตฺตาฯ **‘‘สพฺพเมว วา’’**ติ อิมินาปิ ปุริมสิกฺขาปเท วิย อิเม โอทาตาทโย สเพฺพ เกวลา น คเหตฺพา น โหนฺตีติ ทสฺสิตํ โหติฯ **‘‘อนาปตฺตี’’**ติ อิมินา เอวํ อกตฺวา อเญฺญน ปกาเรน กโรนฺตสฺส อาปตฺติ โหตีติ พฺยติเรกโต ทีปิตํ โหติฯ

เสยฺยถิทํ? วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ‘‘อนาทา เจ ภิกฺขุ เทฺว ภาเค สุทฺธกาฬกานํ เอฬกโลมานํ ตติยํ โอทาตานํ จตุตฺถํ โคจริยานํ นวํ สนฺถตํ การาเปยฺย, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติฯ ยตฺตกปฺปมาเณหิ เอฬกโลเมหิ นวํ สนฺถตํ กาตุกาโม โหติ, เต โลเม จตุภาคํ ตุลยิตฺวา เทฺว ตุเล วา อูเน วา กาฬกโลเม คเหตฺวา เอกํ ตุลํ โอทาเตหิ วา เอกํ ตุลํ โคจริเยหิ วา กาฬเกหิ วา อูเน กตฺวา ทฺวีหิปิ อธิเก วา กตฺวา กาฬกโลเม วเชฺชตฺวา ทฺวีสุ เอกํ วา เทฺว เอว วา คเหตฺวา กาตุญฺจ การาเปตุญฺจ วฏฺฏตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอวํ อนาปตฺติทสฺสเนน สโพฺพปิ สิกฺขาปทโตฺถ สงฺคหิโตติ ทฏฺฐโพฺพฯ

๖๗๘. **‘‘อนุกฺกเมนา’’**ติ อิมินา อิมเมว อคฺคเหตฺวา ปุริมานนฺตรํ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยญฺจ คเหตพฺพนฺติ ทีเปติฯ นิสฺสชฺชิตฺวา ลทฺธานิปีติ โยชนาฯ ‘‘อปี’’ติ อิมินา ‘‘อเญฺญน กตํ ปฏิลภิตฺวา ปริภุญฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๕๕๕) วุตฺตทุกฺกฏญฺจ ‘‘นิสฺสคฺคิยํ จีวรํ อนิสฺสชฺชิตฺวา ปริภุญฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๔๖๘) ปฐมนิสฺสคฺคิยสิกฺขาปเท วุตฺตนเยน อิหาปิ ‘‘นิสฺสคฺคิยํ สนฺถตํ อนิสฺสชฺชิตฺวา ปริภุญฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ วุตฺตมฺปิ ธมฺมสงฺคหการเกหิ เปยฺยาลวเสน สํขิตฺตํ ตํ ทุกฺกฏญฺจาติ อิทํ ทฺวยํ สงฺคหิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๖๗๙. **ตติยํ ตุ กฺริยากฺริย**นฺติ อิทํ ตติยสิกฺขาปทํ ปน ‘‘เทฺว ภาคา สุทฺธกาฬกาน’’นฺติ อาทินา (ปารา. ๕๕๔) วุตฺตนเยน อคฺคเหตฺวา กาฬกานํ อติเรกคฺคหณวเสน อนนุญฺญาตปฺปกาเรน กรณโต กิริยากิริยํ นามฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘อาทาย จ อนาทาย จ กรณโต กิริยากิริย’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๕๒)ฯ

เทฺวภาคกถาวณฺณนาฯ

๖๘๐. **ฉนฺนํ วสฺสานํ โอเรนา**ติ ปุเพฺพ สนฺถตสฺส กตทิวสโต ปฏฺฐาย อุปริ ฉนฺนํ วสฺสานํ อพฺภนฺตเรติ อโตฺถฯ **โหติ นิสฺสคฺคิยาปตฺตี**ติ ฉพฺพสฺสนฺตเร กตสนฺถตํ นิสฺสคฺคิยํ โหติ, การกสฺส จ ปาจิตฺติยํ โหตีติ อโตฺถฯ ***ภิกฺขุสมฺมุตึ ฐเปตฺวา***ติ สนฺถตํ คเหตฺวา อทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺชิตุํ อสมตฺถสฺส คิลานสฺส ‘‘อหํ ภเนฺต คิลาโน น สโกฺกมิ สนฺถตํ อาทาย ปกฺกมิตุํ, โสหํ ภเนฺต สงฺฆํ สนฺถตสมฺมุตึ ยาจามี’’ติ (ปารา. ๕๕๙) สงฺฆมเชฺฌ นิสชฺช อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา ติกฺขตฺตุํ ยาจิเต ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย คตฏฺฐาเน ฉพฺพสฺสานํ อโนฺตปิ สนฺถตํ กาตุํ สเงฺฆน ทินฺนสมฺมุตึ วินาติ อโตฺถฯ

๖๘๒. **ฉพฺพสฺสานิ กโรนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘ยทา ปริปุณฺณานิ, ตทา’’ติ เสโส, ฉพฺพเสฺสสุ ปริปุเณฺณสุ สนฺถตํ กโรนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ยทา ฉพฺพสฺสานิ ปริปุณฺณานิ โหนฺติ, ตทา สนฺถตํ กโรตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๕๗)ฯ **ตทุทฺธมฺปี**ติ ฉพฺพสฺสโต อุปริปิฯ **วิตาเน**ติ วิตานนิมิตฺตํ กโรนฺตสฺสฯ **สาณิปาการเร**ติ ปาการสทิสติโรกรณียนิมิตฺตํ กโรนฺตสฺสฯ **นิสฺสชฺชิตฺวา กเตปิ จา**ติ ปุราณสนฺถเต อญฺญสฺส ทตฺวา อญฺญสฺมึ สนฺถเต โอรโต ฉนฺนํ วสฺสานํ กเตปิ จ อนาปตฺตีติ โยชนาฯ อยมนาปตฺติวาโร เนว ปาฬิยํ, น อฏฺฐกถาสุ ทิสฺสติ, ตสฺมา โส อาจริยปรมฺปราภโต อาจริเยน ทสฺสิโตติ วิญฺญายติฯ สาธารณวินิจฺฉยํ ปน ‘‘อนนฺตรสฺสิมสฺสาปิ, วิเสโส นุปลพฺภตี’’ติ วกฺขติฯ

ฉพฺพสฺสกถาวณฺณนาฯ

๖๘๓. **อนาทายา**ติ นวํ นิสีทนสนฺถตํ กโรเนฺตน ภิกฺขุนา ตสฺส วิวณฺณกรณตฺถาย **ปาฬิยํ** ‘‘ปุราณสนฺถตสฺส สามนฺตา สุคตวิทตฺถิ อาทาตพฺพา ทุพฺพณฺณกรณายา’’ติ (ปารา. ๕๖๗) ยา อาทาตุํ วุตฺตา, ตํ ปุราณสนฺถตสฺส ฉินฺนมฺขาวตฺตโต สุคตวิทตฺถึ อทตฺวาฯ เอวเมตํ วุตฺตนฺติ กถํ วิญฺญายตีติ? ‘‘อนาทานวเสนสฺส, สุคตสฺส วิทตฺถิยา’’ติ วกฺขมาเนน วิญฺญายติฯ **สนฺถเต**ติ เอตฺถ ‘‘ปุราเณ’’อิติ จ **กาเรตุํ กตญฺจา**ติ เอตฺถ ‘‘นวํ นิสีทนํ สนฺถต’’นฺติ จ เสโส , ปุราเณ สนฺถเต อสเนฺต สามนฺตา สุคตวิทตฺถึ อนาทาย นวํ นิสีทนสนฺถตํ กโรนฺตสฺส อนาปตฺติฯ อญฺญสฺสตฺถาย นวํ นิสีทนสนฺถตํ กาเรตุํ, นวํ นิสีทนสนฺถตํ อเญฺญน กตํ ปฏิลภิตฺวา ปริภุญฺชิตุญฺจ อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

‘‘อญฺญสฺสตฺถาย กาเรตุ’’นฺติ อิทเมตฺถ ปาจิตฺติเยเนว อนาปตฺติทสฺสนนฺติ คเหตพฺพํฯ ตสฺมา ‘‘อญฺญสฺสตฺถาย กโรติ วา การาเปติ วา, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๕๖๙) วุตฺตตฺตา จ **อฏฺฐกถาย,** ตพฺพณฺณนาสุ จ อทิสฺสมานตฺตา วา ตํ น วตฺตพฺพํฯ ‘‘อนาปตฺติ ฉพฺพสฺสานิ กโรติ…เป…. อญฺญสฺสตฺถาย กโรติ วา การาเปติ วา’’ติ (ปารา. ๕๖๔) อนนฺตรสิกฺขาปเท วุตฺตโมโลเกตฺวา วา ทุกฺกฏสฺส จ วิหิตตฺตา ปาจิตฺติเยน อนาปตฺติภาวํ สนฺธาย ลิขิตนฺติ วิญฺญายติฯ **กตญฺจ ปริภุญฺชิตุ**นฺติ เอตฺถ ‘‘อเญฺญนา’’ติ วตฺตพฺพํ, อิมินา ‘‘อเญฺญน กตํ ปฏิลภิตฺวา ปริภุญฺชติ, อนาปตฺตี’’ติ ปาโฐว ทสฺสิโตฯ

๖๘๔. สุคตสฺส วิทตฺถิยา อนาทานวเสน จ **อสฺส** สนฺถตสฺส กรเณน จ สตฺถารา **เอตํ** สิกฺขาปทํ กิริยากิริยํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

๖๘๕. นนุ จ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส **อฏฺฐกถาย** ‘‘สมุฏฺฐานาทีนิ กิริยากิริยตฺตา อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส เทฺวภาคสิกฺขาปทสทิสานี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๖๗) วุตฺตานิ, อิห ‘‘สญฺจริตฺตสมา’’ติ กสฺมา วุตฺตานีติ? วุจฺจเต – เทฺวภาคสิกฺขาปเท ‘‘สมุฏฺฐานาทีนิปิ โกสิยสิกฺขาปทสทิสาเนวา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๕๒) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตานิ, โกสิยสิกฺขาปเท สมุฏฺฐานาทีนํ สญฺ

จริเตฺน สมภาวสฺส วุตฺตตฺตา, มูลเมว สริตฺวา กิริยากิริยสงฺขาตวิเสสสฺส วิสุํ ทสฺสิตตฺตา อวสิฏฺฐวินิจฺฉยมตฺตํ สนฺธาย เอวํ วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ อิมํ วิเสสํ มุญฺจิตฺวา อวสิฏฺฐวินิจฺฉเยน ทฺวีสุ สิกฺขาปเทสุ สาธารณวินิจฺฉยสฺส อวิเสสตํ ทเสฺสตุมาห **“อนนฺตรสฺสา”**ติอาทิฯ

นิสีทนสนฺถตกถาวณฺณนาฯ

๖๘๖-๗. **คจฺฉเนฺต**ติ ติโยชนปูรณฏฺฐานํ อติกฺกมฺม คจฺฉเนฺตฯ **ยาเน**ติ สกฏาทิเกฯ **โลมานี**ติ เอฬกโลมานิฯ **สามิกสฺสา**ติ ยานาทิสามิโนฯ **อชานโต**ติ อนาทเร สามิวจนํฯ อทฺธานมคฺคปฏิปโนฺน โย ปน ภิกฺขุ เอฬกโลมํ ลภิตฺวา ‘‘ติโยชนปรมํ สหตฺถา หาเรตพฺพานี’’ติ (ปารา. ๕๗๓) อนุญฺญาตตฺตา ติโยชนพฺภนฺตเร สหเตฺถนาปิ หริตฺวา ติโยชนาติกฺกเม ปเรสํ ยานาทีสุ สามิเกสุ อชานเนฺตสุ ‘‘เอเต หริสฺสนฺตี’’ติ จิเนฺตตฺวา ยทิ ฐเปยฺยาติ อโตฺถฯ **เตสู**ติ เยสุ เอฬกโลมานิ ฐปิตานิ, เตสุ ยานาทีสุ **ติโยชนมตีเตสุ** ภิกฺขุสฺส ปโยคํ วินาปิ ติโยชนํ อติกฺกเนฺตสุ ตสฺส **ภิกฺขุโน อาปตฺติ** โหตีติ โยชนา, ตสฺส ภิกฺขุโน ‘‘ปฐมํ ปาทํ ติโยชนํ อติกฺกาเมติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ ทุติยํ ปาทํ อติกฺกาเมติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปารา. ๕๗๓) วุตฺตตฺตา ทุกฺกฏปาจิตฺติยา โหนฺตีติ อโตฺถฯ

อยํ นโยติ ภิกฺขุโน ปโยคํ วินา ยตฺถ เอฬกโลมานิ ฐปิตานิ, **เตสุ** ยานาทีสุ ติโยชนํ อติกฺกมเนฺตสุ อาปตฺติ โหตีติ อยมโตฺถ ทฏฺฐโพฺพติ อโตฺถฯ

๖๘๘. **อคจฺฉเนฺต**ติ ติโยชนพฺภนฺตเร ฐิเตฯ **“อภิรูหิตฺวา”**ติ อิทํ อนาปตฺติการเณสุ เอกํ ทเสฺสตุมาหฯ ‘‘ภูมิยญฺหิ ฐตฺวา เทโนฺต, อวฺหายโนฺต วา ปุรโต คจฺฉติ, เอเสวนโย’’ติ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ อนาปตฺติวาเร ‘‘อญฺญํ หราเปตี’’ติ วจนโต อตฺตนา เปสิเต อญฺญสฺมิํ หรเนฺต วฏฺฏตีติ ทเสฺสตุมาห **“สเจ สาเรติ วฏฺฏตี”**ติฯ เตเนวาห ‘‘ตํ ปนญฺญํ หราเปติ, วจเนน วิรุชฺฌตี’’ติฯ

๖๙๐. **กณฺณจฺฉิเทฺทสู**ติ อตฺตโน กณฺณพิเลสุฯ

๖๙๑. อนาปตฺติวาเร ‘‘กตภณฺฑ’’นฺติ วุตฺตตฺตา ตตฺถ อนฺตมโส สุตฺตเกน พทฺธมตฺตมฺปิ กตภณฺฑเมวาติ อาห **“สุตฺตเกน จ พนฺธิตฺวา”**ติฯ **เวณิํ กตฺวา**ติ กุทฺรูสสีสปลาลเวณิสทิสํ เวณิํ กตฺวาฯ **อาปตฺติ ปริทีปิตา**ติ ‘‘เวณิํ กตฺวา หรติ, อิทํ นิธานมุขํ นาม, อาปตฺติเยวา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๗๕) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

๖๙๒. **สุงฺกฆาต**นฺติ เอตฺถ ‘‘ตํ ฐาน’’นฺติ เสโส, ยทิ ตํ ฐานํ สุงฺกฆาตนฺติ โยชนา, ติโยชโนสานฏฺฐานํ ยทิ สุงฺกฆาตฏฺฐานํ ภเวยฺยาติ อโตฺถฯ **อนุปฺปตฺวา**ติ ตํ ฐานํ ปตฺวาฯ โจราทีหิ อุปทฺทุโต วา คจฺฉติ, โย อญฺญวิหิโต วา คจฺฉตีติ โยชนาฯ **อาปตฺตี**ติ เอตฺถ อาปตฺติ ตสฺส คจฺฉโตติ ลพฺภติฯ เอตฺถ **“อาปตฺตี”**ติ อิมินา สิกฺขาปเทน อาปตฺติมาหฯ อิมิสฺสา อจิตฺตกตาย เตสํ ทฺวินฺนมฺปิ โหติฯ อทินฺนาทานปาราชิกํ ปน สจิตฺตกตาย เอเตสํ น โหติฯ เตนาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ยา หิ ตตฺถ อาปตฺติ, สา อิธ อนาปตฺติฯ ยา อิธ อาปตฺติ, สา ตตฺถ อนาปตฺตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๗๒)ฯ เถยฺยจิเตฺตน หรโต ภณฺฑคฺฆวเสน ปาราชิกถุลฺลจฺจยทุกฺกเฏสุ เอกํ โหติฯ เตนาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อทินฺนาทาเน ปน สุงฺกฆาเต อาปตฺติ โหตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๗๒)ฯ

๖๙๓. **ติโยชน**นฺติ เอตฺถ หรณกิริยาย อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ **“หรนฺตสฺสา”**ติ อิมสฺส กมฺมทีปกํ ‘‘โลมานี’’ติ อิทํ ปกรณโต ลพฺภติฯ ‘‘อนาปตฺติ ปกาสิตา’’ติ อิทํ สพฺพตฺถ วกฺขมาเนน สมฺพนฺธนียํฯ ตานิเยว ปจฺจาหรนฺตสฺสาติ โยชนาฯ **ติโยชน**นฺติ เอตฺถ ตํเยว ติโยชนนฺติ ลพฺภติฯ อตฺตนา คตํ ติโยชนํ ปุน ตาเนว โลมานิ คเหตฺวา ปจฺจาคจฺฉนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ

๖๙๔. **นิวาสตฺถาย วา คนฺตฺวา**ติ ติโยชนพฺภนฺตเร วา สีมาย วา อาวาเส วสิตุกามตาย คนฺตฺวาฯ **ตโต ปรํ หรนฺตสฺสา**ติ ตสฺมิํ อาวาเส อุเทฺทสาทิํ อลภิตฺวา ตโต ปรํ อญฺญสฺมิํ อาวาเส วสิตุกามตาย ปุนปิ ติโยชนํ หรนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ อิมินาว นเยน ตโตปิ อญฺญํ ฐานํ, ตโตปิ อญฺญนฺติ สุทฺธจิเตฺตน คตคตฏฺฐานโต ปุนปิ ปรมฺปรํ ฐานํ คมนวเสน โยชนสตมฺปิ หรโต โทโส นตฺถีติ อิทมฺปิ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘เอวํ โยชนสตมฺปิ หรนฺตสฺส อนาปตฺตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๗๕)ฯ **อจฺฉินฺนํ วาปิ ลภิตฺวา หรโตปี**ติ ‘‘โจราวหฏปริจฺจตฺตํ ลภิตฺวา หรนฺตสฺสฯ อิธ สพฺพเตฺถว ‘‘นิวาสตฺถาย วา คนฺตฺวา’’ติอาทิเก อนาปตฺติวาเร ปฐมลทฺธฏฺฐานโต ปภุติ อติเรกติโยชนมฺปิ หรนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถ วิญฺญายติฯ **นิสฺสฏฺฐํ ลภิตฺวา**ติ นิสฺสชฺชิตฺวา วินยกมฺมํ กตฺวา ทินฺนํ ลภิตฺวาฯ

๖๙๕. **อเญฺญนา**ติ ตานิ หาริณา อเญฺญนฯ **กตภณฺฑก**นฺติ ‘‘กมฺพลโกชวสนฺถตาทิํ ยํ กิญฺจิ อนฺตมโส สุตฺตเกน พทฺธมตฺตมฺปี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๗๕) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตเอฬกโลเมหิ กตภณฺฑกํฯ

๖๙๖. **อิทํ สมุฏฺฐาน**นฺติ อิทํ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํฯ ปณฺณตฺติํ อชานนตาย วา ญตฺวาปิ จีวราทิปริกฺขาเรสุ โลมสฺส อลฺลีนภาวํ อชานิตฺวาปิ วา ติโยชนํ อติกฺกาเมนฺตสฺส อรหโตปิ อิมาย อาปตฺติยา สมฺภวโต **“อจิตฺต”**นฺติ อาหฯ

เอฬกโลมกถาวณฺณนาฯ

๖๙๗. เอฬกโลมโธวาปนกถา อุตฺตานาเยวฯ

เอฬกโลมโธวาปนกถาวณฺณนาฯ

๖๙๘. **คเณฺหยฺย วา**ติ เอตฺถ ‘‘โย’’ติ เสโสฯ **“คเณฺหยฺย วา คณฺหาเปยฺย วา”**ติ อิมินา ‘‘ตตฺถตฺตโน ปนตฺถายา’’ติ วกฺขมานตฺตา จ ‘‘นิสฺสชฺชิตฺวา’’ติอาทิวจนโต จ อตฺตโน อตฺถาย อุคฺคเณฺหยฺย วา อุคฺคณฺหาเปยฺย วาติ วุตฺตํ โหติฯ **วา**กาเรน ‘‘อุปนิกฺขิตฺตํ วา สาทิเยยฺยา’’ติ อิทํ สงฺคณฺหาติ, ‘‘อิทํ อยฺยสฺส โหตู’’ติ อุปนิกฺขิตฺตํ เจ สาทิยตีติ อโตฺถฯ

รชตนฺติ อญฺญตฺถ สชฺฌุ วุจฺจติ, อิธ ปน โวหารูปคกหาปณาทิ วุจฺจติฯ วุตฺตเญฺหตํ **ปาฬิยํ** ‘‘รชตํ นาม กหาปโณ โลหมาสโก ทารุมาสโก ชตุมาสโก, เย โวหารํ คจฺฉนฺตี’’ติ (ปารา. ๕๘๔)ฯ อิธ กหาปณาทีนํ สรูปํ **อฏฺฐกถายํ** –

> ‘‘ตตฺถ กหาปโณติ โสวณฺณมโย วา รูปิยมโย วา ปากติโก วาฯ โลหมาสโกติ ตมฺพโลหาทีหิ กตมาสโกฯ ทารุมาสโกติ สารทารุนา วา เวฬุเปสิกาย วา อนฺตมโส ตาลปเณฺณปิ รูปํ ฉินฺทิตฺวา กตมาสโกฯ ชตุมาสโกติ ลาขาย วา นิยฺยาเสน วา รูปํ สมุฏฺฐาเปตฺวา กตมาสโกฯ ‘เย โวหารํ คจฺฉนฺตี’ติ อิมินา ปน ปเทน โย โย ยตฺถ ยตฺถ ชนปเท ยทา ยทา โวหารํ คจฺฉติ, อนฺตมโส อฏฺฐิมโยปิ จมฺมมโยปิ รุกฺขผลพีชมโยปิ

สมุฏฺฐาปิตรูโปปิ อสมุฏฺฐาปิตรูโปปิ สโพฺพ สงฺคหิโต’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๓-๕๘๔) –

วุตฺตนเยน เวทิตพฺพํฯ

เอตฺถ จ **ปากติโก** นาม เอตรหิ ปกติกหาปโณฯ **รุกฺขผลพีชมโย**ติ ตินฺติณิกาทิรุกฺขานํ ผลพีเชน กโตฯ

ชาตรูปกํ สุวณฺณํฯ ยถาห **ปาฬิยํ** ‘‘ชาตรูปํ นาม สตฺถุวโณฺณ วุจฺจตี’’ติ (ปารา. ๕๘๔)ฯ **นิสฺสชฺชิตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘เตนา’’ติ ลพฺภติ, ‘‘ภิกฺขุนา’’ติ อิมินา ยุชฺชติ, เอวํ สาทิตภิกฺขุนาติ อโตฺถฯ **นิสฺสชฺชิตฺวา**ติ อตฺตนา อุคฺคหิตํ วา ปเรน อุคฺคหาปิตํ วา อุปนิกฺขิปิตสฺส สาทิยนวเสน สาทิตํ วา รชตํ วา ชาตรูปํ วา ‘‘เตน ภิกฺขุนา สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา วุฑฺฒานํ ภิกฺขูนํ ปาเท วนฺทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคเหตฺวา’’ติ (ปารา. ๕๘๔) วจนโต สงฺฆมเชฺฌ อุปสงฺกมิตฺวา วุฑฺฒานํ ภิกฺขูนํ ปาเท วนฺทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคยฺห ‘‘อหํ ภเนฺต รูปิยํ ปฏิคฺคเหสิํ, อิทํ เม นิสฺสคฺคิยํ, อิมาหํ นิสฺสชฺชามี’’ติ นิสฺสชฺชิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ

อาปตฺติ เทเสตพฺพาวาติ อตฺตนา เอว อาปนฺนํ นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ ตสฺมิํ สงฺฆมเชฺฌ เอวเมว นิสีทิตฺวา เทเสตพฺพาฯ เอวํ เทสิตา อาปตฺติ สงฺฆานุมเตน พฺยเตฺตน ปฏิพเลน ภิกฺขุนา ปฏิคฺคเหตพฺพาฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน อาปตฺติ ปฏิคฺคเหตพฺพา’’ติ (ปารา. ๕๘๔)ฯ

๖๙๙. **รชต**นฺติ รูปิยํฯ **ชาตรูป**นฺติ สุวณฺณํฯ อิมินา ปททฺวเยน กตากตํ สพฺพํ สงฺคณฺหาติฯ **อุภินฺนํ มาสโก**ติ ชาตรูปมาสโก, รชตมาสโกปิ จาติ วุตฺตํ โหติฯ อิธ **รชตมาสโก**ติ ‘‘รชต’’นฺติ **ปทภาชเน** (ปารา. ๕๘๔) วุตฺตกหาปณาทิ ปญฺจปฺปกาโร มาสโก คหิโตฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘วุตฺตปฺปกาโร สโพฺพปิ รชตมาสโก’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๓-๕๘๔)ฯ อิธ ‘‘ชาตรูปมาสโก’’ติ วิสุํ คหิตตฺตา กหาปณปเทน สุวณฺณกหาปณํ วเชฺชตฺวา อิตรทฺวยเมว วตฺตพฺพํฯ **‘‘นิสฺสคฺคิยาวห’’**นฺติ อิทํ อตฺตโน อตฺถาย อุคฺคณฺหนอุคฺคณฺหาปนสาทิยนานิ กโรนฺตํ สนฺธายาหฯ ‘‘ตตฺถา’’ติอาทินา วกฺขมานนเยน ทุกฺกฏาวหญฺจ โหเตวฯ

๗๐๐-๑. **มุตฺตาทีนํ** อิมสฺมิํ สิกฺขาปทวิภเงฺค อวุตฺตเตฺตปิ **ปาจิตฺติยกเณฺฑ นวมวเคฺค** ทุติยสฺส รตนสิกฺขาปทสฺส **ปทภาชเน** ‘‘รตนํ นาม มุตฺตา มณิ เวฬุริโย สโงฺข สิลา ปวาฬํ รชตํ ชาตรูปํ โลหิตโงฺก มสารคลฺล’’นฺติ (ปาจิ. ๕๐๖) วุตฺตานํ ทสนฺนํ รตนานํ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท นิสฺสคฺคิยวตฺถุํ กตฺวา วุตฺตํ รชตํ, ชาตรูปญฺจ วเชฺชตฺวา อวสิฏฺฐานํ อฏฺฐนฺนํ รตนานํ ทุกฺกฏวตฺถุภาโว อิมสฺส อฏฺฐกถายํ ววตฺถาปิโตติ ทสฺสนตฺถมาห **‘‘มุตฺตา…เป.... มสารคลฺล’’**นฺติฯ เอตฺถ เวฬุริโย คาถาพนฺธวเสน น วุโตฺต , โส เอกโยคนิทฺทิฏฺฐานํ สตฺตนฺนํ รตนานํ คหเณเนว คยฺหติฯ **มุตฺตา**ทโย ยถาทสฺสิตสรูปาเยวฯ พฺรหฺมชาลาทิสุตฺตนฺตวเสนาปิ ‘‘อกปฺปิยา’’ติ สิทฺธานํ สตฺตธญฺญาทีนํ ปฏิคฺคหเณ อาปตฺติํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ธญฺญานี’’**ติอาทิฯ

๗๐๒. **รตนสิกฺขาปเทเยว** ‘‘รตนสมฺมต’’นฺติ อาคตํ กปฺปิยวตฺถุํ ปฏิคฺคณฺหโต อนาปตฺติภาวํ ทเสฺสตุมาห **‘‘มุคฺคมาสาทิก’’**นฺติอาทิฯ

๗๐๓-๔. เอวํ ติปฺปกาเรน ฐิตํ วตฺถุํ คณฺหโต อธิปฺปายนานตฺเตน สมฺภวนฺตํ อาปตฺติปฺปเภทํ ทเสฺสตุมาห **"ตตฺถา"**ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ ตีสุ นิสฺสคฺคิยาทิวตฺถูสุฯ **สงฺฆาทีน**นฺติ สงฺฆคณปุคฺคลเจติยาทีนํฯ **ตน**ฺติ นิสฺสคฺคิยวตฺถุํฯ **สพฺพตฺถายา**ติ สเพฺพสํ อตฺถายาติ วิคฺคโหฯ อตฺตโน อตฺถาย จ สงฺฆาทีนมตฺถาย จ ทุกฺกฏวตฺถุํ คณฺหนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏเมว โหตีติ อโตฺถฯ อวุตฺตสมุจฺจเยเนตฺถ **จ**-สเทฺทน "สพฺพมฺปิ นิกฺขิปนตฺถาย ภณฺฑาคาริกสีเสน สมฺปฏิจฺฉโต อุปริ รตนสิกฺขาปเท อาคตวเสน ปาจิตฺติย"นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๓-๕๘๔) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตวินิจฺฉยวิเสสสฺส สงฺคโห กโตฯ

๗๐๕. **กหาปณาทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน สุวณฺณาทีนํ สงฺคโหฯ **"สหสฺส"**นฺติ อิทํ อุปลกฺขณํ, สหสฺสมฺปีติ วุตฺตํ โหติฯ

๗๐๖. **ถวิกาทีสู**ติ **อาทิ**-สเทฺทน สิถิลปูริตานิ ภาชนานิ คหิตานิฯ **"สิถิลพเทฺธสู"**ติ วิเสสเนน พฺยติเรกวเสน "ฆนพเทฺธ, ปน ฆนปูริเต วา เอกาว อาปตฺตี"ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๓-๕๘๔) **อฏฺฐกถา**เสสํ ทีเปติฯ

๗๐๗. อุปนิกฺขิตฺตสาทิยนกมฺมํ ทเสฺสตุมาห **"อิท"**นฺติอาทิฯ **คณฺหิตุกาโมปี**ติ เอตฺถ "โหตู"ติ เสโสฯ **นิเสเธตพฺพเมวา**ติ กาเยน วา วาจาย วา "อิทํ น กปฺปตี"ติ ปฏิกฺขิปิตพฺพเมว, เอวํ สติ อนาปตฺติเยวาติ อโตฺถฯ อยมโตฺถ **อฏฺฐกถายํ** "กายวาจาหิ วา อปฺปฏิกฺขิปิตฺวาปิ สุทฺธจิโตฺต หุตฺวา 'นยิทํ อมฺหากํ กปฺปตี'ติ น สาทิยติ, อนาปตฺติเยวา"ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๓-๕๘๔) อาคโตเยวฯ

๗๐๘. **ตํ วตฺถุ**นฺติ ตถา ปฏิกฺขิตฺตํ วตฺถุํฯ **ฐเปตฺวา ยทิ คจฺฉตี**ติ "ตุเมฺห คณฺหถ วา, มา วา, ทินฺนํ ทินฺนเมวา"ติ สเจ โส ฐเปตฺวาว คจฺฉติฯ ยถา ตํ น วินสฺสติ, ตถา ตํ โคปยิตพฺพนฺติ โยชนาฯ "อโญฺญ ตตฺถ อาคนฺตฺวา ปุจฺฉตี"ติอาทินา **อฏฺฐกถาย** วุตฺตนเยน ตตฺถาคเตน กปฺปิยการเกน "กิมิท"นฺติ ปุจฺฉิเต สรูปํ อาวิ กตฺวา "โคปยิสฺสามหํ ภเนฺต, คุตฺตฏฺฐานํ ทเสฺสถา"ติ วุเตฺต "อิมํ คเหตฺวา เอหี"ติ อวตฺวา สตฺตภูมิกมฺปิ ปาสาทํ อภิรุหิตฺวา "อิธ ฐเปหี"ติ อวตฺวา "อิทํ คุตฺตฏฺฐาน"นฺติ สุรกฺขิตฏฺฐานํ ทเสฺสตฺวา ตตฺถ ฐปิเต อคฺคฬํ ทตฺวา รกฺขิตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๗๐๙. คุตฺตฏฺฐานํ คเหตฺวา คจฺฉนฺตสฺส กปฺปิยการกสฺส อวตฺตพฺพโวหารํ ทเสฺสตุมาห **"อาหเรทมิท"**นฺติอาทิฯ **อกปฺปิย**นฺติ เอตฺถ "วจน"นฺติ ลพฺภติฯ เอวํ อกปฺปิยวจนํ อวตฺวา สุรกฺขิตฏฺฐาเน อาหริตฺวา ฐปิเต กึ กาตพฺพนฺติ? วิกฺกายิเก ปตฺตจีวราทิกปฺปิยภเณฺฑ อาหเฏ "อมฺหากํ อิมินา อโตฺถ, อิมสฺส เอวรูปํ มูลมฺปิ อตฺถิ, กปฺปิยการโก เอว นตฺถี"ติ วตฺวา เตน "อหํ กปฺปิยการโก, มยฺหํ ทเสฺสถา"ติ วุเตฺต สเจ รุจฺจติ, ทฺวารํ วิวริตฺวา "อิทํ คณฺหา"ติ อวตฺวา "เอตฺถ ฐปิต"นฺติ ทเสฺสตฺวา ตสฺมึ ตสฺส อคฺฆปฺปมาณํ คเหตฺวา เทเนฺต อธิวาเสตพฺพํฯ อติเรกํ คณฺหเนฺต "มยํ ตุมฺหากํ ภณฺฑํ น คณฺหาม, คจฺฉถา"ติ นีหริตฺวา อคฺคฬํ ทตฺวา กปฺปิยการเก ลเทฺธ "อมฺหากํ เอวรูเปน อโตฺถ, อิทํ นาม มูลํ อตฺถี"ติ วตฺวา เตน กิณิตฺวา ทิเนฺน อธิวาเสตพฺพนฺติ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตนเยน ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ

๗๑๐. **ฐเปตฺวา รูปิยคฺคาห**นฺติ อนนฺตรสิกฺขาปเท วกฺขมานสรูปํ สุวณฺณาทิรูปิยํ ปฏิคฺคเหตฺวา นิสฺสชฺชิตฺวา เทสิตาปตฺติกํ ปุคฺคลํ ฐเปตฺวาฯ **นิสฺสฏฺฐปริวตฺติต**นฺติ เอตฺถ นิสฺสชฺชิตฺวา อาปตฺติยา เทสิตาย "สเจ ตตฺถ อาคจฺฉติ อารามิโก วา อุปาสโก วา"ติอาทินา (ปารา. ๕๘๔) **ปทภาชเน** วุตฺตนเยน ตตฺถาคตํ กปฺปิยการกํ "อาวุโส อิมํ ชานา"ติ วตฺวา

‘‘อิมินา กึ อาหริยฺยตู’’ติ เตน วุตฺต ‘‘อิมํ วา อิมํ วา อาหรา’’ติ อวตฺวา ‘‘กปฺปิยํ อาจิกฺขิตพฺพํ สปฺปิ วา เตลํ วา มธุ วา ผาณิตํ วา’’ติ (ปารา. ๕๘๔) วุตฺตตฺตา ภิกฺขูนํ กปฺปิยวตฺถุมเตฺต อาจิกฺขิเต เตน นิสฺสฏฺฐวตฺถุํ ปริวเตฺตตฺวา อาหฏํ กปฺปิยภณฺฑนฺติ อโตฺถฯ

๗๑๑. **อตฺตโน ปตฺตภาคมฺปี**ติ ตถา อาหเฏ กปฺปิยภเณฺฑ สงฺฆสฺส ภาชิยมาเน อตฺตโน วสฺสเคฺคน อตฺตโน ปตฺตโกฏฺฐาสมฺปิฯ **ปฏิคฺคาหกภิกฺขุโน**ติ รูปิยํ ปฏิคฺคเหตฺวา อาปชฺชิตฺวา นิสฺสชฺชิตฺวา เทสิตาปตฺติกสฺส ภิกฺขุโน น วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **อญฺญโต**ติ อตฺตโต อญฺญสฺมา ปพฺพชิตมนุสฺสามนุสฺสติรจฺฉานคติตฺถิปุริสานํ อญฺญตรโตฯ **ลทฺธ**นฺติ เตหิ อตฺตนา ลทฺธโกฏฺฐาสโต ทินฺนวเสนปิ ลทฺธํ ตํ วตฺถุํฯ

๗๑๒. **ยํ กิญฺจิ ปจฺจย**นฺติ ตํ วตฺถุํ ปริวเตฺตตฺวา คหิเตสุ จตูสุ ปจฺจเยสุ อญฺญตรมฺปิ ปจฺจยํฯ อนฺตมโส ปถวึ ขณิตฺวา อุปฺปาทิโตทกมฺปิ ทารูหิ อาทิตฺตอคฺคิมฺปิ เตเลน ชลิตปทีปมฺปิ รุเกฺข วา เคเห วา ปกติฉายมฺปิ ตาลปณฺณมฺปิ อุปโภคปริโภคารหํ อญฺญมฺปิ ยํ กิญฺจีติ **อฏฺฐกถาย** วุตฺตนยํ อิมินาว สงฺคหิตนฺติ คเหตพฺพํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อนฺตมโส มกฺกฏฺฐาทีหิ ตโต หริตฺวา อรเญฺญ ฐปิตํ วา เตสํ หตฺถโต คเหตฺวา ติรจฺฉานปริคฺคหิตมฺปิ ปํสุกูลมฺปิ น วฏฺฏติเยวา’’ติอาทิ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๓-๕๘๔), ‘‘รูปิยปฏิคฺคาหกสฺส ปน เกนจิ ปริยาเยน ตโต อุปฺปนฺนปจฺจยปริโภโค น วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๕) จาติฯ **ภิกฺขุโน**ติ รูปิยปฏิคฺคาหกสฺส ภิกฺขุสฺสฯ

๗๑๓. **อชฺฌาราเม วา**ติ อุปริ วกฺขมานลกฺขเณน ปริจฺฉิเนฺน อชฺฌาราเม วาฯ **ตํ** รูปิยํ, ‘‘ปติตํ ทิสฺวา’’ติ เสโสฯ **อชฺฌาวสเถปิ วา**ติ วกฺขมานลกฺขเณ อโนฺตอาวาเส จฯ **นิกฺขิปนฺตสฺสา**ติ ‘‘ยสฺส ภวิสฺสติ, โส หริสฺสตี’’ติ วุเตฺต ฐาเน ตสฺมึ วตฺถุสฺมึ คณนญฺจ อุปลกฺขณญฺจ สลฺลเกฺขตฺวา ฐเปนฺตสฺสฯ

๗๑๔. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ‘‘รูปิเย รูปิยสญฺญี, เวมติโก, อรูปิยสญฺญี รูปิยํ ปฏิคฺคณฺหาติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปารา. ๕๘๖) ภควตา ปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ **ทุกฺกฏ**นฺติ เอตฺถ ‘‘ทุวิกทุกฺกฏ’’นฺติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ

๗๑๕. **กฺริยากฺริย**นฺติ คหเณน อาปชฺชนโต กิริยํฯ ปฏิเกฺขปสฺส อกรณโต อกิริยนฺติฯ

รูปิยปฏิคฺคหณกถาวณฺณนาฯ

๗๑๖-๗. **นิสฺสคฺคิยสฺสาปิ วตฺถุ**นฺติ ‘‘นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสฺส วตฺถู’’ติ ปฐมสิกฺขาปเทนิทฺทิเฏฺฐสุ รชตาทีสุ จตูสุ อญฺญตรํ วตฺถุํฯ **ทุกฺกฏสฺส จ วตฺถุํ วา**ติ ปฐมํ ทสฺสิตมุตฺตาทิทุกฺกฏวตฺถูสุ อญฺญตรํ วา, อิโหภยตฺถ เหตุผลสมฺพเนฺธ สามิวจนํฯ **กปฺปิยสฺส จ วตฺถุํ วา**ติ ยถาทสฺสิเตสุ เอว มุคฺคมาสาทิกปฺปิยวตฺถูสุ อญฺญตรํ วา, อิห อวยวาวยวิสมฺพเนฺธ สามิวจนํฯ อวยวาวยวีนํ อเภเทปิ เภทูปจารวเสน ยถา ‘‘สิลาปุตฺตกสฺส สรีร’’นฺติ กปฺปิยวตฺถุนฺติ วุตฺตํ โหติ ‘‘กปฺปิเยน วตฺถุนา’’ติ วกฺขมานตฺตาฯ อิทาเนตฺถ ทุกฺกฏวตฺถุโน, กปฺปิยวตฺถุโน จ นิสฺสคฺคิยวตฺถุนา ปริวตฺติตตฺตา อาปตฺติ โหตีติ คเหตพฺพํฯ นิสฺสคฺคิยวตฺถุนา โย ปริวเตฺตติ, ตสฺส อาปตฺตีติ โยชนาฯ

ทุกฺกฏสฺส วตฺถุนา, กปฺปิเยน จ วตฺถุนา วตฺถุํ นิสฺสคฺคิยสฺส ปริวเตฺตติ, อาปตฺตีติ โยชนาฯ อิธ อุภยตฺถาปิ ปริวตฺติตสฺส นิสฺสคฺคิยวตฺถุตฺตา อาปตฺติ โหติฯ เอวํ ตีสุปิ ฐาเนสุ ‘‘อา

ปตฺตี’’ติ สามญฺญวจเนน นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยเมว วุตฺตนฺติ ปกรณโต ลพฺภติฯ

๗๑๘. ทุกฺกฏเสฺสว วตฺถุนา ทุกฺกฏสฺส จ วตฺถุํ วา ปริวเตฺตติ, ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **‘‘วตฺถุํ วา กปฺปิยสฺสา’’**ติ อิทํ วุตฺตนยเมว, กปฺปิยวตฺถุนฺติ วุตฺตํ โหติฯ อิมสฺส กปฺปิยวตฺถุโนปิ ทุกฺกฏวตฺถุนา ปริวตฺติตตฺตา ทุกฺกฏํ โหตีติ คเหตพฺพํฯ

๗๑๙. **‘‘วตฺถุนา กปฺปิยสฺสา’’**ติ อิทมฺปิ วุตฺตนยเมวฯ กปฺปิยวตฺถุนาปิ ปริวตฺติเต ทุกฺกฏวตฺถุวเสน ทุกฺกฏํ โหตีติ อาห **‘‘ตถา’’**ติฯ

๗๒๐. ‘‘ตถา’’ติ อิมินา ‘‘วตฺถุโน’’ติ อิทํ อากฑฺฒติฯ **‘‘นิสฺสคฺคิยสฺสา’’**ติ อิมินา ปาจิตฺติยมาหฯ **ปุพฺพ**นฺติ ปฐมํ, ปุเพฺพ วุตฺตรูปิยปฏิคฺคหณสิกฺขาปเทติ วุตฺตํ โหติฯ **อิมินา**ติ รูปิยสํโวหารสิกฺขาปเทนฯ ปริวตฺตนํ วาริตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๗๒๑. **รูปิยนฺติ จ สญฺญิสฺสา**ติ ‘‘รูปิยํ นาม สตฺถุวโณฺณ กหาปโณ โลหมาสโก ทารุมาสโก ชตุมาสโก, เย โวหารํ คจฺฉนฺตี’’ติ (ปารา. ๕๘๙) **ปทภาชเน** วุเตฺตสุ รูปิยสญฺญิเตสุ วตฺถูสุ ‘‘อญฺญตร’’นฺติ สญฺญิสฺสฯ **อรูปิเย**ติ ขรปตฺตาทิมฺหิฯ **เตน** อรูปิเยนฯ ‘‘เจตาเปนฺตสฺส อรูปิย’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ ‘‘อรูปิเย รูปิยสญฺญี รูปิยํ เจตาเปติ , นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปารา. ๕๙๑) วุตฺตตฺตา รูปิยปริวตฺตเน ทุกฺกฏสฺส อภาวโต, ปาจิตฺติยสฺส จ สมฺภวโต รูปิยํ น คเหตพฺพํฯ อรูปิเย รูปิยํ อิติ สญฺญิสฺส จ วิมติสฺส จ อรูปิยํ เจตาเปนฺตสฺส เตน เทฺว ทุกฺกฏานิ โหนฺตีติ โยชนาฯ

๗๒๒. **อรูปิเย อรูปิยนฺติ สญฺญิสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘อรูปิยํ ปริวเตฺตนฺตสฺสา’’ติ เสโสฯ **ปญฺจหี**ติ สหเตฺถ กรณวจนํ, ‘‘สหธมฺมิเกหี’’ติ เสโส, ปญฺจหิ สหธมฺมิเกหิ สทฺธินฺติ อโตฺถฯ **วทโต**ติ โวหรโต, กยวิกฺกยํ กโรนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ ภิกฺขุภิกฺขุนิสามเณรสามเณริสิกฺขมานานาสงฺขาเตหิ ปญฺจหิ สหธมฺมิเกหิ อรูปิยํ ปริวเตฺตนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ

๗๒๓. สํโวหาเรน สมุฏฺฐานโต **กฺริยสมุฏฺฐานํ**ฯ

รูปิยสํโวหารกถาวณฺณนาฯ

๗๒๔. **กปฺปิยํ** นาม ‘‘จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, อนฺตมโส จุณฺณปิโณฺฑปิ ทนฺตกฏฺฐมฺปิ ทสิกสุตฺตมฺปี’’ติ **ปทภาชเน** วุตฺตานิ กปฺปิยวตฺถูนิฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘จีวราทีนํ กปฺปิยภณฺฑานํ วเสน อเนกวิธ’’นฺติฯ **กปฺปิเยเนวา**ติ เตเนว กปฺปิเยน วตฺถุนาฯ ‘‘กยวิกฺกยํ สมาปเชฺชยฺยาติ ‘อิมินา อิมํ เทหิ, อิมินา อิมํ อาหร, อิมินา อิมํ ปริวเตฺตหิ, อิมินา อิมํ เจตาเปหี’ติ อชฺฌาจรตี’’ติ (ปารา. ๕๙๕) วจนโต **‘‘ปริวตฺตยโต’’**ติ อิมสฺส ‘‘กยวิกฺกยํ สมาปชฺชโต’’ติ ปริยาโยฯ

ตตฺถ อญฺญสฺส หตฺถโต กปฺปิยวตฺถุนา ปริวเตฺตตฺวา คหณํ **กโย** นามฯ อตฺตโน หตฺถโต กปฺปิยวตฺถุํ ปริวเตฺตตฺวา ทานํ **วิกฺกโย**ฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อิมินา อิมํ เทหี’ติอาทินา หิ นเยน ปรสฺส กปฺปิยภณฺฑํ คณฺหโนฺต กยํ สมาปชฺชติ, อตฺตโน กปฺปิยํ เทโนฺต วิกฺกย’’นฺติฯ ‘‘ฐเปตฺวา สหธมฺมิเก’’ติ วุตฺตตฺตา **ปริวตฺตยโต**ติ เอตฺถ อเญฺญหิ สทฺธินฺติ ลพฺภติฯ เอตฺถ **อเญฺญ** นาม คิหิโน อิตฺถิปุริสา, สาสนโต พาหิรา ปพฺพชิตา จฯ ตสฺมา อยํ กยวิกฺกโย อนฺตมโส มาตาปิตูหิปิ น กาตโพฺพเยวฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อยญฺหิ กยวิกฺกโย ฐเปตฺวา ปญฺจ

สหธมฺมิเก อวเสเสหิ คิหิปพฺพชิเตหิ อนุตมโส มาตาปิตูหิปิ สทฺธึ น วฏฺฏตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๙๕)ฯ

๗๒๕. **อกปฺปิยสฺส วตฺถุสฺสา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเท วุตฺตจีวราทิกปฺปิยวตฺถุโต อญฺญสฺส นิสฺสคฺคิยทุกฺกฏวตฺถุสฺสฯ **เตเนวา**ติ อกปฺปิยวตฺถุนาเยวฯ ''กปฺปิยสฺส จา''ติ ปาฐเสโส, เตเนว อกปฺปิเยน วตฺถุนา กปฺปิยสฺส วตฺถุสฺส ปริวตฺตนญฺจาติ โยชนาฯ เอวญฺหิ ปาฐเสเส อกเต อกปฺปิเยน วตฺถุนา กปฺปิยสฺส ปริวตฺตนํ กยวิกฺกเย สงฺคเหตพฺพํ สิยา, ตํ น ยุชฺชติ ตสฺส รูปิยสํโวหาเรเยว สงฺคหิตตฺตา, อิธ จ ''กปฺปิยวตฺถุเสฺสว กปฺปิยวตฺถุนา ปริวตฺตนํ กยวิกฺกโย''ติ นิยมิตตฺตาฯ **นิทฺทิฏฺฐ**นฺติ ''อกปฺปิยภณฺฑปริวตฺตนญฺหิ กยวิกฺกยสงฺคหํ น คจฺฉตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๙๔) **อฏฺฐกถายํ** นิทฺทิฏฺฐนฺติ อโตฯ

๗๒๖. **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อญฺญตฺร สหธมฺมิเกหิ กปฺปิยวตฺถุสฺสาปิ กยวิกฺกโย น วฏฺฏติ, อกปฺปิยสฺส, กปฺปิยสฺส จ วตฺถุโน อกปฺปิเยเนว วตฺถุนา ปริวตฺตนญฺจ รูปิยสํโวหาเร สงฺคหิตตฺตา กยวิกฺกยสงฺคหํ น คจฺฉติ, ตสฺมาฯ

๗๒๙. **อิทํ นามา**ติ โอทนาทิกปฺปิยวตฺถุเมว อาหฯ

๗๓๐-๑. ''คเหตฺวา''ติอาทิคาถาย วตฺถุลกฺขณสฺส อุทาหรณํ ทเสฺสตฺวาว อาปตฺติเภทํ ทเสฺสตุมาห **''วิฆาสาท''**นฺติอาทิฯ **ฉลฺลิ**นฺติ รุกฺขตจํฯ **วลฺลิ**นฺติ ลตํฯ **กฏฺฐ**นฺติ อินฺธนทารุํฯ **ทารุ**นฺติ เคหสมฺภาราทิทารุํฯ วิปลฺลาเสนาปิ วตฺตพฺพํ ''วลฺลึ วา ปน ฉลฺลึ วา, ทารุํ วา กฏฺฐเมว วา''ติฯ **วตฺถูน**นฺติ ตถา วตฺวา อาหราปิตานํ ฉลฺลิอาทิวตฺถูนํฯ กยวิกฺกเย อาปตฺติโย โหนฺตีติ โยชนา, นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยาปตฺติโย โหนฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๗๓๒. ''อิติ เอวา''ติ ปทเจฺฉโท, ''ปิวิตฺวา''ติอาทินา นเยน ปุพฺพกาเล วิหิตปจฺจยนฺตํ อกตฺวา วุตฺตนเยเนวาติ อโตฯ

๗๓๓. **ภูมิยา ลิมฺปเน**ติ โยชนายํ ปน เสนาสนภูมิยํ ปริภณฺฑกรณกาฬกาทิวณฺณกรณวเสน เลปเนฯ **วตฺถุโธวเน**ติ จีวราทิวตฺถูนํ โธวเนฯ **เอตฺถา**ติ เตสุ วุตฺตปฺปกาเรสุฯ เอเตสํ คหณสฺส อุปลกฺขณตฺตา เอวรูเปสุ อเญฺญสุ ฐาเนสุฯ

๗๓๔. **อย**นฺติ ภูมิโสธนาทิวเสน อาปนฺนา ปาจิตฺติยาปตฺติฯ

๗๓๕. **ฐเปตฺวา ภณฺฑสามิก**นฺติ เอตฺถ พฺยติเรกวเสน อญฺญสฺส กปฺปิยการสฺสาติ ลพฺภติฯ

๗๓๖. ภาสโต อนาปตฺตีติ โยชนาฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

กยวิกฺกยกถาวณฺณนาฯ

โกสิยวคฺโค ทุติโยฯ

๗๓๗. กปฺปิยา ปตฺตา มตฺติกาโยมยา ชาติโต ทุเวติ โยชนาฯ **วณฺณา**ติ ปมาณานิฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''ตโย ปตฺตสฺส วณฺณาติ ตีณิ ปตฺตสฺส ปมาณานี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๒)ฯ เตนาห **''อุกฺกฏฺโฐ มชฺฌิโมมโก''**ติฯ

๗๓๘. **ทฺวินฺนํ ตณฺฑุลนาฬีน**นฺติ สุโกฏฺฏิตานํ อขณฺฑานํ ปุราณสาลิตณฺฑุลานํ เทฺว นาฬิโย คเหตพฺพาฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''อนุปหตปุราณสาลิตณฺฑุลานํ สุโกฏฺฏิตปริสุทฺธาน''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๒)ฯ **ภตฺต**นฺติ อวสฺสาวิตํ อนุตฺตณฺฑุลํ อกิลินฺนํ อปิณฺฑิตํ สุวิสทํ กุนฺทมกุลราสิสทิสํ สุปโกฺกทนเมว คเหตพฺพํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''อนุตฺตณฺฑุลํ อกิลินฺนํ อปิณฺฑิตํ สุวิสทํ กุนฺทมกุลราสิสทิสํ อวสฺสาวิโตทน''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๒)ฯ **มคธนาฬิยา**ติ มคธรเฏฺฐ นาฬิยา, สา นาฬิ ติลานํ อฏฺฐปสตานิ คณฺหาติฯ เตนาหุ โปราณา –

> ''ขาริทสทฺวยํ วาโห, ขารี โทณฏฺฐกทฺวยํ;
> ทฺวิอฏฺฐนาฬิโย โทโณ, นาเฬกา ปสตฏฺฐกํ;
> ลกฺขํ ติลานํ ปสตํ, เอตํ วุตฺตํ ปมาณโต''ติฯ

''มคธนาฬิ นาม อฑฺฒเตรสปลา โหตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๒) **อนฺธกฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ ตพฺพณฺณนาย ''อฑฺฒเตรสปลานิ มาเสหิ คเหตพฺพานี''ติ วุตฺตํฯ เกจิ ปนาหุ –

> ''จตุปฺปสติกา มุฏฺฐิ, ปลเญฺจตํ จตุคฺคุณํ;
> กุฑุวปฺปสตเญฺจว, จตฺตาริ เจว นาฬิ ตุฯ

> ''โสเยว ปโตฺถ จตฺตาโร, ปตฺถา อฬฺหกมุจฺจเต;
> อฬฺหกานมฺปิ จตฺตาริ, 'โทโณ'ติ ปริกิตฺติโต''ติฯ

อาจริยา ปน ''อฏฺฐปสตา มาคธนาฬี''ติ ปุพฺพปกฺขเมว โรจยนฺติฯ

ขาทนญฺจ จตุพฺภาคนฺติ ตสฺมิํ ภเตฺต จตุธา วิภเตฺต เอกภาคมตฺตํ หตฺถหาริยฆนมุคฺคสูปนฺติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''ตสฺส โอทนสฺส จตุตฺถภาคปฺปมาโณ นาติฆโน นาติตนุโก หตฺถหาริโย สพฺพสมฺภารสงฺขโต มุคฺคสูโป ปกฺขิปิตโพฺพ''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๒)ฯ

พฺยญฺชนญฺจ ตทูปิยนฺติ ยาว จริมาโลปํ, ตาว สพฺพาโลปานุรูปํ มจฺฉมํสาทิพฺยญฺชนญฺจฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''อาโลปสฺส อาโลปสฺส อนุรูปํ ยาวจริมาโลปปฺปโหนกํ มจฺฉมํสาทิพฺยญฺชนํ ปกฺขิปิตพฺพ''นฺติฯ เอตฺถ จ **อาโลปสฺส อาโลปสฺส อนุรูป**นฺติ ''พฺยญฺชนสฺส มตฺตา นาม โอทนจตุตฺถภาโค''ติ (ม. นิ. อฏฺฐ. ๒.๓๘๗) **พฺรหฺมายุสุตฺตสฺส อฏฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา อาโลปสฺส จตุตฺถภาคปฺปมาณํ พฺยญฺชนํ อาโลปสฺส อนุรูปนฺติ คเหตพฺพํฯ อิธ ปน สูปเสฺสว โอทนจตุตฺถภาคปฺปมาณํ ทเสฺสตฺวา เอตสฺส ลกฺขเณ ทสฺสิเต อิตรสฺสาปิ ทสฺสิตเมว โหตีติ พฺยญฺชนสฺส ตถา วิเสเสตฺวา ปมาณํ น ทสฺสิตํฯ โอทเน ปกฺขิปิตพฺพานิ สปฺปิเตลตกฺกรสกญฺชิกาทีนิ คณนูปคานิ น โหนฺติฯ

๗๓๙. **ตํ สพฺพ**นฺติ ยถาวุตฺตภตฺตาทินิรวเสสํฯ **คณฺหตี**ติ วกฺขมาเนหิ ตีหิ ปกาเรหิ คณฺหาติฯ **ตสฺสา**ติ อุกฺกฏฺฐสฺส ปตฺตสฺสฯ **อุปโฑฺฒ**ติ ตสฺมิํ ปเตฺต คณฺหนกทพฺพสมฺภารคาหี ปโตฺต ตํสหจริเยน ''อุปโฑฺฒ''ติ วุโตฺตฯ **ตทุปโฑฺฒ จา**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ ตสฺส มชฺฌิมสฺส ปตฺตสฺส อุปโฑฺฒ ตทุปโฑฺฒติ คเหตพฺพํฯ

๗๔๐. อิเมสุ ตีสุ ปเตฺตสุ อุกฺกฏฺฐสฺส วุตฺตํ โอทนาทิ สพฺพํ ยสฺมิํ ปเตฺต ปกฺขิตฺตํ, ตสฺส มุขวฏฺฏิมตฺถเก ปุญฺชิยมานํ หีรกํ เหฏฺฐาภาเค ผุสติ, โส **อุกฺกฏฺฐมชฺฌิโม** นาม, หีรโต อติเรกํ ติฏฺฐติ, โส **อุกฺกโฏฺฐมโก** นาม, อโนฺตปเตฺต มุขวฏฺฏิยา เหฏฺฐิมนฺตํ อปฺปตฺวา ติฏฺฐติ, โส **อุกฺกฏฺฐุกฺกโฏฺฐ** นาม, เอวํ มชฺฌิโม จ โอมโก จ ปเจฺจกํ ติวิโธ โหตีติ สเพฺพ นว ปตฺตา

โหนฺตีติ ทเสฺสตุมาห **“อุกฺกฏฺฐสฺสา”**ติอาทิฯ **ตเสฺสวา**ติ อุกฺกฏฺฐเสฺสวฯ โอมโก จ มชฺฌิโม จาติ **โอมกมชฺฌิมา**ฯ อิธ มชฺฌิโม จ โอมโก จ อุกฺกฏฺฐเสฺสว เภโทฯ เอส นโย อิตรทฺวเยปิฯ ‘‘เอว’’นฺติ อิมินา ยถา ‘‘อุกฺกฏฺฐุกฺกโฏฺฐ อุกฺกโฏฺฐมโก อุกฺกฏฺฐมชฺฌิโม’’ติ โยเชตโพฺพ, เอวํ มชฺฌิโมมกานมฺปิ ยถากฺกมโยชนํ ทเสฺสติ ‘‘มชฺฌิโม มชฺฌิมุกฺกโฏฺฐ มชฺฌิโมมโก, โอมกุกฺกโฏฺฐ โอมกมชฺฌิโม โอมโกมโก จา’’ติฯ

๗๔๑. **เตสู**ติ นวสุ ปเตฺตสุฯ **ตสฺมา**ติ อปตฺตภาวโตฯ **น คจฺฉนฺตี**ติ อุกฺกฏฺฐุกฺกฏฺฐญฺจ โอมโกมกญฺจาติ เทฺว อเปกฺขิตฺวา พหุวจนํ กตํฯ เอเต ภาชนสเงฺขเปน ปริภุญฺชิตพฺพาติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ตสฺมา เอเต ภาชนปริโภเคน ปริภุญฺชิตพฺพา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๒)ฯ

๗๔๒. **ปตฺตลกฺขณสํยุต**นฺติ เอตฺถ **ปตฺตลกฺขณํ** นาม ยถาวุตฺตปมาณยุตฺตตา, ‘‘อโย ปโตฺต ปญฺจหิ ปาเกหิ ปโกฺก มตฺติกาปโตฺต ทฺวีหิ ปาเกหิ ปโกฺก’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๘) วุตฺตา ปากสมฺปตฺติ, กิณิตฺวา คณฺหาติ เจ, ตสฺส ทาตพฺพมูลสฺส อเสเสตฺวา ทินฺนภาโว, ฉิทฺทาภาโว, ฉินฺนราชีนํ อภาโวติ ปญฺจวิธํฯ โหติ เจตฺถ –

> ‘‘ปมาณยุตฺตตา ปาก-สมฺปตฺติ ทินฺนมูลตา;
> อจฺฉิทฺทาราชิตา เจติ, ปตฺตลกฺขณปญฺจก’’นฺติฯ

‘‘อธิฏฺฐาย วา วิกเปฺปตฺวา วา’’ติ **วา**-สโทฺท โยเชตโพฺพฯ **อธิฏฺฐายา**ติ ปฐมํ ปริภุเตฺต ปเตฺต สติ ตํ ปจฺจุทฺธริตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพปโตฺต หตฺถปาเส เจ โหติ, วกฺขมานนเยน ‘‘อิมํ ปตฺตํ อธิฏฺฐามี’’ติ วจีเภทกรณวเสน วาจาย วา วจีเภทํ อกตฺวา เอวเมว จิเนฺตตฺวา หเตฺถน คเหตฺวา ผนฺทาเปเนฺตน กาเยน วา ทูเร เจ หตฺถปาสา โหติ, ฐปิตฏฺฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา ‘‘เอตํ ปตฺตํ อธิฏฺฐามี’’ติ วาจา ภินฺทิตพฺพาติ **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๘ อตฺถโต สมานํ) วุตฺตนเยน เอกเกน วา ปจฺฉา สติสโมฺมเส สราเปตฺวา กุกฺกุจฺจํ วูปสเมตุํ สมตฺถสฺส ปุคฺคลสฺส สนฺนิธาเน วา อธิฏฺฐายาติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อญฺญสฺส สนฺติเก อธิฏฺฐาเน อยมานิสํโส – สจสฺส ‘อธิฏฺฐิโต นุ โข เม, โน’ติ วิมติ อุปฺปชฺชติ, อิตโร สาเรตฺวา วิมตึ ฉินฺทิสฺสตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๘) อยมโตฺถ **อฏฺฐกถายํ** วุโตฺตฯ ‘‘เทฺว ปเตฺต อธิฏฺฐาตุํ น ลภตี’’ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ

วิกเปฺปตฺวาติ (ปาจิ. ๓๗๓; ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๘; กงฺกา. อฏฺฐ. วิกปฺปนสิกฺขาปทวณฺณนา) ตฺถ วิกเปฺปตพฺพสฺส ปตฺตสฺส เอกตฺตพหุตฺตํ, สนฺนิหิตาสนฺนิหิตตฺตญฺจ สลฺลเกฺขตฺวา เอกํ เจ สนฺนิหิตํ, ‘‘อิมํ ปตฺตํ ตุยฺหํ วิกเปฺปมี’’ติ วา ‘‘อิมํ ปตฺตํ ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน วิกเปฺปมี’’ติ วา อาทินา นเยน เอกํ วิกเปฺปตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ เอตฺถ ‘‘ปริภุเญฺชยฺยา’’ติ วุตฺตตฺตา, ‘‘มยฺหํ สนฺตกํ ปริภุเญฺชหิ วา วิสฺสเชฺชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหี’’ติ เตน อปจฺจุทฺธเฏ ปริภุญฺชิตุํ อยุตฺตตฺตา ‘‘วิกเปฺปตฺวา’’ติ ปจฺจุทฺธฏวิเสโส คเหตโพฺพฯ

๗๔๓. **ธาเรยฺยา**ติ อนธิฏฺฐหิตฺวา, อวิกเปฺปตฺวา จ ปริภุญฺชิตโพฺพฯ **ตํ** กาลํ ปตฺตํ อติกฺกามยโตติ โยชนาฯ **“นิสฺสคฺคิย”**นฺติ อิมินาปิ ‘‘ปตฺต’’นฺติ อิทํ ยุชฺชติฯ **ปตฺต**-สโทฺท มาคธิกานํ ทฺวิลิงฺคโก, ตสฺมา เอวํ วุโตฺตฯ

๗๔๔. อธิฏฺฐิตวิกปฺปิเตสุ อนโนฺตคธตฺตา อติเรกภาวํ ทเสฺสตุมาห **“ยํ ปตฺต”**นฺติ อาทิฯ

๗๔๕. **สมฺมุเข**ติ อชฺฌเตยฺยหตฺถปฺปเทสโต อโนฺต ฐิตํ ปตฺตํฯ **ทูรสฺมินฺ**ติ อชฺฌเตยฺยรตนโต ปรภาเค ‘‘อโนฺตคเพฺภ วา อุปริปาสาเท วา สามนฺตวิหาเร วา’’ติ **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตปฺปการ ทูเรปิฯ ยตฺถ กตฺถจิ วิกปฺปนกาเลปิ สนฺติกทูรวจนเภทา เอวเมว โยเชตฺวา วตฺตพฺพาฯ ‘‘วิกเปฺปตุํ ปน พหูนิปิ ลพฺภตี’’ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ **อยํ นโย**ติ ‘‘อิมํ ปตฺตํ ปจฺจุทฺธรามี’’ติอาทินโยฯ

๗๔๖. วาจากายวเสน ทุวิเธ อธิฎฺฐาเน วาจาธิฎฺฐานํ ทเสฺสตฺวา กายาธิฎฺฐานํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อาโภค’’**นฺติอาทิฯ **อาโภค**นฺติ ‘‘อิมํ ปตฺตํ อธิฎฺฐามี’’ติ อาโภคํฯ **‘‘มนสา’’**ติ อิมินา น วจสาติ วุตฺตํ โหติฯ กายวิกาโรว **กายวิการกํ,** หเตฺถน ผนฺทาปนาทิกายกิริยาติ อโตฺถฯ เอเตเนว กายาธิฎฺฐานํ หเตฺถน อปตฺตเพฺพ ทูเร น กาตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ

๗๔๗-๘. ‘‘ชหติ อธิฎฺฐาน’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **ทานโต**ติ อญฺญสฺส ทาเนนฯ **เภทกโต**ติ ภิชฺชเนนฯ **นาสโต**ติ ปตฺตสามิกสฺส กาลกิริยายฯ **วิพฺภมโต**ติ สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย คิหิภาวูปคมเนนฯ **อุทฺธารโต**ติ ปจฺจุทฺธรเณนฯ **ปจฺจกฺขโต**ติ สิกฺขาปจฺจกฺขาเนนฯ **ปริวตฺตนโต**ติ ลิงฺคปริวตฺตเนนฯ **คาหโต**ติ วิสฺสาสคฺคหเณน, อจฺฉินฺทิตฺวา คหเณน จฯ

กงฺคุสิตฺถปฺปมาเณนาติ สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ ขุทฺทกตรสฺส กงฺคุโน สิตฺถปฺปมาเณนฯ **เขนา**ติ มุขวฎฺฎิยา ทฺวงฺคุลโต เหฎฺฐา อากาสปริยาเยน ฉิเทฺทนฯ **อาณิยา วา**ติ อโยมยาย อาณิยา วาฯ

๗๕๐-๑. **มณิปโตฺต**ติ มณินา กโตฯ **เวฬุริยุพฺภโว**ติ มรกตมณิมโยฯ **ผลิกุพฺภโว**ติ ผลิกปาสาเณน กโตฯ **กาจมโย**ติ กาจมตฺติกามโยฯ **กํสมโย**ติ กํสโลเหน กโตฯ **ติปุมโย**ติ กาฬติปุมโยฯ **สีสมโย**ติ เสตติปุมโยฯ วิปลฺลาเสน จ วทนฺติฯ **สชฺฌุมโย**ติ รชตมโยฯ

๗๕๒. **ฆฎกฎาโห**ติ ฆฎกปาลํฯ **สีสกฎาโห**ติ ฉวสีสกปาลํฯ **ตุมฺพ**นฺติ อลาพุฯ **อสฺสา**ติ เอกาทสวิธสฺส ปตฺตสฺสฯ **อนุโลมิก**นฺติ อกปฺปิยวเสน อนุโลมํฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ เอกาทสวิเธฯ ตมฺพมยํ โลหมยํ ถาลกํ ปน วฎฺฎตีติ โยชนา, ปโตฺตเยว น วฎฺฎติ, ตมฺพโลหมยา ถาลกา ปน วฎฺฎนฺตีติ อโตฺถฯ

๗๕๓. **ตฎฺฎิกาทีนี**ติ **อาทิ**-สเทฺทน วฎฺฎกาทีนํ สงฺคโหฯ **วฎฺฎก**นฺติ จ อชฺฌจนฺทากาโร โลหาทิมโย ภาชนิยวิเสโสฯ **ปุคฺคลสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ คิหี จ สโงฺฆ จ **คิหิสงฺฆา,** เตสํ สนฺตกา **คิหิสงฺฆิกา**ฯ

๗๕๔. **ยํ กิญฺจิ ปตฺต**นฺติ สตฺตสุ ปเตฺตสุ ยํ กิญฺจิ ปตฺตํฯ **โวทกํ กตฺวา**ติ วิคโตทกํ กตฺวาฯ **ปฎิสาเมยฺยา**ติ นิเกฺขปารหฎฺฐาเน นิกฺขิปนวเสน, ถวิกาย ปกฺขิปิตฺวา พนฺธนวเสน วา สโงฺคเปยฺยฯ

๗๕๕. **โอตาเปตุ**นฺติ อาตเป, อคฺคิมฺหิ วา ตาเปตุํฯ **อุเณฺห**ติ ตสฺมึเยว อุเณฺหฯ **น นิทเหตโพฺพ**ติ น ฌาเปตโพฺพฯ สีสาปนยนเมว น วฎฺฎตีติ น นิทเหตโพฺพติ อโตฺถ อธิกนิวารเณเนว วิญฺญายติฯ

๗๕๖. **มิชฺฌเนฺต**ติ มิชฺฌิยา อเนฺตฯ **ปริภณฺฑเนฺต**ติ ปมุเข มหามิชฺฌิยา อเนฺตฯ **‘‘วิตฺถิเณฺณ**ติ อนฺตมโส ทฺวิปตฺตมโตฺตกาสวิตฺถาเร’’ติ เกจิฯ ฐเปตุํ ปน วฎฺฎตีติ โยชนา, วล

ยาทิอาธาเรน วินาปิ ฐเปตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ ‘‘มิทฺธิยา ปมุเข มิทฺธิยา จ ขรภูมิปเทสาทีสุ จ วลยมตฺถเก ฐเปตุํ วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติฯ

๗๕๗. **ทารุอาธารเก**ติ อุทุกฺขลสทิเส ทารุมเย อาธาเรฯ **เทฺว ปเตฺต ฐเปตุมฺปิ วฏฺฏตี**ติ ปตฺตมตฺถเก อปรสฺสาปิ ปตฺตสฺส ฐปนวเสน เทฺว ปเตฺต ฐเปตุมฺปิ วฏฺฏติฯ **อปิ**-สเทฺทน เอกสฺมึ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทเสฺสติฯ **อยเมว นโย**ติ ‘‘เทฺวปิ ปเตฺต ฐเปตุํ วฏฺฏตี’’ติ อยํ นโยฯ **ทณฺฑภูมิอาธารเกสู**ติ เอตฺถ **ทณฺฑาธาโร** นาม พหูหิ ทเณฺฑหิ กโตฯ **ภูมิอาธารโก** นาม ภูมิยํ กโต อาลวาลวลยากาโร สิลิฎฺฐาธาโรฯ ‘‘ทนฺตเวตฺตลตาทิมโย ภูมิอาธารโก’’ติ เกจิฯ

๗๕๘-๙. **ตฏฺฏิกายา**ติ ตาลปณฺณาทีหิ กตตฏฺฏิกายฯ **โปตฺถเก**ติ มกจิวากมเย วา รุกฺขวากมเย วา อตฺถรเณฯ **กฎสารเก**ติ ตาลปณฺณาทีหิ วีเต อตฺถรเณฯ **ปริภณฺฑกตาย**ติ กตโคมยปริภณฺฑายฯ **อปิ**-สเทฺทน สุธากมฺมํ กตฺวา ปาสาเณน ฆํสิตฺวา มฏฺฐกตาย ภูมิยา วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทเสฺสติฯ **วาลุกาสุ วา**ติ เลฑฺฑุปาสาณสกฺขรกปาลาทิอมิสฺสาสุ สณฺหสุขุมวาลุกาสูติ วุตฺตํ โหติฯ เตเนวาห **‘‘ตถารูปาสู’’**ติอาทิฯ รชมฺหิ สเนฺตปิ อสเนฺตปิ วิสุํเยว ‘‘ขรภูมิยา น ฐเปตพฺพ’’นฺติ วุตฺตตฺตา **‘‘สรชายา’’**ติ อิมินา รโชกิณฺณํ สณฺหภูมิมาหฯ **ขรภูมิยา**ติ ผรุสภูมิยาฯ

๗๖๐. **ลเคฺคตุ**นฺติ โอลเมฺพตุํฯ ทณฺฑโกฏิยา, นาคทนฺตโกฏิยา จ ปตฺตมุเขน ปกฺขิปิตฺวา ฐปนมฺปิ **ลคฺคนํ** นามฯ **ฉตฺตงฺกมญฺจปีเฐสู**ติ ฉเตฺต, องฺเก, มญฺจปีเฐ จฯ

๗๖๑. **อฏนีสู**ติ องฺเคสุฯ **พนฺธิตฺวา**ติ ถวิกาย อํสวทฺธนกาทินา เยน เกนจิ พนฺธิตฺวาฯ **โอลเมฺพตุมฺปี**ติ ลเคฺคตุมฺปิฯ ‘‘ฐเปตุํ อุปรี’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๗๖๒. **มญฺจปีฐฏฺฏเก**ติ มญฺจปีเฐสุ ฐปิตปตฺตา ยถา น ปตนฺติ, ตถา อฏนิมตฺถเก ทารุนา ปริเกฺขเป กเต มญฺจปีฐฏฺฏกา นาม โหนฺติ, ตาทิเส มญฺจปีฐฏฺฏเก ฐเปตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **ภตฺตปูโรปี**ติ ภตฺตสฺส ปูโรปิฯ **อปิ**-สเทฺทน ยาคุเตลปริปูริตสฺสาปิ สงฺคโหฯ ตุจฺฉปเตฺต วินิจฺฉโย ยถาวุโตฺตเยวฯ ปูรณํ ปูโร, ภตฺตสฺส ปูโร ภตฺตปูโรฯ

ติภาณวารวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๗๖๓. **กวาฏ**นฺติ ทฺวารกวาฏผลกํฯ ‘‘เสนาสเน ทฺวารกวาฏวาตปานกวาฏาที’’ติอาทีสุ ทฺวารผลกํ ‘‘กวาฏ’’นฺติ หิ วุตฺตํฯ **น ปณาเมยฺยา**ติ น นาเมยฺย น จาเลยฺย, น จ ปิทเหยฺยาติ อโตฺถฯ ปตฺตํ หเตฺถ ยสฺส โส **ปตฺตหโตฺถ**ติ ภินฺนาธิกรโณยํ พาหิรตฺถสมาโส ‘‘วชิรปาณี’’ติ อาทีสุ วิยฯ ‘‘ปณาเมยฺย อสฺสา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๗๖๔. **น นีหเรยฺย ปเตฺตน จลกานี**ติ รสํ ปิวิตฺวา ปาติตมธุกผลฎฺฐิกาทิ ฉฑฺฑิตานิ พหิ ฉเฑฺฑตุํ ปเตฺตน น นีหเรยฺยฯ **อฏฺฐิกานิ วา**ติ ปนสฏฺฐิโกลฏฺฐิอาทิอฏฺฐิกานิ วาฯ **อุจฺฉิฏฺฐมุทก**นฺติ มุขโธวนาทิกํ อุจฺฉิฏฺฐมุทกํฯ ปเตฺตน นีหรนฺตสฺสาติ โยชนา, พหิ ฉเฑฺฑตุํ ตํ ปเตฺต อาสิญฺจิตฺวา หรนฺตสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ อิตรถา อุจฺฉิฏฺฐปตฺตโธวโนทกมฺปิ เตเนว ปเตฺตน พหิ น นีหริตพฺพํ สิยาฯ

๗๖๕. ปฏิคฺคเหติ มุขโธวโนทกนฺติ **ปฏิคฺคโห,** เขฬมลฺลโกวฯ **มุขโต นีหฏ**นฺติ มุเขน ฉฑฺฑิตํ มํสขณฺฑาทิ ยํ กิญฺจิฯ

๗๖๖. **วินสฺสตี**ติ วิพฺภเมน วา สิกฺขาปจฺจกฺขาเนน วา กาลกิริยาย วา วินสฺสติฯ อถ วา **โย**ติ ปจฺจตฺตวจนํ ‘‘ยสฺสา’’ติ สามิวเสน ปริณาเมตฺวา ยสฺส ภิกฺขุโน ปโตฺต เภเทน วา อเจฺฉเทน วา โจริกาย หรเณน วา นสฺสติ, ตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

๗๖๗. **ปฐมสฺสา**ติ ปตฺตวคฺคสฺส ปฐมํ สงฺคหิตตฺตา ปฐมสฺสฯ **ปตฺตสฺสา**ติ ปตฺตสิกฺขาปทสฺสฯ **ปฐเมนา**ติ จีวรวคฺคสฺส ปฐมํ สงฺคหิตตฺตา ปฐเมน กถิเนนาติ สมฺพโนฺธฯ **มเหสินา**ติ มหเนฺต สีลกฺขนฺธาทโย คุเณ เอสิ คเวสีติ มเหสิฯ ปฐมสฺส ปตฺตสฺส **สมุฎฺฐานาทโย สเพฺพ** อิธ อนิทฺทิฎฺฐวินิจฺฉยา ปฐเมน กถิเนน **สมา** สทิสา อิติ มเหสินา **มตา** อนุมตา อนุญฺญาตาติ โยชนาฯ

ปฐมปตฺตกถาวณฺณนาฯ

๗๖๘. ปญฺจ พนฺธนานิ อูนานิ ยสฺส โส **ปญฺจพนฺธนอูโน,** ปโตฺต, ตสฺมิํ, อพนฺธนญฺจ เอกทฺวิติจตุพนฺธนญฺจ ‘‘ปญฺจพนฺธนอูน’’นฺติ คหิตํฯ ยถาห **ปาฬิยํ** ‘‘อูนปญฺจพนฺธโน นาม ปโตฺต อพนฺธโน วา เอกพนฺธโน วา ทฺวิพนฺธโน วา ติพนฺธโน วา จตุพนฺธโน วา’’ติ (ปารา. ๖๑๓)ฯ พนฺธเน อกเตปิ พนฺธนารโห วกฺขมานลกฺขณราชิยุโตฺตปิ ‘‘อูนปญฺจพนฺธโนเยวา’’ติ คเหตโพฺพฯ เอตฺถ **อพนฺธโน** นาม ยสฺส พนฺธนเมว นตฺถิ, โสฯ เตเนวาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘ยสฺมา อพนฺธนสฺสปิ ปตฺตสฺส ปญฺจ พนฺธนานิ น ปูเรนฺติ สพฺพโส นตฺถิตายา’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๑๒-๖๑๓)ฯ ทฺวงฺคุลปฺปมาณโต อูนราชิยุโตฺต อพนฺธโนกาโสปิ ‘‘อพนฺธโนเยวา’’ติ คเหตโพฺพฯ ยถาห **ปาฬิยํ** ‘‘อพนฺธโนกาโส นาม ปโตฺต ยสฺส ทฺวงฺคุลา ราชิ น โหตี’’ติ (ปารา. ๖๑๓)ฯ

๗๖๙. **อุทฺทิฎฺฐ**นฺติ ‘‘พนฺธโนกาโส นาม ปโตฺต ยสฺส ทฺวงฺคุลา ราชิ โหตี’’ติ (ปารา. ๖๑๓) **ปทภาชเน** วุตฺตํฯ ทฺวงฺคุลาย ราชิยา เอกญฺจ พนฺธนนฺติ โยชนาฯ ‘‘มุขวฎฺฎิโต เหฎฺฐา ภฎฺฐา’’ติ **อฎฺฐกถา**วจนโต (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๑๒-๖๑๓) ‘‘สพฺพาปิ ราชิโย มุขวฎฺฎิโต ปฎฺฐาย เหฎฺฐา ภฎฺฐาเยว คเหตพฺพา’’ติ **นิสฺสเนฺทเห** วุตฺตํฯ มุขวฎฺฎิํ วินา อญฺญตฺถาปิ อูนปญฺจพนฺธเน วา อูนปญฺจพนฺธโนกาเส วา สติ โสปิ ปโตฺต อูนปญฺจพนฺธโน น โหตีติ น สกฺกา วตฺตุํ, ตสฺมา ‘‘มุขวฎฺฎิโต ปฎฺฐายา’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๑๒-๖๑๓) **อฎฺฐกถายํ** นิยเมตฺวา วจนํ วีมํสิตพฺพํฯ อิธ ปน ตถา นิยโม น ทสฺสิโต, ตสฺมา อยเมว วินิจฺฉโย สามเญฺญน วุตฺตาย ปาฬิยา อญฺญทตฺถุ สํสนฺทติ สเมติฯ **จ**-การสฺส อวุตฺตสมุจฺจยตฺถตฺตา ทฺวงฺคุลทฺวงฺคุลาหิ ทฺวีหิ เทฺว พนฺธนานิ จ ตีณิ พนฺธนานิ จาติ อิทมฺปิ วุตฺตเมว โหติฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘ยสฺส ปน เทฺว ราชิโย, เอกาเยว วา จตุรงฺคุลา, ตสฺส เทฺว พนฺธนานิ ทาตพฺพานิฯ ยสฺส ติสฺส, เอกาเยว วา ฉฬงฺคุลา, ตสฺส ตีณิ พนฺธนานิ ทาตพฺพานี’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๑๒-๖๑๓)ฯ

อูนปญฺจพนฺธนปเตฺตสุ อนฺติมปตฺตสฺส วิภาคํ ทเสฺสตุมาห **‘‘พนฺธนานิ จา’’**ติอาทิฯ มุขวฎฺฎิยา อฎฺฐงฺคุลปฺปมาณานํ จตุนฺนํ ราชีนํ จตฺตาริ พนฺธนานิ จาติ วุตฺตํ โหติฯ จกาโร ปุเพฺพ วุตฺตเสฺสว สมุจฺจยํ กโรติฯ **อฎฺฐงฺคุลราชิยา ตถา**ติ มุขวฎฺฎิโต ปฎฺฐาย อฎฺฐงฺคุลายามํ ภฎฺฐาย ราชิยา ทฺวงฺคุลทฺวงฺคุลมเตฺต ฐาเน เตเนว นีหาเรน พทฺธานิ จตฺตาริ พนฺธนานิ จาติ อโตฺถฯ

๗๗๐. เอวํ อูนปญฺจพนฺธนปตฺตํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปริปุณฺณปญฺจพนฺธนปตฺตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปญฺจ วา’’**ติอาทิฯ มุขวฎฺฎิยา ทฺวงฺคุลทฺวงฺคุลายามํ โอติณฺณา ปญฺจ ราชิโย จฯ **วา**-

สเทฺทน ปญฺจพนฺธนวิกปฺปา ทสฺสิตาฯ **เอกา วาปิ ทสงฺคุลา**ติ มุขวฏฺฏิโต ทสงฺคุลายามา เอกา วา ราชิ โหติฯ **อปิ**-สเทฺทน ตสฺสา ราชิยา พนฺธโน ปญฺจพนฺธนปโกฺข ทสฺสิโตฯ **อยํ ปโตฺต**ติ ยสฺส ปญฺจ ราชิโย วา ตตฺถ พนฺธนานิ ปญฺจพนฺธนานิ วา, ทสงฺคุลา เอกา ราชิ วา ตตฺถ พนฺธนานิ ปญฺจพนฺธนานิ วา สนฺติ, อยํ ปโตฺต ปญฺจพนฺธโน นามฯ

๗๗๑. เอตฺตาวตา มตฺติกาปเตฺต วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อโยปเตฺต ทเสฺสตุมาห **“อโยปโตฺต”**ติอาทิฯ ฉิทฺทานิ ปฏิจฺฉาเทตุํ พนฺธิตพฺพานิ อโยปฏฺฏานิ **โลหมณฺฑลกานิ** นามฯ ‘‘ภณฺฑี’’ติปิ ตเสฺสว ปริยาโยฯ ภณฺฑิตพฺพํ พนฺธิตฺวา ฉิเทฺท ปฏิจฺฉาทิเตปิ ยตฺถ อสณฺหตาย อามิสํ ติฏฺฐติ, ตาทิโสปิ อปโตฺตเยวาติ อาห **‘‘มโฎฺฐ วฏฺฏตี’’**ติฯ **อโยจุเณฺณน วาณิยา**ติ เอตฺถาปิ ‘‘มโฎฺฐ วฏฺฏตี’’ติ สมฺพนฺธนียํฯ

๗๗๒. ตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สงฺฆสฺส นิสฺสฎฺฐํ ตํ ปตฺตํ ตสฺมิํ อนุกมฺปาย อคณฺหนฺตสฺสาติ โยชนา, ‘‘สงฺฆมเชฺฌ นิสฺสชฺชิตโพฺพ’’ติ (ปารา. ๖๑๓) วจนโต สงฺฆมเชฺฌ นิสฺสฎฺฐํ ตสฺส ตํ ปตฺตํ **ตสฺมิํ** ปตฺตนิสฺสชฺชเก ปุคฺคเล อนุกมฺปาย อคณฺหนฺตสฺสฯ

๗๗๓. **ทียมาเน ตุ ปตฺตสฺมิ**นฺติ อูนปญฺจพนฺธเนน ปเตฺตน วิญฺญาปิตนวปเตฺต ภิกฺขุมฺหิ ตํ ปตฺตํ สงฺฆมเชฺฌ นิสฺสชฺชิตฺวา อาปตฺติํ เทเสตฺวา นิสิเนฺน จตโสฺส อคติโย อคมนํ, คหิตาคหิตชานนนฺติ อิเมหิ ปญฺจหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคเตน ภิกฺขุนา ปฐมํ สงฺฆํ ยาจิตฺวา ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย สเงฺฆน ปตฺตคาหกํ กตฺวา สมฺมเตน นิสฺสฎฺฐปตฺตํ หเตฺถน คเหตฺวา ตสฺมิํ สเงฺฆ สงฺฆเตฺถรโต ปฏฺฐาย อนุกฺกเมน อุปสงฺกมฺม วิญฺญายมานํ คุณํ วตฺวา ปณามิเตฯ **ยสฺสา**ติ ตสฺมิํ สงฺฆมเชฺฌ นิสินฺนสฺส ยสฺส ภิกฺขุโน, โรจนตฺถโยเค สมฺปทานวจนํฯ **โส** ทียมาโน ปโตฺตฯ **ตํ** ทียมานํ ปตฺตํฯ

๗๗๔. **ทีปิโต**ติ ‘‘อปตฺตกสฺส น คาเหตโพฺพ’’ติ (ปารา. ๖๑๕) วุโตฺตฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺสํ ภิกฺขุปริสายํฯ **ปตฺตปริยโนฺต**ติ เอตฺถ ‘‘เอวํ ปริวเตฺตตฺวา ปริยเนฺต ฐิตปโตฺต’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๑๕) **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา เตน ปตฺตปริวตฺตเนน อาคโต วา สเพฺพหิ อคฺคหิตตฺตา อาคโต โส เอว วา ปโตฺต ปริยโนฺต นาม โหตีติ อโตฺถฯ **ตสฺส ภิกฺขุโน**ติ ปตฺตํ นิสฺสชฺชิตฺวา นิสินฺนสฺส ตสฺส ภิกฺขุโนฯ

๗๗๕. **ต**นฺติ อตฺตโน ทินฺนํ ตํ ปริยนฺตปตฺตํฯ **อปฺปเทเส**ติ มญฺจปีฐาทิอฎฺฐาเนฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘มญฺจปีฐฉตฺตนาคทนฺตาทิเก อเทเส’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๑๕)ฯ **วิสฺสเชฺชตี**ติ อญฺญสฺส เทติฯ อตฺตนา อทาเปตฺวา อเญฺญน ตํ ปตฺตํ สยเมว อตฺตโน คเหตฺวา อญฺญํ อนุรูปํ ปตฺตํ ทิยฺยมานํ คณฺหิตุํ วฏฺฏตีติ **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ **อโภเคน ปริภุญฺชตี**ติ ยาคุรนฺธนาทิวเสน ปริภุญฺชติฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘อโภเคนาติ ยาคุรนฺธนรชนปจนาทินา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๑๕)ฯ ‘‘อนฺตรามเคฺค ปน พฺยาธิมฺหิ อุปฺปเนฺน อญฺญสฺมิํ ภาชเน อสติ มตฺติกาย ลิมฺปิตฺวา ยาคุํ วา ปจิตุํ อุทกํ วา ตาเปตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๑๕) **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา ตาทิเส ฐาเน ตถาปิ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ เอตฺถ วิเสโสฯ

๗๗๖. **นเฎฺฐ**ติ อตฺตโน ปริภุญฺชิยมาเน ปเตฺต โจรคฺคหณาทินา นเฎฺฐฯ **ภิเนฺน**ติ เภทมุปคเตฯ **อนาปตฺตี**ติ อญฺญํ ปตฺตํ วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **ปกาสิตา**ติ ‘‘อนาปตฺติ นฎฺฐปตฺตสฺส ภินฺนปตฺตสฺส ญาตกานํ ปวาริตานํ อญฺญสฺสตฺถาย อตฺตโน ธเนนา’’ติอาทินา (ปารา. ๖๑๗) นเยน **ปาฬิยํ** เทสิตาฯ อิธ ‘‘อญฺญสฺสตฺถายา’’ติ วุตฺตตฺตา อตฺตโน วฬญฺชิ

ยมาเน ปเตฺต สติปิ อญฺญสฺสตฺถาย ปตฺตํ วิญฺญาเปตุํ วฏฺฏติฯ **ญาตกาทีนํ คณฺหโต**ติ เอตฺถ ‘‘สนฺตก’’นฺติ ลพฺภติฯ อตฺตโน ธเนนาติ โยชนาฯ เอตฺถ ธนํ นาม สุตฺตวตฺถาทิ กปฺปิยวตฺถุฯ

๗๗๗. เอตฺถ วิญฺญาปนํ **กฺริยํ**ฯ

ทุติยปตฺตกถาวณฺณนาฯ

๗๗๘. **สปฺปิอาทึ เภสชฺช**นฺติ เอตฺถ **ปาฬิยํ** ‘‘เสยฺยถิทํ? สปฺปิ นวนีตํ เตลํ มธุ ผาณิต’’นฺติ (ปารา. ๖๒๒) อุทฺทิสิตฺวา ‘‘สปฺปิ นาม โคสปฺปิ วา อชิกาสปฺปิ วา มหิํสสปฺปิ วา, เยสํ มํสํ กปฺปติ, เตสํ สปฺปี’’ติ (ปารา. ๖๒๓) นิทฺทิฏฺฐํ ฆตญฺจ ‘‘เตสํเยว นวนีต’’นฺติ (ปารา. ๖๒๓) นิทฺทิฏฺฐํ นวนีตญฺจ ‘‘ติลเตลํ สาสปเตลํ มธุกเตลํ เอรณฺฑกเตลํ วสาเตล’’นฺติ (ปารา. ๖๒๓) นิทฺทิฏฺฐํ เตลญฺจ ‘‘มธุ นาม มกฺขิกามธู’’ติ (ปารา. ๖๒๓) นิทฺทิฏฺฐํ มธุญฺจ ‘‘ผาณิตํ นาม อุจฺฉุมฺหา นิพฺพตฺต’’นฺติ (ปารา. ๖๒๓) นิทฺทิฏฺฐํ คุฬาทิผาณิตญฺจาติ เอตสฺมิํ ปญฺจเภสชฺชราสิมฺหิ ยํ ยํ เภสชฺชนฺติ อโตฺถฯ **ปุเรภตฺต**นฺติ ปุเรภเตฺตฯ **ปฏิคยฺหา**ติ ปฏิคฺคเหตฺวาฯ

๗๗๙. **ตํ** ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ เภสชฺชํฯ **สตฺตาห**นฺติ เอตฺถ ‘‘วฏฺฏตี’’ติ กิริยาย อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ ‘‘สตฺตาหํ อติกฺกมนฺตสฺสา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **‘‘สตฺตาหาติกฺกเมตสฺสา’’**ติ วา ปาโฐฯ สตฺตาหสฺส อติกฺกโม สตฺตาหาติกฺกโม, ตสฺมิํ **สตฺตาหาติกฺกเมฯ ตสฺสา**ติ เภสชฺชปฏิคฺคาหกสฺส ภิกฺขุโนฯ **‘‘นิสฺสคฺคิย’’**นฺติ อิมินา ปาจิตฺติยเมว ทสฺสิตํฯ นิสฺสคฺคิยวตฺถุ ภาชนคณนาย อาปตฺติํ กโรติฯ เอกสฺมิํ ภาชเนปิ วิสุํ วิสุํ ฐปิตานิ นวนีตปิณฺฑคุฬปิณฺฑสกฺกรมธุปฏลานิปิ อตฺตโน คณนาย อาปตฺติํ กโรนฺติฯ

๗๘๐. **คณฺหิตฺวา**ติ ปฏิคฺคเหตฺวาฯ สนฺนิธียตีติ **สนฺนิธิ,** สนฺนิหิตวตฺถุ, ตสฺส **การกํ** กรณํ อปราปรทิวสตฺถาย ฐปนํ, ตํ กตฺวา, ปจฺฉาภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ ยถา อปรํ ทิวสํ คจฺฉติ, ตถา กตฺวา นิกฺขิปิตฺวาติ อโตฺถฯ **นิรามิสํ สายโต**ติ อามิเสน อมิเสฺสตฺวา ภุญฺชนฺตสฺสฯ

๗๘๑. **อุคฺคหิต**นฺติ อปฺปฏิคฺคหาเปตฺวา หเตฺถน คหิตํฯ **สรีรโภเค**ติ พหิ สรีรปริโภเคเนวฯ

๗๘๒. **คหิตํ** ปฏิคฺคหิตํฯ **ตาเปตฺวา**ติ วิลียาเปตฺวาฯ

๗๘๓. **‘‘สยํ ตาเปติ…เป…. น โหติ โส’’**ติ อิทํ สุโธตนวนีตํ สนฺธาย วุตฺตํ, ทุโทฺธเตน ปน ทธิคุฬิกาทิสหิเตน สามํปาโก โหเตวฯ นวนีตสฺส ยํ สยํ ตาปนํ, โส สามํปาโก น โหตีติ โยชนาฯ

๗๘๔. **เยน เกนจี**ติ อุปสมฺปเนฺนน, อนุปสมฺปเนฺนน วาฯ

๗๘๕. **‘‘สยํ กโรตี’’**ติ อิมินา อนุปสมฺปนฺนํ นิวเตฺตติฯ เตน กตํ ปน ตทหุ ปุเรภตฺตํ สามิสมฺปิ วฏฺฏติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตขีเรน วา ทธินา วา กตสปฺปิ อนุปสมฺปเนฺนน กตํ สามิสมฺปิ ตทหุ ปุเรภตฺตํ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๒)ฯ

๗๘๖. **สวตฺถุกสฺสา**ติ เอตฺถ วตฺถุ นาม ขีรทธิฯ

๗๘๗. **อสฺสาติ** ปฏิคฺคหิตขีรทธีหิ กตสปฺปิมาหฯ **“ปฏิคฺคเหตฺวา ตานี”ติ วุตฺตตฺตา**ติ อิทํ ‘‘ยานิ โข ปน ตานิ คิลานานํ ภิกฺขูนํ ปฏิสายนียานิ เภสชฺชานิ, เสยฺยถิทํ? สปฺปิ นวนีตํ เตลํ มธุ ผาณิตํ, ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา’’ติ (ปารา. ๖๒๒) อิมสฺมิํ **มาติกาปาเฐ** ‘‘ยานี’’ติ วุตฺตสปฺปิอาทีนเมว ‘‘ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา’’ติ วุตฺตตฺตาติ วุตฺตํ โหติ, ตตฺถ ขีรทธีนํ อวุตฺตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ

๗๘๘. **กปฺปิยสปฺปิมฺหีติ** กปฺปิยมํสานํ สตฺตานํ ฆเตฯ **อกปฺปิยสปฺปิมฺหีติ** อกปฺปิยมํสานํ สตฺตานํ ฆเต, ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาเห อติกฺกเนฺตติ วุตฺตํ โหติฯ

๗๘๙. เตน สปฺปินา อกปฺปิเยน ภวิตพฺพนฺติ อิทํ ทุกฺกฏํ กถํ โหตีติ อาห **“สพฺพา”**ติ อาทิฯ อกปฺปิยํ มํสํ เยสํ เต **อกปฺปิยมํสา,** มนุสฺสาทโย, สเพฺพ จ เต อกปฺปิยมํสา จาติ **สพฺพากปฺปิยมํสา,** เตสํฯ

๗๙๐-๑. เอวํ เจ วฏฺฏติ, ‘‘เยสํ มํสํ กปฺปติ, เตสํ สปฺปี’’ติ กสฺมา ปาฬิยํ วุตฺตนฺติ โจทนํ สมุฏฺฐาเปตฺวา ตํ ปริหริตุมาห **“เยส”**นฺติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘เยสญฺหิ กปฺปติ มํสํ, เตสํ สปฺปี’’ติ **อิทํ** วจนํ **กิํ** ปโยชนํ สาเธตีติ วุตฺตํ โหติฯ อิทานิ ปริเจฺฉทนิยมนสงฺขาตํ ตํปโยชนญฺจ ตพฺพิสยญฺจ ทเสฺสตุมาห **“ปณีตโภชนสฺสา”**ติอาทิฯ ปณีตโภชนสฺส ปริเจฺฉทนิยามนนฺติ โยชนาฯ สตฺตาหกาลิเก ปญฺจวิเธ เภสเชฺชติ วุตฺตํ โหติ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **นิสฺสคฺคิยสฺส วตฺถูน**นฺติ นิทฺธาริตพฺพทสฺสนํฯ **นิสฺสคฺคิยสฺสา**ติ เอตฺถ ตํเหตุกสฺส ปาจิตฺติยสฺสาติ อโตฺถฯ **วตฺถูน**นฺติ สปฺปินวนีตทฺวยเมว วุตฺตํฯ สตฺตาหกาลิเก นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสฺส วตฺถุ นาม เอเตส เมว สปฺปินวนีตานิ, ปณีตโภชนญฺจ เตสเมว ขีรทธิสปฺปินวนีตานีติ ทเสฺสตุํ ตถา วุตฺตํ, น อกปฺปิยมํสสตฺตานํ สปฺปิอาทินิวารณตฺถํ วุตฺตนฺติ อยํ ปาฬิยํ ตถาคตา ธิเปฺปโต อโตฺถติ วุตฺตํ โหติฯ

๗๙๒. **คหิตุคฺคหิตาทิเก** อุคฺคหิตปฏิคฺคหิตาทิเก นวนีเตปิ สโพฺพ วินิจฺฉโย สปฺปิมฺหิ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **อาทิ**-สเทฺทน ปุเรภตฺตํ, ปจฺฉาภตฺตํ ปฏิคฺคหิตขีรทธีหิ, อุคฺคหิตขีรทธีหิ จ กตํ นวนีตํ, ตาทิสเมว อกปฺปิยมํสนวนีตญฺจ สงฺคหิตํฯ **สโพฺพ วินิจฺฉโย**ติ อาปตฺติอาทิกํ สพฺพวินิจฺฉยํ สงฺคณฺหาติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สโพฺพ อาปตฺตานาปตฺติปริโภคาปริโภคนโย’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๒)ฯ

๗๙๓-๔. **ภิกฺขูนํ อากิรนฺตี**ติ เอตฺถ ‘‘ปเตฺต’’ติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ **อาทิจฺจปกฺกน**ฺติ อาตเป วิลีนํฯ **สํสฏฺฐํ** ปริสฺสาวิตํฯ

๗๙๕-๖. ติลเตลํ สาสปเตลํ มธุกเตลํ เอรณฺฑกเตลํฯ **คหิต**นฺติ ปฏิคฺคหิตํฯ ปุเรภตฺตํ สามิสมฺปิ นิรามิสมฺปิ สายิตพฺพนฺติ โยชนาฯ **เตสํ วสา**ติ สตฺตาหาติกฺกนฺตานํ เตสํ เตลานํ วเสน, เตลภาชนคณนายาติ วุตฺตํ โหติฯ

๗๙๘. **เตสํ ติณฺณมฺปี**ติ เอรณฺฑมธุกสาสปพีชานํ ติณฺณํฯ

๗๙๙. **นิสฺสคฺคิยํ** ปาจิตฺติยํฯ

๘๐๐. **สาสปาทีน**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ปฏิโลเมน มธุเกรณฺฑกานํ คหณํฯ **คเหตฺวา**ติ ปฏิคฺคเหตฺวาฯ ภิกฺขุนา เตลตฺถาเยว คเหตฺวา ฐปิตานํ สาสปาทีนํ สตฺตาหาติกฺกเม ทุกฺกฏํ สิยาติ โยชนาฯ

๘๐๑-๒. นาฬิเกรญฺจ กรญฺชญฺจ **นาฬิเกรกรญฺชานิ,** เตสํ, นาฬิเกรผลานํ, นตฺตมาลฏฺฐีนญฺจ เตลนฺติ สมฺพนฺโธฯ **กุรุวกสฺสา**ติ อตสิพีชสฺสฯ นิมฺพญฺจ โกสมฺพกญฺจ **นิมฺพโกสมฺพกานิ,** เตสํ, ปุจิมนฺทพีชสฺส จ ผนฺทนพีชสฺส จ เตลนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ภลฺลาตกสฺสา**ติ เอวํนามกสฺส รุกฺขพีชสฺสฯ **สมยจฺจเย**ติ สตฺตาหาติกฺกเมฯ

๘๐๓. **ยาวกาลิกเภทญฺจา**ติ เอตฺถ ''ยาวกาลิก''นฺติ เภโท วิเสสนํ ยสฺสาติ วิคฺคโห, ''อิทํ วตฺถุ''นฺติ เอตสฺส อโชฺฌหรณียวิเสสิตพฺพสฺส วิเสสนํฯ **ยาวชีวิก**นฺติปิ ตเสฺสว วิเสสนํฯ **เสส**นฺติ ''สามํปากสวตฺถุกํ ปุเรภตฺตปจฺฉาภตฺตปฏิคฺคหิตอุคฺคหิตกวตฺถุวิธานํ สพฺพ''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๒) **อฏฺฐกถายํ** ทสฺสิตํ เสสํ วิเสสปฺปการชาตมาหฯ **เอตฺถาปี**ติ อิมสฺมิํ เตลวินิจฺฉเยปิฯ

๘๐๔. **อจฺฉสฺส** อิสสฺสฯ **มจฺฉสฺส** ชลชสฺสฯ **วราหสฺส** สูกรสฺสฯ **สุสุกา**สงฺขาตสฺส มกรสฺสฯ มจฺฉวจเนเนว มกรสฺส สงฺคหิตเตฺตปิ วาฬมจฺฉภาเวน วิสุํ คหณนฺติ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ **คทฺรภสฺส** ขรสฺสฯ อิเมสํ **ปญฺจนฺนํ** สตฺตานํ วเสน ปญฺจวิธานํ **วสานํ** เตลญฺจ ปญฺจปฺปการํ โหตีติ อโตฺถฯ

๘๐๕. **กปฺปิยากปฺปิยสฺส จา**ติ กปฺปิยากปฺปิยมํสสฺส สตฺตสฺสาติ วุตฺตํ โหติ, สพฺพเมว วสาเตลํ วฏฺฏตีติ อิมินา สมฺพนฺโธฯ เอตฺถ ''อนุชานามิ ภิกฺขเว วสานิ เภสชฺชานิ อจฺฉวสํ มจฺฉวสํ สุสุกาวสํ สูกรวสํ คทฺรภวส''นฺติ (มหาว. ๒๖๒) อนุญฺญาตปาเฐ **อจฺฉวสา**คฺคหเณน มนุเสฺสหิ อเญฺญสํ สพฺพากปฺปิยมํสสตฺตานํ วสาย อนุญฺญาตตฺตา ตํ สงฺคเหตุํ **อกปฺปิย**คฺคหณํ กตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''อจฺฉวส'นฺติ วจเนน ฐเปตฺวา มนุสฺสวสํ สเพฺพสํ อกปฺปิยมํสานํ วสา อนุญฺญาตา''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๓)ฯ เอตฺถ อกปฺปิยมํสสตฺตานํ มํสานํ อกปฺปิยภาโว ''มํเสสุ หิ ทส มนุสฺสหตฺถิอสฺสสุนขอหิสีหพฺยคฺฆทีปิอจฺฉตรจฺฉานํ มํสานิ อกปฺปิยานิฯ วสาสุ เอกา มนุสฺสวสาวฯ ขีราทีสุ อกปฺปิยํ นาม นตฺถี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๓) **อฏฺฐกถา**วจนโต เวทิตโพฺพฯ อกปฺปิยวจเนน มนุสฺสวสายปิ คยฺหมานตฺตา ตสฺมิํ นีหริตุมาห **''ฐเปตฺวา''**ติฯ

๘๐๖. **ปุเรภตฺต**นฺติ ปุเรภเตฺตฯ **สํสฏฺฐํ** ปริสฺสาวิตํฯ ''ปุเรภตฺต''นฺติ อิทํ ''ปฏิคฺคเหตฺวาน, ปกฺกํ, สํสฏฺฐ''นฺติ อิเมหิ ปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ ยถาห **ปาฬิยํ** ''กาเล ปฏิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ กาเล สํสฏฺฐํ เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุ''นฺติ (มหาว. ๒๖๒)ฯ

๘๐๗. **ตํ กตฺวา เทตี**ติ อปฏิคฺคหิตวสํ คเหตฺวา ปจิตฺวา เตลํ เทตีติ อโตฺถฯ เตนาห **อฏฺฐกถายํ** ''อนุปสมฺปเนฺนหิ กตํ นิพฺพฏฺฏิตวสาเตลํ ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ ปุเรภตฺตํ สามิสมฺปิ วฏฺฏตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๓)ฯ ตโต อุทฺธํ สตฺตาหมนติกฺกมฺมาติ คเหตพฺพํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''ปจฺฉาภตฺตโต ปฏฺฐาย สตฺตาหํ นิรามิสเมว วฏฺฏตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๓)ฯ อิธ อุภยตฺถาปิ กาเล, วิกาเล จ กปฺปิยากปฺปิยมํสวสานํ เตลํ ทิยฺยมานํ สุขุมมํสจุณฺณาทิกํ อโพฺพหาริกํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''ยํ ปน ตตฺถ สุขุมรชสทิสํ มํสํ วา นฺหารุ วา อฏฺฐิ วา โลหิตํ วา โหติ, ตํ อโพฺพหาริก''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๓)ฯ

๘๐๘. **ปฏิคฺคเหตุ**นฺติ เอตฺถ ''วส''นฺติ จ **กาตุ**นฺติ เอตฺถ ''เตล''นฺติ จ ปกรณโต ลพฺภติฯ **กาตุ**นฺติ เอตฺถ ปจิตุํ ปริสฺสาวิตุนฺติ อุภยเมวาติ อโตฺถฯ **''น วฏฺฏตี''**ติ อิทํ ปฏิคฺคหณาทิปโยคตฺตเย วิสุํ วิสุํ ทุกฺกฏตฺตา วุตฺตํฯ ยถาห **ปาฬิยํ** ''วิกาเล เจ ภิกฺขเว ปฏิคฺคหิตํ วิกาเล นิปฺปกฺกํ วิกาเล สํสฏฺฐํ, ตํ เจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ติณฺณํ ทุกฺกฏาน''นฺติ (มหาว. ๒๖๒)ฯ อิ

มานิ หิ ตีหิ ปโยเคหิ ตีณิ ทุกฺกฏานิ โหนฺติฯ **เสโส**ติ อุคฺคหิตกปฏิคฺคหิตกสวตฺถุกวิสโย วินิจฺฉโย จ ภาชนคณนาย อาปตฺติเภโท จาติ เอวํปกาโร วตฺตพฺพวิเสโสฯ

๘๐๙. **คหิต**นฺติ ปฏิคฺคหิตํฯ **มธุกรีกต**นฺติ มธุมกฺขิกาขุทฺทกมกฺขิกาภมรมกฺขิกาสงฺขาตาหิ ตีหิ มธุกรีหิ กตํฯ

๘๑๐. **วตฺถูนํ คณนา**ติ มธุปฏเลน ฐิตํ เจ, ปฏลคณนาย, ปีเฬตฺวา ภาชเน ปกฺขิปิตฺวา ฐปิตํ เจ, ภาชนคณนาย, สิเลสมิว ปตฺถินฺนํ เจ, มหาภมรมธุขณฺฑปิณฺฑวเสน, วิสุํ วิสุํ กเตเตสํ คณนายาติ อโตฺถฯ

๘๑๑. **ฆนาฆน**นฺติ เอตฺถ คุฬญฺจ นานปฺปการา สกฺกรา จ ฆนปกฺกํ นามฯ ปกฺกตนุกํ ผาณิตํ อฆนปกฺกํ นามฯ อุจฺฉุสิเลโส อปกฺกฆนํ นามฯ อุจฺฉุทณฺฑโต ปีฬิตรโส อปกฺกาฆนํ นามฯ ‘‘ผาณิตํ นาม อุจฺฉุมฺหา นิพฺพตฺต’’นฺติ (ปารา. ๖๒๓) สาธารณปาฬิวจนโต, ‘‘ผาณิตํ นาม อุจฺฉุรสํ อุปาทายา’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. เภสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา; วิ. สงฺค อฏฺฐ. ๙๘) **อฏฺฐกถา**วจนโต จ อิห รสาทีหิ อุจฺฉุปานมฺปิ สงฺคหิตํฯ เกจิ อุจฺฉุโน จตุกาลิกตฺตํ วณฺณยนฺติ, ตํ น สารโต ปเจฺจตพฺพํฯ

๘๑๒. **ผาณิต**นฺติ วุตฺตปฺปกาเร ตสฺมิํ ผาณิเต อญฺญตรํฯ **คหิตํ** ปฏิคฺคหิตํฯ

๘๑๓. **อสํสเฏฺฐนา**ติ อปริสฺสาวิเตนฯ **กตผาณิต**นฺติ ปริสฺสาเวตฺวา อตฺตนา กตผาณิตํฯ **ปุเรภตฺตํ คหิเตนา**ติ ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิเตนฯ ‘‘สยํ กต’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๓) วุตฺตตฺตา **กต**นฺติ อุจฺฉุรโส คเหตโพฺพฯ

๘๑๖. **กตฺวา**ติ ปจิตฺวา ผาณิตํ กตฺวาฯ

๘๑๗. **ปจฺฉาภตฺตํ กตญฺจาปี**ติ ปจฺฉาภตฺตํ อตฺตนา จ กตํ อนุปสมฺปเนฺนน จ กตํ ผาณิตมฺปิฯ

๘๑๘. **กตํ ...เป.... สีตวารินา**ติ สีตุทเก มธุกปุปฺผานิ ปกฺขิปิตฺวา ฐเปตฺวา มทฺทิตฺวา ปริสฺสาวิตรเสน กตํ มธุกผาณิตํฯ

๘๑๙. **อสฺสา**ติ มธุกผาณิตสฺสฯ **ทุกฺกฏ**นฺติ ตทาธารภาชนคณนาย ทุกฺกฏํฯ ขีรํ ปกฺขิปิตฺวา กตํ มธุกผาณิตํ ยาวกาลิกํ เจ โหติ, กถํ ขณฺฑสกฺกรากตํ สตฺตาหกาลิกํ โหตีติ วิจารณายํ ขีรชลฺลิกํ โธวิตฺวา โธวิตฺวา คยฺหมานตฺตา วฏฺฏตีติ ปริหรนฺติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ขณฺฑสกฺกรํ ปน ขีรชลฺลิกํ อปเนตฺวา อปเนตฺวา โสเธนฺติ, ตสฺมา วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๓)ฯ ‘‘พีชโต ปฏฺฐาย น วฏฺฏตี’’ติ ปฏิกฺขิตฺตมธุกปุปฺผเมรยํ วินา อามกญฺจ ปกฺกญฺจ มธุกปุปฺผํ ปุเรภตฺตํ วฏฺฏตีติ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

๘๒๐. **สเพฺพสํ ปน ผลาน**นฺติ กทลิขชฺชูริอาทิผลานํฯ

๘๒๑. สามญฺญโชตนาย วิเสเสปิ อวฏฺฐานโต **‘‘กาลิกา’’**ติ อิมินา ‘‘ปจฺฉาภตฺตํ สติ ปจฺจเย’’ติ วจนสามตฺถิยา ยาวกาลิกวชฺชา ตโย กาลิกา คเหตพฺพา , ‘‘ปุเรภตฺตํ ยถาสุข’’นฺติ วจนสามตฺถิยา จตฺตาโรปิ คเหตพฺพาฯ ยาวกาลิกวชฺชา ตโย **กาลิกา ปจฺฉาภตฺตํ** วิกาเล **ปจฺจเย** ปิปาสาทิการเณ สติ เกวลมฺปิ ปเจฺจกมฺปิ มิเสฺสตฺวาปิ ปริภุญฺชิตุํ ภิกฺขุสฺส วฏฺฏนฺติฯ

กาลิกา จตฺตาโรปิ **ปุเรภตฺตํ** กาเล ยาวมชฺฌนฺหา เกวลมฺปิ มิเสฺสตฺวาปิ ยถาสุขํ อสติปิ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํ ภิกฺขุสฺส วฏฺฏนฺตีติ โยชนาฯ

๘๒๒. **อรุอาทีนี**ติ วณาทีนิฯ **"มเกฺขตุํ น วฏฺฏตี"**ติ อิมินา พาหิรปริโภโคปิ นิวาริโตฯ

๘๒๓. **อนาปตฺติวาเร** ''อโนฺตสตฺตาห''นฺติ อธิกาเร ''อนุปสมฺปนฺนสฺส จเตฺตน วเนฺตน มุเตฺตน อนเปโกฺข ทตฺวา ปฏิลภิตฺวา ปริภุญฺชตี''ติ (ปารา. ๖๒๕) วุตฺตตฺตา **จชิตฺวา**ติ เอตฺถ ''อโนฺตสตฺตาหํ อนุปสมฺปนฺนสฺสา''ติ วตฺตพฺพํฯ **ลภิตฺวา**ติ เอตฺถ ''สตฺตาหาติกฺกเมปี''ติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ เตนาห **มหาปทุมเตฺถโร** ''อโนฺตสตฺตาเห ทินฺนสฺส หิ ปุน ปริโภเค อาปตฺติเยว นตฺถิ, สตฺตาหาติกฺกนฺตสฺส ปน ปริโภเค อนาปตฺตีติ ทสฺสนตฺถมิทํ วุตฺต''นฺติฯ **ลภิตฺวา**ติ คหิตเตเลน อนุปสมฺปเนฺนน สกฺกจฺจํ, อสกฺกจฺจํ วา ทินฺนํ ลภิตฺวาฯ **สายิตุ**นฺติ เอตฺถ ''ลภตี''ติ เสโสฯ

๘๒๔. **"อนาปตฺติ อธิเฏฺฐตี"**ติ ทฺวินฺนํ ปทานํ อนฺตเร ''อโนฺตสตฺตาห''นฺติ เสโส, สพฺพปเทหิปิ ยุชฺชติฯ **อธิเฏฺฐตี**ติ สตฺตาหพฺภนฺตเร สปฺปิญฺจ เตลญฺจ วสญฺจ มุทฺธนิ เตลํ วา อพฺภญฺชนํ วา, มธุํ อรุมกฺขนํ, ผาณิตํ ฆรธูปนํ ภวิสฺสตีติ อธิเฏฺฐติฯ อธิฏฺฐิเตน อนธิฏฺฐิตํ เจ มิสฺสํ โหติ, ปุนปิ อธิฏฺฐาตพฺพํฯ **วิสฺสเชฺชตี**ติ อโนฺตสตฺตาเห อญฺญสฺส อุปสมฺปนฺนสฺส เทติฯ สเจ ตถา ทินฺนํ อเญฺญน อปฺปฏิคฺคหิตตฺตา , เตน ปฏิคฺคหิตมฺปิ อิตรสฺส ทินฺนตฺตา เตสํ อนาปตฺตีติ **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๕ อตฺถโต สมานํ) วุตฺตํฯ

วินสฺสตีติ สตฺตาหพฺภนฺตเร เยน เกนจิ อากาเรน ยถา อปริโภคํ โหติ, ตถา โจริกายหรณาทิวเสน นสฺสติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''วินสฺสตีติ อปริโภคํ โหตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๕)ฯ **อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหตี**ติ อโญฺญ ตสฺมิํ สตฺตาหพฺภนฺตเร วิลุมฺปิตฺวา คณฺหาติฯ **วิสฺสาสํ คณฺหตี**ติ ตสฺมิํเยว สตฺตาหพฺภนฺตเร อโญฺญ วิสฺสาสํ คณฺหาติฯ

๘๒๕. อกถินจิเตฺตน สตฺถุนา สมุฏฺฐานาทโย สเพฺพว ปฐเมน กถิเนน สมา ปกาสิตาติ โยชนาฯ **อกถินจิเตฺตนา**ติ มหากรุณารเสน ตินฺตตาย อกกฺกสจิเตฺตน, อวิหิํสาภิรตจิเตฺตนาติ วุตฺตํ โหติฯ **สตฺถุนา**ติ ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกาทีหิ อเตฺถหิ สเทวกํ โลกํ อนุสาสตีติ สตฺถา, เตน สพฺพญฺญุนา ทสพเลน สมฺมาสมฺพุเทฺธนฯ

เภสชฺชสิกฺขาปทกถาวณฺณนาฯ

๘๒๖. **คิมฺหาน**นฺติ เอตฺถ ''มาสาน''นฺติ สามตฺถิยา ลพฺภติ, นิทฺธารเณ สามิวจนํ, คิเมฺหสุ จตูสุ มาเสสูติ อโตฺถฯ นิทฺธาริตพฺพํ ทเสฺสติ **"มาโส เสโส"**ติ, เอตฺถ ''วตฺตเพฺพ กาเล''ติ เสโสฯ ผคฺคุนมาสกณฺหปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย เชฏฺฐมาสปุณฺณมิปริโยสาเนสุ ตีสุ มาเสสุ อติกฺกเนฺตสูติ อโตฺถฯ **เสสมาโส** นาม เชฏฺฐมาสสฺส กณฺหปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย อาสาฬฺหิมาสปุณฺณมิปริโยสาโนฯ คิมฺหานํ มาโส เสโสติ วตฺตเพฺพ กาเลติ อโตฺถฯ

อิมสฺมิํ ปจฺฉิเม คิมฺหมาเส เชฏฺฐมาสสฺส กณฺหปโกฺข วสฺสิกสาฏิกา เจ น ลทฺธา, ปริเยสิตุํ ลทฺธํ กาตุํ เขตฺตํ, อธิฏฺฐานนิวาสนานํ อเขตฺตํฯ อาสาฬฺหิปุริมปโกฺข ปริเยสนกรณนิวาสนานํ เขตฺตํ, อธิฏฺฐาตุํ อเขตฺตํฯ อาสาฬฺหิกณฺหปกฺขปาฏิปทโต ยาว ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมี, อิทํ จตุนฺนมฺปิ เขตฺตนฺติ อยเมตฺถ สเงฺขโปฯ

ปริเยเสยฺยาติ ‘‘เย มนุสฺสา ปุเพฺพ วสฺสิกสาฏิกํ เทนฺตี’’ติอาทินา (ปารา. ๖๒๘) **ปทภาชเน** วุตฺตนเยน ปุเพฺพ วสฺสิกสาฏิกทายกํ อุปสงฺกมฺม ‘‘เทถ เม วสฺสิกสาฏิกจีวร’’นฺติอาทินา วจเนน อวิญฺญาเปตฺวา ‘‘กาโล วสฺสิกสาฏิกาย สมโย วสฺสิกสาฏิกาย, อเญฺญปิ มนุสฺสา วสฺสิกสาฏิกํ เทนฺตี’’ติ เอวํ สตุปฺปาทมตฺตกรเณน ปริเยเสยฺยฯ

สาฏิกนฺติ วสฺสิกสาฏิกํฯ **‘‘อทฺธมาโส เสโส’’**ติ อิทํ ‘‘คิมฺหาน’’นฺติ อิมินาว ยุชฺชติฯ ตตฺถ ‘‘วตฺตเพฺพ กาเล’’ติ อชฺฌาหริตพฺพํ, อาสาฬฺหิมาสสฺส ปุริมปเกฺขติ อโตฺถฯ **กตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘ลทฺธ’’นฺติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ ยถาวุตฺตนเยน สตุปฺปาเทน วา อวเสสานํ สทฺธาสมฺปนฺนกุลานํ วา สนฺติกา ลทฺธํ สิพฺพนรชนกปฺปพินฺทุทานวเสน นิฎฺฐาเปตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **ปริทเห**ติ นิวาเสยฺยฯ

๘๒๗-๘. **ปิฎฺฐิสมฺมเต สมเย**ติ ‘‘กตฺติกปุณฺณมาสิยา ปน ปจฺฉิมปาฏิปททิวสโต ปฎฺฐาย ยาว เชฎฺฐมูลปุณฺณมา อิเม สตฺต มาสา ปิฎฺฐิสมโย นามา’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๒๘) เอวํ ทสฺสิเตสุ สตฺตสุ มาเสสุฯ ญาตกาญฺญาตกาทิโน สตุปฺปาทํ กตฺวาติ โยชนาฯ **อาทิ**-สเทฺทน ปวาริตาปวาริตานํ สงฺคโหฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘อญฺญาตกอปฺปวาริตฎฺฐานโต’’ติฯ

เตสฺเยวาติ ญาตกอญฺญาตกปวาริตอปฺปวาริเตสุฯ **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘โหติ นิสฺสคฺคิยา ปตฺตี’’ติ อิทํ ทสฺสิตํฯ สา อาปตฺติ อญฺญาตกอปฺปวาริเตสุ อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปเทน โหติฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘เทถ เม วสฺสิกสาฏิกจีวร’นฺติอาทินา นเยน วิญฺญตฺตึ กตฺวา นิปฺผาเทนฺตสฺส อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปเทน นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๒๘)ฯ ญาตกปวาริเตสุ เตน สิกฺขาปเทน อนาปตฺติ, ปิฎฺฐิสมยตฺตา อิมินา อาปตฺติ โหติฯ อญฺญาตกอปฺปวาริเตสุ จ วกฺขมานนเยน วตฺตเภททุกฺกเฏน สทฺธึ โหตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

๘๒๙-๓๐. อญฺญาตกาทิโน กตฺวา ปน สตุปฺปาทนฺติ โยชนาฯ **อาทิ**-สเทฺทน อปฺปวาริตานํ สงฺคโหฯ **กุจฺฉิสญฺญิเต สมเย**ติ ยถาวุตฺตปิฎฺฐิสมเย สตฺตมาเส วินา อิตเร ปญฺจ มาสา วุตฺตาฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘เชฎฺฐมูลปุณฺณมาสิยา ปน ปจฺฉิมปาฏิปททิวสโต ปฎฺฐาย ยาว กตฺติกปุณฺณมา อิเม ปญฺจ มาสา กุจฺฉิสมโย นามา’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๒๘)ฯ **วตฺถ**นฺติ วสฺสิกสาฏิกํฯ **อทินฺนปุเพฺพสู**ติ เยหิ วสฺสิกสาฏิกา น ทินฺนปุพฺพา, เตสุ, อิมินา วตฺตเภทสฺส การณมาหฯ อิห **วตฺตเภโท** นาม ‘‘เย มนุสฺสา ปุเพฺพ วสฺสิกสาฏิกจีวรํ เทนฺตี’’ติอาทิวจนโต (ปารา. ๖๒๘) ทินฺนปุเพฺพสุ กาตพฺพสฺส สตุปฺปาทสฺส อทินฺนปุเพฺพสุ กรณํฯ พฺยติเรกโต ทินฺนปุเพฺพสุ นตฺถีติ ทีปิตํ โหติฯ

ตตฺราติ อญฺญาตกาทิมฺหิฯ **‘‘นิสฺสคฺคิย’’**นฺติ อิมินา อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปเทน อาปตฺตึ อาหฯ ยถาห กุจฺฉิสมยจตุเกฺก ‘‘วิญฺญตฺติมฺปิ กตฺวา นิปฺผาเทนฺตสฺส อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปเทน นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติฯ อยํ ปาจิตฺติยาปตฺติ ปกติยา วสฺสิกสาฏิกทายเกสฺปิ โหตีติ อิทํ **อฎฺฐกถายํ** ‘‘อิทํ ปน ปกติยา วสฺสิกสาฏิกทายเกสฺปิ โหติเยวา’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๒๘) วจนโต วิญฺญายติฯ

๘๓๑. **โอวสฺสาเปตี**ติ อากาสโต ปติตอุทเกเนว กายํ เตเมติ, อิมินา ‘‘ฆฎาทีหิ โอสิญฺจิตุํ วฎฺฎตี’’ติ ทีปิตํ โหติฯ ‘‘นิพฺพโกสมฺพุนา นหายิตุํ วฎฺฎตี’’ติ **คณฺฐิปเทสุ** วุตฺตํฯ **สติปิ จีวเร**ติ วสฺสิกสาฏิกาย สติยาปิฯ **‘‘ปริโยสาเน ทุกฺกฎ’’**นฺติ อิมินา พินฺทุคณนายาติ ทีเปติฯ **วิวฎงฺคเณ**ติ รุกฺขาทินา เกนจิ อนาวฎฎฺฐาเนฯ

๘๓๒. **มาสสฺมินฺ**ติ คิมฺหานํ ปจฺฉิมมาสสฺมึฯ

๘๓๓. ‘‘อจฺฉินฺนจีวรสฺสาติ เอตํ วสฺสิกสาฏิกเมว สนฺธาย วุตฺต’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๓๐) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ วสฺสิกสาฏิกํ นิวาเสตฺวา นหายนฺตสฺส โจรุปทฺทโว **อาปทา** นามฯ **นฺหานโกฏฺฐก**นฺติ นหานตฺถาย กตโกฏฺฐกํฯ **‘‘วาปี’’**ติ อิมินา โปกฺขรณิชาตสฺสราทโย อุปลกฺขิตาฯ **นฺหายนฺตสฺสา**ติ นโคฺค หุตฺวา นหายนฺตสฺสาติ ปกรณโต ลพฺภติฯ ‘‘อากาสโต ปติตอุทเกเนวา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๙) **อฏฺฐกถายเมว** วุตฺตํฯ

๘๓๔. **กฺริย**นฺติ อกาเล ปริเยสนกรณอธิฏฺฐานนิวาสเนหิ อาปชฺชิตพฺพโต กิริยํฯ กาเยน จ วาจาย จ วิญฺญาปนาทึ กโรนฺตสฺส **กายกมฺมํ วจีกมฺมํ** โหติฯ

วสฺสิกสาฏิกกถาวณฺณนาฯ

๘๓๕. ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขุสฺส สามํ จีวรํ ทตฺวา’’ติ (ปารา. ๖๓๒) วจนโต **สาม**นฺติ เอตฺถ ‘‘ภิกฺขู’’ติ จ **ทตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘ภิกฺขุสฺส’’อิติ จ ลพฺภติฯ **จีวร**นฺติ ฉนฺนํ จีวรานํ อญฺญตรํ จีวรํ วิกปฺปนุปคํ ปจฺฉิมํฯ ‘‘กุปิโต อนตฺตมโน อจฺฉินฺเทยฺยา’’ติ (ปารา. ๖๓๒) วจนโต **อจฺฉินฺทนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘กุปิตสฺส อนตฺตมนสฺสา’’ติ เสโส, กุปิตสฺส อนตฺตมนสฺส อจฺฉินฺทนฺตสฺส วา อจฺฉินฺทาเปนฺตสฺส วาติ อโตฺถฯ **ต**นฺติ อตฺตนา ทินฺนจีวรํฯ **‘‘สกสญฺญาย’’**ติ อิมินา ปาราชิกาย อวตฺถุภาวํ ทีเปติฯ

๘๓๖. **ตถา**ติ เอกาเยว อาปตฺตีติ ทีเปติฯ

๘๓๗. **วตฺถาน**นฺติ จีวรานํฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ

๘๔๑. สงฺฆาฏึ คณฺห, อุตฺตราสงฺคํ คณฺหาติ โยชนาฯ

๘๔๒. **วิกปฺปนุปคํ ปจฺฉิม**นฺติ เอตฺถ ‘‘จีวร’’นฺติ ลพฺภติฯ อายามโต วฑฺฒกิหตฺถํ ติริยํ ตถา วิทตฺถิปฺปมาณํ วตฺถขณฺฑํ เหฏฺฐิมปริเจฺฉทโต วิกปฺปนุปคํ นามฯ อญฺญํ กิญฺจิ ปริกฺขารนฺติ โยชนา, อนฺตมโส สุจิมฺปีติ วุตฺตํ โหติฯ **ปรํ** ปุคฺคลํฯ **ฉินฺทาเปนฺตสฺสา**ติ อจฺฉินฺทาเปนฺตสฺสฯ การิตนฺตสฺส ทฺวิกมฺมกตฺตา ‘‘ปร’’นฺติ จ ‘‘ปริกฺขาร’’นฺติ จ กมฺมทฺวยคหณํฯ **อญฺญ**นฺติ ปริกฺขารวิเสสนํฯ **ทุกฺกฏํ** วตฺถุคณนาย, วจนคณนาย จฯ

๘๔๔. **เอว**นฺติ ยถา อนุปสมฺปเนฺน อนุปสมฺปนฺนสญฺญิโน ทุกฺกฏํ, เอวํ อนุปสมฺปเนฺน…เป.… เวมติกสฺสาปิ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **อจฺฉินฺทนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ยถาวุตฺตํ ‘‘อนุปสมฺปเนฺน’’ติ อิทํ วิภตฺติวิปริณาเมน สามิวจนํ กตฺวา ‘‘ทินฺน’’นฺติ อชฺฌาหาเรน สห โยเชตพฺพํ, ‘‘จีวร’’นฺติ ปกรณโต ลพฺภติ, อนุปสมฺปนฺนสฺส ทินฺนํ จีวรํ อจฺฉินฺทนฺตสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ

๘๔๕. **โส วา**ติ ยสฺส จีวรํ ทินฺนํ, โส เอว วา ภิกฺขุฯ ตุโฏฺฐ วา ทุโฏฺฐ วา โส เทตีติ โยชนาฯ **วิสฺสาสเมว วา**ติ วิสฺสาสํ กตฺวา คณฺหโตติ โยชนาฯ

๘๔๖. **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ

จีวรจฺฉินฺทนกถาวณฺณนาฯ

๘๔๗. **วิญฺญาเปตฺวา**ติ วตฺถวายาปนํ สนฺธาย ยาจิตฺวาฯ **ฉพฺพิธํ สุตฺตนฺ**ติ **ปทภาชเน** ‘‘โขมํ กปฺปาสิกํ โกเสยฺยํ กมฺพลํ สาณํ ภงฺค’’นฺติ (ปารา. ๖๓๘) อาคตํ ฉปฺปการํ สุตฺตํฯ **กมฺพล**นฺติ เอฬกโลมสุตฺตํฯ สานุโลมานิ ฉปฺปการสุตฺตานิ เหฏฺฐา จีวรวินิจฺฉเย วุตฺตานุสาเรน เวทิตพฺพานิฯ จีวรตฺถํ วตฺถํ **‘‘จีวร’’**นฺติ วุตฺตํฯ **ตนฺตวาเยหี**ติ กปฺปิยากปฺปิเยหิ เปสกาเรหิฯ โปตฺถเกสุ **‘‘วายาเปตุํ น วฏฺฏตี’’**ติ ปาโฐ ทิสฺสติ, ‘‘สเจ’’ติ อิมินา อยุชฺชมานตฺตา โส อปาโฐฯ **‘‘วายาเปติ น วฏฺฏตี’’**ติ ปาโฐ ยุชฺชตีติ สเจ วายาเปตีติ โยชนา, อตฺตโน อตฺถาย ยทิ วายาเปยฺยาติ อโตฺถฯ

๘๔๘. **ตถา** อกปฺปิโยฯ กีทิโสติ อาห **‘‘อญฺญาตกาทิโก’’**ติฯ **อญฺญาตกาทิโก**ติ อญฺญาตโก อาทิ ยสฺส โส อญฺญาตกาทิโกฯ **อาทิ**-สเทฺทน อปฺปวาริโต คหิโตฯ โย ภิกฺขุ ตนฺตวายสฺส อญฺญาตโก, เตน อปฺปวาริโต จ, ตสฺส อญฺญาตกาทิโก ภิกฺขุนา วิญฺญโตฺต โส ตนฺตวาโย อกปฺปิโยติ อโตฺถฯ

๘๔๙. **อกปฺปิเยนา**ติ วิญฺญาปิเตนฯ **วายาเปนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํ, ปฏิลาเภนา’’ติ เสโสฯ ยถาห ‘‘วายาเปติ, ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํฯ ปฏิลาเภน นิสฺสคฺคิย’’นฺติ (ปารา. ๖๓๘)ฯ

๘๕๐. กิตฺตเก วีเต นิสฺสคฺคิยํ โหตีติ อาห **‘‘วิทตฺถิมเตฺต’’**ติอาทิฯ **หตฺถมเตฺต**ติ รตนมเตฺตฯ **ปทภาชเน** ‘‘ปฏิลาเภน นิสฺสคฺคิย’’นฺติ วุตฺตํ, อิธ ‘‘วีเต นิสฺสคฺคิย’’นฺติ กสฺมา อาหาติ? **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตาฯ ตตฺถาปิ ตถา กสฺมา วุตฺตนฺติ? ตทนนฺตรํ อตฺตโน สนฺตกตฺตา วีตวีตฏฺฐานํ ปฏิลทฺธเมว โหติ, **ปทภาชเน**ปิ อิมินา อธิปฺปาเยน ปฏิลาเภน นิสฺสคฺคิยํ วุตฺตํ, ตสฺมา ยาว จีวรํ วฑฺฒติ, ตาว อิมินา ปมาเณน อาปตฺติโย วฑฺฒนฺติฯ **ผลเกปิ จา**ติ เอตฺถ **ผลกํ** นาม ตุริวีตฏฺฐานํ, ยตฺถ สํหริตฺวา ฐเปนฺติฯ ผลเก ผลเกปิ จ นิสฺสคฺคิยํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

๘๕๑. **เตเนวา**ติ วิญฺญตฺตตนฺตวาเยเนวฯ **กปฺปิยํ สุตฺตน**ฺติ อวิญฺญตฺติยา ลทฺธสุตฺตํฯ กปฺปิเยน ตนฺตวาเยน อกปฺปิยสุตฺตํ วายาเปนฺตสฺส ตเถว ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๘๕๒. เอกนฺตริกโต วา กปฺปิยากปฺปิเยเหว สุเตฺตหิ วีเต ทุกฺกฏนฺติ โยชนา, อนฺตรนฺตรา อกปฺปิยสุตฺตานํ ปสารเณน, วายเนน จ ทุกฺกฏํ โหตีติ อโตฺถฯ ทีฆโต วา ติริยโต วา กปฺปิยากปฺปิเยเหว สุเตฺตหิ วีเต ทุกฺกฏนฺติ โยชนา, ทีฆโต กปฺปิยสุตฺตํ ปสาเรตฺวา ติริยํ อกปฺปิยสุเตฺตน วีเต ทุกฺกฏํ โหตีติ อโตฺถฯ **วา**คฺคหเณน วุตฺตวิปริยายโตปิ โยเชตพฺพํฯ ทีฆโต อกปฺปิยสุตฺตํ ปสาเรตฺวา ติริยโต กปฺปิยสุเตฺตน วีเตติ อยเมตฺถ วิปริยาโยฯ **วีเต**ติ เอตฺถ ‘‘ผลเก ผลเก’’ติ อนุวเตฺตตพฺพํฯ

๘๕๓. กปฺปิยากปฺปิเยหิ ตนฺตวาเยหิ กปฺปิยากปฺปิยสุตฺตํ มิเสฺสตฺวา **กเต** วีเต ผลเก ผลเก **ตสฺส** ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **เว**ติ นิปาตมตฺตํ, อถ วา เว ตสฺมิํ **กเต** วีเตติ อโตฺถฯ

๘๕๔-๕. **เต** กปฺปิยากปฺปิยตนฺตวายา ปริเจฺฉทํ ทเสฺสตฺวา วาเรเนว อกปฺปิยสุตฺตํ สเจ วินนฺตีติ โยชนาฯ อกปฺปิเยน ตนฺตวาเยน วีเตฯ ฉนฺทานุรกฺขนตฺถํ **‘‘วิเต’’**ติ วุตฺตํฯ **ปมาณสฺมิ**นฺติ วิกปฺปนุปคปจฺฉิมปฺปมาณสฺมิํฯ **ตทูเน**ติ ตโต วิกปฺปนุปคปจฺฉิมปฺปมาณโต อูเนฯ **อิตเรนา**ติ กปฺปิยตนฺตวาเยนฯ **อุภยตฺถา**ติ ปมาณสฺมิํ, ตทูเน จ ทุกฺกฏํ เอวาติ โยชนาฯ

๘๕๖. สเจ กปฺปิยากปฺปิยตนฺตวายา **เทฺวปิ** เวมํ อุภยโกฏิยา **คเหตฺวา** เอกโตว วินนฺติ วาติ โยชนาฯ ติริยํ สุตฺตํ ปเวเสตฺวา เยน อาโกเฏนฺต ฆนภาวํ สมฺปาเทนฺติ, ตํ **เวมํ** วุจฺจติฯ

๘๕๗. **สพฺพตฺถ เภเท**ติ กปฺปิยากปฺปิยสุตฺตตนฺตวาเยหิ กเต ปมาณตทูนเอกนฺตริกทีฆติริยปฺปกาเร สพฺพตฺถ วารเภเทฯ **อาปตฺติเภโท**ติ อกปฺปิยสุเตฺตหิ อายามวิตฺถารโต อกปฺปิยตนฺตวาเยน วีตปฺปเทเส ปมาณยุเตฺต ปาจิตฺติยํ, อิตรตฺร ทุกฺกฏนฺติ เภโทฯ

๘๕๘. **กปฺปิโย ตนฺตวาโย** นาม ญาตโก วา ปวาริโต วา กปฺปิยมูเลน ปโยชิโต วาฯ

๘๕๙. ‘‘อนาปตฺติ จีวรํ สิเพฺพตุํ, อาโยเค, กายพนฺธเน, อํสพทฺธเก, ปตฺตตฺถวิกาย, ปริสฺสาวเน, ญาตกานํ, ปวาริตานํ, อญฺญสฺสตฺถาย, อตฺตโน ธเนนา’’ติอาทิกํ (ปารา. ๖๔๐) อนาปตฺติวารํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อนาปตฺตี’’**ติอาทิฯ อิธ นิทฺทิโฏฺฐว ลกฺขเณน อนิทฺทิฏฺฐมฺปิ เวทิตพฺพํฯ เอตฺถ จีวรํ สิเพฺพตุํ สุตฺตํ วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **ธนํ** นาม ตณฺฑุลาทิกปฺปิยวตฺถุฯ **‘‘ปริสฺสาวเน’’**ติอาทีสุ นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมํ, ปริสฺสาวนาทินิมิตฺตํ สุตฺตญฺจ ตนฺตวาเย จ วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ

สุตฺตวิญฺญตฺติกถาวณฺณนาฯ

๘๖๐. **อปฺปวาริตญฺญาตีน**นฺติ อปฺปวาริตานํ อญฺญาตีนํ, ‘‘กีทิเสน เต ภเนฺต จีวเรน อโตฺถ, กีทิสํ เต จีวรํ วายาเปมี’’ติ (ปารา. ๖๔๓) **ปทภาชเน** วุตฺตนเยน อปฺปวาริตานํ อญฺญาตีนนฺติ อโตฺถฯ **สเมจฺจา**ติ อุปคนฺตฺวาฯ **วิกปฺป**นฺติ วิสิฏฺฐํ กปฺปํ อธิกวิธานํฯ **อาปชฺชตี**ติ กโรติ, ‘‘อิทํ โข อาวุโส จีวรํ มํ อุทฺทิสฺส วิยฺยติ, อายตญฺจ กโรถ, วิตฺถตญฺจ อปฺปิตญฺจ สุวีตญฺจ สุปฺปวายิตญฺจ สุวิเลขิตญฺจ สุวิตจฺฉิตญฺจ กโรถา’’ติอาทินา (ปารา. ๖๔๒) นเยน ทายกานํ อธิปฺปายโต อธิกตรอายตาทิกรณตฺถํ วิธานํ กโรตีติ วุตฺตํ โหติฯ

ตตฺถ **อายต**นฺติ ทีฆํฯ **วิตฺถต**นฺติ ปุถุลํฯ **อปฺปิต**นฺติ ฆนํฯ **สุวีต**นฺติ สุฏฺฐุ วีตํ สพฺพฏฺฐาเนสุ สมํ กตฺวา วีตํฯ **สุปฺปวายิต**นฺติ สุฏฺฐุ ปวายิตํ สพฺพฏฺฐาเนสุ สมํ กตฺวา ตเนฺต ปสาริตํฯ **สุวิเลขิต**นฺติ เลขนิยา สุฏฺฐุ วิลิขิตํฯ **สุวิตจฺฉิต**นฺติ โกเจฺฉน สุฏฺฐุ วิตจฺฉิตํ, สุวินิโทฺธตนฺติ อโตฺถฯ

๘๖๑. สุตฺตวฑฺฒนปฺปการํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ทีฆายตปฺปิตตฺถายา’’**ติฯ เตน จ **ปทภาชเน** ‘‘ตสฺส วจเนน อายตํ วา วิตฺถตํ วา อปฺปิตํ วา กโรติ, ปโยเค ทุกฺกฏํ, ปฏิลาเภน นิสฺสคฺคิยํ โหตี’’ติ (ปารา. ๖๔๓) เอตํ อายตาทิตฺตยเมว วุตฺตํฯ **สุตฺตวฑฺฒนเก กเต**ติ เอตฺถ อนนฺตรํ วตฺตเพฺพน ‘‘ปโยเค ทุกฺกฏํ ปฏิลาเภนา’’ติ ปาฐเสเสน สห โยชนา กาตพฺพา, ทายเกหิ ตุลยิตฺวา ทินฺนปฺปมาณโต สุตฺตํ วฑฺฒิตุํ เตน กเตน สเพฺพนาปิ ปโยเคน ภิกฺขุโน ทุกฺกฏญฺจ ปฏิลาเภน นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยญฺจ โหตีติ อโตฺถฯ

๘๖๒. ญาตกาทีนํ ตนฺตวาเยสุ จีวเร วิกปฺปํ อาปชฺชนฺตสฺส อนาปตฺตึ วินิทฺทิเสติ โยชนาฯ **อตฺตโน ธเนนา**ติ เอตฺถ ‘‘ปโยชิเตสู’’ติ เสโส, **ตนฺตวาเยสู**ติ เอตสฺส วิเสสนํฯ อตฺตโน ธเนน ปโยชิเตสุ ตนฺตวาเยสุ จีวเร วิกปฺปํ อาปชฺชนฺตสฺส อนาปตฺตึ วินิทฺทิเสติ โยชนา, อตฺตโน สนฺตกํ กปฺปิยวตฺถุํ คเหตฺวา วินเนฺตสุ วิกปฺปํ อาปชฺชนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ อญฺญสฺสตฺถาย วินเนฺตสุ วิกปฺปํ อาปชฺชนฺตสฺสาติ สห ปาฐเสเสน โยชนา ทฏฺฐพฺพาฯ

๘๖๓. มหคฺฆํ กตฺตุกามิโน ตนฺตวาเยหิ อปฺปคฺฆํ วายาเปนฺตสฺส อนาปตฺตึ วินิทฺทิเสติ โยชนาฯ

เปสการกถาวณฺณนาฯ

๘๖๔. **วสฺสํวุเตฺถ ภิกฺขู อุทฺทิสฺสาติ** ปุริมิกาย วสฺสูปคเต ภิกฺขู อุทฺทิสิตฺวาฯ ปวารณาย ปุเพฺพว ยํ จีวรํ ทียตีติ สมฺพโนฺธฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ‘‘ทสาหานาคตํ กตฺติกเตมาสิกปุณฺณม’’นฺติ (ปารา. ๖๔๘) ปาฬิยํ วุตฺตํ มหาปวารณาอุโปสถทิวสสฺส ปุเรตรเมว ปุพฺพกตฺติกมาสสฺส ชุณฺหปกฺขปญฺจมิยํ ยํ จีวรํ ‘‘อเจฺจกจีวรํ นาม เสนาย วา คนฺตุกาโม โหตี’’ติอาทินา (ปารา. ๖๔๙) **ปทภาชนา**คเตสุ คมิกคิลานคพฺภินิอภินวุปฺปนฺนสทฺธาทีสุ อญฺญตเรน ทูตํ เปเสตฺวา วา อตฺตนา วา อาคนฺตฺวา ‘‘วสฺสาวาสิกํ ทมฺมี’’ติ วตฺวา ทิยฺยตีติฯ **ตํ โหตเจฺจกจีวรนฺติ** ตํ อจฺจายิกจีวรํ นาม โหติฯ

๘๖๕. **ปุเร ปวารณาเยวาติ** มหาปวารณาย ปุเรตรเมว ปญฺจมิโต ปฏฺฐาย ยสฺมึ กิสฺมิญฺจิ ทิวเสฯ **ภาเชตฺวา ยทิ คยฺหตีติ** เอตฺถ ‘‘เยนา’’ติ จ **น กาตโพฺพติ** เอตฺถ ‘‘เตนา’’ติ จ **กโรติ เจติ** เอตฺถ ‘‘โส วสฺสเจฺฉท’’นฺติ จ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ ภาเชตฺวา ยทิ เยน คยฺหติ, เตน วสฺสเจฺฉโท น กาตโพฺพฯ โส วสฺสเจฺฉทํ กโรติ เจ, ตํ ภาเชตฺวา คหิตจีวรํ สงฺฆิกํ โหตีติ โยชนา, ฉินฺนวเสฺสน ตํ จีวรํ สงฺฆเสฺสว ทาตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๘๖๖. **‘‘อโนฺตสมยเมวา’’ติ** อิทํ ‘‘อธิเฏฺฐตี’’ติอาทีหิ ปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **ปทภาชเน** ‘‘จีวรกาลสมโย นาม อนตฺถเต กถิเน วสฺสานสฺส ปจฺฉิโม มาโส, อตฺถเต กถิเน ปญฺจมาสา’’ติ วุตฺตสมยพฺภนฺตเรเยว ตํ อเจฺจกจีวรํฯ

๘๖๗. **กถิเน ตุ อนตฺถเตติ** ยสฺมึ กถินํ อนตฺถตํ, ตสฺมึ วิหาเรติ วุตฺตํ โหติฯ **ตุ**-สโทฺท วิเสสตฺถโชตโกฯ อนธิฏฺฐาย อวิกเปฺปตฺวา ปริหรียติ เอตฺถ อเจฺจกจีวรนฺติ **ปริหาโร,** มาโส, เอโก จ โส มาโส จาติ **เอกมาโส,** ปุพฺพกตฺติกมาสสฺส ปาฏิปททิวสโต ปฏฺฐาย ยาว อปรกตฺติกมาสสฺส ปุณฺณมี, อยํ จีวรกาลสมโยติ วุโตฺต มาโสฯ ทสนฺนํ อหานํ สมาหาโร **ทสาหํ,** ตํ ปรมํ อธิกํ เอตสฺสาติ **ทสาหปรโม,** มาโสฯ ‘‘ทสาหานาคตํ กตฺติกเตมาสิกปุณฺณม’’นฺติ (ปารา. ๖๔๘) **ปาฬิยํ** วุตฺตปุพฺพกตฺติกปุณฺณมิปริยนฺตทสาหาธิโกติ อโตฺถฯ กถิเน อนตฺถเต ตุ ทสาหปรโม เอกมาโสว ตสฺส อจฺจายิกวตฺถสฺส ปริหาโร มโตติ โยชนาฯ

๘๖๘. **อตฺถเต กถิเนติ** กถินตฺถตวิหาเรติ วุตฺตํ โหติฯ ตสฺส อจฺจายิกวตฺถสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ ทสาหปรมา ปญฺจ มาสาติ สมฺพโนฺธฯ อนตฺถตกถิเน วิหาเร ยถาวุตฺตจีวรกาลสมยสงฺขาตวสฺสานาวสานมาโส จ กถินุทฺธารทิวสสงฺขาตปจฺฉิมกตฺติกกาฬปกฺขปาฏิปทโต ยาว ผคฺคุนมาสปุณฺณมี, ตาว เหมนฺตา จตฺตาโร มาสา จาติ **ปญฺจ มาสาฯ ปกาสิตาติ** ‘‘อนตฺถเต กถิเน วสฺสานสฺส ปจฺฉิโม มาโส, อตฺถเต กถิเน ปญฺจ มาสา’’ติ (ปารา. ๖๔๙) ทีปิตาฯ **ทสาหปรมาติ** วุตฺตโตฺถเยวฯ อตฺถเต กถิเน ทสาหปรมา ปญฺจ มาสา **ตสฺส** อจฺจายิกวตฺถสฺส **ปริหาโร** กาโลติ มุนิเนฺทน ปกาสิตาติ โยชนาฯ

อยมุภยตฺถ วุตฺตา ทสาหปรมตา **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อนตฺถเต กถิเน เอกาทสทิวสาธิโก มาโส, อตฺถเต กถิเน เอกาทสทิวสาธิกา ปญฺจ มาสา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๕๐) วุตฺตปาเฐน ยถา น วิรุชฺฌติ, ตถา วิจาเรตฺวา คเหตพฺพาฯ เอวญฺหิ ปาเฐ สติ น วิรุชฺฌติ –

‘‘ตสฺสจฺจายิกวตฺถสฺส , กถิเน ตุ อนตฺถเต;
ปริหาเรกมาเสกา-ทสาหปรโม มโตฯ

อตฺถเต กถิเน ตสฺส, ปญฺจ มาสา ปกาสิตา;
ปริหาโร ทิเนเนกา-ทสาหปรมา ปนา’’ติฯ

๘๖๙. ปฐเมน กถิเนนาติ โยชนาฯ ‘‘อกฺริยํ อจิตฺต’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **อกฺริย**นฺติ อโนฺต สมเย อธิฏฺฐานาทิอกรณํฯ

อเจฺจกจีวรกถาวณฺณนาฯ

๘๗๐-๑. ***ภิกฺขู***ติ สาสงฺกสมฺมเต สปฺปฏิภเย อารญฺญกเสนาสเน วสนฺตํ ภิกฺขุมาหฯ ยถาห ‘‘ยานิ โข ปน ตานิ อารญฺญกานิ เสนาสนานิ สาสงฺกสมฺมตานิ สปฺปฏิภยานิ, ตถารูเปสุ ภิกฺขุ เสนาสเนสุ วิหรโนฺต’’ติ (ปารา. ๖๕๓)ฯ ปุพฺพกตฺติกปุณฺณมํ วสิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ปุพฺพกตฺติกปุณฺณมา** นาม อสฺสยุชมาสสฺส ชุณฺหปกฺขปนฺนรสี, เอตฺถ ปน สหจริยนเยน ตทุปลกฺขิตา ปุริมิกา ตโย วสฺสานมาสา วุจฺจนฺติฯ **ปุณฺณม**นฺติ เอตฺถ วาสกิริยาย อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ ปุริมิกาย วสฺสํ อุปคนฺตฺวา อจฺฉินฺนวโสฺส หุตฺวา ตโย มาเส วสิตฺวาติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ยสฺมา ปน โย วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ยาว ปฐมกตฺติกปุณฺณมํ วสตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๕๓-๖๕๔)ฯ

‘‘จีวร’’นฺติ ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตรํ วุจฺจติฯ คาเม ฐเปตฺวาติ สมฺพโนฺธ, เอตฺถ ‘‘กตฺติกปุณฺณม’’นฺติ จ ‘‘อากงฺขมาโน’’ติ จ เสโส, อปรกตฺติกมาเส กตฺติกโจรภเยน จีวรํ ปฏิสาเมตุกาโม ภิกฺขุ อารญฺญกเสนาสนสฺส สามนฺตา โคจรคาเม นิกฺขิปิตฺวาติ อโตฺถฯ ยถาห ‘‘อุปวสฺสํ โข ปน กตฺติกปุณฺณมํ…เป.… อากงฺขมาโน ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตรํ จีวรํ อนฺตรฆเร นิกฺขิเปยฺยา’’ติ (ปารา. ๖๕๓)ฯ

‘‘สมนฺตา โคจรคาเม’’ติ อิทํ ‘‘อนฺตรฆเร นิกฺขิเปยฺยาติ สมนฺตา โคจรคาเม นิกฺขิเปยฺยา’’ติ (ปารา. ๖๕๔) **ปทภาชเน** วุตฺตตฺตา วุตฺตํฯ **‘‘อปรกตฺติกมาเส’’**ติ จ ‘‘กตฺติกปุณฺณมนฺติ กตฺติกจาตุมาสินี วุจฺจตี’’ติ (ปารา. ๖๕๔) **ปทภาชนิย**เสน วุตฺตํฯ อิธาปิ หิ ‘‘กตฺติกปุณฺณม’’นฺติ อปรกตฺติกชุณฺหปกฺขปนฺนรสิยา วุจฺจมานายาปิ สหจริยนเยน ตํสหจริโต จตุโตฺถ มาโส วุโตฺตฯ

เอตฺตาวตา ปุริมิกาย วสฺสํ อุปคนฺตฺวา มหาปวารณาย ปวาเรตฺวา วุตฺตลกฺขเณ อารญฺญกเสนาสเน วสนฺตสฺส อารญฺญกสฺส ภิกฺขุโน ปจฺฉิมกตฺติกมาเส กตฺติกโจรภเย สติ ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตรํ โคจรคาเม ฐเปตฺวา อารญฺญกงฺคํ ปูรยโต จีวเรน วิปฺปวาโส ตสฺมึ มาเส น โหตีติ อนุญฺญาตภาโว ทีปิโตฯ ตเทว ปกาเสตุํ นิเกฺขโปปายสนฺทสฺสนมุเขน วกฺขติ ‘‘กตฺติเกเยว มาสสฺมิํ…เป.… วฏฺฏตี’’ติฯ

อิทานิ อสฺมิํเยว มาเส ตโต อญฺญตฺถ ตสฺส ภิกฺขุโน เกนจิ กรณีเยน คจฺฉโต คาเม ฐปิเตน เตน จีวเรน วิปฺปวสโต นิโทฺทสภาวํ อนุชานเนฺตน ภควตา ‘‘สิยา จ ตสฺส ภิกฺขุโน…เป.… เตน จีวเรน วิปฺปวสิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๖๕๓) วุตฺตมตฺถํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปจฺจเย…เป.… สมฺมุติ’’**นฺติฯ **ปจฺจเย สติ ตาทิเส**ติ ‘‘สิยา ปจฺจโย, สิยา กรณีย’’นฺติ (ปารา. ๖๕๔) วจนโต ตาทิเส กิเจฺจ สตีติ อโตฺถฯ **ฉารตฺตปรม**นฺติ ฉ รตฺติโย ปรมา ยสฺส วาสกมฺมสฺส ตํ ฉารตฺต

ปรมํ, กิริยาวิเสสนํ, ฉารตฺตปรมํ วาสกมฺมํ กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **เตน วินา วสิตพฺพ**นฺติ คาเม นิกฺขิเตฺตน เตน จีวเรน วินา ตมฺหา อาวาสา อญฺญตฺถ วสิตพฺพํฯ ตเทว ปากฏํ กาตุํ วกฺขติ ‘‘อญฺญเตฺถว วสนฺตสฺส, ฉารตฺตปรมํ มต’’นฺติฯ

ตโตติ ฉารตฺตโตฯ **อุตฺตริ วสโต**ติ สตฺตมํ อรุณํ อุฏฺฐาเปตฺวา วสนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ ยถาห ‘‘ตโต เจ อุตฺตริ วิปฺปวเสยฺยาติ สตฺตเม อรุณุคฺคมเน นิสฺสคฺคิย’’นฺติ (ปารา. ๖๕๔)ฯ **โทโส**ติ นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยํฯ **‘‘วินา สงฺฆสฺส สมฺมุติ’’**นฺติ อิมินา กึ วุตฺตํ โหติ? อุโทสิตสิกฺขาปเท อนุปญฺญตฺตึ กตฺวา โกสมฺพิยํ คิลานภิกฺขุโน ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว คิลานสฺส ภิกฺขุโน ติจีวเรน อวิปฺปวาสสมฺมุตึ ทาตุ’’นฺติ (ปารา. ๔๗๓) อนุญฺญาตตฺตา คิลานสฺส ภิกฺขุโน สเงฺฆน ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย ปุริมเมว ยา อวิปฺปวาสสมฺมุติ ทินฺนา, ตํ วินาติ วุตฺตํ โหติฯ เตน ลทฺธสมฺมุติเกน ยาว โรโค วูปสมฺมติ, ตาว จิรมฺปิ เตน จีวเรน วินา วสิตุํ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยาติ ยา อุโทสิตสิกฺขาปเท โกสมฺพกสมฺมุติ อนุญฺญาตา, ตสฺสา สมฺมุติยา อญฺญตฺรฯ สเจ สา ลทฺธา โหติ, ฉารตฺตาติเรกมฺปิ วิปฺปวสิตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๕๓-๖๕๔)ฯ

๘๗๒-๓. จีวรนิเกฺขปํ ทเสฺสตุมาห **‘‘กตฺติเกเยว...เป.... ปกาสิโต**’’ติฯ **กตฺติเกเยว มาสสฺมิ**นฺติ จตุนฺนํ วสฺสานานํ มาสานํ ปจฺฉิเม กตฺติกมาเสเยว อิทเมกงฺคํฯ **ปฐมาย ปวาริโต**ติ ทุติยมงฺคํ, อิธ ปฐมาย วสฺสูปนายิกาย วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปวาริโตติ โยชนา, มหาปวารณาย ปวาริโตติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ปุริมิกาย อุปคนฺตฺวา มหาปวารณาย ปวาริโต โหตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๕๓-๖๕๔)ฯ **ปจฺฉิเมน ปมาเณน ยุเตฺต**ติ ตติยมงฺคํฯ **เสนาสเน**ติ เอตสฺส วิเสสนํฯ อิห อารญฺญกเสนาสนสฺส **ปจฺฉิมปฺปมาณํ** นาม ปากาเรน วา วติยา วา ปริขาย วา ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อินฺทขีลสงฺขาตคามทฺวารโกฏฺฐกุมฺมารโต วา อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐานสงฺขาเต ปริยนฺตเคหสฺส อุปจาเร ฐิตสฺส ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส พลปฺปมาเณน วิสฺสฏฺฐเลฑฺฑุปาตทฺวยโต วา ปฏฺฐาย ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส สปริเกฺขปํ วา อปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ยสฺสํ ทิสายํ คาโม โหติ, ตตฺถ คามปริยนฺตเสนาสนํ วา เจติยํ วา โพธึ วา อวธึ กตฺวา วิหารคมนีเยน ปกติมเคฺคน วิทตฺถิคมฺภีรํ อาโรปิเตน อาจริยธนุนา ปมิตปญฺจธนุสตปมาณทูรนฺติ สเงฺขปโต คเหตพฺพํฯ

สาสงฺกสมฺมเตติ จตุตฺถมงฺคํ, ‘‘อิห สปฺปฏิภเย’’ติ เสโสฯ ‘‘สาสงฺกสมฺมตานิ สปฺปฏิภยานี’’ติ (ปารา. ๖๕๓) หิ ปาฬิฯ อิทํ ทฺวยมฺปิ ‘‘เสนาสเน’’ติ เอตสฺส วิเสสนํฯ อารามอารามูปจาเรสุ โจรานํ นิสินฺนสยิตฏฺฐิตภุตฺตปีตฏฺฐานาทีนํ ทิสฺสมานตาย อาสงฺกาสหิเต ตเตฺถว อารามาทีสุ ปหฏมาริตวิลุตฺตมนุสฺสานํ ทิสฺสมานตาย วิเสเสน สหภยตาย **สปฺปฏิภเย** อารญฺญเก เสนาสเนติ อโตฺถฯ **วสโนฺต** ภิกฺขุฯ **วสโนฺตวา**ติ เอตฺถ **เอว**กาโร อฏฺฐานปฺปยุโตฺตฯ ตสฺมา ตโต อาเนตฺวา จตุรงฺคสมาโยเค เอวาติ โยเชตโพฺพฯ **จตุรงฺคสมาโยเค เอวา**ติ ยถาวุตฺตานํ จตุนฺนํ องฺคานํ สมาโยเค สนฺนิปาเต สติ เอวฯ เอตฺถ **เอว**กาเรน ตสฺส องฺคสฺส อภาเว อลพฺภมานตํ ทีเปติฯ **ปกาสิโต**ติ ‘‘ตตฺรายํ องฺคสมฺปตฺตี’’ติอาทิกาย (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๕๓-๖๕๔) **อฏฺฐกถาย** วุโตฺตฯ

๘๗๔. **ตํ** จีวรํฯ **มาสเมก**นฺติ วสฺสานสฺส ปจฺฉิมมาสสงฺขาตํ เอกํ มาสํฯ โย คาโม สเจ ปุริมพทฺธาย อวิปฺปวาสสีมาย อโนฺต โหติ, ตตฺถ มาสโต อติเรกมฺปิ ฐเปตุํ วฏฺฏตีติ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๖๕๓ อตฺถโต สมานํ) **วชิรพุทฺธิ**เตฺถเรน วุตฺตํฯ

๘๗๕. **อญฺญเตฺถวา**ติ ยสฺส อารญฺญกเสนาสนสฺส โคจรคาเม จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตโต อารญฺญกเสนาสนโต พหิ เอวฯ **อยํ อธิปฺปาโย**ติ ''ยํ คาม''นฺติอาทิกาย ทิยฑฺฒคาถาย ปฏิปาทิตตฺถทฺวยสงฺขาโต อธิปฺปาโยฯ **อสฺสา**ติ สาสงฺกสิกฺขาปทสฺสฯ เอวํ อิมินา สิกฺขาปเทน ''จีวเรน วินา กตฺติกมาเส อรเญฺญ วเสยฺยา''ติ อนุญฺญาตตฺตา ''ฉารตฺตปรมํ เตน ภิกฺขุนา เตน จีวเรน วิปฺปวสิตพฺพ''นฺติ (ปารา. ๖๕๓) อิมินา โคจรคาเม ตํ ฐเปตฺวา ตสฺมึ อารญฺญกาวาเส วสิตฺวา เกนจิ กรณีเยน ตโต อาวาสโต คนฺตฺวา พหิ วสโต ทิวสปริเจฺฉทสฺส วิญฺญายมานตฺตาเยวาห **''ปฏิจฺฉโนฺน ปกาสิโต''**ติฯ

๘๗๖. ''สเจ โคจรคามโต ปุรตฺถิมาย ทิสาย เสนาสนํ, อยญฺจ ปจฺฉิมํ ทิสํ คโต โหตี''ติ อาทินา (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๕๖) **อฏฺฐกถายํ** กถิตนิยาเมน วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **''เสนาสนมถาคนฺตฺวา''**ติอาทิฯ **เสนาสน**นฺติ อตฺตนา นิวุตฺถํ อารญฺญกเสนาสนํฯ **อาคนฺตฺวา**ติ พหิ คตฏฺฐานโต อาคนฺตฺวาฯ โคจรคาเม จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา ตโต ปุรตฺถิมาย ทิสาย อารญฺญกเสนาสเน วิหรโต วิหารา นิกฺขมฺม ตโต โคจรคามโต ปจฺฉิมทิสาย ทูรฏฺฐานํ คตสฺส อาคตฏฺฐานโต ตํ เสนาสนํ อาคนฺตฺวา วิทูรตฺตา สตฺตมํ อรุณํ อุฏฺฐาเปตุํ อสโกฺกนฺตสฺส ภิกฺขุโน กึ วิหิตนฺติ อยเมตฺถ โยชนาฯ

๘๗๗. **คามสีมมฺปิ วาคนฺตฺวา**ติ ยตฺถ จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตํ คามสีมมฺปิ ปุรารุณาเยว อาคนฺตฺวาฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๕๖) สภาเทวาลยทฺวารโกฏฺฐกาทีสุ ยตฺถ กตฺถจิ กปฺปิยฏฺฐาเน ฯ ''ยตฺถ กตฺถจี''ติ สามเญฺญน วุตฺตตฺตา ตสฺสา คามสีมาย อโนฺต อารญฺญกงฺคารกฺขนารหํ ทูรฏฺฐานํ ลทฺธํ เจ, องฺคเภทํ อกตฺวา ตตฺถ อรุณํ อุฏฺฐาเปตพฺพํฯ ธุตงฺคเภทํ วิชฺชมาเนปิ อาปตฺตึ อนาปชฺชิตุํ อโนฺตคาเมปิ อรุณํ อุฏฺฐาเปตฺวา จีวรปวตฺติเยว ญาตพฺพาฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''คามสีมมฺปิ โอกฺกมิตฺวา สภายํ วา ยตฺถ กตฺถจิ วา วสิตฺวา จีวรปฺปวตฺตึ ญตฺวา ปกฺกมิตุํ วฏฺฏตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๕๖)ฯ

๘๗๘. **เอวญฺจาปิ อสโกฺกโนฺต**ติ องฺคเภทํ อกตฺวา, กตฺวา วา อโนฺตคามสีมาย อรุณํ อุฏฺฐาเปตุมฺปิ คนฺตุํ อสโกฺกโนฺตฯ **ญตฺวา**ติ อตฺตโน จีวรสฺส ฐปิตฏฺฐานํ สลฺลเกฺขตฺวาฯ **ตเตฺถ วา**ติ เอตฺถ ''ฐิโต''ติ ลพฺภติฯ **ขิปฺป**นฺติ สีฆํ, ปุรารุณาติ วุตฺตํ โหติฯ อติเรเก ฐาเนติ โยชนา, ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''อติเรกจีวรฏฺฐาเน ฐสฺสตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๕๖), ''อติเรกจีวรฏฺฐาเน ติฏฺฐตี''ติ จิเนฺตตฺวาติ อโตฺถฯ

๘๗๙. **วิสฺสเชฺชตี**ติ สตฺตมอรุณุฏฺฐานโต ปุเรตรเมว อญฺญสฺส เทติฯ อุปริปิ เอวเมว วตฺตพฺพํฯ

๘๘๐. **สาสงฺกสมฺมเต** เอวํนามเก สิกฺขาปเท สมุฏฺฐานาทโย สเพฺพ เตน ทุติเยน กถิเนน สมา อิติ มุนิเนฺทน **มตา** อนุมตา อนุญฺญาตาติ โยชนาฯ

สาสงฺกกถาวณฺณนาฯ

๘๘๑. **ชาน**นฺติ ''สงฺฆสฺส เทมา''ติ วจเนน ปริณามิตภาวํ เยน เกนจิ อากาเรน ชานโนฺตฯ ยถาห **ปทภาชเน** ''สามํ วา ชานาตี''ติอาทิ (ปารา. ๖๕๙)ฯ **ปริณต**นฺติ เอตฺถ **ปทภาชเน** ''ปริณตํ นาม 'ทสฺสาม กริสฺสามา'ติ วาจา ภินฺนา โหตี''ติ วุตฺตนิยาเมน สงฺฆสฺส ปริณตนฺติ อโตฺถฯ **ลาภ**นฺติ ลภิตพฺพํ จีวราทิ ยํ กิญฺจิฯ ยถาห ''ลาโภ นาม จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, อนฺตมโส จุณฺณปิโณฺฑปิ ทนฺตกฏฺฐมฺปิ ทสิกสุตฺตมฺปี''ติฯ

อตฺตโน ปริณาเมยฺยาติ ‘‘พหู อาวุโส สงฺฆสฺส ทายกา, พหู สงฺฆสฺส ภตฺตา, มยํ ตุเมฺห นิสฺสาย ตุเมฺห สมฺปสฺสนฺตา อิธ วิหรามฯ ตุเมฺห เจ อมฺหากํ น ทสฺสถ, อถ โก จรหิ อมฺหากํ ทสฺสติฯ เทถาวุโส อมฺหากํ อิมานิ จีวรานี’’ติ (ปารา. ๖๕๗) ปาฬิยา อาคตนเยน อตฺตโน ปริณาเมยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ **ตสฺส นิสฺสคฺคิยนฺ**ติ เอตฺถ ‘‘ปโยเค ทุกฺกฏํ, ปฏิลาเภนา’’ติ เสโสฯ **นิสฺสคฺคิยนฺ**ติ อิทํ ปริณเต ปริณตสญฺญึ สนฺธาย วุตฺตํฯ เวมติกสฺส ปน ทุกฺกฏํ โหติฯ ยถาห ‘‘ปริณเต เวมติโก อตฺตโน ปริณาเมติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติฯ อปริณตสญฺญิโน อนาปตฺติฯ ยถาห ‘‘ปริณเต อปริณตสญฺญี อตฺตโน ปริณาเมติ, อนาปตฺตี’’ติฯ

๘๘๒. **‘‘อญฺญสฺส เทหี’’ติ สเจ ปริณาเมตี**ติ ตถา สงฺฆสฺส ปริณตภาวํ ชานนฺโต ‘‘อญฺญสฺส เทหี’’ติ ยทิ ปริณาเมติฯ **สุทฺธิกํ ปาจิตฺติยนฺ**ติ นิสฺสชฺชิตพฺพวตฺถุรหิตํ เกวลํ ปาจิตฺติยมตฺตนฺติ อโตฺถฯ **สุทฺธจิเตฺตนา**ติ สวาสนานวเสสกิเลสปฺปหาเนน ปริสุทฺธจิเตฺตน ภควตาฯ **ปาจิตฺติยมุทีริตนฺ**ติ ปาจิตฺติเยสุ อฎฺฐมสฺส **สหธมฺมิกวคฺคสฺส** อวสาเน ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ชานํ สงฺฆิกํ ลาภํ ปริณตํ ปุคฺคลสฺส ปริณาเมยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๔๙๐) เทสิตํฯ

๘๘๓. **เอกํ จีวรนฺ**ติ สงฺฆสฺส ปริณตจีวรโต เอกํ จีวรํฯ **จีวรํ วา**ติ เอตฺถ **วา**-สโทฺท ปจฺจยนฺตรวิกปฺปโตฺถฯ **วา ปนา**ติ เอตฺถ **วา**-สโทฺท อตฺถวิกปฺปโตฺถฯ เอกํ จีวรํ วา อญฺญํ วา ปจฺจยํ ปรสฺส, เอกํ ปน อตฺตโน วา ปริณาเมยฺย เจติ โยชนาฯ **สทฺธินฺ**ติ เอกโต, เอกกฺขเณติ วุตฺตํ โหติฯ เทฺว ปาจิตฺติโย สทฺธึ สิยุนฺติ โยชนา, อญฺญสฺส ปริณามเนน สุทฺธปาจิตฺติยญฺจ อตฺตโน ปริณามเนน นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยญฺจาติ เทฺว ปาจิตฺติโย เอกกฺขเณ โหนฺตีติ อโตฺถฯ

๘๘๔. ปริณาเมตฺวา ฐปิเต วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา ปริจฺจชิตฺวา ทินฺเนน วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สงฺฆสฺสา’’**ติอาทิฯ **‘‘ปราชโย’’**ติ อิทํ ปาทปฺปโหนกํ วตฺถุํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ยถาวตฺถุวเสน ปน ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยาปิ วตฺตพฺพาฯ

๘๘๕. อญฺญสฺส เจติยสฺส **โปณํ** ปริณตํ อญฺญสฺส เจติยสฺส วา สงฺฆสฺส วา ปุคฺคลสฺส วาปิ ปน ปริณาเมยฺยาติ โยชนาฯ **สงฺฆสฺส ปุคฺคลสฺสา**ติ ปททฺวเยปิ เอวเมว โยเชตพฺพํฯ ยถาห ‘‘สงฺฆสฺส ปริณตํ อญฺญสงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา ปริณาเมติ , อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติอาทิ (ปาจิ. ๔๙๒)ฯ อญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส โปณํ อญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส ปริณาเมยฺยาติฯ

๘๘๖. อิมสฺส สพฺพสตฺตวิสยตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘โย ปนา’’**ติอาทิฯ

๘๘๗. **อิทํ** ปริณตสิกฺขาปทํฯ **ติสมุฎฺฐานนฺ**ติ กายจิตฺตวาจาจิตฺตกายวาจาจิตฺตสงฺขาเตหิ ตีหิ สจิตฺตกสมุฎฺฐาเนหิ สมุฎฺฐานโต ติสมุฎฺฐานํฯ ปริณามนปจฺจยา อาปชฺชิตพฺพโต **กิริยํ**ฯ สงฺฆาทีนํ ปริณตนฺติสญฺญาย อภาเวน วิมุจฺจนโต **สญฺญาวิโมกฺขํ**ฯ กายวิญฺญตฺติวจีวิญฺญตฺตีหิ ปริณาเมตพฺพโต **กายกมฺมํ วจีกมฺมํ**ฯ

ปริณตกถาวณฺณนาฯ

ปตฺตวโคฺค ตติโยฯ

๘๘๘. เย อิมํ วินิจฺฉยํ ตรนฺติ, เต ปญฺญตฺติมหาสมุทฺทํ ตรนฺตีติ โยชนาฯ ปญฺญตฺติสงฺขาตํ วินยปิฎกเมว มหาสมุโทฺท วิยาติ **ปญฺญตฺติมหาสมุโทฺท,** ตํฯ เอวํ สมุทายํ ทเสฺสตฺวา ตทวยเว ทเสฺสตุมาห **‘‘เนกา’’**ติอาทิฯ เนกานิ นานปฺปการานิ วตฺตานิ เสนาสนวตฺตาทีนิ

ขนฺธกาคตานิ อุคฺคา อุตฺตุงฺคา ตรงฺคมาลา มหาวีจิปรมฺปรา ยสฺสาติ วิคฺคโห, นานปฺปการขนฺธกวตฺตสงฺขาตมหาตรงฺคปรมฺปราย สชฺชิตนฺติ อโตฺถฯ สีลํ ปาติโมกฺขสํวราทิกเมว อโนฺต เวลาวลโย ยสฺส โส **สีลโนฺต,** ตํ, ปาติโมกฺขสํวรสีลาทิจตุปาริสุทฺธิสีลเมว ปฏิปาเทตพฺพตาย อนฺตํ เวลาวลยภูตนฺติ อโตฺถฯ อาปตฺติโย สตฺตาปตฺติกฺขนฺธา, สีลาจารทิฏฺฐิอาชีววิปตฺติโย จ คาหกา มกราทโย ยสฺสาติ วิคฺคโห, สีลาจาราชีวทิฏฺฐิสมฺปตฺติสงฺขาตมุทฺสตฺตนาสกอาปตฺติวิปตฺติสงฺขา- ตมาตงฺคมกราทิจณฺฑสตฺตวนฺตนฺติ อโตฺถฯ เอวํ อยํ คาถา สมุทายาวยวานํ สเพฺพสเมว รูปกาลงฺกาเรน วิรจิตาติ ทฏฺฐพฺพาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา

วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

นิสฺสคฺคิยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาจิตฺติยกถาวณฺณนา

๘๘๙. เอวํ นาติวิตฺถารสเงฺขปโต นิสฺสคฺคิยวินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ตทนนฺตรํ นิทฺทิฏฺฐสฺส ปาจิตฺติยกณฺฑสฺส วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุํ **"สมฺปชานมุสาวาเท"**ติอาทิ อารทฺธํฯ **สมฺปชานมุสาวาเท**ติ อตฺตโน วจนสฺส มุสาภาวํ ญตฺวา, อทิฏฺฐํ ''ทิฏฺฐ''นฺติอาทินา นเยน มุสาวาเท สมฺปชานนฺตสฺส มุสาภณเนติปิ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''ชานิตฺวา ชานนฺตสฺส จ มุสาภณเน''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒)ฯ ''มุสาวาเท''ติ หิ นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมํ, มุสาวาทนิมิตฺตนฺติ อโตฺถฯ

ทวา ภณนฺตสฺสาติ โยชนาฯ อนุปปริกฺขิตฺวา เวเคน ทิฏฺฐมฺปิ ''อทิฏฺฐํ เม''ติ วทนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ ยถาห ''ทวา ภณติ นาม สหสา ภณตี''ติ ปทภาชนี**อฏฺฐกถายํ** ''สหสา ภณตีติ อวีมํสิตฺวา อนุปธาเรตฺวา เวเคน ทิฏฺฐมฺปิ 'อทิฏฺฐํ เม'ติ ภณตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑)ฯ **รวา ภณนฺตสฺสา**ติ ''จีวร''นฺติ วตฺตุกามสฺส ''จีร''นฺติ วจนํ วิย มนฺทตฺตา โมมูหตฺตา ''อญฺญํ ภณิสฺสามี''ติ อญฺญํ ภณนฺตสฺสฯ ยถาห ''รวา ภณติ นาม 'อญฺญํ ภณิสฺสามี'ติ อญฺญํ ภณตี''ติฯ

๘๙๐. **อญฺญตฺถา**ติ จตุตฺถปาราชิกาทีสุฯ อตฺตนา อลทฺธํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ ''ลทฺธํ มยา''ติ มุสา ยสฺส ภณติ, เตน ตงฺขณเมว สุตฺวา ตทเตฺถ ญาเต ปาราชิกสฺส, อญฺญาเต กาลนฺตเรน ญาเต จ ปริยายวจเน จ ญาเต ถุลฺลจฺจยสฺส, ปริยายวจเน อวิญฺญาเต ทุกฺกฏสฺส, ทุฏฺฐโทสสิกฺขาปเท ปาราชิกํ อนาปนฺนสฺส ''อาปโนฺน''ติ มุสาภณเน สงฺฆาทิเสสสฺส, โอมสวาทสิกฺขาปเท ทุพฺภาสิตสฺส จ วุตฺตตฺตา อาห **"มุสาวาทสฺส การณา ปญฺจ อาปตฺติโย"**ติฯ อิมาย ปาจิตฺติยา สทฺธิํ ฉ อาปตฺติกฺขนฺธา โหนฺติฯ

สมฺปชานมุสาวาทกถาวณฺณนาฯ

๘๙๑-๓. วุเตฺตสุ ชาติอาทีสุ ทสสุ อโกฺกสวตฺถูสูติ โยชนา, **ปทภาชเน** วุเตฺตสุ ชาตินามโคตฺตกมฺมสิปฺปอาพาธลิงฺคกิเลสอาปตฺติอโกฺกสานํ วเสน ทสสุ อโกฺกสวตฺถูสูติ อโตฺถฯ เตสุ กิเลสํ วินา สเพฺพเต หีนุกฺกฏฺฐวเสน ทุวิปฺปการา โหนฺติฯ ยถาห **ปทภาชเน** ''ชาติ นาม เทฺว ชาติโย หีนา จ ชาติ อุกฺกฏฺฐา จ ชาตี''ติอาทิฯ

ตตฺถ จณฺฑาลาทิชาติ หีนา, ขตฺติยพฺราหฺมณชาติโย อุกฺกฏฺฐาฯ นาเมสุ อวกณฺณกชวกณฺณกาทินามานิ ทาสนามตฺตา หีนานิ, พุทฺธรกฺขิตาทินามานิ อุกฺกฏฺฐานิฯ โกสิยาทิโคตฺตํ หีนํ, โคตมาทิโคตฺตํ อุกฺกฏฺฐํฯ กเมฺมสุ วฑฺฒกิมณิการาทิกมฺมานิ หีนานิ, กสิวาณิชฺชาโครกฺขกมฺมานิ อุกฺกฏฺฐานิฯ สิเปฺปสุ นฬการกุมฺภการาทิสิปฺปํ หีนํ, มุทฺทาคณนาทิสิปฺปํ อุกฺกฏฺฐํฯ อาพาเธสุ สเพฺพปิ อาพาธา หีนา, อปิจ มธุเมโห ปีฬกาชนกตฺตาภาวา อุกฺกโฏฺฐฯ ลิเงฺคสุ อติทีฆตาทโย หีนา, นาติทีฆตาทโย อุกฺกฏฺฐาฯ สเพฺพปิ กิเลสา หีนาฯ สพฺพาปตฺติโยปิ หีนา, อปิจ โสตาปตฺติสมาปตฺติ อุกฺกฏฺฐาฯ อโกฺกเสสุ ''โอโฏฺฐสิ เมโณฺฑสิ โคโณสี''ติ อาทิโก หีโน, ''ปณฺฑิโตสิ พฺยโตฺตสี''ติอาทิโก อุกฺกโฏฺฐฯ

อญฺญตฺรญฺญาปเทเสนาติ ปริยายกถเนน วินาฯ **โอมสนฺตสฺสา**ติ วจนปโตเทน โอวิชฺฌนฺตสฺสฯ **สมฺพุเทฺธน ปกาสิตา**ติ ''จณฺฑาโลสิ เวโนสิ เนสาโทสิ รถกาโรสิ ปุกฺกุโสสี'ติ ภณติ, อาปตฺติ วาจาย วาจาย ปาจิตฺติยสฺสา''ติ สามํ สพฺพธมฺมาวโพธโต ''สมฺพุโทฺธ''ติ ปญฺญาเตน ภควตา เทสิตาฯ

๘๙๔. **เตเหวา**ติ ชาติอาทีหิ อโกฺกสวตฺถูเหวฯ อญฺญาปเทเสน ภูเตน วา…เป…. อาปนฺนเมว วา อนุปสมฺปนฺนํ อโกฺกสนฺตสฺส ทุกฺกฏํ สมฺพุเทฺธน ปกาสิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ อิธ ภูตาภูตปทานิ **เตหี**ติ อเปกฺขิตฺวา พหุวจนนฺตานิ โยเชตพฺพานิฯ เอเตน ‘‘สนฺติ อิเธกเจฺจ’’ติอาทิทุติยวารตฺถํ (ปาจิ. ๒๖) ทเสฺสเนฺตน ทุกฺกฏสาธนเตฺถน ตเทกการิยํ ตติยํ **เยนูนวารญฺจ** จตุตฺถํ **น มยนฺ**ติอาทิวารญฺจ สงฺคหิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สนฺติ อิเธกเจฺจ’ติ วาเรปน ปริหริตฺวา วุตฺตภาเวน ทุกฺกฏํฯ เอเสว นโย **‘เยนูน…เป…. น มย’**นฺติ วาเรสุปี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖)ฯ

ปาฬิมุตฺตปเทหิปีติ เอตฺถาปิ ตเถว ‘‘ภูเตน วา’’ติอาทีนิ ปทานิ สมฺพนฺธิตพฺพานิฯ ‘‘โจโรสิ, คณฺฐิเภทโกสี’’ติอาทิ **ปาฬิมุตฺตปทํ** นามฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ จตูสุ วาเรสุ, ปาฬิมุตฺตปเทสุ จฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘อนุปสมฺปเนฺน ปน จตูสุปิ วาเรสุ ทุกฺกฏเมวฯ ‘โจโรสิ, คณฺฐิเภทโกสี’ติอาทิวจเนหิ ปน อุปสมฺปเนฺนปิ อนุปสมฺปเนฺนปิ สพฺพวาเรสุ ทุกฺกฏเมวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖)ฯ **‘‘อนุปสมฺปนฺน’’**นฺติ อิมินา ‘‘อิมสฺมิญฺจ สิกฺขาปเท ฐเปตฺวา ภิกฺขุํ ภิกฺขุนิอาทโย สเพฺพ สตฺตา อนุปสมฺปนฺนฏฺฐาเน ฐิตา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตา อนุปสมฺปนฺนา สงฺคหิตาฯ เตเนเวตฺถาปิ วกฺขติ ‘‘ปวิฏฺฐานุปสมฺปนฺนฏฺฐาเน อิธ จ ภิกฺขุนี’’ติฯ

๘๙๕. **ทวกมฺยตา**ติ เอตฺถ ‘‘ปฏิสงฺขา โยนิโส’’ติอาทีสุ (ม. นิ. ๑.๒๒, ๒๓, ๔๒๒; อ. นิ. ๖.๕๘; ๙.๙; มหานิ. ๒๐๖; วิภ. ๕๑๘) วิย ย-การโลโปฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ วุตฺตปาจิตฺติยวตฺถูสุ จ ทุกฺกฏวตฺถูสุ จาติ สพฺพเตฺถวฯ **ทุพฺภาสิตมุทีริต**นฺติ ‘‘จณฺฑาโลสิ…เป…. ปุกฺกุโสสี’ติ ภณติ, อาปตฺติ วาจาย วาจาย ทุพฺภาสิตสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๓๒) วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ ปรมฺมุขา ปน ปาจิตฺติยวตฺถูหิ จ ทุกฺกฏวตฺถูหิ จ อโกฺกสเน ทุกฺกฏเมวฯ ตถา ทวกมฺยตาย ปรมฺมุขา วทนฺตสฺสาปิ ทุพฺภาสิตเมวาติ อาจริยา วทนฺติฯ

๘๙๖-๗. อตฺถํ ปุรกฺขตฺวา วทโต ภิกฺขุสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **ธโมฺม** นาม ‘‘จณฺฑาโลสี’’ติอาทิปาฬิเยวฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ปาฬิํ วาเจโนฺต ธมฺมปุเรกฺขาโร’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๕)ฯ **อนุสาสนี** นาม ‘‘อิทานิปิ จณฺฑาโลสิ, มา ปาปธมฺมํ อกาสิ, มา ตโม ตมปรายโน อโหสี’’ติอาทินา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๕) นเยน **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตสรูปาเยว อนุสาสนีปุเรกฺขตาย ฐตฺวา วทนฺตสฺส จิตฺตสฺส ลหุปริวตฺติตภาวโต อนฺตรา โกเธ อุปฺปเนฺนปิ อนาปตฺติฯ

เอตฺถาติ อิมสฺมิํ โอมสวาทสิกฺขาปเทฯ ปฏิฆสมฺปยุตฺตจิเตฺตเนว อาปชฺชิตพฺพตฺตา มานสิกทุกฺขเวทนาว โหติฯ

โอมสวาทกถาวณฺณนาฯ

๘๙๘. ทุวิธาการโต ภิกฺขุเปสุเญฺญ อาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ ปิสตีติ **ปิสุณา,** วาจา , สมเคฺค สเตฺต อวยวภูเต วเคฺค ภิเนฺน กโรตีติ อโตฺถฯ ปิสุณา เอว **เปสุญฺญํ,** ตาย วาจาย สมนฺนาคโต ปุคฺคโล สหจริยนเยน **ปิสุโณ,** ตสฺส กมฺมํ **เปสุญฺญํ,** ภิกฺขูนํ เปสุญฺญํ ภิกฺขุเปสุญฺญํ, ตสฺมิํ **ภิกฺขุเปสุเญฺญฯ ปทภาชเน** ‘‘อุปสมฺปโนฺน อุปสมฺปนฺนสฺส สุตฺวา อุปสมฺปนฺนสฺส เปสุญฺญํ อุปสํหรติ ‘อิตฺถนฺนาโม ตํ ‘จณฺฑาโล…เป…. ปุกฺกุโส’ติ ภณตี’ติ อาปตฺติ…เป…. ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๓๙) วุตฺตตฺตา สยํ อุปสมฺปโนฺน หุตฺวา อุปสมฺปนฺนสฺส ชาติอาทีสุ ทสสุ อโกฺกสวตฺถูสุ อญฺญตเรน อญฺญํ อุปสมฺปนฺนํ ปรมฺมุขา อโกฺกสนฺตสฺส สุตฺวา ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา วกฺขมานสรูเปสุ อตฺตโน ปิยกามตาเภทาธิปฺปายสงฺขาเตสุ ทฺวีสุ การเณสุ

อญฺญตรการณํ ปฏิจฺจ ‘‘อสุโก ตุยฺหํ เอวํ วทตี’’ติ เปสุญฺญํ หรติ, ตสฺส เปสุญฺญกถนนิมิตฺตํ ปาจิตฺติยํ โหตีติ อโตฺถฯ

ทุวิธาการโตติ เอตฺถ **อาการ**-สโทฺท การณปริยาโยฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘ทฺวีหากาเรหีติ ทฺวีหิ การเณหี’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๓๘)ฯ เอตฺถ **การณํ** นาม อธิปฺปายวิเสโสฯ ตํ การณํ อธิปฺปายมุเขน ทเสฺสตุมาห **‘‘อตฺตโน’’**ติอาทิฯ **อตฺตโน ปิยกามสฺสา**ติ อตฺตโน ปิยภาวกามสฺส เปสุญฺญํ ภณนฺตสฺส, อตฺตโน ปิยภาวํ กามยนฺตสฺสาติ อโตฺถ, ตาทิเสน อธิปฺปาเยนาติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘เอวํ อหํ เอตสฺส ปิโย ภวิสฺสามี’’ติ อตฺตโน ปิยภาวํ ปตฺถยมานสฺสา’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๓๘)ฯ **ปรเภทตฺถิโนปิ วา**ติ อโกฺกสกสฺส จ อตฺตโน เปสุญฺญวจนํ สุณนฺตสฺส จาติ อุภินฺนํ เภทํ อิจฺฉนฺตสฺสาติ อโตฺถ, เภทาธิปฺปาเยนาติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘ปรสฺส ปเรน เภทํ อิจฺฉนฺตสฺสา’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๓๘)ฯ

๘๙๙. ปริยายนเยน อโกฺกสนฺตสฺส วจนสฺส…เป.… ทุกฺกฎนฺติ โยชนา, ปริยายอโกฺกสวจนํ สุตฺวา ปรสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา วทนฺตสฺส ภิกฺขุโน ทุกฺกฎํ โหตีติ อโตฺถฯ ยถาห ‘‘อิตฺถนฺนาโม สนฺติ อิเธกเจฺจ จณฺฑาลา…เป.… ภณติ, น โส อญฺญํ ภณติ, ตํเยว ภณตีติ อาปตฺติ วาจาย วาจาย ทุกฺกฎสฺสา’’ติอาทิ (ปาจิ. ๔๑)ฯ ปาฬิมุตฺตนเยน อโกฺกสนฺตสฺส วจนสฺส…เป.… ทุกฺกฎนฺติ โยชนาฯ เอตฺถ ‘‘โจโรสิ, คณฺฐิเภทโกสี’’ติอาทินา ทสฺสิโต **ปาฬิมุตฺตนโย** นามฯ

๙๐๐. อนุปสมฺปนฺนสฺส อโกฺกสํ อุปสมฺปนฺนํ หรโตปิ จ ตถา ทุกฺกฎนฺติ โยชนาฯ **จ**-สเทฺทน อุปสมฺปนฺนสฺส อโกฺกสํ อนุปสมฺปนฺนํ หรโตปิ จ, อนุปสมฺปนฺนสฺส อโกฺกสํ อนุปสมฺปนฺนํ หรโตปิ จ ตถา ทุกฺกฎนฺติ วิกปฺปทฺวยญฺจ สมุจฺจิโนติฯ ‘‘อิธาปิ ภิกฺขุนิํ อาทิํ กตฺวา สเพฺพ อนุปสมฺปนฺนา นามา’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๓๘) **อฎฺฐกถา**วจนโต **‘‘ภิกฺขุนี’’**ติ อุปลกฺขณํฯ

๙๐๑. **น เจว ปิยกามสฺสา**ติ ปิยภาวํ อกามยนฺตสฺส จฯ **น เภทตฺถิโนปิ จา**ติ เภทํ อนิจฺฉนฺตสฺส จฯ **ปาปานํ ครหตฺถายา**ติ เอตฺถ ‘‘เกวล’’นฺติ เสโสฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘เอกํ อโกฺกสนฺตํ, เอกญฺจ ขมนฺตํ ทิสฺวา ‘อโห นิลฺลชฺช, อีทิสมฺปิ นาม อายสฺมนฺตํ ปุน วตฺตพฺพํ มญฺญิสฺสตี’ติ เอวํ เกวลํ ปาปครหิตาย ภณนฺตสฺส อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๓๘)ฯ

เปสุญฺญกถาวณฺณนาฯ

๙๐๓. **อเญฺญนา**ติ สามเณราทินาฯ ‘‘ยญฺจ ปทํ ยญฺจ อนุปทํ ยญฺจ อนฺวกฺขรํ ยญฺจ อนุพฺยญฺชนํ, สพฺพเมตํ ปทโส นามา’’ติ (ปาจิ. ๔๖) **ปทภาชเน** วุตฺตตฺตา อวยเว สมุทาโยปจารวเสน **‘‘ปิฎกตฺตย’’**นฺติ ตเทกเทสปทาทิ เอว วุโตฺตติ คเหตโพฺพฯ เอตฺถ ปทาทิสรูปํ **อฎฺฐกถาย** เวทิตพฺพํฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ ‘‘ปทนฺติ เอโก คาถาปาโท อธิเปฺปโตฯ อนุปทนฺติ ทุติโย ปาโทฯ อนฺวกฺขรนฺติ เอเกกมกฺขรํฯ อนุพฺยญฺชนนฺติ ปุริมพฺยญฺชเนน สทิสํ ปจฺฉาพฺยญฺชน’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๔๕)ฯ อิทํ คาถาพนฺธเทสนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ‘‘ยํ กิญฺจิ วา เอกมกฺขรํ อนฺวกฺขรํ, อกฺขรสมูโห อนุพฺยญฺชนํ, อกฺขรานุพฺยญฺชนสมูโห ปทํ, ปฐมปทํ ปทเมว, ทุติยํ อนุปทนฺติ เอวเมตฺถ นานากรณํ เวทิตพฺพ’’นฺติปิ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๔๕) วุตฺตํฯ อิทํ จุณฺณิยเทสนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

ธมฺมนฺติ พุทฺธภาสิตาทิปาฬิธมฺมํฯ **ปฎิสมฺภิทาย**ญฺหิ ธมฺมปญฺจเก ปาฬิปิ ธโมฺมติ วุตฺตาฯ **ธมฺมปญฺจกํ** นาม ผลนิพฺพตฺตโก เหตุ, อริยมโคฺค, ภาสิตํ, กุสลากุสลํ เจติ เอเต

ธมฺมสญฺญิตาติ นิทฺทิฏฺฐํฯ เอตฺถ หิ **ภาสิต**นฺติ ปาฬิ วุตฺตาฯ อฏฺฐกถานิสฺสิโตปิ เอเตฺถว สงฺคหํ คจฺฉติฯ โส จ ปุเพฺพ มคธภาสาย ฐิโต สงฺคีติตฺตยารุโฬฺห คเหตโพฺพฯ

“สห ภณนฺตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยา”ติ อิมินา ‘‘เอกโต ปฏฺฐเปตฺวา เอกโต โอสาเปนฺตี’’ติอาทินา (ปาจิ. ๔๖) **ปทภาชนา**คตนเยน อนุปสมฺปเนฺนน สทฺธิํ อารภิตฺวา เอกโต อุจฺจารณวเสน ปทํ วา อนุปทํ วา อนฺวกฺขรํ วา อนุพฺยญฺชนํ วา วทโต ปทาทิคณนาวเสน ปาจิตฺติยนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๙๐๔. **สงฺคีติํ อนารุเฬฺหสุ** ธเมฺมสุ **ราโชวาทาทโย** สุตฺตนฺตา อาปตฺติชนกาเยวาติ มหาปจฺจริยาทิสุ วุตฺตาติ โยชนาฯ **ราโชวาโท** นาม เอโก สุตฺตโนฺตฯ **อาทิ**-สเทฺทน ติกฺขินฺทฺริยาทิสุตฺตนฺตา คหิตาฯ

๙๐๕. ภิกฺขุสฺมิมฺปิ ภิกฺขุนิยาปิ จ อนุปสมฺปนฺนสญฺญิโน, วิมติสฺส วา ภิกฺขุสฺส ตถา ปทโสธเมฺม ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนาฯ

๙๐๖-๗. **เอกโต อุทฺทิสาเปตี**ติ เอกโต อุเทฺทสํ คณฺหเนฺตหิ อนุปสมฺปเนฺนหิ สทฺธิํ อุจฺจารณวเสน อุทฺทิสาเปติฯ **สชฺฌายํ วา กโรตี**ติ ตถา เอกโต สชฺฌายติฯ

‘‘สเจ เอกคาถาย เอโก ปาโท น อาคจฺฉติ, เสสํ อาคจฺฉติ, อยํ เยภุเยฺยน ปคุณคโนฺถ นามฯ เอส นโย สุเตฺตปิ เวทิตโพฺพตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๘) **อฏฺฐกถา**วจนโต **ปคุณคนฺถ**นฺติ เอตฺถ ‘‘เยภุเยฺยนา’’ติ เสโสฯ **โอปาเตตี**ติ ‘‘เอวํ ภณาหี’’ติ เอกโต ภณติฯ **อุเทฺทส**นฺติ อุทฺทิสิตพฺพํฯ **เตนา**ติ อนุปสมฺปเนฺนนฯ

๙๐๘. ยสฺมา อิทํ ปทโสธมฺมสิกฺขาปทํ วาจโต จ สมุฏฺฐาติ, วาจาจิตฺตทฺวยาปิ จ สมุฏฺฐาติ, ตสฺมา อิทํ สมุฏฺฐานํ ปทโสธมฺมสญฺญิตนฺติ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

ปทโสธมฺมกถาวณฺณนาฯ

๙๐๙-๑๐. สพฺพจฺฉนฺนสพฺพปริจฺฉเนฺน เสนาสเน ติสฺสนฺนํ ปน รตฺตีนํ **โย ปน** ภิกฺขุ รตฺติยํ ฐเปตฺวา ภิกฺขุํ อเญฺญน สเจ นิปเชฺชยฺย, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ ‘‘ยํ กิญฺจิ ปฏิจฺฉาทนสมตฺถํ อิธ ฉทนญฺจ ปริจฺฉนฺนญฺจ เวทิตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๑) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา ฉทนารหํ อิฏฺฐกาสิลาสุธาติณปณฺณาทีนํ เยน เกนจิ สพฺพโส ฉาทิตํ เสนาสนํ **สพฺพจฺฉนฺนํ**ฯ ‘‘ภูมิโต ปฏฺฐาย ยาว ฉทนํ อาหจฺจ ปาการาน วา อเญฺญน วา เกนจิ อนฺตมโส วเตฺถนปิ ปริกฺขิตฺต’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๑) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา เยน เกนจิ ปริกฺขิปิตฺวา ปฏิจฺฉาทิตเสนาสนํ **สพฺพปริจฺฉนฺนํ**ฯ ‘‘ฉทนํ อนาหจฺจ สพฺพนฺติเมน ปริยาเยน ทิยฑฺฒหตฺถุเพฺพเธน ปาการาทินา ปริกฺขิตฺตาปิ สพฺพปริจฺฉนฺนาเยวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๑) **กุรุนฺทฏฺฐกถายํ** วุตฺตํ, ตํ ‘‘ทิยฑฺฒา’’ติอาทินา วกฺขติฯ

เอวํ สพฺพจฺฉนฺนสพฺพปริจฺฉเนฺน เอกสฺมิํ เสนาสเน โย ภิกฺขุ อุปสมฺปนฺนโต อเญฺญน เอเกน วา อเนเกหิ วา ติรตฺตํ สหเสยฺยํ กเปฺปตฺวา จตุตฺถรตฺติํ อาทิํ กตฺวา สพฺพรตฺตีสุ สูริยตฺถงฺคมโต ปฏฺฐาย สกลรตฺติยํ ปฐมํ วา ปจฺฉา วา อปุพฺพาจริมํ วา ปิฏฺฐิํ ปสาเรตฺวา สเจ เอกเสนาสเน เสยฺยํ กเปฺปติ, ตสฺส เทวสิกํ ปาจิตฺติยํ โหตีติ อิทํ วิธานํ ‘‘อปิเจตฺถ เอกาวาสาทิกมฺปิ จตุกฺกํ เวทิตพฺพ’’นฺติอาทินา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๑) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

“เยภุเยฺยน ปริจฺฉเนฺน ฉเนฺน”ติ อิมินาปิ เอวเมว โยเชตฺวา อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ ‘‘ยสฺสา ปน อุปริ พหุตรํ ฐานํ ฉนฺนํ, อปฺปํ อจฺฉนฺนํ, สมนฺตโต จ พหุตรํ ปริกฺขิตฺตํ, อปฺปํ อปริกฺขิตฺตํ, อยํ เยภุเยฺยนฉนฺนา เยภุเยฺยนปริจฺฉนฺนา นามา’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๕๑) **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตนเยน เยภุเยฺยน ฉนฺนปริจฺฉนฺนํ เวทิตพฺพํฯ อโตฺถ วุตฺตนโยเยวฯ ‘‘เยภุเยฺยน ปํสุกา’’ติ เอตสฺส **อฎฺฐกถายํ** (ปาจิ. อฎฺฐ. ๘๖) ตีสุ เทฺว เยภุยฺยํ นาม, อิธ ปน ปทโสธเมฺม ‘‘เยภุเยฺยน ปคุณํ คนฺถ’’นฺติ เอตสฺส **อฎฺฐกถายํ** (ปาจิ. อฎฺฐ. ๔๘) ‘‘เอกคาถายา’’ติอาทิวิวรเณ วิย จตูสุ ตโยปิ ภาคา เยภุยฺยํ นามาติ เวทิตพฺพํฯ

๙๑๑. เมถุนสฺส ปโหนกํ ยํ ปน วตฺถุ ปฐมปาราชิกาย นิทฺทิฎฺฐํ อนฺตมโส ติรจฺฉานคเตนปิ, **เตน** ปฐมปาราชิกวตฺถุนา ปุคฺคเลน สห นิปชฺชิตฺวา **อาปตฺติ** สหเสยฺยาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

๙๑๒-๓. ‘‘อุโภ วา นิปชฺชนฺตี’’ติ วิกปฺปสฺส ปฐมคาถาทฺวเยเนว อตฺถโต ทสฺสิตตฺตา ปุพฺพาปริยวเสนปิ สมฺภวนฺตํ ทเสฺสตุํ ‘‘อนุปสมฺปเนฺน’’ติอาทินา (ปาจิ. ๕๒-๕๔) นเยน ทสฺสิตปกฺขทฺวยํ นิทเสฺสตุมาห **“นิปเนฺน”**ติอาทิฯ **“อุฎฺฐหิตฺวา”**ติ อิทํ วิจฺฉาวเสน คเหตพฺพํฯ **อนุปสมฺปนฺนคณนายปิ วา**ติ พหูสุ อนุปสมฺปเนฺนสุ เตสํ คณนาย จฯ อนุปสมฺปเนฺนสุ พหูสุ เตสํ คณนาย เอกสฺส ภิกฺขุโน พหู อาปตฺติโย โหนฺตีติ เอวํ ทสฺสเนน อุปสมฺปเนฺนสุ พหูสุ เอกสฺมิํ อนุปสมฺปเนฺน สติ เตสญฺจ ตสฺส ปโยคคณนาย อาปชฺชิตพฺพา พหู อาปตฺติโย จ อุโภสุปิ พหูสุ เอเกกเสฺสว อุปสมฺปนฺนสฺส อนุปสมฺปนฺนคณนาย พหู อาปตฺติโย จ โหนฺตีติปิ ทสฺสิตํ โหติฯ

๙๑๔. เอเกเนว ทฺวาเรน วฬญฺชิตพฺพโต เอกูปจาเร สตคเพฺภปิ เสนาสเน อุปสมฺปโนฺน เอกสฺมิํ คเพฺภ วสโนฺต อตฺตนา สยนคเพฺภ ทฺวารํ ปิทหิตฺวา วา อปิทหิตฺวา วา จตุตฺถรตฺติยํ สยติ เจ, อุปริมตเล, อวเสสคเพฺภสุ จ สยเนฺตหิ อนุปสมฺปเนฺนหิ ปุเพฺพ วุตฺตอาปตฺตินิยโมเยวาติ ทสฺสนตฺถมาห **“สเจ ปิธายา”**ติอาทิฯ คพฺภทฺวารํ อุตฺตรปทโลเปน **“คพฺภ”**นฺติ วุตฺตํฯ จตุตฺถทิวเส อตฺถงฺคเต สูริเย นิปชฺชติ, อาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ ‘‘อนุปสมฺปเนฺนน สหา’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ **อาปตฺติ** ปาจิตฺติยํฯ

๙๑๕. **ทิยฑฺฒหตฺถุเพฺพเธนา**ติ วฑฺฒกิรตเนน ทิยฑฺฒรตนุเพฺพเธนฯ **ปาการโร** นาม นิฎฺฐิโตฯ **จยนํ** นาม วิปฺปกตปาการโรติปิ วทนฺติฯ อิมินา จ อาฬินฺทสฺส อคฺคหณตฺถํ ‘‘ทสหตฺถุเพฺพธาปิ ชคติ ปริเกฺขปสงฺขฺยํ น คจฺฉตี’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๕๑) อฎฺฐกถา ปมาณนฺติ วทนฺติฯ **ชคตี**ติ อาฬินฺทํฯ **อาทิ**-สเทฺทน ภิตฺติปณฺณาวรณาทิคหณํฯ

๙๑๖. **ทุสฺสกุฎิย**นฺติ วตฺถกุฎิยํฯ

๙๑๗. ‘‘สพฺพจฺฉนฺนปริจฺฉนฺนาทิปฺปเภทโต เยภุยฺยาทิปฺปเภทโต’’ติ **อาทิ**-สโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ ปฐเมน **อาทิ**-สเทฺทน สพฺพจฺฉนฺนเยภุยฺยปริจฺฉนฺนสพฺพจฺฉนฺนอุปฑฺฒปริจฺฉนฺนสพฺพปริจฺฉนฺนเยภุยฺยจฺฉนฺน- สพฺพปริจฺฉนฺนอุปฑฺฒจฺฉนฺนสงฺขาตานิ จตฺตาริ เสนาสนานิ คหิตานิฯ **คาถาย** สรูเปน วุตฺตสพฺพจฺฉนฺนสพฺพปริจฺฉเนฺนน สทฺธิํ ปญฺจ เสนาสนานิ ทสฺสิตานิ โหนฺติฯ ทุติเยน **อาทิ**-สเทฺทน เยภุยฺยจฺฉนฺนเยภุยฺยปริจฺฉนฺน เยภุยฺยจฺฉนฺนอุปฑฺฒปริจฺฉนฺน เยภุยฺยปริจฺฉนฺนอุปฑฺฒจฺฉนฺนสงฺขาตานิ ตีณิ เสนาสนานิ คหิตานิฯ อิเม อฎฺฐ วิกปฺปา ลพฺภนฺติฯ กสฺมา วุตฺตํ ‘‘สตฺต ปาจิตฺติยานี’’ติ? **มหาอฎฺฐกถาย** วุตฺตตฺตาฯ ยถาห **“มหาอฎฺฐกถายํ** ปน ‘สพฺพจฺฉเนฺน เยภุเยฺยนปริจฺฉเนฺน ปาจิตฺติยํ, สพฺพจฺฉเนฺน อุป

ฑฺฒปริจฺฉเนฺน ปาจิตฺติยํ, เยภุเยฺยนจฺฉเนฺน อุปฑฺฒปริจฺฉเนฺน ปาจิตฺติยํ, สพฺพปริจฺฉเนฺน เยภุเยฺยนจฺฉเนฺน ปาจิตฺติยํ, สพฺพปริจฺฉเนฺน อุปฑฺฒจฺฉเนฺน ปาจิตฺติยํ , เยภุเยฺยนปริจฺฉเนฺน อุปฑฺฒจฺฉเนฺน ปาจิตฺติยํ, ปาฬิยํ วุตฺตปาจิตฺติเยน สทฺธึ สตฺต ปาจิตฺติยานี'ติ วุตฺต''นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๓)ฯ

กสฺมา ปน **อฏฺฐกถายํ** ''อฏฺฐ ปาจิตฺติยานี''ติ วตฺวา ''สตฺตา''ติ คณนปริเจฺฉโท กโตติ? **นิสฺสเนฺทเห** ตาว ''เสยฺยา นาม สพฺพจฺฉนฺนา สพฺพปริจฺฉนฺนา, เยภุเยฺยนจฺฉนฺนา เยภุเยฺยน ปริจฺฉนฺนา'ติ (ปาจิ. ๕๒) **ปาฬิยํ** อาคเตสุ ทฺวีสุ วิกเปฺปสุ เอกสฺมึ วุตฺตปาจิตฺติยํ คเหตฺวา ปาฬิยํ วุเตฺตน ปาจิตฺติเยน 'สตฺตา'ติ วุตฺต''นฺติ ปริหาโร ทสฺสิโตฯ **สารตฺถทีปนิย**ญฺจ ''สตฺต ปาจิตฺติยานี'ติ ปาฬิยํ วุตฺตปาจิตฺติยทฺวยํ สามญฺญโต เอกเตฺตน คเหตฺวา วุตฺตํฯ วิสุํ ปน คยฺหมาเน สพฺพจฺฉเนฺน สพฺพปริจฺฉเนฺน ปาจิตฺติยํ, เยภุเยฺยนจฺฉเนฺน เยภุเยฺยนปริจฺฉเนฺน ปาจิตฺติยนฺติ อเฏฺฐว ปาจิตฺติยานิ โหนฺตี''ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๕๓) ปริหาโร วุโตฺตฯ

สพฺพเยภุยฺยอุปฑฺฒปเทสุ ฉนฺนปริจฺฉนฺนปเทหิ โยชิเตสุ นว วิกปฺปา สมฺภวนฺติ, เตสุ นวเม อุปฑฺฒจฺฉนฺนอุปฑฺฒปริจฺฉนฺนวิกเปฺป ทุกฺกฏสฺส ทสฺสิตตฺตา ปาริเสสโต อิตเรสุ อฏฺฐสุ อฏฺฐ ปาจิตฺติยาเนว สมฺภวนฺติฯ **อฏฺฐกถายํ** ปน อปฺปกํ อูนมธิกํ วา คณนูปคํ น โหตีติ กตฺวา ''สตฺตา''ติ วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ

๙๑๘. ''อฑฺฒจฺฉเนฺน อฑฺฒปริจฺฉเนฺน''ติ โยชนาฯ ''สพฺพปริจฺฉเนฺน จูฬจฺฉเนฺน''ติ ยถากฺกเมน โยชนาฯ อิมินา **อฏฺฐกถา**คเตสุ ปญฺจสุ วิกเปฺปสุ ตติยวิกปฺปํ ทเสฺสตฺวา **อาทิ**-สเทฺทน สพฺพจฺฉนฺนาทโย เสสวิกปฺปา คหิตาฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''สพฺพจฺฉเนฺน จูฬกปริจฺฉเนฺน ทุกฺกฏํ, เยภุเยฺยนจฺฉเนฺน จูฬกปริจฺฉเนฺน ทุกฺกฏํ, สพฺพปริจฺฉเนฺน จูฬกจฺฉเนฺน ทุกฺกฏํ, เยภุเยฺยนปริจฺฉเนฺน จูฬกจฺฉเนฺน ทุกฺกฏํ, ปาฬิยํ อาคตทุกฺกเฏน สห ปญฺจ ทุกฺกฏานีหิ วุตฺต''นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๓)ฯ **ปาฬิยํ อาคตทุกฺกฏํ** นาม อิมิสฺสาเยว คาถาย อาทิมฺหิเยว วุตฺตทุกฺกฏํฯ ยถาห ''อุปฑฺฒจฺฉเนฺน อุปฑฺฒปริจฺฉเนฺน อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ (ปาจิ. ๕๓)ฯ

จูฬจฺฉนฺนาทีนิ เจตฺถ เอวํ เวทิตพฺพานิ – ยสฺส จตูสุ ภาเคสุ เอโก ฉโนฺน, เสสา อจฺฉนฺนา, อิทํ **จูฬกจฺฉนฺนํ**ฯ ยสฺส ตีสุ ภาเคสุ เทฺว ฉนฺนา, เอโก อจฺฉโนฺน, อิทํ **เยภุเยฺยนจฺฉนฺนํ**ฯ ยสฺส ทฺวีสุ ภาเคสุ เอโก ฉโนฺน, เอโก อจฺฉโนฺน, อิทํ **อุปฑฺฒจฺฉนฺนํ** นาม เสนาสนํฯ **จูฬปริจฺฉนฺนา**ทีนิ อิมินา นเยน เวทิตพฺพานิฯ **ฉนฺนาทีหิปี**ติ สหเตฺถ กรณวจนํฯ **ปิ**-สโทฺท สมุจฺจยโตฺถฯ สพฺพจูฬปริจฺฉนฺนฉนฺนาทีหิ จตูหิปิ สห อฑฺฒจฺฉนฺนปริจฺฉเนฺน ปญฺจธา ทุกฺกฏํ ปริทีปิตนฺติ โยชนาฯ

๙๒๐. **สพฺพจฺฉนฺนาทิเก**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ''สพฺพปริจฺฉเนฺน สพฺพอจฺฉเนฺน เยภุเยฺยนอจฺฉเนฺน เยภุเยฺยนอปริจฺฉเนฺน''ติ (ปาจิ. ๕๔) **ปาฬิยํ** วุตฺตา อนาปตฺติวารเสสา จ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตา ''อุปฑฺฒจฺฉเนฺน จูฬกปริจฺฉเนฺน, อุปฑฺฒปริจฺฉเนฺน จูฬกจฺฉเนฺน , จูฬกจฺฉเนฺน จูฬกปริจฺฉเนฺน''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๓) ตโย อนาปตฺติวารา จ คหิตาฯ

๙๒๑. **นิปเนฺนปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สเทฺทน ''ภิกฺขุ นิปเนฺน อนุปสมฺปโนฺน นิสีทติ, อุโภ วา นิสีทนฺตี''ติ (ปาจิ. ๕๔) **ปาฬิยํ** วุตฺตปการนฺตเร สมุจฺจิโนติฯ

สหเสยฺยกถาวณฺณนาฯ

๙๒๒. **อปิ**-สเทฺทน ปเคว มหตฺตริยาติ ทเสฺสติฯ **สหเสยฺยํ ปกปฺเปยฺยา**ติ ยถาวุตฺตลกฺขณํ สพฺพจฺฉนฺนสพฺพปริจฺฉนฺนาทิเสนาสนํ ปวิสิตฺวา สูริยตฺถงฺคมโต ปฎฺฐาย ปุเพฺพ วุตฺตปฺปกาเรเนว ปิฎฺฐิปฺปสารณลกฺขณํ เสยฺยํ กเปฺปยฺยฯ

๙๒๓-๔. **เทวิยา**ติ เทวิตฺถิยาฯ **ติรจฺฉานคติตฺถิยา**ติ โคธาทิกายฯ **“เมถุนวตฺถุภูตายา”**ติ อิมินา เมถุนธมฺมสฺส อวตฺถุภูตาย สหเสยฺยาย โทสาภาวํ ทเสฺสติฯ **วตฺถูนํ คณนายา**ติ มาตุคามสฺส คณนาย จ ตาสญฺจ อตฺตโน จ ปโยคคณนาย จฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ มาตุคาเมน ตโย ทิวเส สหเสยฺยาย อิมินา สิกฺขาปเทน อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา จตุตฺถทิวเส สหเสยฺยาย ทฺวีหิปิ สิกฺขาปเทหิ อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ เอตฺถ ทุกฺกฎวตฺถุภูตาย อิตฺถิยา ตเตฺถว สหเสยฺยาย อิมินา สิกฺขาปเทน ทุกฺกฎํ อาปชฺชิตฺวา จตุตฺถทิวเส รตฺติยํ สหเสยฺยาย อิมินา สิกฺขาปเทน อาปชฺชิตพฺพทุกฺกเฏน สห ปุริมสิกฺขาปเทน ปาจิตฺติยํ อาปชฺชตีติ เวทิตพฺพํฯ

ทุติยสหเสยฺยกถาวณฺณนาฯ

๙๒๖. ฉปฺปญฺจวาจาหิ อุทฺธํ อิตฺถิยา ธมฺมํ ภณนฺตสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **อิตฺถิยา**ติ ‘‘มาตุคาโม นาม มนุสฺสิตฺถี, น ยกฺขี, น เปตี, น ติรจฺฉานคตา, วิญฺญู ปฏิพลา โหติ สุภาสิตทุพฺภาสิตํ ทุฎฺฐุลฺลาทุฎฺฐุลฺลํ อาชานิตุ’’นฺติ **ปาฬิยํ** วุตฺตมนุสฺสิตฺถิยาฯ **ภณนฺตสฺสา**ติ วกฺขมานลกฺขณํ ธมฺมํ ฉหิ ปเทหิ อุตฺตริ ภณนฺตสฺสฯ **วิญฺญุํ ปุริสวิคฺคหํ วินา**ติ ‘‘วิญฺญู นาม ปุริสวิคฺคโห ปฏิพโล โหติ สุภาสิตทุพฺภาสิตํ ทุฎฺฐุลฺลาทุฎฺฐุลฺลํ อาชานิตุ’’นฺติ (ปาจิ. ๖๔) **ปาฬิยํ** วุตฺตสวนูปจารคตมนุสฺสปุริสํ วินาฯ **ธมฺม**นฺติ วกฺขมานปฺปการสรูปํ เทสนาธมฺมํฯ

๙๒๗. คาถามยา, จุณฺณิยคนฺถมยาติ ทุวิธา เทสนา, ตตฺถ **คาถามยเทสนาย** วาจา นาม คาถาปาทลกฺขณาติ ทเสฺสตุมาห **“คาถาปาโท”**ติอาทิฯ จุณฺณิยเทสนายํ ปน วาจาปริเจฺฉโท วิภตฺยนฺตวเสน เวทิตโพฺพฯ เตนาห **คณฺฐิปเท** ‘‘เอโก คาถาปาโท’ติ อิทํ คาถาพนฺธเมว สนฺธาย วุตฺตํ, อญฺญตฺถ ปน วิภตฺติอนฺตปทเมว คเหตพฺพ’’นฺติฯ **ปทโสธมฺมํ นิทฺทิฎฺฐํ ธมฺม**นฺติ ปิฎกตฺตยํฯ **“อฎฺฐกถ”**นฺติ อิมินา สงฺคีติตฺตยารุฬฺหํ โปราณฎฺฐกถํ คเหตพฺพํฯ เตเนว **คณฺฐิปเท** วุตฺตํ ‘‘อฎฺฐกถํ ธมฺมปทชาตกาทิวตฺถุญฺจา’’ติฯ อิมินาปิ โปราณกํ สงฺคีติอารุฬฺหเมว อฎฺฐกถํ วุตฺตนฺติ วทนฺติฯ อฎฺฐกถาทิปาฬึ ฐเปตฺวา ทมิฬาทิภาสนฺตเรน ยถารุจิ กเถตุํ วฎฺฎตีติฯ

๙๒๘. ปทาทีนํ วสา ฉนฺนํ วาจานํ อุปริ ธมฺมํ เทเสนฺตสฺสาติ โยชนาฯ **เทเสนฺตสฺสา**ติ ปทโสธเมฺม วุตฺตลกฺขณปทาทิสรูปาหิ ฉหิ วาจาหิ อุตฺตริ ธมฺมํ เทเสนฺตสฺสฯ **ปทาทิคณนายา**ติ ยถาวุตฺตลกฺขณปทอนุปทอนฺวกฺขรอนุพฺยญฺชนคณนายฯ

๙๒๙. **ปุริสวิคฺคห**นฺติ มนุสฺสปุริสเวสํฯ เอตฺถ **ติรจฺฉานคตา** นาม เวสนิมฺมานารหา อิทฺธิมนฺตา นาคสุปณฺณาฯ

๙๓๑. **วทโต**ติ อธิกํ ธมฺมํ ภาสโตฯ

๙๓๒. **อิตฺถิรูป**นฺติ มนุสฺสิตฺถิเวสํฯ **ติรจฺฉานคติตฺถิยา**ติ วุตฺตสรูปาย ติรจฺฉานคติตฺถิยาฯ

๙๓๓. สยํ อุฎฺฐาย นิสีทิตฺวา ปุน ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส อนาปตฺติ ปกาสิตาติ สมฺพโนฺธฯ **มาตุคามสฺส วา ตถา**ติ เอตฺถ **“ตถา”**ติ อิมินา วุตฺตปฺปการสฺส คหิตตฺตา อุฎฺฐาย นิสินฺนสฺส มา

ตฺคามสฺส ปุน ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส อนาปตฺติ ปกาสิตาติ วุตฺตํ โหติฯ **“อุฎฺฐายา”**ติอาทินา อิริยาปถปริวตฺตนทสฺสเนน นานาอิริยาปเถปิ อนาปตฺตึ ทีเปติฯ

๙๓๔. **อญฺญิสฺสา ปุน อญฺญิสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘อาคตาคตายา’’ติ เสโสฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘อญฺญสฺส มาตุคามสฺสาติ เอกิสฺสา เทเสตฺวา ปุน อาคตาคตาย อญฺญิสฺสาปิ เทเสตีติ เอวํ เอกาสเน นิสิโนฺน มาตุคามสตสหสฺสนฺนมฺปิ เทเสตีติ อโตฺถ’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๖๖)ฯ อวุตฺตสมุจฺจยเตฺถน **จ**-สเทฺทน ‘‘ปญฺหํ ปุโฎฺฐ กเถตี’’ติ (ปาจิ. ๖๖) อิทํ สมุจฺจิโนติฯ ‘‘ทีฆนิกาโย กิมตฺถิโย ภเนฺต’’ติ ปญฺหํ ปุจฺฉโต มาตุคามสฺส สพฺพํ ทีฆนิกายํ วทโตปิ อนาปตฺติฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘ปญฺหํ ปุจฺฉติ, ปญฺหํ ปุโฎฺฐ กเถตีติ มาตุคาโม ‘ทีฆนิกาโย นาม ภเนฺต กิมตฺถํ ทีเปตี’ติ ปุจฺฉติ, เอวํ ปญฺหํ ปุโฎฺฐ ภิกฺขุ สพฺพํ เจปิ ทีฆนิกายํ กเถติ, อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๖๖)ฯ เอตฺถ จ **สพฺพํ เจปิ ทีฆนิกายํ กเถตี**ติ ยาว น นิฎฺฐาติ, ตาว ปุนทิวเสปิ กเถติฯ

๙๓๕. ธมฺมสฺส เทสนาย, วิญฺญุมนุสฺสปุริสสฺส อสนฺนิหิตกรเณน จ อาปชฺชิตพฺพโต **กฺริยากฺริยํ**ฯ

ธมฺมเทสนากถาวณฺณนาฯ

๙๓๖. **มหคฺคตํ** รูปารูปชฺฌานํฯ **ปณีตํ** โลกุตฺตรธมฺมํฯ ปธานภาวํ นีตนฺติ ปณีตํฯ **อาโรเจนฺตสฺสา**ติ ‘‘ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชามี’’ติอาทินา (ปารา. ๒๐๑) นเยน **จตุตฺถปาราชิเก** วุตฺตนเยน วทนฺตสฺสฯ ปรินิพฺพานกาเล จ ปุฎฺฐกาเล จ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํ อตฺตนา ลทฺธสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส อาโรเจตพฺพตฺตา **“ฐเปตฺวา ภิกฺขุนึ ภิกฺขุ”**นฺติ วุตฺตํฯ ‘‘อญฺญสฺสา’’ติ เสโสฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘อุปสมฺปนฺนสฺส ภูตํ อาโรเจตีติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ ปรินิพฺพานกาเล, หิ อนฺตรา วา อติกฺกฺฒิยมาเนน อุปสมฺปนฺนสฺส ภูตํ อาโรเจตุํ วฎฺฎตี’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๗๗)ฯ **ภูเต**ติ เอตฺถ ‘‘อุตฺตริมนุสฺสธเมฺม อาโรจิเต’’ติ วตฺตพฺพํ, นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมํ, อตฺตโน สนฺตาเน อิมสฺมึ อตฺตภาเว สิทฺธอุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส อาโรจนนิมิตฺตนฺติ อโตฺถฯ

๙๓๗. **โน เจ ชานาติ โส วุตฺต**นฺติ ยสฺส อาโรเจติ, โส สเจ สุตกฺขเณเยว วุตฺตนเยเนว ‘‘เอส ปฐมชฺฌานสฺส ลาภี’’ติอาทินา นเยน วุตฺตํ โน ชานาติฯ **ปริยายวจเน**ติ ‘‘โย เต วิหาเร วสติ, โส ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภี’’ติ เอวมาทิปริยายวจเนฯ ยสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อาโรเจติ, โส สเจ สุตสมนนฺตรํ ‘‘เอส เอวํ วทตี’’ติ วุตฺตํ โน ชานาติ, ตาทิสสฺส อาโรเจนฺตสฺส ภิกฺขุโน โหติ อาปตฺติ ทุกฺกฎนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อสฺส** ภูตสฺส ปริยายวจเน จ ภิกฺขุโน อาปตฺติ ทุกฺกฎํ โหตีติ โยชนาฯ

๙๓๘. **ตถารูเป การเณ สตี**ติ ปรสฺส การณภาวํ ญตฺวาปิ ปฎิปตฺติยา อโมฆภาวทสฺสน สมุเตฺตชนสมฺปหํสนาทิกรสงฺขาเต การเณ สติฯ **สพฺพสฺสาปี**ติ อุปสมฺปนฺนานุปสมฺปนฺนสฺส สพฺพสฺสฯ **สีลาทิ**นฺติ สีลสุตปริยตฺติคุณํฯ **วทโต**ติ เอตฺถ ‘‘ภิกฺขุโน’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ

๙๓๙. **ตทสมฺภวา**ติ ทิฎฺฐิสมฺปนฺนสฺส อุมฺมาทาทีนํ อสมฺภวาฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘ทิฎฺฐิสมฺปนฺนานํ อุมฺมาทสฺส วา จิตฺตเกฺขปสฺส วา อภาวาติฯ มหาปจฺจริยมฺปิ หิ วิจาริต’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๗๗)ฯ อุมฺมตฺตกปทสฺส อวจเน การณํ วทเนฺตเนว ขิตฺตจิตฺตาทิปทานํ อวจเน การณญฺจ อุปลกฺขณโต ทสฺสิตเมวาติ ทฎฺฐพฺพํฯ เอตฺถ จ มคฺคผลทิฎฺฐิยา สมนฺนาคตานํ อริ

ยานเมว หิ อุมฺมตฺตกาทิภาโว นตฺถิฯ ฌานลาภิโน ปน ตสฺมึ สติ ฌานา ปริหายนฺติ, ตสฺมา เตสํ อภูตาโรจนปจฺจยา อนาปตฺติ วตฺตพฺพา, น ภูตาโรจนปจฺจยาฯ

๙๔๐. อิมิสฺสาปตฺติยา อญฺญตฺร ฌานมคฺคาทิลาภีนํ อญฺญสฺส อสมฺภวา **“กุสลาพฺยากเตเหว ทฺวิจิตฺต”**นฺติ วุตฺตํฯ อิทญฺจ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน อริยปุคฺคเลเยว สนฺธาย วุตฺตํฯ ปณฺณตฺตึ อชานนฺตา ปน ฌานลาภี ปุถุชฺชนา นานาวตฺถุมฺหิ โลภวเสน อกุสลจิตฺเตนาปิ น อาโรเจนฺตีติ นตฺถิ, ตสฺมา ‘‘ติจิตฺต’’นฺติ วตฺตพฺพํ สิยา, ตถาปิ พหุเลน กุสลาพฺยากตานเมว สมฺภโวติ เอวํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ทฺวิเวทนํ** สุโขเปกฺขาวเสนฯ อิทญฺจ สิกฺขาปทํ ปณฺณตฺติ อชานนวเสน อจิตฺตกสมุฏฺฐานํ โหติฯ อริยา เจตฺถ ปณฺณตฺตึ ชานนฺตา วีติกฺกมํ น กโรนฺติ, ปุถุชฺชนา ปน ปณฺณตฺตึ ชานิตฺวาปิ วีติกฺกมํ กโรนฺติฯ เต จ สตฺถุโน อาณาวีติกฺกมเจตนาย พลวอกุสลภาวโต ฌานา ปริหายนฺตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ภูตาโรจนกถาวณฺณนาฯ

๙๔๑. ภิกฺขุโน ทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ ภิกฺขุสมฺมุตึ ฐเปตฺวา อนุปสมฺปเนฺน อาโรเจนฺตสฺส ภิกฺขุโน อาปตฺตีติ โยชนาฯ **ทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺติ**นฺติ สงฺฆาทิเสโสฯ นนุ จ ‘‘ทุฏฺฐุลฺลา นาม อาปตฺติ จตฺตาริ จ ปาราชิกานิ เตรส จ สงฺฆาทิเสสา’’ติ (ปาจิ. ๗๙) **ปทภาชเน** ปาราชิกสงฺฆาทิเสสา ทสฺสิตา, กสฺมา อิธ สงฺฆาทิเสโสว คหิโตติ? วุจฺจเต – ปาราชิกํ ทุฏฺฐุลฺลสทฺทตฺถทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, อิธ ปน สงฺฆาทิเสโสเยว ภควตา อธิเปฺปโตติ **อฏฺฐกถายํ** วิจาริตเมตํฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ ‘‘ปาราชิกานิ ทุฏฺฐุลฺลสทฺทตฺถทสฺสนตฺถํ วุตฺตานิ, สงฺฆาทิเสสํ ปน อิธ อธิเปฺปต’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๗๘)ฯ วกฺขติ จ ‘‘อิธ สงฺฆาทิเสสาว, ทุฏฺฐุลฺลาปตฺติโยมตา’’ติฯ **อนุปสมฺปเนฺน**ติ ‘‘ภิกฺขุญฺจ ภิกฺขุนิญฺจ ฐเปตฺวา อวเสโส อนุปสมฺปโนฺน’’ติ (ปาจิ. ๘๐) **ปทภาชเน** นิทฺทิฏฺฐอนุปสมฺปนฺนสฺส อาโรเจนฺตสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ

ฐเปตฺวา ภิกฺขุสมฺมุตินฺติ ‘‘อตฺถิ ภิกฺขุสมฺมุติ อาปตฺติปริยนฺตา น กุลปริยนฺตา’’ติอาทินา (ปาจิ. ๘๐) **ปทภาชเน** ทสฺสิตํ อภิณฺหาปตฺติกสฺส ภิกฺขุโน อายตึ สํวรตฺถํ หิโรตฺตปฺปชนนตฺถํ อาปตฺติโย วา อุปาสกกุลานิ วา อุภยเมว วา ปริจฺฉินฺทิตฺวา วา อปริจฺฉินฺทิตฺวา วา อาปตฺติโย อาโรเจตุํ สเงฺฆน สงฺฆมเชฺฌ ติกฺขตฺตุํ สาเวตฺวา กตสมฺมุตึ ฐเปตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อภิณฺหาปตฺติกํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา ‘เอวเมส ปเรสุ หิโรตฺตเปฺปนาปิ อายตึ สํวรํ อาปชฺชิสฺสตี’ติ ตสฺส ภิกฺขุโน หิเตสิตาย ติกฺขตฺตุํ อปโลเกตฺวา สเงฺฆน กาตพฺพา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๐)ฯ

๙๔๒. **ฆเฏตฺวา วทนฺตเสฺสวา**ติ **เอว**กาโร ยถาฐาเน โยเชตโพฺพฯ **เอว**กาเรน พฺยวจฺฉินฺนมตฺถํ วกฺขติ ‘‘วตฺถุ’’นฺติอาทินาฯ **“อสุจึ โมเจตฺวา”**ติ อิมินา วตฺถุมาห, **“สงฺฆาทิเสส”**นฺติ อิมินา อาปตฺตึฯ วชฺชเมว **วชฺชตา**ฯ ‘‘ปาจิตฺติยาปตฺตี’’ติ อิมสฺสายํ ปริยาโยฯ ‘‘อยํ อสุจึ โมเจตฺวา สงฺฆาทิเสสํ อาปโนฺน’’ติ วตฺถุนา สทฺธึ ฆเฏตฺวา อาปตฺตึ วทนฺตสฺส **วชฺชตา** ปาจิตฺติยาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

๙๔๓. **สุทฺธสฺสา**ติ ปาราชิกมนาปนฺนสฺสฯ **วท**นฺติ วทนเหตุ, วตฺถุนา สทฺธึ สงฺฆาทิเสสสฺส กถนโตติ อโตฺถฯ

๙๔๔. **อทุฏฺฐุลฺลายา**ติ สงฺฆาทิเสสโต อญฺญาย อาปตฺติยาฯ **ทุฏฺฐุลฺลสญฺญิโน**ติ สงฺฆาทิเสสสญฺญิโนฯ **เสสา อาปตฺติโยปิ วา**ติ สงฺฆาทิเสสํ วินา เสเส ฉฬาปตฺติกฺขเนฺธฯ

๙๔๕. **ตถา**ติ ทุกฺกฏํ อติทิสติฯ ปญฺจธา มตํ อนุปสมฺปนฺนสฺส ทุฏฺฐุลฺลํ อชฺฌาจารํ อาโรเจนฺตสฺส ตถา ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **อนุปสมฺปนฺนสฺส ปญฺจธา มตํ ทุฏฺฐุลฺลํ อชฺฌาจาร**นฺติ จ ปาณาติปาตาทิปญฺจสิกฺขาปทวีติกฺกมา คหิตาฯ เกจิ ปน ''สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาทโย ปญฺจา''ติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ ปาณาติปาตาทีนิ หิ ทเสว สิกฺขาปทานิ สามเณรานํ ปญฺญตฺตานิฯ เตสํ ปญฺญตฺเตสฺเยว จ สิกฺขาปเทสุ ทุฏฺฐุลฺลาทุฏฺฐุลฺลวิจารณา กาตพฺพา, น จ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาทีนิ วิสุํ เตสํ ปญฺญตฺตานิ อตฺถีติฯ

อถ ภิกฺขุโน ทุฏฺฐุลฺลสงฺขาตานิ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาทีนิ อนุปสมฺปนฺนสฺส กึ นาม โหนฺตีติ? อชฺฌาจาโร นาม โหนฺตีติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''สุกฺกวิสฺสฏฺฐิ…เป.… อชฺฌาจาโร นามาติ วุตฺต''นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๒)ฯ อิมินาปิ เจตํ สิทฺธํ ''อนุปสมฺปนฺนสฺส สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาทิ ทุฏฺฐุลฺลํ นาม น โหตี''ติฯ ''อชฺฌาจาโร นามา''ติ หิ วทนฺโต อนุปสมฺปนฺนสฺส สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาทิ เกวลํ อชฺฌาจาโร นาม โหติ, น ปน ทุฏฺฐุโลฺล นาม อชฺฌาจาโรติ ทีเปติฯ ''อชฺฌาจาโร นามา''ติ จ อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตา, อกตฺตพฺพรูปตฺตา จ อนุปสมฺปนฺนสฺส สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาทีนิ ทณฺฑกมฺมวตฺถุปกฺขํ ภชนฺติฯ ตานิ จ อญฺญสฺส อนุปสมฺปนฺนสฺส อวณฺณกามตาย อาโรเจโนฺต ภิกฺขุ ทุกฺกฏํ อาปชฺชตีติ วทนฺติฯ อิธ ปน **อนุปสมฺปนฺน**คฺคหเณน สามเณรสามเณริสิกฺขมานานํ คหณํ เวทิตพฺพํฯ

อทุฏฺฐุลฺลํ อชฺฌาจารนฺติ โยชนาฯ ''อนุปสมฺปนฺนสฺสา''ติ จ อชฺฌาหริตพฺพานิฯ อนุปสมฺปนฺนสฺส ยถาวุตฺเตหิ ปญฺจสิกฺขาปเทหิ อญฺญํ วิกาลโภชนาทิํ **อทุฏฺฐุลฺลํ อชฺฌาจารํ** วาฯ ยถาห ''อนุปสมฺปนฺนสฺส ทุฏฺฐุลฺลํ วา อทุฏฺฐุลฺลํ วา อชฺฌาจาร''นฺติอาทิ (ปาจิ. ๘๒)ฯ

๙๔๖. **เกวลํ วตฺถุํ วา อาโรเจนฺตสฺสา**ติ ''อยํ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิํ อาปโนฺน''ติอาทินา นเยน วตฺถุมตฺตํ อาโรเจนฺตสฺสฯ **เกวลํ อาปตฺติํ วา อาโรเจนฺตสฺสา**ติ ''อยํ ปาราชิกํ อาปโนฺน, อยํ สงฺฆาทิเสสํ อาปโนฺน''ติอาทินา นเยน อาปตฺติมตฺตํ อาโรเจนฺตสฺส จฯ **ภิกฺขุสมฺมุติยา**ติ เอตฺถ วตฺถุนา ฆเฏตฺวา อาปตฺติํ อาโรเจนฺตสฺสาติ คเหตพฺพํฯ **''ตถา''**ติ อิมินา ''อนาปตฺตี''ติ เอตํ ปรามสติฯ

ทุฏฺฐุลฺลาโรจนกถาวณฺณนาฯ

๙๔๘. **อกปฺปิยํ ปถวิ**นฺติ **ปทภาชเน** ''เทฺว ปถวิโย ชาตา จ ปถวี อชาตา จ ปถวี''ติ (ปาจิ. ๘๖) อุทฺทิสิตฺวา –

> ''ชาตา นาม ปถวี สุทฺธปํสุ สุทฺธมตฺติกา อปฺปปาสาณา อปฺปสกฺขรา อปฺปกถลา อปฺปมรุมฺพา อปฺปวาลิกา เยภุเยฺยนปํสุกา เยภุเยฺยนมตฺติกา, อทฑฺฒาปิ วุจฺจติ ชาตา ปถวีฯ โยปิ ปํสุปุโญฺช วา มตฺติกาปุโญฺช วา อติเรกจาตุมาสํ โอวโฏฺฐ, อยมฺปิ วุจฺจติ ชาตา ปถวี''ติ (ปาจิ. ๘๖) จ,

> ''อชาตา นาม ปถวี สุทฺธปาสาณา สุทฺธสกฺขรา สุทฺธกถลา สุทฺธมรุมฺพา สุทฺธวาลิกา อปฺปปํสุ อปฺปมตฺติกา เยภุเยฺยนปาสาณา เยภุเยฺยนสกฺขรา เยภุเยฺยนกถลา เยภุเยฺยนมรุมฺพา เยภุเยฺยนวาลิกา, ทฑฺฒาปิ วุจฺจติ อชาตา ปถวีฯ โยปิ ปํสุปุโญฺช วา มตฺติกาปุโญฺช วา อูนจาตุมาสํ โอวโฏฺฐ, อยมฺปิ วุจฺจติ อชาตา ปถวี''ติ (ปาจิ. ๘๖) จ –

นิทฺทิฏฺฐาสุ ทฺวีสุ ปถวีสุ ชาตปถวิสงฺขาตํ อกปฺปิยปถวึฯ

เอตฺถ ปาสาณาทีนํ ลกฺขณํ **อฏฺฐกถายํ** ‘‘มุฏฺฐิปฺปมาณโต อุปริ ปาสาณาติ เวทิตพฺพา, มุฏฺฐิปฺปมาณา สกฺขราฯ กถลาติ กปาลขณฺฑานิฯ มรุมฺพาติ กฐสกฺขราฯ วาลิกาติ วาลุกาเยวา’’ติ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ เยภุเยฺยนปํสุกาทีนํ ลกฺขณํ ‘‘เยภุเยฺยนปํสุกาติ ตีสุ โกฏฺฐาเสสุ เทฺว โกฏฺฐาสา ปํสุ, เอโก ปาสาณาทีสุ อญฺญตโร โกฏฺฐาโส’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๖) จ ‘‘อทฑฺฒาปีติ อุทฺธนปตฺตปจนกุมฺภการาววาปาทิวเสน ตถา ตถา อทฑฺฒา’’ติอาทิ **อฏฺฐกถา**โต จ เวทิตพฺพํฯ **‘‘อปฺปปํสุอปฺปมตฺติกา’’**ติ ทฺวีสุปิ ปเทสุ นิเทฺทสรูเปน เยภุเยฺยนปาสาณาทิปทปญฺจกํ วุตฺตํ, ตตฺถาปิ อโตฺถ **เยภุเยฺยนปํสุปทา**ทีสุ วุตฺตวิปลฺลาเสน เวทิตโพฺพฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘เตสํเยว หิ ทฺวินฺนํ ปเภททสฺสนเมต’’นฺติ (ปาจิ. ๘๖)ฯ

ขเณยฺย วาติ เอวรูปํ อกปฺปิยปถวิปเทสํ อนฺตมโส ปาทงฺคุเฏฺฐนาปิ สมฺมุญฺชนิสลากายปิ สยํ วา ขณติฯ **ขณาเปยฺย วา**ติ อเญฺญน วา ‘‘อิทํ ขณาหี’’ติอาทินา อกปฺปิยโวหาเรน ขณาเปยฺยฯ **เภทาเปยฺยา**ติ ตเถว เภทาเปยฺยฯ **ภิเนฺทยฺย วา**ติ ปสฺสาวธาราทีหิปิ ภิเนฺทยฺยฯ อธิการวเสน **วา**-สทฺทสฺส สพฺพกิริยาปเทหิ สมฺพโนฺธ ลพฺภตีติ **เภทาเปยฺย จา**ติ เอตฺถ **จ**-สโทฺท อิธ อวุตฺตสฺส ‘‘ทหติ วา, ทหาเปติ วา’’ติ ปททฺวยสฺส สมุจฺจยโกติ เวทิตโพฺพฯ อนฺตมโส ปตฺตมฺปิ ปจโนฺต สยํ วา ทหติ, อเญฺญน วา ทหาเปตีติอาทิ อิเมสํ ปทานํ **อฏฺฐกถา**วเสน (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๗) เวทิตพฺพํฯ **ปาจิตฺติยํ สิยา**ติ ขณนฺตสฺส, ภินฺทนฺตสฺส จ ปหาเร ปหาเร ปาจิตฺติยํฯ

๙๔๙. อาณาเปนฺตสฺส อาณตฺติคณนาย, ทหนฺตสฺส อคฺคิปาตคณนาย โหตีติ อิทํ ‘‘ปหาเร ปหาเร ปาจิตฺติย’’นฺติอาทิอฏฺฐกถาวจนวเสน เวทิตพฺพํ, อิมเมว ทเสฺสตุมาห **‘‘สยเมวา’’**ติอาทิฯ

๙๕๐. **อาณาเปนฺตสฺสา**ติ สกึ อาณาเปนฺตสฺสฯ

๙๕๑. ‘‘ขณาเปยฺยา’’ติ สามญฺญวจนสฺส อปวาททสฺสนตฺถํ **‘‘ขณ โปกฺขรณิ’’**นฺติอาทิมาหฯ **โกจิ โทโส น วิชฺชตี**ติ เอตฺถ โปกฺขรณิอาวาฏาทิสทฺทานํ ปถวิปริยายตฺตาภาวโต เอวํวจเนน อนาปตฺตีติ อธิปฺปาโยฯ

๙๕๒. ‘‘อิมํ อิธา’’ติอาทีนํ ปทานํ ปจฺจกฺขภูตาธิเปฺปตภูมิวาจกตฺตา เตหิ โยเชตฺวา วุตฺตสฺส ตเสฺสว ปโยคสฺส อาปตฺติกรภาวํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อิม’’**นฺติอาทิฯ

๙๕๓. **กนฺทนฺ**ติ ตาลาทิกนฺทํฯ **กุรุนฺทนฺ**ติ กุลโจจรุกฺขํฯ **ถูณ**นฺติ ถมฺภํฯ **ขาณุก**นฺติ สาขาวิฏปรหิตํ รุกฺขาวยวํฯ **มูล**นฺติ ปถวิยา สุปฺปติฏฺฐิตภาวกรํ รุกฺขาวยวํฯ **วฏฺฏตี**ติ อนิยเมตฺวา วจเนน อนาปตฺติภาวโต วฏฺฏติฯ

๙๕๔. **อิม**นฺติ ปจฺจกฺขปรามาสปเทน นิยเมตฺวา วจนโต อาปตฺติ โหตีติ อาห **‘‘นิยเมตฺวาน วตฺตุํ ปน น วฏฺฏตี’’**ติฯ

๙๕๕. **ฆเฏหิ อุสฺสิญฺจิตุ**นฺติ ฆเฏหิ คเหตฺวา อวสิญฺจิตุํฯ **ตนุกทฺทโม**ติ ชมฺพาโลฯ **พหลํ** กทฺทมํ ภิกฺขุนา อปเนตุํ **น จ วฏฺฏตี**ติ โยเชตพฺพํฯ

๙๕๖. **นทิยาทีน**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สทฺเทน คงฺคากนฺทราทีนํ คหณํฯ ‘‘ตฏ’’นฺติ อิมินา สมฺพนฺโธฯ **วฎฺฐ**นฺติ วุฏฺฐีหิ โอวฏฺฐญฺจฯ **จาตุมาส**นฺติ วิโกปนกิริยาย อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํ, จาตุมาสพฺภนฺตเร วิโกเปตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ

๙๕๗. สเจ โตยสฺมึ ปตติ ตฏนฺติ โยชนา, สเจ กูลํ ภิชฺชิตฺวา อโนฺตอุทเก ปตตีติฯ **เทเว วุเฎฺฐปี**ติ ปชฺชุนฺนเทเว วุเฎฺฐปิฯ วุฏฺฐ-สโทฺท กตฺตุสาธโนฯ จาตุมาสมติกฺกเนฺตปีติ โยชนาฯ ตตฺถ เหตุทสฺสนตฺถมาห **‘‘โตเย เทโว หิ วสฺสตี’’**ติฯ

๙๕๘. **โสณฺฑิ**นฺติ ปาสาณโปกฺขรณิํฯ **ตตฺถ ตู**ติ อุทกรหิเต ตสฺมึ โสณฺฑิอาววาเฏฯ

๙๕๙. อโนฺตจาตุมาสํ โสเธตุํ ภินฺทิตุนฺติ โยชนาฯ **‘‘โสเธตุํ ภินฺทิตุํ วิโกเปตุ’’**นฺติ กิริยาปเทหิ ‘‘รช’’นฺติ กมฺมปทํ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ ตํ รโชราสิํ เทเว วุเฎฺฐ ปจฺฉา อุทกสฺส ฉินฺนตฺตา พหลภูมิสุกฺขมฺปิ วุฏฺฐิปาตทิวสโต ปฏฺฐาย อโนฺตจาตุมาเส โกเปตุํ ภินฺทิตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ

๙๖๐. **ปุเณฺณ** โสณฺฑิมฺหิ **ตํ รชํ** วิโกเปตุํ วฏฺฏติ จาตุมาสโต อุทฺธนฺติ โยชนาฯ

๙๖๑. **‘‘ผุสายเนฺต’’**ติ เอเตน ‘‘เทโว’’ติ อิทํ ภุมฺมวเสน วิปริณาเมตฺวา ‘‘เทเว ผุสายเนฺต’’ติ โยเชตพฺพํ, ปชฺชุนฺนเทเว วุฏฺฐิปาตํ กโรเนฺตติ อโตฺถฯ **ปิฏฺฐิปาสาณเก**ติ ปาสาณปิเฎฺฐฯ **ตมฺปี**ติ ตถา ปาสาณปิเฎฺฐ ลคฺคํ ตมฺปิ รชํฯ

๙๖๒. **อกตปพฺภาโร** นาม ยถา เหฏฺฐาภาโค วุฏฺฐิผุสิเตหิ น เตมียติ, ตถา นมิตฺวา ฐิตปพฺพตปฺปเทโสฯ อิทํ อโนวสฺสกฏฺฐาเน อุฏฺฐิตวมฺมิกานํ อุปลกฺขณํฯ

๙๖๓. อโพฺภกาเส วุฏฺฐิโต วมฺมิโก สเจ โอวโฎฺฐ, กํ จาตุมาสํ วิโกเปตุํ วฏฺฏตีติ สมฺพนฺโธฯ **จาตุมาส**นฺติ วิโกปนกิริยาย อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ **รุเกฺข**ติ จ ถมฺภปาสาณาทีนํ อุปลกฺขณํฯ **อุปจิกาทีน**นฺติ **อาทิ**-สทฺเทน กาฬกิปิลฺลิกาทีนํ คหณํฯ **โส นโย**ติ ‘‘โอวฏฺฐทิวสโต อุตฺตริ จาตุมาสพฺภนฺตเร โกเปตุํ วฏฺฏตี’’ติ ยถาวุโตฺต นโยฯ

๙๖๔. **มูสิกุกฺกิรํ** นาม มูสิกาหิ อุทฺธฏปํสุฯ มูสิกานํ อุกฺกิโร มูสิกุกฺกิโรติ วิคฺคโหฯ **โคกณฺฏกํ** นาม คุนฺนํ ขุรานํ อุฏฺฐิตมตฺติกาฯ **คณฺฑุปฺปาทมลํ** นาม ภูลตาย มลมตฺติกาฯ สมฺพนฺธํ ปน ปกติภูมึ อโกเปเนฺตน มตฺถกโต คณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ

๙๖๕. **กสี**ติ กสิตฏฺฐานํ, ตตฺถ นงฺคเลน อุทฺธฏมตฺติกา **กสินงฺคลมตฺติกาฯ ‘‘อจฺฉินฺนา’’**ติอิมินา ขณฺฑาขณฺฑิกํ กตฺวา อายตํ หุตฺวา ฐิตมตฺติกาปฏลมฺปิ อชาตปถวี สิยาติ อาสงฺกานิวตฺตนตฺถมาห **‘‘ภูมิสมฺพนฺธา’’**ติฯ **สา**ติ กสินงฺคลมตฺติกาฯ

๙๖๖. **เสนาสน**นฺติ เอตฺถ ‘‘ปุราณ’’นฺติ ปาฐเสโส คเหตโพฺพฯ โอวฏฺฐํ จาตุมาสโต อุทฺธํ น วิโกปเยติ โยชนาฯ

๙๖๗. **ตโตติ** โอวฏฺฐทิวสโต ปฏฺฐาย จาตุมาสาติกฺกนฺตเคหโตฯ **‘‘โคปานสิ’’**นฺติ อิมินา โคปานสิมตฺตเก ฐิตอุปจิกาปํสุมฺหิ ภิชฺชเนฺตปิ อนาปตฺติภาวํ ทีเปติฯ **‘‘ภิตฺติ’’**นฺติ อิมินา ตเทกเทสํ ภิตฺติปาทาทิทารุมาหฯ อิทมฺปิ ภิตฺติมตฺติกํ อุปจิกามตฺติกํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **‘‘ถมฺภ’’**นฺติ อิทมฺปิ ตํสมฺพนฺธปาการภูมิมตฺติกาอุปจิกาทิปํสุํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ปทรตฺถร**นฺติ

อตฺถตปทรํฯ อิทมฺปิ ปทรานํ อุปริ มตฺติกาอุปจิกาปํสุํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **‘‘โคปานสิ’’**นฺติอาทีหิ ปเทหิ ‘‘คณฺหิสฺสามี’’ติ ปเจฺจกํ โยชนียํฯ **‘‘คณฺหิสฺสามี’’**ติ อิมินา วิโกปนาธิปฺปายาภาวํ ทีเปติฯ

๙๖๘. **คณฺหนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ อนาทเร สามิวจนํ, ‘‘สุทฺธจิเตฺตนา’’ติ ปาฐเสโสฯ **อิฎฺฐกา**ติ ฉทนิฎฺฐกาฯ **อาทิ**-สเทฺทน ปาสาณสมฺุทฺทเผณาทีนํ คหณํฯ **ปตตี**ติ สุทฺธจิเตฺตน คณฺหเนฺต สเจ มตฺติกา ฉิชฺชิตฺวา ปตติ, อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ **มตฺติก**นฺติ ภิตฺติยํ, ฉทเน จ จาตุมาสาธิโกวฎฺฐมตฺติกํ, อโนวฎฺฐํ เจ, คณฺหิตุํ วฎฺฎตีติฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘สเจ ยา ยา อตินฺตา, ตํ ตํ คณฺหาติ, อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๘๖)ฯ ยทิ คณฺหติ, อาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

๙๖๙. **อติโนฺต**ติ วโสฺสทเกน อติโนฺต, อิมินา วินิจฺฉิตพฺพวตฺถุํ ทเสฺสติฯ ตสฺส อโนฺตเคเห จ พหิ จ สมฺภวโต อโนฺตเคเห ฐิตสฺส ตาว วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อโนฺตเคเห สเจ สิยา’’**ติฯ วโสฺสทเกน ตินฺตาตินฺตสฺส ทฺวีสุ มตฺติกาปุเญฺชสุ อตินฺตํ ตาว ทเสฺสตุมาห **‘‘อโนวโฎฺฐ จา’’**ติฯ

๙๗๐. วโสฺสทเกน ติเนฺต วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘วุเฎฺฐ ปุน จา’’**ติอาทิฯ **‘‘วุเฎฺฐ’’**ติ อิมินา ‘‘มตฺติกาปุโญฺช’’ติ ปทํ ภุมฺมวเสน วิปริณาเมตฺวา วุเฎฺฐ มตฺติกาปุเญฺชติ โยเชตพฺพํ, ‘‘เอกทิวสมฺปี’’ติ เสโส, **เคหสฺมิ**นฺติ เอตฺถ ‘‘ฐิเต’’ติ วตฺตพฺพํ, เคหสฺมึ ฐิเต มตฺติกาปุเญฺช วโสฺสทเกน เอกทิวสมฺปิ ติเนฺตติ วุตฺตํ โหติฯ วกฺขมานนเยน อญฺญตฺถ ปหริตฺวา อุฎฺฐิเตน เตน อเตมิตฺวา อุชุกํ ปติเตหิ วสฺสผุสิเตหิ ติเนฺตติ คเหตพฺพํฯ สเจ สโพฺพ ติโนฺต โหตีติ โยชนาฯ ‘‘มตฺติกาปุโญฺช’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ

๙๗๑. ‘‘สโพฺพ’’ติ อิมินา วิเสสเนน พฺยวจฺฉินฺนํ เอกเทสติเนฺต วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ยตฺตก’’**นฺติอาทิฯ **ตุ**-สโทฺท อิมเมว วิเสสํ โชเตติฯ **ยตฺตก**นฺติ เหฎฺฐา อโนตริตฺวา มตฺถกโต, ปริยนฺตกโต จ ยตฺตกปฺปมาณํฯ **ตตฺถา**ติ มตฺติกาปุเญฺชฯ **‘‘อกปฺปิย’’**นฺติ เอตสฺส ‘‘จาตุมาสจฺจเยนา’’ติ อนุวตฺตติฯ **‘‘อตินฺตํ...เป.... กปฺปิย’’**นฺติ อิมินา อกปฺปิยฎฺฐานํ ปริหริตฺวา วา กปฺปิยการเกหิ กปฺปิยวจเนน หราเปตฺวา วา อตินฺตํ ฐานํ ยถากามํ วฬเญฺชตพฺพนฺติ อยมโตฺถ ทสฺสิโต โหติฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘กปฺปิยการเกหี’’ติอาทิ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๘๖)ฯ

๙๗๒. **วารินา**ติ อุชุกํ อากาสโต ปติตวโสฺสทเกนฯ อญฺญตฺถ ปหริตฺวา ตตฺถ ปติตฺวา เตมิเต วฎฺฎติฯ **โส** มตฺติกาปุโญฺชฯ **ตโต ปร**นฺติ เอกาพทฺธกาลโต อุตฺตริํ **โส** มตฺติกาปุโญฺช วารินา เตมิโต ภูมิยา เอกาพโทฺธ เจ โหติ, ตโต ปรํ สา ชาตา ปถวี เอว, โกเปตุํ น วฎฺฎตีติ โยชนาฯ

๙๗๓. **‘‘โอวโฎฺฐ’’**ติ อิมินา อโนวฎฺฐปากาโร กปฺปิโยติ พฺยติเรกวเสน ทเสฺสติฯ **‘‘มตฺติกามโย’’**ติ วิเสสเนน อิฎฺฐกปาการาทิํ พฺยวจฺฉินฺทติฯ ตสฺส ปน กปฺปิยภาวํ วกฺขติ ‘‘สเจ อิฎฺฐกปากาโร’’ติอาทินาฯ **‘‘จาตุมาสจฺจเย’’**ติ อิมินา ตโต อโนฺต วิโกปนียภาวํ ทเสฺสติฯ

๙๗๔. **ตตฺถา**ติ โอวเฎฺฐ มตฺติกปาการเรฯ **อฑฺฒสโนฺตฺวา**ติ ปาการมตฺติกํ อโกเปโนฺตฯ **มตฺตโส ฉุปิตฺวา**ติ ปมาณโต มุทฺทํ กตฺวา หตฺถตลํ ฐเปตฺวาฯ **อลฺลหเตฺถนา**ติ อุทกติเนฺตน หตฺถตเลนฯ หเตฺถกเทโส **หโตฺถ** นามฯ

๙๗๕. **เยภุยฺยกถเล ฐาเน**ติ ปุเพฺพ วุตฺตนเยน ยสฺสา ตีสุ ภาเคสุ เทฺว ภาคา กถลา โหนฺติ, ตาทิเส กปฺปิยปถวิฏฺฐาเนฯ

๙๗๖. **อโพฺภกาเส**ติ อุปลกฺขณตฺตา อโนฺตเคเหปิ ถมฺภํ จาเลตฺวา ชาตปถวึ วิโกเปตุํ น วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ ทฺวีสุปิ ฐาเนสุ สุทฺธจิเตฺตน นิโทฺทสภาวํ ยถาวุเตฺตน ‘‘ถมฺภํ วา ปทรตฺถรํฯ คณฺหิสฺสามี’ติ สญฺญาย, คเหตุํ ปน วฏฺฏตี’’ติ อิมินา นเยนาหฯ **ปถวิ**นฺติ อกปฺปิยปถวึฯ

๙๗๗. อุชุมุทฺธรโต น โทโสติ โยชนาฯ

๙๗๘. **อุจฺจาเลตฺวา**ติ อุกฺขิปิตฺวา จาเลตฺวา ปริวเตฺตตฺวาฯ **ปวฏฺฏตี**ติ ปวเฏฺฏตฺวา ปวเฏฺฏตฺวา เนตีติ อโตฺถฯ **สุทฺธจิตฺตสฺสา**ติ ‘‘ภูมิ ภิชฺชตี’’ติ อสลฺลเกฺขตฺวา ‘‘ปาสาณํ ปวเฏฺฏตฺวา ปวเฏฺฏตฺวา หริสฺสามี’’ติ สุทฺธจิตฺตวโตฯ

๙๗๙. ภูมิยํ ทารูนิ ผาเลนฺตานมฺปิ ภูมิยํ สาขาทีนิ กฑฺฒโต จาติ โยชนาฯ

๙๘๐. **กณฺฏก**นฺติ รุกฺขกณฺฏกํ, มจฺฉกณฺฏกญฺจฯ **สูจิ** นาม อโยมยทนฺตมยตมฺพมยกฏฺฐมยาทิสูจีนํ อญฺญตราฯ **อฏฺฐึ วา**ติ โคมหึสาทีนํ อฏฺฐึ วาฯ **หีรํ วา**ติ นาฬิเกราทิหีรํ วาฯ **อาโกเฏตุ**นฺติ ยถา เอกโกฏิ ภูมึ ปวิสติ, ตถา ตาเฬตุํฯ **ปเวเสตุ**นฺติ ภูมึ คมยิตุํฯ

๙๘๑. **ปสฺสาวํ** มุตฺตํฯ **เมทนิ**นฺติ เอตฺถ อกปฺปิยปถวิมาหฯ **ภินฺทิสฺสามี**ติ เอตฺถ ‘‘เอวํ จิเนฺตตฺวา’’ติ เสโสฯ

๙๘๒. **กโรนฺตสฺสา**ติ สุทฺธจิเตฺตน ปสฺสาวํ กโรนฺตสฺสาติโยเชตพฺพํฯ **‘‘สมฺมชฺชโต’’**ติ อิทํ ‘‘สมฺมชฺชเนฺตนา’’ติ คเหตพฺพํ , ‘‘สมฺมชฺชนิยา’’ติ เสโส, อนนฺตรํ เมทนีปทํ อุปโยควเสน ‘‘เมทนิ’’นฺติ คเหตพฺพํ, **‘‘วิสม’’**นฺติ เสโส, **‘‘สมํ กาตุ’’**นฺติ อิมินา โยเชตพฺพํ, สมฺมชฺชเนฺตน อุจฺจฏฺฐานํ มทฺทิตฺวา, อาวาฏฏฺฐานํ ปเวเสตฺวา สมํ กาตุํ สมฺมชฺชนิยา ฆํเสตุํ น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘วิสมํ ภูมึ สมํ กริสฺสามีติ สมฺมชฺชนิยา ฆํสิตุมฺปิ น วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๖)ฯ

๙๘๓. **ปาทงฺคุเฏฺฐน วา**ติ เอตฺถ สมุจฺจยเตฺถน **วา**-สเทฺทน **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํ ‘‘กตฺตรยฏฺฐิยา ภูมึ โกเฏฺฏนฺตี’’ติ อิทํ สงฺคณฺหาติฯ **ลิขิตุมฺปี**ติ ราชึ กาตุมฺปิ ภูมึ ภินฺทเนฺตนาติ โยชนาฯ **ปาเทหี**ติ ปาทตเลหิฯ

๙๘๕. **ภูมิ**นฺติ อกปฺปิยภูมึฯ **ทหติ ทหาเปตี**ติ เอตฺถ ‘‘โย’’ติ จ ‘‘ตสฺสา’’ติ จ สมฺพนฺธวเสน ลพฺภติฯ **ปตฺตํ ทหนฺตสฺสา**ติ ฉวิยา ถิรภาวตฺถํ ธูมํ คาหาเปตฺวา ติณุกฺกาทีหิ ปตฺตํ คณฺหนฺตสฺสฯ

๙๘๖. **ตตฺตกาเนวา**ติ ฐานปฺปมาณาเนวฯ อิธาปิ ‘‘โย’’ติ จ ‘‘ตสฺสา’’ติ จ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ

๙๘๗. **ภูมิย**นฺติ อกปฺปิยภูมิยํฯ ปตฺตํ ปจียติ เอตฺถาติ **ปตฺตปจนํ,** กปาลํ, ตสฺมึ กปาเลฯ

๙๘๘. **โส** อคฺคิ **ตานิ** ทารูนิ ทหโนฺต คนฺตฺวา **เจ** เอกํเสน ภูมึ ทหติ, ตสฺมา ทารูนํ อุปริ อคฺคึ ฐเปตุํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๙๘๙. อิฏฺฐกา อาวปียนฺติ ปจฺจนฺติ เอตฺถาติ **อิฏฺฐกาวาโป,** โส เอว **อิฏฺฐกาวาปโก,** อิฏฺฐกาปจนฏฺฐานํฯ **อาทิ**-สทฺเทน กุมฺภการาวาปาทึ สงฺคณฺหาติฯ

๙๙๐. อุปาทียตีติ **อุปาทานํ,** อินฺธนํ, น อุปาทานํ อนุปาทานํ, อินฺธนโต อญฺญํ, ตโต **อนุปาทานโต**ติ อโตฺถฯ **ขาณุเก**ติ มตขาณุเก จ สุกฺขรุกฺเข จ ภูมิคตํ อทตฺวา ‘‘นิพฺพาเปสฺสามี’’ติ อคฺคิทานํ วฏฺฏติฯ ปจฺฉา อุสฺสาเห กเตปิ น นิพฺพายติ, น โทโสติฯ ยถาห **อฏฺฐกถา** **ยํ** ‘‘สเจ ปน ภูมึ อปฺปตฺตเมวา’’ติอาทิ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๗)ฯ

๙๙๑. **ติณุกฺกํ**นฺติ ติเณน พทฺธอุกฺกํฯ **ติณุกฺกํ**นฺติ อุปลกฺขณํฯ นาฬิเกรปณฺณาทีหิ พทฺธาปิ สงฺคยฺหนฺติฯ

๙๙๒. **ตสฺส** อคฺคิสฺส ปติตฏฺฐาเน อินฺธนํ ทตฺวา ปุน ตํ อคฺคึ กาตุํ วฏฺฏตีติ มหาปจฺจริยํ **รุตํ** กถิตนฺติ โยชนาฯ

๙๙๓. ‘‘ตสฺส อปถวิย’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **วิมติสฺสุภยตฺถาปี**ติ ปถวิอปถวิทฺวเยปิ เวมติกสฺสฯ ตตฺถ ชาตา **ปถวี,** อิตรา **อปถวี**ฯ

๙๙๔. **อิม**นฺติ อาวาฏํ, มตฺติกํ, ปํสุํ วาฯ

ปถวีขณนกถาวณฺณนาฯ

มุสาวาทวโคฺค ปฐโมฯ

๙๙๕. ***ภวนฺตสฺสา***ติ ชายนฺตสฺส, วฑฺฒมานสฺส จฯ ***ภูตสฺสา***ติ ชาตสฺส, วฑฺฒิตสฺส จาติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ภวนฺติ อหุวุญฺจาติ ภูตา, ชายนฺติ วฑฺฒนฺติ, ชาตา วฑฺฒิตา จา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๐)ฯ เอตฺถ จ ***‘‘ภวนฺตี’’***ติ อิมินา วิรุฬฺหมูเล นีลภาวํ อาปชฺชิตฺวา วฑฺฒมานเก ตรุณคเจฺฉ ทเสฺสติฯ ***‘‘อหุวุ’’***นฺติ อิมินา ปน วฑฺฒิตฺวา ฐิเต มหเนฺต รุกฺขคจฺฉาทิเก ทเสฺสติฯ ***‘‘ภวนฺตี’’***ติ อิมสฺส วิวรณํ ‘‘ชยนฺติ วฑฺฒนฺตี’’ติ, ***‘‘อหุวุ’’***นฺติ อิมสฺส ‘‘ชาตา วฑฺฒิตา’’ติฯ เอวํ ภูต-สโทฺท ปจฺจุปฺปนฺนาตีตวิสโยติ ทเสฺสติฯ ‘‘ภวนฺตสฺส ภูตสฺสา’’ติ อิมินา ปททฺวเยน ***‘‘ภูตคามสฺสา’’***ติ ปทสฺส ตุลฺยาธิกรณตาทสฺสเนน คาม-สทฺทสฺส ทิฏฺฐิคตวนนฺตาทิสทฺทานํ ทิฏฺฐิวนาทิสทฺทเตฺถ วิย ภูตสทฺทเตฺถ วุตฺติปกฺขมาหฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๐) ‘‘ภูตา เอว วา คาโม ภูตคาโม, ปติฏฺฐิตหริตติณรุกฺขาทีนเมตํ อธิวจน’’นฺติฯ ภูตานํ เทวตานํ คาโม นิวาโสติ วา ***ภูตคาโม***ฯ ภูมิยํ ปติฏฺฐหิตฺวา หิ หริตภาวมาปนฺนา ติณรุกฺขคจฺฉาทโย เทวตาหิ ปริคยฺหนฺตีติฯ ชายนฺตสฺส วฑฺฒนฺตสฺส วา สมฺปตฺตวุทฺธิมริยาทสฺส วา รุกฺขาทิโนติ อโตฺถฯ

ปาตพฺยตานิมิตฺตนฺติ เอตฺถ ปาตพฺยภาโว **ปาตพฺยตา,** ‘‘เฉทนเภทนาทีหิ ยถารุจิ ปริภุญฺชิตพฺพตาติ อโตฺถ’’ติ **อฏฺฐกถา**วจนโต ปาตพฺยตา-สทฺทสฺส ปริภุญฺชิตพฺพตาติ อโตฺถ เวทิตโพฺพ, สา นิมิตฺตํ เหตุ ยสฺส ปาจิตฺติยสฺส ตํ ปาตพฺยตานิมิตฺตํฯ รุกฺขาทีนํ เฉทนผาลนาทิวเสน วิโกปนียตาสงฺขาตปาตพฺยตานิมิตฺตํ ปริภุญฺชิตพฺพตาเหตุ ปาจิตฺติยํ **อุทีริตํ** วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ

๙๙๖-๗. **โส**ติ ภูตคาโมฯ **ติลพีชาทิโก**ติ ติลพีชเมตฺถ สุขุมปณฺณเสวาลาทิโกฯ **อาทิ**-สเทฺทน จ ตาทิสา อิตรา เสวาลชาติ คหิตาฯ ‘‘อุปริ ขุทฺทานุขุทฺทกปณฺณงฺกุโร, เหฏฺฐา ขุทฺทานุขุทฺทกมูลงฺกุโร เสวาโล ติลพีชํ นามา’’ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตนฺติฯ **วิโกเปนฺตสฺส ตํ สพฺพ**นฺติ ภูมิยํ ปติฏฺฐาย อุทเก ชายมานกเสวาลาทิํ ภูมิยา อุปฺปาฏนเจฺฉทนวเสน ชเล เอว ปติฏฺฐิตํ สุขุมปณฺณนีลิกาทิํ อุทกโต อุทฺธรณเจฺฉทนวเสน ตํ สพฺพํ เสวาลํ วิโกเปนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ

๙๙๘. **หเตฺถน วิยูหิตฺวา**ติ ชลโต อโมเจตฺวา หเตฺถน ทูรโต อปเนตฺวาฯ **‘‘โหตี’’**ติ อาทิ ตสฺส เหตุสนฺทสฺสนตฺถํฯ **สกลํ** อนวเสสํ สพฺพํ ชลํ ตสฺส ยสฺมา ฐานํ โหติ, ตสฺมาติ อโตฺถฯ

๙๙๙. **เจฺจาจา**ติ ชานโนฺตฯ **ตํ** เสวาลชาติกํ ชลา อุทฺธริตุํ อุทเกน วินา ภิกฺขุสฺส น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **ฐานสงฺกมนญฺหิ ต**นฺติ เหตุทสฺสนํฯ **ตํ** ตถากรณํ ยสฺมา ฐานสงฺกมนํ ฐานโตจาวนํ, ตสฺมา ตํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๑๐๐๐. ยถาวุตฺตสฺส พฺยติเรกํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อุทเกนา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **อุทเกนา**ติ สหเตฺถ กรณวจนํฯ **ตํ** เสวาลชาติกํฯ **วาริสู**ติ เอตฺถ วาสํ วารยนฺตีติ วารี, เตสุฯ

๑๐๐๑. **ชเล วลฺลิติณาทีนี**ติ ชลมตฺถเก วลฺลิญฺจ ชายมานกรวลฺลิติณาทีนิ จฯ **อุทฺธรนฺตสฺสา**ติ ภูมิยํ ปติฏฺฐิตํ ภูมิโต, อุทเก ปติฏฺฐิตํ อุทกโต จ อุทฺธรนฺตสฺสฯ ตตฺถ อนฺตปกฺขํ ทเสฺสตุมาห **‘‘โตยโต’’**ติฯ **วิโกเปนฺตสฺสา**ติ ขณฺฑนาทิวเสน โกเปนฺตสฺสฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ อุทเก, เอว-กาโร ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐ ‘‘ตเตฺถวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๒) **อฏฺฐกถา**วจนโตฯ

๑๐๐๒. **เอตฺถา**ติ อุทเก เอวฯ **วิโกเปนฺตสฺสา**ติ กปฺปิยํ อการาเปตฺวา เฉทนาทิํ กโรนฺตสฺสฯ **ตานี**ติ ตถา ปเรหิ อุปฺปาฏิตตฺตา ภูตคามภาวโต มุตฺตานิ วลฺลิติณาทีนิฯ **พีชคาเมนา**ติ มูลพีชคามาทิวเสนฯ

๑๐๐๓. เอวํ อุทกเฏฺฐ สเงฺขปโต วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อิตรตฺราปิ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ถลเฏฺฐ’’**ติอาทิฯ **หริตขาณุโก**ติ เอตฺถ ‘‘โย’’ติ เสโสฯ ‘‘ตสฺสา’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธ, กกุธกรญฺชาทีนํ ฉินฺนาวสิฏฺฐขาณุโกติ วุตฺตํ โหติฯ **‘‘ภูตคาเมน สงฺคโห’’**ติ อิมินา ตํวิโกปเน ปาจิตฺติยภาวํ ทีเปติฯ เอวมุปริปิฯ

๑๐๐๔. **นาฬิเกราทิกานํ ขาณู**ติ เอตฺถาปิ ‘‘อุปริหริโต’’ติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ **‘‘พีชคาเมน สงฺคโห’’**ติ อิมินา ทุกฺกฏวตฺถุตมาหฯ เอวมุปริปิฯ กิญฺจาปิ หิ ตาลนาฬิเกราทีนํ ขาณุ อุทฺธํ อวฑฺฒนโก ภูตคามสฺส การณํ น โหติ, ตถาปิ ภูตคามสงฺขาตนิพฺพตฺตปณฺณมูลพีชโต สมฺภูตตฺตา ภูตคามโต อุปฺปโนฺน นาม โหตีติ พีชคาเมน สงฺคหํ คจฺฉติฯ

๑๐๐๕. **ตถาปกาสิโต**ติ ‘‘พีชคาโม’’ติ วุโตฺตฯ

๑๐๐๖. ผลิตา กทลี ยาว นีลปณฺณา, ตาว สา จ ภูตคาโมติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘กทลี ปน ผลิตา ยาว นีลปณฺณา, ตาว ภูตคาเมเนว สงฺคหิตา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๒)ฯ **นฬนฺ**ติ ขุทฺทกเวฬุฯ **เวฬู**ติ มหาเวฬุฯ **ติณาทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน สสฺสาทโย คหิตาฯ

๑๐๐๗. โย อยํ ปน เวฬุํ อคฺคโต ปฏฺฐาย ยทา สุสฺสติ, ตทา โส พีชคาเมน สงฺคหิโต นาม โหตีติ โยชนาฯ **พีชคาเมนา**ติ ผฬุพีชคาเมนฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘กตรพีชคาเมน? ผฬุพีชคาเมนา’’ติฯ

๑๐๐๘. **อินฺทสาโล** สลฺลกีฯ **อาทิ**-สทฺเทน โสภญฺชนาทีนํ สงฺคโหฯ **ตุ**-สทฺเทน **อฏฺฐกถายํ** ‘‘กิญฺจาปิ ราสิกตทณฺฑเกหิ รตนปฺปมาณาปิ สาขา นิกฺขมนฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๒) วุตฺตวิเสสํ โชเตติฯ ฉินฺทิตฺวา ฐปิตทณฺฑเกสุ รตนมตฺตาสุปิ สาขาสุ อุฏฺฐิตาสุ ภูตคามํ อหุตฺวา พีชคามเมว โหติ อวิรุฬฺหมูลกตฺตาติ อยํ วินิจฺฉโย วินยญฺญุนา ญาโต กุกฺกุจฺจกานมุปการาย โหตีติ อาห **‘‘วิเญฺญโยฺย วินยญฺญุนา’’**ติฯ อิมเมวตฺถํ ‘‘มูลมเตฺตปิ วา’’ติอาทินา วกฺขติฯ

๑๐๐๙. **มณฺฑปาทีนมตฺถายา**ติ มณฺฑปวติปาการาทีนมตฺถายฯ **สเจ เต นิกฺขณนฺตี**ติ ยทิ เต อินฺทสาลาทิทณฺฑเก ภูมิยํ นิขณนฺติฯ **นิคฺคเต มูลปณฺณสฺมินฺ**ติ ตถา นิขาตทณฺฑโต มูเล จ ปเณฺณ จ ชาเตฯ **ภูตคาเมน สงฺคโห**ติ เอตฺถ ‘‘เตส’’นฺติ สามตฺถิยา ลพฺภติ, ‘‘วิเญฺญโยฺย’’ติ อธิกาโรฯ

๑๐๑๐. **นิคฺคเตปี**ติ ตติเยน **ปิ**-สทฺเทน อติขุทฺทกตํ สูเจติฯ

๑๐๑๑. **สกนฺทา ตาลฏฺฐี**ติ สกนฺทตาลพีชํฯ **ปตฺตวฏฺฏี**ติ สูจิสณฺฐานา องฺกุรปตฺตวฏฺฏิฯ น จ พีชคาโมติ วุจฺจตีติ โยชนาฯ ‘‘ภูตคาโม’’ติ อิทํ ยถาวุตฺตสฺส พฺยติเรกวเสน ทเสฺสติฯ

๑๐๑๒. **นาฬิเกรตจ**นฺติ นาฬิเกรผลฉลฺลิํฯ **ทนฺตสูจีวา**ติ ทนฺตมยสูจิ อิวฯ **โสปี**ติ นาฬิเกโรปิฯ รุกฺขตจสทฺทานํ ผเลสุ วตฺตมานกาเลสุปิ ตํลิงฺคตา น วิรุชฺฌตีติ **‘‘โส’’**ติ อาหาติ วิญฺญายติฯ

๑๐๑๓. **มิคสิงฺคสมานายา**ติ หริตวิสาณสทิสายฯ **ปตฺตวฏฺฏิยา**ติ องฺกุรปตฺตวฏฺฏิยาฯ **สติยา**ติ วิชฺชมานายฯ **ภูตคาโมติ วุจฺจตี**ติ อมูลกภูตคาโมติ วุจฺจติฯ อิทํ นาฬิเกรสฺส อาเวณิกํ กตฺวา วุตฺตํฯ

จตุภาณวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐๑๕-๖. **อมฺพฏฺฐี**ติ อมฺพพีชํฯ **ชมฺพุฏฺฐี**ติ ชมฺพุพีชํฯ **อาทิ**-สทฺเทน มธุกปนสาทิพีชานํ คหณํฯ **วนฺทากา**ติ รุกฺขาทนีฯ **อญฺญํ วา**ติ ***ภณฺฑกทลิมโนรหํ วา***ฯ **อสฺสา**ติ วนฺทากาทิโนฯ **อมูลวลฺลี**ติ เอวํนามิกา วลฺลิฯ

๑๐๑๗. โส เสวาโลติ โยชนาฯ

๑๐๑๘. **ฌํสิตฺวา**ติ เยน เกนจิ ฌํสิตฺวาฯ **ตํ** เสวาลํฯ **ตสฺมา**ติ ตสฺมา ปาการาฯ

๑๐๑๙. **เสวาเล** อปนีเตฯ **อโนฺต**ติ ปานียฆฏาทีนํ อโนฺตกุจฺฉิมฺหิฯ กณฺณกํ อโพฺพหารนฺติ โยชนาฯ ปานียฆฏาทีนํ พหิ เสวาโล อุทเก อฏฺฐิตตฺตา, พีชคามานุโลมตฺตา จ ทุกฺกฏวตฺถูติ วทนฺติฯ กณฺณกํ นีลวณฺณมฺปิ อโพฺพหาริกเมวฯ

๑๐๒๐. **ปาสาณททฺทูติ** มนุสฺสสรีเร โรคากาเรน ปาสาเณ ชายมานเสฺสตํ อธิวจนํฯ **เสวาล**นฺติ ปาสาณเสวาลํฯ **เสเลยฺยกา** นาม สิลาย สมฺภูตา เอกา สุคนฺธชาติฯ **อปตฺตานี**ติ ปณฺณรหิตานิฯ

๑๐๒๑. **ปุปฺผิต**นฺติ วิกสิตํฯ **ตํ** อหิจฺฉตฺตํฯ **มกุล**นฺติ อวิกสิตํฯ

๑๐๒๒. อลฺลสฺมิํ รุเกฺข ตจํ วิโกเปตฺวา ยถา คเหตุํ น วฏฺฏติ, ตถา ปปฺปฏิกมฺปิ นิยฺยาสมฺปิ วิโกเปตฺวา คเหตุํ น วฏฺฏตีติ โยชนา, ปาจิตฺติยเมวาติ อธิปฺปาโยฯ **ปปฺปฏิกมฺปี**ติ อลฺลตจมตฺถเก สุกฺขตจปฏลมฺปิฯ **"อลฺลสฺมิ"**นฺติ อิมินา พฺยติเรเกน มตรุเกฺข โทสาภาวํ ทีเปติฯ **"ตจํ วิโกเปตฺวา"**ติ วจนโต รุกฺขตจมฺปิ ปปฺปฏิกมฺปิ สาลกปิตฺถาทินิยฺยาสมฺปิ รุเกฺข อลฺลตจํ อวิโกเปตฺวา มตฺถกโต ฉินฺทิตฺวา คเหตุํ วฏฺฏติฯ

๑๐๒๓. อกฺขรจฺฉินฺทนารเหสุ นุหิกทลิอาทีสุ รุเกฺขสุ, ตตฺถชาเตสุ ตาลปณฺณาทิเกสุ วา อกฺขรํ ลิขโต ปาจิตฺติยมุทีรเยติ โยชนาฯ **"ตตฺถชาเตสู"**ติ อิมินา รุกฺขโต อปนีตปเณฺณสุ ลิขิตุํ วฏฺฏตีติ พฺยติเรกโต ทีเปติฯ

๑๐๒๔. **"ปกฺกเมว วา"**ติ วิสุํ วจนโต **"ผลํ วา"**ติ อิมินา อปกฺกํ ผลํ คหิตํฯ

๑๐๒๕. **ผลินิํสาข**นฺติ ขาทนารหผลวติํ ชมฺพุสาขาทิกํ สาขํฯ **คณฺหโต** อนุปสมฺปนฺนสฺสาติ คเหตพฺพํฯ **สยํ ขาทิตุกาโม เจ**ติ ตถา โอนมิตฺวา สาขโต โอจินิตฺวา ทินฺนผลํ สเจ สยํ ขาทิตุกาโม โหติฯ **เอวํ ทาตุ**นฺติ ยถาวุตฺตปฺปการํ นาเมตฺวา ทาตุํฯ

๑๐๒๖. **ปรํ กญฺจิ อุกฺขิปิตฺวา**ติ อญฺญํ กญฺจิ อนุปสมฺปนฺนํ อุกฺขิปิตฺวาฯ **ปุปฺผานิ โอจินเนฺตสู**ติ กุสุมานิ ลุนเนฺตสุฯ **อยเมว วินิจฺฉโย**ติ สามญฺญนิเทฺทเสปิ เอตฺถ อตฺตโน นาเมตฺวา ทินฺนสาขาย ปุปฺผานิ ปานียวาสตฺถาย น คเหตพฺพานิฯ อนุปสมฺปนฺนํ อุกฺขิปิตฺวา ปุปฺผานิ โอจินาเปตฺวา คหิตปุปฺผานิ คเหตพฺพานีติ อยเมตฺถ วิเสโสฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''เตหิ ปน ปุเปฺผหิ ปานียํ น วาเสตพฺพํฯ ปานียวาสตฺถิเกน สามเณรํ อุกฺขิปิตฺวา โอจินาเปตพฺพานี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๒)ฯ

๑๐๒๗. **"สาขา"**ติ ภินฺทิตฺวา วา ฉินฺทิตฺวา วา โมจิตา วุจฺจติฯ **สาขีน**นฺติ รุกฺขานํฯ **ต**นฺติ ยถาวุตฺตรุกฺขโต โมจิตสาขํฯ เยสํ รุกฺขานํ สาขา รุหติ, เตสํ สาขีนํ **ตํ** สาขํ กปฺปิยํ อการาเปตฺวา วิโกเปนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **"เยสํ รุกฺขานํ สาขา รุหตี"**ติ วุตฺตตฺตา เยสํ สาขา น รุหติ, เตสํ ตสฺสา กปฺปิยกรณกิจฺจํ นตฺถีติ วทนฺติฯ

๑๐๒๘. **อลฺลสิงฺคิเวราทิเกสฺปี**ติ **อาทิ**-สเทฺทน วจลสุณาทีนํ คหณํฯ

๑๐๒๙. อนิยามโต วฏฺฏเตวาติ โยชนาฯ นิยามสรูปํ ทเสฺสตุํ ''อิมํ รุกฺข''นฺติอาทิวกฺขมานตฺตา **อนิยามโต**ติ สามญฺญนิเทฺทเส ''อิม''นฺติ นิยามวจนาภาวโตติ คเหตพฺพํฯ

๑๐๓๒. **อุจฺฉุขณฺฑาน**นฺติ ปูรณโยเค สามิวจนํ, อุจฺฉุขเณฺฑหีติ วุตฺตํ โหติฯ **สพฺพเมวา**ติ ปจฺฉิยํ ฐิตํ สพฺพํ ขณฺฑํฯ **กตํ โหตี**ติ กตํ กปฺปิยํ โหติฯ **เอกสฺมิํ กปฺปิเย กเต**ติ ปจฺฉิยํ สพฺพขเณฺฑสุ ผุสิตฺวา ฐิเตสุ เอกสฺมิํ ขเณฺฑ กปฺปิเย กเตฯ ''อนุชานามิ ภิกฺขเว ปญฺจหิ สมณกเปฺปหิ ผลํ ปริภุญฺชิตุํ อคฺคิปริชิตํ สตฺถปริชิตํ นขปริชิตํ อพีชํ นิพฺพฏฺฏพีชํเยว ปญฺจม''นฺติ (จูฬว. ๒๕๐) อิติ วุเตฺตสุ อคฺคิสตฺถนเขสุ อญฺญตเรน ตตฺถ อโยขเณฺฑน วา ชลิตคฺคินา วา

สูจิมุเขน วา นขเจฺฉทเนน วา สตฺถกธาราย วา มนุสฺสสีหาทีนํ อุปฺปาฏิตานุปฺปาฏิตอปูติน เขน วา วิชฺฌิตฺวา วา ฉินฺทิตฺวา วา กปฺปิยํ กาตพฺพํฯ กโรเนฺตน จ อนุปสมฺปเนฺนน ภิกฺขุนา ‘‘กปฺปิยํ กโรหี’’ติ วุเตฺตเยว ‘‘กปฺปิย’’นฺติ ปฐมํ วตฺวา ปจฺฉา อคฺคิปริชิตาทิ กาตพฺพนฺติ ค เหตพฺพํฯ วกฺขติ จ ‘‘กปฺปิยนฺติ…เป…. วฎฺฎตี’’ติฯ ‘‘กปฺปิย’’นฺติ วจนํ ปน ยาย กายจิ วาจาย วตฺตุํ วฎฺฎตีติ วทนฺติฯ ปฐมํ อคฺคึ นิกฺขิปิตฺวา นขาทีหิ วา วิชฺฌิตฺวา วา ฉินฺทิตฺวา วา กปฺปิยํ กาตพฺพํฯ กโรเนฺตน จ ตํ อนุทฺธริตฺวาว ‘‘กปฺปิย’’นฺติ วตฺวา ปจฺฉา อุทฺธริตุํ วฎฺฎตีติ วทนฺติ, ‘‘กปฺปิย’’นฺติ วตฺตุกาโม ‘‘กปฺป’’นฺติ เจ วทติ, วฎฺฎตีติ เกจิฯ

๑๐๓๓. **ทารุ**นฺติ อุจฺฉูหิ สทฺธึ เอกโตพทฺธทารุํฯ **ทารุํ วิชฺฌตี**ติ เอตฺถ ชานิตฺวาปิ วิชฺฌ ติ วา วิชฺฌาเปติ วา, วฎฺฎติเยวฯ ‘‘เอกสิเตฺถปี’’ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

๑๐๓๔. **ตานิ** อุจฺฉุทารูนิฯ **ต**นฺติ วลฺลึ, รชฺชุํ วาฯ

๑๐๓๕. **มริจปเกฺกหี**ติ ปริณเตหิ มริจปเกฺกหิฯ อปริณตานํ ปน อพีชตฺตา กปฺปิเย อก เตปิ วฎฺฎติฯ อิทญฺจ เสตลสุณตจลสุณาทีหิ มิสฺสภตฺตสฺส อุปลกฺขณํฯ เอตฺถ จ ภตฺตสิตฺถสมฺ พนฺธวเสน เอกาพทฺธตา เวทิตพฺพา, น ผลาทีนเมว อญฺญมญฺญสมฺพนฺธวเสนฯ

๑๐๓๖. **ติลตณฺฑุลกาทิสู**ติ กปฺปิยํ กาตพฺพติเลหิ มิสฺสตณฺฑุลาทีสุฯ **อาทิ**-สเทฺทน กปฺปิยํ กาตพฺพวตฺถูหิ มิสฺสิตานิ อิตรวตฺถูนิ คหิตานิฯ **เอกาพเทฺธ กปิเตฺถปี**ติ กฎาเหน พทฺธพีเช ปริณตกปิตฺถผเลปิฯ **กฎาเห**ติ พทฺธมิเญฺช กปาเลฯ

๑๐๓๗. **กฎาหํ มุญฺจิตฺวา**ติ สุกฺขตฺตา สมนฺตโต กฎาหํ มุญฺจิตฺวาฯ **มิญฺชก**นฺติ ปริณ ตกปิตฺถผลมิญฺชํฯ **ตํ กปิตฺถํ ภินฺทาเปตฺวา**ติ กปิตฺถกฎาหํ ภินฺทาเปตฺวา, อิทํ พีชโต มุตฺ ตสฺส กฎาหสฺส ภาชนคติกตฺตา วุตฺตํฯ

๑๐๓๘. ‘‘อภูตคามอพีเชสู’’ติ ปทเจฺฉโท, อภูตคาเม จ อพีเช จาติ อโตฺถฯ นนุ จ ‘‘อ พีเช พีชสญฺญี, เวมติโก, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๙๒) ปาฬึ วินา ‘‘อภูตคาเม ภูตคาม สญฺญี’’ติ ปาโฐ นตฺถีติ อภูตคามคฺคหณํ กสฺมา กตนฺติ? วุจฺจเต – ตสฺมึ ปาเฐ พีชํ ภูตคามญฺจ พีชคามํ พีชญฺจ พีชพีชนฺติ วตฺตเพฺพ เอกเสสนเยน ‘‘พีช’’นฺติ คเหตฺวา วินิจฺฉิตนฺติ อุภยํ วิภ ชิตฺวา ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ **ตตฺถ** ตสฺมึ อภูตคามอพีชคามทฺวเยฯ อิมิสฺสา คาถาย ‘‘อภูตคาเม ภูตคามสญฺญิโน ทุกฺกฎํ, เวมติกสฺส ทุกฺกฎํ, อพีชคาเม พีชคามสญฺญิโน ทุกฺกฎํ, เวมติกสฺส ทุกฺกฎ’’นฺติ จตฺตาริ ทุกฺกฎานิ ทสฺสิตานิฯ ตตฺถ **อภูตคาม**นฺติ พีชคามํ คเหตพฺพํฯ **อพีช คาม**นฺติ โน พีชํฯ

๑๐๓๙. **ตตฺถ** ตสฺมึ ภูตคามพีชคามทฺวเยฯ **‘‘อตถาสญฺญิโน’’**ติอาทีสุ ‘‘ภูตคามํ วิโก เปนฺตสฺสา’’ติ เสโส, อนาปตฺติ ปกาสิตาติ สมฺพโนฺธ, อภูตคามํ, อพีชนฺติ วา สญฺญิโน ภูต คามํ พีชมฺปิ วิโกเปนฺตสฺส อนาปตฺติ ปกาสิตาติ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ ยถาห **ปาฬิยํ** ‘‘พีเช อ พีชสญฺญี ฉินฺทติ วา…เป…. อนาปตฺตี’’ติฯ

อสญฺจิจฺจ ภูตคามํ วิโกเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ เอวมุปริปิ โยเชตพฺพํฯ คจฺฉนฺตสฺส ปาเทสุ คเหตฺวา วา อาลมฺพณกตฺตรยฎฺฐิยา ฆํสิตฺวา วา ติณาทีสุ ฉิชฺชเสฺวปิ ‘‘อิมํ ฉินฺทิสฺสามี’’ติ อมนสิกตตฺตา อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ **อสติสฺสา**ติ อญฺญวิหิตสติสฺส วา อเญฺญน กถยโต วา ปาทงฺคุฎฺฐาทีหิ ติณาทีนิ ฉินฺทนฺตสฺสฯ **จ**-กาเรน อิธ อวุตฺตํ ‘‘อชานนฺตสฺสา’’ติ

อิทํ สมุจฺจิตํฯ ‘‘อิมํ ภูตคาม’’นฺติ วา ‘‘อิมสฺมึ อคฺคิมฺหิ ปติเต อิมํ ฑยฺหตี’’ติ วา ‘‘อิมินา อิทํ ภิชฺชติ ฉิชฺชตี’’ติอาทึ วา อชานนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ

๑๐๔๐. **อิทํ จาติ** อิทํ ภูตคามสิกฺขาปทญฺจฯ **ติสมุฏฺฐาน**นฺติ กายจิตฺตวาจาจิตฺตกายวาจาจิตฺตวเสน ติสมุฏฺฐานํฯ เฉทนาทิกิริยาย อาปชฺชนโต **กฺริยํฯ ติจิตฺต**นฺติ ปณฺณตฺตึ อชานิตฺวา เจติยาทีสุ ติณคหนาทิกํ กโรนฺตสฺส อขีณาสวสฺส กุสลํ, ขีณาสวสฺส กิริยํ, ผลปุปฺผาทิโลเภน วิโกเปนฺตานํ เสขปุถุชฺชนานํ อกุสลนฺติ ติจิตฺตํฯ

ภูตคามกถาวณฺณนาฯ

๑๐๔๑. อญฺญวาทวิเหสเก กมฺมสฺมึ สเงฺฆน กเตติ โยชนา, อญฺญวาทกวิเหสกาโรปนกเมฺม ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย ปเจฺจกํ สเงฺฆน กเตติ อโตฺถฯ ‘‘อญฺญํ วทตีติ อญฺญวาทกํ, อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรณเสฺสตํ นามํฯ วิเหเสตีติ วิเหสกํ, ตุณฺหีภูตเสฺสตํ นาม’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๘) วจนโต สงฺฆมเชฺฌ วตฺถุนา, อาปตฺติยา วา โจทนาย กตาย ตํ อวตฺตุกาโม หุตฺวา ‘‘โก อาปโนฺน, กึ อาปโนฺน, กิสฺมึ อาปโนฺน’’ติอาทินา (ปาจิ. ๙๔) **ปทภาชนา**นุกฺกเมน ปุจฺฉิตํ ฐเปตฺวา อญฺญสฺส อวจนํ อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรณํ, ตํ กโรโนฺต **อญฺญวาทโก**ฯ อิธ ปน ภาวปฺปธานวเสน กิริยา คหิตาฯ

ตเถว โจทิยมาโน หุตฺวา ปุจฺฉิตํ อวตฺตุกาโม หุตฺวา อาปตฺติภีรุกตาย อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรณํ อกตฺวา สงฺฆํ วิเหเสตุํ ตุณฺหีภูโต **วิเหสโก** นามฯ เอตฺถาปิ ภาวปฺปธานวเสน กิริยาว คเหตพฺพาฯ อิธ ปน ตพฺภาวาโรปนกมฺมํ วุจฺจตีติ สํเขโปฯ **ปุน ตถา กโรนฺตสฺสาติ** ปุนปิ เตเนว ปกาเรน อญฺญวาทกวิเหสกานิ วิสุํ วิสุํ กโรนฺตสฺสฯ **ปาจิตฺติยทฺวยํ โหตีติ ปทภาชเน** ‘‘โรปิเต อญฺญวาทเก’’ติอาทินา (ปาจิ. ๑๐๐) นเยน จ ‘‘โรปิเต วิเหสเก’’ติอาทินา (ปาจิ. ๑๐๐) นเยน จ วิสุํ วิสุํ ปาจิตฺติยสฺส วุตฺตตฺตา เอเกกสฺมึ วตฺถุมฺหิ เอเกกาย อาปตฺติยา สมฺภวโต ปาจิตฺติยทฺวยํ โหตีติ คเหตพฺพํฯ

๑๐๔๒. **ธเมฺม**ติ เอตฺถ ‘‘กเมฺม’’ติ เสโสฯ ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี, เวมติโก, อธมฺมกมฺมสญฺญีติ ตีสุ วิกเปฺปสุฯ **อธเมฺม**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **กเมฺม อโรปิเต**ติ อญฺญวาทกกมฺมาโรปเน อกเตฯ **เอวํ วทนฺตสฺสา**ติ ‘‘โก อาปโนฺน’’ติอาทีนิ วทนฺตสฺสฯ **วทนฺตสฺส จา**ติ เอตฺถ จกาเรน กเมฺม อโรปิเต เอวํ วิเหสนฺตสฺส จ ทุกฺกฏนฺติ สมุจฺจิโนติฯ อิมสฺมึ ปเกฺข **กเมฺม อโรปิเต**ติ วิเหสกกาลมาหฯ

๑๐๔๓. **อาปนฺน**นฺติ อตฺตนา อาปนฺนํฯ ***ภณฺฑนํ ภวิสฺสตีติ* สญฺญิสฺสา**ติ มยา อิมสฺมึ วุเตฺต สงฺฆสฺส ภณฺฑนกลหาทโย โหนฺตีติ สญฺญาย ตุณฺหี ภวนฺตสฺสฯ **คิลานสฺสา**ติ วตฺตุํ อสกฺกุเณยฺยมุขโรคาทิยุตฺตสฺสฯ

๑๐๔๔. **กฺริยากฺริย**นฺติ อเญฺญนญฺญปฏิจรณํ กฺริยํฯ ตุณฺหีภาโว อกฺริยํฯ

อญฺญวาทกกถาวณฺณนาฯ

๑๐๔๕-๖. **สมฺมตสฺสา**ติ ขนฺธกาคตเสนาสนปญฺญาปกสมฺมุติอาทีสุ เตรสสุ สมฺมุตีสุ เอกํ วา กติปยา วา สพฺพา วา ทาตุํ สเงฺฆน ญตฺตึ ฐเปตฺวา กมฺมวาจํ วตฺวา ทินฺนสมฺมุติกสฺสฯ ‘‘อุปสมฺปนฺนํ สเงฺฆน สมฺมต’’นฺติ (ปาจิ. ๑๐๖) วจนโต ***ภิกฺขุโน***ติ อุปสมฺปนฺนมาห, อยสํ กตฺตุกาโมติ สมฺพโนฺธฯ **วทโนฺต**ติ ‘‘ฉเนฺทน อิตฺถนฺนาโม เสนาสนํ ปญฺญาเปติ, ฉเนฺทน ภตฺตานิ

อุทฺทิสตี’’ติอาทึ ภณโนฺตฯ **“อุปสมฺปเนฺน”**ติ อิทํ **“อุชฺฌาเปตี”**ติ กิริยมเปกฺขิตฺวา กมฺมนิ อุปโยคพหุวจนํฯ อยเญฺหตฺถ อโตฺถ – **อุชฺฌาเปติ** อวญฺญาย โอโลกาเปติ, ลามกโต วา จินฺตาเปติ, ขียตีติ ‘‘ฉเนฺทน อิตฺถนฺนาโม เสนาสนํ ปญฺญเปตี’’ติอาทึ กเถโนฺต ปกาเสตีติฯ อิมสฺมึ ปเกฺข ‘‘อุปสมฺปนฺนาน’’นฺติ วตฺตเพฺพ สามิอเตฺถ อุปโยควเสน ‘‘อุปสมฺปเนฺน’’ติ วุตฺตํ, อุปสมฺปนฺนานํ สนฺติเก ปกาเสตีติ อโตฺถฯ

“ปาจิตฺติยทฺวยํ โหตี”ติ อิทํ ‘‘อุชฺฌาปนเก ขิยฺยนเก ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๑๐๕) ทฺวินฺนํ วตฺถูนํ เอกโต วุตฺตตฺตา อิธาปิ เอกโต วุตฺตํ, วิสุํ วิสุํ ปน คเหตพฺพํฯ **ธเมฺม**ติ เอตฺถ ‘‘กเมฺม’’ติ เสโส, อุปสมฺปนฺนสฺส สมฺมตสฺส สเงฺฆน ทินฺนสมฺมุติกมฺมํ สเจ ธมฺมกมฺมํ โหตีติ อโตฺถฯ **อธเมฺม**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

๑๐๔๗-๘. ***ภิกฺขุโน***ติ สมฺมตสฺส ภิกฺขุโนฯ อสมฺมตสฺส ภิกฺขุสฺส อวณฺณํ ภาสโตติ โยชนาฯ **ยสฺส กสฺสจี**ติ เอตฺถ ‘‘สนฺติเก’’ติ เสโส, อุปสมฺปนฺนสฺส จ อนุปสมฺปนฺนสฺส จ ยสฺส กสฺสจิ สนฺติเกติ อโตฺถฯ อุปสมฺปนฺนกาเล สมฺมตํ ปจฺฉา สามเณรภาวํ อุปคตํ สนฺธาย ‘‘สมฺมตสฺส สามเณรสฺสา’’ติ วุตฺตํฯ อวณฺณํ วทโตติ โยชนาฯ

๑๐๔๙. **กโร**นฺตํ สมฺมตํฯ ***ภณโต***ติ อุชฺฌาปยโต, ขียโตฯ อโตฺถ ปน วุตฺตนโยวฯ อุชฺฌาปนขียนกิริยาหิ อาปชฺชนโต **กฺริยํ**ฯ ยสฺมา อุชฺฌาปนํ, ขียนญฺจ มุสาวาทวเสเนว ปวตฺตํ, ตสฺมา ‘‘อาทิกมฺมิกสฺส อนาปตฺตี’’ติ ปาจิตฺติยฏฺฐาเน, ทุกฺกฏฏฺฐาเน จ อิมินา จ อนาปตฺติทสฺสนตฺถํ วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ เอวญฺจ กตฺวา อุชฺฌาเปนฺตสฺส, ขียนฺตสฺส จ เอกกฺขเณ เทฺว เทฺว อาปตฺติโย โหนฺตีติ อาปนฺนํฯ

อุชฺฌาปนกกถาวณฺณนาฯ

๑๐๕๐. สงฺฆสฺส มญฺจาทินฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘สงฺฆิกํ มญฺจํ วา ปีฐํ วา ภิสึ วา โกจฺฉํ วา’’ติ **ปาฬิยํ** ทสฺสิตํ สงฺฆสนฺตกํ มญฺจาทึฯ เอตฺถ จ **มโญฺจ** นาม **ปาฬิยํ** ‘‘จตฺตาโร มญฺจา มสารโก พุนฺทิกาพโทฺธ กุฬีรปาทโก อาหจฺจปาทโก’’ติ (ปาจิ. ๑๑๑) จ ทสฺสิโต จตุพฺพิโธ มโญฺจฯ ตตฺถ **มสารโก** นาม มญฺจปาเท วิชฺฌิตฺวา ตตฺถ อฎนิสิขาหิ อาวุณิตฺวา กตมโญฺจฯ โส อิทานิ วตฺตมาโน เวตฺตมโญฺจฯ **พุนฺทิกาพโทฺธ** นาม อฏนิสีเสสุ พุนฺทิกรนฺตรโต มญฺจปาเท ฑํสาเปตฺวา กโต เวตฺตมญฺจปทรมโญฺจ ทฏฺฐโพฺพฯ **กุฬีรปาทโก** นาม ปาทพุเนฺท อสฺสขุราทิอาการํ ทเสฺสตฺวา กกฺกฏปาเทหิ วิย วงฺกปาเทหิ โยชิตมโญฺจฯ **อาหจฺจปาทโก** นาม อฏนิโย วิชฺฌิตฺวา อฏนิฉิเทฺท ปาทสีเส สิขํ กตฺวา ตํ ปเวเสตฺวา อฏนิยา อุปริ นิกฺขเนฺต ปาทสิขามตฺถเก ติริยํ วิชฺฌิตฺวา อาณึ ปเวเสตฺวา กตมโญฺจฯ

ปีฐํ นาม เอวเมว กตํ ตนฺนามกเมว จตุพฺพิธํ;

ภิสิ นาม ‘‘ปญฺจ ภิสิโย อุณฺณภิสิ โจฬภิสิ วากภิสิ ติณภิสิ ปณฺณภิสี’’ติ คพฺภวเสน ทสฺสิตา ปญฺจ ภิสิโยฯ ตตฺถ **อุณฺณา** นาม มนุสฺสโลมํ ฐเปตฺวา อวเสสโลมานิฯ **โจฬํ** นาม ปิโลติกาฯ **วากํ** นาม มกจิวากาทิกํฯ **ติณํ** นาม ทพฺพติณาทิฯ **ปณฺณํ** นาม ตมาลปณฺณํ ฐเปตฺวา อวเสสปณฺณํฯ

โกจฺฉนฺติ **ปาฬิยํ** ‘‘โกจฺฉํ นาม วากมยํ วา อุสีรมยํ วา มุญฺชมยํ วา ปพฺพชมยํ วา อโนฺต สํเวเฐตฺวา พทฺธํ โหตี’’ติ (ปาจิ. ๑๑๑) ทสฺสิตํ วากํ วา อุสีรํ วา มุญฺชติณํ วา เอฬกโลมานิ วา

ปพฺพชติณํ วา อาทาย อุโภหิ โกฏีหิ วิตฺถตํ กตฺวา มเชฺฌ ปีเฬตฺวา สงฺกุจิตฺวา ตํ พนฺธิตฺวา สีหจมฺมาทีหิ เวฐนพนฺธนานิ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปาทปุญฺฉนี วิย นิสชฺชตฺถาย กตํ อาสนฺนฺติ วทนฺติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''เหฏฺฐา จ อุปริ จ วิตฺถตํ, มเชฺฌ สํขิตฺตํ, ปณวสณฺฐานํ กตฺวา พทฺธํ โหติ, ตํ กิร มเชฺฌ สีหพฺยคฺฆจมฺมปริกฺขิตฺตมฺปิ กโรนฺติฯ อกปฺปิยจมฺมํ นาเมตฺถ นตฺถี''ติอาทิ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๑)ฯ **สนฺถราเปตฺวา**ติ อุปสมฺปเนฺนน วา อนุปสมฺปเนฺนน วา สนฺถราเปตฺวาฯ เอตฺถ วินิจฺฉยํ วกฺขติฯ **สนฺถริตฺวา**ติ สยํ สนฺถริตฺวา วาฯ

๑๐๕๑. เนวุทฺธเรยฺยาติ ปญฺญตฺตฏฺฐานโต อุทฺธริตฺวา น ปฏิสาเมยฺยฯ **น อุทฺธราเปยฺย วา**ติ อเญฺญน วา ตถา น การาเปยฺยฯ **ตนฺ**ติ มญฺจาทิํฯ **ปกฺกมโนฺต**ติ เอตฺถ ''โย ภิกฺขู''ติ ลพฺภติ, มญฺจาทีนํ อตฺตโน ฐานโต ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ถามปฺปมาเณน หตฺถํ ปสาเรตฺวา ขิตฺตปาสาณสฺส ปตนฏฺฐานํ อติกฺกมฺม คจฺฉโนฺตติ อโตฺถฯ ยถาห **ปาฬิยํ** ''มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาตํ อติกฺกมนฺตสฺสา''ติฯ

๑๐๕๒. วสฺสิเก จตฺุโร มาเสติ อโนฺตวสฺสํ จาตุมาเสฯ **สเจ เทโว น วสฺสตี**ติ เอตฺถ ''กตฺถจิ ชนปเท''ติ เสโสฯ เตเนว **''สเจ''**ติ สาสงฺกมาหฯ ''เยสุ ชนปเทสุ วสฺสกาเล น วสฺสติ, เตสุปิ จตฺตาโร มาเส นิกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติเยวา''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๐) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ **ตถา จาปี**ติ เต จตฺตาโร มาเส อวสฺสเนฺตปิฯ

๑๐๕๓. ยตฺถาติ ยสฺมิํ ลงฺกาทีปสทิเส เทเสฯ ยตฺถ อปเรปิ เหมเนฺต จตฺตาโร มาเส เทโว วสฺสติ, ตตฺถ อฏฺฐ มาเส อโชฺฌกาเส มญฺจาทิํ ฐเปตุํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ คิมฺหาเนปน จตฺตาโร มาเส พหิ ฐเปตุํ วฏฺฏตีติ พฺยติเรกโต ทเสฺสติฯ

๑๐๕๔. นิวาสสฺมินฺติ รุเกฺข กุลาวกํ กตฺวา นิรนฺตรวาเส สติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''ยสฺมิํ ปน ธุวนิวาเสน กุลาวเก กตฺวา วสนฺตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๐)ฯ **กทาจิปี**ติ อโนวสฺสกาเลปิฯ

๑๐๕๕-๖. สงฺฆิกํ ยํ กิญฺจิ มญฺจาทีติ โยชนาฯ **สนฺถตํ ยที**ติ อนาณเตฺตน ยทิ อตฺถตํ, ปญฺญตฺตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ยตฺถ กตฺถจิ ฐาเน**ติ รุกฺขมูลมณฺฑปอโพฺภกาสาทิมฺหิ ยตฺถ กตฺถจิ ฐาเนฯ **เยน เกนจี**ติ สทฺธิวิหาริเกน วา อเนฺตวาสิเกน วา อเญฺญน วาฯ ***ภิกฺขุนา***ติ อุปสมฺปเนฺนนฯ **โส**ติ ยสฺสตฺถาย ปญฺญตฺตํ, โส ภิกฺขุฯ

๑๐๕๗. ตนฺติ ตํ สงฺฆิกํ เวตฺตมญฺจาทิํฯ **สนฺถราปิต**-สโทฺท กตฺตุสาธโน, สนฺถริตุํ นิโยชกเสฺสว ภิกฺขุโนติ อโตฺถฯ

๑๐๕๘. *ภิกฺขุนา*ติ เอตฺถ ''อาณาปโก''ติ วกฺขมานตฺตา อาณเตฺตน ภิกฺขุนา อุปสมฺปเนฺนนาติ ลพฺภติฯ **ตเสฺสวา**ติ อาณตฺติยา อาสนปญฺญาปกสฺส ตเสฺสว ภิกฺขุโนฯ **''นิสีทตี''**ติ วจนสฺส อุปลกฺขณตฺตา อาคนฺตฺวา ถวิกํ วา จีวรํ วา ยํ กิญฺจิเทว ฐเปติ, ''มยฺหเมว ภาโร''ติ วา วทติ, ปญฺญาปโก มุจฺจตีติ คเหตโพฺพฯ

๑๐๕๙-๖๐. อนาปุจฺฉาติ เอตฺถ ''โย ภิกฺขุ วา สามเณโร วา อารามิโก วา ลชฺชี โหติ, อตฺตโน ปลิโพธํ วิย มญฺญตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๓) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตสรูปํ ยํ กญฺจิ อนาปุจฺฉาติ อโตฺถฯ ''ภิกฺขุ วา สามเณโร วา อารามิโก วา ลชฺชี โหตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๓) วุตฺตตฺตา อลชฺชิํ อาปุจฺฉิตฺวา คนฺตุํ น วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ ''มยํ คมิสฺสามา''ติ วตฺวา อนุมติคหณํ อาปุจฺฉนํ นาม, ตํ อนาปตฺติยา กถํ องฺคํ โหตีติ เจ? คมนสฺส อนุมติยา ลทฺธตฺตาฯ ''กปฺปํ ลภิตฺวา

คนฺตพฺพ’’นฺติ วจนโต อนุมติทายเกน วตฺตาวตฺตํ สมฺปฏิจฺฉิตํ วิย โหตีติ ลทฺธกปฺปตฺตา เอวํ คจฺฉติ เจ, วฏฺฏติฯ **อนิยฺยาเตตฺวา**ติ นิยฺยาตนํ อกตฺวา วตฺตาวตฺตํ อปฺปฏิยาเทตฺวา, อ สมฺปฏิจฺฉาเปตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **วาเร**ติ ปทวาเรฯ

๑๐๖๒. **ตสฺมา ฐานา**ติ อตฺตนา ฐตฺวา อาณาปิตโภชนสาลโตฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘โภชนสาลโต นิกฺขมิตฺวา อญฺญตฺถ คจฺฉตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๑)ฯ

๑๐๖๓. สงฺฆิเก สงฺฆิกสญฺญิเวมติกปุคฺคลิกสญฺญีนํ วเสน **ติกปาจิตฺติยํฯ ติกาตีเตนา**ติ อกุสลมูลตฺติกาทิโต สวาสนสมุจฺเฉทปฺปหานวเสน อติกฺกเนฺตนฯ **ติกทุกฺกฏ**นฺติ ‘‘ปุคฺคลิเก สงฺฆิกสญฺญี, เวมติโก, ปุคฺคลิกสญฺญี อญฺญสฺส ปุคฺคลิเก อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๑๒) วจนโต ทุกฺกฏตฺตยํ โหติฯ

๑๐๖๔-๕. **จิมิลิกํ** นาม ปริกมฺมกตาย ภูมิยา ฉวิรกฺขนตฺถํ อตฺถริตพฺพปิโลติกํฯ **ตฏฺฏิกา** นาม ตาลปณฺณาทีหิ กตตฏฺฏิกาฯ **จมฺมํ** สีหจมฺมาทิฯ เสนาสนปริกฺขาเร อกปฺปิยจมฺมํ นาม นตฺถิฯ ยถาห **‘‘อฏฺฐกถาสุ** หิ เสนาสนปริโภเค ปฏิกฺขิตฺตจมฺมํ นาม น ทิสฺสติ, ตสฺมา สีหจมฺมาทีนํ ปริหรเณเยว ปฏิเกฺขโป เวทิตโพฺพ’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๒)ฯ อิมสฺส จ อฏฺฐกถาปาฐสฺส **สารตฺถทีปนิยา** (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๑๒) เอวํ อโตฺถ วณฺณิโต –

‘‘สีหจมฺมาทีนํ ปริหรเณเยว ปฏิเกฺขโป เวทิตโพฺพ’’ติ อิมินา ‘‘น ภิกฺขเว มหาจมฺมานิ ธาเรตพฺพานิ สีหจมฺมํ พฺยคฺฆจมฺมํ ทีปิจมฺมํ, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ เอวํ วุตฺตาย **ขนฺธกปาฬิยา** อธิปฺปายํ วิภาเวติฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ‘‘อโนฺตปิ มเญฺจ ปญฺญตฺตานิ โหนฺติ, พหิปิ มเญฺจ ปญฺญตฺตานิ โหนฺตี’’ติ (มหาว. ๒๕๕) อิมสฺมึ วตฺถุสฺมึ สิกฺขาปทสฺส ปญฺญตฺตตฺตา มญฺจปีเฐสุ อตฺถริตฺวา ปริโภโคเยว ปฏิกฺขิโตฺต, ภูมตฺถรณวเสน ปริโภโค ปน อปฺปฏิกฺขิโตฺตติฯ ยทิ เอวํ ‘‘ปริหรเณเยว ปฏิเกฺขโป’’ติ อิทํ กสฺมา วุตฺตนฺติ? ยถา ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว สพฺพํ ปาสาทปริโภค’’นฺติ (จูฬว. ๓๒๐) วจนโต ปุคฺคลิเกปิ เสนาสเน เสนาสนปริโภควเสน นิยมิตํ สุวณฺณฆฏาทิกํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏมานมฺปิ เกวลํ อตฺตโน สนฺตกํ กตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏติ, เอวมิทํ ภูมตฺถรณวเสน ปริภุญฺชิยมานมฺปิ อตฺตโน สนฺตกํ กตฺวา ตํ ตํ วิหารํ หริตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏตีติ ทสฺสนตฺถํ ‘‘ปริหรเณเยว ปฏิเกฺขโป เวทิตโพฺพ’’ติ วุตฺตนฺติฯ

‘‘ผลก’’นฺติ อิมินา ปาฬิอาคตํ ผลกปีฐเมว ทสฺสิตํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ผลกปีฐํ นาม ผลกมยํ ปีฐ’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๒)ฯ **ปาทปุญฺฉนิ**นฺติ กทลิวากาทีหิ กตํ ปาทปุญฺฉนิกํฯ **ภูมตฺถรณํ** นาม จิมิลิกาย สติ ตสฺสา อุปริ, อสติ สุทฺธภูมิยํ อตฺถริตพฺพา กฏสารกาทิวิกติฯ **อุตฺตรตฺถรณํ** นาม สงฺฆิกมญฺจปีฐาทีนํ อุปริ อตฺถริตพฺพปจฺจตฺถรณํฯ

ปตฺตาธารกนฺติ ปตฺตวลยาธารกํฯ ตํ ยถาวุตฺตปริกฺขารํฯ **คจฺฉโต**ติ เลฑฺฑุปาตํ อติกฺกมฺม คจฺฉโตฯ สเจ ปน ทายเกหิ ทานกาเลเยว สหสฺสคฺฆนกมฺปิ กมฺพลํ ‘‘ปาทปุญฺฉนึ กตฺวา ปริภุญฺชถา’’ติ ทินฺนํ, ตเถว ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ตสฺมา อิมํ มญฺจปีฐาทิเสนาสนมฺปิ ‘‘อโพฺภกาเสปิ ยถาสุขํ ปริภุญฺชถา’’ติ ทายเกหิ ทินฺนํ เจ, สพฺพสฺมิมฺปิ กาเล อโพฺภกาเส นิกฺขิปิตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ

๑๐๖๖. อารญฺญเกนาปิ สเจ คนฺตพฺพํ โหติ, อโนวสฺสเก โนสติ มญฺจปีฐาทึ รุกฺขสฺมึ ลเคฺคตฺวา ยถาสุขํ คนฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๑๐๖๗. **อุปจิกาทีหี**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน มูสิกา คหิตาฯ **น ลุชฺชตี**ติ น นสฺสติฯ **ตํ สพฺพ**นฺติ มญฺจาทิกํ สกลํฯ

๑๐๖๘. **อตฺตโน สนฺตเก**ติ อตฺตโน ปุคฺคลิเก มญฺจาทิวิสเยฯ **รุเทฺธ**ติ วุฑฺฒภิกฺขุนา วา อิสฺสราทีหิ วา ยกฺขสีหาทีหิ วา มญฺจาทิเก รุเทฺธ อชฺฌาวุเตฺถ, อภิภวิตฺวา คหิเตติ อโตฺถ ฯ **อาปทาสุปี**ติ พฺรหฺมจริยนฺตรายาทีสุ จ สเนฺตสุฯ คจฺฉโต ภิกฺขุโน อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

๑๐๖๙. กายวาจโต, กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฎฺฐานํ กถินสมุฎฺฐานํ นามฯ ปญฺญตฺตึ อชานิตฺวา สยํ อนุทฺธรนฺตสฺส กาเยน โหติ, อนาปุจฺฉนฺตสฺส วาจาย โหติ, ปญฺญตฺตึ ชานิตฺวา เอวํ อกโรนฺตสฺส สจิตฺตเกน เตเนว ทฺวเยน สมุฎฺฐาตีติ เวทิตพฺพํฯ เลฑฺฑุปาตาติกฺกโม **กฺริยํ**ฯ มญฺจาทีนํ อนุทฺธรณาทิ **อกฺริยํ**ฯ

ปฐมเสนาสนกถาวณฺณนาฯ

๑๐๗๐-๓. ***ภิสี***ติ ปฐมสิกฺขาปเท วุตฺตปญฺจปฺปการา อิมิสฺสา **อฎฺฐกถาย** ‘‘มญฺจกภิสิ วา ปีฐกภิสิ วา’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๑๑๖) เอวํ ทสฺสิตภิสิ จฯ **ปจฺจตฺถรณํ** นาม ปาวาโร โกชโว วาฯ ‘‘เอตฺตกเมว วุตฺตนฺติ **อฎฺฐกถาสุ** วุตฺตํฯ ‘อิทญฺจ อฎฺฐกถาสุ ตถาวุตฺตภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, อญฺญมฺปิ ตาทิสํ มญฺจปีเฐสุ อตฺถริตพฺพํ ปจฺจตฺถรณเมวา’ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺต’’นฺติ (สารตฺถ. อฎฺฐ. ปาจิตฺติย ๓.๑๑๖) **สารตฺถทีปนิยา** ลิขิตํฯ **นิสีทน**นฺติ นิสีทนจีวรํฯ

ติณสนฺถาโร เอรกาทีนิ ติณานิ ทฺวีสุ ตีสุ ฐาเนสุ โคเปตฺวา กตสนฺถาโรฯ **ปณฺณสนฺถาโร** นาม นาฬิเกราทิปเณฺณ ตเถว โคเปตฺวา กตสนฺถาโรฯ สยนฺติ เอตฺถาติ **เสยฺยาฯ** **‘‘สพฺพจฺฉนฺนปริจฺฉเนฺน’’**ติ อิทํ สหเสยฺยกถาย วุตฺตตฺถเมวฯ

ทสวิธํ เสยฺยนฺติ ทสวิธาสุ เสยฺยาสุ อญฺญตรนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **สนฺถริตฺวาปิ วา**ติ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท สมฺปิณฺฑนโตฺถ, โส สนฺถราเปตฺวาปีติ อิมํ สมฺปิเณฺฑติฯ **วา**-สทฺทํ ‘‘สยํ อนุทฺธริตฺวา’’ติ เอตฺถ ‘‘อนุทฺธริตฺวา วา’’ติ โยเชตฺวา ‘‘อนุทฺธราเปตฺวา วา’’ติ อยํ วิกโปฺป สงฺคยฺหติฯ **ตํ** เสยฺยํฯ

อารามสฺสูปจารนฺติ ‘‘อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจาโร นาม เสนาสนโต เทฺว เลฑฺฑุปาตา’’ติ **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตํ อุปจารมาหฯ **อสฺสา**ติ วิหารสฺส ปริกฺขิตฺตสฺสฯ

๑๐๗๔. **อุภเยส**นฺติ เสนาสนเสยฺยานํฯ อโนฺตคพฺเภ สนฺถริตฺวา คจฺฉโตติ สมฺพโนฺธฯ

๑๐๗๕. **อุปจาเร วิหารสฺสา**ติ เอตฺถ **วิหาโร** นาม อโนฺตคพฺภาทิสพฺพปริจฺฉนฺนคุตฺตเสนาสนํฯ ยถาห **อฎฺฐกถายํ** ‘‘วิหาโรติ อโนฺตคโพฺภ วา อญฺญํ วา สพฺพปริจฺฉนฺนํ คุตฺตเสนาสนํ เวทิตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๑๑๗)ฯ ตตฺถ **อุปจาโร** นาม ตํสมีปํ ฐานํฯ ยถาห ‘‘อุปจาเรติ ตสฺส พหิ อาสเนฺน โอกาเส’’ติฯ **มณฺฑโป** นาม ปริจฺฉนฺนาปริจฺฉนฺนสนฺนิปาตมณฺฑโปฯ ยถาห ‘‘มณฺฑเป วาติ อปริจฺฉเนฺน ปริจฺฉเนฺน วาปิ พหูนํ สนฺนิปาตมณฺฑเป’’ติฯ **อาทิ**-สเทฺทน อุปฎฺฐานสาลารุกฺขมูลานิ สงฺคหิตานิฯ **อุปฎฺฐานสาลา** นาม อคฺคิตา โภชนสาลาฯ ยถาห ‘‘อุปฎฺฐานสาลายํ วาติ โภชนสาลายํ วา’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๑๑๗)ฯ **อคฺคิตตา** จ ‘‘ฐานสฺส อคฺคิตตายา’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๑๑๗) อฎฺฐกถาวจนโต เวทิตพฺพาติฯ

๑๐๗๖. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ‘‘สงฺฆิเก สงฺฆิกสญฺญี, เวมติโก, ปุคฺคลิกสญฺญี’’ติ วารตฺตเย ปาจิตฺติยตฺตยํ วุตฺตํฯ ทสวตฺถูสุ ภวํ ตทโนฺตคธตฺตาติ **ทสวตฺถุกํ,** ทสนฺนํ วา วตฺถุ ทสวตฺถุ, ตํเยว **ทสวตฺถุก**นฺติ ภิสิอาทิกํ อญฺญตรํ เสยฺยาภณฺฑํฯ **ตสฺสา**ติ สนฺถารกสฺสฯ ‘‘ปุคฺคลิเก สงฺฆิกสญฺญี, เวมติโก, ปุคฺคลิกสญฺญี อญฺญสฺส ปุคฺคลิเก อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๑๗) **ติกทุกฺกฏํ ทีปิตํ**ฯ

๑๐๗๗. **อุทฺธริตฺวา**ติ อตฺถตเสยฺยํ ยถา อุปจิกาหิ น ขชฺชติ, ตถา ปฏิสาเมตฺวา, ‘‘คจฺฉโต’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **อเญฺญน** วุฑฺฒภิกฺขุอิสฺสราทินาฯ **ปลิพุเทฺธ**ติ เสนาสเน ปริพุเทฺธ นิวาริเตฯ

๑๐๗๘. **สาเปโกฺขว จ คนฺตฺวา**ติ ‘‘อเชฺชว คนฺตฺวา อิทํ ปฏิสาเมสฺสามี’’ติ อเปกฺขาสหิโตว คามนฺตราทึ คนฺตฺวาฯ ยถาห ‘‘อเชฺชว อาคนฺตฺวา ปฏิชคฺคิสฺสามี’ติ เอวํ สาเปโกฺข นทีปารํ วา คามนฺตรํ วา คนฺตฺวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๘)ฯ **ตตฺถ ฐตฺวา**ติ คตฏฺฐาเน ฐตฺวา, ตโต พหิ คจฺฉามีติ จิเตฺต อุปฺปเนฺนติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห ‘‘ยตฺถสฺส คมนจิตฺตํ อุปฺปนฺนํ, ตเตฺถว ฐิโต’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๘)ฯ ตํ ปุจฺฉตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตํ** เสยฺยํ กญฺจิ เปเสตฺวา อาปุจฺฉตีติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห ‘‘กญฺจิ เปเสตฺวา อาปุจฺฉตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๘)ฯ เอตฺถ จ ปุริมสิกฺขาปเท มญฺจาทีนํ ปญฺญตฺตฏฺฐานโต อโนฺตวิหาเร วา โหตุ พหิ วา, เลฑฺฑุปาตาติกฺกเมน, อิธ อุปจาราติกฺกเมน ปาจิตฺติยนฺติ อยํ วิเสโส เวทิตโพฺพฯ

> อโพฺภกาสมฺหิ มญฺจาทึ, วิหาเร เสยฺยมตฺตกํ;
> หิตฺวา วชนฺตสฺส โทโส, เลฑฺฑุปาตูปจารโตติฯ

ทุติยเสนาสนกถาวณฺณนาฯ

๑๐๗๙. **โย** ภิกฺขุ สงฺฆิกาวาเส ปุพฺพุปคตํ ภิกฺขุํ ชานํ อนุปขชฺช เสยฺยํ กเปฺปยฺย เจ, **อสฺส** ภิกฺขุโน ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ **ปุพฺพุปคโต** นาม วสฺสเคฺคน ปาเปตฺวา ทินฺนํ เสนาสนํ คเหตฺวา วสโนฺตฯ **ชาน**นฺติ ‘‘อนุฏฺฐาปนีโย อย’’นฺติ ชานโนฺตฯ **อนุฏฺฐาปนียา** นาม วุฑฺฒาทโยฯ ยถาห **ปทภาชเน** ‘‘ชานาติ นาม วุโฑฺฒติ, คิลาโนติ, สเงฺฆน ทิโนฺนติ ชานาตี’’ติ (ปาจิ. ๑๒๑)ฯ **อนุปขชฺชา**ติ อนุปวิสิตฺวา, ตสฺส ปฐมํ ปญฺญตฺตํ มญฺจาทีนํ อาสนฺนตรํ วกฺขมานลกฺขณํ อุปจารํ ปวิสิตฺวาติ อโตฺถฯ **เสยฺยํ กเปฺปยฺยา**ติ ทสวิธาสุ เสยฺยาสุ อญฺญตรํ อตฺถริตฺวา สยนํ กเรยฺย, นิปเชฺชยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ วกฺขติ จ ‘‘ทสสฺวญฺญตรํ เสยฺย’’นฺติอาทิฯ ‘‘นิสชฺชํ วา’’ติ เสโสฯ ยถาห **ปทภาชเน** ‘‘อภินิสีทติ วา อภินิปชฺชติ วา’’ติฯ

๑๐๘๐-๒. อุทฺทิฏฺฐมตฺถํ นิทฺทิสิตุกาโม ปฐมํ ‘‘อนุปขชฺชเสยฺยํ กเปฺปยฺยา’’ติ เอตฺถ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปาทโธวนปาสาณา…เป…. ทุกฺกฏ’’**นฺติฯ เสนาสนํ ปวิสนฺตสฺส ภิกฺขุโน ปาทโธวนปาสาณา ยาว ตํ มญฺจํ วา ปีฐํ วา นิกฺขมนฺตสฺส ปน มญฺจปีฐโต ยาว ปสฺสาวฏฺฐานํ, เอตฺถนฺตเร ตุ ยํ ฐานํ, อิทเมว อุปจาโรติ วุจฺจตีติ โยชนาฯ ตตฺถ อุปจาเรติ โยชนาฯ **พาเธตุกามสฺสา**ติ ‘‘ยสฺส สมฺพาโธ ภวิสฺสติ, โส ปกฺกมิสฺสตี’’ติ เอวํ อุปฺปนฺนจิตฺตสฺสฯ สยนฺติ เอตฺถาติ วิคฺคโหฯ

๑๙๘๓. ‘‘ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ อุเทฺทสโต วุตฺตํ นิทฺทิสิตุมาห **‘‘นิสีทนฺตสฺสา’’**ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ ตถา อนุปขชฺช อตฺถตาย เสยฺยายฯ **‘‘ปาจิตฺติยทฺวย’’**นฺติ อิทํ ‘‘เทฺวปิ กโรนฺตสฺสา’’ติ อิมํ ปจฺฉิมวิกปฺปํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ปุริมวิกปฺปทฺวเย ปน ‘‘นิสีทนฺตสฺส วา ปาจิตฺติยํ, นิปชฺ

ชนฺตสฺส วา ปาจิตฺติย''นฺติ วตฺตพฺพํฯ อิมสฺมึ วิกปฺปตฺตเย ปเจฺจกํ ''ติกปาจิตฺติยํ ติกทุกฺกฏ''นฺติ อุภยสฺสาปิ วตฺตพฺพตา **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตาฯ กถํ? สงฺฆิเก สงฺฆิกสญฺญี, เวมติโก, ปุคฺคลิกสญฺญี นิสชฺชํ กเปฺปติ, ปาจิตฺติยนฺติ นิสชฺชาย ติกปาจิตฺติยํ, เอวํ เสยฺยาย ติกปาจิตฺติยํ, อุภยตฺถ ติกปาจิตฺติยทฺวยนฺติ เอวํ วิกปฺปทฺวเย ทฺวาทส ปาจิตฺติยานิฯ ปุคฺคลิเก สงฺฆิกสญฺญี, เวมติโก, ปุคฺคลิกสญฺญี อญฺญสฺส ปุคฺคลิเก นิสชฺชํ กเปฺปติ, ทุกฺกฏนฺติ นิสชฺชาย ติกทุกฺกฏํ, เอวํ เสยฺยาย ติกทุกฺกฏํ, อุภยตฺถ ติกทุกฺกฏทฺวยนฺติ ทฺวาทส ทุกฺกฏานิ จ เวทิตพฺพานิฯ

๑๐๘๔. **กโรนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ''นิสีทนาทิ''นฺติ ปกรณโต ลพฺภติฯ **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ''สงฺฆิเก สงฺฆิกสญฺญี, เวมติโก, ปุคฺคลิกสญฺญี''ติ วิกปฺปตฺตเย ติกปาจิตฺติยํ **ปาฬิยํ** (ปาจิ. ๑๒๒) วุตฺตํฯ เอวํ ปุคฺคลิเกปิ ติกทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ เตนาห **''ปุคฺคเล ติกทุกฺกฏ''**นฺติฯ อิมินา ยถาวุตฺตปาจิตฺติยทุกฺกฏานิ สามเญฺญน ติเก ปกฺขิปิตฺวา เอวํ วุตฺตานีติ เวทิตพฺพํฯ

๑๐๘๕-๖. **''วุตฺตูปจาร''**นฺติอาทิคาถาทฺวเย วิหารสฺส วุตฺตูปจารํ มุญฺจิตฺวา อุปจาเร วา อโพฺภกาเสปิ วา สนฺถรโตปิ วา สนฺถราปยโตปิ วา ตตฺถ นิสีทโต วา ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ ตตฺถ สพฺพเตฺถว ตสฺส นิวาโส วาริโตติ โยชนาฯ ตตฺถ **วิหารสฺสา**ติ ยถาวุตฺตเสนาสนสฺสฯ **อุปจาเร**ติ อวิทูเรฯ **อโพฺภกาเส**ติ ตสฺส เสนาสนสฺส นจฺจาสเนฺน องฺคณปฺปเทเสฯ

นิสีทโต วาติ **วา**คฺคหเณน นิปชฺชโต วา เทฺวปิ กโรนฺตสฺส วาติ สงฺคณฺหาติฯ ยถาห **ปาฬิยํ** ''อภินิสีทติ วา อภินิปชฺชติ วา, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ (ปาจิ. ๑๒๒)ฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ปุพฺพูปคตสฺส ปเตฺต เสนาสเนฯ **สพฺพเตฺถวา**ติ ยถาวุตฺตูปจารโต อโนฺต จ พหิ จ อนฺตมโส อโชฺฌกาเสปีติ สพฺพเตฺถวฯ **ตสฺสา**ติ อนตฺตมนสฺส อนุปขชฺช เสยฺยํ กปฺปยโต ตสฺส วิสภาคปุคฺคลสฺสฯ **นิวาโส วาริโต** ปรวิเหฐเกน สหวาสสฺส มหานตฺถกรตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''เอวรูเปน หิ วิสภาคปุคฺคเลน เอกวิหาเร วา เอกงฺคเณ วา วสเนฺตน อโตฺถ นตฺถิ, ตสฺมา สพฺพเตฺถวสฺส นิวาโส วาริโต''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๒)ฯ

๑๐๘๗. ''สีตาทิอุปปีฬิตสฺสา''ติ ปทเจฺฉโท, สีตาทีหิ อุปปีฬิตสฺส พาธิตสฺสาติ อโตฺถฯ **อาทิ**-สเทฺทน ''อุเณฺหน วา''ติอาทิกํ สงฺคณฺหาติฯ ยถาห ''สีเตน วา อุเณฺหน วา ปีฬิโต ปวิสตี''ติฯ เอตฺถ **อาปทา** นาม พหิ สยนฺตสฺส ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตรายาปชฺชนํฯ

๑๐๘๘. **อิทํ** สิกฺขาปทํ ทุกฺขเวทนํ โหตีติ โยชนาฯ

อนุปขชฺชกถาวณฺณนาฯ

๑๐๘๙. **นิกฺกเฑฺฒยฺยา**ติ นีหเรยฺยฯ **นิกฺกฑฺฒาเปยฺย วา**ติ นีหราเปยฺย วาฯ

๑๙๙๐. พหู ภูมิโย วาลิกาตลสงฺขาตา ยสฺส โส **พหุภูโม,** ปาสาโทฯ สมาสนฺตวิธิวเสน ''พหุภูโม''ติ วุจฺจติฯ

๑๐๙๑. **ฐเปตฺวา ฐเปตฺวา**ติ ตสฺมึ ตสฺมึ ฐาเน คตินิวตฺตึ กตฺวา กตฺวาฯ

๑๐๙๒. **อยํ นโย**ติ ''นิกฺขมา'ติ เอกวจเนน คจฺฉเนฺต อเนเกปิ ทฺวารโกฏฺฐเก อติกฺกเนฺต อาณาปกสฺส เอกาว อาปตฺติ โหติ, ฐิตฏฺฐานโต ฐตฺวา ฐตฺวา นีหรนฺตสฺส ทฺวารโกฏฺฐคณนาย โหตี''ติ อยํ นโยฯ **อาณตฺติยา ขเณเยวา**ติ ''อิมํ นิกฺกฑฺฒาหี''ติ อาณตฺติกฺขเณเยวฯ

๑๐๙๓. **เอกาวา**ติ เอตฺถ ‘‘ปาจิตฺติ โหตี’’ติ วตฺตพฺพํฯ **พหุกานิ เจ**ติ เอตฺถ ‘‘ทฺวารานี’’ติ วตฺตพฺพํ, อติกฺกาเมตีติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘เอตฺตเก ทฺวารโกฏฺฐเก อติกฺกมาเปตฺวา นิกฺกฑฺฒาหี’’ติ จ ‘‘ยาว ปริยนฺตทฺวารโกฏฺฐกา นิกฺกฑฺฒาหี’’ติ จ ‘‘พหู ทฺวารโกฏฺฐเก อติกฺกาเมตฺวา นิกฺกฑฺฒาหี’’ติ จ อาณตฺตตฺตา พหู ทฺวารโกฏฺฐเก อติกฺกาเมตฺวา สเจ นิกฺกฑฺฒตีติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สเจ ปน เอตฺตกานิ ทฺวารานิ นิกฺกฑฺฒาหี’ติ วา ‘ยาว มหาทฺวารํ, ตาว นิกฺกฑฺฒาหี’ติ วา เอวํ นิยเมตฺวา อาณโตฺต โหติ, ทฺวารคณนาย ปาจิตฺติยานี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๖)ฯ พหูนิ ปาจิตฺติยานิ โหนฺตีติ โยชนาฯ

๑๐๙๔. **อุปฏฺฐานสาลาที**ติ เอตฺถ นิสฺสกฺกเตฺถ ปจฺจตฺตวจนโต อุปฏฺฐานสาลาทิโตติ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ **‘‘อุปจารโต’’**ติ อิมินา สมานาธิกรณตฺตา วิหารสฺส อุปฏฺฐานสาลาทิโต อุปจารโตติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห **คณฺฐิปเท** ‘‘อุปจาโร นาม อุปฏฺฐานสาลาทิมตฺตเมวา’’ติฯ กาเยนปิ วาจายปิ ตถา นิกฺกฑฺฒเน จ ทุกฺกฏนฺติ วกฺขมาเนน สห โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ อุปสมฺปนฺนสฺสฯ **อาทิ**-สเทฺทน มณฺฑปาทโย คหิตาฯ ยถาห ‘‘วิหารสฺส อุปจารา วา อุปฏฺฐานสาลาย วา มณฺฑปา วา รุกฺขมูลา วา อโชฺฌกาสา วา นิกฺกฑฺฒติ วา นิกฺกฑฺฒาเปติ วา, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๒๗)ฯ **‘‘วาจายา’’**ติ อิมินา ‘‘นิกฺขมา’’ติ จ ‘‘อิมํ นิกฺกฑฺฒาหี’’ติ อาณาปนญฺจ คหิตํฯ **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา เอเกน ปโยเคน เอกาปตฺติ, นานาปโยเคสุ ปโยคคณนาย, ทฺวารคณนาย วา โหตีติ วุตฺตเมว ปการํ อุปสํหรติฯ

๑๐๙๕. ‘‘ตถา’’ติ อิทํ ‘‘อิตรํ นิกฺกฑฺฒนฺตสฺส ทุกฺกฏ’’นฺติ อิมินาปิ โยเชตพฺพํฯ ยถา วิหารูปจารโต อุปฏฺฐานสาลาทิโต อุปสมฺปนฺนํ นิกฺกฑฺฒนฺตสฺส, นิกฺกฑฺฒาเปนฺตสฺส จ ทุกฺกฏํ โหติ, ตถา อนุปสมฺปนฺนสฺส วิหารโต จ วิหารูปจารโต จ นิกฺกฑฺฒนาทึ กโรนฺตสฺส ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ โหตีติ อโตฺถฯ ตถา วิหารสฺสูปจารา วา วิหารา วา สเพฺพสมฺปิ ปริกฺขารํ นิกฺกฑฺฒนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **สเพฺพส**นฺติ อุปสมฺปนฺนานุปสมฺปนฺนานํฯ **ปริกฺขาร**นฺติ อนฺตมโส รชนฉลฺลิปิ สงฺคยฺหติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อนฺตมโส รชนฉลฺลิมฺปี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๖)ฯ

๑๐๙๖. **‘‘อสมฺพเทฺธสู’’**ติ อิมินา พฺยติเรกโต อสิถิลพเทฺธสุ ปริกฺขาเรสุ เอกิสฺสาเยว อาปตฺติยา สมฺภวํ ทเสฺสติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘คาฬฺหํ พนฺธิตฺวา ฐปิเตสุ ปน เอกาว อาปตฺตี’ติ มหาปจฺจริยํ วุตฺต’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๖)ฯ สิถิลพนฺธนํ ปน สมฺมา พนฺธนํ น โหตีติ อสมฺพทฺธวจเนน คหิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **อสฺส** ภิกฺขุสฺส วตฺถูนํ คณนาย ทุกฺกฏํ ปริทีปเยติ โยชนา, ปริกฺขารํ นีหรนฺตสฺส, นีหราเปนฺตสฺส จ อสฺส ภิกฺขุโนติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๐๙๗-๘. **อเนฺตวาสิ**นฺติ จ **สทฺธิวิหาริก**นฺติ จ เอตฺถ ‘‘อสมฺมาวตฺตนฺต’’นฺติ เสโสฯ ยถาห **อนาปตฺติวาเร** ‘‘อเนฺตวาสิกํ วา สทฺธิวิหาริกํ วา น สมฺมา วตฺตนฺตํ นิกฺกฑฺฒตี’’ติอาทิ (ปาจิ. ๑๒๘)ฯ **นิกฺกฑฺฒนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘นิกฺกฑฺฒาเปนฺตสฺสา’’ติ เสโสฯ อสมฺมาวตฺตนฺตํ อเนฺตวาสึ วา อลชฺชึ วา ตถา อสมฺมาวตฺตนฺตํ สทฺธิวิหาริกํ วา อุมฺมตฺตกํ วา **เตสํ** อเนฺตวาสิอาทีนํ ปริกฺขารํ วา อตฺตโน วสนฏฺฐานา วา ตถา วิสฺสาสิกสฺส วสนฏฺฐานา วา นิกฺกฑฺฒนฺตสฺส, นิกฺกฑฺฒาเปนฺตสฺส วา อุปสมฺปนฺนํ วา อนุปสมฺปนฺนํ วา สงฺฆิกวิหารา นิกฺกฑฺฒนฺตสฺส สยํ อุมฺมตฺตกสฺส วา อนาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ

อฏฺฐกถายํ ‘‘อลชฺชีอาทโย ปน อตฺตโน วสนฏฺฐานโตเยว นิกฺกฑฺฒิตพฺพา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๘) วุตฺตํ, **ปาฬิย**ญฺจ ‘‘อตฺตโน ปุคฺคลิเก อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. ๑๒๗) วุตฺตํ, ‘‘อตฺตโน วิสฺสาสิกสฺส วสนฏฺฐานา’’ติ อิทํ กสฺมา วุตฺตนฺติ เจ? อิมเสฺสว ปาฐสฺส อนุโลมโต วุตฺตํฯ

อเนฺตวาสิกนฺติอาทีสุ ปฐมํ อสมฺมาวตฺตนาทิภาเวน ‘‘นิกฺกฑฺฒิสฺสามี’’ติ จิเนฺตตฺวา นิกฺกฑฺฒนฺตสฺส จิตฺตลหุปริวตฺติตาย โกเป อุปฺปเนฺนปิ อนาปตฺติฯ

๑๐๙๙. **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘นิกฺกฑฺฒนฺตสฺสา’’ติ จ ตเตฺถว เสสํ ‘‘นิกฺกฑฺฒาเปนฺตสฺสา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๖) จ ‘‘ตสฺส ปริกฺขารํ วา’’ติ จ ยถาวุตฺตํ อุปสํหรติฯ **‘‘สงฺฆารามาปิ สพฺพสฺมา’’**ติ อิทํ กลหการเกเนว โยเชตพฺพํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ภณฺฑนการกกลหการกเมว สกลสงฺฆารามโต นิกฺกฑฺฒิตุํ ลภติฯ โส หิ ปกฺขํ ลภิตฺวา สงฺฆมฺปิ ภิเนฺทยฺยา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๘)ฯ **อิทํ ตู**ติ เอตฺถ วิเสสตฺถโชตเกน **ตุ**-สเทฺทน วุตฺตวิเสสนํ วินา อวเสสวินิจฺฉโย อนนฺตรสทิโสเยวาติ ทีเปติฯ **ติสมุฏฺฐานํ** กายจิตฺตวาจาจิตฺตกายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐานโตติฯ

นิกฺกฑฺฒนกถาวณฺณนาฯ

๑๑๐๐-๑. **มชฺฌิมาสีสฆฏฺฏายา**ติ สีสํ น ฆเฏฺฏตีติ **อสีสฆฏฺฏา,** มชฺฌิมสฺส อสีสฆฏฺฏา มชฺฌิมาสีสฆฏฺฏา, ตาย, ปมาณมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สีสาฆฏฺฏนปฺปมาณเพฺพธเหฏฺฐิมตลายาติ อโตฺถฯ **เวหาสกุฏิยา**ติ ปทราทีหิ อุปริ อจฺฉนฺนตลาย ทฺวิภูมิกาทิเภทาย กุฏิยาฯ **อุปรี**ติ มตฺถเก, อกตปทราทิอตฺถรณาย ตุลามตฺตยุตฺตาย อุปริมตเลติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ยาหิ กาหิจิ อุปริ อจฺฉนฺนตลา ทฺวิภูมิกกุฏิ วา ติภูมิกาทิกุฏิ วา ‘เวหาสกุฏี’ติ วุจฺจติ, อิธ ปน อสีสฆฏฺฏา อธิเปฺปตา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๑)ฯ **อาหจฺจปาทเก มเญฺจ**ติ ‘‘อาหจฺจปาทโก นาม มโญฺจ อเงฺค วิชฺฌิตฺวา ฐิโต โหตี’’ติ **ปาฬิยํ** ทสฺสิเต อฏนิสีสานิ วิชฺฌิตฺวา ปาทสิขํ อาวุณิตฺวา อุปริสิขาย อนาโกฏิตอาณิมฺหิ ฐิตมเญฺจติ อโตฺถฯ อาหจฺจปาทเก ปีเฐติ สมฺพโนฺธฯ ยถาห **ปาฬิยํ** ‘‘อาหจฺจปาทกํ นาม ปีฐํ อเงฺค วิชฺฌิตฺวา ฐิตํ โหตี’’ติ (ปาจิ. ๑๓๑)ฯ โสเยวโตฺถฯ

ตสฺมึ อาหจฺจปาทเก มเญฺจ วา ปีเฐ วา นิสีทนฺตสฺส วา นิปชฺชนฺตสฺส วา ตสฺส ภิกฺขุโน ปโยคคณนาย ปาจิตฺติโย สิยุนฺติ โยชนาฯ

๑๑๐๒-๓. สงฺฆิเก สงฺฆิกสญฺญิเวมติกปุคฺคลิกสญฺญีนํ วเสน **ติกปาจิตฺติยํฯ ปุคฺคเล**ติ ปุคฺคลิเก วิหาเรฯ เวหาสกุฏิยา…เป.… คณนาเยว ตสฺส ติกทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ ปุคฺคลิเก สงฺฆิกสญฺญิเวมติกอญฺญปุคฺคลิกสญฺญีนํ วเสน **ติกทุกฺกฏํ**ฯ

เหฏฺฐา อปริโภเค วาติ ทารุสมฺภาราทีนํ วเสน เหฏฺฐิมตเล อวลเญฺช วาฯ **สีสฆฏฺฏาย วา**ติ สีสฆฏฺฏนปฺปมาณตลาย กุฏิยา วาฯ **อเวหาสวิหาเร วา**ติ อเวหาสกุฏิยา ภูมิยํ กตปณฺณสาลาทีสุฯ เอตฺถาปิ **‘‘วิสฺสาสิกวิหาเร’’**ติ อิทํ ‘‘อตฺตโน ปุคฺคลิเก อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. ๑๓๒) อิมสฺส อนุโลมนโต วุตฺตํฯ

๑๑๐๔. **ยตฺถ ปฏาณิ วา ทินฺนา**ติ ยสฺมึ มเญฺจ ปาทสีสานํ อุปริ อฏนิมตฺถกโต ติริยํ อาณิ ปเวสิตา โหติ, ตตฺถ อภินิสีทโต, อภินิปชฺชโต วา น โทโสติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ปุเพฺพ วุตฺตอปเวสิตปฏาณิมฺหิ มเญฺจ วา ปีเฐ วาฯ **‘‘ฐตฺวา’’**ติ อิมินา นิปชฺชนํ นิวเตฺตติฯ **ลเคตี**ติ อุปริพทฺธองฺกุสสิกฺกาทีสุ ยํ กิญฺจิ ปริกฺขารํ ลเคติฯ **อิทํ** สิกฺขาปทํ สมุฏฺฐานโต **เอฬกโลเมน** สิกฺขาปเทน สมํ มตนฺติ โยชนาฯ

เวหาสกุฏิกถาวณฺณนาฯ

๑๑๐๕. ยาว ทฺวารสฺส โกสมฺหาติ เอตฺถ ‘‘มหลฺลกสฺส วิหารสฺสา’’ติ เสโส, ‘‘มหลฺลโก นาม วิหาโร สสฺสามิโก วุจฺจตี’’ติ (ปาจิ. ๑๓๖) **ปาฬิยํ** วุตฺตตฺตา การาเปตานํ ทายกานํ สมฺภวโต มหลฺลกสฺส ‘‘วิหาโร นาม อุลฺลิโตฺต วา โหติ อวลิโตฺต วา อุลฺลิตฺตาวลิโตฺต วา’’ติ ทสฺสิตเภทสฺส วิหารสฺส ทฺวารโกสสงฺขาตปิฏฺฐสงฺฆาฏสฺส ‘‘สมนฺตา หตฺถปาสา’’ติ (ปาจิ. ๑๓๖) **ปาฬิยํ** วุตฺตทฺวารกวาฏปฺปถุลปฺปมาณทฺวารพาหสมีปํ อวธึ กตฺวาติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ทฺวารโกโส นาม ปิฏฺฐสงฺฆาฏสฺส สมนฺตา กวาฏวิตฺถารปฺปมาโณ โอกาโส’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๕)ฯ

อคฺคฬฏฺฐปนายาติ เอตฺถ อคฺคฬสหจริเยน ตํสหิตทฺวารกวาเฏน ยุตฺตทฺวารพาหาน เมว วุตฺตตฺตา ทฺวารพาหานํ นิจฺจลตฺถายาติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สกวาฏสฺส ทฺวารพนฺธสฺส นิจฺจลภาวตฺถายาติ อโตฺถ’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๕)ฯ **ลิมฺปิตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ‘‘ปุนปฺปุน’’นฺติ เสโสฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ปุนปฺปุนํ ลิมฺปิตโพฺพ วา เลปาเปตโพฺพ วา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๕)ฯ ติณมตฺติกานํ อุปริ ปุนปฺปุนํ มตฺติกาเลโป กาตโพฺพติ อโตฺถฯ

๑๑๐๖-๗. โย เญยฺโย, อยํ นโยติ สมฺพโนฺธ, ‘‘ปุนปฺปุนํ ลิมฺปิตพฺพํ วา เลปาเปตพฺพเมว วา’’ติ โย วุโตฺต, **อยํ นโย** เวทิตโพฺพติ อโตฺถฯ อาโลกํ สเนฺธติ ปิเธตีติ **อาโลกสนฺธิ,** วาตปานกวาฏานเมตํ อธิวจนํฯ ยถาห ‘‘อาโลกสนฺธีติ วาตปานกวาฏกา วุจฺจนฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๕)ฯ เอตฺถ กวาฏสฺส สามนฺตา กวาฏทฺวารผลกวิตฺถารปฺปมาณํ เลปฏฺฐานํฯ ยถาห ‘‘สพฺพทิสาสุ กวาฏวิตฺถารปฺปมาโณ โอกาโส’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๕)ฯ

เอตฺถายมธิปฺปาโย – วาตปานกวาฏสฺส สามนฺตา ทฺวารผลกวิตฺถารปฺปมาเณ ฐาเน ติณฺณํ มตฺติกานํ อุปริปิ ยตฺตกํ พหลํ อิจฺฉติ, ตตฺตเก ฐาเน อาโลกสนฺธิ ปริกมฺมตฺถาย ลิมฺปิตโพฺพ วา เลปาเปตโพฺพ วาติฯ ‘‘ปุนปฺปุนํ ฉาทาเปสิ ปุนปฺปุนํ เลปาเปสี’’ติ (ปาจิ. ๑๓๔) อิมสฺมึ วตฺถุสฺมึ อุปฺปนฺนโทเสน สิกฺขาปทสฺส ปญฺญตฺตตฺตา เลปํ อนุชานเนฺตน จ ทฺวารพนฺธนสฺส สามนฺตา อฑฺฒเตยฺยหตฺถปฺปมาเณเยว ปเทเส ปุนปฺปุนํ เลปสฺส อนุญฺญาตตฺตา ตโต อญฺญตฺถ ปุนปฺปุนํ ลิมฺปนฺตสฺส วา ลิมฺปาเปนฺตสฺส วา ภิตฺติยํ มตฺติกาหิ กตฺตพฺพกิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวา ปุนจตุตฺถเลเป ทิเนฺน ปาจิตฺติเยน ภวิตพฺพนฺติ วทนฺติฯ **คณฺฐิปเทสุ** ปน ตีสุปิ ปุนปฺปุนํ เลปทานสฺส วุตฺตปฺปมาณโต อญฺญตฺถ ปฏิกฺขิตฺตมตฺตํ ฐเปตฺวา ปาจิตฺติยสฺส อวุตฺตตฺตา ทุกฺกฏํ อนุรูปนฺติ วุตฺตํฯ

ฉทนสฺสาติ **ปทภาชเน** วุตฺตานํ อิฏฺฐกาสิลาสุธาติณปณฺณจฺฉทนานํ อญฺญตรสฺสฯ **ทฺวตฺติปริยาย**นฺติ เอตฺถ **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ปริยาเยนาติ ปริเกฺขเปน, เอวํ ฉทนํ ปน ติณปเณฺณหิ ลพฺภตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๖) วุตฺตตฺตา **ปริยาย**นฺติ ติเณหิ วา ปเณฺณหิ วา ปริกฺขิปิตฺวา ฉทนเมว คเหตพฺพํฯ อิฏฺฐกาย วา สิลาย วา สุธาย วา ฉทเน ลพฺภมานํ มเคฺคน ฉทนํ ปน อุปลกฺขณวเสน ลพฺภติฯ ทฺวตฺติปริยาเยน ฉทนญฺจ ‘‘สพฺพมฺปิ เจตํ ฉทนํ ฉทนูปริ เวทิตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๖) **อฏฺฐกถา**วจนโต อุปรูปริ ฉทนวเสน เวทิตพฺพํฯ **หริตํ** นาม ปุพฺพณฺณาทิฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘หริตนฺติ เจตฺถ สตฺตธญฺญเภทํ ปุพฺพณฺณํ, มุคฺคมาสติลกุลตฺถอลาพุกุมฺภณฺฑาทิเภทญฺจ อปรณฺณํ อธิเปฺปต’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๕)ฯ อิเมสุ อญฺญตรสฺสาภาเวน อหริตํ นามฯ

อธิเฏฺฐยฺยนฺติ วิธาตพฺพํฯ **ตโต อุทฺธ**นฺติ ตีหิ ปริยาเยหิ วา ตีหิ มเคฺคหิ วา อุทฺธํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ติณฺณํ มคฺคานํ วา ปริยายานํ วา อุปรี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๖)ฯ **ปาจิตฺติยํ โหตี**ติ วกฺขมานทูรตาย ยุเตฺต อหริตฏฺฐาเน ฐตฺวา สํวิทหิตฺวา ติกฺขตฺตุํ ฉาทาเปตฺวา ตติย

วาเร ‘‘เอวํ กโรหี’’ติ อาณาเปตฺวา ปกฺกมิตพฺพํฯ อปกฺกมเนฺตน ตุณฺหีภูเตน ฐาตพฺพํ, ตโต อุตฺตริ จตุตฺถวาเร ฉทนตฺถํ วิทหนฺตสฺส อิฏฺฐกาทิคณนาย, ติเณสุ ติณคณนาย, ปเณฺณสุ ปณฺณคณนาย ปาจิตฺติยนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห **ปาฬิยํ** ‘‘มเคฺคน ฉาเทนฺตสฺส เทฺว มเคฺค อธิฏฺฐหิตฺวา ตติยาย มคฺคํ อาณาเปตฺวา ปกฺกมิตพฺพ’’นฺติอาทิ (ปาจิ. ๑๓๖)ฯ **ตติยาย มคฺคน**ฺติ เอตฺถ **ตติยายา**ติ อุปโยคเตฺถ สมฺปทานวจนํ, ตติยํ มคฺคนฺติ อโตฺถฯ **ตตฺถา**ติ หริเต, ‘‘สเจ หริเต ฐิโต อธิฏฺฐาติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๓๗) วจนโต อธิฏฺฐานาย ติฏฺฐโตติ ลพฺภติฯ พีชโรปนโต ปฏฺฐาย ยาว สสฺสํ ติฏฺฐติ, ตาว **หริตํ** นามฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ยสฺมิมฺปิ เขเตฺต วุตฺตํ พีชํ น ตาว สมฺปชฺชติ, วเสฺส ปน ปติเต สมฺปชฺชิสฺสตี’’ติอาทิ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๕)ฯ

๑๑๐๘-๙. อหริตฏฺฐาเนปิ ติฏฺฐโต ปริเจฺฉทํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปิฏฺฐิวํเส’’**ติอาทิฯ **‘‘ปิฏฺฐิวํเส’’**ติ อิทํ วํสยุตฺตเสนาสนวเสน วุตฺตํฯ กณฺณิกํ คาหาเปตฺวา กตเสนาสนสฺสาปิ อุปลกฺขณํ โหติฯ **ปิฏฺฐิวํเส**ติ จ ‘‘คงฺคายํ โฆโส’’ติอาทีสุ วิย สามีปิกาธาเร ภุมฺมํฯ กุโตยํ วิเสโส ลพฺภตีติ? **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ปิฏฺฐิวํสสฺส วา กูฏาคารกณฺณิกาย วา อุปริ, ถุปิกาย วา ปเสฺส นิสีโนฺน โหตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๕) วุตฺตวิธานโต ลพฺภติฯ ‘‘นิสีโนฺน’’ติ **อฏฺฐกถา**วจนโต **ฐิโต**ติ เอตฺถ คตินิวตฺติสามเญฺญน นิสีโนฺน จ วุโตฺตติ คเหตโพฺพฯ **ยสฺมิํ ฐาเน**ติ เอตฺถ ‘‘อหริเต’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ **‘‘ฐาตุ’’**นฺติ อิทํ อธิฏฺฐานกรณตฺถาย ฐานํ คเหตฺวา วุตฺตนฺติ ‘‘ตสฺส อโนฺต อหริเตปิ ฐตฺวา อธิฏฺฐาตุํ น ลพฺภตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๖) **อฏฺฐกถา**วจนโต วิญฺญายติฯ

ปตโนกาสโตติ เอตฺถ ปฐมเตฺถ โต-ปจฺจโยฯ **ตญฺหิ** ฐานํ วิหารสฺส ปตโนกาโสติ โยชนาฯ **หีติ** เหตุอเตฺถ วตฺตมานโต ยสฺมา อหริเต ปตนฺตสฺส วิหารเสฺสตํ ฐานํ ปตโนกาโส, ตสฺมา ตตฺถ ฐาตุํ น วฏฺฏตีติ คเหตพฺพํฯ

๑๑๑๑. อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท อาโท ตาว วิหารปทสฺส **ปทภาชเน** ‘‘วิหาโร นาม อุลฺลิโตฺต วา’’ติอาทิวุตฺตตฺตา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๖) ตพฺพิปริยายโต ติเณเหว กตฉทนภิตฺติกา กุฎิ ติณกุฎิกาติ วิญฺญายตีติ ติณฉทนา กุฎิกา **ติณกุฎิกา**ฯ

ทุวตฺติปริยายกถาวณฺณนาฯ

๑๑๑๒. **ชาน**นฺติ โตยสฺส สปฺปาณกภาวํ ชานโนฺตฯ **สิเญฺจยฺย สิญฺจาเปยฺยา**ติ เอตฺถ ‘‘เตน อุทเกนา’’ติ วตฺตพฺพํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘เตน อุทเกน สยํ วา สิเญฺจยฺยา’’ติอาทิ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๔๐)ฯ

๑๑๑๓. โย ปน ธารํ อเจฺฉินฺทิตฺวา สเจ มตฺติกํ สิเญฺจยฺย, เอวํ สิญฺจโต ตสฺสาติ โยชนาฯ

๑๑๑๔-๕. **สนฺทมานก**นฺติ โตยวาหินิํฯ **มาติกํ** อาฬิํฯ **สมฺมุขํ กโรนฺตสฺสา**ติ อุทกํ นุหายิตุมิจฺฉิตํ ยทิ, สยํ อภิมุขํ กโรนฺตสฺสฯ ตตฺถ ตตฺถ พนฺธโต **อสฺส** ภิกฺขุสฺส ปโยคคณนาย อาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ **ปโยคคณนา**ติ ปโยคคณนาย, อุทกํ พนฺธิตฺวา พนฺธิตฺวา ยถิจฺฉิตทิสาภิมุขกรณปโยคานํ คณนายาติ อโตฺถฯ

๑๑๑๖-๗. ยํ ชลํ ติณาทิมฺหิ ปกฺขิเตฺต สเจ ขยํ วา อาวิลตฺตํ วา คจฺฉติ, ตาทิเส อุทเก มตฺติกํ, ติณเมว วา สเจ สกฏปุณฺณมฺปิ เอกโต ปกฺขิเปยฺย, เอวํ ปกฺขิปนฺตสฺส เอกา ปาจิตฺติฯ **เอเกกํ** มตฺติกํ, ติณเมว วาฯ **วา**-สเทฺทน กฏฺฐโคมยาทิํ วา ปกฺขิปนฺตสฺส ปโยคคณนาย ปา

จิตฺติยนฺติ โยชนาฯ **อาวิลตฺต**นฺติ ปาณกา ยถา นสฺสนฺติ, ตถา อาลุฬิตภาวํฯ อิมินา เอวํ อวินสฺสมานปาณเก มหาอุทเก ติณาทึ ปกฺขิปนฺตสฺส อนาปตฺติภาวํ ทีเปติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อิทํ ปน มหาอุทกํ…เป…. สนฺธาย วุตฺต’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๔๐)ฯ

๑๑๑๘. **ทุกฺกฏํ โหตี**ติ อาณาปนปจฺจยา ทุกฺกฏํ โหติฯ **เอกา** ปาจิตฺติฯ

๑๑๑๙. **สพฺพตฺถา**ติ สปฺปาณเก จ อปฺปาณเก จฯ **วิมติสฺสา**ติ สหจริเยน วิมติสหิตมาหฯ

๑๑๒๐. **‘‘สพฺพตฺถาปาณสญฺญิสฺสา’’**ติอาทีสุ อธิการโต ลพฺภมานํ ‘‘สิญฺจนาทีสุ ยํ กิญฺจิ กโรนฺตสฺสา’’ติ อิทํ ปเจฺจกํ สมฺพนฺธนียํฯ **สพฺพตฺถา**ติ สปฺปาณเก, อปฺปาณเก จฯ **อปาณสญฺญิสฺสา**ติ เอวํ กเตน ปโยเคน นสฺสมานา ปาณกา น สนฺตีติสญฺญิสฺสฯ **อสญฺจิจฺจา**ติ ยถา ปาณกา น นสฺสนฺติ, เอวํ ฆฏาทีหิ คหิตํ สปฺปาณกอุทกํ อุทเกเยว โอสิญฺจนฺตสฺส วา โอสิญฺจาเปนฺตสฺส วา วฏฺฏิตฺวา ตสฺมึ อุทเก ติณาทิมฺหิ ปติเต อสญฺจิจฺจ กตํ นาม โหติฯ **อสติสฺสา**ติ อสติยา กโรนฺตสฺสฯ **อชานโต**ติ ปาณกานํ อตฺถิภาวํ อชานิตฺวา กโรนฺตสฺสฯ

๑๑๒๑-๒. วธกจิเตฺต สติ สตฺตเม สปฺปาณกวเคฺค **ปฐมสิกฺขาปทสฺส** วิสยภาวโต ตโต วิเสเสตุมาห **‘‘วินา วธกจิเตฺตนา’’**ติฯ อิมสฺมึ สิกฺขาปเท **ปาฬิยํ** (ปาจิ. ๑๔๐) ‘‘สปฺปาณกํ อุทก’’นฺติ อิมินา **อฏฺฐกถา**คตํ ปฐมงฺคญฺจ ‘‘ชาน’’นฺติ อิมินา ทุติยงฺคญฺจ ‘‘สิเญฺจยฺย วา สิญฺจาเปยฺย วา’’ติ อิมินา จตุตฺถงฺคญฺจ วุตฺตํ, น วุตฺตํ ตติยงฺคํฯ ตญฺจ โข วธกจิตฺตสฺส สตฺตมวเคฺค **ปฐมสิกฺขาปเทน** ปาจิตฺติยวจนโต เอตฺถ ตทภาวลกฺขณํ ตติยงฺคํ วุตฺตเมว โหตีติอธิปฺปาเยน **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตนฺติ อาห ‘‘วินา วธกจิเตฺตนา’’ติฯ เตเนวาห **‘‘จตฺตาเรวสฺส องฺคานิ, นิทฺทิฏฺฐานิ มเหสินา’’**ติฯ **อสฺสา**ติ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺสฯ

๑๑๒๓. สปฺปาณกสญฺญิสฺส ‘‘ปริโภเคน ปาณกา มริสฺสนฺตี’’ติ ปุพฺพภาเค ชานนฺตสฺสาปิ สิญฺจนสิญฺจาปนํ ‘‘ปทีเป นิปติตฺวา ปฏงฺคาทิปาณกา มริสฺสนฺตี’’ติ ชานนฺตสฺส ปทีปุชฺชลนํ วิย วินาปิ วธกเจตนาย โหตีติ อาห **‘‘ปณฺณตฺติวชฺชํ ติจิตฺต’’**นฺติฯ เอตฺถ กิสฺมิญฺจิ กุปิตสฺส วา กีฬาปสุตสฺส วา สิญฺจโต อกุสลจิตฺตํ, มาลาคจฺฉาทึ สิญฺจโต กุสลจิตฺตํ, ปณฺณตฺติํ อชานโต ขีณาสวสฺส อพฺยากตจิตฺตนฺติ ติจิตฺตํ เวทิตพฺพํฯ **ตสฺสา**ติ สตฺตมวเคฺค ปฐมสิกฺขาปทสฺสฯ **อสฺส จา**ติ อิมสฺส สิญฺจนสิกฺขาปทสฺส จฯ **อิทํ วิเสสน**นฺติ อิทํ นานากรณํฯ **เอตฺถ** อิมสฺมึ ปกรเณ **นิทฺทิฏฺฐํ** ปกาสิตนฺติ อโตฺถฯ ตํ โลกวชฺชํ, อิทํ ปณฺณตฺติวชฺชํฯ ตํ อกุสลจิตฺตํ, อิทํ ติจิตฺตํฯ ตํ ทุกฺขเวทนํ, อิทํ ติเวทนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

สตฺตมวเคฺค ทุติยสฺส อิมสฺส จ โก วิเสโสติ เจ? อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส ‘‘สิเญฺจยฺย วา สิญฺจาเปยฺย วา’’ติ พาหิรปริโภควเสน ปฐมํ ปญฺญตฺตตฺตา ‘‘สปฺปาณกํ อุทกํ ปริภุเญฺชยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๓๘๘) สิกฺขาปทํ อตฺตโน นหานปานาทิปริโภควเสน ปญฺญตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ ตสฺมึ วา ปฐมํ ปญฺญเตฺตปิ อตฺตโน ปริโภควเสเนว ปญฺญตฺตตฺตา ปุน อิทํ สิกฺขาปทํ พาหิรปริโภควเสน ปญฺญตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ

สปฺปาณกกถาวณฺณนาฯ

เสนาสนวโคฺค ทุติโยฯ

๑๑๒๔-๖. **อฎฺฐงฺคยุตฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘สีลวา’’ติอาทิ เอกมงฺคํ, ‘‘พหุสฺสุโต’’ติอาทิ ทุติยํ, ‘‘อุภยานิ โข ปนสฺสา’’ติอาทิ ตติยํ, ‘‘กลฺยาณวาโจ โหตี’’ติอาทิ จตุตฺถํ, ‘‘เยภุเยฺยน ภิกฺขุนีนํ ปิโย โหติ มนาโป’’ติ ปญฺจมํ, ‘‘ปฏิพโล โหติ ภิกฺขุนิโย โอวทิตุ’’นฺติ ฉฏฺฐํ, ‘‘น โข ปเนตํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺสา’’ติอาทิ สตฺตมํ, ‘‘วีสติวโสฺส วา โหติ อติเรกวีสติวโสฺส วา’’ติ อฏฺฐมนฺติ เอตานิ ปาฬาคตานิ อฏฺฐ องฺคานิ นามฯ ภิกฺขุนีนํ โอวาโท, ตทตฺถาย สมฺมุตีติ วิคฺคโหฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ ญตฺติ จตุตฺถี ยสฺส กมฺมสฺสาติ วิคฺคโหฯ ‘‘กเมฺมนา’’ติ เสโสฯ

อฏฺฐงฺคยุตฺตสฺส ภิกฺขุสฺส มเหสินา **ญตฺติจตุเตฺถน** กเมฺมน ยา ภิกฺขุโนวาทกสมฺมุติ อิธ อนุญฺญาตา, ตาย อสมฺมโต โย ภิกฺขูติ โยชนาฯ

ครุธเมฺมหิ อฏฺฐหีติ ‘‘วสฺสสตูปสมฺปนฺนาย ภิกฺขุนิยา ตทหุปสมฺปนฺนสฺส ภิกฺขุโน อภิวาทนํ ปจฺจุปฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ กาตพฺพ’’นฺติอาทีหิ (ปาจิ. ๑๔๙) **ปาฬิยํ** อาคเตหิ อฏฺฐหิ ครุธเมฺมหิฯ **เอกํ** ภิกฺขุนึ, **สมฺพหุลา** วา ภิกฺขุนิโยติ อิทํ ปกรณโต ลพฺภติฯ **โอสาเรโนฺตวา**ติ ปาฬึ อุจฺจาเรโนฺตวฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘โอสาเรตพฺพาติ ปาฬึ วตฺตพฺพา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๔๙)ฯ **เต ธเมฺม**ติ ปุเพฺพ วุเตฺต เต อฏฺฐ ครุธเมฺมฯ **โอวเทยฺยา**ติ อฏฺฐครุธมฺมปาฬิภาสนสงฺขาตํ โอวาทํ กเรยฺยฯ

กึ วุตฺตํ โหติ? ปาฏิปเท โอวาทตฺถาย อาคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสินฺนา ภิกฺขุนิโย ‘‘เตน ภิกฺขุนา’’ติอาทินา ปาฬาคตนเยน ‘‘สมคฺคตฺถ ภคินิโย’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘สมคฺคมฺหยฺยา’’ติ ยทิ วเทยฺยุํ, ‘‘วตฺตนฺติ ภคินิโย อฏฺฐ ครุธมฺมา’’ติ ปุนปิ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘วตฺตนฺตยฺยา’’ติ ยทิ วเทยฺยุํ, ‘‘เอโส ภคินิโย โอวาโท’’ติ นิยฺยาเทยฺยฯ ‘‘น วตฺตนฺตยฺยา’’ติ ยทิ วเทยฺยุํ, ‘‘วสฺสสตูปสมฺปนฺนายา’’ติอาทินา อฏฺฐครุธมฺมปาฬิภาสนวเสน โอวาทํ กเรยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห ‘‘โอสาเรนฺตฺว เต ธเมฺม โอวเทยฺยา’’ติฯ

๑๑๒๗. **อเญฺญน ธเมฺมนา**ติ สุตฺตเนฺตน วา อภิธเมฺมน วาฯ **เอกโตอุปสมฺปนฺนน**ฺติ ภิกฺขุนิสเงฺฆเยว อุปสมฺปนฺนํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก เอกโตอุปสมฺปนฺนายา’’ติฯ **ตถา**ติ โอวทนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ ทเสฺสติฯ

๑๑๒๘. **ภิกฺขูนํ สนฺติเกเยว อุปสมฺปนฺนน**ฺติ มหาปชาปติยา โคตมิยา สทฺธึ ปพฺพชิตา ปญฺจสตา สากิยานิโย สงฺคณฺหาติฯ **ลิงฺควิปลฺลาเส** อุปสมฺปนฺนภิกฺขุโน ลิงฺคปริวตฺตเน สติ ตถา ปาจิตฺติ เอว ปกาสิตาติ อโตฺถฯ

๑๑๒๙. **โอวาทํ อนิยฺยาเทตฺวา**ติ ‘‘วตฺตนฺติ ภคินิโย อฏฺฐ ครุธมฺมา’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘วตฺตนฺตยฺยา’’ติ วุเตฺตติ เอตฺถาปิ โสเยวโตฺถฯ

๑๑๓๐. ครุธเมฺมหิ โอวทโต ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๑๑๓๑. **อคณฺหนฺตสฺส โอวาทน**ฺติ เอตฺถ โอวาทตฺถํ ยาจนสเนฺทโส ตทตฺถตาย โอวาโทติ คหิโตติ โอวาทสาสนํ อสมฺปฏิจฺฉนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ **อปจฺจาหรโตปิ ตน**ฺติ ตํ อตฺตนา คหิตํ โอวาทสาสนํ อุโปสถเคฺค อาโรเจตฺวา ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน ทินฺนํ ปฏิสาสนํ ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส เนตฺวา อวทนฺตสฺสาปิฯ **พาลน**ฺติ สาสนสมฺปฏิจฺฉนญฺจ อุโปสถคฺคํ เนตฺวา อาโรจนญฺจ ปฏิสาสนํ หริตฺวา ปาฏิปเท ภิกฺขุนิสงฺฆคณปุคฺคลานํ ยถานุรูปํ ปจฺจาโรจนญฺจ กาตุํ อชานนตาย พาลํฯ **คิลาน**ฺติ อุโปสถคฺคํ คนฺตฺวาปิ อาโรจนสฺส พาธเกน เคลเญฺญน สมนฺ

นาคตํ คิลานํฯ **คมิกน**ฺติ ปาฏิปทํ อนิสีทิตฺวา คนฺตพฺพํ อจฺจายิกคมนํ คมิกญฺจ ฐเปตฺวา ทุกฺกฏํ สิยาติ สมฺพนฺโธฯ

๑๑๓๒. **กมฺมสฺมิน**ฺติ เอตฺถ **กมฺม**-สเทฺทน ภิกฺขุโนวาทกสฺส ญตฺติจตุตฺเถน กมฺเมน ทินฺนํ สมฺมุติกมฺมํ อธิปฺเปตนฺติ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ ญตฺตึ, กมฺมวาจญฺจ ปริหาเปตฺวา, ปริวเตฺตตฺวา วา กตํ เจ, อธมฺมกมฺมํ นามฯ **วเคฺค**ติ ฉนฺทารหานํ ฉนฺทสฺส อนาหรเณน วา สนฺนิปติตานํ อุโกฺกเฏฺฐน วา วเคฺค สติฯ **ติกปาจิตฺติยํ สิยา**ติ ‘‘อธมฺมกเมฺม อธมฺมกมฺมสญฺญี วคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วคฺคสญฺญี โอวทติ, เวมติโก โอวทติ, สมคฺคสญฺญี โอวทติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๕๐) อธมฺมกเมฺม อธมฺมกมฺมสญฺญิปเกฺข วุตฺตปาจิตฺติยตฺตยํ โหติฯ

๑๑๓๓. อธเมฺม ปน กมฺมสฺมึ เวมติกสฺสาปีติ โยชนาฯ **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘วเคฺค ภิกฺขุนิสงฺฆสฺมึ, ติกปาจิตฺติยํ สิยา’’ติ อิทํ สงฺคณฺหาติฯ กึ วุตฺตํ โหติ? อธมฺมกเมฺม เวมติกปเกฺข ‘‘วคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วคฺคสญฺญี, เวมติโก, สมคฺคสญฺญี โอวทติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๕๐) อธมฺมิกกเมฺมเยว วิมติวาเร วุตฺตติกปาจิตฺติยํ โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ **‘‘ธมฺมกมฺมนฺติ สญฺญิโน’’**ติ อิมินาปิ ‘‘อธเมฺม ปน กมฺมสฺมิ’’นฺติ อิทํ โยเชตพฺพํ, ‘‘ตถา’’ติ สมฺพนฺโธ, เตน ‘‘วเคฺค’’ติอาทิกํ สงฺคณฺหาติฯ ‘‘อธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี วคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วคฺคสญฺญี โอวทติ, เวมติโก, สมคฺคสญฺญี โอวทติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๕๐) วุตฺตํ ติกปาจิตฺติยํ โหติฯ เอวเมตา ปาจิตฺติโย สนฺธายาห **‘‘นว ปาจิตฺติโย วุตฺตา’’**ติฯ

อิมสฺมึ วิย อธมฺมกมฺมวาเร ‘‘สมเคฺค ภิกฺขุนิสงฺฆสฺมิ’’นฺติ วิกเปฺป จ เอวเมว นว ปาจิตฺติโย โหนฺตีติ อติทิสเนฺต **‘‘สมเคฺคปิ จ ตตฺตกา’’**ติ อาหฯ ยถาห ‘‘อธมฺมกเมฺม อธมฺมกมฺมสญฺญี สมคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วคฺคสญฺญี, เวมติโก, สมคฺคสญฺญี โอวทติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ อธมฺมกเมฺม เวมติโก สมคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วคฺคสญฺญี, เวมติโก, สมคฺคสญฺญี โอวทติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ อธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี สมคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วคฺคสญฺญี, เวมติโก, สมคฺคสญฺญี โอวทติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๕๐)ฯ

๑๑๓๔. **ทฺวินฺนํ นวกานํ วสา**ติ ยถาทสฺสิตํ วคฺคนวกํ, สมคฺคนวกนฺติ ทฺวินฺนํ นวกานํ วเสนฯ **ตา**ติ ปาจิตฺติโยฯ

‘‘ธมฺมกเมฺม อธมฺมกมฺมสญฺญี วคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วคฺคสญฺญี, เวมติโก, สมคฺคสญฺญี โอวทติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ ธมฺมกเมฺม เวมติโก วคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วคฺคสญฺญี, เวมติโก, สมคฺคสญฺญี โอวทติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี วคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วคฺคสญฺญี, เวมติโก, สมคฺคสญฺญี โอวทติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ **วคฺคปเกฺข** นว ทุกฺกฏานิฯ ‘‘ธมฺมกเมฺม อธมฺมกมฺมสญฺญี สมคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วคฺคสญฺญี, เวมติโก, สมคฺคสญฺญี โอวทติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ ธมฺมกเมฺม เวมติโก สมคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วคฺคสญฺญี, เวมติโก, สมคฺคสญฺญี โอวทติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี สมคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วคฺคสญฺญี, เวมติโก โอวทติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี สมคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ สมคฺคสญฺญี โอวทติ, อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. ๑๕๑) เอตฺถ อเนฺต วุตฺตํ อนาปตฺติวารํ วินา อวเสเสสุ อฏฺฐสุ วาเรสุ **สมคฺคปเกฺข** อฏฺฐ ทุกฺกฏานิฯ เอวํ ปุริมานิ นว, อิมานิ อฏฺฐาติ ธมฺมกมฺมปเกฺข สตฺตรส ทุกฺกฏานิ โหนฺตีติ อาห **‘‘ทุกฺกฏํ ธมฺมกเมฺมปิ, สตฺตรสวิธํ สิยา’’**ติฯ

๑๑๓๕. ‘‘โอสาเรหี’’ติ วุโตฺต กเถติ วาติ โยชนาฯ ‘‘อฏฺฐครุธมฺมํ กเถหี’’ติ วุโตฺต ตํ กเถติ วาฯ **ปญฺหํ ปุโฏฺฐ กเถติ วา**ติ อฏฺฐครุธมฺมวิสเย ปญฺหํ ปุโฏฺฐ ตเมว วทติ วาฯ สิกฺขมา

นาย กเถติ วาติ สมฺพนฺโธฯ สิกฺขมานาย อฏฺฐครุธมฺเม กเถติ วา, เนว โทโสติ อโตฺถฯ อุมฺมตฺตกาทิโน กถยโต เนว โทโสติ โยชนาฯ

๑๑๓๖. อิทานิ ติณฺณมฺปิ พหุสฺสุตานํ ลกฺขเณ เอกตฺถ ทสฺสิเต ภิกฺขุโนวาทกสฺส วิเสโส สุวิเญฺญยฺโย โหตีติ ตํ ทเสฺสตุมาห **"วาจุคฺคตาว กาตพฺพา"**ติอาทิฯ เทฺว มาติกา ปคุณา วาจุคฺคตา กาตพฺพาติ โยชนาฯ ภิกฺขุภิกฺขุนิวิภงฺค มาติกา ปคุณา วาจุคฺคตาว กาตพฺพาติ โยชนา, ภิกฺขุภิกฺขุนิวิภงฺคมาติกา ปคุณา กตฺวา ตาสํ อฏฺฐกถํ อุคฺคเหตฺวา ปาฬิโต, อตฺถโต จ วจนปตารุฬฺหา โวหารกฺขมาเยว กาตพฺพาติ วุตฺตํ โหติฯ จตฺตาโร ภาณวารา ปคุณา วาจุคฺคตาว กาตพฺพาติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ **"ปคุณา"**ติ อิมินา ปาฬิยํ ปคุณํ กตฺวา ธาเรตฺวา ปริปุจฺฉิตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **"วาจุคฺคตาว กาตพฺพา"**ติ อิมินา ตทตฺถํ สุตฺวา ธาเรตฺวา ปริปุจฺฉิตพฺพเมวาติ ทเสฺสติฯ

๑๑๓๗. **ปริกถตฺถายา**ติ สมฺปตฺตานํ ธมฺมกถนตฺถายฯ **กถามโคฺค**ติ มหาสุทสฺสนกถามโคฺคฯ **มงฺคล...เป.... อนุโมทนา**ติ อคฺคสฺส ทานาทิมงฺคเลสุ ภตฺตานุโมทนาสงฺขาตา ทานกถา จ, กุมารมงฺคลาทีสุ มหามงฺคลสุตฺตาทิมงฺคลานุโมทนา จ, **อมงฺคลํ** นาม กาลกิริยา, ตตฺถ มตกภตฺตาทีสุ ติโรกุฏฺฏาทิกถา จาติ เอวํ ติโสฺสเยวานุโมทนาฯ

๑๑๓๘. **อุโปสถาทิอตฺถายา**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ปวารณาทีนํ สงฺคโหฯ **กมฺมา กมฺมวินิจฺฉโย**ติ กมฺมวเคฺค วุตฺตวินิจฺฉโย, ปริวาเร กมฺมวเคฺค อาคตขุทฺทานุขุทฺทกกมฺมวินิจฺฉโยติ วุตฺตํ โหติฯ **"กมฺมฏฺฐาน"**นฺติ อิมินา "อุตฺตมตฺถสฺส ปาปก"นฺติ วกฺขมานตฺตา วิปสฺสนากมฺมฏฺฐานมาหฯ วิปสฺสนาวเสน อุคฺคณฺหเนฺตน จ ธาตุววตฺถานมุเขน อุคฺคเหตพฺพนฺติ **คณฺฐิปเทสุ** วุตฺตํฯ **อุตฺตมตฺถสฺสา**ติ อรหตฺตสฺสฯ

๑๑๓๙. **เอตฺตกํ อุคฺคเหตฺวาน พหุสฺสุโต**ติ ยถาวุตฺตธมฺมานํ อุคฺคหิตตฺตา พหุสฺสุโตฯ **ปญฺจวโสฺส**ติ อุปสมฺปทโต ปฏฺฐาย ปริปุณฺณปญฺจสํวจฺฉโรฯ "ทสวโสฺส"ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ สํวจฺฉรวเสน ปญฺจวเสฺสสุ ปริปุเณฺณสุ วุตฺถวสฺสวเสน อปริปุเณฺณสุปิ ปญฺจวโสฺสเยวฯ อิตรถา อูนปญฺจวโสฺสติ เวทิตโพฺพฯ ปริปุณฺณวีสติวสฺสูปสมฺปทาทีสุ วิย เกจิ สํวจฺฉรคณนํ อวิจาเรตฺวา "ปญฺจวโสฺส"ติวจนสามเญฺญน วุตฺถวสฺสคณนเมว คณฺหนฺติ, ตทยุตฺตํฯ ตถา คหเณสุ ยุตฺติ วา มคฺคิตพฺพาฯ **มุญฺจิตฺวา นิสฺสย**นฺติ นิสฺสยวาสํ ชหิตฺวาฯ **อิสฺสโร**ติ นิสฺสยาจริยวิรเหน อิสฺสโร, อิมินา นิสฺสยมุตฺตลกฺขณํ ทสฺสิตํฯ

๑๑๔๐. **เทฺว วิภงฺคา**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนิวิภงฺคทฺวยํฯ อิธ **"วาจุคฺคตา"**ติ อิทํ ปริปุจฺฉมฺปิ สนฺธายาหาติปิ วุตฺตํฯ เตนาห **สารตฺถทีปนิยํ** "เทฺว วิภงฺคา ปคุณา วาจุคฺคตา กาตพฺพา'ติ อิทํ ปริปุจฺฉาวเสน อุคฺคหณมฺปิ สนฺธาย วุตฺต'นฺติ วทนฺตี"ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๔๕-๑๔๗)ฯ **พฺยญฺชนาทิโต**ติ เอตฺถ **พฺยญฺชนํ** นาม ปทํ, **อาทิ**-สเทฺทน สงฺคหิตํ **อนุพฺยญฺชนํ** นาม อกฺขรํ, ปทกฺขรานิ อปริหาเปตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **จตูสฺวปิ นิกาเยสู**ติ ทีฆมชฺฌิมสํยุตฺต องฺคุตฺตรนิกาเยสุ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ เอโก วา นิกาโย โปตฺถโกปิ จ เอโกติ โยชนาฯ **อปิ**-สเทฺทน ขุทฺทกนิกายสฺสาปิ สงฺคโห เวทิตโพฺพฯ **"ปิ วา"**ติ อิมินา ขุทฺทกนิกาเย ชาตกภาณเกน สาฏฺฐกถํ ชาตกํ อุคฺคเหตฺวาปิ ธมฺมปทํ สห วตฺถุนา อุคฺคเหตพฺพเมวาติ ทสฺสิเต เทฺว โปตฺถเก สมุจฺจิโนติ, จตฺตาริ ขนฺธกวตฺตานิ วาฯ

๑๑๔๒. **ทิสาปาโมโกฺข** ยตฺถ ยตฺถ วสติ, ตสฺสา ตสฺสาทิสาย ปาโมโกฺข ปธาโนฯ **เยน กามํคโม**ติ ยตฺถ กตฺถจิ ทิสาภาเค ยถากามํ วุตฺติโก โหตีติ อโตฺถ ฯ ปริสํ อุปฏฺฐาเปตุํ กามํ

ลภเต อิสฺสโรติ โยชนา, อิสฺสโร หุตฺวา ภิกฺขุปริสาย อตฺตานํ อุปฏฺฐาเปตุํ ยถารุจิยา ลภตีติ อ โตฺถฯ เอตฺตาวตา ปริสูปฏฺฐาปกลกฺขณํ วุตฺตํฯ

๑๑๔๓. **วาจุคฺค**นฺติ วาจุคฺคตํฯ เอตฺถ จ ''อิทานิ อยํ ภณฺฑปาถาวิธิ น โหตีติ มิหกปริปุจฺฉนกถานุรูปโต อตฺถกรณํ น วาจุคฺคตกรณํ นามาติ วิญฺญายตี''ติ **นิสฺสเนฺทเห** วุตฺตํฯ อิมินา ยถาวุตฺตํ ทุติยงฺคเมว สงฺคหิตํฯ

๑๑๔๔. **อสฺสา**ติ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺสฯ **อสมฺมตตาทีนิ ตีณิ องฺคานี**ติ อตฺตโน อสมฺมตตา, ภิกฺขุนิยา ปริปุณฺณูปสมฺปนฺนตา, โอวาทวเสน อฏฺฐครุธมฺมภณนนฺติ อิมานิ ตีณิ องฺคานิฯ

โอวาทกถาวณฺณนาฯ

๑๑๔๖. **ติกปาจิตฺติย**นฺติ ''อตฺถงฺคเต สูริเย อตฺถงฺคตสญฺญี, เวมติโก, อนตฺถงฺคตสญฺญี''ติ วิกปฺปตฺตเยฯ **เอกโตอุปสมฺปนฺน**นฺติ ภิกฺขุนิสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนํฯ ''ภิกฺขุสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนํ ปน โอวทโต ปาจิตฺติยเมวา''ติ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

๑๑๔๘. **อุเทฺทสาทินเยนา**ติ ''อนาปตฺติ อุเทฺทสํ เทโนฺต, ปริปุจฺฉํ เทโนฺต''ติอาทินา อนาปตฺติวารนเยนฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ

อตฺถงฺคตสูริยกถาวณฺณนาฯ

๑๑๔๙. ''สเจ อสมฺมโต''ติ วกฺขมานตฺตา **โอวทนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ''สมฺมตสฺสา''ติ ลพฺภติฯ **ภิกฺขุนุปสฺสย**นฺติ ภิกฺขุนิวิหารํฯ **อญฺญตฺร กาลา**ติ ''ตตฺถายํ สมโย , คิลานา โหติ ภิกฺขุนี''ติ วุตฺตกาลโต อญฺญตฺรฯ ''คิลานา นาม ภิกฺขุนี น สโกฺกติ โอวาทาย วา สํวาสาย วา คนฺตุ''นฺติ (ปาจิ. ๑๖๑) ทสฺสิเต คิลานกาเล อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๑๕๐. **ปาจิตฺติยทฺวยํ โหตี**ติ ปฐมสิกฺขาปเทน, อิมินา จ สิกฺขาปเทน เทฺว ปาจิตฺติยานิ โหนฺตีติฯ ''ตีณิปิ ปาจิตฺติยานี''ติ โยเชตพฺพา, ปฐมทุติยตติเยหิ สิกฺขาปเทหิ ตีณิ ปาจิตฺติยานิ โหนฺตีติ อโตฺถฯ

๑๑๕๑. **อเญฺญน ธเมฺมนา**ติ ครุธมฺมโต อเญฺญน พุทฺธวจเนนฯ **ทุกฺกฏทฺวย**นฺติ อสมฺมตภิกฺขุนุปสฺสยคมนมูลกํ ทุกฺกฏทฺวยํฯ **ภิกฺขุโน**ติ อสมฺมตสฺส ''สมฺมตสฺสาปี''ติ วกฺขมานตฺตาฯ ''อฏฺฐหิ วา ครุธเมฺมหิ อเญฺญน วา ธเมฺมน โอวทติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา''ติ (ปาจิ. ๑๕๕) **อตฺถงฺคตสิกฺขาปเท** วุตฺตตฺตา **''รตฺติเหตุก''**นฺติ อาห, รตฺติโอวาทนมูลนฺติ อโตฺถฯ

๑๑๕๒. **ปาจิตฺติยทฺวย**นฺติ ทุติยตติยมูลกํฯ ครุธเมฺมน โอวาโท **ครุธโมฺม,** โส นิทานํ ยสฺส ปาจิตฺติยสฺสาติ วิคฺคโหฯ สมฺมตตฺตา ครุธมฺมนิทานสฺส ปาจิตฺติยสฺส อภาวโตติ สมฺพโนฺธฯ อิมินา ปฐมสิกฺขาปเทน อนาปตฺติภาวํ ทเสฺสติฯ

๑๑๕๓. **ตเสฺสวา**ติ สมฺมตเสฺสวฯ **ทุกฺกฏํ** อิมินา ตติยสิกฺขาปเทนฯ **อนาปตฺติ** ปฐมสิกฺขาปเทน, เตเนวาห **''สมฺมตตฺตา''**ติฯ **ปาจิตฺติ** ทุติยสิกฺขาปเทน, เตเนวาห **''รตฺติย''**นฺติฯ

๑๑๕๔. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ‘‘อุปสมฺปนฺนาย อุปสมฺปนฺนสญฺญี, เวมติโก, อนุปสมฺปนฺนสญฺญี ภิกฺขุนุปสฺสยํ อุปสงฺกมิตฺวา อญฺญตฺร สมยา โอวทติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๖๒) ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ **อิตรทฺวเย**ติ ‘‘อนุปสมฺปนฺนาย อุปสมฺปนฺนสญฺญี, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุปสมฺปนฺนาย เวมติโก, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๖๒) ทสฺสิเต อิตรทฺวเยฯ **โอวทนฺตสฺสา**ติ เยน เกนจิ โอวทนฺตสฺสฯ

๑๑๕๕. ติกปาจิตฺติยํ, ทุกฺกฏฺฐาเน ทุกฺกฏเมว โหตีติ ทเสฺสตุมาห **‘‘ตถา’’**ติฯ ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา อเญฺญน ธเมฺมน โอวทนฺตสฺส ตถาติ โยชนาฯ

ภิกฺขุนุปสฺสยกถาวณฺณนาฯ

๑๑๕๖. **จีวราทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน ปิณฺฑปาตาทิอิตรปจฺจยตฺตยญฺจ สกฺการครุการมานนวนฺทนปูชนานิ จ สงฺคหิตานิฯ **สมฺมเต**ติ ภิกฺขุโนวาทกสมฺมุติยา สมฺมเตฯ

๑๑๕๗. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ‘‘ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี, เวมติโก, อธมฺมกมฺมสญฺญี เอวํ วทติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๖๗) ติกปาจิตฺติยํ **ปาฬิยํ** ทสฺสิตเมวฯ อิธ **กมฺมํ** นาม ยถาวุตฺตํ สมฺมุติกมฺมํฯ อธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญิเวมติกอธมฺมกมฺมสญฺญีนํ วเสน **ติกทุกฺกฏํ**ฯ วีสติวโสฺส วา อติเรกวีสติวโสฺส วาติ สมฺมุติยา องฺคานิฯ

๑๑๕๘. ‘‘สมฺมตํ อนุปสมฺปนฺน’’นฺติ กํ สนฺธายาหาติ เจ? สมฺมเตน หุตฺวา สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย สามเณรภาวมุปคตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **อามิสตฺถายา**ติ จีวราทีนมตฺถายฯ

อามิสกถาวณฺณนาฯ

๑๑๖๒. ***ภิกฺขุนิยา* ทินฺน**นฺติ เอตฺถ ‘‘*ภิกฺขุสฺสา*’’ติ วตฺตพฺพํฯ ภิกฺขุนา ทินฺนนฺติ โยชนาฯ ‘‘*ภิกฺขุนิยา*’’ติ เสโส ฯ **ตตฺถา**ติ จีวรปฏิคฺคหณสิกฺขาปเทฯ **สูจิตา**ติ ปกาสิตาฯ

จีวรทานกถาวณฺณนาฯ

๑๑๖๓. อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรนฺติ โยชนาฯ

๑๑๖๔. **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ

๑๑๖๕. สูจึ จีวรํ ปเวเสตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **สูจินีหรเณ**ติ จีวรโตฯ

๑๑๖๖. **ปโยคสฺส วสา**ติ เอกกฺขเณ พหู อาวุณิตฺวา สูจิยา นีหรณปโยคคณนายฯ พหู ปาจิตฺติโยติ โยชนา, ปโยคปฺปมาณาปตฺติโย โหนฺตีติ อโตฺถฯ

๑๑๖๙. อเนกา ปาจิตฺติยาปตฺตี โหนฺตีติ โยชนาฯ **อารปเถ**ติ สูจิมเคฺคฯ ทุติเย **ปเถ**ติ เอตฺถ อาร-สโทฺท คาถาพนฺธสุขตฺถํ ลุโตฺตติ เวทิตโพฺพฯ

๑๑๗๐. **กา หิ นาม กถา**ติ ‘‘อเนกาปตฺติโย โหนฺตี’’ติ เอตฺถ กึ วตฺตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ ‘‘อญฺญาติกาย อญฺญาติกสญฺญี, เวมติโก, ญาติกสญฺญี จีวรํ สิพฺพติ วา สิพฺพาเปติ วา, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๗๘) วุตฺตํ ติกปาจิตฺติยํฯ

๑๑๗๒. **อญฺญํ ปริกฺขาร**นฺติ อุปาหนตฺถวิกาทึฯ **สิพฺพโต**ติ เอตฺถ ‘‘สิพฺพาปยโต’’ติ อธิการโต ลพฺภติฯ สิกฺขมานสามเณริโย **สิกฺขมานาทิกา** นามฯ

๑๑๗๓. สิพฺพนกิริยาย อาปชฺชิตพฺพโต **กฺริยํ**ฯ

จีวรสิพฺพนกถาวณฺณนาฯ

๑๑๗๔-๕. **สํวิธายา**ติ ‘‘อชฺช ยาม, เสฺว ยามา’’ติอาทินา นเยน สํวิทหิตฺวาฯ ยถาห ‘‘อชฺช วา หิโยฺย วา ปเร วา คจฺฉามาติ สํวิทหตี’’ติ (ปาจิ. ๑๘๓)ฯ **มคฺค**นฺติ เอกทฺธานมคฺคํ, อนฺตมโส คามนฺตรมฺปิฯ **อญฺญตฺร สมยา**ติ ‘‘ตตฺถายํ สมโย, สตฺถคมนีโย โหติ มคฺโค สาสงฺกสมฺมโต สปฺปฏิภโย’’ติ (ปาจิ. ๑๘๒) วุตฺตกาลวิเสสา อญฺญตฺราติ วุตฺตํ โหติฯ สตฺถวาเหหิ วินา อคมนีโย มคฺโค **สตฺถคมนีโย** นามฯ โจรานํ สยิตนิสินฺนฏฺฐิตขาทิตปีตฏฺฐานานิ ยตฺถ ทิสฺสนฺติ, ตาทิโส มคฺโค **สาสงฺโก** นามฯ โจเรหิ หตมาริตฆาตวิลุตฺตมนุสฺสา ยตฺถ ปญฺญายนฺติ, โส **สปฺปฏิภโย** นามฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ ภิกฺขุนิยา สทฺธึ กตสํวิธานํ อวิราเธตฺวา ตาย เอกทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺชนกาเลติ อโตฺถฯ

อโญฺญ คาโม **คามนฺตรํ,** ตตฺถ โอกฺกมนํ อุปคมนํ **คามนฺตโรกฺกโม,** ตสฺมึ กเตติ อโตฺถฯ อคามเก อรเญฺญ อทฺธโยชนาติกฺกเม วาติ โยชนา, คามรหิตํ อรญฺญมคฺคมฺปิ ทฺวิคาวุตํ อติกฺกเนฺต วาติ อโตฺถฯ

๑๑๗๖. ‘‘อาปตฺติ โหตี’’ติ สามญฺญโต ทสฺสิตอาปตฺติยา เภทาเภทํ ทเสฺสตุมาห **‘‘เอตฺถา’’**ติอาทิฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปทวินิจฺฉเย, ปกรเณ วาฯ ทุกฺกฏํ ทีปิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อกปฺปิยภูมโฏฺฐ**ติ เอตฺถ **อกปฺปิยา ภูมิ** นาม อโนฺตคาเม ภิกฺขุนุปสฺสยทฺวารโกฏฺฐโกติ เอวมาทิฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สเจ ปน อโนฺตคาเม ภิกฺขุนุปสฺสยทฺวาเร รถิกาย, อเญฺญสุ วา จตุกฺกสิงฺฆาฏกหตฺถิสาลาทีสุ สํวิทหนฺติ, ภิกฺขุโน อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๘๒-๑๘๓)ฯ เอตฺถ จ จตุนฺนํ มคฺคานํ สมฺพนฺธฏฺฐานํ **จตุกฺกํ**ฯ ติณฺณํ มคฺคานํ สมฺพนฺธฏฺฐานํ **สิงฺฆาฏกํ**ฯ

๑๑๗๗. **กปฺปิยภูมิ** นาม ภิกฺขุนุปสฺสยาทิฯ ยถาห ‘‘สเจ อุโภปิ ภิกฺขุนุปสฺสเย วา อนฺตราราเม วา อาสนสาลาย วา ติตฺถิยเสยฺยาย วา ฐตฺวา สํวิทหนฺติ, อนาปตฺติฯ กปฺปิยภูมิ กิรายํฯ ตสฺมา เอตฺถ สํวิทหนปจฺจยา ทุกฺกฏาปตฺตึ น วทนฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๘๒-๑๘๓)ฯ เตเนวาห **‘‘น วทนฺตสฺส ทุกฺกฏ’’**นฺติฯ ‘‘น วทนฺติ อสฺสา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๑๑๗๘. **อุภยตฺถา**ติ อกปฺปิยภูมิยํ ฐตฺวา สํวิธาย คมเน, กปฺปิยภูมิยํ ฐตฺวา สํวิธาย คมเน จาติ อุภยวิกเปฺปฯ **คจฺฉนฺตเสฺสวา**ติ **เอว**กาเรน นิกฺขนฺตสฺส โชตกํฯ ยถาห ‘‘นิกฺขมเน อนาปตฺตี’’ติฯ **‘‘ภิกฺขุโน’’**ติ อิมินา ภิกฺขุนิยา อนาปตฺติภาวํ ทีเปติฯ อาปตฺติเขตฺตนิยมนตฺถมาห **‘‘อนนฺตรสฺสา’’**ติอาทิฯ

๑๑๗๙. **ตตฺราปี**ติ กปฺปิยภูมิอุปจาโรกฺกมเนปิฯ **อุทีริต**นฺติ มหาปจฺจริยํฯ ยถาห ‘‘มหาปจฺจริยํ วุตฺต’’นฺติฯ

๑๑๘๐. **อนฺตรา**ติ อตฺตโน นิกฺขนฺตคามสฺส, อนนฺตรคามสฺส จ เวมเชฺฌฯ ยถาห ‘‘คามโต นิกฺขมิตฺวา ปน ยาว อนนฺตรคามสฺส อุปจารํ น โอกฺกมติ, เอตฺถนฺตเร สํวิทหิเตปิ ภิกฺขุโน ทุกฺกฏ’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๘๒-๑๘๓)ฯ อิมสฺมึ สิกฺขาปเท กาลทฺวารมคฺคานํ วเสน ตโย

สเงฺกตวิสเงฺกตาติ เตสุ มคฺคทฺวารวิสเงฺกเตปิ อาปตฺติ โหเตวาติ ทเสฺสตุมาห **“ทฺวาร...เป. ... วุจฺจตี”**ติฯ กาลวิสเงฺกเต ปน อนาปตฺตึ วกฺขติฯ **อาปตฺติ** ปาจิตฺติฯ

๑๑๘๑. **อสํวิทหิเต กาเล**ติ ‘‘ปุเรภตฺตํ คมิสฺสามา’’ติอาทินา กตสํวิธานานํ ปจฺฉาภตฺตาทิ อสํวิทหิตกาลํ นาม, ตสฺมึฯ **ภิกฺขุเสฺสว วิธานสฺมิ**นฺติ ภิกฺขุนิยา สํวิธานํ วินา ภิกฺขุเสฺสว วิธาเน สติ อาปตฺติ ทุกฺกฏํฯ

๑๑๘๒. สมเย วิทหิตฺวา คจฺฉโต วา อสมเย วิทหิตฺวา วิสเงฺกเตน คจฺฉโต วา อาปทาสุ วิทหิตฺวา คจฺฉโต วา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **ตถา**ติ ‘‘วิทหิตฺวา คจฺฉโต อนาปตฺตี’’ติ อิทํ อติทิสติฯ

ตตฺถ **สมโย** นาม ยถาวุตฺตกาลวิเสโสฯ **วิสเงฺกโต** นาม กาลวิสเงฺกโต, ‘‘อสุกสฺมึ ทิวเส อสุกเวลาย คมิสฺสามา’’ติ สํวิทหิตฺวา คมนกาเล ตสฺส กาลสเงฺกตสฺส วิภวนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห ‘‘กาลวิสเงฺกเตเยว อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๘๕)ฯ **อาปทา** นาม รฏฺฐเภเท ชนปทานํ ปลายนกาโลฯ ยถาห ‘‘รฏฺฐเภเท จกฺกสมารุฬฺหา ชนปทา ปริยายนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสู’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๘๕)ฯ เอตฺถ จ **รฏฺฐเภเท**ติ รฏฺฐวิโลเปฯ **จกฺกสมารุฬฺหา**ติ อิริยาปถจกฺกํ, สกฏจกฺกํ วา สมารุฬฺหาฯ **อุมฺมตฺตกาทิโน**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ขิตฺตจิตฺตาทโย คหิตาฯ

๑๑๘๓. **กายวาจาทิกตฺตยา**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน จิตฺตํ คหิตํ, กายวาจาจิตฺตาติ วุตฺตํ โหติฯ

สํวิธานกถาวณฺณนาฯ

๑๑๘๔. อุทฺธํ ชวตีติ **อุชฺชวนี,** ปฏิโสตคามินี นาวา, ตํฯ อโธ ชวนโต **โอชวนี,** อนุโสตคามินี นาวา, ตํฯ **อภิรุเหยฺยา**ติ เอตฺถ ‘‘สํวิธายา’’ติ เสโสฯ ยถาห ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขุนิยา สทฺธึ สํวิธาย เอกํ นาวํ อภิรุเหยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๘๖)ฯ โลกสฺสาทสงฺขาตมิตฺตสนฺถเวน ตํ นาวํ อารุยฺห กีฬนจิตฺตํ ปุพฺพงฺคมํ กตฺวา อญฺญมญฺญํ สํวิธายาติ อโตฺถฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘โลกสฺสาทมิตฺตสนฺถววเสน กีฬาปุเรกฺขาโร สํวิทหิตฺวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๘๘)ฯ

๑๑๘๕. สคามตีรปเสฺสน คมเน คามนฺตรวเสน วา ปาจิตฺติ, อคามตีรปเสฺสน คมเน อทฺธโยชเน ปาจิตฺติ อทฺธโยชนาติเรเก ฐาเน คาเม วิชฺชมาเนปิ อวิชฺชมาเนปิฯ

๑๑๘๖. โยชนปุถุลาย นทิยา มเชฺฌน คจฺฉโต อทฺธโยชนวเสน อาปตฺติทสฺสนตฺถมาห **“ตถา”**ติอาทิฯ ‘‘อูนโยชนปุถุลาย นทิยา มชฺฌํ อุภยภาคํ ภชตีติ ตาทิสิกาย นทิยา มเชฺฌน คจฺฉนฺตสฺส คามนฺตรคณนาย, อทฺธโยชนคณนาย จ อาปตฺตี’’ติ วทนฺติฯ

๑๑๘๗. **ยถาสุขํ สมุทฺทสฺมิ**นฺติ เอตฺถ ‘‘คนฺตพฺพ’’นฺติ เสโสฯ **“สพฺพอฏฺฐกถาสู”**ติ อาทินา ยถาสุขคมนานุญฺญาย เหตุํ ทเสฺสติฯ อิมินาว อสนฺทมาโนทเกสุ วาปิตฬากาทีสุ อนาปตฺตีติ วิญฺญายติฯ

๑๑๘๘. **ติตฺถสมฺปาทนตฺถายา**ติ ปรติตฺถํ ปาเปตุํฯ **ตํ** นาวํฯ **ยุตฺตา**ติ นาวาปาชกาฯ

๑๑๘๙. **“ตถา”**ติ อิมินา ‘‘อนาปตฺติ ปกาสิตา’’ติ อิมํ สงฺคณฺหาติฯ อสํวิทหิตฺวา ภิกฺขุนิยา สทฺธึ เอกํ นาวํ อภิรุเหยฺย วา, **ติริยํ ตรณาย** ภิกฺขุนิยา สทฺธึ สํวิทหิตฺวาปิ เอกํ นาวํ

อภิรุเหยฺย วา, อาปทาสุ ภิกฺขุนิยา สทฺธึ สํวิทหิตฺวาปิ เอกํ นาวํ อภิรุเหยฺย วา, ตถา อนาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ

“อนนฺตรสโม”ติ อิมินา ‘‘อสํวิทหิเต กาเล’’ติอาทินา วุตฺตวินิจฺฉยํ สงฺคณฺหาติฯ อิธาปิ กาลวิสงฺเกเต อนาปตฺติ, ติตฺถนาวาวิสงฺเกเต อาปตฺติเยวฯ ยถาห ‘‘อิธาปิ กาลวิสงฺเกเตเนว อนาปตฺตี’’ติอาทิ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๙๑)ฯ ‘‘โลกสฺสาทมิตฺตสนฺถววเสน กีฬาปุเรกฺขาโร สํวิทหิตฺวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๘๘) วจนโต เกจิ ‘‘อิมํ สิกฺขาปทํ อกุสลจิตฺตํ โลกวชฺช’’นฺติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ กีฬาปุเรกฺขารตาย หิ อภิรุหิตฺวา คามนฺตโรกฺกมเน, อทฺธโยชนาติกฺกเม วา กุสลาพฺยากตจิตฺตสมงฺคีปิ หุตฺวา อาปตฺตึ อาปชฺชติฯ ยทิ หิ โส สํเวคํ ปฏิลภิตฺวา อรหตฺตํ วา สจฺฉิกเรยฺย, นิทฺทํ วา โอกฺกเมยฺย, กมฺมฏฺฐานํ วา มนสิ กโรนฺโต คเจฺฉยฺย, กุโต ตสฺส อกุสลจิตฺตสมงฺคิตา, เยนิทํ สิกฺขาปทํ ‘‘อกุสลจิตฺตํ, โลกวชฺช’’นฺติ วุจฺจติ, ตสฺมา ปณฺณตฺติวชฺชํ, ติจิตฺตนฺติ สิทฺธํฯ

นาวาภิรุหนกถาวณฺณนาฯ

๑๑๙๐. คิหิสมารมฺภํ หิตฺวา ภิกฺขุนิยา ปริปาจิตํ ภตฺตํ ญตฺวา ภุญฺชโต ภิกฺขุโน ปาจิตฺติ โหตีติ โยชนาฯ **ปริปาจิตํ** นาม ภิกฺขุโน สีลสุตาทิคุณํ กุลานํ วตฺวา นิปฺผาทิตํฯ ยถาห ‘‘ภิกฺขุนิยา ปริปาจิตํ, คุณปฺปกาสเนน นิปฺผาทิตํ ลทฺธพฺพํ กตนฺติ อโตฺถ’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๙๔)ฯ **คิหิสมารมฺภ**นฺติ ภิกฺขุนิยา ปริปาจนโต ปุเพฺพเยว คิหิปฏิยตฺตํฯ ยถาห ‘‘ภิกฺขุนิยา ปริปาจนโต ปฐมเมว ยํ คิหีนํ ปฏิยาทิตํ ภตฺต’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๙๔)ฯ วกฺขติ หิ ‘‘คิหิสมฺปาทิตมฺปิ วา วินา’’ติฯ

๑๑๙๑. ‘‘ตสฺสา’’ติ วกฺขมานตฺตา ‘‘ยํ โภชน’’นฺติ โยเชตพฺพํฯ **ตสฺสา**ติ ปญฺจธา วุตฺตสฺส โภชนสฺสฯ **สเพฺพสุ อโชฺฌหาเรสู**ติ สเพฺพสุ ปรคลกรณปฺปโยเคสุฯ

๑๑๙๒. ภิกฺขุนิยา ปริปาจิตํ ภุญฺชโต โทโสติ โยชนาฯ

๑๑๙๓. **อุโภสู**ติ ปริปาจิเตปิ อปริปาจิเตปิฯ **สพฺพตฺถา**ติ อิเมสุ ทฺวีสุ ปริภุญฺชโต อโชฺฌหารวเสเนว ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๑๑๙๕. ปญฺจโภชนํ ฐเปตฺวา อญฺญํ ปน ยํ กิญฺจิ ยาคุขชฺชผลาทิกํ ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

ปริปาจิตกถาวณฺณนาฯ

๑๑๙๗. อิทํ สพฺพํ ทสมํ สิกฺขาปทํ สมุฏฺฐานนยาทินา ทุติยานิยเตเนว สทิสํ มตนฺติ โยชนาฯ **อิทํ สิกฺขาปท**นฺติ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขุนิยา สทฺธึ เอโก เอกาย รโห นิสชฺชํ กเปฺปยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๑๙๙) วุตฺตํ รโหนิสชฺชสิกฺขาปทํฯ

รโหนิสชฺชกถาวณฺณนาฯ

ภิกฺขุนิวโคฺค ตติโยฯ

๑๑๙๘. **เอโก**ติ เอกทิวสิโกฯ **อาวสโถ ปิโณฺฑ**ติ ปุญฺญตฺถิเกหิ เอกํ ปาสณฺฑํ อนุทฺทิสฺส ยาวทตฺถํ ทาตุํ สาลาทีสุ ปญฺญตฺตํ ปญฺจสุ โภชเนสุ อญฺญตรํ โภชนํฯ ยถาห “อาวสถปิโณฺฑ นาม ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ โภชนํ สาลาย วา มณฺฑเป วา รุกฺขมูเล วา อโชฺฌกาเส วา อโนทิสฺส ยาวทโตฺถ ปญฺญโตฺต โหตี”ติ (ปาจิ. ๒๐๖)ฯ **อคิลาเนนา**ติ เอตฺถ “อคิลาโน นาม สโกฺกติ ตมฺหา อาวสถา ปกฺกมิตุ”นฺติ วุตฺต **ปทภาชนิยอฎฺฐกถายํ** “อทฺธโยชนํ วา โยชนํ วา คนฺตุํ สโกฺกตี”ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๐๖) วุตฺตตฺตา ตมฺหา อาวสถา อทฺธโยชนํ วา โยชนํ วา คนฺตุํ สมเตฺถน อคิลาเนนาติ อโตฺถฯ **ตโต อุทฺธ**นฺติ ทุติยทิวสโต อุตฺตริฯ

๑๑๙๙. อโนทิเสฺสว **ปญฺญเตฺต** ปิเณฺฑติ โยชนา, “อิเมสํเยว วา”ติ อญฺญตรํ ปาสณฺฑํ วา “เอตฺตกานํเยว วา”ติ ตตฺถ ปุคฺคลปริเจฺฉทํ วา อกตฺวา สพฺพสาธารณํ กตฺวา ปญฺญเตฺต อาวสถปิเณฺฑติ อโตฺถฯ **ยาวทเตฺถ** เอว ปิเณฺฑ ปญฺญเตฺตติ โยชนา, ยาวตา อโตฺถ กุจฺฉิปูรณาทิกํ ปโยชนเมตฺถ ปิเณฺฑติ วิคฺคโห, “เอตฺตกํ ทาตพฺพ”นฺติ อปริจฺฉินฺทิตฺวา “ภุญฺชนฺตานํ ยาวทตฺถํ ทาตพฺพ”นฺติ ปญฺญเตฺต ปิเณฺฑ เอวาติ อโตฺถฯ **ภุญฺชิตพฺพ**นฺติ กมฺมสาธนํ วา ภาวสาธนํ วาฯ “โภชน”นฺติ อชฺฌาหรณียํฯ **สกิ**นฺติ เอกวารํฯ **ตตฺถา**ติ อาวสเถฯ

๑๒๐๐. **ตสฺส** ปิณฺฑสฺสฯ **อโชฺฌหาเรสุ สเพฺพสู**ติ สเพฺพสุ อโชฺฌหารปฺปโยเคสุ กเตสุฯ **ตสฺส** อโชฺฌหารกสฺสฯ **ปาจิตฺติโย** ปโยคคณนายฯ

๑๒๐๑. “เอเกน กุเลน นาเนกฎฺฐานเภเทสุ ปญฺญเตฺต”ติ, “นานากุเลหิ วา นาเนกฎฺฐานเภเทสุ ปญฺญเตฺต”ติ จาติ โยชนาฯ “ปิเณฺฑ”ติ อธิกาโรฯ นานา จ เอโก จ **นาเนกา,** ฐานานํ เภทา **ฐานเภทา,** นาเนกา จ เต ฐานเภทา จาติ วิคฺคโห, เตสุฯ **เอกโภโค**ติ เอกปิณฺฑปริโภโคฯ **เอว**กาเรน ทุติยทิวสาทิปริโภคํ นิวเตฺตติฯ

๑๒๐๔. **คิลานสฺสา**ติ วุตฺตลกฺขเณน คิลาโน หุตฺวา ปุนปฺปุนํ ภุญฺชนฺตสฺส คจฺฉโต วา อาคจฺฉนฺตสฺส วา อนาปตฺตีติ โยชนา, อนฺตมโส อทฺธโยชนมฺปิ คจฺฉโต, คนฺตฺวา อาคจฺฉโต วา อนฺตรามเคฺค จ คตฎฺฐาเน จ เอกสฺมิํ ทิวเส ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห “โย คจฺฉโนฺต อนฺตรามเคฺค เอกทิวสํ, คตฎฺฐาเน จ เอกทิวสํ ภุญฺชติ, ตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ อาคจฺฉเนฺตปิ เอเสว นโย”ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๐๘)ฯ **โอทิสฺส ปญฺญเตฺต**ติ เอตฺถ “ภิกฺขู”ติ เสโสฯ ยถาห “ภิกฺขูนํเยว อตฺถาย อุทฺทิสิตฺวา ปญฺญโตฺต โหตี”ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๐๘)ฯ **ปริเตฺต**ติ อุทรปูรณาย อปฺปโหนเก โถเก โภชเนฯ ยถาห “ยาวทตฺถํ ปญฺญโตฺต น โหติ, โถกํ โถกํ ลพฺภติ, ตาทิสํ นิจฺจมฺปิ ปริภุญฺชิตุํ วฎฺฎตี”ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๐๘)ฯ **สกิ**นฺติ ยาวทตฺถํ ปญฺญตฺตํ วุตฺตนเยน เอกวารํ ภุญฺชโต อนาปตฺติฯ

๑๒๐๕. **ยาคุอาทีนี**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ปญฺจโภชนโต อเญฺญสํ อโชฺฌหรณียานํ คหณํฯ

อาวสถกถาวณฺณนาฯ

๑๒๐๖. วุตฺตา สมยา อญฺญตฺราติ โยชนา, “ตตฺถายํ สมโย, คิลานสมโย จีวรทานสมโย จีวรการสมโย อทฺธานคมนสมโย นาวาภิรุหนสมโย มหาสมโย สมณภตฺตสมโย”ติ (ปาจิ. ๒๑๗) วุตฺตา สตฺตวิธกาลา อญฺญตฺรฯ

ตตฺถ ยทา ปาทานํ ผลิตตฺตา น สโกฺกติ ปิณฺฑาย จริตุํ, อยํ **คิลานสมโย**ฯ อตฺถตกถินานํ ปญฺจ มาสา, อิตเรสํ กตฺติกมาโสติ อยํ **จีวรทานสมโย**ฯ ยทา จีวเร กริยมาเน กิญฺจิเทว

จีวเร กตฺตพฺพํ กโรติ, อยํ **จีวรการสมโย**ฯ ยทา อทฺธโยชนมฺปิ คนฺตุกาโม วา โหติ, คจฺฉติ วา, คโต วา, อยํ **อทฺธานคมนสมโย**ฯ **นาวาภิรุหนสมเย**ปิ เอเสว นโยฯ ยทา โคจรคาเม จตฺตาโร ภิกฺขู ปิณฺฑาย จริตฺวา น ยาเปนฺติ, อยํ **มหาสมโย**ฯ ยทา โย โกจิ ปพฺพชิโต ภตฺตน นิมนฺเตติ, อยํ **สมณภตฺตสมโย**ฯ คโณ กตโมติ อาห **“คโณ”**ติอาทิฯ

๑๒๐๗. คณโภชนํ นาม กินฺติ อาห **“ย”**นฺติอาทิฯ ยํ ปญฺจนฺนํ อญฺญตรํ นิมนฺตนโต, วิญฺญตฺติโต วา ลทฺธํ, ตํ อิธ โภชนนฺติ อธิเปฺปตํ โหตีติ โยชนาฯ **นิมนฺตนโต**ติ ‘‘โภชนาน’’นฺติอาทินา วกฺขมานปฺปกาเรน กตํ อกปฺปิยนิมนฺตนมาหฯ **วิญฺญตฺติโตปิ วา**ติ ‘‘สเจปี’’ติอาทินา วกฺขมานนเยน กตมกปฺปิยวิญฺญตฺติมาหฯ

๑๒๐๘-๑๑. **โภชนาน**นฺติ นิทฺธารเณ สามิวจนํ, ‘‘อญฺญตรสฺสา’’ติ เสโส, ‘‘โอทโน สตฺตุ กุมฺมาโส, มโจฺฉ มํสญฺจ โภชน’’นฺติ สงฺคหิตานํ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรสฺสฯ **นาม**นฺติ วกฺขมานํ โอทนาทินามํฯ ***ภิกฺขู* นิมเนฺตตี**ติ เอตฺถ ‘‘เอกโต, นานโต วา’’ติ เสโสฯ ยถาห ‘‘เอกโต นิมนฺติตาฯ นานโต นิมนฺติตา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๑๗-๒๑๘)ฯ **เอกโต นิมนฺตนํ** นาม สเพฺพสํ ภิกฺขูนํ เอกโต ฐิตานํ นิมนฺตนํฯ **นานโต นิมนฺตนํ** นาม ภิกฺขูนํ วิสุํ วิสุํ วสนฏฺฐานํ คนฺตฺวา วา เอกโต ฐิตฏฺฐานํ คนฺตฺวา วา อเนเกหิ นิมนฺตนํฯ ยถาห ‘‘จตฺตาริ ปริเวณานิ วา วิหาเร วา คนฺตฺวา นานโต นิมนฺติตา, เอกฏฺฐาเน ฐิเตสฺเยว วา เอโก ปุเตฺตน, เอโก ปิตราติ เอวมฺปิ นานโต นิมนฺติตา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๑๗-๒๑๘)ฯ

เววจนํ นาม โอทนาทิสพฺพปทานํ, สมฺปฏิจฺฉถาติอาทิกิริยาปทานญฺจ ปริยายวจนํฯ ***ภาสนฺตรํ*** นาม มาคธวจนโต อญฺญํ สีหฬทมิฬาทิโวหารนฺตรํฯ เววจเนหิ เอว วา ภาสนฺตเรน วา นิมเนฺตตีติ สมฺพโนฺธฯ

ตโต นิมนฺตนานนฺตรํฯ **นิมนฺตน**นฺติ ยถาวุตฺตํ อกปฺปิยนิมนฺตนํฯ **เอกโต คณฺหนฺตี**ติ อญฺญมญฺญสฺส ทฺวาทสหตฺถํ อมุญฺจิตฺวา ฐิตา วา นิสินฺนา วา เอกโต คณฺหนฺติฯ

“คณโภชนการณ”นฺติ อิทํ โภชนปจฺจยา ปาจิตฺติยํ เอวํ คหณมนฺตเรน น โหตีติ วุตฺตํฯ

๑๒๑๒. เอกโต, นานโต วาปิ ยํ คมนํ, โภชนมฺปิ วา, ตํ คณโภชเน น การณนฺติปิ วิญฺญู ภณนฺตีติ โยชนาฯ **เอกโต นานโต วาปี**ติ เอตฺถ ‘‘ฐิตา วา นิสินฺนา วา’’ติ เสโสฯ

๑๒๑๓-๔. **วิญฺญาเปตฺวา**ติ ‘‘อมฺหากํ จตุนฺนมฺปิ ภตฺตํ เทหี’’ติอาทินา เอกโต วา ‘‘มยฺหํ เทหิ, มยฺหํ เทหี’’ติ ปาเฏกฺกํ วา วิญฺญาเปตฺวาฯ **เอวมฺปี**ติ วิญฺญตฺติโตปิฯ

๑๒๑๕. **ทุวิธสฺสา**ติ นิมนฺตกสฺส, วิญฺญาปกสฺส จฯ

๑๒๑๖. สตฺตสฺวปิ สมเยสุ ภุญฺชตํ อนาปตฺตีติ โยชนา, ‘‘คณโภชน’’นฺติ ปกรณโต ลพฺภติ, ยถาวุเตฺตสุ คิลานาทีสุ สตฺตสุ กาเลสุ เลสํ วินา ภุญฺชนฺตานนฺติ อโตฺถฯ **“เอกโต”**ติ อิทํ ‘‘คเหตฺวา’’ติ อิมินา โยเชตพฺพํฯ **ภุญฺชต**นฺติ ภุญฺชนฺตานํฯ **ตถา**ติ ‘‘อนาปตฺตี’’ติ อิทํ ปจฺจามสติฯ

๑๒๑๗. อนุปสมฺปโนฺน จ จารี จ ปโตฺต จ อนิมนฺติโต จ **อนุปสมฺปนฺน…เป…. นิมนฺติตา,** เต จตุเตฺถ กตฺวาติ อโตฺถ , อนุปสมฺปนฺนํ วา ปิณฺฑจาริํ วา จตุตฺถสฺส ปตฺตํ วา อนิมนฺติตํ

วา จตุตฺถํ กตฺวา เอกโต คเหตฺวา ภุญฺชนฺตานํ คณเภโท มุนินา ปกาสิโต, คณสฺส อปริปุณฺณตา ทีปิตาติ วุตฺตํ โหติฯ ปิณฺฑาย จรติ สีเลนาติ ปิณฺฑจารี, โส อิธ ปุพฺพปทโลเปน **“จารี”**ติ วุตฺโต, ปิณฺฑปาติโกฯ โส หิ นิมนฺตนํ อสาทิยนฺโต คณโภชนโก คณขาทโก น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **ปโตฺต** นาม วิหาเร นิสีทิตฺวา จตุเตฺถน อตฺตนา ลทฺธพฺพโภชนตฺถาย เปสิโต ปโตฺตฯ **อนิมนฺติโต** นาม ปฐมํ อกปฺปิยนิมนฺตนาย นิมนฺติเต อนโนฺตคโธ อุปสมฺปโนฺนฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ **อปิ**-สโทฺท เหฎฺฐา ทสฺสิตํ ทฺวินฺนํ, ติณฺณํ วา วเสน วุตฺตวินิจฺฉยํ อเปกฺขติฯ

๑๒๑๘. **สมยลทฺธาน**นฺติ คิลานาทโย สตฺตสมยา ลทฺธา เยหิ เต สมยลทฺธา, เตสํ, นิทฺธารเณ สามิวจนํฯ ‘‘อญฺญตรสฺสา’’ติ เสโส, **“วเสนา”**ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ เนว คณเภโทติ โยชนาฯ สมยลทฺธกสฺส อตฺตโน อนาปตฺติภาวมนฺตเรน ตํ จตุตฺถํ กตฺวา คณโภชนํ คณฺหนฺตานํ ปน อาปตฺติสมฺภวโต อาห **“อาปตฺติ ปน เวทิตพฺพา”**ติฯ ยถาห **มหาปจฺจริยํ** ‘‘สมยลทฺธโก สยเมว มุจฺจติ, เสสานํ คณปูรกตฺตา อาปตฺติกโร โหตี’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๒๐)ฯ

๑๒๑๙. ปญฺจโภชเนสุ อญฺญตรสฺส นามํ คเหตฺวา นิมเนฺตตฺวา เตสฺเยว อญฺญํ ทิยฺยมานํ คณฺหนฺตสฺส วิสเงฺกตาภาวํ ทเสฺสตุมาห **“โภชนานญฺจา”**ติอาทิฯ **โภชนาน**นฺติ นิทฺธารเณ สามิวจนํ, อญฺญตรสฺส วเสนาติ วุตฺตํ โหติฯ **ตํ** วิสเงฺกตํ, โอทนาทีนํ นาเมน นิมเนฺตตฺวา ทิยฺยมานํ ยาคุอาทิํ คณฺหนฺตสฺส คณโภชนํ น โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๒๒๑. **“นิจฺจภตฺต”**นฺติ ธุวภตฺตํ วุจฺจติฯ ‘‘นิจฺจภตฺตํ คณฺหถา’’ติ วทนฺติ, พหูนมฺปิ เอกโต คเหตุํ วฎฺฎติฯ สลากภตฺตาทีสฺปิ เอเสว นโยฯ

คณโภชนกถาวณฺณนาฯ

๑๒๒๓-๔. **พหูหิ มนุสฺสเกหี**ติ วิสุํ วิสุํ นิมนฺติเตหิ อเนเกหิ มนุเสฺสหิฯ **ปญฺจสุ ยสฺส กสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘สหธมฺมิเกสู’’ติ เสโส, นิทฺธารเณ ภุมฺมํ, ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุ ยสฺส กสฺสจีติ อโตฺถฯ **“หิตฺวา”**ติอาทินา กิมาหาติ? ยสฺส วิกเปฺปติ, ตสฺมิํ สนฺนิหิเต ‘‘มยฺหํ ภตฺตปจฺจาสํ ตุยฺหํ ทมฺมี’’ติ สมฺมุขา วิกปฺปนวเสน วา ตสฺมิํ อสนฺนิหิเต ตสฺส นามํ คเหตฺวา ‘‘มยฺหํ ภตฺตปจฺจาสํ อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมี’’ติ อสมฺมุขา วิกปฺปนวเสน วา ปฐมนิมนฺตนาย วิกปฺปนํ หิตฺวา, ตํ อวิกเปฺปตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ

ภตฺตนฺติ เอตฺถ ‘‘โย ภุญฺชตี’’ติ เสโสฯ นิมนฺติโต โย ปจฺฉา นิมนฺติตํ ภตฺตํ ภุญฺชติ, ตสฺส ปาจิตฺติยนฺติ โยชนาฯ อุปฺปฎิปาฎิยา เอกสิตฺถมฺปิ ภุญฺชโต ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาติฯ กิํ วุตฺตํ โหติ? ปจฺฉา นิมนฺติตานํ โภชนํ ปฐมํ ภุญฺชิตฺวา ปฐมํ นิมนฺติตานํ โภชนํ ปจฺฉา ภุญฺชนฺตสฺส จ เอกปเตฺตเยว เหฎฺฐา ปฐมํ นิมนฺติตานํ โภชนํ ปกฺขิปิตฺวา อิตรํ อุปริ ปกฺขิปิตฺวา เหฎฺฐา หตฺถํ โอตาเรตฺวา เหฎฺฐา ฐิตโภชเน เอกสิตฺถมฺปิ ปฐมํ อภุญฺชิตฺวา อุปริ ฐิตํ ปฐมํ ภุญฺชนฺตสฺส จาติ วุตฺตํ โหติฯ เตเนว ยถา อุปฺปฎิปาฎิ น โหติ, ตถา มิสฺสีกตํ โภชนํ ภุญฺชนฺตสฺส น โทโสติ **มหาปจฺจริยํ** วินิจฺฉโย พฺยติเรกโต ทสฺสิโต โหติฯ ยถาห ‘‘เทฺว ตีณิ กุลานิ นิมเนฺตตฺวา เอกสฺมิํ ฐาเน นิสีทาเปตฺวา อิโต จิโต จ อาหริตฺวา ภตฺตํ อากิรนฺติ, สูปพฺยญฺชนํ อากิรนฺติ, เอกมิสฺสกํ โหติ, เอตฺถ อนาปตฺตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺต’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๒๙)ฯ

๑๒๒๕-๖. ปรมฺปรโภชนสฺส สรูปํ **ปทภาชเน** วุตฺตนเยน ทเสฺสตุมาห **“โภชนานมฺปี”**ติอาทิฯ เตสเมว ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ โภชนํ ปริภุญฺชตีติ โยชนาฯ **มเหสินา ปริ**

ทีปิตนฺติ **ปทภาชเน** ‘‘ปรมฺปรโภชนํ นาม ปญฺจนฺนํ โภชนาน’’นฺติอาทินา (ปาจิ. ๒๒๗) นเยน วุตฺตํฯ

๑๒๒๗. **ยตฺถา**ติ อเนเกหิ เอกภาชเน ปกฺขิเตฺต ยสฺมึ โภชเนติ วุตฺตํ โหติ เอเกเนว ทิเนฺน วิจารณาภาวาฯ **สพฺพเมกรสํ สิยา**ติ วิสุํ วิสุํ วิญฺญายมานรสํ อหุตฺวา เอกรสเมว โหติฯ

๑๒๓๐. **‘‘คาเมนา’’**ติ อิมินา คามฏฺฐาเยว วุตฺตาฯ **‘‘นิมนฺติตสฺส โทโส น วิชฺชตี’’**ติ อิทํ คามปูคนิคเมหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **คาม**-สเทฺทน ‘‘คามา วา อรญฺญา วา’’ติ (ปารา. ๙๑) เอตฺถ วิย นครมฺปิ สงฺคหิตํฯ **ปูโค** นาม วิสุํ วิสุํ สมูหา หุตฺวา ปุญฺญการิโน ธมฺมิกมนุสฺสาฯ **นิคโม** นาม สาปโณ มหาคาโมฯ สกลคาเมน นิมนฺติโต หุตฺวา สมฺปเตฺต ยตฺถ กตฺถจิ เคเห ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ **ปูคา**ทีสุปิ เอเสว นโยฯ ยถาห ‘‘สกเลน คาเมน เอกโต หุตฺวา นิมนฺติตเสฺสว ยตฺถ กตฺถจิ ภุญฺชโต อนาปตฺติฯ ปูเคปิ เอเสว นโย’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๒๙)ฯ **นิจฺจภเตฺต โทโส น วิชฺชตี**ติ อเนกฏฺฐานโต ทิยฺยมานํ นิจฺจภตฺตมฺปิ อุปฺปฏิปาฏิยา ภุญฺชนฺตสฺส น โทโสติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๒๓๑. กาโย วาจา กายวาจาจิตฺตนฺติ อิเมหิ อาปชฺชนํ กถินสมุฏฺฐานํ นามฯ **อิธ กฺริยํ** นาม โภชนํ, **อกฺริยํ** นาม ปฐมนิมนฺตนสฺส อวิกปฺปนํ, อิทํ ทฺวยเมวาห **‘‘โภชนญฺจาวิกปฺปน’’**นฺติฯ

ปรมฺปรโภชนกถาวณฺณนาฯ

๑๒๓๒-๓. **ปูวา**ติ อติรสาทโย รสาฯ **ปเหณกตฺถายา**ติ ปณฺณาการตฺถายฯ **ปฏิยตฺตา**ติ สมฺปาทิตาฯ **ปาเถยฺยตฺถายา**ติ คมิกสฺส สมฺพลตฺถายฯ ปฏิยตฺตา มนฺถา วาติ สมฺพโนฺธฯ **มนฺถา** นาม พทฺธสตฺตุอพทฺธสตฺตุติลตณฺฑุลาทโยฯ ยถาห ‘‘พทฺธสตฺตุอพทฺธสตฺตุติลตณฺฑุลาทิ สพฺพํ อิธ มโนฺถเตฺวว สงฺขํ คจฺฉตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๓)ฯ เย ปูวา, มนฺถา วาติ โยชนาฯ **หี**ติ นิปาตมตฺตํฯ **ตตฺถ** ปฏิยเตฺตสุ เตสุ ปูเวสุ วา มเนฺถสุ วาฯ **ภิกฺขุนา**ติ เอตฺถ ‘‘อากงฺขมาเนนา’’ติ เสโสฯ

ทฺวตฺติปตฺตาติ เทฺว วา ตโย วา ปตฺตาติ วิคฺคโหฯ **ปูรา**ติ มุขวฏฺฏิยา เหฏฺฐิมราชิสมํ ปุณฺณาฯ ยถาห ‘‘มุขวฏฺฏิยา เหฏฺฐิมเลขาย สมปูเร ปเตฺต คเหตฺวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๓)ฯ ‘‘ทฺวตฺติปตฺตา ปูรา’’ติ เจตฺถ ปริมาณํ ทสฺสิตํ, ปริมาณปริเมยฺยานํ อเภโทปจาเรน ปูวมนฺถา คเหตพฺพา ยถา ‘‘เทฺว ติโสฺส ตณฺฑุลนาฬิโย’’ติฯ ปูเวหิ วา สตฺตูหิ วาติ โยชนาฯ **สตฺตู**ติ พทฺธสตฺตุอพทฺธสตฺตูนํ คหณํ, อิมินาว ติลาทีนิ อุปลกฺขิตานิฯ ตติยปตฺตสฺส มุขวฏฺฏิยา เหฏฺฐาราชิยา อุทฺธํ กตฺวา ปกฺขิตฺตเญฺจตํ **‘‘ตโต อุตฺตริ’’**นฺติ อิมินา จ คยฺหติฯ ยถาห ‘‘สเจ ตติยํ ปตฺตํ ถูปีกตํ คณฺหาติ, ปูวคณนาย ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๓)ฯ

๑๒๓๗. **ตตฺถ** เตสุ ปูเวสุ วา มเนฺถสุ วา เทฺว เจ ปตฺตปูรา ลทฺธาติ โยชนาฯ เอโก ปตฺตปูโร ปทาตโพฺพติ โยชนาฯ **เอกโต**ติ เอกปตฺตปูรโต น ปทาตโพฺพติ โยชนา, กิญฺจิปิ อกามา น ทาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ ยถาห ‘‘เยน เอโก คหิโต, น เตน กิญฺจิ อกามา ทาตพฺพํฯ ยถารุจิ กาตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๓)ฯ เอวํ ททเนฺตน อาสนสาลาย วา อตฺตโน นิพทฺธวาสฏฺฐาเน วา ทิฏฺฐสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส สาธารณํ กตฺวา ทานมนฺตเรน น มิตฺตานเมว ทาตพฺพํฯ ยถาห ‘‘ยถามิตฺตํ ปน ทาตุํ น ลพฺภตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๓)ฯ

๑๒๓๘-๙. อปเหณกํ อปาเถยฺยํ เทนฺตานนฺติ สมฺพนฺโธฯ ยถาห ‘‘น ปเหณกตฺถาย น ปาเถยฺยตฺถาย ปฏิยตฺตํ เทนฺตี’’ติ (ปาจิ. ๒๓๕)ฯ **ตโต**ติ ปเหณกปาเถยฺยโตฯ **วา**-สเทฺทน อิธ อวุตฺตํ ‘‘คมเน ปฏิปฺปสฺสเทฺธ เทนฺตี’’ติ (ปาจิ. ๒๓๕) **อนาปตฺติวาเร** วุตฺตํ สงฺคณฺหาติฯ **ตทูนก**นฺติ ตโต ทฺวตฺติปตฺตโต อูนกํฯ ยถาห ‘‘อูนกทฺวตฺติปตฺตปูเร ปฏิคฺคณฺหาตี’’ติ (ปาจิ. ๒๓๕)ฯ อปาเถยฺยาทิอตฺถาย ปฏิยาทิตนฺติ สญฺญาย ปาเถยฺยาทึ คณฺหนฺตสฺสาปิ อาปตฺติเยว อจิตฺตกตฺตา สิกฺขาปทสฺสฯ อตฺตโนเยว คหณตฺถํ ‘‘อิมสฺส หเตฺถ เทหี’’ติ วจเนนาปิ อาปชฺชนโต วจีกมฺมํฯ

กาณมาตุกถาวณฺณนาฯ

๑๒๔๐. **อเนฺญูนา**ติ ตทฺธิตโลเปน นิเทฺทโส, อญฺญตเรนาติ อโตฺถ, ปวาริโตติ สมฺพนฺโธฯ **โภชนาน**นฺติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **ปวาริโต**ติ ‘‘คณฺหถ ภเนฺต ยาว อิจฺฉถา’ติ เอวํ ยาว ทตฺถปวารณาย, สยญฺจ ‘อลํ อาวุโส โถกํ โถกํ เทหี’ติ เอวํ ปฏิเกฺขปปวารณายา’’ติ **อฎฺฐกถาย** วุตฺตปฺปการทฺวเยน ปวาริโตติ อโตฺถ ฯ วิกปฺปทฺวเย ปการทฺวเย ปวาริต-สเทฺท วร-ธาตุสฺส ปตฺถนวารณตฺถวเสนายมโตฺถ เวทิตโพฺพ, ‘‘ปาจิตฺติ อนติริตฺต’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **‘‘อนติริตฺตํ โภชน’’**นฺติ วิเสสิตพฺพมเปกฺขิตฺวา **‘‘อเนฺญูนา’’**ติ เอตฺถ วิภตฺติํ วิปริณาเมตฺวา ‘‘ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ โภชน’’นฺติ โยเชตพฺพํ, วกฺขมาเน อนติริตฺตกตโภชนนิเทฺทเส วุเตฺตสุ ปญฺจสุ โภชเนสุ อญฺญตรํ โภชนนฺติ อโตฺถฯ ‘‘ขาทนียํ วา โภชนียํ วา’’ติ (ปาจิ. ๒๓๖, ๒๓๘) สห เทสิตตฺตา เอกโยคญาเยน ‘‘ขาทนียํ วา’’ติ จ คเหตพฺพํฯ ปญฺจ โภชนานิ, กาลิกตฺตยญฺจ ฐเปตฺวา สพฺพํ ยาวกาลิกํ ขาทนียนฺติ วุตฺตํฯ

๑๒๔๑. **อสน**นฺติ เอตฺถ วิปฺปกตโภชนํ ทิสฺสติ, ภุญฺชมาโน เจ ปุคฺคโล โหติ, โภชนกิริยานุปจฺฉินฺนา วตฺตตีติ อโตฺถฯ **โภชน**นฺติ ปวารณปโหนกโอทนาทิ หตฺถาทีสุ ทิสฺสติฯ **หตฺถปาโส**ติ ปวารณปโหนกํ โภชนํ ทาตุํ อภิหริตฺวา ฐิโตกาโส อฑฺฒเตยฺยหตฺถปฺปมาโณ โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ อภิหรณํ **อภิหาโร,** โส เอว **อภิหารตา,** ตถา ทาตุํ ฐิตสฺส กาเยน กโต อภิหาโร ทิสฺสตีติ วุตฺตํ โหติฯ **กายวาจาปฏิเกฺขโป**ติ ตถา อภิหเฎ โภชเน ปฏิคฺคาหกสฺส หตฺถวิการาทิโก กายิโก วา ‘‘อล’’นฺติอาทิโก วาจสิโก วา ปฏิเกฺขโป ปญฺญายตีติ อโตฺถฯ

๑๒๔๒. **นิปฺปปเญฺจนา**ติ สห วาสนาย ปหีนตณฺหาทิปปญฺจตฺตยรหิเตน ตถาคเตนฯ

๑๒๔๓. **ตตฺถา**ติ โอทนาทีสุฯ **สตฺตนฺน**นฺติ ‘‘สาลี’’ติอาทินา วกฺขมานานุรูปานํฯ

๑๒๔๔. **โอทโก**ติ อุทเก ภโวฯ **เอตฺถา**ติ ปญฺจงฺคปวารณายฯ **อยํนิจฺฉโย**ติ วกฺขมานวิธิปฺปการํ วินิจฺฉยํ ทเสฺสติฯ

๑๒๔๕. **สาลี**ติ สพฺพสาลิชาติฯ **วีหี**ติ สพฺพวีหิชาติฯ **กงฺคู**ติ เสตรตฺตกาฬเภทา สพฺพา กงฺคุชาติฯ **วรโก** เสตวรโกฯ **ธเญฺูน** สมฺภตปุญฺญสมฺภาเรน ภควตาฯ

๑๒๔๖. **ติณ**นฺติ ติณพีชเมว วุตฺตํฯ **ทีปิตํ** สงฺคหิตํฯ **วรกโจรโก**ติ สุขุมวรโกฯ

๑๒๔๘. องฺคสมฺปตฺติํ ทเสฺสตุมาห **‘‘หเตฺถนา’’**ติอาทิฯ

๑๒๔๙. **ตนู**ติ ตนุกาฯ

๑๒๕๐. **น รกฺขติ** ปวารณํฯ

๑๒๕๑-๒. **ธญฺญรสาทีนีติ อาทิ**-สเทฺทน ทธิอาทโย คหิตาฯ **อาโรเปตฺวาติ** อุทฺธนํ อาโรเปตฺวาฯ **ผลนฺติ** เอลาฬุกาทิผลํฯ **ปณฺณนฺติ** สูปสากํฯ **กฬีรนฺติ** เวฬุอาทีนํ กฬีรํฯ **พหูนีติ** เตสเมว วิเสสนํฯ **ตตฺถ จาติ** ปกฺขิตฺตปณฺณาทิมฺหิ ตกฺกาทิเกฯ **โอธึ ทเสฺสตีติ** เอตฺถ ‘‘ปริโภคกาเล’’ติ เสโสฯ **สญฺชเนตีติ** เอตฺถ ‘‘ผลาทิยาคู’’ติ ลพฺภติฯ

๑๒๕๓-๔. **รเสติ** มํสาทิรเสฯ ‘‘ยาคุํ คณฺหถา’’ติ วา ‘‘ยาคุ’’นฺติ วา วตฺวาติ โยเชตพฺพาฯ **ยาคุ สงฺคหิตาติ** เอตฺถ โอธิปญฺญายนอปญฺญายนวิกปฺปทฺวเย ยาคุยา สโม วินิจฺฉโยติ อธิปฺปาโยฯ

๑๒๕๕. **ฉุปนฺตีติ** สมฺผุสนฺติฯ ฉุป สมฺผเสฺสติ ธาตุ, ปกฺขิปนฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห ‘‘ยตฺถ มจฺฉมํสํ ปกฺขิปนฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙)ฯ สาสปมตฺตมฺปิ มจฺฉมํสํ วา สเจ ปญฺญายตีติ โยชนาฯ **ปวารณนฺติ** เอตฺถ ‘‘ชเนตี’’ติ เสโสฯ **ยาคุยาติ** ปทํ ปจฺจตฺตวเสน วิปริณาเมตฺวา ยาคุ ชเนตีติ โยเชตพฺพํฯ

๑๒๕๖. **สํสโฏฺฐติ** ปริสฺสาวิโต น สญฺชเนตีติ โยชนาฯ

๑๒๕๗. สพฺพโส ฐเปตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ มํสาทิปกฺขิตฺตโอทนาทิปฺปกรณาวเสสโต องฺคํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สพฺพโส’’**ติฯ สพฺพโส น ปวาเรตีติ โยชนาฯ **เวฬุตณฺฑุลนฺติ** เวฬุวีหีนํ ตณฺฑุลํฯ **อาทิ**-สเทฺทน กนฺทมูลํ สงฺคหิตํฯ ยถาห ‘‘เวณุตณฺฑุลาทีหิ วา กนฺทมูลผเลหิ วา เยหิ เกหิจิ กตภตฺต’’นฺติฯ

๑๒๕๘. **ตโตติ** สาลิอาทิโต, เวฬุอาทิโต จ, ตโต นิพฺพตฺตา ปุถุกา วาติ อโตฺถฯ **ตาหีติ** ปุถุกาหิฯ **สุทฺธาติ** ปุถุกาทีหิ อมิสฺสา น ปวาเรนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ

๑๒๕๙. **ภฏฺฐานนฺติ** ภชฺชิตานํฯ สตฺตูหิ สงฺคหิตํ **สตฺตุสงฺคหิตํ**ฯ

๑๒๖๑. **สตฺตูนํ โมทโกติ** สตฺตุพทฺธํ, พทฺธสตฺตูติ อโตฺถฯ

๑๒๖๓. **เตเหวาติ** ลาเชหิ เอวฯ **สุทฺธํ ขชฺชกํ วาติ** วกฺขมานนเยน มจฺฉาทีหิ อสมฺมิสฺสํ ขชฺชกํฯ

๑๒๖๔. **‘‘ปูริต’’**นฺติอาทินา ตพฺพิปริยายํ ทเสฺสติฯ **ตนฺติ** กุณฺฑกาทิฯ

๑๒๖๖. **อกปฺปิยํ** มํสํฯ **อวตฺถุตฺตาติ** อกปฺปิยมํสานํ วาเรตพฺพตฺตา ปวารณาย อวตฺถุตฺตาฯ

๑๒๖๗. **วตฺถุกตฺตาติ** กปฺปิยมํสสฺส ปวารณาย วตฺถุภูตตฺตาฯ **ปวาเรตีติ** เอตฺถ ‘‘ขาทิยมานสฺส จ มํสตฺตา’’ติ เสโส ทฏฺฐโพฺพฯ ยถาห ‘‘ยํ ปน ขาทติ, ตํ กิญฺจาปิ ปฏิกฺขิปิตพฺพฏฺฐาเน ฐิตํ, ขาทิยมานํ ปน มํสภาวํ น ชหตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙)ฯ

๑๒๖๘. **กิญฺจิ กปฺปิยโภชนนฺติ** ปญฺจสุ โภชเนสุ ยํ กิญฺจิ กปฺปิยโภชนํฯ

๑๒๖๙. **อกปฺปิยํ มํสํ อญฺญ**นฺติ อกปฺปิยมํสโต อวเสสํ กุลทูสนาทิวเสน อุปฺปนฺน โภชนํ คหิตํฯ ยถาห ‘‘กุลทูสนเวชฺชกมฺมอุตฺตริมนุสฺสธมฺมาโรจนสาทิตรูปิยาทีหิ นิพฺพตฺตํ พุทฺธปฏิกุฏฺฐํ อเนสนาย อุปฺปนฺนํ อกปฺปิยโภชนํ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรตี’’ติฯ

๑๒๗๐-๑. อสนํ โภชนนฺติ องฺคทฺวเย วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สเจ อโชฺฌหฏ’’**นฺติ อาทิฯ **อโชฺฌหฏ**นฺติ ปรคลคตํ โหติฯ **‘‘ปเตฺต’’**ติ อิมินา ถาลกาทิภาชนญฺจ คหิตํฯ กตฺถจิ โภชนํ นตฺถีติ โยชนาฯ ปเตฺต, หเตฺถ, มุเข วา ยตฺถ กตฺถจิ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ กิญฺจิ น วิชฺชติ, คนฺธมตฺตํ ปญฺญายตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๒๗๒. **อาทายา**ติ เอตฺถ ‘‘อญฺญตฺร ภุญฺชิตุ’’นฺติ เสโสฯ ‘‘โยปิ อญฺญตฺร คนฺตฺวา ภุญฺชิตุกาโม มุเข ภตฺตํ คิลิตฺวา เสสํ อาทายา’’ติอาทินา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) **มหาปจฺจริยฏฺฐกถายํ** วุตฺตวจนสฺส ปมาณตฺตา อาห **‘‘น ปวาเรตี’’**ติฯ

๑๒๗๓. ‘‘มุเข ภตฺตํ คิลิตํ, หเตฺถ ภตฺตํ วิฆาสาทสฺส ทาตุกาโม, ปเตฺต ภตฺตํ ภิกฺขุสฺส ทาตุกาโม, สเจ ตสฺมิํ ขเณ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) เอวมาคตํ **กุรุนฺทฏฺฐกถํ** สงฺคเหตุํ ‘‘มุเข จ ภตฺต’’นฺติอาทิวจนโต จ ‘‘อสนสฺส อุปเจฺฉทา’’ติอาทินา วกฺขมานาย ยุตฺติยา อสนาวสาเน ยุชฺชมานตฺตา จ อิมิสฺสา คาถาย ‘‘โภตฺตุกาโม’’ติ ปาฐํ อคฺค เหตฺวา **‘‘ทาตุกาโม’’**ติ ปาโฐ คเหตโพฺพฯ

๑๒๗๔. **‘‘อสนสฺส อุปเจฺฉทา’’**ติ อิมินา ตสฺมิํเยว อาสเน ยถานิสินฺนเนว กาตเพฺพ อสเน อาสาวเจฺฉโท ทีปิโตฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ตสฺมิํ ปน อาสเน น ภุญฺชิตุกาโม, วิหารํ ปวิสิตฺวา ภุญฺชิตุกาโม, อญฺญสฺส วา ทาตุกาโม’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙)ฯ **กุรุนฺทฏฺฐกถายํ** ตสฺส วินิจฺฉยสฺส ทสฺสิตตฺตา **‘‘มหาปญฺญา’’**ติ กุรุนฺทฏฺฐกถาจริยํ สนฺธายาหฯ **การณาการณญฺญุโน**ติ ‘‘ปวารณสฺส อิทํ การณํ, อิทํ อการณ’’นฺติ ชานนฺตาฯ ‘‘การณาการณญฺญุนา’’ติ กตฺถจิ โปตฺถเก ลิขนฺติฯ ตตฺถ มหาปญฺญา การณาการณญฺญุโน อาจริยา อสนสฺส…เป.… โสติ หิ การณํ กถยนฺตีติ โยชนาฯ

๑๒๗๕. หตฺถปาสเงฺค วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘คณฺหโต…เป.… ปสาริต’’**นฺติฯ **คณฺหโต**ติ เยน อิริยาปเถน สมนฺนาคโต หุตฺวา คณฺหาติ, เอวํ คณฺหโตฯ **ปจฺฉิมํ องฺค**นฺติ ทายเกน ทินฺนสฺส ปฏิคฺคาหกสฺส โย อวยโว ปรภาเค โหติ , ตํ ฐานาทิอิริยาปถสมนฺนาคตสฺส ปฏิคฺคาหกสฺส ปณฺหิอาทิํ ปจฺฉิมํ องฺคํฯ ทททโต ปสาริตํ หตฺถํ วินา ปุริมํ องฺคนฺติ โยชนาฯ **ปสาริตํ หตฺถ**นฺติ เอตฺถ ‘‘ทาตุ’’นฺติ เสโสฯ **อุภินฺน**นฺติ เอตฺถ ‘‘อนฺตเร’’ติ เสโสฯ ปฏิคฺคาหกทายกานํ ปจฺฉิมปุริมานํ อุภินฺนํ องฺคานํ อนฺตเร โอกาเสฯ อฑฺฒํ อุปฑฺฒํ หตฺถํ เตยฺยํ ตติยํ ยสฺสาติ วิคฺคโห, อติเรกวิทตฺถิทฺวิรตนปฺปมาณนฺติ อโตฺถฯ

๑๒๗๖. อภิหารเงฺค วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ตสฺมิ’’**นฺติอาทิฯ อฑฺฒเตยฺย **ตสฺมิํ ฐาเน** ฐตฺวาติ โยชนา, ทฺวิรตนวิทตฺถิปมาเณ ตสฺมิํ ฐาเน ฐตฺวาติ อโตฺถฯ **อภิหฏ**นฺติ อุปนีตํฯ **ตาทิส**นฺติ อภิหฏสทิสํ, ปวารณปโหนกานํ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรนฺติ อโตฺถฯ

๑๒๗๗-๘. **อาธารเก วาปี**ติ วลยาทิปตฺตาธารเกปิฯ **อูรูสู**ติ ทฺวินฺนํ อูรูนํ มเชฺฌ, อเงฺกติ อโตฺถฯ **อาหริตฺวา**ติ อภิหริตฺวาฯ **ภตฺตํ คณฺหาตี**ติ เอตฺถ ‘‘อิโต’’ติ เสโส, ‘‘อิโต ภตฺตํ คณฺหา’’ติ อนนฺตเร นิสิโนฺน จ ภาสตีติ โยชนาฯ **ภตฺต**นฺติ อุปลกฺขณํ, ปญฺจสุ โภชเนสุ ยํ กิญฺ

จีติ อโตฺถฯ **ตนฺ**ติ ตถา คณฺหิตุํ วุตฺตภตฺตาทิโภชนํฯ **อภิหารสฺส จา**ติ เอตฺถ **จ**-สโทฺท ปทปูรณโตฺถ, เอวการโตฺถ วา, อภาวา เอวาติ โยชนาฯ

๑๒๗๙. **"ภตฺตปจฺฉิ"**นฺติ อิทํ อุปลกฺขณํฯ

๑๒๘๐. **ทียมาเน**ติ เอตฺถ ''โภชเน''ติ เสโสฯ **อิตโร**ติ หตฺถปาเส นิสิโนฺนฯ อภิหารงฺคสฺส อภาวา โส **น ปวาริโต**ติฯ

๑๒๘๑. ปฎิเกฺขปเงฺค วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **"กาเยนา"**ติอาทิฯ วาจาภิหารสฺส อนงฺคตฺตา อาห **"กาเยนาภิหฎ"**นฺติฯ ยถาห ''วาจาย อภิหฎํ ปฎิกฺขิปโต ปวารณา นตฺถี''ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙)ฯ อภิหฎโภชนํ ปฎิกฺขิปิตุํ องฺคุลิโย วา หตฺถํ วา หตฺถคตสฺส กสฺสจิ จลนาทึ ยํ กญฺจิ กายวิการํ กโรโนฺต, ภมุํ อุกฺขิปโนฺต, กุชฺฌิตฺวา โอโลเกโนฺต วา กาเยน ปฎิกฺขิปตีติ วุจฺจติฯ ''อล''นฺติ วา ''น คณฺหามี''ติ วา ''อาคเมหี''ติ วา ''อธิวาเสหี''ติ วา ''มา อากิรา''ติ วา ''อปคจฺฉาหี''ติ วา เอวมาทิกํ วทโนฺต วาจาย ปฎิกฺขิปตีติ วุจฺจติฯ

๑๒๘๒-๓. **อากิรา**ติ เอตฺถาปิ ''อิติ จา''ติ โยเชตพฺพํฯ เอวํ วทนฺตสฺส นิวาเรตุกามตาจิเตฺต สติปิ นิวารณวจเนน โหนฺตํ ปวารณํ อากิราติอาทิวิธิวจเน น โหตีติ อาห **"น ปน'นฺติ ปวารณา"**ติฯ ปวารณา ปน น อตฺถีติ โยชนาฯ

๑๒๘๔. ''รสํ คณฺหถา''ติ วเทติ สมฺพโนฺธฯ **ตํ สุตฺวา**ติ ตํ วจนํ สุตฺวาฯ

๑๒๘๕. **"สาร"**นฺติ อิทํ วณฺณภณนมตฺตํฯ **"อิท"**นฺติ สามเญฺญน มจฺฉมํสํ วทติ, ปวารณงฺคํ โหติฯ **มจฺฉรสํ มํสรส**นฺติ เอตฺถ ทฺวนฺทสมาสสฺสปิ สมฺภวโต ''มจฺฉํ, มํสํ คณฺหา''ติ จ วุตฺตํ โหติ, ตญฺจ องฺคํ โหติฯ

๑๒๘๖. ''รสํ คณฺหา''ติ วุเตฺต ปนสฺส วิกปฺปสฺส อภาวา ปวารณสฺส องฺคํ น โหติฯ เตน วาห **"อตฺถิ จ มํสํ เจ"**ติฯ

๑๒๘๗. **มุหุตฺตํ อาคเมหี**ติ กญฺจิ กาลํ โอโลเกหิฯ

๑๒๘๘. **ปนสาทีหี**ติ **อาทิ**-สเทฺทน เวตฺตงฺคาทีนํ คหณํฯ

๑๒๙๐. **มจฺฉสูปํ มํสสูป**นฺติ เอตฺถ สมาสวิกปฺปา ''มจฺฉรสํ มํสรส''นฺติ เอตฺถ วิย ทฎฺฐพฺพาฯ

๑๒๙๑. **กรมฺพก**นฺติ มจฺฉมํเสน วา อเญฺญน วา มิสฺสเสฺสว สูปวิเสสสฺส นามํฯ เตเนว จ ''มํสกรมฺพกํ คณฺหถ, มจฺฉกรมฺพกํ คณฺหถา''ติ วุเตฺต นิเสเธน ปวารณา โหติ, ''กรมฺพกํ คณฺหถา''ติ วุเตฺต อนิยตวจนตฺตา น โหติฯ กพฬีรสูปาทีหิ สมานวินิจฺฉยภาวํ ทเสฺสตุมาห **"เอเสว นโย วุโตฺต"**ติฯ

๑๒๙๒. **วุตฺตสฺมิ**นฺติ วุเตฺตฯ

๑๒๙๓. **เยนา**ติ ภเตฺตนฯ **อาปุจฺฉิโต**ติ ''คณฺหถา''ติ วุโตฺตฯ **ตสฺส** ภตฺตสฺสฯ **อตฺถิตาย** ยาคุยา วิชฺชมานตฺตาฯ **อิติ การณ**นฺติ อิทํ ปวารณการณํฯ

๑๒๙๔. ‘‘ยาคุมิสฺสกํ คณฺหา’’ติ วุเตฺต สา ยาคุ **ตตฺถ** ตสฺมึ อภิหเฏ ภาชเน ปกฺขิตฺตภเตฺตน สมา วา พหุตรา วา เจ โหติ, **โส** เอวํ วตฺวา อภิหฏํ ปฏิเกฺขปํ ภิกฺขุ น ปวาเรติ กิราติ โยชนาฯ **กิรา**ติ อรุจึ สูเจติฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘การณํ ปน ทุทฺทส’’นฺติฯ

๑๒๙๕. **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพอฎฺฐกถาสุฯ

๑๒๙๖. **วิสุํ กตฺวา**ติ เอกสิตฺถมฺปิ ยถา น โหติ, ตถา รสํ วา ขีรํ วา ภตฺตโต วิโยเชตฺวาฯ

๑๒๙๗. **คจฺฉเนฺตเนวา**ติ ยาว โภชนนิฎฺฐานํ, ตาว คจฺฉเนฺตเนวฯ ยถาห ‘‘คจฺฉเนฺตน นทิปูรํ ปเตฺตนปิ อฎฺฐตฺวา นทิตีเร คุมฺพํ ปริกฺขิปิตฺวา วิจรเนฺตน นาวํ วา เสตุํ วา อารุเฬฺหน อฎฺฐตฺวา วเฏฺฎตฺวา วิจรเนฺตนา’’ติฯ

๑๒๙๘. **โส**ติ คจฺฉโนฺตฯ **ตโต**ติ ฐานโต, คมนอิริยาปถสฺส วิโกปิตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ

๑๒๙๙. **อาสนํ อวิจาเลตฺวา**ติ นิสชฺชาวเสน ผุฎฺฐฎฺฐานํ อจาเลตฺวา, อนุฎฺฐหิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อทินฺนาทาเน วิย ฐานาจาวนํ คเหตพฺพ’’นฺติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ

๑๓๐๐. **ตโต**ติ ปวาริตกาลโต อุทฺธํ, **ตโต** นิสินฺนฎฺฐานโต วาฯ อิโต, เอโตฺต วาฯ **อีสกมฺปิ สํสริตุ**นฺติ นิสินฺนฎฺฐานโต อิโต จิโต จ โถกมฺปิ สํสริตุํ, อปคนฺตุนฺติ อโตฺถฯ

๑๓๐๑. **สพฺพตฺถา**ติ ปีฐกาทิสํหาริเม สพฺพสฺมึ อาสเนฯ **‘‘วินยญฺญุนา’’**ติ อิมินา ‘‘สเจ ปน นํ สห มเญฺจน อุกฺขิปิตฺวา อญฺญตฺร เนนฺติ, วฎฺฎตี’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) **อฎฺฐกถายํ** ‘‘ปีฐกาทีสุปิ อยเมว วินิจฺฉโย’’ติ วุตฺตภาวํ ชานเนฺตนาติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๓๐๒. **นิปชฺชิตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘ปริวตฺตเนฺตน เยน ปเสฺสน นิปโนฺน, ตสฺส ฐานํ นาติกฺกเมตพฺพ’’นฺติ วจนโต ปุพฺพสยิตฎฺฐานํ อวิชหิตฺวา สยิตฺวาเยวาติ อโตฺถฯ **ตเถวา**ติ อุกฺกุฎิโกหุตฺวาวาติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘ตสฺส ปน เหฎฺฐา ปลาลปีฐํ วา กิญฺจิ วา นิสีทนกํ ทาตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

๑๓๐๓. อติริตฺตํ กโรเนฺตน สิกฺขุนา ภาชนํ โอนเมตฺวาน โภชเน ทสฺสิเต อถ ‘‘อลเมตํ สพฺพ’’นฺติ วตฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ ตตฺถ **อติริตฺตํ กโรเนฺตนา**ติ ‘‘อติริตฺตํ นาม กปฺปิยกตํ โหติ, ปฏิคฺคหิตกตํ โหติ, อุจฺจาริตกตํ โหติ, หตฺถปาเส กตํ โหติ, ภุตฺตาวินา กตํ โหติ, ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อาสนา อวุฎฺฐิเตน กตํ โหติ, ‘อลเมตํ สพฺพ’นฺติ วุตฺตํ โหติ, คิลานาติริตฺตํ โหตี’’ติ (ปาจิ. ๒๓๙) วุเตฺตสุ อฎฺฐสุ อากาเรสุ อนฺตํ วินา ปุริเมหิ สตฺตหิ วินยกมฺมากาเรหิ อติริตฺตํ กโรเนฺตนาติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห ‘‘อิเมหิ สตฺตหิ วินยกมฺมากาเรหิ ยํ อติริตฺต’’นฺติอาทิ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙)ฯ

อิธ อติริตฺตํ กาตุํ อภิหฎโภชนํ กปฺปิยญฺจ นาม โหติ, กปฺปิยกเตน สิงฺคิเวรลสุณาทิวตฺถุนา ยุตฺตตาย จ อกปฺปิยมํสาภาเวน จ กุลทูสนาทีหิ อนุปฺปนฺนภาเวน จ กตญฺจ นาม โหติฯ ‘‘อลเมตํ สพฺพ’’นฺติ อติริตฺตกตภาวโต เอวํ กปฺปิยญฺจ ตํ กตํ จาติ **กปฺปิยกต**นฺติ วุตฺตํ โหติฯ เอวมุปริปิ **กต**-สทฺทสฺส อโตฺถ จ สมาสวิคฺคโห จ เวทิตโพฺพ ฯ อวสิฎฺฐปเทสุ ภิกฺขุนา ปฏิคฺคหิตํ **ปฏิคฺคหิตํ** นามฯ ตํ การาเปตฺวา อาคเตน ภิกฺขุนา โถกํ อุจฺจาเรตฺวา, โอตาเรตฺวา วา ทสฺสิตํ **อุจฺจาริตกตํ** นามฯ กปฺปิยํ การาเปตุมาคตสฺส อฑฺฒเตยฺยหตฺถปฺปมาณหตฺถปาสพฺภนฺตรคเตน อติริตฺตกตํ **‘‘หตฺถปาเส กต’’**นฺติ วุจฺจติฯ อนฺตมโส ปวารณชนกํ ยํ กิญฺจิ

โภชนํ กุสเคฺคนาปิ คเหตฺวา ภุตฺตตฺตา **ภุตฺตาวินา**ฯ ยถาห ‘‘ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ โภชนํ อนฺตมโส กุสเคฺคนาปิ ภุตฺตํ โหตี’’ติฯ ภุญฺชโนฺต ปวาริโต หุตฺวา โย อาสนํ น โกเปติ, โส ภุตฺตาวี ปวาริโต ‘‘อาสนา อวุฎฺฐิโต’’ติ วุจฺจติ, เตน กตํ **‘‘ภุตฺตาวินา...เป.... อวุฎฺฐิเตน กต’’**นฺติ วุตฺตํฯ ‘‘อลเมตํ สพฺพ’’นฺติ วจีเภทํ กตฺวา วุตฺตํ **‘‘อลเมตํ สพฺพนฺติ วุตฺตํ โหตี’’**ติ ทสฺสิตํฯ อยํ สตฺตวิโธ วินยกมฺมากาโร นามฯ

คิลานาติริตฺตกํ ปน อิมิสฺสา คาถาย อวุตฺตมฺปิ อนติริตฺตสนฺทสฺสนตฺถํ วกฺขมานาย ‘‘กต’’นฺติอาทิคาถาย ‘‘น คิลานาติริตฺตญฺจา’’ติ อิมสฺส วิปริยายโต เวทิตพฺพํฯ คิลานโต อติริตฺตํ, ตสฺส อญฺญทิเนสุ ภุญฺชนตฺถาย อุปฎฺฐาปิตมฺปิ **คิลานาติริตฺตํ** นามฯ

‘‘เตน ภิกฺขุนา’’ติ อิมินา ‘‘ภุตฺตาวินา’’ติ จ ‘‘ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อาสนา วุฎฺฐิเตนา’’ติ จ วุตฺตปฺปการเรน วิสิฎฺฐํ เตเนว ปากฎํ ภิกฺขุํ ปรามสติ, ปวารณชนกานํ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ อปฺปมตฺตกมฺปิ ภุตฺตาวินา, ภุตฺตาวี ปวาริโตปิ หุตฺวา อาสนา อวุฎฺฐิเตน วา ภิกฺขุนาติ วุตฺตํ โหติฯ **โอนมิตฺวาน ภาชเน**ติ เอตฺถ ‘‘ทสฺสิเต โภชเน’’ติ เสโส, ‘‘อถา’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ กปฺปิยกรณารหานิ สิงฺคิเวราทีนิ กปฺปิยํ กาเรตฺวา ปฎิคฺคหาเปตฺวา อาคนฺตฺวา หตฺถปาสพฺภนฺตเร ปตฺวา อติริตฺตํ การาเปนฺเตน ภิกฺขุนา ภาชนํ โถกํ โอนาเมตฺวา อุจฺจาเรตฺวา ทสฺสิตกาลานนฺตราติ วุตฺตํ โหติฯ อุตฺตริ กาตพฺพํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อล’’**นฺติอาทิฯ

เอตฺตาวตา **‘‘เตน ภิกฺขุนา’’**ติ อิมินา ‘‘ภุตฺตาวินา กตํ, ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อาสนา อวุฎฺฐิเตน กต’’นฺติ องฺคทฺวยํ สงฺคหิตํฯ **‘‘โอนเมตฺวาน ภาชน’’**นฺติ อิมินา ‘‘อุจฺจาริตกตํ โหตี’’ติ อิทํ สงฺคหิตํฯ ‘‘กปฺปิยกตํ, ปฎิคฺคหิตกตํ, หตฺถปาเสกต’’นฺติ อิทํ ตยํ อนนฺตริยวาจินา **อถ**-สเทฺทน สงฺคหิตํฯ ‘‘อลเมตํ สพฺพ’’นฺติ อิทํ ปเนตฺถ สรูเปเนว ทสฺสิตนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ

๑๓๐๔. ปเตฺต ฐิตโภชนเมว อติริตฺตํ กาตพฺพนฺติ นตฺถิ, ปจฺฉิอาทีสุ ยตฺถ กตฺถจิ ภาชเน ฐิตมฺปิ กาตพฺพนฺติ ทเสฺสตุมาห **‘‘กปฺปิยํ ปนา’’**ติฯ **กุเณฺฑ**ติ ภณฺฑุกฺขลิยํฯ **ภาชเน**ติ ยํ กิญฺจิ ภาชนํ คหิตํฯ

๑๓๐๕. **เอต**นฺติ อติริตฺตกตํ เอตํ โภชนํฯ ตํ เอกเมว ฐเปตฺวาติ โยชนาฯ ‘‘วฎฺฎเตวา’’ติ วุเตฺตปิ อพฺภงฺคาทีนมตฺถายาติ คเณฺหยฺยนฺติ อาห **‘‘ภุญฺชิตพฺพ’’**นฺติ, ตเมกํ วินา ปเรหิ ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

๑๓๐๖-๗. **กปฺปิยํ กาเรตฺวา**ติ อติริตฺตํ กาเรตฺวาฯ **อาภิรนฺติ เจ**ติ ยทิ ปกฺขิปนฺติฯ ปุน ตถา อติริตฺตํ กาเรตฺวา ภุญฺชิตพฺพนฺติ โยชนาฯ

ตํ เกน อติริตฺตํ กาตพฺพนฺติ อาห **‘‘เยนา’’**ติอาทิฯ **ต**นฺติ อติริตฺตกตํ โภชนํฯ **เยน อกต**นฺติ เยน ภิกฺขุนา ปฐมํ อติริตฺตํ น กตํ, เตน กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ ยถาห ‘‘เยน อกตนฺติ อเญฺญน ภิกฺขุนา เยน ปฐมํ น กตํ, เตน กาตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙)ฯ ยํ วา อกตํ, ตํ วิสุํ เตน วา กาตพฺพนฺติ โยชนาฯ **ยํ วา อกต**นฺติ ตสฺมิํ อติริตฺตกตโภชเน อปกฺขิตฺตํ ยํ โภชนํ อติริตฺตํ น กตํฯ **ตํ วิสุํ เตน วา กาตพฺพ**นฺติ ปจฺฉา ปกฺขิตฺตํ โภชนํ อติริตฺตํ กเตน ยถา อมิสฺสํ โหติ, ตถา อญฺญสฺส ภาชนสฺส คหณวเสน วิสุํ กาเรตฺวา เตน ปฐมํ กตาติริเตฺตนาปิ อติริตฺตํ กาตพฺพํฯ ยถาห – ‘‘ยญฺจ อกตนฺติ เยน ปฐมํ กปฺปิยํ กตํ, เตนาปิ ยํ อกตํ, ตํ กาตพฺพํฯ ปฐมภาชเน ปน กาตุํ น ลพฺภติฯ ตตฺถ หิ กริยมานํ ปฐมํ กเตน สทฺธิํ กตํ โหติ, ตสฺมา อญฺญสฺมิํ ภาชเน กาตุํ วฎฺฎตีติ อธิปฺปาโย’’ติฯ

๑๓๐๘. **อกปฺปิยาทีหิ สตฺตหีติ** ''อนติริตฺตํ นาม อกปฺปิยกตํ โหติ, อปฺปฏิคฺคหิตกตํ โหติ, อนุจฺจาริตกตํ โหติ, อหตฺถปาเส กตํ โหติ, อภุตฺตาวินา กตํ โหติ, ภุตฺตาวินา จ ปวาริเตน อาสนา วุฏฺฐิเตน กตํ โหติ, 'อลเมตํ สพฺพ'นฺติ อวุตฺตํ โหตี''ติ (ปาจิ. ๒๓๙) วุเตฺตหิ สตฺตหิ วินยกมฺมากาเรหิฯ อติริตฺตํ กตนฺติ โยชนาฯ ''โหติ อนติริตฺตก''นฺติ ปทเจฺฉโทฯ

๑๓๐๙. อุปกฏฺฐเวลายปิ อติริตฺตํ กโรเนฺตน ''อหํ ปาโตว ภุญฺชิ''นฺติ วา ''โถกํ ปริภุญฺชิ''นฺติ วา อจิเนฺตตฺวา กาตพฺพนฺติ ทเสฺสตุมาห **''โยปี''**ติอาทิฯ **อุปกฏฺฐูปนีตมฺปีติ** อุปกฏฺฐเวลาย อุปนีตมฺปิ โภชนํฯ

๑๓๑๐. **ยามาทิกาลิก**นฺติ ยามสตฺตาหยาวชีวิกกาลิกํฯ **อนามิสฺส**นฺติ อามิเสน อมิสฺสํฯ **ตํ** ยามาทิกาลิกํ ปริภุญฺชโตติ สมฺพโนฺธฯ

๑๓๑๒. คิลานสฺส ภุตฺตาติริตฺตํ วิย กทาจิ ภุญฺชิสฺสตีติ อุทฺทิสฺส ฐปิตมฺปิ คิลานาติริตฺตํ นามาติ **อฏฺฐกถายํ** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙ อตฺถโต สมานํ) วุตฺตํฯ ''วิหาราทีสุ คิลานสฺส ปาปุณนโกฏฺฐาสมฺปิ คิลานาติริตฺตํ นามา''ติ วทนฺติฯ

๑๓๑๓. **กถิเนนา**ติ ปฐมกถิเนนฯ

ปฐมปวารณกถาวณฺณนาฯ

๑๓๑๔. **อนติริเตฺตนา**ติ เอตฺถ ''ขาทนีเยน วา โภชนีเยน วา''ติ เสโสฯ เอตฺถ **''ขาทนียํ** นาม ปญฺจโภชนานิ ยามกาลิกํ สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกํ ฐเปตฺวา อวเสส''นฺติ (ปาจิ. ๒๓๙) วุตฺตํ ปญฺจโภชนโต อญฺญํ สพฺพํ ยาวกาลิกํ ขาทนียํ นามฯ ''โภชนียํ นาม ปญฺจโภชนานิ โอทโน กุมฺมาโส สตฺตุ มโจฺฉ มํส''นฺติ (ปาจิ. ๒๓๙) วุตฺตํฯ เอตฺถ วินิจฺฉโย อนนฺตรสิกฺขาปเท วุโตฺตฯ **ปวาเรยฺยา**ติ เอตฺถ ''อภิหฏฺฐุ''นฺติ เสโสฯ **อภิหฏฺฐุํ ปวาเรยฺยา**ติ อภิหริตฺวา ''หนฺท ภิกฺขุ ยาวตกํ อิจฺฉสิ, ตาวตกํ คเหตฺวา ขาท วา ภุญฺช วา''ติ เอวํ ปวาเรยฺยฯ **''ปวาริต''**นฺติปทํ วุตฺตตฺถเมวฯ **ชาน**นฺติ สุตฺวา วา ทิสฺวา วา ตสฺส ปวาริตภาวํ ชานโนฺตฯ **อาสาทนาเปโกฺข**ติ อาสาทนํ โจทนํ มงฺกุกรณภาวํ อเปกฺขมาโนฯ **ภุเตฺต**ติ ตสฺส ปโยเคน อิตเรน ภุญฺชิตฺวา ปริโยสาปิเตฯ **ตสฺสา**ติ โย ตสฺส ปวาริตภาวํ ญตฺวา ''ภุญฺชา''ติ นิโยเชสิ, ตสฺสฯ

๑๓๑๕-๖. เอกสฺส ภุญฺชเนน อญฺญสฺส ปาจิตฺติ โหตีติ กถเมตนฺติ อาสงฺกาย ตถาวุตฺตตฺตา ปริหริตุมาห **''ทุกฺกฏํ...เป.... ทสฺสิต''**นฺติฯ **อิตรสฺส คหเณ**ติ ปวาริตภิกฺขุโน ภุญฺชนตฺถาย ปฏิคฺคหเณฯ **อโชฺฌหารปโยเคสุ จา**ติ เอตฺถาปิ ''อิตรสฺสา''ติ สมฺพโนฺธฯ **สพฺพํ** ทุกฺกฏํ, ปาจิตฺติยญฺจฯ **ทสฺสิต**นฺติ ''อภิหรติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ ตสฺส วจเนน 'ขาทิสฺสามิ ภุญฺชิสฺสามี'ติ ปฏิคฺคณฺหาติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ โภชนปริโยสาเน อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา''ติ (ปาจิ. ๒๔๔) เทสิตํ ภควตาติ อโตฺถฯ

๑๓๑๗. **อุภยตฺถาปิ วิมติสฺสา**ติ ปวาริเต จ อปวาริเต จ วิมติสฺสฯ **ทุกฺกฏํ ปริทีปิต**นฺติ ''ปวาริเต เวมติโกฯ อปฺปวาริเต เวมติโก, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ (ปาจิ. ๒๔๕) เทสิตํฯ

๑๓๑๘. **การาเปตฺวา**ติ เอตฺถ ''ภุญฺชาหี''ติ เสโสฯ **อญฺญสฺสตฺถายา**ติ เอตฺถ ''อภิหรโนฺต คจฺฉาหี''ติ เสโสฯ

๑๓๑๙. **โอมสวาทตุลฺยาวา**ติ อิทํ อทินฺนาทานสมุฏฺฐานํ สนฺธายาหฯ

ทุติยปวารณกถาวณฺณนาฯ

๑๓๒๐. **ขาทนียํ วา**ติ ปญฺจ โภชนานิ จ กาลิกตฺตยญฺจ วินา อวเสเสสุ ยํ กิญฺจิ วาฯ **โภชนียํ วา**ติ ปญฺจสุ โภชเนสุ อญฺญตรมฺปิฯ **วิกาเล**ติ วิคเต กาเลฯ กาโล นาม อรุณุคฺคมนโต ยาว มชฺฌนฺติกา, ตทโญฺญ วิกาโลฯ ยถาห ‘‘วิกาโล นาม มชฺฌนฺติเก วีติวเตฺต ยาว อรุณุคฺคมนา’’ติ (ปาจิ. ๒๔๙)ฯ ฐิตมชฺฌนฺติโกปิ กาเลเยว สงฺคยฺหติฯ ยถาห ‘‘ฐิตมชฺฌนฺติโกปิ กาลสงฺคหํ คจฺฉติฯ ตโต ปฏฺฐาย ปน ขาทิตุํ วา ภุญฺชิตุํ วา น สกฺกา, สหสา ปิวิตุํ ปน สกฺกา ภเวยฺยฯ กุกฺกุจฺจเกน ปน น กาตพฺพํฯ กาลปริเจฺฉทชานนตฺถญฺจ กาลตฺถมฺภ โยเชตโพฺพ, กาลพฺภนฺตเรว ภตฺตกิจฺจํ กาตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๔๘-๒๔๙)ฯ **โทส**นฺติ ปาจิตฺติยํฯ

๑๓๒๑. ‘‘ขาทนียํ วา โภชนียํ วา’’ติ เอตฺถ โภชนียสฺส ปวารณสิกฺขาปเท ทสฺสิตสรูปตฺตา ขาทนียํ ตาว สรูปโต ทเสฺสตุมาห **‘‘ยมามิสคต’’**นฺติอาทิฯ **เอตฺถา**ติ เอเตสุ ขาทนียโภชนีเยสุฯ ยํ ปน วนมูลผลาทิกํ **อามิสคตํ** อามิเส ยาวกาลิเก ปริยาปนฺนํ, ตํ ขาทนียนฺติ โยชนาฯ **กาลิเกสฺวสโมหตฺถ**นฺติ เอตฺถ คาถาพนฺธวเสน ม-การโลโป, อสโมฺมหตฺถนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **อิท**นฺติ วกฺขมานํ สนฺธายาหฯ

๑๓๒๒. **มูล**นฺติ ยํ กิญฺจิ รุกฺขลตานํ มูลํฯ **กนฺท**นฺติ รุกฺขลตานเมว กนฺทํฯ **มุฬาล**นฺติ ปทุมคจฺฉมูลกนฺทํฯ **มตฺถก**นฺติ ตาลนาฬิเกราทีนํ มตฺถกํ, เวฬุกฬีรปลฺลวงฺกุรานญฺจ เอเตฺถว สงฺคโหฯ **ขนฺธก**นฺติ อุจฺฉุอาทิขนฺธกํฯ **ตจ**นฺติ ฉลฺลิฯ **ปตฺต**นฺติ ปณฺณํฯ **ปุปฺผ**นฺติ กุสุมํฯ **ผล**นฺติ รุกฺขลตาทีนํ ผลํฯ **อฏฺฐี**ติ รุกฺขลตาทิพีชํฯ **ปิฏฺฐ**นฺติ ธญฺญาทิปิฏฺฐํฯ **นิยฺยาส**นฺติ สิเลสํฯ ‘‘ขาทนีย’’นฺติ สพฺพตฺถ ปกรณโต ลพฺภติฯ

๑๓๒๓. เอวํ ขาทนียานํ มาติกํ นิกฺขิปิตฺวา เต สรูปโต ทเสฺสตุมาห **‘‘มูลขาทนียาทีน’’**นฺติอาทิฯ ตตฺถ รุกฺขมูลเมว ขาทนียํ, ตํ อาทิ เยสนฺติ วิคฺคโหฯ **มุขมตฺตนิทสฺสนํ นิโพธถา**ติ เอตฺถ ‘‘มยา กริยมาน’’นฺติ เสโสฯ **มุขมตฺต**นฺติ ปเวสทฺวารมตฺตํ, นิรวเสสโต ทสฺสเน ปปญฺจภีรุกานํ ปุเพฺพ ภยํ โหตีติ สเงฺขปโต ขาทนียานิ ทสฺสิสฺสนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ตถา ทสฺสเน ปโยชนมาห **‘‘นามเตฺถสุ ภิกฺขูนํ ปาฏวตฺถายา’’**ติ, มูลขาทนียาทีนํ นาเมสุ จ ตทเตฺถสุ จ ภิกฺขูนํ ปาฏวุปฺปาทนตฺถนฺติ อโตฺถฯ

๑๓๒๔-๕. มูลกมูลาทีนิ อุปเทสโตเยว เวทิตพฺพานิฯ น หิ ตานิ ปริยายนฺตเรน วุจฺจมานานิปิ สกฺกา วิญฺญาตุํฯ ปริยายนฺตเรนปิ หิ วุจฺจมาเน ตํ ตํ นามํ อชานนฺตานํ สโมฺมโหเยว สิยา, ตสฺมา ตตฺถ น กิญฺจิ วกฺขามฯ **สากาน**นฺติ สูเปยฺยปณฺณานํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ **อาหารตฺถ**นฺติ อาหาเรน กตฺตพฺพปโยชนํ, อาหารกิจฺจนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อามิสตฺถ’’นฺติปิ ลิขนฺติฯ **ผรนฺตี**ติ วิตฺถาเรนฺติฯ

๑๓๒๖. **ชรฏฺฐ**นฺติ ปุราณกนฺทํฯ ยํ ตํ ชรฏฺฐนฺติ สมฺพโนฺธฯ เสสานํ ชรฏฺฐํ ยาวกาลิกนฺติ โยชนาฯ **เสสาน**นฺติ มูลกาทีนิ วุตฺตานิฯ ยถาห ‘‘มูลกขารกชชฺฌรีมูลานํ ปน ชรฏฺฐานิปิ อามิสคติกาเนวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๔๘-๒๔๙)ฯ

๑๓๓๑. **โธโต**ติ นิพฺพตฺติตปิโฏฺฐฯ

๑๓๓๒. อโธโต ขีรวลฺลิยา กนฺทติ โยชนาฯ **วากฺยปถาตีตา**ติ ‘‘อสุโก วา อสุโก วา’’ติ วตฺวา ปริยนฺตํ ปาเปตุํ อสกฺกุเณยฺยตฺตา วจนปถาตีตาฯ

๑๓๓๓. **ปุณฺฑรีกํ** เสตํฯ **ปทุมํ** รตฺตํฯ

๑๓๓๔. **สมฺภวํ** ชาตํฯ

๑๓๓๘. **ชรฎฺฐพุโนฺท**ติ กนฺทสฺส เหฎฺฐา อตีว ปริณตฎฺฐานํฯ

๑๓๓๙. **ปถวิยํ คโต**ติ อโนฺตปถวิยํ คโต, ปถวิยํ นิมุชฺชิตฺวา คตตรุณทโณฺฑติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๓๔๐. เอวํ อโนฺตภูมิยํ คโตฯ ‘‘ปณฺณทโณฺฑ อุปฺปลาทีน’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **สโพฺพ**ติ ตรุโณปิ ปริณโตปิฯ อุปฺปลาทีนํ, ปทุมชาติยา จ สโพฺพ ปณฺณทโณฺฑ ยาวกาลิโกติ โยชนาฯ

๑๓๔๕. **ปตฺตขาทนียํนามา**ติ ปตฺตสงฺขาตํ ขาทนียํ นามฯ

๑๓๔๘. **มูลกาทีน**นฺติ ‘‘มูลกํ ขารกเญฺจวา’’ติอาทิกาย คาถาย วุตฺตมูลกาทีนํฯ

๑๓๔๙. **กณฺณิกา**ติ ปทุมกณฺณิกาฯ

๑๓๖๐. **เกตกาทีน**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ติมฺพรุสกํ คหิตํฯ **ตาลผลฎฺฐี**ติ ตรุณผลานํ อฎฺฐิฯ

๑๓๖๑. **‘‘ปุนฺนาคมธุกฎฺฐีนี’’**ติ จ **‘‘ปุนฺนาคมธุกฎฺฐิจา’’**ติ จ โปตฺถเกสุ อุภยถา ปาโฐ ทิสฺสติ, อโตฺถ ปน เอโกเยวฯ ‘‘เสลุ อฎฺฐี’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **อนามิเส**ติ ยาวชีวิเกฯ

๑๓๖๓. **โธตํ ตาลปิฎฺฐ**นฺติ ตาลเผคฺคุํ โกเฎฺฎตฺวา อุทเก มทฺทิตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา กลเล ภาชนตลํ โอติเณฺณ ปสโนฺนทกํ อปเนตฺวา คหิตตาลปิฎฺฐนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ตถา ขีรวลฺลิยา ปิฎฺฐนฺติ โยชนา, ตเถว โกเฎฺฎตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา คหิตขีรวลฺลิยา ปิฎฺฐนฺติ อโตฺถฯ

๑๓๖๔. **อโธตํ** วุตฺตวิปริยายโต คเหตพฺพํฯ ‘‘อาหารตฺถมสาเธนฺตํ, สพฺพํ ตํ ยาวชีวิก’’นฺติ วจนโต เตสุ เตสุ ชนปเทสุ มนุสฺสานํ อาหารกิจฺจํ อกโรนฺตํ มูลาทิ ยาวชีวิกํ, ตทญฺญํ ยาวกาลิกนฺติ สเงฺขปลกฺขณํ กาตพฺพนฺติฯ

วิกาลโภชนกถาวณฺณนาฯ

๑๓๖๙. **โภชนํ สนฺนิธึ กตฺวา ขาทนํ วา**ติ เอตฺถ โภชนขาทนียานิ ยถาวุตฺตเภทสรูปาเนวฯ **สนฺนิธึ กตฺวา**ติ ปฎิคฺคเหตฺวา เอกรตฺตมฺปิ อติกฺกาเมตฺวา, สนฺนิทหิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห ‘‘ปฎิคฺคเหตฺวา เอกรตฺตมฺปิ วีตินามิตเสฺสตํ อธิวจน’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๕๓)ฯ ตเทว วกฺขติ ‘‘สย’’นฺติอาทินาฯ **ขาทน**นฺติ กมฺมสาธโนยํ, ‘‘ขชฺช’’นฺติ อิมินา สมานโตฺถฯ

๑๓๗๑. ‘‘สนฺนิธึ กตฺวา’’ติ เอตฺถ นิเทฺทสํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สย’’**นฺติอาทิฯ

๑๓๗๒. ‘‘ตํ น วฏฺฏตี’’ติ เอตฺถ อตฺถํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ตโต’’**ติอาทิฯ **ตโต**ติ สนฺนิธิกต โภชนโตฯ **สุทฺธจิเตฺตนา**ติ สวาสนสกลกิเลสปฺปหานโต นิมฺมลจิเตฺตนฯ **ตาทินา**ติ อฏฺฐสุ โลกธเมฺมสุ นิพฺพิการภาเวน ตาทินาฯ อถ วา ยาทิสา ปุริมกา สมฺมาสมฺพุทฺธา รูปารูปคุเณหิ อเหสุํ, ตาทิเสน ภควตาฯ

๑๓๗๓. โอทนาทีสุ ปญฺจสุ โภชเนสุ ตาว อกปฺปิยมํเสน สนฺนิธิวเสน ปาจิตฺติยญฺจ อาปตฺติวิเสสญฺจ ทเสฺสตุมาห **‘‘อกปฺปิเยสู’’**ติอาทิฯ **ปาจิตฺตี**ติ สนฺนิธิปาจิตฺติยมาหฯ **อิตเร**ติ สีหาทิมํสมฺหิฯ ทุกฺกเฏน สห ปาจิตฺตีติ โยชนาฯ

๑๓๗๔. **ยามกาลิกสงฺขาตํ ปริภุญฺชโต**ติ เอตฺถ ‘‘สนฺนิธิํ กตฺวา’’ติ อธิการโต ลพฺภติฯ ‘‘ทุกฺกเฏน สหา’’ติ อวตฺวา **‘‘ปาจิตฺตี’’**ติ วุตฺตตฺตา สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชโตติ คเหตพฺพํฯ ยถาห ‘‘ยามกาลิกํ สติ ปจฺจเย อโชฺหหารโต ปาจิตฺติยํฯ อาหารตฺถาย อโชฺหหารโต ทุกฺกเฏน สทฺธิํ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๕๓)ฯ

๑๓๗๕. อนฺนนฺติ เอตฺถาปิ ‘‘สนฺนิธิกต’’นฺติ อิทํ ปุเร วิย ลพฺภติ, **‘‘ปกติ’’**นฺติ อิทํ ‘‘อนฺน’’นฺติ เอตสฺส วิเสสนํ, มนุสฺสมํสาทีหิ อสมฺมิสฺสํ นาติริตฺตกตํ อนฺนมตฺตนฺติ อโตฺถฯ **ปาจิตฺติยทฺวย**นฺติ อนติริตฺตปจฺจยา จ สนฺนิธิปจฺจยา จ เทฺว ปาจิตฺติยานิฯ

๑๓๗๖. ‘‘เทฺว , ทฺวย’’นฺติ อุภยตฺถาปิ อยเมวโตฺถฯ

๑๓๗๗. **สามิเสน มุเขน เทฺว**ติ เอตฺถ ‘‘ปญฺจ โภชนานิ ยามกาลิกํ สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกํ ฐเปตฺวา อวเสสํ ขาทนียํ นามา’’ติ (ปาจิ. ๒๕๔) วุตฺตตฺตา ขาทนียาสงฺคหิเตน ยามกาลิเกน จ เตน สมฺมิสฺสตฺตา สนฺนิธินาเมน มุขคตอามิสมูลเกน จ สนฺนิธิปาจิตฺติยานิ เทฺว โหนฺตีติ อโตฺถฯ **สามิเสน มุเขนา**ติ อุปลกฺขณตฺตา ยถากถญฺจิ อามิเส มิสฺสีภูเต เอตฺตกา อาปตฺติโยติ ทฏฺฐพฺพํฯ นิรามิสํ ยามกาลิกํ ภุญฺชโต เอกเมว ปาจิตฺติยนฺติ โยชนา, เยน เกนจิ อาการเรน อสมฺมิสฺสํ ยามกาลิกํ ปริภุญฺชโต เอกเมว ปาจิตฺติยํ โหตีติ อโตฺถฯ

๑๓๗๘. **ตเมวา**ติ สนฺนิหิตเมว กาลิกํฯ **เตสุ ทฺวีสุ วิกเปฺปสู**ติ สามิสนิรามิสวิกปฺปทฺวเยฯ **เกวลํ ทุกฺกฏํ วฑฺฒตี**ติ ปฐมวิกเปฺป ทฺวีหิ ปาจิตฺติเยหิ สทฺธิํ ทุกฺกฏํ, ทุติยวิกเปฺป ปาจิตฺติเยน สทฺธิํ ทุกฺกฏํ โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๓๗๙. **สุทฺธ**นฺติ เอตฺถ ‘‘สนฺนิธิกตํ โภชน’’นฺติ เสโสฯ อิทํ ‘‘ปกติโภชเน’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๕๓) **อฏฺฐกถายํ,** อิธ จ ‘‘น โทโส ยามกาลิเก’’ติ ยามกาลิกสฺส วิสุํ วกฺขมานตฺตา วิญฺญายติ, อกปฺปิยมํสยามกาลิเกหิ อมิสฺสํ โภชนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๓๘๐. **มํเส**ติ เอตฺถ ‘‘อกปฺปิเย’’ติ อิทํ ถุลฺลจฺจยาทิวจเนเนว ลพฺภติฯ **วฑฺฒตี**ติ ปุเพฺพ วุเตฺตหิ ปาจิตฺติยทฺวเยหิ สทฺธิํ มนุสฺสมํเส ถุลฺลจฺจยญฺจ สีหาทิมํเส ทุกฺกฏญฺจ วฑฺฒติฯ มนุสฺสมํเส จ **เสเส** สีหมํสาทิเก อกปฺปิยมํเส จ ยถานุกฺกมโต ถุลฺลจฺจยเญฺจว ทุกฺกฏญฺจาติ ทฺวยํ วฑฺฒตีติ โยชนาฯ

๑๓๘๑. **อนติริตฺตมฺปิ** โภชนํ วิกาเล ปริภุญฺชโต ภิกฺขุโน ตนฺนิมิตฺตโก โทโส ยถาวุเตฺตสุ **สพฺพวิกเปฺปสุ** นตฺถีติ โยชนาฯ ‘‘วิกาล…เป…. กาลิเก’’ติ ยามกาลิกสฺส วิสุํ วกฺขมานตฺตา จ อติริตฺตการาปนญฺจ โภชเนเยว สมฺภวตีติ **อนติริตฺต**นฺติ เอตฺถ ‘‘นิหิตโภชน’’นฺติ เสโสฯ ‘‘อนติริตฺตปจฺจยา ปน วิกาเล สพฺพวิกเปฺปสุ อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๕๓) อฏฺฐกถา

วจนโต **โทโส**ติ อนติริตฺตปจฺจยา ปาจิตฺติยมาหฯ เตเนว วกฺขติ **“ตนฺนิมิตฺตโก”**ติ, อนติริตฺตนิมิตฺตโกติ อโตฺถฯ **สพฺพวิกปฺปสู**ติ “สุทฺธํ วา มนุสฺสมํสมิสฺสํ วา สีหาทิมํสมิสฺสํ วา ยามกาลิกมิสฺสํ วา”ติ สเพฺพสุ วิกปฺปสุฯ **“ตนฺนิมิตฺตโก”**ติ วจเนเนว วาริตวิกาลาทินิมิตฺตสฺส โทสสฺส สมฺภวํ ทเสฺสติฯ

๑๓๘๒-๓. วิกาลปจฺจยา วาติ เอตฺถ **วา**-สเทฺทน “อนติริตฺตปจฺจยา”ติ อิทํ สมุจฺจิตํฯ **อปิ**-สโทฺท “ยามกาลิเกปี”ติ โยเชตโพฺพฯ สตฺตาหกาลิกํ, ยาวชีวิกํ อาหารเตฺถาย ปฏิคฺคณฺหโต คหเณ, ยถาวุตฺตสฺส สตฺตาหกาลิกยาวชีวิกเภทน **ทุวิธสฺส ตุ** อโชฺฌหารปโยเคสุ นิรามิเส วา ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **ตุ**-สโทฺท เอว-การโตฺถฯ

๑๓๘๔. อถาติ วากฺยารเมฺภ นิปาโตฯ **อามิสสํสฏฺฐํ** สตฺตาหกาลิกํ, ยาวชีวิกํ วาติ โยชนาฯ **คเหตฺวา**ติ ปฏิคฺคเหตฺวาฯ **ฐปิต**นฺติ อรุณํ อติกฺกาเมตฺวา ฐปิตํฯ **ปาจิตฺตี**ติ สนฺนิธิปาจิตฺติฯ

๑๓๘๕. กาโลติ อรุณุคฺคมนาทิมชฺฌนฺติกาวสาโน กาโลฯ **ยาโม**ติ มชฺฌนฺติกาทิทุติยอรุณุคฺคมนาวสาโนฯ ตํ ตํ กาลํ กาลิกํ อติกฺกามยโต ตุ โทโสติ โยชนาฯ **ตุ**-สโทฺท เอวการโตฺถฯ **ตํ** วา **กาลิก**นฺติ ยถากฺกมํ ยาวกาลิกํ ยามกาลิกํ สตฺตาหกาลิกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๓๘๖. ยาวกาลิกํ อตฺตนา สมฺภินฺนานิ อิตรานิ **ตีณิ** กาลิกานิ อตฺตโนเยว สภาวํ อุปเนตีติ โยชนาฯ สโก ภาโว **สภาโว,** ตํฯ

๑๓๘๗-๘. เอวเมว วินิทฺทิเสติ “ปุริมํ ปุริมํ กาลิกํ อตฺตนา สมฺมิสฺสํ ปจฺฉิมํ ปจฺฉิมํ อตฺตโน สภาวเมว คาหาเปตี”ติ กเถยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ

อิเมสูติอาทีสุ นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **อโนฺตวุตฺถํ โหตี**ติ อกปฺปิยกุฏิยํ ฐเปตฺวา อรุณุฏฺฐาปเนน อโนฺตวุตฺถํ นาม โหติฯ **สนฺนิธิ จ โหตี**ติ ปฏิคฺคเหตฺวา ปฏิคฺคหณํ อวิชหิตฺวา อรุณุฏฺฐาปเนน สนฺนิธิ จ นาม โหติฯ โปตฺถเกสุ **“สนฺนิธิ”**นฺติ สานุนาสิโก ปาโฐ ทิสฺสติ, “โหตี”ติ กิริยาย สมฺพนฺธตฺตา **สนฺนิธิ**-สโทฺท ปฐเมกวจนโนฺตติ อนุนาสิโก อาคมสนฺธิโชติ เวทิตโพฺพฯ **อุภยมฺปี**ติ ยถาวุตฺตํ อโนฺตวุตฺถํ, สนฺนิธิ จาติ อุภยมฺปิฯ **น โหเตวา**ติ ปุริมกาลิกทฺวเยน อมิสฺสํ น โหเตวฯ

๑๓๘๙. กปฺปิยกุฏินาเมน อกตํ, อสมฺมตํ, อปริคฺคหํ, ปาการาทีหิ ปริกฺขิตฺตํ เสนาสนํ **อกปฺปิยกุฏิ นามา**ติ สเงฺขปโต คเหตพฺพํฯ **อนฺตทฺวเยนา**ติ สตฺตาหกาลิกยาวชีวิเกน, สหเตฺถ กรณวจนํฯ **“มิสฺสิต”**นฺติ เสโสฯ **คหิต**นฺติ ปฏิคฺคหิตํฯ **ตํ ปุพฺพํ ทฺวย**นฺติ ยาวกาลิกยามกาลิกทฺวยํฯ ปุริมกาลิกทฺวเย ยํ กิญฺจิ ตทหุปฏิคฺคหิตมฺปิ อกปฺปิยกุฏิยาเยว ฐเปตฺวา อรุณํ อุฏฺฐาปิเตน ปจฺฉิมกาลิกทฺวเย เยน เกนจิ สมฺมิสฺสํ อโนฺตวุตฺถํ นาม โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๓๙๐. อโนฺตวุเตฺถน ปจฺฉิมกาลิกทฺวเยน สํสฏฺฐํ ยทิทํ ปุริมกาลิกทฺวยํ, อยํ มุขสนฺนิธิ นาม โหตีติ **อฏฺฐกถายํ** (มหาว. อฏฺฐ. ๒๙๕ อตฺถโต สมานํ) วุตฺตํฯ มหาปจฺจริยํ ปน อโนฺตวุตฺถํ โหติ, น กปฺปติ อิติ ทฬฺหํ กตฺวา วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

ตตฺถ **“มุขสนฺนิธี”**ติ จ **“อโนฺตวุตฺถ”**นฺติ จ นามมตฺตเมว นานากรณํ, โสเยวโตฺถติ อุภินฺนํ อฏฺฐกถาวจนานํ อนตฺถนฺตรตา เวทิตพฺพาฯ ตถา หิ **มุข**-สโทฺท **อโนฺต**-สทฺทปริยาโย, **สนฺนิธิ**-สโทฺท ปริวุตฺถ-สทฺทปริยาโยฯ มุเข สนฺนิธิ มุขสนฺนิธีติ กมฺมสาธนํฯ พหิ สนฺนิธินิวตฺ

ตนตฺถํ อฏฺฐกถาสุ **มุข**-คฺคหณํ, **อโนฺต**-คหณญฺจ กตํฯ **พหีติ** จ ปฏิคฺคเหตฺวา อกปฺปิยกุฏิยา พหิ ยตฺถ กตฺถจิ ปริวุตฺถํ ปจฺฉิมกาลิกทฺวยํ ปุริเมน กาลิกทฺวเยน สํสฏฺฐํ อธิเปฺปตํฯ มุขสนฺนิธิอ โนฺตวุตฺถปทานํ อนตฺถนฺตรภาโว **สมนฺตปาสาทิกายํ** วุโตฺตฯ

ยถาห ‘‘สามเณโร ภิกฺขุสฺส ตณฺฑุลาทิกํ อามิสํ อาหริตฺวา กปฺปิยกุฏิยํ นิกฺขิปิตฺวา ปุนทิวเส ปจิตฺวา เทติ, อโนฺตวุตฺถํ น โหติฯ ตตฺถ อกปฺปิยกุฏิยํ นิกฺขิตฺตสปฺปิอาทีสุ ยํ กิญฺจิ ปกฺขิปิตฺวา เทติ, มุขสนฺนิธิ นาม โหติฯ มหาปจฺจริยํ ปน ‘อโนฺตวุตฺถํ โหตี’ติ วุตฺตํ, ตตฺถ นาม มตฺตเมว นานากรณ’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๙๕)ฯ **นิสฺสเนฺทเห** ปน อญฺญถา วุโตฺต วิย วิญฺญายติ, ตตฺถปิ อยเมว นโย เวทิตโพฺพฯ

๑๓๙๑. **น โทโส**ติ สนฺนิธิโทโส น โหติฯ **นิทหิตฺวา**ติ ปฏิคฺคเหตฺวา ปฏิคฺคหณํ อวิชหิตฺวา สกสกกาลพฺภนฺตเรเยว นิทหิตฺวาฯ เอตฺถ จ เหฏฺฐิมนฺตโต สนฺนิธึ ทเสฺสตุํ ‘‘ปตฺตํ โธวิตฺวา ปุน ตตฺถ อโจฺฉทกํ วา อาสิญฺจิตฺวา องฺคุลิยา วา ฆํสิตฺวา นิเสฺนหภาโว ชานิตโพฺพ’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๕๓) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ เอเตน นิรเปเกฺขน ปฏิคฺคหณํ อวิสฺสเชฺชตฺวาว สยํ วา อเญฺญน วา ตุจฺฉํ กตฺวาน สมฺมา โธวิตฺวา นิฏฺฐาปิเต ปเตฺต ลคฺคมฺปิ อวิชหิตปฏิคฺคหิตเมว โหตีติ ตตฺถ อาปตฺติ วุตฺตาติ **คณฺฐิปเทสุ** วุตฺตํฯ เอเตน นิรเปเกฺขน ปฏิคฺคหเณ วิสฺสเฏฺฐ ตาทิเสปิ ปเตฺต โทโส นตฺถีติ สิทฺธํฯ

สนฺนิธิกถาวณฺณนาฯ

๑๓๙๓. **ปณีตานิ โภชนานีติ ปาฬิยํ** ‘‘เสยฺยถิทํ? สปฺปิ นวนีตํ เตลํ มธุ ผาณิตํ มโจฺฉ มํสํ ขีรํ ทธี’’ติ (ปาจิ. ๒๕๙) อุทฺทิสิตฺวา –

> ‘‘สปฺปิ นาม โคสปฺปิ วา อชิกาสปฺปิ วา มหิํสสปฺปิ วา, เยสํ มํสํ กปฺปติ, เตสํ สปฺปิฯ นวนีตํ นาม เตสเญฺญว นวนีตํฯ เตลํ นาม ติลเตลํ สาสปเตลํ มธุกเตลํ เอรณฺฑกเตลํ วสาเตลํฯ มธุ นาม มกฺขิกามธุฯ ผาณิตํ นาม อุจฺฉุมฺหา นิพฺพตฺตํฯ มโจฺฉ นาม โอทโก วุจฺจติฯ มํสํ นาม เยสํ มํสํ กปฺปติ, เตสํ มํสํฯ ขีรํ นาม โคขีรํ วา อชิกาขีรํ วา มหิํสขีรํ วา, เยสํ มํสํ กปฺปติ, เตสํ ขีรํฯ ทธิ นาม เตสเญฺญว ทธี’’ติ (ปาจิ. ๒๖๐) –

นิทฺทิฏฺฐานิ นว ปณีตโภชนานีติ อโตฺถฯ **อคิลาโน**ติ ‘‘อคิลาโน นาม ยสฺส วินา ปณีตโภชนานิ ผาสุ โหตี’’ติ (ปาจิ. ๒๖๐) วุโตฺตฯ **อคิลาโน**ติ เอตฺถ ‘‘หุตฺวา’’ติ เสโสฯ

๑๓๙๔. **สปฺปินา เทหี**ติอาทิ วิญฺญาปนปฺปกาโรฯ **สปฺปิภตฺต**นฺติ เอตฺถ กิญฺจาปิ สปฺปิสํสฏฺฐํ ภตฺตํ, สปฺปิ จ ภตฺตญฺจ สปฺปิภตฺตนฺติ วิญฺญายติ, **อฏฺฐกถาสุ** ปน ‘‘สาลิภตฺตํ วิย สปฺปิภตฺตํ นาม นตฺถี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๕๙) การณํ วตฺวา ทุกฺกฏเสฺสว ทฬฺหตรํ กตฺวา วุตฺตตฺตา น สกฺกา อญฺญํ วตฺตุํฯ **อฏฺฐกถาจริยา** เอว หิ อีทิเสสุ ฐาเนสุ ปมาณํฯ

๑๓๙๕. **ปาจิตฺติ ปริยาปุตา**ติ ‘‘อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๒๖๐) เอวํ อโชฺฌหารคณนาย ปาจิตฺติ วุตฺตาฯ

๑๓๙๖. **สุทฺธานี**ติ อเนฺนน อมิสฺสานิฯ **เสขิเยสู**ติ สิกฺขากรณีเย วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ

๑๓๙๗. ยสฺมา สุทฺธานํ ปณีตโภชนานํ วิญฺญาเปตฺวา ปริภุญฺชนํ ทุกฺกฏวิสยํ, **ตสฺมาฯ สตฺตธญฺญมย**นฺติ สาลิอาทีนํ สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ อญฺญตรสฺส วิการภูตํฯ

๑๓๙๘. สเจ ททาตีติ โยชนาฯ **วิสเงฺกต**นฺติ อนาปตฺติ โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๓๙๙. เทติ เจติ สมฺพนฺโธฯ **อญฺญตเรนา**ติ สหเตฺถ กรณวจนํฯ ‘‘ภตฺต’’นฺติ อธิการโต ลพฺภติฯ **อสฺส** ภิกฺขุสฺสฯ **วิสเงฺกต**นฺติ อญฺญํ ยาจิตสฺส อญฺญสฺส ทินฺนตฺตา สเงฺกตสฺส วิราธเนน อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๔๐๐. **เยน เยน หี**ติ เอตฺถาปิ ตเถว กรณวจนํฯ **‘‘วิญฺญตฺต’’**นฺติ อิทํ อธิกตสฺส ‘‘ภตฺต’’นฺติ เอตสฺส วิเสสนํฯ **เยน เยนา**ติ อนิยเมน ปณีเตนฯ เตน สปฺปิอาทิ วิสุํ วิสุํ คหิตเมว, สปฺปิอาทีนํ โคสปฺปิอาทิเภโท จ สงฺคหิโตฯ **ตสฺมึ ลเทฺธปี**ติ ยาจิเตเยว ลเทฺธ สติฯ ตสฺส ตสฺส มูเลปิ ลเทฺธติ วิจฺฉาวเสน โยชนาฯ

กึ วุตฺตํ โหติ? ‘‘สปฺปินา ภตฺตํ เทหี’’ติ สามเญฺญน วิญฺญาเปนฺตสฺส ตเมว วา ‘‘อิมินา สปฺปึ กตฺวา คณฺหถา’’ติ นวนีตาทีสุ อญฺญตรํ วา เธนุํ วา มูลํ วา เทติ เจ, ‘‘โคสปฺปินา ภตฺตํ เทหี’’ติ วิเสสยุตฺตํ กตฺวา วิญฺญาเปนฺตสฺส ตเมว วา โคนวนีตาทีนิ วา คาวึ วา ‘‘อิทํ ทตฺวา สปฺปึ คณฺหถา’’ติ มูลํ วา สเจ เทติ, วิสเงฺกตํ น โหติ, ยถาวตฺถุกเมว อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ วุตฺตํ โหติฯ

น อญฺญถาติ สปฺปึ ยาจิตวโต ‘‘อิมํ คเหตฺวา สปฺปึ กตฺวา คณฺหถา’’ติ อวตฺวา ‘‘สปฺปิ นตฺถิ, อิทํ คณฺหถา’’ติ วตฺวา วา ตุณฺหีภูเตน วา นวนีตาทีสุ กิสฺมิญฺจิ ทินฺเน วิเสสวิญฺญาปกสฺส ตทญฺญทาเนปิ วิสเงฺกตเมว โหตีติ อโตฺถฯ ปาฬิยา อนาคเตปิ ทินฺเน วิสเงฺกตเมว โหติฯ ‘‘สเจ ปน อญฺญํ ปาฬิยา อาคตํ วา อนาคตํ วา เทติ, วิสเงฺกต’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๕๙) **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

๑๔๐๑. **ปาฬิย**นฺติ ปุเพฺพ ทสฺสิตํ ‘‘สปฺปิ นาม โคสปฺปี’’ติอาทึ นิเทฺทสปาฬิมาหฯ ยถาห ‘‘ปาฬิยํ อาคตนวนีตาทีนิ ฐเปตฺวา’’ติอาทิ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๕๙)ฯ **อเญฺญหิ** นวนีตาทีหิฯ สหเตฺถ กรณวจนํฯ

๑๔๐๒. **‘‘วิญฺญาเปตฺวา’’**ติ อิมสฺส กมฺมภูตํ ‘‘ภตฺต’’นฺติ อธิกตํฯ คาถาพนฺธวเสน **วา**-สทฺทสฺส รโสฺส กโตฯ เอกโต วาติ โยชนา, ‘‘นานโต’’ติปิ คหิตเมว, เอกฎฺฐานโต วา นานฎฺฐานโต วาติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห ‘‘สเจ ปน สเพฺพหิปิ สปฺปิอาทีหิ เอกฎฺฐาเน วา นานฎฺฐาเน วา วิญฺญาเปตฺวา’’ติอาทิ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๕๙)ฯ เตเนว **ภุญฺชตี**ติ เอตฺถ ปริกปฺปสูจกํ ‘‘เจ’’ติ อิทญฺจ อวกํสสนฺทสฺสนตฺถํ ‘‘กุสเคฺคน เอกพินฺทุมฺปี’’ติ อิทญฺจ อชฺฌาหริตพฺพํฯ **มตาติ อฎฺฐกถายํ** (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๕๙) วุตฺตํ สนฺธายาหฯ เอกโต วา นานโต วา ฐานา ภตฺตํ วิญฺญาเปตฺวา เอกรสํ กตฺวา อนฺตมโส กุสเคฺคน เอกพินฺทุมฺปิ ภุญฺชติ เจ, นว ปาจิตฺติโย มตาติ โยชนาฯ

๑๔๐๓. อกปฺปิเยน สปฺปินา เทหีติ วุเตฺตปีติ โยชนา, สหเตฺถ กรณวจนํฯ ‘‘ภตฺต’’นฺติ อธิกตํฯ ‘‘เยสํ มํสํ กปฺปติ, เตสํ สปฺปี’’ติ (ปาจิ. ๒๖๐) วุตฺตปฺปการสฺส วิปริยายโต **อกปฺปิยํ** ทฎฺฐพฺพํฯ **เตน เจ เทตี**ติ ยทิ เตน ยาจิเตน เตเนว อกปฺปิเยน สทฺธึ โอทนํ เทตีติฯ

๑๔๐๔. **ตถาสญฺญิสฺสา**ติ ตถาสญฺญิโน, คิลาโนมฺหีติสญฺญิโนติ อโตฺถฯ ยถาห ‘‘คิลาโน คิลานสญฺญี, อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. ๒๖๑)ฯ

๑๔๐๕. คิลานกาเล วิญฺญตฺตํ อคิลานสฺส ภุญฺชโต อนาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ เอวมิตเรหิปิ ทฺวีหิ ปเทหิ โยเชตพฺพํฯ ยถาห ‘‘อนาปตฺติ คิลาโน หุตฺวา วิญฺญาเปตฺวา อคิลาโน

ภุญฺชตี’’ติอาทิ (ปาจิ. ๒๖๒)ฯ **ญาตกาทีน**นฺติ เอตฺถ ‘‘อายตฺต’’นฺติ เสโสฯ **อาทิ**-สทฺเทน ‘‘ปวาริตานํ อญฺญสฺสตฺถาย อตฺตโน ธเนน อุมฺมตฺตกสฺส อาทิกมฺมิกสฺสา’’ติ อิทํ สงฺคณฺหาตีติฯ

๑๔๐๖. จตฺตาริ สมุฏฺฐานานิ ทเสฺสตุมาห **‘‘กายโต’’**ติอาทิฯ

ปณีตโภชนกถาวณฺณนาฯ

๑๔๐๗. **‘‘อทินฺน’’**นฺติ อิมินา **อทินฺนาทานสิกฺขาปเท** (ปารา. ๙๑ อาทโย) วิย ปรปริคฺคหิตํ อวตฺวา อปฺปฏิคฺคหิตเมว วตฺตพฺพํฯ ยถาห ‘‘อทินฺนํ นาม อปฺปฏิคฺคหิตกํ วุจฺจตี’’ติ (ปาจิ. ๒๖๖)ฯ **มุขทฺวาร**นฺติ มุเข ทฺวารํ **มุขทฺวารํ,** คลนาฬิกา, อิมินา ปน วจเนน ยํ กิญฺจิ อโชฺฌหรณียํ, ตํ มุเขน วา ปวิสตุ นาสิกาย วา, คลพิลํ ปวิฏฺฐเมว อาปตฺติกรนฺติ ทีเปติฯ **อาหาร**นฺติ อุทกทนฺตโปเนหิ อญฺญํ อโชฺฌหริตพฺพํ ยํ กิญฺจิ ยาวกาลิกาทิํฯ ยถาห ‘‘อาหาโร นาม อุทกทนฺตโปนํ ฐเปตฺวา ยํ กิญฺจิ อโชฺฌหรณีย’’นฺติ (ปาจิ. ๒๖๖)ฯ

อาหเรยฺยาติ มุขทฺวารํ ปเวเสยฺย, อิมินา ปรคลํ อกตฺวา มุเขน ปฏิคฺคหิตคฺคหเณปิ นตฺถิ โทโสติ สูจิตํฯ เตเนวาห **‘‘ทนฺตโปโนทกํ หิตฺวา’’**ติฯ เตเนว วุตฺตํ **คณฺฐิปเท** ‘‘ภควโต ทนฺตกฏฺฐสฺส มุขทฺวารฐปเน อนาปตฺติวจเนเนว ยํ กิญฺจิ วตฺถุํ ปรคลํ อกตฺวา มุเข ฐปเน อนาปตฺติภาโว วุโตฺต’’ติฯ อุทกญฺหิ ยถาสุขํ ปาตุํ, ทนฺตกฏฺฐญฺจ ทนฺตโปนปริโภเคน ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, ตสฺส ปน รสํ คิลิตุํ น วฏฺฏติฯ สเจปิ ทนฺตกฏฺฐรโส อชานนฺตสฺส อโนฺต ปวิสติ, ปาจิตฺติยเมวฯ ทเนฺต ปุนนฺติ นิมฺมเล กโรนฺติ เอเตนาติ **ทนฺตโปนํ**ฯ

๑๔๐๘-๙. พฺยติเรกมุเขน อทินฺนลกฺขณํ, ปทภาชเน จ วุตฺตนเยน ปฐมํ ทินฺนลกฺขณํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘หตฺถปาโส’’**ติอาทิฯ **หตฺถปาโส**ติ ปวารณสิกฺขาปเท –

> ‘‘คณฺหโต ปจฺฉิมํ องฺคํ, ททโต ปุริมํ ปน;
> อุภินฺนํ อฑฺฒเตยฺยํ เจ, วินา หตฺถํ ปสาริต’’นฺติฯ (วิ. วิ. ๑๒๗๕) –

วุตฺตลกฺขโณ หตฺถปาโสฯ **อภินีหาโร**ติ ตเตฺถว วุตฺตนเยน อภิมุขํ กตฺวา หรณญฺจฯ **มชฺฌิมุจฺจารณกฺขโม**ติ ปฏิคฺคเหตพฺพภารสฺส อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน ถามมชฺฌิเมน ปุริเสน อุกฺขิปนารหตาฯ ภาวปฺปธาโนยํ นิเทฺทโสฯ อวกํโส ปน ‘‘อนฺตมโส รถเรณุมตฺตมฺปี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๙) **อฏฺฐกถา**วจนโต เวทิตโพฺพฯ **อุจฺจารณํ** อุกฺขิปนํฯ **‘‘อมนุโสฺส’’**ติ อิมินา ตทญฺญสตฺตสามญฺญน ติรจฺฉานคตาปิ เวทิตพฺพาฯ ‘‘ปกฺขี วา’’ติอาทิวกฺขมาเนน วา เวทิตพฺพาฯ **กายาทินา**ติ กายกายปฏิพทฺธนิสฺสคฺคิยานํ อญฺญตเรนฯ เตเนวาห **‘‘ติธา’’**ติฯ

ทฺวิธาติ กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วาฯ **ปญฺจงฺคสํโยเค**ติ เอตฺถ ‘‘หตฺถปาโส’’ติ ปฐมงฺคํ, ‘‘อภินีหาโร’’ติ ทุติยํ, ‘‘มชฺฌิมุจฺจารณกฺขโม’’ติ ตติยํ, ‘‘มนุโสฺส…เป.… ติธา’’ติ จตุตฺถํ, ‘‘ปฏิคฺคณฺหาติ…เป.… ทฺวิธา’’ติ ปญฺจมนฺติ อิมานิ ปญฺจ องฺคานิ, ปญฺจนฺนํ องฺคานํ สํโยโค สมาคโม สนฺนิปาโต ปญฺจงฺคสํโยโค, ตสฺมิํฯ **คหณ**นฺติ ปฏิคฺคหณํฯ **ตสฺส** ภิกฺขุโนฯ **รูหติ** สมฺปชฺชติฯ

๑๔๑๐-๑๒. **อิตโร**ติ ปฏิคฺคาหโกฯ **ตสฺส** องฺคสฺสฯ น คจฺฉตีติ **นโค, ‘‘นโค’’**ติ รุโกฺขปิ ปพฺพโตปิ วุจฺจติฯ **เอวรูเป**ติ อีทิเส อุจฺจนีจฏฺฐาเนฯ

๑๔๑๓. **โสณฺฑายา**ติ หเตฺถนฯ

๑๔๑๕-๖. **อีสกํ โอนตฺวา** โถกํ นาเมตฺวา เตน ภิกฺขุนา ตํ เหฏฺฐิมํ ภาชนํ เอกเทเสนาปิ ปฏิจฺฉิตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๑๔๑๗. **อุคฺฆาเฏตฺวา** อุจฺจาเรตฺวา, ภาชนานิ วิสุํ วิสุํ โอโรเปตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๔๑๘. **กาชภตฺตน**ฺติ ภตฺตกาชํ, ภตฺตภริตํ ปิฏกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **โอนตฺวา เทตี**ติ สยํ โอนมิตฺวา พฺยาภงฺคิํ เทติฯ

๑๔๑๙. **"ติํสหโตฺถ"**ติ อิทํ ติํสรตนมโตฺต เจ โหติ, ''ทูร''นฺติ น ปริสงฺกิตโพฺพติ ทสฺสนตฺถมาหฯ **คหิเตกสฺมิ**นฺติ อุภยโกฏีสุ ฐปิเต เทฺว ฆเฏ ปฏิคฺคหาเปตุํ หตฺถปาเส ฐิเตน ทายเกน ทิยฺยมานํ ติํสหตฺถเวณุํ ปฏิคฺคณฺหเนฺตน เยน เกนจิ กายปฺปเทเสน วา กายปฏิพเทฺธน วา ''อิมํ คณฺหามี''ติ อาโภคํ กตฺวา มญฺจาทีสุ ยตฺถ กตฺถจิ ผุสิตฺวา ปฏิคฺคหิเตติ วุตฺตํ โหติฯ **ตํ สพฺพ**นฺติ เตสุ ทฺวีสุ ฆเฏสุ ปกฺขิตฺตํ สพฺพเมวฯ **คหิตเมวา**ติ ปฏิคฺคหิตเมว โหติ, ทายกสฺส หตฺถปาสพฺภนฺตเร คตตฺตา อิทํ ตสฺส กายปฏิพทฺธนฺติ ''ทูร''นฺติ สงฺกา น กาตพฺพาติ **เอวก**าเรน ทีเปติฯ ''ทฺวีสุ ฆเฏสุ ภูมิยํ ฐปิเตสฺวิปิ ตตฺถ พนฺธนเวฬุํ ปฏิคฺคณฺหนมเตฺตเนว ปฏิคฺคหิตํ โหตี''ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ

๑๔๒๐-๒๔. **"กฏสารเก"**ติ อิมินา โทณิผลกาทโย อุปลกฺขิตาฯ **"นิสีทตี"**ติ อิทํ ''ติฏฺฐตี''ติอาทีนํ อุปลกฺขณํฯ **มญฺจาทีนิ ผุสิตฺวา**ติ เอตฺถ ''องฺคุลิยาปิ''ติ เสโสฯ ยถาห ''ปฏิคฺคหณสญฺญาย มญฺจาทีนิ องฺคุลิยาปิ ผุสิตฺวา ฐิเตน วา นิสิเนฺนน วา นิปเนฺนน วา''ติ อาทิ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕)ฯ **ปเตฺตสู**ติ ตถา ฐปิเตสุ สเพฺพสุ ปเตฺตสฺเวฯ **ยญฺจ ทียตี**ติ เอตฺถ ''ตถา ฐิเตนา''ติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ

มญฺจาทีสุ องฺคุลิอาทินา เยน เกนจิ ผุฏฺฐมเตฺตปิ ปฏิคฺคหณสฺส รุหณภาวํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ตทาโรหเณนาปิ สิชฺฌตีติ ทเสฺสตุมาห **"ปฏิคฺคเหสฺสามี"**ติอาทิฯ สเจ ปน ปฏิคฺคเหสฺสามิเจฺจว มญฺจาทีนิ อารุหิตฺวา นิสีทติ, ทายโกปิ หตฺถปาเส ฐตฺวาน เทติ เจ, ตํ สพฺพํ คหิตํ โหตีติ โยชนาฯ

กุจฺฉิยา กุจฺฉิํ อาหจฺจ เย ปตฺตา ภูมิยํ ฐิตา, เตสุ **ยํ ยํ** ปตฺตํ องฺคุลิยาปิ วา สูจิยาปิ วา ผุสิตฺวา นิสิโนฺน, ตตฺถ ตเตฺถว ทียมานมฺปิ ปฏิคฺคณฺหาติ, วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๑๔๒๕. กฏสาราทโย สเจ มหนฺตา, ปฏิคฺคหณํ น รุเหยฺยาติ วิกโปฺป สิยาติ ตนฺนิวตฺตนตฺถมาห **"กฏสารเก"**ติอาทิฯ **"มหนฺตสฺมิ"**นฺติ อิมินา กฏสารกสฺส ปุน วจเน เหตุมาหฯ **หตฺถตฺถรํ** นาม หตฺถิปิเฏฺฐ อตฺถริตพฺพํ อตฺถรณํฯ **อาทิ**-สเทฺทน อสฺสตฺถรรถตฺถราทิํ สงฺคณฺหาติฯ ฐิตปเตฺตสุ ทิยฺยมานํ คณฺหโต ปฏิคฺคหณรุหณเหตุํ ทเสฺสติ **"หตฺถปาสสฺมิํ วิชฺชมาเน ตู"**ติฯ **ตุ**-สโทฺท วุตฺตวิเสสเมว โชเตติฯ

๑๔๒๖. **ตตฺถชาตกปเณฺณสู**ติ รุเกฺขเยว ฐิเตสุ ปเณฺณสุฯ **คเหตุ**นฺติ ปฏิคฺคเหตุํฯ **"น ปเนตานี"**ติอาทิ เยน เหตุนา น วฏฺฏติ, ตสฺส ทสฺสนํฯ **หิ**-สโทฺท ปสิทฺธิํ สูเจติฯ

๑๔๒๗. ถามมชฺฌิเมน ปุริเสน อุกฺขิปิตุํ อสกฺกุเณยฺยํ **อสํหาริยํฯ ตาทิเส**ติ ตถารูเป, อสํหาริเยติ วุตฺตํ โหติฯ **ขาณุพเทฺธ**ติ ภูมิยํ นิขาตขาณุเก พเทฺธฯ

๑๔๒๘. **ตินฺติณิกา**ติ จิญฺจาฯ **อาทิ**-สเทฺทน ตถา ขุทฺทกานํ กทมฺพปุปฺผปณฺณาทีนํ คหณํฯ ‘‘ตินฺติณิกาทิปเณฺณสู’’ติ วจนโต สาขาสุ ปฏิคฺคหณํ รุหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ ภูมิยํ ปตฺถเฏสูติ โยเชตพฺพํฯ ยถาห ‘‘ภูมิยํ อตฺถเตสุ สุขุเมสุ ตินฺติณิกาทิปเณฺณสุปิ ปฏิคฺคหณํ น รุหตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕)ฯ

๑๔๒๙. **ปริเวสโก**ติ ทายโกฯ

๑๔๓๐. อเสสโต ปุญฺฉิตฺวาติ โยชนาฯ

๑๔๓๑. **ปฏิคฺคเหตฺวาวา**ติ ปตฺตํ ปฏิคฺคเหตฺวาวฯ ภิกฺขา คเหตพฺพาติ สมฺพนฺธฯ

๑๔๓๒. **อปฏิคฺคหิเต**ติ เอตฺถ ‘‘ปเตฺต’’ติ เสโสฯ ตํ ปจฺฉา ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชโต อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

๑๔๓๓. **อนาทิยิตฺวา**ติ อคฺคเหตฺวา, ตสฺมิํ วจเน อาทรํ อกตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๔๓๕. **อญฺญสฺส** อนุปสมฺปนฺนสฺสฯ

๑๔๓๖. ปุพฺพาโภคสฺส อนุรูปวเสน ‘‘**สามเณรสฺส ตํ ทตฺวา…เป…. ปน วฏฺฏตี**’’ติ วุตฺตํฯ ยสฺมา ปน ตํ ‘‘อญฺญสฺส ทสฺสามี’’ติ จิตฺตุปฺปาทมเตฺตน ปรสนฺตกํ นาม น โหติ, ตสฺมา ตสฺส อทตฺวาปิ ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

๑๔๓๗-๙. **ภิกฺขุโน**ติ อญฺญสฺส ภิกฺขุสฺสฯ **ภตฺตสฺสา**ติ กญฺชิกาทิทฺรวมิสฺสภตฺตมาหฯ **อุปฺลวตี**ติ อุปริ ปฺลวติฯ **กญฺชิก**นฺติ อารนาลํ, อิมสฺส อุปลกฺขณตฺตา ขีรตกฺกาทิทฺรวํ สงฺคหิตํฯ **ปวาเหตฺวา**ติ มตฺถกโต ปลาเปตฺวาฯ **อโนฺต ปวิฏฺฐํ สเจ ต**นฺติ ตํ รชํ ยทิ ภตฺตสฺส อโนฺต ปวิฏฺฐํ โหติฯ **ปฏิคฺคเหตพฺพ**นฺติ อนุปสมฺปเนฺน อสติ หตฺถโต อโมเจเนฺตเนว ยตฺถ อนุปสมฺปโนฺน อตฺถิ, ตํ ตตฺถ เนตฺวา ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ

๑๔๔๐. **อปนียาวา**ติ เอตฺถ ‘‘ถูล’’นฺติ อิทํ ‘‘สุขุมํ เจ’’ติ วกฺขมานวิปริยายโต ลพฺภติฯ สภตฺตํ อปนียาติ สมฺพนฺธฯ ยถาห ‘‘อุปริภเตฺตน สทฺธิํ อปเนตพฺพํ, ปฏิคฺคเหตฺวา วา ภุญฺชิตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕)ฯ

๑๔๔๑. **เถโว**ติ พินฺทุฯ **เถโว…เป…. วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ยถา ปฐมตรํ ปติตเถเว โทโส นตฺถิ, ตถา อากิริตฺวา อปเนนฺตานํ ปจฺฉา ปติตเถเวปิ อภิหฏตฺตา เนวตฺถิ โทโสฯ

๑๔๔๒-๔. **จรุเกนา**ติ ขุทฺทกอุกฺขลิยาฯ **ตโต** จรุกโตฯ **มสี**ติ ชลฺลิกาอาทิกา ภสฺมาฯ **ภาชเน**ติ ภาชนปตฺตาทิภาชเนฯ **ตสฺส จา**ติ ตสฺส มสิอาทิโน จฯ

อนนฺตรสฺส ภิกฺขุสฺส ทียมานํ ยํ ปตฺตโต อุปฺปติตฺวา อิตรสฺส ภิกฺขุโน ปเตฺต สเจ ปตติ, ตํ ปฏิคฺคหิตเมว โหติ, ตสฺมา วฏฺฏเตวาติ โยชนาฯ ‘‘**ทียมาน**’’นฺติ เอตฺถ ‘‘ภตฺตาทิกํ ยํ กิญฺจี’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ **วฏฺฏเตวา ย**นฺติ เอตฺถ ‘‘วฏฺฏเตว อย’’นฺติ ปทเจฺฉโท น กาตโพฺพ ‘‘อย’’นฺติ อิมินา สมฺพนฺธนียสฺส อภาวโตฯ ตสฺมา **ว**-กาโร คาถาฉนฺทวเสน ทีฆํ กตฺวา วุโตฺตติ เวทิตโพฺพฯ

๑๔๔๕-๖. **ปายาสสฺสา**ติ เอตฺถ ปูรณโยเค สามิวจนํ, ปายาเสนาติ วุตฺตํ โหติฯ **อุณฺหโต**ติ อุณฺหตฺตาฯ **น สกฺกตี**ติ น สโกฺกติฯ **มุขวฏฺฏิยํ วฏฺฏตี**ติ มุขวฏฺฏึ อุกฺขิปิตฺวา หเตฺถ ผุสาปิเต คณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ ตถา มุขวฏฺฏิยา คเหตุํ น สกฺกา เจ, อาธารเกนปิ คเหตโพฺพติ โยชนาฯ

๑๔๔๗-๘. อาหริยมานํ วา เนว ชานาติ, ทียมานํ วา น ชานาตีติ โยชนาฯ คาถาพนฺธวเสน **"ชานตี"**ติ รโสฺส กโตฯ **อาโภค**นฺติ ''คณฺหามี''ติ อาโภคํฯ ยถาห **มหาปจฺจริยํ** ''อาโภคมตฺตเมว หิ เอตฺถ ปมาณ''นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕)ฯ ''กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา ปฏิคฺคณฺหาตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕) วุตฺตตฺตา ปตฺตํ คเหตฺวา นิสินฺนตฺตา ''กายปฏิพเทฺธน คณฺหิสฺสามี''ติ อาโภคํ กตฺวาติปิ ยุชฺชเตวฯ

๑๔๔๙. **"หเตฺถน มุญฺจิตฺวา"**ติ อิทํ **"อาธารกมฺปิ วา"**ติ อิมินาปิ โยเชตพฺพํฯ **"ปาเทน เปเลฺลตฺวา"**ติ อิมินา ปน **"อาธารก"**นฺติ อิทเมว โยเชตพฺพํฯ ยถาห ''หเตฺถน อาธารกํ มุญฺจิตฺวา ปาเทน เปเลฺลตฺวา นิทฺทายตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕)ฯ **เปเลฺลตฺวา**ติ ปีเฬตฺวา, อกฺกมิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๔๕๐. กมิ-ธาตุสฺส มเชฺฌ ''อกฺก''อิติ ปทเจฺฉโท ยติหีนโทโสติฯ

> ''สิโลเก นิยตฏฺฐานํ, ปทเจฺฉทํ ยตึ วิทู;
> ตทเปตํ ยติพฺภฏฺฐํ, สวนุเพฺพชนํ ยถา''ติฯ –

ทณฺฑินา วุตฺตลกฺขณโต สิทฺธตาย โทโส ยถา น โหติ, ตถา วิจาเรตฺวา คเหตพฺพํฯ เกจิ ปเนตฺถ อิ-การาคมสฺส ปจฺจยภาวตฺตา ตํสหิโต ม-กาโร ตคฺคหเณน สงฺคยฺหตีติ อุภยปกฺขภาคีติ ธาตุปจฺจยานํ มเชฺฌ ยติยา อิจฺฉิตตฺตา น โทโสติ ปริหรนฺติฯ **ชาครสฺสาปี**ติ อนิทฺทายนฺตสฺสาปิฯ **อนาทโร**ติ อนาทรภาโวฯ

๑๔๕๑. **ตสฺมา**ติ ตถา คหณสฺส อนาทรภาวโตฯ **ต**นฺติ ตํ อาธารกํ ปาเทน อกฺกมิตฺวา ปฏิคฺคหณญฺจฯ **ทียมาน**นฺติ ทายเกน ปฏิคฺคหาปิยมานํฯ **ปตตี**ติ ปฏิคฺคาหกสฺส หตฺถํ อผุสิตฺวา รโชรหิตาย สุทฺธภูมิยา วา ปทุมินิปณฺณาทีสุ วา ปตติฯ ยถาห ''ยํ ทิยฺยมานํ ทายกสฺส หตฺถโต ปริคฬิตฺวา สุทฺธาย ภูมิยา วา ปทุมินิปณฺณวตฺถกฏสารกาทีสุ วา ปตติ, ตํ สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕)ฯ สรชาย ภูมิยา ปติเต รชํ ปุญฺฉิตฺวา วา โธวิตฺวา วา ปฏิคฺคหาเปตฺวา วา ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ อิทํ **อฏฺฐกถายํ** ปน ''สรชาย ภูมิยํ ปตตี''ติอาทินา ทสฺสิตํฯ **คเหตุ**นฺติ เอตฺถ ''ภุญฺชิตุ''นฺติ จ **วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ''ปริจฺจตฺตํ ทายเกหี''ติ จ เสโสฯ ยถาห ''อนุชานามิ ภิกฺขเว ยํ ทิยฺยมานํ ปตติ, ตํ สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํฯ ปริจฺจตฺตํ ตํ ภิกฺขเว ทายเกหี''ติ (จูฬว. ๒๗๓)ฯ ''ยํ ทิยฺยมานํ ปตตี''ติ อวิเสเสน วุตฺตตฺตา จตูสุปิ กาลิเกสุ อยํ นโย เวทิตโพฺพฯ

๑๔๕๒. อโพฺพหาริกนยํ ทเสฺสตุมาห **"ภุญฺชนฺตาน"**นฺติฯ

๑๔๕๓-๔. **ตํ** มลํฯ **เตสู**ติ อุจฺฉุอาทีสุ วตฺถูสุฯ **ต**นฺติ มลมิสฺสกํ อุจฺฉุอาทิกํ วตฺถุฯ **น ปญฺญายตี**ติ น ปน ปญฺญายติฯ **ตสฺมิ**นฺติ อุจฺฉุอาทิวตฺถุสฺมึฯ

๑๔๕๕. **นิสโททุกฺขลาทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน นิสทโปตมุสลาทีนํ คหณํฯ

๑๔๕๖. วาสิยา อุปลกฺขณตฺตา ตชฺชาติกํ ยํ กิญฺจิ สตฺถมฺปิ คเหตพฺพํฯ **ขีเร**ติ อนุปสมฺปเนฺนน ตาปิตขีเร, อิทํ อุปริ อามกสฺส วิสุํ คหเณน วิญฺญายติฯ **นีลิกา**ติ นีลวณฺณํฯ **สตฺถเก วิย นิจฺฉโย**ติ สเตฺถน อุฎฺฐิตมเล อุจฺฉุขเณฺฑ วิย ปฎิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ

๑๔๕๗. **ต**นฺติ ตํ อคฺคิสนฺตตฺตวาสิอาทิํ, ตาปวตฺถุโต วาสิ คเหตพฺพาฯ

๑๔๕๙. **ต**นฺติ ตํ หตฺถาทิกายาวยวํ วา จีวรํ วา โธวิตฺวา ปติตกิลิฎฺฐชลมิสฺสโมทนํฯ รุกฺขมูลาทีสุ นิสีทิตฺวา ภุญฺชนฺตสฺส ปตฺตาทีสุ รุกฺขปณฺณาทิํ โธวิตฺวา ปติตกิลิโฎฺฐทเกปิ เอเสว วินิจฺฉโยติ ทเสฺสตุมาห **“เอเสวา”**ติอาทิฯ

๑๔๖๐. ชลํ สเจ สุทฺธํ ปตติ, วฎฺฎตีติ โยชนา, ‘‘รุกฺขโต’’ติ ลพฺภติฯ อโพฺภกาเส จ สเจ สุทฺธํ โตยํ ปตติ, วฎฺฎตีติ เอตฺถ ‘‘อากาสโต’’ติ ลพฺภติฯ อุภยตฺถาปิ รุกฺขปเณฺณสุ, อากาเส จ รชสฺส ปฐมเมว วโสฺสทเกน โธวิตตฺตา อาห **“สุทฺธ”**นฺติฯ

๑๔๖๑. **อจฺฉุปเนฺตนา**ติ อผุสเนฺตนฯ **ตสฺส** สามเณรสฺสฯ

๑๔๖๒. **ปตฺต**นฺติ อนุปสมฺปนฺนสฺส ปตฺตํฯ **ฉุปิตฺวา**ติ อนุปสมฺปนฺนปตฺตคโตทนํ ผุสิตฺวาฯ **ตํ** อตฺตโน ปเตฺต ภตฺตํฯ ยถาห ‘‘อปฺปฎิคฺคหิเต โอทนํ ฉุปิตฺวา ปุน อตฺตโน ปเตฺต โอทนํ คณฺหนฺตสฺส อุคฺคหิตโก โหตี’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๖๕)ฯ

๑๔๖๔. **ปจฺฉา**ติ ตสฺมิํ คหิเตปิ อคหิเตปิ ปจฺฉาฯ **ตํ** ปฎิคฺคหิตโภชนํฯ

๑๔๖๗. **ตสฺส** อตฺตโน ปตฺตคตสฺส ภตฺตสฺสฯ

๑๔๖๘. **ปเรนา**ติ อปฺปฎิคฺคหิตปเตฺตนฯ

๑๔๖๙-๗๐. ‘‘ยาคุอาทีนํ ปจเน ภิกฺขูนํ ภาชเน’’ติ สมฺพโนฺธฯ ปจนฺติ เอตฺถาติ **ปจนํ,** ภาชนํฯ ***ภาชนูปริ*** **หเตฺถสุ สามเณรสฺสา**ติ ภาชนสฺส อุปริ กเตสุ สามเณรสฺส หเตฺถสุฯ **ปติตํ หตฺถโต ตสฺมิ**นฺติ ตสฺส สามเณรสฺส หตฺถโต ปริคฬิตฺวา ตสฺมิํ ภาชเน ปติตํฯ

๑๔๗๑. ‘‘น กโรติ อกปฺปิย’’นฺติ เอตฺถ การณมาห **“ปริจฺจตฺตตฺตา หิ ต”**นฺติฯ ตญฺหิ ยสฺมา ปริจฺจตฺตํ, ตสฺมา อกปฺปิยํ น กโรตีติ วุตฺตํ โหติฯ **เอวํ อกตฺวา**ติ ยถาวุตฺตปกาเรน อกตฺวาฯ **อากิรเตว เจ**ติ สเจ ภาชเน อากิรติ เอวฯ **ตํ** ตถา ปกฺขิตฺตํ ภตฺตภาชนํฯ **นิรามิสํ กตฺวา**ติ ตตฺถ ปติตํ อามิสํ ยถา น ติฎฺฐติ, เอวํ โธวิตฺวา ภุญฺชิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๑๔๗๒-๓. **กุฎ**นฺติ ฆฎํฯ **อาวเชฺชตี**ติ กุฎํ นาเมตฺวา ยาคุํ อาสิญฺจติฯ

๑๔๗๔. **หเตฺถ**ติ เทฺว หเตฺถฯ **ตตฺถา**ติ ตตฺถ ภูมิยํ ฐปิเตสุ ทฺวีสุ หตฺถตเลสุฯ

๑๔๗๕-๖. **เอกสฺส คหณูปคํ เจ ภาร**นฺติ ถามมชฺฌิเมน เอเกน ปุริเสน อุกฺขิปนปฺปมาณํ ภารํ สเจ ภเวยฺยฯ **“ตถา”**ติ อิมินา ‘‘เอกสฺส คหณูปคํ ภาร’’นฺติ อิทํ ปจฺจามสติฯ

๑๔๗๗. **ลเคฺคนฺตี**ติ โอลมฺพนฺติฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ มญฺจปีเฐฯ **วฎฺฎเตวา**ติ อุคฺคหิตกํ น โหตีติ ทีเปติฯ

๑๔๗๘. **สมฺมุชฺชโนฺต**ติ สมฺมชฺชโนฺตฯ **ฆเฏฺฏตี**ติ อสญฺจิจฺจ สมฺมชฺชนิยา ผุสติฯ

๑๔๗๙. **ตํ ญตฺวา**ติ ปฏิคฺคหิตภาวํ ญตฺวาฯ **ฐเปตุํ วฏฺฏติ** อุคฺคหิตกํ น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

๑๔๘๐. **ตนฺ**ติ ปฏิคฺคหิตสญฺญาย คหิตํ ตํ อปฺปฏิคฺคหิตํฯ **อญฺญถา ปน น กตฺตพฺพนฺ**ติ อปิหิตํ ปิธาตุญฺจ ปิหิตํ วิวริตุญฺจ น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ

๑๔๘๑. **พหิ ฐเปติ เจ**ติ ยทิ ปุเพฺพ ฐปิตฏฺฐานโต พหิ ฐเปติฯ **เตนา**ติ พหิ ฐเปตฺวา มุตฺตหเตฺถน เตน ภิกฺขุนาฯ **ตนฺ**ติ พหิ ฐปิตํ หตฺถโต มุตฺตํฯ **ญตฺวา**ติ อปฺปฏิคฺคหิตภาวํ ญตฺวาฯ **ตํ** ตถา ญตฺวา ฐปิตํฯ

๑๔๘๒-๓. **อุเฏฺฐติ ยทิ กณฺณิกา**ติ สเจ กณฺณิกา สญฺชายติฯ **สิงฺคิเวราทิเก**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ปิปฺผลิอาทีนํ คหณํฯ **มูเล**ติ ปญฺจมูลาทิเก มูเลฯ **ฆุณจุณฺณนฺ**ติ ฆุณปาณเกหิ อุปฺปาทิตจุณฺณํฯ **"ตถา"**ติ อิมินา ''อุเฏฺฐตี''ติ กิริยํ ปจฺจามสติฯ **ตํสมุฏฺฐานโต**ติ ปฏิคฺคหิตเตลาทีสุ สมุปฺปนฺนตฺตาฯ **ตเณฺญวาติ ปวุจฺจตี**ติ ปฐมปฏิคฺคหิตํ ตเมว เตลาทิกนฺติ วุจฺจติฯ เตนาห **"ปฏิคฺคหณ…เป…. น วิชฺชตี"**ติฯ

๑๔๘๔-๕. **โกจิ ปุคฺคโล**ติ สามเณรคมิกาทีสุปิ โย โกจิ สโตฺตฯ **ตาลปิณฺฑินฺ**ติ ตาลกณฺณิกํ ผลํฯ **อโณฺญ ภูมโฏฺฐ**ติ ภูมิยํ ฐิโต อโญฺญ โกจิ ปุคฺคโล อิตฺถี วา ปุริโส วาฯ

๑๔๘๖. **ฉินฺทิตฺวา**ติ ฉินฺทํ กตฺวาฯ **วตินฺ**ติ หตฺถปาสปฺปโหนกพหลวติํฯ ยถาห ''หตฺถปาเส สตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕)ฯ **ทณฺฑเก อผุสิตฺวาวา**ติ ยตฺตเกน คมนเวโค นิพฺพายติ, เอตฺตกํ, ปหรณโต วติทณฺฑเก วา อปฺปหริตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ ปหริตฺวา ฐตฺวา คจฺฉติ เจ, น วฏฺฏติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ''มยํ ปน 'ยํ ฐานํ ปหฏํ, ตโต สยํ ปติตมิว โหตี'ติ ตกฺกยามฯ ตสฺมิมฺปิ อฏฺฐตฺวา คจฺฉเนฺต ยุชฺชติ สุงฺกฆาตกโต ปวเฏฺฏตฺวา พหิ ปติตภณฺฑํ วิยา''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕)ฯ

๑๔๘๗-๘. **ปากาโร**ติ เอตฺถ ''วติํ วา''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕) **อฏฺฐกถายํ** อาคตตฺตา อิทํ อธิการโต คเหตพฺพํฯ ''น ปุถุโล''ติ เอตฺถ อธิเปฺปตปฺปมาณํ ทเสฺสตุมาห **"อโนฺต…เป. … ปโหติ เจ"**ติฯ **"อุทฺธํ หตฺถสตํ คนฺตฺวา"**ติ อิมินา ทายกสฺส ทาตุมิจฺฉาย อากาสํ ตํ อุกฺขิปิตฺวา วิสฺสฏฺฐภาวํ ญาเปติฯ **สมฺปตฺตนฺ**ติ หตฺถปฺปตฺตํฯ **คณฺหโต**ติ ปฏิคฺคหณสญฺญาย คณฺหโตฯ

๑๔๘๙. **"สามเณร"**นฺติ อิทํ อุปลกฺขณนฺติ คิหิโนปิ คหณํฯ **ตเตฺถวา**ติ ขเนฺธ เอวฯ **นิสิโนฺน** สามเณโรฯ

๑๔๙๑-๒. **ผลินิํ สาขนฺ**ติ ผลวติํ สาขํฯ **"ขาทิตุ"**นฺติ อิทํ ''จิเตฺต สมุปฺปเนฺน''ติ อิมินา โยเชตพฺพํฯ สเจ ผลํ ขาทติ, เอวํ ขาทิตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **มกฺขิกานํ นิวารตฺถนฺ**ติ มกฺขิกานํ นิวาเรตุํฯ

๑๔๙๓. ฉายตฺถญฺจ มกฺขิกา นิวาเรตุญฺจ คยฺหมานา ผลสาขา สุขปริโภคตฺถาย กปฺปิยํ การาเปตฺวา ปฏิคฺคหิตา เจ, ขาทิตุมิจฺฉาย สติ ปุน อปฺปฏิคฺคหิตาปิ วฏฺฏตีติ ทเสฺสตุมาห **"กปฺปิยํ ปน กาเรตฺวา"**ติอาทิฯ

๑๔๙๔-๕. ‘‘ตํ โส ปฏิคฺคหาเปตฺวา’’ติ วกฺขมานตฺตา **‘‘คเหตฺวา’’**ติ อิทํ อปฺปฏิคฺคหาเปตฺวา คหณํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ **ตํ ปฏิคฺคหิต**นฺติ เอตฺถ ‘‘เจ ปุพฺพเมวา’’ติ เสโสฯ

๑๔๙๖-๙. ภิกฺขุสฺส ปาเถยฺยตณฺฑุเลติ สมฺพนฺโธฯ **โส**ติ สามเณโรฯ **อิตเรหี**ติ ภิกฺขุนา คหิเตหิ อตฺตโน ตณฺฑุเลหิฯ

ทฺวีสุ ปเตฺตสูติ อุปลกฺขณํฯ พหูสุปิ เอเสว นโยฯ อตฺตนา ลทฺธํ ภิกฺขูนํ ทตฺวา เตหิ ลทฺธํ อตฺตนา คเหตฺวา อเญฺญสํ ทานวเสน พหุนฺนมฺปิ ทาตุํ วฏฺฏตีติ **อฏฺฐกถายํ** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕ อตฺถโต สมานํ) วุตฺตํ ตเมว ทเสฺสตุมาห **‘‘ยาคุํ ภิกฺขุสฺสา’’**ติอาทิฯ ‘‘อาวุโส ตุยฺหํ ยาคุํ มยฺหํ เทหี’ติ เอวํ เถเรหิ ปฏิปาฏิยา ยาจิตฺวาปิ ปิวิตุํ วฏฺฏติ, สเพฺพหิ สามเณรสฺส สนฺตกเมว ภุตฺตํ โหตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ **สามเณรสฺส ปีตตฺตา**ติ เอตฺถ ‘‘ยาคุยา’’ติอิทํ อธิการโต ลพฺภติฯ

๑๕๐๐. **อิมสฺสา**ติ ปาเถยฺยตณฺฑุลหารกสฺสฯ **‘‘น วิเสสตา’’**ติ อิมินา วิสํ อวตฺตพฺพตํ ทีเปติฯ

๑๕๐๑. **อสฺส วิเสสสฺสา**ติ ยถาวุตฺตวินิจฺฉยวิเสสสฺส วิสํ วตฺตพฺพภาเวติ เสโสฯ **ตสฺสา**ติ สามเณรตณฺฑุลหารกสฺส ภิกฺขุสฺสฯ **สาลยภาว**นฺติ อตฺตนา หฏตณฺฑุเลสุ ปริกฺขีเณสุ ‘‘อิทํ อมฺหากมฺปิ ปทสฺสตี’’ติ สาลยภาโวฯ ฉายาทีนมตฺถาย คยฺหมานาย สาขาย อิมิสฺสา ผลํ ขาทิตุกามตาย สติ ขาทนารหนฺติ อาลยสฺส กาตุํ สกฺกุเณยฺยตฺตา อยมฺปิ อวิเสโสติ วิญฺญายติ, ตตฺถ สมฺภวนฺตํ ปน วิเสสํ ทเสฺสตุมาหาติ วตฺตุํ ยุชฺชติฯ

๑๕๐๒-๔. **นิจฺจาเลตุํ น สโกฺกตี**ติ นิจฺจาเลตฺวา สกฺขรา อปเนตุํ น สโกฺกติฯ **เจลโก**ติ จูฬสามเณโรฯ ปกฺกกาลสฺมิํ วิวริตฺวา ปกฺกตา ญาตพฺพาติ โยชนาฯ **ปิ**-สโทฺท ปน-สทฺทเตฺถฯ **โอโรเปตฺวา**ติ อุทฺธนโต โอโรเปตฺวาฯ ปุพฺพตณฺฑุลโธวนตฺถาย กตปฏิคฺคหณเสฺสว ปมาณตฺตา อาห **‘‘น ปจฺฉสฺส ปฏิคฺคหณการณ’’**นฺติฯ **อสฺสา**ติ โภชนสฺสฯ

๑๕๐๕. การิตนฺตสฺส ทฺวิกมฺมกตฺตา อาห **‘‘อุทฺธนํ สุทฺธภาชน’’**นฺติ, อุทฺธเนติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๕๐๖. **โกจี**ติ อนุปสมฺปโนฺนฯ **เตน ภิกฺขุนา**ติ อุทฺธนํ สุทฺธภาชนํ อาโรเปตฺวา เยน อคฺคิ กโต, เตน ภิกฺขุนาฯ อิทญฺจ อุปลกฺขณํ อเญฺญนปิ น กาตพฺพตฺตาฯ

๑๕๐๗. **ปจฺฉา**ติ ตณฺฑุลปเกฺขปโต ปจฺฉาฯ **ตํ** ยาคุํฯ **สเจ ปจตี**ติ อคฺคิํ กโรนฺต ปจติฯ **สามปากา น มุจฺจตี**ติ ตํ ยาคุํ ปิวโนฺต สามปากทุกฺกฏโต น มุจฺจติฯ

๑๕๐๘. วลฺลิยา สห **ตตฺถ** วลฺลิยํ ชาตํ ผลํ **กิญฺจิ** อีสกมฺปิ จาเลติ, ตโต ลทฺธํ กิญฺจิ ผลํ **ตเสฺสว** ภิกฺขุโน น วฏฺฏตีติ โยชนา, ตํ ปริภุญฺชโต ทุรุปจิณฺณทุกฺกฏํ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **ตเสฺสวา**ติ **เอว**กาเรน อเญฺญสํ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ

๑๕๐๙. **ปรามฏฺฐ**นฺติ อามสิตุํฯ **อปสฺสยิตุ**นฺติ อวลมฺพิตุํ, อปสฺสนํ วา กาตุํฯ **‘‘กิรา’’**ติ อิมินา เกวลํ **มหาปจฺจริยํ** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕) วุตฺตภาวํ สูเจติฯ

๑๕๑๐-๑. **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ เตเลฯ หเตฺถน สณฺฑาสคฺคหณํ **อมุญฺจเนฺต**นฯ **ตํ** เตลํฯ

๑๕๑๕-๖. **โลณกิจฺจ**นฺติ อลวณฎฺฐาเน โลเณน กาตพฺพกิจฺจํฯ สนฺนิหิตเสสกาลิกสมฺมิสฺสํ ยาวชีวิกํ วิย สมฺโทฺทททกสฺส อสนฺนิธิภาวํ ทเสฺสตุมาห **“ยาวชีวิกสงฺขาต”**นฺติอาทิฯ **กาลวินิมฺมุตฺต**นฺติ อกาลิกํ, จตูสุ กาลิเกสุ อสงฺคหิตนฺติ อโตฺถฯ

๑๕๑๗. **หิมสฺส กรกา**ติ หิโมทกสฺส มุตฺตา วิย ปตฺถินสกฺขราฯ **พหลมฺปิ จา**ติ ปกฺขิตฺตฎฺฐาเน มุเข วา กทฺทมวณฺณสฺส อปญฺญายนปฺปมาณพหลํ ปานียญฺจฯ อปฺปฏิคฺคหิตํ **วฏฺฏติ**ฯ สเจ กทฺทมวณฺณํ ปญฺญายติ, น วฏฺฏตีติฯ ยถาห ‘‘สเจ ปน มุเข จ หเตฺถ จ ลคฺคติ, น วฏฺฏติ, ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๖๕)ฯ

๑๕๑๘. **กสิตฎฺฐาเน**ติ กฎฺฐฎฺฐาเนฯ **น วฏฺฏติ** อปฺปฏิคฺคหิตํฯ เอวํ สพฺพตฺถฯ

๑๕๑๙. **โสโพฺภ** ทุโกฺขคาหนชลาสโยฯ ‘‘อาวาโฎ’’ติ เกจิฯ **กกฺโธ**ติ อชฺชุโนฯ

๑๕๒๐. **ปานียสฺส ฆเฎ**ติ ปานียฆเฎฯ **ตํ** ปานียฆฎํฯ

๑๕๒๑. วาสตฺถาย ปุปฺผานิ **วาสปุปฺผานิฯ ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ปานียฆเฎฯ **กมลุลิกาสู**ติ ปาฎลิกุสุมาทีหิปิ สห กณฺฎกมลฺลิกาสุฯ **ทินฺนาสู**ติ ปานีเย ปกฺขิตฺตาสุฯ

๑๕๒๒. **วิสตี**ติ อโนฺตคลํ ปวิสติฯ เตเนว **อฎฺฐกถายํ** ‘‘อปฺปฏิคฺคเหตฺวา ฐปิตํ ปฏิคฺคเหตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๖๕) วุตฺตํฯ อิทํ อฎฺฐกถาวจนํ ‘‘อญฺญตฺร อุทกทนฺตโปนา’’ติ (ปาจิ. ๒๖๖) **ปาฬิยา** วิรุชฺฌตีติ เจ? น วิรุชฺฌติฯ สา หิ เกวลํ ทนฺตกิจฺจํ สนฺธาย วุตฺตา, อิทํ รสํ สนฺธาย วุตฺตนฺติฯ เตเนว ตทนนฺตรํ ‘‘อชานนฺตสฺส รเส ปวิเฎฐปิ อาปตฺติเยวฯ อจิตฺตกญฺหิ อิทํ สิกฺขาปท’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๖๕) วุตฺตํฯ ตสฺส สิกฺขาปทสฺส อจิตฺตกตา ‘‘อปฺปฏิคฺคหิตเก ปฏิคฺคหิตสญฺญี’’ติอาทิกาย **ปาฬิยา** กปฺปิยสญฺญิโนปิ ปาจิตฺติยสฺส วุตฺตตฺตา วิญฺญายติฯ ปสโนฺนทกสฺส ปน อปฺปฏิคฺคเหตฺวาปิ ปาตพฺพตาย ทนฺตกเฎฺฐน สทิสตฺตา เอกโยคนิทฺทิฎฺฐานํ สเหว ปวตฺตีติ วิญฺญายติฯ อุทกสฺส จ ทนฺตโปนสฺส จ ตุลฺยโทเสน ภวิตพฺพนฺติฯ

๑๕๒๓. มุโตฺตทกสิงฺฆาณิกาทิทฺรวอสฺสุขีราทิทฺรวสฺส อาโปธาตุปฺปการตฺตา, กณฺณมลาทิโน ฆนทพฺพสฺส ปฐวิธาตุปฺปการตฺตา **“สรีรเฎฐสุ ภูเตสู”**ติ อิมินา ขีราทิมาหฯ **“กิ”**นฺติ อิทํ น วฏฺฏตีติ ปเทนปิ โยเชตพฺพํฯ **กปฺปากปฺปิยมํสาน**นฺติ เอตฺถ ‘‘สตฺตาน’’นฺติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ

๑๕๒๔. **โลณ**นฺติ เอตฺถ ‘‘เอตํ สพฺพมฺปี’’ติ อิทํ อธิการโต ลพฺภติฯ

๑๕๒๕. **เอตฺถา**ติ เอเตสุ ยถาวุเตฺตสุ กณฺณมลาทีสุฯ

๑๕๒๘. **จตฺตาริ วิกฎานี**ติ มหาวิกฎํ นาม คูถํ, มตฺติกา, มุตฺตํ, ฉาริกา จาติ วุตฺตานิ จตฺตาริ วิกฎานิฯ ตานิ หิ วิรุทฺธานิ สปฺปวิสานิ กตานิ วิหตานีติ **“วิกฎานี”**ติ วุจฺจนฺติฯ นตฺถิ ทายโก เอตฺถาติ **นทายกํ,** ฐานํ, ตสฺมึฯ ‘‘น อ โน มา อลํ ปฏิเสเธ’’ติ วุตฺตตฺตา ปฏิเสธวาจินา **น-**สเทฺทน สมาโส, ‘‘อทายเก’’ติ อิมินา อนตฺถนฺตรํฯ อิธ ทุพฺพโจ จ อสมโตฺถ จ อสโนฺต นามาติ **อฎฺฐกถายํ** (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๖๕; กงขา. อฎฺฐ. ทนฺตโปนสิกฺขาปทวณฺณนา, อตฺถโต สมานํ) วุตฺตํฯ อิทํ กาโลทิสฺสํ นามฯ

๑๕๒๙. **ปกติ**นฺติ อกปฺปิยปถวึฯ **ตรุ**นฺติ อลฺลรุกฺขํฯ อิมินา สปฺปทฏฺฐกาเล อสติ กปฺปิยการเก วิกฏฺฏฺถาย อตฺตนา จ กตฺตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ

๑๕๓๐. **อเจฺฉทคาหโต**ติ วิลุมฺปิตฺวา คณฺหนโตฯ "**ตสฺสา**"ติ อิทํ สเพฺพหิ เหตุปเทหิ ยุชฺชติฯ **ตสฺสา**ติ อปฺปฏิคฺคหิตสฺสาติ อโตฺถฯ อปรสฺส อภิกฺขุกสฺส ทาเนน จาติ โยชนาฯ "**อภิกฺขุกสฺสา**"ติ ปน วิเสสเนน อุปสมฺปนฺนสฺส ทิเนฺน ปฏิคฺคหณํ น วิชหตีติ ทีเปติฯ **สพฺพ**นฺติ ยถาวุตฺตํ กาเยน คหณาทิปฺปการสฺส กลยํ คหิตํฯ **เอว**นฺติ อิมินา นิยาเมนฯ

๑๕๓๑. **ทุรุปจิเณฺณ**ติ ทุฏฺฐุ อุปจิเณฺณ ทุรามเฏฺฐ, อปฺปฏิคฺคหิตสฺส อามิสภตฺตภาชนาทิโน กีฬาวเสน หเตฺถน ปรามสเน จ ตตฺถชาตกผลินึ สาขาย วา วลฺลิยา วา คเหตฺวา จาลเน จาติ อโตฺถฯ **อุคฺคหิตสฺส คหเณ**ติ อปฺปฏิคฺคหิตภาวํ ญตฺวาว คหิตสฺส กสฺสจิ วตฺถุโน ปฏิคฺคหเณ จฯ **อโนฺตวุเตฺถ จา**ติ อกปฺปิยกุฏิยา อโนฺต ฐเปตฺวา อรุณํ อุฏฺฐาปิเต จฯ **สยํปเกฺก จา**ติ ยตฺถ กตฺถจิ อตฺตนา ปเกฺก จฯ **อโนฺตปเกฺก จา**ติ อกปฺปิยกุฏิยา อโนฺตเยว ปเกฺก จฯ ทุกฺกฏํ นิทฺทิฏฺฐนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๑๕๓๒-๓. ปฏิคฺคหิตเก ตสฺมึ ปฏิคฺคหิตสญฺญิสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **ทนฺตโปนํ** ทนฺตกฏฺฐํฯ

๑๕๓๔. **ภิกฺขุนีน**นฺติ ภิกฺขุโน จ ภิกฺขุนิยา จ ภิกฺขุนีนํ, เอกเทสสรูเปกเสโสฯ **เอตฺถ** อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ วินิจฺฉโย นวมชฺฌิมเถรภิกฺขุนีนํ ยโต อวิเสเสน อิจฺฉิตพฺพโก, **ตโต** ตสฺมา เหตุนา สกโล อยํ วินิจฺฉโย อสมาสโต มยา กถิโตติ โยชนาฯ กุสลตฺติกาทีสุ วิย อตฺถสากลยสฺส อตฺถสเงฺขปโตว วตฺตุํ สกฺกุเณยฺยตฺตา ''สกโล''ติ วตฺวาปิ กถาย วิตฺถาริตภาวํ ทเสฺสตุมาห "**อสมาสโต**"ติฯ

ทนฺตโปนกถาวณฺณนาฯ

โภชนวโคฺค จตุโตฺถฯ

๑๕๓๕. "**อเจลกาทีน**"นฺติอาทีสุ ''อเจลโก นาม โย โกจิ ปริพฺพาชกสมาปโนฺน นโคฺค''ติ (ปาจิ. ๒๗๑) **ปทภาชเน** วุตฺตํ, **ตทฏฺฐกถาย** ''ปริพฺพาชกสมาปโนฺนติ ปพฺพชฺชํ สมาปโนฺน''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๙) วุตฺตํ, ตสฺมา อเจลกปพฺพชฺชมุปคโตเยเวตฺถ อเจลโก นามฯ **อาทิ**-สเทฺทน ''ปริพฺพาชกสฺส วา ปริพฺพาชิกาย วา''ติ (ปาจิ. ๒๗๐) **มาติกา**-คเต เทฺว สงฺคณฺหาติฯ อิเมสุ จ ทฺวีสุ ''ปริพฺพาชโก นาม ภิกฺขุญฺจ สามเณรญฺจ ฐเปตฺวา โย โกจิ ปริพฺพาชกสมาปโนฺน''ติ (ปาจิ. ๒๗๑) วุโตฺต **ปริพฺพาชโก** นามฯ ''ภิกฺขุนิญฺจ สิกฺขมานญฺจ สามเณริญฺจ ฐเปตฺวา ยา กาจิ ปริพฺพาชิกสมาปนฺนา''ติ (ปาจิ. ๒๗๑) วุตฺตา **ปริพฺพาชิกา** นามาติ คเหตพฺพาฯ ปริพฺพาชกา ปเนตฺถ ฉนฺนาเยว คเหตพฺพาฯ **เทนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ''ภิกฺขุสฺสา''ติ ปกรณโต ลพฺภติ, เอตฺถ ''กายาทินา''ติ เสโสฯ ยถาห ''ทเทยฺยาติ กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา นิสฺสคฺคิเยน วา เทตี''ติ (ปาจิ. ๒๗๑)ฯ

๑๕๓๖. **ติกปาจิตฺติย**นฺติ ติตฺถิเย ติตฺถิยสญฺญี, เวมติโก, อติตฺถิยสญฺญีติ ติเก ปาจิตฺติยตฺตยํฯ

๑๕๓๗. อติตฺถิเย ติตฺถิยสญฺญิสฺส, เวมติกสฺส จ ตสฺส ภิกฺขุโน ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๑๕๓๘-๙. **เตส**นฺติ ติตฺถิยานํฯ **พหิเลปน**นฺติ พหิสรีเร ลิมฺปิตพฺพํ กิญฺจิ เทนฺตสฺสฯ **เตสํ** ติตฺถิยานํ **สนฺติเก** สมีเป อตฺตโน ภตฺตปตฺตาทิกํ **โภชนํ** ฐเปตฺวา ‘‘โภชนํ คณฺหถา’’ติ วทนฺตสฺส จ อนาปตฺตีติ โยชนาฯ ‘‘สมุฏฺฐานํ เอฬกูปม’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ

อเจลกกถาวณฺณนาฯ

๑๕๔๐-๒. ภิกฺขุ ภิกฺขุโน ยํ กิญฺจิ อามิสํ ทาเปตฺวา วา อทาเปตฺวา วาติ โยชนาฯ กิํ วุตฺตํ โหติ? ‘‘เอหาวุโส, คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสิสฺสามา’’ติ (ปาจิ. ๒๗๕) **สิกฺขาปเท** วุตฺตนเยเนว วตฺวา เยน สทฺธิํ คามํ ปิณฺฑาย ปวิฏฺโฐ, ตสฺส ภิกฺขุสฺส ขาทนียาทิเภทํ ยํ กิญฺจิ อามิสํ ทาเปตฺวา วา อทาเปตฺวา วาติฯ

ตํ ภิกฺขุํ ‘‘คจฺฉา’’ติ วตฺวา อุโยฺยเชตีติ โยชนาฯ กิํ วุตฺตํ โหติ? เอวํ โย ภิกฺขุ เตน สทฺธิํ คามํ ปวิฏฺโฐ, ตํ ‘‘คจฺฉาวุโส, น เม ตยา สทฺธิํ กถา วา นิสชฺชา วา ผาสุ โหติ, เอกกสฺส เม กถา วา นิสชฺชา วา ผาสุ โหตี’’ติ (ปาจิ. ๒๗๕) วตฺวา **ตปฺปจฺจยา** เตสํ อิตฺถิยาสทฺธิํ วจนาทีนํ อนาจารานํ ปจฺจยา คนฺตุํ นิโยเชตีติฯ **ตปฺปจฺจยา**ติ ‘‘อุโยฺยชนมตฺตสฺมิ’’นฺติ วิเสสนํฯ **ปฐเมน จา**ติ เอตฺถ **จ**-สโทฺท อฏฺฐานปฺปยุโตฺต ‘‘อุโยฺยชนมตฺตสฺมิญฺจา’’ติ โยเชตโพฺพฯ **ตสฺสา**ติ อุโยฺยชกสฺสฯ

อสฺสาติ อุโยฺยชิตสฺส, อวยวสมฺพเนฺธ สามิวจนํฯ **อุปจารสฺมิํ อติกฺกเนฺต**ติ วกฺขมานลกฺขเณ ทสฺสนูปจาเร วา สวนูปจาเร วา อติกฺกเนฺตติ อโตฺถ, ภาวลกฺขเณ ภุมฺมํฯ ปุน **อสฺสา**ติ อุปจารสฺสฯ ทฺวาทสรตนปริโยสานํ, ตทโนฺตคธํ ปาการาทิ เอว วา อุปจารสฺส **สีมา** นามฯ

๑๕๔๓. ตํ สรูปโต ทเสฺสตุมาห **‘‘ทสฺสเน’’**ติอาทิฯ อโชฺฌกาเส ทสฺสเน อุปจารสฺส ทฺวาทส หตฺถา ปมาณํ เทสิตาติ โยชนาฯ สวเน จ อโชฺฌกาเส เอวํ สวนูปจารสฺส อโชฺฌกาเส ทฺวาทส หตฺถา ปมาณํ เทสิตาติ โยชนา, สวเน จ อุปจารสฺส อวธิ ทฺวาทสหตฺถปฺปมาณเมวาติ วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ **น เจตเร**ติ อิตรสฺมิํ อนโชฺฌกาเส เอวํ อุปจารสฺส ปมาณํ ทฺวาทสหตฺถา น จ เทสิตา, กิํ นุ พฺยาวธากรา กุฏฺฏาทโย อุปจารสฺส ปมาณนฺติ เทสิตาติ วุตฺตํ โหติฯ วุตฺตเญฺจตํ **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สเจ ปน อนฺตรา กุฏฺฏทฺวารปาการาทโย โหนฺติ, เตหิ อนฺตริตภาโวเยว ทสฺสนูปจาราติกฺกโม, ตสฺส วเสน อาปตฺติ เวทิตพฺพา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๗๖)ฯ อิธ อุปจารทฺวเย สมาเนปิ อุโยฺยชิตมวธิอนฺตํ สนฺธาย อสวนูปจารํ วุตฺตนฺติ วิญฺญายติฯ

๑๕๔๔. **‘‘ติกปาจิตฺตี**ติ อุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีหิ ติกปาจิตฺติยํ ฯ **อิตเร**ติ อนุปสมฺปเนฺนฯ **ติกทุกฺกฏ**นฺติ อนุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน ติกทุกฺกฏํฯ ‘‘อิตเรติ สามเณเรเยวา’’ติ **นิสฺสเนฺทเห** ลิขิตํฯ เอตเสฺสวตฺถสฺส วชิรพุทฺธินาปิ วุตฺตภาโว ทสฺสิโตฯ ตถาทสฺสนํ ปญฺจสหธมฺมิเกสุ อิธาธิเปฺปตมนุปสมฺปนฺนํ สนฺธาย วุตฺตํ เจ, ยุชฺชติฯ อญฺญถา **ปาฬิอฏฺฐกถาสุ** ‘‘อนุปสมฺปเนฺน’’ติ สามเญฺญน นิทฺทิฏฺฐตฺตา คหฏฺฐานุปสมฺปนฺนมฺปิ ตถา อุโยฺยเชนฺตสฺส อนาปตฺติ น วตฺตพฺพาติ อมฺหากํ ขนฺติฯ

อุภินฺนนฺติ อุปสมฺปนฺนานุปสมฺปนฺนานํฯ **นิสฺสเนฺทเห** ปน ‘‘ภิกฺขุสามเณราน’’นฺติ ลิขิตํฯ **กลิสาสนาโรปเน**ติ เอตฺถ **กลี**ติ โกโธ, ตสฺส สาสนํ อาณา **กลิสาสนํ,** ตสฺส อาโรปนํ ปวตฺตนํ กลิสาสนาโรปนํ, ตสฺมิํ, โกธวเสน ฐานนิสชฺชาทีสุ โทสํ ทเสฺสตฺวา ‘‘ปสฺสถ โภ อิมสฺส

ฐานํ นิสชฺชํ อาโลกิตํ วิโลกิตํ, ขาณุโก วิย ติฏฺฐติ, สุนโข วิย นิสีทติ, มกฺกโฏ วิย อิโต จิโต จ วิโลเกตี’’ติ เอวํ ‘‘อเปฺปว นาม อิมินาปิ อุพฺพาโฬฺห ปกฺกเมยฺยา’’ติ อมนาปวจนสฺส ภณเนติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๕๔๕. **อุโยฺยเชนฺตสฺส กิเจฺจนา**ติ วิหารปาลกาทีนํ โภชนหรณาทิกิเจฺจน เปเสนฺตสฺส, อิมสฺส อุปลกฺขณตฺตา ‘‘อนาปตฺติ ‘อุโภ เอกโต น ยาเปสฺสามา’ติ อุโยฺยเชตี’’ติอาทินา (ปาจิ. ๒๗๘) อนาปตฺติวาราคตา สเพฺพปิ ปการา คเหตพฺพาฯ

อุโยฺยชนกถาวณฺณนาฯ

๑๕๔๖. **ขุทฺทเก**ติ เอตฺถ ‘‘สยนิฆเร’’ติ เสโส อุปริ ‘‘อสยนิฆเร ตสฺส, สยนิฆรสญฺญิโน’’ติ วกฺขมานตฺตา ลพฺภติฯ ‘‘มหลฺลเก’’ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ ปิฏฺฐิสงฺฆาฏฺโต อฑฺฒเตยฺยหตฺถปฺปมาณํ ยสฺส เวมเชฺฌ โหติ, อีทิเส ขุทฺทเก สยนิฆเรติ อโตฺถฯ **ปิฏฺฐิวํส**นฺติ ปิฏฺฐิวํเสน นิยมิตํ เคหมชฺฌํฯ เตนาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ปิฏฺฐิวํสํ อติกฺกมิตฺวา’ติ อิมินา มชฺฌาติกฺกมํ ทเสฺสตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๘๐)ฯ **สโภชเน**ติ สห โภชเนหีติ สโภชนํ, ตสฺมิํ สโภชเนฯ อถ วา **สโภชเน**ติ สโภเคฯ ราคปริยุฏฺฐิตสฺส ปุริสสฺส หิ อิตฺถี โภโค, อิตฺถิยา จ ปุริโส, เมถุนราเคน สารตฺตปุริสิตฺถิสหิเตติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห **ปทภาชเน** ‘‘สโภชนํ นาม กุลํ อิตฺถี เจว โหติ ปุริโส จ, อิตฺถี จ ปุริโส จ อุโภ อนิกฺขนฺตา โหนฺติ, อุโภ อวีตราคา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๘๑)ฯ อิมินา ปริยุฏฺฐิตสฺส เมถุนราคคฺคิโน ตงฺขเณ นิพฺพตฺตภาโว ทีปิโตฯ **กุเล**ติ ฆเรฯ

๑๕๔๗. **หตฺถปาส**นฺติ อฑฺฒเตยฺยรตนปฺปมาณเทสํฯ **ปิฏฺฐิสงฺฆาฏกสฺส จา**ติ ทฺวารสพนฺธสฺส จฯ **สยนสฺสา**ติ สยนฺติ เอตฺถาติ สยนํ, ตสฺส, อาสเนฺน ฐาเน โย นิสีทติ สโภชเน กุเล, ‘‘ตสฺสา’’ติ อิมินา โยเชตพฺพํ, สยนสฺส สมีเป ฐาเน โย นิสีทตีติ อโตฺถฯ **มหลฺลเก**ติ ปุเพฺพ วุตฺตปฺปมาณโต มหเนฺต สยนิฆเรฯ ‘‘อีทิสญฺจ สยนิฆรํ มหาจตุสาลาทีสุ โหตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๘๐) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

๑๕๔๘. สยนเมตสฺส อตฺถีติ **สยนี,** สยนี จ ตํ ฆรญฺจาติ วิคฺคโหฯ **ตตฺถา**ติ สยนิฆเรฯ

๑๕๔๙-๕๐. **ทุติเย สตี**ติ ทุติเย ภิกฺขุมฺหิ สติฯ ยถาห **อนาปตฺติวาเร** ‘‘ภิกฺขุ ทุติโย โหตี’’ติ (ปาจิ. ๒๘๓)ฯ **วีตราเคสู**ติ วีตราคปริยุฏฺฐาเนสุฯ **วุตฺตลกฺขณํ ปเทส**นฺติ ขุทฺทกมหเนฺตสนาสเน วุตฺตลกฺขณปเทสฯ **อนติกฺกมฺม นิสินฺนสฺสา**ติ อนติกฺกมิตฺวา นิสีทโตฯ

สโภชนกถาวณฺณนาฯ

๑๕๕๒. **เตส**นฺติ ทฺวินฺนํ อนิยตสิกฺขาปทานํฯ **เอส**นฺติ อิเมสํ ทฺวินฺนํ รโหปฏิจฺฉนฺนรโหนิสชฺชสิกฺขาปทานํ, **อยเมว วิเสโส**ติ อนนฺตรสิกฺขาปเทน สมุฏฺฐานภาวสงฺขาโต อยํ วิเสโส ทีปิโตติ โยชนาฯ

รโหปฏิจฺฉนฺนรโหนิสชฺชกถาวณฺณนาฯ

๑๕๕๓-๖. **วุโตฺต**ติ นิมนฺติโตฯ **สนฺตํ ภิกฺขุ**นฺติ ‘‘กุลํ อุปสงฺกมิสฺสามี’’ติ ยสฺมิํ ปเทเส จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ, ตสฺส สามนฺตา ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเร ฐิตํ ภิกฺขุนฺติ อโตฺถฯ ยถาห ‘‘ยตฺถ ฐิตสฺส กุลานิ ปยิรุปาสนจิตฺตํ อุปฺปนฺนํ, ตโต ปฏฺฐาย ยํ ปเสฺส วา อภิมุเข วา ปสฺสติ, ยสฺส จ สกฺกา โหติ ปกติวจเนน อาโรเจตุํ, อยํ สโนฺต นามา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๙๘)ฯ เอตฺถ ยํ ทฺวาท

สหตฺถพฺภนฺตเร ฐิเตน โสตุํ สกฺกา ภเวยฺย, ตํ **ปกติวจนํ** นามฯ **อนาปุจฺฉา**ติ ‘‘อหํ อิตฺถนฺนามสฺส ฆรํ คจฺฉามี’’ติ วา ‘‘จาริตฺตํ อาปุจฺฉามี’’ติ วา อีทิเสน วจเนน อนาปุจฺฉิตฺวาฯ **จาริตฺตํ อาปเชฺชยฺย เจ**ติ ยทิ สญฺจเรยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ **อญฺญตฺร สมยา**ติ ‘‘ตตฺถายํ สมโย, จีวรทานสมโย จีวรการสมโย’’ติ (ปาจิ. ๒๙๙) **สิกฺขาปเท** อนุปญฺญตฺติวเสน วุตฺตา ทุวิธา สมยา อญฺญสฺมิํ กาเลฯ

อาปตฺติเภทํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ฐเปตฺวา’’**ติอาทิฯ **‘‘อวีติวเตฺต มชฺฌเนฺห’’**ติ อิมินา ปุเรภตฺตํ, ปจฺฉาภตฺตญฺจ สงฺคหิตํฯ เอตฺถ จ **ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺต**นฺติ เยน ภเตฺตน นิมนฺติโต, ตสฺมิํ อภุเตฺต วา ภุเตฺต วาติ อโตฺถฯ ยถาห ‘‘ปุเรภตฺตํ นาม เยน นิมนฺติโต, ตํ อภุตฺตาวีฯ ปจฺฉาภตฺตํ นาม เยน นิมนฺติโต, ตํ อนฺตมโส กุสเคฺคนปิ ภุตฺตํ โหตี’’ติ (ปาจิ. ๓๐๐) **ปทภาชเน** วุตฺตํฯ **อญฺญสฺส ฆร**นฺติ นิมนฺติตโต อญฺญสฺส เคหํฯ ฆรูปจาโรกฺกมเน ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธ, อตฺตนา คตเคหสฺส อุปจาโรกฺกมเน ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ ปฐเมน ปาเทนาติ สมฺพโนฺธฯ

ฆรุมฺมาเรติ อญฺญสฺส เคหุมฺมาเรฯ ฆรูปจาเร ทุกฺกฏํ สนฺธาย **‘‘อปรมฺปิ จา’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘สมติกฺกเม’’ติ อิมินา สห ‘‘ฆรุมฺมาเร’’ติ ปทํ ‘‘ฆรุมฺมารสฺสา’’ติ วิภตฺติวิปริณาเมน โยเชตพฺพํฯ

๑๕๕๗. **ฐิตฏฺฐาเน**ติ ยตฺถ ฐิตสฺส คมนจิตฺตํ อุปฺปนฺนํ, ตสฺมิํ ฐาเน ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเรติ อิทํ ยถาวุตฺตนิยาเมเนว คเหตพฺพํฯ **โอโลเกตฺวา**ติ อุภยปสฺสํ, อภิมุขญฺจ โอโลเกตฺวาฯ ‘‘ยํ ปเสฺส วา อภิมุเข วา ปสฺสตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๙๘) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

๑๕๕๘. **ทูเร**ติ ทฺวาทสหตฺถโต ทูรเมวาหฯ อิโต จิโต จ คเวสิตฺวา อาโรจเน กิจฺจํ นตฺถีติ โยชนาฯ

๑๕๕๙. **น โทโส**ติ อนาปตฺติฯ **สมเย**ติ เอตฺถ ‘‘อนาปุจฺฉโต’’ติ เสโสฯ เอตฺถ จ อุปริ จ ‘‘น โทโส’’ติ ปเจฺจกํ ยุชฺชติฯ สนฺตํ ภิกฺขุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ฆเรนา**ติ อญฺญสฺส ฆเรน, เอตฺถ ‘‘ฆรูปจาเรน จา’’ติ เสโสฯ **อารามํ คจฺฉโต**ติ เอตฺถ เตน มเคฺคนาติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๕๖๐. ‘‘เตน มเคฺคนา’’ติ จ ‘‘คจฺฉโต’’ติ จ ปททฺวยํ ‘‘ติตฺถิยานํ ปสฺสย’’นฺติ จ ‘‘ภิกฺขุนิปสฺสย’’นฺติ จ อุภยตฺถ **ตถา**-สเทฺทน ลพฺภติฯ เตน ฆเรน, ฆรูปจาเรน วา คนฺตพฺพมเคฺคน ติตฺถิยารามํ วา ภิกฺขุนิปสฺสยํ วา คจฺฉโต อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ อาปทาย คจฺฉตีติ โยชนาฯ ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตรายา **อาปทาฯ อาสนสาลํ วา**ติ สีหฬทีเป วิย ภิกฺขูนํ ภุญฺชนตฺถาย ยตฺถ ทานปตีหิ อาสนานิ ปญฺญาปียนฺติ, ตํ อาสนสาลํ วา, โภชนสาลนฺติ อโตฺถฯ ‘‘อาปทายาสนสาล’’นฺติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน ยการโลโปฯ **ภตฺติยสฺส ฆร**นฺติ นิมนฺติตฆรํ วา สลากภตฺตทายกานํ วา ฆรํฯ

๑๕๖๑. ปเวสนํ **กฺริยํ**ฯ อนาปุจฺฉนํ **อกฺริยํ**ฯ อจิตฺตกสมุฏฺฐานมิสฺสกตฺตา **‘‘อจิตฺต’’**นฺติ วุตฺตํฯ กุสลากุสลาพฺยากตานํ อญฺญตรจิตฺตสมงฺคินา อาปชฺชิตพฺพํ สนฺธาย **‘‘ติจิตฺตญฺจา’’**ติ วุตฺตํฯ

จาริตฺตกถาวณฺณนาฯ

๑๕๖๒. **‘‘สพฺพา’’**ติ อิทํ วิวรโนฺต ‘‘จตุมาสปวารณา ปุนปวารณา นิจฺจปวารณา’’ติ ปวารณตฺตยํ ทเสฺสติฯ เอตฺถ จ ‘‘จตุมาสปจฺจยปวารณา สาทิตพฺพาติ คิลานปจฺจยปวารณา

สาทิตพฺพา’’ติ (ปาจิ. ๓๐๗) **ปทภาชเน** วุตฺตํฯ **ปุนปวารณา** จ จตฺตาโรเยว มาเส เภสชฺชน ปวารณํฯ เตนาห **อฏฺฐุปฺปตฺติยํ** ‘‘เตน หิ ตฺวํ มหานาม สงฺฆํ อปรมฺปิ จตุมาสํ เภสชฺเชน ปวาเรหี’’ติฯ **นิจฺจปวารณา** นาม ยาวชีวํ เภสชฺชเหว ปวารณาฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ภควตา **อฏฺฐุปฺปตฺติยํ** ‘‘เตน หิ ตฺวํ มหานาม สงฺฆํ ยาวชีวํ เภสชฺเชน ปวาเรหี’’ติ (ปาจิ. ๓๐๓)ฯ

สพฺพา เจตา ปวารณา เภสชฺชปริยนฺตรตฺติปริยนฺตตทุภยปริยนฺตอปริยนฺตวเสน จตุพฺพิธา โหนฺติฯ ยถาห –

> ‘‘เภสชฺชปริยนฺตา นาม เภสชฺชานิ ปริคฺคหิตานิ โหนฺติ ‘เอตฺตเกหิ เภสชฺชหิ ปวาเรมี’ติฯ รตฺติปริยนฺตา นาม รตฺติโย ปริคฺคหิตาโย โหนฺติ ‘เอตฺตกาสุ รตฺตีสุ ปวาเรมี’ติฯ เภสชฺชปริยนฺตา จ รตฺติปริยนฺตา จ นาม เภสชฺชานิ จ ปริคฺคหิตานิ โหนฺติ รตฺติโย จ ปริคฺคหิตาโย โหนฺติ ‘เอตฺตเกหิ เภสชฺชหิ เอตฺตกาสุ รตฺตีสุ ปวาเรมี’ติฯ เนวเภสชฺชปริยนฺตา นรตฺติปริยนฺตา นาม เภสชฺชานิ จ อปริคฺคหิตานิ โหนฺติ รตฺติโย จ อปริคฺคหิตาโย โหนฺตี’’ติ (ปาจิ. ๓๐๗)ฯ

๑๕๖๓. ‘‘สาทิตพฺพา’’ติ วุตฺต สาทิยนปฺปกาเร ทเสฺสตุมาห **‘‘วิญฺญาเปสฺสามี’’**ติ อาทิฯ เภสชฺชมฺปิ สติ เม ปจฺจเย วิญฺญาเปสฺสามีติ โยชนา, ‘‘สาทิตพฺพา’’ติ อิมินา สมฺพนฺธฯ ตเทว พฺยติเรกโต ทเสฺสตุมาห **‘‘น ปฏิกฺขิปิตพฺพา’’**ติฯ ปฏิเกฺขปการณํ ทเสฺสตุมาห **‘‘โรโคทานิ น เมติ จา’’**ติฯ **สา** ติวิธา ปวารณาฯ

๑๕๖๔. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ‘‘ตตฺตุตฺตริ ตตฺตุตฺตริสญฺญี, เวมติโก, นตตฺตุตฺตริสญฺญี เภสชฺชํ วิญฺญาเปติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๓๐๙) วุตฺตํ ปาจิตฺติยตฺตยํฯ อิธ **ตตุตฺตรี**ติ เอตฺถ เยหิ เภสเชฺชหิ ปวาริโต, ยาสุ จ รตฺตีสุ ปวาริโต, ตโต เจ อุตฺตริ อธิกนฺติ อโตฺถฯ ยถาห ‘‘เภสชฺชปริยเนฺต เยหิ เภสเชฺชหิ ปวาริโต โหติ, ตานิ เภสชฺชานิ ฐเปตฺวา อญฺญานิ เภสชฺชานิ วิญฺญาเปติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ จ ‘‘รตฺติปริยเนฺต ยาสุ รตฺตีสุ ปวาริโต โหติ, ตา รตฺติโย ฐเปตฺวา อญฺญาสุ รตฺตีสุ วิญฺญาเปติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๓๐๘) จฯ ตตฺถ เวมติกสฺส จ ทุกฺกฏํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

๑๕๖๕. ตโต จตุมาสโต อุตฺตริ อติเรกํ **ตตฺตุตฺตริ,** ตตฺตุตฺตริ น โหตีติ **นตตฺตุตฺตริ,** นตตฺตุตฺตรีติ สญฺญา อสฺส อตฺถีติ **นตตฺตุตฺตริสญฺญี,** ภิกฺขุ, ตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **เยหิ** เภสเชฺชหิ ปวาริโต, ตานิ วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ สห เสเสน โยเชตพฺพํฯ ยถาห ‘‘อนาปตฺติ เยหิ เภสเชฺชหิ ปวาริโต โหติ, ตานิ เภสชฺชานิ วิญฺญาเปตี’’ติ (ปาจิ. ๓๑๐)ฯ เยน วา เยหิ เภสเชฺชหิ ยาสุ วา รตฺตีสุ ปวาริโต, ตโต อญฺญมฺปิ ยถาตถํ อาจิกฺขิตฺวา ภิโยฺย วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ สห เสเสน โยเชตพฺพํฯ **ยถาตถํ อาจิกฺขิตฺวา ภิโยฺย วิญฺญาเปนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘อิเมหิ ตยา เภสเชฺชหิ ปวาริตมฺห, อมฺหากญฺจ อิมินา จ อิมินา จ เภสเชฺชน อโตฺถ’ติ อาจิกฺขิตฺวา วิญฺญาเปติ, ‘ยาสุ ตยา รตฺตีสุ ปวาริตมฺห, ตาโย จ รตฺติโย วีติวตฺตา, อมฺหากญฺจ เภสเชฺชน อโตฺถ’ติ อาจิกฺขิตฺวา วิญฺญาเปตี’’ติ (ปาจิ. ๓๑๐) วจนโต ยถาตถํ วตฺวา อธิกํ วิญฺญาเปนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ

๑๕๖๖. อญฺญสฺส ภิกฺขุสฺส อตฺถาย วา วิญฺญาเปนฺตสฺส ภิกฺขุสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **ญาตกานํ วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตี**ติ เอตฺถ ญาตกานํ สนฺตกํ วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ อตฺตโน วา ธเนน วิญฺญาเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ เอตฺถ ธนํ นาม ตณฺฑุลาทิกปฺปิยวตฺถุฯ

๑๕๖๗. **“ตถา”**ติ อิมินา ‘‘วิญฺญาเปนฺตสฺสา’’ติ อิทํ ปจฺจามสติฯ **อุมฺมตฺตกาทีนนฺ**ติ วิเสสิตพฺพมเปกฺขิตฺวา ‘‘วิญฺญาเปนฺตาน’’นฺติ พหุวจนํ กาตพฺพํฯ

เภสชฺชกถาวณฺณนาฯ

๑๕๖๘. **อุยฺยุตฺตนฺ**ติ สงฺคามตฺถาย กตอุโยฺยคํ, คามโต นิกฺขมฺม คจฺฉนฺตํ วา เอกตฺถ สนฺนิวิฏฺฐํ วาฯ ยถาห ‘‘อุยฺยุตฺตา นาม เสนา คามโต นิกฺขมิตฺวา นิวิฏฺฐา วา โหติ ปยาตา วา’’ติ (ปาจิ. ๓๑๔)ฯ **อญฺญตฺร ปจฺจยา**ติ ฐเปตฺวา ตถารูปปจฺจยํฯ

๑๕๖๙. **ทสฺสนสฺสุปจารสฺมินฺ**ติ เอตฺถ **ทสฺสนูปจารํ** นาม ยสฺมึ ฐาเน ฐิตสฺส เสนา ปญฺญายติ, ตํ ฐานํฯ ยถาห ‘‘ยตฺถ ฐิโต ปสฺสติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๓๑๔)ฯ **อุปจารํ วิมุญฺจิตฺวา ปสฺสนฺตสฺสา**ติ ยถาวุตฺตทสฺสโนปจารฏฺฐานํ เอตฺถ ฐตฺวา โอโลเกตุํ น สุกรนฺติอาทินา การเณน ตํ ฐานํ ปหาย อญฺญตฺถ วิโลเกนฺตสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ เกนจิ ปฏิจฺฉนฺนํ หุตฺวา อทิสฺสมานมฺปิ นินฺนํ ฐานํ โอติณฺณํ อปญฺญายมานมฺปิ ปญฺญายนฺตมฺปิ โอโลเกตุํ น สกฺกา เอวเมว วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ ยถาห ‘‘เกนจิ อนฺตริตา วา นินฺนํ โอรุฬฺหา วา น ทิสฺสตี’’ติอาทิ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๑๔)ฯ **ปโยคโต**ติ ยถาวุตฺตทสฺสนปโยคคณนายฯ

๑๕๗๐. อิทานิ จตุรงฺคเสนาลกฺขณํ ทเสฺสตุมาห **“อาโรหา ปน จตฺตาโร”**ติอาทิฯ **อาโรหา**ติ เอตฺถ หตฺถาโรหา ทฏฺฐพฺพาฯ **ตปฺปาทรกฺขกา**ติ ตสฺส ปาทรกฺขกาติ วิคฺคโหฯ **เทฺว เทฺว**ติ เอเกกํ ปาทํ รกฺขนฺตา เทฺว เทฺวฯ **ทฺวาทสโปโส**ติ ทฺวาทส โปสา เอตสฺสาติ วิคฺคโหฯ ทฺวาทสปุริสยุตฺโต เอโก หตฺถี นามฯ

๑๕๗๑. **อาโรโห**ติ เอตฺถ อสฺสาโรโห วุจฺจติฯ **ติปุริโส**ติ ตโย ปุริสา อสฺสาติ วิคฺคโหฯ **หโย**ติ อโสฺสฯ **เอโก สารถี**ติ รถจาริโกฯ ‘‘โยโธ เอโก’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **อาณิรกฺขา**ติ รถจกฺกทฺวยสฺส อคฬนตฺถํ อกฺขกสฺส อุโภสุ โกฏีสุ อาโกฏิตา เทฺว อาณิโย รกฺขนกาฯ

๑๕๗๒. **จตุโปโส**ติ จตฺตาโร โปสา ยสฺสาติ วิคฺคโหฯ **จตุสจฺจวิภาวินา**ติ จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ เทสเกน ภควตาฯ **ปทหตฺถา**ติ อาวุธหตฺถาฯ ปชฺชเต คมฺยเต อเนน ปเร หนิตุนฺติ **ปทํ,** อาวุธํ, ปทานิ หเตฺถสุ เยสํ เต ปทหตฺถาติ ภินฺนาธิกรโณ พาหิรตฺถสมาโส ยถา ‘‘วชิรปาณี’’ติฯ ปตฺติปทาติ-สโทฺท อนตฺถนฺตรา, มนุสฺสเสนาย อธิวจนํฯ

๑๕๗๓. **จตุรงฺคสมายุตฺตา**ติ จตูหิ อเงฺคหิ อวยเวหิ สมายุตฺตาติ วิคฺคโหฯ

๑๕๗๔. **หตฺถิอาทีสู**ติ ยถาวุตฺตลกฺขณหตฺถิอสฺสรถปทาตินามเกสุ จตูสุ อเงฺคสุ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **เอเกกนฺ**ติ เอเกกํ องฺคํฯ เอเตสุ อวกํสโต เอกํ ปุริสารุฬฺหมฺปิ หตฺถิญฺจ ตถา อสฺสญฺจ เอกํ ปทหตฺถปุริสญฺจ เอกเมกํ กตฺวา อาห **“เอเกกํ ทสฺสนตฺถาย คจฺฉโต”**ติฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อนฺตมโส เอกปุริสารุฬฺหํ เอกมฺปิ หตฺถิมฺปี’’ติอาทิ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๑๕)ฯ **อนุยฺยุเตฺตปี**ติ สงฺคามํ วินา อเญฺญน การเณน นิกฺขเนฺตฯ ยถาห ‘‘อนุยฺยุตฺตา นาม ราชา อุยฺยานํ วา นทึ วา คจฺฉติ, เอวํ อนุยฺยุตฺตา โหตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๑๕)ฯ

๑๕๗๕. **สมฺปตฺตนฺ**ติ เอตฺถ ‘‘เสน’’นฺติ ปกรณโต ลพฺภติฯ **อาปทาสู**ติ ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตราเย สติ ‘‘เอตฺถ คโต มุจฺจิสฺสามี’’ติ คจฺฉโต อนาปตฺติฯ **ตถารูเป ปจฺจเย** คิลานาวโลกนาทิเก คมนานุรูปปจฺจเย สติ อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

อุยฺยุตฺตกถาวณฺณนาฯ

๑๕๗๖-๗. ‘‘สิยา จ ตสฺส ภิกฺขุโน โกจิเทว ปจฺจโย เสนํ คมนาย, ทิรตฺตติรตฺตํ เตน ภิกฺขุนา เสนาย วสิตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. ๓๑๘) อนุญฺญาตตฺตา เกนจิ กรณีเยน สงฺคามตฺถํ อุยฺยุตฺตาย เสนาย ทิรตฺตติรตฺตํ ปฏิปาฏิยา วสิตฺวา จตุตฺถรตฺติยํ วสนฺตสฺส ปน ภิกฺขุโน อาปตฺตึ ทสฺเสตุมาห **‘‘จตุเตฺถ’’**ติอาทิฯ **อนาปตฺติวาเร** ‘‘คิลาโน วสตี’’ติ (ปาจิ. ๓๒๑) วุตฺตตฺตา อาห **‘‘อโรควา’’**ติฯ **เสนายา**ติ เอตฺถ ปริเกฺขปารหฏฺฐาเนน วา สญฺจรณปริยเนฺตน วา เสนา ปริจฺฉินฺทิตพฺพา, เอวํ ปริจฺฉินฺนาย เสนาย อโนฺตวาติ อโตฺถฯ

ติกปาจิตฺติยนฺติ ‘‘อติเรกติรเตฺต อติเรกสญฺญี, เวมติโก, อูนกสญฺญี เสนาย วสติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๓๒๐) ปาจิตฺติยตฺตยํ วุตฺตํฯ

เสนาวาสกถาวณฺณนาฯ

๑๕๘๐. **อุโยฺยธิกํ** นาม สงฺคามฏฺฐานํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อุคฺคนฺตฺวา อุคฺคนฺตฺวา เอตฺถ ยุชฺฌนฺตีติ อุโยฺยธิกํ, สมฺปหารฏฺฐานเสฺสตํ อธิวจน’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๒๒)ฯ **พลคฺค**นฺติ ‘‘เอตฺตกา หตฺถี’’ติอาทินา (ปาจิ. ๓๒๔) **ปทภาชนา**คตนเยน พลสฺส คณนฏฺฐานํ พลคฺคํฯ ยถาห ‘‘พลสฺส อคฺคํ ชานนฺติ เอตฺถาติ พลคฺคํ, พลคณนฏฺฐานนฺติ อโตฺถ’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๒๒)ฯ **เสนาพฺยูห**นฺติ ‘‘อิโต หตฺถี โหนฺตุ, อิโต อสฺสา, อิโต รถา, อิโต ปตฺตี โหนฺตู’’ติ (ปาจิ. ๓๒๔) **ปทภาชเน** วุตฺตเสนาสนฺนิเวสฏฺฐานํ เสนาพฺยูหํฯ ยถาห ‘‘เสนาย วิยูหํ เสนาพฺยูหํ, เสนาสนฺนิเวสเสฺสตํ อธิวจน’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๒๒)ฯ

๑๕๘๑. **ปฺุริเม**ติ อนนฺตรสิกฺขาปเทฯ ‘‘ทฺวาทสปฺุริโส หตฺถี’’อิติ **โย** หตฺถี วุโตฺตติ โยชนาฯ **เตนา**ติ เตน หตฺถินา เหตุภูเตนฯ

๑๕๘๒. **‘‘เสเสสู’’**ติ อิมินา อสฺสานีกรถานีกปตฺตานีกา คหิตาฯ **ปตฺตานีกํ** นาม ‘‘จตฺตาโร ปฺุริสา ปทหตฺถา ปตฺตี ปจฺฉิมํ ปตฺตานีก’’นฺติ (ปาจิ. ๓๒๔) เสนเงฺคสุ ปฏินิเทฺทเสน นิพฺพิเสสํ กตฺวา วุตฺตํฯ **ติณฺณ**นฺติ เอเตสํ อุยฺยุตฺตาทีนํฯ

อุโยฺยธิกกถาวณฺณนาฯ

อเจลกวโคฺค ปญฺจโมฯ

๑๕๘๓. **ปิฏฺฐาทีหี**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ปูวาทีนํ สงฺคโณฺหาติฯ ยถาห ‘‘สุรา นาม ปิฏฺฐสุรา ปูวสุรา โอทนสุรา กิณฺณปกฺขิตฺตา สมฺภารสํยุตฺตา’’ติ (ปาจิ. ๓๒๘)ฯ เอตฺถ จ ปิฏฺฐํ ภาชเน ปกฺขิปิตฺวา ตชฺชํ อุทกํ ทตฺวา ปกฺขิปิตฺวา กตา **ปิฏฺฐสุรา**ฯ เอวํ ปูเว, โอทเน จ ภาชเน ปกฺขิปิตฺวา ตชฺชํ อุทกํ ทตฺวา มทฺทิตฺวา กตา **‘‘ปูวสุรา, โอทนสุรา’’**ติ วุจฺจติฯ **‘‘กิณฺณา’’**ติ ปน ตสฺสา สุราย พีชํ วุจฺจติ, เย ‘‘สุราโมทกา’’ติปิ วุจฺจนฺติ, เต ปกฺขิปิตฺวา กตา **กิณฺณปกฺขิตฺตา**ฯ หรีตกิสาสปาทินานาสมฺภาเรหิ สํโยชิตา **สมฺภารสํยุตฺตา**ฯ

ปุปฺผาทีหีติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ผลาทีนํ คหณํฯ ยถาห ‘‘เมรโย นาม ปุปฺผาสโว ผลาสโว มธฺวาสโว คุฬาสโว สมฺภารสํยุโตฺต’’ติ (ปาจิ. ๓๒๘)ฯ ตตฺถ จ **ปุปฺผาสโว** นาม มธุกปุปฺผาทีนํ ชาติรสกโต เจว ตาลนาฬิเกรปุปฺผานญฺจ รโส จิรปริวาสิโตฯ **ผลาสโว** ปน มุทฺทิกาปนสผลาทีนิ มทฺทิตฺวา เตสํ รเสน กโตฯ **มธฺวาสโว** นาม มุทฺทิกานํ ชาติรเสน กโตฯ มกฺขิกา

มธุนาปิ กรียตีติ วทนฺติฯ อุจฺฉุรโส **คุฬาสโว**ฯ หรีตกามลกกฏุกภณฺฑาทินานาสมฺภารานํ รโส จิรปริวาสิโต **สมฺภารสํยุโตฺต**ฯ อาสโว เมรยํ โหตีติ โยชนาฯ

๑๕๘๔. **พีชโต ปฏฺฐายา**ติ สมฺภาเร ปฏิยาทิตฺวา จาฏิยํ ปกฺขิตฺตกาลโต ปฏฺฐาย ตาลนาฬิเกราทีนํ ปุปฺผรเส ปุปฺผโต คฬิตาภินวกาลโตเยว จ ปฏฺฐายฯ **ปิวนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘กุสเคฺคนา’’ติปิ เสโสฯ **อุภยมฺปิ จา**ติ สุรํ, เมรยญฺจาติ อุภยมฺปิฯ พีชโต ปน ปฏฺฐาย กุสเคฺคน ปิวนฺตสฺสปิ ภิกฺขุโน ปาจิตฺติยํ โหตีติ โยเชตพฺพํฯ ปโยคพาหุเลฺลน อาปตฺติพาหุลฺลํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปโยเค จ ปโยเค จา’’**ติฯ อิทญฺจ วิจฺฉินฺทิตฺวา วิจฺฉินฺทิตฺวา ปิวนฺตสฺส ภิกฺขุโน ปโยเค จ ปโยเค จ ปาจิตฺติยํ โหตีติ โยเชตพฺพํฯ ยถาห ‘‘วิจฺฉินฺทิตฺวา วิจฺฉินฺทิตฺวา ปิวโต ปโยคคณนาย อาปตฺติโย’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๒๘)ฯ เอเกเนว ปโยเคน พหุมฺปิ ปิวนฺตสฺส เอกํ เอว อาปตฺตึ พฺยติเรกโต ทีเปติฯ ยถาห ‘‘เอเกน ปน ปโยเคน พหุมฺปิ ปิวนฺตสฺส เอกา อาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๒๘)ฯ

๑๕๘๕. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ‘‘มเชฺช มชฺชสญฺญี, มเชฺช เวมติโก, มเชฺช อมชฺชสญฺญี ปิวติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๓๒๘) ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ

๑๕๘๖. ‘‘อนาปตฺติ นมชฺชํ โหติ มชฺชวณฺณํ มชฺชคนฺธํ มชฺชรสํ, ตํ ปิวตี’’ติ (ปาจิ. ๓๒๘) วุตฺตตฺตา อาห **‘‘อมชฺชํ มชฺชวณฺณ’’**นฺติอาทิฯ **อริฏฺฐํ** นาม อามลกผลรสาทีหิ กโต อาสววิเสโสฯ **โลณโสวีรกํ** นาม **อฏฺฐกถายํ** –

> ‘‘หรีตกามลกวิภีตกกสาเว, สพฺพธญฺญานิ, สพฺพอปรณฺณานิ, สตฺตนฺนมฺปิ ธญฺญานํ โอทนํ, กทลิผลาทีนิ สพฺพผลานิ, เวตฺตเกตกขชฺชูริกฬีราทโย สพฺพกฬีเร, มจฺฉมํสขณฺฑานิ, อเนกานิ จ มธุผาณิตสินฺธวโลณติกฏุกาทีนิ เภสชฺชานิ ปกฺขิปิตฺวา กุมฺภิมุขํ ลิมฺปิตฺวา เอกํ วา เทฺว วา ตีณิ วา สํวจฺฉรานิ ฐเปนฺติ, ตํ ปริปจฺจิตฺวา ชมฺพุรสวณฺณํ โหติฯ วาตกาสกุฏฺฐปณฺฑุภคนฺทลาทีนญฺจ สินิทฺธโภชนภุตฺตานญฺจ อุตฺตรปานํ ภตฺตชีรณกเภสชฺชํ ตาทิสํ นตฺถิฯ ตํ ปเนตํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตมฺปิ วฏฺฏติ, คิลานานํ ปากติกเมวฯ อคิลานานํ ปน อุทกสมฺภินฺนํ ปานปริโภเคนา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๙๒) –

วิภาวิโต เภสชฺชวิเสโสฯ **สุตฺตํ** นาม อเนเกหิ เภสเชฺชหิ อภิสงฺขโต อมชฺชภูโต อาสววิเสโสฯ

๑๕๘๗. **วาสคาหาปนตฺถายา**ติ สุคนฺธิภาวคาหาปนตฺถํฯ **อีสก**นฺติ มชฺชวณฺณคนฺธรสา ยถา น ปญฺญายนฺติ, เอวํ อปฺปมตฺตกํฯ ยถาห ‘‘อนติกฺขิตฺตมเชฺชเยว อนาปตฺติฯ ยํ ปน อติกฺขิตฺตมชฺชํ โหติ, ยตฺถ มชฺชสฺส วณฺณคนฺธรสา ปญฺญายนฺติ, ตสฺมึ อาปตฺติเยวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๒๙)ฯ **สูปาทีนํ ตุ ปาเก**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน มํสปากาทโย สงฺคหิตาฯ ยถาห ‘‘สูปสมฺปาเก มํสสมฺปาเก เตลสมฺปาเก’’ติ (ปาจิ. ๓๒๘)ฯ

๑๕๘๘. วตฺถุอชานนา อจิตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ยถาห ‘‘วตฺถุอชานนตาย เจตฺถ อจิตฺตกตา เวทิตพฺพา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๒๙)ฯ **วตฺถุอชานนตา** จ นาม ‘‘มชฺช’’นฺติ อชานนภาโวฯ **อิท**นฺติ อิทํ สิกฺขาปทํฯ **จ**-สเทฺทน อญฺญานิ จ คิรคฺคสมชฺชาทิสิกฺขาปทานิ สมุจฺจิโนติฯ **อกุสเลเนวา**ติ อกุสลจิเตฺตเนวฯ **ปานโต**ติ ปาตพฺพโตฯ **โลกวชฺชก**นฺติ สาธุโลเกน วเชฺชตพฺพนฺติ อโตฺถฯ โลกวชฺชเมว **โลกวชฺชกํ**ฯ

นนุ เจตฺถ วตฺถุอชานนตาย อจิตฺตกเตฺต ตํวตฺถุอชานนํ กุสลาพฺยากตจิตฺตสมงฺคิโนปิ สมฺภวติ, กสฺมา ‘‘อกุสเลเนว ปานโต โลกวชฺชก’’นฺติ วุตฺตนฺติ? วุจฺจเต – ยสฺมา อมชฺชสญฺญาย ปิวโต, มชฺชสญฺญาย จ ปิวโต มชฺชํ วตฺถุนิยาเมน กิเลสุปฺปตฺติยาว ปจฺจโย โหติ, ยถา มชฺชํ ปีตํ อชานนฺตสฺสาปิ อกุสลานเมว ปจฺจโย โหติ, น กุสลานํ, ตถา อโชฺฌหรณกาเลปิ วตฺถุนิยาเมน อกุสลเสฺสว ปจฺจโย โหตีติ กตฺวา วุตฺตํ ‘‘อกุสเลเนว ปานโต โลกวชฺชก’’นฺติฯ ยถา ตํ **นิฬินิชาตเก** (ชา. ๒.๑๘.๑ อาทโย; ชา. อฏฺฐ. ๕.๑๘.๑ อาทโย) เภสชฺชสญฺญาย อิตฺถิยา มเคฺค องฺคชาตํ ปเวเสนฺตสฺส กุมารสฺส ‘‘อิตฺถี’’ติ วา ‘‘ตสฺสา มเคฺค เมถุนํ ปฏิเสวามี’’ติ วา สญฺญาย อภาเวปิ กามราคุปฺปตฺติยา สีลาทิคุณปริหานิ วตฺถุนิยามโต จ อโหสิ, เอวมิธาปิ ทฏฺฐโพฺพฯ

เกจิ ปน ‘‘อกุสเลเนว ปานโต’’ติ อิทํ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส สจิตฺตกปกฺขํ สนฺธาย วุตฺตํ, อญฺญถา ปาณาติปาตาทีสุปิ อติปฺปสโงฺคติ มญฺญมานา พหุการณํ, นิยมนญฺจ ทเสฺสสุํฯ **วินยฏฺฐกถายํ** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๒๙), ปน **ขุทฺทกปาฐฏฺฐกถายํ** (ขุ. ปา. อฏฺฐ. สิกฺขาปทวณฺณนา), **วิภงฺคฏฺฐกถา**ทีสุ จ ‘‘ติจิตฺต’’นฺติ อวตฺวา ‘‘อกุสลจิตฺต’’มิเจฺจว วุตฺตตฺตา, สิกฺขาปทสฺส สามญฺญลกฺขณํ ทเสฺสเนฺตน ปกฺขนฺตรลกฺขณทสฺสนสฺส อยุตฺตตฺตา จ **อฏฺฐกถาสุ** ยถารุตวเสเนว อตฺถคฺคหเณ จ กสฺสจิ วิโรธสฺส อสมฺภวโต สจิตฺตกปกฺขเมว สนฺธาย อกุสลจิตฺตตา, โลกวชฺชตา เจตฺถ น วตฺตพฺพาฯ ‘‘วตฺถุํ ชานิตฺวาปิ อชานิตฺวาปิ มชฺชํ ปิวโต ภิกฺขุสฺส ปาจิตฺติยํฯ สามเณรสฺส ปน ชานิตฺวาว ปิวโต สีลเภโท, น อชานิตฺวา’’ติ (มาหาว. อฏฺฐ. ๑๐๘ อตฺถโต สมานํ) ยํ วุตฺตํ, ตตฺถ การณํ มคฺคิตพฺพํฯ สิกฺขาปทปญฺญตฺติยา พุทฺธานเมว วิสยตฺตา น ตํ มคฺคิตพฺพํ, ยถาปญฺญเตฺตเยว วตฺติตพฺพํฯ อิทํ ปน สิกฺขาปทํ อกุสลจิตฺตํ, สุโขเปกฺขาเวทนานํ วเสน ทุเวทนญฺจ โหติฯ **วินยฏฺฐกถายํ** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๒๙), ปน **มาติกฏฺฐกถายญฺจ** (กงขา. อฏฺฐ. สุราปานสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘ติเวทน’’นฺติ ปาโฐ ทิสฺสติ, **ขุทฺทกปาฐวณฺณนาย** (ขุ. ปา. อฏฺฐ. สิกฺขาปทวณฺณนา), **วิภงฺคฏฺฐกถาทีสุ** (วิภ. อฏฺฐ. ๗๐๓ อาทโย) จ ‘‘สุขมชฺฌตฺตเวทนาวเสน ทุเวทน’’นฺติ จ ‘‘โลภโมหมูลวเสน ทฺวิมูลก’’นฺติ จ วุตฺตตฺตา โส ‘‘ปมาทปาโฐ’’ติ คเหตโพฺพฯ

สุราปานกถาวณฺณนาฯ

๑๕๘๙. **เยน เกนจิ อเงฺคนา**ติ องฺคุลิอาทินา เยน เกนจิ สรีราวยเวนฯ **หสาธิปฺปายิโน**ติ หเส อธิปฺปาโย **หสาธิปฺปาโย,** โส เอตสฺส อตฺถีติ วิคฺคโห, ตสฺส, อิมินา กีฬาธิปฺปายรหิตสฺส อนาปตฺตึ พฺยติเรกโต ทีเปติฯ วกฺขติ จ ‘‘อนาปตฺติ นหสาธิปฺปายสฺสา’’ติฯ **ผุสโต** ผุสนฺตสฺสฯ

๑๕๙๐. **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ อุปสมฺปนฺนานุปสมฺปเนฺนสุฯ **กายปฏิพทฺธาทิเก นเย**ติ ‘‘กาเยน กายปฏิพทฺธํ อามสติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติเอวมาทินา (ปาจิ. ๓๓๒) ทสฺสิเต นเยฯ อนุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ทุกฺกฏานิ วุตฺตานีติ อาห **‘‘ตเถวานุปสมฺปเนฺน, ทีปิตํ ติกทุกฺกฏ’’**นฺติฯ เอตฺถ จ **‘‘ตเถวา’’**ติ อิมินา อุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน ติกปาจิตฺติยสฺส วุตฺตภาโว ทีปิโต โหติฯ ยถา อุปสมฺปเนฺน ติกปาจิตฺติยํ ทีปิตํ, ตเถว อนุปสมฺปเนฺน ติกทุกฺกฏํ ทีปิตนฺติ โยชนาฯ

๑๕๙๑. **เอตฺถ...เป.... ภิกฺขุนี**ติ เอตฺถ ภิกฺขุปิ ภิกฺขุนิยา อนุปสมฺปนฺนฏฺฐาเน ฐิโตติ เวทิตโพฺพฯ

๑๕๙๒. **นหสาธิปฺปายสฺส ผุสโต**ติ หสาธิปฺปายํ วินา วนฺทนาทีสุ ปาทาทิสรีราวยเวน ปรํ ผุสนฺตสฺสฯ **กิเจฺจ สตี**ติ ปีฏฺฐิปริกมฺมาทิกิเจฺจ สติฯ

องฺคุลิปโตทกกถาวณฺณนาฯ

๑๕๙๓. **ชเล**ติ เอตฺถ ‘‘อุปริโคปฺผเก’’ติ เสโสฯ ยถาห ‘‘อุปริโคปฺผเก อุทเก’’ติ (ปาจิ. ๓๓๗)ฯ **นิมุชฺชนาทีน**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน อุมฺมุชฺชนปฺลวนานิ คหิตานิฯ ยถาห ‘‘อุปริโคปฺผเก อุทเก หสาธิปฺปาโย นิมุชฺชติ วา อุมฺมุชฺชติ วา ปลวติ วา’’ติ (ปาจิ. ๓๓๗)ฯ **‘‘เกวล**’’นฺติ อิมินา นหานาทิกิเจฺจน โอตรนฺตสฺส อนาปตฺตีติ ทีเปติฯ

๑๕๙๔. **อุปริโคปฺผเก ชเล**ติ โคปฺผกานํ อุปริภาคปฺปมาเณ ชเลฯ **นิมุเชฺชยฺยปิ วา**ติ อโนฺตชลํ ปวิสโนฺต นิมุเชฺชยฺย วาฯ **ตเรยฺย วา**ติ ปฺลเวยฺย วาฯ

๑๕๙๕-๖. อโนฺตเยโวทเก นิมุชฺชิตฺวาน คจฺฉโต ตสฺส หตฺถปาทปโยเคหิ ปาจิตฺติํ ปริทีปเยติ โยชนาฯ

๑๕๙๗. หตฺถาทิสกลสรีราวยวํ สงฺคณฺหิตุํ **‘‘เยน เยนา**’’ติ อนิยมาเมฑิตมาหฯ ชลํ ตรโต ภิกฺขุโน เยน เยน ปน อเงฺคน ตรณํ โหตีติ โยชนาฯ

๑๕๙๘. **ตรุโต วาปี**ติ รุกฺขโตปิ วาฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ อุทเก หสธเมฺม หสธมฺมสญฺญิเวมติกอหสธมฺมสญฺญีนํ วเสน ติกปาจิตฺติยํฯ **‘‘ติกทุกฺกฏ**’’นฺติ ปาโฐ ทิสฺสติ, ‘‘อุทเก อหสธเมฺม หสธมฺมสญฺญี, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อุทเก อหสธเมฺม เวมติโก, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๓๓๘) วตฺวา ‘‘อุทเก อหสธเมฺม อหสธมฺมสญฺญี, อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. ๓๓๘) ตติยวิกปฺป **ปาฬิยํ** อนาปตฺติ วุตฺตาติ โส ปมาทปาโฐ, **‘‘ทุวิกทุกฺกฏ**’’นฺติ ปาโฐเยว คเหตโพฺพฯ

๑๕๙๙. นาวํ ตีเร อุสฺสาเรโนฺตปิ วาติ สมฺพโนฺธฯ **อุสฺสาเรโนฺต**ติ ตีรมาโรเปโนฺตฯ **‘‘กีฬ**’’ติ อิทํ ‘‘ปาเชโนฺต’’ติ อิมินาปิ โยเชตพฺพํฯ

๑๖๐๐. **กถลาย วา**ติ ขุทฺทกกปาลิกาย วาฯ **อุทก**นฺติ เอตฺถ ‘‘ภาชนคตํ วา’’ติ เสโสฯ ‘‘ภาชนคตํ อุทกํ วา’’ติ (ปาจิ. ๓๓๘) หิ **ปทภาชเน** วุตฺตํฯ

๑๖๐๑. **กญฺจิกํ วา**ติ ธญฺญรสํ วาฯ **อปิ**-สโทฺท ‘‘ขีรํ วา ตกฺกํ วา รชนํ วา ปสฺสาวํ วา’’ติ (ปาจิ. ๓๓๘) **ปาฬิยํ** อาคเต สมฺปิเณฺฑติฯ **จิกฺขลฺลํ วาปี**ติ อุทกกทฺทมํ วาฯ เอตฺถ วิเสสโชตเกน **อปิ**-สเทฺทน ‘‘อปิจ อุปริโคปฺผเก วุตฺตานิ อุมฺมุชฺชนาทีนิ ฐเปตฺวา อเญฺญน เยน เกนจิ อากาเรน อุทกํ โอตริตฺวา วา อโนตริตฺวา วา ยตฺถ กตฺถจิ ฐิตํ อุทกํ อนฺตมโส พินฺทุํ คเหตฺวา ขิปนกีฬายปิ กีฬนฺตสฺส ทุกฺกฏเมวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๓๖) **อฏฺฐกถา**คตํ วินิจฺฉยวิเสสํ สมฺปิเณฺฑติฯ **วิกฺขิป**นฺติ วิกฺขิปิตฺวาฯ

๑๖๐๒. สติ กิเจฺจ ชลํ วิคาหิตฺวา นิมุชฺชนาทิกํ กโรนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **กิจฺจํ** นาม นหานาทิกํฯ

๑๖๐๓. **อนนฺตรสฺสา**ติ องฺคุลิปโตทกสิกฺขาปทสฺสฯ วิเสโสว **วิเสสตา,** โกจิ วิเสโส นตฺถีติ อโตฺถฯ

๑๖๐๔-๕. โย ภิกฺขุ ภิกฺขุนา ปญฺญเตฺตน วุจฺจมาโน อสฺส วจนํ อกตฺตุกามตาย อาทรํ ปน สเจ น กโรติ, ตสฺส ตสฺมึ อนาทริเย ปาจิตฺติยมุทีรเยติ โยชนา, อิมินา วาเกฺยน ปุคฺคลานาทรมูลกํ ปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ ยถาห ''อนาทริยํ นาม เทฺว อนาทริยานิ ปุคฺคลานาทริยญฺจ ธมฺมานาทริยญฺจา''ติ (ปาจิ. ๓๔๒), ''ปุคฺคลานาทริยํ นาม อุปสมฺปเนฺนน ปญฺญเตฺตน วุจฺจมาโน 'อยํ อุกฺขิตฺตโก วา วมฺภิโต วา ครหิโต วา อิมสฺส วจนํ อกตํ ภวิสฺสตี'ติ อนาทริยํ กโรติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา''ติ (ปาจิ. ๓๔๒) จฯ

ธมฺมเมว วา อสิกฺขิตุกาโม โย ภิกฺขุ ภิกฺขุนา ปญฺญเตฺตน วุจฺจมาโน อสฺส วจนํ อกตฺตุกามตาย อาทรํ ปน สเจ น กโรติ, ตสฺส ตสฺมึ อนาทริเย ปาจิตฺติยมุทีรเยติ โยชนา, อิมินา ธมฺมานาทริยมูลกํ ปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ ยถาห ''ธมฺมานาทริยํ นาม อุปสมฺปเนฺนน ปญฺญเตฺตน วุจฺจมาโน กถายํ นเสฺสยฺย วา วินเสฺสยฺย วา อนฺตรธาเยยฺย วา, ตํ นสิกฺขิตุกาโม อนาทริยํ กโรติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา''ติ (ปาจิ. ๓๔๒)ฯ **อนาทริเย**ติ นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมํฯ

๑๖๐๖. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ''อุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญี, เวมติโก, อนุปสมฺปนฺนสญฺญี อนาทริยํ กโรติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา''ติ (ปาจิ. ๓๔๓) ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ **ติกาตีเตนา**ติ โลกตฺติกมติกฺกเนฺตนฯ **อนุปสมฺปนฺนานาทเร ติกทุกฺกฏ**นฺติ อนุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน ติกทุกฺกฏํฯ

๑๖๐๗. **สุเตฺตเนวาภิธเมฺมนา**ติ เอตฺถ **เอว**กาโร ''ทุกฺกฏ''นฺติ อิมินา โยเชตโพฺพฯ **''สุเตฺตน อภิธเมฺมนา''**ติ ปททฺวเยน อเภโทปจารโต สุตฺตาภิธมฺมาคโต ปริยตฺติธโมฺม วุโตฺตฯ **อปญฺญเตฺตนา**ติ ปญฺญตฺตสงฺขาตวินยโต อญฺญตฺตา อปญฺญเตฺตนฯ **''อปญฺญเตฺตนา''**ติ อิทํ ''สุเตฺตน อภิธเมฺมนา''ติ ปททฺวยวิเสสนํฯ ภิกฺขุนา วุตฺตสฺส ตสฺมึ ภิกฺขุมฺหิ วา ธเมฺม วา อนาทรํ กโรโต ทุกฺกฏเมวฯ สามเณเรน **อุภเยนปิ** ปญฺญเตฺตน วา อปญฺญเตฺตน วา วุตฺตสฺส ตสฺมึ สามเณเร วา ปญฺญเตฺต วา อปญฺญเตฺต วา ธเมฺม อนาทรํ กโรโต ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏเมวาติ โยชนาฯ

๑๖๐๘. **โทโส**ติ ปาจิตฺติยทุกฺกฏสงฺขาโต โกจิ โทโสฯ

๑๖๐๙. **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ อาจริยานํ คาเหฯ คารยฺโห อาจริยุคฺคโห เนว คเหตโพฺพติ โยชนาฯ **คารยฺโห อาจริยุคฺคโห**ติ เอตฺถ ''ยสฺมา อุจฺฉุรโส สตฺตาหกาลิโก, ตสฺส กสโฏ ยาวชีวิโก, ทฺวินฺนํเยว สมวาโย อุจฺฉุยฏฺฐิ, ตสฺมา วิกาเล อุจฺฉุยฏฺฐึ ขาทิตุํ วฏฺฏติ คุฬหรีตเก วิยา''ติ เอวมาทิโก สมฺปติ นิพฺพโตฺต คารยฺหาจริยวาโทฯ กตโร ปน คเหตโพฺพติ? ปเวณิยา อาคโต อาจริยุคฺคโหว คเหตโพฺพฯ

กุรุนฺทิยํ ปน ''โลกวเชฺช อาจริยุคฺคโห น วฏฺฏติ, ปณฺณตฺติวเชฺช ปน วฏฺฏตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๔๔) วุตฺตํฯ **มหาปจฺจริยํ** ''สุตฺตํ, สุตฺตานุโลมญฺจ อุคฺคหิตกานํเยว อาจริยานํ อุคฺคโห ปมาณํ, อชานนฺตานํ กถา อปฺปมาณ''นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๔๔) วุตฺตํฯ ''ตํ สพฺพํ ปเวณิยา อาคเต สโมธานํ คจฺฉตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๔๔) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ เอตฺถ **โลกวเชฺช อาจริยุคฺคโห น วฏฺฏตี**ติ โลกวชฺชสิกฺขาปเท อาปตฺติฏฺฐาเน โย อาจริยวาโท, โส น คเหตโพฺพ, โลกวชฺชมติกฺกมิตฺวา ''อิทํ อมฺหากํ อาจริยุคฺคโห''ติ วทนฺตสฺส อุคฺคโห น วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ **สุตฺตานุโลมํ** นาม อฏฺฐกถาฯ **ปเวณิยา อาคเต สโมธานํ คจฺฉตี**ติ ''ปเวณิยา อาคโต

อาจริยุคฺคโหว คเหตโพฺพ’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๔๔) เอวํ วุเตฺต มหาอฏฺฐกถาวาเทเยว สงฺคหํ คจฺฉตีติ อธิปฺปาโยฯ

อนาทริยกถาวณฺณนาฯ

๑๖๑๐-๑. ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขุํ ภึสาเปยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๓๔๖) **มาติกา**วจนโต ***ภยสญฺชนนตฺถายา***ติ เอตฺถ ‘‘ภิกฺขุสฺสา’’ติ เสโสฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘อิตรสฺส ตุ ภิกฺขุสฺสา’’ติฯ **รูปาทิ**นฺติ รูปสทฺทคนฺธาทิํฯ **อุปสํหรे**ติ อุปฏฺฐเปติ , ทเสฺสตีติ วุตฺตํ โหติฯ ***ภยานกํ กถ***นฺติ โจรกนฺตาราทิกถํฯ ยถาห ‘‘โจรกนฺตารํ วา วาฬกนฺตารํ วา ปิสาจกนฺตารํ วา อาจิกฺขตี’’ติ (ปาจิ. ๓๔๘)ฯ **ปรสนฺติเก**ติ เอตฺถ **‘‘ปโร’’**ติ วุตฺตตฺตเยน ลพฺภมาโน อุปสมฺปโนฺน คเหตโพฺพฯ

ทิสฺวา วาติ อุปฏฺฐาปิตํ ตํ รูปาทิํ ทิสฺวา วาฯ **สุตฺวา วา**ติ ตํ ภยานกํ กถํ สุตฺวา วาฯ ยสฺส ภยทสฺสนตฺถาย ตํ อุปฏฺฐาเปสิ, โส ***ภายตุ วา มา วา ภายตุฯ อิตรสฺสา***ติ ตทุปฏฺฐาปกสฺส ภิกฺขุสฺสฯ **ตงฺขเณ**ติ อุปฏฺฐาปิตกฺขเณฯ

๑๖๑๒. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ‘‘อุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญี, เวมติโก, อนุปสมฺปนฺนสญฺญี ภึสาเปติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๓๔๘) ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ **ติกทุกฺกฏ**นฺติ อนุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน ติกทุกฺกฏํฯ ‘‘อนุปสมฺปนฺนํ ภึสาเปตุกาโม’’ติอาทิเก **ทุกฺกฏวาเร** อนุปสมฺปนฺนคฺคหเณน คิหิโนปิ สงฺคยฺหมานตฺตา **‘‘สามเณรํ คหฏฺฐํ วา’’**ติ อาหฯ สามเณรํ…เป.… ภิกฺขุโน ตเถว ภึสาเปนฺตสฺส ติกทุกฺกฏํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

ภึสาปนกถาวณฺณนาฯ

๑๖๑๔. **โชติ**นฺติ อคฺคิํฯ **ตเปฺปตุกาโม**ติ วิสิเพฺพตุกาโมฯ ‘‘เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู ปทีเปปิ โชติเกปิ ชนฺตาฆเรปิ กุกฺกุจฺจายนฺตี’’ติ (ปาจิ. ๓๕๒) **อุปฺปนฺนวตฺถุมฺหิ** ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว ตถารูปปจฺจยา โชติํ สมาทหิตุํ สมาทหาเปตุ’’นฺติ (ปาจิ. ๓๕๒) วุตฺตตฺตา เอตฺถ **‘‘ตถารูปํ ปจฺจย’’**นฺติ อิมินา ปทีปุชฺชลนญฺจ ปตฺตปจนสรีรเสทนาทิกมฺมญฺจ ชนฺตาฆรวตฺตญฺจ คเหตพฺพํฯ เอตฺถ จ **โชติเกปี**ติ ปตฺตปจนเสทนกมฺมาทีสุ โชติกรเณติ อโตฺถฯ

๑๖๑๕. **สยํสมาทหนฺตสฺสา**ติ อตฺตนา ชาเลนฺตสฺสฯ

๑๖๑๖. **ชาลาเปนฺตสฺส …เป.… ทุกฺกฏ**นฺติ อาณตฺติยา อาปชฺชิตพฺพํ ทุกฺกฏํ สนฺธายาหฯ อาณตฺติยา ชลิเต อาปชฺชิตพฺพาปตฺติ ‘‘ชาลุฏฺฐาเน ปนาปตฺติ, ปาจิตฺติ ปริกิตฺติตา’’ติ อนุวตฺตมานตฺตา สิทฺธาติ วิสุํ น วุตฺตาฯ

๑๖๑๗. **คิลานสฺสา**ติ ‘‘คิลาโน นาม ยสฺส วินา อคฺคินา น ผาสุ โหตี’’ติ (ปาจิ. ๓๕๔) วุตฺตสฺส คิลานสฺสฯ **อวิชฺฌาตํ อลาตํ อุกฺขิปนฺตสฺสา**ติ คหเณน ภฏฺฐํ อนิพฺพุตาลาตํ อคฺคิโน สมีปํ กโรนฺตสฺส, ยถาฐาเน ฐเปนฺตสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๖๑๘-๙. **วิชฺฌาตํ อลาต**นฺติ นิพฺพุตาลาตํฯ **ยถาวตฺถุกํ** ปาจิตฺติยนฺติ วุตฺตํ โหติฯ อเญฺญน วา กตํ วิสิเพฺพนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **วิสิเพฺพนฺตสฺสา**ติ ตเปฺปนฺตสฺสฯ **องฺคาร**นฺติ วีตจฺจิกํ องฺคารํฯ **ปทีปุชฺชลนาทิเก**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ‘‘โชติเก ชนฺตาฆเร ตถารูป

ปจฺจยา’’ติ (ปาจิ. ๓๕๒) อาคตํ สงฺคณฺหาติฯ เอตฺถ จ **ตถารูปปจฺจยา**ติ ฐเปตฺวา ปทีปาทีนิ อเญฺญนปิ ตถารูเปน ปจฺจเยนฯ

โชติสมาทหนกถาวณฺณนาฯ

๑๖๒๐-๑. **มชฺฌิเม เทเส**ติ ชมฺพุทีเป ยตฺถ โพธิมณฺฑลํ โหติ, ตสฺมิํ นวโยชนสตาวเฏฺฏ มชฺฌิมมณฺฑเล, อิมินา อิทํ สิกฺขาปทํ ตเตฺถว เทโสทิสฺสกตาย นิยตนฺติ ทเสฺสติฯ เตเนว วกฺขติ **อนาปตฺติวาเร** ‘‘ปจฺจนฺติเมปิ วา เทเส’’ติฯ จุณฺณนฺติ สิรีสจุณฺณาทิกํ จุณฺณํฯ **อภิสงฺขรโต**ติ ปฏิยาเทนฺตสฺสฯ

๑๖๒๒-๓. ‘‘มาเส อูนสญฺญิโน’’ติ ปทเจฺฉโทฯ อติเรกทฺธมาเส อูนสญฺญิโน วา อติเรกทฺธมาเส วิมติสฺส วา ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ อติเรกทฺธมาเส นฺหายนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **สมเยสฺ จ นฺหายนฺตสฺส อนาปตฺตี**ติ เอตฺถ ‘‘อุณฺหสมโย ปริฬาหสมโย คิลานสมโย กมฺมสมโย อทฺธานคมนสมโย วาตวฺุฏฺฐิสมโย’’ติ (ปาจิ. ๓๖๓) ทสฺสิเตสุ ฉสุ สมเยสุ อญฺญตเร สมฺปเตฺต สมเย สติํ ปจฺจุปฏฺฐเปตฺวา อูนมาเสปิ นหายนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ

ตตฺถ เชฏฺฐมาโส จ อาสาฬฺหิมาสสฺส ปุริมปโกฺข จาติ ทิยฑฺฒมาโส **อุณฺหสมโย** นามฯ ยถาห ‘‘อุณฺหสมโย นาม ทิยโฑฺฒ มาโส เสโส คิมฺหาน’’นฺติ (ปาจิ. ๓๖๔), วสฺสานสฺส ปฐโม มาโส **ปริฬาหสมโย** นามฯ ยถาห ‘‘ปริฬาหสมโย นาม วสฺสานสฺส ปฐโม มาโส’’ติ (ปาจิ. ๓๖๔)ฯ ‘‘ยสฺส วินา นหานา น ผาสุ โหตี’’ติ (ปาจิ. ๓๖๔) วุโตฺต สมโย **คิลานสมโย** นามฯ ‘‘อนฺตมโส ปริเวณมฺปิ สมฺมฏฺฐํ โหตี’’ติ (ปาจิ. ๓๖๔) วุโตฺต **กมฺมสมโย** นามฯ ‘‘อทฺธโยชนํ คจฺฉิสฺสามี’ติ นหายิตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. ๓๖๔) วุโตฺต **อทฺธานคมนสมโย** นามฯ ‘‘ภิกฺขู สรเชน วาเตน โอกิณฺณา โหนฺติ, เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ กาเย ปติตานิ โหนฺตี’’ติ (ปาจิ. ๓๖๔) วุโตฺต **วาตวุฏฺฐิสมโย** นามฯ

นทีปารํ คจฺฉโตปิ อูนกทฺธมาเส นฺหายนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **วาลิกํ อุกฺกิริตฺวานา**ติ เอตฺถ สุกฺขาย นทิยา วาลิกํ อุกฺกิริตฺวาฯ กตาวาเฏสุปิ อูนกทฺธมาเส นฺหายนฺตสฺสปิ อนาปตฺตีติฯ **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘นฺหายนฺตสฺส อนาปตฺตี’’ติ อิทํ ปจฺจามสติฯ

๑๖๒๔. **ปจฺจนฺติเมปิ วา เทเส**ติ ชมฺพุทีเป ยถาวุตฺตมชฺฌิมเทสโต พหิ ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ, ขุทฺทเกสุ จ ทีเปสุฯ **สเพฺพส**นฺติ ลทฺธสมยานํ, อลทฺธสมยานญฺจ สเพฺพสํ ภิกฺขูนํฯ **อาปทาสู**ติ ภมรอนุพนฺธาทิอาปทาสุฯ ยถาห ‘‘ภมราทีหิ อนุพทฺธสฺส อุทเก นิมุชฺชิตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๖๖)ฯ กายจิตฺตสมุฏฺฐานํ **เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ** นามฯ

นฺหานกถาวณฺณนาฯ

๑๖๒๕-๗. ‘‘นวํ นาม อกตกปฺปํ วุจฺจตี’’ติ (ปาจิ. ๓๖๙) ปาฬิวจนโต จ ‘‘ปฏิลทฺธนวจีวเรนาติ อโตฺถ’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๖๘) **อฏฺฐกถา**วจนโต จ **จีวร**นฺติ เอตฺถ ‘‘นว’’นฺติ เสโสฯ กปฺปิยํ พินฺทุํ อทตฺวา นวํ จีวรํ ภิกฺขุ ปริภุญฺชติ, ตเสฺสวํ ปริภุญฺชโต ปาจิตฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ฉนฺน**นฺติ โขมาทีนํ, นิทฺธารเณ สามิวจนํฯ อญฺญตรํ นวํ จีวรนฺติ นิทฺธาเรตพฺพํฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ ‘‘จตูสุ วา โกเณสุ ตีสุ วา ทฺวีสุ วา เอกสฺมิํ วา โกเณ’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๖๘) **อฏฺฐกถา**วจนโต จีวรโกเณสุ ยตฺถ กตฺถจิฯ

กํสนีเลนาติ จมฺมการนีเลนฯ **จมฺมการนีลํ** นาม ปกตินีลํฯ **คณฺฐิปเท** ปน ‘‘จมฺมการา อุทเก ติผลํ, อโยคูถญฺจ ปกฺขิปิตฺวา จมฺมํ กาฬํ กโรนฺติ, ตํ จมฺมการนีล’’นฺติ วุตฺตํฯ **มหาปจฺจริยํ** ปน ‘‘อโยมลํ โลหมลํ, เอตํ กํสนีลํ นามา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๖๘) วุตฺตํฯ **ปตฺตนีเลน วา**ติ ‘‘โย โกจิ นีลวโณฺณ ปณฺณรโส’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๖๘) **อฏฺฐกถาย** วุเตฺตน นีลปณฺณรเสนฯ **เยน เกนจิ กาเฬนา**ติ องฺคารชลฺลิกาทีสุ อญฺญตเรน เยน เกนจิ กาฬวเณฺณนฯ ‘‘กทฺทโม นาม โอทโก วุจฺจตี’’ติ (ปาจิ. ๓๖๙) วุตฺตตฺตา **กทฺทเมนา**ติ อุทกานุกทฺทมสุกฺขกทฺทมาทิํ สงฺคณฺหาติฯ

‘‘มงฺคุลสฺส ปิฏฺฐิปฺปมาณกํ มยูรสฺส อกฺขิปฺปมาณก’’นฺติ ยถากฺกเมน โยชนาฯ

๑๖๒๘. ‘‘ปาฬิกโปฺป กณฺณิกากโปฺป’’ติ โยชนา, มุตฺตาวลิ วิย ปาฬิํ กตฺวา อปฺปิตกโปฺป จ กณฺณิกากาเรน อปฺปิตกโปฺป จาติ อโตฺถฯ **กตฺถจี**ติ เอตฺถ ‘‘ยถาวุตฺตปฺปเทเส’’ติ เสโสฯ ‘‘จตูสุ วา โกเณสุ ตีสุ วา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๖๘) วุตฺตตฺตา **‘‘อเนกํ วา’’**ติ อาหฯ วฏฺฏเมว **วฏฺฏกํ,** อิมินา อญฺญํ วิการํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ ยถาห ‘‘ฐเปตฺวา เอกํ วฏฺฏพินฺทุํ อเญฺญน เกนจิปิ วิกาเรน กโปฺป น กาตโพฺพ’’ติ (ปาจิ. ๓๖๘)ฯ

๑๖๒๙. **‘‘อนาปตฺติ ปกาสิตา’’**ติ อิทํ ‘‘วิมติสฺสจา’’ติ เอตฺถ **จ**-สเทฺทน สมุจฺจิตํ ‘‘อาทิเนฺน อาทินฺนสญฺญิโน’’ติ ตติยวิกปฺปํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ยถาห ‘‘อาทิเนฺน อาทินฺนสญฺญี, อนาปตฺตี’’ติฯ

๑๖๓๐. **‘‘กเปฺป นเฏฺฐปิ วา’’**ติอาทีหิ จ โยเชตพฺพํฯ **ปิ**-สเทฺทน ‘‘กปฺปกโตกาเส ชิเณฺณ’’ติ อิทํ สมฺปิเณฺฑติฯ ยถาห ‘‘กปฺปกโตกาโส ชิโณฺณ โหตี’’ติฯ **เตน** กปฺปกเตนาติ สหเตฺถ กรณวจนํฯ **สํสิพฺพิเตสู**ติ เอตฺถ ‘‘อกปฺปกเตสู’’ติ เสโสฯ ยถาห ‘‘กปฺปกเตน อกปฺปกตํ สํสิพฺพิตํ โหตี’’ติฯ นิวาสนปารุปนํ **กฺริยํ**ฯ กปฺปพินฺทุอนาทานํ **อกฺริยํ**ฯ

ทุพฺพณฺณกรณกถาวณฺณนาฯ

๑๖๓๑-๔. ‘‘วิกปฺปนา นาม เทฺว วิกปฺปนา สมฺมุขาวิกปฺปนา จ ปรมฺมุขาวิกปฺปนา จา’’ติ (ปาจิ. ๓๗๔) วุตฺตตฺตา **‘‘วิกปฺปนา ทุเว’’**ติอาทิมาหฯ **อิตี**ติ นิทสฺสเน, เอวนฺติ อโตฺถฯ กถํ สมฺมุขาวิกปฺปนา โหตีติ อาห **‘‘สมฺมุขาย…เป…. นิทฺทิเส’’**ติฯ **เอกสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘พฺยตฺตสฺสา’’ติ เสโสฯ อิธ **พฺยโตฺต** นาม วิกปฺปนปจฺจุทฺธารณวิธิํ ชานโนฺตฯ

ยถาวจนโยคโตติ ‘‘อิมํ จีวร’นฺติ วา, ‘อิมานิ จีวรานี’ติ วา, ‘เอตํ จีวร’นฺติ วา, ‘เอตานิ จีวรานี’ติ วา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตํ อนติกฺกมฺม, วจนสมฺพนฺธกฺกเมนาติ อโตฺถฯ ตเทกเทสสรูปํ ทเสฺสติ **‘‘อิมํ จีวร’’**นฺติฯ

‘‘อปจฺจุทฺธฎโต’’ติ อิมินา ‘‘น กปฺปตี’’ติ เอตสฺส เหตุํ ทเสฺสติฯ

๑๖๓๕. **‘‘สนฺตก’’**มิจฺจาทิ ปจฺจุทฺธรณปฺปกาโรฯ **ยถาปจฺจยํ กโรหี**ติ ตุยฺหํ รุจฺจนกํ กโรหีติ อโตฺถฯ

๑๖๓๖. สมฺมุขาวิกปฺปนนฺตรํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อปรา สมฺมุขา วุตฺตา’’**ติอาทิฯ อตฺตนา อภิรุจิตสฺส ยสฺส กสฺสจิ นามํ คเหตฺวาติ โยชนาฯ **สหธมฺมินนฺ**ติ เอตฺถ ‘‘ปญฺจนฺน’’นฺติ เสโส, นิทฺธารเณ สามิวจนํฯ

๑๖๓๙. **เอว**นฺติ วกฺขมานาเปกฺขํฯ **อปิ**-สโทฺท ปน สทฺทสฺสเตฺถฯ

๑๖๔๐. **มิโตฺต**ติ ทฬฺหมิโตฺต, ‘‘เตน วตฺตพฺพํ ‘โก เต มิโตฺต วา สนฺทิโฎฺฐ วา’’ติ (ปาจิ. ๓๗๔) วจนโต อิทํ อุปลกฺขณํฯ ปุน เตนปิ ภิกฺขุนา วตฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๑๖๔๑-๒. ‘‘อหํ ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน ทมฺมี’ติ วา…เป…. ‘ติสฺสาย สามเณริยา ทมฺมี’ติ วา’’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๖๙) เสสอฎฺฐกถาปาเฐน **‘‘อิท’’**มิจฺจาทิปาโฐ โยเชตโพฺพฯ

๑๖๔๓. **ทุวีสู**ติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํ, เอตฺถ ‘‘วิกปฺปนาสู’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ

๑๖๔๔-๕. **อิธ ปน** อิมสฺมิํ สาสเน **เยน ปน ภิกฺขุนา** สห จีวรสามิเกน ตํ วินยกมฺมํ กตํ, ตสฺส **อวิสฺสาเสน** วิสฺสาสภาวํ วินา โส วินยกมฺมกโต ภิกฺขุ ตํ จีวรํ ปริภุเญฺชยฺย, ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺตีติ โยชนาฯ ฉนฺทานุรกฺขนตฺถํ ‘‘วินยํกมฺม’’นฺติ อนุสฺสาราคโม เวทิตโพฺพ, วินยกมฺมนฺติ อโตฺถฯ ตํ จีวรํ อธิฎฺฐหนฺตสฺส วา วิสฺสชฺชนฺตสฺส วา ทุกฺกฎนฺติ โยชนาฯ

๑๖๔๖. **ปจฺจุทฺธารกวเตฺถสู**ติ ปจฺจุทฺธฎวเตฺถสุฯ **อปจฺจุทฺธารสญฺญิโน**ติ อปจฺจุทฺธฎสญฺญิโนฯ **ตตฺถา**ติ อปจฺจุทฺธฎวเตฺถสุฯ **เวมติกสฺสา**ติ ‘‘ปจฺจุทฺธฎานิ นุ โข มยา, อปจฺจุทฺธฎานี’’ติ สํสยาปนฺนสฺสฯ

๑๖๔๗. **ปจฺจุทฺธารณสญฺญิสฺสา**ติ ปจฺจุทฺธฎมิทนฺติ สญฺญิสฺสฯ **วิสฺสาสา**ติ ยสฺส วา จีวรํ วิกเปฺปสิ, เตน อปจฺจุทฺธฎมฺปิ ตสฺส วิสฺสาสา ปริภุญฺชโต จฯ ยถาห ‘‘ตสฺส วา วิสฺสสโนฺต ปริภุญฺชตี’’ติ (ปาจิ. ๓๗๖)ฯ

วิกปฺปนกถาวณฺณนาฯ

๑๖๔๘-๙. ‘‘ปโตฺต นาม เทฺว ปตฺตา อโยปโตฺต มตฺติกาปโตฺต’’ติ (ปาจิ. ๓๗๙) ชาติยา กปฺปิยปตฺตานํ วุตฺตตฺตา อาห **‘‘อธิฎฺฐานุปคํ ปตฺต’’**นฺติฯ **ตาทิส**นฺติ อธิฎฺฐานุปคํฯ **สูจิฆรํ** นาม สสูจิกํ วา อสูจิกํ วาฯ **กายพนฺธนํ** นาม ปฎฺฎิกา วา สูกรนฺตกํ วาฯ **นิสีทนํ** นาม สทสํ วุจฺจติฯ

‘‘ปตฺตํ วา’’ติอาทีหิ อุปโยคนฺตปเทหิ ‘‘อปเนตฺวา นิเธนฺตสฺสา’’ติ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **นิเธนฺตสฺสา**ติ เอตสฺส **‘‘หสาเปกฺขสฺสา’’**ติ วิเสสนํฯ ยถาห ‘‘หสาเปโกฺขปีติ กีฬาธิปฺปาโย’’ติ (ปาจิ. ๓๗๙)ฯ **‘‘เกวล’’**นฺติ อิมินา ทุนฺนิกฺขิตฺตสฺส ปฎิสามนาธิปฺปายาทิอญฺญาธิปฺปายาภาวํ ทีเปติฯ วกฺขติ จ ‘‘ทุนฺนิกฺขิตฺตมนาปตฺติ, ปฎิสามยโต ปนา’’ติฯ

๑๖๕๐. **เตนาปี**ติ อาณเตฺตนฯ **ตสฺสา**ติ อาณาปกสฺสฯ **ติกทุกฺกฎํ วุตฺต**นฺติ อนุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน ติกทุกฺกฎํ วุตฺตํ, อิมินา จ อุปสมฺปนฺนสเนฺตเก ติกปาจิตฺติยนฺติ อิทญฺจ วุตฺตเมว โหติฯ

๑๖๕๑. **อญฺญ**นฺติ ปาฬิยํ อนาคตํ ปตฺตตฺถวิกาทิปริกฺขารํฯ

๑๖๕๒. **สเพฺพสู**ติ ปาฬิยํ อาคเตสุ จ อนาคเตสุ จ สเพฺพสุ ปริกฺขาเรสุฯ

๑๖๕๓. **ธมฺมกถํ กตฺวา**ติ ‘‘สมเณน นาม อนิหิตปริกฺขาเรน ภวิตุํ น วฎฺฎตี’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๓๗๗) **อฎฺฐกถา**คตนเยน ธมฺมกถํ กตฺวาฯ **อนิหิตปริกฺขาเรนา**ติ อปฺปฎิสามิตปริกฺขา

เรนฺฯ นิเธติ เจ, ตฺถา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **อวิเหเสตุกามสฺสา**ติ วิเหสาธิปฺปายรหิตสฺสฯ **อกีฬสฺสา**ติ กีฬาธิปฺปายรหิตสฺส เกวลํ วตฺตสีเสน ‘‘ปฏิสาเมตฺวา ทสฺสามี’’ติ อปนิเธนฺตสฺสฯ

๑๖๕๔. อทินฺนาทานสมุฏฺฐานาปตฺตีนํ อกุสลาทิวเสนปิ สจิตฺตกตฺตา อาห **‘‘อิทํ อกุสเลเนว สจิตฺต’’**นฺติฯ

จีวราปนิธานกถาวณฺณนาฯ

สุราปานวโคฺค ฉฏฺโฐฯ

๑๖๕๕. **‘‘ติรจฺฉานคตํ ปาณ’’**นฺติ อิมินา ‘‘โย ปน ภิกฺขุ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโร เปยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๓๘๓) อิมสฺมึ **สิกฺขาปเท** อธิเปฺปตํ ปาณํ ทเสฺสติฯ อาปตฺตินานตฺตาภาวา อาห **‘‘มหนฺตํ ขุทฺทกมฺปิ วา’’**ติฯ ยถาห ‘‘อิมสฺมิญฺจ สิกฺขาปเท ติรจฺฉานคโตเยว ‘ปาโณ’ติ เวทิตโพฺพ, ตํ ขุทฺทกมฺปิ มหนฺตมฺปิ มาเรนฺตสฺส อาปตฺตินานากรณํ นตฺถิ, มหเนฺต ปน อุปกฺกมมหนฺตตฺตา อกุสลํ มหนฺตํ โหตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๘๒)ฯ ‘‘มาเรนฺตสฺส อสฺสา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **‘‘ขุทฺทกมฺปิ วา มาเรนฺตสฺสา’’**ติ อิมินา **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อนฺตมโส มญฺจปีฐํ โสเธ โนฺต มงฺคุลพีชเกปิ ปาณสญฺญี นิกฺการุณิกตาย ตํ ภินฺทโนฺต อปเนติ, ปาจิตฺติยํฯ ตสฺมา เอวรูเปสุ ฐาเนสุ การุญฺญํ อุปฏฺฐเปตฺวา อปฺปมเตฺตน วตฺตํ กาตพฺพ’’นฺติ วุตฺตวินิจฺฉโยปิ สงฺคหิโตฯ

๑๖๕๖. **อุภยตฺถ จา**ติ ปาเณ วา อปาเณ วาติ อุภยตฺถาปิฯ อวเสสวินิจฺฉโย ปเนตฺถ มนุสฺสวิคฺคเห วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

สญฺจิจฺจปาณกถาวณฺณนาฯ

๑๖๕๘. **สปฺปาณก**นฺติ สห ปาณเกหีติ สปฺปาณกํฯ เย ปริโภเคน มรนฺติ, เอวรูปา อิธ ‘‘ปาณกา’’ติ อธิเปฺปตาฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ

๑๖๕๙. **‘‘อวิจฺฉิชฺชา’’**ติ อิมินา วิเจฺฉเทเนว ปโยคนานตฺตํ โหตีติ ทีเปติฯ **ปตฺตปูรมฺปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท พฺยติเรเกฯ

๑๖๖๐-๑. อสฺส ปาจิตฺติ ปริทีปิตาติ สมฺพโนฺธฯ **ตาทิเสนา**ติ สปฺปาณเกนฯ **อาวิญฺฉิตฺวานา**ติ ปริพฺภมิตฺวาฯ **ยาคุโย**ติ เอตฺถ ‘‘อุณฺหา’’ติ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ อิทญฺจ ปาณีนํ มารณตฺถํ ยํ กิญฺจิ อุณฺหวตฺถุํ สปฺปาณเกน อุทเกน อนิพฺพาเปตุํ อุปลกฺขณํฯ **ตํ** สปฺปาณกํ อุทกํฯ **นฺหายโตปิ วา**ติ เอตฺถ **ปิ**-สเทฺทน **อฏฺฐกถายํ** –

> ‘‘อุทกโสณฺฑึ วา โปกฺขรณึ วา ปวิสิตฺวา พหิ นิกฺขมนตฺถาย วีจึ อุฏฺฐาปยโตปิฯ โสณฺฑึ วา โปกฺขรณึ วา โสเธเนฺตหิ ตโต คหิตอุทกํ อุทเกเยว อาสิญฺจิตพฺพํฯ สมีปมฺหิ อุทเก อสติ กปฺปิยอุทกสฺส อฏฺฐ วา ทส วา ฆเฏ อุทกสณฺฐานกปฺปเทเส อาสิญฺจิตฺวา ตตฺถ อาสิญฺจิตพฺพํฯ ‘ปวฏฺฏิตฺวา อุทเก ปติสฺสตี’ติ อุณฺหปาสาเณ อุทกํ นาสิญฺจิตพฺพํฯ กปฺปิยอุทเกน ปน ปาสาณํ นิพฺพาเปตฺวา อาสิญฺจิตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๘๗) –

วุตฺตวินิจฺฉยํ สมฺปิเณฺฑติฯ

๑๖๖๒. **อุภยตฺถปี**ติ สปฺปาณเกปิ อปฺปาณเกปีติ อุภยเตฺถวฯ

๑๖๖๔-๖. ปาณปฏิพทฺธตาย การณํ ทเสฺสตุมาห **“ปตน”**นฺติอาทิฯ **สลภาทีน**นฺติ ปฏงฺคาทีนํ ฯ **ญตฺวา**ติ เอตฺถ ปิ-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐฯ เอวมุปริปิฯ **ปทีปุชฺชลน**นฺติ เอตฺถ ‘‘วิยา’’ติ เสโสฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ สปฺปาณภาโวว **สปฺปาณภาวตา,** ตํฯ **ภุญฺช โต**ติ ภุญฺชิตพฺพโตฯ

สลภาทีนํ ปตนํ ญตฺวาปิ สุเทฺธน เจตสา ปทีปุชฺชลนํ วิย สปาณภาวํ ญตฺวาปิ ชลสญฺญาย ภุญฺชิตพฺพโต เอตฺถ ปณฺณตฺติวชฺชตา เญยฺยาติ โยชนาฯ

เอวํ สเนฺต สิญฺจนสปฺปาณกสิกฺขาปทานํ อุภินฺนมฺปิ โก วิเสโสติ อาห **“สิญฺจเน”**ติ อาทิฯ **สิญฺจนํ** สิญฺจนสิกฺขาปทํ **สิญฺจเน วุตฺตํ** สิญฺจนวิสเย ปญฺญตฺตํ, **อิทํ ปน** สปฺปาณกสิกฺขาปทํ **ปริโภเค วุตฺตํ** อโชฺฌหารวิสเย ปญฺญตฺตนฺติ อยเมว ตสฺส เจว อสฺส จ วิเสโสติ โยชนาฯ

สปฺปาณกกถาวณฺณนาฯ

๑๖๖๗. **ยถาธมฺม**นฺติ โย ยสฺส อธิกรณสฺส วูปสมนาย ธโมฺม วุโตฺต, เตเนว ธเมฺมนาติ อโตฺถฯ **“กิจฺจาธิกรณ”**นฺติ อิมินา อิตรานิ อธิกรณานิ อุปลกฺขิตานิฯ ยถาห ‘‘อธิกรณํ นาม จตฺตาริ อธิกรณานิ วิวาทาธิกรณํ อนุวาทาธิกรณํ อาปตฺตาธิกรณํ กิจฺจาธิกรณ’’นฺติ (ปาจิ. ๓๙๔)ฯ อปโลกนกมฺมาทีนิ จตฺตาริ สงฺฆกิจฺจํ นาม, ตเทว สมเถหิ อธิกรณียตฺตา วูปส เมตพฺพตฺตา อธิกรณนฺติ **กิจฺจาธิกรณํฯ ปุน นีหาตพฺพ**นฺติ ปุน นีหริตพฺพํ, วูปสเมตพฺพนฺติ อโตฺถฯ อิมินา ‘‘อกตํ กมฺม’’นฺติอาทินา **ปาฬิยํ** ทสฺสิตา ทฺวาทส อุโกฺกฏา อุปลกฺขิตาติ ทฏฺฐพฺพาฯ **อุโกฺกเฏนฺตสฺสา**ติ ตสฺส ตสฺส ภิกฺขุโน สนฺติกํ คนฺตฺวา ‘‘อกตํ กมฺม’’นฺติอาทีนิ วตฺวา อุจฺจาเลนฺตสฺส ยถาปติฏฺฐิตภาเวน ปติฏฺฐาตุํ น เทนฺตสฺสฯ เอตฺถ จ **ปติฏฺฐาตุํ น เทนฺตสฺสา**ติ ตสฺส ปวตฺติอาการทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ยํ ปน ธเมฺมน อธิกรณํ นิหฏํ, ตํ สุนิหฏเมวฯ

๑๖๖๘. ‘‘อกตํ กมฺมํ, ทุกฺกฏํ กมฺมํ, ปุน กาตพฺพํ กมฺม’’นฺติ **วทตา** วทเนฺตน ภิกฺขุนา ตํ กมฺมํ อุจฺจาเลตุํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๑๖๖๙. **วิปฺปกเต**ติ อารทฺธานิฏฺฐิเตฯ **ต**นฺติ ปฏิโกฺกสนฺตํฯ **สญฺญาเปตฺวา**ติ ก ตกมฺมสฺส อนวชฺชภาวํ ญาเปตฺวาฯ **น ปนญฺญถา**ติ ตถา อสญฺญาเปตฺวาฯ

๑๖๗๐. **อธเมฺม ปน กมฺมสฺมิ**นฺติ ยถาปาฬิอาคเต กมฺมสฺมิํฯ **อุภยตฺถาปี**ติ ธมฺมกเมฺม, อธมฺมกเมฺม วาติ อุภยตฺถฯ

๑๖๗๑. **น จ กมฺมารหสฺส วา**ติ เอตฺถ **จ**-สโทฺท ‘‘วเคฺคน วา’’ติ โยเชตโพฺพฯ **จ**-ส โทฺท วา-สทฺทเตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ ‘‘อธเมฺมน, วเคฺคน วา น กมฺมารหสฺส วา กต’’นฺติ ชานโต อุ โกฺกฏเน โทโส นตฺถีติ โยชนาฯ

อุโกฺกฏนกถาวณฺณนาฯ

๑๖๗๓. ‘‘ทุฏฺฐุลฺลา นาม อาปตฺติ จตฺตาริ จ ปาราชิกานิ เตรส จ สงฺฆาทิเสสา’’ติ (ปาจิ. ๓๙๙) วจนโต ปาราชิกานมฺปิ ทุฏฺฐุลฺลตฺตา, อิธ จ ปาราชิกสฺส อนธิเปฺปตตฺตา

อิธาธิเปฺปตเมว ทเสฺสตุํ **“สงฺฆาทิเสส”**นฺติ อิมินา ทุฏฺฐุลฺล-ปทํ วิเสสิตํฯ ยถาห ‘‘เอตฺถ จตฺตาริ ปาราชิกานิ อตฺถุทฺธารวเสน ทสฺสิตานิ, สงฺฆาทิเสสาปตฺติ ปน อธิเปฺปตา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๙๙)ฯ **ญตฺวา**ติ สามํ วา อญฺญโต วา ชานิตฺวาฯ **ฉาทยโต ตสฺส ปริยาปุตา**ติ ‘‘อิมํ ชานิตฺวา โจเทสฺสนฺติ, สาเรสฺสนฺติ, นาโรเจสฺสามี’’ติ ปฏิจฺฉาเทนฺตสฺส ตสฺส ปริยาปุตา เทสิตาฯ

๑๖๗๔-๕. **ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา**ติ ‘‘อญฺญสฺส น อาโรเจสฺสามี’’ติ ธุรนิเกฺขปํ กตฺวาฯ **ตสฺสา**ติ ทุฏฺฐุลฺลสฺสฯ ปฏิจฺฉาทนํ เหตุ การณํ ยสฺส อาโรจนสฺสาติ วิคฺคโหฯ **ปฏิจฺฉาทนเหตุก**นฺติ อาโรจนกิริยาย วิเสสนํ, ‘‘อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามํ สงฺฆาทิเสสํ อาปนฺโน, อญฺญสฺส น อาโรเจหี’’ติ วตฺวา อาโรจนํ กโรตีติ วุตฺตํ โหติฯ **อิตี**ติ วุตฺตนิทสฺสเน, **หี**ติ เอวการเตฺถ, เอวเมว วทตีติ อโตฺถฯ

ยาว โกฏิ น ฉิชฺชติ, ตาว เอวํ ภิกฺขูนํ สตมฺปิ สหสฺสมฺปิ ตํ อาปตฺตึ อาปชฺชติ เอวาติ โยชนาฯ

๑๖๗๖. **มูเลนา**ติ สงฺฆาทิเสสํ อาปนฺนปุคฺคเลนฯ **อาโรจิตสฺส ทุติยสฺสา**ติ สมานาธิกรณํฯ มูเลน ‘‘มม อาปตฺตึ อาปนฺนภาวํ อญฺญสฺส น อาโรเจหี’’ติ อาโรจิตสฺส **ทุติย**ภิกฺขุสฺส สนฺติกา สุณเนฺตน **ตติเยน** นิวตฺติตฺวา ตเสฺสว ทุติยสฺส **ปกาสิเต** อาโรจนสฺส **โกฏิ** ฉินฺนาติ วุจฺจตีติ โยชนาฯ **โกฏี**ติ อาโรจนกิริยาวสานํ วุจฺจติฯ

๑๖๗๗. **ทุฏฺฐุลฺลาย จ ทุฏฺฐุลฺลสญฺญี**ติ เอตฺถ ‘‘อาโรเจโนฺต’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ **อิตเรสุ ปน ทฺวีสู**ติ ทุฏฺฐุลฺลาย เวมติโก, อทุฏฺฐุลฺลสญฺญีติ ทฺวีสุฯ

๑๖๗๘. **อทุฏฺฐุลฺลายา**ติ ปญฺจวิธาย ลหุกาปตฺติยาฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ วิกเปฺปสุฯ **ติกทุกฺกฏํ นิทฺทิฏฺฐ**นฺติ อทุฏฺฐุลฺลาย ทุฏฺฐุลฺลสญฺญิเวมติกอทุฏฺฐุลฺลสญฺญีนํ วเสน ทุกฺกฏตฺตยํ **ปาฬิยํ** (ปาจิ. ๔๐๐) ทสฺสิตนฺติ อโตฺถฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุฯ **อนุปสมฺปนฺนวาเรสู**ติ ตีสุ อนุปสมฺปนฺนวิกเปฺปสุฯ **ทุกฺกฏ**นฺติ อนุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน ติกทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ

๑๖๗๙-๘๐. ‘‘สงฺฆสฺส เภทนาทีนิ ภวิสฺสนฺตี’’ติอาทีหิ สเพฺพหิ ปเทหิ ‘‘น อาโรเจติ เจ, โทโส นตฺถี’’ติ อิทํ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **สภาคํ วา น ปสฺสตี**ติ ตถา อปสฺสโนฺต น อาโรเจติ เจ, โทโส นตฺถิฯ กกฺขโฬ อยนฺติ น อาโรเจติ เจ, โทโส นตฺถิฯ

๑๖๘๑. อญฺญสฺส อนาโรจเนน อาปชฺชิตพฺพโต **“อกฺริย”**นฺติ วุตฺตํฯ ‘‘อาโรเจตพฺพ’’นฺติ อนุญฺญาตสฺส อนาโรจนํ อนาทรมนฺตเรน น โหตีติ อาห **“ทุกฺขเวทน”**นฺติฯ เอตฺถ จ **มาติกฏฺฐกถายํ** ‘‘สมนุภาสนสทิสาเนวา’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. ทุฏฺฐุลฺลสิกฺขาปทวณฺณนา) วุตฺตํ, อิธ **“ธุรนิเกฺขปตุลฺยาวา”**ติ, อุภยตฺถ นามมตฺตเมว วิเสโส, เอกเมว สมุฏฺฐานนฺติ เวทิตพฺพํฯ

ทุฏฺฐุลฺลกถาวณฺณนาฯ

๑๖๘๒. **อูนวีสติวสฺส**นฺติ เอตฺถ ‘‘ชาน’’นฺติ เสโส, ‘‘อูนวีสติวโสฺส’’ติ ชานโนฺตติ อโตฺถฯ **อูนวีสติวโสฺส** นาม ปฏิสนฺธิโต ปฏฺฐาย อปริปุณฺณวีสติสํวจฺฉโรฯ **โย**ติ โย ภิกฺขุ อุปชฺฌาโย หุตฺวาฯ **กเรยฺยา**ติ การาเปยฺยฯ อุปสมฺปชฺชตีติ **อุปสมฺปโท,** ตํฯ โย ชานํ อูนวีสติ

วสฺสํ ปุคฺคลํ **อุปสมฺปทํ** อุปสมฺปนฺนํ กเรยฺย, **ตสฺส** เอวํ อุปสมฺปาเทนฺตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติยํ โหตีติ โยชนาฯ **เสสานนฺ**ติ ''คณสฺส จ อาจริยสฺส จ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ (ปาจิ. ๔๐๔) **ปาฬิยํ** ทสฺสิตานํ คหณํฯ

๑๖๘๓. อูนวีสติวสฺสภาวํ **ชานตา วา อชานตา วา** ภิกฺขุนา โย ปุคฺคโล เจ อุปสมฺปาทิโต, โส อนุปสมฺปนฺโนว โหติ, ปุน **โส** ปริปุณฺณวีสติวโสฺส สมาโน อุปสมฺปนฺโน **กาตโพฺพ** อุปสมฺปาเทตโพฺพเยวาติ โยชนาฯ

๑๖๘๔. **ทสวสฺสจฺจเยน** ปริปุณฺณทสวโสฺส หุตฺวา อุปชฺฌายสฺส สโต **อสฺส** ภิกฺขุปฏิญฺญสฺส อเณฺญสํ อุปสมฺปาทเน โกจิ โทโส **เจ** เอกํเสน **นตฺถิ** น วิชฺชตีติ โยชนาฯ

๑๖๘๕. **ตํ ภิกฺขุ**นฺติ อูนวีสติวโสฺส หุตฺวา อุปสมฺปชฺชิตฺวา ปริปุณฺณทสวโสฺส อุปชฺฌาโย หุตฺวา อุปสมฺปาเทนฺตํ ตํ ภิกฺขุปฏิญฺญํฯ **คโณ เจ ปริปูรตี**ติ มชฺฌิมเทเส ทสวโคฺค, ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ ปญฺจวโคฺค คโณ สเจ อนูโน โหติฯ **เต**ติ อุปสมฺปาทิตาฯ **สูปสมฺปนฺนา**ติ สุฏฺฐุ อุปสมฺปนฺนาฯ

๑๖๘๖-๗. โย ภิกฺขุ อุปชฺฌาโย หุตฺวา ''อูนวีสติวสฺสปุคฺคลํ อุปสมฺปาทยิสฺสามิ''อิติ คณมฺปิ วา อาจริยมฺปิ วา ปตฺตมฺปิ วา ปริเยสติ, **มาฬกญฺจ สมฺมนฺนติ** พทฺธสีมํ พนฺธติ, ตสฺส **สเพฺพสุ** ปโยเคสุ ทุกฺกฏํฯ ตถา ญตฺติยา ทุกฺกฏํฯ ตถา ทฺวีสุ กมฺมวาจาสุปิ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๑๖๘๘-๙. วีสติ จ ตานิ วสฺสานิ จาติ วีสติวสฺสานิ, อูนานิ วีสติวสฺสานิ ยสฺส โส อูนวีสติวโสฺส, อูนวีสติวโสฺสติ สญฺญา อูนวีสติวสฺสสญฺญา, สา เอตสฺส อตฺถีติ ''อูนวีสติวสฺสสญฺญี''อิติ วตฺตเพฺพ นิปาตนลกฺขเณน วสฺส-สทฺทโลปํ กตฺวา ''อูนวีสติสญฺญี''ติ วุตฺตํ, ตสฺส **อูนวีสติสญฺญิสฺส**ฯ ปริปุณฺณานิ วีสติวสฺสานิ เอตสฺสาติ ''ปริปุณฺณวีสติวโสฺส''ติ วตฺตเพฺพ นิปาตนลกฺขเณน วีสติวสฺส-สทฺทโลปํ กตฺวา ''ปริปุโณฺณ''ติ ปุคฺคโล วุจฺจติ, ตสฺมึ **ปริปุเณฺณ,** ปริปุณฺณวีสติวเสฺส ปุคฺคเลติ อโตฺถฯ **อุภยตฺถา**ติ อูนวีสติปริปุณฺณวีสติวเสฺสสุ อุโภสุ ปุคฺคเลสุฯ

อูนวีสติวสฺสกถาวณฺณนาฯ

๑๖๙๑. **เถยฺยสเตฺถน สทฺธิ**นฺติ ''เถยฺยสโตฺถ นาม โจรา กตกมฺมา วา โหนฺติ อกตกมฺมา วา''ติอาทินา (ปาจิ. ๔๐๙) **ปทภาชเน** วุตฺตสรูเปน สตฺถสงฺขาเตน ชนสมูเหน สหาติ วุตฺตํ โหติฯ สหาทิโยเค กรณวจนํฯ **ชานโนฺต**ติ ''เถยฺยสโตฺถ''ติ ชานโนฺตฯ **สํวิธายา**ติ ''คจฺฉามาวุโส, คจฺฉาม ภเนฺต, คจฺฉามาวุโส, อชฺช วา หิโยฺย วา ปเร วา อปเร วา คจฺฉามา''ติ **ปทภาชเน** วุตฺตนเยน สํวิทหิตฺวาติ อโตฺถฯ **มคฺค**นฺติ เอกทฺธานมคฺคํ, เอตฺถ ''อนฺตมโส คามนฺตรมฺปิ''ติ เสโสฯ ยถาห ''เอกทฺธานมคฺคํ ปฏิปเชฺชยฺย อนฺตมโส คามนฺตรมฺปี''ติฯ **ปาจิตฺติยํ สิยา**ติ ''คาเม คามนฺตเร คามนฺตเร อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ อคามเก อรเญฺญ อทฺธโยชเน อทฺธโยชเน อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา''ติ วุตฺตปฺปการํ ปาจิตฺติยํ ภเวยฺยฯ

๑๖๙๒. **น อุทฺธโฎ**ติ อิธ น วุโตฺตฯ

๑๖๙๓-๔. **มคฺคาฏวิวิสเงฺกเต**ติ มคฺควิสเงฺกเต, อฏวิวิสเงฺกเต จฯ **ยถาวตฺถุกเมวา**ติ ปาจิตฺติยเมวฯ **เตสู**ติ สตฺถิเกสุฯ **อสํวิทหเนฺตสู**ติ สํวิธานํ อกโรเนฺตสุฯ **สยํ วิทหโตปิ จา**ติ

อตฺตนา สํวิทหนฺตสฺส จฯ **อุภยตฺถา**ติ เถยฺยสเตฺถ วา อเถยฺยสเตฺถ วาติ ทฺวีสุฯ

๑๖๙๕. **อเถยฺยสตฺถสญฺญิสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘อุภยตฺถา’’ติ อนุวเตฺตตพฺพํฯ กาลสฺสายนฺติ **กาลิโก,** วิสเงฺกโต, ตสฺมิํ, กาลสมฺพนฺธินิ วิสเงฺกเต จ อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ **‘‘กาลิเก’’**ติ อิมินา วิสเงฺกตวิเสสเนน มคฺคาฏวิวิสเงฺกเตปิ อาปตฺติเยวาติ ทีเปติฯ

๑๖๙๖. กายจิตฺตโต , กายวาจาจิตฺตโต จ สมฺุฏฺฐานโต อิทํ สิกฺขาปทํ เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํ กถิตนฺติ โยชนาฯ

เถยฺยสตฺถกถาวณฺณนาฯ

๑๖๙๗. **สตฺตม**นฺติ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ มาตุคาเมน สทฺธิํ สํวิธายา’’ติอาทินา (ปาจิ. ๔๑๓) อุทฺทิฏฺฐํ สตฺตมสิกฺขาปทํฯ **ภิกฺขุนิยา สทฺธิํ สํวิธาเนนา**ติ ภิกฺขุนิยา สทฺธิํ สํวิธานสิกฺขาปเทนฯ **สมุฏฺฐานาทินา**ติ สมุฏฺฐานาทินา วินิจฺฉเยนฯ **ตุลฺย**นฺติ สทิสํฯ **โกจิปี**ติ อปฺปมตฺตโกปิฯ

สํวิธานกถาวณฺณนาฯ

๑๖๙๘. เอเต ปญฺจ ธมฺมา อนฺตรายกราติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ อิธ อยํ **อนฺตรายกร**-สโทฺท **ปาฬิยํ** อาคเตน อนฺตรายิก-สเทฺทน สมานโตฺถฯ ตสฺมา กมฺมนฺตรายิกา, กิเลสนฺตรายิกา, วิปากนฺตรายิกา, อุปวาทนฺตรายิกา, อาณาวีติกฺกมนฺตรายิกาติ อิเม ปญฺจ อนฺตรายิกา ธมฺมา ภควตา ปกาสิตาติ วุตฺตํ โหติฯ

ตตฺถ ตํตํสมฺปตฺติยา วิพนฺธนวเสน สตฺตสนฺตานสฺส อนฺตเร เวมเชฺฌ เอติ อาคจฺฉตีติ **อนฺตราโย,** ทิฏฺฐธมฺมิกาทิอนโตฺถ, อนติกฺกมนเฏฺฐน ตสฺมิํ อนฺตราเย นิยุตฺตา, อนฺตรายํ วา ผลํ อรหนฺติ, อนฺตรายสฺส วา กรณสีลาติ **อนฺตรายิกา** (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๔๑๗; กงฺขา. อภิ. ฏี. อริฏฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา)ฯ

ปญฺจานนฺตริยกมฺมาเนว **กมฺมนฺตรายิกา,** ตถา ภิกฺขุนิทูสกกมฺมํฯ ตํ ปน โมกฺขเสฺสว อนฺตรายํ กโรติ, น สคฺคสฺสฯ อิทญฺจ มิจฺฉาจารลกฺขณสฺส อภาวโต วุตฺตํฯ น หิ ภิกฺขุนิยา ธมฺมรกฺขิตภาโว อตฺถิฯ ปากติกภิกฺขุนิวเสน เจตํ วุตฺตํฯ อริยาย ปน ปวตฺตํ อปายสํวตฺตนิกเมวฯ นนฺทมาณวโก (ม. นิ. อฏฺฐ. ๓.๗; ธ. ป. อฏฺฐ. ๑.๖๘ อุปฺปลวณฺณเตฺถรีวตฺถุ; อ. นิ. อฏฺฐ. ๒.๓.๓๔) เจตฺถ นิทสฺสนํฯ อุภินฺนํ สมานจฺฉนฺทตาวเสน วา น สคฺคนฺตรายิกตา, โมกฺขนฺตรายิกตา ปน โมกฺขตฺถาย ปฏิปตฺติยา วิทูสนโตฯ อภิภวิตฺวา ปน ปวตฺติยา สคฺคนฺตรายิกตาปิ น สกฺกา นิวาเรตุนฺติ วทนฺติฯ

อเหตุกทิฏฺฐิอกิริยทิฏฺฐินตฺถิกทิฏฺฐิสงฺขาตา มิจฺฉาทิฏฺฐิธมฺมา นิยตภาวปฺปตฺตา **กิเลสนฺตรายิกา** นามฯ ปณฺฑกติรจฺฉานคตอุภโตพฺยญฺชนกานํ ปฏิสนฺธิจิตฺตุปฺปาทธมฺมา **วิปากนฺตรายิกา** นามฯ ปณฺฑกาทิคฺคหเณญฺจตฺถ นิทสฺสนมตฺตํ สพฺพายปิ อเหตุกปฏิสนฺธิยา วิปากนฺตรายิกภาวโต ฯ อริยูปวาทา **อุปวาทนฺตรายิกา** นามฯ เต ปน ยาว อริเย น ขมาเปนฺติ, ตาวเทว, น ตโต ปรํฯ สญฺจิจฺจ อาปนฺนา สตฺตาปตฺติกฺขนฺธา **อาณาวีติกฺกมนฺตรายิกา** นามฯ เตปิ ยาว ภิกฺขุภาวํ วา ปฏิชานาติ, น วุฏฺฐาติ วา น เทเสติ วา, ตาวเทว, น ตโต ปรํฯ

๑๖๙๙-๗๐๐. ‘‘อนฺตรายิกา เอเต;

ยถา โหนฺติ ตถา อหํ;
เทสิตํ มุนินา ธมฺมํ;
อาชานามีติ โย วเท''ติฯ –

เอวํ ทุติยคาถา วตฺตพฺพาฯ ตถา อวุเตฺต ''ติกฺขตฺตุ''นฺติอาทิคาถา ปฐมคาถาย สทฺธึ ฆฏนา เอว น สิยาฯ ตสฺมา เอตฺถายํ คาถา ปริหีนาติ วิญฺญายติฯ

เอเตติ ''อนฺตรายิกา''ติ ภควตา ปกาสิตา ปญฺจ ธมฺมา ''ยถา อนนฺตรายิกา โหนฺติ, ตถา อหํ มุนินา เทสิตํ ธมฺมํ อาชานามี''ติ **โย** ภิกฺขุ วเทยฺย, **โส ปน** ภิกฺขุ ติกฺขตฺตุํ วตฺตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ เกหิ กถํ วตฺตโพฺพติ อาห **''เย ปสฺสนฺตี''**ติอาทิฯ เย ตถาวาทิตํ ภิกฺขุํ **ปสฺสนฺติ,** ''อสฺโก อายสฺมา เอวํวาที''ติ ปรโต **สุณนฺติ จ,** เตหิฯ **โส ปน** ภิกฺขุ ''มา อายสฺมา เอวํ อวจา''ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺตโพฺพติ โยชนาฯ

๑๗๐๑. **อวทนฺตสฺสา**ติ ตํ ทิสฺวา วา สุตฺวา วา ยถาวุตฺตนเยน อวทนฺตสฺสฯ **ทุกฺกฏ**นฺติ ญาตทุกฺกฏํฯ **ตํ** ทุลทฺธึฯ **อนิสฺสชโต**ติ ภิกฺขูหิ เอวํ วุเตฺตปิ อนิสฺสชนฺตสฺสฯ ตถา ทุกฺกฏนฺติ อติทิสติฯ

๑๗๐๒. **กมฺมวาจายา**ติ ตติยาย กมฺมวาจายฯ **โอสาเน**ติ ปริโยสาเน, **ยฺย**กาเร ปเตฺตติ อธิปฺปาโยฯ **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ''ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี น ปฏินิสฺสชฺชติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ ธมฺมกเมฺม เวมติโก น ปฏินิสฺสชฺชติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ ธมฺมกเมฺม อธมฺมกมฺมสญฺญี น ปฏินิสฺสชฺชติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา''ติ (ปาจิ. ๔๒๑) ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ **อธเมฺม ติกทุกฺกฏํ วุตฺต**นฺติ อธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญิเวมติกอธมฺมกมฺมสญฺญีนํ วเสน ติกทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ

๑๗๐๓. ''อนาปตฺติ อกตกมฺมสฺสา''ติ ปทเจฺฉโทฯ **กมฺมํ** นาม สมนุภาสนกมฺมํฯ ยถาห ''อนาปตฺติ อสมนุภาสนฺตสฺสา''ติ (ปาจิ. ๔๒๒)ฯ

อริฏฺฐกถาวณฺณนาฯ

๑๗๐๔. **ญตฺวา**ติ อโนสาริตภาวํ สยเมว วา ปรโต วา ตสฺส วา สนฺติกา ญตฺวาฯ **อกตานุธเมฺมนา**ติ อกโต โอสารณสงฺขาโต อนุธโมฺม ยสฺส โส อกตานุธโมฺม, เตน, สหโยเค กรณวจนํฯ **ตถาวาทิกภิกฺขุนา**ติ ''ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามี''ติอาทึ วทเนฺตน ภิกฺขุนาฯ ''อกตานุธเมฺมนา''ติ อิมินา สมานาธิกรณํฯ **สํวเสยฺยา**ติ อุโปสถาทิกํ สงฺฆกมฺมํ กเรยฺยฯ **ภุเญฺชยฺย จา**ติ อามิสสโมฺภคํ วา ธมฺมสโมฺภคํ วา กเรยฺยฯ **สห เสยฺย วา**ติ นานูปจาเรปิ เอกจฺฉเนฺน นิปเชฺชยฺยฯ

๑๗๐๕. อิทานิ ยถาวุตฺตปาจิตฺติยสฺส เขตฺตนิยมํ ทเสฺสตุมาห **''อุโปสถาทิกํ กมฺม''**นฺติอาทิฯ **อาทิ**-สเทฺทน ปวารณํ คหิตํฯ ยถาห ''อุโปสถํ วา ปวารณํ วา''ติ (ปาจิ. ๔๒๕)ฯ **เตน สหา**ติ อุกฺขิตฺตเกน สหฯ **''กมฺมสฺส ปริโยสาเน''**ติ อิทํ สํวาเสน อาปตฺติเขตฺตนิทสฺสนํฯ

๑๗๐๖. เอเกเนว ปโยเคน พหุํ ยามกาลิกาทิ**อามิสํ** คณฺหโต **เอกํ** ปาจิตฺติยํฯ ตถา เอเกเนว ปโยเคน พหุํ อามิสํ ททโตปิ **เอกํ** ปาจิตฺติยํฯ **พหูสุ** ปโยเคสุ **พหูนิ** ปาจิตฺติยานีติ โยชนาฯ อิมินา จ อามิสสโมฺภเคน ตุลฺยผลํ ธมฺมสโมฺภคมฺปิ สหจริเยน อาหาติ เวทิตพฺพํฯ ตตฺถ

ปน ปทาทีหิ อุทฺทิสนฺตสฺส วา อุทฺทิสาเปนฺตสฺส วา ปทโสธเมฺม วุตฺตนเยน อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ

๑๗๐๗. **อิตโร**ติ ปกตโตฺตฯ **อิตรสฺมิ**นฺติ อุกฺขิตฺตเกฯ **ปโร**ติ ปกตโตฺตฯ **อุโภปิ วา**ติ ปกตตฺตอุกฺขิตฺตา เทฺวปิ วาฯ ‘‘เอกตฺถ เอกโต นิปชฺชนฺตี’’ติ เสโสฯ อิเมสุ ตีสุปิ ฐาเนสุ ‘‘ปาจิตฺตี’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ

๑๗๐๘. อุฎฺฐหิตฺวา ปุนปฺปุนํ นิปชฺชนฺตสฺส นิปชฺชนปโยคานํ วเสน อาปตฺติโย สิยุนฺติ อชฺฌาหารโยชนา กาตพฺพาฯ ‘‘อุกฺขิตฺตเก นิปนฺนสฺมิ’’นฺติอาทินา วุตฺตาปตฺติวินิจฺฉโย กตฺถ โหตีติ อาห **‘‘เอกนานูปจาเรสุ, เอกจฺฉเนฺน วินิจฺฉโย’’**ติฯ **นานูปจาเรสู**ติ เอตฺถ ปิ-สโทฺท จ ‘‘วินิจฺฉโย’’ติ เอตฺถ อยนฺติ จ โยเชตโพฺพฯ เอโก อุปจาโร อสฺสาติ เอกูปจารํ, นานาอุปจาโร อสฺสาติ นานูปจารํ, เอกูปจารญฺจ นานูปจารญฺจ **เอกนานูปจารานิ** เอกเทสสรูเปกเสเสน, เตสุฯ เอกโต ฉนฺนานิ เอกจฺฉนฺนานิ, เตสุ เอกจฺฉเนฺนสูติ วตฺตเพฺพ วณฺณโลเปน วา วจนวิปลฺลาเสน วา **‘‘เอกจฺฉเนฺน’’**ติ วุตฺตํฯ เอกนานูปจาเรสุปิ เสนาสเนสุ เอกจฺฉเนฺนสุ อยํ ยถาวุตฺตอาปตฺติวินิจฺฉโย ทฎฺฐโพฺพติ อโตฺถฯ

๑๗๐๙. **อุภยตฺถาปี**ติ อุกฺขิตฺตานุกฺขิเตฺตสุ ทฺวีสุปิฯ

๑๗๑๐. ‘‘สญฺญิสฺส โอสาริโตติ จา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

อุกฺขิตฺตกถาวณฺณนาฯ

๑๗๑๒. **ตถา วินาสิต**นฺติ ‘‘อชฺชตเคฺค เต อาวุโส สมณุเทฺทส น เจว โส ภควา สตฺถา อปทิสิตโพฺพ, ยมฺปิ จเญฺญ สมณุเทฺทสา ลภนฺติ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ทิรตฺตติรตฺตํ สหเสยฺยํ, สาปิ เต นตฺถิ, จร ปิเร วินสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๔๒๙) วุตฺตนเยน นาสิตํฯ ‘‘ตถา นาสิตํ สมณุเทฺทส’’นฺติ (ปาจิ. ๔๒๘) วจนโต ‘‘สมณุเทฺทส’’นฺติ เสโสฯ **ชาน**นฺติ วุตฺตนเยน ‘‘นาสิโต อย’’นฺติ ชานโนฺตฯ **อุปลาเปยฺยา**ติ ‘‘อุปลาเปยฺย วาติ ตสฺส ปตฺตํ วา จีวรํ วา อุเทฺทสํ วา ปริปุจฺฉํ วา ทสฺสามี’’ติ (ปาจิ. ๔๓๐) **ปทภาชเน** อาคตนเยน สงฺคเณฺหยฺยฯ **เตนา**ติ นาสิเตนฯ **อุปฎฺฐาเปยฺย วา**ติ เตน ทิยฺยมานานิ จุณฺณมตฺติกาทีนิ สาทิยโนฺต เตน อตฺตโน อุปฎฺฐานํ การาเปยฺย วาฯ **‘‘เตนา’’**ติ อิทํ สหเตฺถ กรณวเสน ‘‘สมฺภุเญฺชยฺยา’’ติอาทีหิ จ โยเชตพฺพํฯ **วา**ติ เอตฺถ คาถาพนฺธวเสน รโสฺสฯ สโมฺภคสหเสยฺยา อนนฺตรสิกฺขาปเท วุตฺตนยา เอวฯ ตสฺมา อาปตฺติปริเจฺฉโทเปตฺถ ตสฺมึ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

๑๗๑๓. อตฺถุทฺธารวเสน **อฎฺฐกถายํ** (ปาจิ. อฎฺฐ. ๔๒๘) วุตฺตา ติโสฺส นาสนา ทเสฺสตุมาห **‘‘สํวาเสน…เป…. ติโสฺส’’**ติฯ ตตฺถ ตีสุ กตมา อธิเปฺปตาติ อาห **‘‘เอตฺถา’’**ติอาทิฯ ทณฺฑกเมฺมน นาสนา เอตฺถ อธิเปฺปตาติ โยชนาฯ เอตาสํ วิภาโค จ ‘‘ตตฺถ อาปตฺติยา อทสฺสนาทีสุ อุเกฺขปนา สํวาสนาสนา นามฯ ‘ทูสโก นาเสตโพฺพ, เมตฺติยํ ภิกฺขุนึ นาเสถา’ติ อยํ ลิงฺคนาสนา นามฯ ‘อชฺชตเคฺค เต อาวุโส สมณุเทฺทส น เจว โส ภควา สตฺถา อปทิสิตโพฺพ’ติ อยํ ทณฺฑกมฺมนาสนา นามา’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๔๒๘) **อฎฺฐกถาย** วุโตฺตฯ

๑๗๑๕. ‘‘วุตฺตา สมนุภาสเน’’ติ (วิ. วิ. ๑๗๐๓) ตตฺถ วุตฺตตฺตา อาห **‘‘อริเฎฺฐน สมามตา’’**ติฯ

กณฺฎกกถาวณฺณนาฯ

สปฺปาณกวโคฺค สตฺตโมฯ

๑๗๑๖-๗. โย ภิกฺขุ สิกฺขาปทํ วีติกฺกมโนฺต ตํ วีติกฺกมํ เย ปสฺสนฺติ, สุณนฺติ จ, เตหิ **ภิกฺขูหิ สิกฺขาปเทน วุจฺจมาโน** ‘‘มาวุโส เอวํ อกาสิ, น กปฺปติ เอตํ ภิกฺขุสฺสา’’ติ สิกฺขาปเท วุตฺตนเยน วุจฺจมาโน ‘‘เอตสฺมึ สิกฺขาปเท เยน มํ ตุเมฺห วเทถ, เอตสฺมึ สิกฺขาปทเตฺถ ยาว อญฺญํ วิยตฺตํ พหุสฺสุตํ ปกตญฺญุํ วินยธรํ น ปุจฺฉามิ, ตาว อหํ น สิกฺขิสฺสามี’’ติ ภณติ, **ตสฺส** เอวํ ภณนฺตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ สาธิปฺปายโยชนาฯ

๑๗๑๘-๙. อนุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน **อนุปสมฺปเนฺน สตฺถุนา ติกทุกฺกฏํ ทีปิต**นฺติ โยชนา, อิมินา จ อุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน อุปสมฺปเนฺน ติกปาจิตฺติยํ ทีปิตํ โหติฯ อปญฺญเตฺตน โอวทนปฺปการํ ทเสฺสตุมาห **‘‘น สเลฺลขายิทํ โหตี’’**ติฯ **อุโภหิปิ** อุปสมฺปนฺนานุปสมฺปเนฺนหิ ฯ ‘‘อิทํ สเลฺลขาย น โหตี’’ติ อปญฺญเตฺตน วุจฺจมานสฺส ‘‘น ตาวาห’’นฺติอาทีนิ **วทโต ตสฺส** ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนาฯ ‘‘น โทโส อุมฺมตฺตกาทีน’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ

สหธมฺมิกกถาวณฺณนาฯ

๑๗๒๐. ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ปาติโมเกฺข อุทฺทิสฺสมาเน เอวํ วเทยฺยา’’ติอาทิสิกฺขาปทปาฐโต (ปาจิ. ๔๓๙) **อุทฺทิเฎฺฐหี**ติ เอตฺถ ‘‘ขุทฺทานุขุทฺทเกหิ สิกฺขาปเทหี’’ติ เสโสฯ ปาราชิกํ ฐเปตฺวา อวเสสา อุปาทายุปาทาย ขุทฺทานุขุทฺทกาติ นิทฺทิฏฺฐาฯ เอตฺถ **กิ**นฺติ ปฏิเกฺขเป, เอเตหิ กึ, ปโยชนํ นตฺถีติ วุตฺตํ โหติฯ **เอเตหี**ติ สมีปเตฺถ วจนสามเญฺญน ‘‘อิเมหี’’ติ เอตสฺส ปริยาโยฯ ‘‘กึ ปนิเมหี’’ติ (ปาจิ. ๔๓๙) สิกฺขาปทปาเฐ ปฏิเกฺขปสฺส การณํ ทเสฺสติ **‘‘กุกฺกุจฺจาทินิทานโต’’**ติฯ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน วิเหสาวิเลขา คหิตาฯ เอตฺถ **กุกฺกุจฺจํ** นาม ‘‘กปฺปติ นุ โข, น กปฺปติ นุ โข’’ติ กุกฺกุจฺจกรณํฯ **วิเหสา** นาม วิปฺปฏิสาโรฯ **วิเลขา** นาม วิจิกิจฺฉาสงฺขาตา มโนวิเลขตา มโนวิเลขา, อิเมหิ สกเลหิ ปเทหิ สิกฺขาปทวิวณฺณกปฺปกาโร ทสฺสิโตฯ ‘‘อิติ สิกฺขาปทวิวณฺณเน’’ติ อิติ-สโทฺท อชฺฌาหริตฺวา โยเชตโพฺพฯ **วิวณฺณเน**ติ นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมํฯ

กุกฺกุจฺจาทินิทานโต เอเตหิ ขุทฺทานุขุทฺทเกหิ สิกฺขาปเทหิ อุทฺทิเฎฺฐหิ กึ อิติ สิกฺขาปทวิวณฺณเน ปาจิตฺติยาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

๑๗๒๑. ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตนฺติ ‘‘อุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญี วินยํ วิวเณฺณติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ อุปสมฺปเนฺน เวมติโก…เป…. อนุปสมฺปนฺนสญฺญี…เป…. ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๔๔๑) ตีณิ ปาจิตฺติยานิ วุตฺตานิฯ **ตํ** วินยํ สเจ ปน อนุปสมฺปนฺนสฺส สนฺติเก วิวเณฺณติ, ติกทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๑๗๒๒-๔. อุภินฺนมฺปีติ อุปสมฺปนฺนานํ, อนุปสมฺปนฺนานํ อุภินฺนมฺปิ, ‘‘สนฺติเก’’ติ เสโสฯ **อญฺญธมฺมวิวณฺณเน**ติ วินยโต อเญฺญสํ สุตฺตาภิธมฺมานํ วิวณฺณเนฯ

อนาปตฺติวิสยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘นวิวเณฺณตุกามสฺสา’’**ติอาทิฯ นวิวเณฺณตุกามสฺส ‘‘หนฺท สุตฺตนฺตํ ปริยาปุณ, ปจฺฉาปิ วินยํ ปริยาปุณิสฺสสี’’ อิติ เอวํ วทนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ สทิสา เอว **สาทิสา**ฯ

วิเลขนกถาวณฺณนาฯ

๑๗๒๕. โมหนกถายํ ตาว –

“อนฺวฑฺฒมาสํ โย ภิกฺขุ;
ปาติโมเกฺข อเสสโต;
อุทฺทิสฺสมาเน อญฺญาณ-
ตาย ปุจฺฉติ อตฺตโน”ติฯ –

ปฐมคาถาย ภวิตพฺพํฯ เอวญฺหิ สติ “อญฺญาเณนา”ติอาทิคาถา ปริปุณฺณสมฺพนฺธา สิยาติ วิญฺญายติฯ

อญฺญาเณนาติ เอตฺถ วา “อาปนฺนตฺตา”ติ เสโสฯ **อาปตฺติโมโกฺข**ติ อาปตฺติยา โมโกฺขฯ อญฺญาเณน อาปนฺนตฺตา อาปตฺติโมโกฺข เนว วิชฺชตีติ โยชนาฯ กึ กาตพฺพนฺติ อาห **“กาเรตโพฺพ”**ติอาทิฯ ยถา ธโมฺม ฐิโต, ตถา ภิกฺขุ กาเรตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ **ธมฺม**-สโทฺท ปาฬิวาจโก, ปาฬิยํ ยถา วุตฺตํ, ตถา กาเรตโพฺพติ อโตฺถ, เทสนาคามินี อาปตฺติ เจ, เทสาเปตโพฺพ, วุฏฺฐานคามินี เจ, วุฏฺฐาเปตโพฺพติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห “ยถาธโมฺม กาเรตโพฺพ”ติ (ปาจิ. ๔๔๔)ฯ อญฺญาเณน อาปนฺนตฺตา ตสฺส อาปตฺติยา โมโกฺข นตฺถิฯ ยถา ปน ธโมฺม จ วินโย จ ฐิโต, ตถา ภิกฺขุ กาเรตโพฺพ, เทสนาคามินึ เจ อาปโนฺน โหติ, เทสาเปตโพฺพ, วุฏฺฐานคามินึ เจ, วุฏฺฐาเปตโพฺพติ อโตฺถฯ

๑๗๒๖. **อุตฺตริ**นฺติ ยถาธมฺมกรณโต อุตฺตริํฯ **ทุติเยเนวา**ติ ญตฺติทุติเยเนวฯ **นินฺทิตฺวา**ติ “ตสฺส เต อาวุโส อลาภา”ติอาทินา ครหิตฺวาฯ

๑๗๒๗. **เอวํ อาโรปิเต โมเห**ติ ยถาธมฺมกรณโต อุปริ ยถาวุตฺตนเยน ตํ ปุคฺคลํ ครหิตฺวา ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย ตสฺส เอวํ โมเห อาโรปิเตฯ ปุน ยทิ โมเหตีติ โยชนาฯ ตสฺมึ โมหนเก ปุคฺคเล ปาจิตฺติ วุตฺตาติ โยชนาฯ

๑๗๒๘. **ทีปิตํ ติกทุกฺกฏ**นฺติ “อธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี โมเหติ, เวมติโก, อธมฺมกมฺมสญฺญี โมเหติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา”ติ (ปาจิ. ๔๔๗) ติกทุกฺกฏํ ทสฺสิตํฯ เอตสฺส วิปริยายโต ติกปาจิตฺติยํ เวทิตพฺพํฯ ยถาห “ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี โมเหติ, เวมติโก, อธมฺมกมฺมสญฺญี โมเหติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา”ติ (ปาจิ. ๔๔๗)ฯ เอตฺถ **กมฺม**นฺติ โมหาโรปนกมฺมํ อธิเปฺปตํฯ ยถาห “ธมฺมกเมฺมติอาทีสุ โมหาโรปนกมฺมํ อธิเปฺปต”นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๔๗)ฯ

๑๗๒๙-๓๐. **“น จ โมเหตุกามสฺสา”**ติอาทีหิ “อนาปตฺตีติ วิเญฺญยฺย”นฺติ อิทํ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ “วิตฺถาเรน อสุตสฺสา”ติ ปทเจฺฉโทฯ เอตฺถ “ปาติโมกฺข”นฺติ กมฺมปทํ อเปกฺขิตพฺพํฯ วิตฺถาเรน อูนกทฺวตฺติกฺขตฺตุํ สุตสฺส จาติ โยชนาฯ **ตถา**ติ อิมินา “อนาปตฺตีติ วิเญฺญยฺย”นฺติ อิทํ ปจฺจามสติฯ

โมหนกถาวณฺณนาฯ

๑๗๓๑-๒. **กุโทฺธ**ติ กุปิโตฯ **ปหารํ เทตี**ติ กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา นิสฺสคฺคิเยน วา อนฺตมโส อุปฺปลปเตฺตนาปิ ปหารํ เทติฯ ยถาห “ปหารํ ทเทยฺยาติ กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา นิสฺสคฺคิเยน วา อนฺตมโส อุปฺปลปเตฺตนาปิ ปหารํ เทตี”ติ (ปาจิ. ๔๕๑)ฯ เอตฺถ “อญฺญสฺส ภิกฺขุสฺสา”ติ เสโสฯ **ตสฺสา**ติ อเปกฺขิตฺวา “โย”ติ ลพฺภติฯ

อฏฺฐกถาคตํ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“สมฺปหริตุกาเมนา”**ติอาทิ, อิมินา มรณาธิปฺปาเยน ปหเฏ ปาราชิกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๗๓๓. ‘‘อิติ เอวํ กเต อยํ สงฺฆมเชฺฌน วิโรจตี’’ติ **วิรูปกรณาเปโกฺข** วิรูปกรเณ อเปกฺขวา **ตสฺส** จ อเปกฺขิตสฺส ภิกฺขุสฺส กณฺณํ วา นาสํ วา ยทิ ฉินฺทติ, ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๑๗๓๔. **อนุปสมฺปเนฺน**ติ สามิวจนเตฺถ ภุมฺมํฯ ‘‘อิตฺถิยา’’ติอาทีหิ ปเทหิ ยถารหํ โยเชตพฺพํ ‘‘อนุปสมฺปนฺนาย อิตฺถิยา อนุปสมฺปนฺนสฺส ปุริสสฺสา’’ติฯ **ติรจฺฉานคตสฺสปี**ติ เอตฺถ ‘‘อนฺตมโส’’ติ เสโสฯ ยถาห ‘‘อนฺตมโส ติรจฺฉานคตสฺสปี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๕๒)ฯ

๑๗๓๕. ‘‘สเจ ปหรติ อิตฺถิญฺจา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **รเตฺตน เจตสา**ติ กายสํสคฺคราเคน รเตฺตน จิเตฺตนฯ **วินิทฺทิฏฺฐา**ติ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ โอติโณฺณ วิปริณเตน จิเตฺตน มาตุคาเมน สทฺธิํ กายสํสคฺคํ สมาปเชฺชยฺยา’’ติอาทินา (ปารา. ๒๗๐) ทสฺสิตาฯ

๑๗๓๖. **โมกฺขาธิปฺปาโย**ติ ตโต อตฺตโน โมกฺขํ ปเตฺถโนฺตฯ **โทโส น วิชฺชตี**ติ ทุกฺกฏาทิโกปิ โทโส นตฺถิฯ

๑๗๓๗-๙. เหเฐตุกามมายนฺตํ โจรมฺปิ วา ปจฺจตฺถิกมฺปิ วา อนฺตรามเคฺค ปสฺสิตฺวาติ โยชนาฯ ทิสฺวา กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ อาห **“มา อิธาคจฺฉุปาสกา”**ติอาทิ, อาคมนปฏิเกฺขเปน ตเตฺถว ติฏฺฐาติ วุตฺตํ โหติฯ **อายนฺต**นฺติ เอวํ วุเตฺต ตํ อนาทิยิตฺวา อาคจฺฉนฺตํฯ ยถาห ‘‘วจนํ อนาทิยิตฺวา อาคจฺฉนฺต’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๕๓)ฯ

เอเสว นโยติ ‘‘มา อาคจฺฉา’ติ วุเตฺตปิ อาคจฺฉนฺตํ ปหเฏ มเตปิ อนาปตฺตี’’ติ อยํ นโยฯ

๑๗๔๐. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ‘‘อุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญี, เวมติโก, อนุปสมฺปนฺนสญฺญี ปหารํ เทติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๔๕๒) ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ **เสเส**ติ อนุปสมฺปเนฺนฯ **ติกทุกฺกฏ**นฺติ ‘‘อนุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญี, เวมติโก , อนุปสมฺปนฺนสญฺญี ปหารํ เทติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๔๕๒) ติกทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ อนาณตฺติกตฺตา อาห **“กายจิตฺตสมุฏฺฐาน”**นฺติฯ กายจิตฺตานํ สุโขเปกฺขาปิ สมฺภวนฺตีติ ตโต วิเสเสตุมาห **“ทุกฺขเวทน”**นฺติฯ

ปหารกถาวณฺณนาฯ

๑๗๔๑. **กาย**นฺติ กาเยกเทสํ หตฺถาทิอวยวมาหฯ **วา**ติ ทุติยตฺถสมฺปิณฺฑเนฯ **กายพทฺธ**นฺติ กายปฏิพทฺธํ ปหรณโยคฺคาโยเคฺคสุ กตฺตรยฏฺฐิสตฺถาทีสุ อญฺญตรํฯ **สเจ อุจฺจาเรยฺยา**ติ สเจ ปหรณาการํ ทเสฺสตฺวา อุกฺขิเปยฺย, อิทํ ‘‘กายํ วา กายปฏิพทฺธํ วา’’ติ อิเมหิ ปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **ตสฺสา**ติ อุจฺจาริตกายาทิกสฺสฯ **อุคฺคิรณปจฺจยา**ติ อุกฺขิปนการณาฯ

๑๗๔๒. **อสมฺปหริตุกาเมนา**ติ ปหารทานํ อนิจฺฉเนฺตนฯ **ทินฺนตฺตา**ติ ปหารสฺส ทินฺนตฺตาฯ อปฺปหริตุกามตฺตา ปุริมสิกฺขาปเทน ปาจิตฺติยํ น โหติ, อุคฺคิริตุกามตาย กตปโยคสฺส อุคฺคิรณมเตฺต อฏฺฐตฺวา ปหารสฺส ทินฺนตฺตา อิมินาปิ ปาจิตฺติยํ น โหติ, อชฺฌาสยสฺส, ปโยคสฺส จ อสุทฺธตฺตา อนาปตฺติยาปิ น ภวิตพฺพนฺติ ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ

๑๗๔๓. สเจ เตน ปหาเรน ภิกฺขุโน หตฺถาทีสุปิ ยํ กิญฺจิ องฺคํ ภิชฺชติ, **ปหฏสฺส** ปหารทายกสฺส ทุกฺกฏนฺติ สมฺพนฺโธฯ

๑๗๔๔. **เสโส วินิจฺฉโย** ''โมกฺขาธิปฺปาโย''ติอาทิโก อิธ อวุตฺโต วินิจฺฉโย สมุฏฺฐานาทินา สทฺธึ อนนฺตเร วุตฺตนเยน วินยญฺญุนา เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ''ติรจฺฉานาทีนํ วจฺจกรณาทึ ทิสฺวาน ปลาเปตุกามตาย กุชฺฌิตฺวาปิ อุคฺคิรนฺตสฺส โมกฺขาธิปฺปาโย เอวา''ติ วทนฺติฯ

ตลสตฺติกถาวณฺณนาฯ

๑๗๔๕. **อมูลเกนา**ติ ทิฏฺฐาทิมูลวิรหิเตน, เอตฺถ ''ภิกฺขุ''นฺติ เสโสฯ **สงฺฆาทิเสเสนา**ติ เตรสนฺนํ อญฺญตเรนฯ **ตสฺสา**ติ โจทกสฺส, โจทาปกสฺส วา ปาปภิกฺขุโนฯ สเจ จุทิตโก ตสฺมึ ขเณ ''เอส มํ โจเทตี''ติ ชานาติ, ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนา, อิมินา ''สเจ เอวํ น ชานาติ, จิเรน วา ชานาติ, ทุกฺกฏํ โหตี''ติ สิทฺธํฯ

๑๗๔๖. **ตตฺถา**ติ อุปสมฺปเนฺนฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ ''อุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญี อมูลเกน สงฺฆาทิเสเสน อนุทฺธํเสติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ เวมติโก…เป…. อนุปสมฺปนฺนสญฺญี อมูลเกน สงฺฆาทิเสเสน อนุทฺธํเสติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา''ติ (ปาจิ. ๔๖๒) ติกปาจิตฺติยํ ฯ **ทิฏฺฐาจารวิปตฺติยา โจทโก ทุกฺกฏาปตฺตี**ติ อมูลิกาย ทิฏฺฐิวิปตฺติยา วา อาจารวิปตฺติยา วา อนุทฺธํเสนฺตสฺส ทุกฺกฏาปตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ **เสเส จา**ติ อนุปสมฺปเนฺนฯ **ติกทุกฺกฏ**นฺติ อนุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ทุกฺกฏานิ โหนฺตีติ อโตฺถฯ

๑๗๔๗. ''ตถาสญฺญิสฺส อนาปตฺตี''ติ ปทเจฺฉโทฯ **ตถาสญฺญิสฺสา**ติ สมูลกสญฺญิสฺสฯ

อมูลกกถาวณฺณนาฯ

๑๗๔๘-๙. **สญฺจิจฺจา**ติ ตสฺส ปริปุณฺณวีสติวสฺสาทิภาวํ ชานโนฺตเยวฯ ***ภิกฺขุโน***ติ เอตฺถ ''อญฺญสฺสา''ติ เสโส ฯ **อูนวีสติวโสฺส ตฺวํ มเญฺญ**ติ เอตฺถ **''มเญฺญ''**ติ อิมินา ปริกปฺปตฺถวาจินา นิปาเตน ''อุทกํ มเญฺญ อาทิตฺต''นฺติอาทีสุ (ปารา. ๓๘๓) วิย มุสาวาทาปตฺติยา อวิสยตํ ทีเปติฯ หิเตสิตาย อนุสิฏฺฐิทานาทิเก ตถารูเป อญฺญสฺมึ **ปจฺจเย** การเณ อสติ ''อูนวีสติวโสฺส ตฺวํ มเญฺญ'' อิติ เอวมาทินา อญฺญสฺส ***ภิกฺขุโน*** โย ภิกฺขุ สเจ สญฺจิจฺจ กุกฺกุจฺจํ อุปฺปาเทยฺย, ตสฺส เอวํ กุกฺกุจฺจํ อุปฺปาเทนฺตสฺส ภิกฺขุโน วาจาย วาจาย ปาจิตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

๑๗๕๐. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ''อุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญี สญฺจิจฺจ กุกฺกุจฺจํ อุปทหติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ เวมติโก…เป…. อนุปสมฺปนฺนสญฺญี สญฺจิจฺจ กุกฺกุจฺจํ อุปทหติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา''ติ (ปาจิ. ๔๖๗) ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ **เสเส จา**ติ อนุปสมฺปเนฺน จฯ **ติกทุกฺกฏ**นฺติ อนุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน ติกทุกฺกฏํฯ วชฺชเมว **วชฺชตา**ฯ

๑๗๕๑. หิเตสิตาย ภาสโตติ สมฺพโนฺธฯ **มา เอว**นฺติ เอตฺถ ''กโรหี''ติ เสโส, ปุนปิ มา เอวํ กโรหีติ อโตฺถฯ ''อหํ ตํ อิตฺถิยา สห นิสินฺนํ มเญฺญ, ตยา วิกาเล ภุตฺตํ มเญฺญ, ปุน มา เอวํ กโรหิ'' อิติ หิเตสิตาย ภาสโต อนาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ

สณฺจิจฺจกถาวณฺณนาฯ

๑๗๕๓. ***ภณฺฑนํ*** นาม กลโห, ภณฺฑนํ ชาตํ เยสนฺติ วิคฺคโห, ชาตภณฺฑนานนฺติ อ
โตฺถ, ‘‘วจน’’นฺติ เสโสฯ โสตุํ อุปสฺสุตึ ติฏฺฐยฺยาติ โยชนาฯ อุเปจฺจ สุยฺยติ เอตฺถาติ หิ **อุปสฺ
สุติ,** ฐานํ, ยํ ฐานํ อุปคเตน สกฺกา โหติ กเถนฺตานํ สทฺทํ โสตุํ, ตตฺถาติ อโตฺถฯ โย ปน ภิกฺขุ
ภณฺฑนชาตานํ ภิกฺขูนํ วจนํ โสตุํ อุปสฺสุตึ สเจ ติฏฺฐยฺย, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ

๑๗๕๔. โจเทตุกามตาย คจฺฉโต อสฺสาติ โยชนาฯ

๑๗๕๕. **โสตุ**นฺติ ปจฺฉโต คจฺฉนฺตานํ ภณฺฑนชาตานํ วจนํ โสตุํฯ **โอหียนฺตสฺสา**ติ ปก
ติคมนํ หาเปตฺวา โอสกฺกนฺตสฺสฯ ปุรโต **คจฺฉโต** ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **คจฺฉโต ตุริตํ
วาปี**ติ ปุรโต คจฺฉนฺตานํ ภณฺฑนชาตานํ วจนํ โสตุํ ปจฺฉโต สีฆํ คจฺฉนฺตสฺสาปิฯ **อยเมว วินิจฺ
ฉโย**ติ ปเท ปเท อยํ เอว วินิจฺฉโยฯ

๑๗๕๖. อตฺตโน ฐิโตกาสนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อุกฺกาสิตฺวาปิ วา**ติ อุกฺกาสิตสทฺทํ กตฺวา
วาฯ เอตฺถ อหนฺติ วา วตฺวา ญาเปตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๑๗๕๗. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํ** อุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺ
ปนฺนสญฺญีนํ วเสนฯ **เสเส จา**ติ อนุปสมฺปเนฺนฯ **ติกทุกฺกฏํ** อนุปสมฺปเนฺน อุปสมฺ
ปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสนฯ

๑๗๕๘. **โอรมิสฺส**นฺติ มยา คหิตทุคฺคาหโต วิรมิสฺสามิฯ

๑๗๕๙. กายจิตฺตโต จ กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐานโต **เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํ**ฯ สิยา
กิริยํ โสตุกามตาย คมนวเสน, สิยา อกิริยํ ฐิตฏฺฐานํ อาคนฺตฺวา มนฺตยมานํ อชานาปนวเสน,
เตนาห **‘‘อิทํ โหติ กฺริยากฺริย’’**นฺติฯ คมเนน สิชฺฌนโต **กายกมฺมํ** ฯ ตุณฺหีภาเวน สิชฺฌนโต
วจีกมฺมํฯ **สโทส**นฺติ สาวชฺชํ, อกุสลจิตฺตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

อุปสฺสุติกถาวณฺณนาฯ

๑๗๖๐. **ธมฺมิกาน**นฺติ ธเมฺมน วินเยน สตฺถุสาสเนน กตานํฯ **กมฺมาน**นฺติ อปโลก
นกมฺมํ, ญตฺติกมฺมํ, ญตฺติทุติยกมฺมํ, ญตฺติจตุตฺถกมฺมนฺติ อิเมสํ จตุนฺนํ กมฺมานํฯ **ขียตี**ติ อรุจึ
ปกาเสติฯ

๑๗๖๑. **อุภยตฺถา**ติ อธเมฺม, ธเมฺม จฯ

๑๗๖๒. **อธเมฺมนา**ติ เอตฺถ ‘‘กเมฺมนา’’ติ เสโส, ธมฺมวิรุเทฺธน กเมฺมนาติ อโตฺถฯ
‘‘กมฺมสฺมิ’’นฺติ อิทํ วิภตฺตึ วิปริณาเมตฺวา ‘‘กเมฺมนา’’ติ อนุวเตฺตตพฺพํฯ **วเคฺคนา**ติ ‘‘ฉนฺทาร
หานํ ฉนฺทํ อาหโฏ โหติ, สมฺมุขีภูตา น ปฏิโกฺกสนฺตี’’ติ (มหาว. ๓๘๗) วุตฺตสาม
คฺคิลกฺขณสฺส วิรุทฺธตฺตา อสมเคฺคน, เอตฺถ ‘‘สเงฺฆนา’’ติ เสโสฯ ‘‘ตถา อกมฺมารหสฺสา’’ติ
ปทเจฺฉโทฯ ‘‘อธเมฺมน กเมฺมน อิเม กมฺมํ กโรนฺตี’’ติ จ ‘‘อสมเคฺคน สเงฺฆน อิเม กมฺมํ กโรนฺ
ตี’’ติ จ ‘‘อธเมฺมน กเมฺมน วเคฺคน สเงฺฆน อิเม กมฺมํ กโรนฺตี’’ติ จ ตถา ‘‘อกมฺมารหสฺส อิเม
กมฺมํ กโรนฺตี’’ติ จ ญตฺวา โย ขียติ, ตสฺส จ อนาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ

กมฺมปฏิพาหนกถาวณฺณนาฯ

๑๗๖๔-๕. อาโรจิตํ วตฺถุ ยาว น วินิจฺฉิตํ วาติ โยชนา, ‘‘โจทเกน จ จุทิตเกน จ อตฺตโน กถา กถิตา, อนุวิชฺชโก สมฺมโต, เอตฺตาวตาปิ วตฺถุเมว อาโรจิตํ โหตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๘๑) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตตฺตา อาโรจิตํ วตฺถุ ยาว น วินิจฺฉิตํ โหตีติ อโตฺถฯ ญตฺติ วา ฐปิตา , กมฺมวาจา นิฏฺฐํ ยาว น คจฺฉติ, เอตสฺมิํ…เป….โหติ อาปตฺติ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๑๗๖๖. ฉนฺทํ อทตฺวา หตฺถปาเส **ชหิเต** ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ

๑๗๖๗-๙. อธเมฺมปิ กมฺมสฺมิํ ธมฺมกมฺมนฺติ สญฺญิโน ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ ธมฺมกเมฺม จ อธมฺมกมฺมสญฺญิโน อนาปตฺติ อิธ น วุตฺตา, ปาฬิยํ ปน วุตฺตตฺตา อิธาปิ โยเชตพฺพาฯ ‘‘สงฺฆสฺส ภณฺฑนาทีนิ ภวิสฺสนฺตี’’ติ สญฺญิโน คจฺฉโต จ โย วา คิลาโน โหติ, ตสฺส คจฺฉโต จ คิลานสฺส กรณีเย สติ คจฺฉโต จ กมฺมํ นโกเปตุกามสฺส คจฺฉโต จ ปสฺสาวนาทินา ปีฬิตสฺส คจฺฉโต จ ‘‘อาคมิสฺสามิ’’อิติ เอวํ คจฺฉโตปิ น โทสตาติ โยชนาฯ ตตฺถ โทโส เอว **โทสตา,** อาปตฺติ, **นโทสตา** อนาปตฺติฯ หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา คมเนน, ฉนฺทสฺส อทาเนน จ อาปชฺชนโต **กฺริยากฺริยํ**ฯ

ฉนฺทํอทตฺวาคมนกถาวณฺณนาฯ

๑๗๗๐-๑. **สมเคฺคน สเงฺฆน สทฺธิ**นฺติ สมานสํวาสเกน สมานสีมายํ ฐิเตน สเงฺฆน สทฺธิํฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘สมโคฺค นาม สโงฺฆ สมานสํวาสโก สมานสีมายํ ฐิโต’’ติ (ปาจิ. ๔๘๖)ฯ **จีวร**นฺติ วิกปฺปนุปคมาหฯ ยถาห ‘‘จีวรํ นาม ฉนฺนํ จีวรานํ อญฺญตรํ จีวรํ วิกปฺปนุปคํ ปจฺฉิม’’นฺติ (ปาจิ. ๔๘๖)ฯ **สมฺมตสฺสา**ติ เสนาสนปญฺญาปกาทิสมฺมุติํ ปเตฺตสฺ อญฺญตรสฺสฯ **ขียตี**ติ ‘‘โย โย มิโตฺต, ตสฺส ตสฺส เทนฺตี’’ติอาทินา นเยน อวณฺณํ ภณติฯ

ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญิเวมติกอธมฺมกมฺมสญฺญีนํ วเสน **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํ**ฯ

๑๗๗๒-๔. สเงฺฆนาสมฺมตสฺสาปิ จีวรํ, อญฺญเมว วา ตเถว สมเคฺคน สเงฺฆน ทตฺวา ขียติ, ตสฺส ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ อนุปสมฺปเนฺน ตเถว สมเคฺคน สเงฺฆน ทิเนฺน **สพฺพตฺถ** จีวเร, อญฺญปริกฺขาเร จ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **อนุปสมฺปเนฺน**ติ สมฺปทานเตฺถ ภุมฺมํ, อนุปสมฺปนฺนสฺสาติ อโตฺถฯ

สภาวโต ฉนฺทาทีนํ วเสเนว กโรนฺตํ ขียนฺตสฺส จ อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **นยา** วินิจฺฉยกฺกมาฯ

ทุพฺพลกถาวณฺณนาฯ

๑๗๗๕. อิทํ ทฺวาทสมนฺติ สมฺพโนฺธ, ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ชานํ สงฺฆิกํ ลาภํ ปริณตํ ปุคฺคลสฺส ปริณาเมยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๔๙๐) **อิมํ ทฺวาทสมํ** สิกฺขาปทนฺติ อโตฺถฯ **ติํสกกณฺฑสฺมิํ** นิสฺสคฺคิยกเณฺฑฯ **อนฺติเมนา**ติ เอตฺถ ‘‘สิกฺขาปเทนา’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ **จ**-สโทฺท เอวการโตฺถฯ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ชานํ สงฺฆิกํ ลาภํ ปริณตํ อตฺตโน ปริณาเมยฺย, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปารา. ๖๕๘) อิมินา อนฺติเมเนว สิกฺขาปเทน สพฺพถา **สพฺพํ** วตฺตพฺพํ ตุลฺยนฺติ โยชนาฯ **อยเมว วิเสสตา**ติ เอตฺถ วิเสโสเยว **วิเสสตา,** อยเมว วิเสโสติ อโตฺถฯ

๑๗๗๖. **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ นิสฺสคฺคิยาวสาเน สิกฺขาปเทฯ **อตฺตโน ปริณามนา**ติ อตฺตโน ปริณามนเหตุฯ

ปริณามนกถาวณฺณนาฯ

สหธมฺมิกวโคฺค อฏฺฐโมฯ

๑๗๗๗-๘. **โย** ปน ภิกฺขุ เทวิยา วาปิ รโญฺญ วาปิ อวิทิตาคมโน อปฺปฏิสํวิทิตาคมโน สยนียฆรา ราชสฺมึ อนิกฺขเนฺต, เทวิยา อนิกฺขนฺตาย **ตสฺส** สยนียฆรสฺส **อุมฺมารํ** อินฺทขีลํ สเจ อติกฺกเมยฺย, ตสฺส ภิกฺขุโน ปฐเม ปาเท ทุกฺกฏํ สิยา, ทุติเย ปาเท ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ

๑๗๗๙. **ปฏิสํวิทิเต**ติ อตฺตโน อาคมเน นิเวทิเตฯ **เนวปฏิสํวิทิตสญฺญิโน**ติ อนิเวทิตสญฺญิโนฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ปฏิสํวิทิตาคมเนฯ **เวมติกสฺสา**ติ ‘‘ปฏิสํวิทิตํ นุ โข, น ปฏิสํวิทิตํ นุ โข’’ติ สํสยมาปนฺนสฺสฯ

๑๗๘๐-๑. เนว ขตฺติยสฺส อปฺปฏิสํวิทิเตปิ วา น ขตฺติยาภิเสเกน อภิสิตฺตสฺส อปฺปฏิสํวิทิเตปิ วา ปวิสโต น โทโสติ โยชนา, เอวรูปานํ อนิเวทิเตปิ ปวิสนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ

อุโภสุ ราชินิ จ เทวิยา จ สยนิฆรโต พหิ นิกฺขเนฺตสุ ปวิสโตปิ วา อุภินฺนํ อญฺญตรสฺมึ นิกฺขเนฺต ปวิสโตปิ วา น โทโสติ โยชนาฯ **กถิเนนา**ติ เอตฺถ ‘‘สมุฏฺฐานาทินา สม’’นฺติ เสโส, อิทํ สิกฺขาปทํ สมุฏฺฐานาทิวเสน กถินสิกฺขาปเทน สมานนฺติ วุตฺตํ โหติฯ สยนียฆรปฺปเวโส **กฺริยํ**ฯ อปฺปฏิสํเวทนํ **อกฺริยํ**ฯ

อเนฺตปุรกถาวณฺณนาฯ

๑๗๘๒. รชตํ , ชาตรูปํ วา **อตฺตโน** อตฺถาย อุคฺคณฺหนฺตสฺส, อุคฺคณฺหาปยโตปิ วา ตสฺส นิสฺสคฺคิยาปตฺตีติ โยชนาฯ

๑๗๘๓. คณปุคฺคลสงฺฆานํ อตฺถาย เจติเย นวกมฺมสฺส อตฺถาย อุคฺคณฺหาปยโต, อุคฺคณฺหโตปิ วา ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนาฯ ชาตรูปรชตานํ สรูปํ นิสฺสคฺคิเย วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

๑๗๘๔. มุตฺตาทิรตนมฺปิ วุตฺตสรูปเมวฯ **สงฺฆาทีนมฺปี**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน คณปุคฺคลเจติยานํ สงฺคโหฯ

๑๗๘๕-๖. ยํ กิญฺจิ คิหิสนฺตกํ สเจ กปฺปิยวตฺถุ วา โหตุ, อกปฺปิยวตฺถุ วาปิ โหตุ, มาตุ กณฺณปิฬนฺธนํ ตาลปณฺณมฺปิ วา โหตุ, ภณฺฑาคาริกสีเสน ปฏิสามยโต ตสฺส ปาจิตฺติยาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

๑๗๘๗. **น นิเธตพฺพเมวา**ติ น ปฏิสาเมตพฺพเมวฯ

๑๗๘๘. เอโส **หิ** ยสฺมา ปลิโพโธ นาม, ตสฺมา ฐเปตุํ ปน วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๑๗๘๙. **อนุญฺญาเต ฐาเน**ติ เอตฺถ ‘‘ปติต’’นฺติ เสโสฯ เอตฺถ **อนุญฺญาตฏฺฐานํ** นาม อชฺฌาราโม วา อชฺฌาวสโถ วาฯ ยถาห ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว รตนํ วา รตนสมฺมตํ วา อชฺฌา

ราเม วา อชฺฌาวสเถ วา อุคฺคเหตฺวา วา อุคฺคหาเปตฺวา วา นิกฺขิปิตุํ ‘ยสฺส ภวิสฺสติ, โส หริสฺสตี’’ติ (ปาจิ. ๕๐๔)ฯ เอตฺถ จ **อชฺฌาราโม** นาม ปริกฺขิตฺตสฺส อโนฺตปริเกฺขโป, อปริกฺขิตฺตสฺส ทฺวินฺนํ เลฑฺฑุปาตานํ อโนฺตฯ **อชฺฌาวสโถ** นาม ปริกฺขิตฺตสฺส อโนฺตปริเกฺขโป, อปริกฺขิตฺตสฺส มุสลปาตพฺภนฺตรํฯ **‘‘อุคฺคเหตฺวา’’**ติ อิทํ อุปลกฺขณํ, อุคฺคหาเปตฺวาติปิ วุตฺตํ โหติฯ

๑๗๙๐-๑. อนุญฺญาเต ปน ฐาเน ยถาวุตฺตอชฺฌารามาทิเก ฐาเน รตนํ วา รตนสมฺมตํ วา มนุสฺสานํ อุปโภคปริโภคํ วา สยนภณฺฑํ วา คเหตฺวา นิกฺขิปนฺตสฺส, รตนสมฺมตํ วิสฺสาสํ คณฺหนฺตสฺส จ ตาวกาลิกเมว วา คณฺหนฺตสฺส อุภยตฺถ อุมฺมตฺตกาทีนญฺจ น โทโสติ โยชนาฯ

สญฺจริตฺตสโมทยนฺติ เอตฺถ ‘‘สมุฎฺฐานาทินา อิทํ สิกฺขาปท’’นฺติ วตฺตพฺพํ, อิทํ สิกฺขาปทํ สมุฎฺฐานาทินา สญฺจริตฺตสมชาติกนฺติ อโตฺถฯ

รตนกถาวณฺณนาฯ

๑๗๙๒. ปุเรติ ปุพฺพภาเคฯ

๑๗๙๓-๔. สนฺตนฺติ จาริตฺตสิกฺขาปเท วุตฺตสรูปํฯ **อนาปุจฺฉา**ติ ‘‘วิกาเล คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉามี’’ติ อนาปุจฺฉิตฺวาฯ **ปจฺจยํ วินา**ติ ตาทิสํ อจฺจายิกํ กรณียํ วินาฯ **ปริเกฺขโปกฺกเม**ติ ปริเกฺขปสฺส อโนฺตปเวเสฯ **อุปจาโรกฺกเม**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

๑๗๙๕. อถาติ วากฺยนฺตรารเมฺภฯ

๑๗๙๖. ตโต อญฺญนฺติ ปฐมํ วิกาเล คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉิตฺวา ตโต ปวิฎฺฐคามโต อญฺญํ คามํฯ ปุน **ตโต**ติ ทุติยคามมาหฯ กตฺถจิ โปตฺถเก **‘‘อาปุจฺฉเน กิจฺจ’’**นฺติ ปาโฐ ทิสฺสติ, **‘‘อาปุจฺฉนกิจฺจ’’**นฺติ ปาโฐเยว ปน ยุตฺตตโรฯ ยถาอากงฺขิตปมาณํ ทเสฺสตุมาห **‘‘คามสเตปิ วา’’**ติฯ

๑๗๙๗. ปสฺสเมฺภตฺวานาติ ปฎิวิโนเทตฺวาฯ อนฺตรา **อญฺญํ** คามํ ปวิสนฺติ เจติ โยชนาฯ

๑๗๙๘-๙. กุลฆเร วา **อญฺญตฺถ** อาสนสาลาย วา ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา **โย** ภิกฺขุ สปฺปิภิกฺขาย วา เตลภิกฺขาย วา สเจ จริตุกาโม สิยาติ โยชนาฯ

ปเสฺสติ ปกติวจนสวนารเห อตฺตโน สมีเป, เอเตเนว เอตฺตกา ฐานา ทูรีภูโต อสโนฺต นาม โหตีติ พฺยติเรกโต ลพฺภตีติ ทเสฺสติฯ **อสเนฺต**ติ อวิชฺชมาเน วา วุตฺตปฺปมาณโต ทูรีภูเต วาฯ **นตฺถี**ติ เอตฺถ ‘‘จิเนฺตตฺวา’’ติ เสโสฯ

๑๘๐๒. อโนกฺกมฺมาติ อนุปสงฺกมิตฺวาฯ **มคฺคา**ติ คนฺตพฺพมคฺคาฯ

๑๘๐๓. ติกปาจิตฺติยนฺติ วิกาเล วิกาลสญฺญิเวมติกกาลสญฺญีนํ วเสน ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ

๑๘๐๔. อจฺจายิเก กิเจฺจ วาปีติ สปฺปทฎฺฐาทีนํ เภสชฺชปริเยสนาทิเก อจิรายิตพฺพกิเจฺจ สติ คจฺฉโตฯ

๑๘๐๕. **อนุตฺตรารามนฺ**ติ คามพฺภนฺตเร สงฺฆารามํฯ **ภิกฺขุนีนํ อุปสฺสยนฺ**ติ ภิกฺขุนิวิหารํฯ **ติตฺถิยานํ อุปสฺสยนฺ**ติ ติตฺถิยารามํฯ

๑๘๐๖-๗. อนุตฺตรารามาทิคมเน น เกวลํ อนาปุจฺฉา คจฺฉโตเยว, กายพนฺธนํ อพนฺธิตฺวา, สงฺฆาฏึ อปารุปิตฺวา คจฺฉนฺตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ

อาปทาสุปีติ สีโห วา พฺยคฺโฆ วา อาคจฺฉติ, เมโฆ วา อุฏฺฐาติ, อโญฺญ วา โกจิ อุปทฺทโว อุปฺปชฺชติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุปิ พหิคามโต อโนฺตคามํ คจฺฉโต อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ

วิกาลคามปฺปเวสนกถาวณฺณนาฯ

๑๘๐๘. อฏฺฐิทนฺตมยํ วาปิ วิสาณชํ วาปิ สูจิฆรนฺติ โยชนาฯ **อฏฺฐิ** นาม ยํ กิญฺจิ อฏฺฐิฯ **ทโนฺต**ติ หตฺถิทโนฺตฯ **วิสาณํ** นาม ยํ กิญฺจิ วิสาณํฯ

๑๘๐๙. **ลาเภ**ติ ปฏิลาเภฯ **เภทนกนฺ**ติ เภทนเมว เภทนกํ, ตํ อสฺส อตฺถีติ เภทนกํ, ปฐมํ ภินฺทิตฺวา ปจฺฉา เทเสตพฺพตฺตา ตํ เภทนกํ อสฺส ปาจิตฺติยสฺส อตฺถีติ เภทนกํ, ปาจิตฺติยํ, อสฺสตฺถิอเตฺถ อ-การปจฺจโยฯ

๑๘๑๐-๑. ‘‘อนาปตฺติ อรณิเก’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **อรณิเก**ติ อรณิธนุเกฯ **วิเธ**ติ กายพนฺธนสฺส วิธเกฯ **อญฺชนิกา**ติ อญฺชนินาฬิกาฯ **ทกปุญฺฉนิยา**ติ นหาตสฺส คเตฺต อุทกปุญฺฉนเปสิกายฯ **วาสิชเฏ**ติ วาสิทณฺฑเกฯ

สูจิฆรกถาวณฺณนาฯ

๑๘๑๒-๓. มญฺจปีฐสรูปํ ทุติเย ภูตคามวเคฺค จตุตฺถสิกฺขาปเท วุตฺตเมวฯ ‘‘สุคตงฺคุเลน อฏฺฐงฺคุลปาทก’’นฺติ อฏฺฐงฺคุลปาทกสฺส อาคตตฺตา ‘‘อฏฺฐงฺคุลปฺปมาเณนา’’ติ เอตฺถ ‘‘ปาเทนา’’ติ เสโสฯ

เหฎฺฐิมาฎนินฺติ อฎนิยา เหฎฺฐิมตลํฯ อฎนิยา เหฎฺฐิมํ เหฎฺฐิมาฎนี, ตํ ฐเปตฺวา, อญฺญตฺร เหฎฺฐิมาย อฎนิยาติ วุตฺตํ โหติฯ เทสนาปุพฺพภาคิเยน มญฺจปาทเจฺฉทน สห วตฺตตีติ **สเจฺฉทา**ฯ **ตํ** ปมาณํฯ **อติกฺกมโต**ติ อติกฺกามยโต, คาถาพนฺธวเสน ย-การโลโปฯ

๑๘๑๕. **ปมาเณน กโรนฺตสฺสา**ติ อฎนิยา เหฎฺฐา วฑฺฒกิรตนปฺปมาเณน ปาเทน โยเชตฺวา กโรนฺตสฺส, เอเตเนว ‘‘อูนกํ กโรนฺตสฺสา’’ติ อิทํ อุปลกฺขิตํฯ **ตสฺสา**ติ ตสฺส อปฺปมาณิกสฺสฯ **ฉินฺทิตฺวา**ติ อฎนิโต เหฎฺฐา วฑฺฒกิรตนาติริตฺตํ ฐานํ ฉินฺทิตฺวาฯ

๑๘๑๖. **ปมาณโต นิขณิตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘อธิก’’นฺติ สามตฺถิยา ลพฺภติ, ปมาณโต อธิกํ ฐานํ นิขณิตฺวา, อโนฺตภูมึ ปเวเสตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **อุตฺตานํ วาปี**ติ อุทฺธํ ปาทํ กตฺวา ภูมิยํ วา ทารุฆฏิกาสุ วา ฐเปตฺวาฯ **อฏฺฏํ วา พนฺธิตฺวา ปริภุญฺชโต**ติ อุกฺขิปิตฺวา ตุลาสงฺฆาเฏ ฐเปตฺวา อฏฺฏํ พนฺธิตฺวา ปริภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

มญฺจกถาวณฺณนาฯ

๑๘๑๗. ตูลํ โอนทฺธเมตฺถาติ **ตูโลนทฺธํ,** ตูลํ ปกฺขิปิตฺวา อุปริ จิมิลิกาย โอนทฺธํ, ‘‘ตูลํ นาม ตีณิ ตูลานิ รุกฺขตูลํ ลตาตูลํ โปฏกิตูล’’นฺติ (ปาจิ. ๕๒๘) วุตฺตตูลานํ อญฺญตรํ ปกฺขิปิตฺ

วา อุปริ ปีโลติกาย สิพฺพิตฺวา กตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **โปฏฺกิตูล**นฺติ เอรกตูลาทิ ยํ กิญฺจิ ติณชาตีนํ ตูลํฯ อุทฺทาลนเมว อุทฺทาลนกํ, ตํ อสฺส อตฺถีติ **อุทฺทาลนก**นฺติ วุตฺตนยเมวฯ อติกฺกนฺตาอีติ อุปทฺทโว เยน โส อนีติ, ภควา, เตน **อนีตินา**ฯ

๑๘๑๘. **อาโยเค**ติ อาโยคปเฏฯ **พนฺธเน**ติ กายพนฺธเนฯ **อํสพทฺธเก**ติ อํสพนฺธนเกฯ **พิโพฺพหเน**ติ อุปธาเนฯ **ถวิกา**ติ ปตฺตถวิกาฯ **ถวิกาทีสู**ติ **อาทิ**-สทฺเทน สิปาฏิกาทีนํ สงฺคโหฯ ถวิกาทีสุ ตูโลนทฺธสุ ปริภุตฺเตสุ ภิกฺขุโน อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

๑๘๑๙. **อเญฺญน จ กต**นฺติ เอตฺถ ‘‘มญฺจํ วา ปีฐํ วา’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ **อุทฺทาเลตฺวา**ติ ปีโลติกํ อุปฺปาเฏตฺวา ตูลํ อปเนตฺวาฯ **นยา**ติ สมุฏฺฐานาทโยฯ

ตูโลนทฺธกถาวณฺณนาฯ

๑๘๒๐. **นิสีทน**นฺติ นิสีทนจีวรํฯ **ปมาณโต**ติ ‘‘ตตฺริทํ ปมาณํ, ทีฆโส เทฺว วิทตฺถิโย สุคตวิทตฺถิยา, ติริยํ ทิยฑฺฒํ , ทสา วิทตฺถี’’ติ (ปาจิ. ๕๓๑) วุตฺตปมาณโตฯ ปมาณาติกฺกเม ปโยเค ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ โยชนาฯ

๑๘๒๑. **สเจฺฉท**นฺติ ปมาณโต อติริตฺตปเทสสฺส เฉทนกิริยาสหิตปฏิกมฺมํ ปาจิตฺติยมุทีริตนฺติ อโตฺถฯ **ตสฺสา**ติ นิสีทนสฺสฯ ทฺวีสุ ฐาเนสุ ผาเลตฺวา ติโสฺส ทสา กาตพฺพา สิยุนฺติ โยชนาฯ

๑๘๒๒. **ตทูนก**นฺติ ตโต ปมาณโต อูนกํฯ **วิตานาทิํ กโรนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สทฺทน อตฺถรณสาณิปาการภิสิพิโพฺพหนานํ สงฺคโหฯ **‘‘สญฺจริตฺตสมา นยา’’**ติ อิทํ วุตฺตตฺถเมวฯ

นิสีทนกถาวณฺณนาฯ

๑๘๒๓. **โรเค**ติ กณฺฑุปิฬกาทิโรเค สติฯ ยถาห ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว ยสฺส กณฺฑุ วา ปิฬกาวา อสฺสาโว วา ถุลฺลกจฺฉุ วา อาพาโธ, ตสฺส กณฺฑุปฏิจฺฉาทิ’’นฺติ (มหาว. ๓๕๔)ฯ เอตฺถ **กณฺฑู**ติ กจฺฉุฯ **ปิฬกา**ติ โลหิตตุณฺฑิกา สุขุมปิฬกาฯ **อสฺสาโว**ติ อริสภคนฺทลมธุเมหาทิวเสน อสุจิปคฺฆรณํฯ **ถุลฺลกจฺฉุ วา อาพาโธ**ติ มหาปิฬกาพาโธ วุจฺจติฯ **ปมาณโต**ติ ‘‘ตตฺริทํ ปมาณํ, ทีฆโส จตโสฺส วิทตฺถิโย สุคตวิทตฺถิยา, ติริยํ เทฺว วิทตฺถิโย’’ติ (ปาจิ. ๕๓๘) วุตฺตปฺปมาณโตฯ

กณฺฑุปฏิจฺฉาทิกถาวณฺณนาฯ

๑๘๒๕. **ปมาเณเนวา**ติ ‘‘ตตฺริทํ ปมาณํ, ทีฆโส ฉ วิทตฺถิโย สุคตวิทตฺถิยา, ติริยํ อฑฺฒเตยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๕๔๓) วุตฺตปฺปมาเณเนวฯ **ปมาณาติกฺกเม**ติ วสฺสิกสาฏิกาย ยถาวุตฺตปมาณโต อติกฺกมเน, นิมิตฺตเตฺถ เจตํ ภุมฺมํฯ **ตสฺส** ภิกฺขุสฺสฯ **นโย**ติ เฉทนปาจิตฺติยาทิโก วินิจฺฉยนโยฯ

วสฺสิกสาฏิกกถาวณฺณนาฯ

๑๘๒๖. สุคตสฺส จีวเรน ตุลฺยปฺปมาณํ จีวรํ โย ภิกฺขุ สเจ กาเรยฺย, ตสฺส จีวรสฺส **กรเณ** ตสฺส ภิกฺขุสฺส **ทุกฺกฏํ สิยา**ติ โยชนาฯ ตุลฺยํ ปมาณํ ยสฺสาติ วิคฺคโหฯ

๑๘๒๗. อตฺตโน วตฺถานํ กรณการาปนํ วินา อญฺญโต ปฏิลาโภ นาม นตฺถิ, สูจิกมฺมปริโยสาเน จีวรสรูปสฺส ปฏิลาโภเยเวตฺถ **ปฏิลาโภ**ติ วิญฺญายติฯ

๑๘๒๘. **ตสฺสา**ติ ยํ ‘‘สุคตสฺส จีวเรนา’’ติ วุตฺตํ, ตสฺส สุคตจีวรสฺสฯ ทีฆโส ปมาเณน สุคตสฺส วิทตฺถิยา นว วิทตฺถิโย, ติริยํ ปมาเณน ฉ วิทตฺถิโย **วินิทฺทิฏฺฐา** สิกฺขาปเทเยว กถิตาติ โยชนาฯ

นนฺทกถาวณฺณนาฯ

ราชวโคฺค นวโมฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

ปาจิตฺติยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปฐโม ภาโค นิฏฺฐิโตฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

วินยปิฏเก

วินยวินิจฺฉย-ฏีกา (ทุติโย ภาโค)

ปาฏิเทสนียกถาวณฺณนา

๑๘๓๐-๑. เอวํ นาติสเงฺขปวิตฺถารนเยน เทฺวนวุติ ปาจิตฺติยานิ ทเสฺสตฺวา ตทนนฺตรํ นิทฺทิเฏฺฐ ปาฏิเทสนีเย ทเสฺสตุมาห **“โย จนฺตรฆร”**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **อนฺตรฆรน**ฺติ รถิกาทิมาหฯ ยถาห ‘‘อนฺตรฆรํ นาม รถิกา พฺยูหํ สิงฺฆาฏกํ ฆร’’นฺติฯ

โย ปน ภิกฺขุ อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐาย อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา หตฺถโต ยํ กิญฺจิ ขาทนํ, โภชนมฺปิ วา สหตฺถา ปฏิคฺคเณฺหยฺย, **ตสฺส** ภิกฺขุโน คหเณ ทุกฺกฏํ, **โภเค** อโชฺฌหาเร ปาฏิเทสนียํ สิยาติ โยชนาฯ

อิโต ปฏฺฐาย จตโสฺส คาถา อุปฺปฏิปาฏิยา โปตฺถเกสุ ลิขิตา, ตาสํ อยํ ปฏิปาฏิ – ‘‘เอตฺถนฺตรฆร’’นฺติ ตติยา, ‘‘ตสฺมา ภิกฺขุนิยา’’ติ จตุตฺถี, ‘‘รถิกาทีสู’’ติ ปญฺจมี , ‘‘รถิกายปิ วา’’ติ ฉฏฺฐีฯ ปฏิปาฏิ ปนายํ มาติกฏฺฐกถกฺกเมน เวทิตพฺพาฯ อิมาย ปฏิปาฏิยา ตาสํ อตฺถวณฺณนา โหติ –

๑๘๓๒-๓. ปุริมคาถาทฺวเยน ปทภาชนาคตสามญฺญวินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อฏฺฐกถาคตํ วิเสสํ ทเสฺสตุมาห **“เอตฺถา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ ปฐมปาฏิเทสนียสิกฺขาปเทฯ **ตสฺสา**ติ อญฺญาติกภิกฺขุนิยาฯ **วากฺยโต**ติ ‘‘อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐายา’’ติ วจนโตฯ **หิ**-สโทฺท เหตุมฺหิฯ ยสฺมา ภิกฺขุสฺส ฐิตฏฺฐานํ นปฺปมาณนฺติ **อฏฺฐกถาย** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๕๓) วณฺณิตํ, ตสฺมา อารามาทีสุ ฐตฺวา เทนฺติยา ***ภิกฺขุนิยา*** หตฺถโต วีถิอาทีสุ ฐตฺวา โย ปฏิคฺคเณฺหยฺย เจ, เอวํ **ปฏิคฺคณฺหโต** ตสฺส ภิกฺขุโน น โทโสติ โยชนาฯ ปริโภคสฺส ปฏิคฺคหณมูลกตฺตา **น โทโส**ฯ **“ปฏิคฺคณฺหโต”**ติ อิมินา ปริโภเค ปาฏิเทสนียาภาโว จ ทีปิโต โหติฯ

๑๘๓๔. สเจ ภิกฺขุนี รถิกาทีสุ ฐตฺวา โภชนํ เทติ, ภิกฺขุ อนฺตราราเม ฐตฺวา ปฏิคฺคณฺหาติ เจ, ตสฺส อาปตฺตีติ โยชนาฯ คาถาพนฺธวเสน **“*ภิกฺขุนิ โภชน*”**นฺติ รสฺสตฺตํฯ **อาปตฺตี**ติ จ ปฏิคฺคหณปริโภเคสุ ทุกฺกฏปาฏิเทสนียาปตฺติโย สนฺธาย วุตฺตํฯ

๑๘๓๕. รถิกาทีสุ ฐตฺวา ภิกฺขุนี โภชนํ เทติ เจ, ตํ รถิกายปิ วา…เป.… อยํ นโยติ โยชนาฯ ตตฺถ **รถิกา**ติ รจฺฉาฯ **พฺยูหน**ฺติ อนิพฺพิชฺฌิตฺวา ฐิตา คตปจฺจาคตรจฺฉาฯ **สนฺธิ** นาม ฆรสนฺธิฯ **สิงฺฆาฏก**นฺติ จตุโกฺกณํ วา ติโกณํ วา มคฺคสโมธานฏฺฐานํฯ **อยํ นโย**ติ ‘‘อาปตฺตี’’ติ อนนฺตรคาถาย วุตฺตนโยฯ

๑๘๓๗. อามิเสน อสมฺภินฺนรสํ สนฺธาย อิทํ ทุกฺกฏํ ภาสิตํฯ อามิเสน สมฺภินฺเน เอกรเส ยามกาลิกาทิมฺหิ ปฏิคฺคเหตฺวา อโชฺฌหาเร ปาฏิเทสนียาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

๑๘๓๘. **เอกโตอุปสมฺปนฺนหตฺถโต**ติ ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนาย หตฺถโตฯ ยถาห ‘‘เอกโตอุปสมฺปนฺนายาติ ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนายา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๕๓)ฯ ภิกฺขูนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนาย ปน ยถาวตฺถุกเมวาติฯ

๑๘๓๙. อญฺญาติกาย ญาติกสญฺญิสฺส, ตเถว วิมติสฺส จ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๑๘๔๐. อญฺญาติกาย ทาเปนฺติยา ภูมิยา นิกฺขิปิตฺวา ททมานาย วา อนฺตรารามาทีสุ ฐตฺวา เทนฺติยา ปฏิคฺคณฺหโต ภิกฺขุสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **อนฺตรารามาทีสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สทฺเทน ภิกฺขุนุปสฺสยติตฺถิยเสยฺยาปฏิกฺกมนาทึ สงฺคณฺหาติฯ **ปฏิกฺกมนํ** นาม โภชนสาลาฯ

๑๘๔๑. คามโต พหิ นีหริตฺวา เทตีติ โยชนาฯ

๑๘๔๒. **หตฺถโต**ติ เอตฺถ ‘‘คหเณ’’ติ เสโสฯ **ตถา**ติ อนาปตฺติฯ สมุฏฺฐานํ อิทํ สิกฺขาปทํ เอฬกโลเมน สมํ มตนฺติ โยชนาฯ

ปฐมปาฏิเทสนียกถาวณฺณนาฯ

๑๘๔๓-๔. **อวุตฺต**ติ วกฺขมานนเยน อวุตฺตฯ เอเกนปิ จ ภิกฺขุนาติ สมฺพนฺโธฯ **อปสกฺกา**ติ อปคจฺฉฯ อาทิ-อตฺถวาจินา **อิติ**-สทฺเทน ‘‘อปสกฺก ตาว, ภคินิ, ยาว ภิกฺขู ภุญฺชนฺตี’’ติ วากฺยเสโส สงฺคหิโตติ ทฏฺฐพฺพฯ อิมินา อปสาทนากาโร สนฺทสฺสิโตฯ **‘‘เอเกนปิ จ ภิกฺขุนา’’**ติ อิมินา อวกํโส ทสฺสิโตฯ อุกฺกํโส ปน ‘‘เตหิ ภิกฺขูหิ สา ภิกฺขุนี อปสาเทตพฺพา’’ติ ปาฬิโตปิ ทฏฺฐพฺพฯ **‘‘อามิส’’**นฺติ สามญฺญวจเนปิ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรเสฺสว คหณํฯ ยถาห ‘‘ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตเรนา’’ติฯ **โภเค**ติ จ **เอกโตอุปสมฺปนฺน**นฺติ จ วุตฺตตฺถเมวฯ

๑๘๔๕. **ตเถวา**ติ ทุกฺกฏํฯ **ตตฺถา**ติ อนุปสมฺปนฺนายฯ

๑๘๔๖. อตฺตโน ภตฺต ทิเนฺนปิ อิมินา สิกฺขาปเทน อนาปตฺติ, ปุริมสิกฺขาปเทน ปน อาปตฺติสมฺภวา **‘‘น เทตี’’**ติ วุตฺตํฯ ยถาห ‘‘อตฺตโน ภตฺตํ ทาเปติ, น เทตีติ เอตฺถ สเจปิ อตฺตโน ภตฺตํ เทติ, อิมินา สิกฺขาปเทน อนาปตฺติเยว, ปุริมสิกฺขาปเทน อาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๕๘)ฯ **ตถา**ติ อนาปตฺติฯ อุภยสิกฺขาปเทหิปิ อนาปตฺตึ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปเทติ เจ’’**ติฯ ยถาห ‘‘อเญฺญสํ ภตฺตํ เทติ, น ทาเปตีติ เอตฺถ ปน สเจปิ ทาเปยฺย, อิมินา สิกฺขาปเทน อาปตฺติ ภเวยฺย, เทนฺติยา ปน เนว อิมินา, น ปุริเมน อาปตฺตี’’ติฯ

๑๘๔๗. ภิกฺขุนี ยํ น ทินฺนํ, ตํ ทาเปติ, ยตฺถ วา น ทินฺนํ, ตตฺถ ทาเปติ, ตมฺปิ **สเพฺพสํ** มิตฺตามิตฺตานํ สมํ ทาเปติ, ตตฺถาปิ อนาปตฺติฯ

๑๘๔๘. สิกฺขมานา วา สามเณริกา วา ‘‘อิธ สูปํ เทถ, โอทนํ เทถา’’ติ **โวสาสนฺตี** วิธานํ กโรนฺตี ฐิตา, ตํ อนปสาเทนฺตสฺส อนาปตฺติฯ ปเญฺจว โภชนานิ วินา อญฺญํ โวสาสนฺตึ ภิกฺขุนึ อนปสาเทนฺตสฺส อนาปตฺติฯ อนปสาเทนฺตสฺส อุมฺมตฺตกาทิโนปิ อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

๑๘๔๙. **สมุฏฺฐาน**นฺติ เอตฺถ ‘‘อิมสฺสา’’ติ เสโสฯ โภชนํ กิริยํ, โวสาสนฺติยา อนิวารณํ อกิริยนฺติ เอวมิทํ **กฺริยากฺริยํ**ฯ

ทุติยปาฏิเทสนียกถาวณฺณนาฯ

๑๘๕๐-๑. **เสกฺขนฺติ สมฺมเต**ติ ‘‘เสกฺขสมฺมตํ นาม กุลํ ยํ กุลํ สทฺธาย วฑฺฒติ, โภเคน หายติ, เอวรูปสฺส กุลสฺส ญตฺติทุติเยน กเมฺมน เสกฺขสมฺมุติ ทินฺนา โหตี’’ติ (ปาจิ. ๕๖๗) วุตฺตํ อิทํ กุลํ เสกฺขสมฺมตํ นามฯ เตนาห **‘‘ลทฺธสมฺมุติเก กุเล’’**ติฯ ลทฺธา สมฺมุติ เยนาติ วิคฺคโหฯ ฆรูปจารํ โอกฺกเนฺต นิมนฺติโตปิ อนิมนฺติโตว โหตีติ อาห **‘‘ฆรูปจาโรกฺกมนา ปุ**

เพฺพวา’’ติฯ ยถาห ‘‘อนิมนฺติโต นาม อชฺชตนาย วา สฺวาตนาย วา อนิมนฺติโต, ฆรูปจารํ โอกฺกมเนฺต นิมเนฺตติ, เอโส อนิมนฺติโต นามา’’ติ (ปาจิ. ๕๖๗)ฯ

‘‘อคิลาโน นาม โย สโกฺกติ ปิณฺฑาย จริตุ’’นฺติ วุตฺตตฺตา ภิกฺขาย จริตุํ สมโตฺถ อคิลาโน นามฯ **คเหตฺวา**ติ สหตฺถา ปฏิคฺคเหตฺวาฯ **‘‘อามิส’’**นฺติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ ยถาห ‘‘ขาทนียํ วา โภชนียํ วา สหตฺถา ปฏิคฺคเหตฺวา’’ติ (ปาจิ. ๕๖๗)ฯ **คหเณ**ติ เอตฺถ ‘‘อาหารตฺถาย’’ติ เสโสฯ

๑๘๕๓. **ตตฺถา**ติ อเสกฺขสมฺมเต กุเลฯ **ตเถว ปริทีปิต**นฺติ ทุกฺกฏํ ปริทีปิตํฯ

๑๘๕๔. **นิมนฺติตสฺส วา**ติ เอตฺถ **วา**-สเทฺทน นิมนฺติตสฺส อวเสสํ คณฺหาติฯ ยถาห ‘‘นิมนฺติตสฺส วา คิลานสฺส วา เสสกํ ภุญฺชตี’’ติฯ อเญฺญสํ ภิกฺขา ตตฺถ ทียตีติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ เสกฺขสมฺมเต กุเลฯ

๑๘๕๕. **ยตฺถ กตฺถจี**ติ อาสนสาลาทีสุ ยตฺถ กตฺถจิฯ **นิจฺจภตฺตาทิเก วาปี**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน สลากภตฺตปกฺขิกอุโปสถิกปาฏิปทิกภตฺตานํ คหณํฯ

๑๘๕๖. **ทฺวาเร**ติ เอตฺถ ‘‘ฐเปตฺวา’’ติ เสโสฯ **สมฺปเตฺต**ติ เอตฺถ ‘‘ปจฺฉา’’ติ เสโสฯ ยถาห ‘‘สเจปิ อนาคเต ภิกฺขุมฺหิ ปฐมํเยว นีหริตฺวา ทฺวาเร ฐเปตฺวา ปจฺฉา สมฺปตฺตสฺส เทนฺติ, วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๖๙)ฯ

๑๘๕๗. **มหาปจฺจริยา**(ปอาจิ. อฏฺฐ. ๕๖๙) คตวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ภิกฺขุ’’**นฺติ อาทิฯ **สมุฏฺฐาเนฬกูปม**นฺติ สมุฏฺฐานโต เอฬกโลมสิกฺขาปทสทิสนฺติ อโตฺถฯ

ตติยปาฏิเทสนียกถาวณฺณนาฯ

๑๘๕๘-๙. ‘‘ปญฺจนฺนํ ปฏิสํวิทิตํ, เอตํ อปฺปฏิสํวิทิตํ นามา’’ติ วจนโต จ อิธาปิ ‘‘สหธมฺมิกญาปิต’’นฺติ วกฺขมานตฺตา จ **อคหฏฺฐ**-สเทฺทน ปริพฺพาชกานํ คหณํฯ วุตฺตเมว นยํ โวหารนฺตเรน ทเสฺสตุมาห **‘‘อิตฺถิยา ปุริเสน วา’’**ติฯ ‘‘ยานิ โข ปน ตานิ อารญฺญกานิ เสนาสนานี’’ติ (ปาจิ. ๕๗๓) วจนโต **อาราม**นฺติ อารญฺญการามมาหฯ สเจ เอวมาโรจิตํ ปฏิสํวิทิตนฺติ หิ **วุตฺตํ** ปทภาชเนติ (ปาจิ. ๕๗๓) โยชนาฯ **ปฏิสํวิทิต**นฺติ ปเคว นิเวทิตํฯ

๑๘๖๐. ปจฺฉา ยถาโรจิตํ ตเมว วา ตสฺส จ ปริวารํ กตฺวา อญฺญํ พหุํ วา อาหรียตุ, ตมฺปิ ปฏิสํเวทิตํ นามาติ โยชนาฯ

๑๘๖๑. **ยาคุยา วิทิตํ กตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘ตํ ฐเปตฺวา’’ติ อิทํ สามตฺถิยา ลพฺภติฯ อิทมฺปิ วิทิตํ กุรุนฺทิยํ วฏฺฏตีติ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

๑๘๖๒. **ปนา**ติ อปิ-สทฺทโตฺถฯ อญฺญานิปิ กุลานีติ โยชนาฯ เอตฺถ ‘‘อสุกํ นาม กุลํ ปฏิสํเวทิตํ กตฺวา ขาทนียาทีนิ คเหตฺวา คจฺฉตีติ สุตฺวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๗๓) **อฏฺฐกถา**เสโสฯ **เตนา**ติ กตปฏิสํเวทิเตนฯ ตมฺปิ จ สพฺพํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๑๘๖๓. **เอวํ ยํ อนาโรจิต**นฺติ ‘‘อารามํ วา อุปจารํ วา ปวิสิตฺวา’’ติอาทินา นเยน ยํ ปฐมํ อนิเวทิตํฯ **‘‘เอว’’**นฺติ อิทํ ‘‘ยํ อารามมนาภต’’นฺติ อิมินาปิ โยเชตพฺพํฯ **เอว**นฺติ ‘‘ตสฺส

ปริวารํ กตฺวา’’ติอาทินา ปกาเรนฯ **“ตํ อสํวิทิตํ นามา”**ติ อิทํ ‘‘สหธมฺมิกญฺญาปิต’’นฺติ อิมินาปิ โยเชตพฺพํฯ ยถาห ‘‘ปญฺจนฺนํ ปฏิสํวิทิตํ, เอตํ อปฺปฏิสํวิทิตํ นามา’’ติ (ปาจิ. ๕๗๓)ฯ **อฏฺฐกถายญฺจ** ‘‘ปญฺจนฺนํ ปฏิสํวิทิตนฺติ ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุ ยํ กิญฺจิ เปเสตฺวา ‘ขาทนียํ วา โภชนียํ วา อาหริสฺสามา’ติ ปฏิสํวิทิตํ กตมฺปิ อปฺปฏิสํวิทิตเมวาติ อโตฺถ’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๗๓) วุตฺตํฯ

๑๘๖๔. **การาเปตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘ปฏิสํวิทิต’’นฺติ เสโสฯ

๑๘๖๕. ภิกฺขุนา วา คนฺตฺวา อนฺตรามเคค คเหตพฺพนฺติ โยชนาฯ **เอวมกตฺวา**ติ ‘‘พหิอารามํ เปเสตฺวา’’ติอาทินา วุตฺตวิธานํ อกตฺวาฯ **อุปจารโต**ติ เอตฺถ ภุมฺมเตฺถ โต-ปจฺจโย เวทิตโพฺพฯ

๑๘๖๘. **“ปฏิสํวิทิเต”**ติอาทีนํ ปทานํ ‘‘อนาปเตฺต วา’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **ปฏิสํวิทิเต**ติ เอตฺถ ‘‘คิลานสฺสา’’ติ เสโสฯ ปฏิสํวิทิเต อนาปตฺติ, คิลานสฺสาปิ อนาปตฺติ, อปฺปฏิสํวิทิเตปิ **ตสฺส** ปฏิสํวิทิตสฺส อวเสสเก วา คิลานสฺส อวเสสเก วา อนาปตฺติ เอวาติ สมฺพโนฺธ ฯ ยถาห **อนาปตฺติวาเร** ‘‘ปฏิสํวิทิตสฺส วา คิลานสฺส วา เสสกํ ภุญฺชตี’’ติ (ปาจิ. ๕๗๕)ฯ พหาราเม ปฏิคฺคเหตฺวา อโนฺตเยว ภุญฺชโต อสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **คเหตฺวา วา**ติ เอตฺถ **วา**-สโทฺท ‘‘ตสฺสา’’ติอาทีสุปิ โยเชตโพฺพฯ

๑๘๖๙. **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ อารญฺญการาเมฯ ขาทโต อนาปตฺติ เอวาติ โยชนา, ตตฺถ ‘‘อเญฺญน กปฺปิยํ กตฺวา ทินฺนานี’’ติ เสโสฯ

จตุตฺถปาฏิเทสนียกถาวณฺณนาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

ปาฏิเทสนียกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เสขิยกถาวณฺณนา

๑๘๗๐. เอวํ ปาฏิเทสนียวินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา ตทนนฺตรํ อุทฺทิฏฺฐานํ เสขิยานํ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“โย อนาทริเยเนวา”**ติอาทิฯ **โย**ติ เถโร วา นโว วา มชฺฌิโม วาฯ เอตฺถ **อนาทริยํ** นาม สญฺจิจฺจ อาปตฺติอาปชฺชนํ, นิวาสนาทิวตฺถสฺส อุคฺคหเณ นิรุสฺสาหญฺจฯ **ปจฺฉ โตปิ วา**ติ เอตฺถ **วา**-สทฺเทน ‘‘ปสฺสโตปิ วา’’ติ อิทํ สงฺคณฺหาติฯ **ตสฺส จา**ติ เอตฺถ **จ**-สโทฺท วกฺขมานสมุจฺจโยฯ

๑๘๗๑. น เกวลํ วุตฺตนเยน นิวาเสนฺตเสฺสว โหติ, **ขนฺธกา**คตหตฺถิโสณฺฑาทิอาการ นาปิ นิวาเสนฺตสฺส ทุกฺกฏํ โหตีติ อาห **“หตฺถิโสณฺฑาที”**ติอาทิฯ หตฺถิโสณฺฑาทินิวาสนํ ปรโต **ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธเก** (จูฬว. ๒๘๐) อาวิ ภวิสฺสติฯ **ปริมณฺฑล**นฺติ สมนฺตโต มณฺฑลํ กตฺวาฯ **วตฺถพฺพ**นฺติ นิวตฺถพฺพํ นิวาเสตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

๑๘๗๒. **ชาณุมณฺฑลโต เหฏฺฐา**ติ เอตฺถ ‘‘ชงฺฆฏฺฐิสีสโต ปฏฺฐายา’’ติ เสโสฯ **อฏฺฐงฺคุลปฺปมาณก**นฺติ วฑฺฒกิองฺคุเลน อฏฺฐงฺคุลมตฺตนฺติ อาจริยาฯ ‘‘โย ปน สุกฺขชโงฺฆ วา มหาปิณฺฑิกมํโส วา โหติ, ตสฺส สารุปฺปตฺถาย ชาณุมณฺฑลโต อฏฺฐงฺคุลาธิกมฺปิ โอตาเรตฺวา นิวาเสตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๗๖) **อฏฺฐกถํ** สงฺคณฺหิตุมาห **“ตโต อูนํ น วฏฺฏตี”**ติฯ

๑๘๗๓. อสญฺจิจฺจ อปริมณฺฑลํ นิวาเสนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ เอวมุปริปิฯ **อสญฺจิจฺจา**ติ ‘‘อปริมณฺฑลํ นิวาเสสฺสามี’’ติ เอวํ อสญฺจิจฺจ, อถ โข ‘‘ปริมณฺฑลํเยว นิวาเสสฺสามี’’ติ วิรชฺฌิตฺวา อปริมณฺฑลํ นิวาเสนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **อสติสฺสาปี**ติ อญฺญวิหิตสฺสาปิ ตถา นิวาเสนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **อชานนฺตสฺสา**ติ เกวลํ ปริมณฺฑลํ นิวาเสตุํ อชานนฺตสฺส อนาปตฺติฯ อปิจ นิวาสนวตฺตํ อุคฺคเหตพฺพํฯ อุคฺคหิตวโตฺตปิ สเจ ‘‘อารุฬฺห’’นฺติ วา ‘‘โอรุฬฺห’’นฺติ วา น ชานาติ, ตสฺสาปิ อนาปตฺติเยวฯ **คิลานสฺสา**ติ ยสฺส ชงฺฆาย วา ปาเท วา วโณ โหติ, ตสฺส อุกฺขิปิตฺวา วา โอตาเรตฺวา วา นิวาเสนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **ปาโท**ติ เจตฺถ ปาทสมีปํ อธิเปฺปตํฯ **อาปทาสู**ติ วาฬา วา โจรา วา อนุพนฺธนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ อนาปตฺติฯ

ปริมณฺฑลกถาวณฺณนาฯ

๑๘๗๔. **อุโภ โกเณ สมํ กตฺวา**ติ ปารุปนสฺส เอกํเส กตสฺส ปิฏฺฐิปเสฺส, อุทรปเสฺส จ โอลมฺพมาเน อุโภ กเณฺณ หตฺถิปิเฏฺฐ คณฺฑา วิย สมํ กตฺวาฯ **ปริมณฺฑลํ กตฺวา**ติ เอตเสฺสว อตฺถปทํฯ **สาทร**นฺติ ภาวนปุํสกนิเทฺทโสฯ สาทรํ วา ปารุปิตพฺพนฺติ โยชนา, สาทรํ ปารุปนํ กตฺตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **เอวํ อกโรนฺตสฺสา**ติ ปารุปนวเตฺต อาทรํ ชเนตฺวา เอวํ อปารุปนฺตสฺสฯ

๑๘๗๕. ‘‘ปริมณฺฑลํ นิวาเสสฺสามีติ สิกฺขา กรณียา’’ติ (ปาจิ. ๕๗๖) วา ‘‘ปริมณฺฑลํ ปารุปิสฺสามีติ สิกฺขา กรณียา’’ติ (ปาจิ. ๕๗๗) วา ‘‘อนฺตรฆเร’’ติ อวิเสเสตฺวา วุตฺตตฺตา อาห **“อวิเสเสน วุตฺต”**นฺติฯ อิทํ สิกฺขาปททฺวยํ ยสฺมา อวิเสเสน วุตฺตํ, ตสฺมา ฆเร, วิหาเร วา กาตพฺพํ ปริมณฺฑลนฺติ โยชนาฯ **ฆเร**ติ อนฺตรฆเรฯ **วิหาเร วา**ติ พุทฺธุปฏฺฐานาทิกาลํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ปริมณฺฑลํ กตฺตพฺพ**นฺติ ปริมณฺฑลเมว นิวาเสตพฺพํ ปารุปิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

ทุติยํฯ

๑๘๗๖. อุโภ โกเณ สมํ กตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ คีวเมว จ อนุวาเตน ฉาเทตฺวาติ โยชนาฯ

๑๘๗๗. **ตถา อกตฺวา**ติ ยถาวุตฺตวิธานํ อกตฺวาฯ **ชตฺตูนิปี**ติ อุโภ อํสกูฏานิปิฯ **อุรมฺปิ จา**ติ หทยมฺปิฯ **วิวริตฺวา**ติ อปฺปฏิจฺฉาเทตฺวาฯ **ยถากาม**นฺติ อิจฺฉานุรูปํฯ **คจฺฉโต**ติ เอตฺถ ‘‘อนฺตรฆเร’’ติ เสโสฯ **อนฺตรฆรํ** นาม คาเม วา โหตุ วิหาเร วา, ปจิตฺวา ภุญฺชิตฺวา คิหีนํ วสนฏฺฐานํฯ

ตติยํฯ

๑๘๗๘-๙. **‘‘มณิพนฺธโต’’**ติ อิมินาปิ ‘‘เหฏฺฐา’’ติ โยเชตพฺพํฯ **วาสูปคสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘กายํ วิวริตฺวา นิสีทโต’’ติ เสโสฯ **วาสูปโค** นาม รตฺติวาสตฺถาย อุปคโต, เอเตน วาสตฺถาย อนฺตรฆรํ อุปคจฺฉเนฺตน สุปฺปฏิจฺฉเนฺนเนว อุปคนฺตพฺพนฺติ ทีปิตํ โหติ, เอเตเนว วาสูปคตสฺส สนฺติกํ อุปคตสฺส ยถากามํ คมเน น โทโสติ จ วุตฺตเมว โหติฯ เตนาห **คณฺฐิปเท** ‘‘เอกทิวสมฺปิ วาสูปคตสฺส สนฺติกํ ยถาสุขํ คนฺตุํ วฏฺฏติ, โก ปน วาโท จตุปญฺจาหํ วาสมธิฏฺฐาย วสิตภิกฺขูนํ สนฺติก’’นฺติฯ

จตุตฺถํฯ

๑๘๘๐. **สุวินีเตนา**ติ หตฺถปาทานํ อกีฬาปเนเนว สุฏฺฐุ วินีเตนฯ

ปญฺจมํฯ

๑๘๘๑. คาถาพนฺธวเสน **‘‘สตีมตา’’**ติ ทีโฆ กโตฯ **อวิกาเรนา**ติ ตํตทวโลกาสหิเตนฯ ยุคํ มตฺตา ปมาณํ เอตสฺสาติ **ยุคมตฺตํ,** รถยุคํ จตุหตฺถปฺปมาณํ, ตตฺตกํ ปเทสํฯ **เปกฺขินา**ติ โอโลเกเนฺตนฯ ‘‘ภิกฺขุนา โอกฺขิตฺตจกฺขุนา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๑๘๘๒. อนฺตรฆเร ยตฺถ กตฺถจิปิ เอกสฺมิมฺปิ ฐาเน ฐตฺวาติ โยชนาฯ เอวํ วุเตฺตปิ ตถารูเป อนฺตราเย สติ คจฺฉโตปิ โอโลเกตุํ ลพฺภติฯ **เอกสฺมิํ ปน ฐาเน ฐตฺวา**ติ เอตฺถ คจฺฉนฺตปิ ปริสฺสยาภาวํ โอโลเกตุํ ลพฺภติเยวฯ ‘‘ตถา คาเม ปูช’’นฺติ **คณฺฐิปเทสุ** วุตฺตํฯ **ปิ**-สโทฺท ปน-สทฺทโตฺถ, โอโลเกตุํ ปน วฏฺฏตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๘๘๓. **โอโลเกโนฺต ตหํ ตห**นฺติ โย อนาทริยํ ปฏิจฺจ ตํ ตํ ทิสาภาคํ ปาสาทํ กูฏาคารํ วีถิํ โอโลเกโนฺตฯ

สตฺตมํฯ

๑๘๘๔. **เอกโต วาปี**ติ เอกอํสกูฏโต วาฯ **อุภโต วาปี**ติ อุภยํสกูฏโต วาฯ **อินฺทขีลกโต อโนฺต**ติ คามทฺวารินฺทขีลโต อโนฺต, ฆเรติ วุตฺตํ โหติฯ

นวมํฯ

๑๘๘๕. **ตถา นิสิเนฺนกาเลปี**ติ อินฺทขีลสฺส อโนฺต นิสิเนฺนกาเลปิฯ กุณฺฑิกํ นีหรเนฺตน จ จีวรํ **อนุกฺขิปิตฺวา ทาตพฺพา** กุณฺฑิกาติ โยชนาฯ **กุณฺฑิก**นฺติ จ อุปลกฺขณมตฺตํฯ ธมฺมกรณาทีสุปิ เอเสว นโยฯ

ทสมํฯ

ปฐโม วโคฺโค

๑๘๘๖. คนฺตุเณฺจว นิสีทิตุญฺจ น วฏฺฏตีติ โยชนา ฯ **จ**-สโทฺท กิริยาสมุจฺจโย ฯ **หสนียสฺมึ วตฺถุสฺมินฺ**ติ หาสชนเก การเณ ฯ **สิตมตฺตนฺ**ติ มนฺทหาสํ ฯ

ปฐมทุติยานิ ฯ

๑๘๘๗. **อปฺปสเทฺทนา**ติ ''กิตฺตาวตา อปฺปสโทฺท โหติ? ทฺวาทสหเตฺถ เคเห อาทิมฺหิ สงฺฆเตฺถโร, มเชฺฌ ทุติยเตฺถโร, อเนฺต ตติยเตฺถโรติ เอวํ นิสิเนฺนสุยํ สงฺฆเตฺถโร ทุติยเตฺถเรน สทฺธึ มเนฺตติ, ทุติยเตฺถโร ตสฺส สทฺทเญฺจว สุณาติ, กถญฺจ ววตฺถเปติ ฯ ตติยเตฺถโร ปน สทฺทเมว สุณาติ, กถํ น ววตฺถเปติ ฯ เอตฺตาวตา อปฺปสโทฺท โหตี''ติ (ปาจิ. ๕๘๘) วุตฺตอปฺปสทฺทยุเตฺตน ฯ สเจ ปน ตติยเตฺถโร กถญฺจ ววตฺถเปติ, มหาสโทฺท นาม โหตีติ ฯ

ตติยํ ฯ

๑๘๘๘. **กายปฺปจาลกํ กตฺวา**ติ กายํ จาเลตฺวา จาเลตฺวา ฯ อุปริปิ เอเสว นโย ฯ หตฺถสฺส วุตฺตลกฺขณตฺตา **''พาหู''**ติ มณิพนฺธโต ยาว อํสกูฏา คเหตพฺพา ฯ

๑๘๘๙. **อุชุํ ปคฺคเหตฺวา**ติ อุชุํ ฐเปตฺวา ฯ **อาสิตพฺพนฺ**ติ นิสีทิตพฺพํ ฯ ''สเมน อิริยาปเถน ตู''ติ ปทเจฺฉโท ฯ

๑๘๙๐. อิตฺถมฺภูเต กรณวจนํ ฯ คมนปฏิสํยุเตฺตสุ สิกฺขาปเทสุ คมนสฺส อสมฺภโวติ อาห **''นิสีทเนน ยุเตฺตสู''**ติ ฯ

ปญฺจมฉฏฺฐสตฺตมฏฺฐมนวมานิ ฯ

ทุติโย วโคฺค ฯ

๑๘๙๑. **ขมฺภํ กตฺวา**ติ กฏิยา เอกปเสฺส วา ทฺวีสุ วา ปเสฺสสุ กปฺปรสนฺธิโต อาภุชิตฺวา หตฺถํ ฐเปตฺวา ฯ ยถาห – ''ขมฺภกโต นาม กฏิยํ หตฺถํ ฐเปตฺวา กตขโมฺภ''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๙๖) ฯ อุกฺกุฏิกาย วา คจฺฉโตติ โยชนา ฯ **อุกฺกุฏิกา** วุจฺจติ ปณฺหิโย อุกฺขิปิตฺวา อคฺคปาเทหิ วา อคฺคปาเท อุกฺขิปิตฺวา ปณฺหีหิ เอว วา ภูมึ ผุสเนฺตสฺส คมนํ ฯ

๑๘๙๒. **ทุสฺสปลฺลตฺถิกายา**ติ อาโยคปลฺลตฺถิกาย ฯ อเนฺตรฆเร นิสีทเนฺตสฺส ตสฺส ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนา ฯ

๑๘๙๓. **ทุติเย จา**ติ ''น ขมฺภกโต อเนฺตรฆเร นิสีทิสฺสามี''ติ (ปาจิ. ๕๙๗) สิกฺขาปเท จ ฯ **จตุเตฺถ จา**ติ ''น โอคุณฺฐิโต อเนฺตรฆเร นิสีทิสฺสามี''ติ (ปาจิ. ๕๙๙) สิกฺขาปเท จ ฯ **ฉเฏฺฐ**ติ ''น ปลฺลตฺถิกาย อเนฺตรฆเร''อิจฺจาทิ (ปาจิ. ๖๐๑) สิกฺขาปเท จ ฯ **อิติ** เอวํ **สารุปฺปา** สมณาจารานุจฺฉวิกา **ฉพฺพีสติ** สิกฺขาปทานิ ปกาสิตานิ ฯ

ปฐมทุติยตติยจตุตฺถปญฺจมฉฏฺฐานิ ฯ

๑๘๙๔. วิญฺญุนา ภิกฺขุนา สกฺกจฺจํ สติยุเตฺตน, ปตฺตสญฺญินา จ หุตฺวา สมสูโปว ปิณฺฑปาโต คเหตโพฺพติ โยชนา ฯ เอวํ เอตาย คาถาย สิกฺขาปทตฺตยํ สงฺคหิตํ ฯ **สกฺกจฺจนฺ**ติ สตึ

อุปฏฺฐเปตฺวาฯ **“สติยุเตฺตนา”**ติ อิทํ ‘‘สกฺกจฺจ’’นฺติ เอตสฺส อตฺถปทํฯ ‘‘สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๐๒) หิ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ ปเตฺต สญฺญา **ปตฺตสญฺญา,** สา อสฺส อตฺถีติ **ปตฺตสญฺญี,** อนญฺญวิหิเตน อตฺตโน ภาชเนเยว อุปนิพทฺธสญฺญินาติ อโตฺถฯ

๑๘๙๕. **ภตฺตจตุพฺภาโค**ติ ภตฺตสฺส จตุพฺภาคปฺปมาโณฯ ตโต อธิกํ คณฺหโต ทุกฺกฏํฯ

๑๘๙๖. ‘‘รสรเส’’ติ วตฺตเพฺพ **“รเสรเส”**ติ คาถาพนฺธวเสน วุตฺตํฯ เทฺว สูเป ฐเปตฺวา อวเสสานิ โอโลณิสากสูเปยฺยมจฺฉรสมํสรสาทีนิ รสรสาติ เวทิตพฺพานิฯ เอตฺถ จ **“โอโลณี**ติ ทธิกตํ โครส’’นฺติ เกจิฯ ‘‘เอกา พฺยญฺชนวิกตี’’ติ อปเรฯ ‘‘โย โกจิ สุโทฺธ กญฺชิกตกฺกาทิรโส’’ติ อเญฺญฯ **สากสูเปยฺย**คฺคหเณน ยา กาจิ สูเปยฺยสาเกหิ กตา พฺยญฺชนวิกติ วุตฺตาฯ **มํสรสาทีนี**ติ **อาทิ**-สเทฺทน อวเสสา สพฺพาปิ พฺยญฺชนวิกติ สงฺคหิตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ญาตกาทีน**นฺติ เอตฺถ ‘‘สนฺตกํ คณฺหนฺตสฺสา’’ติ เสโสฯ **อญฺญตฺถายา**ติ เอตฺถ ‘‘กตํ คณฺหนฺตสฺสา’’ติ เสโสฯ **ธเนนา**ติ เอตฺถ ‘‘อตฺตโน’’ติ จ ‘‘กีต’’นฺติ จ ‘‘คณฺหนฺตสฺสา’’ติ จ เสโสฯ ญาตกาทีนํ สนฺตกํ คณฺหนฺตสฺส, อญฺญตฺถาย กตํ คณฺหนฺตสฺส, อตฺตโน ธเนน กีตํ คณฺหนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ

สตฺตมฎฺฐมนวมานิฯ

๑๘๙๗. อธิฎฺฐานูปคสฺส ปตฺตสฺส มุขวฎฺฎิยา อโนฺตเลขาปมาเณน ปูริโตว คเหตโพฺพติ โยชนาฯ

๑๘๙๘. อนาปตฺติวิสยํ ทเสฺสตฺวา อาปตฺติวิสยํ ทเสฺสตุมาห **“ตตฺถา”**ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ อธิฎฺฐานูปเค ปเตฺตฯ **ถูปีกตํ กตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘ทิยฺยมาน’’นฺติ เสโสฯ ยถาวุตฺตเลขาติกฺกโม ยถา โหติ, เอวํ ถูปีกตํ ทิยฺยมานํ คณฺหโต อาปตฺติ ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ อิมินา ปฐมํ ถูปีกตสฺส อธิฎฺฐานูปคปตฺตสฺส ปจฺฉา ปฎิคฺคหณญฺจ ปฐมปฎิคฺคหิตปเตฺต ปจฺฉา โภชนสฺส ถูปีกตสฺส ปฎิคฺคหณญฺจ นิวาริตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

๑๘๙๙. กาลิกตฺตยเมว จ ถูปีกตํ วฎฺฎเตวาติ โยชนาฯ **เสเส**ติ อนธิฎฺฐานูปเค ปเตฺตฯ **สพฺพ**นฺติ จตุพฺพิธํ กาลิกํ ถูปีกตํ วฎฺฎตีติ โยชนาฯ

๑๙๐๐. **เปเสตี**ติ เอตฺถ ‘‘ภิกฺขู’’ติ เสโสฯ ภิกฺขุ ภิกฺขูนํ ยทิ เปเสตีติ โยชนาฯ ‘‘วิหารํ เปเสตุํ วฎฺฎตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๐๕) **อฏฺฐกถาย** อธิปฺปายํ ทเสฺสตุํ **“ภิกฺขูน”**นฺติ วจเนน ปฎิคฺคหณํ อวิชหิตฺวา ภิกฺขุนา เอว เปสิตํ คณฺหนฺตานํ ภิกฺขูนํ อนาปตฺตีติ ทีปิตํ โหติฯ อญฺญถา ‘‘ปูเรตุํ วฎฺฎตี’’ติ เอตฺตกเมว วตฺตพฺพนฺติ วิญฺญายติฯ

๑๙๐๑. **ปกฺขิปฺปมาน**นฺติ มุขวฎฺฎิโต อุจฺจํ กตฺวา มเชฺฌ ปกฺขิปิยมานํฯ **ผลาทิก**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน โอทนาทิมฺปิ สงฺคณฺหาติฯ **เหฎฺฐา โอโรหตี**ติ สมนฺตา โอกาสสมฺภวโต จาลิยมานํ มุขวฎฺฎิปฺปมาณโต เหฎฺฐา ภสฺสติฯ

๑๙๐๒. **ตโกฺกลกาทีน**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ปูคผลาทีนํ สงฺคโหฯ **ฐเปตฺวา**ติ ภตฺตมตฺถเก นิกฺขิปิตฺวาฯ **วฎํสก**นฺติ อวฎํสกํฯ

๑๙๐๓. **ปูวสฺสา**ติ วิการสมฺพเนฺธ สามิวจนํ, ปูววฎํสกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ปูวสฺส ยาวกาลิกตฺตา อาห **“อิทํ ถูปีกตํ สิยา”**ติฯ

๑๙๐๔. ปณฺณานํ วิสุํ ภาชนตฺตา อาห **“วฏฺฏตี”**ติฯ

๑๙๐๕. **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **ตํ ตุ สพฺพ**นฺติ ‘‘ถูปีกตตฺตา น วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํ ตํ ปน สพฺพํฯ **คหิตํ สุคหิต**นฺติ วิราเธตฺวา ปฏิคฺคหิตํ เจ, สุปฺปฏิคฺคหิตํฯ

ทสมํฯ

ตติโย วโคฺคฯ

๑๙๐๖. ‘‘อุปริ โอธิ’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **อุปรี**ติ ภตฺตสฺส อุปริฯ **โอธิ**นฺติ ปริเจฺฉทํฯ **ปฏิปาฏิยา**ติ อตฺตโน ทิสาย ปริยนฺตโต ปฏฺฐาย อนุกฺกเมนฯ

๑๙๐๗. **อเญฺญส**นฺติ เอตฺถ ‘‘เทโนฺต’’ติ เสโสฯ อตฺตโน ภตฺตํ อเญฺญสํ เทโนฺต อญฺญสฺส ภาชเน **อากิรํ** อากิรโนฺต ปน ปฏิปาฏึ วินาปิ ตหึ ตหึ โอมสติ เจ, นตฺถิ โทโสติ โยชนาฯ อุตฺตริภงฺคกํ ตถา อากิรโนฺต ตตฺถ ตตฺถ โอมสติ, นตฺถิ โทโสติ โยชนา ฯ ภุญฺชนฺตถาย คณฺหโนฺตปิ เจตฺถ วตฺตโพฺพฯ **อุตฺตริภงฺคํ** นาม พฺยญฺชนํฯ

ตติยํฯ

๑๙๐๘. มตฺถกํ โอมทฺทิตฺวา ปริภุญฺชโต โทโสติ โยชนาฯ ‘‘ถูปกโตติ มตฺถกโต, เวมชฺฌโต’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๑๐) **อฏฺฐกถา**วจนโต **มตฺถก**นฺติ เอตฺถ ภตฺตมตฺถกมาหฯ **โอมทฺทิตฺวา**ติ หเตฺถน ภตฺตํ อวมทฺทิตฺวาฯ

๑๙๐๙. **เสสเก ปริเตฺตปิ จา**ติ อวสิเฏฺฐ อปฺปเกปิ จฯ **สํกฑฺฒิตฺวานา**ติ ตสฺมึ ตสฺมึ ฐาเน ฐิตํ สํหริตฺวาฯ เอกโต ปน มทฺทิตฺวา ภุญฺชโต อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

ปญฺจมํฯ

๑๙๑๐. **ภิโยฺยกมฺยตาเหตู**ติ ปุน คณฺหิตุกามตาเหตุฯ **สูปํ วา**ติ มุคฺคาทิสูปํ วาฯ **พฺยญฺชนํ วา**ติ อุตฺตริภงฺคํ วาฯ

ฉฏฺฐํฯ

๑๙๑๑. **วิญฺญตฺติย**นฺติ สูโปทนวิญฺญตฺติยํฯ ‘‘ญาตกานํ วา ปวาริตานํ วา อญฺญสฺส อตฺถาย วา อตฺตโน ธเนน วา’’ติ อิทํ อนาปตฺติยํ อธิกํฯ คิลาโนปิ หุตฺวา ปเรสํ ปตฺตํ อุชฺฌาน สญฺญาย โอโลเกนฺตสฺส อาปตฺติ โหตีติ อาห **“อุชฺฌาเน คิลาโนปิ น มุจฺจตี”**ติฯ **อุชฺฌาเน**ติ นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมํฯ

๑๙๑๒. **ทสฺสามี**ติ อิมสฺส ภตฺตํ โอโลเกตฺวา ‘‘ยํ ตตฺถ นตฺถิ, ตํ ทสฺสามี’’ติ วา ‘‘ทาเปสฺสามี’’ติ วาฯ อวมญฺญิตฺวา อุชฺฌายนจิตฺตํ **อุชฺฌานํ,** อุชฺฌาเน สญฺญา **อุชฺฌานสญฺญา,** สา อสฺส อตฺถีติ วิคฺคโหฯ นอุชฺฌานสญฺญิโน จ อนาปตฺตีติ ญาตพฺพนฺติ โยชนาฯ

สตฺตมฏฺฐมานิฯ

๑๙๑๓. **“เตสํ มชฺฌปุปมาเณนา”**ติ อิมินา อสารุปฺปวเสน ขุทฺทกปฏิเกฺขโป กโตติ เวทิตโพฺพฯ ‘‘นาติมหนฺต’’นฺติ จ อติมหนฺตเสฺสว ปฏิกฺขิตฺตตฺตา ขุทฺทเก อาปตฺติ น ทิสฺสตีติฯ **กพโฬ**ติ อาโลโปฯ

๑๙๑๔. มูลขาทนียาทิเก สพฺพตฺถ ขชฺชเก ปนาติ โยชนาฯ **ผลาผเล**ติ ขุทฺทเก, มหเนฺต จ ผเลฯ

นวมํฯ

๑๙๑๕. ทสเม นตฺถิ กิญฺจิ วตฺตพฺพํฯ

ทสมํฯ

จตุโตฺถ วโคฺคฯ

๑๙๑๖. **“อนาหเฎ”**ติ เอตสฺส อตฺถปทํ ‘‘มุขทฺวารํ อปฺปเตฺต’’ติฯ ยถาห ‘‘อนาหเฎติ อนาหริเต, มุขทฺวารํ อสมฺปาปิเตติ อโตฺถ’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๑๗)ฯ ‘‘มุขทฺวารํ วิวรนฺตสฺสา’’ติ เอตฺตเก วุเตฺต **มุขทฺวาร**-สทฺทสฺส สมฺพนฺธิสทฺทตฺตา กสฺสาติ อเปกฺขาย ‘‘มุขทฺวารํ วิวริสฺสามี’’ติ อตฺตโนปเทกวจเนน พฺยญฺชิตเมวตฺถํ ปกาเสตุํ **อตฺตโน**-คหณํ กตนฺติ เวทิตพฺพํฯ **จ**-สโทฺท เอวการโตฺถ, อปฺปเตฺต วาติ โยเชตโพฺพ, อสมฺปเตฺตเยวาติ อโตฺถฯ

ปฐมํฯ

๑๙๑๗. **สกลํ หตฺถ**นฺติ เอตฺถ **หตฺถ**-สโทฺท ตเทกเทเสสุ องฺคุลีสุ ทฏฺฐโพฺพฯ ‘‘หตฺถมุทฺทา’’ติอาทีสุ วิย สมุทาเย ปวตฺตโวหารสฺส อวยเวปิ ปวตฺตนโต เอกงฺคุลิมฺปิ มุเข ปกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติฯ

๑๙๑๘. **อสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ **พฺยาหรนฺตสฺสา**ติ กเถนฺตสฺสฯ

ทุติยตติยานิฯ

๑๙๒๐. **ปิณฺฑุเกฺขปก**นฺติ ปิณฺฑํ อุกฺขิปิตฺวา อุกฺขิปิตฺวาฯ อิธาปิ ขชฺชกผลาผเลสุ อนาปตฺติฯ **กพฬเจฺฉทกมฺปิ วา**ติ กพฬํ ฉินฺทิตฺวาฯ อิธ ขชฺชกผลาผเลหิ สทฺธิํ อุตฺตริภเงฺคปิ อนาปตฺติฯ **คเณฺฑ กตฺวา**ติ เอตฺถ ผลาผลเมเตฺตเยว อนาปตฺติฯ

จตุตฺถปญฺจมฉฏฺฐานิฯ

๑๙๒๑-๒. **หตฺถํ นิทฺธุนิตฺวานา**ติ หตฺถํ นิทฺธุนิตฺวา ภตฺตํ ภุญฺชโตติ จ สมฺพโนฺธฯ **สิตฺถาวการก**นฺติ สิตฺถานิ อวกิริตฺวา อวกิริตฺวาฯ **ชิวฺหานิจฺฉารกํ วาปี**ติ ชิวฺหํ นิจฺฉาเรตฺวา นิจฺฉาเรตฺวาฯ **จปุ จปูติ วา**ติ ‘‘จปุ จปู’’ติ เอวํ สทฺทํ กตฺวาฯ **สตฺตเม**ติ ‘‘น หตฺถนิทฺธุนก’’นฺติ สิกฺขาปเทฯ **อฏฺฐเม**ติ ‘‘น สิตฺถาวการก’’นฺติ สิกฺขาปเทฯ **กจวรุชฺฌเน**ติ กจวราปนยเนฯ

สตฺตมฏฺฐมนวมทสมานิฯ

ปญฺจโม วโคฺคฯ

๑๙๒๓. ‘‘สุรุ สุรู’’ติ เอวํ สทฺทํ กตฺวา น โภตฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ **หตฺถนิเลฺลหกํ วาปี**ติ หตฺถํ นิเลฺลหิตฺวา นิเลฺลหิตฺวาฯ

๑๙๒๔. ผาณิตํ , ฆนยาคุํ วา องฺคุลีหิ คเหตฺวา องฺคุลิโย มุเข ปเวเสตฺวาปิ ตํ โภตฺตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๑๙๒๕. เอกาย องฺคุลิกายปิ ปโตฺต น เลหิตโพฺพวฯ ชิวฺหาย เอกโอโฏฺฐปิ น นิเลฺลหิตพฺพโกติ โยชนาฯ พหิ โอฏฺฐญฺจ ชิวฺหาย น เลหิตพฺพํฯ โอเฎฺฐ ลคฺคํ สิตฺถาทิํ ยํ กิญฺจิ อุโภหิ โอฏฺฐมํเสหิเยว คเหตฺวา อโนฺต กาตุํ วฏฺฏติฯ

ปฐมทุติยตติยจตุตฺถานิฯ

๑๙๒๖-๘. **น** จ คเหตพฺพํ, ปฏิกฺกูลวเสน ปฏิกฺขิตฺตนฺติ โยชนาฯ **หิ**-อิติ ‘‘ยสฺมา’’ติ เอตสฺส อเตฺถ, เตเนว วกฺขติ ‘‘ตสฺมา’’ติฯ **‘‘ปานียถาลก’’**นฺติ อิทํ อุปลกฺขณมตฺตํ สงฺขาทีนมฺปิ ตถา นคเหตพฺพตฺตาฯ **สราวํ วา**ติ ตฏฺฏกํ วาฯ

อนามิเสน หเตฺถนาติ อามิสรหิเตน หเตฺถกเทเสนฯ ยถาห ‘‘สเจ ปน หตฺถสฺส

เอกเทโส อามิสมกฺขิโต น โหติ, เตน ปเทเสน คเหตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๓๑)ฯ อามิสมกฺขิเตเนว หเตฺถน ‘‘โธวิสฺสามี’’ติ วา ‘‘โธวาเปสฺสามี’’ติ วา คณฺหนฺตสฺส ปน อนาปตฺติฯ

ปญฺจมํฯ

๑๙๒๙. **อุทฺธริตฺวา**ติ สสิตฺถกา ปตฺตโธวนา สิตฺถกานิ อุทฺธริตฺวา ตํ ปตฺตโธวโนทกํ ฆรา พหิ อนฺตรฆเร ฉเฑฺฑนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **ภินฺทิตฺวา**ติ สสิตฺถเก ปตฺตโธวเน สิตฺถกานิ มทฺทิตฺวา อุทเกน สมฺภินฺทิตฺวา อุทกคติกาเนว กตฺวา ตํ อุทกํ ฆรา พหิ อนฺตรฆเร ฉเฑฺฑนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **คเหตฺวา**ติ สสิตฺถกํ ปตฺตโธวโนทกํ คเหตฺวา ปฏิคฺคเห ฉเฑฺฑนฺตสฺส อนาปตฺติฯ สสิตฺถกํ ปตฺตโธวโนทกํ ฆรา พหิ นีหริตฺวา อนฺตรฆเร ฉเฑฺฑนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อชฺฌาหารโยชนา เวทิตพฺพาฯ เอตฺถ **ปฏิคฺคโห** นาม เขฬมลฺลาทิโก อุจฺฉิฏฺฐหตฺถโธวนภาชนวิเสโสฯ

ฉฏฺฐํฯ

๑๙๓๐. **ฉตฺตํ ยํ กิญฺจี**ติ ‘‘ฉตฺตํ นาม ตีณิ ฉตฺตานิ เสตจฺฉตฺตํ กิลญฺชจฺฉตฺตํ ปณฺณจฺฉตฺตํ มณฺฑลพทฺธํ สลากพทฺธ’’นฺติ (ปาจิ. ๖๓๔) วุเตฺตสุ ตีสุ ฉเตฺตสุ อญฺญตรํฯ เอตฺถ จ **เสตจฺฉตฺต**นฺติ วตฺถปลิคุณฺฐิตํ ปณฺฑรจฺฉตฺตํฯ **กิลญฺชจฺฉตฺต**นฺติ วิลีวจฺฉตฺตํฯ **ปณฺณจฺฉตฺต**นฺติ ตาลปณฺณาทีหิ เยหิ เกหิจิ กตํฯ **‘‘มณฺฑลพทฺธํ สลากพทฺธ’’**นฺติ อิทํ ปน ติณฺณมฺปิ ฉตฺตานํ ปญฺชรทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ตานิ หิ มณฺฑลพทฺธานิ เจว โหนฺติ สลากพทฺธานิ จฯ **‘‘ยํ กิญฺจี’’**ติ อนวเสสปริคฺคหวจเนน ‘‘ยมฺปิ จ ตตฺถชาตทเณฺฑน กตํ เอกปณฺณจฺฉตฺตํ โหติ, ตมฺปิ ฉตฺตเมวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๓๔) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตํ ฉตฺตวิเสสํ คณฺหาติฯ **หเตฺถนา**ติ เอตฺถ ‘‘อมุญฺจิตฺวา’’ติ เสโสฯ **สรีราวยเวนา**ติ เอตฺถ ‘‘คเหตฺวา’’ติ เสโสฯ **วา**-สโทฺท อปิ-สทฺทโตฺถฯ อํสกูฏาทิสรีราวยเวน คเหตฺวาปิ หเตฺถน อมุญฺจิตฺวา ธาเรนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ

สเจ ปนสฺส อโญฺญ ฉตฺตํ ธาเรติ, ฉตฺตปาทุกาย วา ฐิตํ โหติ, ปเสฺส วา ฐิตํ โหติ,

หตฺถโต อปคตมเตฺต ฉตฺตปาณิ นาม น โหติ, ตสฺส ธมฺมํ เทเสตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘น ฉตฺตปาณิสฺส อคิลานสฺสา’’ติ วจนโต, อิธ ‘‘สพฺพตฺถ อคิลานสฺสา’’ติ วกฺขมานตฺตา จ เอตฺถ ‘‘อคิลานสฺสา’’ติ ลพฺภติฯ ธมฺมปริเจฺฉโท เจตฺถ ปทโสธเมฺม วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ เอวมุปริปิฯ

สตฺตมํฯ

๑๙๓๑. **ทณฺฑปาณิมฺหีติ** เอตฺถ ทโณฺฑ ปาณิมฺหิ อสฺสาติ วิคฺคโหฯ กิตฺตกปฺปมาโณ ทโณฺฑติ อาห **‘‘จตุหตฺถปฺปมาโณ’’**ติอาทิฯ **มชฺฌิมหตฺถโต**ติ ปมาณมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส หตฺถโต, โย ‘‘วฑฺฒกิหโตฺถ’’ติ วุจฺจติฯ

อฏฺฐมํฯ

๑๙๓๒. **สตฺถปาณิสฺสา**ติ เอตฺถาปิ วิคฺคโห วุตฺตนโยวฯ วกฺขมานํ สกลํ ธนุวิกติํ, สรวิกติญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสํ ขคฺคาทิ **สตฺถํ** นามฯ ขคฺคํ สนฺนหิตฺวา ฐิโตปิ สตฺถปาณิ นฺ โขติ อาสงฺกาย นิวตฺตนตฺถมาห **‘‘สตฺถปาณี’’**ติอาทิฯ ‘‘น โหติ อสี’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ

นวมํฯ

๑๙๓๓-๕. สเรน สทฺธิํ ธนุํ วา สุทฺธธนุํ วา สุทฺธสรํ วา สชิยํ ธนุทณฺฑํ วา นิชิยํ ธนุทณฺฑํ วา คเหตฺวา ฐิตสฺสาปิ วา นิสินฺนสฺสาปิ วา นิปนฺนสฺสาปิ วา สเจ โย ตถา ปทโสธเมฺม วุตฺตลกฺขณํ สทฺธมฺมํ เทเสติ, ตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนาฯ สเจ ปนสฺส ธนุ ขเนฺธ ปฏิมุกฺกํ โหติ, ยาว น คณฺหาติ, ตาว วฏฺฏติฯ ชิยาย สห วตฺตตีติ **สชิยํ**ฯ

ทสมํฯ

ฉโฏฺฐ วโคฺคฯ

๑๙๓๖. **ปาทุการุฬฺหกสฺสา**ติ ปาทุกํ อารุโฬฺห **ปาทุการุโฬฺห,** โสเยว ปาทุการุฬฺหโก, ตสฺสฯ กถํ อารุฬฺหสฺสาติ อาห **‘‘อกฺกมิตฺวา’’**ติอาทิฯ **อกฺกมิตฺวา ฐิตสฺสา**ติ ฉตฺตทณฺฑเก องฺคุลนฺตรํ อปฺปเวเสตฺวา เกวลํ ปาทุกํ อกฺกมิตฺวา ฐิตสฺสฯ **ปฏิมุกฺกสฺส วา**ติ ปฏิมุญฺจิตฺวา ฐิตสฺสฯ เอตํ ทฺวยมฺปิ ‘‘ปาทุการุฬฺหกสฺสา’’ติ เอตสฺส อตฺถปทํฯ ยถาห ‘‘น ปาทุการุฬฺหสฺส อคิลานสฺส ธโมฺม เทเสตโพฺพฯ โย อนาทริยํ ปฏิจฺจ อกฺกนฺตสฺส วา ปฏิมุกฺกสฺส วา โอมุกฺกสฺส วา อคิลานสฺส ธมฺมํ เทเสติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๖๓๘)ฯ

ปฐมํฯ

๑๙๓๗-๔๐. **อุปาหนคตสฺสาปี**ติ อกฺกนฺตาทิอากาเรน อุปาหนารุฬฺหสฺส จฯ ยถาห ‘‘อกฺกนฺตสฺส วา ปฏิมุกฺกสฺส วา’’ติฯ **สพฺพตฺถา**ติ ฉตฺตปาณิอาทีสุ สพฺพสิกฺขาปเทสุฯ **อคิลานสฺสา**ติ อิทํ โยเชตพฺพนฺติ เสโสฯ ยาเน วา คตสฺส อคิลานสฺส ธมฺมํ เทเสติ, ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ ตตฺถ **ยาเน วา คตสฺสา**ติ สเจ ทฺวีหิ ชเนหิ หตฺถสงฺฆาเตน คหิโต, สาฏเก วา ฐเปตฺวา วํเสน วยฺหติ, อยุเตฺต วา วยฺหาทิเก ยาเน, วิสงฺขริตฺวา วา ฐปิเต จกฺกมเตฺตปิ นิสิโนฺน โหติ, ยานคโตเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ

สยเนปิ วา อนฺตมโส กฏสารเก วา ฉมาย วา นิปนฺนสฺสาปิ อคิลานสฺสาติ โยชนาฯ ยถาห ‘‘สยนคตสฺสาติ อนฺตมโส กฏสารเกปิ ปกติภูมิยมฺปิ นิปนฺนสฺสา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๔๑)ฯ อุจฺจ ปีเฐ วา อุจฺจ มเญฺจปิ วา นิสิเนฺนน, ฐิเตน วา นิปนฺนสฺส เทเสตุํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **‘‘ฐตฺวา’’**ติ อิมินา ‘‘นิสีทิตฺวา’’ติ อิทญฺจ สงฺคหิตเมวฯ สยเนสุ คตสฺส จ เทเสเนฺตน สยเนสุ คเตนาปิ สมาเน วาปิ อุจฺจ วา นิปเนฺนเนว วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๑๙๔๑. **‘‘ตเถว จา’’**ติ อิมินา ‘‘วฏฺฏตี’’ติ อิทํ คหิตํฯ

ทุติยตติยจตุตฺถานิฯ

๑๙๔๒. ‘‘ปลฺลตฺถิกาย นิสินฺนสฺสา’’ติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน ยการสฺส โลปํ กตฺวา **‘‘ปลฺลตฺถิกา นิสินฺนสฺสา’’**ติ วุตฺตํ, อาโยคปลฺลตฺถิกาย วา หตฺถปลฺลตฺถิกาย วา ทุสฺสปลฺลตฺถิกาย วา ยาย กายจิ ปลฺลตฺถิกาย นิสินฺนสฺสาติ อโตฺถฯ **เวฐิตสีสสฺสา**ติ ทุสฺสเวฐเนน วา โมลิอาทีหิ วา ยถา เกสโนฺต น ทิสฺสติ, เอวํ เวฐิตสีสสฺสฯ

๑๙๔๓. ยทิ เกสนฺตํ วิวราเปตฺวา เทเสติ, วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **‘‘อยเมว วินิจฺฉโย’’**ติ อิมินา ‘‘สีสํ วิวราเปตฺวา เทเสติ, วฏฺฏตี’’ติ อนาปตฺติวาโรปิ วุโตฺต โหติฯ

ปญฺจมฉฏฺฐสตฺตมานิฯ

๑๙๔๔-๕. อฏฺฐเม ‘‘อาสเน นิสินฺนสฺสาติ อนฺตมโส วตฺถมฺปิ ติณานิปิ สนฺถริตฺวา นิสินฺนสฺสา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๔๕) อิทญฺจ นวเม ‘‘อุจฺจ อาสเนติ อนฺตมโส ภูมิปฺปเทเสปิ อุนฺนเต ฐาเน นิสินฺนสฺส เทเสตุํ น วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๔๗) อิทญฺจ ทสเม ‘‘สเจปี’’ติอาทินา วกฺขมานวินิจฺฉยญฺจ ฐเปตฺวา วตฺตพฺพวิเสสาภาวา อาห **‘‘อฏฺฐเม นวเม วาปิ, ทสเม นตฺถิ กิญฺจิปี’’**ติฯ เอตฺถ ‘‘วตฺตพฺพ’’นฺติ เสโสฯ เถรุปฏฺฐานํ คนฺตฺวาน ฐิตํ ทหรํ อาสเน นิสิโนฺน เถโร เจ ปญฺหํ ปุจฺฉตีติ อชฺฌาหารโยชนาฯ กเถตพฺพมุปายํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ตสฺส ปเสฺส ปนญฺญสฺส, กเถตพฺพํ วิชานตา’’**ติฯ เอตฺถ ‘‘ฐิตสฺสา’’ติ เสโส ฯ ตสฺส สมีปวตฺติโน กสฺสจิ อภาเว สชฺฌายํ อธิฏฺฐหิตฺวาปิ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ

อฏฺฐมนวมทสมานิฯ

สตฺตโม วโคฺคฯ

๑๙๔๖. **คจฺฉโต ปุรโต**ติ เอตฺถ ‘‘ปจฺฉโต คจฺฉเนฺตนา’’ติ เสโสฯ ปจฺฉโต คจฺฉเนฺตน ปุรโต คจฺฉโต ปญฺหํ น วตฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ สเจ ปุรโต คจฺฉโนฺต ปญฺหํ ปุจฺฉติ, กึ กาตพฺพนฺติ อาห **‘‘ปจฺฉิมสฺสา’’**ติอาทิฯ

๑๙๔๗. อุคฺคหิตํ ธมฺมํ ปุรโต คจฺฉเนฺตน สทฺธึ ปจฺฉโต คจฺฉโนฺต สชฺฌายติ, วฏฺฏตีติ โยชนาฯ สมเมว คจฺฉโต ยุคคฺคาหํ กเถตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **ยุคคฺคาห**นฺติ อญฺญมญฺญํฯ อญฺญมญฺญ-สทฺทปริยาโย หิ **ยุคคฺคาห**-สโทฺทฯ

ปฐมํฯ

๑๙๔๘. สกฏฺมเคฺค เอเกกสฺส จกฺกสฺส ปเถน คจฺฉนฺต เอเกกสฺส จกฺกสฺส ปเถน สมํ คจฺฉโต ธมฺมํ เทเสตุํ วฏฺฏติฯ อุปฺปเถนาปิ คจฺฉนฺต อุปฺปเถน สมํ คจฺฉนฺตสฺส ธมฺมํ เทเสตุํ วฏฺฏตีติ อชฺฌาหารโยชนาฯ **อุปฺปเถนา**ติ อมเคฺคนฯ เอวํ อนาปตฺติวิสเย ทสฺสิเต ตพฺพิปริยายโต อาปตฺติวิสโย ทสฺสิโตเยวาติ เวทิตพฺพํฯ

ทุติยํฯ

๑๙๔๙. **ตติเย นตฺถิ วตฺตพฺพ**นฺติ ‘‘น ฐิโต อคิลาโน อุจฺจารํ วา ปสฺสาวํ วา กริสฺสามี’’ติ (ปาจิ. ๖๕๑) เอตสฺส วินิจฺฉโย ยถารุตวเสน สุวิเญฺญยฺยติ กตฺวา วุตฺตํฯ สเจ ปฏิจฺฉนฺนํ ฐานํ คจฺฉนฺตสฺส สหสา อุจฺจาโร วา ปสฺสาโว วา นิกฺขมติ, อสญฺจิจฺจ กโต นาม, อนาปตฺติฯ อยเมตฺถ วิเสโส ทฏฺฐพฺพํฯ สิงฺฆาณิกาย เขเฬเนว สงฺคหิตเตฺตปิ พาตฺตึสโกฏฺฐาเสสุ วิสุํเยว ทสฺสิโต เอโก โกฏฺฐาโสติ สิกฺขาปเทสุ อวุตฺตมฺปิ สงฺคเหตฺวา อาห **‘‘อุจฺจาราทิจตุกฺก’’**นฺติฯ

๑๙๕๐. เอตฺถ หริตํ นาม อิทนฺติ ทเสฺสตุมาห **‘‘ชีวรุกฺขสฺสา’’**ติอาทิฯ **รุกฺขสฺสา**ติ อุปลกฺขณํ ชีวมานกติณลตาทีนมฺปิ หริเตเยว สงฺคหิตตฺตาฯ **‘‘ทิสฺสมานํ คจฺฉตี’’**ติ วจเนเนว อทิสฺสมานคตํ อหริตนฺติ พฺยติเรกโต วิญฺญายติฯ สาขา วา ภูมิลคฺคา ทิสฺสมานา คจฺฉติ, ตํ สพฺพํ หริตเมวาติ โยชนาฯ

๑๙๕๑. สหสา วจฺจํ นิกฺขมเตวาติ สมฺพนฺโธฯ **อสฺส** ภิกฺขุโนฯ **วจฺจ**นฺติ อุปลกฺขณํ ปสฺสาวาทีนมฺปิ ทสฺสิตตฺตาฯ **วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ‘‘คิลานฏฺฐาเน ฐิตตฺตา’’ติ เสโสฯ

๑๙๕๒. **ปลาลณฺฑุปเก วาปี**ติ ปลาลจุมฺพฏเกปิฯ เอตฺถ ‘‘อปฺปหริตํ อลภเนฺตนา’’ติ เสโสฯ **กิสฺมิญฺจี**ติ สุกฺขติณาทิมฺหิ กิสฺมิญฺจิฯ **ตํ** วจฺจํ ปจฺฉา หริตํ โอตฺถรติ, วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๑๙๕๓. **เอตี**ติ ปวิสติฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ ‘‘เขเฬน เอว จา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

ตติยจตุตฺถานิฯ

๑๙๕๔. **วจฺจกุฏิสมุทฺทาทิอุทเกสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน สพฺพํ อปริโภคชลํ สงฺคณฺหาติฯ เตเนว **‘‘เตสํ อปริโภคตฺตา’’**ติ อปริโภคตฺตเมว การณมาหฯ

๑๙๕๕. **อุทโกเฆ**ติ เอตฺถ ‘‘ชาเต’’ติ เสโสฯ **อชล**นฺติ อชลฏฺฐานํฯ **ชเล**ติ ปริโภคารหชเลฯ อิธาปิ ถลกโต อุทกํ โอตฺถรติ, อนาปตฺติฯ

ปญฺจมํฯ

อฏฺฐโม วโคฺคฯ

๑๙๕๖-๗. ปกิณฺณกวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สมุฏฺฐานาทโย’’**ติอาทิฯ **เญยฺยา**ติ วกฺขมานนเยน เวทิตพฺพาฯ **เอตฺถา**ติ เอเตสุ เสขิเยสุฯ อุชฺชคฺฆิกา อาทิ เยสนฺติ วิคฺคโห, ตคฺคุณสํวิญฺญาโณยํ พาหิรตฺถสมาโส, อุชฺชคฺฆิกาอปฺปสทฺทปฏิสํยุตฺตานิ จตฺตาริ สิกฺขาปทานีติ อโตฺถฯ ฉมา จ นีจาสนญฺจ ฐานญฺจ ปจฺฉา จ อุปฺปโถ จ **ฉมานีจาสนฏฺฐานปจฺฉาอุปฺปถา,** เต สทฺทา เอเตสํ สิกฺขาปทานํ อตฺถีติ ตปฺปฏิสํยุตฺตานิ สิกฺขาปทานิ **ฉมา…เป…. อุปฺ**

ปถวา, ฉมาทิปทวนฺตานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานีติ อโตฺถฯ เอตฺถ **ฐาน**-สเทฺทน ฐา-ธาตุเสฺสว รูปํ ตฺตา สิกฺขาปทาคโต ฐิต-สโทฺท คหิโตฯ ‘‘ทสสู’’ติ วตฺตเพฺพ วณฺณโลเปน, วิภตฺติวิปลฺลาเสน วา **‘‘ทสา’’**ติ วุตฺตํฯ สมนุภาสเน สมุฏฺฐานาทีหิ เอเตสุ ทสสุ สิกฺขาปเทสุ สมุฏฺฐานาทโย ตุลฺยา วุตฺตาติ โยชนาฯ

กึ วุตฺตํ โหติ? อิมานิ ทส สิกฺขาปทานิ สมนุภาสนสมุฏฺฐานานิ, เอเกกเมตฺถ กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๙๕๘-๙. **‘‘ฉตฺต’’**นฺติอาทีนิ สิกฺขาปทานํ อุปลกฺขณปทานิฯ เอตานิ เอกาทส สิกฺขาปทานิ สมุฏฺฐานาทินา ปน ธมฺมเทสเนน **ตุลฺยาว** สทิสา เอวาติ โยชนาฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – อิมานิ เอกาทส สิกฺขาปทานิ ธมฺมเทสนาสมุฏฺฐานานิ, กิริยากิริยานิ, สญฺญาวิโมกฺขานิ, สจิตฺตกานิ, โลกวชฺชานิ, วจีกมฺมานิ, อกุสลจิตฺตานิ, ทุกฺขเวทนานีติฯ

สูโปทเนน วิญฺญตฺตีติ สูโปทน-สเทฺทน ลกฺขิตํ วิญฺญตฺติสิกฺขาปทํฯ วิญฺญตฺติสิกฺขาปทานํ พหุตฺตา อิทเมว วิเสสิตํฯ **เถยฺยสตฺถสมํ มตนฺ**ติ สมุฏฺฐานาทีหิ เถยฺยสตฺถสิกฺขาปเทน สมานํ มตนฺติ อโตฺถฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – สูโปทนวิญฺญตฺติสิกฺขาปทํ เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

๑๙๖๐. **อวเสสา ติปญฺญาสา**ติ อวเสสานิ เตปญฺญาสสิกฺขาปทานิฯ **สมานา ปฐเมน ตู**ติ ปฐเมน ปาราชิเกน สมุฏฺฐานาทิโต สมานานีติ อโตฺถ, ปฐมปาราชิกสทิสสมุฏฺฐานานีติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อนาปตฺติ อาปทาสู’’ติ ปทเจฺฉโทฯ ปริมณฺฑลํ นิวาเสตฺวา, ปารุปิตฺวา จรนฺตานํ โจรุปทฺทวาทิ **อาปทา** นามฯ **อปิ**-สเทฺทน นทิสนฺตรณาทึ สงฺคณฺหาติฯ **เสขิเยสุ สเพฺพสู**ติ เยภุยฺยวเสน วุตฺตํฯ

๑๙๖๑. ‘‘น อุชฺฌานสญฺญี ปเรสํ ปตฺตํ โอโลเกสฺสามี’’ติอาทีนํ (ปาจิ. ๖๑๔) อิมสฺส อนาปตฺติวารสฺส อสมฺภวโต น ปนาคโตติ **ปาฬิยํ** น วุโตฺตฯ ตสฺสาปิ ยถาวตฺถุกาว อาปตฺติโย ทฏฺฐพฺพาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา

วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

เสขิยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๙๖๒. โย อิมํ วินิจฺฉยํ วิทิตฺวา ฐิโต, โส **หิ** ยสฺมา วินเย วิสารโท โหติ, วินีตมานโส จ โหติ, ปเรหิ ทุปฺปธํสิโย จ โหติ, **ตโต** ตสฺมา การณา สมาหิโต สตตํ อิมํ วินยวินิจฺฉยํ สิเกฺขยฺยาติ โยชนาฯ

ตตฺถ **อิมํ วินิจฺฉยํ วิทิตฺวา**ติ สพฺพโลกิยโลกุตฺตรคุณสมฺปตฺตินิทานํ อิมํ วินยวินิจฺฉยํ อตฺถโต, คนฺถโต, วินิจฺฉยโต จ สกฺกจฺจํ ญตฺวาฯ **วิสารโท**ติ สารชฺชนํ **สารโท,** วิคโต สารโท อสฺสาติ วิสารโท, วินยปริยตฺติยา, อาปตฺตาทิวิภาเค จ นิพฺภโย นิราสโงฺกติ วุตฺตํ โหติฯ น เกวลํ อิมสฺส ชานเน เอโสว อานิสํโส, อถ โข **วินีตมานโส จ โหติ,** สํยตจิโตฺต โหตีติ อโตฺถฯ

โสติ อิมํ วินิจฺฉยํ สกฺกจฺจํ วิทิตฺวา ฐิโต ภิกฺขุฯ **ปเรหี**ติ อิมํ อชานนฺเตหิ อเญฺญหิฯ **ทุปฺปธํสิโย จ โหตี**ติ อนภิภวนีโย จ โหติฯ

ตโตติ ตสฺมา วินเย วิสารทตาทิสพฺพคุณสมฺปนฺนเหตุตฺตาฯ **หี**ติ ยสฺมาติ อโตฺถฯ **สิเกฺข**ติ สชฺฌายนสวนาทิวเสน สิเกฺขยฺย, อุคฺคเณฺหยฺยาติ อโตฺถฯ **"สตต"**นฺติ อิมินา สพฺพตฺถกกมฺมฏฺฐาเน วิย เอตฺถาปิ สตตาภิโยโค กาตโพฺพติ ทเสฺสติฯ วิกฺขิตฺตสฺส ยถาภูตปฏิเวธาภาวโต ตปฺปฏิปกฺขาย เอกคฺคตาย นิโยเชนฺโต อาห **"สมาหิโต"**ติ, สมฺมา วินยวินิจฺฉเย อาหิโต ปติฏฺฐิโต เอกคฺคจิโตฺตติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห ''อวิกฺขิตฺตสฺสายํ ธโมฺม, นายํ ธโมฺม วิกฺขิตฺตสฺสา''ติฯ

๑๙๖๓. เอวํ อิมาย คาถาย วุตฺตเมวตฺถํ ปการนฺตเรนาปิ ทเสฺสตุมาห **"อิม"**นฺติอาทิฯ **เต**ติ อเปกฺขิตฺวา ''เย''ติ ลพฺภติฯ เย เถรา วา นวา วา มชฺฌิมา วาฯ **ปรม**นฺติ อมตมหานิพฺพานปฺปตฺติยา มูลการณสฺส สีลสฺส ปกาสนโต อุตฺตมํฯ **อสํกร**นฺติ นิกายนฺตรลทฺธีหิ อสมฺมิสฺสํฯ **สํกร**นฺติ วุตฺตปฺปการคุโณเปตตฺตา กายจิตฺตสุขการณํ สมฺมุขํ กโรตีติ สํกรํฯ **สวนามต**นฺติ สทฺทรสาทิโยเคน กณฺณรสายนํฯ **อมต**นฺติ ตโตเยว อมตํ สุมธุรํฯ อมตมหานิพฺพานาวหตฺตา วา ผลูปจาเรน **อมตํฯ อิมํ** วินยวินิจฺฉยํฯ **อเวจฺจา**ติ สกฺกจฺจํ วิทิตฺวาฯ **อธิเก**ติ อธิสีลาทิสิกฺขตฺตยปฺปกาสเนน อุกฺกเฏฺฐฯ **หิเต**ติ โลกิยโลกุตฺตรสุขเหตุเตฺตน หิเตฯ หิโนติ อตฺตโน ผลนฺติ **"หิต"**นฺติ สุขเหตุ วุจฺจติฯ **กลิสาสเน**ติ โลภาทิกิเลสวิทฺธํสเนฯ **สาสเน**ติ วินยปริยตฺติสงฺขาตสาสเนกเทเสฯ **ปฏุตฺต**นฺติ พฺยตฺตภาวํฯ **น ยนฺติ** น คจฺฉนฺติฯ **เก เต**ติ กตเม เตฯ ''น เกจิ สนฺติ จา''ติ **นิสฺสเนฺทเห** อิมิสฺสา คาถาย อโตฺถ ลิขิโตฯ

เอวํ เอตฺถ อตฺถโยชนา เวทิตพฺพา – **ปรมํ** อุตฺตมํ **อสํกรํ** นิกายนฺตรลทฺธีหิ อสมฺมิสฺสํ **สํกรํ** สกลโลกิยโลกุตฺตรสุขาภินิปฺผาทกํ **สวนามตํ** โสตรสายนํ **อิมํ** วินิจฺฉยปฺปกรณํ **อเวจฺจ** สกฺกจฺจํ วิทิตฺวา **อธิเก** อธิสีลาทิสิกฺขตฺตยปฺปกาสเนน อุกฺกเฏฺฐ **หิเต** โลกิยโลกุตฺตรสุขเหตุภูเต **กลิสาสเน** สกลสํกิเลสวิทฺธํสเก **สาสเน** วินยปิฏกสงฺขาเต ปริยตฺติสาสเน เย ปฏุตฺตํ น ยนฺติ, เต เก นามาติ โยชนา, เย อิมํ ปกรณํ อเวจฺจ วิทิตฺวา ฐิตา, เต เอกํสโต วินยปิฏเก ปฏุตฺตํ ปาปุณนฺติ เยวาติ อธิปฺปาโยฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา

วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

ภิกฺขุวิภงฺคกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ภิกฺขุนิวิภงฺค

๑๙๖๔. เอวํ ภิกฺขุวิภงฺคปาฬิยา, อฏฺฐกถาย จ อาคตํ วินิจฺฉยสารํ นาติสงฺเขปวิตฺถารนเยน ทเสฺสตฺวา อิทานิ ตทนนฺตราย ภิกฺขุนิวิภงฺคปาฬิยา, ตทฏฺฐกถาย จ อาคตวินิจฺฉยสารํ ทเสฺสตุมารภโนฺต อาห **“ภิกฺขุนีน”**นฺติอาทิฯ **ตสฺมิํ อปี**ติ เอตฺถ **อปิ**-สโทฺท วุตฺตาเปกฺขายํฯ **“สมาเสนา”**ติ อิทํ คนฺถวเสน สงฺขิปนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **“กิญฺจิมตฺต”**นฺติ อิทํ อตฺถวเสนาติ เวทิตพฺพํฯ

ปาราชิกกถาวณฺณนา

๑๙๖๕. **ฉนฺทโส**ติ เมถุนเสวนราคปฏิสํยุตฺเตน ฉนฺเทนฯ เอเตน ‘‘ฉนฺท ปน อสติ พลกฺกาเรน ปธํสิตาย อนาปตฺตี’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. เมถุนธมฺมสิกฺขาปทวณฺณนา) **อฏฺฐกถา** สูจิตา โหติฯ สา สมณี ปาราชิกา นาม โหตีติ ปวุจฺจตีติ โยชนาฯ

๑๙๖๖-๗. ‘‘สชีวสฺส อปิ อชีวสฺสา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **‘‘สนฺถตํ วา อสนฺถต’’**นฺติ อิทํ ‘‘องฺคชาต’’นฺติ อิมสฺส วิเสสนํฯ **อตฺตโน ติวิเธ มเคฺค**ติ อตฺตโน วจฺจปสฺสาวมุขมคฺคานํ อญฺญตรสฺมิํ มเคฺคฯ เอตฺถ ‘‘สนฺถเต วา อสนฺถเต วา’’ติ เสโส, **‘‘อโลฺลกาเส’’**ติ อิมินา สมฺพ โนฺธฯ ‘‘เยภุยฺยอกฺขายิตาทิก’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **อาทิ**-สเทฺทน อกฺขายิตํ สงฺคณฺหาติฯ

มนุสฺสปุริสาทีนํ นวนฺนํ สชีวสฺสปิ อชีวสฺสปิ ยสฺส กสฺสจิ สนฺถตํ วา อสนฺถตํ วา เยภุยฺยกฺขายิตาทิกํ องฺคชาตํ อตฺตโน สนฺถเต วา อสนฺถเต วา ติวิเธ มเคฺค อโลฺลกาเส ติลผลมตฺตมฺปิ ปเวเสนฺตี ปราชิตาติ โยชนาฯ

๑๙๖๘. **สาธารณวินิจฺฉย**นฺติ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํ สาธารณสิกฺขาปทวินิจฺฉยํฯ

๑๙๖๙-๗๐. **อธกฺขก**นฺติ เอตฺถ อกฺขกานํ อโธติ วิคฺคโหฯ **อุพฺภชาณุมณฺฑล**นฺติ ชาณุมณฺฑลานํ อุพฺภนฺติ วิคฺคโหฯ **อุพฺภ**-สโทฺท อุทฺธํ-สทฺทปริยาโยฯ อิธ ‘‘อตฺตโน’’ติ เส โสฯ **อวสฺสุตสฺสา**ติ กายสํสคฺคราเคน ตินฺตสฺสฯ **อวสฺสุตา**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **ยา**ติ วุตฺตตฺตา ‘‘สา’’ติ ลพฺภติฯ **สรีร**นฺติ เอตฺถ ‘‘ยํ กิญฺจี’’ติ เสโสฯ ปโรปกฺกมมูลกํ ปาราชิกํ ท เสฺสตุมาห **‘‘เตน วา ผุฏฺฐา’’**ติฯ เอตฺถ ‘‘ยถาปริจฺฉิเนฺน กาเย’’ติ จ ‘‘สาทิเยยฺยา’’ติ จ วตฺตพฺพํฯ

ยา ปน ภิกฺขุนี อวสฺสุตา อวสฺสุตสฺส มนุสฺสปุคฺคลสฺส ยํ กิญฺจิ **สรีรํ** อตฺตโน **อธกฺขกํ อุพฺภชาณุมณฺฑลํ** ยํ สรีรกํ, เตน สรีรเกน ฉุเปยฺย, **เตน** มนุสฺสปุริเสน ยถาปริจฺฉิเนฺน กาเย **ผุฏฺฐา** สาทิเยยฺย วา, สา ปาราชิกา สิยาติ โยชนาฯ

๑๙๗๑-๒. **‘‘คหิตํ อุพฺภชาณุนา’’**ติ อิมินา กปฺปรโต อุทฺธํ ปาราชิกเกฺขตฺตเมวาติ ที เปติฯ อตฺตโน ยถาวุตฺตปฺปกาเรน กาเยนาติ โยชนา, อตฺตโน ‘‘อธกฺขก’’นฺติอาทิวุตฺตปฺ ปกาเรน กาเยนาติ อโตฺถฯ ตถา อวสฺสุตาย อวสฺสุตสฺส **ปุริสสฺส** กายปฏิพทฺธํ ผุสนฺติยา ถุลฺ ลจฺจยํ โหติฯ อตฺตโน ยถาปริจฺฉินฺนกายปฏิพเทฺธน ตถา อวสฺสุตาย อวสฺสุตสฺส ปุริสสฺส กายํ ผุสนฺติยา ถุลฺลจฺจยํ โหติฯ

๑๙๗๓. อตฺตโน อวเสเสน กาเยน อวสฺสุตาย อวสฺสุตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส **กายํ** ผุสนฺติ ยา ถุลฺลจฺจยํ โหติฯ เอวํ อตฺตโน ปโยเค จ ปุริสสฺส ปโยเค จ ตสฺสา ภิกฺขุนิยาเยว ถุลฺลจฺจยํ โหตีติ โยชนาฯ

๑๙๗๔. ยกฺขเปตติรจฺฉานปณฺฑกานํ กายํ ‘‘อธกฺขกํ อุพฺภชาณุมณฺฑล’’นฺติ ยถาปริจฺ ฉินฺนํ ตเถว อตฺตโน กาเยน อุภโตอวสฺสเว สติ ผุสนฺติยา **อสฺสา** ภิกฺขุนิยา ถุลฺลจฺจยํ, ตเถว ยกฺขาทีนํ ปโยเคปิ ตสฺสาเยว ถุลฺลจฺจยํ โหตีติ โยชนาฯ

๑๙๗๕. **เอกโตวสฺสเว จาปี**ติ ภิกฺขุนิยา วเสน เอกโตอวสฺสเว จาปิฯ **ถุลฺลจฺจยมุทีริต**นฺติ ปาราชิกเกฺขตฺตภูเตน อตฺตโน กาเยน มนุสฺสปุริสสฺส กายํ ผุสนฺติยา ถุลฺลจฺจยํ **อฎฺฐกถายํ** (ปาจิ. อฎฺฐ. ๖๖๒) วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ **อวเสเส จ สพฺพตฺถา**ติ ยถาวุตฺตปาราชิกเกฺขตฺโต อวเสเส ถุลฺลจฺจยเกฺขเตฺต สพฺพตฺถ เอกโตอวสฺสเว สติ ทุกฺกฎํ โหตีติ อโตฺถฯ กายปฎิพเทฺธน กายปฎิพทฺธามสนาทีสุ สพฺพตฺถ อุภโตอวสฺสเว วา เอกโตอวสฺสเว วา ทุกฺกฎเมว โหติฯ

๑๙๗๖. **"อุพฺภกฺขกมโธชาณุมณฺฑล"**นฺติ **ยํ** อปาราชิกเกฺขตฺตํ อิธ ทสฺสิตํ, เอตฺถ เอกโตอวสฺสเว ทุกฺกฎํ โหติฯ กปฺปรสฺส จ เหฎฺฐาปิ **เอเตฺถว** อโธชาณุมณฺฑเล สงฺคหํ คตนฺติ โยชนาฯ

๑๙๗๗-๙. ภิกฺขุ ภิกฺขุนิยา สทฺธึ สเจ กายสํสคฺคํ **เกลายติ** เสวตีติ โยชนาฯ **ภิกฺขุนิยา นาโส สิยา**ติ สีลวินาโส ปาราชิกาปตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ **เคหเปม**นฺติ เอตฺถ "เคหสิตเปม"นฺติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน สิต-สทฺทโลโป, อโตฺถ ปนสฺส ภิกฺขุวิภเงฺค วุตฺตนโยวฯ

๑๙๘๐. **อวิเสเสนา**ติ "ภิกฺขุนิยา"ติ วา "ภิกฺขุสฺสา"ติ วา วิเสสํ อกตฺวาฯ

๑๙๘๑. **ยสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วาฯ **ยตฺถา**ติ ภิกฺขุนิยํ วา ภิกฺขุสฺมึ วาฯ **มโน สุทฺธ**นฺติ กายสํสคฺคาทิราครหิตํฯ **ตสฺส** ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา **ตตฺถ** ภิกฺขุนิยํ วา ภิกฺขุสฺมึ วา วิสเย **นโทสตา** อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ

๑๙๘๒. **ภินฺทิตฺวา**ติ สีลเภทํ กตฺวาฯ ภิกฺขุนิยา อปกตตฺตา อาห **"เนว โหติ ภิกฺขุนิทูสโก"**ติฯ

๑๙๘๓. **อถา**ติ วากฺยารเมฺภฯ **น โหตาปตฺติ ภิกฺขุโน**ติ เอตฺถ ภิกฺขุนีหิ กายสํสคฺคสงฺฆาทิเสสมาหฯ

๑๙๘๔. "เขเตฺต"ติ วกฺขมานํ "ผุฎฺฐา"ติ อิมินา โยเชตฺวา **"ปาราชิก"**นฺติอาทีหิ, "ถุลฺลจฺจยํ เขเตฺต"ติอาทีหิ จ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ "ปาราชิก"นฺติ วกฺขมานตฺตา **ผุฎฺฐา**ติ เอตฺถ "ปาราชิกเกฺขเตฺต"ติ เสโสฯ

๑๙๘๕. **ตถา**ติ นิจฺจลาปิ สาทิยติฯ **เขเตฺต**ติ ถุลฺลจฺจยาทีนํ เขเตฺตฯ กาเยน นิจฺจลายปิ จิเตฺตน สาทิยนฺติยา อาปตฺติ กสฺมา วุตฺตาติ อาห **"วุตฺตตฺตา...เป.... สตฺถุนา"**ติ , ภิกฺขุปาติโมเกฺข วิย "กายสํสคฺคํ สมาปเชฺชยฺยา"ติ อวตฺวา อิธ "กายสํสคฺคํ สาทิเยยฺยา"ติ วุตฺตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ

๑๙๘๖. **ตสฺสา** อาปตฺติยาฯ **กฺริยสมุฎฺฐาน**นฺติ กิริยาย สมุฎฺฐานํฯ **เอวํ สตี**ติ สาทิยนมเตฺตเนว อาปชฺชิตพฺพภาเว สติฯ **อิท**นฺติ "กิริยสมุฎฺฐาน"มิติวิธานํฯ **ตพฺพหุเลเนว นเยนา**ติ กิริยสมุฎฺฐานพาหุเลฺลน นเยน ขทิรวนาทิโวหาโร วิยาติ ทฎฺฐพฺพํฯ

๑๙๘๗. **ตสฺสา** ภิกฺขุนิยา **อสญฺจิจฺจ** วิรชฺฌิตฺวา อามสนฺติยา อนาปตฺติ, "อยํ ปุริโส"ติ วา "อิตฺถี"ติ วา **อชานิตฺวา** อามสนฺติยา อนาปตฺติ, ปุริสสฺส อามสเน สติ ผสฺสํ อสาทิยนฺติยา วา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

๑๙๘๘. **ขิตฺตจิตฺตายา**ติ ยกฺขุมฺมตฺตายฯ **อุมฺมตฺติกาย วา**ติ ปิตฺตโกเปน อุมฺมาท ปฺปตฺตายฯ อิทญฺจ ‘‘อสุจี’’ติ วา ‘‘จนฺทน’’นฺติ วา วิเสสตํ อชานนเมว ปมาณํฯ

อุพฺภชาณุมณฺฑลกถาวณฺณนาฯ

๑๙๘๙-๙๐. **‘‘ปาราชิกตฺตํ ชานนฺตี’’**ติ อิมินา อวเสสาปตฺตึ ชานิตฺวา ฉาเทนฺติยา ปาราชิกาภาวํ ทีเปติฯ **สลิเงค ตุ ฐิตายา**ติ ปพฺพชฺชาลิเงคเยว ฐิตายฯ อิติ ธุเร นิกฺขิตฺ ตมตฺตสฺมินฺติ โยชนาฯ **อิติ**-สโทฺท นิทสฺสเนฯ อิตราย ปุเพฺพเยว อาปนฺนตฺตา ตมเปกฺขิตฺวา **‘‘สา จา’’**ติ อาหฯ

๑๙๙๑. วุตฺตาวิสิฏฺฐํ สพฺพํ วินิจฺฉยํ สงฺคเหตุมาห **‘‘เสส’’**นฺติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ ทุฏฺฐุลฺลปฏิจฺฉาทเนฯ

วชฺชปฏิจฺฉาทิกถาวณฺณนาฯ

๑๙๙๒-๕. **สเงฺฆนา**ติ สมเคฺคน สเงฺฆนฯ **อุกฺขิตฺตโก**ติ อาปตฺติยา อทสฺสนาทีสุ อุกฺ ขิตฺตโกฯ **‘‘อุเกฺขปเน ฐิโต’’**ติ อิมินา อุเกฺขปนียกมฺมกตสฺส อโนสาริตภาวํ ทีเปติฯ ยา ทิฏฺฐิ เอตสฺสาติ **ยํทิฏฺฐิโก,** โส อุกฺขิตฺตโก ภิกฺขุ ยาย ทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต โหตีติ อธิปฺปาโย ฯ **‘‘ตสฺสา ทิฏฺฐิยา คหเณนา’’**ติ อิมินา อนุวตฺตปฺปกาโร ทสฺสิโตฯ ตํ อุกฺขิตฺตกํ ภิกฺขุนฺติ โย ชนาฯ สา ภิกฺขุนี **อญฺญาหิ** ภิกฺขุนีหิ วิสุมฺปิจ สงฺฆมเชฺฌปิ ‘‘เอโส โข อเยฺย ภิกฺขุ สมเคฺคน สเงฺฆน อุกฺขิโตฺต’’ติอาทินา (ปาจิ. ๖๖๙) นเยน ติกฺขตฺตุํ วุจฺจมานาติ โยชนาฯ ตํ วตฺถุํ อจชนฺ ตี คเหตฺวา ยทิ ตเถว ติฏฺฐตีติ โยชนาฯ เอตฺถ ‘‘ยาวตติยํ สมนุภาสิตพฺพา’’ติ เสโสฯ **ตสฺส กมฺมสฺส โอสาเน**ติ ตติยาย กมฺมวาจาย ยฺยการปฺปตฺตวเสน อสฺส สมนุภาสนกมฺมสฺส ปริโย สาเนฯ **อสากิยธีตรา**ติ อสากิยธีตา, ปจฺจเตฺต กรณวจนํฯ **‘‘ปุน อปฺปฏิสเนฺธยา’’**ติ อิมินา ปุน เตเนว จ อตฺตภาเวน ภิกฺขุนิภาเว ปฏิสนฺธาตุํ อนรหตา วุตฺตาฯ

๑๙๙๖. **ติกทุกฺกฏํ นิทฺทิฏฺฐ**นฺติ อธมฺมกเมฺม อธมฺมกมฺมสญฺญา, เวมติกา, ธมฺ มกมฺมสญฺญาติ เอตาสํ วเสน ติกทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ สมนุภาสเน วุตฺตา สมุฏฺฐานาทโย สเพฺพ อิธ วตฺตพฺพาติ โยชนาฯ

อุกฺขิตฺตานุวตฺติกกถาวณฺณนาฯ

๑๙๙๗. ‘‘หตฺถคฺคหณํ วา สาทิเยยฺยาติ หโตฺถ นาม กปฺปรํ อุปาทาย ยาว อคฺคนขาฯ เอตสฺส อสทฺธมฺมสฺส ปฏิเสวนตฺถาย อุพฺภกฺขกํ อโธชาณุมณฺฑลํ คหณํ สาทิยติ, อาปตฺติ ถุลฺ ลจฺจยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๖๗๖) วุตฺตตฺตา อาห **‘‘อปาราชิกเขตฺตสฺสา’’**ติอาทิฯ ‘‘ต’’นฺติ วกฺ ขมานตฺตา ‘‘ย’’นฺติ ลพฺภติฯ อปาราชิกเกฺขตฺตสฺส ยสฺส กสฺสจิ องฺคสฺส ยํ คหณํ, ตํ หตฺถคฺ คหณนฺติ ปวุจฺจตีติ โยชนาฯ หเตฺถ คหณํ **หตฺถคฺคหณํ**ฯ

๑๙๙๘. **ยสฺส กสฺสจี**ติ วุตฺตปฺปกาเรน ยสฺส กสฺสจิ จีวรสฺส ยํ คหณนฺติ โยชนาฯ

๑๙๙๙. อสทฺธมฺม-สเทฺทน เมถุนสฺสาปิ วุจฺจมานตฺตา ตโต วิเสเสตุมาห **‘‘กายสํสคฺค ...เป.... การณา’’**ติฯ ภิกฺขุนี กายสํสคฺคสงฺขาตสฺส อสทฺธมฺมสฺส การณา ปุริสสฺส หตฺถปาส สฺมึ ติเฏฺฐยฺย วาติ โยชนาฯ

๒๐๐๐. **ตโต**ติ ตสฺส อสทฺธมฺมสฺส การณาฯ **ตตฺถา**ติ หตฺถปาเสฯ **ปุริเสนา**ติ เอตฺถ ‘‘กต’’นฺติ เสโส, ‘‘สเงฺกต’’นฺติ อิมินา สมฺพนฺโธฯ ‘‘อาคมนํ อสฺสา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ อิเจฺฉยฺยา ติ วุเตฺตปิ น คมนิจฺฉามเตฺตน, อถ โข ภิกฺขุนิยา ปุริสสฺส หตฺถปาสํ, ปุริเสน จ ภิกฺขุนิยา หตฺถ ปาสํ โอกฺกนฺตกาเลเยว วตฺถุปูรณํ ทฏฺฐพฺพํฯ ยถาห ‘‘สเงฺกตํ วา คเจฺฉยฺยาติ เอตสฺส อสทฺ ธมฺมสฺส ปฏิเสวนตฺถาย ปุริเสน ‘อิตฺถนฺนามํ อาคจฺฉา’ติ วุตฺตา คจฺฉติ, ปเท ปเท อาปตฺติ ทุกฺ กฏสฺสฯ ปุริสสฺส หตฺถปาสํ โอกฺกนฺตมเตฺต อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๖๗๖) จ ‘‘ปุริ สสฺส อพฺภาคมนํ สาทิยติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ หตฺถปาสํ โอกฺกนฺตมเตฺต อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺ สา’’ติ (ปาจิ. ๖๗๖) จฯ เอตฺถ จ **อิตฺถนฺนามํ อาคจฺฉา**ติ อิตฺถนฺนามํ ฐานํ อาคจฺฉาติ อโตฺถฯ

๒๐๐๑. **ตทตฺถายา**ติ ตเสฺสว กายสํสคฺคสงฺขาตอสทฺธมฺมสฺส เสวนตฺถายฯ **ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐานญฺจา**ติ วตฺถาทินา เยน เกนจิ ปฏิจฺฉนฺนโอกาสํฯ ปุริสสฺส หตฺถปาเส ฐิตา ตทตฺถาย กายํ อุปสํหเรยฺย วาติ โยชนาฯ

๒๐๐๒. หตฺถคฺคหณาทีนํ วุตฺตปฺปการานํ อฏฺฐนฺนํ วตฺถูนํ ปูรเณน **‘‘อฏฺฐวตฺถุกา’’**ติ สงฺ ขาตา **อยํ** ภิกฺขุนี **วินฏฺฐา โหติ** สีลวินาเสน, ตโตเยว **อสฺสมณี โหติ** อภิกฺขุนี โหตีติ โย ชนาฯ

๒๐๐๓. **อนุโลเมน วา**ติ หตฺถคฺคหณาทิปฏิปาฏิยา วาฯ **ปฏิโลเมน วา**ติ ตพฺพิปริยโต ปฏิโลเมน วาฯ **เอกนฺตริกาย วา**ติ เอกเมกํ อนฺตริตฺวา ปุน ตสฺสาปิ กรณวเสน เอกนฺตริกาย วาฯ อนุโลเมน วา ปฏิโลเมน วา ตเถกนฺตริกาย วา อฏฺฐมํ วตฺถุํ ปริปูเรนฺตี จุตาติ โยชนาฯ

๒๐๐๔. เอตเทว อตฺถํ พฺยติเรกมุเขน สมเตฺถตุมาห **‘‘อถาทิโต’’**ติอาทิฯ **สตกฺขตฺตุมฺปี**ติ พหุกฺขตฺตุมฺปิฯ **สต**-สโทฺท เหตฺถ พหุ-สทฺทปริยาโยฯ ปาราชิกา เนว สิยาติ โยชนา, อิมิ นา ตํตํวตฺถุมูลกํ ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยํ อาปชฺชตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๐๐๕. ยา ปน อาปตฺติโย อาปนฺนา, เทเสตฺวา ตาหิ มุจฺจตีติ โยชนาฯ **ธุรนิเกฺขปนํ กตฺวา**ติ ‘‘น ปุเนวํ กริสฺสามี’’ติ ธุรํ นิกฺขิปิตฺวาฯ **เทสิตา คณนูปิกา**ติ เทสิตา เทสิตคณนเมว อุเปติ, ปาราชิกสฺส องฺคํ น โหตีติ อโตฺถฯ ตสฺมา ยา เอกํ อาปนฺนา, ธุรนิเกฺขปํ กตฺวา เทเสตฺ วา ปุน กิเลสวเสน อาปชฺชติ, ปุน เทเสติ, เอวํ อฏฺฐ วตฺถูนิ ปูเรนฺตีปิ ปาราชิกา น โหติฯ

๒๐๐๖. **สอุสฺสาหาย เทสิตา**ติ ปุน อาปชฺชเน อนิกฺขิตฺตธุราย ภิกฺขุนิยา เทสิตาปิ อา ปตฺติ เทสนาคณนํ น อุเปติฯ กึ โหตีติ อาห **‘‘เทสิตาปิ อเทสิตา’’**ติ, ตสฺมา ปาราชิกาปตฺติ ยา องฺคเมว โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

๒๐๐๘. **อยํ อโตฺถ**ติ ‘‘อสทฺธโมฺม นาม กายสํสโคฺค’’ติ อยํ อโตฺถฯ **อุทฺทิสิโต**ติ ปกาสิ โตฯ

๒๐๐๙. อยมโตฺถ เกน วจเนน อุทฺทิสิโตติ อาห **‘‘วิญฺญู...เป.... สาธกํ วจนํ อิท’’**นฺ ติฯ **อิทํ วจน**นฺติ ‘‘วิญฺญู ปฏิพโล กายสํสคฺคํ สมาปชฺชิตุ’’นฺติ (ปาจิ. ๖๗๖) อิทํ วจนํฯ **สาธกํ** ปมาณํฯ

อฏฺฐวตฺถุกกถาวณฺณนาฯ

๒๐๑๐. อวสฺสุตา, วชฺชปฏิจฺฉาทิกา, อุกฺขิตฺตานุวตฺติกา, อฏฺฐวตฺถุกาติ อิมา **จตโสฺส** ปาราชิกาปตฺติโย มเหสินา อสาธารณา ภิกฺขุนีนเมว ปญฺญตฺตาติ โยชนาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา

วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

ปาราชิกกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สงฺฆาทิเสสกถาวณฺณนา

๒๐๑๑. เอวํ ภิกฺขุนิวิภงฺเค อาคตํ ปาราชิกวินิจฺฉยํ วตฺวา อิทานิ ตทนนฺตรุทฺทิฏฺฐํ สงฺฆาทิเสสวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“ยา ปน ภิกฺขุนี”**ติอาทิฯ **อุสฺสยวาทา**ติ โกธุสฺสยมานุสฺสยวเสน วิวทมานาฯ ตโตเยว อฏฺฏํ กโรติ สีเลนาติ **อฏฺฏการี**ฯ เอตฺถ จ **“อฏฺฏ”**ติ โวหาริกวินิจฺฉโย วุจฺจติ, ยํ ปพฺพชิตา ‘‘อธิกรณ’’นฺติปิ วทนฺติฯ สพฺพตฺถ วตฺตเพฺพ มุขมสฺสา อตฺถีติ **มุขรี,** พหุภาณีติ อโตฺถฯ **เยน เกนจิ นเรน สทฺธิ**นฺติ ‘‘คหปตินา วา คหปติปุเตฺตน วา’’ติอาทินา (ปาจิ. ๖๗๙) ทสฺสิเตน เยน เกนจิ มนุเสฺสน สทฺธิํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ สาสเนฯ **กิรา**ติ ปทปูรเณ, อนุสฺสวเน วาฯ

๒๐๑๒. **สกฺขิํ วา**ติ ปจฺจกฺขโต ชานนกํ วาฯ อฏฺฏํ กาตุํ คจฺฉนฺติยา ปเท ปเท ตถา ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๒๐๑๓. **โวหาริเก**ติ วินิจฺฉยามเจฺจฯ

๒๐๑๔. **อนนฺตร**นฺติ ตสฺส วจนานนฺตรํฯ

๒๐๑๕. **อิตโร**ติ อฏฺฏการโกฯ **ปุพฺพสทิโสว วินิจฺฉโย**ติ ปฐมาโรจเน ทุกฺกฏํ, ทุติยาโรจเน ถุลฺลจฺจยนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๐๑๖. ‘‘ตว, มมาปิ จ กถํ ตฺวเมว อาโรเจหี’’ติ อิตเรน **วุตฺตา** ภิกฺขุนีติ โยชนาฯ **ยถากาม**นฺติ ตสฺสา จ อตฺตโน จ วจเน ยํ ปฐมํ วตฺตุมิจฺฉติ, ตํ อิจฺฉานุรูปํ อาโรเจตุฯ

๒๐๑๘-๙. อุภินฺนมฺปิ ยถา ตถา อาโรจิตกถํ สุตฺวาติ โยชนาฯ **ยถา ตถา**ติ ปุเพฺพ วุตฺตนเยน เกนจิ ปกาเรนฯ **เตหี**ติ โวหาริเกหิฯ **อเฏฺฏ ปน จ นิฎฺฐิเต**ติ อฏฺฏการเกสุ เอกสฺมิํ ปเกฺข ปราชิเตฯ ยถาห ‘‘ปราชิเต อฏฺฏการเก อเฏฺฏปริโยสานํ นาม โหตี’’ติฯ **อฏฺฏสฺส ปริโยสาเน**ติ เอตฺถ ‘‘ตสฺสา’’ติ เสโสฯ ตสฺส อฏฺฏสฺส ปริโยสาเนติ โยชนาฯ

๒๐๒๐-๒๓. อนาปตฺติวิสยํ ทเสฺสตุมาห **“ทูตํ วาปี”**ติอาทิฯ ปจฺจตฺถิกมนุเสฺสหิ ทูตํ วาปิ ปหิณิตฺวา สยมฺปิ วา อาคนฺตฺวา ยา ปน อากฑฺฒียตีติ โยชนาฯ **อเญฺญหี**ติ คามทารกาทีหิ อเญฺญหิฯ กิญฺจิ ปรํ อโนทิสฺสาติ โยชนาฯ อิมิสฺสา โอทิสฺส วุเตฺต เตหิ คหิตทเณฺฑ ตสฺสา จ คีวาติ สูจิตํ โหติฯ ยา รกฺขํ ยาจติ , **ตตฺถ** ตสฺมิํ รกฺขายาจเน ตสฺสา อนาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ อญฺญโต สุตฺวาติ โยชนาฯ **อุมฺมตฺติกาทีน**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน อาทิกมฺมิกา คหิตาฯ

สมุฎฺฐานํ กถิเนน ตุลฺยนฺติ โยชนาฯ เสสํ ทเสฺสตุมาห **“สกิริยํ อิท”**นฺติฯ **อิทํ** สิกฺขาปทํฯ กิริยาย สห วตฺตตีติ **สกิริยํ** อฏฺฏกรเณน อาปชฺชนโตฯ **“สมุฏฺฐาน”**นฺติ อิมินา จ สมุฏฺฐานาทิวินิจฺฉโย อุปลกฺขิโตติ ทฎฺฐโพฺพฯ

อฏฺฏการิกากถาวณฺณนาฯ

๒๐๒๔-๕. **ชานนฺตี**ติ ‘‘สามํ วา ชานาติ, อเญฺญ วา ตสฺสา อาโรเจนฺตี’’ติ (ปาจิ. ๖๘๔) วุตฺตนเยน ชานนฺตีฯ **โจริ**นฺติ ยาย ปญฺจมาสคฺฆนกโต ปฏฺฐาย ยํ กิญฺจิ ปรสนฺตกํ อวหริตํ, อยํ

โจรี นามฯ **วชฺฌํ วิทิต**นฺติ ‘‘เตน กมฺมุน วธารหา อย’’นฺติ เอวํ วิทิตํฯ **สงฺฆ**นฺติ ภิกฺขุนิสงฺฆํฯ **อนปโลเกตฺวา**ติ อนาปุจฺฉาฯ **ราชานํ วา**ติ รญฺญา อนุสาสิตพฺพฏฺฐาเน ตํ ราชานํ วาฯ ยถาห ‘‘ราชา นาม ยตฺถ ราชา อนุสาสติ, ราชา อปโลเกตโพฺพ’’ติฯ **คณเมว วา**ติ ‘‘ตฺเมฺหว ตตฺถ อนุสาสถา’’ติ ราชูหิ ทินฺนํ คามนิคมมลฺลคณาทิกํ คณํ วาฯ **มลฺลคณํ** นาม ปานียฏฺฐ ปนโปกฺขรณิขณนาทิปุญฺญกมฺมนิยุโตฺต ชนสมูโหฯ เอเตเนว เอวเมว ทินฺนคามวรา ปูคา จ เสนิโย จ สงฺคหิตาฯ **วุฏฺฐาเปยฺยา**ติ อุปสมฺปาเทยฺยฯ **กปฺป**นฺติ จ วกฺขมานลกฺขณํ กปฺปํฯ สา โจริวุฏฺฐาปนนฺติ สมฺพโนฺธฯ อุปชฺฌายา หุตฺวา ยา โจรึ อุปสมฺปาเทติ, สา ภิกฺขุนีติ อโตฺถฯ อุปชฺฌายสฺส ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏํฯ

๒๐๒๖. **ปญฺจมาสคฺฆน**นฺติ เอตฺถ ปญฺจมาสญฺจ ปญฺจมาสคฺฆนกญฺจ ปญฺจมาสคฺฆนนฺติ เอกเทสสรูเปกเสสนเยน ปญฺจมาสสฺสาปิ คหณํฯ **อติเรกคฺฆนํ วาปี**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

๒๐๒๗. ปพฺพชิตํ ปุพฺพํ ยาย สา **ปพฺพชิตปุพฺพา**ฯ วุตฺตปฺปการํ โจรกมฺมํ กตฺวาปิ ติตฺถายตนาทีสุ ยา ปฐมํ ปพฺพชิตาติ อโตฺถฯ

๒๐๒๘-๓๐. อิทานิ ปุพฺพปโยคทุกฺกฏาทิอาปตฺติวิภาคํ ทเสฺสตุมาห **‘‘วุฏฺฐาเปติ จ ยา โจริ’’**นฺติอาทิฯ อิธ ‘‘อุปชฺฌายา หุตฺวา’’ติ เสโสฯ อิทํ กปฺปํ ฐเปตฺวาติ โยชนาฯ **สีมํ สมฺมนฺนติ จา**ติ อภินวํ สีมํ สมฺมนฺนติ, พนฺธตีติ วุตฺตํ โหติฯ **อสฺสา**ติ ภเวยฺยฯ ‘‘ทุกฺกฏ’’นฺติ อิมินา จ ‘‘ถุลฺลจฺจยํ ทฺวย’’นฺติ อิมินา จ โยเชตพฺพํฯ

กมฺมเนฺตติ อุปสมฺปทกมฺมสฺส ปริโยสาเน, ตติยาย กมฺมวาจาย ยฺยการปฺปตฺตายาติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๐๓๑. **อชานนฺตี**ติ โจรึ อชานนฺตีฯ (อิทํ สิกฺขาปทํฯ)

๒๐๓๒. **โจริวุฏฺฐาปนํ นามา**ติ อิทํ สิกฺขาปทํ โจริวุฏฺฐาปนสมุฏฺฐานํ นามฯ **วาจจิตฺตโต**ติ ขณฺฑสีมํ อคนฺตฺวา กโรนฺติยา วาจาจิเตฺตหิฯ **กายวาจาทิโต เจวา**ติ คนฺตฺวา กโรนฺติยา กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติฯ ยถาห ‘‘เกนจิเทว กรณีเยน ปกฺกนฺตาสุ ภิกฺขุนีสุ อคนฺตฺวา ขณฺฑสีมํ วา นทึ วา ยถานิสินฺนฏฺฐาเนเยว อตฺตโน นิสฺสิตกปริสาย สทฺธึ วุฏฺฐาเปนฺติยา วาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, ขณฺฑสีมํ วา นทึ วา คนฺตฺวา วุฏฺฐาเปนฺติยา กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๘๓)ฯ **กฺริยากฺริย**นฺติ อนาปุจฺฉาวุฏฺฐาปนวเสน กิริยากิริยํฯ

โจริวุฏฺฐาปนกถาวณฺณนาฯ

๒๐๓๓-๔. **คามนฺตร**นฺติ อญฺญํ คามํฯ ยา เอกา สเจ คเจฺฉยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **นทีปาร**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ นทิยา ปารํ **นทีปารํฯ ‘‘เอกา วา’’**ติ อุปริปิ โยเชตพฺพํฯ **โอหีเยยฺยา**ติ วินา ภเวยฺยฯ อิธ ‘‘อรเญฺญ’’ติ เสโสฯ อรญฺญลกฺขณํ ‘‘อินฺทขีล’’อิจฺจาทินา วกฺขติฯ ‘‘เอกา วา รตฺตึ วิปฺปวเสยฺย, เอกา วา คณมฺหา โอหีเยยฺยา’’ติ สิกฺขาปทกฺกโม, เอวํ สเนฺตปิ คาถาพนฺธวเสน **‘‘รตฺตึ วิปฺปวเสยฺยา’’**ติ อเนฺต วุตฺตํ ฯ เตเนว วิภาควินิจฺฉเย เทสนารุฬฺหกฺกเมเนว ‘‘ปุเรรุโณทยาเยวา’’ติอาทึ วกฺขติฯ สา ปฐมาปตฺติกํ ครุกํ ธมฺมํ อาปนฺนา สิยาติ โยชนาฯ ปฐมํ อาปตฺติ เอตสฺสาติ **ปฐมาปตฺติโก,** วีติกฺกมกฺขเณเยว อาปชฺชิตโพฺพติ อโตฺถฯ

‘‘ครุกํ ธมฺม’’นฺติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **สกคามา นิกฺขมนฺติยา**ติ ภิกฺขุนิยา อตฺตโน วสนคามโต นิกฺขมนฺติยาฯ

๒๐๓๕. **ตโต** สกคามโตฯ

๒๐๓๖-๗. เอเกน ปทวาเรน อิตรสฺส คามสฺส ปริเกฺขเป อติกฺกเนฺต, อุปจาโรกฺกเม วา ถุลฺลจฺจยนฺติ โยชนาฯ **อติกฺกเนฺต โอกฺกเนฺต**ติ เอตฺถ ‘‘ปริเกฺขเป อุปจาเร’’ติ อธิการโต ลพฺภติฯ

๒๐๓๘-๙. **นิกฺขมิตฺวา**ติ อตฺตโน ปวิฏฺฐคามโต นิกฺขมิตฺวาฯ **อยเมว นโย**ติ ‘‘เอเกน ปทวาเรน ถุลฺลจฺจยํ, ทุติเยน ครุกาปตฺตี’’ติ อยํ นโยฯ

วติจฺฉิเทฺทน วา ขณฺฑปาการเรน วาติ โยชนาฯ **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘ปาการเรนา’’ติ เอตฺถาปิ **วา**-สทฺทสฺส สมฺพนฺธนียตํ ทเสฺสติฯ ‘‘ภิกฺขุวิหารสฺส ภูมิ ตาสมกปฺปิยา’’ติ วกฺขมานตฺตา **วิหารสฺส ภูมิ**นฺติ ภิกฺขุนิวิหารภูมิ คหิตาฯ **‘‘กปฺปิยนฺติ ปวิฏฺฐตฺตา’’**ติ อิมินา วกฺขมานสฺส การณํ ทเสฺสติฯ **โกจิ โทโส**ติ ถุลฺลจฺจยสงฺฆาทิเสโส วุจฺจมาโน โย โกจิ โทโสฯ

๒๐๔๐. **ตาส**นฺติ ภิกฺขุนีนํฯ **‘‘อกปฺปิยา’’**ติ อิมินา ตตฺถาปิ ปวิฏฺฐาย คามนฺตรปจฺจยา อาปตฺติสมฺภวมาหฯ

๒๐๔๑. ‘‘ปฐมํ ปาทํ อติกฺกาเมนฺติยา’’ติ (ปาจิ. ๖๙๒) วุตฺตตฺตา **‘‘หตฺถิ...เป.... อนาปตฺติ สิยาปตฺติ, ปทสา คมเน ปนา’’**ติ วุตฺตํฯ

๒๐๔๒. **‘‘ยํ กิญฺจิ...เป.... อาปตฺติ ปวิสนฺติยา’’**ติ วุตฺตเสฺสวตฺถสฺส อุปสํหารตฺตา น ปุนรุตฺติโทโสฯ

๒๐๔๓-๔. **ลกฺขเณนุปปนฺนายา**ติ ‘‘นที นาม ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ยตฺถ กตฺถจิ อุตฺตรนฺติยา ภิกฺขุนิยา อนฺตรวาสโก เตมิยตี’’ติ (ปาจิ. ๖๙๒) วุตฺตลกฺขเณน สมนฺนาคตาย นทิยาฯ ยา ปารํ ตีรํ คจฺฉตีติ โยชนาฯ

ปฐมํ ปาทํ อุทฺธริตฺวาน ตีเร ฐเปนฺติยาติ ‘‘อิทานิ ปทวาเรน อติกฺกมตี’’ติ วตฺตพฺพกาเล ปฐมํ ปาทํ อุกฺขิปิตฺวา ปรตีเร ฐเปนฺติยาฯ ‘‘ทุติยปาทุทฺธาเร สงฺฆาทิเสโส’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๙๒) **อฏฺฐกถา**วจนโต **‘‘อติกฺกเม’’**ติ อิมินา อุทฺธาโร คหิโตฯ

๒๐๔๕. **อนฺตรนทิย**นฺติ นทิเวมเชฺฌฯ **ภณฺฑิตฺวา**ติ กลหํ กตฺวาฯ **โอริมํ ตีร**นฺติ อาคตทิสาย ตีรํฯ ตถา ปฐเม ถุลฺลจฺจยํ , ทุติเย ครุ โหตีติ อโตฺถฯ อิมินา สกเลน วจเนน ‘‘อิตริสฺสา ปน อยํ ปกฺกนฺตฏฺฐาเน ฐิตา โหติ, ตสฺมา ปรตีรํ คจฺฉนฺติยาปิ อนาปตฺตี’’ติ **อฏฺฐกถาปิ** อุลฺลิงฺคิตาฯ

๒๐๔๖. **รชฺชุยา**ติ วลฺลิอาทิกาย ยาย กายจิ รชฺชุยาฯ

๒๐๔๗. **ปิวิตุ**นฺติ เอตฺถ ‘‘ปานีย’’นฺติ ปกรณโต ลพฺภติฯ อวุตฺตสมุจฺจยเตฺถน **อปิ**-สเทฺทน ภณฺฑโธวนาทิํ สงฺคณฺหาติฯ **อถา**ติ วากฺยารมฺภ นิปาโตฯ ‘‘นหานาทิกิจฺจํ สมฺปาเทตฺวา โอริมเมว ตีรํ อาคมิสฺสามี’’ติ อาลยสฺส วิชฺชมานตฺตา อาห **‘‘วฏฺฏตี’’**ติฯ

๒๐๔๘. ปทสานทึ่ โอตริตฺวานาติ โยชนาฯ เสตุํ อาโรหิตฺวา ตถา ปทสา อุตฺตรนฺติยา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

๒๐๔๙. **คนฺตฺวานา**ติ เอตฺถ ''นทิ''นฺติ เสโสฯ อุตฺตรณกาเล ปทสา ยาตีติ โยชนาฯ

๒๐๕๐. **เวเคนา**ติ เอเกเนว เวเคน, อนฺตรา อนิวตฺติตฺวาติ อโตฺถฯ

๒๐๕๑. **''นิสีทิตฺวา''**ติ อิทํ ''ขเนฺธ วา''ติอาทีหิปิ โยเชตพฺพํฯ ขนฺธาทโย เจตฺถ สภาคานเมว คเหตพฺพาฯ **หตฺถสงฺฆาตเน วา**ติ อุโภหิ พทฺธหตฺถวลเย วาฯ

๒๐๕๒-๓. **ปาส**นฺติ หตฺถปาสํฯ **''อาโภคํ วินา''**ติ อิมินา ''คมิสฺสามี''ติ อาโภเค กเต อชานนฺติยา อรุเณ อุฎฺฐิเตปิ อนาปตฺตีติ ทีปิตํ โหติฯ ยถาห ''สเจ สชฺฌายํ วา สวนํ วา อญฺญํ วา กิญฺจิ กมฺมํ กุรุมานา 'ปุเรอรุเณเยว ทุติยิกาย สนฺติกํ คมิสฺสามี'ติ อาโภคํ กโรติ, อชานนฺติยา เอว จสฺสา อรุโณ อุคฺคจฺฉติ, อนาปตฺตี''ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๖๙๒)ฯ นานาคเพฺภวตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทเสฺสตุมาห **''เอกคเพฺภปิ วา''**ติฯ เอกคเพฺภปิ วา ทุติยิกาย หตฺถปาสํ อติกฺกมฺม อรุณํ อุฎฺฐเปนฺติยา ภิกฺขุนิยา อาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

๒๐๕๔. **ทุติยาปาส**นฺติ ทุติยิกาย หตฺถปาสํฯ ''คมิสฺสามี''ติ อาโภคํ กตฺวา คจฺฉนฺติยา สเจ อรุณํ อุฎฺฐติ, น โทโสติ โยชนาฯ

๒๐๕๕-๖. อญฺญตฺถ ปญฺจธนุสติกสฺส (ปารา. ๖๕๔) ปจฺฉิมสฺส อารญฺญกเสนาสนสฺส วุตฺตตฺตา ตโต นิวเตฺตตุมาห **''อินฺทขีลมติกฺกมฺมา''**ติอาทิฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ **ทีปิต**นฺติ **อฎฺฐกถาย** ''อรเญฺญติ เอตฺถ นิกฺขมิตฺวา พหิ อินฺทขีลา สพฺพเมตํ อรญฺญ''นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๖๙๒) เอวํ วุตฺตลกฺขณเมว **อรญฺญํ** ทสฺสิตนฺติ อโตฺถฯ

ทุติยิกาย ทสฺสนูปจารํ วิชหนฺติยา ตสฺสาติ โยชนาฯ **''ชหิเต''**ติ อิทํ อเปกฺขิตฺวา ''อุปจาเร''ติ วิภตฺติวิปริณาโม กาตโพฺพฯ

๒๐๕๗. **สาณิปาการปาการตรุอนฺตริเต** ฐาเน อสติ ทสฺสนูปจาเร สติปิ สวนูปจาเร อาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

๒๐๕๘-๖๐. **เอตฺถ กถ**นฺติ ยตฺถ ทูเรปิ ทสฺสนํ โหติ, เอวรูเป อโชฺฌกาเส อาปตฺตินิยโม กถํ กาตโพฺพติ อโตฺถฯ อเนเกสุ ฐาเนสุ ''สวนูปจาราติกฺกเม''ติ วุจฺจมานตฺตา ตตฺถ ลกฺขณํ ฐเปตุมาห **''มคฺค…เป…. เอวรูปเก''**ติฯ เอตฺถ ''ฐาเน''ติ เสโสฯ **กูชนฺติยา**ติ ยถา วณฺณววตฺถานํ น โหติ, เอวํ อพฺยตฺตสทฺทํ กโรนฺติยาฯ

เอวรูปเก ฐาเน ธมฺมสฺสวนาโรจเน วิย จ มคฺคมูฬฺหสฺส สเทฺทน วิย จ ''อเยฺย''ติ กูชนฺติยา ตสฺสา สทฺทสฺส สวนาติกฺกเม ภิกฺขุนิยา ครุกา อาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ **''ภิกฺขุนิยา ครุกา โหตี''**ติ อิทํ ''ทุติยิกํ น ปาปุณิสฺสามี''ติ นิรุสฺสาหวเสน เวทิตพฺพํฯ เตเนว วกฺขติ ''โอหียิตฺวาถ คจฺฉนฺตี''ติอาทิฯ **เอตฺถา**ติ ''คณมฺหา โอหีเยยฺยา''ติ อิมสฺมึฯ

๒๐๖๑. อถ คจฺฉนฺตี โอหียิตฺวาติ โยชนาฯ ''อิทานิ อหํ ปาปุณิสฺสามิ'' อิติ เอวํ สอุสฺสาหา อนุพนฺธติ, วฎฺฎติ, ทุติโยปจาราติกฺกเมปิ อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๐๖๒. ‘‘คจฺฉตุ อยํ’’ อิติ อุสฺสาหสฺสเจฺฉทํ กตฺวา โอหีนา เจ, ตสฺสา อาปตฺตีติ อชฺฌา หารโยชนาฯ

๒๐๖๓. **อิตราปี**ติ คนฺตุํ สมตฺถาปีฯ **โอหียตุ อยนฺติ จา**ติ นิรุสฺสาหปฺปกาโร สนฺทสฺสิโตฯ วุตฺตตฺถเมว สมตฺถยิตุมาห **‘‘สอุสฺสาหา น โหติ เจ’’**ติฯ

๒๐๖๔-๕. ปุริมา เอกกํ มคฺคํ ยาตีติ โยชนาฯ เอกเมว **เอกกํฯ ตสฺมา**ติ ยสฺมา เอกิสฺสา อิตรา ปกฺกนฺตฏฺฐาเน ติฏฺฐติ, ตสฺมาฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ คณมฺหาโอหียเนฯ **ปิ**-สโทฺท เอวการ โตฺถฯ อนาปตฺติ เอว ปกาสิตาติ โยชนาฯ

๒๐๖๖-๗. **คามนฺตรคตายา**ติ คามสีมคตายฯ ‘‘นทิยา’’ติ อิมินา สมฺพนฺโธฯ **อาปตฺติ โยจตโสฺสปี**ติ รตฺติวิปฺปวาส คามนฺตรคมน นทิปารคมน คณมฺหาโอหียน สงฺขาตา จตโสฺส สงฺฆาทิเสสาปตฺติโยฯ คณมฺหาโอหียนมูลกาปตฺติยา คามโต พหิ อาปชฺชิตพฺพเตฺตปิ คา มนฺตโรกฺกมนมูลกาปตฺติยา อโนฺตคาเม อาปชฺชิตพฺพเตฺตปิ **เอกกฺขเณ**ติ คามูปจารํ สนฺธา ยาหฯ

๒๐๖๘-๙. ยา สทฺธึ ยาตา ทุติยิกา, สา จ ปกฺกนฺตา วา สเจ โหติ, วิพฺภนฺตา วา โหติ, เปตานํ โลกํ ยาตา วา โหติ, กาลกตา วา โหตีติ อธิปฺปาโย, ปกฺขสงฺกนฺตา วา โหติ, ติตฺถาย ตนสงฺกนฺตา วา โหตีติ อธิปฺปาโย, นฏฺฐา วา โหติ, ปาราชิกาปนฺนา วา โหตีติ อธิปฺปาโยฯ เอวรูเป กาเล คามนฺตโรกฺกมนาทีนิ…เป…. อนาปตฺตีติ ญาตพฺพนฺติ โยชนาฯ อุมฺมตฺติกายปิ เอวํ จตฺตาริปิ กโรนฺติยา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

๒๐๗๐. **‘‘อคามเก อรเญฺญ’’**ติ อิทํ คามาภาเวน วุตฺตํ, น วิญฺฌาฏวิสทิสตายฯ

๒๐๗๑. คามภาวโต นทิปารคมนคณมฺหาโอหียนาปตฺติ น สมฺภวติ, ตสฺสาปิ สกคามตฺ ตา คามนฺตรคมนมูลิกาปตฺติ จ ทิวสภาคตฺตา รตฺติวิปฺปวาสมูลิกาปตฺติ จ น สมฺภวตีติ อาห **‘‘สกคาเม…เป…. น วิชฺชเร’’**ติฯ **ยถากาม**นฺติ ยถิจฺฉิตํ, ทุติยิกาย อสนฺติยาปีติ อโตฺถฯ

๒๐๗๒. สมุฏฺฐานาทโย ปฐมนฺติมวตฺถุนา ตุลฺยาติ โยชนาฯ

คามนฺตรคมนกถาวณฺณนาฯ

๒๐๗๓. **สีมาสมฺมุติยา เจวา**ติ ‘‘สมเคฺคน สเงฺฆน ธเมฺมน วินเยน อุกฺขิตฺตํ ภิกฺขุนึ กา รกสงฺฆํ อนาปุจฺฉา ตเสฺสว การกสงฺฆสฺส ฉนฺทํ อชานิตฺวา โอสาเรสฺสามี’’ติ นวสีมาสมฺ มนฺนเน จฯ ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิ ทุเว ถุลฺลจฺจยา โหนฺตีติ โยชนาฯ

๒๐๗๔. **กมฺมสฺส ปริโยสาเน**ติ โอสารณกมฺมสฺส อวสาเนฯ **ติกสงฺฆาทิเสส**นฺติ ‘‘ธมฺ มกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญา โอสาเรติ, อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสฯ ธมฺมกเมฺม เวมติกา, ธมฺมกเมฺม อธมฺมกมฺมสญฺญา โอสาเรติ, อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๖๙๗) ติกสงฺฆาทิเสสํ วุตฺตํฯ **กมฺม**นฺติ จ อุเกฺขปนียกมฺมํฯ **อธเมฺม ติกทุกฺกฏ**นฺติ ‘‘อธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญา โอ สาเรติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อธมฺมกเมฺม เวมติกา, อธมฺมกมฺมสญฺญา โอสาเรติ, อาปตฺติ ทุกฺ กฏสฺสา’’ติ ติกทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ

๒๐๗๕. **คณสฺสา**ติ ตเสฺสว การกคณสฺส฿ **วเตฺต วา ปน วตฺตนฺติ**นฺติ เตจตฺตาลีสปฺปเภเท เนตฺตารวเตฺต วตฺตมานํ฿ เตจตฺตาลีสปฺปเภทํ ปน **วตฺตกฺขนฺธเก** (จูฬว. ๓๗๖) อาวิ ภวิสฺสติ฿ **เนตฺตารวเตฺต**ติ กมฺมโต นิตฺถรณสฺส เหตุภูเต วเตฺต฿

๒๐๗๗. โอสารณํ **กฺริยํ**฿ อนาปุจฺฉนํ **อกฺริยํ**฿

จตุตฺถํ฿

๒๐๗๘-๙. **อวสฺสุตา**ติ เมถุนราเคน ตินฺตา฿ เอวมุปริปิ฿ **"มนุสฺสปุคฺคลสฺสา"**ติ อิมินา ยกฺขาทีนํ ปฏิเกฺขโป฿ "อุทเก…เป…. ทุกฺกฏ"นฺติ วกฺขมานตฺตา **อามิส**นฺติ อญฺญตฺร ทนฺตโปนา อโชฺฌหรณียสฺส คหณํ฿ **ปโยคโต**ติ ปโยคคณนาย฿

๒๐๘๐. **เอกโตวสฺสุเต**ติ ปุมิตฺถิยา สามเญฺญน ปุลฺลิงฺคนิเทฺทโส฿ กถเมตํ วิญฺญายตีติ? "เอกโตอวสฺสุเตติ เอตฺถ ภิกฺขุนิยา อวสฺสุตภาโว ทฏฺฐโพฺพติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํ฿ มหาอฏฺฐกถายํ ปเนตํ น วุตฺตํ, ตํ ปาฬิยา สเมตี"ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๗๐๑) วุตฺตตฺตา วิญฺญายติ฿ เอตฺถ จ **เอตํ น วุตฺต**นฺติ "ภิกฺขุนิยา อวสฺสุตภาโว ทฏฺฐโพฺพ"ติ เอตํ นิยมนํ น วุตฺตํ฿ **ต**นฺติ ตํ นิยเมตฺวา อวจนํ฿ **ปาฬิยา สเมตี**ติ "เอกโตอวสฺสุเต"ติ (ปาจิ. ๗๐๑-๗๐๒) อวิเสเสตฺวา วุตฺตปาฬิยา, "อนวสฺสุโตติ ชานนฺตี ปฏิคฺคณฺหาตี"ติ (ปาจิ. ๗๐๓) อิมาย จ ปาฬิยา สเมติ฿ ยทิ หิ ปุคฺคลสฺส อวสฺสุตภาโว นปฺปมาณํ, กึ "อนวสฺสุโตติ ชานนฺตี"ติ อิมินา วจเนน฿ "อนาปตฺติ อุโภ อนวสฺสุตา โหนฺติ, อนวสฺสุตา ปฏิคฺคณฺหาตี"ติ เอตฺตกเมว วตฺตพฺพํ สิยา฿ **อโชฺฌหารปโยเคสุ** พหูสุ **ถุลฺลจฺจยจโย** ถุลฺลจฺจยานํ สมูโห สิยา, ปโยคคณนาย พหูนิ ถุลฺลจฺจยานิ โหนฺตีติ อธิปฺปาโย฿

๒๐๘๑. สมฺภเว, พฺยภิจาเร จ วิเสสนํ สาตฺถกํ ภวตีติ **"มนุสฺสวิคฺคหาน"**นฺติ อิทํ วิเสสนํ ยกฺขเปตติรจฺฉานปเทหิ โยเชตพฺพํ฿ อุภโตอวสฺสุเต สติ มนุสฺสวิคฺคหานํ ยกฺขเปตติรจฺฉานานํ หตฺถโต จ ปณฺฑกานํ หตฺถโต จ ตถาติ โยชนา฿ **ตถา**-สเทฺทเนตฺถ "ยํ กิญฺจิ อามิสํ ปฏิคฺคณฺหาติ, ทุกฺกฏํ฿ อโชฺฌหารปโยเคสุ ถุลฺลจฺจยจโย สิยา"ติ ยถาวุตฺตมติทิสติ฿

๒๐๘๒. **เอตฺถา**ติ อิเมสุ ยกฺขาทีสุ฿ เอกโตอวสฺสุเต สติ อามิสํ ปฏิคฺคณฺหนฺติยา ทุกฺกฏํ฿ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ มนุสฺสามนุเสฺสสุ เอกโต, อุภโต วา อนวสฺสุเตสุ฿ **อุทเก ทนฺตกฏฺฐเก**ติ อุทกสฺส, ทนฺตกฏฺฐสฺส จ คหเณ฿ **ปริโภเค จา**ติ ปฏิคฺคหเณ เจว ปริโภเค จ฿

๒๐๘๓-๔. **อุภยาวสฺสุตาภาเว**ติ ภิกฺขุนิยา, ปุคฺคลสฺส จ อุภินฺนํ อวสฺสุตเตฺต อสติ ยทิ อามิสํ ปฏิคฺคณฺหาติ , น โทโสติ โยชนา฿ **อยํ** ปุริสปุคฺคโล฿ **น จ อวสฺสุโต**ติ เนว อวสฺสุโตติ ญตฺวา฿ ยา ปน อามิสํ ปฏิคฺคณฺหาติ, ตสฺสา จ อุมฺมตฺติกาทีนญฺจ อนาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนา฿ "ยา คณฺหาติ, ตสฺสา อนาปตฺตี"ติ วุเตฺตปิ ปริภุญฺชนฺติยาว อนาปตฺติภาโว ทฏฺฐโพฺพ฿

ปญฺจมํ฿

๒๐๘๕. **อุโยฺยชเน**ติ "กึ เต อเยฺย เอโส ปุริสปุคฺคโล กริสฺสติ อวสฺสุโต วา อนวสฺสุโต วา, ยโต ตฺวํ อนวสฺสุตา, อิงฺฆ อเยฺย ยํ เต เอโส ปุริสปุคฺคโล เทติ ขาทนียํ วา โภชนียํ วา, ตํ ตฺวํ สหตฺถา ปฏิคฺคเหตฺวา ขาท วา ภุญฺช วา"ติ (ปาจิ. ๗๐๕) วุตฺตนเยน นิโยชเน฿ **เอกิสฺสา**ติ อุโยฺยชิกาย฿ **อิตริสฺสา**ติ อุโยฺยชิตาย฿ **ปฏิคฺคเห**ติ อวสฺสุตสฺส หตฺถโต อามิสปฏิคฺคห

เณฯ **ทุกฺกฏานิ จา**ติ อุโยฺยชิกาย ทุกฺกฏานิฯ **โภเคสู**ติ อุโยฺยชิตาย ตถา ปฏิคฺคหิตสฺส อามิสสฺส ปริโภเคสุฯ **ถุลฺลจฺจยคโณ สิยา**ติ อุโยฺยชิกาย ถุลฺลจฺจยสมูโห สิยาติ อโตฺถฯ

๒๐๘๖-๗. **โภชนสฺสาวสานสฺมิ**นฺติ อุโยฺยชิตาย โภชนปริยเนฺตฯ **สงฺฆาทิเสสตา**ติ อุโยฺยชิกาย สงฺฆาทิเสสาปตฺติ โหติฯ

ยกฺขาทีนนฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน เปตปณฺฑกติรจฺฉานคตา คหิตาฯ **ตเถว ปุริสสฺส จา**ติ อวสฺสุตสฺส มนุสฺสปุริสสฺสฯ ‘‘คหเณ อุโยฺยชเน’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **คหเณ**ติ อุโยฺยชิตาย คหเณฯ **อุโยฺยชเน**ติ อุโยฺยชิกาย อตฺตโน อุโยฺยชเนฯ **เตส**นฺติ อุทกทนฺตโปนานํฯ **ปริโภเค**ติ อุโยฺยชิตาย ปริภุญฺชเนฯ **ทุกฺกฏํ ปริกิตฺติต**นฺติ อุโยฺยชิกาย ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ

๒๐๘๘. **เสสสฺสา**ติ อุทกทนฺตโปนโต อญฺญสฺส ปริภุญฺชิตพฺพามิสสฺสฯ ‘‘**คหณุโยฺยชเน**’’ติอาทิ วุตฺตนยเมวฯ

๒๐๘๙-๙๐. **ยา ปน** ภิกฺขุนี ‘‘อนวสฺสุโต’’ติ ญตฺวา อุโยฺยเชติ, ‘‘กุปิตา วา น ปฏิคฺคณฺหตี’’ติ อุโยฺยเชติ, ‘‘กุลานุทฺทยตา วาปิ น ปฏิคฺคณฺหตี’’ติ อุโยฺยเชติ, ตสฺสา จ อุมฺมตฺติกาทีนญฺจ อนาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ ยถาห ‘‘อนาปตฺติ ‘อนวสฺสุโต’ติ ชานนฺตี อุโยฺยเชติ, ‘กุปิตา น ปฏิคฺคณฺหตี’ติ อุโยฺยเชติ, ‘กุลานุทฺทยตาย น ปฏิคฺคณฺหตี’ติ อุโยฺยเชตี’’ติอาทิ (ปาจิ. ๗๐๘)ฯ

ฉฏฺฐํฯ

๒๐๙๑. **สตฺตม**นฺติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี กุปิตา อนตฺตมนา เอวํ วเทยฺย พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติ อาทินยปฺปวตฺตํ (ปาจิ. ๗๑๐) สตฺตมสิกฺขาปทญฺจฯ **อฏฺฐม**นฺติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี กิสฺมิญฺจิเทว อธิกรเณ ปจฺจากตา’’ติอาทินยปฺปวตฺตํ (ปาจิ. ๗๑๖) อฏฺฐมสิกฺขาปทญฺจฯ

สตฺตมฏฺฐมานิฯ

๒๐๙๒. **นวเม**ติ ‘‘ภิกฺขุนิโย ปเนว สํสฏฺฐา วิหรนฺตี’’ติอาทิสิกฺขาปเท (ปาจิ. ๗๒๒) จฯ **ทสเม**ติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี เอวํ วเทยฺย สํสฏฺฐาว อเยฺย ตุเมฺห วิหรถ, มา ตุเมฺห นานา วิหริตฺถา’’ติอาทิสิกฺขาปเท (ปาจิ. ๗๒๘) จฯ

นวมทสมานิฯ

๒๐๙๓. เตน มหาวิภงฺคาคเตน **ทุฏฺฐโทสทฺวเยน** จ ตเตฺถว อาคเตน เตน สญฺจริตฺตสิกฺขาปเทน จาติ อิเมหิ ตีหิ สทฺธึ อิธาคตานิ ฉ สิกฺขาปทานีติ เอวํ นว ปฐมาปตฺติกา ฯ **อิโต** ภิกฺขุนิวิภงฺคโต **จตฺตาริ** ยาวตติยกานิ **ตโต** มหาวิภงฺคโต **จตฺตาริ** ยาวตติยกานีติ เอวํ **อฏฺฐ** ยาวตติยกานิ, ปุริมานิ นว จาติ สตฺตรส สงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทานิ มยา เจตฺถ ทสฺสิตานีติ อธิปฺปาโยฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

สงฺฆาทิเสสกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิสฺสคฺคิยกถาวณฺณนา

๒๐๙๔-๕. เอวํ สตฺตรสสงฺฆาทิเสเส ทเสฺสตฺวา อิทานิ ตทนนฺตรานิ นิสฺสคฺคิยานิ ทเสฺสตุมาห **“อธิฏฺฐานุปคํ ปตฺต”**นฺติอาทิฯ **“อธิฏฺฐานุปคํ ปตฺต”**นฺติ อิมินา ปเทน เกนจิ การเณน อนธิฏฺฐานุปเค ปเตฺต อนาปตฺติภาวํ ทีเปติฯ ‘‘ตสฺสา’’ติ ต-สทฺทาเปกฺขาย **ภิกฺขุนี**ติ เอตฺถ ‘‘ยา’’ติ ลพฺภติฯ **ปตฺตสนฺนิธิการณา**ติ อนธิฏฺฐาย, อวิกเปฺปตฺวา เอกรตฺตมฺปิ ปตฺตสฺส นิกฺขิตฺตการณาฯ

๒๐๙๖. **อิธ** อิมสฺมึ สิกฺขาปเท เสโส สโพฺพ วินิจฺฉโย กถามโคฺคติ โยชนา, อวเสสสพฺพวินิจฺฉยกถามโคฺคติ อโตฺถฯ **ปตฺตสิกฺขาปเท**ติ มหาวิภงฺคปฐมปตฺตสิกฺขาปเทฯ

๒๐๙๗. วิเสโสว **วิเสสตา**ฯ

ปฐมํฯ

๒๐๙๘. **อกาเล**ติ ‘‘อนตฺถตกถิเน วิหาเร เอกาทส มาสา, อตฺถตกถิเน วิหาเร สตฺต มาสา’’ติ (ปาจิ. ๗๔๐ อตฺถโต สมานํ) เอวํ วุเตฺต อกาเลฯ วิกปฺปนฺตรํ ทเสฺสตุมาห **“ทินฺนํ กาเลปิ เกนจี”**ติอาทิฯ วุตฺตวิปริยาเยน กาลนิยโม เวทิตโพฺพฯ เกนจิ อกาเล ยํ จีวรํ ทินฺนํ, กาเลปิ ยํ จีวรํ อาทิสฺส ทินฺนํ, ตํ อกาลจีวรํ นามาติ โยชนาฯ อาทิสฺส ทานปฺปการํ ทเสฺสตุมาห **“สมฺปตฺตา ภาเชนฺตู”**ติฯ **นิยามิต**นฺติ ‘‘สมฺปตฺตา ภาเชนฺตู’’ติ เอวํ วตฺวา ทินฺนญฺจ ‘‘อิทํ คณสฺส, อิทํ ตุยฺหํ ทมฺมี’’ติ วตฺวา วา ทาตุกามตาย ปาทมูเล ฐเปตฺวา วา ทินฺนญฺจ อาทิสฺส ทินฺนํ นามาติ อโตฺถฯ ยถาห ‘‘สมฺปตฺตา ภาเชนฺตู’ติ วตฺวา วา ‘อิทํ คณสฺส, อิทํ ตุมฺหากํ ทมฺมี’ติ วตฺวา วา ทาตุกมฺยตาย ปาทมูเล ฐเปตฺวา วา ทินฺนมฺปิ อาทิสฺส ทินฺนํ นาม โหตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๗๔๐)ฯ

๒๐๙๙. **อกาลจีวร**นฺติ วุตฺตปฺปการํ อกาลจีวรํฯ

๒๑๐๐. **อตฺตนา ปฏิลทฺธ**นฺติ ตโต ยํ จีวรํ อตฺตนา วสฺสเคฺคน ปฏิลทฺธํฯ นิสฺสชฺชิตฺวา ปฏิลทฺธกาเล กตฺตพฺพวิธึ ทเสฺสตุมาห **“ลภิตฺวา...เป.... นิโยชเย”**ติฯ **ยถาทาเน นิโยชเย**ติ ยถา ทายเกน ทินฺนํ, ตถา อุปเนตพฺพํ, อกาลจีวรปเกฺขเยว ฐเปตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๑๐๑. **ตสฺสา**ติ ‘‘ยถาทาเน นิโยชเย’’ติ วจนสฺสฯ วินยกมฺมํ กตฺวา ปฏิลทฺธมฺปิ ตํ ปุน เสวิตุํ น จ วฏฺฏตีติ อยมธิปฺปาโยติ โยชนาฯ

๒๑๐๒. กาลจีวเร อกาลวตฺถสญฺญาย ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **อุภยตฺถปี**ติ อกาลจีวเรปิ กาลจีวเรปิฯ เวมติกาย ตถา ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๒๑๐๓. **อุภยตฺถปิ จีวเร** กาลจีวเร จ อกาลจีวเร จาติ อุภยจีวเรปิ กาลจีวรสญฺญาย ภาชาเปนฺติยา นโทโสติ โยชนาฯ สจิตฺตกสมุฏฺฐานตฺตยํ สนฺธายาห **“ติสมุฏฺฐานตา”**ติฯ

ทุติยํฯ

๒๑๐๔. **สเจ สยํ อจฺฉินฺทติ** อญฺญาย ภิกฺขุนิยา สทฺธึ จีวรํ ปริวเตฺตตฺวา ปจฺฉา ‘‘ตุยฺหํ จีวรํ ตฺวเมว คณฺห, มยฺหํ จีวรํ เทหี’’ติ เอวํ ยทิ สยํ อจฺฉินฺทติฯ เอตฺถ ‘‘สกสญฺญายา’’ติ เส

โสฯ สกสญฺญาย คหิตตฺตา ปาจิตฺติยํ, ทุกฺกฏญฺจ วุตฺตํ, อิตรถา ภณฺฑเคฆน กาเรตพฺพํฯ

๒๑๐๕. **อิตเรสู**ติ อพนฺธนญฺจ อาณตฺติพหุตฺตญฺจ สงฺคณฺหาติฯ เตนาห **“วตฺถูนํ ปโยคสฺส วสา สิยา”**ติฯ

๒๑๐๖. **“ติกปาจิตฺตี”**ติ อิทมเปกฺขิตฺวา ‘‘อุทฺทิฏฺฐา’’ติ สมฺพนฺธนียํ, อุปสมฺปนฺนาย อุปสมฺปนฺนสญฺญา, เวมติกา, อนุปสมฺปนฺนสญฺญาติ เอตาสํ วเสน ติกปาจิตฺติ วุตฺตาติ อโตฺถฯ **อญฺญสฺมิํ ปริกฺขาเร**ติ อุปสมฺปนฺนานุปสมฺปนฺนานํ อญฺญสฺมิํ ปริกฺขาเรฯ **อิตริสฺสา**ติ อนุปสมฺปนฺนายฯ **ติกทุกฺกฏ**นฺติ อนุปสมฺปนฺนาย อุปสมฺปนฺนสญฺญาเวมติกาอนุปสมฺปนฺนสญฺญานํ วเสน ติกทุกฺกฏํ อุทฺทิฏฺฐํฯ

๒๑๐๗. **ตาย วา ทียมานํ** ตาย อญฺญาย ภิกฺขุนิยา ทุฏฺฐาย วา ตุฏฺฐาย วา ทียมานํ คณฺหนฺติยา, ตสฺสา วิสฺสาสเมว วา คณฺหนฺติยา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **“ติสมุฏฺฐานตามตา”**ติ อิทํ วุตฺตตฺถเมวฯ

ตติยํฯ

๒๑๐๘. ยา ปน ภิกฺขุนี ‘‘กิํ เต, อเยฺย, อผาสุ, กิํ อาหรียตู’’ติ วุตฺตา อญฺญํ วิญฺญาเปตฺวา ตํ อาหฏํ ปฏิกฺขิปิตฺวา ตญฺจ อญฺญญฺจ คณฺหิตุกามา สเจ อญฺญํ วิญฺญาเปติ, ตสฺสา วิญฺญตฺติ ทุกฺกฏํ, ลาภา นิสฺสคฺคิยํ สิยาติ สาธิปฺปายโยชนาฯ วิญฺญตฺติยา ทุกฺกฏํ **วิญฺญตฺติทุกฺกฏํ**ฯ

๒๑๐๙-๑๑. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ‘‘อเญฺญ อญฺญสญฺญา, อเญฺญ เวมติกา, อเญฺญ อนญฺญสญฺญา อญฺญํ วิญฺญาเปตฺวา อญฺญํ วิญฺญาเปติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๗๕๑) ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ **อนเญฺญ ทฺวิกทุกฺกฏ**นฺติ อนเญฺญ อญฺญสญฺญาย, เวมติกาย จ วเสน ทฺวิกทุกฺกฏํฯ **“อนเญฺญนญฺญสญฺญายา”**ติอาทินา อนาปตฺติวิสโย ทสฺสิโตฯ ‘‘อนเญฺญ อนญฺญสญฺญายา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ อนเญฺญ อนญฺญสญฺญาย วิญฺญาเปนฺติยา อนาปตฺติฯ **ตสฺมิํ** ปฐมวิญฺญาปิเต อปฺปโหเนฺต วา ตเญฺญว วา วิญฺญาเปนฺติยา อนาปตฺติฯ อเญฺญนปิ อเตฺถ สติ เตน สทฺธิํ อญฺญํ วิญฺญาเปนฺติยา อนาปตฺติฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – สเจ ปฐมํ สปฺปิ วิญฺญตฺตํ, ‘‘อามกมํสํ ปจิตพฺพ’’นฺติ จ เวเชฺชน วุตฺตตฺตา เตเลน อโตฺถ โหติ, ตโต ‘‘เตเลนาปิ เม อโตฺถ’’ติ เอวํ อญฺญญฺจ วิญฺญาเปตีติฯ อานิสํสญฺจ ทเสฺสตฺวา ตโต อญฺญํ วิญฺญาเปนฺติยาปิ อนาปตฺตีติ ญาตพฺพนฺติ โยชนาฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – สเจ กหาปณสฺส สปฺปิ อาภตํ โหติ, อิมินา มูเลน ทิคุณํ เตลํ ลพฺภติ, เตเลนาปิ จ อิทํ กิจฺจํ นิปฺปชฺชติ, ตสฺมา เตลมาหราติ เอวํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา วิญฺญาเปตีติฯ

จตุตฺถํฯ

๒๑๑๒-๓. ปุพฺพํ อญฺญํ เจตาเปตฺวาติ โยชนา, อตฺตโน กปฺปิยภเณฺฑน ‘‘อิทํ นาม อาหรา’’ติ ปุพฺพํ อญฺญํ ปริวตฺตาเปตฺวาติ อโตฺถฯ **เอว**นฺติ เอตฺถ ‘‘วุเตฺต’’ติ เสโสฯ ธเนน นิพฺพตฺตํ **ธญฺญํ,** อตฺตโน ธเนน นิปฺผาทิตตฺตา เตลาทิ อิธ ‘‘ธญฺญ’’นฺติ อธิเปฺปตํ, น วีหาทิฯ เอวํ วุเตฺต มยฺหํ อญฺญํ ธญฺญํ อาเนตฺวา เทติ อิติ สญฺญาย ปจฺฉา อญฺญํ เจตาเปยฺยาติ โยชนา, น เม อิมินา อโตฺถ, อญฺญํ อาหราติ วุเตฺต อิทญฺจ ทตฺวา อญฺญญฺจ อาหริตฺวา เทตีติ สญฺญาย ‘‘น เม อิทํ รุจฺจติ, อญฺญํ อาหรา’’ติ ปจฺฉา อญฺญํ ปริวตฺตาเปยฺยาติ อโตฺถฯ **เจตา**

ปนปโยเคนาติ อาณตฺตาย เจตาปนวเสนฯ **มูลฏฺฐายา**ติ อาณาปิกายฯ เตน จ อเญฺญน วา มูเลน อาภตํ โหตุ, ตสฺส ลาเภ นิสฺสคฺคิยํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๑๑๔. **เสส**นฺติ ติกปาจิตฺติยาทิกํ วินิจฺฉยวิเสสํฯ

ปญฺจมํฯ

๒๑๑๕-๖. **อญฺญทตฺถาย ทิเนฺนนา**ติ อุปาสเกหิ ''เอวรูปํ คเหตฺวา ภาเชตฺวา ปริภุญฺชถา''ติ อญฺญสฺสตฺถาย ทิเนฺนนฯ **''สงฺฆิเกน ปริกฺขาเรนา''**ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **ปริกฺขาเรนา**ติ กปฺปิยภเณฺฑนฯ **สงฺฆิเกนา**ติ สงฺฆสฺส ปริจฺจเตฺตนฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ สาสเนฯ **ตสฺสา**ติ ยาย เจตาปิตํฯ **นิสฺสคฺคิยํ สิยา**ติ เอตฺถ นิสฺสฏฺฐปฏิลทฺธํ ยถาทาเน อุปเนตพฺพนฺติ วตฺตพฺพํฯ ยถาห ''นิสฺสฏฺฐํ ปฏิลภิตฺวา ยถาทาเน อุปเนตพฺพ''นฺติ (ปาจิ. ๗๖๑)ฯ อิทํ เหฏฺฐา วุตฺตตฺถาธิปฺปายเมวฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ ''อนญฺญทตฺถิเก อญฺญทตฺถิกสญฺญา, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนญฺญทตฺถิเก เวมติกา, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ วุตฺตตฺตา อาห **''อนญฺญทตฺถิเก นิทฺทิฏฺฐํ ทฺวิกทุกฺกฏ''**นฺติฯ อิมินา จ ''อญฺญทตฺถิเก ติกปาจิตฺติย''นฺติ อิทํ วุตฺตเมวฯ ''อญฺญทตฺถิเก อญฺญทตฺถิกสญฺญา, เวมติกา, อนญฺญทตฺถิกสญฺญา อญฺญํ เจตาเปติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย''นฺติ (ปาจิ. ๗๖๑) หิ วุตฺตํฯ

๒๑๑๗. **เสสก**นฺติ ยทตฺถาย ทินฺนํ, ตํ เจตาเปตฺวา อาหริตฺวา อติริตฺตํ มูลํ อญฺญทตฺถาย อุปเนนฺติยา อนาปตฺตีติ โยเชตพฺพํฯ **สามิเก ปุจฺฉิตฺวา**ติ ''ตุเมฺหหิ จีวรตฺถาย ทินฺนํ, อมฺหากญฺจ จีวรํ สํวิชฺชติ, เตลาทีหิ ปน อโตฺถ''ติ เอวํ สามิเก ปุจฺฉิตฺวาฯ **ต**นฺติ ตํ เจตาปนฺนํฯ **อาปทาสู**ติ ภิกฺขุนีหิ วิหารํ ปหาย คมนารหมุปทฺทโว คหิโตฯ ยถาห ''อาปทาสูติ ตถารูเปสุ อุปทฺทเวสุ ภิกฺขุนิโย วิหารํ ฉเฑฺฑตฺวา ปกฺกมนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ ยํ วา ตํ วา เจตาเปตุํ วฏฺฏตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๗๖๒)ฯ

๒๑๑๘. **สยํ ยาจิตกํ วินา**ติ ''สํยาจิตก''นฺติ ปทํ วินา, เอตฺตกเมว วิสทิสนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

ฉฏฺฐสตฺตมานิฯ

๒๑๑๙. อธิกวจนํ ทเสฺสตุมาห **''มหาชนิกสญฺญาจิเกนา''**ติฯ **ปทตาธิกา**ติ ปทเมว **ปทตาฯ มหาชนิเกนา**ติ คณสฺส ปริจฺจเตฺตนฯ **สญฺญาจิเกนา**ติ สยํ ยาจิตเกนฯ

๒๑๒๐. **อนนฺตรสมา มตา**ติ อิธ ''ปุคฺคลิเกนา''ติ ปทํ วินา สมุฏฺฐานาทินา สทฺธึ สเพฺพ วินิจฺฉยา อนนฺตรสิกฺขาปทสทิสา มตาติ อโตฺถฯ ''ยา ปน ภิกฺขุนี อญฺญทตฺถิเกน ปริกฺขาเรน อญฺญุทฺทิสิเกน ปุคฺคลิเกนา''ติ หิ สิกฺขาปทํฯ **ปุคฺคลิเกนา**ติ เอกภิกฺขุนิยา ปริจฺจเตฺตนฯ ''กิญฺจิปี''ติ ลิขนฺติฯ **''โกจิปี''**ติ ปาโฐ สุนฺทโร ''วิเสโส''ติ อิมินา ตุลฺยาธิกรณตฺตาฯ

อฏฺฐมนวมทสมานิฯ

ปฐโม วโคฺคฯ

๒๑๒๑-๒. จตฺตาริ กํสานิ สมาหฏานิ, จตุนฺนํ กํสานํ สมาหาโร วา **จตุกฺกํสํ,** จตุกฺกํสโต อติเรกํ อติเรกจตุกฺกํสํ, เตน อติเรกจตุกฺกํสคฺฆนกํ ปาวุรณมาห, อุปจาเรน **''อติเรกจตุ**

กฺกํส’’นฺติ วุตฺตํฯ กํสปริมาณํ ปเนตฺถ สยเมว วกฺขติ ‘‘กหาปณจตุกฺกํ ตุ, กํโส นาม ปวุจฺจ ตี’’ติฯ ตสฺมา อติเรกโสฬสกหาปณคฺฆนกนฺติ อโตฺถฯ **ครุปาวุรณ**นฺติ สีตกาเล ปารุปิตพฺพ ปาวุรณํฯ **เจตาเปยฺยา**ติ วิญฺญาเปยฺยฯ จตฺตาริ สจฺจานิ สมาหฏานิ, จตุนฺนํ วา สจฺจานํ สมา หาโร **จตุสจฺจํ,** ตํ ปกาเสติ สีเลนาติ **จตุสจฺจปฺปกาสี,** เตน, จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ นิทฺทิสเกน สมฺมาสมฺพุเทฺธนฯ **ปโยเค**ติ ‘‘เทหี’’ติ เอวํ วิญฺญาปนปโยเคฯ **ลาเภ**ติ ปฏิลาเภฯ

จตุนฺนํ สมูโห **จตุกฺกํ,** กหาปณานํ จตุกฺกํ กหาปณจตุกฺกํฯ กหาปโณ เจตฺถ ตํตํกาเล, ตํตํปเทเส จ โวหารูปโค คเหตโพฺพฯ อิมา วุตฺตปฺปการา นิสฺสคฺคิยาวสานาปตฺติโย ‘‘ญา ตกานญฺจ สนฺตเก’’ติ อนาปตฺติวิสเย วกฺขมานตฺตา ‘‘ยทา เยน อโตฺถ, ตทา ตํ วเทยฺยาถา’’ติ เอวํ นิจฺจปวารณํ อกตฺวา ตสฺมึ กาเล กิสฺมิญฺจิ คุเณ ปสีทิตฺวา ‘‘วเทยฺยาถ เยน อโตฺถ’’ติ เอวํ ปวาริตฏฺฐาเน สมฺภวนฺตีติ ทฏฺฐพฺพาฯ

๒๑๒๓-๕. อูนกจตุกฺกํเส อติเรกสญฺญา, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อูนกจตุกฺกํเส เวมติกา, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ วุตฺตตฺตา อาห **‘‘อูนเก ตุ จตุกฺกํเส, อุทฺทิฏฺฐํ ทฺวิกทุกฺกฏ’’**นฺติฯ อิมิ นา ‘‘อติเรกจตุกฺกํเส อติเรกสญฺญา, เวมติกา, อูนกสญฺญา เจตาเปติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺ ติย’’นฺติ ติกปาจิตฺติยญฺจ ทสฺสิตํ โหติฯ

ครุกนฺติ ครุปาวุรณํฯ **ตทูนํ วา**ติ จตุกฺกํสโต อูนกํ วาฯ **ญาตกานญฺจา**ติ เอตฺถ **จ**-สทฺ ทน ปวาริตานํ สงฺคโหฯ ยถาห อนาปตฺติวาเร ‘‘ญาตกานํ, ปวาริตาน’’นฺติ (ปาจิ. ๗๘๗)ฯ เอตฺถ จ ‘‘อติเรกจตุกฺกํสมฺปี’’ติ วตฺตพฺพํ **‘‘ตทูนํ วา’’**ติ อิมินา จตุกฺกํสูนสฺส วุตฺตตฺตาฯ **‘‘อปฺปเมว วา’’**ติ อิมินา อติเรกจตุกฺกํเสปิ มหคฺฆตรํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

เอกาทสมํฯ

๒๑๒๖-๗. ‘‘ลหุปาวุรณํ ปน ภิกฺขุนิยา เจตาเปนฺติยา อฑฺฒเตยฺยกํสปรมํ เจตาเปต พฺพ’’นฺติ (ปาจิ. ๗๘๙) วจนโต **ลหุปาวุรณ**นฺติ เอตฺถ ‘‘เจตาเปนฺติยา ภิกฺขุนิยา’’ติ จ **อฑฺฒ เตยฺยกํสคฺฆน**นฺติ เอตฺถ ‘‘เจตาเปตพฺพ’’นฺติ จ เสโสฯ **ลหุปาวุรณ**นฺติ อุณฺหกาเล ปาวุรณํฯ ติณฺณํ ปูรโณ **เตโยฺย,** อโฑฺฒ เตโยฺย อสฺสาติ **อฑฺฒเตโยฺย,** อฑฺฒเตโยฺย จ โส กํโส จาติ **อฑฺฒเตยฺยกํโส,** ตํ อคฺฆตีติ **อฑฺฒเตยฺยกํสคฺฆนํ,** ทสกหาปณคฺฆนกนฺติ อโตฺถฯ **ตโต**ติ อฑฺฒเตยฺยกํสคฺฆนกโตฯ ยํ ปน ปาวุรณํ อฑฺฒเตยฺยกํสคฺฆนกํ, ตํ ลหุปาวุรณํ ฯ **ตโต** อฑฺฒ เตยฺยกํสคฺฆนกโต ลหุปาวุรณโตฯ **อุตฺตริ**นฺติ อติเรกํฯ อฑฺฒเตยฺยกํสคฺฆนกํ ยํ ปาวุรณํ ยา ภิกฺขุนี เจตาเปติ , ตสฺส ปาวุรณสฺส ปฏิลาเภ **ตสฺสา** ภิกฺขุนิยา นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยา วุตฺตาติ โยชนาฯ

‘‘อนนฺตรสมํ เสส’’นฺติ อิทํ สมเตฺถตุมาห **‘‘นตฺถิ กาจิ วิเสสตา’’**ติฯ วิเสโสเยว **วิเสส ตา**ฯ

ทฺวาทสมํฯ

๒๑๒๘. อิทานิ ปาติโมกฺขุเทฺทเส อาคเตสุ สมตึสนิสฺสคฺคิเยสุ เกสญฺจิ อตฺตโน อวจเน การณญฺจ อวุเตฺตหิ สทฺธึ วุตฺตานํ คหณญฺจ ทเสฺสตุมาห **‘‘สาธารณานี’’**ติอาทิฯ หิ ยสฺมา ภิกฺขุนีนํ ภิกฺขูหิ **สาธารณานิ** ยานิ สิกฺขาปทานิ **เสสานิ** อิธ วุเตฺตหิ อญฺญานิ, **ตานิ อฏฺฐา**

รส สิกฺขาปทานิ เจว อิธ วุตฺตสรูปานิ ทฺวาทส สิกฺขาปทานิ เจติ อิเจฺจวํ นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติย สิกฺขาปทานิ สมตึเสว โหนฺตีติ โยชนาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

นิสฺสคฺคิยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาจิตฺติยกถาวณฺณนา

๒๑๒๙-๓๐. เอวํ ตึส นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยานิ ทเสฺสตฺวา อิทานิ สุทฺธปาจิตฺติยานิ ทเสฺสตุมาห **"ลสุณ"**นฺติอาทิฯ **ลสุณ**นฺติ เอตฺถ อิติ-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฎฺฐฯ ''ลสุณํ''อิติ ภณฺฑิกํ **วุตฺตํ** อฎฺฐกถายํ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๗๙๓-๗๙๕)ฯ จตุปฺปญฺจมิญฺชาทิปฺปเภทํ ภณฺฑิกํ **ลสุณํ** นาม, น ตโต อูนํฯ เตนาห **"น เอกทฺวิติมิญฺชก"**นฺติฯ ปกฺกลสุณโต, สีหฬทีปสมฺภวโต จ วิเสสมาห **"อามกํ มาคธํเยวา"**ติฯ มคเธสุ ชาตํ **มาคธํ,** ''วุตฺต''นฺติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ ยถาห ''มคธรเฎฺฐ ชาตลสุณเมว หิ อิธ ลสุณนฺติ อธิเปฺปต''นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๗๙๕)ฯ ตํ ''ขาทิสฺสามี''ติ คณฺหตีติ สมฺพโนฺธฯ วุตฺตปฺปการํ ปาจิตฺติยญฺจ อโชฺฌหารวเสนาติ ทเสฺสตุมาห **"อโชฺฌหารวเสเนว, ปาจิตฺติํ ปริทีปเย"**ติฯ

๒๑๓๑. ตเทว วกฺขติ **"เทฺว ตโย"**ติอาทินาฯ **สทฺธิ**นฺติ เอกโตฯ **สงฺขาทิตฺวา**ติ คลพิลํ อปฺปเวเสตฺวา ทเนฺตหิ สํจุณฺณิยนฺตี ขาทิตฺวาฯ **อโชฺฌหรติ** ปรคลํ กโรติฯ

๒๑๓๒. **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ภณฺฑิกลสุเณฯ **"มิญฺชานํ คณนายา"**ติ อิมินา อโชฺฌหารปโยคคณนาเยว ทีปิตาฯ ยถาห ''ภินฺทิตฺวา เอเกกํ มิญฺชํ ขาทนฺติยา ปน ปโยคคณนาย ปาจิตฺติยานี''ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๗๙๕)ฯ

๒๑๓๓. สภาวโต วฎฺฎเนฺตวาติ โยชนาฯ

๒๑๓๕. ยถาวุตฺตปลณฺฑุกาทีนํ นานตฺตํ ทเสฺสตุมาห **"เอกา มิญฺชา"**ติอาทิฯ อิธ มิญฺชานํ วเสเนว นานตฺตํ ทสฺสิตํฯ **อฎฺฐกถายํ** ปน วณฺณวเสนาปิฯ ยถาห ''ปลณฺฑุโก ปณฺฑุวโณฺณ โหติฯ ภญฺชนโก โลหิตวโณฺณฯ หริตโก หริตปณฺณวโณฺณ''ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๗๙๗)ฯ

๒๑๓๖. ''สาฬเว อุตฺตริภงฺคเก''ติ ปทเจฺฉโทฯ ''พทรสาฬวาทีสู''ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๗๙๗) **อฎฺฐกถา**วจนโต เอตฺถ พทร-สโทฺท เสโสฯ **พทรสาฬวํ** นาม พทรผลานิ สุกฺขาเปตฺวา จุเณฺณตฺวา กาตพฺพา ขาทนียวิกติฯ **อุมฺมตฺติกาทีน**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน อาทิกมฺมิกา คหิตาฯ ยถาห ''อุมฺมตฺติกาย อาทิกมฺมิกายา''ติ (ปาจิ. ๗๙๗)ฯ

ปฐมํฯ

๒๑๓๗. **สมฺพาเธ**ติ ปฎิจฺฉโนฺนกาเสฯ ตสฺส วิภาคํ ทเสฺสตุมาห **"อุปกเจฺฉสุ มุตฺตสฺส กรเณปิ วา"**ติฯ

๒๑๓๘. อสฺสา ตถา ปาจิตฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **"น โลมคณนายา"**ติ อิมินา ''ปโยคคณนายา''ติ อิทเมว สมตฺถยติฯ

๒๑๓๙. **อาพาเธ**ติ กณฺฑุอาทิเก โรเคฯ ยถาห – ''อาพาธปจฺจยาติ กณฺฑุกจฺฉุอาทิอาพาธปจฺจยา''ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๘๐๑)ฯ **มคฺคสํวิธานสมา มตา**ติ ภิกฺขุนิยา สํวิธาย เอกทฺธานสิกฺขาปเทน สทิสา มตา ญาตาติ อโตฺถฯ

ทุติยํฯ

๒๑๔๐. ปทุมสฺส วา ปุณฺฑรีกสฺส วา อนฺตมโส เกสเรนาปิ กาม**ราเคน มุตฺตกรณสฺส ตลฆาตเน** มุตฺตกรณมฺปิ ปหารทาเน ปาจิตฺติ โหตีติ โยชนาฯ **เกสเรนาปี**ติ **อปิ**-สเทฺทน มหาปทุมปเณฺณหิ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทีเปติฯ ยถาห – ‘‘อนฺตมโส อุปฺปลปเตฺตนาปีติ เอตฺถ ปตฺตํ ตาว มหนฺตํ, เกสเรนาปิ ปหารํ เทนฺติยา อาปตฺติเยวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๐๓)ฯ

๒๑๔๑. **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ มุตฺตกรณตเลฯ

ตติยํฯ

๒๑๔๒. ยา ปน ภิกฺขุนี **กามราคปเรตา** กามราเคน ปีฬิตา อตฺตโน **พฺยญฺชเน** มุตฺตปเถ อุปฺปลปตฺตมฺปิ ปเวเสติ, **น วฎฺฎติ** ปาจิตฺติ โหตีติ โยชนาฯ **ปิ**-สเทฺทน ‘‘เกสรมตฺตมฺปิ ปน ปเวเสนฺติยา อาปตฺติเยวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๑๒) **อฏฺฐกถา** อุลฺลิงฺคิตาฯ

๒๑๔๓-๔. ยเทฺยวํ ‘‘ชตุมฏฺฐเก ปาจิตฺติย’’นฺติ กสฺมา วุตฺตนฺติ อาห **‘‘อิทํ…เป…. ชตุมฏฺฐก’’**นฺติฯ **อิทํ ชตุมฏฺฐกํ วตฺถุวเสเนว วุตฺต**นฺติ ‘‘อถ โข สา ภิกฺขุนี ชตุมฏฺฐกํ อาทิยิตฺวา โธวิตุํ วิสฺสริตฺวา เอกมนฺตํ ฉเฑฺฑสิฯ ภิกฺขุนิโย มกฺขิกาหิ สมฺปริกิณฺณํ ปสฺสิตฺวา เอวมาหํสุ ‘กสฺสิทํ กมฺม’นฺติฯ สา เอวมาห ‘มยฺหิทํ กมฺม’นฺติฯ ยา ตา ภิกฺขุนิโย อปฺปิจฺฉา, ตา อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ ‘กถญฺหิ นาม ภิกฺขุนี ชตุมฏฺฐกํ อาทิยิสฺสตี’’ติ (ปาจิ. ๘๐๖) อาคตวตฺถุวเสเนว วุตฺตํ, น ตํ วินา อญฺญสฺส วฎฺฎกสฺส สมฺภวโตติ อธิปฺปาโยฯ **ชตุมฏฺฐกํ** นาม ชตุนา กโต มฏฺฐทณฺฑโกฯ

ทณฺฑนฺติ เอตฺถ ‘‘ยํ กิญฺจี’’ติ เสโสฯ ยถาห ‘‘อนฺตมโส อุปฺปลปตฺตมฺปิ มุตฺตกรณํ ปเวเสตี’’ติ (ปาจิ. ๘๐๘)ฯ เอตมฺปิ จ อติมหนฺตํ, เกสรมตฺตมฺปิ ปน ปเวเสนฺติยา อาปตฺติ เอวฯ **เอฬาลุก**นฺติ กกฺการิผลํ วาฯ **ตสฺมิ**นฺติ อตฺตโน มุตฺตกรเณฯ

๒๑๔๕. **อาพาธปจฺจยา**ติ มุตฺตกรณปฺปเทเส ชาตวณาทิมฺหิ วณฏฺฐานนิรุปนาทิปจฺจยาฯ

จตุตฺถํฯ

๒๑๔๖. **องฺคุลปพฺพทฺวยาธิก**นฺติ องฺคุลปพฺพทฺวยโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อธิกํฯ ยถาห ‘‘อนฺตมโส เกสคฺคมตฺตมฺปิ อติกฺกาเมติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๘๑๒)ฯ **ทกสุทฺธิํ กโรนฺติยา**ติ มุตฺตกรณฏฺฐาเน โธวนํ กโรนฺติยาฯ ยถาห ‘‘อุทกสุทฺธิกํ นาม มุตฺตกรณสฺส โธวนา วุจฺจตี’’ติ (ปาจิ. ๘๑๒)ฯ

๒๑๔๗. **‘‘ตีณี’’**ติ อิมินา เอกงฺคุลิยา ปพฺพทฺวยสฺส ปเวเสตฺวา โธวเน โทสาภาวํ ทีเปติฯ **ทีฆโต**ติ องฺคุลิยา ทีฆโตฯ ตีณิ ปพฺพานิ คมฺภีรโต มุตฺตกรเณ ปเวเสตฺวา อุทกสุทฺธิํ อาทิยนฺติยา ปาจิตฺติยํ ภวติ โยชนาฯ

๒๑๔๘. ติสฺสํ, จตสฺสํ วา องฺคุลีนํ เอกโต กตฺวา วิตฺถาเรน ปเวสเน เอกปพฺพมฺปิ ปวิเฎฺฐ ‘‘ทฺวงฺคุลปพฺพปรม’’นฺติ นิยมิตปฺปมาณาติกฺกมโต อาห **‘‘เอกปพฺพมฺปิ ยา ปนา’’**ติฯ **ยา ปน** ภิกฺขุนี จตุนฺนํ วาปิ องฺคุลีนํ ติสฺสนฺนํ วาปิ องฺคุลีนํ เอกปพฺพมฺปิ วิตฺถารโต ปเวเสติ, ตสฺสา ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ

๒๑๔๙. **อิตีติ** เอวํฯ **สพฺพปฺปการเรนา**ติ คมฺภีรปเวสนาทินา สเพฺพน ปกาเรนฯ **อภิพฺยตฺตตรํ กตฺวา**ติ สุปากฏตรํ กตฺวาฯ **อยมโตฺถ**ติ ‘‘เอกิสฺสงฺคุลิยา ตีณี’’ติอาทินา วุโตฺต อยมโตฺถฯ

๒๑๕๐. ทฺวงฺคุลปเพฺพ โทโส นตฺถีติ โยชนาฯ อุทกสุทฺธิปจฺจเย ปน สติปิ ผสฺสสาทิยเน ยถาวุตฺตปริเจฺฉเท อนาปตฺติฯ **อธิกมฺปี**ติ ทฺวงฺคุลปพฺพโต อธิกมฺปิฯ อุทกสุทฺธึ กโรนฺติยา โทโส นตฺถีติ โยชนาฯ

๒๑๕๑. ตถา อุทกสุทฺธึ กโรนฺตีนํ อุมฺมตฺติกาทีนํ อนาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ

ปญฺจมํฯ

๒๑๕๒. **ภุญฺชโต ปน ภิกฺขุสฺสา**ติ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ ภุญฺชโต ภิกฺขุสฺสฯ ยถาห ‘‘ภุญฺชนฺตสฺสาติ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ โภชนํ ภุญฺชนฺตสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๘๑๗)ฯ **ปานียํ วา วิธูปนํ วา**ติ วกฺขมานํ ปานียํ, พีชนียญฺจฯ **อุปติเฎฺฐยฺยา**ติ ‘‘หตฺถปาเส ติฎฺฐตี’’ติ (ปาจิ. ๘๑๗) วจนโต เอตฺถ **อุป**-สโทฺท หตฺถปาสสงฺขาตํ สมีปํ วทตีติ เวทิตพฺพํฯ

๒๑๕๓. วตฺถโกณาทิ ยา กาจิ ‘‘พีชนี’’ติ วุจฺจตีติ โยชนา, อิมินา ‘‘พีชนิกิจฺจํ สมฺปาเทสฺสามี’’ติ อธิฎฺฐาย คหิตจีวรโกณปฺปการํ ยํ กิญฺจิ ‘‘พีชนี’’ติ วุจฺจตีติ อโตฺถฯ

๒๑๕๔. ‘‘อถ โข สา ภิกฺขุนี ตสฺส ภิกฺขุโน ภุญฺชนฺตสฺส ปานีเยน จ วิธูปเนน จ อุปติฎฺฐิตฺวา อจฺจาวทติฯ อถ โข โส ภิกฺขุ ตํ ภิกฺขุนึ อปสาเทติ ‘มา, ภคินิ, เอวรูปํ อกาสิ, เนตํ กปฺปตี’ติฯ ‘ปุเพฺพ มํ ตฺวํ เอวญฺจ เอวญฺจ กโรสิ, อิทานิ เอตฺตกํ น สหสี’ติ ปานียถาลกํ มตฺถเก อาสุมฺภิตฺวา วิธูปเนน ปหารํ อทาสี’’ติ (ปาจิ. ๘๑๕) อิมสฺมึ **วตฺถุมฺหิ** ภิกฺขูหิ อาโรจิเต ‘‘กถญฺหิ นาม, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนี ภิกฺขุสฺส ปหารํ ทสฺสตี’’ติอาทีนิ (ปาจิ. ๘๑๕) วตฺวา ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี ภิกฺขุสฺส ภุญฺชนฺตสฺส ปานีเยน วา วิธูปเนน วา อุปติเฎฺฐยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๘๑๖) วุตฺตตฺตา ปหารปจฺจยา นุ โขติ อาสงฺกํ นิวเตฺตตุมาห **‘‘หตฺถปาเส อิธ ฐานปจฺจยาปตฺติ ทีปิตา’’**ติฯ เอตฺถ จ **อาสุมฺภิตฺวา**ติ ปาเตตฺวาฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนิยา ภิกฺขุสฺส ปหาโร ทาตโพฺพฯ ยา ทเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (จูฬว. ๔๒๐) **ภิกฺขุนิกฺขนฺธเก** วุตฺตํ คเหตฺวา อาห **‘‘ปหารปจฺจยา วุตฺตํ, ขนฺธเก ทุกฺกฎํ วิสุ’’**นฺติฯ อิมินา วุตฺตเสฺสวตฺถสฺส การณํ ทสฺสิตํ โหติฯ

๒๑๕๕. **หตฺถปาสํ ชหิตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘โภชนํ ภุญฺชโต’’ติ จ **ขาทนํ ขาทโต**ติ เอตฺถ ‘‘หตฺถปาเส’’ติ จ วตฺตพฺพํ ฯ โภชนํ ภุญฺชโต หตฺถปาสํ ชหิตฺวา อุปติฎฺฐนฺติยา วา ขาทนํ ขาทโต หตฺถปาเส อุปติฎฺฐนฺติยา วา โหติ อาปตฺติ ทุกฺกฎนฺติ โยชนาฯ

๒๑๕๖. **เทตี**ติ ปานียํ วา สูปาทึ วา ‘‘อิมํ ปิวถ, อิมินา ภุญฺชถา’’ติ เทติฯ ตาลวณฺฎํ ‘‘อิมินา พีชนฺตา ภุญฺชถา’’ติ เทติฯ **ทาเปตี**ติ อเญฺญน อุภยมฺปิ ทาเปติฯ **อิทํ** สิกฺขาปทํ สมุฎฺฐานโต เอฬกโลเมน สมํ มตนฺติ โยชนาฯ

ฉฎฺฐํฯ

๒๑๕๗. **วิญฺญตฺวา**ติ สยํ วิญฺญตฺวา, อญฺญาย วา วิญฺญาเปตฺวาฯ ‘‘วิญฺญตฺวา วา วิญฺญาเปตฺวา วา’’ติ (ปาจิ. ๘๒๑) หิ สิกฺขาปทํฯ **อามกํ ธญฺญ**นฺติ อปกฺกํ อภฎฺฐํ สาลิอาทิกํ

สตฺตวิธํ ธญฺญํฯ ยถาห – ‘‘อามกธญฺญํ นาม สาลิ วีหิ ยโว โคธุโม กงฺคุ วรโก กุทฺรูสโก’’ติ (ปาจิ. ๘๒๒)ฯ **โกเฏฺฏตฺวา**ติ มุสเลหิ โกเฏฺฏตฺวาฯ ยทิ ปริภุญฺชตีติ โยชนาฯ

๒๑๕๘-๖๐. ‘‘ภุญฺชิสฺสามีติ ปฏิคฺคณฺหาติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ อิทํ ปโยคทุกฺกฏํ นาม, ตสฺมา น เกวลํ ปฏิคฺคหเณเยว ทุกฺกฏํ โหตี’’ติอาทินา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๒๒) **อฏฺฐกถาคตํ** วิภาคํ ทเสฺสตุมาห **‘‘น เกวลํ ตุ ธญฺญาน’’**นฺติอาทิฯ **ปนา**ติ อปิ-สทฺทเตฺถ, สุกฺขาปเน ปีติ อโตฺถฯ **ภชฺชนตฺถายา**ติ เอตฺถ ‘‘วทฺทลิทิวเส’’ติ เสโสฯ ‘‘กปลฺลสชฺชเน อุทฺธนสชฺชเน’’ติ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **ทพฺพิสชฺชเน**ติ กฏจฺฉุสมฺปาทเนฯ ตตฺถ กปลฺลเก ธญฺญปกฺขิปเนติ โยชนาฯ ‘‘ฆฏฺฏนโกฏฺฏเน’’ติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน น-การโลปํ กตฺวา **‘‘ฆฏฺฏโกฏฺฏเน’’**ติ วุตฺตํฯ

๒๑๖๑-๓. ปมาณ-สทฺทสฺส อาวตฺตลิงฺคสงฺขฺยตฺตา อาห **‘‘โภชนเญฺจว วิญฺญตฺติ ปมาณ’’**นฺติ ฯ **อาวตฺตลิงฺคสงฺขฺยตฺตํ** นาม นิยตลิเงฺคกตฺตพหุตฺตํฯ ตถา เหตฺถ **ปมาณ**-สโทฺท นิยตนปุํสกลิเงฺค นิยเตกตฺตํ วุจฺจติฯ **เอตฺถ** อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท โภชนเญฺจว วิญฺญตฺติ จาติ อิทํ ทฺวยํ **หิ** ยสฺมา ปมาณํ, ตสฺมา สยํ วิญฺญตฺวา วา อญฺญโต ภชฺชนาทีนิ การาเปตฺวา วา อญฺญาย ปน วิญฺญาเปตฺวา สยํ ภชฺชนาทีนิ กตฺวา วา **ยา ปน** ภิกฺขุนี อโชฺฌหรติ, ตสฺสา อโชฺฌหารปโยเคสุ ปาจิตฺติโย สิยุนฺติ โยชนาฯ

มหาปจฺจริยํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๒๓) วุตฺตํ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘มาตรํ วา’’**ติอาทิฯ **มาตรํ วาปิ ยาจิตฺวา**ติ เอตฺถ **วา**-สโทฺท อตฺถนฺตรวิกปฺปเนฯ **ปิ**-สโทฺท สมฺภาวเนฯ มาตรํ วา ปิตรํ วา อญฺญํ วา ญาตกํ วา ปวาริตํ วา อามกธญฺญํ ยาจิตฺวา วา อญฺญาย การาเปตฺวา วา ยา ปริภุญฺชติ, ตสฺสา ปาจิตฺตีติ โยชนาฯ

๒๑๖๔. อวิญฺญตฺติยา ลทฺธํ สยํ วา ภชฺชนาทีนิ กตฺวา วา อญฺญาย การาเปตฺวา วา ยา ปริภุญฺชติ, ตสฺสา ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๒๑๖๕. อญฺญาย ปน วิญฺญตฺติยา ลทฺธํ ตาย การาเปตฺวาปิ สยํ กตฺวา วา อโชฺฌหรนฺติยา ตถา อาปตฺติ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ อิทญฺจ **มหาปจฺจริยา**คตนยํ คเหตฺวา วุตฺตํฯ **มหาอฏฺฐกถายํ** ปน ‘‘อญฺญาย วิญฺญตฺตํ ภุญฺชนฺติยา ทุกฺกฏ’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๒๒) วุตฺตตฺตา วิญฺญตฺติยาปิ อญฺญาย ลทฺธํ อามกํ ธญฺญํ ตาย การาเปตฺวา วา สยํ กตฺวา วา ปริภุญฺชนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏเมว วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

๒๑๖๖-๗. **เสทกมฺมาทิอตฺถายา**ติ วาตโรคาทินา อาตุรานํ เสทนาทิปฏิการตฺถายฯ อิธ ‘‘อญฺญาตกอปฺปวาริตฏฺฐาเนปี’’ติ เสโสฯ ภิกฺขูนมฺปิ เอเสว นโยฯ ฐเปตฺวา สตฺต ธญฺญานิ ญาตกปวาริตฏฺฐาเน เสสวิญฺญตฺติยาปิ อนาปตฺตีติ ญาตพฺพนฺติ โยชนาฯ **เสสวิญฺญตฺติยา**ติ มุคฺคมาสอลาพุกุมฺภณฺฑกาทีนํ วุตฺตธญฺญาวเสสานํ วิญฺญตฺติยาฯ

สาลิอาทีนํ สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ ทุกฺกฏสฺส วุตฺตตฺตา, อนามาสตฺตา จ สเพฺพน สพฺพํ น วฏฺฏนฺตีติ ทเสฺสตุมาห **‘‘ญาตกานมฺปิ’’**ติอาทิฯ

๒๑๖๘. **ลทฺธ**นฺติ ลพฺภมานํฯ **นวกเมฺมสู**ติ นวกมฺมตฺถาย, นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมํฯ เอตฺถ ‘‘สมฺปฏิจฺฉิตุ’’นฺติ เสโสฯ ‘‘อวิญฺญตฺติยา ลพฺภมานํ ปน นวกมฺมตฺถาย สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๒๓) **มหาปจฺจริยํ** วุตฺตํฯ

สตฺตมํฯ

๒๑๖๙. **สงฺการ**นฺติ กจวรํฯ **วิฆาสกํ วา**ติ อุจฺฉิฏฺฐกมจฺฉกณฺฏกมํสฏฺฐิจลกมุขโธวนาทิกํ ยํ กิญฺจิฯ **ฉเฑฺฑยฺย วา**ติ เอตฺถ ‘‘สย’’นฺติ เสโส ‘‘ฉฑฺฑาเปยฺย ปเรหี’’ติ วกฺขมานตฺตาฯ กุฏฺฏสฺส ติโร **ติโรกุฏฺฏํ,** ตสฺมิํ, กุฏฺฏสฺส ปรภาเคติ อโตฺถฯ ‘‘ปากาเรปิ อยํ นโย’’ติ วกฺขมานตฺตา กุฏฺฏนฺติ วา พฺยติริตฺตา ภิตฺติ คเหตพฺพาฯ

๒๑๗๑. **เอกา**ติ เอตฺถ อาปตฺตีติ เสโสฯ ‘‘ตสฺสา’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ

๒๑๗๒. **ฉฑฺฑเน**ติ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐฯ ทนฺตกฏฺฐสฺส ฉฑฺฑเนปิ ภิกฺขุนิยา ปาจิตฺติ ปริทีปิตาติ โยชนาฯ

๒๑๗๓-๔. **สพฺพตฺถา**ติ วุตฺตปฺปกาเรสุ สเพฺพสุ วิกเปฺปสุฯ อนาปตฺติวิสยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อวลเญฺชปี’’**ติอาทิฯ อวลเญฺช ฐาเน อโนโลเกตฺวา ฉเฑฺฑนฺติยาปิ วา วลเญฺช ฐาเน โอโลเกตฺวาปิ วา ปน ฉเฑฺฑนฺติยา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ ฉฑฺฑนํ **กฺริยํ**ฯ อโนโลกนํ **อกฺริยํ**ฯ

อฏฺฐมํฯ

๒๑๗๕-๖. ยา ปน ภิกฺขุนี เขเตฺต วา นาฬิเกราทิอาราเม วา ยตฺถ กตฺถจิ โรปิเม หริตฏฺฐาเน **ตานิ** วิฆาสุจฺจารสงฺการมุตฺตสงฺขาตานิ **จตฺตาริ วตฺถูนิ** สเจ สยํ ฉเฑฺฑติ วา, ตถา ปเร ฉฑฺฑาเปติ วา, ตสฺสา ภิกฺขุนิยา อาปตฺติวินิจฺฉโย **วุตฺตนโย** ‘‘เอเกก’’มิจฺจาทินา ยถาวุตฺตปการโรติ โยชนาฯ

๒๑๗๗-๘. **ยา ปน** ภิกฺขุนี หริเต เขเตฺต นิสีทิตฺวา ภุญฺชมานา วา ตถา หริเต **ตตฺถ** เขเตฺต อุจฺฉุอาทีนิ **ขาทนฺติ** ขาทมานา คจฺฉนฺตี วา ยทิ อุจฺฉิฏฺฐํ อุทกํ วา จลกาทิํ วา ฉเฑฺฑติ, ตสฺสา ปาจิตฺติยํ โหตีติ โยชนาฯ **จลกํ** นาม วมิกรํฯ

๒๑๗๙. **ตาทิเส** หริเต ฐาเน อนฺตมโส มตฺถกฉินฺนํ นาฬิเกรมฺปิ ชลํ ปิวิตฺวา ฉเฑฺฑนฺติยา อาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

๒๑๘๐. **สเพฺพส**นฺติ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํฯ

๒๑๘๑. ลายิตมฺปิ เขตฺตํ ปุน โรหณตฺถาย มนุสฺสา รกฺขนฺติ เจ, **ตตฺถ** ตสฺมิํ เขเตฺต วิฆาสุจฺจาราทีนิ ฉเฑฺฑนฺติยา **อสฺสา** ภิกฺขุนิยา **ยถาวตฺถุกเมว หิ** ปาจิตฺติยเมวาติ โยชนาฯ **‘‘อสฺสา ยถาวตฺถุก’’**นฺติ อิมินา ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏนฺติ วุตฺตเมว โหติฯ

๒๑๘๒. **ฉฑฺฑิเต เขเตฺต**ติ มนุเสฺสหิ อุทฺธฏสเสฺส เขเตฺตฯ ยถาห – ‘‘มนุเสฺสสุ สสฺสํ อุทฺธริตฺวา คเตสุ ฉฑฺฑิตเขตฺตํ นาม โหติ, ตตฺถ วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๓๐)ฯ เอวํ อกเตปิ เขเตฺต สามิเก อาปุจฺฉิตฺวา กาตุํ วฏฺฏติฯ ยถาห ‘‘สามิเก อปโลเกตฺวา ฉเฑฺฑตี’’ติ (ปาจิ. ๘๓๒)ฯ อิธ เขตฺตปาลกา, อารามาทิโคปกา จ **สามิกา** เอวฯ สงฺฆสฺส เขเตฺต, อาราเม จ สเจ ‘‘ตตฺถ กจวรํ น ฉเฑฺฑตพฺพ’’นฺติ กติกา นตฺถิ, ภิกฺขุสฺส ฉเฑฺฑตุํ วฏฺฏติ สงฺฆปริยาปนฺนตฺตา, น ภิกฺขุนีนํฯ ตาสํ ปน ภิกฺขุสเงฺฆ วุตฺตนเยน น วฏฺฏติ, น ตสฺส ภิกฺขุสฺส, เอวํ สเนฺตปิ สารุปฺปวเสน กาตพฺพนฺติฯ **สพฺพ**นฺติ อุจฺจาราทิ จตุพฺพิธํฯ

๒๑๘๓. เอตฺถ ‘‘นจฺจํ นาม ยํ กิญฺจิ นจฺจํฯ คีตํ นาม ยํ กิญฺจิ คีตํฯ วาทิตํ นาม ยํ กิญฺจิ วาทิต’’นฺติ (ปาจิ. ๘๓๕) วจนโต ‘‘ยํ กิญฺจี’’ติ เสโสฯ ยา ปน ภิกฺขุนี ยํ กิญฺจิ นจฺจํ วา ยํ กิญฺจิ คีตํ วา ยํ กิญฺจิ วาทิตํ วา ทสฺสนตฺถาย คเจฺฉยฺยาติ โยชนาฯ ตตฺถ **ยํ กิญฺจิ นจฺจ**นฺติ นฏาทโย วา นจฺจนฺตุ โสณฺฑา วา, อนฺตมโส โมรสุกมกฺกฏาทโยปิ, สพฺพเมฺปตํ นจฺจเมวฯ **ยํ กิญฺจิ คีต**นฺติ นฏาทีนํ วา คีตํ โหตุ อริยานํ ปรินิพฺพานกาเล รตนตฺตยคุณูปสํหิตํ สาธุกีฬิตคีตํ วา อสญฺญตภิกฺขูนํ ธมฺมภาณกคีตํ วา, สพฺพเมฺปตํ คีตเมวฯ **ยํ กิญฺจิ วาทิต**นฺติ ฃนาทิวาทนียภณฺฑวาทิตํ วา โหตุ กุฏเภริวาทิตํ วา อนฺตมโส อุทรเภริวาทิตมฺปิ , สพฺพเมฺปตํ วาทิตเมวฯ ‘‘ทสฺสนสวนตฺถายา’’ติ วตฺตเพฺพ วิรูเปกเสสนเยน **‘‘ทสฺสนตฺถายา’’**ติ วุตฺตํฯ ปญฺจนฺนํ วิญฺญาณานํ ยถาสกํ วิสยสฺส อาโลจนสภาวตาย วา **‘‘ทสฺสนตฺถาย’’** อิเจฺจว วุตฺตํฯ

๒๑๘๔. ปุพฺพปโยคทุกฺกเฏน สห ปาจิตฺติยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ทสฺสนตฺถาย นจฺจสฺสา’’**ติ อาทิฯ **คีตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘วาทิตสฺสา’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ

๒๑๘๕. **เอกปโยเคนา**ติ เอกทิสาวโลกนปโยเคนฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘อญฺญสฺมิมฺปิ…เป. … สิยุ’’นฺติฯ **ปสฺสตี**ติ เอตฺถ ‘‘นจฺจ’’นฺติ เสโสฯ **เตส**นฺติ เยสํ นจฺจํ ปสฺสติฯ **ปิ**-สเทฺทน วาทิตมฺปิ สมฺปิเณฺฑติฯ ยถาห ‘‘เตสํเยว คีตวาทิตํ สุณาติ, เอกเมว ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๓๖)ฯ

๒๑๘๖. **อญฺญโต**ติ อญฺญสฺมิํ ทิสาภาเคฯ

๒๑๘๗. ‘‘วิสุํ ปาจิตฺติโย สิยุ’’นฺติ อิทเมว ปกาเสตุมาห **‘‘ปโยคคณนาเยตฺถ, อาปตฺติคณนา สิยา’’**ติฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ นานาทิสาภาเคฯ นจฺจคีตวาทิตานํ ทสฺสนสวเน **อฏฺฐกถา**คตํ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘นจฺจิตุ’’**นฺติอาทิฯ

๒๑๘๘. ‘‘นจฺจ อิตี’’ติ ปทเจฺฉโท, ‘‘นจฺจาหี’’ติปิ ปาโฐฯ **อุปฏฺฐาน**นฺติ เภริสทฺทปูชํฯ **สมฺปฏิจฺฉิตุ**นฺติ ‘‘สาธู’’ติ อธิวาเสตุํฯ อิมสฺส อุปลกฺขณวเสน วุตฺตตฺตา นจฺจคีเตปิ เอเสว นโยฯ

๒๑๘๙-๙๐. **สพฺพตฺถา**ติ นจฺจนาทีสุ สพฺพตฺถฯ **อุปฏฺฐานํ กโรมาติ** ตุมฺหากํ เจติยสฺส นจฺจาทีหิ อุปหารํ กโรมาติฯ **อุปฏฺฐานํ ปสตฺถนฺติ** อุปฏฺฐานกรณํ นาม สุนฺทรนฺติฯ

ยา อาราเมเยว จ ฐตฺวา ปสฺสติ วา สุณาติ วาติ โยชนา, อิธ ‘‘อนฺตราราเม วา’’ติอาทิ เสโสฯ ‘‘อาราเม ฐตฺวา อนฺตราราเม วา พหิอาราเม วา นจฺจาทีนิ ปสฺสติ วา สุณาติ วา, อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๓๗) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตํฯ **‘‘ฐตฺวา’’**ติ วุเตฺตปิ สเพฺพสฺปิ อิริยาปเถสุ ลพฺภติฯ **อาราเม ฐตฺวา**ติ น เกวลํ ฐตฺวาว, ตโต คนฺตฺวาปิ สพฺพิริยาปเถหิปิ ลภติฯ ‘‘อาราเม ฐิตา’’ติ (ปาจิ. ๘๓๗) ปน อารามปริยาปนฺนทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ อิตรถา นิสินฺนาปิ น ลเภยฺยาติ **คณฺฐิปทา**ทีสุ วุตฺตํฯ ภิกฺขูนมฺปิ เอเสว นโยฯ

๒๑๙๑. ยา อตฺตโน ฐิโตกาสํ อาคนฺตฺวา ปโยชิตํ ปสฺสติ วา สุณาติ วาติ โยชนาฯ **ฐิโตกาส**นฺติ เอตฺถ คตินิวตฺติสามเญฺญน สยิตนิสินฺนมฺปิ คยฺหติฯ ตถารูปา หิ การณา คนฺตฺวา ปสฺสนฺติยา วาปีติ โยชนาฯ **การณํ** นาม สลากภตฺตาทิการณํฯ ยถาห ‘‘สติ กรณีเยติ สลากภตฺ

ตาทีนํ วา อตฺตาย อเญฺญน วา เกนจิ กรณีเยน คนฺตฺวา คตฏฺฐาเน ปสฺสติ วา สุณาติ วา, อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๓๗)ฯ

๒๑๙๒. มคฺคํ คจฺฉนฺตี ปฏิปเถ นจฺจํ อฏฺฐตฺวา ปสฺสตีติ เอวํ ปสฺสนฺติยาปิ จ ตถา อนาปตฺตีติ อชฺฌาหารโยชนาฯ **ปฏิปเถ**ติ คมนมคฺคาภิมุเขฯ **อาปทาสุปี**ติ ตาทิเสน อุปทฺทเวน อุปทฺทุตา สมชฺชฏฺฐานํ ปวิสติ, เอวํ ปวิสิตฺวา ปสฺสนฺติยา วา สุณนฺติยา วา อนาปตฺติฯ

๒๑๙๓. **อิทํ** สิกฺขาปทํ สมุฏฺฐานโต เอฬกโลมสิกฺขาปเทน **สมํ มตํ** ‘‘สมาน’’นฺติ วิญฺญาตํฯ

ทสมํฯ

ลสุณวโคฺค ปฐโมฯ

๒๑๙๔-๕. **อิธ** อิมสฺมิํ สาสเน ยา ปน ภิกฺขุนี รตฺตนฺธการสฺมิํ อปฺปทีเป ปุริเสน สทฺธิํ เอกิกา สเจ สนฺติฏฺฐติ, ตสฺสา ปาจิตฺติยํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **รตฺตนฺธการสฺมิ**นฺติ รตฺติยํฯ รตฺติปริยาโย หิ **รตฺตนฺธการ**-สโทฺทฯ ยถาห **ปทภาชเน** ‘‘รตฺตนฺธกาเรติ โอคฺคเต สูริเย’’ติ (ปาจิ. ๘๔๐)ฯ **อปฺปทีเป**ติ ปโชฺชตจนฺทสูริยอคฺคีสุ เอเกนาปิ อโนภาสิเต, อิมินา รตฺติเกฺขตฺตํ ทเสฺสติฯ **‘‘สนฺติฏฺฐตี’’**ติ อิมินา คมนนิสินฺนสยนสงฺขาตํ อิริยาปถตฺติกญฺจ อุปลกฺขิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ วุตฺตญฺหิ วชิรพุทฺธินา ‘‘สนฺติเฏฺฐยฺยาติ เอตฺถ ฐานาปเทเสน จตุพฺพิโธปิ อิริยาปโถ สงฺคหิโต, ตสฺมา ปุริเสน สทฺธิํ จงฺกมนาทีนิ กโรนฺติยาปิ ปาจิตฺติยญฺจ อุปลพฺภตี’’ติ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๘๓๙ โถกํ วิสทิสํ)ฯ **ปุริเสน สทฺธิ**นฺติ สนฺติฏฺฐิตุํ, สลฺลปิตุญฺจ วิญฺญุนา มนุสฺสปุริเสน สทฺธิํฯ

รหสฺสาทวเสน ปุริสสฺส **หตฺถปาสํ** สมาคนฺตฺวา เตน **สทฺธิํ** สลฺลปนฺติยา วา ปาจิตฺติยํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

๒๑๙๖-๗. ยา ปน ภิกฺขุนี สเจ มนุสฺสปุริสสฺส หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา สนฺติฏฺฐติ วา สลฺลปติ วา, ยกฺขเปตติรจฺฉานคตานํ หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา สนฺติฏฺฐติ วา สลฺลปติ วา, ตสฺสา ทุกฺกฏํ ปริทีปิตนฺติ โยชนาฯ

วิญฺญุคฺคหเณน อวิญฺญู ปุริโส อนาปตฺติํ น กโรตีติ ทีเปติฯ

๒๑๙๘. **อญฺญวิหิตายา**ติ รโหอสฺสาทโต อญฺญํ จินฺตนฺติยาฯ ยถาห ‘‘รโหอสฺสาทโต อญฺญวิหิตาว หุตฺวา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๔๑)ฯ จตุเตฺถน, ฉเฏฺฐน จ สมุฏฺฐาเนน สมุฏฺฐานโต **เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํ**ฯ สนฺติฏฺฐนสลฺลปนวเสน **กฺริยํ**ฯ สญฺญาย วิโมโกฺข เอตสฺมินฺติ **สญฺญาวิโมกฺขกํ**ฯ

ปฐมํฯ

๒๑๙๙. **ปฏิจฺฉเนฺน โอกาเส**ติ กุฏฺฏาทีสุ เยน เกนจิ ปฏิจฺฉเนฺน โอกาเสฯ **อิทํ** วจนํฯ

ทุติยํฯ

๒๒๐๐. ตติเย ‘‘อโชฺฌกาเส’’ติ จ จตุเตฺถ ‘‘รถิกาย, พฺยูเห, สิงฺฆาฏเก’’ติ ปทานิ จ วเชฺชตฺวา อวเสสํ สนฺธายาห ‘‘อปุพฺพํ นตฺถิ กิญฺจิปี’’ติฯ เอตฺถ ‘‘วตฺตพฺพ’’นฺติ เสโสฯ เอตฺถ จ **รถิกายา**ติ รจฺฉายฯ **พฺยูเห**ติ อนิพฺพิทฺธรจฺฉายฯ **สิงฺฆาฏเก**ติ จจฺจเร โอกาเส, ติโกณํ วา จตุโกณํ วา มคฺคสโมธานฏฺฐาเนติ วุตฺตํ โหติฯ

ตติยจตุตฺถานิฯ

๒๒๐๑-๒. ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี ปุเรภตฺตํ กุลานิ อุปสงฺกมิตฺวา อาสเน นิสีทิตฺวา สามิเก อนาปุจฺฉา ปกฺกเมยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๘๕๕) วจนโต ยา ปน ภิกฺขุนี ปุเรภตฺตํ กุลานิ อุปสงฺกมิตฺวา ฉทนโนฺต อาสเน นิสีทิตฺวา สามิเก อนาปุจฺฉา อโนวสฺสกปฺปเทสํ อติกฺกเมติ, **ยา** จ อโชฺฌกาเส วา นิสีทิตฺวา สเจ อุปจารํ อติกฺกเมติ, ตสฺสา ปฐเม ปเท ทุกฺกฏํ โหติ, ทุติเย ปเท ปาจิตฺติ ปริยาปุตาติ โยชนาฯ **‘‘อาสเน’’**ติ อิมินา ปลฺลงฺกมาภุชิตฺวา นิสีทนารหมาสนํ อธิเปฺปตํฯ ยถาห – ‘‘อาสนํ นาม ปลฺลงฺกสฺส โอกาโส วุจฺจตี’’ติ (ปาจิ. ๘๕๖)ฯ **อโนวสฺสปฺปเทส**นฺติ นิพฺพโกสพฺภนฺตรํฯ อโพฺภกาเส อาปตฺติเขตฺตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อุปจารมฺปิ วา สเจ’’**ติฯ **อุปจาร**นฺติ ทฺวาทสหตฺถปฺปมาณํ ปเทสํฯ ยถาห **คณฺฐิปเท** ‘‘อุปจาโร ทฺวาทสหโตฺถ’’ติฯ

๒๒๐๓. **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘ทุกฺกฏํ สมุทีริต’’นฺติ อิทํ ปจฺจามสติฯ อาปุเฏฺฐ อนาปุฏฺฐสญฺญาย อาปุเฏฺฐ วิจิกิจฺฉโต ปกฺกมนฺติยา ตถา ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ เอตฺถ จ ‘‘ภิกฺขุนิยา’’ติ สมฺพนฺธินิยา สมานตฺตา ‘‘วิจิกิจฺฉนฺติยา’’ติ วตฺตเพฺพ ลิงฺควิปลฺลาสวเสน **‘‘วิจิกิจฺฉโต’’**ติ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๒๒๐๔. **คิลานายา**ติ ยา ตาทิเสน เคลเญฺญน อาปุจฺฉิตุํ น สโกฺกติฯ **อาปทาสู**ติ ฆเร อคฺคิ อุฏฺฐิโต โหติ โจรา วา, เอวรูเป อุปทฺทเว อนาปุจฺฉา ปกฺกมนฺติยา อนาปตฺติฯ

ปญฺจมํฯ

๒๒๐๕-๖. **‘‘คจฺฉนฺติยา วชนฺติยา’’**ติ จ นิสีทนนิปชฺชนาวสานทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ปาจิตฺติยํ ปน ปจฺฉาภตฺตํ สามิเก ‘‘อิธ นิสีทาม วา สยาม วา’’ติ อนาปุจฺฉิตฺวา นิสินฺนนิปนฺนปจฺจยา โหตีติ เวทิตพฺพํฯ ปจฺฉาภตฺตํ สามิเก อนาปุจฺฉา อาสเน **นิสีทิตฺวา** คจฺฉนฺติยา เอกา ปาจิตฺติ โหตีติ โยชนาฯ เอส นโย **‘‘นิปชฺชิตฺวา’’**ติอาทีสุปิฯ

ยถา ปน ตตฺถ อสํหาริเม อนาปตฺติ, เอวมิธ ธุวปญฺญเตฺต วา อนาปตฺตีติฯ

ฉฏฺฐํฯ

๒๒๐๗. **ติสมุฏฺฐาน**นฺติ สจิตฺตเกหิ ตีหิ สมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐานโตฯ

อฏฺฐมํฯ

๒๒๐๘. ยา ปน ภิกฺขุนี อตฺตานมฺปิ วา ปรมฺปิ วา นิรยพฺรหฺมจริเยหิ อภิสเปยฺย, ตสฺสา วาจโต วาจโต สิยา ปาจิตฺตีติ โยชนาฯ ตตฺถ **อภิสเปยฺยา**ติ สปถํ กเรยฺย, ‘‘นิรเย นิพฺพตฺตามิ, อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺตามี’’ติ อตฺตานํ วา ‘‘นิรเย นิพฺพตฺตตุ, อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺตตู’’ติ ปรํ วา ‘‘คิ

หินี โหมิ, โอทาตวตฺถา โหมี’’ติ อตฺตานํ วา ‘‘คิหินี โหตุ, โอทาตวตฺถา โหตู’’ติ ปรํ วา อภิสเปยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๒๑๐. อโกฺกสติ อตฺตานํ วา ปรํ วาติ สมฺพนฺโธฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ อุปสมฺปนฺนาย อุปสมฺปนฺนสญฺญาเวมติกาอนุปสมฺปนฺนสญฺญาวเสนฯ **เสสายา**ติ อนุปสมฺปนฺนายฯ อนุปสมฺปนฺนาย อุปสมฺปนฺนสญฺญา, เวมติกา, อนุปสมฺปนฺนสญฺญา อโกฺกสติ, ทุกฺกฏนฺติ เอวํ **ติกทุกฺกฏํ**ฯ

๒๒๑๑. อตฺถธมฺมานุสาสนิํ ปุรกฺขตฺวา วทนฺตีนํ อนาปตฺตีติ โยชนาฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** ‘‘อตฺถปุเรกฺขารายาติ อฏฺฐกถํ กเถนฺติยาฯ ธมฺมปุเรกฺขารายาติ ปาฬิํ วาเจนฺติยาฯ อนุสาสนิปุเรกฺขารายาติ ‘อิทานิปิ ตฺวํ เอทิสา, สาธุ วิรมสฺสุ, โน เจ วิรมสิ, อทฺธา ปุน เอวรูปานิ กมฺมานิ กตฺวา นิรเย อุปฺปชฺชิสฺสสิ, ติรจฺฉานโยนิยา อุปฺปชฺชิสฺสสี’ติ เอวํ อนุสาสนิยํ ฐตฺวา วทนฺติยา อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๗๘)ฯ

นวมํฯ

๒๒๑๒. **วธิตฺวา**ติ สตฺถาทีหิ ปหริตฺวาฯ **วธิตฺวา วา**ติ เอตฺถ **วา**-สโทฺท **ปาฬิยํ** ‘‘วธิตฺวา วธิตฺวา’’ติ (ปาจิ. ๘๘๐) วุตฺตํ อาเมฑิตํ สูเจติฯ

๒๒๑๓. **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ กายวาจาจิตฺตสมุฏฺฐานํ **ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ** นาม, สมนุภาสนสมุฏฺฐานนฺติปิ เอตเสฺสว นามํฯ

ทสมํฯ

อนฺธการวโคฺค ทุติโยฯ

๒๒๑๔. ยา ปน ภิกฺขุนี **นคฺคา** อนิวตฺถา อปารุตา หุตฺวา นหายติ, อสฺสา สพฺพปโยเค ทุกฺกฏํฯ **ตสฺส** นหานสฺส **โวสาเน** ปริโยสาเน สา ภิกฺขุนี **ชินวุตฺตํ** ชิเนน ภควตา ภิกฺขุนีนํ ปญฺญตฺตํ **โทสํ** ปาจิตฺติยาปตฺติํ **สมุเปติ** อาปชฺชตีติ โยชนาฯ **ภิกฺขุนิ โทส**นฺติ เอตฺถ คาถาพนฺธวเสน รโสฺส กโตฯ

๒๒๑๕. **อจฺฉินฺนจีวรา**ติ อจฺฉินฺนอุทกสาฏิกจีวราฯ **นฏฺฐจีวรา**ติ โจราทีหิ นฏฺฐอุทกสาฏิกจีวราฯ **อาปทาสุ วา**ติ ‘‘มหคฺฆํ อิมํ ทิสฺวา โจราปิ หเรยฺยุ’’นฺติ เอวรูปาสุ อาปทาสุ วา นคฺคาย นหายนฺติยา น โทโสฯ

ปฐมํฯ

๒๒๑๖. **ทุติเย**ติ ‘‘อุทกสาฏิกํ ปน ภิกฺขุนิยา การยมานายา’’ติอาทิสิกฺขาปเท (ปาจิ. ๘๘๘)ฯ

ทุติยํฯ

๒๒๑๗-๘. **ทุสฺสิพฺพิตํ จีวร**นฺติ อสกฺกจฺจสิพฺพิตํ จีวรํฯ **วิสิเพฺพตฺวา**ติ ทุสฺสิพฺพิตํ ปุน สิพฺพนตฺถาย สยํ วา วิคตสิพฺพนํ กตฺวาฯ ‘‘วิสิพฺพาเปตฺวา’’ติ เสโสฯ ยถาห ‘‘วิสิเพฺพตฺวา วา วิสิพฺพาเปตฺวา วา’’ติ (ปาจิ. ๘๙๓)ฯ **อนนฺตรายา**ติ ทสสุ อนฺตราเยสุ อญฺญตรนฺตรายรหิต

าฯ **ตํ** วิสิพฺพิตํ, วิสิพฺพาปิตํ วา จีวรํฯ ‘‘อนนฺตรายา ตํ ปจฺฉา’’ติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน รโสฺส กโตฯ **น สิเพฺพยฺยา**ติ เอตฺถาปิ ‘‘น สิพฺพาเปยฺยา’’ติ เสโสฯ ยถาห ‘‘เนว สิเพฺพยฺย, น สิพฺพาปนาย อุสฺสุกฺกํ กเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๘๙๓)ฯ

จตุปญฺจาหนฺติ เอตฺถ ‘‘อุตฺตริฉปฺปญฺจวาจาหิ (ปาจิ. ๖๒-๖๔), อุตฺตริทิรตฺตติรตฺต’’นฺติ อาทีสุ (ปาจิ. ๕๑-๕๒) วิย อปฺปสงฺขฺยาย พหุสงฺขฺยายํ อโนฺตคธเตฺตปิ อุภยวจนํ โลกโวหารวเสน วจนสิลิฎฺฐตายาติ ทฎฺฐพฺพํฯ **ธุเร**ติ สิพฺพนุสฺสาเหฯ **นิกฺขิตฺตมเตฺต**ติ วิสฺสฎฺฐมเตฺตฯ

๒๒๑๙. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ อุปสมฺปนฺนาย อุปสมฺปนฺนสญฺญา, เวมติกา, อนุปสมฺปนฺนสญฺญาติ ตีสุ วาเรสุ ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ **เสสายา**ติ อนุปสมฺปนฺนายฯ **ติกทุกฺกฎ**นฺติ วารตฺตเย ทุกฺกฎตฺตยํฯ

๒๒๒๐. **อุภินฺน**นฺติ อุปสมฺปนฺนานุปสมฺปนฺนานํฯ **อญฺญสฺมิ**นฺติ จีวรโต อญฺญสฺมิํฯ **อนฺตราเยปิ วา สตี**ติ ราชโจราทิอนฺตรายานํ ทสนฺนํ อญฺญตเร สติฯ

๒๒๒๑. ‘‘**ธุรนิเกฺขปนํ นาม, สมุฎฺฐานมิทํ มต**’’นฺติ อิทํ **อฎฺฐกถาย** ‘‘ธุรนิเกฺขปสมุฎฺฐาน’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๘๙๓) วุตฺตเมว คเหตฺวา วุตฺตํ, เตรสสุ สมุฎฺฐานสีเสสุ ‘‘ธุรนิเกฺขปสมุฎฺฐาน’’นฺติ วิสุํ สมุฎฺฐานสีสํ นาม นตฺถิฯ **มาติกฎฺฐกถาย**ญฺจ ‘‘สมนุภาสนสมุฎฺฐาน’’นฺติ (กงฺขา. อฎฺฐ. จีวรสิพฺพนสิกฺขาปทวณฺณนา, อตฺถโต สมานํ) วุตฺตํ, ตํ สมุฎฺฐานสีเสสุ อโนฺตคธเมวฯ ตสฺมา ‘‘ธุรนิเกฺขปสมุฎฺฐาน’’นฺติ อิทํ สมนุภาสนสมุฎฺฐานเสฺสว ปริยาโยติ คเหตพฺพํฯ

ตติยํฯ

๒๒๒๒. ปญฺจ อหานิ **ปญฺจาหํ,** ปญฺจาหเมว **ปญฺจาหิกํ**ฯ **‘‘อติกฺกเมยฺยา’’**ติ กิริยาย ทฺวิกมฺมกตฺตา **‘‘ปญฺจาหิก’’**นฺติ จ **‘‘สงฺฆาฎิจาร’’**นฺติ จ อุปโยคเตฺถ เอว อุปโยควจนํฯ สงฺฆฎิตเฎฺฐน **สงฺฆาฎิ,** อิติ วกฺขมานานํ ปญฺจนฺนํ จีวรานเมวาธิวจนํ, สงฺฆาฎีนํ จาโร **สงฺฆาฎิจาโร,** ปริโภควเสน วา โอตาปนวเสน วา ปริวตฺตนนฺติ อโตฺถฯ ‘‘ปญฺจาหิกํ สงฺฆาฎิจารํ อติกฺกเมยฺยาติ ปญฺจมํ ทิวสํ ปญฺจ จีวรานิ เนว นิวาเสติ น ปารุปติ น โอตาเปติ ปญฺจมํ ทิวสํ อติกฺกาเมติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๘๙๙) วจนโต ปญฺจทิวสพฺภนฺตเร ยํ กิญฺจิ อกตฺวา อติกฺกาเมนฺติยา จีวรคณนาย ปาจิตฺติ โหตีติ ทเสฺสตุมาห **‘‘ยาติกฺกเมยฺยา’’**ติอาทิฯ

๒๒๒๓. **ติจีวร**นฺติ อนฺตรวาสกอุตฺตราสงฺคสงฺฆาฎิสงฺขาตํ ติจีวรญฺจฯ **สํกจฺจี**ติ ถนเวฐนสงฺขาตํ จีวรญฺจฯ **ทกสาฎี**ติ อุตุนิกาเล นิวาเสตพฺพอุทกสาฎิจีวรญฺจฯ **อิติ** อิเม ปญฺจฯ **ปญฺจ ตู**ติ ปญฺจ จีวรานิ นามฯ

๒๒๒๔-๕. **ติกปาจิตฺตี**ติ ปญฺจาหาติกฺกนฺตสญฺญา, เวมติกา, อนติกฺกนฺตสญฺญาติ วิกปฺปตฺตเย ปาจิตฺติยตฺตยํ โหติฯ **ปญฺจาหานติกฺกเนฺต** อติกฺกนฺตสญฺญาเวมติกานํ วเสน ทฺวิกทุกฺกฎํฯ

‘‘ปญฺจเม ทิวเส’’ติอาทิ อนาปตฺติวารสนฺทสฺสนํฯ **นิเสวตี**ติ นิวาเสติ วา ปารุปติ วาฯ **โอตาเปตี**ติ เอตฺถ วา-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฎฺฐ, โอตาเปติ วาติ อโตฺถฯ **อาปทาสฺปี**ติ มหคฺฆํ จีวรํ, น สกฺกา โหติ โจรภยาทีสุ ปริภุญฺชิตุํ, เอวรูเป อุปทฺทเว อนาปตฺติฯ

จตุตฺถํฯ

๒๒๒๖. อญฺญิสฺสา สงฺกเมตพฺพจีวรํ อนาปุจฺฉา คเหตฺวา ยา ปริภุญฺชติ, ตสฺสา ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนา, **อญฺญิสฺสา** อุปสมฺปนฺนาย สนฺตกํ ปญฺจนฺนํ จีวรานํ อญฺญตรํ ตสฺสา อวตฺวา อาทาย ปุน ตสฺสา ทาตพฺพํ, อทตฺวา **ยา** ภิกฺขุนี ปฏิเสวติ, ตสฺสา ปาจิตฺติยํ โหตีติ อโตฺถฯ ‘‘สงฺกเมตพฺพจีวรํ สงฺกมนีย’’นฺติ ปริยายสทฺทา เอเตฯ ยถาห ‘‘จีวรสงฺกมนียนฺติ สงฺกเมตพฺพจีวรํ, อญฺญิสฺสา สนฺตกํ อนาปุจฺฉา คหิตํ ปุน ปฏิทาตพฺพจีวรนฺติ อโตฺถ’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๐๓)ฯ

๒๒๒๗. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ‘‘อุปสมฺปนฺนาย อุปสมฺปนฺนสญฺญา…เป.… เวมติกา …เป.… อนุปสมฺปนฺนสญฺญา จีวรสงฺกมนียํ ธาเรติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๙๐๕) เอวํ ติกปาจิตฺติยํ **ปาฬิยํ** วุตฺตํฯ **เสสายา**ติ อนุปสมฺปนฺนายฯ **‘‘ติกทุกฺกฏ’’**นฺติ อิทญฺจ วุตฺตนยเมวฯ **อาปทาสู**ติ สเจ อปารุตํ วา อนิวตฺถํ วา โจรา หรนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ วาฯ

๒๒๒๘. เอตํ สมุฏฺฐานํ กถิเนน ตุลฺยนฺติ โยชนาฯ คหณํ, ปริโภโค จ **กฺริยํ**ฯ อนาปุจฺฉนํ **อกฺริยํ**ฯ

ปญฺจมํฯ

๒๒๒๙. **ลภิตพฺพํ ตุ จีวร**นฺติ ลภิตพฺพํ วิกปฺปนุปคํ จีวรํฯ **นิวาเรตี**ติ ยถา เต ทาตุกามา น เทนฺติ, เอวํ อนฺตรายํ ปรกฺกมติฯ **ปาจิตฺตึ ปริทีปเย**ติ สเจ ตสฺสา วจเนน เต น เทนฺติ, ภิกฺขุนิยา ปาจิตฺติยํ วเทยฺยาติ อโตฺถฯ

๒๒๓๐. เอตฺถ ปฐมํ ‘‘สงฺฆสฺสา’’ติ วุตฺตตฺตา **คณสฺสา**ติ เทฺว ตโยว คเหตพฺพาฯ **ลาเภ**ติ เอตฺถ ‘‘นิวาริเต’’ติ เสโสฯ สเจ อญฺญํ ปริกฺขารํ นิวาเรติ, ตเถว ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **อญฺญ**นฺติ วิกปฺปนุปคจีวรโต อญฺญํฯ **ปริกฺขาร**นฺติ ยํ กิญฺจิ ถาลกาทีนํ วา สปฺปิเตลาทีนํ วา อญฺญตรํฯ

๒๒๓๑. **อานิสํสํ นิทเสฺสตฺวา**ติ ‘‘กิตฺตกํ อคฺฆนกํ ทาตุกามตฺถาติ ปุจฺฉติ, ‘เอตฺตกํ นามา’ติ วทนฺติ, ‘อาคเมถ ตาว, อิทานิ วตฺถุ มหคฺฆํ, กติปาเหน กปฺปาเส อาคเต สมคฺฆํ ภวิสฺสตี’’ติ เอวํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวาฯ **น โทสตา**ติ น โทโส, อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ

ฉฏฺฐํฯ

๒๒๓๒-๓. **ธมฺมิกํ** สมเคฺคน สเงฺฆน สนฺนิปติตฺวา กริยมานํ จีวรานํ **วิภงฺคํ** ภาชนํ **ยา** ภิกฺขุนี **ปฏิเสเธยฺย** ปฏิพาเหยฺย, **ตสฺสา** เอวํ ปฏิเสเธนฺติยา ปาจิตฺติยํ โหตีติ โยชนาฯ อธเมฺม ธมฺมสญฺญาย ทุกฺกฏํ ปริทีปิตนฺติ โยชนาฯ **อุโภ เวมติกาย วา**ติ อุโภสุ เวมติกายฯ คาถาพนฺธวเสน สุ-สทฺทโลโปฯ ธมฺมิเก อธมฺมิเก จีวรวิภเงฺค เวมติกาย ปฏิพาหนฺติยา ทุกฺกฏํ ปริทีปิตนฺติ โยชนาฯ ยถาห ‘‘ธมฺมิเก เวมติกา ปฏิพาหติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อธมฺมิเก เวมติกา ปฏิพาหติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติฯ **อานิสํสํ นิทเสฺสตฺวา**ติ ‘‘เอกิสฺสา เอกํ สาฏกํ นปฺปโหติ, อาคเมถ ตาว, กติปาเหเนว อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตโต ภาเชสฺสามี’’ติ (ปาจิ. ๙๑๔) เอวํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวาฯ

สตฺตมํฯ

๒๒๓๕-๖. นิวาสนุปคํ วา ตถา ปารุปนุปคํ วา กปฺปพินฺทุกตํ วา ยํ กิญฺจิ จีวรํ ปญฺจ **สหธมฺมิเก** จ มาตา**ปิตโรปิ** มุญฺจิตฺวา **อญฺญสฺส ยสฺส กสฺสจิ** คหฏฺฐสฺส วา ปริพฺพาชกสฺส วา ยทิ ทเทยฺย, ตสฺสาปิ ปาจิตฺติยํ ปริยาปุตนฺติ โยชนาฯ เอตฺถ จ **“ปิตโร”**ติ มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโรติ วตฺตเพฺพ วิรูเปกเสสวเสน นิเทฺทโส ทฏฺฐเพฺพฯ

๒๒๓๗. **เอตฺถ** อิมสฺมึ สิกฺขาปเท ตา ปน ปาจิตฺติโย จีวรานํ คณนาย วเสน คเณตพฺพาติ โยชนาฯ

๒๒๓๘. ตาว สมฺปฏิจฺฉิโต กาโล เอตสฺสาติ **ตาวกาลิกํ,** จีวรํฯ ‘‘อญฺญสฺสา’’ติ ปุเพฺพ วุตฺตสฺส ทูรตฺตา ปุนปิ **“อเญฺญส”**นฺติ อาห, โสเยวโตฺถฯ

อฏฺฐมํฯ

๒๒๓๙. ยา ปน ภิกฺขุนี ‘‘สเจ มยํ สโกฺกม, ทสฺสาม กริสฺสามาติ เอวํ วาจา ภินฺนา โหตี’’ติ วุตฺตาย ทุพฺพลาย จีวรปจฺจาสาย จีวรสฺส วิภงฺคํ นิเสเธตฺวา จีวเร กาลํ อติกฺกเมยฺย, อสฺสา **โทสตา** ปาจิตฺติยาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ **จีวเร กาล**นฺติ ‘‘จีวรกาลสมโย นาม อนตฺถเต กถิเน วสฺสานสฺส ปจฺฉิโม มาโส, อตฺถเต กถิเน ปญฺจมาสา’’ติ (ปาจิ. ๙๒๒) **ปทภาชเน** วุตฺตํ จีวรกาลํฯ **อติกฺกเมยฺยา**ติ ‘‘อนตฺถเต กถิเน วสฺสานสฺส ปจฺฉิมํ ทิวสํ, อตฺถเต กถิเน กถินุทฺธารทิวสํ อติกฺกาเมตี’’ติ วุตฺตวิธึ อติกฺกาเมยฺยฯ

๒๒๔๐. ‘‘อทุพฺพลจีวเร ทุพฺพลจีวรสญฺญา, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ วจนโต **สุทุพฺพลนฺติ เจตสา**ติ เอตฺถ **สุ**-สโทฺท ปทปูรเณฯ **อุโภสู**ติ ทุพฺพเล, อทุพฺพเล จฯ **กงฺขิตาย วา**ติ เวมติกาย วาฯ

๒๒๔๑. **อานิสํสํ นิทเสฺสตฺวา**ติ ‘‘กิญฺจาปิ ‘น มยํ อเยฺย สโกฺกมา’ติ วทนฺติ, อิทานิ ปน เตสํ กปฺปาโส อาคมิสฺสติ, สโทฺธ ปสโนฺน ปุริโส อาคมิสฺสติ , อทฺธา ทสฺสตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๒๑) เอวํ **อฏฺฐกถาย** วุตฺตนเยน อานิสํสํ ทเสฺสตฺวาฯ

นวมํฯ

๒๒๔๒. **ธมฺมิกํ กถินุทฺธาร**นฺติ ‘‘ธมฺมิโก นาม กถินุทฺธาโร สมโคฺค ภิกฺขุนิสโงฺฆ สนฺนิปติตฺวา อุทฺธรตี’’ติ (ปาจิ. ๙๒๙) วุตฺตํ กถินุทฺธารํฯ

๒๒๔๓. **ยสฺสา**ติ ยสฺส กถินสฺสฯ **อตฺถารมูลโก อานิสํโส** นาม ‘‘โย จ ตตฺถ จีวรุปฺปาโท, โส เนสํ ภวิสฺสตี’’ติ (มหาว. ๓๐๖) อนุญฺญาโต ตสฺมึ วิหาเร อุปฺปชฺชนกจีวรวตฺถานิสํโสฯ **อุทฺธารมูลโก** นาม อนฺตรุพฺภารํ การาเปนฺเตหิ อุปาสเกหิ ทิยฺยมานจีวรวตฺถานิสํโสฯ

๒๒๔๕. **สมานิสํโสปี**ติ อตฺถารอานิสํเสน สมานิสํโสปิ อุพฺภาโรฯ **สทฺธาปาลนการณา**ติ ปสาทานุรกฺขนตฺถาย ทาตโพฺพติ โยชนาฯ **อานิสํสํ นิทเสฺสตฺวา**ติ ‘‘ภิกฺขุนิสโงฺฆ ชิณฺณจีวโร, กถินานิสํสมูลโก มหาลาโภ’’ติ เอวรูปํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวาฯ

๒๒๔๖. สมุฏฺฐานาทินา สทฺธึ **เสสํ ปน** วินิจฺฉยชาตํ **อเสเสน** สพฺพากาเรน **สตฺตเมน** สิกฺขาปเทน **สมํ มตํ** ‘‘สทิส’’นฺติ วิญฺญาตํฯ **กิญฺจิปิ** อปฺปกมฺปิ **อปุพฺพํ** ตตฺถ วุตฺตนยโต

อญฺญํ นตฺถีติ โยชนาฯ

ทสมํฯ

นคฺควโคฺค ตติโยฯ

๒๒๔๗. ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนิโย เทฺว เอกมเญฺจ ตุวเฎฺฎยฺยุํ, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๙๓๓) ปญฺญตฺตสิกฺขาปเท วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘เอกายา’’**ติอาทิฯ **เอกายา**ติ เอกาย ภิกฺขุนิยาฯ **อปรา**ติ อญฺญา อุปสมฺปนฺนาฯ **นิปเชฺชยฺยุ**นฺติ เอตฺถ ‘‘เอกมเญฺจ’’ติ เสโสฯ **เทฺว**ติ เทฺว ภิกฺขุนิโยฯ

๒๒๔๘-๙. **‘‘เอกาย จา’’**ติอาทิ อนาปตฺติวารนิเทฺทโสฯ อุโภ วาปิ สมํ นิสีทนฺตีติ โยชนาฯ **เอฬเกนา**ติ เอฬกโลมสิกฺขาปเทนฯ

ปฐมํฯ

๒๒๕๐-๑. **ปาวารกฎสาราทิ**นฺติ เอตฺถ ภุมฺมกวจนํฯ **‘‘สํหาริเมสู’’**ติ อิมินา สมานาธิกรณตฺตา พหุวจนปฺปสเงฺค วจนวิปลฺลาเสเนตฺถ เอกวจนนิเทฺทโสติ ทฎฺฐโพฺพฯ ปาวาโร จ กฎสาโร จ เต อาทิ ยสฺสาติ วิคฺคโห, นิทฺธารเณ เจตํ ภุมฺมํฯ **เอกก**นฺติ นิทฺธาริตพฺพนิทสฺสนํฯ เอกเมว **เอกกํ**ฯ สํหาริเมสุ ปาวาราทีสุ อญฺญตรนฺติ อโตฺถฯ **‘‘ปาวาโร**ติ โกชวาทโย’’ติ วทนฺติฯ **กฎสาโร**ติ กโฎเยวฯ **อาทิ**-สเทฺทน อตฺถริตฺวา สยนารหํ สพฺพํ สงฺคณฺหาติฯ **เตเนวา**ติ ยํ อตฺถตํ, เตเนวฯ ปารุปิตฺวา สเจ ยา ปน เทฺว สเหว นิปชฺชนฺติ, ตาสํ ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ เอตฺถ จ อตฺถรณปาวุรณกิเจฺจ เอกเสฺสว นิทฺทิฎฺฐตฺตา เอกสฺส อนฺตสฺส อตฺถรณญฺจ เอกสฺส อนฺตสฺส ปารุปนญฺจ วิญฺญายติฯ ยถาห ‘‘สํหาริมานํ ปาวารตฺถรณกฎสารกาทีนํ เอกํ อนฺตํ อตฺถริตฺวา เอกํ ปารุปิตฺวา ตุวเฎฺฎนฺตีนเมตํ อธิวจน’’นฺติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๙๓๗)ฯ

เอกสฺมิํ เอกตฺถรเณ วา เอกปาวุรเณ วา นิปชฺชเน สติ ตาสํ ทฺวินฺนํ ภิกฺขุนีนํ ทุกฺกฎนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ทฺวิกทุกฺกฎํ วุตฺต**นฺติ ‘‘นานตฺถรณปาวุรเณ เอกตฺถรณปาวุรณสญฺญา…เป.… เวมติกา, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๙๓๙) วุตฺตํ ทุกฺกฎทฺวยํฯ

๒๒๕๒. **ววตฺถานํ นิทเสฺสตฺวา**ติ มเชฺฌ กาสาวํ วา กตฺตรยฎฺฐิํ วา อนฺตมโส กายพนฺธนมฺปิ ฐเปตฺวา นิปชฺชนฺติ, อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ **เสสํ** สมุฎฺฐานาทิวิธานํฯ **อาทินา**ติ อิมสฺมิํเยว วเคฺค ปฐมสิกฺขาปเทนฯ **ตุลฺย**นฺติ สมานํฯ

ทุติยํฯ

๒๒๕๓. **อญฺญิสฺสา** ภิกฺขุนิยาฯ **อผาสุการณา**ติ อผาสุกรณเหตุฯ **อนาปุจฺฉา**ติ อนาปุจฺฉิตฺวาฯ ตสฺสา ปุรโต จ จงฺกมนาทโย ยทิ กเรยฺย, เอวํ กโรนฺติยา ปาจิตฺติยาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ **จงฺกมนาทโย**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ‘‘ติฎฺฐติ วา นิสีทติ วา เสยฺยํ วา กเปฺปติ อุทฺทิสติ วา อุทฺทิสาเปติ วา สชฺฌายํ วา กโรตี’’ติ (ปาจิ. ๙๔๓) **ปทภาชเน** วุตฺตานํ สงฺคโหฯ

๒๒๕๔. **นิวตฺตนานํ คณนายา**ติ จงฺกมนฺติยา จงฺกมสฺส อุภยโกฎิํ ปตฺวา นิวตฺตนฺติยา นิวตฺตนคณนายฯ **ปโยคโตเยวา**ติ ปโยคคณนาเยว, อิริยาปถปริวตฺตนคณนาเยวาติ วุตฺตํ โหติฯ **โทสา**ติ ปาจิตฺติยาปตฺติโยฯ

๒๒๕๕. **ปทานํ คณนาวสา**ติ เอตฺถ อาทิ-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐฯ ยถาห ‘‘ปทาทิ คณนายา’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๙๔๓)ฯ **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ อุปสมฺปนฺนาย อุปสมฺปนฺนสญฺญา, เวมติกา, อนุปสมฺปนฺนสญฺญาติ วิกปฺปตฺตยสฺส วเสน ปาจิตฺติยตฺตยํ วุตฺตํฯ **เสสายา**ติ อนุปสมฺปนฺนายฯ

๒๒๕๖. **น จ อผาสุกามายา**ติ อาปุจฺฉิตฺวา **ตสฺสา** ภิกฺขุนิยา ปุรโต จงฺกมนาทีนิ กโรนฺติยา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

๒๒๕๗. **กฺริยากฺริย**นฺติ จงฺกมนาทิกรณํ กิริยํฯ อาปุจฺฉาย อกรณํ อกิริยํฯ **ปาปมานส**นฺติ อกุสลจิตฺตํฯ

ตติยํฯ

๒๒๕๘-๙. **อนนฺตรายา**ติ วกฺขมาเนสุ ราชนฺตรายาทีสุ ทสสุ อนฺตราเยสุ อญฺญตรรหิตา ภิกฺขุนีฯ **ทุกฺขิต**นฺติ คิลานํฯ ยถาห ‘‘ทุกฺขิตา นาม คิลานา วุจฺจตี’’ติ (ปาจิ. ๙๔๘)ฯ **สหชีวินิ**นฺติ สทฺธิวิหารินิํฯ ยถาห ‘‘สหชีวินี นาม สทฺธิวิหารินี วุจฺจตี’’ติฯ **อญฺญาย วา นุปฎฺฐาเปยฺยา**ติ อญฺญาย ภิกฺขุนิยา, สิกฺขมานาย, สามเณริยา วา คิหินิยา วา อุปฎฺฐานํ น การาเปยฺยฯ **นุปเฎฺฐยฺย สยมฺปิ วา**ติ ยา อุปฎฺฐานํ น กเรยฺยฯ **ธุเร นิกฺขิตฺตมเตฺต วา**ติ ‘‘เนว อุปเฎฺฐสฺสามิ, น อุปฎฺฐาปนาย อุสฺสุกฺกํ กริสฺสามี’’ติ ธุเร อุสฺสาเห นิกฺขิตฺตมเตฺตเยวฯ **ตสฺสา**ติ อุปชฺฌายายฯ

อเนฺตวาสินิยา วาปีติ ปพฺพชฺชาอุปสมฺปทาธมฺมนิสฺสยวเสน จตุพฺพิธาสุ อเนฺตวาสินีสุ อญฺญตรายฯ **อิตรายา**ติ อนุปสมฺปนฺนายฯ

๒๒๖๐. **คิลานายา**ติ สยํ คิลานายฯ ‘‘คเวสิตฺวา อลภนฺติยา’’ติ ปทเจฺฉโท, อญฺญํ อุปฎฺฐายิกํ ปริเยสิตฺวา อลภมานายาติ อโตฺถฯ ‘‘อาปทาสุ อุมฺมตฺติกาทีน’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ คาถาพนฺธวเสน วณฺณโลโปปิ ทฎฺฐโพฺพฯ **อาปทาสู**ติ ตถารูเป อุปทฺทเว สติฯ **ธุรนิเกฺขปโนทย**นฺติ ธุรนิเกฺขปสมุฎฺฐานํฯ ยเทตฺถ วตฺตพฺพํ, ตํ เหฎฺฐา วุตฺตเมวฯ

จตุตฺถํฯ

๒๒๖๑-๒. ปุคฺคลิกสฺส อตฺตายตฺตปรายตฺตวเสน อนิยมิตตฺตา **‘‘สก’’**นฺติ อิมินา นิยเมติฯ **สกํ ปุคฺคลิก**นฺติ อตฺตโน ปุคฺคลิกํฯ **ทตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘ภิกฺขุนิยา’’ติ เสโสฯ **สกวาฎ**นฺติ ปริวตฺตกทฺวารกวาฎสหิตํฯ **อุปสฺสย**นฺติ เคหํฯ **ทฺวาราทีสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน คพฺภปมุขานํ สงฺคโห, นิทฺธารเณ เจตํ ภุมฺมํฯ **พหูนิปี**ติ นิทฺธาเรตพฺพนิทสฺสนํฯ พหูนิปิ ทฺวารานิ วา พหู คเพฺภ วา พหูนิ ปมุขานิ วาฯ **ต**นฺติ ยสฺสา อุปสฺสโย ทินฺโน, ตํ ภิกฺขุนิํฯ **นิกฺกฑฺฒนฺติยา**ติ อติกฺกาเมนฺติยาฯ **ตสฺสา**ติ ยา นิกฺกฑฺฒติ, ตสฺสาฯ

๒๒๖๓. **เอตฺถา**ติ นิกฺกฑฺฒเนฯ **เอเสว นโย**ติ ‘‘ปโยคคณนาย อาปตฺตี’’ติ ทสฺสิตนโยฯ เอตฺถ **ปโยโค** นาม อาณาปนํ, อิมินา ‘‘เอกายาณตฺติยา อเนเกสุ ทฺวาเรสุ อติกฺกามิเตสุปิ เอกาว อาปตฺติ โหตี’’ติ เอวมาทิกํ อฎฺฐกถาคตวินิจฺฉยํ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๙๔๓, ๙๕๒ อตฺถโต สมานํ) สงฺคณฺหาติฯ

๒๒๖๔. เตสุ วินิจฺฉเยสุ เอกํ วินิจฺฉยวิเสสํ ทเสฺสตุมาห **“เอตฺตกาว อิมํ ทฺวารา”**ติ อาทิฯ ทฺวารคณนาย อาปตฺติโย **ทฺวารคณนาปตฺติโย**ฯ

๒๒๖๕. **อกวาฏมฺหา**ติ อกวาฏพนฺธโต อุปสฺสยา นิกฺกฺขมนฺติยา ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **เสสายา**ติ อนุปสมฺปนฺนายฯ **ติกทุกฺกฏ**นฺติ อนุปสมฺปนฺนาย อุปสมฺปนฺนสญฺญาย, เวมติกาย, อนุปสมฺปนฺนสญฺญาย จ วเสน ติกทุกฺกฏํฯ **อุภินฺน**นฺติ อุปสมฺปนฺนานุปสมฺปนฺนานํฯ **ปริกฺขาเรสู**ติ ปตฺตจีวราทีสุ ปริกฺขาเรสุ ฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ปโยเคสุ, นิกฺกฺขมิยมาเนสุ, นิกฺกฺขมาปิยมาเนสุ จาติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๒๖๖. **เอตฺถ** อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท **สมุฏฺฐานาทิ**วินิจฺฉเยน สห **เสสํ** วินิจฺฉยชาตํ **อเสเสน** สพฺพปฺปกาเรน สงฺฆิกา วิหารสฺมา นิกฺกฺขมนสิกฺขาปเทน **สมํ มตํ** ‘‘สทิส’’นฺติ สลฺลกฺขิตนฺติ โยชนาฯ

ปญฺจมํฯ

๒๒๖๗. **ฉฏฺฐ**นฺติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี สํสฏฺฐา วิหเรยฺย คหปตินา วา คหปติปุเตฺตน วา’’ติ อาทิมาติกาย (ปาจิ. ๙๕๖) นิทฺทิฏฺฐํ ฉฏฺฐสิกฺขาปเทฯ **อิธ วตฺตพฺพ**นฺติ อิมสฺมิํ วินยวินิจฺฉเย กเถตพฺพํฯ **อริฏฺฐสฺส สิกฺขาปเทนา**ติ อริฏฺฐสิกฺขาปเทนฯ **วินิจฺฉโย**ติ สมุฏฺฐานาทิโกฯ

ฉฏฺฐํฯ

๒๒๖๘. **สาสงฺกสมฺมเต**ติ เอตฺถ ‘‘สปฺปฏิภเย’’ติ เสโสฯ อุภยมฺปิ เหฏฺฐา วุตฺตตฺถเมวฯ **อโนฺตรฏฺฐ**ติ ยสฺส วิชิเต วิหรติ, ตเสฺสว รฏฺฐฯ สาสงฺกสมฺมเต สปฺปฏิภเย อโนฺตรฏฺฐ สเตฺถน วินา จาริกํ จรนฺติยา ภิกฺขุนิยา อาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

๒๒๖๙. เอวํ จรนฺติยา สคามกฏฺฐาเน คามนฺตรปฺปเวเส จ อคามเก อรเญฺญ อทฺธโยชเน จ วินยญฺญุนา ภิกฺขุนา **ปาจิตฺติยนโย** ปาจิตฺติยาปตฺติวิธานกฺกโม เญฺญโยฺย ญาตโพฺพติ โยชนาฯ

๒๒๗๐. สห สเตฺถน จรนฺติยา น โทโสติ โยชนาฯ เขมฏฺฐาเน จรนฺติยา, อาปทาสุ วา จรนฺติยา น โทโสติ โยชนาฯ

สตฺตมํฯ

๒๒๗๑. **อฏฺฐเม นวเม วาปี**ติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี ติโรรเฏฺฐ’’ติอาทิเก (ปาจิ. ๙๖๖) อฏฺฐมสิกฺขาปเท จ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี อโนฺตวสฺสํ จาริกํ จเรยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๙๗๐) วุตฺตนวมสิกฺขาปเท จฯ **อนุตฺตานํ น วิชฺชติ,** สพฺพํ อุตฺตานเมว, ตสฺมา เอตฺถ มยา น วิจารียตีติ อธิปฺปาโยฯ

อฏฺฐมนวมานิฯ

๒๒๗๒. ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี วสฺสํวุตฺถา จาริกํ น ปกฺกเมยฺย อนฺตมโส ฉปฺปญฺจโยชนานิปิ, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๙๗๔) วุตฺตสิกฺขาปเท วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“ปาจิตฺตี”**ติอาทิฯ อหํ **น คมิสฺสามิ** น ปกฺกมิสฺสามีติ **ธุรนิเกฺขเป** กเต ปาจิตฺตีติ โยชนาฯ **ตถา**ติ ปาจิตฺติฯ

๒๒๗๓. วสฺสํวุตฺถาย ปวาเรตฺวา อนฺตมโส ปญฺจ โยชนานิ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ เอตฺถ **อปิ**-สทฺทสฺส สมฺภาวนตฺถตํ ทเสฺสตุมาห **“ฉสู”**ติอาทิฯ **อิธ** อิมสฺมิํ อนาปตฺติวาเร **ฉสุ** โยชเนสุ ยทตฺถิ วตฺตพฺพํ, ตํ กินฺนุ นาม สิยา, นตฺถิ กิญฺจิ วตฺตพฺพนฺติ อโตฺถฯ ปวาเรตฺวา ฉ โยชนานิ คจฺฉนฺติยา อนาปตฺติภาโว อวุตฺตสิโทฺธวาติ ทีเปติฯ

๒๒๗๔. **ตีณิ** โยชนานิฯ **เตเนวา**ติ เยน คตา, เตเนว มเคฺคนฯ **อเญฺญน มเคฺคนา**ติ คตมคฺคโต อเญฺญน ปเถนฯ

๒๒๗๕. **ทสวิเธ อนฺตรายสฺมิํ สตี**ติ วกฺขมาเนสุ อนฺตราเยสุ อญฺญตรสฺมิํ สติฯ ตสฺสา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **อาปทาสู**ติ อฏฺฐาทิการเณน เกนจิ ปลิพุทฺธาทิภาวสงฺขาตาสุ อาปทาสุฯ **คิลานายา**ติ สยํ คิลานายฯ **ทุติยาย** ภิกฺขุนิยา อลาเภ วา อปกฺกมนฺติยา อนาปตฺติฯ

๒๒๗๖. ราชา จ โจรา จ อมนุสฺสา จ อคฺคิ จ โตยญฺจ วาฬา จ สรีสปา จาติ วิคฺคโหฯ **มนุโสฺส**ติ เอตฺถ คาถาพนฺธวเสน ปุพฺพปทโลโป ‘‘ลาพูนิ สีทนฺตี’’ติอาทีสุ (ชา. ๑.๑.๗๗) วิยฯ ชีวิตญฺจ พฺรหฺมจริยา จ ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺติ สมาหารทฺวเนฺท สมาโส, ตสฺส **ชีวิตพฺรหฺมจริยสฺส**ฯ อนฺตรายา เอว **อนฺตรายิกา**ฯ เอเตสํ ทสนฺนํ อญฺญตรสฺมิํ อปกฺกมนฺติยา อนาปตฺติฯ ยถาห ‘‘อนฺตราเยติ ทสวิเธ อนฺตราเยฯ ‘ปรํ คจฺฉิสฺสามี’ติ นิกฺขนฺตา, นทิปูโร ปน อาคโต, โจรา วา มเคฺค โหนฺติ, เมโฆ วา อุฏฺฐาติ, นิวตฺติตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๗๖)ฯ

๒๒๗๗. อปกฺกมนํ **อกฺริยํ**ฯ อนาทริเยน อาปชฺชนโต อาห **“ทุกฺขเวทน”**นฺติฯ

ทสมํฯ

ตุวฏฺฏวโคฺค จตุโตฺถฯ

๒๒๗๘-๘๐. **ราชาคาร**นฺติ รโญฺญ กีฬนฆรํฯ **จิตฺตาคาร**นฺติ กีฬนจิตฺตสาลํฯ **อาราม**นฺติ กีฬนอุปวนํฯ **กีฬุยฺยาน**นฺติ กีฬนตฺถาย กตํ อุยฺยานํฯ **กีฬาวาปิ**นฺติ เอตฺถ กิญฺจาปิ **ปาฬิยํ** (ปาจิ. ๙๗๙) โปกฺขรณี วุตฺตา, สา ปน สพฺพชลาสยานํ กีฬาย กตานํ อุปลกฺขณวเสน วุตฺตาติ อาห ‘‘กีฬาวาปิ’’นฺติ, กีฬนตฺถาย กตวาปินฺติ อโตฺถฯ **“นานาการ”**นฺติ อิทํ ยถาวุตฺตปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ สพฺพสงฺคาหิกวเสน **“ตานี”**ติ วุตฺตํฯ นานาการํ ราชาคารํ จิตฺตาคารํ อารามํ กีฬุยฺยานํ วา กีฬาวาปิํ **ทฏฺฐุํ คจฺฉนฺตีนํ ตานิ** สพฺพานิ เอกโต ทฏฺฐุํ คจฺฉนฺตีนํ **ตาสํ** ภิกฺขุนีนํ ปเท ปเท ทุกฺกฏํ มุนินา นิทฺทิฏฺฐนฺติ โยชนาฯ

ปญฺจปีติ ราชาคาราทีนิ ปญฺจปิฯ เอกาเยว ปาจิตฺติ อาปตฺติ ปริทีปิตาติ โยชนาฯ **ตํ ตํ** ทิสาภาคํ คนฺตฺวา ปสฺสนฺติ เจ, ปาเฏฺยกาปตฺติโย ปโยคคณนาย สิยุนฺติ โยชนาฯ

๒๒๘๑. คมนพาหุเลฺลน อาปตฺติพาหุลฺลํ ปกาเสตฺวา คีวาปริวตฺตนสงฺขาเตน ปโยคพาหุเลฺลนาปิ อาปตฺติพาหุลฺลํ ปกาเสตุมาห **“ปโยคพหุตายาปิ, ปาจิตฺติพหุตา สิยา”**ติฯ **สพฺพตฺถา**ติ ยตฺถ ภิกฺขุนิยา ปาจิตฺติยํ วุตฺตํ, ตตฺถ สพฺพตฺถฯ

๒๒๘๒. ‘‘อวเสโสปิ อนาปตฺตี’’ติ ปทเจฺฉโทฯ อนาปตฺติ จ กถามโคฺค จ **อนาปตฺติกถามโคฺค,** เตสํ วินิจฺฉโย **อนาปตฺติกถามคฺควินิจฺฉโย,** ‘‘อนาปตฺติ อาราเม ฐิตา ปสฺสตี’’ติ อาทิโก (ปาจิ. ๙๘๑) อนาปตฺติวินิจฺฉโย จ **อฏฺฐกถา**คโต (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๘๑) อวเสสวินิจฺฉโย จาติ อโตฺถฯ **“อาราเม ฐิตา”**ติ เอเตน อชฺฌาราเม ราชาคาราทีนิ กโรนฺติ, ตานิ ปสฺสนฺติ

ยา อนาปตฺตีติ อยมนาปตฺติวาโร ทสฺสิโตฯ เอเตเนว อโนฺตอาราเม ตตฺถ ตตฺถ คนฺตฺวา นจฺจาทีนิ วิย ราชาคาราทีนิปิ ปสฺสิตุํ ลภตีติปิ สิทฺธํฯ **อาทิ**-สเทฺทน ‘‘ปิณฺฑปาตาทีนํ อตฺถาย คจฺฉนฺติยา มเคฺค โหนฺติ, ตานิ ปสฺสติ, อนาปตฺติฯ รโญฺญ สนฺติกํ เกนจิ กรณีเยน คนฺตฺวา ปสฺสติ, อนาปตฺติฯ เกนจิ อุปทฺทุตา ปวิสิตฺวา ปสฺสติ, อนาปตฺตี’’ติ เอเต อนาปตฺติวารา สงฺคหิตาฯ **นจฺจทสฺสน...เป.... สหา**ติ สมุฏฺฐานาทินา วินิจฺฉเยน สห นจฺจทสฺสนสิกฺขาปทสทิโสวฯ

ปฐมํฯ

๒๒๘๓. มานโต ปมาณโต อตีตา อเปตา **มานาตีตา,** อาสนฺที, ตํฯ วาเฬหิ อุเปโต **วาฬูเปโต,** ปลฺลงฺโก, ตํฯ ‘‘อาสนฺที นาม อติกฺกนฺตปฺปมาณา วุจฺจตี’’ติ วจนโต เหฏฺฐา อฏฺฐนิยา วฑฺฒกิหตฺถโต อุจฺจตรปาโท อายามจตุรโสฺส มญฺจปีฐวิเสโส อาสนฺที นาม สมจตุรสฺสานํ อติกฺกนฺตปฺปมาณานมฺปิ อนุญฺญาตตฺตาฯ ‘‘ปลฺลงฺโก นาม อาหริเมหิ วาเฬหิ กโต’’ติ (ปาจิ. ๙๘๔) วจนโต ปมาณยุโตฺตปิ เอวรูโป น วฏฺฏติฯ อาหริตฺวา ยถานุรูปฏฺฐาเน ฐเปตพฺพวาฬรูปานิ **อาหริมวาฬา** นาม, สํหริมวาฬรูปยุโตฺตติ วุตฺตํ โหติฯ มานาตีตํ อาสนฺทิํ วา วาฬูเปตํ ปลฺลงฺกํ วา **เสวนฺตีนํ** อภินิสีทนฺตีนํ, อภินิปชฺชนฺตีนญฺจ **ยาสํ** ภิกฺขุนีนํ สตฺถา ปาจิตฺติยาปตฺติํ อาหฯ

๒๒๘๔. ตาสํ นิสีทนสฺสาปิ นิปชฺชนสฺสาปิ ปโยคพาหุลฺลวเสน ปาจิตฺติยานํ คณนา โหติ อิติ เอวํ นิทฺทิฏฺฐา **เอวํ** อยํ คณนา **อจฺจนฺตยเสน** อนนฺตปริวาเรน ภควตา วุตฺตาติ โยชนาฯ เอตฺถ จ **อิเจฺจว**นฺติ นิปาตสมุทาโย, **อิติ**-สโทฺท นิทสฺสเน, **เอวํ**-สโทฺท อิทมเตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ

๒๒๘๕. **ปาเท อาสนฺทิยา เฉตฺวา**ติ อาสนฺทิยา ปาเท ปมาณโต อธิกฏฺฐานฉินฺทเนน เฉตฺวาฯ ปลฺลงฺกสฺส ปาเท วาฬกา **ปลฺลงฺกวาฬกา,** เต **หิตฺวา** อปเนตฺวา, **อนาปตฺตี**ติ เสวนฺตีนํ อนาปตฺติฯ

ทุติยํฯ

๒๒๘๖-๗. **ฉนฺน**นฺติ โขมาทีนํ ฉนฺนํ, นิทฺธารเณ สามิวจนํฯ **อญฺญตรํ สุตฺต**นฺติ นิทฺธาริตพฺพนิทสฺสนํฯ **หตฺถา**ติ หเตฺถน, กรณเตฺถ เจตํ นิสฺสกฺกวจนํฯ **อญฺจิต**นฺติ หตฺถายาเมน อากฑฺฒิตํ ฯ **ตสฺมิ**นฺติ ตสฺมิํ อญฺฉิเต สุตฺตปฺปเทเสฯ **ตกฺกมฺหี**ติ กนฺตนสูจิมฺหิฯ **เวฐิเต**ติ ปลิเวฐิเตฯ

สุตฺตกนฺตนโต สพฺพปุพฺพปโยเคสูติ สุตฺตกนฺตนโต ปุเพฺพสุ กปฺปาสวิจินนาทิสพฺพปโยเคสุฯ **หตฺถวารโต**ติ หตฺถวารคณนายฯ ยถาห ‘‘กปฺปาสวิจินนํ อาทิํ กตฺวา สพฺพปุพฺพปโยเคสุ หตฺถวารคณนาย ทุกฺกฏ’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๘๘)ฯ

๒๒๘๘. **กนฺติตํ สุตฺต**นฺติ ปฐมเมว กนฺติตํ ทสิกสุตฺตาทิํฯ **ปุน กนฺตนฺติยา**ติ โกฏิยา โกฏิํ สงฺฆาเฏตฺวา ปุน กนฺตนฺติยาฯ

ตติยํฯ

๒๒๘๙. ตณฺฑุลานํ โกฏฺฐนํ ตุ อาทึ กตฺวา คิหีนํ **เวยฺยาวจฺจํ** กโรนฺติยา สพฺพปุพฺพปโยเคสุ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๒๒๙๐. **ยาคุอาทิสุ** นิปฺผาเทตเพฺพสุ ตทาธารานิ ***ภาชนานิ*** คเณตฺวาว ปาจิตฺติยํ ปริทีปเย, ขชฺชกาทีสุ รูปานํ คณนาย ปาจิตฺติยํ ปริทีปเยติ โยชนาฯ **ยาคุอาทิสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ภตฺตสูปาทีนํ สงฺคโหฯ **ขชฺชกาทีสู**ติ **อาทิ**-สเทฺทน มจฺฉมํสาทิอุตฺตริภงฺคานํ สงฺคโหฯ

๒๒๙๑. ‘‘สเจปิ มาตาปิตโร อาคจฺฉนฺติ, ยํกิญฺจิ พีชนึ วา สมฺมชฺชนิทณฺฑํ วา การาเปตฺวา เวยฺยาวจฺจกรฏฺฐาเน ฐเปตฺวาว ยํ กิญฺจิ ปจิตุํ วฏฺฏตี’’ติ **อฏฺฐกถาคตํ** วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สเจ’’**ติอาทิฯ **สเจ**ติ เอตฺถ ‘‘มาตาปิตโร อาคจฺฉนฺตี’’ติ เสโสฯ อตฺตโน เอวมาคตานํ มาตาปิตูนมฺปิ กิญฺจิ กมฺมํ อกาเรตฺวา กิญฺจิ กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **อปิ**-สโทฺท สมฺภาวเน, เตน อเญฺญสํ กถาเยว นตฺถีติ ทีเปติฯ

๒๒๙๒-๓. สงฺฆสฺส ยาคุปาเน เวยฺยาวจฺจํ กโรนฺติยา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **‘‘สงฺฆภเตฺตปี’’**ติอาทีสุปิ เอเสว นโยฯ อตฺตโน เวยฺยาวจฺจกรสฺส วาติ สมฺพโนฺธฯ ยถาห ‘‘ยาคุปาเนติ มนุเสฺสหิ สงฺฆสฺสตฺถาย กริยมาเน ยาคุปาเน วา สงฺฆภเตฺต วา เตสํ สหายิกภาเวน ยํ กิญฺจิ ปจนฺติยา อนาปตฺติฯ เจติยปูชาย สหายิกา หุตฺวา คนฺธมาลาทีนิ ปูเชติ, วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๙๓)ฯ

จตุตฺถํฯ

๒๒๙๔. ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี ‘เอหาเยฺย อิมํ อธิกรณํ วูปสเมหี’ติ วุจฺจมานา ‘สาธู’ติ ปฏิสฺสุณิตฺวา สา ปจฺฉา อนนฺตรายิกินี เนว วูปสเมยฺย น วูปสมาย อุสฺสุกฺกํ กเรยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๙๙๕) สิกฺขาปทสฺส วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปาจิตฺติ ธุรนิเกฺขเป’’**ติอาทิฯ **ธุรนิเกฺขเป**ติ น ทานิ ตํ วูปสเมสฺสามิ, อญฺญาหิ วา น วูปสมาเปสฺสามี’’ติ เอวํ ธุรสฺส อุสฺสาหสฺส นิเกฺขเป ปาจิตฺตีติ โยชนาฯ จีวรสิพฺพเน ยถา ปญฺจาหปริหาโร ลพฺภติ, อิธ ปน ตถา เอกาหมฺปิ ปริหาโร น ลพฺภตีติ โยชนาฯ

๒๒๙๕. **เสส**นฺติ ‘‘ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา ปจฺฉา วินิจฺฉินนฺตี อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวาว วินิจฺฉินาตี’’ติอาทิกํ วินิจฺฉยชาตํฯ ตตฺถ จีวรสิพฺพเน วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพนฺติ โยชนาฯ

ปญฺจมํฯ

๒๒๙๖-๗. **ยา ปน** ภิกฺขุนี คิหีนํ วา สหธมฺมิเก ฐเปตฺวา **อเญฺญสํ** ปริพฺพาชกปริพฺพาชิกานํ วา ทนฺตโปโนทกํ วินา อญฺญํ ยํ กิญฺจิ **อโชฺฌหรณียํ** ขาทนียํ, โภชนียํ วา กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา นิสฺสคฺคิเยน วา ททาติ, ตสฺสา ปาจิตฺติยํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๒๙๘-๙. **อิธ** อิมสฺมึ สิกฺขาปเท มุนินา ทนฺตกโฏฺฐทเก ทุกฺกฏํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **ยา** ปน ภิกฺขุนี กายาทีหิ สยํ **น เทติ** อเญฺญน **ทาเปติ,** ตสฺสา จ กายาทีหิ อทตฺวา ภูมิยํ **นิกฺขิปิตฺวา** เทนฺติยาปิ ยา พาหิรเลปํ วา เทติ, ตสฺสาปิ อุมฺมตฺติกาย จ **น โทโส** อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

ฉฏฺฐํฯ

๒๓๐๐-๑. **อาวสถจีวร**นฺติ ‘‘อุตุนิโย ภิกฺขุนิโย ปริภุญฺชนฺตู’’ติ ทินฺนํ จีวรํฯ **ยา** ภิกฺขุนี ยํ ‘‘อาวสถจีวร’’นฺติ นิยมิตํ จีวรํ, **ตํ** จตุเตฺถ ทิวเส โธวิตฺวา อนฺตมโส อุตุนิยา สามเณราย วา อทตฺวา สเจ ปริภุเญฺชยฺย, ตสฺสา ปาจิตฺติยํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **ติกปาจิตฺติยํ สิยา**ติ ‘‘อนิสฺสชฺชิเต อนิสฺสชฺชิตสญฺญา…เป.… เวมติกา…เป.… นิสฺสชฺชิตสญฺญา ปริภุญฺชติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๐๖) วุตฺตํ ปาจิตฺติยํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๓๐๒-๓. **ตสฺมิํ** จีวเร นิสฺสชฺชิเต อนิสฺสชฺชิตสญฺญาย วา เวมติกาย วา **ตสฺสา** ภิกฺขุนิยา ทุวิกทุกฺกฏํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ อญฺญาสํ อุตุนีนํ อภาเว อทตฺวาปิ ปริภุญฺชนฺติยา อนาปตฺติฯ **ปุน ปริยเย**ติ ปุน อุตุนิวาเร ยถากาลํ ปริภุญฺชนฺติยา อนาปตฺติฯ อจฺฉินฺนจีวราทีนญฺจ อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **ปริยเย**ติ คาถาพนฺธวเสน รสฺสตฺตํ ฯ **อจฺฉินฺนจีวราทีน**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน นฎฺฐจีวราทีนํ สงฺคโหฯ **อาปทาสุปี**ติ มหคฺฆจีวรํ สรีรโต โมเจตฺวา สุปฺปฏิสามิตมฺปิ โจรา หรนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ ปริภุญฺชนฺติยา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

สตฺตมํฯ

๒๓๐๔. **สกวาฎกํ วิหาร**นฺติ กวาฎพนฺธวิหารํ, ทฺวารกวาฎยุตฺตํ สุคุตฺตเสนาสนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **รกฺขนตฺถาย อทตฺวา**ติ ‘‘อิมํ ชเคฺคยฺยาสี’’ติ เอวํ อนาปุจฺฉิตฺวาฯ

๒๓๐๕-๖. ‘‘โหติ ปาจิตฺติยํ ตสฺสา, จาริกํ ปกฺกมนฺติยา’’ติ วุตฺตเมว ปกาเสตุมาห **‘‘อตฺตโน คามโต’’**ติอาทิฯ **อตฺตโน คามโต**ติ อตฺตโน วสนกคามโตฯ **ตถา อิตรสฺสา**ติ อปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปํ อุปจารํฯ **ตนฺ**ติอาทิปทตฺตเย ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนํ เวทิตพฺพํฯ ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขเป ปฐเมน ปเทน สมติกฺกเนฺต ทุกฺกฎํ, ตถา **อิตรสฺส** อปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ตสฺมิํ อุปจาเร อติกฺกเนฺต ทุกฺกฎํฯ ทุติเยน ปเทน ปริเกฺขเป, อุปจาเร สมติกฺกนฺตมเตฺต ปาจิตฺตีติ โยชนาฯ

๒๓๐๗. **อกวาฎพนฺธนสฺมิํ** กวาฎพนฺธรหิเต วิหาเร ตถา อนิสฺสชฺชนฺติยา ทุกฺกฎํ ปริทีปิตํฯ **ชคฺคิกํ อลภนฺติยา**ติ เอตฺถ ‘‘ปริเยสิตฺวา’’ติ เสโสฯ **ชคฺคิก**นฺติ วิหารปฏิชคฺคิกํฯ

๒๓๐๘. **อาปทาสู**ติ รเฎฺฐ ภิชฺชเนฺต อาวาเส ฉเฑฺฑตฺวา คจฺฉนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุฯ **คิลานายา**ติ วจีเภทํ กาตุํ อสมตฺถายาติฯ

อฎฺฐมํฯ

๒๓๐๙-๑๐. หตฺถี จ อโสฺส จ รโถ จ **หตฺถิอสฺสรถา,** เต อาทิ เยสํ เต **หตฺถิอสฺสรถาทโย,** เตหิฯ **อาทิ**-สเทฺทน ธนุ ถรูติ ปททฺวยํ คหิตํฯ **สํยุตฺตน**ฺติ ยถาวุเตฺตหิ หตฺถิอสฺสาทิปเทหิ สํโยชิตํ, ‘‘หตฺถีนํ สิปฺปํ หตฺถิสิปฺป’’นฺติอาทินา กตสมาสนฺติ อโตฺถ, ‘‘หตฺถิสิปฺปํ อสฺสสิปฺปํ รถสิปฺปํ ธนุสิปฺปํ ถรุสิปฺป’’นฺติ เอวํ วุตฺตํ ยํ กิญฺจิ สิปฺปนฺติ วุตฺตํ โหติฯ หตฺถิสิกฺขาทิสิปฺปํ สนฺทีปโก คโนฺถ วจฺจวาจกานํ อเภโทปจาเรน เอวํ วุโตฺตติ คเหตพฺพํฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘ปทาทีนํ วเส นิธา’’ติฯ **ปรูปฆาตกํ มนฺตาคทโยคปฺปเภทกํ กิญฺจี**ติ ปเรสํ อนฺตรายกรํ ขิลนวสีกรณโสสาปนาทิเภทํ อาถพฺพณมนฺตญฺจ วิสโยคาทิปฺปเภทกญฺจ ยํ กิญฺจิ สิปฺปนฺติ อโตฺถฯ

เอตฺถ จ **ขิลนมโนฺต** นาม ทารุสารขิลํ มเนฺตตฺวา ปถวิยํ ปเวเสตฺวา มารณมโนฺตฯ **วสีกรณมโนฺต** นาม ปรํ อตฺตโน วเส วตฺตาปนกมโนฺตฯ **โสสาปนกมโนฺต** นาม ปรสรีรํ รสาทิธาตุกฺขเยน สุกฺขภาวํ ปาปนกมโนฺตฯ **อาทิ**-สเทฺทน วิเทสฺสนาทิมนฺตานํ สงฺคโหฯ **วิเทสฺสนํ**

นาม มิตฺตานํ อญฺญมญฺญสฺส เวริภาววาปาทนํฯ **อิธ** อิมสฺมึ สาสเน ยา ภิกฺขุนี หตฺถิ…เป…. กิญฺจิ ยสฺส กสฺสจิ สนฺติเก ปทาทีนํ วเสน **ปริยาปุเณยฺย** อธีเยยฺย เจ, ตสฺสา ปาจิตฺติยํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๓๑๑. **เลเข**ติ ลิขิตสิเปฺปฯ **ธารณาย จา**ติ ธารณสเตฺถ, ยสฺมึ วุตฺตนเยน ปฏิปชฺชนฺตา พหูนิปิ คนฺถานิ ธาเรนฺติฯ **คุตฺติยา**ติ อตฺตโน วา ปเรสํ วา คุตฺตตฺถายฯ **ปริเตฺตสุ จ สเพฺพสู**ติ ยกฺขปริตฺตโจรวาฬาทิสเพฺพสุ ปริเตฺตสุ จฯ

นวมํฯ

๒๓๑๒. **ทสเม**ติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี ติรจฺฉานวิชฺชํ วาเจยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๑๐๑๘) สมุทฺทิเฏฺฐ ทสมสิกฺขาปเทฯ **อิทํ** ทสมสิกฺขาปทํฯ

ทสมํฯ

จิตฺตาคารวโคฺค ปญฺจโมฯ

๒๓๑๓. **สภิกฺขุกํ อาราม**นฺติ ยตฺถ ภิกฺขู รุกฺขมูเลปิ วสนฺติ, ตํ ปเทสํฯ **ชานิตฺวา**ติ ‘‘สภิกฺขุก’’นฺติ ชานิตฺวาฯ **ยํ กิญฺจี**ติ ภิกฺขุํ วา สามเณรํ วา อารามิกํ วา ยํ กิญฺจิฯ

๒๓๑๔-๕. ‘‘สภิกฺขุโก นาม อาราโม ยตฺถ ภิกฺขู รุกฺขมูเลปิ วสนฺตี’’ติ (ปาจิ. ๑๐๒๕) วจนโต อาห **‘‘สเจ อนฺตมโส’’**ติอาทิฯ ยา ปน ภิกฺขุนี อนฺตมโส รุกฺขมูลสฺสปิ อนาปุจฺฉา สเจ ปริเกฺขปํ อติกฺกาเมติ, ตสฺสา ปฐเม ปาเท ทุกฺกฏํ, อปริกฺขิเตฺต ตสฺส วิหารสฺส อุปจาโรกฺกเม วาปิ ภิกฺขุนิยา ทุกฺกฏํ, ทุติเย ปาเท อติกฺกามิเต ปาจิตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

๒๓๑๖. **อภิกฺขุเก** อาราเม สภิกฺขูติ สญฺญาย **อุโภสฺวิป** สภิกฺขุกาภิกฺขุเกสุ อาราเมสุ **ชาตกงฺขาย** สญฺชาตวิจิกิจฺฉาย, เวมติกายาติ อโตฺถฯ ตสฺสา อาปตฺติ ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๓๑๗. สีสานุโลกิกา ยา ภิกฺขุนี คจฺฉติ, ตสฺสา จ อนาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ เอวมุปริปิฯ **ตา** ภิกฺขุนิโย ยตฺถ **สนฺนิปติตา** โหนฺติ, ตาสํ สนฺติกํ ‘‘คจฺฉามี’’ติ **คจฺฉติ**ฯ ยถาห ‘‘ยตฺถ ภิกฺขุนิโย ปฐมตรํ ปวิสิตฺวา สชฺฌายํ วา เจติยวนฺทนาทีนิ วา กโรนฺติ, ตตฺถ ตาสํ สนฺติกํ คจฺฉามีติ คนฺตุํ วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๐๒๗)ฯ

๒๓๑๘. **‘‘สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉา’’**ติ วจเนเนว อภิกฺขุกํ อารามํ กิญฺจิ อนาปุจฺฉา ปวิสนฺติยา อนาปตฺตีติ ทีปิตํ โหติฯ อารามมชฺฌโต วา มโคฺค โหติ, เตน คจฺฉนฺติยาปิฯ **อาปทาสู**ติ เยน เกนจิ อุปทฺทุตา โหติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ ปวิสนฺติยาฯ

ปฐมํฯ

๒๓๒๐. **อโกฺกเสยฺยา**ติ ทสนฺนํ อโกฺกสวตฺถูนํ อญฺญตเรน สมฺมุขา, ปรมฺมุขา วา อโกฺกเสยฺย วาฯ **ปริภาเสยฺย วา**ติ ภย’มสฺส อุปทํเสยฺย วาฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ ‘‘อุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญา…เป…. เวมติกา…เป…. อนุปสมฺปนฺนสญฺญา อโกฺกสติ วา ปริภาสติ วา, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๓๑) ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ **เสเส**ติ อนุปสมฺปเนฺนฯ ติกทุกฺกฏํ ตสฺสา โหตีติ โยชนาฯ

๒๓๒๑. **“ปุรกฺขตฺวา”**ติอาทีสุ ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ ‘‘อภิสเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๘๗๕) วุตฺตสิกฺขาปเท วุตฺตนยเมวฯ

ทุติยํฯ

๒๓๒๒-๓. **สงฺฆนฺ**ติ ภิกฺขุนิสงฺฆํฯ **ปริภาเสยฺยา**ติ ‘‘พาลา เอตา, อพฺยตฺตา เอตา, เนตา ชานนฺติ กมฺมํ วา กมฺมโทสํ วา กมฺมวิปตฺตึ วา กมฺมสมฺปตฺตึ วา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๓๕) อาคตนเยน ปริภาเสยฺยาติ อโตฺถฯ **อิตรายา**ติ เอตฺถ อุปโยคเตฺถ กรณวจนํฯ เอกํ ภิกฺขุนึ วา สมฺพหุลา ภิกฺขุนิโย วา ตเถว อิตรํ อนุปสมฺปนฺนํ วา ปริภาสนฺติยา ตสฺสา ทุกฺกฏํ ปริทีปิตนฺติ โยชนาฯ

ตติยํฯ

๒๓๒๔-๖. ยา นิมนฺตนปวารณา อุโภปิ **คณโภชนสิกฺขาปเท** (ปาจิ. ๒๑๗-๒๑๙), **ปวารณสิกฺขาปเท** (ปาจิ. ๒๓๘-๒๓๙) จ วุตฺตลกฺขณา, ตาหิ อุโภหิ นิมนฺตนปวารณาหิ ยา จ ภิกฺขุนี สเจ นิมนฺติตาปิ วา ปวาริตาปิ วา ภเวยฺย, สา ปุเรภตฺตํ ยาคุญฺจ ยามกาลิกาทิ**กาลิกตฺตยญฺจ** ฐเปตฺวา ยํ กิญฺจิ **อามิสํ** ยาวกาลิกํ อโชฺฌหรณตฺถาย ปฏิคฺคณฺหาติ เจ, ตสฺสา คหเณ ทุกฺกฏํ สิยา, อโชฺฌหารวเสน **เอตฺถ** อิมสฺมึ สิกฺขาปเท ปาจิตฺติ ปริทีปิตาติ โยชนาฯ

เอตฺถ จ **นิมนฺติตา** นาม ‘‘ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตเรน โภชเนน นิมนฺติตา’’ติ **คณโภชนสิกฺขาปเท** วุตฺตลกฺขณาฯ **ปวารณา** จ ‘‘ปวาริโต นาม อสนํ ปญฺญายติ, โภชนํ ปญฺญายติ, หตฺถปาเส ฐิโต อภิหรติ, ปฏิเกฺขโป ปญฺญายตี’’ติ **ปวารณสิกฺขาปเท** วุตฺตลกฺขณาติ เวทิตพฺพาฯ

๒๓๒๗. **กาลิกานิ จ ตีเณวา**ติ ยามกาลิกาทีนิ ตีณิ กาลิกานิ เอวฯ

๒๓๒๘-๙. นิมนฺติตปวาริตานํ ทฺวินฺนํ สาธารณาปตฺตึ ทเสฺสตฺวา อนาปตฺตึ ทเสฺสตุมาห **“นิมนฺติตา”**ติอาทิฯ **อิธ** อิมสฺมึ สาสเน **ยา ปน** ภิกฺขุนี นิมนฺติตา อปฺปวาริตา สเจ ยาคุํ ปิวติ, **วฏฺฏติ** อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ **สามิกสฺสา**ติ เยน นิมนฺติตา, ตสฺส นิมนฺตนสามิกเสฺสวฯ **อญฺญโภชนนฺ**ติ เยน นิมนฺติตา, ตโต อญฺญสฺส โภชนํฯ สเจ สา ภุญฺชติ, ตถา วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

กาลิกานิ จ ตีเณวาติ ยามกาลิกาทีนิ ตีณิ กาลิกาเนวฯ **ปจฺจเย สตี**ติ ปิปาสาทิปจฺจเย สติฯ

๒๓๓๐. อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส อิทํ สมุฏฺฐานํ อทฺธาเนน ตุลฺยนฺติ โยชนาฯ ปวาริตาย, อปฺปวาริตาย วา นิมนฺติตาย วเสน กิริยากิริยตํ ทเสฺสตุมาห **“นิมนฺติตา”**ติอาทิฯ นิมนฺติตา ปน สามิกํ อนาปุจฺฉา ภุญฺชติ เจ, ตสฺสา วเสน **อิทํ** สิกฺขาปทํ กิริยากิริยํ โหติฯ เอตฺถ ภุญฺชนํ **กฺริยํ**ฯ สามิกสฺส อนาปุจฺฉนํ **อกฺริยํ**ฯ

๒๓๓๑. **“กปฺปิยํ การาเปตฺวา”**ติอาทึ ปวาริตเมว สนฺธายาหฯ ยา ยทิ ปริภุญฺชติ, ตสฺสา จ ปาจิตฺติ สิยา กิริยโต โหตีติ โยชนาฯ **สิยา**ติ อวสฺสํฯ **ปวารณสิกฺขาปเท** วุตฺตนเยน กปฺปิยํ กาเรตฺวา วา อการาเปตฺวา วา ปริภุญฺชนฺติยา ตสฺสา ปริโภเคเนว อิมินา สิกฺขาปเทน อวสฺสํ อาปตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ

จตุตฺถํฯ

๒๓๓๒. ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี กุลมจฺฉรินี อสฺส, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๑๐๔๓) อิมสฺมึ สิกฺขาปเท วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘*ภิกฺขุนีน*’’**นฺติอาทิฯ กุลสนฺติเก ภิกฺขุนีนํ อวณฺณํ วทนฺติยา ปาจิตฺตีติ สมฺพนฺโธ, กุลสฺส สนฺติเก ‘‘ภิกฺขุนิโย ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา’’ติ ภิกฺขุนีนํ อวณฺณํ ภาสนฺติยาติ อโตฺถฯ **กุลสฺสาวณฺณนํ วาปี**ติ ‘‘ตํ กุลํ อสฺสทฺธํ อปฺปสนฺน’’นฺติ ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก กุลสฺส อวณฺณํ อคุณํ วทนฺติยา ปาจิตฺตีติ สมฺพนฺโธฯ

๒๓๓๓. **สนฺตํ ภาสนฺติยา โทส**นฺติ อมจฺฉรายิตฺวา กุลสฺส วา ภิกฺขุนีนํ วา สนฺตํ โทสํ อาทีนวํ กเถนฺติยาฯ

ปญฺจมํฯ

๒๓๓๔-๕. **โอวาททายโก**ติ อฎฺฐหิ ครุธเมฺมหิ โอวาทํ เทโนฺตฯ **วสฺสํ อุปคจฺฉนฺติยา**ติ วสฺสํ วสนฺติยาฯ

๒๓๓๖. ***ภิกฺขู***ติ โอวาททายกา ภิกฺขูฯ

ฉฎฺฐํฯ

๒๓๓๘. ยา สา ภิกฺขุนี **วสฺสํ วุตฺถา** ปุริมํ วา ปจฺฉิมํ วา เตมาสํ วุตฺถา **ตโต** อนนฺตรํ **อุภโตสเงฺฆ** ภิกฺขุนิสเงฺฆ จ ภิกฺขุสเงฺฆ จ ‘‘นาหํ ปวาเรสฺสามี’’ติ ธุรํ นิกฺขิปติ เจติ โยชนาฯ

สตฺตมํฯ

๒๓๔๑. **โอวาทาทีนมตฺถายา**ติ อฎฺฐครุธมฺมสฺสวนาทีนมตฺถายฯ **อาทิ**-สเทฺทน อุโปสถปุจฺฉนปวารณานํ คหณํฯ

๒๓๔๒. โอวาทาทีนมตฺถาย อคมเนน **อกฺริยํฯ กายิก**นฺติ กายกมฺมํฯ

อฎฺฐมํฯ

๒๓๔๓. ‘‘อนฺวทฺธมาสํ ภิกฺขุนิยา ภิกฺขุสงฺฆโต เทฺว ธมฺมา ปจฺจาสีสิตพฺพา อุโปสถปุจฺฉนญฺจ โอวาทูปสงฺกมนญฺจ, ตํ อติกฺกาเมนฺติยา ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๑๐๕๙) อิมสฺมึ สิกฺขาปเท วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘น ยาจิสฺสามี’’**ติอาทิฯ ตํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

นวมํฯ

๒๓๔๖-๗. **ปสาโข** นาม นาภิยา เหฎฺฐา, ชาณุมณฺฑลานํ อุปริ ปเทโสฯ ตถา หิ ยสฺมา รุกฺขสฺส สาขา วิย อุโภ อูรู ปภิชฺชิตฺวา คตา, ตสฺมา โส ปสาโขติ วุจฺจติ, ตสฺมึ ปสาเขฯ **สญฺชาต**นฺติ อุฎฺฐิตํฯ **คณฺฑ**นฺติ ยํ กิญฺจิ คณฺฑํฯ **รุธิต**นฺติ ยํ กิญฺจิ วณํฯ **สงฺฆํ วา**ติ ภิกฺขุนิสงฺฆํ วาฯ **คณํ วา**ติ สมฺพหุลา ภิกฺขุนิโย วาฯ **เอเกนา**ติ เอตฺถ ‘‘ปุริเสนา’’ติ เสโส, สหเตฺถ อิทํ กรณวจนํฯ ยถาห ‘‘ปุริเสน สทฺธึ เอเกเนกา’’ติฯ **ปุริโส**ติ จ มนุสฺสปุริโสว คเหตโพฺพฯ

โธวาติ เอตฺถ อาทิ-อเตฺถ วตฺตมาเนน **อิติ**-สเทฺทน ‘‘อาลิมฺปาเปยฺย วา พนฺธาเปยฺย วา โมจาเปยฺย วา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๖๓) สิกฺขาปทาคตานํ อิตเรสํ ติณฺณํ สงฺคณฺหนโต ‘‘อาลิมฺป พนฺธ โมเจหี’’ติ อาณตฺติตฺตยํ สงฺคหิตํฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘ทุกฺกฏานิจฺฉ ปาจิตฺติโย ฉ จา’’ติฯ

ยา ปน ภิกฺขุนี ปสาเข ชาตํ คณฺฑํ วา รุธิตํ วา สงฺฆํ วา คณํ วา อนาปุจฺฉิตฺวา **เอเกน** ปุริเสน เอกิกา ‘‘ภินฺท ผาเลหิ โธว อาลิมฺป พนฺธ โมเจหี’’ติ **สพฺพานิ** กาตพฺพานิ อาณาเปติ, ตสฺสา ฉ ทุกฺกฏานิ, **กเตสุ** ภินฺทนาทีสุ ฉสุ กิเจฺจสุ ตสฺสา ฉ ปาจิตฺติโย โหนฺตีติ โยชนาฯ

๒๓๔๘-๙. **เอตฺถา**ติ คเณฺฑ วา วเณ วาฯ ‘‘ยํ กาตพฺพํ อตฺถิ, ตํ สพฺพํ ตฺวํ กโรหิ’’อิติ สเจ เอวํ ยา อาณาเปตีติ โยชนาฯ ตสฺสา เอกาย อาณาปน**วาจาย** ฉ ทุกฺกฏานิ จ ปาจิตฺติยจฺฉกฺกเญฺจติ ทฺวาทสาปตฺติโย สิยุนฺติ โยชนาฯ

๒๓๕๑. **อาปุจฺฉิตฺวา วา**ติ สงฺฆํ วา คณํ วา อาปุจฺฉิตฺวาฯ **ทุติย**นฺติ ทุติยิกํฯ วิญฺญุํ ทุติยํ คเหตฺวาปิ วาติ โยชนาฯ

ทสมํฯ

อารามวโคฺค ฉโฏฺฐฯ

๒๓๕๓. ‘‘คณปริเยสนาทิสฺมิ’’นฺติ วตฺตเพฺพ ฉนฺทานุรกฺขนตฺถํ นิคฺคหิตาคโมฯ **คพฺภินิ**นฺติ อาปนฺนสตฺตํ, กุจฺฉิปวิฏฺฐสตฺตนฺติ อโตฺถฯ **วุฏฺฐาเปนฺติยา**ติ อุปสมฺปาเทนฺติยาฯ **กมฺมวาจาหี**ติ ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิฯ

๒๓๕๔-๕. **กมฺมวาจาย โอสาเน**ติ ตติยกมฺมวาจาย ปริโยสาเน, **ยฺย**การปฺปเตฺตติ อโตฺถฯ **คพฺภินิสญฺญาย น จ คพฺภินิยา**ติ อคพฺภินิยา คพฺภินิสญฺญาย จฯ **อุโภ สญฺชาตกงฺขายา**ติ อุโภสุ สมุปฺปนฺนสํสยาย, คพฺภินิยา, อคพฺภินิยา จ เวมติกายาติ อโตฺถฯ คาถาพนฺธวเสเนตฺถ **สุ**-สทฺทโลโปฯ ตถา วุฏฺฐาเปนฺติยา อุปชฺฌายาย อาปตฺติ ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนาฯ **อาจรินิยา ตสฺสา**ติ อุปชฺฌายา คพฺภินึ วุฏฺฐาเปติ, ตสฺสา กมฺมวาจํ สาเวนฺติยา อาจรินิยา จฯ **คณสฺสา**ติ อุปชฺฌายาจรินีหิ อญฺญสฺส ภิกฺขุนิคณสฺส จฯ ตถา ทุกฺกฏํ ทีปิตนฺติ โยชนาฯ

๒๓๕๖. ‘‘ทฺวีสุ อคพฺภินิสญฺญายา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **ทฺวีสู**ติ คพฺภินิยา, อคพฺภินิยา จฯ

ปฐมํฯ

๒๓๕๗. **ทุติเย**ติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี ปายนฺตึ วุฏฺฐาเปยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๑๐๗๓) สิกฺขาปเทฯ อิมสฺมึ สิกฺขาปเท ปายนฺตี นาม มาตา วา โหติ ธาติ วาติ อยํ วิเสโสฯ

ทุติยํฯ

๒๓๕๘. ยา ปน ภิกฺขุนี เทฺว วสฺสานิ ฉสุ ธเมฺมสุ **อสิกฺขิตสิกฺขํ** สิกฺขมานํ สเจ วุฏฺฐาเปยฺย, ปาจิตฺติ สิยาติ โยชนาฯ ตตฺถ **เทฺว วสฺสานี**ติ ปวารณวเสน เทฺว สํวจฺฉรานิฯ **ฉสุ ธเมฺมสู**ติ ปาณาติปาตาเวรมณิอาทีสุ วิกาลโภชนาเวรมณิปริโยสาเนสุ ฉสุ ธเมฺมสุฯ **อสิกฺขิตสิกฺข**นฺติ ‘‘ปาณาติปาตาเวรมณึ เทฺว วสฺสานิ อวีติกฺกมฺม สมาทานํ สมาทิยามี’’ติอาทินา (ปาจิ. ๑๐๗๙) นเยน อนาทินฺนสิกฺขาปทํ วา เอวํ สมาทิยิตฺวาปิ กุปิตสิกฺขํ วาฯ **สิกฺขมานํ**

เตสุ ฉสุ ธเมฺมสุ สิกฺขนฺโต วา เต วา สิกฺขาสงฺขาเต ธเมฺม มานนฺโต เอวํ ลทฺธนามํ อนุปสมฺปนฺนํฯ **วุฏฺฐาเปยฺยา**ติ อุปสมฺปาเทยฺยฯ **อาปตฺติ สิยา**ติ ปฐมสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว กมฺมวาจาปริโยสาเน ปาจิตฺติ อาปตฺติ สิยา, ปาจิตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ

๒๓๕๙. ‘‘ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญา วุฏฺฐาเปติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ ธมฺมกเมฺม เวมติกา วุฏฺฐาเปติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ ธมฺมกเมฺม อธมฺมกมฺมสญฺญา วุฏฺฐาเปติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ เอวํ **ธมฺมกเมฺม สตฺถุนา ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํ**ฯ ‘‘อธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญา, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อธมฺมกเมฺม เวมติกา อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อธมฺมกเมฺม อธมฺมกมฺมสญฺญา วุฏฺฐาเปติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๘๒) เอวํ **อธเมฺม ปน กมฺมสฺมิํ สตฺถุนา ติกทุกฺกฏํ ทีปิตํ**ฯ

๒๓๖๐. **อขณฺฑโต** ขณฺฑํ อกตฺวาฯ

๒๓๖๑. สเจ อุปสมฺปทาเปกฺขา ปพฺพชฺชาย สฏฺฐิวสฺสาปิ โหติ, ตสฺสา อิมา ฉ สิกฺขาโยเทฺว วสฺสานิ อวีติกฺกมนียา ปทาตพฺพา, อิมา อทตฺวา **น การเย** เนว วุฏฺฐาเปยฺยาติ โยชนาฯ

ตติยํฯ

๒๓๖๒. **จตุเตฺถ นตฺถิ วตฺตพฺพ**นฺติ วกฺขมานวิเสสโต อญฺญํ วตฺตพฺพํ นตฺถีติ ยถาวุตฺตนยเมวาติ อธิปฺปาโยฯ **‘‘อิธา’’**ติอาทินา อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท ลพฺภมานวิเสสํ ทเสฺสติฯ อิธ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท สเงฺฆน สมฺมตํ ตํ สิกฺขมานํ **วุฏฺฐาเปนฺติยา** ภิกฺขุนิยา อนาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

๒๓๖๓. เทฺว วสฺสานิ ฉสุ ธเมฺมสุ สิกฺขิตสิกฺขาย สิกฺขมานาย ภิกฺขุนิสเงฺฆน อุปสมฺปทโต ปฐมํ ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย ยา วุฏฺฐานสมฺมุติ ทาตพฺพา โหติ, สา วุฏฺฐานสมฺมุติ **สเจ ปฐมํ อทินฺนา โหติฯ ตเตฺถ** ตสฺมิํ อุปสมฺปทมาฬเกปิ ปทาตพฺพาเยวาติ โยชนาฯ

๒๓๖๔. **ตติยญฺจา**ติ ตติยสิกฺขาปทญฺจฯ **จตุตฺถญฺจา**ติ อิทํ จตุตฺถสิกฺขาปทญฺจฯ **ปฐเมน สมํ เญยฺย**นฺติ ปฐเมน สิกฺขาปเทน สมุฏฺฐานาทินา วินิจฺฉเยน สมานนฺติ ญาตพฺพํฯ **จตุตฺถํ** ปน สิกฺขาปทํ วุฏฺฐาปนสมฺมุติํ อทาเปตฺวา วุฏฺฐาปนวเสน **กฺริยากฺริยํ** โหติฯ

จตุตฺถํฯ

๒๓๖๕. **คิหิคต**นฺติ ปุริสนฺตรคตํ, ปุริสสมาคมปฺปตฺตนฺติ อโตฺถฯ ปริปุณฺณทฺวาทสวสฺสา **ปริปุณฺณา** อุตฺตรปทโลเปนฯ กิญฺจาปิ น โทโสติ โยชนาฯ **วุฏฺฐาเปนฺติยา**ติ อุปชฺฌายา หุตฺวา อุปสมฺปาเทนฺติยาฯ

๒๓๖๖. **เสส**นฺติ วุตฺตํฯ **อเสเสน** สพฺพโสฯ

ปญฺจมํฯ

๒๓๖๘. **ทุกฺขิตํ สหชีวินิ**นฺติ เอตฺถ ‘‘สิกฺขาปท’’นฺติ เสโสฯ ตุวฏฺฏกวคฺคสฺมิํ ‘‘ทุกฺขิตํ สหชีวินิ’’นฺติ อิเมหิ ปเทหิ ยุตฺตํ **ยํ** สิกฺขาปทํ วุตฺตํ, **เตน** สิกฺขาปเทน อฏฺฐมํ สมํ เญยฺยํ, **น วิเสสตา** วิเสโส นตฺถีติ โยชนาฯ **อฏฺฐม**นฺติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี สหชีวินิํ วุฏฺฐาเปตฺวา เทฺว วสฺสา

นิ เนว อนุคฺคเณฺหยฺย น อนุคฺคณฺหาเปยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๑๑๐๘) วุตฺตสิกฺขาปทํฯ ตตฺถ **สหชีวินินฺ**ติ สทฺธิวิหารินิํฯ **เนว อนุคฺคเณฺหยฺยา**ติ สยํ อุเทฺทสาทีหิ นานุคฺคเณฺหยฺยฯ **น อนุคฺคณฺหาเปยฺยา**ติ ‘‘อิมิสฺสา อเยฺย อุเทฺทสาทีนิ เทหี’’ติ เอวํ น อญฺญาย อนุคฺคณฺหาเปยฺยฯ **ปาจิตฺติย**นฺติ ธุเร นิกฺขิตฺตมเตฺต ปาจิตฺติยํฯ

อฎฺฐมํฯ

๒๓๖๙. **ยา กาจิ** ภิกฺขุนี วุฎฺฐาปิตปวตฺตินิํ เทฺว วสฺสานิ นานุพเนฺธยฺย เจ, ตสฺสา ปาจิตฺติ **ปริยาปุตา** กถิตาติ โยชนาฯ วุฎฺฐาเปตีติ **วุฎฺฐาปิตา,** ปวเตฺตติ สฺสิกฺขาเปตีติ ปวตฺตินี, วุฎฺฐาปิตา จ สา ปวตฺตินี จาติ **วุฎฺฐาปิตปวตฺตินี,** อุปชฺฌายาเยตํ อธิวจนํ, ตํ, อุปชฺฌายํฯ **นานุพเนฺธยฺยา**ติ จุเณฺณน, มตฺติกาย, ทนฺตกเฎฺฐน, มุโขทเกนาติ เอวํ เตน เตน กรณีเยน อุปฎฺฐเหยฺยฯ

๒๓๗๐. ‘‘เทฺว วสฺสานิ อหํ นานุพนฺธิสฺสามี’’ติ ธุรํ นิกฺขิปติ เจ, เอวํ ธุเร นิกฺขิตฺตมตฺตสฺมิํ ปน ตสฺสา ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ

๒๓๗๑. ยา ปน ภิกฺขุนี อุปชฺฌายํ พาลํ วา อลชฺชิํ วา นานุพนฺธติ, ตสฺสา, คิลานาย วา อาปทาสุ วา อุมฺมตฺติกาย วา นานุพนฺธนฺติยา น โทโสติ โยชนาฯ

๒๓๗๒. อนุปฎฺฐาเนน โหตีติ อาห **‘‘อกฺริยํ วุตฺต’’**นฺติฯ

นวมํฯ

๒๓๗๓-๕. ยา กาจิ ภิกฺขุนี **สหชีวินิํ** สทฺธิวิหารินิํ **วุฎฺฐาเปตฺวา** อุปสมฺปาเทตฺวา ตํ คเหตฺวา อนฺตมโส ฉปฺปญฺจโยชนานิปิ **น คเจฺฉยฺย น จญฺญํ อาณาเปยฺย** ‘‘อิมํ, อเยฺย, คเหตฺวา คจฺฉา’’ติ อญฺญญฺจ น นิโยเชยฺย เจ, **ธุเร นิกฺขิตฺตมตฺตสฺมิํ** ‘‘น ทานิ คจฺฉิสฺสามิ, อญฺญญฺจ คเหตฺวา คนฺตุํ น นิโยเชสฺสามี’’ติ อุสฺสาเห วิสฺสฎฺฐมเตฺต ตสฺสา ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ

อนฺตรายสฺมิํ สติ วา ทุติยํ อลภนฺติยา วา อาปทาสุ วา คิลานาย วา อุมฺมตฺติกาย วา น โทโสติ โยชนาฯ

ทสมํฯ

คพฺภินิวโคฺค สตฺตโมฯ

๒๓๗๖. **คิหิคเตหิ ตีเหวา**ติ อนนฺตเร คพฺภินิวเคฺค คิหิคตปทยุเตฺตหิ ปญฺจมฉฎฺฐสตฺตเมหิ ตีเหว สิกฺขาปเทหิฯ **สทิสานี**ติ อิธ วีสติวสฺสวจนญฺจ กุมาริภูตวจนญฺจ ตตฺถ ทฺวาทสวสฺสวจนญฺจ คิหิคตวจนญฺจ ฐเปตฺวา อวเสเสหิ วินิจฺฉเยหิ ยถากฺกมํ สทิสาเนวาติฯ

๒๓๗๗. **มหูปปทา**ติ มหา อุปปโท ยาสํ สิกฺขมานานํ ตา มหูปปทาฯ **อุปปทํ** นาม ปทานเมว ยุชฺชติ, น อตฺถานนฺติ ‘‘ยาส’’นฺติ อญฺญปเทน สิกฺขมานาทิปทานํ คหณํ, สทฺทตฺถานมเภโทปจารสฺส ปน อิจฺฉิตตฺตา สิกฺขมานปทคหิตานเมตฺถ คหณํ เวทิตพฺพํ, มหาสิกฺขมานาติ วุตฺตํ โหติฯ **อาทิโต**ติ เอตฺถ ‘‘วุตฺตา’’ติ เสโส, คพฺภินิวเคฺค ติสฺสนฺนํ คิหิคตานํ ปุริเมสุ

ตติยจตุตฺถสิกฺขาปเทสุ อาคตา เทฺว สิกฺขมานาติ อโตฺถฯ คิหิคตาย ‘‘ปริปุณฺณทฺวาทสวสฺสา’’ติ จ กุมาริภูตาย ‘‘ปริปุณฺณวีสติวสฺสา’’ติ จ วสฺสวเสน นานากรณสฺส วุตฺตตฺตา ตาหิ ทฺวีหิ มหาสิกฺขมานาย วสฺสวเสเนว นานากรณํ ทเสฺสตุมาห **‘‘คตา วีสติวสฺสาติ, วิญฺญาตพฺพา วิภาวินา’’**ติ, อติกฺกนฺตวีสติวสฺสา มหาสิกฺขมานา นาม โหตีติ อโตฺถฯ

๒๓๗๘. **ตา** เทฺว มหาสิกฺขมานา สเจ คิหิคตา วา โหนฺตุ, น จ ปุริสคตา วา โหนฺตุ , **สมฺมุติอาทิสุ** กมฺมวาจาย ‘‘สิกฺขมานา’’ติ วตฺตพฺพาติ โยชนาฯ เอตฺถ จ **สมฺมุติ** นาม ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย กาตพฺพาย สิกฺขาย สมฺมุติ เจว วุฏฺฐานสมฺมุติ จฯ **อาทิ**-สเทฺทน อุปสมฺปทากมฺมํ คหิตํฯ

๒๓๗๙. อิมาสํ ทฺวินฺนํ สมฺมุติทานาทีสุ ญตฺติยา จ กมฺมวาจาย จ วตฺตพฺพํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อวตฺตพฺพํ ทเสฺสตุมาห **‘‘น ตา’’**ติอาทิฯ **ตา เอตา อุโภปิ** มหาสิกฺขมานา ‘‘กุมาริภูตา’’ติ วา ตถา ‘‘คิหิคตา’’ติ วา กมฺมวาจาย **น วตฺตพฺพา** ยสฺมา, ตสฺมา **เอวํ วตฺตุํ น วฏฺฏตี**ติ โยชนาฯ **‘‘น วตฺตพฺพา’’**ติ อิมินา ตถา เจ กมฺมวาจา วุเจฺจยฺย, ตํ กมฺมํ กุปฺปตีติ ทีเปติฯ อิธ **ปน**-สโทฺท ยสฺมา-ปทโตฺถติ ตทตฺถวเสน โยชนา ทสฺสิตาฯ

๒๓๘๐. **สมฺมุตินฺ**ติ สิกฺขมานสมฺมุติํฯ **ทสวสฺสายา**ติ เอตฺถ ‘‘คิหิคตายา’’ติ เสโสฯ ยถาห – ‘‘คิหิคตาย ทสวสฺสกาเล สิกฺขาสมฺมุติํ ทตฺวา ทฺวาทสวสฺสกาเล อุปสมฺปทา กาตพฺพา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๑๙)ฯ **เสสาสุปี**ติ เอกาทสวสฺสกาเล ทตฺวา เตรสวสฺสกาเล กาตพฺพา, ทฺวาทส, เตรส, จุทฺทส, ปนฺนรส, โสฬส, สตฺตรส, อฏฺฐารสวสฺสกาเล สิกฺขาสมฺมุติํ ทตฺวา วีสติวสฺสกาเล กาตพฺพาติ เอวํ อฏฺฐารสวสฺสปริยนฺตาสุ เสสาสุปิ สิกฺขมานาสุฯ **อยํ นโย**ติ ‘‘สมฺมุติยา ทินฺนสํวจฺฉรโต อาคามินิ ทุติเย สํวจฺฉเร อุปสมฺปาเทตพฺพา’’ติ อยํ นโยฯ เตเนว วุตฺตํ ‘‘เอกาทสวสฺสกาเล ทตฺวา เตรสวสฺสกาเล กาตพฺพา’’ติอาทิฯ

๒๓๘๑. ‘‘กุมาริภูตา’’ติปิ ‘‘คิหิคตา’’ติปิ วตฺตุํ วฏฺฏตีติ อฏฺฐกถายํ **วุตฺตา**ติ โยชนาฯ

๒๓๘๒. **ยา ปน** ปริปุณฺณวีสติวสฺสา **สามเณรี** ‘‘กุมาริภูตา’’ติ วุตฺตา, สา กมฺมวาจาย ‘‘กุมาริภูตา’’อิเจฺจว วตฺตพฺพา, **อญฺญถา ปน น วตฺตพฺพา** ‘‘คิหิคตา’’ติ วา ‘‘ปุริสนฺตรคตา’’ติ วา น วตฺตพฺพาติ โยชนาฯ ยถาห ‘‘กุมาริภูตา ปน ‘คิหิคตา’ติ น วตฺตพฺพา, ‘กุมาริภูตา’อิเจฺจว วตฺตพฺพา’’ติฯ

๒๓๘๓. **เอตา ตุ ปน ติโสฺสปี**ติ มหาสิกฺขมานา คิหิคตา, กุมาริภูตาติ วุตฺตา ปน เอตา ติโสฺสปิฯ **อปิ**-สเทฺทน คิหิคตา กุมาริภูตา เทฺว สกสกนาเมนาปิ วตฺตุํ วฏฺฏนฺตีติ ทีเปติฯ ‘‘กุมาริภูตสิกฺขมานายา’’ติ **ปาฬิยํ** อวุตฺตตฺตา น วฏฺฏตีติ โกจิ มเญฺญยฺยาติ อาห **‘‘น สํสโย’’**ติฯ ตถา วตฺตพฺพตาเหตุทสฺสนตฺถมาห **‘‘สิกฺขาสมฺมุติทานโต’’**ติฯ

ปฐมทุติยตติยานิฯ

๒๓๘๔-๕. ยา ปน ภิกฺขุนี **อูนทฺวาทสวสฺสาว** อุปสมฺปทาวเสน อปริปุณฺณทฺวาทสวสฺสา เอว สยํ อุปชฺฌายา หุตฺวา ปรํ สิกฺขมานํ สเจ วุฏฺฐาเปติ, ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว คณปริเยสนาทิทุติยานุสฺสาวนปริโยสาเนสุ อาปนฺนานํ **ทุกฺกฏานํ** อนนฺตรํ **กมฺมวาจานํ โอสาเน** ตติยานุสฺสาวนาย **ยฺย**ตารปฺปตฺตาย ตสฺสา ปาจิตฺติ ปริทีปิตาติ โยชนาฯ

จตุตฺถํฯ

๒๓๘๖. **ปญฺจเม**ติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี ปริปุณฺณทฺวาทสวสฺสา สเงฺฆน อสมฺมตา วุฏฺฐาเปยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๑๑๔๒) สิกฺขาปเทฯ กายจิตฺตวาจาจิตฺตกายวาจาจิตฺตวเสน **ติสมุฏฺฐานํฯ กฺริยากฺริย**นฺติ วุฏฺฐาปนํ กิริยํ, สงฺฆสมฺมุติยา อคฺคหณํ อกิริยํฯ

ปญฺจมํฯ

๒๓๘๗. **สเงฺฆนา**ติ ภิกฺขุนิสเงฺฆนฯ **อุปปริกฺขิตฺวา**ติ อลชฺชิภาวาทิํ อุปปริกฺขิตฺวาฯ **อลํ ตาวา**ติ เอตฺถ ‘‘เต อเยฺย’’ติ เสโสฯ **วาริตา**ติ **เอตฺถ** ‘‘สาธูติ ปฏิสฺสุณิตฺวา’’ติ เสโสฯ ‘‘อลํ ตาว เต, อเยฺย, อุปสมฺปาทิเตนา’’ติ วาริตา ‘‘สาธู’’ติ ปฏิสฺสุณิตฺวา **เอตฺถ** เอตสฺมิํ ปวารเณ **ปจฺฉา ขียติ** ‘‘อหเมว นูน พาลา, อหเมว นูน อลชฺชินี’’ติอาทินา อวณฺณํ ปกาเสติ, โทสตา ปาจิตฺติยาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

๒๓๘๘. **ฉนฺทโทสาทีหิ กโรนฺติยา**ติ เอตฺถ ‘‘ปกติยา’’ติ เสโสฯ ปกติยา **ฉนฺทโทสาทีหิ** อคติคมเนหิ นิวารณํ **กโรนฺติยา** สเจ อุชฺฌายติ, น โทโสติ โยชนาฯ

ฉฏฺฐํฯ

๒๓๘๙-๙๐. **ลเทฺธ จีวเร**ติ สิกฺขามานาย ‘‘สเจ เม ตฺวํ, อเยฺย, จีวรํ ทสฺสสิ, เอวาหํ ตํ วุฏฺฐาเปสฺสามี’’ติ วตฺวา ยาจิเต ตสฺมิํ จีวเร ลเทฺธฯ **ปจฺฉา**ติ จีวรลาภโต ปจฺฉาฯ **อสเนฺต อนฺตรายิเก**ติ ทสนฺนํ อนฺตรายานํ อญฺญตรสฺมิํ อนฺตราเย อวิชฺชมาเนฯ **วุฏฺฐาเปสฺสามินาห**นฺติ อหํ ตํ น สมุฏฺฐาเปสฺสามีติ ธุรนิเกฺขปเน ตสฺสา ปาจิตฺติยํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๓๙๑. **อิท**นฺติ อิทํ สิกฺขาปทํฯ อวุฏฺฐาปเนน **อกฺริย**ํฯ

สตฺตมํฯ

๒๓๙๒. **อฏฺฐม**นฺติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี สิกฺขมานํ ‘สเจ มํ ตฺวํ, อเยฺย, เทฺว วสฺสานิ อนุพนฺธิสฺสสิ, เอวาหํ ตํ วุฏฺฐาเปสฺสามี’’ติอาทิ (ปาจิ. ๑๑๕๕) สิกฺขาปทํฯ **นวเม**ติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี ปุริสสํสฏฺฐํ กุมารกสํสฏฺฐํ จณฺฑิํ โสกาวาสํ สิกฺขมานํ วุฏฺฐาเปยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๑๑๕๙) วุตฺตสิกฺขาปเทฯ **‘‘วตฺตพฺพํ นตฺถี’’**ติ อิทํ สทฺทตฺถวิเสสมนฺตเรน วินิจฺฉยสฺส สุวิเณฺญยฺยตฺตา วุตฺตํฯ เตเนวาห **‘‘อุตฺตานเมวิท’’**นฺติฯ

สทฺทโตฺถ ปน เอวํ เวทิตโพฺพ – **ปุริสสํสฏฺฐ**นฺติ ปริปุณฺณวีสติวเสฺสน ปุริเสน อนนุโลมิเกน กายวจีกเมฺมน สํสฏฺฐํฯ **กุมารกสํสฏฺฐ**นฺติ อูนวีสติวเสฺสน กุมาเรน ตเถว สํสฏฺฐํฯ **จณฺฑิ**นฺติ โกธนํฯ **โสกาวาส**นฺติ สเงฺกตํ กตฺวา อาคจฺฉมานา ปุริสานํ อโนฺต โสกํ ปเวเสตีติ โสกาวาสา, ตํ โสกาวาสํฯ อถ วา ฆรํ วิย ฆรสามิกา, อยมฺปิ ปุริสสมาคมํ อลภมานา โสกํ อาวิสติ, อิติ ยํ อาวิสติ, สฺวาสฺสา อาวาโส โหตีติ **โสกาวาสา**ฯ เตเนวสฺส **ปทภาชเน** ‘‘โสกาวาสา นาม ปเรสํ ทุกฺขํ อุปฺปาเทติ, โสกํ อาวิสตี’’ติ (ปาจิ. ๑๑๖๐) เทฺวธา อโตฺถ วุโตฺตฯ **ปาจิตฺติย**นฺติ เอวรูปํ วุฏฺฐาเปนฺติยา วุตฺตนเยเนว กมฺมวาจาปริโยสาเน อุปชฺฌายาย ปาจิตฺติยํฯ

๒๓๙๓. ‘‘นตฺถิ อชานนฺติยา’’ติ ปเจฺฉโท, สิกฺขมานาย ปุริสสํสฏฺฐาทิภาวํ อชานนฺติยาติ อโตฺถฯ

อฏฺฐมนวมานิฯ

๒๓๙๔. วิชาต**มาตรา วา** ชนก**ปิตรา วา สามินา** ปริคฺคาหกสามินา วา **นานุญฺญาตํ** อุปสมฺปทตฺถาย อนนุญฺญาตํ **ตํ** สิกฺขมานํ วุฏฺฐาเปนฺติยา ตสฺสา ปาจิตฺติยาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

๒๓๙๕. **น ภิกฺขุนา**ติ ภิกฺขุนา ทฺวิกฺขตฺตุํ น ปุจฺฉิตพฺพํ, สกิเมว ปุจฺฉิตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห ‘‘ภิกฺขุนีหิ ทฺวิกฺขตฺตุํ อาปุจฺฉิตพฺพํ ปพฺพชฺชากาเล จ อุปสมฺปทากาเล จ, ภิกฺขูนํ ปน สกึ อาปุจฺฉิเตปิ วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๖๒)ฯ

๒๓๙๖-๗. **อตฺถิตน**ฺติ อตฺถิภาวํฯ จตูหิ สมุฏฺฐาติ, จตฺตาริ วา สมุฏฺฐานานิ เอตสฺสาติ **จตุสมุฏฺฐานํ**ฯ กตเมหิ จตูหิ สมุฏฺฐาตีติ อาห **‘‘วาจโต...เป.... กายวาจาทิโตปิ จา’’**ติฯ กถํ วาจาทีหิ จตูหิ สมุฏฺฐาติ? อพฺภานกมฺมาทีสุ เกนจิเทว กรณีเยน ขณฺฑสีมายํ นิสินฺนา ‘‘ปโกฺกสถ สิกฺขมานํ, อิเธว นํ อุปสมฺปาเทสฺสามา’’ติ อุปสมฺปาเทติ, เอวํ วาจโต สมุฏฺฐาติฯ ‘‘อุปสฺสยโต ปฏฺฐาย อุปสมฺปาเทสฺสามี’’ติ วตฺวา ขณฺฑสีมํ คจฺฉนฺติยา กายวาจโต สมุฏฺฐาติฯ ทฺวีสุปิ ฐาเนสุ ปณฺณตฺตึ ชานิตฺวา วีติกฺกมํ กโรนฺติยา วาจาจิตฺตโต, กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติฯ อุปสมฺปาทนํ **กฺริยํ,** อนาปุจฺฉนํ **อกฺริยํ**ฯ

ทสมํฯ

๒๓๙๘. **เอตฺถ** อิมสฺมึ สาสเน ยา ภิกฺขุนี ปาริวาสิเกน ฉนฺททาเนน สิกฺขมานํ สเจ วุฏฺฐาเปติ, ตสฺสา ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ ตตฺถ **ปาริวาสิเกน ฉนฺททาเนนา**ติ จตุพฺพิธํ ปาริวาสิยํ ปริสปาริวาสิยํ, รตฺติปาริวาสิยํ, ฉนฺทปาริวาสิยํ, อชฺฌาสยปาริวาสิยนฺติฯ

ตตฺถ **ปริสปาริวาสิยํ** นาม ภิกฺขู เกนจิเทว กรณีเยน สนฺนิปติตา โหนฺติ, อถ เมโฆ วา อุฏฺฐหติ, อุสฺสารณา วา กรียติ, มนุสฺสา วา อโชฺฌตฺถรนฺตา อาคจฺฉนฺติ, ภิกฺขู ‘‘อโนกาโส อยํ, อญฺญตฺร คจฺฉามา’’ติ ฉนฺทํ อวิสฺสเชฺชตฺวาว อุฏฺฐหนฺติฯ อิทํ ปริสปาริวาสิยํฯ กิญฺจาปิ ปริสปาริวาสิยํ, ฉนฺทสฺส ปน อวิสฺสฏฺฐตฺตา กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

ปุน ภิกฺขู ‘‘อุโปสถาทีนิ กริสฺสามา’’ติ รตฺตึ สนฺนิปติตฺวา ‘‘ยาว สเพฺพ สนฺนิปตนฺติ, ตาว ธมฺมํ สุณิสฺสามา’’ติ เอกํ อเชฺฌสนฺติ, ตสฺมึ ธมฺมกถํ กเถเนฺตเยว อรุโณ อุคฺคจฺฉติฯ สเจ ‘‘จาตุทฺทสิกํ อุโปสถํ กริสฺสามา’’ติ นิสินฺนา, ‘‘ปนฺนรโส’’ติ กาตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปนฺนรสิกํ กาตุํ นิสินฺนา, ปาฏิปเท อนุโปสเถ อุโปสถํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ อญฺญํ ปน สงฺฆกิจฺจํ กาตุํ วฏฺฏติฯ อิทํ ปน รตฺติปาริวาสิยํ นามฯ

ปุน ภิกฺขู ‘‘กิญฺจิเทว อพฺภานาทิสงฺฆกมฺมํ กริสฺสามา’’ติ นิสินฺนา โหนฺติ, ตเตฺรโก นกฺขตฺตปาฐโก ภิกฺขุ เอวํ วทติ ‘‘อชฺช นกฺขตฺตํ ทารุณํ, มา อิทํ กมฺมํ กโรถา’’ติ, เต ตสฺส วจเนน ฉนฺทํ วิสฺสเชฺชตฺวา ตเตฺถว นิสินฺนา โหนฺติ, อถโญฺญ อาคนฺตฺวา –

‘‘นกฺขตฺตํ ปฏิมาเนนฺตํ, อโตฺถ พาลํ อุปจฺจคา’’ติฯ (ชา. ๑.๑.๔๙) –

วตฺวา ‘‘กึ นกฺขเตฺตน, กโรถา’’ติ วทติฯ อิทํ ฉนฺทปาริวาสิยเญฺจว อชฺฌาสยปาริวาสิยญฺจฯ เอตสฺมึ ปาริวาสิเย ปุน ฉนฺทปาริสุทฺธึ อนาหริตฺวา กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ อิทํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘ปาริวาสิเกน ฉนฺททาเนนา’’ติฯ

ปาจิตฺติยํ สิยาติ เอวํ วุฏฺฐาเปนฺติยา วุตฺตนเยเนว กมฺมวาจาปริโยสาเน ปาจิตฺติยํ สิยาติ อโตฺถฯ

๒๓๙๙. ฉนฺทํ **อวิหาย วา** อวิสฺสเชฺชตฺวาว **อวุฏฺฐิตาย ปริสาย ตุ** ยถานิสินฺนาย ปริสาย วุฏฺฐาเปนฺติยา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **วา**-สโทฺท เอวการโตฺถฯ

เอกาทสมํฯ

๒๔๐๐. **ทฺวาทเส**ติ ''ยา ปน ภิกฺขุนี อนฺวสฺสํ วุฏฺฐาเปยฺย, ปาจิตฺติย''นฺติ (ปาจิ. ๑๑๗๑) สิกฺขาปเทฯ **เตรเส**ติ ''ยา ปน ภิกฺขุนี เอกํ วสฺสํ เทฺว วุฏฺฐาเปยฺย, ปาจิตฺติย''นฺติ (ปาจิ. ๑๑๗๕) สิกฺขาปเทฯ

ทฺวาทสมเตรสมานิฯ

กุมาริภูตวโคฺค อฏฺฐโมฯ

๒๔๐๑. **อคิลานา**ติ ฉตฺตุปาหเนน วูปสเมตพฺพโรครหิตาฯ ยถาห ''อคิลานา นาม ยสฺสา วินา ฉตฺตุปาหนา ผาสุ โหตี''ติฯ ฉตฺตญฺจ อุปาหนา จ **ฉตฺตุปาหนํ**ฯ ตตฺถ ฉตฺตํ วุตฺตลกฺขณํ, อุปาหนา วกฺขมานลกฺขณาฯ **ธาเรยฺยา**ติ อุภยํ เอกโต ธาเรยฺยฯ วิสุํ ธาเรนฺติยา หิ ทุกฺกฏํ วกฺขติฯ

๒๔๐๒. **ทิวส**นฺติ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ สเจ ธาเรตีติ โยชนาฯ

๒๔๐๓. **กทฺทมาทีนี**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน มหาวาลุกาทีนํ คหณํฯ

๒๔๐๔. สเจ คจฺฉตีติ สมฺพโนฺธฯ **ทิสฺวา คจฺฉาทิก**นฺติ ฉเตฺต ลคฺคนโยคฺคํ นีจตรํ คจฺฉาทิกํ ทิสฺวาฯ **อาทิ**-สเทฺทน คุมฺพาทีนํ คหณํฯ **ทุกฺกฏ**นฺติ อุปาหนมตฺตเสฺสว ธารเณ ทุกฺกฏํฯ

๒๔๐๕. **อปนาเมตฺวา**ติ สีสโต อปนาเมตฺวาฯ **โอมุญฺจิตฺวา**ติ ปาทโต โอมุญฺจิตฺวาฯ **โหติ ปาจิตฺติย**นฺติ ปุน ปาจิตฺติยํ โหติฯ

๒๔๐๖. **ปโยคคณนาเยวา**ติ ฉตฺตุปาหนสฺส อปเนตฺวา อปเนตฺวา เอกโต ธารณปโยคคณนายฯ **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ ''อคิลานา อคิลานสญฺญา, เวมติกา, คิลานสญฺญา ฉตฺตุปาหนํ ธาเรติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา''ติ (ปาจิ. ๑๑๘๑) เอวํ ติกปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ ''คิลานา อคิลานสญฺญา, คิลานา เวมติกา, ฉตฺตุปาหนํ ธาเรติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ (ปาจิ. ๑๑๘๒) เอวํ **ทฺวิกทุกฺกฏํ ตเถว วุตฺต**นฺติ สมฺพโนฺธฯ

๒๔๐๗. ยตฺถ ภิกฺขู วา ภิกฺขุนิโย วา นิวสนฺติ, ตสฺมึ **อาราเม วา อุปจาเร วา** อปริกฺขิตฺตสฺส อารามสฺส **อุปจาเร วาฯ อาปทาสู**ติ รฏฺฐเภทาทิอาปทาสุฯ

ปฐมํฯ

๒๔๐๘. **ภิกฺขุนิยา**ติ เอตฺถ ''อคิลานายา''ติ เสโส, ปาเทน คนฺตุํ สมตฺถาย อคิลานาย ภิกฺขุนิยาติ อโตฺถฯ ยถาห ''อคิลานา นาม สโกฺกติ ปทสา คนฺตุ''นฺติ (ปาจิ. ๑๑๘๗)ฯ **ยานํ**

นาม รถาทิ, ตํ เหฏฺฐา วุตฺตสรูปเมวฯ

๒๔๐๙. **อาปทาสู**ติ รฏฺฐเภทาทิอาปทาสุฯ ฉตฺตุปาหนสิกฺขาปเท อาราเม, อารามูปจาเร จ อนาปตฺติ วุตฺตา, อิธ ตถา อวุตฺตตฺตา สพฺพตฺถาปิ อาปตฺติเยว เวทิตพฺพาฯ

ทุติยํฯ

๒๔๑๐. **“ยํ กิญฺจิปิ กฏูปิย”**นฺติ อิทํ ‘‘สงฺฆาณิ’’นฺติ เอตสฺส อตฺถปทํฯ ยถาห – ‘‘สงฺฆาณิ นาม ยา กาจิ กฏูปคา’’ติฯ **สงฺฆาณิ** นาม เมขลาทิกฏิปิฬนฺธนํฯ **กฏูปิย**นฺติ กฏิปฺปเทโสปคํฯ

๒๔๑๒. **กฏิสุตฺตํ** นาม กฏิยํ ปิฬนฺธนรชฺชุสุตฺตกํฯ

๒๔๑๓. **อิธ** อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท จิตฺตํ อกุสลํ, อิทํ ปน สิกฺขาปทํ โลกวชฺชํ, อิติ อิทํ อุภยเมว **วิเสสตา** ปุริมสิกฺขาปทโต อิมสฺส นานากรณํฯ

ตติยํฯ

๒๔๑๔. สีสูปคาทิสุ ยํ กิญฺจิ สเจ ยา ธาเรติ, ตสฺสา ตสฺส วตฺถุสฺส คณนาย อาปตฺติโยสิยุนฺติ โยชนาฯ สีสํ อุปคจฺฉตีติ **สีสูปคํ,** สีเส ปิฬนฺธนารหนฺติ อโตฺถฯ **อาทิ**-สเทฺทน คีวูปคาทีนํ คหณํฯ ยถาห – ‘‘อิตฺถาลงฺกาโร นาม สีสูปโค คีวูปโค หตฺถูปโค ปาทูปโค กฏูปโค’’ติฯ

๒๔๑๕. น จ โทโสติ โยชนาฯ ‘‘สทิสนฺติ ปริทีปิต’’นฺติ วตฺตเพฺพ อิติ-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐฯ

จตุตฺถํฯ

๒๔๑๖. **เยน เกนจิ คเนฺธนา**ติ จนฺทนตคราทินา เยน เกนจิ คนฺธกเกฺกนฯ **สวณฺณาวณฺณเกน จา**ติ วเณฺณน สห วตฺตตีติ **สวณฺณกํ,** หลิทฺทิกกฺกาทิ, นตฺถิ เอตสฺส อุพฺพฏฺฏนปจฺจยา ทิสฺสมาโน วณฺณวิเสโสติ **อวณฺณกํ,** สาสปกกฺกาทิ, สวณฺณกญฺจ อวณฺณกญฺจ สวณฺณาวณฺณกํ, เตน **สวณฺณาวณฺณเกน จ**ฯ อุพฺพเฏฺฏตฺวา นฺหายนฺติยา นฺหาโนสาเน ปาจิตฺติยาปตฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ

๒๔๑๗. **สพฺพปโยเค**ติ สพฺพสฺมิํ ปุพฺพปโยเคฯ **อาพาธปจฺจยา**ติ ททฺทุกุฏฺฐาทิโรคปจฺจยาฯ

๒๔๑๘. **ฉฏฺฐ**นฺติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี วาสิตเกน ปิญฺญาเกน นหาเยยฺย, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๑๒๐๓) สิกฺขาปทํฯ

ปญฺจมฉฏฺฐานิฯ

๒๔๑๙. ยา ปน ภิกฺขุนี อญฺญาย ภิกฺขุนิยา สเจ อุพฺพฏฺฏาเปยฺย วา สมฺพาหาเปยฺย วา, ตสฺสา **ภิกฺขุนิยา** ตถา ปาจิตฺติยาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

๒๔๒๐. **เอตฺถ** อิมสฺมึ อุพฺพฏฺฏเน, สมฺพาหเน จ หตฺถํ อโมเจตฺวา อุพฺพฏฺฏเน **เอกา** อาปตฺติ สิยา, หตฺถํ โมเจตฺวา โมเจตฺวา อุพฺพฏฺฏเน ปโยคคณนาย สิยาติ โยชนาฯ

๒๔๒๑. **อาปทาสู**ติ โจรภยาทีหิ สรีรกมฺปนาทีสุฯ **คิลานายา**ติ อนฺตมโส มคฺคคมนปริสฺสเมนาปิ อาพาธิกายฯ

๒๔๒๒. อฏฺฐมสิกฺขาปเท ‘‘สิกฺขมานายา’’ติ จ นวมสิกฺขาปเท ‘‘สามเณริยา’’ติ จ ทสมสิกฺขาปเท ‘‘คิหินิยา’’ติ จ วิเสสํ วชฺชตฺวา อวเสสวินิจฺฉโย สตฺตเมเนว สมาโนติ ทเสฺสตุมาห **‘‘อฏฺฐมาทีนิ ตีณิปี’’**ติฯ

สตฺตมฏฺฐมนวมทสมานิฯ

๒๔๒๓. **อโนฺตอุปจารสฺมิ**นฺติ ทฺวาทสรตนพฺภนฺตเรฯ **‘‘*ภิกฺขุสฺส ปุรโต*’’**ติ อิทํ อุปลกฺขณํฯ ตสฺมา ปุรโต วา โหตุ ปจฺฉโต วา ปสฺสโต วา, สมนฺตโต ทฺวาทสรตนพฺภนฺตเรติ นิทสฺสนปทเมตํฯ **ฉมายปี**ติ อนนฺตรหิตาย ภูมิยาปิฯ ยา นิสีเทยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **น วฏฺฏติ** ปาจิตฺติยาปตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ

๒๔๒๔. **ติกปาจิตฺติยํ วุตฺต**นฺติ อนาปุจฺฉิเต อนาปุจฺฉิตสญฺญา, เวมติกา, อาปุจฺฉิตสญฺญาติ ตีสุ วิกเปฺปสุ ปาจิตฺติยตฺตยํ วุตฺตํฯ อาปุจฺฉิเต อนาปุจฺฉิตสญฺญา, เวมติกา วา ภิกฺขุสฺส ปุรโต นิสีเทยฺยาติ วิกปฺปทฺวเย **ทุกฺกฏทฺวยํ** โหติฯ **อาปทาสู**ติ รฏฺฐเภทาทิอาปทาสุฯ อาปุจฺฉิตุญฺจ ฐาตุญฺจ อสโกฺกนฺติยา **คิลานาย**ฯ

๒๔๒๕. นิปชฺชนํ **กฺริยํ**ฯ อนาปุจฺฉนํ **อกฺริยํ**ฯ

เอกาทสมํฯ

๒๔๒๖. โอกาโส กโต เยน โส **โอกาสกโต,** น โอกาสกโต **อโนกาสกโต,** ตํ, อกโตกาสนฺติ อโตฺถ, ‘‘อสุกสฺมึ นาม ฐาเน ปุจฺฉามี’’ติ อตฺตนา ปุจฺฉิตพฺพวินยาทีนํ นามํ คเหตฺวา โอกาสํ การาปนกาเล อธิวาสนวเสน อกโตกาสนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **โทสตา**ติ ปาจิตฺติยาปตฺติฯ เอกสฺมึ ปิฏเก โอกาสํ การาเปตฺวา อญฺญสฺมึ ปิฏเก ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติยาปิ ปาจิตฺติยํ โหตีติ ทเสฺสตุมาห **‘‘วินเย จา’’**ติอาทิฯ

ปุจฺฉนฺติยาปิ จาติ เอตฺถ **ปิ**-สเทฺทน ‘‘อภิธมฺมํ ปุจฺฉนฺติยาปี’’ติ อิทญฺจ อนุตฺตสมุจฺจยเตฺถน **จ**-สเทฺทน ‘‘สุตฺตเนฺต โอกาสํ การาเปตฺวา วินยํ วา อภิธมฺมํ วา ปุจฺฉติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ อภิธเมฺม โอกาสํ การาเปตฺวา สุตฺตนฺตํ วา วินยํ วา ปุจฺฉติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ อิทญฺจ สงฺคหิตํฯ

๒๔๒๗. **อโนทิสฺสา**ติ ‘‘อสุกสฺมึ นาม ปุจฺฉามี’’ติ เอวํ อนิยเมตฺวา เกวลํ ‘‘ปุจฺฉิตพฺพํ อตฺถิ, ปุจฺฉามิ อยฺยา’’ติ เอวํ วตฺวาฯ

ทฺวาทสมํฯ

๒๔๒๘-๙. **สํกจฺจิก**นฺติ ถนเวฐนจีวรํ, ตํ ปน ปารุปนฺติยา อธกฺขกํ อุพฺภนาภิมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทนฺติยา ปารุปิตพฺพํฯ เตนาห **มาติกฏฺฐกถายํ** ‘‘อสํกจฺจิกาติ อธกฺขกอุพฺภนาภิ

มณฺฑลสงฺขาตสฺส สรีรสฺส ปฏิจฺฉาทนตฺถํ อนุญฺญาตสํกจฺจิกจีวรรหิตา’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. อสํกจฺจิกสิกฺขาปทวณฺณนา)ฯ ‘‘สํกจฺจิกาย ปมาณํ ติริยํ ทิยฑฺฒหตฺถนฺติ โปราณคณฺฐิปเท วุตฺต’’นฺติ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๑๒๒๔-๑๒๒๖) วชิรพุทฺธิเตฺถโรฯ **ปริเกฺขโปกฺกเม**ติ ปริเกฺขปสฺส อโนฺตปเวสเนฯ **อุปจาโรกฺกเมปี**ติ อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ทุติยเลฑฺฑุปาตพฺภนฺตร ปเวสเนปิฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ **เอเสว นโย**ติ ‘‘ปฐเม ปาเท ทุกฺกฏํ, ทุติเย ปาจิตฺติย’’นฺติ ยถาวุโตฺตเยว นโย **มโต** วิญฺญาโตติ อโตฺถฯ

๒๔๓๐. **อาปทาสุปี**ติ มหคฺฆํ โหติ สํกจฺจิกํ, ปารุปิตฺวา คจฺฉนฺติยา จ อุปทฺทโว อุปฺปชฺชติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ อนาปตฺติฯ

๒๔๓๑. **เสส**นฺติ อิธ สรูปโต อทสฺสิตญฺจฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ มาติกาปทภาชนาทีสุ วุตฺตนเยเนวฯ สุนิปุณสฺมิํ ธมฺมชาตํ, อตฺถชาตญฺจ วิภาเวติ วิวิเธนากาเรน ปกาเสตีติ วิภาวี, เตน **วิภาวินา**ฯ

เตรสมํฯ

ฉตฺตุปาหนวโคฺค นวโมฯ

เอวํ นวหิ วเคฺคหิ ภิกฺขุนีนํ ภิกฺขูหิ อสาธารณานิ ฉนฺนวุติ สิกฺขาปทานิ ทเสฺสตฺวา อิโต ปเรสุ มุสาวาทวคฺคาทีสุ สตฺตสุ วเคฺคสุ ภิกฺขูหิ สาธารณสิกฺขาปทานิ ภิกฺขุปาติโมกฺขวินิจฺฉยกถาย วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพานีติ ตานิ อิธ น ทสฺสิตานิฯ

สพฺพาเนว ภิกฺขุนีนํ ขุทฺทเกสุ ฉนฺนวุติ, ภิกฺขูนํ เทฺวนวุตีติ อฏฺฐาสีติสตํ สิกฺขาปทานิฯ ตโต ปรํ สกลํ ภิกฺขุนิวคฺคํ, ปรมฺปรโภชนํ, อนติริตฺตโภชนํ, อนติริเตฺตน อภิหฏฺฐุํ ปวารณํ, ปณีตโภชนวิญฺญตฺติ, อเจลกสิกฺขาปทํ, ทุฏฺฐุลฺลปอจฺฉาทนํ, อูนวีสติวสฺสอุปสมฺปาทนํ, มาตุคาเมน สทฺธิํ สํวิธาย อทฺธานคมนํ, ราชเนฺตปุรปฺปเวสนํ , สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉา วิกาเล คามปฺปเวสนํ, นิสีทนํ, วสฺสิกสาฏิกนฺติ อิมานิ พาวีสติ สิกฺขาปทานิ อปเนตฺวา เสสานิ สตญฺจ ฉสฏฺฐิ จ สิกฺขาปทานิ ภิกฺขุนิปาติโมกฺขุเทฺทสมเคฺคน อุทฺทิฏฺฐานีติ เวทิตพฺพานิฯ

ตตฺรายํ สเงฺขปโต อสาธารณสิกฺขาปเทสุ สมุฏฺฐานวินิจฺฉโย – คิรคฺคสมชฺชา, จิตฺตาคารสิกฺขาปทํ, สงฺฆาณิ, อิตฺถาลงฺกาโร, คนฺธวณฺณโก, วาสิตกปิญฺญาโก, ภิกฺขุนิอาทีหิ อุมฺมทฺทนปริมทฺทนานีติ อิมานิ ทส สิกฺขาปทานิ อจิตฺตกานิ, โลกวชฺชานิ, อกุสลจิตฺตานิฯ อยํ ปเนตฺถ อธิปฺปาโย – วินาปิ จิเตฺตน อาปชฺชิตพฺพตฺตา **อจิตฺตกานิ,** จิเตฺต ปน สติ อกุสเลเนว อาปชฺชิตพฺพตฺตา **โลกวชฺชานิ** เจว **อกุสลจิตฺตานิ** จฯ อวเสสานิ อจิตฺตกานิ ปณฺณตฺติวชฺชาเนวฯ โจริวุฏฺฐาปนํ, คามนฺตรํ, อารามสิกฺขาปทํ, คพฺภินิวเคฺค อาทิโต ปฏฺฐาย สตฺต, กุมาริภูตวเคฺค อาทิโต ปฏฺฐาย ปญฺจ, ปุริสสํสฏฺฐํ, ปาริวาสิยฉนฺททานํ, อนุวสฺสวุฏฺฐาปนํ, เอกนฺตริกวุฏฺฐาปนนฺติ อิมานิ เอกูนวีสติ สิกฺขาปทานิ สจิตฺตกานิ, ปณฺณตฺติวชฺชานิฯ อวเสสานิ สจิตฺตกานิ โลกวชฺชาเนวาติฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

ปาจิตฺติยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาฏิเทสนียกถาวณฺณนา

๒๔๓๒. เอวํ ปาจิตฺติยวินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปาฏิเทสนียํ ทเสฺสตุมาห **“อคิลาน า”**ติอาทิฯ ยา ปน ภิกฺขุนี อคิลานา สยํ อตฺตนา วิญฺญตฺติยา ลทฺธํ สปฺปึ สเจ ‘‘ภุญฺชิสฺสามี’’ติ คณฺหติ, ตสฺสา เอวํ คหเณ ทุกฺกฏํ ปริทีปิตนฺติ โยชนาฯ ตตฺถ ยสฺสา วินา สปฺปินา ผาสุ โหติ, สา **อคิลานา** นามฯ **สปฺปิ**นฺติ ปุพฺพ วุตฺตวินิจฺฉยํ ปาฬิอาคตํ โคสปฺปิอาทิกเมวฯ

๒๔๓๓. **ติปาฏิเทสนีย**นฺติ อคิลานา อคิลานสญฺญา, เวมติกา, คิลานสญฺญาติ ตีสุ วิก เปฺปสุ ตีณิ ปาฏิเทสนียานิฯ **คิลานา ทฺวิกทุกฺกฏ**นฺติ คิลานาย ทฺวิกทุกฺกฏํฯ คิลานา อคิลาน สญฺญา, เวมติกา วาติ ทฺวีสุ วิกเปฺปสุ เทฺว ทุกฺกฏานิฯ

๒๔๓๔-๕. คิลานา หุตฺวา สปฺปึ วิญฺญาเปตฺวา ปจฺฉา วูปสนฺตเคลญฺญา หุตฺวา **เสวนฺติ ยา** ปริภุญฺชนฺติยาปิ จ คิลานาย อวเสสํ ปริภุญฺชนฺติยา วา **ญาตกาทิโต** ญาตกปวาริตฏฺฐาน โต วิญฺญตฺตํ ภุญฺชนฺติยา วา อญฺญสฺสตฺถาย วิญฺญตฺตํ ปริภุญฺชนฺติยา วา อตฺตโน ธเนน คหิตํ ภุญฺชนฺติยา วา อุมฺมตฺติกาย วา อนาปตฺตีติ โยชนาฯ

ปฐมํฯ

๒๔๓๖. **เสเสสุ ทุติยาทีสู**ติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี อคิลานา เตลํ…เป…. มธุํ…เป…. ผาณิตํ…เป…. มจฺฉํ…เป…. มํสํ…เป…. ขีรํ…เป…. ทธึ วิญฺญาเปตฺวา ภุเญฺชยฺย, ปฏิเท เสตพฺพํ ตาย ภิกฺขุนิยา คารยฺหํ อเยฺย ธมฺมํ อาปชฺชึ อสปฺปายํ ปาฏิเทสนียํ, ตํ ปฏิเทเสมี’’ติ (ปาจิ. ๑๒๓๖) เอวํ ทุติยาทีสุ สตฺตสุ ปาฏิเทสนีเยสุฯ **นตฺถิ กาจิ วิเสสตา**ติ เตลาทิปทานิ วินา อโญฺญ โกจิ วิเสโส นตฺถีติ อโตฺถฯ

๒๔๓๗. ปาฬิยํ อนาคเตสุ สเพฺพสุ สปฺปิอาทีสุ อฏฺฐสุ อญฺญตรํ วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชนฺ ติยาปิ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

ปาฏิเทสนียกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สิกฺขากรณียกถาวณฺณนา

๒๔๓๘. ปาฏิเทสนียานนฺตรํ อุทฺทิฏฺฐานิ ปญฺจสตฺตติ เสขิยานิ มหาวิภงฺเค วุตฺตวินิจฺฉยาเนวาติ ตเทว อติทิสโนฺต อาห **“เสขิยา ปน เย ธมฺมา”**ติอาทิฯ เย ปน ปญฺจสตฺตติ เสขิยา ธมฺมา ปาฏิเทสนียานนฺตรํ **อุทฺทิฏฺฐา,** เตสํ อตฺถวินิจฺฉโย มหาวิภงฺเค วุโตฺตวาติ โยชนา, อตฺถิเกหิ ตโตว คเหตโพฺพ, น ปุน อิธ ทเสฺสสฺสามีติ อธิปฺปาโยฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

สิกฺขากรณียกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๔๓๙-๔๐. **สวิภงฺคานํ** อุภโตวิภงฺคสหิตานํ **อุภโตปาติโมกฺขานํ** ภิกฺขูนํ, ภิกฺขุนีนญฺจ ปาติโมกฺขานํ **อฏฺฐกถาสาโร** สพฺพฏฺฐกถานํ สารภูโต โย โส อโตฺถ วิเสสโต สมนฺตปาสาทิกายํ **วุโตฺตฯ ตํ สพฺพํ** สารภูตํ อตฺถํ สมาทาย โย วินยสฺสวินิจฺฉโย ภิกฺขูนํ, ภิกฺขุนีนญฺจ หิตตฺถาย มยา **กโต** วิรจิโตติ สมฺพโนฺธฯ

๒๔๔๑. **โน** อมฺหากํ **ปฏิภาณชํ** ปฏิภาณโต ชาตํ **อิมํ ตุ** อิมํ วินยวินิจฺฉยํ ปน **เย ชนฺตุโน** สตฺตา สุณนฺติ , **เต** ชนฺตุโน **ชนสฺส** สตฺตโลกสฺส **หิเต** อธิสีลสิกฺขาปกาสกตฺตา อุปการเก สุมตสฺส โสภณนฺติ พุทฺธาทีหิ มตสฺส, โสภเณหิ วา พุทฺธาทีหิ มตสฺส ปฏิวิทฺธสฺส อมตมหานิพฺพานสฺส อยเน อณฺชสภูเต **ชนสฺส ตายเน** กายิกวาจสิกวีติกฺกมปฏิปกฺขตฺตา อปายภยนิวารณเฏฺฐน ตาณภูเต **วินเย** วินยปิฏเก **ปกตญฺญุโน** ยถาสภาวํ ชานนฺตา **ตญฺญุโน ภวนฺติ** ตํ ตํ กปฺปิยากปฺปิยํ เสวิตพฺพาเสวิตพฺพํ ชานนฺตา ภวเนฺตวาติ อโตฺถฯ

๒๔๔๒. พหโว สารภูตา นยา เอตฺถาติ พหุสารนโย, ตสฺมิํ **พหุสารนเยฯ ปรเม** อุตฺตเม **วินเย** วินยปิฏเก **วิสารทตํ** เวสารชฺชํ อสํหีรญาณํ **อภิปตฺถยตา** วิเสสโต อิจฺฉเนฺตน **พุทฺธิมตา** ญาณาติสยมเนฺตน **ยตินา** สพฺพกาลํ ติวิธสิกฺขาปริปูรเณ อสิถิลปวตฺตสมฺมาวายาเมน ภิกฺขุนา อิมสฺมิํ วินยวินิจฺฉเย **ปรมา** อุตฺตริตรา มหตี อาทรตา **กรณียตมา** วิเสเสน กาตพฺพาเยวาติ อโตฺถฯ

๒๔๔๓. อิเจฺจวํ สีลวิสุทฺธิสาธเน วินยปิฏเก เวสารชฺชเหตุตาย อิมสฺส วินยวินิจฺฉยสฺส สีลวิสุทฺธิอาทิสตฺตวิสุทฺธิปรมฺปราย อธิคนฺตพฺพสฺส อมตมหานิพฺพานสฺส ปตฺติยาปิ มูลภูตตํ ทเสฺสตุมาห **“อวคจฺฉตี”**ติอาทิฯ

โย ปน ภิกฺขุ อตฺถยุตฺตํ มหตา ปโยชนเตฺถน, อภิเธยฺยเตฺถน จ สมนฺนาคตํ **อิมํ** วินยสฺสวินิจฺฉยํ **อวคจฺฉติ** อเวจฺจ ยาถาวโต ชานาติ, โส อปรมฺปรํ มรณาภาวา **อมรํ** ชรายาภาวา **อชรํ** ราคาทิกิเลสรชปฏิปกฺขตฺตา **อรชํ** อเนกปฺปการโรคานํ อปฺปวตฺติเหตุตฺตา **อรุชํ สนฺติปทํ** สพฺพกิเลสทรถปริฬาหานํ วูปสมเหตุตฺตา สนฺติสงฺขาตํ นิพฺพานปทํ **อธิคจฺฉติ** สีลวิสุทฺธิอาทิสตฺตวิสุทฺธิปรมฺปราย คนฺตฺวา ปฏิวิชฺฌตีติ โยชนาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

ภิกฺขุนิวิภงฺคกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ขนฺธกกถา

มหาวโคฺค

มหาขนฺธกกถา

ปพฺพชฺชากถาวณฺณนา

๒๔๔๔. อิเจฺจวํ นาติสเงฺขปวิตฺถารวเสน วิภงฺคทฺวเย, ตทฏฺฐกถาย จ อาคตํ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ขนฺธกาคตํ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมารภโนฺต อาห **“สีลกฺขนฺธาที”**ติอาทิฯ ตตฺถ **สีลกฺขนฺธาทิยุเตฺตนา**ติ สีลสมาธิปญฺญาวิมุตฺติวิมุตฺติญาณทสฺสนสงฺขาเตหิ ปญฺจหิ ขเนฺธหิ คุณราสีหิ ยุเตฺตน สมนฺนาคเตนฯ **สุภกฺขเนฺธนา**ติ สุวณฺณาลิงฺคสทิสวฏฺฏกฺขนฺธตาย สุโภ สุนฺทโร ขโนฺธ เอตสฺสาติ สุภกฺขโนฺธ, ภควา, เตนฯ อิมินา พาตฺตึสลกฺขณานเมกเทสภูตสฺส สมวฏฺฏกฺขนฺธตาลกฺขณสฺส ปริทีปเกน วจเนน ลกฺขณาหารนเยน พาตฺตึสลกฺขณาทิกา สพฺพาปิ รูปกายสิรี สนฺทสฺสิตาติ เวทิตพฺพาฯ

ขนฺธเกติ ขนฺธานํ สมูโห ขนฺธโก, ขนฺธานํ วา กายนโต ทีปนโต ขนฺธโกฯ **“ขนฺธา”**ติ เจตฺถ ปพฺพชฺชูปสมฺปทาทิวินยกมฺมสงฺขาตา, จาริตฺตวาริตฺตสิกฺขาปทสงฺขาตา จ ปญฺญตฺติโย อธิเปฺปตาฯ ปพฺพชฺชาทีนิ หิ ภควตา ปญฺญตฺตตฺตา ‘‘ปญฺญตฺติโย’’ติ วุจฺจนฺติฯ ปญฺญตฺติยญฺจ **ขนฺธ**-สโทฺท ทิสฺสติ ‘‘ทารุกฺขโนฺธ (สํ. นิ. ๔.๒๔๑) อคฺคิกฺขโนฺธ (ปฏิ. ม. ๑.๑๑๖) อุทกกฺขโนฺธ’’ติอาทีสุ (อ. นิ. ๖.๓๗) วิยฯ อปิจ ภาคราสตฺถตา เจตฺถ ยุชฺชติเยว ตาสํ ปญฺญตฺตีนํ ภาคโส, ราสิโต จ วิภตฺตตฺตาฯ ตสฺมึ **ขนฺธเก**ฯ **ปิ**-สโทฺท วุตฺตาเปกฺขาย ปญฺจสติกสตฺตสติกกฺขนฺธเก เทฺว วเชฺชตฺวา ปพฺพชฺชกฺขนฺธกาทิเก ภิกฺขุนิขนฺธกปริโยสาเน วีสติวิเธ ขนฺธเก วุตฺตวินิจฺฉยสฺส อิธ วกฺขมานตฺตาฯ ตเทว สนฺธายาห **“ขนฺธเกปิ ปวกฺขามิ, สมาเสน วินิจฺฉย”**นฺติฯ

๒๔๔๕. **“มาตรา ปิตรา”**ติ อิมินา ชนกาเยว อธิเปฺปตาฯ ‘‘ภณฺฑุกมฺมํ, สมณกรณํ, ปพฺพาชนนฺติ จ ปริยาย-สทฺทา’’ติ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สงฺฆํ อปโลเกตุํ ภณฺฑุกมฺมายา’’ติ (มหาว. ๙๘) อิมิสฺสา **ปาฬิยา อฏฺฐกถาย** (มหาว. อฏฺฐ. ๙๘) วุตฺตํฯ **อาปุจฺฉิตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘สงฺฆ’’นฺติ เสโสฯ

๒๔๔๖. **วาวโฏ**ติ ปสุโต, ยุตฺตปยุโตฺตติ อโตฺถฯ ‘‘ปพฺพาเชตฺวา อานย อิติ จา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ เอตฺถ จ ติธา ปพฺพาชนํ เวทิตพฺพํ เกสเจฺฉทนํ, กาสายอจฺฉาทนํ, สรณทานนฺติ, อิมานิ ตีณิ กโรโนฺต ‘‘ปพฺพาเชตี’’ติ วุจฺจติฯ เตสุ เอกํ, เทฺว วาปิ กโรโนฺต ตถา โวหรียติเยวฯ ตสฺมา **“ปพฺพาเชตฺวานยา”**ติ อิมินา เกเส ฉินฺทิตฺวา กาสายานิ อจฺฉาเทตฺวา อาเนหีติ อยมโตฺถ ทีปิโตติ ทฏฺฐโพฺพฯ

๒๔๔๗. **อวุโตฺต**ติ อุปชฺฌาเยน อนุโยฺยชิโตฯ โส ทหโร สเจ ตํ สยเมว เกสเจฺฉทนกาสายจฺฉาทเนหิ ปพฺพาเชติ, วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๒๔๔๘. **ตตฺถา**ติ อตฺตโน สมีเปฯ **ขณฺฑสีมํ เนตฺวา**ติ ภณฺฑุกมฺมาโรจนปริหารตฺถํ วุตฺตํฯ เตน สภิกฺขุเก วิหาเร อญฺญมฺปิ ภิกฺขุํ ‘‘เอตสฺส เกเส ฉินฺทา’’ติ วตฺตุํ น วฏฺฏติฯ **ปพฺพาเชตฺวา**ติ เกสเจฺฉทนํ สนฺธาย วทติฯ

๒๔๕๐. **“ปุริสํ ภิกฺขุโต อโญฺญ, ปพฺพาเชติ น วฏฺฏตี”**ติ อิทํ สรณทานํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เตเนวาห ‘‘สามเณโร’’ติอาทิฯ

๒๔๕๑. **อุภินฺนมฺปิ** เถรเถรีนํ ‘‘อิเมหิ จีวเรหิ อิมํ อจฺฉาเทหี’’ติ **อาณตฺติยา** สามเณโรปิ วา โหตุ, ตถา สามเณรี วา โหตุ, **เต** อุโภ สามเณรสามเณรี กาสายานิ ทาตุํ ลภนฺตีติ โย

ชนาฯ

๒๔๕๒-๔. **ปพฺพาเชเนฺตน ภิกฺขุนา**ติ เอตฺถ ‘‘ตจปญฺจกกมฺมฏฺฐานํ ทตฺวา’’ติ วตฺตพฺพํ เอวญฺหิ กตฺวา เกสาปนยนสฺส **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตาฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ ‘‘อาวุโส, สุฏฺฐุ อุปธาเรหิ, สตึ อุปฏฺฐาเปหีติ วตฺวา ตจปญฺจกกมฺมฏฺฐานํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ อาจิกฺขเนฺตน จ วณฺณสณฺฐานคนฺธาสโยกาสวเสน อสุจิเชคุจฺฉปฏิกฺกูลภาวํ, นิชฺชีวนิสฺสตฺตภาวํ วา ปากฏํ กโรเนฺตน อาจิกฺขิตพฺพ’’นฺติอาทิฯ กิมตฺถเมวํ กรียตีติ เจ? สเจ อุปนิสฺสยสมฺปโนฺน โหติ, ตสฺส ขุรเคฺคเยว อรหตฺตปาปุณนตฺถํฯ วุตฺตเญฺจตํ **อฏฺฐกถายํ** –

> ‘‘เย หิ เกจิ ขุรเคฺค อรหตฺตํ ปตฺตา, สเพฺพ เต เอวรูปํ สวนํ ลภิตฺวา กลฺยาณมิเตฺตน อาจริเยน ทินฺนนยํ นิสฺสาย, โน อนิสฺสาย, ตสฺมาสฺส อาทิโตว เอวรูปี กถา กเถตพฺพา’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔)ฯ

เอเตเนว พฺยติเรกโต อิโต อญฺญา อนิยฺยานิกกถา น กเถตพฺพาติ ทีปิตํ โหติฯ **โคมยาทินา**ติ โคมยจุณฺณาทินาฯ **อาทิ**-สเทฺทน มตฺติกาทีนํ คหณํฯ **ปีฬกา วา**ติ ถุลฺลปีฬกา วาฯ **กจฺฉุ วา**ติ สุขุมกจฺฉุ วาฯ **นิยํปุตฺตน**ฺติ อตฺตโน ปุตฺตํฯ ‘‘ภิกฺขุนา’’ติ อิมสฺส ปทสฺส ทูรตฺตา **‘‘ยตินา’’**ติ อาหฯ

๒๔๕๕-๖. กสฺมา ปน เอวํ นหาเปตโพฺพติ อาห **‘‘เอตฺตเกนาปิ’’**ติอาทิฯ **โส**ติ ปพฺพชฺชาเปกฺโขฯ **อุปชฺฌายกาทิสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน อาจริยสมานุปชฺฌายกาทีนํ คหณํฯ **ปาปุณนฺติ หี**ติ เอตฺถ **หิ**-สโทฺท ยสฺมา-ปทเตฺถ วตฺตติฯ ยสฺมา เอตฺตเกนาปิ อุปชฺฌายาทีสุ สคารโว โหติ, ยสฺมา จ เอวรูปํ อุปการํ ลภิตฺวา กุลปุตฺตา อุปฺปนฺนํ อนภิรตึ ปฏิวิโนเทตฺวา สิกฺขาโย ปริปูเรตฺวา นิพฺพานํ ปาปุณิสฺสนฺติ, ตสฺมา เอวรูโป อุปกาโร กาตโพฺพติ อโตฺถฯ

๒๔๕๘. **เอกโต**ติ สพฺพานิ จีวรานิ เอกโต กตฺวาฯ

๒๔๕๙. **อถา**ติ อธิการนฺตรารเมฺภ นิปาโตฯ ตสฺส หเตฺถ อทตฺวาปิ อุปชฺฌาโย วา อาจริโย วาปิ สยเมว **ตํ** ปพฺพชฺชาเปกฺขํ อจฺฉาเทติ, วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๒๔๖๐. อทินฺนจีวรสฺส อคฺคเหตพฺพตฺตา อาห **‘‘อปเนตฺวา ตโต สพฺพํ, ปุน ทาตพฺพเมว ต’’**นฺติฯ **ตโต**ติ ตสฺส สรีรโตฯ **ตน**ฺติ จีวรํฯ

๒๔๖๑-๒. เอตเทว อาห **‘‘ภิกฺขุนา’’**ติอาทินาฯ **อทินฺนํ น วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ปพฺพชฺชา น รุหตีติ วทนฺติฯ ตเสฺสว **สนฺตกํ วาปิ** จีวรํ อทินฺนํ น วฏฺฏติ **อตฺตสนฺตเก** อาจริยุปชฺฌายานํ อตฺตโน สนฺตเก จีวเร **กา กถา** วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ อโตฺถฯ **ภิกฺขู**ติ เย ตตฺถ สนฺนิปติตาฯ **การาเปตฺวาน อุกฺกุฏิ**นฺติ เอตฺถ สพฺพธาตฺวตฺถานุคโต กโรติ-สโทฺท คหิโตติ อุกฺกุฏิกํ นิสีทาเปตฺวาติ อโตฺถ คเหตโพฺพ, ‘‘อุกฺกุฏิก’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔) **อฏฺฐกถา**ปาโฐ คาถาพนฺธสุขตฺถํ อิธ ก-การโลเปน นิทฺทิโฏฺฐฯ

๒๔๖๔. **เอกปทํ วาปี**ติ พุทฺธมิจฺจาทิกํ เอกมฺปิ วา ปทํฯ **เอกกฺขรมฺปิ วา**ติ พุการาทิ อกฺขเรสุ เอกมฺปิ วา อกฺขรํฯ **ปฏิปาฏิ**นฺติ ‘‘พุทฺธ’’มิจฺจาทิกํ ปทปนฺติํฯ

๒๔๖๕. อกตฺตพฺพปฺปการนฺตรํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ติกฺขตฺตุํ ยทิ วา’’**ติอาทิฯ **ตถา เสเสสู**ติ ยทิ วา ‘‘ธมฺมํ สรณ’’นฺติ ติกฺขตฺตุํ เทติ, ‘‘สงฺฆํ สรณ’’นฺติ ยทิ วา ติกฺขตฺตุํ เทติ, **เอวมฺปิ**

ตีณิ สรณานิ อทินฺนาเนว โหนฺติฯ

๒๔๖๖. อนุนาสิกนฺตานิ กตฺวา ทาตพฺพานีติ สมฺพนฺโธฯ อนุนาสิกนฺตํ กตฺวา ทานกาเล อนฺตราวิเจฺฉทํ อกตฺวา ทาตพฺพานีติ ทเสฺสตุํ **''เอกาพทฺธานิ วา ปนา''**ติ วุตฺตํฯ **วิจฺฉินฺทิตฺวา** ปทปฏิปาฏิโต ม-การนฺตํ กตฺวา ทานสมเย วิเจฺฉทํ กตฺวาฯ **มนฺตานี**ติ ''พุทฺธํ สรณํ อิจฺจาทินา ม-การนฺตานิฯ ''พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามี''ติอาทินา นเยน นิคฺคหิตนฺตเมว กตฺวา น ทาตพฺพนฺติ **''อถา''**ติ อาหฯ

๒๔๖๗. **สุทฺธิ** นาม อาจริยสฺส ญตฺติยา, กมฺมวาจาย จ อุจฺจารณวิสุทฺธิฯ **ปพฺพชฺชา**ติ สามเณรสามเณริปพฺพชฺชาฯ **อุภโตสุทฺธิยา วินา**ติ อุภโตสุทฺธึ วินา อาจริยเนฺตวาสีนํ อุภินฺนํ ตีสุ สรณตฺตยทานคฺคหเณสุ อุจฺจารณสุทฺธึ วินา, เอกสฺสาปิ อกฺขรสฺส วิปตฺติสพฺภาเว น โหตีติ อโตฺถฯ

๒๔๖๘-๙. **''ปพฺพชฺชาคุณมิจฺฉตา''**ติ อิทํ ''อาจริเยน, อเนฺตวาสิเกนา''ติ ปททฺวยสฺส วิเสสนํ ทฎฺฐพฺพํ, อเนฺตวาสิกสฺส ปพฺพชฺชาคุณํ อิจฺฉเนฺตน อาจริเยน, อตฺตโน ปพฺพชฺชาคุณํ อิจฺฉเนฺตน อเนฺตวาสิเกน จ **พุ-ทฺธ-การาทโย วณฺณา** พุ-การ ธ-การาทโย วณฺณา อกฺขรา **ฐานกรณสมฺปทํ** กณฺฐตาลุมุทฺธทนฺตโอฎฺฐนาสิกาเภทํ ฐานสมฺปทญฺจ อกฺขรุปฺปตฺติสาธกตมชิวฺหามชฺฌาทิกรณสมฺปทญฺจ **อหาเปเนฺตน** อปริหาเปเนฺตน วตฺตพฺพาติ โยชนาฯ กสฺมา อิทเมว ทฬฺหํ กตฺวา วุตฺตนฺติ อาห **''เอกวณฺณวินาเสนา''**ติอาทิฯ **หิ**-สโทฺท ยสฺมา-ปทเตฺถ, ยสฺมา เอกสฺสาปิ วณฺณสฺส **วินาเสน** อนุจฺจารเณน วา ทุรุจฺจารเณน วา ปพฺพชฺชา น รุหติ, ตสฺมา เอวํ วุตฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ

๒๔๗๐. **ยทิ สิทฺธา**ติ สาสงฺกวจเนน อุภโตอุจฺจารณสุทฺธิยา ทุกฺกรตฺตํ ทีเปตฺวา ''อปฺปมเตฺตหิ ภวิตพฺพ''นฺติ อุภินฺนํ อาจริยเนฺตวาสิกานํ อนุสิฎฺฐิ ทินฺนา โหติฯ **สรณคมนโตวา**ติ อวธารเณน สามเณรปพฺพชฺชา อุปสมฺปทา วิย ญตฺติจตุเตฺถน กเมฺมน น โหติ, อิทานิปิ สรณคมเนเนว สิชฺฌตีติ ทีเปติฯ **หิ**-สโทฺท ปสิทฺธิยํฯ ยถาห –

> ''ยสฺมา สรณคมเนน อุปสมฺปทา ปรโต ปฎิกฺขิตฺตา, ตสฺมา สา เอตรหิ สรณคมนมเตฺตเนว น รุหติฯ สามเณรสฺส ปพฺพชฺชา ปน ยสฺมา ปรโตปิ 'อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อิเมหิ ตีหิ สรณคมเนหิ สามเณรปพฺพชฺช'นฺติ (มหาว. ๑๐๕) อนุญฺญาตา เอว, ตสฺมา สา เอตรหิปิ สรณคมนมเตฺตเนว รุหตี''ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๓๔)ฯ

สรณคมนโต เอว ปพฺพชฺชา **ยทิปิ** กิญฺจาปิ **สิทฺธา** นิปฺผนฺนา, ตถาปิ อสฺส สามเณรสฺส ''อิทญฺจิทญฺจ มยา ปูเรตพฺพํ สีล''นฺติ ญตฺวา **ปริปูรณตฺถาย** ภิกฺขุนา ทส สีลานิ ทาตพฺพานีติ โยชนาฯ ยถาห ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สามเณรานํ ทส สิกฺขาปทานิ, เตสุ จ สามเณเรหิ สิกฺขิตุํฯ ปาณาติปาตา เวรมณี''ติอาทิ (มหาว. ๑๐๖)ฯ

ปพฺพชฺชากถาวณฺณนาฯ

๒๔๗๑. **อุปชฺฌาย**นฺติ วชฺชาวชฺช อุปนิชฺฌายตีติ อุปชฺฌาโย, ตํ, ภควตา วุเตฺตหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคโต ปริปุณฺณทสวโสฺส ปุคฺคโลฯ นิวาเสตฺวา จ ปารุปิตฺวา จ สิรสิ อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา อตฺตโน อภิมุเข อุกฺกุฎิกํ นิสีทิตฺวา ''อุปชฺฌาโย เม, ภเนฺต, โหหี''ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา อายาจนาย กตาย ''สาหุ, ลหุ, โอปายิกํ, ปฎิรูปํ, ปาสาทิเกน สมฺปาเทหี''ติ อิเมสุ ปญฺจสุ

ปเทสุ อญฺญตรํ กาเยน วา วาจาย วา อุภเยน วา วิญฺญาเปตฺวา ตสฺมึ สมฺปฏิจฺฉิเต ปิตุฏฺฐาเน ฐตฺวา อตฺรชมิว ตํ คเหตฺวา วชฺชาวชฺชํ อุปปริกฺขิตฺวา โทเสน นิคฺคณฺหิตฺวา สทฺธิวิหาริเก สิกฺขาเปโนฺต อุปชฺฌาโย นามฯ

วิชฺชาสิปฺปํ, อาจารสมาจารํ วา สิกฺขิตุกาเมหิ อาทเรน จริตโพฺพ อุปฏฺฐาตโพฺพติ **อาจริโย,** ตํ, อุปชฺฌาเย วุตฺตลกฺขณสมนฺนาคโตเยว ปุคฺคโลฯ วุตฺตนเยเนว นิสีทิตฺวา ‘‘อาจริโย เม, ภเนฺต, โหหิ, อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺฉามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา อายาจนาย กตาย ‘‘สาหู’’ติ อาทีสุ ปญฺจสุ อญฺญตรํ วตฺวา ตสฺมึ สมฺปฏิจฺฉิเต ปิตุฏฺฐาเน ฐตฺวา ปุตฺตฏฺฐานิยํ อเนฺตวาสึ สิกฺขาเปโนฺต อาจริโย นามฯ

เอตฺถ จ **สาหู**ติ สาธุฯ **ลหู**ติ อครุ, มม ตุยฺหํ อุปชฺฌายภาเว ภาริยํ นตฺถีติ อโตฺถฯ **โอปายิกน**ฺติ อุปายปฏิสํยุตฺตํ, ตํ อุปชฺฌายคฺคหณํ อิมินา อุปาเยน ตฺวํ เม อิโต ปฏฺฐาย ภาโร ชาโตสีติ วุตฺตํ โหติฯ **ปฏิรูปน**ฺติ อนุรูปํ เต อุปชฺฌายคฺคหณนฺติ อโตฺถฯ **ปาสาทิเกนา**ติ ปสาทาวเหน กายวจีปโยเคนฯ **สมฺปาเทหี**ติ ติวิธํ สิกฺขํ นิปฺผาเทหีติ อโตฺถฯ **กาเยน วา**ติ หตฺถมุทฺทาทิํ ทเสฺสโนฺต กาเยน วาฯ นามวิเสสํ วินา ปูเรตพฺพวตฺตานํ สมตาย อุโภปิ เอกโต วุตฺตาฯ

เอตานิ วตฺตานิ อุปชฺฌายสฺส สทฺธิวิหาริเกน, อาจริยสฺส อเนฺตวาสิเกนาปิ เอวเมว กาตพฺพาเนวาติฯ **วสตา**ติ วสเนฺตนฯ **ปิยสีเลนา**ติ ปิยํ สีลเมตสฺสาติ ปิยสีโล, เตน, สีลํ ปริปูริตุกาเมนาติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๔๗๒-๓. **อาสนํ ปญฺญเปตพฺพน**ฺติ เอตฺถ ‘‘กาลเสฺสว วุฏฺฐาย อุปาหนา โอมุญฺจิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา’’ติ (มหาว. ๖๖) วุตฺตา ปุพฺพกิริยา วตฺตพฺพาฯ **อาสนํ ปญฺญเปตพฺพน**ฺติ ทนฺตกฏฺฐขาทนฏฺฐานํ สมฺมชฺชิตฺวา นิสีทนตฺถาย อาสนํ ปญฺญเปตพฺพํฯ อิมินา จ ยาคุปานฏฺฐานาทีสุปิ อาสนานิ ปญฺญเปตพฺพาเนวาติ ทสฺสิตํ โหติฯ

ทนฺตกฏฺฐํ ทาตพฺพนฺติ มหนฺตํ, มชฺฌิมํ, ขุทฺทกนฺติ ตีณิ ทนฺตกฏฺฐานิ อุปเนตฺวา ตโต ยํ ตีณิ ทิวสานิ คณฺหาติ, จตุตฺถทิวสโต ปฏฺฐาย ตาทิสเมว ทาตพฺพํฯ สเจ อนิยมํ กตฺวา ยํ วา ตํ วา คณฺหาติ, อถ ยาทิสํ ลภติ, ตาทิสํ ทาตพฺพํฯ

มุโขทกํ ทาตพฺพนฺติ มุขโธวโนทกํ มุโขทกนฺติ มเชฺฌปทโลปีสมาโส, ตํ เทเนฺตน สีตญฺจ อุณฺหญฺจ อุทกํ อุปเนตฺวา ตโต ยํ ตีณิ ทิวสานิ วฬเญฺชติ, จตุตฺถทิวสโต ปฏฺฐาย ตาทิสเมว มุขโธวโนทกํ ทาตพฺพํฯ สเจ อนิยมํ กตฺวา ยํ วา ตํ วา คณฺหาติ, อถ ยาทิสํ ลภติ, ตาทิสํ ทาตพฺพํฯ สเจ ทุวิธมฺปิ วฬเญฺชติ, ทุวิธมฺปิ อุปเนตพฺพํฯ ‘‘มุโขทกํ มุขโธวนฏฺฐาเน ฐเปตฺวา อวเสสฏฺฐานานิ สมฺมชฺชิตพฺพานิฯ สมฺมชฺชเนฺตน จ วจฺจกุฏิโต ปฏฺฐาย สมฺมชฺชิตพฺพํฯ เถเร วจฺจกุฏิํ คเต ปริเวณํ สมฺมชฺชิตพฺพํ, เอวํ ปริเวณํ อสุญฺญํ โหตี’’ติ **อฏฺฐกถายํ** (มหาว. อฏฺฐ. ๖๔ อตฺถโต สมานํ) วุตฺตนเยเนว สมฺมชฺชิตพฺพํฯ

ตโต อุตฺตริํ กตฺตพฺพํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ตสฺส กาเลนา’’**ติอาทิฯ **ตสฺสา**ติ อุปชฺฌายสฺส วา อาจริยสฺส วาฯ **กาเลนา**ติ ยาคุปานกาเลฯ อิธาปิ ‘‘อาสนํ ปญฺญเปตพฺพ’’นฺติ เสโสฯ ยถาห ‘‘เถเร วจฺจกุฏิโต อนิกฺขเนฺตเยว อาสนํ ปญฺญเปตพฺพํฯ สรีรกิจฺจํ กตฺวา อาคนฺตฺวา ตสฺมึ นิสินฺนสฺส ‘สเจ ยาคุ โหตี’ติอาทินา นเยน วุตฺตํ วตฺตํ กาตพฺพ’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๖๔)ฯ

ยาคุ ตสฺสุปเนตพฺพาติ เอตฺถ ''ภาชนํ โธวิตฺวา''ติ เสโสฯ ยถาห – ''ภาชนํ โธวิตฺวา ยาคุ อุปนาเมตพฺพา''ติ (มหาว. ๖๖)ฯ **สงฺฆโต วาติ** สลากาทิวเสน สงฺฆโต ลพฺภมานา วาฯ **กุลโตปิ วาติ** อุปาสกาทิกุลโต วาฯ

''ปเตฺต วตฺตญฺจ กาตพฺพ''นฺติ อิทํ ''ยาคุํ ปีตสฺส อุทกํ ทตฺวา ภาชนํ ปฏิคฺคเหตฺวา นีจํ กตฺวา สาธุกํ อปฺปฏิฆํสเนฺตน โธวิตฺวา ปฏิสาเมตพฺพํ, อุปชฺฌายมฺหิ วุฏฺฐิเต อาสนํ อุทฺธริตพฺพํ ฯ สเจ โส เทโส อุกฺลาโป โหติ, โส เทโส สมฺมชฺชิตโพฺพ''ติ (มหาว. ๖๖) อาคตวตฺตํ สนฺธายาหฯ ทิวา ภุตฺตปเตฺตปิ กาตพฺพํ เอเตเนว ทสฺสิตํ โหติฯ

วตฺตํ ''คามปฺปเวสเน''ติ อิทํ ''สเจ อุปชฺฌาโย คามํ ปวิสิตุกาโม โหติ, นิวาสนํ ทาตพฺพํ, ปฏินิวาสนํ ปฏิคฺคเหตพฺพ''นฺติอาทินยปฺปวตฺตํ (มหาว. ๖๖) วตฺตํ สนฺธายาหฯ **''กาตพฺพ''นฺติ** อิทํ สพฺพปเทหิ โยเชตพฺพํฯ

๒๔๗๔. **จีวเร ยานิ วตฺตานีติ** คามํ ปวิสิตุกามสฺส จีวรทาเน, ปฏินิวตฺตสฺส จีวรคฺคหณสงฺฆรณปฏิสามเนสุ มเหสินา ยานิ วตฺตานิ วุตฺตานิ, ตานิ จ กาตพฺพานิฯ **เสนาสเน ตถาติ** ''ยสฺมิํ วิหาเร อุปชฺฌาโย วิหรตี''ติอาทินา (มหาว. ๖๖) วุตฺตนเยน ''เสนาสเน กตฺตพฺพ''นฺติ ทสฺสิตํ เสนาสนวตฺตญฺจฯ

ปาทปีฐกถลิกาทีสุ ตถาติ โยชนาฯ อุปชฺฌาเย คามโต ปฏินิวเตฺต จ ชนฺตาฆเร จ ''ปาโททกํ ปาทปีฐํ ปาทกถลิกํ อุปนิกฺขิปิตพฺพ''นฺติ (มหาว. ๖๖) เอวมาคตํ วตฺตญฺจ กาตพฺพํฯ **อาทิ**-สเทฺทน ''อุปชฺฌาโย ปานีเยน ปุจฺฉิตโพฺพ''ติอาทิวตฺตํ (มหาว. ๖๖) สงฺคณฺหาติฯ

๒๔๗๕. เอวํ สพฺพตฺถ วเตฺตสุ ปาฬิเยกฺกํ ทสฺสิยมาเนสุ ปปโญฺจติ ขนฺธกํ โอโลเกตฺวา สุขคฺคหณตฺถาย คณนํ ทเสฺสตุกาโม อาห **''เอวมาทีนี''**ติอาทิฯ **โรคโต วุฏฺฐานาคมนนฺตานีติ** อาจริยุปชฺฌายานํ โรคโต วุฏฺฐานาคมนปริโยสานานิฯ **สตฺตติํสสตํ สิยุนฺติ** สตฺตติํสาธิกสตวตฺตานีติ อโตฺถฯ

ตานิ ปน วตฺตานิ **ขนฺธกปาฬิยา** (มหาว. ๖๖) อาคตกฺกเมน เอวํ ยถาวุตฺตคณนาย สมาเนตพฺพานิ – ทนฺตกฏฺฐทานํ, มุโขทกทานํ, อาสนปญฺญาปนํ, สเจ ยาคุ โหติ, ภาชนํ โธวิตฺวา ยาคุยา อุปนามนํ, ยาคุํ ปีตสฺส อุทกํ ทตฺวา ภาชนํ ปฏิคฺคเหตฺวา นีจํ กตฺวา สาธุกํ อปฺปฏิฆํสเนฺตน โธวิตฺวา ปฏิสามนํ, อุปชฺฌายมฺหิ วุฏฺฐิเต อาสนสฺส อุทฺธรณํ, สเจ โส เทโส อุกฺลาโป โหติ, ตสฺส สมฺมชฺชนํ, สเจ อุปชฺฌาโย คามํ ปวิสิตุกาโม โหติ, ตสฺส นิวาสนทานํ, ปฏินิวาสนปฏิคฺคหณํ, กายพนฺธนทานํ, สคุณํ กตฺวา สงฺฆาฏิทานํ, โธวิตฺวา โสทกปตฺตสฺส ทานํ, สเจ อุปชฺฌาโย ปจฺฉาสมณํ อากงฺขติ, ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทเนฺตน ปริมณฺฑลํ นิวาเสตฺวา กายพนฺธนํ พนฺธิตฺวา สคุณํ กตฺวา สงฺฆาฏิโย ปารุปิตฺวา คณฺฐิกํ ปฏิมุญฺจิตฺวา โธวิตฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา อุปชฺฌายสฺส ปจฺฉาสมเณน คมนํ, นาติทูรนจฺจาสเนฺน คมนํ, ปตฺตปริยาปนฺนสฺส ปฏิคฺคหณํ, น อุปชฺฌายสฺส ภณมานสฺส อนฺตรนฺตรา กถาโอปาตนํ, อุปชฺฌายสฺส อาปตฺติสามนฺตา ภณมานสฺส จ นิวารณํ, นิวตฺตเนฺตน ปฐมตรํ อาคนฺตฺวา อาสนปญฺญาปนํ, ปาโททกปาทปีฐปาทกถลิกานํ อุปนิกฺขิปนํ, ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ปตฺตจีวรปฏิคฺคหณํ, ปฏินิวาสนทานํ, นิวาสนปฏิคฺคหณํ, สเจ จีวรํ สินฺนํ โหติ, มุหุตฺตํ อุเณฺห โอตาปนํ, เนว อุเณฺห จีวรสฺส นิทหนํ, มเชฺฌ ยถา ภโงฺค น โหติ, เอวํ จตุรงฺคุลํ กณฺณํ อุสฺสาเรตฺวา จีวรสฺส สงฺฆรณํ, โอโภเค กายพนฺธนสฺส กรณํ, สเจ ปิณฺฑปาโต โหติ, อุปชฺฌาโย จ ภุญฺชิตุกาโม โหติ, อุทกํ ทตฺวา ปิณฺฑปาตสฺส อุปนามนํ, อุปชฺฌายสฺส ปานีเยน ปุจฺฉนํ, ภุตฺตาวิสฺส อุทกํ ทตฺวา ปตฺตํ ปฏิคฺค

เหตฺวา นีจํ กตฺวา สาธุกํ อปฺปฏิฆํสเนฺตน โธวิตฺวา โวทกํ กตฺวา มุหุตฺตํ อุเณฺห โอตาปนํ, น จ อุเณฺห ปตฺตสฺส นิทหนํ, ปตฺตจีวรํ นิกฺขิปิตพฺพํ –

ปตฺตํ นิกฺขิปเนฺตน เอเกน หเตฺถน ปตฺตํ คเหตฺวา เอเกน หเตฺถน เหฏฺฐามญฺจํ วา เหฏฺฐาปีฐํ วา ปรามสิตฺวา ปตฺตสฺส นิกฺขิปนํ, น จ อนนฺตรหิตาย ภูมิยา ปตฺตสฺส นิกฺขิปนํ, จีวรํ นิกฺขิปเนฺตน เอเกน หเตฺถน จีวรํ คเหตฺวา เอเกน หเตฺถน จีวรวํสํ วา จีวรรชฺชุํ วา ปมชฺชิตฺวา ปารโต อนฺตํ โอรโต โภคํ กตฺวา จีวรสฺส นิกฺขิปนํ, อุปชฺฌายมฺหิ วุฏฺฐิเต อาสนสฺส อุทฺธรณํ, ปาโททกปาทปีฐปาทกถลิกานํ ปฏิสามนํ, สเจ โส เทโส อุกฺลาโป โหติ, ตสฺส สมฺมชฺชนํ, สเจ อุปชฺฌาโย นฺหายิตุกาโม โหติ, นฺหานสฺส ปฏิยาทนํ, สเจ สีเตน อโตฺถ โหติ, สีตสฺส สเจ อุเณฺหน อโตฺถ โหติ, อุณฺหสฺส ปฏิยาทนํ, สเจ อุปชฺฌาโย ชนฺตาฆรํ ปวิสิตุกาโม โหติ, จุณฺณสฺส สนฺนยนํ, มตฺติกาเตมนํ, ชนฺตาฆรปีฐํ อาทาย อุปชฺฌายสฺส ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต คนฺตฺวา ชนฺตาฆรปีฐํ ทตฺวา จีวรํ ปฏิคฺคเหตฺวา เอกมนฺตํ นิกฺขิปนํ, จุณฺณทานํ, มตฺติกาทานํ, สเจ อุสฺสหติ, ชนฺตาฆรํ ปวิสิตพฺพํ –

ชนฺตาฆรํ ปวิสเนฺตน มตฺติกาย มุขํ มเกฺขตฺวา ปุรโต จ ปจฺฉโต จ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ชนฺตาฆรปฺปเวโส, น เถรานํ ภิกฺขูนํ อนุปขชฺช นิสีทนํ, น นวานํ ภิกฺขูนํ อาสเนน ปฏิพาหนํ, ชนฺตาฆเร อุปชฺฌายสฺส ปริกมฺมสฺส กรณํ, ชนฺตาฆรา นิกฺขมเนฺตน ชนฺตาฆรปีฐํ อาทาย ปุรโต จ ปจฺฉโต จ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ชนฺตาฆรา นิกฺขมนํ, อุทเกปิ อุปชฺฌายสฺส ปริกมฺมกรณํ, นฺหาเตน ปฐมตรํ อุตฺตริตฺวา อตฺตโน คตฺตํ โวทกํ กตฺวา นิวาเสตฺวา อุปชฺฌายสฺส คตฺตโต อุทกสฺส ปมชฺชนํ, นิวาสนทานํ, สงฺฆาฏิทานํ, ชนฺตาฆรปีฐํ อาทาย ปฐมตรํ อาคนฺตฺวา อาสนสฺส ปญฺญาปนํ, ปาโททกปาทปีฐปาทกถลิกานํ อุปนิกฺขิปนํ, อุปชฺฌายสฺส ปานีเยน ปุจฺฉนํ, สเจ อุทฺทิสาเปตุกาโม โหติ, อุทฺทิสาปนํ, สเจ ปริปุจฺฉิตุกาโม โหติ, ปริปุจฺฉนํ, ยสฺมึ วิหาเร อุปชฺฌาโย วิหรติ, สเจ โส วิหาโร อุกฺลาโป โหติ, สเจ อุสฺสหติ, ตสฺส โสธนํ, วิหารํ โสเธเนฺตน ปฐมํ ปตฺตจีวรสฺส นีหริตฺวา เอกมนฺตํ นิกฺขิปนํ, นิสีทนปจฺจตฺถรณสฺส นีหริตฺวา เอกมนฺตํ นิกฺขิปนํ, ภิสิพิโพฺพหนสฺส นีหริตฺวา เอกมนฺตํ นิกฺขิปนํ, มญฺจสฺส นีจํ กตฺวา สาธุกํ อปฺปฏิฆํสเนฺตน อสงฺฆเฏฺฏเนฺตน กวาฏปีฐํ นีหริตฺวา เอกมนฺตํ นิกฺขิปนํ, ปีฐสฺส นีจํ กตฺวา สาธุกํ อปฺปฏิฆํสเนฺตน อสงฺฆเฏฺฏเนฺตน กวาฏปีฐํ นีหริตฺวา เอกมนฺตํ นิกฺขิปนํ, มญฺจปฏิปาทกานํ นีหริตฺวา เอกมนฺตํ นิกฺขิปนํ, เขฬมลฺลกสฺส นีหริตฺวา เอกมนฺตํ นิกฺขิปนํ, อปเสฺสนผลกสฺส นีหริตฺวา เอกมนฺตํ นิกฺขิปนํ, ภูมตฺถรณสฺส ยถาปญฺญตฺตสฺส สลฺลเกฺขตฺวา นีหริตฺวา เอกมนฺตํ นิกฺขิปนํ , สเจ วิหาเร สนฺตานกํ โหติ, อุโลฺลกา ปฐมํ โอหารณํ, อาโลกสนฺธิกณฺณภาคานํ ปมชฺชนํ, สเจ เครุกปริกมฺมกตา ภิตฺติ กณฺณกิตา โหติ, โจฬกํ เตเมตฺวา ปีเฬตฺวา ปมชฺชนํ, สเจ กาฬวณฺณกตา ภูมิ กณฺณกิตา โหติ, โจฬกํ เตเมตฺวา ปีเฬตฺวา ปมชฺชนํ, สเจ อกตา โหติ ภูมิ, อุทเกน ปริโปฺผสิตฺวา ปมชฺชนํ ‘‘มา วิหาโร รเชน อุหญฺญี’’ติ, สงฺการํ วิจินิตฺวา เอกมนฺตํ ฉฑฺฑนํ, ภูมตฺถรณสฺส โอตาเปตฺวา โสเธตฺวา ปโปฺผเฏตฺวา อติหริตฺวา ยถาปญฺญตฺตํ ปญฺญาปนํ, มญฺจปฏิปาทกานํ โอตาเปตฺวา ปมชฺชิตฺวา อติหริตฺวา ยถาฏฺฐาเน ฐปนํ, มญฺจสฺส โอตาเปตฺวา โสเธตฺวา ปโปฺผเฏตฺวา นีจํ กตฺวา สาธุกํ อปฺปฏิฆํสเนฺตน อสงฺฆเฏฺฏเนฺตน กวาฏปีฐํ อติหริตฺวา ยถาปญฺญตฺตํ ปญฺญาปนํ, ปีฐสฺส โอตาเปตฺวา โสเธตฺวา ปโปฺผเฏตฺวา นีจํ กตฺวา สาธุกํ อปฺปฏิฆํสเนฺตน อสงฺฆเฏฺฏเนฺตน กวาฏปีฐํ อติหริตฺวา ยถาปญฺญตฺตํ ปญฺญาปนํ, ภิสิพิโพฺพหนสฺส โอตาเปตฺวา โสเธตฺวา ปโปฺผเฏตฺวา อติหริตฺวา ยถาปญฺญตฺตํ ปญฺญาปนํ, นิสีทนปจฺจตฺถรณสฺส โอตาเปตฺวา โสเธตฺวา ปโปฺผเฏตฺวา อติหริตฺวา ยถาปญฺญตฺตํ ปญฺญาปนํ, เขฬมลฺลกสฺส โอตาเปตฺวา ปมชฺชิตฺวา อติหริตฺวา ยถาฏฺฐาเน ฐปนํ, อปเสฺสนผลกสฺส โอตาเปตฺวา ปมชฺชิตฺวา อติหริตฺวา ยถาฏฺฐาเน ฐปนํ, ปตฺตจีวรํ นิกฺขิปิตพฺพํ –

ปตฺตํ นิกฺขิปเนฺตน เอเกน หเตฺถน ปตฺตํ คเหตฺวา เอเกน หเตฺถน เหฏฺฐามญฺจํ วา เหฏฺฐาปีฐํ วา ปรามสิตฺวา ปตฺตสฺส นิกฺขิปนํ, น จ อนนฺตรหิตาย ภูมิยา ปตฺตสฺส นิกฺขิปนํ, จีวรํ นิกฺขิปเนฺตน เอเกน หเตฺถน จีวรํ คเหตฺวา เอเกน หเตฺถน จีวรวํสํ วา จีวรรชฺชุํ วา ปมชฺชิตฺวา ปารโต อนฺตํ โอรโต โภคํ กตฺวา จีวรสฺส นิกฺขิปนํ, สเจ ปุรตฺถิมาย สรชา วาตา วายนฺติ, ปุรตฺถิมานํ วาตปานานํ ถกนํ, ตถา ปจฺฉิมานํ, ตถา อุตฺตรานํ, ตถา ทกฺขิณานํ วาตปานานํ ถกนํ, สเจ สีตกาโล โหติ, ทิวา วาตปานานํ วิวรณํ, รตฺตึ ถกนํ, สเจ อุณฺหกาโล โหติ, ทิวา วาตปานานํ ถกนํ, รตฺตึ วิวรณํ, สเจ ปริเวณํ อุกฺลาปํ โหติ, ปริเวณสฺส สมฺมชฺชนํ, สเจ โกฏฺฐโก อุกฺลาโป โหติ, โกฏฺฐกสฺส สมฺมชฺชนํ, สเจ อุปฏฺฐานสาลา อุกฺลาปา โหติ, ตสฺสา สมฺมชฺชนํ, สเจ อคฺคิสาลา อุกฺลาปา โหติ, ตสฺสา สมฺมชฺชนํ, สเจ วจฺจกุฏิ อุกฺลาปา โหติ, ตสฺสา สมฺมชฺชนํ, สเจ ปานียํ น โหติ, ปานียสฺส อุปฏฺฐาปนํ, สเจ ปริโภชนียํ น โหติ, ปริโภชนียสฺส อุปฏฺฐาปนํ, สเจ อาจมนกุมฺภิยา อุทกํ น โหติ, อาจมนกุมฺภิยา อุทกสฺส อาสิญฺจนํ, สเจ อุปชฺฌายสฺส อนภิรติ อุปฺปนฺนา โหติ, สทฺธิวิหาริเกน วูปกาสนํ วูปกาสาปนํ วา, ธมฺมกถาย วา ตสฺส กรณํ, สเจ อุปชฺฌายสฺส กุกฺกุจฺจํ อุปฺปนฺนํ โหติ, สทฺธิวิหาริเกน วิโนทนํ วิโนทาปนํ วา, ธมฺมกถาย วา ตสฺส กรณํ, สเจ อุปชฺฌายสฺส ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ โหติ, สทฺธิวิหาริเกน วิเวจนํ วิเวจาปนํ วา, ธมฺมกถาย วา ตสฺส กรณํ, สเจ อุปชฺฌาโย ครุธมฺมํ อชฺฌาปโนฺน โหติ ปริวาสารโห, สทฺธิวิหาริเกน อุสฺสุกฺกกรณํ ‘‘กินฺติ นุ โข สโงฺฆ อุปชฺฌายสฺส ปริวาสํ ทเทยฺยา’’ติ, สเจ อุปชฺฌาโย มูลายปฏิกสฺสนารโห โหติ, สทฺธิวิหาริเกน อุสฺสุกฺกกรณํ ‘‘กินฺติ นุ โข สโงฺฆ อุปชฺฌายํ มูลาย ปฏิกเสฺสยฺยา’’ติ, สเจ อุปชฺฌาโย มานตฺตารโห โหติ, สทฺธิวิหาริเกน อุสฺสุกฺกกรณํ ‘‘กินฺติ นุ โข สโงฺฆ อุปชฺฌายสฺส มานตฺตํ ทเทยฺยา’’ติ, สเจ อุปชฺฌาโย อพฺภานารโห โหติ, สทฺธิวิหาริเกน อุสฺสุกฺกกรณํ ‘‘กินฺติ นุ โข สโงฺฆ อุปชฺฌายํ อเพฺภยฺยา’’ติ, สเจ สโงฺฆ อุปชฺฌายสฺส กมฺมํ กตฺตุกาโม โหติ ตชฺชนียํ วา นิยสฺสํ วา ปพฺพาชนียํ วา ปฏิสารณียํ วา อุเกฺขปนียํ วา, สทฺธิวิหาริเกน อุสฺสุกฺกกรณํ ‘‘กินฺติ นุ โข สโงฺฆ อุปชฺฌายสฺส กมฺมํ น กเรยฺย, ลหุกาย วา ปริณาเมยฺยา’’ติ, กตํ วา ปนสฺส โหติ สเงฺฆน กมฺมํ ตชฺชนียํ วา นิยสฺสํ วา ปพฺพาชนียํ วา ปฏิสารณียํ วา อุเกฺขปนียํ วา, สทฺธิวิหาริเกน อุสฺสุกฺกกรณํ ‘‘กินฺติ นุ โข อุปชฺฌาโย สมฺมา วเตฺตยฺย, โลมํ ปาเตยฺย, เนตฺถารํ วเตฺตยฺย, สโงฺฆ ตํ กมฺมํ ปฏิปฺปสฺสเมฺภยฺยา’’ติ, สเจ อุปชฺฌายสฺส จีวรํ โธวิตพฺพํ โหติ , สทฺธิวิหาริเกน โธวนํ อุสฺสุกฺกกรณํ วา ‘‘กินฺติ นุ โข อุปชฺฌายสฺส จีวรํ โธวิเยถา’’ติ, สเจ อุปชฺฌายสฺส จีวรํ กาตพฺพํ โหติ, สทฺธิวิหาริเกน กรณํ อุสฺสุกฺกกรณํ วา ‘‘กินฺติ นุ โข อุปชฺฌายสฺส จีวรํ กริเยถา’’ติ, สเจ อุปชฺฌายสฺส รชนํ ปจิตพฺพํ โหติ, สทฺธิวิหาริเกน ปจนํ อุสฺสุกฺกกรณํ วา ‘‘กินฺติ นุ โข อุปชฺฌายสฺส รชนํ ปจิเยถา’’ติ, สเจ อุปชฺฌายสฺส จีวรํ รเชตพฺพํ โหติ, สทฺธิวิหาริเกน รชนํ อุสฺสุกฺกกรณํ วา ‘‘กินฺติ นุ โข อุปชฺฌายสฺส จีวรํ รชิเยถา’’ติ, จีวรํ รชเนฺตน สาธุกํ สมฺปริวตฺตกํ สมฺปริวตฺตกํ รชนํ, น จ อจฺฉิเนฺน เถเว ปกฺกมนํ, อุปชฺฌายํ อนาปุจฺฉา น เอกจฺจสฺส ปตฺตทานํ, น เอกจฺจสฺส ปตฺตปฏิคฺคหณํ, น เอกจฺจสฺส จีวรทานํ, น เอกจฺจสฺส จีวรปฏิคฺคหณํ, น เอกจฺจสฺส ปริกฺขารทานํ, น เอกจฺจสฺส ปริกฺขารปฏิคฺคหณํ, น เอกจฺจสฺส เกสเจฺฉทนํ, น เอกเจฺจน เกสานํ เฉทาปนํ, น เอกจฺจสฺส ปริกมฺมกรณํ, น เอกเจฺจน ปริกมฺมสฺส การาปนํ, น เอกจฺจสฺส เวยฺยาวจฺจกรณํ, น เอกเจฺจน เวยฺยาวจฺจสฺส การาปนํ, น เอกจฺจสฺส ปจฺฉาสมเณน คมนํ, น เอกจฺจสฺส ปจฺฉาสมณสฺส อาทานํ, น เอกจฺจสฺส ปิณฺฑปาตสฺส นีหรณํ, น เอกเจฺจน ปิณฺฑปาตนีหราปนํ, น อุปชฺฌายํ อนาปุจฺฉา คามปฺปเวสนํ, น สุสานคมนํ, น ทิสาปกฺกมนํ, สเจ อุปชฺฌาโย คิลาโน โหติ, ยาวชีวํ อุปฏฺฐานํ, วุฏฺฐานมสฺส อาคมนนฺติ เตสุ กานิจิ วตฺตานิ สวิภตฺติกานิ, กานิจิ อวิภตฺติกานิ, เตสุ อวิภตฺติกานํ วิภาเค วุจฺจมาเน ยถาวุตฺตคณนาย อติเรกตรานิ โหนฺติ, ตํ ปน วิภาคํ อนามสิตฺวา ปิณฺฑวเสน คเหตฺวา ยถา อยํ คณนา ทสฺสิตาติ เวทิตพฺพาฯ

๒๔๗๖. **อกโรนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘วตฺต’’นฺติ เสโสฯ อนาทรวเสเนว วตฺตํ อกโรนฺตสฺส ภิกฺขุโน เตน **วตฺตเภเทน** วตฺตากรเณน **สพฺพตฺถ** สตฺตตึสาธิกสตปฺปเภทฏฺฐาเน ตตฺตกํเยว **ทุกฺกฏํ** ปกาสิตนฺติ โยชนาฯ

อุปชฺฌายาจริยวตฺตกถาวณฺณนาฯ

๒๔๗๗. เอวํ อุปชฺฌายาจริยวตฺตานิ สเงฺขเปน ทเสฺสตฺวา อุปชฺฌายาจริเยหิ สทฺธิวิหาริกเนฺตวาสีนํ กาตพฺพวตฺตานิ ทเสฺสตุมาห **‘‘อุปชฺฌายสฺส วตฺตานี’’**ติอาทิฯ **อุปชฺฌายสฺส วตฺตานี**ติ อุปชฺฌาเยน สทฺธิวิหาริกสฺส ยุตฺตปตฺตกาเล กตฺตพฺพตฺตา อุปชฺฌายายตฺตวตฺตานีติ อโตฺถฯ **ตถา สทฺธิวิหาริเก**ติ ยถา สทฺธิวิหาริเกน อุปชฺฌายสฺส กาตพฺพานิ, ตถา อุปชฺฌาเยน สทฺธิวิหาริเก กาตพฺพานิฯ

อุปชฺฌายาจริยวเตฺตสุ คามปฺปเวเส ปจฺฉาสมเณน หุตฺวา นาติทูรนจฺจาสนฺนคมนํ, น อนฺตรนฺตรา กถาโอปาตนํ, อาปตฺติสามนฺตา ภณมานสฺส นิวารณํ, ปตฺตปริยาปนฺนปฏิคฺคหณนฺติ จตฺตาริ วตฺตานิ, น เอกจฺจสฺส ปตฺตทานาทิอนาปุจฺฉาทิสาปกฺกมนาวสานานิ วีสติ ปฏิเกฺขปา เจติ เอตานิ จตุวีสติ วตฺตานิ ฐเปตฺวา อวเสสานิ เตรสาธิกสตวตฺตานิ สนฺธายาห **‘‘สตํ เตรส โหเนฺตวา’’**ติ, เตรสาธิกสตวตฺตานิ โหนฺตีติ อโตฺถฯ อาจริเยน อเนฺตวาสิเกปิ จ กาตพฺพวตฺตานิ ตถา ตตฺตกาเนวาติ อโตฺถฯ

สทฺธิวิหาริกเนฺตวาสิกวตฺตกถาวณฺณนาฯ

๒๔๗๘. อุปชฺฌายาจริเยหิ สทฺธิวิหาริกเนฺตวาสิกานํ นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิปฺปการํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปกฺกเนฺต วาปี’’**ติอาทิฯ ปกฺกเนฺต วาปิ วิพฺภเนฺต วาปิ ปกฺขสงฺกเนฺต วาปิ มเต วาปิ อาณตฺติยา วาปิ เอวํ ปญฺจธา อุปชฺฌายา สทฺธิวิหาริเกน คหิโต **นิสฺสโย** ปฏิปฺปสฺสมฺภตีติ โยชนาฯ **ปกฺกเนฺต**ติ ตทหุ อปจฺจาคนฺตุกามตาย ทิสํ คเตฯ **วิพฺภเนฺต**ติ คิหิภาวํ ปเตฺตฯ **ปกฺขสงฺกนฺตเก**ติ ติตฺถิยายตนํ คเตฯ **มเต**ติ กาลกเตฯ **อาณตฺติยา**ติ นิสฺสยปณามเนนฯ

๒๔๗๙-๘๐. อาจริยมฺหาปิ อเนฺตวาสิเกน คหิตนิสฺสยสฺส เภทนํ **ฉธา** ฉปฺปกาเรน โหตีติ โยชนาฯ กถนฺติ อาห **‘‘ปกฺกเนฺต จา’’**ติอาทิฯ ตํ อุปชฺฌายโต นิสฺสยเภเท วุตฺตนยเมวฯ วิเสสํ ปน สยเมว วกฺขติ **‘‘อาณตฺติย’’**นฺติอาทินาฯ **อาณตฺติย**นฺติ เอตฺถ วิเสสตฺถโชตโก ปน-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฎฺฐฯ **อุภินฺนมฺปิ ธุรนิเกฺขปเนปิ จา**ติ อาจริยสฺส นิสฺสยปณามเน ปน อุภินฺนํ อาจริยเนฺตวาสิกานํเยว อญฺญมญฺญนิราลยภาเว สติ นิสฺสยเภโท โหติ, น เอกสฺสาติ อโตฺถฯ ตเมวตฺถํ พฺยติเรกโต ทฬฺหีกโรติ **‘‘เอเกกสฺสา’’**ติอาทินาฯ เอเกกสฺส วา อุภินฺนํ วา อาลเย สติ น ภิชฺชตีติ โยชนาฯ ยถาห –

> ‘‘อาณตฺติยํ ปน สเจปิ อาจริโย มุญฺจิตุกาโมว หุตฺวา นิสฺสยปณามนาย ปณาเมติ, อเนฺตวาสิโก จ ‘กิญฺจาปิ มํ อาจริโย ปณาเมติ, อถ โข หทเยน มุทุโก’ติ สาลโยว โหติ, นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติเยวฯ สเจปิ อาจริโย สาลโย, อเนฺตวาสิโก นิราลโย ‘น ทานิ อิมํ นิสฺสาย วสิสฺสามี’ติ ธุรํ นิกฺขิปติ, เอวมฺปิ น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ อุภินฺนํ สาลยภาเว ปน น ปฏิปฺปสฺสมฺภติเยวฯ อุภินฺนํ ธุรนิเกฺขเปน ปฏิปฺปสฺสมฺภตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๘๓)ฯ

อยํ ปน วิเสโส อาจริยาณตฺติยา นิสฺสยเภเทเยว ทสฺสิโต, น อุปชฺฌายาณตฺติยาฯ **สารตฺถทีปนิยํ** ปน ‘‘สเจปิ อาจริโย มุญฺจิตุกาโมว หุตฺวา นิสฺสยปณามนาย ปณาเมตีติอาทิ สพฺพํ อุปชฺฌายสฺส อาณตฺติยมฺปิ เวทิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ

๒๔๘๑. เอวํ ปญฺจ สาธารณงฺคานิ ทเสฺสตฺวา อสาธารณงฺคํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อุปชฺฌายสโมธาน-คตสฺสาปิ จ ภิชฺชตี’’**ติฯ ตตฺถ สโมธานคมนํ สรูปโต, ปเภทโต จ ทเสฺสตุมาห **‘‘ทสฺสนํ สวนญฺจาติ, สโมธานํ ทุวิธา มต’’**นฺติฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน **สมนฺตปาสาทิกายํ** (มหาว. อฏฺฐ. ๘๓) คเหตโพฺพฯ คนฺถวิตฺถารภีรูนํ อนุคฺคหาย ปน อิธ น วิตฺถาริโตฯ

๒๔๘๒-๓. สภาเค ทายเก อสเนฺต อทฺธิกสฺส จ คิลานสฺส จ ‘‘คิลาเนน มํ อุปฏฺฐหา’’ติ **ยาจิตสฺส** คิลานุปฏฺฐากสฺส จ นิสฺสยํ วินา วสิตุํ โทโส นตฺถีติ โยชนา ฯ ‘‘คิลานุปฏฺฐากสฺสา’’ติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน รสฺสตฺตํฯ อิมินา สภาเค นิสฺสยทายเก สเนฺต เอกทิวสมฺปิ ปริหาโร น ลพฺภตีติ ทีเปติฯ **อตฺตโน วเน ผาสุวิหารตํ ชานตา**ติ อตฺตโน สมถวิปสฺสนาปฏิลาภสฺส วเน ผาสุวิหารํ ชานเนฺตนปิฯ ‘‘สภาเค ทายเก อสเนฺต’’ติ ปทเจฺฉโทฯ สพฺพเมตํ วิธานํ อโนฺตวสฺสโต อญฺญสฺมิํ กาเล เวทิตพฺพํฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน **สมนฺตปาสาทิกาย** คเหตโพฺพฯ

นิสฺสยปฏิปฺปสฺสมฺภนกถาวณฺณนาฯ

๒๔๘๔. กุฏฺฐมสฺส อตฺถีติ **กุฏฺฐี,** ตํฯ **‘‘คณฺฑิ’’**นฺติอาทีสุปิ เอเสว นโยฯ รตฺตเสตาทิเภเทน เยน เกนจิ กุเฏฺฐน เววณฺณิยํ ปตฺตสรีรนฺติ อโตฺถฯ ยถาห –

> ‘‘รตฺตกุฏฺฐํ วา โหตุ กาฬกุฏฺฐํ วา, ยํ กิญฺจิ กิฏิภททฺทุกจฺฉุอาทิปฺปเภทมฺปิ สพฺพํ กุฏฺฐเมวาติ วุตฺตํฯ ตเญฺจ นขปิฏฺฐิปฺปมาณมฺปิ วฑฺฒนกปเกฺข ฐิตํ โหติ, น ปพฺพาเชตโพฺพฯ สเจ ปน นิวาสนปารุปเนหิ ปกติปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน นขปิฏฺฐิปฺปมาณํ อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิตํ โหติ, วฏฺฏติฯ มุเข, ปน หตฺถปาทปิเฏฺฐสุ วา สเจปิ อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิตํ นขปิฏฺฐิโต ขุทฺทกปมาณมฺปิ น วฏฺฏติเยวาติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ ตํ ติกิจฺฉาเปตฺวา ปพฺพาเชเนฺตนาปิ ปกติวเณฺณ ชาเตเยว ปพฺพาเชตโพฺพ’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๘๘)ฯ

นขปิฏฺฐิปฺปมาณนฺติ เอตฺถ ‘‘กนิฏฺฐงฺคุลินขปิฏฺฐิ อธิเปฺปตา’’ติ ตีสุปิ **คณฺฐิปเทสุ** วุตฺตํฯ

คณฺฑินฺติ เมทคณฺฑาทิคณฺฑเภทวนฺตํฯ ยถาห ‘‘เมทคโณฺฑ วา โหตุ อโญฺญ วา, โย โกจิ โกลฏฺฐิมตฺตโกปิ เจ วฑฺฒนกปเกฺข ฐิโต คโณฺฑ โหติ, น ปพฺพาเชตโพฺพ’’ติอาทิ (มหาว. อฏฺฐ. ๘๘)ฯ **โกลฏฺฐี**ติ พทรฏฺฐิฯ **กิลาสิ**นฺติ กิลาสวนฺตํฯ ยถาห – ‘‘กิลาโสติ นภิชฺชนกํ นปคฺฆรณกํ ปทุมปุณฺฑรีกปตฺตวณฺณํ กุฏฺฐํ, เยน คุนฺนํ วิย สพลํ สรีรํ โหตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๘๘)ฯ **จ**-สโทฺท สเพฺพหิ อุปโยควเนฺตหิ ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ **โสสิ**นฺติ ขยโรควนฺตํฯ ยถาห – ‘‘โสโสติ โสสพฺยาธิฯ ตสฺมิํ สติ น ปพฺพาเชตโพฺพ’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๘๘)ฯ **อปมาริก**นฺติ อปมารวนฺตํฯ ยถาห – ‘‘อปมาโรติ ปิตฺตุมฺมาโร วา ยกฺขุมฺมาโร วาฯ ตตฺถ ปุพฺพเวริเกน อมนุเสฺสน คหิโต ทุตฺติกิโจฺฉ โหติ, อปฺปมตฺตเกปิ ปน อปมาเร สติ น ปพฺพาเชตโพฺพ’’ติฯ

ราชภฏฺนฺติ รโญฺญ ภตฺตเวตนภฏํ วา ฐานนฺตรํ ปตฺตํ วา อปฺปตฺตํ วา ราชปุริสํฯ ยถาห – ‘‘อมจฺจ วา โหตุ มหามตฺต วา เสวโก วา กิญฺจิ ฐานนฺตรํ ปตฺต วา อปฺปตฺต วา, โย โกจิ รโญฺญ ภตฺตเวตนภโฏฯ สพฺพ ‘ราชภโฏ’ติ สงฺขฺยํ คจฺฉตี’’ติฯ **โจร**นฺติ มนุสฺสหิ อปฺปมาทนํ คามฆาตปนฺถฆาตาทิกมฺมน ปากฏํ โจรญฺจฯ **ลิขิตก**นฺติ ยํ กญฺจิ โจริกํ วา อญฺญํ วา ครุํ ราชาปราธํ กตฺวา ปลาตํ, ราชา จ นํ ปเณฺณ วา โปตฺถเก วา ‘‘อิตฺถนฺนาโม ยตฺถ ทิสฺสติ, ตตฺถ คเหตฺวา มาเรตพฺพ’’ติ วา ‘‘หตฺถปาทาทีนิสฺส ฉินฺทิตพฺพานี’’ติ วา ‘‘เอตฺตกํ นาม ทณฺฑํ หราเปตพฺพ’’ติ วา ลิขาเปติ, เอวรูปํ ลิขิตกํฯ

‘‘การเภทก’’นฺติ คาถาพนฺธวเสน รโสฺส กโตฯ **การเภทก**นฺติ ทาตพฺพกรสฺส วา กตโจรกมฺมสฺส วา การณา การาฆเร ปกฺขิตฺต วา นิคฬพนฺธนาทีหิ พทฺธ วา, ตโต โส มุญฺจิตฺวา ปลายติ, เอวรูปํ การาเภทกญฺจฯ ยถาห – ‘‘การา วุจฺจติ พนฺธนาคารํ, อิธ ปน อนฺทุพนฺธนํ วา โหตุ สงฺขลิกพนฺธนํ วา รชฺชุพนฺธนํ วา คามพนฺธนํ วา นิคมพนฺธนํ วา นครพนฺธนํ วา ปุริสคุตฺติ วา ชนปทพนฺธนํ วา ทีปพนฺธนํ วา, โย เอเตสุ ยํ กิญฺจิ พนฺธนํ ฉินฺทิตฺวา ภินฺทิตฺวา มุญฺจิตฺวา วิวริตฺวา วา ปสฺสมานานํ วา อปสฺสมานานํ วา ปลายติ, โส ‘การาเภทโก’ติ สงฺขฺยํ คจฺฉตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๙๒)ฯ

๒๔๘๕. **กสาหต**นฺติ อิณํ คเหตฺวา ทาตุํ อสมตฺถตฺตา ‘‘อยเมว เต ทโณฺฑ โหตู’’ติ กสาทินา ทินฺนปฺปหารํ อวูปสนฺตวณํฯ ยถาห –

> ‘‘โย วจนเปสนาทีนิ อกโรโนฺต หญฺญติ, น โส กตทณฺฑกโมฺมฯ โย ปน เกณิยา วา อญฺญถา วา กิญฺจิ คเหตฺวา ขาทิตฺวา ปุน ทาตุํ อสโกฺกโนฺต ‘อยเมว เต ทโณฺฑ โหตู’ติ กสาหิ หญฺญติ, อยํ กสาหโต กตทณฺฑกโมฺมฯ โย จ กสาหิ วา หโต โหตุ อฑฺฒทณฺฑกาทีนํ วา อญฺญตเรน, ยาว อลฺลวโณ โหติ, ตาว น ปพฺพาเชตโพฺพ’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๙๔)ฯ

ลกฺขณาหตนฺติ เอกํสํ กตฺวา ปารุเตน อุตฺตราสเงฺคน อปฺปฏิจฺฉาทนียฏฺฐาเน ตเตฺตน โลเหน อาหตํ อสจฺฉวิภูตลกฺขเณน สมนฺนาคตํฯ ยถาห –

> ‘‘ยสฺส ปน นลาเฏ วา อุราทีสุ วา ตเตฺตน โลเหน ลกฺขณํ อาหตํ โหติ, โส สเจ ภุชิโสฺส, ยาว อลฺลวโณ โหติ, ตาว น ปพฺพาเชตโพฺพฯ สเจปิสฺส วณา รุฬฺหา โหนฺติ ฉวิยา สมปริเจฺฉทา, ลกฺขณํ ปน ปญฺญายติ, ติมณฺฑลํ นิวตฺถสฺส อุตฺตราสเงฺค กเต ปฏิจฺฉโนฺนกาเส เจ โหติ, ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ อปฺปฏิจฺฉโนฺนกาเส เจ, น วฏฺฏตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๙๕)ฯ

อิณายิกญฺจาติ มาตาปิตุปิตามหาทีหิ วา อตฺตนา วา คหิตอิณํฯ ยถาห –

> ‘‘อิณายิโก นาม ยสฺส ปิติปิตามเหหิ วา อิณํ คหิตํ โหติ, สยํ วา อิณํ คหิตํ โหติ, ยํ วา อาฐเปตฺวา มาตาปิตูหิ กิญฺจิ คหิตํ โหติ, โส ตํ อิณํ ปเรสํ ธาเรตีติ อิณายิโกฯ ยํ ปน อเญฺญ ญาตกา อาฐเปตฺวา กิญฺจิ คณฺหนฺติ, โส น อิณายิโกฯ น หิ เต ตํ อาฐเปตุํ อิสฺสราฯ ตสฺมา ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๙๖)ฯ

ทาสนฺติ อโนฺตชาโต, ธนกฺกีโต, กรมรานีโต, สยํ วา ทาสพฺยํ อุปคโตติ จตุนฺนํ ทาสานํ อญฺญตรํฯ ทาสวินิจฺฉโย ปเนตฺถ **สมนฺตปาสาทิกาย** (มหาว. อฏฺฐ. ๙๗) วิตฺถารโต คเหต

โพฺพฯ **ปพฺพาเชนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺ**ติ ‘‘กุฏฺฐิ’’นฺติอาทีหิ อุปโยควนฺตปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ

๒๔๘๖. **หตฺถจฺฉินฺนนฺ**ติ หตฺถตเล วา มณิพเนฺธ วา กปฺปเร วา ยตฺถ กตฺถจิ ฉินฺนหตฺถํฯ **อฑฺฒจฺฉินฺนนฺ**ติ ยถา นขํ น ปญฺญายติ, เอวํ จตูสุ องฺคุฏฺฐเกสุ อญฺญตรํ วา สเพฺพ วา ยสฺส ฉินฺนา โหนฺติ, เอวรูปํฯ **ปาทจฺฉินฺนนฺ**ติ ยสฺส อคฺคปาเทสุ วา โคปฺผเกสุ วา ชงฺฆาย วา ยตฺถ กตฺถจิ เอโก วา เทฺว วา ปาทา ฉินฺนา โหนฺติฯ หตฺถปาทฉินฺนสฺสาปิ **ปาฬิยํ** (มหาว. ๑๑๙) อาคตตฺตา โสปิ อิธ วตฺตโพฺพ, ยถาวุตฺตนเยเนว ตสฺส ทุกฺกฏวตฺถุตา ปญฺญายตีติ น วุโตฺตติ ทฏฺฐพฺพํฯ

กณฺณนาสงฺคุลิจฺฉินฺนนฺติ เอตฺถ ‘‘กณฺณจฺฉินฺนํ นาสจฺฉินฺนํ กณฺณนาสจฺฉินฺนํ องฺคุลิจฺฉินฺน’’นฺติ โยชนาฯ **กณฺณจฺฉินฺนนฺ**ติ ยสฺส กณฺณมูเล วา กณฺณสกฺขลิกาย วา เอโก วา เทฺว วา กณฺณา ฉินฺนา โหนฺติฯ ยสฺส ปน กณฺณาวเฏฺฏ ฉินฺนา โหนฺติ, สกฺกา จ โหนฺติ สงฺฆาเฏตุํ, โส กณฺณํ สงฺฆาเฏตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพฯ **นาสจฺฉินฺนนฺ**ติ ยสฺส อชปทเก วา อเคฺค วา เอกปุเฏ วา ยตฺถ กตฺถจิ นาสา ฉินฺนา โหติฯ ยสฺส ปน นาสิกา สกฺกา โหติ สเนฺธตุํ, โส ตํ ผาสุกํ กตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพฯ **กณฺณนาสจฺฉินฺนนฺ**ติ ตทุภยจฺฉินฺนํฯ **องฺคุลิจฺฉินฺนนฺ**ติ ยสฺส นขเสสํ อทเสฺสตฺวา เอกา วา พหู วา องฺคุลิโย ฉินฺนา โหนฺติฯ ยสฺส ปน สุตฺตตนฺตุมตฺตมฺปิ นขเสสํ ปญฺญายติ, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ **กณฺฑรจฺฉินฺนเมว จาติ** ยสฺส กณฺฑรนามกา มหานฺหารู ปุรโต วา ปจฺฉโต วา ฉินฺนา โหนฺติ, เยสุ เอกสฺสาปิ ฉินฺนตฺตา อคฺคปาเทน วา จงฺกมติ, มูเลน วา จงฺกมติ, น วา ปาทํ ปติฏฺฐาเปตุํ สโกฺกติฯ

๒๔๘๗. **กาณนฺ**ติ ปสนฺนโนฺธ วา โหตุ ปุปฺผาทีหิ วา อุปหตปสาโท, โย ทฺวีหิ วา เอเกน วา อกฺขินา น ปสฺสติ, ตํ กาณํฯ **กุณินฺ**ติ หตฺถกุณี วา ปาทกุณี วา องฺคุลิกุณี วา, ยสฺส เอเตสุ หตฺถาทีสุ ยํ กิญฺจิ วงฺกํ ปญฺญายติ, โส กุณีฯ **ขุชฺชญฺจาติ** โย อุรสฺส วา ปิฏฺฐิยา วา ปสฺสสฺส วา นิกฺขนฺตตฺตา ขุชฺชสรีโร, ตํ ขุชฺชํฯ ยสฺส ปน กิญฺจิ กิญฺจิ องฺคปจฺจงฺคํ อีสกํ วงฺกํ, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ มหาปุริโส เอว หิ พฺรหฺมุชุคโตฺต, อวเสโส สโตฺต อขุโชฺช นาม นตฺถิฯ

วามนนฺติ โย ชงฺฆวามโน วา กฏิวามโน วา อุภยวามโน วา, ตํฯ ตตฺถ ชงฺฆวามนสฺส กฏิโต ปฏฺฐาย เหฏฺฐิมกาโย รโสฺส โหติ, อุปริมกาโย ปริปุโณฺณฯ กฏิวามนสฺส กฏิโต ปฏฺฐาย อุปริมกาโย รโสฺส โหติ, เหฏฺฐิมกาโย ปริปุโณฺณ โหติฯ อุภยวามนสฺส อุโภปิ กายา รสฺสา โหนฺติฯ เยสํ กายรสฺสตฺตา ภูตานํ วิย ปริวฏุโม มหากุจฺฉิฆฏสทิโส อตฺตภาโว โหติฯ ตํ ติวิธมฺปิ ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏติฯ

ผณหตฺถกนฺติ ยสฺส วคฺคุลิปกฺขกา วิย องฺคุลิโย สมฺพทฺธา โหนฺติ, ตํฯ เอตํ ปพฺพาเชตุกาเมน องฺคุลนฺตริกาโย ผาเลตฺวา สพฺพํ อนฺตรจมฺมํ อปเนตฺวา ผาสุกํ กตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพฯ ยสฺสาปิ ฉ องฺคุลิโย โหนฺติ, ตํ ปพฺพาเชตุกาเมน อธิกํ องฺคุลิํ ฉินฺทิตฺวา ผาสุกํ กตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพฯ

ขญฺชนฺติ โย นตชาณุโก วา ภินฺนชโงฺฆ วา มเชฺฌ สํกุฏิตปาทตฺตา กุณฺฑปาทโก วา ปิฏฺฐิปาทมเชฺฌน จงฺกมโนฺต อเคฺค สํกุฏิตปาทตฺตา กุณฺฑปาทโก วา ปิฏฺฐิปาทเคฺคน จงฺกมโนฺต อคฺคปาเทเนว จงฺกมนขโญฺช วา ปณฺหิกาย จงฺกมนขโญฺช วา ปาทสฺส พาหิรเนฺตน จงฺกมนขโญฺช วา ปาทสฺส อพฺภนฺตรเนฺตน จงฺกมนขโญฺช วา โคปฺผกานํ อุปริ ภคฺคตฺตา สกเลน

ปิฏฺฐิปาเทน จงฺกมนขโณฺช วา, ตํ ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏติฯ เอตฺถ **นตชาณุโก**ติ อโนฺตปวิฏฺฐอานตปาโทฯ **ปกฺขหต**นฺติ ยสฺส เอโก หโตฺถ วา ปาโท วา อฑฺฒสรีรํ วา สุขํ น วหติฯ

สีปทินฺติ ภารปาทํฯ ยสฺส ปาโท ถูโล โหติ สญฺชาตปีฬโก ขโร, โส น ปพฺพาเชตโพฺพฯ ยสฺส ปน น ตาว ขรภาวํ คณฺหาติ, สกฺกา โหติ อุปนาหํ พนฺธิตฺวา อุทกอาวาเฏ ปเวเสตฺวา อุทกวาลิกาย ปูเรตฺวา ยถา สิรา ปญฺญายนฺติ, ชงฺฆา จ เตลนาฬิกา วิย โหนฺติ, เอวํ มิลาเปตุํ สกฺกา, ตสฺส ปาทํ อีทิสํ กตฺวา ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปุน วฑฺฒติ, อุปสมฺปาเทเนฺตนาปิ ตถา กตฺวาว อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ **ปาปโรคิน**นฺติ โย อริสภคนฺทรปิตฺตเสมฺหกาสโสสาทีสุ เยน เกนจิ โรเคน นิจฺจาตุโร อเตกิจฺฉโรโค เชคุจฺโฉ อมนาโป, ตํฯ

๒๔๘๘. **ชราย ทุพฺพล**นฺติ โย ชิณฺณภาเวน ทุพฺพโล อตฺตโน จีวรรชนาทิกมฺมมฺปิ กาตุํ อสมโตฺถ, ตํฯ โย ปน มหลฺลโกปิ พลวา โหติ อตฺตานํ ปฏิชคฺคิตุํ สโกฺกติ, โส ปพฺพาเชตโพฺพฯ **อนฺธ**นฺติ ชจฺจนฺธํฯ **ปธิรเณฺจวา**ติ โย สเพฺพน สพฺพํ น สุณาติ, ตํฯ โย ปน มหาสทฺทํ สุณาติ, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ **มมฺมน**นฺติ ยสฺส วจีเภโท วตฺตติ, สรณคมนํ ปริปุณฺณํ ภาสิตุํ น สโกฺกติ, ตาทิสํ มมฺมนมฺปิ ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏติฯ โย ปน สรณคมนมตฺตํ ปริปุณฺณํ ภาสิตุํ สโกฺกติ, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ อถ วา **มมฺมน**นฺติ ขลิตวจนํ, โย เอกเมว อกฺขรํ จตุปญฺจกฺขตฺตุํ วทติ, ตเสฺสตมธิวจนํฯ **ปีฐสปฺปิ**นฺติ ฉินฺนิริยาปถํฯ **มูค**นฺติ ยสฺส วจีเภโท นปฺปวตฺตติฯ

๒๔๘๙. อตฺตโน วิรูปภาเวน ปริสํ ทูเสเนฺตน ปริสทูสเก (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๙) ทเสฺสตุมาห **"อติทีโฆ"**ติอาทิฯ **อติทีโฆ**ติ อเญฺญสํ สีสปฺปมาณนาภิปฺปเทโสฯ **อติรโสฺส**ติ วุตฺตปฺปกาโร อุภยวามโน วิย อติรโสฺสฯ **อติกาโฬ วา**ติ ฌาปิตเขเตฺต ขาณุโก วิย อติกาฬวโณฺณฯ มฏฺฐตมฺพโลหนิทสฺสโน อโจฺจทาโตปิ วาติ สมฺพโนฺธ, ทธิตกฺกาทีหิ มชฺชิตมฏฺฐตมฺพโลหวโณฺณ อตีว โอทาตสรีโรติ อโตฺถฯ

๒๔๙๐. **อติถูโล วา**ติ ภาริยมํโส มโหทโร มหาภูตสทิโสฯ **อติกิโส**ติ มนฺทมํสโลหิโต อฏฺฐิสิราจมฺมสรีโร วิยฯ อติมหาสีโส วาติ โยชนาฯ **อติมหาสีโส วา**ติ ปจฺฉิํ สีเส กตฺวา ฐิโต วิยฯ "อติขุทฺทกสีเสน อสหิเตนา"ติ ปทเจฺฉโทฯ **อสหิเตนา**ติ สรีรสฺส อนนุรูเปนฯ **"อติขุทฺทกสีเสนา"**ติ เอตสฺส วิเสสนํฯ อสหิเตน อติขุทฺทกสีเสน สมนฺนาคโตติ โยชนาฯ ยถาห – "อติขุทฺทกสีโส วา สรีรสฺส อนนุรูเปน อติขุทฺทเกน สีเสน สมนฺนาคโต"ติฯ

๒๔๙๑. **กุฏกุฏกสีโส**ติ ตาลผลปิณฺฑิสทิเสน สีเสน สมนฺนาคโตฯ **สิขรสีสโก**ติ อุทฺธํ อนุปุพฺพตนุเกน สีเสน สมนฺนาคโต, มตฺถกโต สํกุฏิโก มูลโต วิตฺถโต หุตฺวา ฐิตปพฺพตสิขรสทิสสีโสติ อโตฺถฯ **เวฬุนาฬิสมาเนนา**ติ มหาเวฬุปพฺพสทิเสนฯ **สีเสนา**ติ ทีฆสีเสนฯ ยถาห – "นาฬิสีโส วา มหาเวฬุปพฺพสทิเสน สีเสน สมนฺนาคโต"ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๙)ฯ

๒๔๙๒. **กปฺปสีโสปี**ติ มเชฺฌ ทิสฺสมานอาวาเฏน หตฺถิกุมฺภสทิเสน ทฺวิธาภูตสีเสน สมนฺนาคโตฯ **ปพฺภารสีโส วา**ติ จตูสุ ปเสฺสสุ เยน เกนจิ ปเสฺสน โอณเตน สีเสน สมนฺนาคโตฯ **วณสีสโก**ติ วเณหิ สมนฺนาคตสีโสฯ **กณฺณิกเกโส วา**ติ ปาณเกหิ ขายิตเกทาเร สสฺสสทิเสหิ ตหิํ ตหิํ อุฏฺฐิเตหิ เกเสหิ สมนฺนาคโตฯ **ถูลเกโสปิ วา**ติ ตาลหีรสทิเสหิ เกเสหิ สมนฺนาคโตฯ

๒๔๙๓. **ปูติสีโส**ติ ทุคฺคนฺธสีโสฯ **นิโลฺลมสีโส วา**ติ โลมรหิตสีโสฯ **ชาติปณฺฑรเกสโก**ติ ชาติผลิเตหิ ปณฺฑรเกโส วาฯ **ชาติยา ตมฺพเกโส วา**ติ อาทิเตฺตหิ วิย ตมฺพวเณฺณหิ

เกเสหิ สมนฺนาคโต ฯ **อาวฏฺฏสีสโก**ติ คุนฺนํ สรีเร อาวฏฺฏสทิเสหิ อุทฺธเคฺคหิ เกสาวเฏฺฏหิ สมนฺนาคโต ฯ

๒๔๙๔. **สีสโลเมกพเทฺธหิ ภมุเกหิ ยุโตปี**ติ สีสโลเมหิ สทฺธึ เอกาพทฺธโลเมหิ ภมุเกหิ สมนฺนาคโต ฯ **สมฺพทฺธภมุโก วา**ติ เอกาพทฺธอุภยภมุโก, มเชฺฌ สญฺชาตโลเมหิ ภมุเกหิ สมนฺนาคโตติ อโตฺถ ฯ **นิโลฺลมภมุโกปิ วา**ติ ภมุโลมรหิโต ฯ **นิโลฺลมภมุโกปิ วา**ติ **ปิ**-สเทฺทน อวุตฺตสมุจฺจยเตฺถน มกฺกฏภมุโก สงฺคหิโต ฯ

๒๔๙๕. **มหนฺตขุทฺทเนโตฺต วา**ติ เอตฺถ **เนตฺต**-สโทฺท มหนฺตขุทฺท-สเทฺทหิ ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพ, มหนฺตเนโตฺต วา ขุทฺทกเนโตฺต วาติ อโตฺถ ฯ **มหนฺตเนโตฺต วา**ติ อติมหเนฺตหิ เนเตฺตหิ สมนฺนาคโต ฯ **ขุทฺทกเนโตฺต วา**ติ มหึสจเมฺม วาสิโกเณน ปหริตฺวา กตฉิทฺทสทิเสหิ อติขุทฺทกกฺขีหิ สมนฺนาคโต ฯ **วิสมโลจโน**ติ เอเกน มหเนฺตน, เอเกน ขุทฺทเกน อกฺขินา สมนฺนาคโต ฯ **เกกโร วาปี**ติ ติริยํ ปสฺสโนฺต ฯ เอตฺถ **อปิ**-สเทฺทน นิกฺขนฺตกฺขึ สมฺปิเณฺฑติ, ยสฺส กกฺกฏกเสฺสว อกฺขิตารกา นิกฺขนฺตา โหนฺติ ฯ **คมฺภีรเนโตฺต**ติ ยสฺส คมฺภีเร อุทปาเน อุทกตารกา วิย อกฺขิตารกา ปญฺญายนฺติ ฯ เอตฺถ จ **อุทกตารกา** นาม อุทกปุพฺพุฬํ ฯ **อกฺขิตารกา**ติ อกฺขิเคณฺฑกา ฯ **วิสมจกฺกโล**ติ เอเกน อุทฺธํ, เอเกน อโธติ เอวํ วิสมชาเตหิ อกฺขิจเกฺกหิ สมนฺนาคโต ฯ

๒๔๙๖. **ชตุกโณฺณ วา**ติ อติขุทฺทิกาหิ กณฺณสกฺขลีหิ สมนฺนาคโต ฯ **มูสิกกโณฺณ วา**ติ มูสิกานํ กณฺณสทิเสหิ กเณฺณหิ สมนฺนาคโต ฯ **หตฺถิกโณฺณปิ วา**ติ อนนุรูปาหิ มหนฺตาหิ หตฺถิกณฺณสทิสาหิ กณฺณสกฺขลีหิ สมนฺนาคโต ฯ **ฉิทฺทมตฺตกกโณฺณ วา**ติ ยสฺส วินา กณฺณสกฺขลีหิ กณฺณจฺฉิทฺทเมว โหติ ฯ **อวิทฺธกณฺณโก**ติ กณฺณพนฺธตฺถาย อวิเทฺธน กเณฺณน สมนฺนาคโต ฯ

๒๔๙๗. **ฏงฺกิตกโณฺณ วา**ติ โคภตฺตนาฬิกาย อคฺคสทิเสหิ กเณฺณหิ สมนฺนาคโต, โคหนุโกฏิสณฺฐาเนหิ กเณฺณหิ สมนฺนาคโตติ อโตฺถ ฯ **ปูติกโณฺณปิ วา**ติ สทา ปคฺฆริตปุเพฺพน กเณฺณน สมนฺนาคโต ฯ **ปูติกโณฺณปี**ติ **อปิ**-สเทฺทน กณฺณภคนฺทริโก คหิโต ฯ **กณฺณภคนฺทริโก**ติ นิจฺจปูตินา กเณฺณน สมนฺนาคโต ฯ อวิทฺธกโณฺณ ปริสทูสโก วุโตฺต, กถํ โยนกชาตีนํ ปพฺพชฺชาติ อาห **"โยนกาทิปฺปเภโทปิ, นายํ ปริสทูสโก"**ติ, กณฺณาเวธนํ โยนกานํ สภาโว, อยํ โยนกาทิปฺปเภโท ปริสทูสโก น โหตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

๒๔๙๘. **อติปิงฺคลเนโตฺต**ติ อติสเยน ปิงฺคเลหิ เนเตฺตหิ สมนฺนาคโต ฯ มธุปิงฺคลํ ปน ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติ ฯ **นิปฺปขุมกฺขิ วา**ติ อกฺขิทลโรเมหิ วิรหิตอกฺขิโก ฯ **ปขุม**-สโทฺท หิ โลเก อกฺขิทลโรเมสุ นิรุโฬฺห ฯ **อสฺสุปคฺฆรเนโตฺต วา**ติ ปคฺฆรณสฺสูหิ เนเตฺตหิ สมนฺนาคโต ฯ **ปกฺกปุปฺผิตโลจโน**ติ ปกฺกโลจโน ปุปฺผิตโลจโนติ โยชนา ฯ ปริปกฺกเนโตฺต สญฺชาตปุปฺผเนโตฺตติ อโตฺถ ฯ

๒๔๙๙. **มหานาโส**ติ สรีรสฺส อนนุรูปาย มหติยา นาสาย สมนฺนาคโต ฯ **อติขุทฺทกนาสิโก**ติ ตถา อติขุทฺทิกาย นาสาย สมนฺนาคโต ฯ **จิปิฏนาโส วา**ติ จิปิฏาย อโนฺต ปวิฏฺฐาย วิย อลฺลินาสาย สมนฺนาคโต ฯ **จิปิฏนาโส วา**ติ อวุตฺตวิกปฺปเตฺถน **วา**-สเทฺทน ทีฆนาสิโก สงฺคยฺหติ ฯ โส จ สุกตุณฺฑสทิสาย ชิวฺหาย เลหิตุํ สกฺกุเณยฺยาย นาสิกาย สมนฺนาคโต ฯ **กุฏิลนาสิโก**ติ มุขมเชฺฌ อปฺปติฏฺฐหิตฺวา เอกปเสฺส ฐิตนาสิโก ฯ

๒๕๐๐. **นิจฺจวิสฺสวนาโส วา**ติ นิจฺจปคฺฆริตสิงฺฆาณิกนาโส วาฯ **มหามุโข**ติ ยสฺส ปฏงฺคมณฺฑุกเสฺสว มุขนิมิตฺตํเยว มหนฺตํ โหติ, มุขํ ปน ลาพุสทิสํ อติขุทฺทกํฯ **ปฏงฺคมณฺฑุโก** นาม มหามุขมณฺฑุโกฯ **วงฺกภินฺนมุโข วาปี**ติ เอตฺถ ''วงฺกมุโข วา ภินฺนมุโข วาปี''ติ โยชนาฯ **วงฺกมุโข**ติ ภมุกสฺส, นลาตสฺส วา เอกปเสฺส นินฺนตาย วงฺกมุโขฯ **ภินฺนมุโข วา**ติ มกฺกฏเสฺสว ภินฺนมุโขฯ **มหาโอโฏฺฐปิ วา**ติ อุกฺขลิมุขวฏฺฏิสทิเสหิ โอเฏฺฐหิ สมนฺนาคโตฯ

๒๕๐๑. **ตนุกโอโฏฺฐ วา**ติ เภริจมฺมสทิเสหิ ทเนฺต ปิทหิตุํ อสมเตฺถหิ โอเฏฺฐหิ สมนฺนาคโตฯ **เภริจมฺมสทิเสหี**ติ เภริมุขจมฺมสทิเสหิฯ **ตนุกโอโฏฺฐ วา**ติ เอตฺถ **วา**-สเทฺทน มหาธโรโฏฺฐ วา ตนุกอุตฺตโรโฏฺฐ วา ตนุกอธโรโฏฺฐ วาติ ตโย วิกปฺปา สงฺคหิตาฯ **วิปุลุตฺตรโอฏฺฐโก**ติ มหาอุตฺตโรโฏฺฐฯ **โอฏฺฐฉิโนฺน**ติ ยสฺส เอโก วา เทฺว วา โอฏฺฐา ฉินฺนา โหนฺติฯ **อุปฺปกฺกมุโข**ติ ปกฺกมุโขฯ **เอฬมุโขปิ วา**ติ นิจฺจปคฺฆรณมุโขฯ

๒๕๐๒-๓. **สงฺขตุโณฺฑปี**ติ พหิ เสเตหิ อเนฺต อติรเตฺตหิ โอเฏฺฐหิ สมนฺนาคโตฯ **ทุคฺคนฺธมุโข**ติ ทุคฺคนฺธกุณปมุโขฯ **มหาทโนฺตปี**ติ อฏฺฐกทนฺตสทิเสหิ สมนฺนาคโต ฯ **อจฺจนฺต**นฺติ อติสเยนฯ **''เหฏฺฐา อุปริโต วาปิ, พหิ นิกฺขนฺตทนฺตโก''**ติ อิทํ ''อสุรทนฺตโก''ติ เอตสฺส อตฺถปทํฯ **อสุโร**ติ ทานโวฯ ''สิปฺปิทโนฺต วา โอฏฺฐทโนฺต วา''ติ **คณฺฐิปเท** ลิขิโตฯ ยสฺส ปน สกฺกา โหนฺติ โอเฏฺฐหิ ปิทหิตุํ, กเถนฺตเสฺสว ปญฺญายติ, โน อกเถนฺตสฺส, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ **อทโนฺต**ติ ทนฺตรหิโตฯ **ปูติทโนฺต**ติ ปูติภูเตหิ ทเนฺตหิ สมนฺนาคโตฯ

๒๕๐๔. ''อติขุทฺทกทนฺตโก''ติ อิมสฺส **''ยสฺสา''**ติอาทิ อปวาโทฯ ยสฺส ทนฺตนฺตเร **กาฬกทนฺตสนฺนิภา** กลนฺทกทนฺตสทิโส ทโนฺต สุขุโมว ฐิโต เจ, ตํ ตุ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **ปพฺพาเชตุมฺปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท **ตุ**-สทฺทโตฺถฯ

๒๕๐๕. โย โปโสติ สมฺพโนฺธฯ **มหาหนุโก**ติ โคหนุสทิเสน หนุนา สมนฺนาคโตฯ **''รเสฺสน หนุนา ยุโต''**ติ อิทํ ''จิปิฏหนุโก วา''ติ อิมสฺส อตฺถปทํฯ ยถาห – ''จิปิฏหนุโก วา อโนฺตปวิเฏฺฐน วิย อติรเสฺสน หนุเกน สมนฺนาคโต''ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๙)ฯ **จิปิฏหนุโก วาปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สเทฺทน ''ภินฺนหนุโก วา วงฺกหนุโก วา''ติ วิกปฺปทฺวยํ สงฺคณฺหาติฯ

๒๕๐๖. **นิมฺมสฺสุทาฐิโก วาปี**ติ ภิกฺขุนิสทิสมุโขฯ **อติทีฆคโลปิ วา**ติ พกคลสทิเสน คเลน สมนฺนาคโตฯ **อติรสฺสคโลปิ วา**ติ อโนฺตปวิเฏฺฐน วิย คเลน สมนฺนาคโตฯ ภินฺนคโล วา คณฺฑคโลปิ วาติ โยชนา, ภินฺนคลฏฺฐิโก วา คเณฺฑน สมนฺนาคตคโลปิ วาติ อโตฺถฯ

๒๕๐๗. **ภฏฺฐํสกูโฏ วา**ติ มาตุคามสฺส วิย ภเฏฺฐน อํสกูเฏน สมนฺนาคโตฯ ภินฺนปิฏฺฐิ วา ภินฺนอุโรปิ วาติ โยชนา, สุทีฆหโตฺถ วา สุรสฺสหโตฺถ วาติ โยชนา, อติทีฆหโตฺถ วา อติรสฺสหโตฺถ วาติ อโตฺถฯ **วา**-สเทฺทน อหตฺถเอกหตฺถานํ คหณํฯ กจฺฉุสมายุโต วา กณฺฑุสมายุโต วาติ โยชนาฯ **วา**-สเทฺทน ''ททฺทุคโตฺต วา โคธาคโตฺต วา''ติ อิเม เทฺว สงฺคณฺหาติฯ ตตฺถ **โคธาคโตฺต วา**ติ ยสฺส โคธาย วิย คตฺตโต จุณฺณานิ ปตนฺติฯ

๒๕๐๘. **มหานิสทมํโส**ติ อิมสฺส อตฺถปทํ ''อุทฺธนคฺคุปมายุโต''ติฯ ยถาห – ''มหาอานิสโท วา อุทฺธนกูฏสทิเสหิ อานิสทมํเสหิ อจฺจุคฺคเตหิ สมนฺนาคโต''ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๙)ฯ **มหานิสทมํโส วา**ติ เอตฺถ **วา**-สเทฺทน ภฏฺฐกฏิโก สงฺคหิโตฯ **วาตณฺฑิโก**ติ อณฺฑโกเสสุ วุทฺธิโรเคน สมนฺนาคโตฯ **มหาอูรู**ติ สรีรสฺส อนนุรูเปหิ มหเนฺตหิ สตฺถีหิ สมนฺนาคโตฯ **สงฺฆฏฺฏนกชาณุโก**ติ อญฺญมญฺญํ สงฺฆเฏฺฏหิ ชาณูหิ สมนฺนาคโตฯ

๒๕๐๙. **ภินฺนชาณุ**ติ ยสฺส เอโก วา เทฺว วา ชาณู ภินฺนา โหนฺติฯ **มหาชาณุ**ติ มหนฺเตน ชาณุนา สมนฺนาคโตฯ **ทีฆชโงฺฆ**ติ ยฏฺฐิสทิสชโงฺฆฯ **วิกโฎ วา**ติ ติริยํ คมนปาเทหิ สมนฺนาคโต, ยสฺส จงฺกมโต ชาณุกา พหิ นิคฺคจฺฉนฺติฯ **ปโณฺห วา**ติ ปจฺฉโต ปริวตฺตปาเทหิ สมนฺนาคโต, ยสฺส จงฺกมโต ชาณุกา อโนฺต ปวิสนฺติฯ ‘‘ปโนฺต’’ติ จ ‘‘สโณฺห’’ติ จ เอตเสฺสว เววจนานิฯ **อุพฺพทฺธปิณฺฑิโก**ติ เหฏฺฐา โอรุฬฺหาหิ วา อุปริ อารุฬฺหาหิ วา มหตีหิ ชงฺฆปิณฺฑิกาหิ สมนฺนาคโตฯ

๒๕๑๐. **ยฏฺฐิชโงฺฆ**ติ ยฏฺฐิสทิสาย ชงฺฆาย สมนฺนาคโตฯ **มหาชโงฺฆ**ติ สรีรสฺส อนนุรูปาย มหติยา ชงฺฆาย สมนฺนาคโตฯ **มหาปาโทปิ วา**ติ สรีรสฺส อนนุรูเปหิ มหเนฺตหิ ปาเทหิ สมนฺนาคโตฯ **อปิ**-สเทฺทน ถูลชงฺฆปิณฺฑิโก สงฺคหิโต, ภตฺตปุฏสทิสาย ถูลาย ชงฺฆปิณฺฑิยา สมนฺนาคโตติ อโตฺถฯ **ปิฏฺฐิกปาโท วา**ติ ปาทเวมชฺฌโต อุฏฺฐิตชโงฺฆฯ **มหาปณฺหิปิ วา**ติ อนนุรูเปหิ อติมหเนฺตหิ ปณฺหีหิ สมนฺนาคโตฯ

๒๕๑๑. **วงฺกปาโท**ติ อโนฺต วา พหิ วา ปริวตฺตปาทวเสน ทุวิโธ วงฺกปาโทฯ **คณฺฐิกงฺคุลิโก**ติ สิงฺคิเวรผณสทิสาหิ องฺคุลีหิ สมนฺนาคโตฯ **‘‘อนฺธนโข วาปี’’**ติ เอตสฺส อตฺถปทํ ‘‘กาฬปูตินโขปิ จา’’ติฯ ยถาห – ‘‘อนฺธนโข วา กาฬวเณฺณหิ ปูตินเขหิ สมนฺนาคโต’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๙)ฯ

๒๕๑๒. **อิเจฺจว**นฺติ ยถาวุตฺตวจนียนิทสฺสนโตฺถยํ นิปาตสมุทาโยฯ องฺคเวกลฺลตาย พหุวิธตฺตา อนวเสสํ เวกลฺลปฺปการํ สงฺคณฺหิตุมาห **‘‘อิเจฺจวมาทิก’’**นฺติฯ

ปริสทูสกกถาวณฺณนาฯ

๒๕๑๔. **ปตฺตจีวร**นฺติ เอตฺถ ‘‘สามเณรสฺสา’’ติ อธิการโต ลพฺภติฯ **อโนฺต นิกฺขิปโต**ติ โอวรกาทีนํ อโนฺต นิกฺขิปนฺตสฺสฯ **สพฺพปโยเคสู**ติ ปตฺตจีวรสฺส อามสนาทิสพฺพปโยเคสุฯ

๒๕๑๕-๖. **ทณฺฑกมฺมํ กตฺวา**ติ ทณฺฑกมฺมํ โยเชตฺวาฯ ทเณฺฑนฺติ วิเนนฺติ เอเตนาติ **ทโณฺฑ,** โสเยว กตฺตพฺพตฺตา กมฺมนฺติ ทณฺฑกมฺมํ, อาวรณาทิฯ **อนาจารสฺส** ทุพฺพจสามเณรสฺส เกวลํ หิตกาเมน ภิกฺขุนา **ทณฺฑกมฺมํ กตฺวา** ทณฺฑกมฺมํ โยเชตฺวา ยาคุํ วา ภตฺตํ วา **วา**-สเทฺทน ปตฺตํ วา จีวรํ วา ทเสฺสตฺวา ‘‘ทณฺฑกเมฺม อาหเฏ ตฺวํ อิทํ ลจฺฉสิ’’ อิติ ภาสิตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **กิรา**ติ ปทปูรณเตฺถ นิปาโตฯ

๒๕๑๗. ธมฺมสงฺคาหกเตฺถเรหิ ฐปิตทณฺฑกมฺมํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อปราธานุรูเปนา’’**ติ อาทิฯ **ตํ** อปราธานุรูปทณฺฑกมฺมํ นาม วาลิกาสลิลาทีนํ อาหราปนเมวาติ โยเชตพฺพํฯ **อาทิ**-สเทฺทน ทารุอาทีนํ อาหราปนํ คณฺหาติฯ ตญฺจ โข ‘‘โอรมิสฺสตี’’ติ อนุกมฺปาย, น ‘‘นสฺสิสฺสติ วิพฺภมิสฺสตี’’ติอาทินยปฺปวเตฺตน ปาปชฺฌาสเยนฯ

๒๕๑๘-๙. อกตฺตพฺพํ ทณฺฑกมฺมํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สีเส วา’’**ติอาทิฯ **สีเส วา**ติ เอตฺถ ‘‘สามเณรสฺสา’’ติ อธิการโต ลพฺภติฯ **ปาสาณาทีนี**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน อิฏฺฐกาทีนํ คหณํฯ สามเณรํ อุเณฺห ปาสาเณ นิปชฺชาเปตุํ วา อุณฺหาย ภูมิยา นิปชฺชาเปตุํ วา อุทกํ ปเวเสตุํ วา ภิกฺขุโน น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

ภควตา อนุญฺญาตทณฺฑกมฺมํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อิธา’’**ติอาทิฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ ทณฺฑกมฺมาธิกาเรฯ **อาวรณมตฺต**นฺติ ‘‘มา อิธ ปาวิสี’’ติ นิวารณมตฺตํฯ **ปกาสิต**นฺติ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว,

ยตฺถ วา วสติ, ยตฺถ วา ปฏิกฺกมติ, ตตฺถ อาวรณํ กาตุ''นฺติ (มหาว. ๑๐๗) ภาสิตํฯ

''ยตฺถ วา วสติ, ยตฺถ วา ปฏิกฺกมตีติ ยตฺถ วสติ วา ปวิสติ วา, อุภเยนาปิ อตฺตโน ปริเวณญฺจ วสฺสเคฺคน ปตฺตเสนาสนญฺจ วุตฺต''นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๐๗) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตตฺตา ยาว โยชิตํ ทณฺฑกมฺมํ กโรนฺติ, ตาว อตฺตโน ปุคฺคลิกปริเวณํ วา วสฺสเคฺคน ปตฺตเสนาสนํ วา ปวิสิตุํ อทตฺวา นิวารณํ **อาวรณํ** นามฯ **อฏฺฐกถายํ** ''อตฺตโน''ติ วจนํ เย อาวรณํ กโรนฺติ, เต อาจริยุปชฺฌาเย สนฺธาย วุตฺตนฺติ วิญฺญายติฯ เกจิ ปเนตฺถ ''อตฺตโน''ติ อิทํ ยสฺส อาวรณํ กโรนฺติ, ตํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ คเหตฺวา ตตฺถ วินิจฺฉยํ วทนฺติฯ เกจิ อุภยถาปิ อตฺถํ คเหตฺวา อุภยตฺถาปิ อาวรณํ กาตพฺพนฺติ วทนฺติฯ วีมํสิตฺวา ยเมตฺถ ยุตฺตตรํ, ตํ คเหตพฺพํฯ

นิวารณกถาวณฺณนาฯ

๒๕๒๐. ปโกฺข จ โอปกฺกมิโก จ อาสิโตฺต จาติ วิคฺคโหฯ เอตฺถ จ ''อนุโปสเถ อุโปสถํ กโรตี''ติอาทีสุ ยถา อุโปสถทิเน กตฺตพฺพกมฺมํ ''อุโปสโถ''ติ วุจฺจติ, ตถา มาสสฺส ปเกฺข ปณฺฑกภาวมาปชฺชโนฺต **''ปโกฺข''**ติ วุโตฺตฯ อถ วา ปกฺขปณฺฑโก **ปโกฺข** อุตฺตรปทโลเปน ยถา ''ภีมเสโน ภีโม''ติฯ อิทญฺจ ปาปานุภาเวน กณฺหปเกฺขเยว ปณฺฑกภาวมาปชฺชนฺตสฺส อธิวจนํฯ ยถาห ''อกุสลวิปากานุภาเวน กาฬปเกฺข กาฬปเกฺข ปณฺฑโก โหติ, ชุณฺหปเกฺข ปนสฺส ปริฬาโห วูปสมฺมติ, อยํ ปกฺขปณฺฑโก''ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๐๙)ฯ

ยสฺส อุปกฺกเมน พีชานิ อปนีตานิ, อยํ **โอปกฺกมิกปณฺฑโก**ฯ ยสฺส ปเรสํ องฺคชาตํ มุเขน คเหตฺวา อสุจินา อาสิตฺตสฺส ปริฬาโห วูปสมฺมติ, อยํ **อาสิตฺตปณฺฑโกฯ อุสูยโก**ติ ยสฺส ปเรสํ อชฺฌาจารํ ปสฺสโต อุสูยาย อุปฺปนฺนาย ปริฬาโห วูปสมฺมติ, อยํ อุสูยปณฺฑโกฯ โย ปฏิสนฺธิยํเยว อภาวโก อุปฺปโนฺน, อยํ **นปุํสกปณฺฑโก**ฯ

๒๕๒๑. **เตสู**ติ เตสุ ปญฺจสุ ปณฺฑเกสุฯ ''ปกฺขปณฺฑกสฺส ยสฺมิํ ปเกฺข ปณฺฑโก โหติ, ตสฺมิํเยวสฺส ปเกฺข ปพฺพชฺชา วาริตา''ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๐๙) กุรุนฺทิยํ วุตฺตตฺตา **''ติณฺณํ นิวาริตา''**ติ อิทํ ตสฺส ปณฺฑกสฺส ปณฺฑกปกฺขํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ

๒๕๒๒. **''นาเสตโพฺพ''**ติ อิทํ ลิงฺคนาสนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ยถาห ''โสปิ ลิงฺคนาสเนเนว นาเสตโพฺพ''ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๐๙)ฯ เอส นโย อุปริปิ อีทิเสสุ ฐาเนสุฯ

ปณฺฑกกถาวณฺณนาฯ

๒๕๒๓. เถเนตีติ **เถโน,** ลิงฺคสฺส ปพฺพชิตเวสสฺส เถโน **ลิงฺคเถโน**ฯ สํวาสสฺส ภิกฺขุวสฺสคณนาทิกสฺส เถโน **สํวาสเถโนฯ ตทุภยสฺส จา**ติ ตสฺส ลิงฺคสฺส, สํวาสสฺส จ อุภยสฺส เถโนติ สมฺพโนฺธฯ เอส ติวิโธปิ เถยฺยสํวาสโก นาม ปวุจฺจตีติ โยชนาฯ

๒๕๒๔-๖. **ตตฺถ** เตสุ ตีสุ เถยฺยสํวาสเกสุ โย สยเมว ปพฺพชิตฺวา ภิกฺขุวสฺสานิ น คณฺหติ, ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนมฺปิ เนว คณฺหติ, **อปิ**-สเทฺทน อาสเนน เนว ปฏิพาหติ อุโปสถปวารณาทีสุ เนว สนฺทิสฺสตีติ สงฺคณฺหนโต ตทุภยมฺปิ น กโรติ, อยํ **ลิงฺคมตฺตสฺส** ปพฺพชิตเวสมตฺตสฺส **เถนโต** โจริกาย คหณโต ลิงฺคเตฺถโน สิยาติ โยชนาฯ

โย จ ปพฺพชิโต หุตฺวา ภิกฺขุวสฺสานิ คณฺหติ, โส ยถาวุฑฺฒวนฺทนาทิกํ **สํวาสํ** สาทิยโนฺตว สํวาสเตฺถนโก มโตติ โยชนาฯ ยถาห – ''ภิกฺขุวสฺสคณนาทิโก หิ สโพฺพปิ กิริยเภโท

อิมสฺมึ อเตฺถ ‘สํวาโส’ติ เวทิตโพฺพ’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๐)ฯ

วุตฺตนโยเยวาติ อุภินฺนํ ปเจฺจกํ วุตฺตลกฺขณเมว เอตสฺส ลกฺขณนฺติ กตฺวา วุตฺตํฯ อยํ ติวิโธปิ เถยฺยสํวาสโก อนุปสมฺปเนฺนน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ, อุปสมฺปเนฺนน นาเสตโพฺพ, ปุน ปพฺพชฺชํ ยาจเนฺตปิ น ปพฺพาเชตโพฺพฯ พฺยติเรกมุเขน เถยฺยสํวาสลกฺขณํ นิยเมตุํ **อฏฺฐกถาย** (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๐) วุตฺตคาถาทฺวยํ อุทาหรเนฺต อาห **“ยถาห จา”**ติฯ ยถา อฏฺฐกถาจริโย ราชทุพฺภิกฺขาทิคาถาทฺวยมาห, ตถายมเตฺถ พฺยติเรกโต เวทิตโพฺพติ อธิปฺปาโยฯ

๒๕๒๗-๘. **ราชทุพฺภิกฺขกนฺตาร-โรคเวริภเยหิ วา**ติ เอตฺถ **ภย**-สโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพ ‘‘ราชภเยน ทุพฺภิกฺขภเยนา’’ติอาทินาฯ **จีวราหรณตฺถํ วา**ติ อตฺตนา ปริจฺจตฺตจีวรํ ปุน วิหารํ อาหรณตฺถายฯ **อิธ** อิมสฺมึ สาสเนฯ **สํวาสํ นาธิวาเสติ, ยาว โส สุทฺธมานโส**ติ ราชภยาทีหิ คหิตลิงฺคตาย โส สุทฺธมานโส ยาว สํวาสํ นาธิวาเสตีติ อเตฺถฯ

โย หิ ราชภยาทีหิ วินา เกวลํ ภิกฺขู วเญฺจตฺวา เตหิ สทฺธึ วสิตุกามตาย ลิงฺคํ คณฺหาติ, โส อสุทฺธจิตฺตตาย ลิงฺคคฺคหเณเนว เถยฺยสํวาสโก นาม โหติฯ อยํ ปน ตาทิเสน อสุทฺธจิเตฺตน ภิกฺขู วเญฺจตุกามตาย อภาวโต ยาว สํวาสํ นาธิวาเสติ, ตาว เถยฺยสํวาสโก นาม น โหติฯ เตเนว ‘‘ราชภยาทีหิ คหิตลิงฺคานํ ‘คิหี มํ สมโณติ ชานนฺตู’ติ วญฺจนาจิเตฺต สติปิ ภิกฺขูนํ วเญฺจตุกามตาย อภาวา โทโส น ชาโต’’ติ ตีสุปิ **คณฺฐิปเทสุ** วุตฺตํฯ

เกจิ ปน ‘‘วูปสนฺตภยตา อิธ สุทฺธจิตฺตตา’’ติ วทนฺติ, เอวญฺจ สติ โส วูปสนฺตภโย ยาว สํวาสํ นาธิวาเสติ, ตาว เถยฺยสํวาสโก นาม น โหตีติ อยมเตฺถ วิญฺญายติฯ อิมสฺมิญฺจ อเตฺถ วิญฺญายมาเน อวูปสนฺตภยสฺส สํวาสสาทิยเนปิ เถยฺยสํวาสกตา น โหตีติ อาปเชฺชยฺย, น จ **อฏฺฐกถายํ** อวูปสนฺตภยสฺส สํวาสสาทิยเน อเถยฺยสํวาสกตา ทสฺสิตาฯ ‘‘สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานิ ภุญฺชเนฺต’’ติ จ อิมินา อวูปสนฺตภเยนาปิ สํวาสํ อสาทิยเนฺตเนว วสิตพฺพนฺติ ทีเปติฯ เตเนว ตีสุปิ **คณฺฐิปเทสุ** วุตฺตํ ‘‘ยสฺมา วิหารํ อาคนฺตฺวา สงฺฆิกํ คณฺหนฺตสฺส สํวาสํ ปริหริตุํ ทุกฺกรํ, ตสฺมา ‘สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานิ ภุญฺชเนฺต’ติ อิทํ วุตฺต’’นฺติฯ ตสฺมา ราชภยาทีหิ คหิตลิงฺคตา เจตฺถ สุทฺธจิตฺตตาติ คเหตพฺพํฯ

ตาว เอส เถยฺยสํวาสโก นาม น วุจฺจตีติ โยชนาฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน ‘‘ตตฺรายํ วิตฺถารนโย’’ติ **อฏฺฐกถายํ** (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๐) อาคตนเยน เวทิตโพฺพฯ

เถยฺยสํวาสกกถาวณฺณนาฯ

๒๕๒๙-๓๐. โย อุปสมฺปเนฺนน ภิกฺขุ ‘‘อหํ ติตฺถิโย ภวิสฺส’’นฺติ **สลิเงฺคเนว** อตฺตโน ภิกฺขุเวเสเนว ติตฺถิยานํ อุปสฺสยํ ยาติ เจติ สมฺพโนฺธฯ ติตฺถิเยสุ ปกฺกนฺตโก ปวิโฏฺฐ **ติตฺถิยปกฺกนฺตโกฯ เตสํ ลิงฺค นิสฺสิเต**ติ เตสํ ติตฺถิยานํ เวเส คหิเตฯ

๒๕๓๑. ‘‘อหํ ติตฺถิโย ภวิสฺส’’นฺติ กุสจีราทิกํ โย สยเมว นิวาเสติ, โสปิ **ปกฺกนฺตโก** ติตฺถิยปกฺกนฺตโก สิยาติ โยชนาฯ

๒๕๓๒-๔. นโคฺค เตสํ อาชีวกาทีนํ อุปสฺสยํ คนฺตฺวาติ โยชนาฯ **เกเส ลุญฺจาเปตี**ติ อตฺตโน เกเส ลุญฺจาเปติฯ เตสํ วตานิ อาทิยติ วาติ โยชนาฯ **วตานิ อาทิยตี**ติ อุกฺกุฏิกปฺปธานาทีนิ วา วตานิ อาทิยติฯ **เตสํ** ติตฺถิยานํ โมรปิญฺฉาทิกํ **ลิงฺคํ** สญฺญาณํ สเจ คณฺหาติ วา เตสํ ปพฺพชฺชํ, ลทฺธิเมว วา สารโต วา **เอติ** อุปคจฺฉติ วาติ โยชนาฯ ‘‘อยํ ปพฺพชฺชา

เสฏฺฐาติ เสฏฺฐภาวํ วา อุปคจฺฉตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๐ ติตฺถิยปกฺกนฺตกกถา) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ เอส ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหติ เอว, **น ปน วิมุจฺจติ** ติตฺถิยปกฺกนฺตภาวโตฯ **นคฺคสฺส คจฺฉโต**ติ ‘‘อาชีวโก ภวิสฺส’’นฺติ กาสายาทีนิ อนาทาย นคฺคสฺส อาชีวกานํ อุปสํคจฺฉโตฯ

๒๕๓๕. **เถยฺยสํวาสโก อนุปสมฺปนฺนวเสน วุโตฺต,** โน อุปสมฺปนฺนวเสนฯ อิมินา ‘‘อุปสมฺปโนฺน ภิกฺขุ กูฏวสฺสํ คณฺหโนฺตปิ อสฺสมโณ น โหติฯ ลิเงฺค สอุสฺสาโห ปาราชิกํ อาปชฺชิตฺวา ภิกฺขุวสฺสาทีนิ คเณโนฺตปิ เถยฺยสํวาสโก น โหตี’’ติ **อฏฺฐกถา**คตวินิจฺฉยํ ทีเปติฯ ตถา วุโตฺตติ โยชนาฯ **‘‘อุปสมฺปนฺนภิกฺขุนา’’**ติ อิมินา อนุปสมฺปนฺนํ นิวเตฺตติฯ เตน จ ‘‘สามเณโร สลิเงฺคน ติตฺถายตนํ คโตปิ ปุน ปพฺพชฺชญฺจ อุปสมฺปทญฺจ ลภตี’’ติ **กุรุนฺทฏฺฐกถา**คตวินิจฺฉยํ ทเสฺสติฯ

ติตฺถิยปกฺกนฺตกสฺส กึ กาตพฺพนฺติ? น ปพฺพาเชตโพฺพ, ปพฺพาชิโตปิ น อุปสมฺปาเทตโพฺพ, อุปสมฺปาทิโต จ กาสายานิ อปเนตฺวา เสตกานิ ทตฺวา คิหิภาวํ อุปเนตโพฺพฯ อยมโตฺถ จ ‘‘ติตฺถิยปกฺกนฺตโก ภิกฺขเว อนุปสมฺปโนฺน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ, อุปสมฺปโนฺน นาเสตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๑๑๐) **ปาฬิโต** จ ‘‘โส น เกวลํ น อุปสมฺปาเทตโพฺพ, อถ โข น ปพฺพาเชตโพฺพปี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๐ ติตฺถิยปกฺกนฺตกกถา) **อฏฺฐกถา**วจนโต จ เวทิตโพฺพฯ

ติตฺถิยปกฺกนฺตกกถาวณฺณนาฯ

๒๕๓๖. **อิธา**ติ อิมสฺมึ ปพฺพชฺชูปสมฺปทาธิกาเรฯ มนุสฺสชาติกโต อญฺญสฺส ติรจฺฉานคเตเยว อโนฺตคธตฺตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ยโกฺข สโกฺกปิ วา’’**ติฯ **ติรจฺฉานคโต วุโตฺต**ติ เอตฺถ อิติ-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐฯ ‘‘ติรจฺฉานคโต, ภิกฺขเว, อนุปสมฺปโนฺน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ, อุปสมฺปโนฺน นาเสตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๑๑๑) วจนโต ปพฺพชฺชาปิ อุปลกฺขณโต นิวาริตาเยวาติ กตฺวา วุตฺตํ **‘‘ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏตี’’**ติฯ เตน ติรจฺฉานคโต จ ภควโต อธิปฺปายญฺญูหิ **อฏฺฐกถาจริเยหิ** น ปพฺพาเชตโพฺพติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๑) วุตฺตํฯ

ติรจฺฉานกถาวณฺณนาฯ

๒๕๓๗. **ปญฺจานนฺตริเก โปเส**ติ มาตุฆาตโก, ปิตุฆาตโก, อรหนฺตฆาตโก, โลหิตุปฺปาทโก, สงฺฆเภทโกติ อานนฺตริยกเมฺมหิ สมนฺนาคเต ปญฺจ ปุคฺคเลฯ

ตตฺถ **มาตุฆาตโก** (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๒) นาม เยน มนุสฺสิตฺถิภูตา ชนิกา มาตา สยมฺปิ มนุสฺสชาติเกเนว สตา สญฺจิจฺจ ชีวิตา โวโรปิตา, อยํ อานนฺตริเยน มาตุฆาตกกเมฺมน มาตุฆาตโก, เอตสฺส ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ ปฏิกฺขิตฺตาฯ เยน ปน มนุสฺสิตฺถิภูตาปิ อชนิกา โปสาวนิกมาตา วา จูฬมาตา วา มหามาตา วา ชนิกาปิ วา นมนุสฺสิตฺถิภูตา มาตาฆาติตา, ตสฺส ปพฺพชฺชา น วาริตา, น จ อานนฺตริโย โหติฯ เยน สยํ ติรจฺฉานภูเตน มนุสฺสิตฺถิภูตา มาตา ฆาติตา, โสปิ อานนฺตริโย น โหติ, ติรจฺฉานคตตฺตา ปนสฺส ปพฺพชฺชา ปฏิกฺขิตฺตาวฯ **ปิตุฆาตเก**ปิ เอเสว นโยฯ สเจปิ หิ เวสิยา ปุโตฺต โหติ, ‘‘อยํ เม ปิตา’’ติ น ชานาติ, ยสฺส สมฺภเวน นิพฺพโตฺต, โส เจ อเนน ฆาติโต, ‘‘ปิตุฆาตโก’’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ, อานนฺตริยญฺจ ผุสติฯ

อรหนฺตฆาตโกปิ มนุสฺสอรหนฺตวเสเนว เวทิตโพฺพฯ มนุสฺสชาติยญฺหิ อนฺตมโส อปพฺพชิตมฺปิ ขีณาสวํ ทารกํ วา ทาริกํ วา สญฺจิจฺจ ชีวิตา โวโรเปโนฺต อรหนฺตฆาตโกว โหติ,

อานนฺตริยญฺจ ผุสติ, ปพฺพชฺชา จสฺส วาริตาฯ อมนุสฺสชาติกํ ปน อรหนฺตํ, มนุสฺสชาติกํ วา อวเสสํ อริยปุคฺคลํ ฆาเตตฺวา อานนฺตริโย น โหติ, ปพฺพชฺชาปิสฺส น วาริตา, กมฺมํ ปน พลวํ โหติฯ ติรจฺฉาโน มนุสฺสอรหนฺตมฺปิ ฆาเตตฺวา อานนฺตริโย น โหติ, กมฺมํ ปน ภาริยํฯ

โย เทวทตฺโต วิย ทุฏฺฐจิตฺเตน วธกจิตฺเตน ตถาคตสฺส ชีวมานกสรีเร ขุทฺทกมกฺขิกาย ปิวนกมตฺตมฺปิ โลหิตํ อุปฺปาเทติ, อยํ **โลหิตุปฺปาทโก** นาม, เอตสฺส ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ วาริตาฯ โย ปน โรควูปสมนตฺถํ ชีวโก วิย สตฺเถน ผาเลตฺวา ปูติมํสญฺจ โลหิตญฺจ นีหริตฺวา ผาสุํ กโรติ, พหุํ โส ปุญฺญํ ปสวติฯ

โย เทวทตฺโต วิย สาสนํ อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ กตฺวา จตุนฺนํ กมฺมานํ อญฺญตรวเสน สงฺฆํ ภินฺทติ, อยํ **สงฺฆเภทโก** นาม, เอตสฺส ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ วาริตาฯ ‘‘มาตุฆาตโก, ภิกฺขเว, อนุปสมฺปโนฺน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ, อุปสมฺปโนฺน นาเสตโพฺพ’’ติอาทิกาย (มหาว. ๑๑๒) **ปาฬิยา** อุปสมฺปทาปฏิเกฺขโป ปพฺพชฺชาปฏิเกฺขปสฺส อุปลกฺขณนฺติ อาห **‘‘ปพฺพาเชนฺตสฺส ทุกฺกฏ’’**นฺติฯ

อุภโตพฺยญฺชนเญฺจว ภิกฺขุนิทูสกญฺจ ตถา ปพฺพาเชนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อุภโตพฺยญฺชน**นฺติ ก-การโลเปน นิเทฺทโสฯ อิตฺถินิมิตฺตุปฺปาทนกมฺมโต จ ปุริสนิมิตฺตุปฺปาทนกมฺมโต จ อุภโต พฺยญฺชนมสฺส อตฺถีติ **อุภโตพฺยญฺชนโก**ฯ โส ทุวิโธ โหติ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนโก, ปุริสอุภโตพฺยญฺชนโกติฯ

ตตฺถ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนกสฺส (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๖) อิตฺถินิมิตฺตํ ปากฏํ โหติ, ปุริสนิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺส ปุริสนิมิตฺตํ ปากฏํ โหติ, อิตฺถินิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํฯ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนกสฺส อิตฺถีสุ ปุริสตฺตํ กโรนฺตสฺส อิตฺถินิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ โหติ, ปุริสนิมิตฺตํ ปากฏํ โหติฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺส ปุริสานํ อิตฺถิภาวํ อุปคจฺฉนฺตสฺส ปุริสนิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ โหติ, อิตฺถินิมิตฺตํ ปากฏํ โหติฯ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนโก สยญฺจ คพฺภํ คณฺหาติ, ปรญฺจ คพฺภํ คณฺหาเปติฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนโก สยํ น คณฺหาติ, ปรํ คณฺหาเปตีติ อิทเมเตสํ นานากรณํฯ อิมสฺส ปน ทุวิธสฺสาปิ อุภโตพฺยญฺชนกสฺสเนว ปพฺพชฺชา อตฺถิ, น อุปสมฺปทาติ อิทมิธ สนฺนิฏฺฐานํ เวทิตพฺพํฯ

โย ปกตตฺตํ ภิกฺขุนิํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๕) ติณฺณํ มคฺคานํ อญฺญตรสฺมิํ ทูเสติ, อยํ **ภิกฺขุนิทูสโก** นาม, เอตสฺส ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ วาริตาฯ โย ปน กายสํสเคฺคน สีลวินาสํ ปาเปติ, ตสฺส ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ น วาริตาฯ พลกฺกาเรน ปน โอทาตวตฺถวสนํ กตฺวา อนิจฺฉมานํเยว ทูเสโนฺตปิ ภิกฺขุนิทูสโกเยวฯ พลกฺกาเรน ปน โอทาตวตฺถวสนํ กตฺวา อิจฺฉมานํ ทูเสโนฺต ภิกฺขุนิทูสโก น โหติฯ กสฺมา? ยสฺมา คิหิภาเว สมฺปฏิจฺฉิตมเตฺตเยว สา อภิกฺขุนี โหติฯ สกิํ สีลวิปนฺนํ ปน ปจฺฉา ทูเสโนฺต เนว ภิกฺขุนิทูสโก โหติ, ปพฺพชฺชมฺปิ อุปสมฺปทมฺปิ ลภติฯ

๒๕๓๘. ปาฬิอฏฺฐกถาวิมุตฺตํ อาจริยปรมฺปราภตวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘เอกโต’’**ติ อาทิฯ **‘‘เอกโต’’**ติ อิมินา ภิกฺขุสงฺฆสฺสาปิ คหณํ ภเวยฺยาติ ตํ ปริวเชฺชตุํ **‘‘*ภิกฺขุนีนํ ตุ สนฺติเก*’’**ติ วุตฺตํฯ เอเตน ตํทูสกสฺส ภพฺพตํ ทีเปติฯ โส เนว ภิกฺขุนิทูสโก สิยา, ‘‘อุปสมฺปทํ ลภเตว จ ปพฺพชฺชํ, สา จ เนว ปราชิตา’’ติ อิทํ ทุติยคาถาย อิธาเนตฺวา โยเชตพฺพํฯ เกวลํ ภิกฺขุนิสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนา นาม น โหตีติ อธิปฺปาเยเนว วุตฺตํฯ **‘‘สา จ เนว ปราชิตา’’**ติ อิมินา ตสฺสา จ ปุน ปพฺพชฺชูปสมฺปทาย ภพฺพตํ ทีเปติฯ อยมโตฺถ อฏฺฐกถา**คณฺฐิปเทปิ** วุโตฺตเยว

‘‘ภิกฺขุนีนํ วเสน เอกโตอุปสมฺปนฺนํ ทูเสตฺวา ภิกฺขุนิทูสโก น โหติ, ปพฺพชฺชาทีนิ ลภติ, สา จ ปาราชิกา น โหตีติ วินิจฺฉโย’’ติฯ

๒๕๓๙. ‘‘สิกฺขมานาสามเณรีสุ จ วิปฺปฏิปชฺชโนฺต เนว ภิกฺขุนิทูสโก โหติ, ปพฺพชฺชมฺปิ อุปสมฺปทมฺปิ ลภตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๕) **อฏฺฐกถา**คตวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สเจ อนุปสมฺปนฺนทูสโก’’**ติฯ **‘‘อุปสมฺปทํ ลภเตว จ ปพฺพชฺช’’**นฺติ อิทํ ยถาฐาเนปิ โยเชตพฺพํฯ **สา จ เนว ปราชิตา**ติ อิทํ ปน **อฏฺฐกถาย** อนาคตตฺตา จ อนุปสมฺปนฺนาย อุปสมฺปนฺนวิกปฺปาภาวา จ น โยเชตพฺพํฯ อสติ หิ อุปสมฺปนฺนวิกเปฺป ปราชิตวิกปฺปาสงฺคโห ปฏิเสโธ นิรตฺถโกติ สา ปพฺพชฺชูปสมฺปทานํ ภพฺพาเยวาติ ทฏฺฐพฺพาฯ อิเม ปน ปณฺฑกาทโย เอกาทส ปุคฺคลา ‘‘ปณฺฑโก, ภิกฺขเว, อนุปสมฺปโนฺน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ, อุปสมฺปโนฺน นาเสตโพฺพ’’ติ อาทิวจนโต (มหาว. ๑๐๙) อภพฺพาเยว, เนสํ ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ น รุหติ, ตสฺมา น ปพฺพาเชตพฺพาฯ ชานิตฺวา ปพฺพาเชโนฺต, อุปสมฺปาเทโนฺต จ ทุกฺกฏํ อาปชฺชติฯ อชานิตฺวาปิ ปพฺพาชิตา, อุปสมฺปาทิตา จ ชานิตฺวา ลิงฺคนาสนาย นาเสตพฺพาฯ

เอกาทสอภพฺพปุคฺคลกถาวณฺณนาฯ

๒๕๔๐. **นูปสมฺปาทนีโยวา**ติ น อุปสมฺปาเทตโพฺพวฯ **อนุปชฺฌายโก**ติ อสนฺนิหิตอุปชฺฌาโย วา อคฺคหิตอุปชฺฌายคฺคหโณ วาฯ **กโรโต**ติ อนุปชฺฌายกํ อุปสมฺปาทยโตฯ **ทุกฺกฏํ โหตี**ติ อาจริยสฺส จ คณสฺส จ ทุกฺกฏาปตฺติ โหติฯ **น กุปฺปติ สเจ กต**นฺติ สเจ อนุปชฺฌายกสฺส อุปสมฺปทากมฺมํ กตํ ภเวยฺย, ตํ น กุปฺปติ สมเคฺคน สเงฺฆน อกุเปฺปน ฐานารเหน กตตฺตาฯ

๒๕๔๑. **เอเก**ติ อภยคิริวาสิโนฯ **‘‘น คเหตพฺพเมวา’’**ติ **อฏฺฐกถาย** ทฬฺหํ วุตฺตตฺตา วุตฺตํฯ **ตํ** วจนํฯ เอตฺถ จ อุปชฺฌาเย อสนฺนิหิเตปิ อุปชฺฌายคฺคหเณ อกเตปิ กมฺมวาจายํ ปน อุปชฺฌายกิตฺตนํ กตํเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ อญฺญถา ‘‘ปุคฺคลํ น ปรามสตี’’ติ วุตฺตาย กมฺมวิปตฺติยา สมฺภวโต กมฺมํ กุเปฺปยฺยฯ เตเนว ‘‘อุปชฺฌายํ อกิเตฺตตฺวา’’ติ อวตฺวา ‘‘อุปชฺฌํ อคฺคาหาเปตฺวา’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๗) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ ยถา จ อปริปุณฺณปตฺตจีวรสฺส อุปสมฺปทากาเล กมฺมวาจายํ ‘‘ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวร’’นฺติ อสนฺตํ วตฺถุํ กิเตฺตตฺวา กมฺมวาจาย กตายปิ อุปสมฺปทา รุหติ, เอวํ ‘‘อยํ พุทฺธรกฺขิโต อายสฺมโต ธมฺมรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ อสนฺตํ ปุคฺคลํ กิเตฺตตฺวา เกวลํ สนฺตปทนีหาเรน กมฺมวาจาย กตาย อุปสมฺปทา รุหติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ เตเนวาห ‘‘น กุปฺปติ สเจ กต’’นฺติฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, อนุปชฺฌายโก อุปสมฺปาเทตโพฺพ, โย อุปสมฺปาเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๑๗) เอตฺตกเมว วตฺวา ‘‘โส จ ปุคฺคโล อนุปสมฺปโนฺน’’ติ อวุตฺตตฺตา, กมฺมวิปตฺติลกฺขณสฺส จ อสมฺภวโต ‘‘น คเหตพฺพเมวต’’นฺติ วุตฺตํฯ

เสเสสุ สพฺพตฺถปีติ สงฺฆคณปณฺฑกเถยฺยสํวาสกติตฺถิยปกฺกนฺตกติรจฺฉานคตมาตุปิตุอรหนฺตฆาตกภิกฺขุนิทูสกสงฺฆเภทกโลหิตุปฺปาทกอุภโตพฺยญฺชนกสงฺขาเตหิ อุปชฺฌาเยหิ อุปสมฺปาทิเตสุ สเพฺพสุ เตรสสุ วิกเปฺปสุฯ วุตฺตญฺหิ ภควตา ‘‘น, ภิกฺขเว, สเงฺฆน อุปชฺฌาเยน อุปสมฺปาเทตโพฺพ, โย อุปสมฺปาเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติอาทิฯ น เกวลํ เอเตสุเยว เตรสสุ, อถ ‘‘อปตฺตกอจีวรกอจีวรปตฺตกยาจิตกปตฺตยาจิตกจีวรยาจิตกปตฺตจีวรกา’’ติ เอเตสุ ฉสุ วิกเปฺปสุ อยํ นโย โยเชตโพฺพติฯ **เสส**-คฺคหเณน เอเตสมฺปิ สงฺคโหฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ‘‘น, ภิกฺขเว, อปตฺตโก อุปสมฺปาเทตโพฺพ, โย อุปสมฺปาเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติอาทิ (มหาว. ๑๑๘)ฯ **อยํ นโย**ติ ‘‘น กุปฺปติ สเจ กต’’นฺติ วุตฺตนโยฯ

๒๕๔๒. **ปญฺจวีสตี**ติ จตุวีสติ ปาราชิกา, อูนวีสติวโสฺส จาติ ปญฺจวีสติฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘น, ภิกฺขเว, ชานํ อูนวีสติวโสฺส ปุคฺคโล อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ โย อุปสมฺปาเทยฺย, ยถาธโมฺม กาเรตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๙๙)ฯ **โอสาโร**ติ อุปสมฺปทาสงฺขาโต โอสาโรฯ เตเนว **จเมฺมปฺยยกฺขนฺธเก** ‘‘ตเญฺจ สโงฺฆ โอสาเรติ, เอกโจฺจ โสสาริโต’’ติอาทิปาฬสฺส (มหาว. ๓๙๖) **อฎฺฐกถายํ** ‘‘โอสาเรตีติ อุปสมฺปทากมฺมวเสน ปเวเสตี’’ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๓๙๖) วุตฺตํฯ **‘‘นาสนารโห’’**ติ อิมินา ‘‘ปณฺฑโก, ภิกฺขเว, อนุปสมฺปโนฺน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ’’ติอาทิวจนโต (มหาว. ๑๐๙) อุปสมฺปาทิตสฺสาปิ เสตกานิ ทตฺวา คิหิภาวํ ปาเปตพฺพตํ ทีเปติฯ

๒๕๔๓. **หตฺถจฺฉินฺนาทิ พาตฺติํสาติ จเมฺมปฺยยกฺขนฺธเก** –

‘‘หตฺถจฺฉิโนฺน, ภิกฺขเว, อปฺปโตฺต โอสารณํ, ตเญฺจ สโงฺฆ โอสาเรติ, โสสาริโตฯ ปาทจฺฉิโนฺน…เป…. หตฺถปาทจฺฉิโนฺน… กณฺณจฺฉิโนฺน… นาสจฺฉิโนฺน… กณฺณนาสจฺฉิโนฺน… องฺคุลิจฺฉิโนฺน… อฬจฺฉิโนฺน… กณฺฑรจฺฉิโนฺน… ผณหตฺถโก… ขุโชฺช… วามโน… คลคณฺฑี… ลกฺขณาหโต… กสาหโต… ลิขิตโก… สีปทิโก… ปาปโรคี… ปริสทูสโก… กาโณ… กุณี… ขโญฺช… ปกฺขหโต… ฉินฺนิริยาปโถ… ชราทุพฺพโล… อโนฺธ… มูโค… ปธิโร… อนฺธมูโค… อนฺธปธิโร… มูคปธิโร… อนฺธมูคปธิโร, ภิกฺขเว, อปฺปโตฺต โอสารณํ, ตเญฺจ สโงฺฆ โอสาเรติ, โสสาริโต’’ติ (มหาว. ๓๙๖) พาตฺติํสฯ

กุฎฺฐิอาทิ จ เตรสาติ **มหาขนฺธเก** อาคตา –

‘‘กุฎฺฐิํ คณฺฑิํ กิลาสิญฺจ, โสสิญฺจ อปมาริกํ;
ตถา ราชภฎํ โจรํ, ลิขิตํ การเภทกํฯ

‘‘กสาหตํ นรเญฺจว, ปุริสํ ลกฺขณาหตํ;
อิณายิกญฺจ ทาสญฺจ, ปพฺพาเชนฺตสฺส ทุกฺกฎ’’นฺติฯ –

ยถาวุตฺตา เตรสฯ

เอวเมเต ปญฺจจตฺตาลีส วุตฺตาฯ เตสุ กสาหตลกฺขณาหตลิขิตกานํ ติณฺณํ อุภยตฺถ อาคตตฺตา อคฺคหิตคฺคหเณน ทฺวาจตฺตาลีเสว ทฎฺฐพฺพาฯ

‘‘หตฺถจฺฉินฺนาทิพาตฺติํส , กุฎฺฐิอาทิ จ เตรสา’’ติ เย ปุคฺคลา วุตฺตา, **เตสํฯ โอสาโร อปฺปโตฺต**ติ อุปสมฺปทาอนนุรูปาติ อโตฺถฯ **กโต เจ**ติ อกตฺตพฺพภาวมสลฺลกฺขเนฺตหิ ภิกฺขูหิ ยทิ อุปสมฺปทาสงฺขาโต โอสาโร กโต ภเวยฺยฯ **รูหตี**ติ สิชฺฌติ, เต ปุคฺคลา อุปสมฺปนฺนาเยวาติ อธิปฺปาโยฯ อาจริยาทโย ปน อาปตฺติํ อาปชฺชนฺติฯ ยถาห **จเมฺมปฺยยกฺขนฺธกฎฺฐกถายํ** – ‘‘หตฺถจฺฉินฺนาทโย ปน ทฺวตฺติํส สุโอสาริตา, อุปสมฺปาทิตา อุปสมฺปนฺนาว โหนฺติ, น เต ลพฺภา กิญฺจิ วตฺตุํฯ อาจริยุปชฺฌายา, ปน การกสโงฺฆ จ สาติสารา, น โกจิ อาปตฺติโต มุจฺจตี’’ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๓๙๖)ฯ

๒๕๔๔-๕. ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เทฺว ตโย เอกานุสฺสาวเน กาตุํ, ตญฺจ โข เอเกน อุปชฺฌาเยนา’’ติ (มหาว. ๑๒๓) วจนโต สเจ ตโย อาจริยา เอกสีมายํ นิสินฺนา เอกสฺส อุปชฺฌายสฺส นามํ คเหตฺวา ติณฺณํ อุปสมฺปทาเปกฺขานํ วิสุํ วิสุํเยว กมฺมวาจํ เอกกฺขเณ วตฺวา ตโย อุปสมฺปาเทนฺติ, วฎฺฎตีติ ทเสฺสตุมาห **‘‘เอกูปชฺฌายโก โหตี’’**ติอาทิฯ

“ตโย”ติ อิทํ **อฏฺฐุปฺปตฺติยํ** ‘‘สมฺพหุลานํ เถราน’’นฺติ (มหาว. ๑๒๓) อาคตตฺตา วุตฺตํฯ **เอกโต**ติ เอกกฺขเณฯ **อนุสาวน**นฺติ กมฺมวาจํฯ **โอสาเรตฺวา**ติ วตฺวาฯ **กมฺมน**ฺติ อุปสมฺปทากมฺมํฯ **น จ กุปฺปตี**ติ น วิปชฺชติฯ **กปฺปตี**ติ อวิปชฺชนโต เอวํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

๒๕๔๖-๗. ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เทฺว ตโย เอกานุสฺสาวเน กาตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๒๓) วจนโต สเจ เอโก อาจริโย ‘‘พุทฺธรกฺขิโต จ ธมฺมรกฺขิโต จ สงฺฆรกฺขิโต จ อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโข’’ติ อุปสมฺปทาเปกฺขานํ ปเจฺจกํ นามํ คเหตฺวา กมฺมวาจํ วตฺวา เทฺว ตโยปิ อุปสมฺปาเทติ, วฏฺฏตีติ ทเสฺสตุมาห **“เอกูปชฺฌายโก โหตี”**ติอาทิฯ

อุปสมฺปทํ อเปกฺขนฺตีติ **“อุปสมฺปทาเปกฺขา”**ติ อุปสมฺปชฺชนกา วุจฺจนฺติฯ **เตสํ นาม**นฺติ เตสํ อุปสมฺปชฺชนฺตานเญฺจว อุปชฺฌายานญฺจ นามํฯ อนุปุเพฺพน สาเวตฺวาติ โยชนา, ‘‘พุทฺธรกฺขิโต’’ติอาทินา ยถาวุตฺตนเยน กมฺมวาจายํ สกฏฺฐาเน วตฺวา สาเวตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **เตนา**ติ เอเกน อาจริเยนฯ **เอกโต**ติ เทฺว ตโย ชเน เอกโต กตฺวาฯ **อนุสาเวตฺวา**ติ กมฺมวาจํ วตฺวาฯ **กตํ** อุปสมฺปทากมฺมํฯ

๒๕๔๘. **อญฺญมญฺญานุสาเวตฺวา**ติ อญฺญมญฺญสฺส นามํ อนุสาเวตฺวา, คเหตฺวาติ อโตฺถ, อญฺญมญฺญสฺส นามํ คเหตฺวา กมฺมวาจํ วตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๕๔๙. ตํ วิธิํ ทเสฺสตุมาห **“สุมโน”**ติอาทิฯ **สุมโน**ติ อาจริโยฯ **ติสฺสเถรสฺส** อุปชฺฌายสฺสฯ **สิสฺสกํ** สทฺธิวิหาริกํฯ **อนุสาเวตี**ติ กมฺมวาจํ สาเวติฯ **ติโสฺส**ติ ปฐมํ อุปชฺฌายภูตสฺส คหณํฯ **สุมนเถรสฺสา**ติ ปฐมํ อาจริยเตฺถรมาหฯ อิเม เทฺว เอกสีมายํ นิสีทิตฺวา เอกกฺขเณ อญฺญมญฺญสฺส สทฺธิวิหาริกานํ กมฺมวาจํ วทนฺตา อตฺตโน อตฺตโน สทฺธิวิหาริกํ ปฏิจฺจ อุปชฺฌายาปิ โหนฺติ, อเนฺตวาสิเก ปฏิจฺจ อาจริยาปิ โหนฺติ, อญฺญมญฺญสฺส คณปูรกา จ โหนฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห –

> ‘‘สเจ ปน นานาจริยา นานาอุปชฺฌายา โหนฺติ, ติสฺสเตฺถโร สุมนเตฺถรสฺส สทฺธิวิหาริกํ, สุมนเตฺถโร ติสฺสเตฺถรสฺส สทฺธิวิหาริกํ อนุสฺสาเวติ , อญฺญมญฺญญฺจ คณปูรกา โหนฺติ, วฏฺฏตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๒๓)ฯ

๒๕๕๐. **อิธา**ติ อิมสฺมิํ อุปสมฺปทาธิกาเรฯ **ปฏิกฺขิตฺตา**ติ ‘‘น เตฺวว นานุปชฺฌาเยนา’’ติ (มหาว. ๑๒๓) ปฏิสิทฺธาฯ โลกิเยหิ อาทิจฺจปุโตฺต มนูติ โย ปฐมกปฺปิโก มนุสฺสานํ อาทิราชา วุจฺจติ, ตสฺส วํเส ชาตตฺตา อาทิโจฺจ พนฺธุ เอตสฺสาติ **อาทิจฺจพนฺธุ,** ภควา, เตนฯ

มหาขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

อุโปสถกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๕๕๑-๒. ยา เอกาทสหิ สีมาวิปตฺตีหิ วชฺชิตา ติสมฺปตฺติสํยุตา นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ ฆเฏฺตฺวา สมฺมตา, สา อยํ พทฺธสีมา นาม สิยาติ โยชนาฯ ตตฺถ อติขุทฺทกา, อติมหตี, ขณฺฑนิมิตฺตา, ฉายานิมิตฺตา, อนิมิตฺตา, พหิสีเม ฐิตสมฺมตา, นทิยา สมฺมตา, สมุเทฺท สมฺมตา, ชาตสฺสเร สมฺมตา, สีมาย สีมํ สมฺภินฺทเนฺตน สมฺมตา, สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถรเนฺตน สมฺมตาติ ‘‘อิเมหิ เอกาทสหิ อากาเรหิ สีมโต กมฺมานิ วิปชฺชนฺตี’’ติ (ปริ. ๔๘๖) วจนโต อิมา เอกาทส **วิปตฺติสีมาโย** นาม, วิปนฺนสีมาติ วุตฺตํ โหติฯ

ตตฺถ **อติขุทฺทกา** นาม ยตฺถ เอกวีสติ ภิกฺขู นิสีทิตุํ น สโกฺกนฺติฯ **อติมหตี** นาม ยา อนฺตมโส เกสคฺคมเตฺตนาปิ ติโยชนํ อติกฺกมิตฺวา สมฺมตาฯ **ขณฺฑนิมิตฺตา** นาม อฆฎิตนิมิตฺตา วุจฺจติฯ ปุรตฺถิมาย ทิสาย นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวา อนุกฺกเมเนว ทกฺขิณาย, ปจฺฉิมาย, อุตฺตราย ทิสาย กิเตฺตตฺวา ปุน ปุรตฺถิมาย ทิสาย ปุพฺพกิตฺติตํ ปฎิกิเตฺตตฺวา ฐเปตุํ วฎฺฎติ, เอวํ อขณฺฑนิมิตฺตา โหติฯ สเจ ปน อนุกฺกเมน อาหริตฺวา อุตฺตราย ทิสาย นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวา ตเตฺถว ฐเปติ, ขณฺฑนิมิตฺตา นาม โหติฯ อปราปิ **ขณฺฑนิมิตฺตา** นาม ยา อนิมิตฺตุปคํ ตจสารรุกฺขํ วา ขาณุกํ วา ปํสุปุญฺชวาลิกาปุญฺชานํ วา อญฺญตรํ อนฺตรา เอกํ นิมิตฺตํ กตฺวา สมฺมตาฯ **ฉายานิมิตฺตา** นาม ปพฺพตจฺฉายาทีนํ ยํ กิญฺจิ ฉายํ นิมิตฺตํ กตฺวา สมฺมตาฯ **อนิมิตฺตา** นาม สเพฺพน สพฺพํ นิมิตฺตานิ อกิเตฺตตฺวา สมฺมตาฯ **พหิสีเม ฐิตสมฺมตา** นาม นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา นิมิตฺตานํ พหิ ฐิเตน สมฺมตาฯ

นทิยา สมุเทฺท ชาตสฺสเร สมฺมตา นาม เอเตสุ นทิอาทีสุ สมฺมตาฯ สา หิ เอวํ สมฺมตาปิ ‘‘สพฺพา, ภิกฺขเว, นที อสีมา, สโพฺพ สมุโทฺท อสีโม, สโพฺพ ชาตสฺสโร อสีโม’’ติ (มหาว. ๑๔๘) วจนโต อสมฺมตาว โหติฯ **สีมาย สีมํ สมฺภินฺทเนฺตน สมฺมตา** นาม อตฺตโน สีมาย ปเรสํ สีมํ สมฺภินฺทเนฺตน สมฺมตาฯ สเจ หิ โปราณกสฺส วิหารสฺส ปุรตฺถิมาย ทิสาย อโมฺพ เจว ชมฺพู จาติ เทฺว รุกฺขา อญฺญมญฺญํ สํสฎฺฐวิฎปา โหนฺติ, เตสุ อมฺพสฺส ปจฺฉิมทิสาภาเค ชมฺพู, วิหารสีมา จ ชมฺพุํ อโนฺต กตฺวา อมฺพํ กิเตฺตตฺวา พทฺธา โหติ, อถ ปจฺฉา ตสฺส วิหารสฺส ปุรตฺถิมาย ทิสาย วิหาเร กเต สีมํ พนฺธนฺตา ภิกฺขู ตํ อมฺพํ อโนฺต กตฺวา ชมฺพุํ กิเตฺตตฺวา พนฺธนฺติ, สีมาย สีมํ สมฺภินฺนา โหติฯ **สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถรเนฺตน สมฺมตา** นาม อตฺตโน สีมาย ปเรสํ สีมํ อโชฺฌตฺถรเนฺตน สมฺมตาฯ สเจ หิ ปเรสํ พทฺธสีมํ สกลํ วา ตสฺสา ปเทสํ วา อโนฺต กตฺวา อตฺตโน สีมํ สมฺมนฺนนฺติ, สีมาย สีมา อโชฺฌตฺถริตา นาม โหตีติฯ อิติ อิมาหิ เอกาทสหิ วิปตฺติสีมาหิ วชฺชิตาติ อโตฺถฯ

ติสมฺปตฺติสํยุตาติ นิมิตฺตสมฺปตฺติ, ปริสาสมฺปตฺติ, กมฺมวาจาสมฺปตฺตีติ อิมาหิ ตีหิ สมฺปตฺตีหิ สมนฺนาคตาฯ ตตฺถ **นิมิตฺตสมฺปตฺติยุตฺตา** นาม ‘‘ปพฺพตนิมิตฺตํ, ปาสาณนิมิตฺตํ, วนนิมิตฺตํ, รุกฺขนิมิตฺตํ, มคฺคนิมิตฺตํ, วมฺมิกนิมิตฺตํ, นทินิมิตฺตํ, อุทกนิมิตฺต’’นฺติ (มหาว. ๑๓๘) เอวํ วุเตฺตสุ อฎฺฐสุ นิมิเตฺตสุ ตสฺมิํ ตสฺมิํ ทิสาภาเค ยถาลทฺธานิ นิมิตฺตุปคานิ นิมิตฺตานิ ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กิํ นิมิตฺตํ? ปพฺพโต, ภเนฺต, เอโส ปพฺพโต นิมิตฺต’’นฺติอาทินา นเยน สมฺมา กิเตฺตตฺวา สมฺมตาฯ

ปริสาสมฺปตฺติยุตฺตา นาม สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน จตูหิ ภิกฺขูหิ สนฺนิปติตฺวา ยาวติกา ตสฺมิํ คามเขเตฺต พทฺธสีมํ วา นทิสมุทฺทชาตสฺสเร วา อโนกฺกมิตฺวา ฐิตา ภิกฺขู, เต สเพฺพ หตฺถปาเส วา กตฺวา, ฉนฺทํ วา อาหริตฺวา สมฺมตาฯ

กมฺมวาจาสมฺปตฺติยุตฺตา นาม ‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต สงฺโฆ, ยาวตา สมนฺตา นิมิตฺตา กิตฺติตา’’ติอาทินา (มหาว. ๑๓๙) นเยน วุตฺตาย ปริสุทฺธาย ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย สมฺมตาฯ เอวํ เอกาทส วิปตฺติสีมาโย อติกฺกมิตฺวา ติวิธสมฺปตฺติยุตฺตา นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ ฆเฏตฺวา สมฺมตา สีมา พทฺธสีมาติ เวทิตพฺพาฯ

๒๕๕๓-๔. ขณฺฑสมานสํวาสอวิปฺปวาสา อาทโย อาทิภูตา, อาทิมฺหิ วา ยาสํ สีมานํ ตา **ขณฺฑสมานสํวาสาวิปฺปวาสาที,** ตาสํ, ตาหิ วา ปเภโท ขณฺฑสมานสํวาสาทิเภโท, ตโต **ขณฺฑสมานสํวาสาทิเภทโต,** ขณฺฑสีมา, สมานสํวาสสีมา, อวิปฺปวาสสีมาติ อิมาสํ สีมานํ เอตาหิ วา กรณภูตาหิ, เหตุภูตาหิ วา ชาเตน วิภาเคนาติ วุตฺตํ โหติฯ สมานสํวาสาวิปฺปวาสานมนฺตเร ขณฺฑา ปริจฺฉินฺนา ตาหิ อสงฺกรา สีมา **ขณฺฑสีมา** นามฯ สมานสํวาเสหิ ภิกฺขูหิ เอกโต อุโปสถาทิโก สํวาโส เอตฺถ กรียตีติ **สมานสํวาสา** นามฯ **อวิปฺปวาสาย** ลกฺขณํ ‘‘พนฺธิตฺวา’’ติอาทินา วกฺขติฯ **อิติ พทฺธา ติธา วุตฺตา**ติ เอวํ พทฺธสีมา ติปฺปเภทา วุตฺตาฯ

อุทกุกฺเขปาติ เหตุมฺหิ นิสฺสกฺกวจนํฯ สตฺตนฺนํ อพฺภนฺตรานํ สมาหารา **สตฺตพฺภนฺตรา,** ตโตปิ จฯ อพทฺธาปิ ติวิธาติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ ตาสุ ตีสุ อพทฺธสีมาสุฯ **คามปริเจฺฉโท**ติ สพฺพทิสาสุ สีมํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘อิมสฺส ปเทสสฺส เอตฺตโก กโร’’ติ เอวํ กเรน นิยมิโต คามปฺปเทโสฯ ยถาห – ‘‘ยตฺตเก ปเทเส ตสฺส คามสฺส โภชกา พลิํ หรนฺติ , โส ปเทโส อโปฺป วา โหตุ มหนฺโต วา, ‘คามสีมา’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ ยมฺปิ เอกสฺมิํเยว คามเกฺขเตฺต เอกํ ปเทสํ ‘อยํ วิสุํ คาโม โหตู’ติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ราชา กสฺสจิ เทติ, โสปิ วิสุํคามสีมา โหติเยวา’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๗)ฯ

‘‘คามปริเจฺฉโท’’ติ อิมินา จ นครปริเจฺฉโท จ สงฺคหิโตฯ ยถาห – ‘‘คามคฺคหเณน เจตฺถ นครมฺปิ คหิตเมว โหตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๗)ฯ นิคมสีมาย วิสุํเยว วุตฺตตฺตา ตสฺสา อิธ สงฺคโห น วตฺตโพฺพฯ วุตฺตญฺหิ **ปาฬิยํ** ‘‘ยํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรติฯ ยา ตสฺส วา คามสฺส คามสีมา, นิคมสฺส วา นิคมสีมา, อยํ ตตฺถ สมานสํวาสา เอกุโปสถา’’ติ (มหาว. ๑๔๗)ฯ อิมิสฺสา วิสุํเยว ลกฺขณสฺส วุตฺตตฺตา คามสีมาลกฺขเณเนว อุปลกฺขิตาฯ

๒๕๕๕. **‘‘ชาตสฺสเร’’**ติอาทีสุ ชาตสฺสราทีนํ ลกฺขณํ เอวํ เวทิตพฺพํ – โย ปน เกนจิ ขณิตฺวา อกโต สยํชาโต โสโพฺภ สมนฺตโต อาคเตน อุทเกน ปูริโต ติฏฺฐติ, ยตฺถ นทิยํ วกฺขมานปฺปกาเร วสฺสกาเล อุทกํ สนฺติฏฺฐติ, อยํ **ชาตสฺสโร** นามฯ โยปิ นทิํ วา สมุทฺทํ วา ภินฺทิตฺวา นิกฺขนฺตอุทเกน ขณิโต โสโพฺภ เอตํ ลกฺขณํ ปาปุณาติ, อยมฺปิ **ชาตสฺสโร**เยวฯ **สมุโทฺท** ปากโฏเยวฯ

ยสฺสา ธมฺมิกานํ ราชูนํ กาเล อนฺวฑฺฒมาสํ อนุทสาหํ อนุปญฺจาหํ อนติกฺกมิตฺวา เทเว วสฺสเนฺต วลาหเกสุ วิคตมเตฺตสุ โสตํ ปจฺฉิชฺชติ, อยํ นทิสงฺขฺยํ น คจฺฉติฯ ยสฺสา ปน อีทิเส สุวุฏฺฐิกาเล วสฺสานสฺส จตุมาเส โสตํ น ปจฺฉิชฺชติ, ยตฺถ ติเตฺถน วา อติเตฺถน วา **สิกฺขากรณีเย** อาคตลกฺขเณน ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา อนฺตรวาสกํ อนุกฺขิปิตฺวา อุตฺตรนฺติยา ภิกฺขุนิยา เอกทฺวงฺคุลมตฺตมฺปิ อนฺตรวาสโก เตมิยติ, อยํ สมุทฺทํ วา ปวิสตุ ตฬากํ วา, ปภวโต ปฏฺฐาย **นที** นามฯ

สมนฺตโตติ สมนฺตาฯ **มชฺฌิมสฺสา**ติ ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺสฯ **อุทกุกฺเขโป**ติ วกฺขมาเนน นเยน ถามปฺปมาเณน ขิตฺตสฺส อุทกสฺส วา วาลุกาย วา ปติตฏฺฐาเนน ปริจฺฉิโนฺน อโนฺตปเทโสฯ ยถา อกฺขธุตฺตา ทารุคุฬํ ขิปนฺติ, เอวํ อุทกํ วา วาลุกํ วา หเตฺถน คเหตฺวา ถาม

มชฺฌิเมน ปุริเสน สพฺพถาเมน ขิปิตพฺพํ, ตตฺถ ยตฺถ เอวํ ขิตฺตํ อุทกํ วา วาลุกา วา ปตติ, อยํ **อุทกุเกฺขโป** นามาติฯ **อุทกุเกฺขปสญฺญิโต**ติ ‘‘อุทกุเกฺขโป’’ติ สลฺลกฺขิโตฯ

๒๕๕๖. **อคามเก อรเญฺญ**ติ วิญฺฌาฎวิสทิเส คามรหิเต มหาอรเญฺญฯ **สมนฺตโต สเตฺตวพฺภนฺตรา**ติ อตฺตโน ฐิตฎฺฐานโต ปริกฺขิปิตฺวา สเตฺตว อพฺภนฺตรา ยสฺสา สีมาย ปริเจฺฉโท, อยํ สตฺตพฺภนฺตรนามิกา สีมา นามฯ

๒๕๕๗. **คุฬุเกฺขปนเยนา**ติ อกฺขธุตฺตกานํ ทารุคุฬุกฺขิปนากาเรนฯ **อุทกุเกฺขปกา**ติ อุทกุเกฺขปสทิสวเสนฯ

๒๕๕๘. อิมาสํ ทฺวินฺนํ สีมานํ วฑฺฒนกฺกมํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อพฺภนฺตรูทกุเกฺขปา, ฐิโตกาสา ปรํ สิยุ’’**นฺติฯ **ฐิโตกาสา ปร**นฺติ ปริสาย ฐิตฎฺฐานโต ปรํ, ปริสปริยนฺตโต ปฎฺฐาย สตฺตพฺภนฺตรา จ มินิตพฺพา, อุทกุเกฺขโป จ กาตโพฺพติ อโตฺถฯ

๒๕๕๙-๖๐. **อโนฺตปริเจฺฉเท**ติ อุทกุเกฺขเปน วา สตฺตพฺภนฺตเรหิ วา ปริจฺฉิโนฺนกาสสฺส อโนฺตฯ หตฺถปาสํ วิหาย ฐิโต วา ปรํ ตตฺตกํ ปริเจฺฉทํ อนติกฺกมฺม ฐิโต วาติ โยชนา, สีมนฺตริกตฺถาย ฐเปตพฺพํ เอกํ อุทกุเกฺขปํ วา สตฺตพฺภนฺตรํ เอว วา อนติกฺกมฺม ฐิโตติ อโตฺถฯ

กมฺมํ วิโกเปตีติ อโนฺต ฐิโต กมฺมสฺส วคฺคภาวกรณโต, พหิ ตตฺตกํ ปเทสํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโต อญฺญสฺส สงฺฆสฺส คณปูรณภาวํ คจฺฉโนฺต สีมาย สงฺกรภาวกรเณน กมฺมํ วิโกเปติฯ อิติ ยสฺมา อฎฺฐกถานโย, **ตสฺมา โส** อโนฺตสีมาย หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิโต หตฺถปาเส วา กาตโพฺพ, สีมนฺตริกตฺถาย ปริจฺฉิโนฺนกาสโต **พหิ วา** กาตโพฺพฯ ตตฺตกํ ปริเจฺฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโต ยถาฐิโตว สเจ อญฺญสฺส กมฺมสฺส คณปูรโก น โหติ, กมฺมํ น โกเปตีติ คเหตพฺพํฯ

๒๕๖๑-๒. **สณฺฐาน**นฺติ ติโกฎิสณฺฐานํฯ **นิมิตฺต**นฺติ ปพฺพตาทินิมิตฺตํฯ **ทิสกิตฺตน**นฺติ ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺต’’นฺติอาทินา ทิสากิตฺตนํฯ **ปมาณ**นฺติ ติโยชนปรมํ ปมาณํ ฯ **โสเธตฺวา**ติ ยสฺมึ คามเกฺขเตฺต สีมํ พนฺธติ, ตตฺถ วสเนฺต อุปสมฺปนฺนภิกฺขู พทฺธสีมวิหาเร วสเนฺต สีมาย พหิ คนฺตุํ อทตฺวา, อพทฺธสีมวิหาเร วสเนฺต หตฺถปาสํ อุปเนตพฺพ หตฺถปาสํ เนตฺวา อวเสเส พหิสีมาย กตฺวา สพฺพมเคฺคสุ อารกฺขํ วิทหิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **สีม**นฺติ ขณฺฑสีมํฯ

กีทิสนฺติ อาห **‘‘ติโกณ’’**นฺติอาทิฯ **ปณวูปม**นฺติ ปณวสณฺฐานํ มเชฺฌ สํขิตฺตํ อุภยโกฎิยา วิตฺถตํฯ ‘‘วิตานาการํ ธนุกาการ’’นฺติ **อาการ**-สโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ **ธนุกาการ**นฺติ อาโรปิตธนุสณฺฐานํ, ‘‘มุทิงฺคูปมํ สกฎูปม’’นฺติ **อุปมา**-สโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ **มุทิงฺคูปม**นฺติ มเชฺฌ วิตฺถตํ อุภยโกฎิยา ตนุกํ ตุริยวิเสสํ มุทิงฺคนฺติ วทนฺติ, ตาทิสนฺติ อโตฺถฯ สีมํ พเนฺธยฺยาติ โยชนาฯ

๒๕๖๓. ปพฺพตาทินิมิตฺตุปคนิมิตฺตานิ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปพฺพต’’**นฺติอาทิฯ อิติ อฎฺฐ นิมิตฺตานิ ทีปเยติ โยชนาฯ ตเตฺรวํ สเงฺขปโต นิมิตฺตุปคตา เวทิตพฺพา – สุทฺธปํสุสุทฺธปาสาณอุภยมิสฺสกวเสน (กงฺขา. อฎฺฐ. นิทานวณฺณนา; มหาว. อฎฺฐ. ๑๓๘) ติวิโธปิ หิ **ปพฺพโต** หตฺถิปฺปมาณโต ปฎฺฐาย อุทฺธํ นิมิตฺตุปโค, ตโต โอมกตโร น วฎฺฎติฯ อโนฺตสาเรหิ วา อโนฺตสารมิสฺสเกหิ วา รุเกฺขหิ จตุปญฺจรุกฺขมตฺตมฺปิ **วนํ** นิมิตฺตุปคํ, ตโต อูนตรํ น วฎฺฎติฯ **ปาสาณนิ**

มิเตฺต อยคุฬมฺปิ ปาสาณสงฺขฺยเมว คจฺฉติ, ตสฺมา โย โกจิ ปาสาโณ อุกฺกํเสน หตฺถิปฺปมาณ โต โอมกตรํ อาทึ กตฺวา เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน ทฺวตฺตึสปลคุฬปิณฺฑปริมาโณ นิมิตฺตุปโค, น ตโต ขุทฺทกตโรฯ ปิฏฺฐิปาสาโณ ปน อติมหนฺโตปิ วฏฺฏติฯ **รุโกฺข** ชีวนฺโตเยว อนฺโตสาโร ภูมิยํ ปติฏฺฐิโต อนฺตมโส อุเพฺพธโต อฏฺฐงฺคุโล ปริณาหโต สูจิทณฺฑปฺปมาโณปิ นิมิตฺตุปโค, น ตโต โอรํ วฏฺฏติฯ **มโคฺค** ชงฺฆมโคฺค วา โหตุ สกฏมโคฺค วา, โย วินิวิชฺฌิตฺวา เทฺว ตีณิ คามเกฺขตฺตานิ คจฺฉติ, ตาทิโส ชงฺฆสกฏสเตฺถหิ วฬญฺชิยมาโนเยว นิมิตฺตุปโค, อวฬโญฺช น วฏฺฏติฯ เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน ตํทิวสํ ชาโต อฏฺฐงฺคุลุเพฺพโธ โควิสาณมโตฺตปิ **วมฺมิโก** นิมิตฺตุปโค, ตโต โอรํ น วฏฺฏติฯ **อุทกํ** ยํ อสนฺทมานํ อาวาฏโปกฺขรณิตฬากชาตสฺสรโลณิสมุทฺทาทีสุ ฐิตํ, ตํ อาทึ กตฺวา อนฺตมโส ตงฺขณํเยว ปถวิยํ ขเต อาวาเฏ ฆเฏหิ อาหริตฺวา ปูริตมฺปิ ยาว กมฺมวาจาปริโยสานา สณฺฐหนกํ นิมิตฺตุปคํ, อิตรํ สนฺทมานกํ, วุตฺตปริเจฺฉทกาลํ อติฏฺฐนฺตํ, ภาชนคตํ วา น วฏฺฏติฯ ยา อพทฺธสีมาลกฺขเณ **นที** วุตฺตา, สา นิมิตฺตุปคา, อญฺญา น วฏฺฏตีติฯ

๒๕๖๔. **เตสู**ติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **ตีณี**ติ นิทฺธาริตพฺพทสฺสนํ, อิมินา เอกํ วา เทฺว วา นิมิตฺตานิ น วฏฺฏนฺตีติ ทเสฺสติฯ ยถาห – ‘‘สา เอวํ สมฺมนฺนิตฺวา พชฺฌมานา เอเกน, ทฺวีหิ วา นิมิเตฺตหิ อพทฺธา โหตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘)ฯ **สเตนาปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท สมฺภาวนายํ ทฏฺฐโพฺพ, เตน วีสติยา, ตึสาย วา นิมิเตฺตหิ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทีเปติฯ

๒๕๖๕. ติโยชนํ ปรํ อุกฺกโฏฺฐ ปริเจฺฉโท เอติสฺสาติ **ติโยชนปรา**ฯ ‘‘วีสตี’’ติอาทีนํ สงฺขฺยาเน, สเงฺขฺยเยฺย จ วตฺตนโต อิธ สงฺขฺยาเน วตฺตมานํ **วีสติ**-สทฺทํ คเหตฺวา **เอกวีสติ ภิกฺขูน**นฺติ ภินฺนาธิกรณนิเทฺทโส กโตติ ทฏฺฐพฺพํฯ ‘‘เอกวีสติ’’นฺติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน นิคฺคหีตโลโป, วีสติวคฺคกรณียปรมตฺตา สงฺฆกมฺมสฺส กมฺมารเหน สทฺธึ ภิกฺขูนํ เอกวีสตึ คณฺหนฺตีติ อโตฺถ, อิทญฺจ นิสินฺนานํ วเสน วุตฺตํฯ เหฏฺฐิมนฺตโต หิ ยตฺถ เอกวีสติ ภิกฺขู นิสีทิตุํ สโกฺกนฺติ, ตตฺตเก ปเทเส สีมํ พนฺธิตุํ วฏฺฏตีติฯ

๒๕๖๖. ยา อุกฺกฏฺฐายปิ ยา จ เหฏฺฐิมายปิ เกสคฺคมตฺตโตปิ อธิกา วา อูนา วา, **เอตา เทฺวปิ** สีมาโย ‘‘อสีมา’’ติ อาทิจฺจพนฺธุนา วุตฺตาติ โยชนาฯ

๒๕๖๗. **สมนฺตโต สพฺพเมว นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวา**ติ ปุพฺพทิสานุทิสาทีสุ ปริโต สพฺพทิสาสุ ยถาลทฺธํ นิมิโตฺตปคํ สพฺพนิมิตฺตํ ‘‘วินยธเรน ปุจฺฉิตพฺพํ ‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺต’นฺติ? ‘ปพฺพโต, ภเนฺต’ติฯ ปุน วินยธเรน ‘เอโส ปพฺพโต นิมิตฺต’’นฺติอาทินา (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตนเยน นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ ฆเฏตฺวา กิเตฺตตฺวาฯ ญตฺติ ทุติยา ยสฺสาติ วิคฺคโห, ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, ยาวตา สมนฺตา นิมิตฺตา กิตฺติตา’’ติอาทินา (มหาว. ๑๓๙) **ปทภาชเน** วุเตฺตน ญตฺติทุติเยน กเมฺมนาติ อโตฺถฯ **อรหติ** ปโหติ วินยธโรติ อธิปฺปาโยฯ

๒๕๖๘. **พนฺธิตฺวา**ติ ยถาวุตฺตลกฺขณนเยน สมานสํวาสสีมํ ปฐมํ พนฺธิตฺวาฯ **อนนฺตร**นฺติ กิจฺจนฺตเรน พฺยวหิตํ อกตฺวา, กาลเกฺขปํ อกตฺวาติ วุตฺตํ โหติ, สีมํ สมูหนิตุกามานํ ปจฺจตฺถิกานํ โอกาสํ อทตฺวาติ อธิปฺปาโยฯ **ปจฺฉา**ติ สมานสํวาสสมฺมุติโต ปจฺฉาฯ จีวราวิปฺปวาสกํ สมฺมนฺนิตฺวาน ยา พทฺธา, สา ‘‘อวิปฺปวาสา’’ติ วุจฺจตีติ โยชนาฯ

ตตฺถ **จีวราวิปฺปวาสกํ สมฺมนฺนิตฺวาน ยา พทฺธา**ติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, ยา สา สเงฺฆน สีมา สมฺมตา สมานสํวาสา เอกุโปสถา…เป.… ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจ,

ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติ (มหาว. ๑๔๔) วุตฺตนเยน จีวเรน อวิปฺปวาสํ สมฺมนฺนิตฺวา ยา พทฺธาฯ **สา อวิปฺปวาสาติ วุจฺจตี**ติ ตตฺถ วสนฺตานํ ภิกฺขูนํ จีวเรน วิปฺปวาสนิมิตฺตาปตฺติยา อภาวโต ตถา วุจฺจติ, ‘‘อวิปฺปวาสสีมา’’ติ วุจฺจตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๕๖๙. ‘‘ยา กาจิ นทิลกฺขณปฺปตฺตา นที นิมิตฺตานิ กิตฺเตตฺวา ‘เอตํ พทฺธสีมํ กโรมา’ติ กตาปิ อสีมาว โหตี’’ติอาทิกํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๗) **อฏฺฐกถา**นยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘นที…เป.… น โวตฺถรตี’’**ติ, น ปตฺถรติ สีมาภาเวน พฺยาปินี น โหตีติ อโตฺถฯ **เตเนวา**ติ เยน น โวตฺถรติ, เตเนว การเณนฯ **อพฺรวี**ติ ‘‘สพฺพา, ภิกฺขเว, นที อสีมา, สโพฺพ สมุโทฺท อสีโม, สโพฺพ ชาตสฺสโร อสีโม’’ติ (มหาว. ๑๔๗) อโวจฯ

สีมากถาวณฺณนาฯ

๒๕๗๐. อฏฺฐมิยาปิ อุโปสถโวหารตฺตา ทินวเสน อุโปสถานํ อติเรกเตฺตปิ อิธ อธิเปฺปตเยว อุโปสเถ คเหตฺวา อาห **‘‘นเววา’’**ติฯ

๒๕๗๑-๓. เต สรูปโต ทเสฺสตุมาห **‘‘จาตุทฺทโส…เป.… กเมฺมนุโปสถา’’**ติฯ จตุทฺทสนฺนํ ปูรโณ **จาตุทฺทโส**ฯ ปนฺนรสนฺนํ ปูรโณ **ปนฺนรโส**ฯ ยทา ปน **โกสมฺพกฺขนฺธเก** (มหาว. ๔๕๑ อาทโย) อาคตนเยน ภิเนฺน สเงฺฆ โอสาริเต ตสฺมิํ ภิกฺขุสฺมิํ สโงฺฆ ตสฺส วตฺถุสฺส วูปสมาย สงฺฆสามคฺคิํ กโรติ, ตทา ‘‘ตาวเทว อุโปสโถ กาตโพฺพ, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๔๗๕) วจนโต ฐเปตฺวา จาตุทฺทสปนฺนรเส อโญฺญปิ โย โกจิ ทิวโส **สามคฺคี อุโปสโถ**ติฯ เอตฺถ อิติ-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐฯ จาตุทฺทโส, ปนฺนรโส, สามคฺคี จ อุโปสโถติ เอเต ตโยปิ อุโปสถา **ทิวเสเนว นิทฺทิฏฺฐา** ทิวเสเนว วุตฺตาติ โยชนาฯ

สเงฺฆอุโปสโถติ สเงฺฆน กาตพฺพอุโปสโถฯ **คเณปุคฺคลุโปสโถ**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ สาธฺยสาธนลกฺขณสฺส สมฺพนฺธสฺส ลพฺภมานตฺตา ‘‘สเงฺฆ’’ติอาทีสุ สามิวจนปฺปสเงฺค ภุมฺมนิเทฺทโสฯ อุโปสโถ สาโธฺย กมฺมภาวโต, สงฺฆคณปุคฺคลา สาธนํ การกภาวโตฯ

สุตฺตสฺส อุเทฺทโส **สุตฺตุเทฺทโส,** สุตฺตุเทฺทโสติ อภิธานํ นามํ ยสฺส โส **สุตฺตุเทฺทสาภิธาโนฯ กเมฺมนา**ติ กิจฺจวเสนฯ

๒๕๗๔. ‘‘อธิฏฺฐาน’’นฺติ วาจฺจลิงฺคมเปกฺขิตฺวา **‘‘นิทฺทิฏฺฐ’’**นฺติ นปุํสกนิเทฺทโสฯ วาจฺจลิงฺคา หิ ตพฺพาทโยติ ปาติโมโกฺข นิทฺทิโฏฺฐ, ปาริสุทฺธิ นิทฺทิฏฺฐาติ ปุมิตฺถิลิเงฺคน โยเชตพฺพาฯ

๒๕๗๕. **วุตฺตา**ติ ‘‘ปญฺจิเม, ภิกฺขเว, ปาติโมกฺขุเทฺทสา, นิทานํ อุทฺทิสิตฺวา อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพํ, อยํ ปฐโม ปาติโมกฺขุเทฺทโส’’ติอาทินา (มหาว. ๑๕๐) เทสิตา, สยญฺจ เตสญฺจ อุเทฺทเส สเงฺขปโต ทเสฺสตุมาห **‘‘นิทาน’’**นฺติอาทิฯ **สาเวตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ‘‘สุเตนา’’ติ เสโสฯ **เสสก**นฺติ อนุทฺทิฏฺฐฏฺฐานํ –

> ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ…เป.… อาวิกตา หิสฺส ผาสุ โหตีติ อิมํ นิทานํ อุทฺทิสิตฺวา ‘อุทฺทิฏฺฐํ โข อายสฺมโนฺต นิทานํ, ตตฺถายสฺมเนฺต ปุจฺฉามิ กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธา, ทุติยมฺปิ ปุจฺฉามิ…เป.… เอวเมตํ ธารยามี’ติ วตฺวา ‘อุทฺทิฏฺฐํ โข อายสฺมโนฺต นิทานํฯ สุตา โข ปนายสฺมเนฺตหิ จตฺตาโร ปาราชิกา ธมฺมา…เป.… อวิวทมาเนหิ สิกฺขิตพฺพ’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๕๐) –

อฎฺฐกถาย วุตฺตนเยน อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพํฯ

๒๕๗๖. **เสเสสุปี**ติ อุทฺทิฎฺฐาเปกฺขาย เสเสสุ ปาราชิกุเทฺทสาทีสุปิฯ **“อยเมว นโย เญยฺโย”**ติ สามเญฺญน วุเตฺตปิ ‘‘วิตฺถาเรเนว ปญฺจโม’’ติ วจนโต วิตฺถารุเทฺทเส ‘‘สาเวตพฺพํ ตุ เสสก’’นฺติ อยํ นโย น ลพฺภติฯ ‘‘สาเวตพฺพํ ตุ เสสก’’นฺติ วจนโต ปาราชิกุเทฺทสาทีสุ ยสฺมิํ วิปฺปกเต อนฺตราโย อุปฺปชฺชติ, เตน สทฺธิํ อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพํฯ นิทานุเทฺทเส ปน อนุทฺทิเฎฺฐ สุเตน สาเวตพฺพํ นาม นตฺถิฯ ภิกฺขุนิปาติโมเกฺข อนิยตุเทฺทสสฺส ปริหีนตฺตา **“ภิกฺขุนีนญฺจ จตฺตาโร”**ติ วุตฺตํฯ **อุเทฺทสา นวิเม ปนา**ติ ภิกฺขูนํ ปญฺจ, ภิกฺขุนีนํ จตฺตาโรติ อุภโตปาติโมเกฺข อิเม นว อุเทฺทสา วุตฺตาติ อโตฺถฯ

๒๕๗๗. **อุโปสเถ**ติ สงฺฆุโปสเถฯ **อนฺตราย**นฺติ ราชนฺตรายาทิกํ ทสวิธํ อนฺตรายํฯ ยถาห – ‘‘ราชนฺตราโย โจรนฺตราโย อคฺยนฺตราโย อุทกนฺตราโย มนุสฺสนฺตราโย อมนุสฺสนฺตราโย วาฬนฺตราโย สรีสปนฺตราโย ชีวิตนฺตราโย พฺรหฺมจริยนฺตราโย’’ติ (มหาว. ๑๕๐)ฯ

ตตฺถ สเจ ภิกฺขูสุ ‘‘อุโปสถํ กริสฺสามา’’ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๕๐) นิสิเนฺนสุ ราชา อาคจฺฉติ, อยํ **ราชนฺตราโย**ฯ โจรา อาคจฺฉนฺติ , อยํ **โจรนฺตราโย**ฯ ทวทาโห อาคจฺฉติ วา, อาวาเส วา อคฺคิ อุฎฺฐหติ, อยํ **อคฺยนฺตราโย**ฯ เมโฆ วา อุเฎฺฐติ, โอโฆ วา อาคจฺฉติ, อยํ **อุทกนฺตราโย**ฯ พหู มนุสฺสา อาคจฺฉนฺติ, อยํ **มนุสฺสนฺตราโย**ฯ ภิกฺขุํ ยโกฺข คณฺหาติ, อยํ **อมนุสฺสนฺตราโย**ฯ พฺยคฺฆาทโย จณฺฑมิคา อาคจฺฉนฺติ, อยํ **วาฬนฺตราโย**ฯ ภิกฺขุํ สปฺปาทโย ฑํสนฺติ, อยํ **สรีสปนฺตราโย**ฯ ภิกฺขุ คิลาโน วา โหติ, กาลํ วา กโรติ, เวริโน วา ตํ มาเรตุํ คณฺหนฺติ, อยํ **ชีวิตนฺตราโย**ฯ มนุสฺสา เอกํ วา พหุํ วา ภิกฺขู พฺรหฺมจริยา จาเวตุกามา คณฺหนฺติ, อยํ **พฺรหฺมจริยนฺตราโย**ฯ

“เจวา”ติ อิมินา อนฺตราเยว อนฺตรายสญฺญินา วิตฺถารุเทฺทเส อกเตปิ อนาปตฺตีติ ทีเปติฯ **อนุเทฺทโส**ติ วิตฺถาเรน อนุเทฺทโสฯ **นิวาริโต**ติ ‘‘น, ภิกฺขเว, อสติ อนฺตราเย สํขิเตฺตน ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพ’’นฺติอาทินา (มหาว. ๑๕๐) ปฎิสิโทฺธฯ อิมินา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สติ อนฺตราเย สํขิเตฺตน ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๕๐) อิทมฺปิ วิภาวิตํ โหติฯ

๒๕๗๘. **ตสฺสา**ติ ปาติโมกฺขสฺสฯ อิสฺสรณสฺส เหตุมาห **“‘เถราเธยฺย’นฺติ ปาฐโต”**ติฯ **เถราเธยฺย**นฺติ เถราธีนํ, เถรายตฺตนฺติ อโตฺถฯ **ปาฐโต**ติ ปาฬิวจนโตฯ ‘‘โย ตตฺถ ภิกฺขุ พฺยโตฺต ปฎิพโล, ตสฺสาเธยฺยํ ปาติโมกฺข’’นฺติ (มหาว. ๑๕๕) วจนโต อาห **“อวตฺตเนฺตนา”**ติอาทิฯ **อวตฺตเนฺตนา**ติ อนฺตมโส เทฺวปิ อุเทฺทเส อุทฺทิสิตุํ อสโกฺกเนฺตนฯ เถเรน โย **อชฺฌิโฎฺฐ,** เอวมชฺฌิฎฺฐสฺส **ยสฺส ปน** เถรสฺส, นวสฺส, มชฺฌิมสฺส วา **โส** ปาติโมโกฺข **วตฺตติ** ปคุโณ โหติ, โส อิสฺสโรติ สมฺพโนฺธฯ

อชฺฌิโฎฺฐติ ‘‘ตฺวํ, อาวุโส, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสา’’ติ อาณโตฺต, อิมินา อนาณตฺตสฺส อุทฺทิสิตุํ สามตฺถิยา สติปิ อนิสฺสรภาโว ทีปิโต โหติฯ ยถาห – ‘‘สเจ เถรสฺส ปญฺจ วา จตฺตาโร วา ตโย วา ปาติโมกฺขุเทฺทสา นาคจฺฉนฺติ, เทฺว ปน อขณฺฑา สุวิสทา วาจุคฺคตา โหนฺติ, เถรายโตฺตว ปาติโมโกฺขฯ สเจ ปน เอตฺตกมฺปิ วิสทํ กาตุํ น สโกฺกติ, พฺยตฺตสฺส ภิกฺขุโน อายโตฺต โหตี’’ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๕๕)ฯ

๒๕๗๙. **อุทฺทิสเนฺต**ติ ปาติโมกฺขุเทฺทสเก ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสเนฺตฯ **สมา วา**ติ อาวาสิเกหิ คณเนน สมา วาฯ **อปฺปา วา**ติ อูนา วาฯ **อาคจฺฉนฺติ สเจ ปนา**ติ สเจ ปน อาคนฺตุกา

ภิกฺขู อาคจฺฉนฺติฯ **เสสก**นฺติ อนุทฺทิฏฺฐฏฺฐานํฯ

๒๕๘๐. **อุทฺทิฏฺฐมตฺต**ติ อุทฺทิฏฺฐกฺขเณเยว กถารมฺภโต ปุพฺพเมวฯ ‘‘วา’’ติ อิทํ เอตฺถาปิ โยเชตพฺพํ, อิมินา อวุตฺตํ ‘‘อวุฏฺฐิตาย วา’’ติ อิมํ วิกปฺปํ สมฺปิเณฺฑติฯ **อวุฏฺฐิตาย ปริสายา**ติ จ ภิกฺขุปริสาย อญฺญมญฺญํ สุขกถาย นิสินฺนายเยวาติ อโตฺถฯ **ปริสายา**ติ เอตฺถ ‘‘เอกจฺจายา’’ติ จ ‘‘สพฺพายา’’ติ จ เสโสฯ ภิกฺขูนํ เอกจฺจาย ปริสาย วุฏฺฐิตาย วา สพฺพาย ปริสาย วุฏฺฐิตาย วาติ โยชนาฯ **เตส**นฺติ วุตฺตปฺปการานํ อาวาสิกานํฯ **มูเล**ติ สนฺติเกฯ ปาริสุทฺธิ กาตพฺพาติ โยชนาฯ ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว…เป…. อาคจฺฉนฺติ พหุตรา, เตหิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ ปุน ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตนยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สเจ พหู’’**ติฯ เอตฺถ ‘‘ปุน ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพ’’นฺติ เสโสฯ สพฺพวิกปฺเปสุ ปุพฺพกิจฺจํ กตฺวา ปุน ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ อยํ ปเนตฺถ เสสวินิจฺฉโย –

> ‘‘ปนฺนรโสวาสิกานํ, อิตรานํ สเจตโร;
> สมาเนตเรนฺวตฺตนฺตุ, ปุริมานํ สเจธิกา;
> ปุริมา อนฺวตฺตนฺตุ, เตสํ เสเสปฺยยํ นโยฯ
>
> ‘‘ปาฏิปโทวาสิกานํ ,
> อิตรานํ อุโปสโถ;
> สมโถกานํ สามคฺคึ,
> มูลฏฺฐา เทนฺตุ กามโตฯ
>
> พหิ คนฺตฺวาน กาตโพฺพ,
> โน เจ เทนฺติ อุโปสโถ;
> เทยฺยานิจฺฉาย สามคฺคี,
> พหูสุ พหิ วา วเชฯ
>
> ‘‘ปาฏิปเทคนฺตุกานํ, เอวเมว อยํ นโย;
> สาเวยฺย สุตฺตํ สญฺจิจฺจ, อสฺสาเวนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติฯ

๒๕๘๑. **วินิทฺทิฏฺฐสฺสา**ติ อาณตฺตสฺส, อิมินา อิตเรสํ อนาปตฺตีติ ทีเปติฯ อิธ ‘‘อคิลานสฺสา’’ติ เสโสฯ เถเรน อาณาเปเนฺตน ‘‘กิญฺจิ กมฺมํ กโรเนฺต วา สทากาลเมว เอโก วา ภารนิตฺถรณโก วา สรภาณกธมฺมกถิกาทีสุ อญฺญตโร วา น อุโปสถาคารสมฺมชฺชนตฺถํ อาณาเปตโพฺพ, อวเสสา ปน วาเรน อาณาเปตพฺพา’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๕๙) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตวิธินา อาณาเปตโพฺพฯ สเจ อาณโตฺต สมฺมชฺชนิํ ตาวกาลิกมฺปิ น ลภติ, สาขาภงฺคํ กปฺปิยํ กาเรตฺวา สมฺมชฺชิตพฺพํฯ ตมฺปิ อลภนฺตสฺส ลทฺธกปฺปิยํ โหติฯ

อาสนปญฺญาปนาณตฺติยมฺปิ วุตฺตนเยเนว อาณาเปตโพฺพฯ อาณาเปเนฺตน จ สเจ อุโปสถาคาเร อาสนานิ นตฺถิ, สงฺฆิกาวาสโตปิ อาหริตฺวา ปญฺญเปตฺวา ปุน อาหริตพฺพานิฯ อาสเนสุ อสติ กฏสารเกปิ ตฏฺฏิกาโยปิ ปญฺญเปตุํ วฏฺฏติ, ตฏฺฏิกาสุปิ อสติ สาขาภงฺคานิ กปฺปิยํ กาเรตฺวา ปญฺญเปตพฺพานิ, กปฺปิยการกํ อลภนฺตสฺส ลทฺธกปฺปิยํ โหติฯ

ปทีปกรเณปิ วุตฺตนเยเนว อาณาเปตโพฺพฯ อาณาเปเนฺตน จ ‘‘อสุกสฺมิํ นาม โอกาเส เตลํ วา วฏฺฏิ วา กปลฺลิกา วา อตฺถิ, ตํ คเหตฺวา กโรหี’’ติ วตฺตโพฺพฯ สเจ เตลาทีนิ นตฺถิ , ภิกฺ

ขาจาเรนปิ ปริเยสิตพฺพานิฯ ปริเยสิตฺวา อลภนฺตสฺส ลทฺธกปฺปิยํ โหติฯ อปิจ กปาเล อคฺคิปิ ชาเลตพฺพํฯ

๒๕๘๒. **ทีปนฺ**ติ เอตฺถ ‘‘ชาเลตฺวา’’ติ เสโสฯ อถ วา ‘‘กตฺวา’’ติ อิมินา จ โยเชตพฺพํฯ **คณญฺตฺตึ ฐเปตฺวา**ติ ‘‘สุณนฺตุ เม, อายสฺมนฺตา, อชฺชุโปสโถ ปนฺนรโส, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, มยํ อญฺญมญฺญํ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กเรยฺยามา’’ติ เอวํ คณญฺตฺตึ นิกฺขิปิตฺวาฯ **กตฺตพฺพ ตีหุโปสโถ**ติ ตีหิ ภิกฺขูหิ อุโปสโถ กาตพฺโพฯ ตีสุ เถเรน เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา เทฺว เอวํ ติกฺขตฺตุเมว วตฺตโพฺพ ‘‘ปริสุทฺโธ อหํ, อาวุโส, ‘ปริสุทฺโธ’ติ มํ ธาเรถา’’ติ (มหาว. ๑๖๘)ฯ ทุติเยน, ตติเยน จ ยถากฺกมํ ‘‘ปริสุทฺโธ อหํ, ภนฺเต, ‘ปริสุทฺโธ’ติ มํ ธาเรถา’’ติ ติกฺขตฺตุเมว วตฺตพฺพํฯ

๒๕๘๓. ปุพฺพกิจฺจาทีนิ กตฺวา ญตฺตึ อฎฺฐเปตฺวา เถเรน นโว เอวํ ติกฺขตฺตุเมว วตฺตโพฺพ ‘‘ปริสุทฺโธ อหํ, อาวุโส , ‘ปริสุทฺโธ’ติ มํ ธาเรหี’’ติ (มหาว. ๑๖๘), นเวน เถโรปิ ‘‘ปริสุทฺโธ อหํ, ภนฺเต, ‘ปริสุทฺโธ’ติ มํ ธาเรถา’’ติ (มหาว. ๑๖๘) ติกฺขตฺตุํ วตฺตโพฺพฯ อิมสฺมึ ปน วาเร ญตฺติยา อฎฺฐปนญฺจ ‘‘ธาเรหี’’ติ เอกวจนนิเทฺทโส จาติ เอตฺตโกว วิเสโสติ ตํ อนาทิยิตฺวา ปุคฺคเลน กาตพฺพํ อุโปสถวิธึ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปุพฺพกิจฺจํ สมาเปตฺวา, อธิเฎฺฐยฺย ปเนก โก’’**ติฯ **อธิเฎฺฐยฺยา**ติ ‘‘อชฺช เม อุโปสโถ, ปนฺนรโส’ติ วา ‘จาตุทฺทโส’ติ วา อธิฎฺฐามี’’ติ อธิเฎฺฐยฺยฯ **อสฺสา**ติ อวสาเน วุตฺตปุคฺคลํ สนฺธาย เอกวจนนิเทฺทโสฯ ยถาวุโตฺต สโงฺฆปิ ตโยปิ เทฺวปิ อตฺตโน อตฺตโน อนุญฺญาตํ อุโปสถํ อนฺตรายํ วินา สเจ น กโรนฺติ, เอวเมว อาปตฺติมาปชฺชนฺตีติ เวทิตโพฺพฯ

๒๕๘๔-๕. อิทานิ ‘‘จตฺตาริมานิ, ภิกฺขเว, อุโปสถกมฺมานิ, อธเมฺมน วคฺคํ อุโปสถกมฺม’’นฺติอาทินา (มหาว. ๑๔๙) นเยน วุตฺตํ กมฺมจตุกฺกํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อธเมฺมน จ วเคฺคนา’’**ติอาทิฯ อธเมฺมน วเคฺคน กมฺมํ, อธมฺมโต สมเคฺคน กมฺมํ, ธเมฺมน วเคฺคน กมฺมํ, ธมฺมโต สมเคฺคน กมฺมนฺติ เอตานิ จตฺตาริ อุโปสถสฺส กมฺมานีติ ชิโน อพฺรวีติ โยชนาฯ **จตูสฺวปิ ปเนเตสู**ติ เอเตสุ จตูสุ กเมฺมสุ ปนฯ **จตุตฺถ**นฺติ ‘‘สมเคฺคน จ ธมฺมโต’’ติ วุตฺตํ จตุตฺถํ อุโปสถกมฺมํ ‘‘ธมฺมกมฺม’’นฺติ อธิเปฺปตํฯ

๒๕๘๖-๗. ตานิ กมฺมานิ วิภาเวตุมาห **‘‘อธเมฺมนิธา’’**ติอาทิฯ **อิธ** อิมสฺมึ สาสเน **เอตฺถ** เอเตสุ จตูสุ อุโปสเถสุฯ อธเมฺมน วโคฺค อุโปสโถ กตโมติ กเถตุกามตาปุจฺฉาฯ **ยตฺถ** ยสฺสํ เอกสีมายํ ภิกฺขุโน จตฺตาโร วสนฺตีติ โยชนาฯ

ตตฺร เอกสฺส ปาริสุทฺธึ อานยิตฺวา เต ตโย ชนา **ปาริสุทฺธึ** อุโปสถํ กโรนฺติ เจ, เอวํ กโต อุโปสโถ อธโมฺม วคฺคุโปสโถ นามาติ โยชนา, เอกสีมเฎฺฐหิ จตูหิ สงฺฆุโปสเถ กาตเพฺพ คณุโปสถสฺส กตตฺตา **อธโมฺม** จ สงฺฆมชฺฌํ วินา คณมชฺฌํ ปาริสุทฺธิยา อคมนโต ตสฺส หตฺถปาสํ อนุปคมเนน **วโคฺค** จ โหตีติ อโตฺถฯ

๒๕๘๘. **อธเมฺมน สมโคฺค**ติ เอตฺถ ‘‘อุโปสโถ กตโม’’ติ อนุวเตฺตตพฺพํฯ ‘‘ภิกฺขุโน เอกโต’’ติ ปทเจฺฉโทฯ ‘‘โหติ อธมฺมิโก’’ติ ปทเจฺฉโทฯ จตูหิ สมเคฺคหิ สงฺฆุโปสเถ กาตเพฺพ คณุโปสถกรณํ **อธโมฺม,** หตฺถปาสุปคมนโต **สมโคฺค** โหติฯ

๒๕๘๙-๙๐. โย อุโปสโถ ธเมฺมน วโคฺค โหติ, โส กตโมติ โยชนาฯ **ยตฺถ** ยสฺสํ เอกสีมายํ จตฺตาโร ภิกฺขุโน วสนฺติ, ตตฺร เอกสฺส ปาริสุทฺธึ อานยิตฺวา เต ตโย ชนา ปาติโมกฺขํ อุทฺ

ทิสเนฺต เจ, ธเมฺมน วโคฺค อุโปสโถ โหตีติ โยชนาฯ เอกสีมเฏฺฐหิ จตูหิ สงฺฆุโปสถสฺส กตตฺตา **ธโมฺม,** เอกสฺส หตฺถปาสํ อนุปคมเนน **วโคฺค** จ โหตีติ อโตฺถฯ

๒๕๙๑. โย ธมฺมโต สมโคฺค, โส กตโมติ โยชนาฯ **อิธ** อิมสฺมิํ สาสเน จตฺตาโร ภิกฺขุโน เอกโต ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสนฺติ เจ, อยํ ธมฺมโต สมโคฺค อุโปสโถติ **มโต** อธิเปฺปโตติ โยชนาฯ จตูหิ สงฺฆุโปสถสฺส กตตฺตา **ธโมฺม,** เอกสฺสาปิ หตฺถปาสํ อวิชหเนน **สมโคฺค**ติ อธิปฺปาโยฯ

๒๕๙๒. **วเคฺค** สเงฺฆ วโคฺคติ สญฺญิโน, **สมเคฺค** จ สเงฺฆ วโคฺคติ สญฺญิโน อุภยตฺถ วิมติสฺส วา อุโปสถํ กโรนฺตสฺส ทุกฺกฏํ อาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

๒๕๙๓. **เภทาธิปฺปายโต**ติ ‘‘นสฺสเนฺตเต, วินสฺสเนฺตเต, โก เตหิ อโตฺถ’’ติ เอวํ เภทปุเรกฺขารตาย ‘‘อุโปสถํ กโรนฺตสฺสา’’ติ อาเนตฺวา โยเชตพฺพํฯ **ตสฺส** ภิกฺขุโน **ถุลฺลจฺจยํ โหติ** อกุสลพลวตาย จ ถุลฺลจฺจยํ โหตีติฯ ยถาห – ‘‘เภทปุเรกฺขารปนฺนรสเก อกุสลพลวตาย ถุลฺลจฺจยํ วุตฺต’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๗๖)ฯ **วเคฺค วา สมเคฺค** วา สเงฺฆ สมโคฺค อิติ สญฺญิโน อุโปสถํ กโรนฺตสฺส อนาปตฺตีติ โยชนาฯ อวเสโส ปเนตฺถ วตฺตพฺพวินิจฺฉโย ปวารณวินิจฺฉยาวสาเน ‘‘ปาริสุทฺธิปฺปทาเนนา’’ติอาทีหิ (วิ. วิ. ๒๖๔๒) เอกโต วตฺตุมิจฺฉเนฺตน น วุโตฺตฯ

๒๕๙๔-๕. **‘‘อุกฺขิเตฺตนา’’**ติอาทิกานิ กรณวจนนฺตานิ ปทานิ ‘‘สหา’’ติ อิมินา สทฺธิํ ‘‘อุโปสโถ น กาตโพฺพ’’ติ ปเทน ปเจฺจกํ โยเชตพฺพานิฯ **อุกฺขิเตฺตนา**ติ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิตฺตโก, อาปตฺติยา อปฺปฏิกเมฺม อุกฺขิตฺตโก, ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสเคฺค อุกฺขิตฺตโกติ ติวิเธน อุกฺขิเตฺตนฯ เอเตสุ หิ ติวิเธ อุกฺขิตฺตเก สติ อุโปสถํ กโรโนฺต สโงฺฆ ปาจิตฺติยํ อาปชฺชติฯ

‘‘คหเฏฺฐนา’’ติ อิมินา ติตฺถิโยปิ สงฺคหิโตฯ **เสเสหิ สหธมฺมิหี**ติ ภิกฺขุนี, สิกฺขมานา, สามเณโร, สามเณรีติ จตูหิ สหธมฺมิเกหิฯ **จุตนิกฺขิตฺตสิเกฺขหี**ติ เอตฺถ จุโต จ นิกฺขิตฺตสิโกฺข จาติ วิคฺคโหฯ **จุโต** นาม อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปนฺนโกฯ **นิกฺขิตฺตสิโกฺข** นาม สิกฺขาปจฺจกฺขาตโกฯ

เอกาทสหีติ ปณฺฑโก, เถยฺยสํวาสโก, ติตฺถิยปกฺกนฺตโก, ติรจฺฉานคโต, มาตุฆาตโก, ปิตุฆาตโก, อรหนฺตฆาตโก, ภิกฺขุนิทูสโก, สงฺฆเภทโก , โลหิตุปฺปาทโก, อุภโตพฺยญฺชนโกติ อิเมหิ เอกาทสหิ อภเพฺพหิฯ

สภาคาปตฺติเกน วา สห อุโปสโถ น กาตโพฺพ, ปาริวุเตฺถน ฉเนฺทน อุโปสโถ น กาตโพฺพ, กโรโต ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนาฯ เอวํ อุกฺขิตฺตวชฺชิเตสุ สพฺพวิกเปฺปสุ ทุกฺกฏเมว เวทิตพฺพํฯ ‘‘ยํ เทฺวปิ ชนา วิกาลโภชนาทินา สภาควตฺถุนา อาปตฺติํ อาปชฺชนฺติ, เอวรูปา วตฺถุสภาคา ‘สภาคา’ติ วุจฺจตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๙) วจนโต **‘‘สภาคาปตฺตี’’**ติ วตฺถุสภาคาปตฺติเยว คเหตพฺพาฯ

อุโปสถทิวเส สโพฺพว สโงฺฆ สเจ สภาคาปตฺติํ อาปโนฺน โหติ,

> ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, อญฺญตรสฺมิํ อาวาเส ตทหุโปสเถ สโพฺพ สโงฺฆ สภาคํ อาปตฺติํ อาปโนฺน โหติ, เตหิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ เอโก ภิกฺขุ สามนฺตา อาวาสา สชฺชุกํ ปาเหตโพฺพ ‘คจฺฉาวุโส, ตํ อาปตฺติํ ปฏิกริตฺวา อาคจฺฉ, มยํ เต สนฺติเก ตํ อาปตฺติํ ปฏิกริสฺสามา’ติฯ เอวเญฺจตํ ลเภถ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ ลเภถ, พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน

สงฺฆ ญาเปตพฺพ – ‘สุณาตุ เม, ภนฺเต สงฺฆ, อยํ สพฺพ สงฺฆ สภาคํ อาปตฺตึ อาปนฺน, ยทา อญฺญํ ภิกฺขุํ สุทฺธํ อนาปตฺติกํ ปสฺสิสฺสติ, ตทา ตสฺส สนฺติเก ตํ อาปตฺตึ ปฏิกริสฺสตี’’ติ (มหาว. ๑๗๑) จ,

เวมติโก เจ โหติ,

‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต สงฺฆ, อยํ สพฺพ สงฺฆ สภาคาย อาปตฺติยา เวมติโก, ยทา นิเพฺพมติโก ภวิสฺสติ, ตทา ตํ อาปตฺตึ ปฏิกริสฺสตี’’ติ (มหาว. ๑๗๑) จ,

วุตฺตนเยน อุโปสโถ กาตโพฺพฯ

เอตฺถ จ **สชฺฌุก**นฺติ ตทเหวาคมนตฺถายฯ **คณุโปสถา**ทีสุปิ เอเสว นโยฯ วุตฺตญฺหิ **อฎฺฐกถาคณฺฐิปเท** ‘‘ยถา สงฺฆ สภาคํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา สุทฺธํ อลภิตฺวา ‘ยทา สุทฺธํ ปสฺสิสฺสติ, ตทา ตสฺส สนฺติเก ตํ อาปตฺตึ ปฏิกริสฺสตี’ติ วตฺวา อุโปสถํ กาตุํ ลภติ, เอวํ ทฺวีหิปิ อญฺญมญฺญํ อาโรเจตฺวา อุโปสถํ กาตุํ วฎฺฎติฯ เอเกนาปิ ‘ปริสุทฺธํ ลภิตฺวา ปฏิกริสฺสามี’ติ อาโภคํ กตฺวา กาตุํ วฎฺฎติ กิรา’’ติฯ **กิรา**ติ เจตฺถ อนุสฺสวเตฺถ ทฎฺฐโพฺพ, น ปนารุจิยํฯ

ปาริวุเตฺถน ฉเนฺทนาติ ฉนฺทํ อาหริตฺวา กมฺมํ กาตุํ นิสิเนฺนนปิ ‘‘อสุภลกฺขณตาทินา เกนจิ การเณน น กริสฺสามี’’ติ วิสฺสเชฺฐ ฉเนฺท สเจ ปุน กริสฺสติ, ปุน ฉนฺทปาริสุทฺธึ อาหริตฺวา กาตพฺพํฯ ยถาห – ‘‘เอตสฺมึ ปาริวาสิเย ปุน ฉนฺทปาริสุทฺธึ อนาเนตฺวา กมฺมํ กาตุํ น วฎฺฎตี’’ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๖๗)ฯ

๒๕๙๖. **อเทเสตฺวา ปนาปตฺติ**นฺติ อาปนฺนํ อาปตฺตึ อเทเสตฺวาฯ **นาวิกตฺวาน เวมติ**นฺติ ‘‘อหํ, ภเนฺต, สมฺพหุลาสุ อาปตฺตีสุ เวมติโก, ยทา นิเพฺพมติโก ภวิสฺสามิ, ตทา ตา อาปตฺติโย ปฏิกริสฺสามี’’ติ วิมตึ อนาโรเจตฺวาฯ **‘‘ยทา นิเพฺพมติโก**ติ เอตฺถ สเจ ปเนส นิเพฺพมติโก น โหติ, วตฺถุํ กิเตฺตตฺวาว เทเสตุํ วฎฺฎตี’’ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๖๙) **อนฺธกฎฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ ตตฺรายํ เทสนาวิธิ – สเจ เมฆจฺฉเนฺน สูริเย ‘‘กาโล นุ โข, วิกาโล’’ติ เวมติโก ภุญฺชติ, เตน ภิกฺขุนา ‘‘อหํ, ภเนฺต, เวมติโก ภุญฺชึ, สเจ กาโล อตฺถิ, สมฺพหุลา ทุกฺกฎา อาปตฺติโย อาปโนฺนมฺหิฯ โน เจ อตฺถิ, สมฺพหุลา ปาจิตฺติยาปตฺติโย อาปโนฺนมฺหี’’ติ เอวํ วตฺถุํ กิเตฺตตฺวา ‘‘อหํ, ภเนฺต, ยา ตสฺมึ วตฺถุสฺมึ สมฺพหุลา ทุกฺกฎา วา ปาจิตฺติยา วา อาปตฺติโย อาปโนฺน, ตา ตุมฺหมูเล ปฏิเทเสมี’’ติ วตฺตพฺพํฯ เอเสว นโย สพฺพาปตฺตีสูติฯ

คณฺฐิปเทสุ ปเนวํ วินิจฺฉโย วุโตฺต – ‘‘อหํ, อาวุโส, อิตฺถนฺนามาย อาปตฺติยา เวมติโก, ยทา นิเพฺพมติโก ภวิสฺสามิ, ตทา ตํ อาปตฺตึ ปฏิกริสฺสามี’ติ วตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพ, ปาติโมกฺขํ โสตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๑๗๐) วจนโต ยาว นิเพฺพมติโก น โหติ, ตาว สภาคาปตฺตึ ปฏิคฺคเหตุํ น ลภติฯ อเญฺญสญฺจ กมฺมานํ ปริสุโทฺธ นาม โหติฯ ‘‘ปุน นิเพฺพมติโก หุตฺวา เทเสตพฺพเมวา’’ติ (กงฺขา. อภิ. ฎี. นิทานวณฺณนา) เนว ปาฬิยํ, น อฎฺฐกถายํ อตฺถิ, เทสิเต ปน น โทโสฯ ‘‘อิโต วุฎฺฐหิตฺวา ตํ อาปตฺตึ ปฏิกริสฺสามี’’ติ (มหาว. ๑๗๐) เอตฺถาปิ เอเสว นโยติฯ

๒๕๙๗. **อุโปสเถ**ติ ทินการกกตฺตพฺพาการวเสน ปนฺนรสี, สงฺฆุโปสโถ, สุตฺตุเทฺทโสติ อิเมหิ ตีหิ ลกฺขเณหิ สมนฺนาคเต อุโปสเถฯ **สภิกฺขุมฺหา จ อาวาสา**ติ ‘‘ยสฺมึ อุโปสเถ กิจฺจ’’นฺติอาทินา วกฺขมานปฺปการา สภิกฺขุกา อาวาสาฯ อิธ ‘‘อนาวาสา’’ติ เสโสฯ **อาวาโส วา**

อนาวาโส วาติ เอตฺถ ‘‘อภิกฺขุโก วา นานาสํวาสเกหิ สภิกฺขุโก วา’’ติ จ **น คนฺตพฺพ**ติ เอตฺถ ‘‘อญฺญตฺร สงฺเฆน อญฺญตฺร อนฺตรายา’’ติ จ เสโสฯ **‘‘อนาวาโส’’**ติ อุโทสิตาทโย วุตฺตาฯ ภิกฺขุนา อุโปสเถ สภิกฺขุมฺหา อาวาสา วา อนาวาสา วา อภิกฺขุโก วา นานาสํวาสเกหิ สภิกฺขุโก วา อาวาโส วา อนาวาโส วา อญฺญตฺร สงฺเฆน อญฺญตฺร อนฺตรายา **กุทาจนํ** กทาจิปิ น คนฺตโพฺพติ โยชนาฯ

๒๕๙๘. ยสฺมิํ อาวาเส ปน อุโปสเถ กิจฺจํ สเจ วตฺตติ, โส อาวาโส ‘‘สภิกฺขุโก นามา’’ติ ปกาสิโตติ โยชนา, อิมินา สเจ ยตฺถ อุโปสโถ น วตฺตติ, โส สเนฺตสุปิ ภิกฺขูสุ อภิกฺขุโก นามาติ ทีเปติฯ

๒๕๙๙. อุโปสถสฺส ปโยชนํ, ตปฺปสงฺเคน ปวารณาย จ นิทฺธาเรตุกามตายาห **‘‘อุโปสโถ กิมตฺถายา’’**ติอาทิฯ

๒๖๐๐. **ปฏิโกฺกเสยฺยา**ติ นิวาเรยฺยฯ **อเทนฺตสฺสปิ ทุกฺกฏ**นฺติ เอตฺถ ‘‘โกเปตุํ ธมฺมิกํ กมฺม’’นฺติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ

๒๖๐๑. **โส จา**ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) จตุวคฺคาทิปฺปเภเทน ปญฺจวิโธ โส สโงฺฆ จฯ เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน **กตฺตพฺพกมฺมานํ วเสน ปริทีปิโต,** น ฉพฺพคฺคาทีนํ กาตุํ อยุตฺตตาทสฺสนวเสนฯ

๒๖๐๒. จตุวคฺคาทิเภทนิพนฺธนํ กมฺมํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปวารณ’’**นฺติอาทิฯ ปวารณญฺจ ตถา อพฺภานญฺจ อุปสมฺปทญฺจ ฐเปตฺวา จตุเวคฺคน อกตฺตพฺพํ กมฺมํ น วิชฺชตีติ โยชนาฯ

๒๖๐๓. มชฺฌเทเส อุปสมฺปทา **มชฺฌเทสูปสมฺปทา,** ตํฯ อพฺภานํ, มชฺฌเทสูปสมฺปทญฺจ วินา ปญฺจวเคฺคน **สพฺพํ** กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๒๖๐๔. กิญฺจิปิ กมฺมํ น น กตฺตพฺพนฺติ โยชนา, สพฺพมฺปิ กมฺมํ กตฺตพฺพเมวาติ อโตฺถฯ เทฺว ปฏิเสธา ปกตตฺถํ คมยนฺตีติฯ วีสติวเคฺคน สเงฺฆน สเพฺพสมฺปิ กมฺมานํ กตฺตพฺพภาเว กิมตฺถํ อติเรกวีสติวคฺคสฺส คหณนฺติ อาห **‘‘อูเน โทโสติ ญาเปตุํ, นาธิเก อติเรกตา’’**ติฯ ยถาวุเตฺต จตุพฺพิเธ สเงฺฆ คณนโต **อูเน โทโส** โหติ, อธิเก โทโส น โหตีติ ญาเปตุํ **อติเรกตา ทสฺสิตา,** อติเรกวีสติวคฺคสโงฺฆ ทสฺสิโตติ อธิปฺปาโยฯ

๒๖๐๕. จตุเวคฺคน กตฺตเพฺพ ปกตตฺตาว จตฺตาโร กมฺมปฺปตฺตาติ ทีปิตาติ โยชนาฯ เสสา ปกตตฺตา ฉนฺทารหาติ เสโสฯ **ปกตตฺตา**ติ อนุกฺขิตฺตา เจว อนฺติมวตฺถุํ อนชฺฌาปนฺนา จ คเหตพฺพาฯ **เสเสสุ จา**ติ ปญฺจวคฺคาทีสุปิฯ

๒๖๐๖. **จตุวคฺคาทิกตฺตพฺพกมฺมํ** อสํวาสปุคฺคลํ คณปูรํ กตฺวา กโรนฺตสฺส ทุกฺกฏํ โหติฯ น เกวลํ ทุกฺกฏเมว, กตญฺจ กมฺมํ กุปฺปตีติ โยชนาฯ

๒๖๐๗. **ปริวาสาที**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน มูลายปฏิกสฺสนาทีนํ คหณํฯ **ตตฺรฏฺฐ**นฺติ ปริวาสาทีสุ ฐิตํฯ **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘กตํ กุปฺปติ ทุกฺกฏ’’นฺติ อิทํ อนุวเตฺตติฯ **เสสํ ตู**ติ ปริวาสาทิกมฺมโต อญฺญํ ปน อุโปสถาทิกมฺมํ ฯ **วฏฺฏตี**ติ เต ปาริวาสิกาทโย คณปูรเก กตฺวา กาตุํ วฏฺฏติฯ

อุโปสถกฺขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

วสฺสูปนายิกกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๖๐๘. วสฺสูปนายิกา วุตฺตาติ เสโสฯ **ปจฺฉิมา จา**ติ เอตฺถ **อิติ**-สโทฺท นิทสฺสเนฯ **วสฺสูปนายิกา**ติ วสฺสูปคมนาฯ อาลโย, วจีเภโท วา กาตโพฺพ อุปคจฺฉตาติ อิมินา วสฺสูปคมนปฺปการโร ทสฺสิโตฯ อุปคจฺฉตา อาลโย กตฺตโพฺพ, วจีเภโท วา กตฺตโพฺพติ สมฺพนฺโธฯ อุปคจฺฉเนฺตน จ เสนาสเน อสติ ‘‘อิธ วสฺสํ วสิสฺสามี’’ติ จิตฺตุปฺปาทมตฺตํ วา กาตพฺพํ, เสนาสเน สติ ‘‘อิมสฺมิํ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมี’’ติ จ ‘‘อิธ วสฺสํ อุเปมี’’ติ จ วจีเภโท วา กาตโพฺพติ อโตฺถฯ

๒๖๐๙. ชานํ วสฺสูปคมนํ อนุปคจฺฉโต วาปีติ โยชนาฯ **เตมาส**นฺติ เอตฺถ ‘‘ปุริมํ วา ปจฺฉิมํ วา’’ติ เสโสฯ **จรนฺตสฺสาปี**ติ เอตฺถ ‘‘จาริก’’นฺติ เสโสฯ ปุริมํ วา **เตมาสํ** ปจฺฉิมํ วา **เตมาสํ** อวสิตฺวาว จาริกํ จรนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **เตมาส**นฺติ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ ยถาห – ‘‘น, ภิกฺขเว, วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปุริมํ วา เตมาสํ ปจฺฉิมํ วา เตมาสํ อวสิตฺวา จาริกา ปกฺกมิตพฺพา, โย ปกฺกเมยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๘๕)ฯ

๒๖๑๐. **รุกฺขสฺส สุสิเร**ติ เอตฺถ ‘‘สุเทฺธ’’ติ เสโสฯ ยถาห – ‘‘รุกฺขสุสิเรติ เอตฺถ สุเทฺธ รุกฺขสุสิเรเยว น วฏฺฏติ, มหนฺตสฺส ปน รุกฺขสุสิรสฺส อโนฺต ปทรจฺฉทนํ กุฏิกํ กตฺวา ปวิสนทฺวารํ โยเชตฺวา อุปคนฺตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ **‘‘รุกฺขสฺส สุสิเร’’**ติ อิมินา รุเกฺขกเทโส วิฏโปปิ สงฺคหิโต, โสปิ สุโทฺธว น วฏฺฏติฯ ยถาห – ‘‘รุกฺขวิฏภิยาติ เอตฺถาปิ สุเทฺธ วิฏปมเตฺต น วฏฺฏติ, มหาวิฏเป ปน อฏฺฏกํ พนฺธิตฺวา ตตฺถ ปทรจฺฉทนํ กุฏิกํ กตฺวา อุปคนฺตุํ วฏฺฏตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๐๓)ฯ

‘‘ฉเตฺตติ เอตฺถาปิ จตูสุ ถเมฺภสุ ฉตฺตํ ฐเปตฺวา อาวรณํ กตฺวา ทฺวารํ โยเชตฺวา อุปคนฺตุํ วฏฺฏติ, ฉตฺตกุฏิกา นาเมสา โหติฯ **จาฏิยา**ติ เอตฺถาปิ มหเนฺตน กปเลฺลน ฉเตฺต วุตฺตนเยน กุฏิํ กตฺวาว อุปคนฺตุํ วฏฺฏตี’’ติ **อฏฺฐกถา**วจนโต เอวมกตาสุ สุทฺธฉตฺตจาฏีสุ นิวารณํ เวทิตพฺพํฯ **ฉวกุฏี**ติ ฏงฺกิตมญฺจาทโย วุตฺตาฯ ยถาห – ‘‘ฉวกุฏิกา นาม ฏงฺกิตมญฺจาทิเภทา กุฏิ, ตตฺถ อุปคนฺตุํ **น** วฏฺฏตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๐๓)ฯ

สุสาเน ปน อญฺญํ กุฏิกํ กตฺวา อุปคนฺตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘ฉวสรีรํ ฌาเปตฺวา ฉาริกาย, อฏฺฐิกานญฺจ อตฺถาย กุฏิกา กรียตี’’ติ **อนฺธกฏฺฐกถายํ** ฉวกุฏิ วุตฺตาฯ ‘‘ฏงฺกิตมโญฺจติ กสิกุฏิกาปาสาณฆรนฺติ ลิขิต’’นฺติ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๒๐๓) **วชิรพุทฺธิเตฺถโร**ฯ จตุนฺนํ ปาสาณานํ อุปริ ปาสาณํ อตฺถริตฺวา กโต เคโหปิ **‘‘ฏงฺกิตมโญฺจ’’**ติ วุจฺจติฯ ทีเฆ มญฺจปาเท มเชฺฌ วิชฺฌิตฺวา อฏนิโย ปเวเสตฺวา มญฺจํ กโรนฺตีติ ตสฺส อิทํ อุปริ, อิทํ เหฏฺฐาติ นตฺถิ, ปริวเตฺตตฺวา อตฺถโตปิ ตาทิโสว โหติ, ตํ สุสาเน, เทวฏฺฐาเน จ ฐเปนฺติ, อยมฺปิ **ฏงฺกิตมโญฺจ** นามฯ

๒๖๑๑. ‘‘สติ ปจฺจยเวกเลฺล, สรีราผาสุตาย วา’’ติ อวเสสนฺตรายานํ วกฺขมานตฺตา **‘‘อนฺตราโย’’**ติ อิมินา ราชนฺตรายาทิ ทสวิโธ คเหตโพฺพฯ

๒๖๑๒-๔. ‘‘อนุชานามิ , ภิกฺขเว, สตฺตนฺนํ สตฺตาหกรณีเยน อปฺปหิเตปิ คนฺตุํ, ปเคว ปหิเต ภิกฺขุสฺส ภิกฺขุนิยา สิกฺขมานาย สามเณรสฺส สามเณริยา มาตุยา จ ปิตุสฺส จา’’ติ (มหาว. ๑๙๘) วุตฺตนยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘มาตาปิตูน’’**นฺติอาทิฯ

มาตาปิตูนํ ทสฺสนตฺถํ, ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํ ทสฺสนตฺถํ วา เนสํ อเตฺถ สติ วา เนสํ อนฺตเร คิลานํ ทฏฺฐุํ วา ตทุปฏฺฐากานํ ภตฺตาทิํ ปริเยสนตฺถํ วา เนสํ ภตฺตาทิํ ปริเยสนตฺถํ วา ตถา เนสํ ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํ อญฺญตรํ **อนภิรตํ** อุกฺกณฺฐิตํ อหํ คนฺตฺวา วูปกาเสสฺสํ วา วูปกาสาเปสฺสามิ วา ธมฺมกถมสฺส กริสฺสามีติ วา **ตสฺส** ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํ อญฺญตรสฺส **อุฏฺฐิตํ** อุปฺปนฺนํ ทิฏฺฐิํ วิเวเจสฺสามิ วา วิเวจาเปสฺสามิ วา ธมฺมกถมสฺส กริสฺสามีติ วา ตถา อุปฺปนฺนํ กุกฺกุจฺจํ วิโนเทสฺสามีติ วา วิโนทาเปสฺสามีติ วา ธมฺมกถมสฺส กริสฺสามีติ วา เอวํ วินยญฺญุนา ภิกฺขุนา สตฺตาหกิเจฺจน อเปสิเตปิ คนฺตพฺพํ, ปเคว ปหิเตติ โยชนาฯ

ภตฺตาทีติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน เภสชฺชปริเยสนาทิํ สงฺคณฺหาติฯ ยถาห – ‘‘คิลานภตฺตํ วา ปริเยสิสฺสามิ, คิลานุปฏฺฐากภตฺตํ วา ปริเยสิสฺสามิ, คิลานเภสชฺชํ วา ปริเยสิสฺสามิ, ปุจฺฉิสฺสามิ วา อุปฏฺฐหิสฺสามิ วา’’ติฯ **วูปกาเสสฺส**นฺติ ยตฺถ อนภิรติ อุปฺปนฺนา, ตโต อญฺญตฺถ คเหตฺวา คมิสฺสามีติ อโตฺถฯ

วิโนเทสฺสามหนฺติ วาติ เอตฺถ **วา**-สเทฺทน ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ครุธมฺมํ อชฺฌาปโนฺน โหติ ปริวาสารโห, โส เจ ภิกฺขูนํ สนฺติเก ทูตํ ปหิเณยฺย ‘อหญฺหิ ครุธมฺมํ อชฺฌาปโนฺน ปริวาสารโห, อาคจฺฉนฺตุ ภิกฺขู, อิจฺฉามิ ภิกฺขูนํ อาคต’นฺติฯ คนฺตพฺพํ, ภิกฺขเว, สตฺตาหกรณีเยน อปฺปหิเตปิ, ปเคว ปหิเต ‘ปริวาสทานํ อุสฺสุกฺกํ กริสฺสามิ วา อนุสฺสาเวสฺสามิ วา คณปูรโก วา ภวิสฺสามี’’ติอาทินยํ (มหาว. ๑๙๓) สงฺคณฺหาติฯ เอวํ สตฺตาหกิเจฺจน คจฺฉเนฺตน อโนฺตอุปจารสีมาย ฐิเตเนว ‘‘อโนฺตสตฺตาเห อาคจฺฉิสฺสามี’’ติ อาโภคํ กตฺวา คนฺตพฺพํฯ สเจ อาโภคํ อกตฺวา อุปจารสีมํ อติกฺกมติ, ฉินฺนวโสฺส โหตีติ วทนฺติฯ

๒๖๑๕. ‘‘อยํ ปเนตฺถ ปาฬิมุตฺตกรตฺติเจฺฉทวินิจฺฉโย’’ติ **อฏฺฐกถา**คตํ รตฺติเจฺฉทวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘วสฺสํ อุปคเตเนตฺถา’’**ติอาทิฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สตฺตาหกิจฺจาธิกาเรฯ อยํ ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉโย ทฏฺฐโพฺพติ อโตฺถฯ

๒๖๑๖. **‘‘อสุกํ นาม ทิวส’’**นฺติอาทินา นิมนฺตนาการํ วกฺขติฯ **ปุพฺพ**นฺติ ปฐมํฯ **วฏฺฏตี**ติ สตฺตาหกิเจฺจน คนฺตุํ วฏฺฏติฯ ยถาห – ‘‘สเจ เอกสฺมิํ มหาวาเส ปฐมํเยว กติกา กตา โหติ ‘อสุกทิวสํ นาม สนฺนิปติตพฺพ’นฺติ, นิมนฺติโตเยว นาม โหติ, คนฺตุํ วฏฺฏตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๙๙)ฯ ‘‘อุปาสเกหิ ‘อิมสฺมิํ นาม ทิวเส ทานาทีนิ กโรม, สเพฺพ เอว สนฺนิปตนฺตู’ติ กติกายปิ กตาย คนฺตุํ วฏฺฏติ, นิมนฺติโตเยว นาม โหตี’’ติ เกจิฯ

๒๖๑๗. ***ภณฺฑก***นฺติ อตฺตโน จีวรภณฺฑํฯ **น วฏฺฏตี**ติ สตฺตาหกิเจฺจน คนฺตุํ น วฏฺฏติฯ **ปหิณนฺตี**ติ จีวรโธวนาทิกเมฺมน ปหิณนฺติฯ อาจริยุปชฺฌายานํ อาณตฺติเยน เกนจิ อนวชฺชกิเจฺจน สตฺตาหกรณีเยน คนฺตุํ วฏฺฏตีติ อิมินาว ทีปิตํ โหติฯ

๒๖๑๘. **อุเทฺทสาทีนมตฺถายา**ติ ปาฬิวาจนานิ สนฺธายฯ **อาทิ**-สเทฺทน ปริปุจฺฉาทิํ สงฺคณฺหาติฯ **ครูน**นฺติ อคิลานานมฺปิ อาจริยุปชฺฌายานํฯ **คนฺตุํ ลภตี**ติ สตฺตาหกรณีเยน คนฺตุํ ลภติฯ **ปุคฺคโล**ติ ปกรณโต ภิกฺขุํเยว คณฺหาติฯ

๒๖๑๙. **อาจริโย**ติ นิทสฺสนมตฺตํ, อุปชฺฌาเยน นิวาริเตปิ เอเสว นโยฯ ‘‘สเจ ปน นํ อาจริโย ‘อชฺช มา คจฺฉา’ติ วทติ, วฏฺฏตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๙๙) **อฏฺฐกถา**นยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘รตฺติเจฺฉเท อนาปตฺติ, โหตีติ ปริทีปิตา’’**ติฯ **รตฺติเจฺฉเท**ติ วสฺสเจฺฉทนิมิตฺตํฯ ‘‘รตฺติเจฺฉเท’’ติ สพฺพตฺถ วสฺสเจฺฉโทติ สนฺนิฏฺฐานํ กตฺวา วทนฺติ, เอวํ สตฺตาหกรณีเยน คตํ นํ อ

โนฺตสตฺตาเหเยว ปุน อาคจฺฉนฺตํ สเจ อาจริโย วา อุปชฺฌาโย วา ‘‘อชฺช มา คจฺฉา’’ติ วทติ, สตฺตาหาติกฺกเมปิ อนาปตฺตีติ อธิปฺปาโย, วสฺสเจฺฉโท ปน โหติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํ สตฺตาหสฺส พหิทฺธา วีตินามิตตฺตาฯ

๒๖๒๐. **ยสฺส กสฺสจิ ญาติสฺสา**ติ มาตาปิตูหิ อญฺญสฺส ญาติชนสฺสฯ **‘‘คจฺฉโต ทสฺสนตฺถายา**’’ติ อิมินา เสสญาติเกหิ ‘‘มยํ คิลานา ภทนฺตานํ อาคมนํ อิจฺฉามา’’ติ จ ‘‘อุปฏฺฐากกุเลหิ ทานํ ทสฺสาม, ธมฺมํ โสสฺสาม, ภิกฺขูนํ ทสฺสนํ อิจฺฉามา’’ติ จ เอวํ กตฺตพฺพํ นิทฺทิสิตฺวา ทูเต วา เปสิเต สตฺตาหกรณีเยน คจฺฉโต รตฺติเจฺฉโท จ ทุกฺกฏญฺจ น โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ ยถาห ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส ญาตโก คิลาโน โหติ…เป.… คนฺตพฺพํ, ภิกฺขเว, สตฺตาหกรณีเยน ปหิเต, น เตฺวว อปฺปหิเต’’ติ (มหาว. ๑๙๙) จ ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, อุปาสเกน สงฺฆํ อุทฺทิสฺส วิหาโร การาปิโต โหติ…เป.… อิจฺฉามิ ทานญฺจ ทาตุํ ธมฺมญฺจ โสตุํ ภิกฺขู จ ปสฺสิตุนฺติฯ คนฺตพฺพํ, ภิกฺขเว, สตฺตาหกรณีเยน ปหิเต, น เตฺวว อปฺปหิเต’’ติ (มหาว. ๑๘๘) จฯ

๒๖๒๑. ‘‘อหํ คามกํ คนฺตฺวา อเชฺชว อาคมิสฺสามี’’ติ **อาคจฺฉํ** อาคจฺฉโนฺต สเจ ปาปุณิตุํ น สโกฺกเตว, วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ‘‘อเชฺชว อาคมิสฺสามี’’ติ คนฺตฺวา อาคจฺฉนฺตสฺส อนฺตรามเคฺค สเจ อรุณุคฺคมนํ โหติ, วสฺสเจฺฉโทปิ น โหติ, รตฺติเจฺฉททุกฺกฏญฺจ นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ

๒๖๒๒. **วเช**ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๐๓) โคปาลกานํ นิวาสนฏฺฐาเนฯ **สเตฺถ**ติ ชงฺฆสตฺถสกฏสตฺถานํ สนฺนิวิโฏฺฐกาเสฯ **ตีสุ ฐาเนสุ ภิกฺขุโน, วสฺสเจฺฉเท อนาปตฺตี**ติ เตหิ สทฺธิํ คจฺฉนฺตเสฺสว นตฺถิ อาปตฺติ, เตหิ วิยุชฺชิตฺวา คมเน ปน อาปตฺติเยว, ปวาเรตุญฺจ น ลภติฯ

วชาทีสุ วสฺสํ อุปคจฺฉเนฺตน วสฺสูปนายิกทิวเส เตน ภิกฺขุนา อุปาสกา วตฺตพฺพา ‘‘กุฏิกา ลทฺธุํ วฏฺฏตี’’ติฯ สเจ กริตฺวา เทนฺติ, ตตฺถ ปวิสิตฺวา ‘‘อิธ วสฺสํ อุเปมี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํฯ โน เจ เทนฺติ, สาลาสเงฺขเปน ฐิตสกฏสฺส เหฏฺฐา อุปคนฺตพฺพํฯ ตมฺปิ อลภเนฺตน อาลโย กาตโพฺพฯ สเตฺถ ปน กุฏิกาทีนํ อภาเว ‘‘อิธ วสฺสํ อุเปมี’’ติ วจีเภทํ กตฺวา อุปคนฺตุํ น วฏฺฏติ, อาลยกรณมตฺตเมว วฏฺฏติฯ **อาลโย** นาม ‘‘อิธ วสฺสํ วสิสฺสามี’’ติ จิตฺตุปฺปาทมตฺตํฯ

สเจ มคฺคปฺปฏิปเนฺนเยว สเตฺถ ปวารณทิวโส โหติ, ตเตฺถว ปวาเรตพฺพํฯ อถ สโตฺถ อโนฺตวเสฺสเยว ภิกฺขุนา ปตฺถิตฏฺฐานํ ปตฺวา อติกฺกมติฯ ปตฺถิตฏฺฐาเน วสิตฺวา ตตฺถ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ปวาเรตพฺพํฯ อถาปิ สโตฺถ อโนฺตวเสฺสเยว อนฺตรา เอกสฺมิํ คาเม ติฏฺฐติ วา วิปฺปกิรติ วา, ตสฺมิํเยว คาเม ภิกฺขูหิ สทฺธิํ วสิตฺวา ปวาเรตพฺพํ, อปฺปวาเรตฺวา ตโต ปรํ คนฺตุํ น วฏฺฏติฯ

นาวาย วสฺสํ อุปคจฺฉเนฺตนาปิ กุฏิยํเยว อุปคนฺตพฺพํฯ ปริเยสิตฺวา อลภเนฺต อาลโย กาตโพฺพ ฯ สเจ อโนฺตเตมาสํ นาวา สมุเทฺทเยว โหติ, ตเตฺถว ปวาเรตพฺพํฯ อถ นาวา กูลํ ลภติ, สยญฺจ ปรโต คนฺตุกาโม โหติ, คนฺตุํ น วฏฺฏติฯ นาวาย ลทฺธคาเมเยว วสิตฺวา ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ปวาเรตพฺพํฯ สเจปิ นาวา อนุตีรเมว อญฺญตฺถ คจฺฉติ, ภิกฺขุ จ ปฐมํ ลทฺธคาเมเยว วสิตุกาโม, นาวา คจฺฉตุ, ภิกฺขุนา ตเตฺถว วสิตฺวา ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ปวาเรตพฺพํฯ

อิติ วเช, สเตฺถ, นาวายนฺติ ตีสุ ฐาเนสุ นตฺถิ วสฺสเจฺฉเท อาปตฺติ, ปวาเรตุญฺจ ลภติฯ

๒๖๒๓. **สติ ปจฺจยเวกเลฺล**ติ ปิณฺฑปาตาทีนํ ปจฺจยานํ อูนเตฺต สติฯ **สรีราผาสุตาย วา**ติ สรีรสฺส อผาสุตาย อาพาเธ วา สติฯ **วสฺสํ เฉตฺวาปิ ปกฺกเม**ติ วสฺสเจฺฉทํ กตฺวาปิ ยถา

ผาสุกฏฺฐานํ คเจฺฉยฺยฯ **อปิ**-สทฺเทน วสฺสํ อเฉตฺวา วสฺสเจฺฉทการเณ สติ สตฺตาหกรณีเยน คนฺตุมฺปิ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ

๒๖๒๔. **เยน เกนนฺตราเยนา**ติ ราชนฺตรายาทีสุ เยน เกนจิ อนฺตราเยนฯ **โย** ภิกฺขุ วสฺสํ โนปคโต, เตนาปิ ฉินฺนวสฺเสน วาปิ **ทุติยา** วสฺสูปนายิกา อุปคนฺตพฺพาติ โยชนาฯ

๒๖๒๕-๖. **สตฺตาห**นฺติ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ **“วีตินาเมตี”**ติ อิมินา สมฺพนฺโธฯ อุปคนฺตฺวาปิ วา พหิทฺธา เอว สตฺตาหํ วีตินาเมติ เจฯ โย คจฺฉติ, โย จ วีตินาเมติ, **ตสฺส ภิกฺขุสฺสฯ ปุริมาปิ น วิชฺชตี**ติ อนุปคตตฺตา, ฉินฺนวสฺสตฺตา จ ปุริมาปิ วสฺสูปนายิกา น วิชฺชติ น ลภติฯ อิเมสํ ทฺวินฺนํ ยถากฺกมํ อุปจาราติกฺกเม, สตฺตาหาติกฺกเม จ อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ

ปฏิสฺสเว จ ภิกฺขุสฺส, โหติ อาปตฺติ ทุกฺกฏนฺติ ‘‘อิธ วสฺสํ วสถา’’ติ วุตฺเต ‘‘สาธู’’ติ ปฏิสฺสุณิตฺวา ตสฺส วิสํวาเท อสจฺจาปเน อาปตฺติ โหติฯ กตมาติ อาห **“ทุกฺกฏ”**นฺติฯ น เกวลํ เอตสฺเสว วิสํวาเท อาปตฺติ โหติ, อถ โข อิตเรสมฺปิ ปฏิสฺสวานํ วิสํวาเท อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ ยถาห – ‘‘ปฏิสฺสเว จ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอตฺถ น เกวลํ ‘อิมํ เตมาสํ อิธ วสฺสํ วสถา’ติ เอตสฺเสว ปฏิสฺสวสฺส วิสํวาเท อาปตฺติ, ‘อิมํ เตมาสํ ภิกฺขํ คณฺหถ, อุโภปิ มยํ อิธ วสฺสํ วสิสฺสาม, เอกโตว อุทฺทิสาเปสฺสามา’ติ เอวมาทินาปิ ตสฺส ตสฺส ปฏิสฺสวสฺส วิสํวาเท ทุกฺกฏ’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๐๗)ฯ ตญฺจ โข ปฏิสฺสวกาเล สุทฺธจิตฺตสฺส ปจฺฉา วิสํวาทนปจฺจยา โหติฯ ปฐมํ อสุทฺธจิตฺตสฺส ปน ปฏิสฺสเว ปาจิตฺติยํ, วิสํวาเทน ทุกฺกฏนฺติ ปาจิตฺติเยน สทฺธึ ทุกฺกฏํ ยุชฺชติฯ

๒๖๒๗. ‘‘วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปน อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา ตทเหว สตฺตาหกรณีเยน ปกฺกมนฺตสฺสาปิ อโนฺตสตฺตาเห นิวตฺตนฺตสฺส อนาปตฺตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๐๗) **อฏฺฐกถา**วจนโต, ‘‘โก วาโท วสิตฺวา พหิ คจฺฉโต’’ติ วกฺขมานตฺตา จ **“นุฏฺฐาเปตฺวา ปนารุณ”**นฺติ ปาโฐ คเหตโพฺพฯ กตฺถจิ โปตฺถเกสุ ‘‘อุฏฺฐาเปตฺวา ปนารุณ’’นฺติ ปาโฐ ทิสฺสติ, โส น คเหตโพฺพฯ

๒๖๒๘. **วสิตฺวา**ติ ทฺวีหตีหํ วสิตฺวาฯ ยถา วสฺสํ วสิตฺวา อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวาว สตฺตาหกรณีเยน คจฺฉโต อนาปตฺติ, ตถา คตฏฺฐานโต อโนฺตสตฺตาเห อาคนฺตฺวา ปุนปิ อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวาว สตฺตาหกรณีเยน คจฺฉโต อนาปตฺติฯ ‘‘สตฺตาหวาเรน อรุโณ อุฏฺฐาเปตโพฺพ’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๐๑) **อฏฺฐกถาวจนํ** สตฺตมารุเณน ปฏิพทฺธทิวสํ สตฺตเมน อรุเณเนว สงฺคเหตฺวา สตฺตมอรุณพฺภนฺตเร อนาคนฺตฺวา อฏฺฐมํ อรุณํ พหิ อุฏฺฐาเปนฺตสฺส รตฺติเจฺฉททสฺสนปรํ, น สตฺตมอรุณเสฺสว ตตฺถ อุฏฺฐาเปตพฺพภาวทสฺสนปรนฺติ คเหตพฺพํ **สิกฺขาภาชนอฏฺฐกถาย,** สีหฬคณฺฐิปเทสุ จ ตถา วินิจฺฉิตตฺตาฯ

๒๖๒๙. ‘‘โนเปติ อสติยา’’ติ ปทเจฺฉโท, **โนเปตี**ติ ‘‘อิมสฺมึ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมี’’ติ วจีเภเทน น อุปคจฺฉติฯ

๒๖๓๐. วุตฺตเมวตฺถํ สมเตฺถตุมาห **“น โทโส โกจิ วิชฺชตี”**ติฯ

๒๖๓๑. ‘‘อิมสฺมึ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วจเน **นิจฺฉาริเต** เอว วสฺสํ อุปคโต สิยาติ โยชนาฯ **“นิจฺฉาริเตว ติกฺขตฺตุ”**นฺติ อิทํ อุกฺกํสวเสน วุตฺตํ, สกึ, ทฺวิกฺขตฺตุํ

วา นิจฺฉาริเตปิ วสฺสูปคโต นาม โหตีติฯ ยถาห – ‘‘อิมสฺมิํ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมีติ สกิํ วา ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ วา วาจํ นิจฺฉาเรตฺวาว วสฺสํ อุปคนฺตพฺพ’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๘๔)ฯ

๒๖๓๒. นวมิโต ปฏฺฐาย คนฺตุํ วฏฺฏติ, อาคจฺฉตุ วา มา วา, อนาปตฺตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๐๗) **อฏฺฐกถา**นยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อาทิํ ตุ นวมิํ กตฺวา’’**ติอาทิฯ นวมิํ ปภุติ อาทิํ กตฺวา, นวมิโต ปฏฺฐายาติ วุตฺตํ โหติฯ **คนฺตุํ วฏฺฏตี**ติ สตฺตาหกรณีเยเนว คนฺตุํ วฏฺฏติ, ตสฺมา ปวารณทิวเสปิ ตทเหว อาคนฺตุํ อสกฺกุเณยฺยฏฺฐานํ ปวารณตฺถาย คจฺฉเนฺตน ลพฺภมาเนน สตฺตาหกรณีเยน คนฺตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘ปวาเรตฺวา ปน คนฺตุํ วฏฺฏติ ปวารณาย ตํทิวสสนฺนิสฺสิตตฺตา’’ติ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๒๐๗) หิ **วชิรพุทฺธิเตฺถโร**ฯ โส ปจฺฉา อาคจฺฉตุ วา มา วา, โทโส น วิชฺชตีติ โยชนาฯ

วสฺสูปนายิกกฺขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

ปวารณกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๖๓๓. **“ปวารณา”**ติ อิทํ ‘‘จาตุทฺทสี’’ติอาทีหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ ตสฺมิํ ตสฺมิํ ทิเน กาตพฺพา ปวารณา อเภโทปจาเรน ตถา วุตฺตาฯ **สามคฺคี** อุโปสถกฺขนฺธกกถาวณฺณนาย วุตฺตสรูปาวฯ สามคฺคิปวารณํ กโรเนฺตหิ จ ปฐมํ ปวารณํ ฐเปตฺวา ปาฏิปทโต ปฏฺฐาย ยาว กตฺติกจาตุมาสิปุณฺณมา เอตฺถนฺตเร กาตพฺพา, ตโต ปจฺฉา วา ปุเร วา น วฏฺฏติฯ **เตวาจี เทฺวกวาจี**ติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต…เป.… เตวาจิกํ ปวาเรยฺย, เทฺววาจิกํ ปวาเรยฺย, เอกวาจิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ ตํ ตํ ญตฺติํ ฐเปตฺวา กาตพฺพา ปวารณา วุจฺจติฯ

๒๖๓๔. **ตีณิ กมฺมานิ มุญฺจิตฺวา, อเนฺตเนว ปวารเย**ติ ‘‘จตฺตาริมานิ, ภิกฺขเว, ปวารณกมฺมานิ, อธเมฺมน วคฺคํ ปวารณกมฺมํ…เป.… ธเมฺมน สมคฺคํ ปวารณกมฺม’’นฺติ (มหาว. ๒๑๒) วตฺวา ‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว , ยทิทํ อธเมฺมน วคฺคํ ปวารณกมฺมํ, น, ภิกฺขเว, เอวรูปํ ปวารณกมฺมํ กาตพฺพํ…เป.… ตตฺร, ภิกฺขเว, ยทิทํ ธเมฺมน สมคฺคํ ปวารณกมฺมํ, เอวรูปํ, ภิกฺขเว, ปวารณกมฺมํ กาตพฺพ’’นฺติอาทิวจนโต (มหาว. ๒๑๒) ตีณิ อกตฺตพฺพานิ ปวารณกมฺมานิ มุญฺจิตฺวา กาตุํ อนุญฺญาเตน จตุเตฺถน ปวารณกเมฺมน ปวาเรยฺยาติ อโตฺถฯ ตสฺส วิภาเคกเทสํ ‘‘ปญฺจ ยสฺมิํ ปนาวาเส’’ติอาทินา วกฺขติฯ

๒๖๓๕. **ปุพฺพกิจฺจํ สมาเปตฺวา**ติ –

> ‘‘สมฺมชฺชนี ปทีโป จ, อุทกํ อาสเนน จ;
> ปวารณาย เอตานิ, ‘ปุพฺพกรณ’นฺติ วุจฺจติฯ
>
> ‘‘ฉนฺทปาริสุทฺธิอุตุกฺขานํ, ภิกฺขุคณนา จ โอวาโท;
> ปวารณาย เอตานิ, ‘ปุพฺพกิจฺจ’นฺติ วุจฺจตี’’ติฯ –

วุตฺตํ นววิธํ ปุพฺพกิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวาฯ

ปตฺตกเลฺล สมานิเตติ –

> ‘‘ปวารณา ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา,
> สภาคาปตฺติโย จ น วิชฺชนฺติ;
> วชฺชนียา จ ปุคฺคลา ตสฺมิํ น โหนฺติ,
> ‘ปตฺตกลฺล’นฺติ วุจฺจตี’’ติฯ –

วุเตฺต จตุพฺพิเธ ปตฺตกเลฺล สโมธานิเต ปริสมาปิเตฯ

ญตฺติํ ฐเปตฺวาติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อชฺช ปวารณา, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ ปวาเรยฺยา’’ติ (มหาว. ๒๑๐) เอวํ สพฺพสงฺคาหิกวเสน จ ‘‘เตวาจิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ จ ทานาทิกรเณน เยภุเยฺยน รตฺติยา เขปิตาย จ ราชาทิอนฺตราเย สติ จ ตทนุรูปโต ‘‘เทฺววาจิกํ, เอกวาจิกํ, สมานวสฺสิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ จ ญตฺติํ ฐเปตฺวา , ตาสํ วิเสโส **อฏฺฐกถายํ** ทสฺสิโต เยวฯ ยถาห –

‘‘เอวญฺหิ วุตฺเต เตวาจิกญฺจ เทฺววาจิกญฺจ เอกวาจิกญฺจ ปวาเรตุํ วฏฺฏติ, สมานวสฺสิกํ น วฏฺฏติฯ ‘เตวาจิกํ ปวาเรยฺยา’ติ วุตฺเต ปน เตวาจิกเมว วฏฺฏติ, อญฺญํ น วฏฺฏติ, ‘เทฺววาจิกํ ปวาเรยฺยา’ติ วุตฺเต เทฺววาจิกญฺจ เตวาจิกญฺจ วฏฺฏติ, เอกวาจิกญฺจ สมานวสฺสิกญฺจ น วฏฺฏติฯ ‘เอกวาจิกํ ปวาเรยฺยา’ติ วุตฺเต ปน เอกวาจิกเทฺววาจิกเตวาจิกานิ วฏฺฏนฺติ, สมานวสฺสิกเมว น วฏฺฏติฯ ‘สมานวสฺสิก’นฺติ วุตฺเต สพฺพํ วฏฺฏตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๑๐)ฯ

กาตพฺพาติ เถเรน ภิกฺขุนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา เอวมสฺส วจนีโย ‘‘สงฺฆํ, อาวุโส, ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา…เป.… ตติยมฺปิ อาวุโส, สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา…เป.… ปสฺสนฺโต ปฏิกริสฺสามี’’ติ (มหาว. ๒๑๐) วุตฺตนเยน กาตพฺพาฯ นวเกน ภิกฺขุนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา…เป.… ตติยมฺปิ, ภนฺเต, สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา…เป.… ปสฺสนฺโต ปฏิกริสฺสามีติ (มหาว. ๒๑๐) วุตฺตนเยน กาตพฺพาฯ

๒๖๓๖. เถเรสุ ปวาเรนฺเตสุ โย ปน นโว, โส สยํ ยาว ปวาเรติ, ตาว อุกฺกุฏิกํ นิสีเทยฺยาติ โยชนาฯ

๒๖๓๗. จตฺตาโร วา ตโยปิ วา **เอกาวาเส** เอกสีมายํ วสนฺติ เจ, **ญตฺตึ วตฺวา** ‘‘สุณนฺตุ เม, อายสฺมนฺโต, อชฺช ปวารณา, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, มยํ อญฺญมญฺญํ ปวาเรยฺยามา’’ติ (มหาว. ๒๑๖) คณญตฺตึ ฐเปตฺวา ปวาเรยฺยุนฺติ โยชนาฯ

ปวาเรยฺยุนฺติ เอตฺถ เถเรน ภิกฺขุนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา เต ตโย วา เทฺว วา ภิกฺขู เอวมสฺสุ วจนียา ‘‘อหํ, อาวุโส, อายสฺมนฺเต ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏิกริสฺสามิฯ ทุติยมฺปิ…เป.… ตติยมฺปิ อหํ, อาวุโส, อายสฺมนฺเต ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏิกริสฺสามี’’ติ (มหาว. ๒๑๖) ปวาเรตพฺพํฯ นวเนปิ ‘‘อหํ, ภนฺเต, อายสฺมนฺเต ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต อนุกมฺปํ อุปาทาย , ปสฺสนฺโต ปฏิกริสฺสามิฯ ทุติยมฺปิ…เป.… ตติยมฺปิ อหํ, ภนฺเต, อายสฺมนฺเต ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏิกริสฺสามี’’ติ ปวาเรตพฺพํฯ

๒๖๓๘. **อญฺญมญฺญํ ปวาเรยฺยุํ, วินา ญตฺตึ ทุเว ชนา**ฯ เตสุ เถเรน ‘‘อหํ, อาวุโส, อายสฺมนฺตํ ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตุ มํ อายสฺมา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏิกริสฺสามิฯ ทุติยมฺปิ…เป.… ตติยมฺปิ อหํ, อาวุโส, อายสฺมนฺตํ ปวาเรมิ…เป.… ปฏิกริสฺสามี’’ติ (มหาว. ๒๑๗) ปวาเรตพฺพํฯ นวเนปิ ‘‘อหํ, ภนฺเต, อายสฺมนฺตํ ปวาเรมิ…เป.… วทตุ มํ อายสฺมา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏิกริสฺสามิฯ ทุติยมฺปิ…เป.… ตติยมฺปิ อหํ, ภนฺเต, อายสฺมนฺตํ ปวาเรมิ…เป.… ปฏิกริสฺสามี’’ติ ปวาเรตพฺพํฯ

อธิเฏฺฐยฺยาติ ปุพฺพกิจฺจํ สมาเปตฺวา ‘‘อชฺช เม ปวารณา จาตุทฺทสี’’ติ วา ‘‘ปนฺนรสี’’ติ วา วตฺวา ‘‘อธิฏฺฐามี’’ติ อธิเฏฺฐยฺย ฯ ยถาห ‘‘อชฺช เม ปวารณาติ เอตฺถ สเจ จาตุทฺทสิกา โหติ, ‘อชฺช เม ปวารณา จาตุทฺทสี’ติ, สเจ ปนฺนรสิกา, ‘อชฺช เม ปวารณา ปนฺนรสี’ติ เอวํ อธิฏฺฐาตพฺพ’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๑๘), อิมินา สพฺพสงฺคาหาทิญตฺตีสุ จ ตสฺมึ ตสฺมึ ทิวเส โส โส โวหาโร กาตโพฺพติ ทีปิตเมวฯ

เสสา สงฺฆปวารณาติ ปญฺจหิ, อติเรเกหิ วา ภิกฺขูหิ กตฺตพฺพา ปวารณา สงฺฆปวารณาฯ

๒๖๓๙. **ปวาริเต**ติ ปฐมปวารณาย ปวาริเตฯ **อนาคโต**ติ เกนจิ อนฺตราเยน ปุริมิกาย จ ปจฺฉิมิกาย จ วสฺสูปนายิกาย วสฺสํ อนุปคโตฯ **อวุโตฺถ**ติ ปจฺฉิมิกาย อุปคโตฯ วุตฺตญฺหิ **ขุทฺทสิกฺขาวณฺณนาย** ‘‘อวุโตฺถติ ปจฺฉิมิกาย อุปคโต อปรินิฏฺฐิตตฺตา ‘อวุโตฺถ’ติ วุจฺจตี’’ติฯ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กเรยฺยาติ โยชนาฯ เอตฺถ ‘‘เตสํ สนฺติเก’’ติ เสโสฯ

๒๖๔๐-๑. ยสฺมิํ ปนาวาเส ปญฺจ วา จตฺตาโร วา ตโย วา สมณา วสนฺติ, เต ตตฺถ เอเกกสฺส ปวารณํ หริตฺวาน สเจ อญฺญมญฺญํ ปวาเรนฺติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

เสสนฺติ ‘‘อธเมฺมน สมคฺค’’นฺติอาทิกํ วินิจฺฉยํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ ปวารณาธิกาเรฯ **พุโธ**ติ วินยธโรฯ **อุโปสเถ วุตฺตนเยนา**ติ อุโปสถวินิจฺฉเย วุตฺตกฺกเมนฯ **นเย**ติ ชาเนยฺยฯ

๒๖๔๒. **สมฺปาเทตตฺตโน สุจิ**นฺติ อตฺตโน อุโปสถํ สมฺปาเทติฯ **สพฺพํ สาเธตี**ติ อุโปสถาทิสพฺพํ กมฺมํ นิปฺผาเทติฯ **นตฺตโน**ติ อตฺตโน อุโปสถํ น นิปฺผาเทติฯ

๒๖๔๓. **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อตฺตโน สุจิํ น สาเธติ, ตสฺมาฯ **อุภินฺน**นฺติ อตฺตโน จ สงฺฆสฺส จฯ **กิจฺจสิทฺธตฺถเมวิธา**ติ อุโปสถาทิกมฺมนิปฺปชฺชนตฺถํ อิธ อิมสฺมิํ อุโปสถกมฺมาทิปกรเณฯ **ปาริสุทฺธิปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สเทฺทน ปวารณา สงฺคหิตาฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘ฉนฺทํ วา ปาริสุทฺธิํ วา, คเหตฺวา วา ปวารณ’’นฺติฯ

ฉนฺทปาริสุทฺธิปวารณํ เทเนฺตน สเจ สาปตฺติโก โหติ, อาปตฺติํ เทเสตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคเหตฺวา ฉนฺทาทิหารโก ภิกฺขุ วตฺตโพฺพ ‘‘ฉนฺทํ ทมฺมิ, ฉนฺทํ เม หร, ฉนฺทํ เม อาโรเจหี’’ติ (มหาว. ๑๖๕), ‘‘ปาริสุทฺธิํ ทมฺมิ, ปาริสุทฺธิํ เม หร, ปาริสุทฺธิํ เม อาโรเจหี’’ติ (มหาว. ๑๖๔), ‘‘ปวารณํ ทมฺมิ, ปวารณํ เม หร, ปวารณํ เม อาโรเจหิ, มมตฺถาย ปวาเรหี’’ติ (มหาว. ๒๑๓)ฯ

๒๖๔๔. ‘‘ฉโนฺท เอเกนา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ เอเกน พหูนมฺปิ ฉโนฺท หาตโพฺพ, ตถา ปาริสุทฺธิ หาตพฺพาฯ **ปิ**-สเทฺทน ปวารณา หาตพฺพาติ โยชนาฯ **ปรมฺปราหโฏ ฉโนฺท**ติ พหูนํ วา เอกสฺส วา ฉนฺทาทิหารกสฺส หตฺถโต อนฺตรา อเญฺญน คหิตา ฉนฺทปาริสุทฺธิปวารณาฯ **วิสุทฺธิยา น คจฺฉติ** อนวชฺชภาวาย น ปาปุณาติ พิฬาลสงฺขลิกฉนฺทาทีนํ สงฺฆมชฺฌํ อคมเนน วคฺคภาวกรณโตฯ

เอตฺถ จ ยถา พิฬาลสงฺขลิกาย ปฐมวลยํ ทุติยวลยํ ปาปุณาติ, น ตติยํ, เอวมิเมปิ ฉนฺทาทโย ทายเกน ยสฺส ทินฺนา, ตโต อญฺญตฺถ น คจฺฉนฺตีติ พิฬาลสงฺขลิกาสทิสตฺตา ‘‘พิฬาลสงฺขลิกา’’ติ วุตฺตาฯ พิฬาลสงฺขลิกาคฺคหณเญฺจตฺถ ยาสํ กาสญฺจิ สงฺขลิกานํ อุปลกฺขณมตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๒๖๔๕-๖. ฉนฺทํ วา ปาริสุทฺธิํ วา ปวารณํ วา คเหตฺวา ฉนฺทาทิหารโก สงฺฆมปฺปตฺวา สเจ สามเณราทิภาวํ ปฏิชาเนยฺย วา วิพฺภเมยฺย วา มเรยฺย วา, ตํ สพฺพํ ฉนฺทาทิภาวํ นาหฏํ โหติ, สงฺฆํ ปตฺวา **เอวํ สิยา** สามเณราทิภาวํ ปฏิชานโนฺต, วิพฺภโนฺต, กาลกโต วา ภเวยฺย, ตํ สพฺพํ **หฏํ** อานีตํ โหตีติ โยชนาฯ

ตตฺถ **สามเณราทิภาวํ วา ปฏิชาเนยฺยา**ติ ‘‘อหํ สามเณโร’’ติอาทินา ภูตํ สามเณราทิภาวํ กเถยฺย, ปจฺฉา สามเณรภูมิยํ ปติฏฺฐเหยฺยาติ อโตฺถฯ **อาทิ**-สเทฺทน อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปโนฺน คหิโตฯ

๒๖๔๗. **สงฺฆํ ปตฺวา**ติ อนฺตมโส ตํตํกมฺมปฺปตฺตสฺส จตุวคฺคาทิสงฺฆสฺส หตฺถปาสํ ปตฺวาติ อโตฺถฯ **ปมโตฺต**ติ ปมาทํ สติสโมฺมสํ ปโตฺตฯ **สุโตฺต**ติ นิทฺทูปคโตฯ **ขิตฺตจิตฺตโก**ติ ยกฺขาทีหิ วิเกฺขปมาปาทิตจิโตฺตฯ **นาโรเจตี**ติ อตฺตโน ฉนฺทาทีนํ อาหฏภาวํ เอกสฺสาปิ ภิกฺขุโน น กเถติฯ **สญฺจิจฺจา**ติ สเญฺจเตตฺวา ชานโนฺตเยว อนาทริโย นาโรเจติ, ทุกฺกฏํ โหติฯ

๒๖๔๘. **เย เต**ติ เย เต ภิกฺขู เถรา วา นวา วา มชฺฌิมา วาฯ **วิปสฺสนา**ติ สหจริเยน สมโถปิ คยฺหติฯ สมถวิปสฺสนา จ อิธ ตรุณาเยว อธิเปฺปตา, ตสฺมา **วิปสฺสนายุตฺตา**ติ เอตฺถ ตรุณาหิ สมถวิปสฺสนาหิ สมนฺนาคตาติ อโตฺถฯ **รตฺตินฺทิวนฺ**ติ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ **อตนฺทิตา**ติ อนลสาฯ

‘‘รตฺตินฺทิว’’นฺติ เอตฺถ **รตฺติ**-สเทฺทน รตฺติยาเยว คหณํ, อุทาหุ เอกเทสสฺสาติ อาห **‘‘ปุพฺพรตฺตาปรรตฺต’’**นฺติฯ ปุพฺพา จ สา รตฺติ จาติ **ปุพฺพรตฺติ,** ปฐมยาโม, อปรา จ สา รตฺติ จาติ **อปรรตฺติ,** ปจฺฉิมยาโม, ปุพฺพรตฺติ จ อปรรตฺติ จาติ สมาหารทฺวเนฺท สมาสเนฺต อ-การปจฺจยํ กตฺวา **‘‘ปุพฺพรตฺตาปรรตฺต’’**นฺติ วุตฺตํฯ อิธาปิ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ มชฺฌิมยาเม กายทรถวูปสมนตฺถาย สุปนํ อนุญฺญาตนฺติ ตํ วเชฺชตฺวา ปุริมปจฺฉิมยาเมสุ นิรนฺตรภาวนานุโยโค กาตโพฺพติ ทสฺสนตฺถเมว วุตฺตํฯ วิปสฺสนา ปรายนา สมถวิปสฺสนาว ปรํ อยนํ ปติฏฺฐา เอเตสนฺติ **วิปสฺสนาปรายนา,** สมถวิปสฺสนาย ยุตฺตปยุตฺตา โหนฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๖๔๙. ลโทฺธ ผาสุวิหาโร เยหิ เต **ลทฺธผาสุวิหารา,** เตสํฯ **ผาสุวิหาโร**ติ จ สุขวิหารสฺส มูลการณตฺตา ตรุณา สมถวิปสฺสนา อธิเปฺปตา, ปฏิลทฺธตรุณสมถวิปสฺสนานนฺติ อโตฺถฯ **สิยา น ปริหานิติ** ปริหานิ นาม เอวํ กเต น ภเวยฺยฯ

กตฺติกมาสเกติ จีวรมาสสงฺขาเต กตฺติกมาเส ปวารณาย สงฺคโห วุโตฺตติ โยชนาฯ คาถาพนฺธวเสน **‘‘สงฺคาโห’’**ติ ทีโฆ กโต, ปวารณาสงฺคโห วุโตฺตติ อโตฺถฯ ยถาห –

> ‘‘ปวารณาสงฺคโห จ นามายํ วิสฺสฏฺฐกมฺมฏฺฐานานํ ถามคตสมถวิปสฺสนานํ โสตาปนฺนาทีนญฺจ น ทาตโพฺพฯ ตรุณสมถวิปสฺสนาลาภิโน ปน สเพฺพ วา โหนฺตุ, อุปฑฺฒา วา, เอกปุคฺคโล วา, เอกสฺสปิ วเสน ทาตโพฺพเยวฯ ทิเนฺน ปวารณาสงฺคเห อโนฺตวเสฺส ปริหาโรว โหติ, อาคนฺตุกา เตสํ เสนาสนํ คเหตุํ น ลภนฺติฯ เตหิปิ ฉิน្นวเสฺสหิ น ภวิตพฺพํ, ปวาเรตฺวา ปน อนฺตราปิ จาริกํ ปกฺกมิตุํ ลภนฺตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๔๑)ฯ

ปวารณาสงฺคหสฺส ทานปฺปกาโร ปน **ปาฬิโต** คเหตโพฺพฯ

ปวารณกฺขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

จมฺมกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๖๕๐. เอฬกา จ อชา จ มิคา จาติ วิคฺคโหฯ ปสูนํ ทฺวเนฺท เอกตฺตนปุํสกตฺตสฺส วิภาสิตตฺตา พหุวจนนิเทฺทโสฯ เอฬกานญฺจ อชานญฺจ มิคานํ โรหิเตณิกุรุงฺคานญฺจฯ ปสทา จ มิคมาตา จ **ปสทมิคมาตา,** ‘‘ปสทมิคมาตุยา’’ติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน **‘‘ปสท’’**นฺติ นิคฺคหิตาคโมฯ ปสทมิคมาตุยา จ จมฺมํ ภิกฺขุโน วฏฺฏตีติ โยชนาฯ ‘‘มิคาน’’นฺติ อิมินา คหิตานเมเวตฺถ วิภาคทสฺสนํ **‘‘โรหิเตณี’’**ติอาทิฯ **โรหิตา**ทโย มิควิภาควิเสสาฯ

๒๖๕๑. **เอเตสํ** ยถาวุตฺตสตฺตานํ จมฺมํ ฐเปตฺวา อญฺญํ จมฺมํ ทุกฺกฏาปตฺติยา วตฺถุภูตนฺติ อโตฺถฯ **อญฺญ**นฺติ จ –

> ‘‘มกฺกโฏ กาฬสีโห จ, สรโภ กทลีมิโค;
> เย จ วาฬมิคา โหนฺติ, เตสํ จมฺมํ น วฏฺฏตี’’ติฯ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๕๙) –

อฏฺฐกถาย ปฏิกฺขิตฺตํ จมฺมมาหฯ **มกฺกโฏ** นาม สาขมิโคฯ **กาฬสีโห** นาม มหามุขวานรชาติโกฯ **วาฬมิคา** นาม สีหพฺยคฺฆาทโยฯ ยถาห – ‘‘ตตฺถ วาฬมิคาติ สีหพฺยคฺฆอจฺฉตรจฺฉา, น เกวลญฺจ เอเตเยว, เยสํ ปน จมฺมํ วฏฺฏตีติ วุตฺตํ, เต ฐเปตฺวา อวเสสา อนฺตมโส โคมหิํสสสมิฬาราทโยปิ สเพฺพ อิมสฺมิํ อเตฺถ ‘วาฬมิคา’เตฺวว เวทิตพฺพา’’ติฯ

ถวิกา จ อุปาหนา จ **ถวิโกปาหนํฯ อมานุสํ** มนุสฺสจมฺมรหิตํ สพฺพํ จมฺมํ ถวิโกปาหเน วฏฺฏตีติ โยชนาฯ เอตฺถ **ถวิกา**ติ อุปาหนาทิโกสกสฺส คหณํฯ ยถาห ‘‘มนุสฺสจมฺมํ ฐเปตฺวา เยน เกนจิ จเมฺมน อุปาหนา วฏฺฏติฯ อุปาหนาโกสกสตฺถกโกสกกุญฺชิกาโกสเกสุปิ เอเสว นโย’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๕๙)ฯ

๒๖๕๒. ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ คุณงฺคุณูปาหน’’นฺติ (มหาว. ๒๕๙) วจนโต **‘‘วฏฺฏนฺติ มชฺฌิเม เทเส, น คุณงฺคุณูปาหนา’’**ติ วุตฺตํฯ **มชฺฌิเม เทเส**ติ ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย คชงฺคลํ นาม นิคโม’’ติอาทินา (มหาว. ๒๕๙) วุตฺตสีมาปริเจฺฉเท มชฺฌิมเทเสฯ **คุณงฺคุณูปาหนา**ติ จตุปฏลโต ปฏฺฐาย พหุปฏลา อุปาหนาฯ ยถาห – ‘‘คุณงฺคุณูปาหนาติ จตุปฏลโต ปฏฺฐาย วุจฺจตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๔๕)ฯ มชฺฌิมเทเส คุณงฺคุณูปาหนา น วฏฺฏนฺตีติ โยชนาฯ **อโนฺตอาราเม**ติ เอตฺถ ปกรณโต ‘‘สเพฺพส’’นฺติ ลพฺภติ, คิลานานมิตเรสญฺจ สเพฺพสนฺติ อโตฺถฯ **สพฺพตฺถาปิ จา**ติ อโนฺตอาราเม, พหิ จาติ สพฺพตฺถาปิฯ **โรคิโน**ติ คิลานสฺส วฏฺฏนฺตีติ โยชนาฯ

๒๖๕๓. ปุฏพทฺธา ขลฺลกพทฺธาจาติ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ วิเสโส ปเนตาสํ **อฏฺฐกถายเมว** วุโตฺต ‘‘ปุฏพทฺธาติ โยนกอุปาหนา วุจฺจติ, ยา ยาวชงฺฆโต สพฺพปาทํ ปฏิจฺฉาเทติฯ ขลฺลกพทฺธาติ ปณฺหิปิธานตฺถํ ตเล ขลฺลกํ พนฺธิตฺวา กตา’’ติฯ **ปาลิคุณฺฐิมา** จ ‘‘ปลิคุณฺฐิตฺวา กตา, ยา อุปริ ปาทมตฺตเมว ปฏิจฺฉาเทติ, น ชงฺฆ’’นฺติ **อฏฺฐกถายํ** ทสฺสิตาวฯ **ตูลปุณฺณา**ติ ตูลปิจุนา ปูเรตฺวา กตาฯ

สพฺพาว นีลา **สพฺพนีลา,** สา อาทิ ยาสํ ตา **สพฺพนีลาทโยฯ อาทิ**-สเทฺทน มหานามรตฺตปริยนฺตานํ คหณํฯ เอตาสํ สรูปํ **อฏฺฐกถายเมว** วุตฺตํ ‘‘นีลิกา อุมาปุปฺผวณฺณา โหติ, ปีติกา กณิการปุปฺผวณฺณา, โลหิติกา ชยสุมนปุปฺผวณฺณา, มญฺชิฏฺฐิกา มญฺชิฏฺฐวณฺณา เอว, กณฺหา อทฺทาริฏฺฐกวณฺณา, มหารงฺครตฺตา สตปทิปิฏฺฐิวณฺณา, มหานามรตฺตา สมฺภินฺ

นวณฺณา โหติ ปณฺฑุปลาสวณฺณาฯ **กุรุนฺทิยํ** ปน ‘ปทุมปุปฺผวณฺณา’ติ วุตฺต’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๔๖)ฯ **สพฺพนีลาทโยปิ จาติ อปิ**-สทฺเทน นีลาทิวทฺธิกานํ คหณํฯ

๒๖๕๔. **จิตฺรา**ติ วิจิตฺราฯ **เมณฺฑวิสาณูปมวทฺธิกา**ติ เมณฺฑานํ วิสาณสทิสวทฺธิกา, กณฺณิกฏฺฐาเน เมณฺฑสิงฺคสณฺฐาเน วเทฺธ โยเชตฺวา กตาติ อโตฺถฯ ‘‘เมณฺฑวิสาณูปมวทฺธิกา’’ติ อิทํ อชวิสาณูปมวทฺธิกานํ อุปลกฺขณํฯ **โมรสฺส ปิเฌฺฉน ปริสิพฺพิตา**ติ ตเลสุ วา วเทฺธสุ วา โมรปิเฌฺฉหิ สุตฺตกสทิเสหิ ปริสิพฺพิตาฯ อุปาหนา น จ วฏฺฏนฺตีติ โยชนาฯ

๒๖๕๕. **มชฺชารา**ติ พิฬาราฯ **กาฬกา** รุกฺขกณฺฏกาฯ **อูลูกา** ปกฺขิพิฬาลาฯ **สีหา**ติ เกสรสีหาทโย สีหาฯ **อุทฺทา**ติ จตุปฺปทชาติกาฯ **ทีปี** สทฺทลาฯ **อชินสฺสา**ติ เอวํนามิกสฺสฯ **ปริกฺขฏา**ติ อุปาหนปริยเนฺต จีวเร อนุวาตํ วิย วุตฺตปฺปการํ จมฺมํ โยเชตฺวา กตาฯ

๒๖๕๖. สเจ อีทิสา อุปาหนา ลภนฺติ, ตาสํ วฬญฺชนปฺปการํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปุฏาทิํ อปเนตฺวา’’**ติอาทิฯ ปุฏาทิํ สพฺพโส ฉินฺทิตฺวา วา อปเนตฺวา วา อุปาหนา ธาเรตพฺพาติ โยชนาฯ เอวมกตฺวา ลทฺธนีหาเรเนว ธาเรนฺตสฺส ทุกฺกฎํฯ ยถาห – ‘‘เอตาสุ ยํ กิญฺจิ ลภิตฺวา สเจ ตานิ ขลฺลกาทีนิ อปเนตฺวา สกฺกา โหนฺติ วฬญฺชิตุํ, วฬเญฺชตพฺพา, เตสุ ปน สติ วฬญฺชนฺตสฺส ทุกฺกฏ’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๔๖)ฯ

วณฺณเภทํ ตถา กตฺวาติ เอตฺถ ‘‘เอกเทเสนา’’ติ เสโสฯ ‘‘สพฺพโส วา’’ติ อาหริตฺวา สพฺพโส วา เอกเทเสน วา วณฺณเภทํ กตฺวา สพฺพนีลาทโย **อุปาหนา** ธาเรตพฺพาติ โยชนาฯ ตถา อกตฺวา ธาเรนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ ยถาห ‘‘เอตาสุ ยํ กิญฺจิ ลภิตฺวา รชนํ โจฬเกน ปุญฺฉิตฺวา วณฺณํ ภินฺทิตฺวา ธาเรตุํ วฏฺฏติฯ อปฺปมตฺตเกปิ ภิเนฺน วฏฺฏติเยวา’’ติฯ นีลวทฺธิกาทโยปิ วณฺณเภทํ กตฺวา ธาเรตพฺพาฯ

๒๖๕๗. **ตตฺถ** ฐาเน ปสฺสาวปาทุกา, วจฺจปาทุกา, อาจมนปาทุกาติ ติโสฺส ปาทุกาโย ฐเปตฺวา **สพฺพาปิ ปาทุกา** ตาลปตฺติกาทิเภทา สพฺพาปิ สงฺกมนียา ปาทุกา ธาเรตุํ น วฏฺฏนฺตีติ โยชนาฯ

๒๖๕๘. อติกฺกนฺตปมาณํ อุจฺจาสยนสญฺญิตํ อาสนฺทิเญฺจว ปลฺลงฺกญฺจ เสวมานสฺส ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **อาสนฺที** วุตฺตลกฺขณาวฯ **ปลฺลโงฺก**ติ ปาเทสุ อาหริมานิ วาฬรูปานิ ฐเปตฺวา กโต, เอกสฺมิํเยว ทารุมฺหิ กฏฺฐกมฺมวเสน ฉินฺทิตฺวา กตานิ อสํหาริมานิ ตตฺรฏฺฐาเนว วาฬรูปานิ ยสฺส ปาเทสุ สนฺติ, เอวรูโป ปลฺลโงฺก กปฺปตีติ ‘‘อาหริเมนา’’ติ อิมินาว ทีปิตํฯ ‘‘อกปฺปิยรูปกโต อกปฺปิยมโญฺจ ปลฺลโงฺก’’ติ หิ **สารสมาเส** วุตฺตํฯ

๒๖๕๙. **โคนก**นฺติ ทีฆโลมกมหาโกชวํฯ จตุรงฺคุลาธิกานิ กิร ตสฺส โลมานิ, กาฬวณฺณญฺจ โหติฯ ‘‘จตุรงฺคุลโต อูนกปฺปมาณโลโม โกชโว วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติฯ **กุตฺตก**นฺติ โสฬสนฺนํ นาฏกิตฺถีนํ ฐตฺวา นจฺจนโยคฺคํ อุณฺณามยตฺถรณํฯ **จิตฺตก**นฺติ ภิตฺติจฺฉิทฺทาทิกวิจิตฺรํ อุณฺณามยตฺถรณํฯ **ปฏิก**นฺติ อุณฺณามยํ เสตตฺถรณํฯ **ปฏลิก**นฺติ ฆนปุปฺผกํ อุณฺณามยํ โลหิตตฺถรณํ, โย ‘‘อามลกปโตฺต’’ติปิ วุจฺจติฯ

เอกนฺตโลมินฺติ อุภโต อุคฺคตโลมํ อุณฺณามยตฺถรณํฯ **วิกติ**นฺติ สีหพฺยคฺฆาทิรูปวิจิตฺรํ อุณฺณามยตฺถรณํฯ ‘‘เอกนฺตโลมีติ เอกโตทสํ อุณฺณามยตฺถรณ’’นฺติ ทีฆนิกาฯ **ตูลิก**นฺติ รุกฺขตูลลตาตูลโปฏกิตูลสงฺขาตานํ ติณฺณํ ตูลานํ อญฺญตรปุณฺณํ ปกติตูลิกํฯ **อุทฺทโลมิก**นฺติ เอก

โต อุคฺคตโลมํ อุณฺณามยตฺถรณํฯ ‘‘อุทฺทโลมีติ อุภโตทสํ อุณฺณามยตฺถรณํฯ เอกนฺตโลมีติ เอกโตทสํ อุณฺณามยตฺถรณ’’นฺติ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑๕) **ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ **สารสมาเส** ปน ‘‘อุทฺทโลมีติ เอกโต อุคฺคตปุปฺผํฯ เอกนฺตโลมีติ อุภโต อุคฺคตปุปฺผ’’นฺติ วุตฺตํฯ

๒๖๖๐. **กฏฺฏิสฺส**นฺติ รตนปริสิพฺพิตํ โกเสยฺยกฏฺฏิสฺสมยํ ปจฺจตฺถรณํฯ ‘‘โกเสยฺยกฏฺฏิสฺสมยนฺติ โกเสยฺยกสฏมย’’นฺติ (ที. นิ. ฏี. ๑.๑๕) **อาจริยธมฺมปาลตฺเถเรน** วุตฺตํ, กนฺติตโกเสยฺยปุฏมยนฺติ อโตฺถฯ **โกเสยฺย**นฺติ รตนปริสิพฺพิตํ โกสิยสุตฺตมยํ ปจฺจตฺถรณํฯ รตนปริสิพฺพนรหิตํ สุทฺธโกเสยฺยํ ปน วฏฺฏติฯ

ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ ปเนตฺถ ‘‘ฐเปตฺวา ตูลิกํ สพฺพาเนว โคนกาทีนิ รตนปริสิพฺพิตานิ น วฏฺฏนฺตี’’ติ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑๕) วุตฺตํฯ ตตฺถ **‘‘ฐเปตฺวา ตูลิก’’**นฺติ เอเตน รตนปริสิพฺพนรหิตาปิ ตูลิกา น วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ **‘‘รตนปริสิพฺพิตานิ น วฏฺฏนฺตี’’**ติ อิมินา ปน ยานิ รตนปริสิพฺพิตานิ, ตานิ ภูมตฺถรณวเสน ยถานุรูปํ มญฺจาทีสุ จ อุปเนตุํ วฏฺฏตีติ ทีปิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ เอตฺถ จ วินยปริยายํ ปตฺวา ครุเก ฐาตพฺพตฺตา อิธ วุตฺตนเยเนเวตฺถ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ สุตฺตนฺติกเทสนายํ ปน คหฏฺฐานมฺปิ วเสน วุตฺตตฺตา เนสํ สงฺคณฺหนตฺถํ ‘‘ฐเปตฺวา ตูลิกํ…เป.… วฏฺฏนฺตีติ วุตฺต’’นฺติ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑๕) อปเรฯ

หตฺถิอสฺสรถตฺถรนฺติ หตฺถิปิฏฺฐิ อตฺถริตํ อตฺถรณํ หตฺถตฺถรณํ นามฯ อสฺสรถตฺถเรปิ เอเสว นโยฯ **กทลิมิคปวร-ปจฺจตฺถรณกมฺปิ จา**ติ กทลิมิคจมฺมํ นาม อตฺถิ, เตน กตํ ปวรปจฺจตฺถรณนฺติ อโตฺถฯ ตํ กิร เสตวตฺถสฺส อุปริ กทลิมิคจมฺมํ ปตฺถริตฺวา สิเพฺพตฺวา กโรนฺติฯ **ปิ**-สเทฺทน อชินปฺปเวณี คหิตาฯ **อชินปฺปเวณี** นาม อชินจเมฺมหิ มญฺจปมาเณน สิเพฺพตฺวา กตา ปเวณีฯ ตานิ กิร จมฺมานิ สุขุมตรานิ, ตสฺมา ทุปฏฺฏติปฏฺฏานิ กตฺวา สิพฺพนฺติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘อชินปฺปเวณี’’ติฯ

๒๖๖๑. **รตฺตวิตานสฺส เหฏฺฐา**ติ กุสุมฺภาทิรตฺตสฺส โลหิตวิตานสฺส เหฏฺฐา กปฺปิยปจฺจตฺถรเณหิ อตฺถตํ สยนาสนญฺจฯ กสาวรตฺตวิตานสฺส ปน เหฏฺฐา กปฺปิยปจฺจตฺถรเณน อตฺถตํ วฏฺฏติฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘เหฏฺฐา อกปฺปิเย’’ติอาทิฯ

ทุวิธา รตฺตูปธานกนฺติ สีสปเสฺส, ปาทปเสฺส จาติ อุภโตปเสฺส ปญฺญตฺตรตฺตพิโพฺพหนวนฺตญฺจ สยนาสนํฯ อิทํ สพฺพํ อกปฺปิยํ ปริภุญฺชโต ทุกฺกฏํ โหติฯ ‘‘ยํ ปน เอกเมว อุปธานํ อุโภสุ ปเสฺสสุ รตฺตํ วา โหติ ปทุมวณฺณํ วา วิจิตฺรํ วา, สเจ ปมาณยุตฺตํ, วฏฺฏตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๕๔) **อฏฺฐกถาวินิจฺฉโย** เอเตเนว พฺยติเรกโต วุโตฺต โหติฯ ‘‘เยภุยฺยรตฺตานิปิ เทฺว พิโพฺพหนานิ น วฏฺฏนฺตี’’ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ เตเนว เยภุเยฺยน รตฺตวิตานมฺปิ น วฏฺฏตีติ วิญฺญายติฯ

เอตฺถ จ กิญฺจาปิ **ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ** ‘‘อโลหิตกานิ เทฺวปิ วฏฺฏนฺติเยว, ตโต อุตฺตริ ลภิตฺวา อเญฺญสํ ทาตพฺพานิ, ทาตุํ อสโกฺกโนฺต มเญฺจ ติริยํ อตฺถริตฺวา อุปริ ปจฺจตฺถรณํ ทตฺวา นิปชฺชิตุมฺปิ ลภตี’’ติ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑๕) อวิเสเสน วุตฺตํฯ **เสนาสนกฺขนฺธกสํวณฺณนายํ** ปน ‘‘อคิลานสฺส สีสูปธานญฺจ ปาทูปธานญฺจาติ ทฺวยเมว วฏฺฏติ, คิลานสฺส พิโพฺพหนานิ สนฺถริตฺวา อุปริ ปจฺจตฺถรณํ ทตฺวา นิปชฺชิตุมฺปิ วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๙๗) วุตฺตตฺตา คิลาโนเยว มเญฺจ ติริยํ อตฺถริตฺวา นิปชฺชิตุํ ลภตีติ เวทิตพฺพํฯ

๒๖๖๒. อุทฺธํ เสตวิตานมฺปิ เหฏฺฐา อกปฺปิเย ปจฺจตฺถรเณ สติ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **ตสฺมินฺ**ติ อกปฺปิยปจฺจตฺถรเณฯ

๒๖๖๓. **"ฐเปตฺวา"**ติ อิมินา อาสนฺทาทิตฺตยสฺส วฏฺฏนาการโร นตฺถีติ ทีเปติฯ **เสสํ สพฺพนฺ**ติ โคนกาทิ ทฺวิธารตฺตูปธานกปริยนฺตํ สพฺพํฯ **คิหิสนฺตกนฺ**ติ คิหีนํ สนฺตกํ เตหิเยว ปญฺญตฺตํ, อิมินา ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุ อญฺญตเรน วา เตสํ อาณตฺติยา วา ปญฺญตฺตํ น วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ **ลภเต**ติ นิสีทิตุํ ลภติฯ

๒๖๖๔. ตํ กตฺถ ลภตีติ ปเทสนิยมํ ทเสฺสตุมาห **"ธมฺมาสเน"**ติอาทิฯ **ธมฺมาสเน**ติ เอตฺถ **อฏฺฐกถายํ** ''ยทิ ธมฺมาสเน สงฺฆิกมฺปิ โคนกาทึ ภิกฺขูหิ อนาณตฺตา อารามิกาทโย สยเมว ปญฺญาเปนฺติ เจว นีหรนฺติ จ, เอตํ คิหิวิกตนีหารํ นามฯ อิมินา คิหิวิกตนีหาเรน วฏฺฏตี''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๐; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ปกิณฺณกวินิจฺฉยกถา ๕๖ อตฺถโต สมานํ) วุตฺตํฯ **ภตฺตเคฺค วา**ติ วิหาเร นิสีทาเปตฺวา ปริเวสนฏฺฐาเน วา โภชนสาลายํ วาฯ อปิสเทฺทน คิหีนํ เคเหปิ เตหิ ปญฺญตฺต โคนกาทิมฺหิ นิสีทิตุํ อนาปตฺตีติ ทีเปติฯ **ธมฺมาสนา**ทิปเทสนิยมเนน ตโต อญฺญตฺถ คิหิปญฺญตฺตปิ ตตฺถ นิสีทิตุํ น วฏฺฏตีติ พฺยติเรกโต วิญฺญายติฯ

ภูมตฺถรณเกติ เอตฺถ ''กเต''ติ เสโสฯ **ตตฺถา**ติ สงฺฆิเก วา คิหิสนฺตเก วา โคนกาทิมฺหิ สหธมฺมิเกหิ อนาณตฺตหิ คิหีหิ เอว ภูมตฺถรเณ กเตฯ **สยิตุ**นฺติ อุปริ อตฺตโน ปจฺจตฺถรณํ ทตฺวา นิปชฺชิตุํ วฏฺฏติฯ **อปิ**-สเทฺทน นิสีทิตุมฺปิ วาติ สมุจฺจิโนติฯ ''ภูมตฺถรณเก''ติ อิมินา คิหีหิ เอว มญฺจาทีสุ สยนตฺถํ อตฺถเต อุปริ อตฺตโน ปจฺจตฺถรณํ ทตฺวา สยิตุํ วา นิสีทิตุํ วา น วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ

จมฺมกฺขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

เภสชฺชกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๖๖๕. คหปติสฺส ภูมิ, สมฺมุติภูมิ, อุสฺสาวนนฺติกาภูมิ, โคนิสาทิภูมีติ กปฺปิยภูมิโย จตโสฺส โหนฺตีติ วุตฺตา ภควตาติ โยชนาฯ

๒๖๖๖. กถํ กปฺปิยํ กตฺตพฺพนฺติ ‘‘อนฺชานามิ, ภิกฺขเว, จตโสฺส กปฺปิยภูมิโย อุสฺสาวนนฺติกํ โคนิสาทิกํ คหปตึ สมฺมุติ’’นฺติ (มหาว. ๒๙๕) เอวํ จตโสฺส ภูมิโย อุทฺธริตฺวา ตาสํ สามญฺญลกฺขณํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สงฺฆสฺสา’’**ติอาทิฯ สงฺฆสฺส สนฺตกํ วาสตฺถาย กตํ เคหํ วา ภิกฺขุโน สนฺตกํ วาสตฺถาย กตํ เคหํ วาติ โยชนาฯ **กปฺปิยํ กตฺตพฺพ**นฺติ กปฺปิยฏฺฐานํ กตฺตพฺพํฯ **สหเสยฺยปฺปโหนก**นฺติ สพฺพจฺฉนฺนปริจฺฉนฺนาทิลกฺขเณน สหเสยฺยารหํฯ

๒๖๖๗. อิทานิ จตโสฺสปิ ภูมิโย สรูปโต ทเสฺสตุมาห **‘‘ฐเปตฺวา’’**ติอาทิฯ ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา อเญฺญหิ กปฺปิยภูมิยา อตฺถาย ทินฺนํ วา เตสํ สนฺตกํ วา ยํ เคหํ, อิทํ เอว **คหปติ**ภูมิ นามาติ โยชนาฯ

๒๖๖๘. **ยา** ปน กุฎิ สเงฺฆน **สมฺมตา** ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย, สา สมฺมุติกา นามฯ ตสฺสา สมฺมนฺนนกาเล กมฺมวาจํ อวตฺวา อปโลกนํ วา กาตุํ วฏฺฏเตวาติ โยชนาฯ

๒๖๖๙-๗๐. ปฐมอิฏฺฐกาย วา ปฐมปาสาณสฺส วา ปฐมตฺถมฺภสฺส วา **อาทิ**-คฺคหเณน ปฐมภิตฺติปาทสฺส วา ฐปเน **ปเรสุ** มนุเสฺสสุ อุกฺขิปิตฺวา ฐเปเนฺตสุ สมนฺตโต ปริวาเรตฺวา ‘‘กปฺปิยกุฎึ กโรม, กปฺปิยกุฎึ กโรมา’’ติ อภิกฺขณํ วทเนฺตหิ อามสิตฺวา วา สยเมว อุกฺขิปิตฺวา วา อิฏฺฐกา **ฐเปยฺย** ปาสาโณ วา ถโมฺภ วา ภิตฺติปาโท วา ฐเปยฺย ฐเปตโพฺพ, อยํ อุสฺสาวนนฺติกา กุฎีติ โยชนาฯ

๒๖๗๑. **อิฏฺฐกาทิปติฏฺฐาน**นฺติ ปฐมิฏฺฐกาทีนํ ภูมิยํ ปติฏฺฐานํฯ **วทต**นฺติ ‘‘กปฺปิยกุฎึ กโรม, กปฺปิยกุฎึ กโรมา’’ติ วทนฺตานํฯ **สมกาลํ ตุ วฎฺฎตี**ติ เอกกาลํ วฎฺฎติ, อิมินา ‘‘สเจ หิ อนิฏฺฐิเต วจเน ถโมฺภ ปติฏฺฐาติ, อปฺปติฏฺฐิเต วา ตสฺมึ วจนํ นิฏฺฐาติ, อกตา โหติ กปฺปิยกุฎี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๙๕) **อฎฺฐกถาวินิจฺฉโย** สูจิโตฯ

๒๖๗๒. อาราโม สกโล อปริกฺขิโตฺต วา เยภุยฺยโต อปริกฺขิโตฺต วาติ ทุวิโธปิ **วิญฺญูหิ** วินยธเรหิ ‘‘โคนิสาที’’ติ วุจฺจติฯ ปเวสนิวารณาภาเวน ปวิฏฺฐานํ คุนฺนํ นิสชฺชาโยคโต ตถา วุจฺจตีติ โยชนาฯ

๒๖๗๓. ปโยชนํ ทเสฺสตุมาห **‘‘เอตฺถ ปกฺกญฺจา’’**ติอาทิฯ **อามิส**นฺติ ปุริมกาลิกทฺวยํฯ ‘‘อามิส’’นฺติ อิมินา นิรามิสํ อิตรกาลิกทฺวยํ อกปฺปิยกุฎิยํ วุตฺถมฺปิ ปกฺกมฺปิ กปฺปตีติ ทีเปติฯ

๒๖๗๔-๕. อิมา กปฺปิยกุฎิโย กทา ชหิตวตฺถุกา โหนฺตีติ อาห **‘‘อุสฺสาวนนฺติกา ยา สา’’**ติอาทิฯ ยา อุสฺสาวนนฺติกา เยสุ ถมฺภาทีสุ อธิฏฺฐิตา, สา เตสุ ถมฺภาทีสุ อปนีเตสุ ตทเญฺญสุปิ ถมฺภาทีสุ ติฏฺฐตีติ โยชนาฯ

สเพฺพสุ ถมฺภาทีสุ อปนีเตสุ สา ชหิตวตฺถุกา สิยาติ โยชนาฯ โคนิสาทิกุฎิ **ปริกฺขิตฺตา**วติอาทีหิ ชหิตวตฺถุกา สิยาฯ **ปริกฺขิตฺตา**ติ จ ‘‘อาราโม ปน อุปฑฺฒปริกฺขิโตฺตปิ พหุตรํ ปริกฺ

ขิโตฺตปิ ปริกฺขิโตฺตเยว นามา’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๙๕) **กุรุนฺทิมหาปจฺจริยาทีสุ** วุตฺตตฺตา น เกวลํ สพฺพปริกฺขิตฺตาว, อุปฑฺฒปริกฺขิตฺตาปิ เยภุยฺยปริกฺขิตฺตาปิ คเหตพฺพาฯ

เสสาติ คหปติสมฺมุติกุฏิโยฯ ฉทนนาสโต ชหิตวตฺถุกา สิยุนฺติ โยชนาฯ **ฉทนนาสโต**ติ เอตฺถ ‘‘โคปานสิมตฺตํ ฐเปตฺวา’’ติ เสโสฯ สเจ โคปานสีนํ อุปริ เอกมฺปิ ปกฺขปาสมณฺฑลํ อตฺถิ, รกฺขติฯ ยตฺร ปนิมา จตโสฺสปิ กปฺปิยภูมิโย นตฺถิ, ตตฺถ กึ กาตพฺพํ? อนุปสมฺปนฺนสฺส ทตฺวา ตสฺส สนฺตกํ กตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ

๒๖๗๖. ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา อเญฺญสํ หตฺถโต ปฏิคฺคโห จ เตสํ สนฺนิธิ จ เตสํ อโนฺตวุตฺถญฺจ ภิกฺขุสฺส วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๒๖๗๗. ภิกฺขุสฺส สนฺตกํ สงฺฆิกมฺปิ วา อกปฺปิยภูมิยํ สหเสยฺยปฺปโหนเก เคเห อโนฺตวุตฺถญฺจ อโนฺตปกฺกญฺจ ภิกฺขุสฺส น วฏฺฏติฯ ภิกฺขุนิยา สนฺตกํ สงฺฆิกมฺปิ วา อกปฺปิยภูมิยํ สหเสยฺยปฺปโหนเก เคเห อโนฺตวุตฺถญฺจ อโนฺตปกฺกญฺจ ภิกฺขุนิยา น วฏฺฏตีติ เอวํ **อุภินฺนํ** ภิกฺขุภิกฺขุนีนํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๒๖๗๘. **อกปฺปกุฏิยา**ติ อกปฺปิยกุฏิยา, ‘‘อกปฺปิยภูมิยํ สหเสยฺยปฺปโหนเก เคเห’’ติ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตาย อกปฺปิยภูมิยาติ อโตฺถฯ **อาทิ**-สเทฺทน นวนีตเตลมธุผาณิตานํ คหณํฯ

๒๖๗๙. **เตเหว** อโนฺตวุเตฺถหิ **สปฺปิอาทีหิ** สตฺตาหกาลิเกหิ สห ภิกฺขุนา ปกฺกํ ตํ ยาวชีวิกํ นิรามิสํ สตฺตาหํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏเตวาติ โยชนาฯ

๒๖๘๐. **ปกฺกํ** สามํปกฺกํ **ตํ** ยาวชีวิกํ สเจ อามิสสํสฏฺฐํ ปริภุญฺชติ, อโนฺตวุตฺถญฺจ ภุญฺชติ, กิญฺจ ภิโยฺย สามํปกฺกญฺจ ภุญฺชตีติ โยชนาฯ ยาวชีวิกสฺส อามิสสํสฏฺฐสฺส อามิสคติกตฺตา **‘‘อโนฺตวุตฺถ**’’นฺติ วุตฺตํฯ

๒๖๘๒. อุทกํ **น โหติ กาลิกํ** จตูสุ กาลิเกสุ อสงฺคหิตตฺตาฯ

๒๖๘๓. **ติกาลิกา** ยาวกาลิกา ยามกาลิกา สตฺตาหกาลิกาติ ตโย กาลิกา ปฏิคฺคหวเสเนว อตฺตโน อตฺตโน กาลํ อติกฺกมิตฺวา ภุตฺตา โทสกรา โหนฺติ, ตติยํ สตฺตาหาติกฺกเม นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยวตฺถุตฺตา อภุตฺตมฺปิ โทสกรนฺติ โยชนาฯ

‘‘ภุตฺตา โทสกรา’’ติ อิมินา ปุริมกาลิกทฺวยํ ปฏิคฺคเหตฺวา กาลาติกฺกมนมเตฺตน อาปตฺติยา การณํ น โหติ, ภุตฺตเมว โหติฯ สตฺตาหกาลิกํ กาลาติกฺกเมน อปริภุตฺตมฺปิ อาปตฺติยา การณํ โหตีติ ทีเปติฯ เตสุ สตฺตาหกาลิเกเยว วิเสสํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อภุตฺตํ ตติยมฺปิ จา’’**ติฯ **จ**-สโทฺท ตุ-สทฺทเตฺถฯ ยาวชีวิกํ ปน ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริภุญฺชิยมานํ อิตรกาลิกสํสคฺคํ วินา โทสกรํ น โหตีติ น คหิตํฯ

๒๖๘๔. อมฺพาทโย สทฺทา รุกฺขานํ นามภูตา ตํตํผเลปิ วตฺตมานา อิธ อุปจารวเสน ตชฺชํ ปานเก วุตฺตา, เตเนวาห **‘‘ปานกํ มต**’’นฺติฯ **โจจํ** อฏฺฐิกกทลิปานํฯ **โมจํ** อิตรกทลิปานํฯ **มธู**ติ มุทฺทิกผลานํ รสํฯ **มุทฺทิกา**ติ สีโตทเก มทฺทิตานํ มุทฺทิกผลานํ ปานํฯ ‘‘สาลูกปานนฺติ รตฺตุปฺปลนีลุปฺปลาทีนํ สาลูเก มทฺทิตฺวา กตปาน’’นฺติ **ปาฬิยํ, อฏฺฐกถาย** (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๐) จ สาลูก-สทฺทสฺส ทีฆวเสน สํโยคทสฺสนโต **‘‘สาลุ ผารุสกญฺจา’’**ติ คาถาพนฺธวเสน รโสฺส กโตฯ

สาลูกํ กุมุทุปฺปลานํ ผลรสํฯ **ขุทฺทสิกฺขาวณฺณนายํ** ปน ‘‘สาลูกปานํ นาม รตฺตุปฺปลนีลุปฺปลาทีนํ กิญฺชกฺขเรณูหิ กตปาน’’นฺติ วุตฺตํฯ ‘‘ผารุสก’นฺติอาทีสุ เอโก รุโกฺข’’ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ ตสฺส ผลรโส **ผารุสกํ** นามฯ เอเตสํ อฏฺฐนฺนํ ผลานํ รโส อุทกสมฺภินฺโน วฏฺฏติ, สีตุทเก มทฺทิโต ปสนฺโน นิกฺกสโฏว วฏฺฏติ, อุทเกน ปน อสมฺภินฺโน รโส ยาวกาลิโกฯ

๒๖๘๕. **ผล**นฺติ อมฺพาทิผลํฯ **สวตฺถุกปฏิคฺคโห**ติ ปานวตฺถุกานํ ผลานํ ปฏิคฺคโหฯ วสติ เอตฺถ ปานนฺติ **วตฺถุ,** ผลํ, วตฺถุนา สห วฏฺฏตีติ **สวตฺถุกํ,** ปานํ, สวตฺถุกสฺส ปฏิคฺคโห สวตฺถุกปฏิคฺคโหฯ สวตฺถุกสฺส ปฏิคฺคหํ นาม วตฺถุปฏิคฺคหณเมวาติ กตฺวา วุตฺตํ ‘‘ปานวตฺถุกานํ ผลานํ ปฏิคฺคโห’’ติฯ

๒๖๘๖. ‘‘สุโกเฏฺฏตฺวา’’ติ วุจฺจมานตฺตา **‘‘อมฺพปกฺก’’**นฺติ อามกเมว อมฺพผลํ วุจฺจติ ฯ **อุทเก**ติ สีโตทเกฯ **ปริสฺสวํ** ปริสฺสาวิตํฯ **กตฺวา**ติ มธุอาทีหิ อภิสงฺขริตฺวาฯ ยถาห – ‘‘ตทหุปฏิคฺคหิเตหิ มธุสกฺกรกปฺปูราทีหิ โยเชตฺวา กาตพฺพ’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๐)ฯ **ปาตุํ วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ วินิจฺฉโย ‘‘เอวํ กตํ ปุเรภตฺตเมว กปฺปติ, อนุปสมฺปนฺเนหิ กตํ ลภิตฺวา ปน ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ ปุเรภตฺตํ สามิสปริโภเคนาปิ วฏฺฏติ, ปจฺฉาภตฺตํ นิรามิสปริโภเคน ยาว อรุณุคฺคมนา วฏฺฏติเยวฯ เอส นโย สพฺพปาเนสู’’ติ **อฏฺฐกถายํ** วุโตฺตฯ

๒๖๘๗. **เสสปานเกสุปี**ติ ชมฺพุปานกาทีสุปิฯ

๒๖๘๘. อุจฺฉุรโส อโนฺตคธตฺตา อิธ วุโตฺต, น ปน ยามกาลิกตฺตา, โส ปน สตฺตาหกาลิโกเยวฯ

๒๖๘๙. **มธุกสฺส รส**นฺติ มธุกปุปฺผสฺส รสํฯ เอตฺถ มธุกปุปฺผรโส อคฺคิปาโก วา โหตุ อาทิจฺจปาโก วา, ปจฺฉาภตฺตํ น วฏฺฏติฯ ปุเรภตฺตมฺปิ ยํ ปานํ คเหตฺวา มชฺชํ กโรนฺติ, โส อาทิโต ปฏฺฐาย น วฏฺฏติฯ มธุกปุปฺผํ ปน อลฺลํ วา สุกฺขํ วา ภชฺชิตํ วา เตน กตผาณิตํ วา ยโต ปฏฺฐาย มชฺชํ น กโรนฺติ, ตํ สพฺพํ ปุเรภตฺตํ วฏฺฏติฯ

ปกฺกฑากรสนฺติ ปกฺกสฺส ยาวกาลิกสฺส รสํฯ สโพฺพ ปตฺตรโส ยามกาลิโก วุโตฺตติ โยชนาฯ **อฏฺฐกถายํ** ‘‘ยาวกาลิกปตฺตานญฺหิ ปุเรภตฺตํเยว รโส กปฺปตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๐) อิมเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ

๒๖๙๐. สานุโลมานํ สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ ผลชํ รสํ ฐเปตฺวา สโพฺพ ผลโช รโส **วิกาเล** ยามสญฺญิเต อนุโลมโต ปริภุญฺชิตุํ อนุญฺญาโตติ โยชนาฯ

๒๖๙๑. ยาวกาลิกปตฺตานํ สีตุทเก มทฺทิตฺวา กโต รโสปิ อปโกฺก, อาทิจฺจปาโกปิ วิกาเล ปน วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๒๖๙๒-๓. สตฺตธญฺญานุโลมานิ สรูปโต ทเสฺสตุมาห **‘‘ตาลญฺจนาฬิเกรญฺจา’’**ติ อาทิฯ **อปรณฺณํ** มุคฺคาทิฯ **‘‘สตฺตธญฺญานุโลมิก’’**นฺติ อิมินา เอเตสํ รโส ยาวกาลิโก ยามกาลสงฺขาเต วิกาเล ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ

๒๖๙๕. เอวมาทีนํ ขุทฺทกานํ ผลานํ รโส ปน อฏฺฐปานานุโลมตฺตา **อนุโลมิเก** ยามกาลิกานุโลมิเก **นิทฺทิโฎฺฐ** กถิโตติ โยชนาฯ

๒๖๙๖. **อิธ** อิมสฺมึ โลเก สานุโลมสฺส ธญฺญสฺส ผลชํ รสํ ฐเปตฺวา อยามกาลิโก อโญฺญ ผลรโส นตฺถีติ โยชนา, สโพฺพ ยามกาลิโกเยวาติ ทีเปติฯ

เภสชฺชกฺขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

กถินกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๖๙๗. **วุตฺถวสฺสานํ** ปุริมิกาย วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ยาว มหาปวารณา, ตาว รตฺติเจฺฉทํ อกตฺวา วุตฺถวสฺสานํ **ภิกฺขูนํ** เอกสฺส วา ทฺวินฺนํ ติณฺณํ จตุนฺนํ ปญฺจนฺนํ อติเรกานํ วา ภิกฺขูนํ **ปญฺจนฺนํ อานิสํสานํ** วกฺขมานานํ อนามนฺตจาราทีนํ ปญฺจนฺนํ อานิสํสานํ ปฏิลาภ**การณา มุนิปุงฺคโว** สเพฺพสํ อคาริกาทิมุนีนํ สกลคุณคเณหิ อุตฺตโม ภควา กถินตฺถารํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสฺสํวุตฺถานํ ภิกฺขูนํ กถินํ อตฺถริตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๐๖) **อพฺรวิ** กเถสีติ โยชนาฯ

เอตฺถายํ วินิจฺฉโย – ‘‘กถินตฺถารํ เก ลภนฺติ, เก น ลภนฺตีติ? คณนวเสน ตาว ปจฺฉิมโกฏิยา ปญฺจ ชนา ลภนฺติ, อุทฺธํ สตสหสฺสมฺปิ, ปญฺจนฺนํ เหฏฺฐา น ลภนฺตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) อิทํ **อฏฺฐกถาย** อตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน สงฺฆสฺส กถินทุสฺสทานกมฺมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ‘‘วุตฺถวสฺสวเสน ปุริมิกาย วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปฐมปวารณาย ปวาริตา ลภนฺติ, ฉินฺนวสฺสา วา ปจฺฉิมิกาย อุปคตา วา น ลภนฺติฯ อญฺญสฺมิํ วิหาเร วุตฺถวสฺสาปิ น ลภนฺตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺต’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) อิทํ **อฏฺฐกถาย** อานิสํสลาภํ สนฺธาย วุตฺตํ, น กมฺมํฯ

อิทานิ ตทุภยํ วิภชิตฺวา ทเสฺสติ –

> ‘‘ปุริมิกาย อุปคตานํ ปน สเพฺพ คณปูรกา โหนฺติ, อานิสํสํ น ลภนฺติ, อานิสํโส อิตเรสํเยว โหติฯ สเจ ปุริมิกาย อุปคตา จตฺตาโร วา โหนฺติ, ตโย วา เทฺว วา เอโก วา, อิตเร คณปูรเก กตฺวา กถินํ อตฺถริตพฺพํฯ อถ จตฺตาโร ภิกฺขู อุปคตา, เอโก ปริปุณฺณวโสฺส สามเณโร, โส เจ ปจฺฉิมิกาย อุปสมฺปชฺชติ, คณปูรโก เจว โหติ, อานิสํสญฺจ ลภติ ฯ ตโย ภิกฺขู เทฺว สามเณรา, เทฺว ภิกฺขู ตโย สามเณรา, เอโก ภิกฺขุ จตฺตาโร สามเณราติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ สเจ ปุริมิกาย อุปคตา กถินตฺถารกุสลา น โหนฺติ, อตฺถารกุสลา ขนฺธกภาณกเตฺถรา ปริเยสิตฺวา อาเนตพฺพา, กมฺมวาจํ สาเวตฺวา กถินํ อตฺถราเปตฺวา ทานญฺจ ภุญฺชิตฺวา คมิสฺสนฺติ, อานิสํโส ปน อิตเรสํเยว โหตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖)ฯ

กถินํ เกน ทินฺนํ วฏฺฏตีติ? เยน เกนจิ เทเวน วา มนุเสฺสน วา ปญฺจนฺนํ วา สหธมฺมิกานํ อญฺญตเรน ทินฺนํ วฏฺฏติฯ กถินทายกสฺส วตฺตํ อตฺถิ, สเจ โส ตํ อชานนฺโต ปุจฺฉติ ‘‘ภเนฺต, กถํ กถินํ ทาตพฺพ’’นฺติ, ตสฺส เอวํ อาจิกฺขิตพฺพํ ‘‘ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตรปฺปโหนกํ สูริยุคฺคมนสมเย วตฺถํ ‘กถินจีวรํ เทมา’ติ ทาตุํ วฏฺฏติ, ตสฺส ปริกมฺมตฺถํ เอตฺตกา นาม สูจิโย, เอตฺตกํ สุตฺตํ, เอตฺตกํ รชนํ, ปริกมฺมํ กโรนฺตานํ เอตฺตกานํ ภิกฺขูนํ ยาคุภตฺตญฺจ ทาตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ

กถินตฺถารเกนาปิ ธเมฺมน สเมน อุปฺปนฺนํ กถินํ อตฺถรเนฺตน วตฺตํ ชานิตพฺพํฯ ตนฺตวายเคหโต หิ อาภตสนฺตาเนเนว ขลิมกฺขิตสาฏโกปิ น วฏฺฏติ, มลีนสาฏโกปิ น วฏฺฏติ, ตสฺมา กถินตฺถารสาฏกํ ลภิตฺวา สุทฺธํ โธวิตฺวา สูจิอาทีนิ จีวรกมฺมูปกรณานิ สเชฺชตฺวา พหูหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ตทเหว สิพฺพิตฺวา นิฏฺฐิตสูจิกมฺมํ รชิตฺวา กปฺปพินฺทุํ ทตฺวา กถินํ อตฺถริตพฺพํฯ สเจ ตสฺมิํ อนตฺถเตเยว อโญฺญ กถินสาฏกํ อตฺถริตพฺพกํ อาหรติ, อญฺญานิ จ พหูนิ กถินานิสํสวตฺถานิ เทติ, โย อานิสํสํ พหุํ เทติ, ตสฺส สนฺตเกเนว อตฺถริตพฺพํฯ อิตโร ยถา ตถา โอวทิตฺวา สญฺญาเปตโพฺพฯ

กถินํ ปน เกน อตฺถริตพฺพํ? ยสฺส สโงฺฆ กถินจีวรํ เทติฯ สเงฺฆน ปน กสฺส ทาตพฺพํ? โย ชิณฺณจีวโร โหติฯ สเจ พหู ชิณฺณจีวรา โหนฺติ, วุฑฺฒสฺส ทาตพฺพํฯ วุฑฺฒสุปิ โย มหาปริวาโร ตทเหว จีวรํ กตฺวา อตฺถริตุํ สโกฺกติ, ตสฺส ทาตพฺพํฯ สเจ วุโฑฺฒ น สโกฺกติ, นวกตโร สโกฺกติ, ตสฺส ทาตพฺพํฯ อปิ จ สเงฺฆน มหาเถรสฺส สงฺคหํ กาตุํ วฏฺฏติ, ตสฺมา ''ตุเมฺห, ภเนฺต, คณฺหถ, มยํ กตฺวา ทสฺสามา''ติ วตฺตพฺพํฯ

ตีสุ จีวเรสุ ยํ ชิณฺณํ โหติ, ตทตฺถาย ทาตพฺพํฯ ปกติยา ทุปฏฺฏจีวรสฺส ทุปฏฺฏตฺถาเยว ทาตพฺพํฯ สเจปิสฺส เอกปฏฺฏจีวรํ ฆนํ โหติ, กถินสาฏโก จ เปลโว, สารุปฺปตฺถาย ทุปฏฺฏปฺปโหนกเมว ทาตพฺพํฯ ''อหํ อลภโนฺต เอกปฏฺฏํ ปารุปามี''ติ วทนฺตสฺสาปิ ทุปฏฺฏํ ทาตุํ วฏฺฏติฯ โย ปน โลภปกติโก โหติ, ตสฺส น ทาตพฺพํฯ เตนาปิ กถินํ อตฺถริตฺวา ''ปจฺฉา วิสิพฺพิตฺวา เทฺว จีวรานิ กริสฺสามี''ติ น คเหตพฺพํฯ

ยสฺส ปน ทิยฺยติ, ตสฺส –

> ''สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อิทํ สงฺฆสฺส กถินทุสฺสํ อุปฺปนฺนํ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิมํ กถินทุสฺสํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺย กถินํ อตฺถริตุํ, เอสา ญตฺติฯ
>
> ''สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อิทํ สงฺฆสฺส กถินทุสฺสํ อุปฺปนฺนํ, สโงฺฆ อิมํ กถินทุสฺสํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน เทติ กถินํ อตฺถริตุํ, ยสฺสายสฺมโต ขมติ อิมสฺส กถินทุสฺสสฺส อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทานํ กถินํ อตฺถริตุํ, โส ตุณฺหสฺส, ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ
>
> ''ทินฺนํ อิทํ สเงฺฆน กถินทุสฺสํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน กถินํ อตฺถริตุํ, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี''ติ (มหาว. ๓๐๗) –

เอวํ ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย ทาตพฺพนฺติ เอวํ ทินฺนํฯ

๒๖๙๘-๙. **น อุลฺลิขิตมตฺตาทิ-จตุวีสติวชฺชิต**นฺติ **ปาฬิยํ** อาคเตหิ ''น อุลฺลิขิตมเตฺตน อตฺถตํ โหติ กถิน''นฺติ (มหาว. ๓๐๘) อุลฺลิขิตมตฺตาทีหิ จตุวีสติยา อากาเรหิ วชฺชิตํฯ **จีวร**นฺติ ''อหเตน อตฺถตํ โหติ กถิน''นฺติ (มหาว. ๓๐๙) **ปาฬิยํ** อาคตานํ โสฬสนฺนํ อาการานํ อญฺญตเรน ยุตฺตํ กตปริโยสิตํ ทินฺนํ กปฺปพินฺทุํ ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตรจีวรํฯ เต ปน จตุวีสติ อาการา, โสฬสาการา จ **ปาฬิโต** (มหาว. ๓๐๘), **อฏฺฐกถาโต** (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๘) จ คเหตพฺพาฯ คนฺถคารวปริหารตฺถมิธ น วุตฺตาฯ

ภิกฺขุนา วกฺขมาเน อฏฺฐธเมฺม ชานเนฺตน อตฺถรเกน **อาทาย** คเหตฺวา **ปุราณกํ** อตฺตนา ปริภุญฺชิยมานํ อตฺถริตพฺพจีวเรน เอกนามกํ ปุราณจีวรํ **อุทฺธริตฺวา** ปจฺจุทฺธริตฺวา **นวํ** อตฺถริตพฺพํ จีวรํ **อธิฏฺฐหิตฺวา** ปุราณปจฺจุทฺธฏจีวรสฺส นาเมน อธิฏฺฐหิตฺวาว ตํ อนฺตรวาสกํ เจ, ''อิมินา อนฺตรวาสเกน กถินํ อตฺถรามิ''อิติ วจสา วตฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ สเจ อุตฺตราสโงฺค โหติ, ''อิมินา อุตฺตราสเงฺคน กถินํ อตฺถรามิ'', สเจ สงฺฆาฏิ โหติ, ''อิมาย สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถรามี''ติ วตฺตพฺพํฯ

๒๗๐๐-๑. อิเจฺจวํ ติกฺขตฺตุํ วุเตฺต กถินํ อตฺถตํ โหตีติ โยชนาฯ **เตน ปน *ภิกฺขุนา*** นวเกน กถินจีวรํ **อาทาย** สงฺฆํ อุปสงฺกมฺม ''อตฺถตํ, ภเนฺต, สงฺฆสฺส กถินํ, ธมฺมิโก กถินตฺถาโร,

อนุโมทถ’’อิติ วตฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๒๗๐๒. อนุโมทเกสุ จ เถเรหิ ‘‘อตฺถตํ, อาวุโส, สงฺฆสฺส กถินํ, ธมฺมิโก กถินตฺถาโร, อนุโมทามา’’ติ วตฺตพฺพํ, นเวน ปน ‘‘อตฺถตํ, ภนฺเต, สงฺฆสฺส กถินํ, ธมฺมิโก กถินตฺถาโร, อนุโมทามี’’ติ อิติ ปุน **อีรเย** กเถยฺยาติ โยชนาฯ คาถาย ปน อนุโมทนปาฐสฺส อตฺถทสฺสนมุเขน **‘‘สุอตฺถตํ ตยา ภนฺเต’’**ติ วุตฺตํ, น ปาฐกฺกมทสฺสนวเสนาติ เวทิตพฺพํฯ

อตฺถารเกสุ จ อนุโมทเกสุ จ นเวหิ วุฑฺฒานํ วจนกฺกโม วุตฺโต, วุเฑฺฒหิ นวานํ วจนกฺกโม ปน ตทนุสาเรน ยถารหํ โยเชตฺวา วตฺตพฺโพติ คาถาสุ น วุตฺโตติ เวทิตพฺโพฯ อตฺถารเกน เถเรน วา นเวน วา คณปุคฺคลานํ วจนกฺกโม จ คณปุคฺคเลหิ อตฺถารกสฺส วจนกฺกโม จ วุตฺตนเยน ยถารหํ โยเชตุํ สกฺกาติ น วุตฺโตฯ

เอวํ อตฺถเต ปน กถิเน สเจ กถินจีวเรน สทฺธึ อาภตํ อานิสํสํ ทายกา ‘‘เยน อมฺหากํ กถินํ คหิตํ, ตเสฺสว จ เทมา’’ติ เทนฺติ, ภิกฺขุสโงฺฆ อนิสฺสโรฯ อถ อวิจาเรตฺวาว ทตฺวา คจฺฉนฺติ, ภิกฺขุสโงฺฆ อิสฺสโรฯ ตสฺมา สเจ กถินตฺถารกสฺส เสสจีวรานิปิ ทุพฺพลานิ โหนฺติ, สเงฺฆน อปโลเกตฺวา เตสมฺปิ อตฺถาย วตฺถานิ ทาตพฺพานิ, กมฺมวาจาย ปน เอกาเยว วฎฺฎติฯ อวเสเส กถินานิสํเส พลววตฺถานิ วสฺสาวาสิกฐฺฐิติกาย ทาตพฺพานิ, ฐิติกาย อภาเว เถราสนโต ปฎฺฐาย ทาตพฺพานิ, ครุภณฺฑํ น ภาเชตพฺพํฯ สเจ ปน เอกสีมาย พหู วิหารา โหนฺติ, สเพฺพ ภิกฺขู สนฺนิปาเตตฺวา เอกตฺถ กถินํ อตฺถริตพฺพํ, วิสุํ วิสุํ อตฺถริตุํ น วฎฺฎติฯ

๒๗๐๓. **‘‘กถินสฺส จ กึ มูล’’**นฺติอาทีนิ สยเมว วิวริสฺสติฯ

๒๗๐๖. อฎฺฐธมฺมุเทฺทสคาถาย ปุพฺพกิจฺจํ **ปุพฺพ**-วจเนเนว อุตฺตรปทโลเปน วุตฺตํฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ ‘‘ปจฺจุทฺธาร’’อิติ วตฺตเพฺพ **‘‘ปจฺจุทฺธร’’**อิติ คาถาพนฺธวเสน รโสฺสฯ เตเนว วกฺขติ **‘‘ปจฺจุทฺธาโร’’**ติฯ อธิฎฺฐหนํ **อธิฎฺฐานํ**ฯ ปจฺจุทฺธาโร จ อธิฎฺฐานญฺจ **ปจฺจุทฺธราธิฎฺฐานา**ฯ อิตรีตรโยเคน ทฺวนฺทสมาโสฯ **อตฺถาโร**ติ เอตฺถ ‘‘กถินตฺถาโร’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ

‘‘มาติกา’’ติ อิมินา ‘‘อฎฺฐ กถินุพฺภารมาติกา’’ติ ปกรณโต วิญฺญายติฯ ยถาห – ‘‘อฎฺฐิมา, ภิกฺขเว, มาติกา กถินสฺส อุพฺภารายา’’ติ (มหาว. ๓๑๐)ฯ **มาติกา**ติ มาตโร ชเนตฺติโย, กถินุพฺภารํ เอตา อฎฺฐ ชเนนฺตีติ อโตฺถฯ **อุทฺธาโร**ติ กถินสฺส อุทฺธาโรฯ **อานิสํสา**ติ เอตฺถ ‘‘กถินสฺสา’’ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ กถินสฺส อานิสํสาติ **อิเม อฎฺฐ** ธมฺมาติ โยชนาฯ ยถาห ‘‘อตฺถตกถินานํ โว, ภิกฺขเว, ปญฺจ กปฺปิสฺสนฺตี’’ติอาทิ (มหาว. ๓๐๖)ฯ **‘‘อานิสํเสนา’’**ติปิ ปาโฐฯ อานิสํเสน สห อิเม อฎฺฐ ธมฺมาติ โยชนาฯ

๒๗๐๗. ‘‘น อุลฺลิขิตมตฺตาทิ-จตุวีสติวชฺชิต’’นฺติอาทินา กถินํ อตฺถริตุํ กตปริโยสิตํ จีวรํ เจ ลทฺธํ, ตตฺถ ปฎิปชฺชนวิธึ ทเสฺสตฺวา สเจ อกตสิพฺพนาทิกมฺมํ วตฺถเมว ลทฺธํ, ตตฺถ ปฎิปชฺชนวิธึ ปุพฺพกิจฺจวเสน ทเสฺสตุมาห **‘‘โธวน’’**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **โธวน**นฺติ กถินทุสฺสสฺส เสตภาวกรณํฯ **วิจาโร**ติ ‘‘ปญฺจกํ วา สตฺตกํ วา นวกํ วา เอกาทสกํ วา โหตู’’ติ วิจารณํฯ **เฉทน**นฺติ ยถาวิจาริตสฺส วตฺถสฺส เฉทนํฯ **พนฺธน**นฺติ โมฆสุตฺตกาโรปนํฯ **สิพฺพน**นฺติ สพฺพสูจิกมฺมํฯ **รชน**นฺติ รชนกมฺมํฯ **กปฺป**นฺติ กปฺปพินฺทุทานํฯ **‘‘ปุพฺพกิจฺจ’’นฺติ วุจฺจติ** อิทํ สพฺพํ กถินตฺถารสฺส ปฐมเมว กตฺตพฺพตฺตาฯ

๒๗๐๘. **อนฺตรวาสโก**ติ เอตฺถ **อิติ**-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐฯ สงฺฆาฏิ, อุตฺตราสงฺค, อโถ อนฺตรวาสโกติ เอสเมว ตุ ปจฺจุทฺธาโรปิ อธิฏฺฐานมฺปิ อตฺถาโรปิ วุโตฺตติ โยชนาฯ

๒๗๐๙. อฎฺฐมาติกา (มหาว. ๓๑๐-๓๑๑; ปริ. ๔๑๕; มหาว. อฎฺฐ. ๓๑๐-๓๑๑) ทเสฺส ตุมาห **"ปกฺกมนญฺจา"**ติอาทิฯ ปกฺกมนํ อโนฺต เอตสฺสาติ ปกฺกมนนฺติกาติ วตฺตเพฺพ อุตฺตรปทโลเปน ''ปกฺกมน''นฺติ วุตฺตํฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ **อฎฺฐิมา**ติ เอตฺถ ''มาติกา''ติ ปกรณโต ลพฺภติฯ อิมา อฎฺฐ มาติกาติ โยชนาฯ

๒๗๑๐. อุเทฺทสานุกฺกเมน นิทฺทิสิตุมาห **"กตจีวรมาทายา"**ติอาทิฯ **"กตจีวรมาทายา"**ติ อิมินา จีวรปลิโพธุปเจฺฉโท ทสฺสิโตฯ **"อาวาเส นิรเปกฺขโก"**ติ อิมินา ทุติโย อาวาสปลิโพธุปเจฺฉโท ทสฺสิโตฯ เอตฺถ สพฺพวาเกฺยสุ ''อตฺถตกถิโน โย ภิกฺขุ สเจ ปกฺกมตี''ติ เสโสฯ **อติกฺกนฺตาย สีมายา**ติ วิหารสีมาย อติกฺกนฺตายฯ **โหติ ปกฺกมนนฺติกา**ติ เอตฺถ ''ตสฺส ภิกฺขุโน''ติ เสโส, ตสฺส ภิกฺขุโน ปกฺกมนนฺติกา นาม มาติกา โหตีติ อโตฺถฯ

๒๗๑๑-๒. **อานิสํสํ** นาม วุตฺถวเสฺสน ลทฺธํ อกตสูจิกมฺมวตฺถํฯ เตเนว วกฺขติ ''กโรตี''ติอาทิฯ **"วิหาเร อนเปกฺขโก"**ติ อิมินา เอตฺถ ปฐมํ อาวาสปลิโพธุปเจฺฉโท ทสฺสิโตฯ สุขวิหรณํ ปโยชนมสฺสาติ **สุขวิหาริโก,** วิหาโรติฯ **ตตฺถ** ตสฺมึ วิหาเร วิหรโนฺตว ตํ จีวรํ ยทิ กโรติ, ตสฺมึ จีวเร นิฎฺฐิเต **นิฎฺฐานนฺตา** นิฎฺฐานนฺติกาติ วุจฺจตีติ โยชนาฯ **"นิฎฺฐิเตจีวเร"**ติ อิมินา จีวรปลิโพธุปเจฺฉโท ทสฺสิโตฯ

๒๗๑๓. **ตมสฺสม**นฺติ ตํ วุตฺถวสฺสาวาสํฯ **ธุรนิเกฺขเป**ติ อุภยธุรนิเกฺขปวเสน จิตฺตปฺปวตฺตกฺขเณฯ **สนฺนิฎฺฐานํ** นาม ธุรนิเกฺขโปฯ เอตฺถ ปลิโพธทฺวยสฺส เอกกฺขเณเยว อุปเจฺฉโท **อฎฺฐกถายํ** วุโตฺต ''สนฺนิฎฺฐานนฺติเก เทฺวปิ ปลิโพธา 'เนวิมํ จีวรํ กาเรสฺสํ, น ปเจฺจสฺส'นฺติ จินฺติตมเตฺตเยว เอกโต ฉิชฺชนฺตี''ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๓๑๑)ฯ

๒๗๑๔. **กถินจฺฉาทน**นฺติ กถินานิสํสํ จีวรวตฺถํฯ **น ปเจฺจสฺส**นฺติ น ปจฺจาคมิสฺสามิฯ **กโรนฺตเสฺสวา**ติ เอตฺถ ''จีวร''นฺติ ปกรณโต ลพฺภติฯ **"กถินจฺฉาทน"**นฺติ อิทํ วา สมฺพนฺธนียํฯ **กโรนฺตสฺสา**ติ อนาทเร สามิวจนํฯ **นฎฺฐ**นฺติ โจเรหิ หฎตฺตา วา อุปจิกาทีหิ ขาทิตตฺตา วา นฎฺฐํฯ **ทฑฺฒํ วา**ติ อคฺคินา ทฑฺฒํ วาฯ **นาสนนฺติกา**ติ เอวํ จีวรสฺส นาสนเนฺต ลพฺภมานา อยํ มาติกา นาสนนฺติกา นามาติ อโตฺถฯ เอตฺถ ''น ปเจฺจสฺส''นฺติ อิมินา ปฐมํ อาวาสปลิโพธุปเจฺฉโท ทสฺสิโตฯ ''กโรนฺตเสฺสวา''ติ อิมินา ทุติยํ จีวรปลิโพธุปเจฺฉโท ทสฺสิโตฯ

๒๗๑๕. **ลทฺธานิสํโส**ติ ลทฺธกถินานิสํสจีวโรฯ อานิสํเส จีวเร **สาเปโกฺข** อเปกฺขวา **พหิสีมคโต** วสฺสํวุตฺถสีมาย พหิสีมคโต ตํ จีวรํ กโรติ, **โส** กตจีวโร **อนฺตรุพฺภารํ** อนฺตรา อุพฺภารํ สุณาติ เจ, สวนนฺติกา นาม โหตีติ โยชนาฯ ''พหิสีมคโต''ติอาทินา ทุติยปลิโพธุปเจฺฉโท ทสฺสิโตฯ เอตฺถ ''กตจีวโร''ติ วุตฺตตฺตา จีวรปลิโพธุปเจฺฉโท ปฐมํ โหติ, อิตโร ปน ''สหสวเนน อาวาสปลิโพโธ ฉิชฺชตี''ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๓๑๑) **อฎฺฐกถาย** วุตฺตตฺตา ปจฺฉา โหติฯ

๒๗๑๖-๗. จีวราสาย วสฺสํวุโตฺถ อาวาสโต **ปกฺกโนฺต** ''ตุยฺหํ จีวรํ ทสฺสามี''ติ เกนจิ วุโตฺต พหิสีมคโต ปน สวติ, ปุน ''ตว จีวรํ ทาตุํ น สโกฺกมี''ติ วุโตฺต **อาสาย ฉินฺนมตฺตาย** จีวเร ปจฺจาสาย อุปจฺฉินฺนมตฺตาย **อาสาวเจฺฉทิกา** นาม มาติกาติ **มตา** ญาตาติ โยชนาฯ อาสาวจฺฉาทิเก กถินุพฺภาเร อาวาสปลิโพโธ ปฐมํ ฉิชฺชติ, จีวราสาย อุปจฺฉินฺนาย จีวรปลิโพโธ ฉิชฺชติฯ

๒๗๑๘-๒๐. โย วสฺสํวุตฺถวิหารมฺหา อญฺญํ วิหารํ คโต โหติ, โส **อาคจฺฉํ** อาคจฺฉโนฺต อนฺตรามเคฺค กถินุทฺธารํ อติกฺกเมยฺย, ตสฺส โส กถินุทฺธาโร สีมาติกฺกนฺติโก มโตติ โยชนาฯ ตตฺถ สีมาติกฺกนฺติเก กถินุพฺภาเร จีวรปลิโพโธ ปฐมํ ฉิชฺชติ, ตสฺส พหิสีเม อาวาสปลิโพโธ ฉิชฺชติฯ

เอตฺถ จ ‘‘สีมาติกฺกนฺติโก นาม จีวรกาลสีมาติกฺกนฺติโก’’ติ **เกนจิ** วุตฺตํฯ ‘‘พหิสีมายํ จีวรกาลสมยสฺส อติกฺกนฺตตฺตา สีมาติกฺกนฺติโก’’ติ (สารตฺถ. ฏี. มหาว. ๓๑๑) **สารตฺถทีปนิยํ** วุตฺตํฯ ‘‘อาคจฺฉํ อนฺตรามเคฺค, ตทุทฺธารมติกฺกเม’’ติ วุตฺตตฺตา ปน สเงฺฆน กริยมานํ อนฺตรุพฺภารํ อาคจฺฉโนฺต วิหารสีมํ อสมฺปเตฺตเยว กถินุพฺภารสฺส ชาตตฺตา ตํ น สมฺภุเณยฺย, ตเสฺสวํ สีมมติกฺกนฺตเสฺสว สโต ปุน อาคจฺฉโต อนฺตรามเคฺค ชาโต กถินุพฺภาโร สีมาติกฺกนฺติโกติ อมฺหากํ ขนฺติฯ

กถินานิสํสจีวรํ อาทาย สเจ อาวาเส สาเปกฺขว คโต โหติ, ปุน อาคนฺตฺวา **กถินุทฺธารํ** กถินสฺส อนฺตรุพฺภารเมว **สมฺภุณาติ เจ** ยทิ ปาปุเณยฺย, ตสฺส โส กถินุทฺธาโร โหติ, โส ‘‘สหุพฺภาโร’’ติ วุจฺจตีติ โยชนาฯ สหุพฺภาเร เทฺว ปลิโพธา อปุพฺพํ อจริมํ ฉิชฺชนฺติฯ

๒๗๒๑. ‘‘สีมาติกฺกนฺติเกนา’’ติ วตฺตเพฺพ อุตฺตรปทโลเปน **‘‘สีมโต’’**ติ วุตฺตํฯ ปกฺกมนญฺจ นิฏฺฐานญฺจ สนฺนิฏฺฐานญฺจ **สีมโต** สีมาติกฺกนฺติเกน สห อิเม **จตฺตาโร** กถินุพฺภารา **ปุคฺคลาธีนา** ปุคฺคลายตฺตา สหุพฺภารสงฺขาโต **อนฺตรุพฺภาโร** สงฺฆาธีโนติ โยชนาฯ **‘‘อนฺตรุพฺภโร’’**ติ คาถาพนฺธวเสน รสฺสตฺตํฯ

๒๗๒๒. **นาสน**นฺติ นาสนนฺติโกฯ **สวน**นฺติ สวนนฺติโกฯ อาสาวเจฺฉทิกาปิ จาติ ตโยปิ กถินุพฺภาราฯ **น ตุ สงฺฆา น ภิกฺขุโต**ติ สงฺฆโตปิ น โหนฺติ, ปุคฺคลโตปิ น โหนฺตีติ อโตฺถฯ จีวรสฺส วินาโส สงฺฆสฺส วา จีวรสามิกสฺส วา ปโยเคน น ชาโตติ นาสนโก ตาว กถินุพฺภาโร อุภโตปิ น โหตีติ วุโตฺตฯ สวนญฺจ อุภเยสํ ปโยคโต น ชาตนฺติ ตถา วุตฺตํฯ ตถา อาสาวเจฺฉทิกาปิฯ

๒๗๒๓. อาวาโสเยว ปลิโพโธติ วิคฺคโหฯ **ปลิโพโธ จ จีวเร**ติ เอตฺถ **จีวเร**ติ เภทว จนิจฺฉาย นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมํ, จีวรนิมิตฺตปลิโพโธติ อโตฺถ, จีวรสงฺขาโต ปลิโพโธติ วุตฺตํ โหติฯ สจฺจาทิคุณยุตฺตํ มุสาวาทาทิโทสวิมุตฺตํ อตฺถํ วทติ สีเลนาติ **ยุตฺตมุตฺตตฺถวาที,** เตนฯ

๒๗๒๔. **อฏฺฐนฺนํ มาติกาน**นฺติ พหิสีมคตานํ วเสน วุตฺตา ปกฺกมนนฺติกาทโย สตฺต มาติกา, พหิสีมํ คนฺตฺวา อนฺตรุพฺภารํ สมฺภุณนฺตสฺส วเสน วุโตฺต สหุพฺภาโรติ อิมาสํ อฏฺฐนฺนํ มาติกานํ วเสน จฯ **อนฺตรุพฺภารโตปิ วา**ติ พหิสีมํ อคนฺตฺวา ตเตฺถว วสิตฺวา กถินุพฺภารกเมฺมน อุพฺภารกถินานํ วเสน ลพฺภนโต อนฺตรุพฺภารโต จาติ มเหสินา กถินสฺส ทุเว อุพฺภาราปิ วุตฺตาติ โยชนาฯ พหิสีมํ คนฺตฺวา อาคตสฺส วเสน สหุพฺภาโร, พหิสีมํ อาคตานํ วเสน อนฺตรุพฺภาโรติ เอโกเยว อุพฺภาโร ทฺวิธา วุโตฺต, ตสฺมา อนฺตรุพฺภารํ วิสุํ อคฺคเหตฺวา อเฏฺฐว มาติกา **ปาฬิยํ** (มหาว. ๓๑๐) วิภตฺตาติ เวทิตพฺพาฯ

๒๗๒๕. อนามนฺตจาโร อุตฺตรปทโลปวเสน **‘‘อนามนฺตา’’** อิติ วุโตฺตฯ ยาว กถินํ น อุทฺธรียติ, ตาว อนามเนฺตตฺวา จรณํ กปฺปิสฺสติ, จาริตฺตสิกฺขาปเทน อนาปตฺติ ภวิสฺสตีติ อโตฺถฯ

อสมาทานจาโร **“อสมาทาน”**นฺติ อุตฺตรปทโลเปน วุโตฺต ฯ **อสมาทานจาโร**ติ ติจีวรํ อสมาทาย จรณํ, จีวรวิปฺปวาโส กปฺปิสฺสตีติ อโตฺถ ฯ

“คณโต”ติ อิมินา อุตฺตรปทโลเปน คณโภชนํ ทสฺสิตํ ฯ คณโภชนมฺปิ กปฺปิสฺสติ, ตํ สรูปโต ปาจิตฺติยกเณฺฑ วุตฺตํ ฯ

“ยาวทตฺถิก”นฺติ อิมินา ยาวทตฺถจีวรํ วุตฺตํ ฯ **ยาวทตฺถจีวร**นฺติ ยาวตเกน จีวเรน อโตฺถ, ตาวตกํ อนธิฏฺฐิตํ อวิกปฺปิตํ กปฺปิสฺสตีติ อโตฺถ ฯ

“ตตฺถ โย จีวรุปฺปาโท”ติ อิมินา ‘‘โย จ ตตฺถ จีวรุปฺปาโท’’ติ (มหาว. ๓๐๖) วุโตฺต อานิสํโส ทสฺสิโต ฯ **โย จ ตตฺถ จีวรุปฺปาโท**ติ ตตฺถ กถินตฺถตสีมายํ มตกจีวรํ วา โหตุ สงฺฆสฺส อุทฺทิสฺส ทินฺนํ วา สงฺฆิเกน ตตฺรุปฺปาเทน อาภตํ วา, เยน เกนจิ อากาเรน ยํ สงฺฆิกํ จีวรํ อุปฺปชฺชติ, ตํ เตสํ ภวิสฺสตีติ อโตฺถ ฯ อิเม ปญฺจ กถินานิสํสา จ วุตฺตาติ สมฺพโนฺธ ฯ

กถินกฺขนฺธกกถาวณฺณนา ฯ

จีวรกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๗๒๖-๗. จีวรํ อุปฺปชฺชติ เอตาสูติ **“อุปฺปาทา”**ติ ชนิกาว วุจฺจนฺติ, จีวรวตฺถปริลาภเกฺขตฺตนฺติ อโตฺถฯ ยถาห – ‘‘ยถาวุตฺตานํ จีวรานํ ปฏิลาภาย เขตฺตํ ทเสฺสตุํ อฏฺฐิมา ภิกฺขเว มาติกาติอาทิมาหา’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙)ฯ **จีวรมาติกา**ติ จีวรุปฺปาทเหตุภูตมาตโรฯ เตนาห **กถินกฺขนฺธกวณฺณนายํ** ‘‘มาติกาติ มาตโร, ชเนตฺติโยติ อโตฺถ’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๑๐)ฯ **มาติกา**ติ เจตฺถ จีวรทานมธิเปฺปตํฯ ยถาห ‘‘สีมาย ทานํ เอกา มาติกา, กติกาย ทานํ ทุติยา’’ติอาทิฯ สีมาย เทติ, กติกาย เทติ, ภิกฺขาปญฺญตฺติยา เทติ, สงฺฆสฺส เทติ, อุภโตสเงฺฆ เทติ, วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺส เทติ, อาทิสฺส เทติ, ปุคฺคลสฺส เทติฯ **“อิมา ปน อฏฺฐ มาติกา”**ติ วุตฺตเมว นิคมนวเสน วุตฺตํฯ

๒๗๒๘. **ตตฺถา**ติ ตาสุ อฏฺฐมาติกาสุฯ **สีมาย เทตี**ติ ‘‘สีมาย ทมฺมี’’ติ เอวํ สีมํ ปรามสิตฺวา เทโนฺต สีมาย เทติ, เอวํ ทินฺนํ อโนฺตสีมคเตหิ ภิกฺขูหิ ภาเชตพฺพนฺติ วณฺณิตนฺติ โยชนาฯ ตตฺถ **อโนฺตสีมคเตหี**ติ ทายโก ยํ สีมํ อเปกฺขิตฺวา เอวมาห, ตสฺสา สีมาย อโนฺตคเตหิ สเพฺพหิฯ **ภาเชตพฺพนฺ**ติ ตํ จีวรํ ภาเชตพฺพํฯ **วรวณฺณินา**ติ ‘‘อิติปิ โส ภควา อรห’’นฺติอาทินา สกลโลกพฺยาปิคุณาติสยยุเตฺตน พฺยามปฺปภาย, ฉพฺพณฺณานํ รํสีนญฺจ วเสน อุตฺตมปฺปภาติสยยุเตฺตน วรวณฺณินา **วณฺณิตํ** กถิตํฯ อยเมตฺถ ปทวณฺณนา, อยํ ปน วินิจฺฉโย – **สีมาย เทตี**ติ เอตฺถ ตาว ขณฺฑสีมา อุปจารสีมา สมานสํวาสสีมา อวิปฺปวาสสีมา ลาภสีมา คามสีมา นิคมสีมา นครสีมา อพฺภนฺตรสีมา อุทกุเกฺขปสีมา ชนปทสีมา รฏฺฐสีมา รชฺชสีมา ทีปสีมา จกฺกวาฬสีมา อิติ ปนฺนรส สีมา เวทิตพฺพาฯ

ตตฺถ **ขณฺฑสีมา** สีมากถายํ วุตฺตาฯ **อุปจารสีมา** ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขเปน, อปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐาเนน ปริจฺฉินฺนา โหติฯ อปิจ ภิกฺขูนํ ธุวสนฺนิปาตฏฺฐานโต วา ปริยเนฺต ฐิตโภชนสาลโต วา นิพทฺธวสนกอาวาสโต วา ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ทฺวินฺนํ เลฑฺฑุปาตานํ อโนฺต อุปจารสีมา เวทิตพฺพาฯ สา ปน อาวาเสสุ วฑฺฒเนฺตสุ วฑฺฒติ, ปริหายเนฺตสุ ปริหายติฯ **มหาปจฺจริยํ** ปน ‘‘ภิกฺขูสุปิ วฑฺฒเนฺตสุ วฑฺฒตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) วุตฺตํฯ ตสฺมา สเจ วิหาเร สนฺนิปติตภิกฺขูหิ สทฺธิํ เอกาพทฺธา หุตฺวา โยชนสตมฺปิ ปูเรตฺวา นิสีทนฺติ, โยชนสตมฺปิ อุปจารสีมาว โหติ, สเพฺพสํ ลาโภ ปาปุณาติฯ **สมานสํวาสอวิปฺปวาสสีมา**ทฺวยมฺปิ วุตฺตเมวฯ

ลาภสีมา นาม เนว สมฺมาสมฺพุเทฺธน อนุญฺญาตา, น ธมฺมสงฺคาหกเตฺถเรหิ ฐปิตา, อปิจ โข ราชราชมหามตฺตา วิหารํ กาเรตฺวา คาวุตํ วา อฑฺฒโยชนํ วา โยชนํ วา สมนฺตโต ปริจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘อยํ อมฺหากํ วิหารสฺส ลาภสีมา’’ติ นามลิขิตเก ถเมฺภ นิขณิตฺวา ‘‘ยํ เอตฺถนฺตเร อุปฺปชฺชติ, สพฺพํ ตํ อมฺหากํ วิหารสฺส เทมา’’ติ สีมํ ฐเปนฺติ, อยํ ลาภสีมา นามฯ **คามนิคมนครอพฺภนฺตรอุทกุเกฺขปสีมาปิ** วุตฺตา เอวฯ

ชนปทสีมา นาม กาสิโกสลรฏฺฐาทีนํ อโนฺต พหู ชนปทา โหนฺติ, เอตฺถ เอเกโก ชนปทปริเจฺฉโท ชนปทสีมาฯ **รฏฺฐสีมา** นาม กาสิโกสลาทิรฏฺฐปริเจฺฉโทฯ **รชฺชสีมา** นาม มหาโจฬโภโค เกรฬโภโคติ เอวํ เอเกกสฺส รโญฺญ อาณาปวตฺติฏฺฐานํฯ **ทีปสีมา** นาม สมุทฺทเนฺตน สมุจฺฉินฺนมหาทีปา จ อนฺตรทีปา จฯ **จกฺกวาฬสีมา** นาม จกฺกวาฬปพฺพเตเนว ปริจฺฉินฺนาฯ

เอวเมตาสุ สีมาสุ ขณฺฑสีมาย เกนจิ กเมฺมน สนฺนิปติตํ สงฺฆํ ทิสฺวา ‘‘เอเตฺถว สีมาย สงฺฆสฺส เทมี’’ติ วุเตฺต ยาวติกา ภิกฺขู อโนฺตขณฺฑสีมคตา, เตหิ ภาเชตพฺพํฯ เตสํเยว หิ ตํ ปาปุณาติ, อเญฺญสํ สีมนฺตริกาย วา อุปจารสีมาย วา ฐิตานมฺปิ น ปาปุณาติฯ ขณฺฑสีมาย ฐิเต ปน รุเกฺข วา ปพฺพเต วา ฐิตสฺส เหฎฺฐา วา ปถวิยา เวมชฺฌํ คตสฺส ปาปุณาติเยวฯ

‘‘อิมิสฺสา อุปจารสีมาย สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ ทินฺนํ ปน ขณฺฑสีมาสีมนฺตริกาสุ ฐิตานมฺปิ ปาปุณาติฯ ‘‘สมานสํวาสสีมาย ทมฺมี’’ติ ทินฺนํ ปน ขณฺฑสีมาสีมนฺตริกาสุ ฐิตานํ น ปาปุณาติฯ อวิปฺปวาสสีมาลาภสีมาสุ ทินฺนํ ตาสุ สีมาสุ อโนฺตคตานํเยว ปาปุณาติฯ คามสีมาทีสุ ทินฺนํ ตาสํ สีมานํ อพฺภนฺตเร พทฺธสีมาย ฐิตานมฺปิ ปาปุณาติฯ อพฺภนฺตรสีมาอุทกุเกฺขปสีมาสุ ทินฺนํ ตเตฺถ อโนฺตคตานํเยว ปาปุณาติฯ ชนปทรฎฺฐรชฺชทีปจกฺกวาฬสีมาสุปิ คามสีมาทีสุ วุตฺตสทิโสเยว วินิจฺฉโยฯ

สเจ ปน ชมฺพุทีเป ฐิโต ‘‘ตมฺพปณฺณิทีเป สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ วทติ, ตมฺพปณฺณิทีปโต เอโกปิ คนฺตฺวา สเพฺพสํ คณฺหิตุํ ลภติฯ สเจปิ ตเตฺรว เอโก สภาคภิกฺขุ สภาคานํ ภาคํ คณฺหาติ, น วาเรตโพฺพฯ เอวํ ตาว โย สีมํ ปรามสิตฺวา เทติ, ตสฺส ทาเน วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ

โย ปน ‘‘อสุกสีมายา’’ติ วตฺตุํ น ชานาติ, เกวลํ ‘‘สีมา’’ติ วจนมตฺตเมว ชานโนฺต วิหารํ อาคนฺตฺวา ‘‘สีมาย ทมฺมี’’ติ วา ‘‘สีมฎฺฐกสงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ วา ภณติ, โส ปุจฺฉิตโพฺพ ‘‘สีมา นาม พหุวิธา, กตรํ สีมํ สนฺธาย ภณสี’’ติ, สเจ วทติ ‘‘อหํ ‘อสุกสีมา’ติ น ชานามิ, สีมฎฺฐกสโงฺฆ ภาเชตฺวา คณฺหตู’’ติ, กตรสีมาย ภาเชตพฺพํ? มหาสีวเตฺถโร กิราห ‘‘อวิปฺปวาสสีมายา’’ติฯ ตโต นํ อาหํสุ ‘‘อวิปฺปวาสสีมา นาม ติโยชนาปิ โหติ, เอวํ สเนฺต ติโยชเน ฐิตา ลาภํ คณฺหิสฺสนฺติ, ติโยชเน ฐตฺวา อาคนฺตุกวตฺตํ ปูเรตฺวา อารามํ ปวิสิตพฺพํ ภวิสฺสติ, คมิโก ติโยชนํ คนฺตฺวา เสนาสนํ อาปุจฺฉิสฺสติ, นิสฺสยปฎิปนฺนสฺส ติโยชนาติกฺกเม นิสฺสโย ปฎิปฺปสฺสมฺภิสฺสติ, ปาริวาสิเกน ติโยชนํ อติกฺกมิตฺวา อรุณํ อุฎฺฐาเปตพฺพํ ภวิสฺสติ, ภิกฺขุนิยา ติโยชเน ฐตฺวา อารามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉิตพฺพํ ภวิสฺสติ, สพฺพเมฺปตํ อุปจารสีมาปริเจฺฉทวเสเนว กตฺตุํ วฎฺฎติฯ ตสฺมา อุปจารสีมายเมว ภาเชตพฺพ’’นฺติฯ

๒๗๒๙. เย วิหารา สเงฺฆน กติกาย **เอกลาภกา** สมานลาภกา **เอเตฺถ** เอเตสุ วิหาเรสุ **ทินฺนํ** ‘‘กติกาย ทมฺมี’’ติ ทินฺนํ **สเพฺพหิ** ภิกฺขูหิ สห **ภาเชตพฺพํ** จีวรํ กติกาย วุจฺจตีติ โยชนาฯ

อยเมเตฺถ วินิจฺฉโย – กติกา นาม สมานลาภกติกา, ตเตฺรวํ กติกา กาตพฺพา – เอกสฺมิํ วิหาเร สนฺนิปติเตหิ ภิกฺขูหิ ยํ วิหารํ สงฺคณฺหิตุกามา สมานลาภํ กาตุํ อิจฺฉนฺติ, อสฺส นามํ คเหตฺวา ‘‘อสุโก นาม วิหาโร โปราณโก’’ติ วา ‘‘พุทฺธาธิวุโตฺถ’’ติ วา ‘‘อปฺปลาโภ’’ติ วา ยํ กิญฺจิ การณํ วตฺวา ‘‘ตํ วิหารํ อิมินา วิหาเรน สทฺธิํ เอกลาภํ กาตุํ สงฺฆสฺส รุจฺจตี’’ติ ติกฺขตฺตุํ สาเวตพฺพํฯ เอตฺตาวตา ตสฺมิํ วิหาเร นิสิโนฺนปิ อิธ นิสิโนฺนว โหติฯ ตสฺมิํ วิหาเรปิ สเงฺฆน เอวเมว กาตพฺพํฯ เอตฺตาวตา อิธ นิสิโนฺนปิ ตสฺมิํ วิหาเร นิสิโนฺนว โหติฯ เอกสฺมิํ ลาเภ ภาชิยมาเน อิตรสฺมิํ ฐิตสฺส ภาคํ คเหตุํ วฎฺฎติฯ เอวํ เอเกน วิหาเรน สทฺธิํ พหูปิ อาวาสา เอกลาภา กาตพฺพาติฯ

๒๗๓๐. จีวรทายเกน ธุวการา ปากวตฺตาทินิจฺจสกฺการา ยเตฺถ สงฺฆสฺส **กฺรียนฺติ** กรียนฺติ **ตเตฺถ** ตสฺมิํ วิหาเร เตเนว ทายเกน สงฺฆสฺส **ทินฺนํ** วิหารํ ‘‘ภิกฺขาปญฺญตฺติยา ทินฺน’’นฺติ มเหสินา วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – ยสฺมึ วิหาเร อิมสฺส จีวรทายกสฺส สนฺตกํ สงฺฆสฺส ปากวตฺตํ วา วตฺตติ, ยสฺมึ วา วิหาเร ภิกฺขู อตฺตโน ภารํ กตฺวา สทา เคเห โภเชติ, ยตฺถ วา เตน อาวาโส การิโต, สลากภตฺตาทีนิ วา นิพทฺธานิ, เยน ปน สกโลปิ วิหาโร ปติฏฺฐาปิโต, ตตฺถ วตฺตพฺพเมว นตฺถิ, อิเม ธุวการา นามฯ ตสฺมา สเจ โส ''ยตฺถ มยฺหํ ธุวการา กรียนฺติ, เอตฺถ ทมฺมี''ติ วา ''ตตฺถ เทถา''ติ วา ภณติ, พหูสุ เจปิ ฐาเนสุ ธุวการา โหนฺติ, สพฺพตฺถ ทินฺนเมว โหติฯ

สเจ ปน เอกสฺมึ วิหาเร ภิกฺขู พหุตรา โหนฺติ, เตหิ วตฺตพฺพํ ''ตุมฺหากํ ธุวกาเร เอกตฺถ ภิกฺขู พหู, เอกตฺถ อปฺปกา''ติ, สเจ ''ภิกฺขุคณนาย คณฺหถา''ติ ภณติ, ตถา ภาเชตฺวา คณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ เอตฺถ จ วตฺถเภสชฺชาทิ อปฺปกมฺปิ สุเขน ภาชียติ, ยทิ ปน มโญฺจ วา ปีฐกํ วา เอกเมว โหติ, ตํ ปุจฺฉิตฺวา ยสฺส วา วิหารสฺส เอกวิหาเรปิ วา ยสฺส เสนาสนสฺส โส วิจาเรติ, ตตฺถ ทาตพฺพํฯ สเจ ''อสุกภิกฺขุ คณฺหตู''ติ วทติ, วฏฺฏติฯ

อถ ''มยฺหํ ธุวกาเร เทถา''ติ วตฺวา อวิจาเรตฺวาว คจฺฉติ, สงฺฆสฺสปิ วิจาเรตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ ปน วิจาเรตพฺพํ – ''สงฺฆเตฺถรสฺส วสนฏฺฐาเน เทถา''ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ ตตฺถ เสนาสนํ ปริปุณฺณํ โหติฯ ยตฺถ นปฺปโหติ, ตตฺถ ทาตพฺพํฯ สเจ เอโก ภิกฺขุ ''มยฺหํ วสนฏฺฐาเน เสนาสนปริโภคภณฺฑํ นตฺถี''ติ วทติ, ตตฺถ ทาตพฺพนฺติฯ

๒๗๓๑. **สงฺฆสฺส ปน ยํ ทินฺน**นฺติ วิหารํ ปวิสิตฺวา ''อิมานิ จีวรานิ สงฺฆสฺส ทมฺมี''ติ ยํ จีวรํ ทินฺนํฯ ''สมฺมุขีภูเตนา''ติ วตฺตเพฺพ คาถาพเนฺธน รสฺสตฺตํฯ **สมฺมุขิภูเตนา**ติ จ อุปจารสีมาย ฐิเตนฯ **ภาเชตพฺพ**นฺติ ฆณฺฏึ ปหริตฺวา กาลํ โฆเสตฺวา ภาเชตพฺพํฯ อิทเมตฺถ มุขมตฺตทสฺสนํฯ วินิจฺฉโย **อฏฺฐกถาย** (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) เวทิตโพฺพฯ เสยฺยถิทํ – จีวรทายเกน วิหารํ ปวิสิตฺวา ''อิมานิ จีวรานิ สงฺฆสฺส ทมฺมี''ติ ทิเนฺนสุ ภาชิยมาเนสุ สีมฏฺฐสฺส อสมฺปตฺตสฺสปิ ภาคํ คณฺหโนฺต น วาเรตโพฺพฯ วิหาโร มหา โหติ, เถราสนโต ปฏฺฐาย วเตฺถสุ ทิยฺยมาเนสุ อลสชาติกา มหาเถรา ปจฺฉา อาคจฺฉนฺติ, ''ภเนฺต, วีสติวสฺสานํ ทิยฺยติ, ตุมฺหากํ ฐิติกา อติกฺกนฺตา''ติ น วตฺตพฺพา, ฐิติกํ ฐเปตฺวา เตสํ ทตฺวา ปจฺฉา ฐิติกาย ทาตพฺพํฯ

''อสุกวิหาเร กิร พหุํ จีวรํ อุปฺปนฺน''นฺติ สุตฺวา โยชนนฺตริกวิหารโตปิ ภิกฺขู อาคจฺฉนฺติ, สมฺปตฺตสมฺปตฺตานํ ฐิตฏฺฐานโต ปฏฺฐาย ทาตพฺพํฯ อสมฺปตฺตานมฺปิ อุปจารสีมํ ปวิฏฺฐานํ อเนฺตวาสิกาทีสุ คณฺหเนฺตสุ ทาตพฺพเมวฯ ''พหิ อุปจารสีมาย ฐิตานํ เทถา''ติ วทนฺติ, น ทาตพฺพํฯ สเจ ปน อุปจารสีมํ โอกฺกเนฺตหิ เอกาพทฺธา หุตฺวา อตฺตโน วิหารทฺวาเร วา อเนฺตวิหาเรเยว วา โหนฺติ, ปริสวเสน วฑฺฒิตา นาม สีมา โหติ, ตสฺมา ทาตพฺพํฯ สงฺฆนวกสฺส ทิเนฺนปิ ปจฺฉา อาคตานํ ทาตพฺพเมวฯ ทุติยภาเค ปน เถราสนํ อารุเฬฺห อาคตานํ ปฐมภาโคน ปาปุณาติ, ทุติยภาคโต วสฺสเคฺคน ทาตพฺพํฯ

เอกสฺมึ วิหาเร ทส ภิกฺขู โหนฺติ, ทส วตฺถานิ ''สงฺฆสฺส เทมา''ติ เทนฺติ, ปาเฏกฺกํ ภาเชตพฺพานิฯ สเจ ''สพฺพาเนว อมฺหากํ ปาปุณนฺตี''ติ คเหตฺวา คจฺฉนฺติ, ทุปฺปาปิตานิ เจว ทุคฺคหิตานิ จ, คตคตฏฺฐาเน สงฺฆิกาเนว โหนฺติฯ เอกํ ปน อุทฺธริตฺวา ''อิทํ ตุมฺหากํ ปาปุณาตี''ติ สงฺฆเตฺถรสฺส ทตฺวา เสสานิ ''อิมานิ อมฺหากํ ปาปุณนฺตี''ติ คเหตุํ วฏฺฏติฯ

เอกเมว วตฺถํ ''สงฺฆสฺส เทมา''ติ อาหรนฺติ, อภาเชตฺวาว ''อมฺหากํ ปาปุณาตี''ติ คณฺหนฺติ, ทุปฺปาปิตเญฺจว ทุคฺคหิตญฺจ, สตฺถเกน, ปน หลิทฺทิอาทินา วา เลขํ กตฺวา เอกํ โกฏฺฐาสํ ''อิมํ ฐานํ ตุมฺหากํ ปาปุณาตี''ติ สงฺฆเตฺถรสฺส ปาเปตฺวา เสสํ ''อมฺหากํ ปาปุณาตี''ติ คเหตุํ วฏฺฏติฯ ยํ ปน วตฺถเสฺสว ปุปฺผํ วา วลิ วา, เตน ปริเจฺฉทํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ เอกํ

ตนฺตํ อุทฺธริตฺวา ‘‘อิทํ ฐานํ ตุมฺหากํ ปาปุณาตี’’ติ สงฺฆเตฺถรสฺส ทตฺวา เสสํ ‘‘อมฺหากํ ปาปุณาตี’’ติ คณฺหนฺติ, วฏฺฏติฯ ขณฺฑํ ขณฺฑํ ฉินฺทิตฺวา ภาชิยมานํ วฏฺฏติเยวฯ

เอกภิกฺขุเก วิหาเร สงฺฆสฺส จีวเรสุ อุปฺปเนฺนสุ สเจ ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว โส ภิกฺขุ ‘‘สพฺพานิ มยฺหํ ปาปุณนฺตี’’ติ คณฺหาติ, สุคฺคหิตานิ, ฐิติกา ปน น ติฎฺฐติฯ สเจ เอเกกํ อุทฺธริตฺวา ‘‘อิทํ มยฺหํ ปาปุณาตี’’ติ คณฺหาติ, ฐิติกา ติฎฺฐติฯ ตตฺถ ฐิติกาย อฎฺฐิตาย ปุน อญฺญสฺมิํ จีวเร อุปฺปเนฺน สเจ เอโก ภิกฺขุ อาคจฺฉติ, มเชฺฌ ฉินฺทิตฺวา ทฺวีหิปิ คเหตพฺพํฯ ฐิตาย ฐิติกาย ปุน อญฺญสฺมิํ จีวเร อุปฺปเนฺน สเจ นวกตโร อาคจฺฉติ, ฐิติกา เหฎฺฐา โอโรหติฯ สเจ วุฑฺฒตโร อาคจฺฉติ, ฐิติกา อุทฺธํ อาโรหติฯ อถ อโญฺญ นตฺถิ, ปุน อตฺตโน ปาเปตฺวา คเหตพฺพํฯ

‘‘สงฺฆสฺส เทมา’’ติ วา ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส เทมา’’ติ วา เยน เกนจิ อากาเรน สงฺฆํ อามสิตฺวา ทินฺนํ ปน ปํสุกูลิกานํ น วฏฺฏติ ‘‘คหปติจีวรํ ปฎิกฺขิปามิ, ปํสุกูลิกงฺคํ สมาทิยามี’’ติ วุตฺตตฺตา, น ปน อกปฺปิยตฺตาฯ ภิกฺขุสเงฺฆน อปโลเกตฺวา ทินฺนมฺปิ น คเหตพฺพํฯ ยํ ปน ภิกฺขุ อตฺตโน สนฺตกํ เทติ, ตํ ภิกฺขุทตฺติยํ นาม วฏฺฏติฯ ปํสุกูลํ ปน น โหติฯ เอวํ สเนฺตปิ ธุตงฺคํ น ภิชฺชติฯ ‘‘ภิกฺขูนํ เทม, เถรานํ เทมา’’ติ วุเตฺต ปน ปํสุกูลิกานมฺปิ วฏฺฏติฯ ‘‘อิทํ วตฺถํ สงฺฆสฺส เทม, อิมินา อุปาหนตฺถวิกปตฺตตฺถวิกอาโยคอํสพทฺธกาทีนิ กโรถา’’ติ ทินฺนมฺปิ วฏฺฏติฯ

ปตฺตตฺถวิกาทีนํ อตฺถาย ทินฺนานิ พหูนิปิ โหนฺติ, จีวรตฺถายปิ ปโหนฺติ, ตโต จีวรํ กตฺวา ปารุปิตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน สโงฺฆ ภาชิตาติริตฺตานิ วตฺถานิ ฉินฺทิตฺวา อุปาหนตฺถวิกาทีนํ อตฺถาย ภาเชติ, ตโต คเหตุํ น วฏฺฏติฯ สามิเกหิ วิจาริตเมว หิ วฏฺฏติ, น อิตรํฯ

‘‘ปํสุกูลิกสงฺฆสฺส ธมฺมกรณอํสพทฺธาทีนํ อตฺถาย เทมา’’ติ วุเตฺตปิ คเหตุํ วฏฺฏติฯ ปริกฺขาโร นาม ปํสุกูลิกานมฺปิ อิจฺฉิตโพฺพฯ ยํ ตตฺถ อติเรกํ โหติ, ตํ จีวเรปิ อุปเนตุํ วฏฺฏติฯ สุตฺตํ สงฺฆสฺส เทนฺติ, ปํสุกูลิเกหิปิ คเหตพฺพํฯ อยํ ตาว วิหารํ ปวิสิตฺวา ‘‘อิมานิ จีวรานิ สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ ทิเนฺนสุ วินิจฺฉโยฯ

สเจ ปน พหิ อุปจารสีมาย อทฺธานปฎิปเนฺน ภิกฺขู ทิสฺวา ‘‘สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ สงฺฆเตฺถรสฺส วา สงฺฆนวกสฺส วา อาโรเจติ, สเจปิ โยชนํ ผริตฺวา ปริสา ฐิตา โหติ, เอกาพทฺธา เจ, สเพฺพสํ ปาปุณาติฯ เย ปน ทฺวาทสหิ หเตฺถหิ ปริสํ อสมฺปตฺตา, เตสํ น ปาปุณาตีติฯ

๒๗๓๒. อิทานิ ‘‘อุภโตสเงฺฆ เทตี’’ติ มาติกํ วิวรโนฺต อาห **‘‘อุภโตสงฺฆมุทฺทิสฺสา’’**ติ อาทิฯ **อุภโตสงฺฆมุทฺทิสฺสา**ติ ภิกฺขุสงฺฆํ, ภิกฺขุนิสงฺฆญฺจ อุทฺทิสิตฺวาฯ **เทตี**ติ ‘‘อุภโตสงฺฆสฺส เทมี’’ติ เทติฯ **‘‘พหุ วา’’**ติ เอตฺถ ‘‘พหู วา’’ติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน รสฺสตฺตํฯ ภิกฺขุนีนํ ภิกฺขู โถกา วา โหนฺตุ พหู วา, ปุคฺคลเคฺคน อกตฺวา อุภโตสงฺฆวเสน สมภาโคว กาตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – ‘‘อุภโตสงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ วุเตฺตปิ ‘‘เทฺวธาสงฺฆสฺส ทมฺมิ, ทฺวินฺนํ สงฺฆานํ ทมฺมิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส จ ทมฺมี’’ติ วุเตฺตปิ อุภโตสงฺฆสฺส ทินฺนเมว โหติ, เทฺว ภาเค สเม กตฺวา เอโก ทาตโพฺพฯ

‘‘อุภโตสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจ ทมฺมี’’ติ วุเตฺต สเจ ทส ทส ภิกฺขู, ภิกฺขุนิโย จ โหนฺติ, เอกวีสติ ปฎิวีเส กตฺวา เอโก ปุคฺคลสฺส ทาตโพฺพ, ทส ภิกฺขุสงฺฆสฺส, ทส ภิกฺขุนิสงฺฆสฺสฯ เยน

ปุคฺคลิโก ลโทฺธ, โส สงฺฆโตปิ อตฺตโน วสฺสเคฺคน คเหตุํ ลภติฯ กสฺมา? **อุภโตสงฺฆ**คฺคหเณน คหิตตฺตาฯ

‘‘อุภโตสงฺฆสฺส จ เจติยสฺส จ ทมฺมี’’ติ วุเตฺตปิ เอเสว นโยฯ อิธ ปน เจติยสฺส สงฺฆโต ปาปุณนโกฏฺฐาโส นาม นตฺถิ, เอกปุคฺคลสฺส ปตฺตโกฏฺฐาสสโมว โกฏฺฐาโส โหติฯ

‘‘อุภโตสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺต ปน ทฺวาวีสติ โกฏฺฐาเส กตฺวา ทส ภิกฺขูนํ, ทส ภิกฺขุนีนํ, เอโก ปุคฺคลสฺส, เอโก เจติยสฺส ทาตโพฺพฯ ตตฺถ ปุคฺคโล สงฺฆโตปิ อตฺตโน วสฺสเคฺคน ปุน คเหตุํ ลภติฯ เจติยสฺส เอโกเยวฯ

‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนีนญฺจ ทมฺมี’’ติ วุเตฺต ปน มเชฺฌ ภินฺทิตฺวา น ทาตพฺพํ, ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ คเณตฺวา ทาตพฺพํฯ

‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนีนญฺจ ตุยฺหญฺจา’’ติ วุเตฺต ปน ปุคฺคโล วิสุํ น ลภติ, ปาปุณนฏฺฐานโต เอกเมว ลภติฯ กสฺมา? ***ภิกฺขุสงฺฆ***คฺคหเณน คหิตตฺตาฯ

‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนีนญฺจ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺตปิ เจติยสฺส เอกปุคฺคลปฏิวีโส ลพฺภติ, ปุคฺคลสฺส วิสุํ น ลพฺภติฯ ตสฺมา เอกํ เจติยสฺส ทตฺวา อวเสสํ ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ คเณตฺวา ภาเชตพฺพํฯ

‘‘ภิกฺขูนญฺจ ภิกฺขุนีนญฺจ ทมฺมี’’ติ วุเตฺตปิ น มเชฺฌ ภินฺทิตฺวา ทาตพฺพํ, ปุคฺคลคณนาย เอว วิภชิตพฺพํฯ

‘‘ภิกฺขูนญฺจ ภิกฺขุนีนญฺจ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ เอวํ วุเตฺตปิ เจติยสฺส เอกปุคฺคลปฏิวีโส ลพฺภติ, ปุคฺคลสฺส วิสุํ นตฺถิ, ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ คเณตฺวา เอว ภาเชตพฺพํฯ ยถา จ ภิกฺขุสงฺฆํ อาทิํ กตฺวา นโย นีโต, เอวํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ อาทิํ กตฺวาปิ เนตโพฺพฯ

‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจา’’ติ วุเตฺต ปุคฺคลสฺส วิสุํ น ลพฺภติ, วสฺสเคฺคเนว คเหตพฺพํฯ

‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺต ปน เจติยสฺส วิสุํ ปฏิวีโส ลพฺภติฯ

‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺตปิ เจติยเสฺสว ลพฺภติ, น ปุคฺคลสฺสฯ

‘‘ภิกฺขูนญฺจ ตุยฺหญฺจา’’ติ วุเตฺตปิ วิสุํ น ลพฺภติฯ

‘‘ภิกฺขูนญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺต ปน เจติยสฺส ลพฺภติฯ

‘‘ภิกฺขูนญฺจ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺตปิ เจติยเสฺสว วิสุํ ลพฺภติ, น ปุคฺคลสฺสฯ ภิกฺขุนิสงฺฆํ อาทิํ กตฺวาปิ เอวเมว โยเชตพฺพํฯ

ปุเพฺพ พุทฺธปฺปมุขสฺส อุภโตสงฺฆสฺส ทานํ เทนฺติ, ภควา มเชฺฌ นิสีทติ, ทกฺขิณโต ภิกฺขู, วามโต ภิกฺขุนิโย นิสีทนฺติ, ภควา อุภินฺนํ สงฺฆเตฺถโร, ตทา ภควา อตฺตโน ลทฺธปจฺจเย อตฺตนาปิ ปริภุญฺชติ, ภิกฺขูนมฺปิ ทาเปติฯ เอตรหิ ปน ปณฺฑิตมนุสฺสา สธาตุกํ ปฏิมํ วา เจติยํ วา ฐเปตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส อุภโตสงฺฆสฺส ทานํ เทนฺติ, ปฏิมาย วา เจติยสฺส วา ปุรโต อาธารเก ปตฺตํ ฐเปตฺวา ทกฺขิโณทกํ ทตฺวา ‘‘พุทฺธานํ เทมา’’ติ ตตฺถ ยํ ปฐมํ ขาทนียํ โภชนียํ เทนฺติ, วิ

หารํ วา อาหริตฺวา ‘‘อิทํ เจติยสฺส เทมา’’ติ ปิณฺฑปาตญฺจ มาลาคนฺธาทีนิ จ เทนฺติ, ตตฺถ กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ? มาลาคนฺธาทีนิ ตาว เจติเย อาโรเปตพฺพานิ, วตฺถหิ ปฏากา, เตเลน ปทีปา กาตพฺพาฯ ปิณฺฑปาตมธุผาณิตาทีนิ ปน โย นิพทฺธํ เจติยสฺส ชคฺคโก โหติ ปพฺพชิโต วา คหฏฺโฐ วา, ตสฺส ทาตพฺพานิฯ นิพทฺธชคฺคเก อสติ อาหฏปตฺตํ ฐเปตฺวา วตฺตํ กตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ อุปกฏฺเฐ กาเล ภุญฺชิตฺวา ปจฺฉาปิ วตฺตํ กาตุํ วฏฺฏติเยวฯ

มาลาคนฺธาทีสุ จ ยํ กิญฺจิ ‘‘อิทํ หริตฺวา เจติยสฺส ปูชํ กโรถา’’ติ วุตฺเต ทูรมฺปิ หริตฺวา ปูเชตพฺพํฯ ‘‘ภิกฺขํ สงฺฆสฺส หรา’’ติ วุตฺเตปิ หริตพฺพํฯ สเจ ปน ‘‘อหํ ปิณฺฑาย จรามิ, อาสนสาลาย ภิกฺขู อตฺถิ, เต หริสฺสนฺตี’’ติ วุตฺเต ‘‘ภนฺเต, ตุยฺหํเยว ทมฺมี’’ติ วทติ, ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ อถ ปน ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทสฺสามี’’ติ หรนฺตสฺส คจฺฉโต อนฺตราว กาโล อุปกฏฺโฐ โหติ, อตฺตโน ปาเปตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

๒๗๓๓. ยํ ปน จีวรํ ‘‘ยสฺมิํ อาวาเส วสฺสํวุตฺถสฺส สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ เทติ, **ตสฺมิํ**เยว อาวาเส **วุตฺถวเสฺสน** สเงฺฆน วา คเณน วา ปุคฺคเลน วา **ตํ** จีวรํ ภาเชตพฺพนฺติ **วณฺณิตํ** เทสิตนฺติ โยชนาฯ

ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – วิหารํ ปวิสิตฺวา ‘‘อิมานิ จีวรานิ วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ เทติ, ยาวติกา ภิกฺขู ตสฺมิํ อาวาเส วสฺสํวุตฺถา, ยตฺตกา วสฺสเจฺฉทํ อกตฺวา ปุริมวสฺสํวุตฺถา, เตหิ ภาเชตพฺพํ, อเญฺญสํ น ปาปุณาติฯ ทิสาปกฺกนฺตสฺสาปิ สติ คาหเก ยาว กถินสฺส อุพฺภารา ทาตพฺพํฯ อนตฺถเต ปน กถิเน อโนฺตเหมเนฺต เอวญฺจ วตฺวา ทินฺนํ ปจฺฉิมวสฺสํวุตฺถานมฺปิ ปาปุณาตีติ ลกฺขณญฺญู วทนฺติฯ อฏฺฐกถาสุ ปเนตํ อวิจาริตํฯ

สเจ ปน พหิ อุปจารสีมายํ ฐิโต ‘‘วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ วทติ, สมฺปตฺตานํ สเพฺพสํ ปาปุณาติฯ อถ ‘‘อสุกวิหาเร วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺสา’’ติ วทติ, ตตฺร วสฺสํวุตฺถานเมว ยาว กถินสฺสุพฺภารา ปาปุณาติฯ สเจ ปน คิมฺหานํ ปฐมทิวสโต ปฏฺฐาย เอวํ วทติ, ตตฺร สมฺมุขีภูตานํเยว สเพฺพสํ ปาปุณาติฯ กสฺมา? ปิฏฺฐิสมเย อุปฺปนฺนตฺตาฯ อโนฺตวเสฺสเยว ‘‘วสฺสํ วสนฺตานํ ทมฺมี’’ติ วุตฺเต ฉินฺนวสฺสา น ลภนฺติ, วสฺสํ วสนฺตาว ลภนฺติฯ จีวรมาเส ปน ‘‘วสฺสํ วสนฺตานํ ทมฺมี’’ติ วุตฺเต ปจฺฉิมิกาย วสฺสูปคตานํเยว ปาปุณาติ, ปุริมิกาย วสฺสูปคตานญฺจ ฉินฺนวสฺสานญฺจ น ปาปุณาติฯ

จีวรมาสโต ปฏฺฐาย ยาว เหมนฺตสฺส ปจฺฉิโม ทิวโส, ตาว ‘‘วสฺสาวาสิกํ เทมา’’ติ วุตฺเต กถินํ อตฺถตํ วา โหตุ อนตฺถตํ วา, อตีตวสฺสํวุตฺถานเมว ปาปุณาติฯ คิมฺหานํ ปฐมทิวสโต ปฏฺฐาย วุตฺเต ปน มาติกา อาโรเปตพฺพา ‘‘อตีตวสฺสาวาสสฺส ปญฺจ มาสา อภิกฺกนฺตา, อนาคเต จาตุมาสจฺจเยน ภวิสฺสติ, กตรวสฺสาวาสสฺส เทสี’’ติฯ สเจ ‘‘อตีตวสฺสํวุตฺถานํ ทมฺมี’’ติ วทติ, ตํ อโนฺตวสฺสํ วุตฺถานเมว ปาปุณาติฯ ทิสาปกฺกนฺตานมฺปิ สภาคา คณฺหิตุํ ลภนฺติฯ

สเจ ‘‘อนาคเต วสฺสาวาสิกํ ทมฺมี’’ติ วทติ, ตํ ฐเปตฺวา วสฺสูปนายิกทิวเส คเหตพฺพํฯ อถ ‘‘อคุโตฺต วิหาโร, โจรภยํ อตฺถิ, น สกฺกา ฐเปตุํ, คณฺหิตฺวา วา อาหิณฺฑิตุ’’นฺติ วุตฺเต ‘‘สมฺปตฺตานํ ทมฺมี’’ติ วทติ, ภาเชตฺวา คเหตพฺพํฯ สเจ วทติ ‘‘อิโต เม, ภนฺเต, ตติเย วสฺส วสฺสาวาสิกํ น ทินฺนํ, ตํ ทมฺมี’’ติ, ตสฺมิํ อโนฺตวเสฺส วุตฺถภิกฺขูนํ ปาปุณาติฯ สเจ เต ทิสาปกฺกนฺตา, อโญฺญ วิสฺสาสิโก คณฺหาติ, ทาตพฺพํฯ อถ เอโกเยว อวสิโฏฺฐ, เสสา กาลกตา, สพฺพํ เอกเสฺสว ปาปุณาติฯ สเจ เอโกปิ นตฺถิ, สงฺฆิกํ โหติ, สมฺมุขีภูเตหิ ภาเชตพฺพนฺติฯ

๒๗๓๔. **ยาคุยา ปน** ปีตาย วา **ภเตฺต วา** ภุเตฺต สเจ **ปน อาทิสฺส** ‘‘เยน เม ยาคุ ปีตา, ตสฺส ทมฺมิ, เยน เม ภตฺตํ ภุตฺตํ, ตสฺส ทมฺมี’’ติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา จีวรํ เทติ, วินยธเรน ตตฺถ ตเตฺถว ทานํ ทาตพฺพนฺติ โยชนาฯ เอส นโย ขาทนียจีวรเสนาสนเภสชฺชาทีสุฯ

ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – ภิกฺขู อชฺชตนาย วา สฺวาตนาย วา ยาคุยา นิมเนฺตตฺวา เตสํ ฆรํ ปวิฏฺฐานํ ยาคุํ เทติ, ยาคุํ ทตฺวา ปีตาย ยาคุยา ‘‘อิมานิ จีวรานิ เยหิ มยฺหํ ยาคุ ปีตา, เตสํ ทมฺมี’’ติ เทติ, เยหิ นิมนฺติเตหิ ยาคุ ปีตา, เตสํเยว ปาปุณนฺติ, เยหิ ปน ภิกฺขาจารวเตฺตน ฆรทฺวาเรน คจฺฉเนฺตหิ วา ฆรํ ปวิเฏฺฐหิ วา ยาคุ ลทฺธา, เยสํ วา อาสนสาลโต ปตฺตํ อาหริตฺวา มนุเสฺสหิ นีตา, เย วา เถเรหิ เปสิตา, เตสํ น ปาปุณนฺติฯ

สเจ ปน นิมนฺติตภิกฺขูหิ สทฺธิํ อเญฺญปิ พหู อาคนฺตฺวา อโนฺตเคหญฺจ พหิเคหญฺจ ปูเรตฺวา นิสินฺนา, ทายโก จ เอวํ วทติ ‘‘นิมนฺติตา วา โหนฺตุ อนิมนฺติตา วา, เยสํ มยา ยาคุ ทินฺนา, สเพฺพสํ อิมานิ วตฺถานิ โหนฺตู’’ติ, สเพฺพสํ ปาปุณนฺติฯ เยหิ ปน เถรานํ หตฺถโต ยาคุ ลทฺธา, เตสํ น ปาปุณนฺติฯ อถ โส ‘‘เยหิ มยฺหํ ยาคุ ปีตา, สเพฺพสํ โหนฺตู’’ติ วทติ, สเพฺพสํ ปาปุณนฺติฯ ภตฺตขาทนีเยสุปิ เอเสว นโยฯ

จีวเร วาติ ปุเพฺพปิ เยน วสฺสํ วาเสตฺวา ภิกฺขูนํ จีวรํ ทินฺนปุพฺพํ โหติ, โส เจ ภิกฺขู โภเชตฺวา วทติ ‘‘เยสํ มยา ปุเพฺพ จีวรํ ทินฺนํ, เตสํเยว อิมํ จีวรํ วา สุตฺตํ วา สปฺปิมธุผาณิตาทีนิ วา โหนฺตู’’ติ, สพฺพํ เตสํเยว ปาปุณาติฯ

เสนาสเน วาติ ‘‘โย มยา การิเต วิหาเร วา ปริเวเณ วา วสติ, ตสฺสิทํ โหตู’’ติ วุเตฺต ตเสฺสว โหติฯ

เภสเชฺช วาติ ‘‘มยํ กาเลน กาลํ เถรานํ สปฺปิอาทีนิ เภสชฺชานิ เทม, เยหิ ตานิ ลทฺธานิ, เตสํเยวิทํ โหตู’’ติ วุเตฺต เตสํเยว โหตีติฯ

๒๗๓๕. ทียเตติ **ทาน**นฺติ กมฺมสาธเนน จีวรํ วุจฺจติฯ **ยํ**-สเทฺทน จีวรสฺส ปรามฏฺฐตฺตา **ตํ**-สเทฺทนาปิ ตเทว ปรามสิตพฺพนฺติฯ

ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – ‘‘อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมี’’ติ เอวํ ปรมฺมุขา วา ‘‘อิทํ เม, ภเนฺต, ตุมฺหากํ ทมฺมี’’ติ เอวํ สมฺมุขา วา ปาทมูเล ฐเปตฺวา วา เทติ, ตํ ตเสฺสว โหติฯ สเจ ปน ‘‘อิทํ ตุมฺหากญฺจ ตุมฺหากํ อเนฺตวาสิกานญฺจ ทมฺมี’’ติ เอวํ วทติ, เถรสฺส จ อเนฺตวาสิกานญฺจ ปาปุณาติฯ อุเทฺทสํ คเหตุํ อาคโต คเหตฺวา คจฺฉโนฺต จ อตฺถิ, ตสฺสาปิ ปาปุณาติฯ ‘‘ตุเมฺหหิ สทฺธิํ นิพทฺธจาริกภิกฺขูนํ ทมฺมี’’ติ วุเตฺต อุเทฺทสเนฺตวาสิกานํ วตฺตํ กตฺวา อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีนิ คเหตฺวา วิจรนฺตานํ สเพฺพสํ ปาปุณาตีติฯ

๒๗๓๗. **วทติเจฺจวเมว** เจติ อิเจฺจวํ ยถาวุตฺตนเยน วทติ เจฯ **ต**นฺติ ตํ ปริกฺขารํฯ **เตส**นฺติ มาตุอาทีนํฯ สงฺฆเสฺสว สนฺตกํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๗๓๘. **‘‘ปญฺจนฺนํ…เป.… โหตี’’**ติ อิมินา ปุริมคาถาทฺวเยน วิตฺถาริตเมวตฺถํ สํขิปิตฺวา ทเสฺสติฯ **ปญฺจนฺนํ** สหธมฺมิกานํฯ **อจฺจเย**ติ กาลกิริยายฯ **ทาน**นฺติ ‘‘มยิ กาลกเต อิมํ ปริกฺขารํ ตุยฺหํ โหตุ, ตว สนฺตกํ กโรหี’’ติอาทินา ปริจฺจชนํฯ **กิญฺจิปี**ติ อนฺตมโส ทนฺตกฏฺฐมฺปิฯ คิหีนํ ปน ทานํ ตถา ทายกานํ คิหีนเมว อจฺจเย รูหตีติ โยชนาฯ

๒๗๓๙. ภิกฺขุ วา สามเณโร วา ภิกฺขุนิอุปสฺสเย กาลํ กโรติ, **อสฺส** ภิกฺขุสฺส วา สามเณรสฺส วา ปริกฺขารา **ภิกฺขูนํเยว สนฺตกา** ภิกฺขุสงฺฆเสฺสว สนฺตกาติ โยชนาฯ ภิกฺขุสงฺฆเสฺสว สนฺตกา กาลกตสฺส ภิกฺขุสงฺฆปริยาปนฺนตฺตาฯ

๒๗๔๐. **สามเณรี วา**ติ เอตฺถ **วา**-สเทฺทน ''สิกฺขมานา วา''ติ อิทํ สงฺคณฺหาติฯ **วิหารสฺมึ** ภิกฺขูนํ นิวาสนฏฺฐาเนฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุนิยา วา สามเณริยา วา สิกฺขมานาย วา ปริกฺขารา ภิกฺขุนีนํ สนฺตกา โหนฺตีติ โยชนาฯ **สนฺตกา**ติ เอตฺถาปิ ภิกฺขูสุ วุตฺตนเยเนวโตฺถ คเหตโพฺพฯ

๒๗๔๑. **เทหิ เนตฺวา**ติ เอตฺถ ''อิมํ จีวร''นฺติ ปกรณโต ลพฺภติฯ ''อิมํ จีวรํ เนตฺวา อสุกสฺส เทหี''ติ ยํ จีวรํ ทินฺนํ, ตํ ตสฺส ปุริมเสฺสว สนฺตกํ โหติฯ ''อิทํ จีวรํ อสุกสฺส ทมฺมี''ติ ยํ จีวรํ ทินฺนํ, ตํ ยสฺส ปหิยฺยติ, ตสฺส ปจฺฉิมเสฺสว สนฺตกํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๗๔๒. ยถาวุตฺตวจนปฺปการานุรูเปน สามิเก ญตฺวา สามิเกสุ วิสฺสาเสน วา เตสุ มเตสุ มตกจีวรมฺปิ คณฺหิตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสตุํ อาห **''เอว''**นฺติอาทิฯ ''มตสฺส วา อมตสฺส วา''ติ ปทเจฺฉโทฯ **วิสฺสาสํ วาปิ คเณฺหยฺยา**ติ ชีวนฺตสฺส สนฺตกํ วิสฺสาสคฺคาหํ คเณฺหยฺยฯ **คเณฺหมตกจีวร**นฺติ มตสฺส จีวรํ มตกปริกฺขารนีหาเรน ปาเปตฺวา คเณฺหยฺยฯ

๒๗๔๓. รชเต อเนนาติ **รชน**นฺติ มูลาทิสพฺพมาหฯ **วนฺตโทเสนา**ติ สวาสนสมุจฺฉินฺนราคาทิโทเสนฯ **ตาทินา**ติ รูปาทีสุ ฉฬารมฺมเณสุ ราคาทีนํ อนุปฺปตฺติยา อฏฺฐสุ โลกธเมฺมสุ นิพฺพิการตาย เอกสทิเสนฯ

๒๗๔๔-๕. **''มูเล''**ติอาทีสุ นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **มูล**รชเน หลิทฺทึ ฐเปตฺวา สพฺพํ มูลรชนํ วฏฺฏติฯ **ขเนฺธสุ** รชเนสุ มเญฺชฏฺฐญฺจ ตุงฺคหารกญฺจ ฐเปตฺวา สพฺพํ ขนฺธรชนํ วฏฺฏติฯ **ปเตฺตสุ** รชเนสุ อลฺลิยา ปตฺตํ ตถา นีลิยา ปตฺตญฺจ ฐเปตฺวา สพฺพํ ปตฺตรชนํ วฏฺฏติฯ **ปุปฺผ**รชเนสุ กุสุมฺภญฺจ กึสุกญฺจ ฐเปตฺวา สพฺพํ ปุปฺผรชนํ วฏฺฏติฯ **ตจ**รชเน โลทฺทญฺจ กณฺฑุลญฺจ ฐเปตฺวา สพฺพํ ตจรชนํ วฏฺฏติฯ **ผล**รชนํ สพฺพมฺปิ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

มเญฺชฏฺฐนฺติ เอโก สกณฺฏกรุโกฺข, วลฺลิวิเสโส จ, ยสฺส รชนํ มเญฺชฏฺฐพีชวณฺณํ โหติฯ มเญฺชฏฺฐรุกฺขสฺส ขโนฺธ เสตวโณฺณติ โส อิธ น คเหตโพฺพ รชนาธิการตฺตาฯ **ตุงฺคหารโก** นาม เอโก สกณฺฏกรุโกฺข, ยสฺส รชนํ หริตาลวณฺณํ โหติฯ **อลฺลี**ติ จุลฺลตาปิณฺฑรุโกฺข, ยสฺส ปณฺณรชนํ หลิทฺทิวณฺณํ โหติฯ **นีลี**ติ คจฺฉวิเสโส, ยสฺส ปน รชนํ นีลวณฺณํ โหติฯ **กึสุกํ** นาม วลฺลิกึสุกปุปฺผํ, ยสฺส รชนํ โลหิตวณฺณํ โหติฯ

๒๗๔๖. **กิลิฏฺฐสาฏก**นฺติ มลีนสาฏกํฯ **โธวิตุ**นฺติ เอกวารํ โธวิตุํฯ อลฺลิยา โธตํ กิรสมฺมเทว รชนํ ปฏิคฺคณฺหาติฯ

๒๗๔๗. **จีวรานํ กถา เสสา**ติ เภทการณปฺปการกถาทิกา อิธ อวุตฺตกถาฯ ปฐเม กถิเน วุตฺตาติ เสโสฯ **วิภาวินา**ติ ขนฺธกภาณเกนฯ

จีวรกฺขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

มหาวคฺควินิจฺฉยวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

จูฟัวโคฺค

ปาริวาสิกกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๗๔๘. เอวํ มหาวคฺควินิจฺฉยํ สเงฺขเปน ทเสฺสตฺวา จูฬวคฺคาคตวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“ตชฺชนีย”**นฺติอาทิฯ **ตชฺชนีย**นฺติ กลหการกานํ ภิกฺขูนํ ตโต วิรมนตฺถาย นิคฺคหวเสน อนุญฺญาตํ ญตฺติจตุตฺถํ ตชฺชนียกมฺมญฺจฯ **นิยสฺส**นฺติ พาลสฺส อพฺยตฺตสฺส อาปตฺติพหุลสฺส อนปทานสฺส อนนุโลมิเกหิ คิหิสํสเคฺคหิ สํสฏฺฐสฺส วิหรโต ภิกฺขุโน นิคฺคหวเสน นิสฺสาย วสนตฺถาย กาตุํ อนุญฺญาตํ ญตฺติจตุตฺถํ นิยสฺสกมฺมญฺจฯ

ปพฺพาชนฺติ กุลทูสกสฺส ภิกฺขุโน ยตฺถ เตน กุลทูสนํ กตํ, ตตฺถ น ลภิตพฺพอาวาสตฺถาย นิคฺคหวเสน อนุญฺญาตํ ญตฺติจตุตฺถํ ปพฺพาชนียกมฺมญฺจฯ **ปฏิสารณ**นฺติ สทฺธสฺส อุปาสกสฺส ทายกสฺส การกสฺส สงฺฆุปฏฺฐากสฺส ชาติอาทีหิ อโกฺกสวตฺถูหิ อโกฺกสกสฺส ภิกฺขุโน ตํ ขมาปนตฺถาย นิคฺคหวเสน อนุญฺญาตํ ญตฺติจตุตฺถํ ปฏิสารณียกมฺมญฺจฯ

ติวิธุเกฺขปนนฺติ อาปตฺติยา อทสฺสเน, อาปตฺติยา อปฺปฏิกเมฺม, ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสเคฺค จ ตโต โอรมิตุํ นิคฺคหวเสน อนุญฺญาตํ ญตฺติจตุตฺถํ ติวิธํ อุเกฺขปนียกมฺมญฺจาติฯ **ทีปเยติ ปาฬิยา, อฏฺฐกถาย** จ วุตฺตนเยน ปกาเสยฺยาติ อโตฺถฯ

ตชฺชนียาทิกมฺมานํ โอสารณนิสฺสารณวเสน ปเจฺจกํ ทุวิธเตฺตปิ ตํ เภทํ อนามสิตฺวา เกวลํ ชาติวเสน **“สตฺต กมฺมานี”**ติ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ ยถา ทสฺสิโต ปเนเตสํ วิเสโส อตฺถุปฺปตฺติวเสนาติ ทฏฺฐโพฺพฯ วิตฺถาโร ปเนสํ กมฺมกฺขนฺธกโต เวทิตโพฺพฯ

๒๗๔๙. **ขนฺธเก** กมฺมสงฺขาเต ขนฺธเก อาคตานิ เตจตฺตาลีส วตฺตานิฯ **ตทนนฺตเร**ติ ตสฺส กมฺมกฺขนฺธกสฺส อนนฺตเรฯ **ขนฺธเก**ติ ปาริวาสิกกฺขนฺธเกฯ นว อธิกานิ เยสํ เต **นวาธิกานิ ตึเสว** วตฺตานิ, เอกูนจตฺตาลีส วตฺตานีติ วุตฺตํ โหติฯ

กมฺมกฺขนฺธเก ตาว –

“อาปตฺติยา อทสฺสเน อุเกฺขปนียกมฺมกเตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา สมฺมา วตฺติตพฺพํฯ ตตฺรายํ สมฺมาวตฺตนา – น อุปสมฺปาเทตพฺพํ, น นิสฺสโย ทาตโพฺพ, น สามเณโร อุปฏฺฐาเปตโพฺพ, น ภิกฺขุโนวาทกสมฺมุติ สาทิตพฺพา, สมฺมเตนาปิ ภิกฺขุนิโย น โอวทิตพฺพา, ยาย อาปตฺติยา สเงฺฆน อาปตฺติยา อทสฺสเน อุเกฺขปนียกมฺมํ กตํ โหติ, สา อาปตฺติ น อาปชฺชิตพฺพา, อญฺญา วา ตาทิสิกา, ตโต วา ปาปิฏฺฐตรา, กมฺมํ น ครหิตพฺพํ, กมฺมิกา น ครหิตพฺพา, น ปกตตฺตสฺส ภิกฺขุโน อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ อาสนาภิหาโร เสยฺยาภิหาโร ปาโททกํ ปาทปีฐํ ปาทกถลิกํ ปตฺตจีวรปฏิคฺคหณํ นหาเน ปิฏฺฐิปริกมฺมํ สาทิตพฺพํ, น ปกตโตฺต ภิกฺขุ สีลวิปตฺติยา อนุทฺธํเสตโพฺพ, น อาจารวิปตฺติยา อนุทฺธํเสตโพฺพ, น ทิฏฺฐิวิปตฺติยา อนุทฺธํเสตโพฺพ, น อาชีววิปตฺติยา อนุทฺธํเสตโพฺพ, น ภิกฺขุ ภิกฺขูหิ เภเทตโพฺพ, น คิหิทฺธโช ธาเรตโพฺพ, น ติตฺถิยทฺธโช ธาเรตโพฺพ, น ติตฺถิยา เสวิตพฺพา, ภิกฺขู เสวิตพฺพา, ภิกฺขุสิกฺขาย สิกฺขิตพฺพํ, น ปกตเตฺตน ภิกฺขุนา สทฺธึ เอกจฺฉเนฺน อาวาเส วตฺถพฺพํ, น เอกจฺฉเนฺน อนาวาเส วตฺถพฺพํ, น เอกจฺฉเนฺน อาวาเส วา อนาวาเส วา วตฺถพฺพํ, ปกตตฺตํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา อาสนา วุฏฺฐาตพฺพํ, น ปกตโตฺต ภิกฺขุ อาสาเทตโพฺพ อโนฺต วา พหิ วา, น ปกตตฺตสฺส ภิกฺขุโน อุโปสโถ ฐเปตโพฺพ, น ปวารณา ฐเปตพฺพา, น สวจนียํ

กาตพฺพํ, น อนุวาโท ปฏฺฐเปตโพฺพ, น โอกาโส กาเรตโพฺพ, น โจเทตโพฺพ, น สาเรตโพฺพ, น ภิกฺขูหิ สมฺปโยเชตพฺพ''นฺติ (จูฬว. ๕๑) –

เอวํ เจตานิ เตจตฺตาลีส วตฺตานิ สนฺธาย วุตฺตํ **"เตจตฺตาลีส วตฺตานิ, ขนฺธเก กมฺมสญฺญิเต"**ติฯ

ปาริวาสิกกฺขนฺธเก (จูฬว. ๗๖-๘๒) –

''ปาริวาสิเกน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา สมฺมา วตฺติตพฺพํฯ ตตฺรายํ สมฺมาวตฺตนา – น อุปสมฺปาเทตพฺพํ, น นิสฺสโย ทาตโพฺพ, น สามเณโร อุปฏฺฐาเปตโพฺพ, น ภิกฺขุโนวาทกสมฺมุติ สาทิตพฺพา, สมฺมเตนปิ ภิกฺขุนิโย น โอวทิตพฺพา, ยาย อาปตฺติยา สเงฺฆน ปริวาโส ทิโนฺน โหติ, สา อาปตฺติ น อาปชฺชิตพฺพา, อญฺญา วา ตาทิสิกา, ตโต วา ปาปิฏฺฐตรา, กมฺมํ น ครหิตพฺพํ, กมฺมิกา น ครหิตพฺพา, น ปกตตฺตสฺส ภิกฺขุโน อุโปสโถ ฐเปตโพฺพ, น ปวารณา ฐเปตพฺพา, น สวจนียํ กาตพฺพํ, น อนุวาโท ปฏฺฐเปตโพฺพ, น โอกาโส กาเรตโพฺพ, น โจเทตโพฺพ, น สาเรตโพฺพ, น ภิกฺขูหิ สมฺปโยเชตพฺพํฯ

''น , ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา ปกตตฺตสฺส ภิกฺขุโน ปุรโต คนฺตพฺพํ, น ปุรโต นิสีทิตพฺพํ, โย โหติ สงฺฆสฺส อาสนปริยโนฺต เสยฺยาปริยโนฺต วิหารปริยโนฺต, โส ตสฺส ปทาตโพฺพ, เตน จ โส สาทิตโพฺพฯ

''น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา ปกตตฺตสฺส ภิกฺขุโน ปุเรสมเณน วา ปจฺฉาสมเณน วา กุลานิ อุปสงฺกมิตพฺพานิ, น อารญฺญิกงฺคํ สมาทาตพฺพํ, น ปิณฺฑปาติกงฺคํ สมาทาตพฺพํ, น จ ตปฺปจฺจยา ปิณฺฑปาโต นีหราเปตโพฺพ 'มา มํ ชานิํสู'ติฯ

''ปาริวาสิเกน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา อาคนฺตุเกน อาโรเจตพฺพํ, อาคนฺตุกสฺส อาโรเจตพฺพํ, อุโปสเถ อาโรเจตพฺพํ, ปวารณาย อาโรเจตพฺพํ, สเจ คิลาโน โหติ, ทูเตนปิ อาโรเจตพฺพํฯ

''น , ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา อภิกฺขุโก อาวาโส คนฺตโพฺพ อญฺญตฺร ปกตเตฺตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ

''น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา อภิกฺขุโก อนาวาโส คนฺตโพฺพ อญฺญตฺร ปกตเตฺตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา อภิกฺขุโก อาวาโส วา อนาวาโส วา คนฺตโพฺพ อญฺญตฺร ปกตเตฺตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ

''น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อนาวาสา อภิกฺขุโก อาวาโส คนฺตโพฺพ อญฺญตฺร ปกตเตฺตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อนาวาสา อภิกฺขุโก อนาวาโส คนฺตโพฺพ อญฺญตฺร ปกตเตฺตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อนาวาสา อภิกฺขุโก อาวาโส วา อนาวาโส วา คนฺตโพฺพ อญฺญตฺร ปกตเตฺตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ

‘‘น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา วา อนาวาสา วา อภิกฺขุโก อาวาโส คนฺตพฺพ อญฺญตฺร ปกตตฺเตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา วา อนาวาสา วา อภิกฺขุโก อนาวาโส คนฺตพฺพ อญฺญตฺร ปกตตฺเตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา วา อนาวาสา วา อภิกฺขุโก อาวาโส วา อนาวาโส วา คนฺตพฺพ อญฺญตฺร ปกตตฺเตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ

‘‘น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา สภิกฺขุโก อาวาโส คนฺตพฺพ ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู นานาสํวาสกา อญฺญตฺร ปกตตฺเตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา สภิกฺขุโก อนาวาโส คนฺตพฺพ ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู นานาสํวาสกา อญฺญตฺร ปกตตฺเตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา สภิกฺขุโก อาวาโส วา อนาวาโส วา คนฺตพฺพ ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู นานาสํวาสกา อญฺญตฺร ปกตตฺเตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ

‘‘น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อนาวาสา สภิกฺขุโก อาวาโส คนฺตพฺพ ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู นานาสํวาสกา อญฺญตฺร ปกตตฺเตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อนาวาสา สภิกฺขุโก อนาวาโส คนฺตพฺพ ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู นานาสํวาสกา อญฺญตฺร ปกตตฺเตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อนาวาสา สภิกฺขุโก อาวาโส วา อนาวาโส วา คนฺตพฺพ ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู นานาสํวาสกา อญฺญตฺร ปกตตฺเตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ

‘‘น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา วา อนาวาสา วา สภิกฺขุโก อาวาโส คนฺตพฺพ ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู นานาสํวาสกา อญฺญตฺร ปกตตฺเตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา วา อนาวาสา วา สภิกฺขุโก อนาวาโส คนฺตพฺพ ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู นานาสํวาสกา อญฺญตฺร ปกตตฺเตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา วา อนาวาสา วา สภิกฺขุโก อาวาโส วา อนาวาโส วา คนฺตพฺพ ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู นานาสํวาสกา อญฺญตฺร ปกตตฺเตน อญฺญตฺร อนฺตรายาฯ

‘‘คนฺตพฺพ, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา สภิกฺขุโก อาวาโส ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู สมานสํวาสกา ยํ ชญฺญา ‘สกฺโกมิ อชฺเชว คนฺตุ’นฺติฯ

‘‘คนฺตพฺพ, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา สภิกฺขุโก อนาวาโส ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู สมานสํวาสกา ยํ ชญฺญา ‘สกฺโกมิ อชฺเชว คนฺตุ’นฺติฯ

‘‘คนฺตพฺพ, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา สภิกฺขุโก อาวาโส วา อนาวาโส วา ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู สมานสํวาสกา ยํ ชญฺญา ‘สกฺโกมิ อชฺเชว คนฺตุ’นฺติฯ

‘‘คนฺตพฺพ, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อนาวาสา สภิกฺขุโก อาวาโส ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู สมานสํวาสกา ยํ ชญฺญา ‘สกฺโกมิ อชฺเชว คนฺตุ’นฺติฯ

‘‘คนฺตโพฺพ, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อนาวาสา สภิกฺขุโก อนาวาโส ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู สมานสํวาสกา ยํ ชญฺญา ‘สโกฺกมิ อเชฺชว คนฺตุ’นฺติฯ

‘‘คนฺตโพฺพ, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อนาวาสา สภิกฺขุโก อาวาโส วา อนาวาโส วา ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู สมานสํวาสกา ยํ ชญฺญา ‘สโกฺกมิ อเชฺชว คนฺตุ’นฺติฯ

‘‘คนฺตโพฺพ, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา วา อนาวาสา วา สภิกฺขุโก อาวาโส ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู สมานสํวาสกา ยํ ชญฺญา ‘สโกฺกมิ อเชฺชว คนฺตุ’นฺติฯ

‘‘คนฺตโพฺพ, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา วา อนาวาสา วา สภิกฺขุโก อนาวาโส ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู สมานสํวาสกา ยํ ชญฺญา ‘สโกฺกมิ อเชฺชว คนฺตุ’นฺติฯ

‘‘คนฺตโพฺพ , ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา วา อนาวาสา วา สภิกฺขุโก อาวาโส วา อนาวาโส วา ยตฺถสฺสุ ภิกฺขู สมานสํวาสกา ยํ ชญฺญา ‘สโกฺกมิ อเชฺชว คนฺตุ’นฺติฯ

‘‘น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา ปกตเตฺตน ภิกฺขุนา สทฺธิํ เอกจฺฉเนฺน อาวาเส วตฺถพฺพํ, น เอกจฺฉเนฺน อนาวาเส วตฺถพฺพํ, น เอกจฺฉเนฺน อาวาเส วา อนาวาเส วา วตฺถพฺพํ, ปกตตฺตํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา อาสนา วุฎฺฐาตพฺพํ, ปกตโตฺต ภิกฺขุ อาสเนน นิมเนฺตตโพฺพ, น ปกตเตฺตน ภิกฺขุนา สทฺธิํ เอกาสเน นิสีทิตพฺพํ, น นีเจ อาสเน นิสิเนฺน อุเจฺจ อาสเน นิสีทิตพฺพํ, น ฉมายํ นิสิเนฺน อาสเน นิสีทิตพฺพํ, น เอกจงฺกเม จงฺกมิตพฺพํ, น นีเจ จงฺกเม จงฺกมเนฺต อุเจฺจ จงฺกเม จงฺกมิตพฺพํ, น ฉมายํ จงฺกมเนฺต จงฺกเม จงฺกมิตพฺพํฯ

‘‘น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา ปาริวาสิเกน วุฑฺฒตเรน ภิกฺขุนา สทฺธิํ…เป.… มูลายปฎิกสฺสนารเหน ภิกฺขุนา สทฺธิํ…เป.… มานตฺตารเหน ภิกฺขุนา สทฺธิํ…เป.… มานตฺตจาริเกน ภิกฺขุนา สทฺธิํ…เป.… อพฺภานารเหน ภิกฺขุนา สทฺธิํ เอกจฺฉเนฺน อาวาเส วตฺถพฺพํ, น เอกจฺฉเนฺน อนาวาเส วตฺถพฺพํ, น เอกจฺฉเนฺน อาวาเส วา อนาวาเส วา วตฺถพฺพํ, น เอกาสเน นิสีทิตพฺพํ, น นีเจ อาสเน นิสิเนฺน อุเจฺจ อาสเน นิสีทิตพฺพํ, น ฉมายํ นิสิเนฺน อาสเน นิสีทิตพฺพํ, น เอกจงฺกเม จงฺกมิตพฺพํ, น นีเจ จงฺกเม จงฺกมเนฺต อุเจฺจ จงฺกเม จงฺกมิตพฺพํ, น ฉมายํ จงฺกมเนฺต จงฺกเม จงฺกมิตพฺพํฯ

‘‘ปาริวาสิกจตุโตฺถ เจ, ภิกฺขเว, ปริวาสํ ทเทยฺย, มูลาย ปฎิกเสฺสยฺย, มานตฺตํ ทเทยฺย, ตํวีโส อเพฺภยฺย, อกมฺมํ น จ กรณีย’’นฺติ (จูฬว. ๗๖-๘๒) –

เอวํ ปาริวาสิกานํ จตุนวุติ วตฺตานิฯ

สา จ เนสํ จตุนวุติสงฺขา เอวํ เวทิตพฺพา – นอุปสมฺปาทนาทินกมฺมิกครหปริโยสานานิ นว วตฺตานิ, ตโต ปกตตฺตสฺส อุโปสถฎฺฐปนาทิภิกฺขูหิสมฺปโยชนปริโยสานานิ อฎฺฐ, ตโต น ปุรโตคมนาที ปญฺจ, นปุเรคมนาที จตฺตาริ, อาคนฺตุเกน อาโรจนาที จตฺตารีติ ติํส, สภิกฺขุกาวาสาทิโต อภิกฺขุกาวาสาทิคมนปอสํยุตฺตานิ ตีณิ นวกานิ จาติ สตฺตปญฺญาส, ตโต นปกตเตฺ

ตน สทฺธิํ เอกจฺฉนฺนวาสาทิปฏิสํยุตฺตานิ เอกาทส, ตโต นปาริวาสิกวุฑฺฒตรมูลายปฏิกสฺสนารหมานตฺตารหมานตฺตจาริกอพฺภานารเหหิ สทฺธิํ เอกจฺฉนฺนวาสาทิปฏิสํยุตฺตานิ ปเจฺจกํ เอกาทส กตฺวา ปญฺจปญฺญาสาย วเตฺตสุ ปาริวาสิกวุฑฺฒตรมูลายปฏิกสฺสนารหมานตฺตารหานํ ติณฺณํ สมานตฺตา เตสุ เอกํ เอกาทสกํ, มานตฺตจาริกอพฺภานารหานํ ทฺวินฺนํ สมานตฺตา เตสุ เอกํ เอกาทสกนฺติ ทฺเว เอกาทสกานิ, อเนฺต ปาริวาสิกจตฺตฺถสฺส สงฺฆสฺส ปริวาสาทิทานจตุเกฺก คณปูรณตฺถโทสโต นิวตฺติวเสน จตฺตาริ จตฺตารีติ จตฺนวฺติ วตฺตานิฯ ตานิ อคฺคหิตคฺคหเณน เอกูนจตฺตาลีสวตฺตานิ นามฯ อาทิโต นว, อุโปสถฎฺฐปนาทีนิ อฏฺฐ, ปกตเตฺตน เอกจฺฉนฺนวาสาที จตฺตาริ จาติ เอกวีสติ วตฺตานิ กมฺมกฺขนฺธเก คหิตตฺตา อิธ คณนาย อคฺคเหตฺวา ตโต เสเสสุ เตสตฺตติยา วเตฺตสุ ปาริวาสิกวุฑฺฒตราทีหิ เอกจฺฉเนฺน วาสาทิปฏิสํยุตฺตานิ ทฺวาวีสติ วตฺตานิ ปกตเตฺตหิ สมานตฺตา ตานิ จ ‘‘คนฺตโพฺพ ภิกฺขเว’’ติอาทิกํ นวกํ ตถา คจฺฉนฺตสฺส อนาปตฺติทสฺสนปรํ, น อาวาสโต คจฺฉนฺตสฺส อาปตฺติทสฺสนปรนฺติ ตญฺจ อคฺคเหตฺวา อวเสเสสุ ทฺวาจตฺตาลีสวเตฺตสุ ปาริวาสิกจตอุตฺถาทิกมฺมจตุกฺกํ ครุกาปตฺติวุฏฺฐานาย คณปูรณตฺถสามเญฺญน เอกํ กตฺวา ตโย อปเนตฺวา คณิตานิ เอกูนจตฺตาลีสานิ โหนฺตีติ วุตฺตํ ‘‘นวาธิกานิ ติํเสว, ขนฺธเก ตทนนฺตเร’’ติฯ

๒๗๕๐. อิมานิ เอกูนจตฺตาลีส วตฺตานิ ปุริเมหิ เตจตฺตาลีสวเตฺตหิ สทฺธิํ ทฺวาสีติ โหนฺตีติ อาห **‘‘เอวํ สพฺพานิ…เป.… คหิตาคหเณน ตู’’**ติฯ

เอวํ กมฺมกฺขนฺธกปาริวาสิกกฺขนฺธเกสุ มเหสินา วุตฺตานิ ขนฺธกวตฺตานิ คหิตาคหเณน ทฺวาสีติ เอว โหนฺตีติ โยชนาฯ เอวเมตฺถ ทฺวาสีติกฺขนฺธกวตฺตานิ ทสฺสิตานิฯ

อาคมฏฺฐกถาวณฺณนายํ ปน –

> ‘‘ปาริวาสิกานํ ภิกฺขูนํ วตฺตํ ปญฺญเปสฺสามีติ (จูฬว. ๗๕) อารภิตฺวา ‘น อุปสมฺปาเทตพฺพํ…เป.… น ฉมายํ จงฺกมเนฺต จงฺกเม จงฺกมิตพฺพ’นฺติ (จูฬว. ๗๖-๘๑) วุตฺตาวสานานิ ฉสฏฺฐิ, ตโต ปรํ ‘น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา ปาริวาสิเกน วุฑฺฒตเรน ภิกฺขุนา สทฺธิํ, มูลายปฏิกสฺสนารเหน, มานตฺตารเหน, มานตฺตจาริเกน, อพฺภานารเหน ภิกฺขุนา สทฺธิํ เอกจฺฉเนฺน อาวาเส วตฺถพฺพ’นฺติอาทีนํ (จูฬว. ๘๒) ปกตเตฺต จริตเพฺพหิ อนญฺญตฺตา วิสุํ เต อคเณตฺวา ปาริวาสิกวุฑฺฒตราทีสุ ปุคฺคลนฺตเรสุ จริตพฺพตฺตา เตสํ วเสน สมฺปิเณฺฑตฺวา เอเกกํ กตฺวา คณิตานิ ปญฺจาติ เอกสตฺตติ วตฺตานิ, อุเกฺขปนียกมฺมกตวเตฺตสุ วตฺตปญฺญาปนวเสน วุตฺตํ ‘น ปกตตฺตสฺส ภิกฺขุโน อภิวาทนํ …เป.… นหาเน ปิฏฺฐิปริกมฺมํ สาทิตพฺพ’นฺติ (จูฬว. ๕๑) อิทํ อภิวาทนาทีนํ อสาทิยนํ เอกํ, ‘น ปกตโตฺต ภิกฺขุ สีลวิปตฺติยา อนุทฺธํเสตโพฺพ’ติ อาทีนิ จ ทสาติ เอวเมตานิ ทฺวาสีติ โหนฺติฯ เอเตเสฺวว กานิจิ ตชฺชนียกมฺมาทิวตฺตานิ, กานิจิ ปาริวาสิกาทิวตฺตานีติ อคฺคหิตคฺคหเณน ทฺวาสีติ เอวา’’ติ (ม. นิ. ฏี. ๒.๒๕; สารตฺถ. ฏี. ๒.๓๙; วิ. วิ. ฏี. ๑.๓๙) –

วุตฺตํฯ เอตานิ ปน วตฺตานิ กทาจิ ตชฺชนียกมฺมกตาทิกาเล, ปาริวาสิกาทิกาเล จ จริตพฺพานิ ขุทฺทกวตฺตานีติ คเหตพฺพานิ อาคนฺตุกวตฺตาทีนํ จุทฺทสมหาวตฺตานํ วกฺขมานตฺตาฯ

๒๗๕๑. อิทานิ ปาริวาสิกสฺส ภิกฺขุโน รตฺติเจฺฉทํ, วตฺตเภทญฺจ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปริวาสญฺจ วตฺตญฺจา’’**ติอาทิฯ **ปริวาสญฺจ วตฺตญฺจ สมาทินฺนสฺสา**ติ ‘‘ปริวาสํ สมาทิยา

มี’’ติ ปริวาสญฺจ ‘‘วตฺตํ สมาทิยามี’’ติ วตฺตญฺจ ปกตตฺตสฺส ภิกฺขุโน สนฺติเก อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา วจีเภทํ กตฺวา สมาทินฺนสฺสฯ **ภิกฺขุโน**ติ ปาริวาสิกสฺส ภิกฺขุโนฯ

๒๗๕๒. **สหวาสา**ทโย ‘‘เอกจฺฉนฺเน’’ติอาทินา สยเมว วกฺขติฯ สหวาโส, วินาวาโส, อนาโรจนเมว จาติ อิเมหิ ตีหิ ปาริวาสิกภิกฺขุสฺส รตฺติเจฺฉโท จ ทุกฺกฏญฺจ โหตีติ โยชนาฯ

๒๗๕๓. **อุทกปาเตน** สมนฺตา นิพฺพโกสสฺส อุทกปาตฏฺฐาเนนฯ **เอกจฺฉนฺเน**ติ เอกจฺฉนฺเน ปริจฺฉนฺเน วา อปริจฺฉนฺเน วา อาวาเสฯ ปกตตฺเตน ภิกฺขุนา สห อุกฺขิตฺตสฺส นิวาโส นิวาริโตติ โยชนาฯ **‘‘นิวาริโต’’**ติ อิมินา ทุกฺกฏํ โหตีติ ทีเปติฯ

๒๗๕๔. **อโนฺตเยวา**ติ เอกจฺฉนฺนสฺส อาวาสปริเจฺฉทสฺส อโนฺตเยวฯ **‘‘น ลพฺภตี’’**ติ อิมินา รตฺติเจฺฉโท จ ทุกฺกฏญฺจ โหตีติ ทีเปติฯ

๒๗๕๕. **มหาอฎฺฐกถาทิสูติ อาทิ**-สเทฺทน กุรุนฺทฎฺฐกถาทึ สงฺคณฺหาติฯ **อุภินฺนนฺ**ติ อุกฺขิตฺตกปาริวาสิกานํฯ อิติ อวิเสเสน นิทฺทิฏฺฐนฺติ โยชนาฯ

๒๗๕๖. อิมินา สหวาเสน รตฺติเจฺฉทญฺจ ทุกฺกฏญฺจ ทเสฺสตฺวา วินาวาเสน ทเสฺสตุมาห **‘‘อภิกฺขุเก ปนาวาเส’’**ติฯ **อาวาเส**ติ วสนตฺถาย กตเสนาสเนฯ **อนาวาเส**ติ วาสตฺถาย อกเต เจติยฆเร วา โพธิฆเร วา สมฺมชฺชนิอฏฺฏเก วา ทารุอฏฺฏเก วา ปานียมาเฬ วา วจฺจกุฏิยํ วา ทฺวารโกฏฺฐเก วา อญฺญตฺร วา ยตฺถ กตฺถจิ เอวรูเป ฐาเนฯ **วิปฺปวาสํ วสนฺตสฺสา**ติ ปกตตฺเตน วินา วาสํ กเปฺปนฺตสฺสฯ **รตฺติเจฺฉโท จ ทุกฺกฏนฺ**ติ รตฺติเจฺฉโท เจว วตฺตเภททุกฺกฏญฺจ โหติฯ

๒๗๕๗. เอวํ วิปฺปวาเสน รตฺติเจฺฉททุกฺกฏานิ ทเสฺสตฺวา อนาโรจเนน ทเสฺสตุมาห **‘‘ปาริวาสิกภิกฺขุสฺสา’’**ติอาทิฯ **ภิกฺขุํ ทิสฺวานา**ติ อากาเสนาปิ คจฺฉนฺตํ สมานสํวาสกํ อาคนฺตุกํ ภิกฺขุํ ทิสฺวาฯ **ตงฺขเณ**ติ ตสฺมึ ทิฏฺฐกฺขเณเยวฯ ‘‘อนาโรเจนฺตสฺส เอว เอตสฺสา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **เอว**กาเรน รตฺติเจฺฉโท จ ทุกฺกฏญฺจาติ อุภยํ เอตสฺส โหตีติ ทีเปเนฺตน อทิโฎฺฐ เจ, รตฺติเจฺฉโทว โหตีติ ญาเปติฯ ยถาห – ‘‘โสปิสฺส รตฺติเจฺฉทํ กโรติ, อญฺญาตตฺตา ปน วตฺตเภททุกฺกฏํ นตฺถี’’ติ (จูฬว. อฎฺฐ. ๗๕)ฯ นานาสํวาสเกน สห วินยกมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏติ, ตสฺส อนาโรจเนปิ รตฺติเจฺฉโท น โหติฯ

๒๗๕๘-๙. **ปาริวาสิโก** ภิกฺขุ ยตฺถ สงฺฆนวกฎฺฐาเน ฐิโต, **ตเตฺถว** ตสฺมิํเยว ฐาเน ฐตฺวา **ยถาวุฑฺฒํ** ปกตตฺตหิปิ สทฺธึ วุฑฺฒปฏิปาฏิยา **ปญฺจ** กิจฺจานิ กาตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

ตานิ สรูปโต ทเสฺสตุมาห **‘‘อุโปสถปวารณ’’**นฺติอาทิฯ อุโปสถปวารณํ ยถาวุฑฺฒํ กาตุํ ลภตีติ โยชนาฯ **เทนฺตี**ติ เอตฺถ ‘‘ฆณฺฎึ ปหริตฺวา’’ติ เสโสฯ **สงฺฆทายกา**ติ กมฺมธารยสมาโสฯ สงฺฆสฺส เอกเตฺตปิ ครุสุ พหุวจนนิเทฺทโสฯ **‘‘เทติ เจ สงฺฆทายโก’’**ติปิ ปาโฐฯ ตตฺถ ฆณฺฎึ ปหริตฺวา ภาเชตฺวา เทโนฺต สโงฺฆ วสฺสิกสาฏิกํ เทติ เจ, ปาริวาสิโก **ยถาวุฑฺฒํ** อตฺตโน ปตฺตฎฺฐาเน ลภตีติ โยชนาฯ

โอโณชนนฺติ วิสฺสชฺชนํ, สงฺฆโต อตฺตโน ปตฺตานํ ทฺวินฺนํ, ติณฺณํ วา อุเทฺทสภตฺตาทีนํ อตฺตโน ปุคฺคลิกภตฺตปจฺจาสาย ปฏิคฺคเหตฺวา ‘‘มยฺหํ อชฺช ภตฺตปจฺจาสา อตฺถิ, เสฺว คณฺหิสฺสามี’’ติ วตฺวา สงฺฆวิสฺสชฺชนํ ลภตีติ วุตฺตํ โหติฯ **ภตฺตน**ฺติ อาคตาคเตหิ วุฑฺฒปฏิปาฏิยา ค

เหตฺวา คนฺตพฺพํ วิหาเร สงฺฆสฺส จตุสฺสาลภตฺตํฯ ตถา ปาริวาสิโก ยถาวุฑฺฒํ ลภตีติ โยชนาฯ **อิเม ปญฺจา**ติ วุตฺตเมวตฺถํ นิคมยติฯ

ตตฺรายํ วินิจฺฉโย (จูฬว. อฏฺฐ. ๗๕) – **อุโปสถปวารเณ** ตาว ปาติโมเกฺข อุทฺทิสฺสมาเน หตฺถปาเส นิสีทิตุํ วฏฺฏติฯ **มหาปจฺจริยํ** ปน ‘‘ปาฬิยา อนิสีทิตฺวา ปาฬึ วิหาย หตฺถปาสํ อมุญฺจเนฺตน นิสีทิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ ปาริสุทฺธิอุโปสเถ กริยมาเน สงฺฆนวกฏฺฐาเน นิสีทิตฺวา ตเตฺถว นิสิเนฺนน อตฺตโน ปาฬิยา ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ ปวารณายปิ สงฺฆนวกฏฺฐาเน นิสีทิตฺวา ตเตฺถว นิสิเนฺนน อตฺตโน ปาฬิยา ปวาเรตพฺพํฯ สเงฺฆน ฆณฺฑึ ปหริตฺวา ภาชิยมานํ วสฺสิกสาฏิกมฺปิ อตฺตโน ปตฺตฏฺฐาเน คเหตุํ วฏฺฏติฯ

โอโณชเน สเจ ปาริวาสิกสฺส เทฺว ตีณิ อุเทฺทสภตฺตาทีนิ ปาปุณนฺติ, อญฺญา จสฺส ปุคฺคลิกภตฺตปจฺจาสา โหติ, ตานิ ปฏิปาฏิยา คเหตฺวา ‘‘ภเนฺต, เหฏฺฐา คาเหถ, อชฺช มยฺหํ ภตฺตปจฺจาสา อตฺถิ, เสฺวว คณฺหิสฺสามี’’ติ วตฺวา วิสฺสเชฺชตพฺพานิ, เอวํ ตานิ ปุนทิวเสสุ คณฺหิตุํ ลภติฯ ‘‘ปุนทิวเส สพฺพปฐมํ เอตสฺส ทาตพฺพ’’นฺติ **กุรุนฺทิยํ** วุตฺตํฯ ยทิ ปน น คณฺหาติ น วิสฺสเชฺชติ, ปุนทิวเส น ลภติฯ อิทํ โอโณชนํ นาม ปาริวาสิกเสฺสว โอทิสฺส อนุญฺญาตํฯ กสฺมา? ตสฺส หิ สงฺฆนวกฏฺฐาเน นิสินฺนสฺส ภตฺตเคฺค ยาคุขชฺชกาทีนิ ปาปุณนฺติ วา น วา, ตสฺมา ‘‘โส ภิกฺขาหาเรน มา กิลมิตฺถา’’ติ อิทมสฺส สงฺคหกรณตฺถาย โอทิสฺส อนุญฺญาตํฯ

ภเตฺต จตุสฺสาลภตฺตํ ยถาวุฑฺฒํ ลภติ, ปาฬิยา ปน คนฺตุํ วา ฐาตุํ วา น ลภติฯ ตสฺมา ปาฬิโต โอสกฺกิตฺวา หตฺถปาเส ฐิเตน หตฺถํ ปสาเรตฺวา ยถา เสโน นิปติตฺวา คณฺหาติ, เอวํ คณฺหิตพฺพํฯ อารามิกสมณุเทฺทเสหิ อาหราเปตุํ น ลภติฯ สเจ สยเมว อาหรนฺติ, วฏฺฏติฯ รโญฺญ มหาเปฬภเตฺตปิ เอเสว นโยฯ จตุสฺสาลภเตฺต ปน สเจ โอโณชนํ กตฺตุกาโม โหติ, อตฺตโน อตฺถาย อุกฺขิเตฺต ปิเณฺฑ ‘‘อชฺช เม ภตฺตํ อตฺถิ, เสฺวว คณฺหิสฺสามี’’ติ วตฺตพฺพํฯ ‘‘ปุนทิวเส เทฺว ปิเณฺฑ ลภตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๗๕) **มหาปจฺจริยํ** วุตฺตํฯ อุเทฺทสภตฺตาทีนิปิ ปาฬิโต โอสกฺกิตฺวาว คเหตพฺพานิฯ ยตฺถ ปน นิสีทาเปตฺวา ปริวิสนฺติ , ตตฺถ สามเณรานํ เชฏฺฐเกน ภิกฺขูนํ สงฺฆนวเกน หุตฺวา นิสีทิตพฺพนฺติฯ

ปาริวาสิกกฺขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

สมถกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๗๖๐. อิทานิ สมถวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุํ เยสุ อธิกรเณสุ สเนฺตสุ สมเถหิ ภวิตพฺพํ, ตานิ ตาว ทเสฺสโนฺต อาห **“วิวาทาธารตา”**ติอาทิฯ **วิวาทาธารตา**ติ วิวาทาธิกรณํฯ **อาปตฺตาธารตา**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **อาธารตา**ติ อธิกรณปริยาโยฯ อาธารียติ อภิภุยฺยติ วูปสมฺมติ สมเถหีติ **อาธาโร,** วิวาโท จ โส อาธาโร จาติ **วิวาทาธาโร,** โส เอว **วิวาทาธารตา**ฯ เอวมาธาราธิกรณ-สทฺทานํ วิวาทาทิสเทฺทหิ สห กมฺมธารยสมาโส ทฎฺฐโพฺพฯ อธิกรียติ อภิภุยฺยติ วูปสมฺมติ สมเถหีติ **อธิกรณ**นฺติ วิวาทาทิจตุพฺพิธเมว ปาฬิยํ ทสฺสิตํฯ อยมโตฺถ ‘‘เอเตสํ ตุ จตุนฺนมฺปิ, สมตฺตา สมถา มตา’’ติ วกฺขมาเนน วิญฺญายติฯ

๒๗๖๑. **เอตานิ จตฺตาริ** อธิกรณานิ จ ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขู วิวทนฺติ ‘ธโมฺม’ติ วา ‘อธโมฺม’ติ วา’’ติ (จูฬว. ๒๑๕) อฎฺฐารส **เภทการกวตฺถูนิ** จ มเหสินา วุตฺตานิฯ **ตตฺถ** เตสุ จตูสุ อธิกรเณสุ **วิวาโท** อธิกรณสงฺขาโต เอตานิ อฎฺฐารส เภทกรวตฺถูนิ **นิสฺสิโต** นิสฺสาย ปวโตฺตติ โยชนาฯ

๒๗๖๒. **วิปตฺติโย จตโสฺสวา**ติ ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ภิกฺขุํ อนุวทนฺติ สีลวิปตฺติยา วา อาจารวิปตฺติยา วา ทิฎฺฐิวิปตฺติยา วา อาชีววิปตฺติยา วา’’ติ (จูฬว. ๒๑๕) วุตฺตา จตโสฺส วิปตฺติโยฯ ทิฎฺฐาทีนํ อนุคนฺตฺวา สีลวิปตฺติอาทีหิ วทนํ โจทนา **อนุวาโทฯ อุปาคโต**ติ นิสฺสิโต, อนุวาโท จตโสฺส วิปตฺติโย นิสฺสาย ปวโตฺตติ อโตฺถฯ ‘‘ตตฺถา’’ติ ปฐมเมว นิทฺธารณสฺส วุตฺตตฺตา อิธ ปุนวจเน ปโยชนํ น ทิสฺสติ, ‘‘สมฺภวา’’ติ วจนสฺสาปิ น โกจิ อตฺถวิเสโส ทิสฺสติฯ ตสฺมา ‘‘อาปตฺตาธารตา ตตฺถ, สตฺตอาปตฺติสมฺภวา’’ติ ปาโฐ น ยุชฺชติ, **“อาปตฺตาธารตา นาม, สตฺต อาปตฺติโย มตา”**ติ ปาโฐ ยุตฺตตโร, **อาปตฺตาธารตา นาม** อาปตฺตาธิกรณํ นาม **สตฺต อาปตฺติโย มตา** สตฺต อาปตฺติโยว อธิเปฺปตาติ อโตฺถฯ

๒๗๖๓. **สงฺฆกิจฺจานิ นิสฺสายา**ติ อปโลกนกมฺมาทีนิ จตฺตาริ สงฺฆกมฺมานิ อุปาทาย กิจฺจาธิกรณาภิธานํ สิยา, กิจฺจาธิกรณํ นาม จตฺตาริ สงฺฆกมฺมานีติ อโตฺถฯ **เอเตสํ ตุ จตุนฺนมฺปี**ติ เอเตสํ ปน จตุนฺนมฺปิ อธิกรณานํฯ **สมตฺตา**ติ วูปสมเหตุตฺตาฯ **สมถา มตา**ติ สมฺมุขาวินยาทโย สตฺต อธิกรณสมถาติ อธิเปฺปตาฯ อธิกรณานิ สเมนฺติ, สมฺมนฺติ วา เอเตหีติ **“สมถา”**ติ วุจฺจนฺตีติ ‘‘สมตฺตา สมถา มตา’’ติ อิมินา **สมถ**-สทฺทสฺส อนฺวตฺถํ ทีเปติฯ

๒๗๖๔-๕. เต สรูปโต ทเสฺสตุมาห **“สมฺมุขา”**ติอาทิฯ **“วินโย”**ติ อิทํ **สมฺมุขา**ทิปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํ ‘‘สมฺมุขาวินโย สติวินโย อมูฬฺหวินโย’’ติฯ **“ปฎิญฺญาวินโย”**ติ จ ปฎิญฺญาตกรณํ วุตฺตํฯ **สตฺตโม วินโย**ติ สมโถ อธิเปฺปโตฯ ติณวตฺถารโกติ อิเม สตฺต สมถา พุเทฺธนาทิจฺจพนฺธุนา วุตฺตาติ โยชนาฯ

๒๗๖๖. จตูสุ อธิกรเณสุ ยํ อธิกรณํ ยตฺตเกหิ สมเถหิ สมฺมติ, เต สงฺคเหตฺวา ทเสฺสโนฺต อาห **“วิวาโท”**ติอาทิฯ

๒๗๖๗-๙. ‘‘วิวาโท’’ติอาทินา อุทฺทิฎฺฐมตฺถํ นิทฺทิสโนฺต อาห **“ฉเฎฺฐนา”**ติอาทิฯ **เอตฺถ** เอเตสุ จตูสุ อธิกรเณสุ, สมเถสุ จ กึ เกน สมฺมตีติ เจ? **วิวาโท** วิวาทาธิกรณํ **ฉเฎฺฐน** เยภุยฺยสิกาย, **ปฐเมน** สมเถน สมฺมุขาวินเยน จาติ ทฺวีหิ สมเถหิ **สมฺมติ**ฯ ยสฺสา กิริยาย ธมฺมวาทิโน พหุตรา, เอสา **เยภุยฺยสิกา**ฯ ‘‘สงฺฆสมฺมุขตา, ธมฺมสมฺมุขตา, วินยสมฺมุขตา,

ปุคฺคลสมฺมุขตา’’ติ (จูฬว. ๒๒๙, ๒๓๔, ๒๓๖, ๒๓๗, ๒๔๒) วุตฺตานํ สงฺฆาทีนํ จตุนฺนํ สนฺนิธาเนน วา คณปุคฺคเลหิ สมิยมานํ วิวาทาธิกรณํ สงฺฆสมฺมุขตํ วินา อิตเรหิ ตีหิ วา สมฺมตีติ วุตฺตํ โหติฯ

เอตฺถ จ การกสงฺฆสฺส สงฺฆสามคฺคิวเสน สมฺมุขีภาโว **สงฺฆสมฺมุขตา,** สเมตพฺพสฺส วตฺถุโน ภูตตา **ธมฺมสมฺมุขตา,** ยถา ตํ สเมตพฺพํ, ตเถวสฺส สมนํ **วินยสมฺมุขตา,** โย จ วิวทติ, เยน จ วิวทติ, เตสํ อุภินฺนํ อตฺถปจฺจตฺถิกานํ สมฺมุขีภาโว **ปุคฺคลสมฺมุขตา**ฯ

‘‘อนุวาโท จตูหิปี’’ติ อุทฺทิฏฺฐํ นิทฺทิสนฺโต อาห **‘‘สมฺมุขา’’**ติอาทิฯ **อนุปุเพฺพนา**ติ อนุปฏิปาฏิยาฯ **สมฺมุขาวินยาทีหิ ตีหิปี**ติ สมฺมุขาวินยสติวินยอมูฬฺหวินเยหิ ตีหิปิฯ **ตเถวา**ติ ยถา ตีหิ, ตถา **ปญฺจเมน** ตสฺสปาปิยสิกาสมเถนาปิ อนุวาโท สมฺมติ, ปเคว จตูหีติ อโตฺถฯ

โย ปาปุสฺสนฺนตาย ปาปิโย ปุคฺคโล, ตสฺส กตฺตพฺพโต **‘‘ตสฺสปาปิยสิกา’’**ติ กมฺมํ วุจฺจติฯ อายสฺมโต ทพฺพสฺส มลฺลปุตฺตสฺส วิย สติเวปุลฺลปฺปตฺตสฺส ขีณาสวสฺส กตา อมูลิกา สีลวิปตฺติโจทนา สมฺมุขาวินเยน, ญตฺติจตุตฺถาย กมฺมวาจาย ทินฺนฺนน สติวินเยน จ สมฺมติฯ อุมฺมตฺตกสฺส ภิกฺขุโน กตา อาปตฺติโจทนา สมฺมุขาวินเยน จ ตเถว ทินฺนฺนน อมูฬฺหวินเยน จ สมฺมติฯ สงฺฆมเชฺฌ อาปตฺติยา โจทิยมานสฺส อวชานิตฺวา ปฏิชานนาทิํ กโรนฺตสฺส ปาปภิกฺขุโน พหุลาปตฺติโจทนา สมฺมุขาวินเยน เจว ตเถว ปกเตน ตสฺสปาปิยสิกากมฺมน จ วูปสมฺมตีติ วุตฺตํ โหติฯ

‘‘อาปตฺติ ปน ตีเหวา’’ติ อุเทฺทสสฺส นิเทฺทสมาห **‘‘สมฺมุเขนา’’**ติอาทิฯ **สมฺมุเขน** สมฺมุขาวินเยน, **ปฏิญฺญาย** ปฏิญฺญาตกรเณน, ติณวตฺถารเกน วา อิเมหิ ตีหิ เอว สมเถหิ **สา อาปตฺติ** อาปตฺตาธิกรณํ อุปสมํ ยาตีติ โยชนาฯ เอตฺถ **ปฏิญฺญาตกรณํ** นาม อาปตฺติํ ปฏิคฺคณฺหเนฺตน ‘‘ปสฺสสี’’ติ วุเตฺต อาปตฺติํ เทเสเนฺตน ‘‘อาม ปสฺสามี’’ติ สมฺปฏิจฺฉนํฯ **ติณวตฺถารกํ** ปน สยเมว วกฺขติฯ

ตีเหว สมเถหีติ เอตฺถ ครุกาปตฺติ สมฺมุขาวินเยน, ปฏิญฺญาตกรเณน จาติ ทฺวีหิ, ลหุกาปตฺติํ อาปชฺชิตฺวา สเงฺฆ วา คเณ วา ปุคฺคเล วา เทสนาย สมฺมุขาวินเยน เจว ปฏิญฺญาตกรเณน จ, โกสมฺพกานํ วิคฺคหสทิสํ มหาวิคฺคหํ กโรเนฺตหิ อาปนฺนา อเนกวิธา อาปตฺติโย สเจ โหนฺติ, ตาสุ วกฺขมานสรูปํ ถุลฺลวชฺชาทิํ ฐเปตฺวา อวเสสา สพฺพา อาปตฺติโย สมฺมุขาวินเยน, ติณวตฺถารเกน จ สมฺมนฺตีติ อโตฺถฯ

กิจฺจํ กิจฺจาธิกรณํ **เอเกน** สมฺมุขาวินเยเนว สมฺมตีติ โยชนาฯ

๒๗๗๐. **เยภุยฺยสิกกมฺม**ติ เอตฺถ นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมํฯ **สลากํ คาหเย**ติ วินิจฺฉยการเก สเงฺฆ ธมฺมวาทีนํ พหุตฺตํ วา อปฺปตรตฺตํ วา ชานิตุํ วกฺขมาเนน นเยน สลากํ คาหาเปยฺยฯ **พุโธ**ติ ‘‘น ฉนฺทาคติํ คจฺฉติ…เป…. คหิตาคหิตญฺจ ชานาตี’’ติ วุตฺตํ ปญฺจหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคตํ ปุคฺคลํ ทเสฺสติฯ **‘‘คูเฬฺหนา’’**ติอาทินา สลากคฺคาหปฺปกาโร ทสฺสิโตฯ **กณฺณชเปฺปนา**ติ เอตฺถ กเณฺณ ชโปฺป ยสฺมิํ สลากคฺคาหปโยเคติ วิคฺคโหฯ เอตฺถ **คูฬฺหสลากคฺคาโห** นาม ธมฺมวาทิสลากา จ อธมฺมวาทิสลากา จ วิสุํ วิสุํ จีวรกเณฺณ ปกฺขิปิตฺวา ปุคฺคลานํ สนฺติกํ วิสุํ วิสุํ อุปสงฺกมิตฺวา สลากา วิสุํ วิสุํ ทเสฺสตฺวา ‘‘อิโต ตว รุจฺจนกํ คณฺหาหี’’ติ รโห ฐตฺวา คาหาปนํฯ **วิวฏกํ** นาม ธมฺมวาทีนํ พหุภาวํ ญตฺวา สเพฺพสุ ชานเนฺตสุ ปุคฺคลานํ สนฺติกํ คาหาปนํฯ **กณฺณชปฺปนํ** นาม เอวเมว กณฺณมูเล รโห ฐตฺวา คาหาปนํฯ

๒๗๗๑. **อลชฺชุสฺสเท**ติ เอตฺถ ‘‘สเงฺฆ’’ติ เสโสฯ **ลชฺชิสุ พาเลสู**ติ เอตฺถาปิ ‘‘อุสฺส เทสู’’ติ วตฺตพฺพํฯ

๒๗๗๒. **สเกน กมฺมุนาเยวา**ติ อตฺตโน ยํ กิจฺจํ, เตเนวาติฯ

๒๗๗๓-๕. **‘‘อาปชฺชตี’’**ติอาทิ ‘‘อลชฺชี, ลชฺชี, พาโล’’ติ ชานนสฺส เหตุภูตกมฺมทสฺสนํฯ **ทุจฺจินฺติโต**ติ อภิชฺฌาทิติวิธมโนทุจฺจริตวเสน ทุฏฺฐุ จิเนฺตโนฺตฯ **ทุพฺภาสี**ติ มุสาวาทาทิจตุพฺพิธวจีทุจฺจริตวเสน วจีทฺวาเร ปญฺญตฺตานํ สิกฺขาปทานํ วีติกฺกมวเสน ทุฏฺฐุ ภาสนสีโลฯ **ทุกฺกฏการิโก**ติ ปาณาติปาตาทิติวิธกายทุจฺจริตวเสน กายทฺวาเร ปญฺญตฺตสิกฺขาปทานํ วีติกฺกมวเสน กุจฺฉิตกมฺมสฺส กรณสีโลฯ **อิติ ลกฺขเณเนวา**ติ ยถาวุตฺตํ อลชฺชีลชฺชีพาลลกฺขณํ นิคเมติฯ

๒๗๗๖. ‘‘เยภุยฺยสิกา’’ติอาทิคาถาหิ นิทฺทิฏฺฐเมว อตฺถํ นิคเมตุมาห **‘‘ติธา’’**ติอาทิฯ **ติธาสลากคาเหนา**ติ ติวิธสฺส สลากคาหสฺส อญฺญตเรนฯ พหุกา ธมฺมวาทิโน ยทิ สิยุนฺติ โยชนาฯ **กาตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ ‘‘วิวาทาธิกรณวูปสมน’’นฺติ เสโสฯ

๒๗๗๗. โย ปุคฺคโล อลชฺชี จ โหติ สานุวาโท จ **กมฺมโต** กายกมฺมโต, วจีกมฺมโต จ อสุจิ จ สมฺพุทฺธชิคุจฺฉนีโยติ อโตฺถฯ **โส** เอวํวิโธ ปาป**ปุคฺคโล** ตสฺส ปาปิยสิกกมฺมสฺส โยโค โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **สานุวาโท**ติ เอตฺถ **อนุวาโท** นาม โจทนา, สห อนุวาเทน วตฺตตีติ **สานุวาโท,** ปาปครหิตปุคฺคเลหิ กาตพฺพโจทนาย อนุรูโปติ อโตฺถฯ

๒๗๗๘-๙. **ภณฺฑเน**ติ กลหสฺส ปุพฺพภาเคฯ **กลเห**ติ กายวจีทฺวารปฺปวเตฺต หตฺถปรามสาทิเก กลเห จฯ **วิวาทมฺหิ อนปฺปเก**ติ พหุวิเธ วิวาเท ชาเตฯ **พหุอสฺสามเณ จิเณฺณ**ติ สมณานํ อนนุจฺฉวิเก นานปฺปกาเร กายิกวาจสิกวีติกฺกเม จ กเตฯ **อนเคฺค**ติ อนเนฺตฯ **ภสฺสเก**ติ กุจฺฉิเต อมนาปวจเน จิเณฺณติ โยชนา, **ภาสิเต**ติ อโตฺถฯ **คเวสนฺต**นฺติ คเวสิยมานํ, อาปตฺตาธิกรณนฺติ เสโสฯ **วาฬ**นฺติ จณฺฑํฯ **กกฺขฬ**นฺติ อาสชฺชํฯ **กาตพฺพ**นฺติ วูปสเมตพฺพํฯ

๒๗๘๐-๒. ยถา จ วูปสมฺมติ, ตถา ติณวตฺถารเก สุโทฺธ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ

ถุลฺลวชฺชนฺติ ปาราชิกเญฺจว สงฺฆาทิเสสเญฺจฯ **คิหีหิ ปฏิสํยุต**นฺติ คิหีนํ ชาติอาทีหิ ปาฬิยา อาคเตหิ ทสหิ อโกฺกสวตฺถูหิ, อฏฺฐกถาคเตหิ จ ตทเญฺญหิ อโกฺกสวตฺถูหิ ขุํสนวมฺภนปจฺจยา จ ธมฺมิกปฏิสฺสวสฺส อสจฺจาปนปจฺจยา จ อาปนฺนาปตฺติํฯ เอสา เอว หิ อาปตฺติ คิหิปฏิสํยุตฺตา นาม **ปริวาเร** ‘‘อตฺถิ คิหิปฏิสํยุตฺตา, อตฺถิ นคิหิปฏิสํยุตฺตา’’ติ ทุกํ นิกฺขิปิตฺวา ‘‘คิหิปฏิสํยุตฺตาติ สุธมฺมเตฺถรสฺส อาปตฺติ, ยา จ ธมฺมิกสฺส ปฏิสฺสวสฺส อสจฺจาปเน อาปตฺติฯ อวเสสา นคิหิปฏิสํยุตฺตา’’ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๓๒๑) วจนโตฯ

สุธมฺมเตฺถรสฺส อาปตฺตีติ จ เตน จิตฺตสฺส คหปติโน ชาติํ ปฏิจฺจ ขุํสนวมฺภนปจฺจยา อาปนฺนา โอมสวาทสิกฺขาปทวิภาคคตา ทุกฺกฏาปตฺติ คเหตพฺพาฯ อิทเญฺจ อุปลกฺขณมตฺตํ, ตสฺมา อิตเรหิปิ อโกฺกสวตฺถูหิ คิหิํ ขุํเสนฺตานํ วเมฺภนฺตานํ อิตเรสํ ภิกฺขูนํ สา อาปตฺติ คิหิปฏิสํยุตฺตาวาติ เวทิตพฺพํฯ ตถา อาปนฺนํ อาปตฺติํ เทสาเปเนฺตน ทสฺสนูปจารํ อวิชหาเปตฺวา สวนูปจารํ ชหาเปตฺวา เอกํเส อุตฺตราสงฺคํ การาเปตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทาเปตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคณฺหาเปตฺวา สา อาปตฺติ เทสาเปตพฺพาฯ

ทิฏฺฐาวิกมฺมิกนฺติ ทิฏฺฐาวิกมฺม นิยุตฺต ทิฏฺฐาวิกมฺมิโก, ตํ, **อฏฺฐกถายํ** ‘‘เย ปน ‘น เมตํ ขมตี’ติ อญฺญมญฺญํ ทิฏฺฐาวิกมฺมํ กโรนฺตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๑๔) เย ปุคฺคลา ทสฺสิตา, เต สมญฺญตรเสฺสว คหณํฯ

โยติ ภณฺฑนการเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ มหนฺตํ วิคฺคหํ กตฺวา สมฺพหุลา อาปตฺติโย อาปนฺโน โย ภิกฺขุฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ติณวตฺถารกสมถการเก ภิกฺขุสมูเหฯ **น โหตี**ติ ฉนฺทํ ทตฺวา ตํ ภิกฺขุปริสํ อนาคตตฺตา น สํวิชฺชติฯ ตญฺจ ฐเปตฺวาติ โยชนาฯ

ติณวตฺถารเก กเต สติ ยาว อุปสมฺปทมาฬโต ปภุติ อาปนฺนาย **เสสาย อาปตฺติยา** นิราปตฺติ หุตฺวา **สุทฺธ โหติ** สโงฺฆติ โยชนาฯ

สมถกฺขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๗๘๓. **กุเฏฺฐ**ติ อิฏฺฐกาสิลาทารุกุฏฺฏานํ อญฺญตรสฺมึฯ **อฏฺฐาเน**ติ เอตฺถ **อฏฺฐานํ** นาม รุเกฺข ผลกํ วิย ตเจฺฉตฺวา อฏฺฐปทากาเรน ราชิโย ฉินฺทิตฺวา นหานติตฺเถ นิขณนฺติ, ตตฺถ จุณฺณานิ อากิริตฺวา มนุสฺสา กายํ ฆํสนฺติฯ

๒๗๘๔. **คนฺธพฺพหเตฺถนา**ติ นหานติตฺเถ ฐปิเตน ทารุมยหเตฺถนฯ เตน กิร จุณฺณานิ คเหตฺวา มนุสฺสา สรีรํ ฆํสนฺติฯ **กุรุวินฺทกสุตฺติยา**ติ กุรุวินฺทกปาสาณจุณฺณานิ ลาขาย พนฺธิตฺวา กตคุฬิกกลาปโก วุจฺจติ, ตํ อุโภสุ อเนฺตสุ คเหตฺวา สรีรํ ฆํสนฺติฯ **มลฺลเกนา**ติ มกรทนฺตกํ ฉินฺทิตฺวา มลฺลกมูลสณฺฐาเนน กเตน มลฺลเกน, อิทํ คิลานสฺสาปิ น วฏฺฏติฯ **อญฺญมญฺญญฺจ กายโต**ติ อญฺญมญฺญํ สรีเรน ฆํเสยฺยฯ

๒๗๘๕. **อกตํ มลฺลกํ** นาม มกรทเนฺต อจฺฉินฺทิตฺวา กตํ, อิทํ อคิลานสฺส น วฏฺฏติฯ

๒๗๘๖. **กปาลิฏฺฐกขณฺฑานี**ติ กปาลขณฺฑอิฏฺฐกขณฺฑานิฯ **สพฺพสฺสา**ติ คิลานาคิลานสฺส สรีเร ฆํสิตฺวา อุพฺพเฏฺฏตุํ วฏฺฏติฯ **"ปุถุปาณิก"**นฺติ หตฺถปริกมฺมํ วุจฺจติ, ตสฺมา สพฺพสฺส หเตฺถน ปิฏฺฐิปริกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ **"วตฺถวฏฺฏี"**ติ อิทํ **ปาฬิยํ** วุตฺตอุกฺกาสิกสฺส ปริยายํ, ตสฺมา นหายนฺตสฺส ยสฺส กสฺสจิ นหานสาฏกวฏฺฏิยาปิ ฆํสิตุํ วฏฺฏติฯ

๒๗๘๗. **เผณกํ** นาม สมุทฺทเผณํฯ **กถล**นฺติ กปาลขณฺฑํฯ ปาทฆํสเน **วุตฺตา** อนุญฺญาตาฯ **กตกํ** นาม ปทุมกณฺณิกาการํ ปาทฆํสนตฺถํ กณฺฏเก อุฏฺฐาเปตฺวา กตํ, เอตํ เนว ปฏิคฺคเหตุํ, น ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

๒๗๘๘. **ยํ กิญฺจิปิ อลงฺการ**นฺติ หตฺถูปคาทิอลงฺกาเรสุ ยํ กิญฺจิ อลงฺการํฯ

๒๗๘๙. **โอสเณฺฐยฺยา**ติ อลงฺการตฺถํ สงฺขโรเนฺต นเมยฺยฯ **หตฺถผณเกนา**ติ หเตฺถเนว ผณกิจฺจํ กโรนฺตา องฺคุลีหิ โอสเณฺฐนฺติฯ **ผณเกนา**ติ ทนฺตมยาทีสุ เยน เกนจิฯ **โกเจฺฉนา**ติ อุสิรมเยน วา มุญฺชปพฺพชมเยน วา โกเจฺฉนฯ

๒๗๙๐. **สิตฺถเตโลทเตเลหี**ติ สิตฺถเตลญฺจ อุทกเตลญฺจาติ วิคฺคโห, เตหิฯ ตตฺถ **สิตฺถเตลํ** นาม มธุสิตฺถกนิยฺยาสาทิ ยํ กิญฺจิ จิกฺกณํฯ **จิกฺกณํ** นาม นิยฺยาสํฯ **อุทกเตลํ** นาม อุทกมิสฺสกํ เตลํฯ กตฺถจิ โปตฺถเกสุ ''สิฏฺฐา''ติ ปาโฐ, โสเยวโตฺถฯ **อนุโลมนิปาตตฺถ**นฺติ น ลาฏาภิมุขํ อนุโลเมน ปาตนตฺถํฯ **อุทฺธโลเมนา**ติ อุทฺธคฺคํ หุตฺวา ฐิตโลเมนฯ

๒๗๙๑. **หตฺถํ เตเลน เตเมตฺวา**ติ กรตลํ เตเลน มเกฺขตฺวาฯ **สิโรรุหา** เกสาฯ **อุณฺหาภิตตฺตสฺสา**ติ อุณฺหาภิตตฺตรชสิรสฺสฯ อลฺลหเตฺถน สิโรรุเห ปุญฺฉิตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๒๗๙๒. **อาทาเส อุทปเตฺต วา**ติ เอตฺถ กํสปตฺตาทีนิปิ, เยสุ มุขนิมิตฺตํ ปญฺญายติ, สพฺพานิ อาทาสสงฺขเมว คจฺฉนฺติ, กญฺชิยาทีนิปิ จ อุทปตฺตสงฺขเมว, ตสฺมา ยตฺถ กตฺถจิ โอโลเกนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ

๒๗๙๓. เยน เหตุนา มุขํ โอโลเกนฺตสฺส อนาปตฺติ, ตํ ทเสฺสตุมาห **"สญฺฉวิ"**นฺติ อาทิฯ อาพาธปจฺจยา ''เม มุเข วโณ สญฺฉวิ นุ โข, อุทาหุ น สญฺฉวี''ติ มุขํ ทฏฺฐุญฺจ ''อหํ

ชิโณฺณ นุ โข, อุทาหุ โน''ติ อตฺตโน อายุสงฺขารชานนตฺถญฺจ มุขํ ทฏฺฐุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๒๗๙๔. **นจฺจํ วา**ติ ยํ กิญฺจิ นจฺจํ อนฺตมโส โมรนจฺจมฺปิฯ **คีต**นฺติ ยํ กิญฺจิ นฏคีตํ วา สาธุคีตํ วา อนฺตมโส ทนฺตคีตมฺปิ, ยํ ''คายิสฺสามา''ติ ปุพฺพภาเค โอกูชนฺตา กโรนฺติ, เอตมฺปิ น วฏฺฏติฯ **วาทิต**นฺติ ยํ กิญฺจิ วาทิตํฯ **ทฏฺฐุํ วา ปน โสตุํ วา**ติ นจฺจํ ทฏฺฐุํ วา คีตํ วาทิตํ โสตุํ วาฯ

๒๗๙๕. สยํ นจฺจนฺตสฺส วา นจฺจาเปนฺตสฺส วา คายนฺตสฺส วา คายาเปนฺตสฺส วา วาเทนฺตสฺส วา วาทาเปนฺตสฺส วา ทุกฺกฏเมว **อฏฺฐกถาย** (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๔๘) วุตฺตนฺติ ตเทกเทสํ ทเสฺสตุมาห **''ทฏฺฐุมนฺตมโส''**ติอาทิฯ

๒๗๙๖. **สุณาตี**ติ คีตํ วา วาทิตํ วาฯ **ปสฺสตี**ติ นจฺจํ ปสฺสติฯ

๒๗๙๗. **ปสฺสิสฺสามี**ติ เอตฺถ ''สุณิสฺสามี''ติ เสโสฯ ''นจฺจํ ปสฺสิสฺสามิ, คีตํ, วาทิตํ วา สุณิสฺสามี''ติ วิหารโต วิหารํ คจฺฉโต วาปิ ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๗๙๘. **อุฏฺฐหิตฺวาน คจฺฉโต**ติ ''นจฺจํ ปสฺสิสฺสามี''ติ, ''คีตํ, วาทิตํ วา สุณิสฺสามี''ติ นิสินฺนฏฺฐานโต อุฏฺฐหิตฺวา อโนฺตวิหาเรปิ ตํ ตํ ทิสํ คจฺฉโต อาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ วีถิยํ ฐตฺวา คีวํ ปสาเรตฺวา ปสฺสโตปิ จ อาปตฺตีติ โยชนาฯ

๒๗๙๙. **ทีฆา**ติ ทฺวงฺคุลโต ทีฆาฯ **น ธาเรยฺยา**ติ น ธาเรตพฺพาฯ **ทฺวงฺคุลํ วา ทุมาสํ วา**ติ เอตฺถ เทฺว องฺคุลานิ ปริมาณํ เอตสฺสาติ **ทฺวงฺคุโล,** เกโสฯ เทฺว มาสา อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉโท อสฺสาติ **ทุมาโส**ฯ เกสํ ธาเรโนฺต ทฺวงฺคุลํ วา ธาเรยฺย ทุมาสํ วาฯ **ตโต อุทฺธํ น วฏฺฏตี**ติ ตโต ทฺวงฺคุลโต วา ทุมาสโต วา เกสโต อุทฺธํ เกสํ ธาเรตุํ น วฏฺฏติฯ

อถ วา เทฺว องฺคุลานิ สมาหฏานิ **ทฺวงฺคุลํ,** เทฺว มาสา สมาหฏา **ทุมาสํ,** อุภยตฺถ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ เกเส ธาเรโนฺต ทฺวงฺคุลมตฺตํ วา ธาเรยฺย ทุมาสมตฺตํ วา, **ตโต** กาลปริมาณโต อุทฺธํ เกเส ธาเรตุํ น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ สเจ เกเส อโนฺตเทฺวมาเส ทฺวงฺคุเล ปาปุณนฺติ, อโนฺตเทฺวมาเสเยว ฉินฺทิตพฺพาฯ ทฺวงฺคุเล หิ อติกฺกเมตุํ น วฏฺฏติฯ สเจปิ น ทีฆา, เทฺวมาสโต เอกทิวสมฺปิ อติกฺกเมตุํ น ลภติเยวฯ เอวมยํ อุภเยนปิ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทเนว วุโตฺต, ตโต โอรํ ปน นวฏฺฏนภาโว นาม นตฺถิฯ

๒๘๐๐. ทีเฆ นเข, ทีฆานิ นาสิกโลมานิ จ น ธารเยติ โยชนา, น ธาเรยฺย, ฉิเนฺทยฺยาติ อโตฺถฯ **วีสติมฏฺฐ**นฺติ วีสติยา นขานํ มฏฺฐํ ลิขิตมฏฺฐภาวํ กาตุํ ภิกฺขุโน น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ สตฺถเกน ตเจฺฉตฺวา จุณฺณเกน ปมชฺชิตฺวา ผลิกมณีนํ วิย อุชฺชลกรณํ **ลิขิตมฏฺฐํ** นามฯ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มลมตฺตํ อปกฑฺฒิตุ''นฺติ (จูฬว. ๒๗๔) อนุญฺญาตตฺตา มุคฺคผลตจาทีหิ นขมลํ อปเนตุํ วฏฺฏติฯ

๒๘๐๑. **กปฺปาเปยฺย วิสุํ มสฺสุ**นฺติ โย เกสจฺฉิโนฺน วิสุํ มสฺสุํ กปฺปาเปยฺยฯ **ทาฐิกํ ฐเปยฺยา**ติ เกเส ฉินฺทาเปตฺวา มสฺสุํ อกปฺปาเปตฺวา วิสุํ ฐเปยฺยฯ **สมฺพาเธ**ติ อุปกจฺฉกมุตฺตกรณสงฺขาเต สมฺพาธฏฺฐาเนฯ **โลมํ สํหราเปยฺยวา**ติ สเตฺถน วา สณฺฑาเสน วา อเญฺญน เยน เกนจิ ปเรน ฉินฺทาเปยฺย, สยํ วา ฉิเนฺทยฺยฯ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อาพาธปจฺจยา สมฺพาเธ โลมํ สํหราเปตุ''นฺติ (จูฬว. ๒๗๕) อนุญฺญาตตฺตา ยถาวุตฺตสมฺพาเธ คณฺฑปิฬกวณาทิเก อาพาเธ สติ โลมํ สํหราเปตุํ วฏฺฏติฯ

๒๘๐๒. อคิลานสฺส ฉินฺทโต ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ **อเญฺญน** วา ปุคฺคเลน ตถา กตฺตริยา ฉินฺทาเปนฺตสฺส ทุกฺกฏํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ

๒๘๐๓. **เสสงฺคเฉทเน**ติ องฺคุลิยาทิอวเสสสรีราวยวานํ เฉทเนฯ **อตฺตวเธ**ติ อตฺตุปกฺกเมน วา อาณตฺติยา อุปกฺกเมน วา อตฺตโน ชีวิตนาเสฯ

๒๘๐๔. **องฺคน**ฺติ องฺคชาตโต อวเสสํ สรีราวยวํฯ อหิกีฏาทิทฏฺฐสฺส ตปฺปฏิการวเสน **องฺคํ ฉินฺทโต** น โทโสฯ ตาทิสาพาธปจฺจยา ตปฺปฏิการวเสน **องฺคํ ฉินฺทโต** น โทโสฯ โลหิตํ โมเจนฺตสฺสาปิ น โทโสติ โยชนาฯ

๒๘๐๕. **อปริสฺสาวโน** ภิกฺขุ สเจ มคฺคํ คจฺฉติ, ทุกฺกฏํฯ **มเคฺค** อทฺธาเน **ตํ** ปริสฺสาวนํ ยาจมานสฺส โย น ททาติ, ตสฺส **อททโต** อเทนฺตสฺสาปิ ตเถว ทุกฺกฏเมวาติ โยชนาฯ โย ปน อตฺตโน หตฺถ ปริสฺสาวเน วิชฺชมาเนปิ ยาจติ, ตสฺส น อกามา ทาตพฺพํฯ

๒๘๐๖. **“นโคฺค”**ติ ปทํ ‘‘น ภุเญฺช’’ติอาทิ กิริยาปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **น ภุเญฺช**ติ ภตฺตาทึ ภุญฺชิตพฺพํ น ภุเญฺชยฺยฯ **น ปิเว**ติ ยาคุอาทึ ปาตพฺพํ น ปิเวยฺยฯ **น จ ขาเท**ติ มูลขาทนียาทิกํ ขาทนียํ น ขาเทยฺยฯ **น สายเย**ติ ผาณิตาทิกํ สายิตพฺพญฺจ น สาเยยฺย น ลิเหยฺยฯ **น ทเท**ติ อญฺญสฺส ภตฺตาทึ กิญฺจิ น ทเทยฺยฯ **น คเณฺหยฺยา**ติ ตถา สยํ นโคฺค หุตฺวา น ปฏิคฺคเณฺหยฺยฯ **อญฺชสํ** มคฺคํฯ

๒๘๐๗. **ปริกมฺมํ น กาตพฺพน**ฺติ ปิฏฺฐิปริกมฺมาทิปริกมฺมํ น กาตพฺพํฯ **การเย**ติ สยํ นโคฺค หุตฺวา อเญฺญน ปิฏฺฐิปริกมฺมาทิปริกมฺมํ น การาเปยฺยาติ อโตฺถฯ

๒๘๐๘. ปิฏฺฐิกมฺมาทิเก **ปริกเมฺม** ชนฺตาฆราทิกา ติโสฺส ปฏิจฺฉาที **วุตฺตา** ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติโสฺส ปฏิจฺฉาทิโย ชนฺตาฆรปฏิจฺฉาทึ อุทกปฏิจฺฉาทึ วตฺถปฏิจฺฉาทิ’’นฺติ (จูฬว. ๒๖๑) อนุญฺญาตาติ โยชนาฯ ปฏิจฺฉาเทติ หิริโกปินฺนฺติ **ปฏิจฺฉาทิ,** ชนฺตาฆรเมว ปฏิจฺฉาทิ **ชนฺตาฆรปฏิจฺฉาทิ**ฯ อุทกเมว ปฏิจฺฉาทิ **อุทกปฏิจฺฉาทิ**ฯ วตฺถเมว ปฏิจฺฉาทิ **วตฺถปฏิจฺฉาทิฯ “สพฺพตฺถ ปน วฏฺฏตี”**ติ อิมินา อิตรปฏิจฺฉาทิทฺวยํ ปริกเมฺมเยว วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ **สพฺพตฺถา**ติ โภชนาทิสพฺพกิเจฺจสุฯ

๒๘๐๙. **ยตฺถ กตฺถจิ เปฬายน**ฺติ ตมฺพโลหวฏฺฏโลหกํสโลหกาฬโลหสุวณฺณรชตาทีหิ กตาย วา ทารุมยาย วา ยาย กายจิ เปฬาย อาสิตฺตกูปธาเนฯ **ภุญฺชิตุํ น จ วฏฺฏตี**ติ ภาชนํ ฐเปตฺวา ภุญฺชิตุํ น วฏฺฏติฯ ยถาห – ‘‘อาสิตฺตกูปธานํ นาม ตมฺพโลเหน วา รชเตน วา กตาย เปฬาย เอตํ อธิวจนํ, ‘น ภิกฺขเว อาสิตฺตกูปธาเน ภุญฺชิตพฺพ’นฺติ สามเญฺญน ปฏิกฺขิตฺตตฺตา ปน ทารุมยาปิ น วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๖๔)ฯ ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว มโฬริก’’นฺติ (จูฬว. ๒๖๔) อนุญฺญาตตฺตา มโฬริกาย ฐเปตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ **“มโฬริกา”**ติ จ ทณฺฑาธารโก วุจฺจติ, ยํ ตโย, จตฺตาโร, พหู วา ทณฺฑเก อุปริ จ เหฏฺฐา จ วิตฺถตํ มเชฺฌ สงฺกุจิตํ กตฺวา พนฺธิตฺวา อาธารกํ กโรนฺติฯ ยฏฺฐิอาธารกปณฺณาธารกปจฺฉิกปิฏฺฐฆฏกกวาฏกาทิภาชนมุขอุทุกฺขลาทีนิปิ เอเตฺถว สงฺคหํ คจฺฉนฺติฯ **ยฏฺฐิอาธารโก**ติ ยฏฺฐึเยว อุชุกํ ฐเปตฺวา พนฺธิกตอาธารโกฯ

เอกภาชเน วิสุํ วิสุํ โภชนสฺสาปิ สมฺภวโต ‘‘ภุญฺชโต เอกภาชเน’’ติ เอตฺตเกเยว วุเตฺต ตสฺสาปิ ปสโงฺค สิยาติ ตนฺนิวตฺตนตฺถมาห **“เอกโต”**ติฯ **“ภุญฺชโต”**ติ อิทํ อุปลกฺขณํฯ เอก

โต เอกภาชเน ยาคุอาทิปานมฺปิ น วฏฺฏติฯ ยถาห – ‘‘น, ภิกฺขเว, เอกถาลเก ปาตพฺพ’’นฺติ (จูฬว. ๒๖๔)ฯ อถ วา **ภุญฺชโต**ติ อโชฺฌหารสามญฺญน ปานมฺปิ สงฺคหิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ อย เมตฺถ วินิจฺฉโย – สเจ เอโก ภิกฺขุ ภาชนโต ผลํ วา ปูวํ วา คเหตฺวา คจฺฉติ, ตสฺมิํ อปคเต อิต รสฺส เสสกํ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ อิตรสฺสาปิ ตสฺมิํ ขเณ ปุน คเหตุํ วฏฺฏตีติฯ

๒๘๑๐. เย เทฺว วา ตโย วา ภิกฺขู เอกปาวุรณา วา เอกตฺถรณา วา เอกตฺถรณปาวุรณา วา นิปชฺชนฺติ, เตสญฺจ, เย เอกมญฺจปิ เอกโต นิปชฺชนฺติ, เตสญฺจ อาปตฺติ ทุกฺกฏํ โหตีติ โย ชนาฯ

๒๘๑๑. **สงฺฆาฏิปลฺลตฺถิกมุปาคโต**ติ เอตฺถ **สงฺฆาฏี**ติ สงฺฆาฏินาเมน อธิฏฺฐิตจีวร มาหฯ สงฺฆาฏิปลฺลตฺถิกํ อุปคเตน ยุโตฺต หุตฺวาติ อโตฺถฯ **น นิสีเทยฺยา**ติ วิหาเร วา อนฺตรฆเร วา ยตฺถ กตฺถจิ น นิสีเทยฺยฯ ‘‘สงฺฆาฏีติ นาเมน อธิฏฺฐิตจีวรโวหารปฺปตฺตมธิฏฺฐิต จีวรํ ‘สงฺฆาฏี’ติ วุตฺต’’นฺติ **นิสฺสเนฺทเห, ขุทฺทสิกฺขาวณฺณนายมฺปิ** ‘‘สงฺฆาฏิยา น ปลฺลเตฺถ ติ อธิฏฺฐิตจีวเรน วิหาเร วา อนฺตรฆเร วา ปลฺลตฺถิโก น กาตโพฺพ’’ติ วุตฺตํฯ **อฎฺฐกถายํ** ปน ‘‘อโนฺตคาเม วาสตฺถาย อุปคเตน อธิฏฺฐิตํ สงฺฆาฏิํ วินา เสสจีวเรหิ ปลฺลตฺถิกาย นิสีทิตุํ วฏฺฏ ตี’’ติ วุตฺตํฯ

กิญฺจิ กีฬํ น กีเฬยฺยาติ ชุตกีฬาทิกํ ยํ กิญฺจิ กายิกวาจสิกกีฬิกํ น กีเฬยฺยฯ **น จ คาหเย**ติ น จ คาหาเปยฺย, น หราเปยฺยาติ อโตฺถฯ

๒๘๑๒. **ทาฐิกายปี**ติ มสฺสุมฺหิฯ **อุคฺคต**นฺติ เอตฺถ ‘‘พีภจฺฉ’’นฺติ เสโสฯ **อณฺณู**นฺติ อป ลิตํฯ **ตาทิส**นฺติ พีภจฺฉํฯ

๒๘๑๓. ‘‘**อคิลาโน**’’ติ อิมินา คิลานสฺส อนาปตฺติภาวํ ทีเปติฯ ‘‘**ธาเรยฺยา**’’ติ อิมินา สุทฺธกตฺตุนิเทฺทเสน อคิลานสฺสปิ ปรํ ธาราปเน, ปรสฺส ธารณสาทิยเน จ อนาปตฺตีติ วิญฺญายตีติฯ อตฺตโน คุตฺตตฺถํ, จีวราทีนํ คุตฺตตฺถญฺจ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ ตตฺรายํ วินิจฺฉโย (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๗๐) – ยสฺส กายทาโห วา ปิตฺตโกโป วา โหติ, จกฺขุ วา ทุพฺพลํ, อโญฺญ วา โกจิ อาพาโธ วินา ฉเตฺตน อุปฺปชฺชติ, ตสฺส คาเม วา อรเญฺญ วา ฉตฺตํ วฏฺฏติฯ วาฬมิคโจรภ เยสุ อตฺตคุตฺตตฺถํ, วเสฺส ปน จีวรคุตฺตตฺถมฺปิ วฏฺฏติฯ เอกปณฺณจฺฉตฺตํ ปน สพฺพเตฺถว วฏฺฏ ติฯ ‘‘เอกปณฺณจฺฉตฺตํ นาม ตาลปตฺต’’นฺติ **คณฺฐิปเทสุ** วุตฺตนฺติฯ

๒๘๑๔. หตฺถิโสณฺฑากาโร อเภโทปจาเรน ‘‘**หตฺถิโสณฺฑ**’’นฺติ วุโตฺตฯ เอวมุปริปิฯ จีวรสฺส นามเธยฺยํ ‘‘**วสน**’’นฺติ อิทํฯ ‘‘**นิวาเสนฺตสฺส ทุกฺกฏ**’’นฺติ ปททฺวยญฺจ ‘‘หตฺถิโสณฺ ฑ’’นฺติอาทีหิ สพฺพปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **เวลฺลิย**นฺติ เอตฺถ คาถาพนฺธวเสน สํ-สทฺทโล โป, สํเวลฺลิยนฺติ อโตฺถฯ

เอตฺถ **หตฺถิโสณฺฑํ** (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๘๐) นาม นาภิมูลโต หตฺถิโสณฺฑสณฺฐานํ โอลมฺพกํ กตฺวา นิวตฺถํ โจฬิกิตฺถีนํ นิวาสนํ วิยฯ **จตุกฺกณฺณํ** นาม อุปริโต เทฺว, เหฏฺฐโต เทฺวติ เอวํ จตฺ ตาโร กเณฺณ ทเสฺสตฺวา นิวตฺถํฯ **มจฺฉวาฬกํ** นาม เอกโต ทสนฺตํ เอกโต ปาสนฺตํ โอลเมฺพตฺ วา นิวตฺถํฯ **สํเวลฺลิย**นฺติ มลฺลกมฺมการาทโย วิย กจฺฉํ พนฺธิตฺวา นิวาสนํฯ **ตาลวณฺฏกํ** นาม ตาลวณฺฏากาเรน สาฏกํ โอลเมฺพตฺวา นิวาสนํฯ **จ**-สเทฺทน สตวลิกํ สงฺคณฺหาติฯ **สตวลิกํ** นาม ทีฆสาฏกํ อเนกกฺขตฺตุํ โอภญฺชิตฺวา โอวฏฺฏิกํ กโรเนฺตน นิวตฺถํ, วามทกฺขิณปเสฺสสุ วา

นิรนฺตรํ วลิโย ทเสฺสตฺวา นิวตฺถํฯ สเจ ปน ชาณุโต ปฏฺฐาย เอกา วา เทฺว วา วลิโย ปญฺญายนฺติ, วฏฺฏติฯ เอวํ นิวาเสตุํ คิลานสฺสปิ มคฺคปฏิปนฺนสฺสปิ น วฏฺฏติฯ

ยมฺปิ มคฺคํ คจฺฉนฺตา เอกํ วา เทฺว วา โกเณ อุกฺขิปิตฺวา อนฺตรวาสกสฺส อุปริ ลเคฺคนฺติ, อ โนฺต วา เอกํ กาสาวํ ตถา นิวาเสตฺวา พหิ อปรํ นิวาเสนฺติ, สพฺพํ น วฏฺฏติฯ คิลาโน ปน อโนฺ ตกาสาวสฺส โอวฏฺฏิกํ ทเสฺสตฺวา อปรํ อุปริ นิวาเสตุํ ลภติฯ อคิลาเนน เทฺว นิวาเสเนฺตน ส คุณํ กตฺวา นิวาเสตพฺพานิฯ อิติ ยญฺจ อิธ ปฏิกฺขิตฺตํ, ยญฺจ เสขิยวณฺณนายํ, ตํ สพฺพํ วเชฺชตฺ วา นิพฺพิการํ ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทเนฺตน ปริมณฺฑลํ นิวาเสตพฺพํฯ ยํ กิญฺจิ วิการํ กโรโนฺต ทุกฺ กฏา น มุจฺจติฯ

๒๘๑๕. **คิหิปารุปน**นฺติ ‘‘เสตปฏปารุตํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๘๐) ปริพฺพาชกปารุตํ เอก สาฏกปารุตํ โสณฺฑปารุตํ อเนฺตปุริกปารุตํ มหาเชฏฺฐกปารุตํ กุฏิปเวสกปารุตํ พฺราหฺมณปา รุตํ ปาฬิการกปารุต’’นฺติ เอวมาทิปริมณฺฑลลกฺขณโต อญฺญถา ปารุตํ, สพฺพเมตํ คิหิปารุตํ นามฯ ตสฺมา ยถา เสตปฏา อฑฺฒปาลกนิคณฺฐา ปารุปนฺติ, ยถา จ เอกเจฺจ ปริพฺพาชกา อุรํ วิวริตฺวา ทฺวีสุ อํสกูเฏสุ ปาวุรณํ ฐเปนฺติ, ยถา จ เอกสาฏกา มนุสฺสา นิวตฺถสาฏกสฺส เอเกน เนฺตน ปิฏฺฐึ ปารุปิตฺวา อุโภ กเณฺณ อุโภสุ อํสกูเฏสุ ฐเปนฺติ, ยถา จ สุราโสณฺฑาทโย สาฏ เกน คีวํ ปริกฺขิปนฺตา อุโภ อเนฺต อุทเร วา โอลเมฺพนฺติ, ปิฏฺฐิยํ วา ขิปนฺติ, ยถา จ อเนฺตปุริกา โย อกฺขิตารกมตฺตํ ทเสฺสตฺวา โอคุณฺฐิกํ ปารุปนฺติ, ยถา จ มหาเชฏฺฐา ทีฆสาฏกํ นิวาเสตฺวา ตเสฺสว เอเกนเนฺตน สกลสรีรํ ปารุปนฺติ, ยถา จ กสฺสกา เขตฺตกุฏึ ปวิสนฺตา สาฏกํ ปลิเวเฐตฺ วา อุปกจฺฉเก ปกฺขิปิตฺวา ตเสฺสว เอเกนเนฺตน สรีรํ ปารุปนฺติ, ยถา จ พฺราหฺมณา อุภินฺนํ อุ ปกจฺฉกานํ อนฺตเรน สาฏกํ ปเวเสตฺวา อํสกูเฏสุ ปกฺขิปนฺติ, ยถา จ ปาฬิการโก ภิกฺขุ เอกํส ปารุปเนน ปารุตํ วามพาหํ วิวริตฺวา จีวรํ อํสกูฏํ อาโรเปติ, เอวํ อปารุปิตฺวา สเพฺพปิ เอเต, อเญฺญ จ เอวรูเป ปารุปนโทเส วเชฺชตฺวา นิพฺพิการํ ปริมณฺฑลํ ปารุปิตพฺพํฯ ตถา อปารุปิตฺวา อาราเม วา อนฺตรฆเร วา อนาทเรน ยํ กิญฺจิ วิการํ กโรนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ ปริมณฺฑลโต วิมุตฺ ตลกฺขณนิวาสนปารุปนโทเส วเชฺชตฺวา ปริมณฺฑลภาโวเยว วุตฺตลกฺขโณ อธิเปฺปโตติ อ โตฺถฯ

๒๘๑๖. **โลกายตํ น วาเจยฺยา**ติ ‘‘สพฺพํ อุจฺฉิฏฺฐํ, สพฺพํ อนุจฺฉิฏฺฐํ, เสโต กาโก, กาโฬ พโก อิมินา จ อิมินา จ การเณนา’’ติ เอวมาทินิรตฺถกการณปฏิสํยุตฺตํ ติตฺถิยสตฺถํ อเญฺญสํ น วาเจยฺยฯ **น จ ตํ ปริยาปุเณ**ติ ตํ โลกายตํ น จ ปริยาปุเณยฺย น อุคฺคเณฺหยฺยฯ **ติรจฺฉานวิชฺ ชา**ติ หตฺถิสิปฺปอสฺสสิปฺปธนุสิปฺปาทิกา ปโรปฆาตกรา วิชฺชา จฯ ภิกฺขุนา น ปริยาปุณิตพฺพา, น วาเจตพฺพาติ โยชนาฯ

๒๘๑๗. **สพฺพาจามริพีชนี**ติ เสตาทิวเณฺณหิ สเพฺพหิ จมรวาเลหิ กตา พีชนีฯ **น จา ลิเมฺปยฺย ทายํ วา**ติ ทวฑาหาทิอุปทฺทวนิวารณาย อนุญฺญาตํ ปฏคฺคิทานการณํ วินา อรญฺญํ อคฺคินา น อาลิเมฺปยฺยฯ ทวฑาเห ปน อาคจฺฉเนฺต อนุปสมฺปเนฺน อสติ ปฏคฺคึ ทาตุํ, อปฺปหริตกรเณน วา ปริขาขณเนน วา ปริตฺตาณํ กาตุํ, เสนาสนํ ปตฺตํ วา อปฺปตฺตํ วา อคฺคึ อลฺลสาขํ ภญฺชิตฺวา นิพฺพาเปตุญฺจ ลภติฯ อุทเกน ปน กปฺปิเยเนว ลภติ, เนตเรนฯ อนุป สมฺปเนฺน ปน สติ เตเนว กปฺปิยโวหาเรน การาเปตพฺพํฯ **มุขํ น จ ลเญฺช**ติ มโนสิลาทินา มุขํ น ลิเมฺปยฺย, ติลเกน องฺคํ น กเรยฺยาติ อโตฺถฯ

๒๘๑๘. **อุภโตกาช**นฺติ อุภโตโกฏิยา ภารวหนโกฏิกาชํฯ **อนฺตรกาชก**นฺติ อุภยโกฏิ ยา ฐิตวาหเกหิ วหิตพฺพํ มเชฺฌภารยุตฺตกาชํฯ **สีสกฺขนฺธกฏิภาราทโย** เหฏฺฐา วุตฺตลกฺ

ขณาวฯ

๒๘๑๙. โย ภิกฺขุ วฑฺฒกิองฺคุเลน อฑฺฒงฺคุลาธิกํ วา เตเนว องฺคุเลน จตุรงฺคุลปจฺฉิมํ วา ทนฺตกฏฺฐํ ขาทติ, เอวํ ขาทโต ตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๘๒๐. กิเจฺจ สติปีติ สุกฺขกฏฺฐาทิคฺคหณกิเจฺจ ปน สติฯ **โปริส**นฺติ ปุริสปฺปมาณํ, พฺยามมตฺตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **อาปทาสู**ติ วาฬมิคาทโย วา ทิสฺวา มคฺคมูโฬฺห วา ทิสา โอโลเกตุกาโม หุตฺวา ทวฑาหํ วา อุทโกฆํ วา อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา วา เอวรูปาสุ อาปทาสุฯ **วฏฺฏเตวาภิรูหิตุ**นฺติ อติอุจฺจมฺปิ รุกฺขํ อาโรหิตุํ วฏฺฏติ เอวฯ

๒๘๒๑. สเจ **อกลฺลโก** คิลาโน น สิยา, **ลสุณํ** มาคธํ อามกํ ภณฺฑิกลสุณํ **น จ ขาเทยฺย** เนว ปริภุเญฺชยฺยาติ โยชนาฯ ***ภณฺฑิกลสุณํ*** นาม จตุมิญฺชโต ปฏฺฐาย พหุมิญฺชํฯ ปลณฺฑุกภญฺชนกาทิลสุเณ มคเธสุ ชาตเตฺตปิ น โทโสฯ ลสุณวิภาโค เหฏฺฐา ทสฺสิโตเยวฯ คิลานสฺส ปน ลสุณํ ขาทิตุํ วฏฺฏติฯ ยถาห – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อาพาธปจฺจยา ลสุณํ ขาทิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๒๘๙)ฯ **อาพาธปจฺจยา**ติ ยสฺส อาพาธสฺส ลสุณํ เภสชฺชํ โหติ, ตปฺปจฺจยาติ อโตฺถฯ **พุทฺธวจน**นฺติ สงฺคีติตฺตยารุฬฺหํ ปิฏกตฺตยปาฬิฯ **อญฺญถา**ติ สกฺกฏาทิขลิตวจนมยํ วาจนามคฺคํ น โรเปตพฺพํ, ตถา น ฐเปตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๘๒๒. **ขิปิเต**ติ เยน เกนจิ ขิปิเตฯ ‘‘ชีวา’’ติ น วตฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ ภิกฺขุนา ขิปิเต คิหินา ‘‘ชีวถา’’ติ วุเตฺตน ปุน ‘‘จิรํ ชีวา’’ติ วตฺตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **‘‘จิร’’**นฺติ ปเท สติปิ วฏฺฏติฯ

๒๘๒๓. **อาโกเฏนฺตสฺสา**ติ กาเยน วา กายปฏิพทฺธาทีหิ วา ปหรนฺตสฺสฯ **ปุปฺผสํกิเณฺณ**ติ ปุปฺผสนฺถเตฯ

๒๘๒๔. นฺหาปิตา ปุพฺพกา เอตสฺสาติ **นฺหาปิตปุพฺพโก,** นฺหาปิตชาติโกติ อโตฺถฯ **ขุรภณฺฑ**นฺติ นฺหาปิตปริกฺขารํฯ **น คเณฺหยฺยา**ติ น ปริหเรยฺยฯ สเจ โย นฺหาปิตชาติโก โหติ, โส ขุรภณฺฑํ คเหตฺวา น หเรยฺยาติ อโตฺถฯ อญฺญสฺส หตฺถโต คเหตฺวา เกสเจฺฉทาทิกาตุํ วฏฺฏติฯ **อุณฺณี**ติ เกสกมฺพลํ วินา อุณฺณมยา ปาวุรณชาติฯ ‘‘โคนกํ กุตฺตกํ จิตฺตก’’มิจฺจาทินา วุตฺตเภทวนฺตตาย อาห **‘‘สพฺพา’’**ติฯ อุณฺณมยํ อโนฺตกริตฺวา ปารุปิตุํ วฏฺฏตีติ อาห **‘‘พาหิรโลมิกา’’**ติฯ ยถาห – ‘‘น, ภิกฺขเว, พาหิรโลมี อุณฺณีธาเรตพฺพา’’ติ (จูฬว. ๒๔๙)ฯ **สิกฺขาปทฏฺฐกถายํ** ‘‘อุณฺณโลมานิ พหิ กตฺวา อุณฺณปาวารํ ปารุปนฺติ, ตถา ธาเรนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ โลมานิ อโนฺต กตฺวา ปารุปิตุํ วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๔๙)ฯ

๒๘๒๕. **องฺคราคํ** นาม กุงฺกุมาทิฯ **กโรนฺตสฺสา**ติ อพฺภญฺชนฺตสฺสฯ อกายพนฺธนสฺส คามํ ปวิสโตปิ ทุกฺกฏํ สมุทีริตนฺติ โยชนาฯ เอตฺถ จ อสติยา อพนฺธิตฺวา นิกฺขเนฺตน ยตฺถ สรติ, ตตฺถ พนฺธิตพฺพํฯ ‘‘อาสนสาลาย พนฺธิสฺสามี’’ติ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ สริตฺวา ยาว น พนฺธติ, น ตาว ปิณฺฑาย จริตพฺพํฯ

๒๘๒๖. สพฺพํ อายุธํ วินา สพฺพํ **โลหชํ** โลหมยภณฺฑญฺจ ปตฺตํ, สงฺกมนียปาทุกํ, ยถาวุตฺตลกฺขณํ ปลฺลงฺกํ, อาสนฺทิญฺจ วินา สพฺพํ **ทารุชํ** ทารุมยภณฺฑญฺจ วุตฺตลกฺขณเมว **กตกํ** , **กุมฺภการิกํ** ธนิยเสฺสว สพฺพมตฺติกามยํ กุฏิญฺจ วินา สพฺพํ **มตฺติกามยํ** ภณฺฑญฺจ กปฺปิยนฺติ โยชนาฯ

ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

เสนาสนกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๘๒๗. **อาสนฺทิโก**ติ จตุรสฺสปีฐํฯ **อติกฺกนฺตปมาโณ**ติ เหฏฺฐา อฏนิยา วฑฺฒกิหตฺถ โต อุจฺจตรปฺปมาณปาทโกฯ เอกปสฺสโต ทีโฆ ปน อุจฺจปาทโก น วฏฺฏติฯ ยถาห – ‘‘อุจฺจกมฺปิ อาสนฺทิกนฺติ วจนโต เอกโตภาเคน ทีฆปีฐเมว หิ อฏฺฐงฺคุลาธิกปาทกํ น วฏฺฏติ, จตุรสฺสอาสนฺทิโก ปน ปมาณาติกฺกโนฺตปิ วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๙๗)ฯ

ตถาติ อิมินา ‘‘อติกฺกนฺตปมาโณ’’ติ อิทํ ปจฺจามสติฯ **ปญฺจงฺคปีฐ**นฺติ จตฺตาโร ปาทา, อปเสฺสนฺติ อิเมหิ ปญฺจเงฺคหิ ยุตฺตปีฐํฯ **สตฺตงฺค**นฺติ ตีสุ ทิสาสุ อปสฺสเย โยเชตฺวา กตํฯ ตญฺหิ จตูหิ ปาเทหิ, ตีหิ อปเสฺสหิ จ ยุตฺตตฺตา ‘‘สตฺตงฺคปีฐ’’นฺติ วุตฺตํฯ เอส นโย มเญฺจปิฯ ยถาห – ‘‘สตฺตโงฺค นาม ตีสุ ทิสาสุ อปสฺสยํ กตฺวา กตมโญฺจ, อยมฺปิ ปมาณาติกฺกโนฺต วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๙๗)ฯ

๒๘๒๘. **ตูโลนทฺธา**ติ อุปริ ตูลํ ปกฺขิปิตฺวา พทฺธาฯ **ฆเรเยวา**ติ คิหีนํ เคเหเยว นิสีทิตุํ วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **‘‘นิสีทิตุ**’’นฺติ อิมินาว สยนํ ปฏิกฺขิตฺตํฯ **สีสปาทูปธาน**นฺติ สีสูป ธานเญฺจว ปาทูปธานญฺจฯ **จ**-สโทฺท ปิ-สทฺทเตฺถ โส ‘‘อคิลานสฺสา’’ติ เอตฺถ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตโพฺพ, เตน อคิลานสฺสาปิ ตาว วฏฺฏติ, ปเคว คิลานสฺสาติ ทีเปติฯ

๒๘๒๙. น เกวลํ คิลานสฺส สีสปาทูปธานเมว วฏฺฏติ, อถ โข อิทมฺปีติ ทเสฺสตุมาห **‘‘สนฺถริตฺวา’’**ติอาทิฯ **อุปธานานิ สนฺถริตฺวา**ติ พหู อุปธานานิ อตฺถริตฺวาฯ **ตตฺถ จา**ติ ตสฺมิํ อุปธานสนฺถเรฯ **ปจฺจตฺถรณกํ ทตฺวา**ติ อุปริ ปจฺจตฺถรณกํ อตฺถริตฺวาฯ

๒๘๓๐. **ติริย**นฺติ วิตฺถารโตฯ **มุฏฺฐิรตน**นฺติ ปากติกมุฏฺฐิกรตนํฯ ตํ ปน วฑฺฒกีนํ วิทตฺถิมตฺตํฯ **มิต**นฺติ ปากฏิตํ ปมาณยุตฺตํ โหตีติ โยชนาฯ กตฺถจิ โปตฺถเกสุ **‘‘มต’’**นฺติ ปาโฐ ทิสฺสติ, โส น คเหตโพฺพฯ **ทีฆโต**ติ พิโมฺพหนสฺส ทีฆโตฯ **ทิยฑฺฒ**นฺติ ทิยฑฺฒหตฺถํ วา ทฺวิหตฺถํ วา โหตีติ **กุรุนฺทิยํ** วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ อิทเมว หิ ‘‘สีสปฺปมาณพิโมฺพหน’’นฺติ อธิเปฺปตํฯ ยถาห –

> ‘‘สีสปฺปมาณํ นาม ยสฺส วิตฺถารโต ตีสุ กเณฺณสุ ทฺวินฺนํ กณฺณานํ อนฺตรํ มินิยมานํ วิทตฺถิ เจว จตุรงฺคุลญฺจ โหติ, มชฺฌฏฺฐานํ มุฏฺฐิรตนํ โหติฯ ทีฆโต ปน ทิยฑฺฒรตนํ วา ทฺวิรตนํ วาติ **กุรุนฺทิยํ** วุตฺตํฯ อยํ สีสปฺปมาณสฺส อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉโท, อิโต อุทฺธํ น วฏฺฏติ, เหฏฺฐา ปน วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๙๗)ฯ

๒๘๓๑. **โจฬ**นฺติ ปิโลติกาฯ **ปณฺณ**นฺติ รุกฺขลตานํ ปณฺณํฯ **อุณฺณา**ติ เอฬกาทีนํ โลมํฯ **ติณ**นฺติ ทพฺพติณาทิ ยํ กิญฺจิ ติณํฯ **วาก**นฺติ กทลิอกฺกมกจิวากาทิกํฯ เอเตหิ ปญฺจหิ ปูริตา ภิสิโย **ตูลานํ คณนาวสา** เหตุคพฺภานํ เอเตสํ ปญฺจนฺนํ คพฺภานํ คณนาวเสน ปญฺจ ภาสิตาติ โยชนาฯ

๒๘๓๒. พิโมฺพหนคพฺภํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ภิสี’’**ติอาทิฯ **ปเญฺจวา**ติ ยถาวุตฺตโจฬาทิปเญฺจวฯ **ตถา ตูลานิ ตีณิปี**ติ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตีณิ ตูลานิ รุกฺขตูลํ ลตาตูลํ โปฏกิตูล’’นฺติ (จูฬว. ๒๙๗) อนุญฺญาตานิ ตีณิปิ ตูลานิฯ เอตฺถ จ **รุกฺขตูลํ** นาม สิมฺพลิรุกฺขาทีนํ เยสํ เกสญฺจิ รุกฺขานํ ตูลํฯ **ลตาตูลํ** นาม ขีรวลฺลิอาทีนํ ยาสํ กาสญฺจิ วลฺลีนํ ตูลํฯ **โปฏกิตูลํ** นาม โปฏกิติณาทีนํ เยสํ เกสญฺจิ ติณชาติกานํ อนฺตมโส อุจฺฉุนฬาทีนมฺปิ ตูลํฯ **โลมานิ มิค**

ปกฺขีนนฺติ สีหาทิจตุปฺปทานํ, โมราทิปกฺขีนํ โลมานิฯ **อิเม**ติ ภิสิคพฺภาทโย อิเม ทส พิโมฺพหนสฺส คพฺภาติ สมฺพนฺโธฯ

๒๘๓๓. เอวํ กปฺปิยํ ภิสิพิโมฺพหนคพฺภํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อกปฺปิยํ ทเสฺสตุมาห **“มนุสฺสโลม”**นฺติอาทิฯ โลเมสุ มนุสฺสโลมญฺจ ปุเปฺผสุ พกุลปิยงฺคุปุปฺผาทิกํ สพฺพํ ปุปฺผญฺจ ปเณฺณสุ จ **สุทฺธํ** เกวลํ ตมาลปตฺตญฺจ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **“สุทฺธ”**นฺติ อิมินา ตมาลปตฺตํ เสสคเพฺภหิ มิสฺสํ วฏฺฏตีติ พฺยติเรกโต ทีเปติฯ

๒๘๓๔. **มสูรเก**ติ จมฺมฉวิภิสิพิโมฺพหเนฯ

๒๘๓๕. ‘‘สุทฺธ’’นฺติ อิมินา พฺยติเรกโต ทสฺสิตเมวตฺถํ สรูปโต วิภาเวตุมาห **“มิสฺส”**นฺติอาทิฯ

๒๘๓๖. **ติรจฺฉานคตสฺส วา**ติ อนฺตมโส คณฺฑุปฺปาทสฺสาปิฯ **กาเรนฺตสฺสา**ติ จิตฺตกมฺมกฏฺฐกมฺมาทิวเสน การาเปนฺตสฺส วา กโรนฺตสฺส วาฯ

๒๘๓๗. **ชาตก**นฺติ อปณฺณกชาตกาทิชาตกญฺจฯ **วตฺถุ**นฺติ วิมานวตฺถุอาทิกํ ปสาทชนกํ วา เปตวตฺถุอาทิกํ สํเวคชนกํ วา วตฺถุํฯ **วา**-สเทฺทน **อฏฺฐกถาคตํ** อิธ ทสฺสิตปกรณํ สงฺคณฺหาติฯ **ปเรหิ วา**ติ เอตฺถ **วา**-สโทฺท อวธารเณ, เตน ปเรหิ การาเปตุเมว วฏฺฏติ, น สยํ กาตุนฺติ ทีเปติฯ **สยํ กาตุมฺปี**ติ เอตฺถ **อปิ**-สโทฺท ปเคว การาเปตุนฺติ ทีเปติฯ

๒๘๓๘. **โย ปน** ภิกฺขุ ทฺวีหิ วเสฺสหิ วา เอเกน วา วเสฺสน ยสฺส ภิกฺขุโน วุฑฺฒตโร วา โหติ ทหรตโร วา, โส เตน ภิกฺขุนา สมานาสนิโก นาม โหตีติ โยชนาฯ

๒๘๓๙. **“สตฺตวเสฺสน ปญฺจวโสฺส”**ติ อิทํ ทฺวีหิ วเสฺสหิ วุฑฺฒนวกานํ สมานาสนิกเตฺต อุทาหรณํฯ **“ฉ วเสฺสน ปญฺจวโสฺส”**ติ อิทํ เอกวเสฺสน วุฑฺฒนวกานํ สมานาสนิกเตฺต อุทาหรณํฯ

๒๘๔๐. ยํ ติณฺณํ นิสีทิตุํ ปโหติ, ตํ เหฏฺฐา ทีฆาสนํ นามาติ โยชนาฯ ‘‘สมานาสนิกา มเญฺจ นิสีทิตฺวา มญฺจํ ภินฺทิํสุ, ปีเฐ นิสีทิตฺวา ปีฐํ ภินฺทิํสู’’ติ (จูฬว. ๓๒๐) อาโรปิเต วตฺถุมฺหิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทุวคฺคสฺส มญฺจํ ทุวคฺคสฺส ปีฐ’’นฺติ (จูฬว. ๓๒๐) อนุญฺญาตตฺตา **“เทฺว”**ติ สมานาสนิเก เทฺว สนฺธาย วุตฺตํฯ

๒๘๔๑. อุภโตพฺยญฺชนํ , อิตฺถิํ, ปณฺฑกํ ฐเปตฺวา **สเพฺพหิปิ** คหเฏฺฐหิ, ปพฺพชิเตหิ วา ปุริเสหิ สห ทีฆาสเน นิสีทิตุํ อนุญฺญาตนฺติ โยชนาฯ โปตฺถเกสุ ปน กตฺถจิ ‘‘สเพฺพส’’นฺติ สามิวจนโนฺต ปาโฐ ทิสฺสติ, ตโต **“สเพฺพหิปี”**ติ กรณวจนโนฺตว ปาโฐ ยุตฺตตโรฯ กรณวจนปฺปสเงฺค วา สามิวจนนิเทฺทโสติ เวทิตพฺพํฯ ยถาห ‘‘ยํ ติณฺณํ ปโหติ, ตํ สํหาริมํ วา โหตุ อสํหาริมํ วา, ตถารูเป อปิ ผลกขเณฺฑ อนุปสมฺปเนฺนนาปิ สทฺธิํ นิสีทิตุํ วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๐)ฯ

๒๘๔๒. **ปุริมิโก**ติ ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย สมฺมเตน ‘‘น ฉนฺทาคติํ คเจฺฉยฺย…เป.… คหิตาคหิตญฺจ ชาเนยฺยา’’ติ (จูฬว. ๓๑๗) วุเตฺตหิ ปญฺจหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคเตน ภิกฺขุนา ปุริมวสฺสูปนายิกทิวเส ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปฐมํ ภิกฺขู คเณตุํ, ปฐมํ ภิกฺขู คเณตฺวา เสยฺยา คเณตุํ, เสยฺยา คเณตฺวา เสยฺยเคฺคน คาเหตุ’’นฺติอาทินา (จูฬว. ๓๑๘) นเยน อนุญฺญาตนิยา

เมเนว เสนาสนคฺคาหาปนํ ปุริมิโก นาม เสนาสนคฺคาโหฯ เอวเมว ปจฺฉิมิกาย วสฺสูปนายิกทิวเส เสนาสนคฺคาหาปนํ **ปจฺฉิมิโก** นามฯ เอวเมว มหาปวารณาทิวสสฺส อนนฺตรทิวเส ‘‘ภเนฺต, อนฺตรามุตฺตกํ เสนาสนํ คณฺหถา’’ติ วตฺวา วุฑฺฒปฏิปาฏิยา เสนาสนคฺคาหาปนํ **อนฺตรามุตฺตโก** นามฯ **ปกาสิโต** ‘‘อปรชฺชุคตาย อาสาฬฺหิยาปุริมิโก คาหาเปตโพฺพ, มาสคตาย อาสาฬฺหิยา ปจฺฉิมิโก คาเหตโพฺพ, อปรชฺชุคตาย ปวารณาย อายตึ วสฺสาวาสตฺถาย อนฺตรามุตฺตโก คาเหตโพฺพ’’ติ (จูฬว. ๓๑๘) วุโตฺตฯ

๒๘๔๓. วุตฺตเมวตฺถํ นิยเมตฺวา ทเสฺสตุมาห **‘‘ปุพฺพารุณา’’**ติอาทิฯ อิธ **ปาฏิปทา** นาม เทฺว วสฺสูปนายิกทิวสา เจว มหาปวารณาย อนนฺตรทิวโส จฯ อิเมสํ ติณฺณํ ปาฏิปททิวสานํ อรุโณ **ปุพฺพารุโณ** นามฯ เต ทิวเส อติกฺกมฺม ทุติยติถิปฏิพโทฺธ อรุโณ **ปุนารุโณ** นามฯ **อิทนฺ**ติ อุภยารุณานนฺตรํฯ **เสนาสนคาหกสฺสา**ติ เอตฺถ สกเตฺถ ก-ปจฺจโย, เสนาสนคฺคาหสฺสาติ อโตฺถฯ ยถาห – ‘‘อิทญฺหิ เสนาสนคฺคาหสฺส เขตฺต’’นฺติฯ **วสฺสูปคเต** วสฺสูปคเมกาตเพฺพ สติ, สาเธตพฺพปโยชเน ภุมฺมํฯ **วสฺสูปคเต**ติ วา นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมํฯ ปุริมิกาย, หิ ปจฺฉิมิกาย จ วสฺสูปคมนสฺส ตํ ตทหุ เสนาสนคฺคาโห นิมิตฺตํ, อนฺตรามุตฺตโก ปน อาคมิโน วสฺสูปคมนสฺสาติ เอวํ ติวิโธปิ เสนาสนคฺคาโห วสฺสูปคมนสฺส นิมิตฺตํ โหติฯ

๒๘๔๔. ปาฏิปททิวสสฺส อรุเณ อุคฺคเตเยว เสนาสเน ปน คาหิเต อโญฺญ ภิกฺขุ อาคนฺตฺวา สเจ เสนาสนปญฺญาปกํ เสนาสนํ **ยาจติ,** โส ภิกฺขุ เสนาสนปญฺญาปเกน ‘‘เสนาสนํ คาหิต’’นฺติ วตฺตโพฺพติ โยชนาฯ

๒๘๔๕. วสฺสาวาสสฺส อิทํ **วสฺสาวาสิกํ,** วสฺสํวุตฺถานํ ทาตพฺพจีวรํ, คาถาพนฺธวเสน ‘‘วสฺสวาสิก’’นฺติ รสฺสตฺตํฯ สงฺฆิกํ อปโลเกตฺวา คหิตํ **วสฺสาวาสิกํ** จีวรํ สเจ **ตตฺรชํ** ตตฺรุปฺปาทํ โหติ, อโนฺตวสฺส วิพฺภโนฺตปิ ลภเตติ โยชนาฯ **‘‘ตตฺรชํ สเจ’’**ติ อิมินา จสฺส ทายกานํ วสฺสาวาสิกปจฺจยวเสน คาหิตํ ปน น ลภตีติ ทีเปติฯ ยถาห – ‘‘ปจฺจยวเสน คาหิตํ ปน น ลภตีติ วทนฺตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๑๘)ฯ

๒๘๔๖-๘. สเจ วุตฺถวโสฺส โย ภิกฺขุ อาวาสิกหตฺถโต กิญฺจิ ติจีวราทิกํ **กปฺปิยภณฺฑํ** อตฺตโน คเหตฺวา ‘‘อสุกสฺมิํ กุเล มยฺหํ คหิตํ วสฺสาวาสิกจีวรํ คณฺห’’ อิติ เอวํ วตฺวา **ตสฺส** อาวาสิกสฺส ทตฺวา ทิสํ **คจฺฉติ** ปกฺกมติ, โส ตตฺถ คตฏฺฐาเน สเจ **อุปฺปพฺพชติ** คิหี โหติ, **ตสฺส** ทิสํคตสฺส สมฺปตฺตํ **ตํ** วสฺสาวาสิกํ เตน ตถา ทินฺนมฺปิ อาวาสิโก ภิกฺขุ **คเหตุํ น ลภติ,** ตสฺส ปาปิตํ วสฺสาวาสิกจีวรํ **สงฺฆิกํเยว** สิยาติ โยชนาฯ ยถาห – ‘‘อิธ, ภิกฺขเว, วสฺสํวุโตฺถ ภิกฺขุ วิพฺภมติ, สงฺฆเสฺสเวต’’นฺติฯ

๒๘๔๙. ตสฺมิํ กุเล ทายเก **มนุเสฺส** สมฺมุขา เจ ปฏิจฺฉาเปติ, ตสฺส ทิสํคมิสฺส สมฺปตฺตํ วสฺสาวาสิกจีวรํ อาวาสิโก ลภตีติ โยชนาฯ

๒๘๕๐. ตตฺถ **อาราโม** นาม ปุปฺผาราโม วา ผลาราโม วาฯ **วิหาโร** นาม ยํ กิญฺจิ ปาสาทาทิเสนาสนํฯ **วตฺถูนิ ทฺวิธสฺสปี**ติ อารามวตฺถุ, วิหารวตฺถูติ ทฺวิธสฺส วตฺถูนิ จฯ **อารามวตฺถุ** นาม เตสํเยว อารามานํ อตฺถาย ปริจฺฉินฺทิตฺวา ฐปิโตกาโส, เตสุ วา อาราเมสุ วินเฏฺฐสุ เตสํ โปราณกภูมิภาโคฯ **วิหารวตฺถุ** นาม ตสฺส ปติฏฺฐาโนกาโสฯ **ภิสิ** นาม อุณฺณภิสิอาทีนํ ปญฺจนฺนํ อญฺญตราฯ **พิโมฺพหนํ** นาม วุตฺตปฺปการานํ พิโมฺพหนานํ อญฺญตรํฯ **มญฺจํ** นาม มสารโก พุนฺทิกาพโทฺธ, กุฬีรปาทโก, อาหจฺจปาทโกติ อิเมสํ ปุเพฺพ วุตฺตานํ จตุนฺนํ มญฺจานํ อญฺญตรํฯ **ปีฐํ** นาม มสารกาทีนํเยว จตุนฺนํ ปีฐานํ อญฺญตรํฯ

๒๘๕๑. **โลหกุมฺภี** นาม กาฬโลเหน วา ตมฺพโลเหน วา เยน เกนจิ โลเหน กตา กุมฺภีฯ **กฏาโห** ปากโฏวฯ "**ภาณก**"นฺติ อลญฺชโร วุจฺจติฯ **อลญฺชโร**ติ จ พหุอุทกคณฺหนิกา มหาจาฏิ, ชลํ คณฺหิตุํ อลนฺติ อลญฺชโรฯ ''วฏฺฏจาฏิ วิย หุตฺวา โถกํ ทีฆมุโข มเชฺฌ ปริเจฺฉทํ ทเสฺสตฺวา กโต''ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ **วารโก**ติ ฆโฏฯ กุ วุจฺจติ ปถวี, ตสฺสา ทาลนโต วิทารณโต "**กุทาโล**"ติ อโยมยอุปกรณวิเสโส วุจฺจติฯ

๒๘๕๒. **วลฺลิเวฬุ**อาทีสุ **เวฬู**ติ มหาเวณุฯ **ติณ**นฺติ เคหจฺฉาทนํ ติณํฯ **ปณฺณํ** ตาลปณฺณาทิกํฯ **มุญฺช**นฺติ มุญฺชติณํฯ **ปพฺพช**นฺติ ปพฺพชติณํ, **มตฺติกา** ปกติมตฺติกา วา เครุกาทิปญฺจวณฺณา วา มตฺติกาฯ **อาห จ** อฏฺฐกถาจริโยฯ

๒๘๕๓. **เทฺว**ติ ปฐมทุติยครุภณฺฑานิฯ **ทฺวีหิ สงฺคหิตานิ** ''อาโรโม, อารามวตฺถุ, อิทํ ปฐมํฯ วิหาโร, วิหารวตฺถุ, อิทํ ทุติย''นฺติ (จูฬว. ๓๒๑-๓๒๒) วุตฺตตฺตาฯ **จตุสงฺคห**นฺติ จตูหิ ภิสิอาทีหิ สงฺคโห ยสฺสาติ วิคฺคโหฯ **นวโกฏฺฐาส**นฺติ โลหกุมฺภิอาทโย นว โกฏฺฐาสา อสฺสาติ วิคฺคโหฯ **อฏฺฐธา** วลฺลิอาทีหิ อฏฺฐหิ ปกาเรหิฯ

๒๘๕๔. **อิตี**ติ นิทสฺสนเตฺถฯ เอวํ วุตฺตนเยน **ปญฺจหิ ราสีหิ** นิทฺทิฏฺฐานํ ครุภณฺฑคณนานํ ปิณฺฑวเสน ปญฺจวีสติวิธํ ครุภณฺฑํ ปญฺจนิมฺมลโลจโน นาโถ ปกาสยีติ โยชนาฯ ปญฺจ นิมฺมลานิ โลจนานิ ยสฺสาติ วิคฺคโห, มํสทิพฺพธมฺมพุทฺธสมนฺตจกฺขุวเสน ปญฺจวิธวิปฺปสนฺนโลจโนติ อโตฺถฯ

๒๘๕๕. **วิสฺสเชฺชนฺต**ติ อิสฺสรวตาย ปรสฺส วิสฺสเชฺชนฺตฯ **วิภาเชนฺต**ติ วสฺสเคฺคน ปาเปตฺวา วิภาเชนฺตฯ อิทญฺหิ สพฺพมฺปิ ครุภณฺฑํ **เสนาสนกฺขนฺธเก** (จูฬว. ๓๒๑) ''อวิสฺสชฺชิยํฯ **กิฏาคิริวตฺถุมฺหิ** (จูฬว. ๓๒๒) อเวภงฺคิย''นฺติ จ วุตฺตํฯ อุภยตฺถ อาคตโวหารเภททสฺสนมุเขน ตตฺถ วิปฺปฏิปชฺชนฺตสฺส อาปตฺตึ ทเสฺสโนฺต อาห "**ภิกฺขุ ถุลฺลจฺจยํ ผุเส**"ติฯ **ปริวาเร** ปน –

> อวิสฺสชฺชิยํ อเวภงฺคิยํ, ปญฺจ วุตฺตา มเหสินา;
> วิสฺสเชฺชนฺตสฺส ปริภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติ;
> ปญฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตาติฯ (ปริ. ๔๗๙) –

อาคตํฯ ตสฺมา มูลเจฺฉชฺชวเสน อวิสฺสชฺชิยํ, อเวภงฺคิยญฺจ, ปริวตฺตนวเสน ปน วิสฺสเชฺชนฺตสฺส, ปริภุญฺชนฺตสฺส จ อนาปตฺตีติ เอวเมตฺถ อธิปฺปาโยฯ

๒๘๕๖. **ภิกฺขุนา** ปุคฺคเลน วา สเงฺฆน วา คเณน วา ครุภณฺฑํ ตุ วิสฺสชฺชิตํ อวิสฺสฏฺฐเมว โหติ, วิภตฺตญฺจ อวิภาชิตเมว โหตีติ โยชนาฯ

๒๘๕๗. **เอตฺถ** เอเตสุ ปญฺจสุ ครุภเณฺฑสุ ปุริเมสุ ตีสุ **อครุภณฺฑกํ** กิญฺจิ น จ อตฺถีติ โยชนาฯ จตุเตฺถ ปน ครุภเณฺฑ **อฏฺฐกถาย** ''โลหกุมฺภี, โลหภาณกํ, โลหกฏาหนฺติ อิมานิ ตีณิ มหนฺตานิ วา โหนฺตุ ขุทฺทกานิ วา, อนฺตมโส ปสตมตฺตอุทกคณฺหนกานิปิ ครุภณฺฑานิเยวา''ติ วุตฺตนยํ ทเสฺสตุมาห "**โลหกุมฺภี**"ติอาทิฯ

๒๘๕๘. อิทํ ติวิธนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ปาทคณฺหนโก**ติ เอตฺถ **ปาโท** นาม มคธนาฬิยา ปญฺจนาฬิมตฺตคณฺหนโก ภาชนวิเสโสฯ ภาชนานํ ปมาณํ กโรนฺตา สีหฬทีเป เยภุเยฺยน เตเนว ปาเทน มินนฺติฯ ตสฺมา **อฏฺฐกถายํ** ''สีหฬทีเป ปาทคณฺหนโก ภาเชตโพฺพ''ติ (จูฬว. อฏฺฐ.

๓๒๑) วุตฺตํฯ **โลหวารโก**ติ กาฬโลหตมฺพโลหวฏฺฏโลหกํสโลหานํ เยน เกนจิ กโตฯ **ภาชิโย**ติ ภาเชตโพฺพฯ

๒๘๕๙. **ตโต อุทฺธ**นฺติ ตโต ปาทคณฺหนกวารกโต อุทฺธํ อธิกํ คณฺหนโกฯ เอวํ ปาฬิอาคตานํ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา **อฏฺฐกถา**คตานํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) ทเสฺสตุมาห **''ภิงฺคาราทีนี''**ติอาทิฯ **ภิงฺคาโร** นาม อุกฺขิตฺตหตฺถิโสณฺฑากาเรน กตชลนิคฺคมกณฺณิโก อุจฺจคีโว มหามุขอุทกภาชนวิเสโสฯ **อาทิ**-สเทฺทน **อฏฺฐกถา**คตานิ ''ปฏิคฺคหอุฬุงฺกทพฺพิกฏจฺฉุปาติตฏฺฏกสรกสมุคฺคองฺคารกปลฺลธูมกฏจฺฉุอาทีนิ ขุทฺทกานิ วา มหนฺตานิ วา''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) วุตฺตานิ สงฺคณฺหาติฯ **สพฺพานี**ติ ขุทฺทกานิ วา มหนฺตานิ วาฯ

๒๘๖๐. ตมฺพถาลกา อยถาลกา ภาเชตพฺพาติ โยชนาฯ **จ**-สเทฺทน **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํ ''ฐเปตฺวา ปน ภาชนวิกตึ อญฺญสฺมิมฺปิ กปฺปิยโลหภเณฺฑ อญฺชนี อญฺชนิสลากา กณฺณมลหรณี สูจิ ปณฺณสูจิ ขุทฺทโก ปิปฺผลโก ขุทฺทกํ อารกณฺฏกํ กุญฺจิกา ตาฬํ กตฺตรยฏฺฐิเวธโก นตฺถุทานํ ภินฺทิวาโล โลหกูโฏ โลหกุฏฺฏิ โลหคุโฬ โลหปิณฺฑิ โลหอรณี จกฺกลิกํ อญฺญมฺปิ วิปฺปกตํ โลหภณฺฑํ ภาชิย''นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) วจนํ สงฺคณฺหาติฯ **ธูมเนตฺต**นฺติ ธูมนาฬิกาฯ **อาทิ**-สเทฺทน ''ผาลทีปรุกฺขทีปกปลฺลกโอลมฺพกทีปกอิตฺถิปุริสติรจฺฉานคตรูปกานิ ปน อญฺญานิ วา ภิตฺติจฺฉทนกวาฏาทีสุ อุปเนตพฺพานิ อนฺตมโส โลหขิลกํ อุปาทาย สพฺพานิ โลหภณฺฑานิ ครุภณฺฑานิเยว โหนฺตี''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) วุตฺตํ สงฺคณฺหาติฯ

๒๘๖๑. **อตฺตนา ปฏิลทฺธ**นฺติ เอตฺถ ปิ-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐ, อตฺตนา ปฏิลทฺธมฺปีติ อโตฺถฯ ภิกฺขุนา อตฺตนา ปฏิลทฺธมฺปิ ตํ โลหภณฺฑํ กิญฺจิปิ ปุคฺคลิกปริโภเคน น ภุญฺชิตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๒๘๖๒. กํสวฏฺฏโลหานํ วิการภูตานิ ตมฺพมย**ภาชนานิปิ** ปุคฺคลิกปริโภเคน สพฺพโส ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏนฺตีติ โยชนาฯ

๒๘๖๓. **เอเสว นโย**ติ ''น ปุคฺคลิกโภเคนา''ติอาทินา ทสฺสิตนโยฯ สงฺฆิเกสุ วา **คิหีนํ สนฺตเกสุ วา** ยถาวุตฺตภเณฺฑสุ ปริโภคปจฺจยา **โทโส น อตฺถี**ติ โยชนาฯ ''กํสโลหาทิภาชนํ สงฺฆสฺส ทินฺนมฺปิ ปาริหาริยํ น วฏฺฏติ, คิหิวิกตนีหาเรเนว ปริภุญฺชิตพฺพ''นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) **มหาปจฺจริยํ** วุตฺตํฯ เอตฺถ จ **ปาริหาริยํ น วฏฺฏติ** อตฺตโน สนฺตกํ วิย คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏตีติฯ **''คิหิวิกตนีหาเรเนว ปริภุญฺชิตพฺพ''**นฺติ อิมินา สเจ อารามิกาทโย ปฏิสาเมตฺวา ปฏิเทนฺติ, ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ

๒๘๖๔. **ขีรปาสาณ**นฺติ มุทุกา ปาณชาติฯ วุตฺตญฺหิ มาติกาฏฺฐกถา**คณฺฐิปเท** ''ขีรปาสาโณ นาม มุทุโก ปาสาโณ''ติฯ **ครุก**นฺติ ครุภณฺฑํฯ **ตฏฺฏกาทิก**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน สรกาทีนํ สงฺคโหฯ **ฆฏโก**ติ ขีรปาสาณมโยเยว วารโกฯ **''ปาทคณฺหนโต อุทฺธ''**นฺติ อิมินา ปาทคณฺหนโก อครุภณฺฑนฺติ ทีเปติฯ

๒๘๖๕. ''สุวณฺณรชตหารกูฏชาติผลิกภาชนานิ คิหิวิกตานิปิ น วฏฺฏนฺติ, ปเคว สงฺฆิกปริโภเคน วา ปุคฺคลิกปริโภเคน วา''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตนยํ ทเสฺสตุมาห **''สิงฺคี''**ติอาทิฯ **สิงฺคี**ติ สุวณฺณํฯ **สชฺฌุ** รชตํฯ **หารกูฏํ** นาม สุวณฺณวณฺณํ โลหชาตํฯ ผลิเกน อุพฺภวํ ชาตํ, ผลิกมยํ ภาชนนฺติ อโตฺถฯ **คิหีนํ สนฺตกานิปี**ติ **อปิ**-สเทฺทน คิหิวิกตปริโภ

เคนาปิ ตาว น วฏฺฏนฺติ, ปเคว สงฺฆิกปริโภเคน วา ปุคฺคลิกปริโภเคน วาติ ทีเปติฯ เสนาสน ปริโภเค ปน อามาสมฺปิ อนามาสมฺปิ สพฺพํ วฏฺฏติฯ

๒๘๖๖. **ขุทฺทา**ติ ยาย วาสิยา ฐเปตฺวา ทนฺตกฏฺฐเจฺฉทนํ วา อุจฺฉุตจฺฉนํ วา อญฺญํ มหา กมฺมํ กาตุํ น สกฺกา, เอวรูปา ขุทฺทกา วาสิ ภาชนียาฯ **มหตฺตรี**ติ ยถาวุตฺตปฺปมาณาย วาสิยา มหนฺตตรา เยน เกนจิ อากาเรน กตวาสิ ครุภณฺฑํฯ เวชฺชานํ สิราเวธนกมฺปิ จ ผรสุ ตถา ครุ ภณฺฑนฺติ โยชนาฯ

๒๘๖๗. **กุฐารี**ติ เอตฺถ ผรสุสทิโสว วินิจฺฉโยฯ ยา ปน อาวุธสงฺขเปน กตา, อยํ อนา มาสาฯ **กุทาโล** อนฺตมโส จตุรงฺคุลมตฺโตปิฯ **สิขร**นฺติ ธนุรชฺชุโต นาเมตฺวา ทารุอาทีนํ วิชฺฌ นกกณฺฏโกฯ **เตเนวา**ติ นิขาทเนเนวฯ

๒๘๖๘. นิขาทนสฺส เภทวนฺตตาย ตํ วิภชิตฺวา ทเสฺสตุมาห **“จตุรสฺสมุขํ โทณิมุข”**นฺ ติฯ **โทณิมุข**นฺติ โทณิ วิย อุภยปเสฺสน นามิตมุขํฯ **วงฺก**นฺติ อคฺคโต นาเมตฺวา กตนิขาทนํฯ **ปิ**-สเทฺทน อุชุกํ สงฺคณฺหาติฯ **ตตฺถ จา**ติ ตสฺมึ นิขาทเนฯ สทณฺฑํ ขุทฺทกญฺจ นิขาทนํ สพฺพํ ครุภณฺฑนฺติ โยชนาฯ **“สทณฺฑํ ขุทฺทก”**นฺติ อิมินา วิเสสนทฺวเยน อทณฺฑํ ผลมตฺตํ สิปาฏิ กาย ฐเปตฺวา ปริหรณโยคฺคํ สมฺมชฺชนิทณฺฑเวธนกํ นิขาทนํ อครุภณฺฑํ, ตโต มหนฺตํ นิขา ทนํ อทณฺฑมฺปิ ครุภณฺฑนฺติ ทีเปติฯ เยหิ มนุเสฺสหิ วิหาเร วาสิอาทีนิ ทินฺนานิ จ โหนฺติ, เต เจ ฆเร ทเฑฺฒ วา โจเรหิ วา วิลุเตฺต ‘‘เทถ โน, ภเนฺต, อุปกรเณ ปุน ปากติเก กริสฺสามา’’ติ วทนฺติ, ทาตพฺพาฯ สเจ อาหรนฺติ, น วาเรตพฺพา, อนาหรนฺตาปิ น โจเทตพฺพาฯ

๒๘๖๙. ‘‘กมฺมารตฏฺฏการจุนฺทการนฬการมณิการปตฺตพนฺธกานํ อธิกรณิ มุฏฺฐิกสณฺฑาสตุลาทีนิ สพฺพานิ โลหมยอุปกรณานิ สเงฺฆ ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย ครุภณฺฑา นิฯ ติปุโกฏฺฏกสุวณฺณการจมฺมการอุปกรเณสุปิ เอเสว นโยฯ อยํ ปน วิเสโส – ติปุโกฏฺฏกอุ ปกรเณสุปิ ติปุเจฺฉทนสตฺถกํ, สุวณฺณการอุปกรเณสุ สุวณฺณเจฺฉทนสตฺถกํ, จมฺมการอุปก รเณสุ กตปริกมฺมจมฺมฉินฺทนกํ ขุทฺทกสตฺถนฺติ อิมานิ ภาชนียภณฺฑานี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) **อฏฺฐกถาคตํ** วินิจฺฉเยกเทสํ ทเสฺสตุมาห **“มุฏฺฐิก”**นฺติอาทิ ฯ **ตุลาทิก**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน กตฺตริอาทิอุปกรณํ สงฺคณฺหาติฯ

๒๘๗๐. ‘‘นหาปิตตุนฺนการานํ อุปกรเณสุปิ ฐเปตฺวา มหากตฺตรึ, มหาสณฺฑาสํ, มหา ปิปฺผลกญฺจ สพฺพํ ภาชนียํฯ มหากตฺตริอาทีนิ ครุภณฺฑานี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) **อฏฺฐกถา คตํ** วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“นฺหาปิตกสฺสา”**ติอาทิฯ นฺหาปิตกสฺส อุปกรเณสุ สณฺฑาโส, มหตฺตรี กตฺตรี จ ตุนฺนการานญฺจ อุปกรเณสุ มหตฺตรี กตฺตรี จ มหาปิปฺผลกญฺจ ครุภณฺฑกนฺติ โยชนาฯ

๒๘๗๑. เอตฺตาวตา จตุตฺถครุภเณฺฑ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปญฺจมครุภเณฺฑ วินิจฺ ฉยํ ทเสฺสตุมาห **“วลฺลี”**ติอาทิฯ เวตฺตลตาทิกา **วลฺลิ** ทุลฺลภฏฺฐาเน สงฺฆสฺส ทินฺนา วา **ตตฺถ** สงฺฆสฺส ภูมิยํ ชาตา, **รกฺขิตา** โคปิตา วา อฑฺฒพาหุปฺปมาณา ครุภณฺฑํ โหตีติ โยชนาฯ ‘‘อฑฺฒพาหูติ กปฺปรโต ปฏฺฐาย ยาว อํสกูฏ’’นฺติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ ‘‘อฑฺฒพาหุ นาม วิทตฺถิ จตุรงฺคุล’’นฺติปิ วทนฺติฯ สเจ สา วลฺลิ สงฺฆกเมฺม, เจติยกเมฺม จ กเต อติเรกา โหติ, ปุคฺคลิกก เมฺมปิ อุปเนตุํ วฏฺฏติฯ อรกฺขิตา ปน ครุภณฺฑเมว น โหติฯ

๒๘๗๒. **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สุตฺตมกจิวากนาฬิเกรหีรจมฺมมยา รชฺชุกา วา โยตฺตานิ วา วาเก จ นาฬิเกรหีเร จ วฏฺเฏตฺวา กตา เอกวฏฺฏา วา ทฺวิวฏฺฏา วา สงฺฆสฺส ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย ครุภณฺฑํฯ สุตฺตํ ปน อวฏฺเฏตฺวา ทินฺนํ, มกจิวากนาฬิเกรหีรา จ ภาชนียา’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) อาคตวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สุตฺตวากาทินิพฺพตฺตา’’**ติอาทิฯ **วากาทีติ อาทิ**-สเทฺทน มกจิวากนาฬิเกรหีรจมฺมานํ คหณํฯ นาติทีฆา **รชฺชุกา**ฯ อติทีฆํ **โยตฺตกํ**ฯ

๒๘๗๓. นาฬิเกรสฺส หีเร วา มกจิ**วาเก วา** วฏฺเฏตฺวา กตา เอกวฏฺฏาปิ ครุภณฺฑกนฺติ โยชนาฯ เยหิ ปเนตานิ รชฺชุกโยตฺตาทีนิ ทินฺนานิ โหนฺติ, เต อตฺตโน กรณีเยน หรนฺตา น วาเรตพฺพาฯ

๒๘๗๔. วฑฺฒกิองฺคุเลน **อฏฺฐงฺคุลายโต สูจิทณฺฑมโตฺต** ปริณาหโต สีหฬทีเป เลขกานํ เลขนิสูจิทณฺฑมโตฺต สงฺฆสฺส ทิโนฺน วา ตตฺถชาตโก วา **รกฺขิโต** โคปิโต เวฬุ ครุภณฺฑํ สิยาติ โยชนาฯ ‘‘ยํ มชฺฌิมปุริสสฺส กนิฏฺฐงฺคุลิยา อคฺคปฺปมาณํ, อิทํ สีหฬทีเป เลขกานํ เลขนิสูจิยา ปมาณ’’นฺติ วทนฺติฯ โส จ สงฺฆกเมฺม จ เจติยกเมฺม จ กเต อติเรโก ปุคฺคลิกกเมฺม ทาตุํ วฏฺฏติฯ

๒๘๗๕. ทโณฺฑ จ สลากา จ **ทณฺฑสลากา,** ฉตฺตสฺส ทณฺฑสลากาติ วิคฺคโหฯ **ฉตฺตทโณฺฑ** นาม ฉตฺตปิณฺฑิฯ **ฉตฺตสลากา**ติ ฉตฺตปญฺชรสลากาฯ **ทโณฺฑ**ติ อุปาหนทณฺฑโกฯ **‘‘ทโณฺฑ’’**ติ สามเญฺญน วุเตฺตปิ อฏฺฐกถาคเตสุ สรูเปน อิธาวุโตฺต อุปาหนทโณฺฑเยว สามญฺญวจเนน ปาริเสสโต คเหตโพฺพติฯ ทฑฺฒเคหมนุสฺสา คณฺหิตฺวา คจฺฉนฺตา น วาเรตพฺพาฯ

๒๘๗๖. **มุญฺชาทีสุ** เคหจฺฉทนารเหสุ ติเณสุ ยํ กิญฺจิ **มุฏฺฐิมตฺตํ** ติณํ วา เคหจฺฉทนารหํ **ตาลปณฺณาทิ** เอกมฺปิ สงฺฆสฺส ทินฺนํ วา **ตตฺถ** สงฺฆิกภูมิยํ ชาตํ วา ครุภณฺฑํ สิยาติ โยเชตพฺพาฯ ตตฺถ **มุฏฺฐิมตฺตํ** นาม กรฬมตฺตํฯ อิทญฺจ กรฬํ กตฺวา ฉาเทนฺตานํ ฉทนกรฬวเสน คเหตพฺพํฯ **ตาลปณฺณาทีติ อาทิ**-สเทฺทน นาฬิเกรปณฺณาทิเคหจฺฉทนปณฺณานํ คหณํฯ ตมฺปิ มุญฺชาทิ สงฺฆกเมฺม จ เจติยกเมฺม จ กเต อติเรกํ ปุคฺคลิกกเมฺม ทาตุํ วฏฺฏติฯ ทฑฺฒเคหมนุสฺสา คเหตฺวา คจฺฉนฺติ, น วาเรตพฺพาติฯ

๒๘๗๗-๘. **อฏฺฐงฺคุลปฺปมาโณ**ติ ทีฆโต อฏฺฐงฺคุลมโตฺตฯ เกจิ ‘‘ปุถุลโต’’ติ วทนฺติฯ **ริตฺตโปตฺถโก**ติ เลขาหิ สุญฺญโปตฺถโก, น ลิขิตโปตฺถโกติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อฏฺฐงฺคุลปฺปมาโณ’’ติ อิมินา อฏฺฐงฺคุลโต อูนปฺปมาโณ ภาชิโย, ‘‘ริตฺตโปตฺถโก’’ติ อิมินา อฏฺฐงฺคุลโต อติเรกปฺปมาโณปิ ลิขิตโปตฺถโก ภาชิโยติ ทเสฺสติฯ

‘‘มตฺติกา ปกติมตฺติกา วา โหตุ ปญฺจวณฺณา วา สุธา วา สชฺชุรสกงฺคุฏฺฐสิเลสาทีสุ วา ยํ กิญฺจิ ทุลฺลภฏฺฐาเน อาเนตฺวา วา ทินฺนํ ตตฺถชาตกํ วา รกฺขิตโคปิตํ ตาลผลปกฺกมตฺตํ ครุภณฺฑํ โหตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) **อฏฺฐกถา**คตวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘มตฺติกา’’**ติอาทิฯ ปากติกา วา เสตเครุกาทิ**ปญฺจวณฺณา** วาปิ มตฺติกาติ โยชนาฯ **สิเลโส** นาม กพิฏฺฐาทิสิเลโสฯ **อาทิ**-สเทฺทน สชฺชุรสกงฺคุฏฺฐาทีนํ คหณํฯ **ตาลปกฺกปมาณ**นฺติ เอกฏฺฐิตาลผลปมาณาปิฯ ตมฺปิ มตฺติกาทิ สงฺฆกเมฺม, เจติยกเมฺม จ นิฏฺฐิเต อติเรกํ ปุคฺคลิกกเมฺม ทาตุํ วฏฺฏติฯ

๒๘๗๙-๘๐. ‘‘เวฬุอาทิก’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ รกฺขิตํ โคปิตํ วาปิ คณฺหตา **สมกํ วา อติเรกํ วา** ถาวรํ อนฺตมโส ตํอคฺฆนกํ วาลิกเมว วา ทตฺวา คเหตพฺพนฺติ โยชนาฯ

อฏฺฐกถายํ ปน ‘‘รกฺขิตโคปิตํ เวฬุํ คณฺหเนฺตน สมกํ วา อติเรกํ วา ถาวรํ อนฺตมโส ตํอคฺฆนกวาลิกายปิ ผาติกมฺมํ กตฺวา คเหตพฺโพฯ ผาติกมฺมํ อกตฺวา คณฺหเนฺตน ตเตฺถว วฬเญฺชตพฺโพ, คมนกาเล สงฺฆิเก อาวาเส ฐเปตฺวา คนฺตพฺพํฯ อสติยา คเหตฺวา คเตน ปน ปหิณิตฺวา ทาตพฺโพฯ เทสนฺตรคเตน สมฺปตฺตวิหาเร สงฺฆิกาวาเส ฐเปตพฺโพ’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) เวฬุมฺหิเยว อยํ วินิจฺฉโย วุโตฺต, อิธ ปน ‘‘วลฺลิเวฬาทิกํ กิญฺจี’’ติ วลฺลิอาทีนมฺปิ สามเญฺญน วุตฺตตฺตา ตํ อุปลกฺขณมตฺตํ วลฺลิอาทีสุปิ ยถารหํ ลพฺภตีติ เวทิตพฺพํฯ

๒๘๘๑. **อญฺชน**นฺติ สิลามโยฯ **เอวํ หริตาลมโนสิลา**ปิฯ

๒๘๘๒. ทารุภเณฺฑ อยํ วินิจฺฉโย – ปริณาหโต ยถาวุตฺต **สูจิทณฺฑปฺปมาณโก** อฏฺฐงฺคุลทีโฆ **โย โกจิ ทารุภณฺฑโก** ทารุทุลฺลภฏฺฐาเน สงฺฆสฺส ทิโนฺน วา ตตฺถชาตโก วา รกฺขิตโคปิโต ครุภณฺฑํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๘๘๓. เอวํ **กุรุนฺทฏฺฐกถาย** อาคตวินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา **มหาอฏฺฐกถาย** (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) อาคตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘มหาอฏฺฐกถาย’’**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **อาสนฺทิกสตฺตงฺคา** วุตฺตลกฺขณาวฯ **‘‘ภทฺทปีฐ’’**นฺติ เวตฺตมยํ ปีฐํ วุจฺจติฯ **ปีฐิกา**ติ ปิโลติกาพทฺธปีฐเมวฯ

๒๘๘๔. **เอฬกปาทปีฐํ** นาม ทารุปฏฺฏิกาย อุปริ ปาเท ฐเปตฺวา โภชนปลฺลงฺกํ วิย กตปีฐํ วุจฺจติฯ ‘‘อามลกวฏฺฏกปีฐ’’นฺติ เอตสฺส **‘‘อามณฺฑกวฏฺฏก’’**นฺติ ปริยาโย, ตสฺมา อุภเยนาปิ อามลกากาเรน โยชิตํ พหุปาทกปีฐํ วุจฺจติฯ เกสุจิ โปตฺถเกสุ **‘‘ตถามณฺฑก ปีฐก’’**นฺติ ปาโฐฯ คาถาพนฺธวเสน **มณฺฑก**-สทฺทปโยโคฯ **โกจฺฉํ** ภูตคามวเคฺค จตุตฺถสิกฺขาปเท วุตฺตสรูปํฯ **ปลาลปีฐ**นฺติ นิปชฺชนตฺถาย กตา ปลาลภิสิ, อิมินา กทลิปตฺตาทิมยปีฐมฺปิ อุปลกฺขณโต ทสฺสิตํฯ ยถาห – ‘‘ปลาลปีเฐน เจตฺถ กทลิปตฺตาทิปีฐานิปิ สงฺคหิตานี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑)ฯ **โธวเน ผลก**นฺติ จีวรโธวนผลกํ, โธวนาทิสทฺทานํ วิเยตฺถ วิภตฺติอโลโปฯ อิเมสุ ตาว ยํ กิญฺจิ ขุทฺทกํ วา โหตุ มหนฺตํ วา, สงฺฆสฺส ทินฺนํ ครุภณฺฑํ โหติฯ พฺยคฺฆจมฺมโอนทฺธมฺปิ วาฬรูปปริกฺขิตฺตํ รตนปริสิพฺพิตํ โกจฺฉํ ครุภณฺฑเมวฯ

๒๘๘๕. **ภณฺฑิกา**ติ ทณฺฑกฏฺฐเจฺฉทนภณฺฑิกาฯ **มุคฺคโร**ติ ทณฺฑมุคฺคโรฯ **ทณฺฑมุคฺคโร** นาม เยน รชิตจีวรํ โปเถนฺติฯ **วตฺถฆฏฺฏนมุคฺคโร**ติ จีวรฆฏฺฏนมุคฺคโร, เยน อนุวาตาทิํ ฆเฏฺฏนฺติฯ **อมฺพณ**นฺติ ผลเกหิ โปกฺขรณิสทิสํ กตปานียภาชนํฯ **มญฺชูสา** นาม โทณิเปฬาฯ **นาวา** โปโตฯ **รชนโทณิกา** นาม ยตฺถ จีวรํ รชนฺติ, ปกฺกรชนํ วา อากิรนฺติฯ

๒๘๘๖. **อุฬุโงฺก**ติ นาฬิเกรผลกฏาหาทิมโย อุฬุโงฺกฯ อุภยํ ปิธานสมโก **สมุโคฺค**ฯ ‘‘ขุทฺทโก ปริวิธโน กรณฺฑ’’นฺติ วทนฺติฯ **กรโณฺฑ** จ ปาทคณฺหนกโต อติเรกปฺปมาโณ อิธ อธิเปฺปโตฯ **กฏจฺฉู**ติ ทพฺพิฯ **อาทิ**-สเทฺทน ปานียสราวปานียสงฺขาทีนํ คหณํฯ

๒๘๘๗. **เคหสมฺภาร**นฺติ เคโหปกรณํฯ ถมฺภตุลาโสปานผลกาทิ ทารุมยํ, ปาสาณมยมฺปิ อิมินาว คหิตํฯ **กปฺปิยจมฺม**นฺติ ‘‘เอฬกาชมิคาน’’นฺติอาทินา (วิ. วิ. ๒๖๕๐) เหฏฺฐา ทสฺสิตํ กปฺปิยจมฺมํฯ ตพฺพิปริยายํ **อกปฺปิยํฯ อภาชิยํ** ครุภณฺฑตฺตาฯ ภูมตฺถรณํ กตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

๒๘๘๘. **อฏฺฐกถายํ** ‘‘เอฬกจมฺมํ ปน ปจฺจตฺถรณคติกเมว โหติ, ตมฺปิ ครุภณฺฑเมวา’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) วุตฺตตฺตา อาห **‘‘เอฬจมฺมํ ครุํ วุตฺต’’**นฺติฯ **กุรุนฺทิยํ** ปน ‘‘สพฺพํ มญฺจปฺปมาณํ จมฺมํ ครุภณฺฑ’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) วุตฺตํฯ เอตฺถ จ **‘‘ปจฺจตฺถรณคติกเมวา’’**ติ อิมินา มญฺจปีเฐปิ อตฺถริตุํ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ ‘‘ปาวาราทิปจฺจตฺถรณมฺปิ ครุภณฺฑ’’นฺติ เอเก, ‘‘โน’’ติ อปเร, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ **มญฺจปฺปมาณ**นฺติ จ ปมาณยุตฺตํ มญฺจํฯ **ปมาณยุตฺตมโญฺจ** นาม ยสฺส ทีฆโส นว วิทตฺถิโย ติริยญฺจ ตทุปฑฺฒํฯ อุทุธํ มุขมสฺสาติ **อุทุกฺขลํ**ฯ **อาทิ**-สเทฺทน มุสลํ, สุปฺปํ, นิสทํ, นิสทโปโต, ปาสาณโทณิ, ปาสาณกฏาหญฺจ สงฺคหิตํฯ **เปสการาที**ติ **อาทิ**-สเทฺทน จมฺมการาทีนํ คหณํฯ ตุริเวมาทิ **เปสการภณฺฑญฺจ** ภสฺตาทิ จมฺมการภณฺฑญฺจ **กสิภณฺฑญฺจ** ยุคนงฺคลาทิ **สงฺฆิกํ** สงฺฆสนฺตกํ ครุภณฺฑนฺติ โยชนาฯ

๒๘๘๙. **‘‘ตเถวา’’**ติ อิมินา ‘‘สงฺฆิก’’นฺติ อิทํ ปจฺจามสติฯ **อาธารโก**ติ ปตฺตาธาโรฯ **ตาลวณฺฏ**นฺติ ตาลวเณฺฏหิ กตํฯ เวฬุทนฺตวิลีเวหิ วา โมรปิเญฺฉหิ วา จมฺมวิกตีหิ วา กตมฺปิ ตํสทิสํ ‘‘ตาลวณฺฏ’’เนฺตว วุจฺจติฯ วฏฺฏวิธูปนานํ ตาลวเณฺฏเยว อโนฺตคธตฺตา **‘‘พีชนี’’**ติ จตุรสฺสวิธูปนญฺจ เกตกปาโรหกุนฺตาลปณฺณาทิมยทนฺตมยวิสาณมยทณฺฑกมกสพีชนี จ วุจฺจติฯ **ปจฺฉิ** ปากฏาเยวฯ ปจฺฉิโต ขุทฺทโก ตาลปณฺณาทิมโย ภาชนวิเสโส **จโงฺกฏกํฯ สพฺพา สมฺมชฺชนี**ติ นาฬิเกรหีราทีหิ พทฺธา ยฏฺฐิสมฺมชฺชนี, มุฏฺฐิสมฺมชฺชนีติ ทุวิธา ปริเวณงฺคณาทิสมฺมชฺชนี จ ตเถว ทุวิธา ขชฺชูรินาฬิเกรปณฺณาทีหิ พทฺธา เคหสมฺมชฺชนี จาติ สพฺพาปิ สมฺมชฺชนี ครุภณฺฑํ โหติฯ

๒๘๙๐. **จกฺกยุตฺตกยาน**นฺติ หตฺถวฏฺฏกสกฏาทิยุตฺตยานญฺจฯ

๒๘๙๑. **ฉตฺต**นฺติ ปณฺณกิลญฺชเสตจฺฉตฺตวเสน ติวิธํ ฉตฺตํฯ **มุฏฺฐิปณฺณ**นฺติ ตาลปณฺณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ วิสาณภาชนญฺจ ตุมฺพภาชนญฺจาติ วิคฺคโห, เอกเทสสรูเปกเสโส, คาถาพนฺธวเสน นิคฺคหิตาคโม จฯ วิสาณมยํ, ภาชนํ ตุมฺพมยํ ภาชนญฺจาติ อโตฺถฯ อิธ ‘‘ปาทคณฺหนกโต อติริตฺตปฺปมาณ’’นฺติ เสโสฯ **อรณี** อรณิสหิตํฯ **อาทิ**-สเทฺทน อามลกตุมฺพํ อนุญฺญาตวาสิยา ทณฺฑญฺจ สงฺคณฺหาติฯ **ลหุ** อครุภณฺฑํ, ภาชนียนฺติ อโตฺถฯ ปาทคณฺหนกโต อติริตฺตปฺปมาณํ ครุภณฺฑํฯ

๒๘๙๒. **วิสาณ**นฺติ โควิสาณาทิ ยํ กิญฺจิ วิสาณํฯ อตจฺฉิตํ ยถาคตเมว ภาชนียํฯ อนิฏฺฐิตํ มญฺจปาทาทิ ยํ กิญฺจิ ภาชนียนฺติ โยชนาฯ ยถาห – ‘‘มญฺจปาโท มญฺจอฏนี ปีฐปาโท ปีฐอฏนี วาสิผรสุอาทีนํ ทโณฺฑติ เอเตสุ ยํ กิญฺจิ วิปฺปกตตจฺฉนกมฺมํ อนิฏฺฐิตเมว ภาชนียํ, ตจฺฉิตมฏฺฐํ ปน ครุภณฺฑํ โหตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑)ฯ

๒๘๙๓. **นิฏฺฐิโต ตจฺฉิโต วาปี**ติ ตจฺฉิตนิฏฺฐิโตปิฯ **วิโธ**ติ กายพนฺธเน อนุญฺญาตวิโธฯ **หิงฺคุกรณฺฑโก**ติ หิงฺคุมโย วา ตทาธาโร วา กรณฺฑโกฯ **อญฺชนี**ติ อญฺชนนาฬิกา จ อญฺชนกรณฺฑโก จฯ **สลากาโย**ติ อญฺชนิสลากาฯ **อุทปุญฺฉนี**ติ หตฺถิทนฺตวิสาณาทิมยา อุทกปุญฺฉนีฯ อิทํ สพฺพํ ภาชนียเมวฯ

๒๘๙๔. **ปริโภคารห**นฺติ มนุสฺสานํ อุปโภคปริโภคโยคฺคํฯ **กุลาลภณฺฑ**นฺติ ฆฏปิฐราทิกุมฺภการภณฺฑมฺปิฯ **ปตฺตงฺคารกฏาห**นฺติ ปตฺตกฏาหํ, องฺคารกฏาหญฺจฯ **ธูมทานํ** นาฬิกาฯ **กปลฺลิกา**ติ ทีปกปลฺลิกาฯ

๒๘๙๕. **ถุปิกา**ติ ปาสาทาทิถุปิกาฯ **ทีปรุโกฺข**ติ ปทีปาธาโรฯ **จยนจฺฉทนิฏฺฐกา**ติ ปาการเจติยาทีนํ จยนิฏฺฐกา จ เคหาทีนํ ฉทนิฏฺฐกา จฯ **สพฺพมฺปี**ติ ยถาวุตฺตํ สพฺพมฺปิ อนวเสสํ ปริกฺขารํฯ

๒๘๙๖. **กญฺจนโก**ติ สรโกฯ **ฆฏโก**ติ ปาทคณฺหนกโต อนติริตฺตปฺปมาโณ ฆฏโกฯ ''ยถา จ มตฺติกาภเณฺฑ, เอวํ โลหภเณฺฑปิ กุณฺฑิกา ภาชนียโกฏฺฐาสเมว ภชตี''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) **อฏฺฐกถานยํ** สงฺคเหตุมาห **''โลหภเณฺฑปิ กุณฺฑิกาปิ จ ภาชิยา''**ติฯ

๒๘๙๗. **ครุ** นาม ปจฺฉิมํ ครุภณฺฑทฺตฺตยํฯ **ถาวรํ** นาม ปุริมทฺวยํฯ **สงฺฆสฺสา**ติ สเงฺฆนฯ **ปริวเตฺตตฺวา**ติ ปุคฺคลิกาทีหิ ตาทิเสหิ เตหิ ปริวเตฺตตฺวาฯ ตตฺรายํ ปริวตฺตนนโย (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) – สงฺฆสฺส นาฬิเกรารโม ทูเร โหติ, กปฺปิยการกา ตํ พหุตรํ ขาทนฺติ, ตโต สกฏเวตนํ ทตฺวา อปฺปเมว อาหรนฺติ, อเญฺญสํ ปน ตสฺส อารามสฺส อวิทูรคามวาสีนํ มนุสฺสานํ วิหารสฺส สมีเป อาราโม โหติ, เต สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา สเกน อาราเมน ตํ อารามํ ยาจนฺติ, สเงฺฆน ''รุจฺจติ สงฺฆสฺสา''ติ อปโลเกตฺวา สมฺปฏิจฺฉิตโพฺพฯ สเจปิ ภิกฺขูนํ รุกฺขสหสฺสํ โหติ, มนุสฺสานํ ปญฺจสตานิ, ''นนุ ตุมฺหากํ อาราโม ขุทฺทโก''ติ น วตฺตพฺพํฯ กิญฺจาปิ หิ อยํ ขุทฺทโก, อถ โข อิตรโต พหุตรํ อายํ เทติฯ สเจปิ สมกเมว เทติ, เอวมฺปิ อิจฺฉิติจฺฉิตกฺขเณ ปริภุญฺชิตุํ สกฺกาติ คเหตพฺพเมวฯ

สเจ ปน มนุสฺสานํ พหุตรา รุกฺขา โหนฺติ, ''นนุ ตุมฺหากํ พหุตรา รุกฺขา''ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ ''อติเรกํ อมฺหากํ ปุญฺญํ โหตุ, สงฺฆสฺส เทมา''ติ วทนฺติ, ชานาเปตฺวา สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ ภิกฺขูนํ รุกฺขา ผลธาริโน, มนุสฺสานํ รุกฺขา น ตาว ผลํ คณฺหนฺติฯ กิญฺจาปิ น คณฺหนฺติ, น จิรเสฺสว คณฺหิสฺสนฺตีติ สมฺปฏิจฺฉิตพฺพเมวฯ มนุสฺสานํ รุกฺขา ผลธาริโน, ภิกฺขูนํ น ตาว ผลํ คณฺหนฺติฯ ''นนุ ตุมฺหากํ รุกฺขา ผลธาริโน''ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ ''คณฺหถ, ภเนฺต, อมฺหากํ ปุญฺญํ ภวิสฺสตี''ติ วทนฺติ, ชานาเปตฺวา สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ อาราเมน อาราโม ปริวเตฺตตโพฺพฯ เอเตเนว นเยน อารามวตฺถุปิ วิหาโรปิ วิหารวตฺถุปิ อาราเมน ปริวเตฺตตพฺพํฯ อารามวตฺถุนา จ มหเนฺตน วา ขุทฺทเกน วา อารามอารามวตฺถุวิหารวิหารวตฺถูนิฯ

กถํ วิหาเรน วิหาโร ปริวเตฺตตโพฺพ? สงฺฆสฺส อโนฺตคาเม เคหํ โหติ, มนุสฺสานํ วิหารมเชฺฌ ปาสาโท, อุโภปิ อเคฺฆน สมกา, สเจ มนุสฺสา เตน ปาสาเทน ตํ เคหํ ยาจนฺติ, สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ ภิกฺขูนํ เจ มหคฺฆตรํ เคหํ โหติ, ''มหคฺฆตรํ อมฺหากํ เคห''นฺติ วุเตฺต จ ''กิญฺจาปิ มหคฺฆตรํ, ปพฺพชิตานํ ปน อสารุปฺปํ, น สกฺกา ตตฺถ ปพฺพชิเตหิ วสิตุํ, อิทํ ปน สารุปฺปํ, คณฺหถา''ติ วทนฺติ, เอวมฺปิ สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน มนุสฺสานํ มหคฺฆํ โหติ, ''นนุ ตุมฺหากํ เคหํ มหคฺฆ''นฺติ วตฺตพฺพํฯ ''โหตุ, ภเนฺต, อมฺหากํ ปุญฺญํ ภวิสฺสติ, คณฺหถา''ติ วุเตฺต ปน สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ วิหาเรน วิหาโร ปริวเตฺตตโพฺพฯ เอเตเนว นเยน วิหารวตฺถุปิ อาราโมปิ อารามวตฺถุปิ วิหาเรน ปริวเตฺตตพฺพํฯ วิหารวตฺถุนา จ มหเคฺฆน วา อปฺปเคฺฆน วา วิหารวิหารวตฺถุอารามอารามวตฺถูนิฯ เอวํ ตาว ถาวเรน ถาวรปริวตฺตนํ เวทิตพฺพํฯ

ครุภเณฺฑน ครุภณฺฑปริวตฺตเน ปน มญฺจปีฐํ มหนฺตํ วา โหตุ ขุทฺทกํ วา, อโนฺตมโส จตุรงฺคุลปาทกํ คามทารเกหิ ปํสฺวาคารเกสุ กีฬเนฺตหิ กตมฺปิ สงฺฆสฺส ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย ครุภณฺฑํ โหติฯ สเจปิ ราชราชมหามตฺตาทโย เอกปฺปหาเรเนว มญฺจสตํ วา มญฺจสหสฺสํ วา เทนฺติ, สเพฺพ กปฺปิยมญฺจา สมฺปฏิจฺฉิตพฺพา, สมฺปฏิจฺฉิตฺวา วุฑฺฒปฏิปาฏิยา ''สงฺฆิกปริโภเคน ปริภุญฺชถา''ติ ทาตพฺพา, ปุคฺคลิกวเสน น ทาตพฺพาฯ อติเรกมเญฺจ ภณฺฑาคาราทีสุ ปญฺญเปตฺวา ปตฺตจีวรํ นิกฺขิปิตุมฺปิ วฏฺฏติฯ

พหิสีมาย ‘‘สงฺฆสฺส เทมา’’ติ ทินฺนมฺโญฺจ สงฺฆเตฺถรสฺส วสนฏฺฐาเน ทาตพฺพํ ฯ ตตฺถ เจ พหู มญฺจา โหนฺติ, มเญฺจน กมฺมํ นตฺถิ, ยสฺส วสนฏฺฐาเน กมฺมํ อตฺถิ, ตตฺถ ‘‘สงฺฆิกปริโภเคน ปริภุญฺชถา’’ติ ทาตพฺพํ ฯ มหคฺฆน สตคฺฆนเกน, สหสฺสคฺฆนเกน วา มเญฺจน อญฺญํ มญฺจสตํ ลภติ, ปริวเตฺตตฺวา คเหตพฺพํ ฯ น เกวลํ มเญฺจน มโญฺจเยว, อารามอารามวตฺถุวิหารวิหารวตฺถุปีฐภิสิพิโมฺพหนานิปิ ปริวเตฺตตุํ วฏฺฏนฺติ ฯ เอส นโย ปีฐภิสิพิโมฺพหเนสุปิ เอเตสุ หิ กปฺปิยากปฺปิยํ วุตฺตนยเมว ฯ ตตฺถ อกปฺปิยํ น ปริภุญฺชิตพฺพํ, กปฺปิยํ สงฺฆิกปริโภเคน ปริภุญฺชิตพฺพํ ฯ อกปฺปิยํ วา มหคฺฆํ กปฺปิยํ วา ปริวเตฺตตฺวา วุตฺตวตฺถูนิ คเหตพฺพานิ, อครุภณฺฑุปคํ ปน ภิสิพิโมฺพหนํ นาม นตฺถีติ ฯ

๒๘๙๘. ภิกฺขุ อโธเตน ปาเทน, อลฺลปาเทน วา เสนาสนํ นกฺกเมติ สมฺพโนฺธ ฯ สยนฺติ เอตฺถ, อาสนฺติ จาติ **สยนาสนํ,** ปริกมฺมกตภูมตฺถรณาทิ ฯ **อลฺลปาเทน วา**ติ เยน อกฺกนฺตฏฺฐาเน อุทกํ ปญฺญายติ, เอวรูเปน ตินฺตปาเทน ฯ ยถาห – ‘‘อเลฺลหิ ปาเทหีติ เยหิ อกฺกนฺตฏฺฐาเน อุทกํ ปญฺญายติ, เอวรูเปหิ ปาเทหิ ปริภณฺฑกตภูมิ วา เสนาสนํ วา น อกฺกมิตพฺพํ ฯ สเจ ปน อุทกสิเนหมตฺตเมว ปญฺญายติ, น อุทกํ, วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๔) ฯ **สอุปาหโน**ติ เอตฺถ ‘‘โธตปาทก’’นฺติ วตฺตพฺพํ ฯ ปาเท ปฏิมุกฺกาหิ อุปาหนาหิ **สอุปาหโน** ภิกฺขุ โธตปาทกํ โธตปาเทหิ อกฺกมิตพฺพฏฺฐานํ ตเถว น อกฺกเมติ โยชนา ฯ

๒๘๙๙. **ปริกมฺมกตายา**ติ สุธาทิปริกมฺมกตาย ฯ **นิฏฺฐุภนฺตสฺสา**ติ เขฬํ ปาเตนฺตสฺส ฯ **ปริกมฺมกตํ ภิตฺติ**นฺติ เสตภิตฺตึ วา จิตฺตกมฺมกตํ วา ภิตฺตึ ฯ น เกวลญฺจ ภิตฺติเมว, ทฺวารมฺปิ วาตปานมฺปิ อปเสฺสนผลกมฺปิ ปาสาณตฺถมฺภมฺปิ รุกฺขตฺถมฺภมฺปิ จีวเรน วา เกนจิ วา อปฺปฏิจฺฉาเทตฺวา อปสฺสยิตุํ น ลภติเยว ฯ ‘‘ทฺวารวาตปานาทโย ปน อปริกมฺมกตาปิ อปฏิจฺฉาเทตฺวา น อปสฺสยิตพฺพา’’ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํ ฯ

๒๙๐๑. นิทฺทายโต ตสฺส โกจิ สรีราวยโว ปจฺจตฺถรเณ สงฺกุฏิเต สหสา ยทิ มญฺจํ ผุสติ, ทุกฺกฏนฺติ โยชนา ฯ

๒๙๐๒. **โลเมสุ** มญฺจํ ผุสเนฺตสุ ฯ หตฺถปาทานํ ตเลน อกฺกมิตุํ วฏฺฏตีติ โยชนา ฯ มญฺจปีฐํ นีหรนฺตสฺส กาเย ปฏิหญฺญติ, อนาปตฺติ ฯ

‘‘ทายเกหิ ‘กาเยน ผุสิตฺวา ยถาสุขํ ปริภุญฺชถา’ติ ทินฺนเสนาสนํ, มญฺจปีฐาทิญฺจ ทายเกน วุตฺตนิยาเมน ปริภุญฺชนฺตสฺส โทโส นตฺถี’’ติ มาติกฏฺฐกถาย **สีหฬคณฺฐิปเท** วุตฺตตฺตา ตถา ปริภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติ ฯ ‘‘อิมํ มญฺจปีฐาทึ สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ วุเตฺต ครุภณฺฑํ โหติ, น ภาเชตพฺพํ สงฺฆสฺส ปรามฏฺฐตฺตา ฯ ‘‘อิมํ มญฺจปีฐาทึ ภทนฺตานํ วสฺสเคฺคน คณฺหิตุํ ทมฺมี’’ติ วุเตฺต สติปิ ครุภณฺฑภาเว กปฺปิยวตฺถุํ ภาเชตฺวา คณฺหิตุํ วฏฺฏติ, อกปฺปิยภณฺฑเมว ภาเชตฺวา คเหตุํ น ลพฺภติ ฯ ‘‘อิมํ มญฺจปีฐํ วสฺสเคฺคน คเหตุํ สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ วุเตฺต วสฺสเคฺคน ภาเชตฺวา คเหตพฺพํ วสฺสเคฺคน ภาชนํ ปฐมํ วตฺวา ปจฺฉา สงฺฆสฺส ปรามฏฺฐตฺตา ฯ ‘‘สงฺฆสฺส อิมํ มญฺจปีฐํ วสฺสเคฺคน คณฺหิตุํ ทมฺมี’’ติ วุเตฺต ปน ครุภณฺฑํ โหติ ปฐมํ สงฺฆสฺส ปรามฏฺฐตฺตาติ อยมฺปิ วิเสโส มาติกฏฺฐกถา **คณฺฐิปเทเยว** วุโตฺต ฯ

๒๙๐๓-๔. อุเทฺทสภตฺตวินิจฺฉเยกเทสํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สหสฺสคฺฆนโก’’**ติอาทิ ฯ สหสฺสคฺฆนโก สจีวโร ปิณฺฑปาโต อวสฺสิกํ ภิกฺขุํ ปโตฺต, ตสฺมึ วิหาเร จ ‘‘เอวรูโป ปิณฺฑปาโต อวสฺสิกํ ภิกฺขุํ ปโตฺต’’ติ **ลิขิตฺวา ฐปิโต**ปิ จ โหติ, ตโต สฏฺฐิวสฺสานมจฺจเย **ตาทิโส**

สหสฺสคฺฆนโก สจีวโร โกจิ ปิณฺฑปาโต สเจ อุปฺปโนฺน โหติ, ตํ ปิณฺฑปาตํ **พุโธ** วินิจฺฉ ยกุสโล ภิกฺขุ อวสฺสิกฏฺฐิติกาย อทตฺวา สฏฺฐิวสฺสิก**ฏฺฐิติกาย** ทเทยฺยาติ โยชนาฯ

๒๙๐๕. **อุเทฺทสภตฺตํ ภุญฺชิตฺวา**ติ อุปสมฺปนฺนกาเล อตฺตโน วสฺสเคฺคน ปตฺตํ อุ เทฺทสภตฺตํ ปริภุญฺชิตฺวาฯ **ชาโต เจ สามเณรโก**ติ สิกฺขาปจฺจกฺขานาทิวเสน สเจ สามเณโร ชาโตฯ **ตนฺ**ติ อุปสมฺปนฺนกาเล คหิตํ ตเทว อุเทฺทสภตฺตํฯ **สามเณรสฺส ปาฬิยา**ติ สามเณร ปฏิปาฏิยา อตฺตโน ปตฺตํ ปจฺฉา คเหตุํ ลภติฯ

๒๙๐๖. **โย** สามเณโร สมฺปุณฺณวีสติวโสฺส ‘‘เสฺว อุเทฺทสํ ลภิสฺสตี’’ติ วตฺตโพฺพ, อชฺช โส อุปสมฺปโนฺน โหติ, ฐิติกา อตีตา สิยาติ โยชนา, เสฺว ปาเปตพฺพา สามเณรฏฺฐิติกา อชฺช อุปสมฺปนฺนตฺตา อติกฺกนฺตา โหตีติ อโตฺถ, ตํ ภตฺตํ น ลภตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๙๐๗. อุเทฺทสภตฺตานนฺตรํ สลากภตฺตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สเจ ปนา’’**ติอาทิฯ สเจ สลา กา ลทฺธา, ตํทิเน ภตฺตํ น ลทฺธํ, ปุนทิเน ตสฺส ภตฺตํ คเหตพฺพํ, **น สํสโย** ‘‘คเหตพฺพํ นุ โข, น คเหตพฺพ’’นฺติ เอวํ สํสโย น กาตโพฺพติ โยชนาฯ

๒๙๐๘. อุตฺตริ อุตฺตรํ อติเรกํ ภงฺคํ พฺยญฺชนํ เอตสฺสาติ **อุตฺตริภงฺคํ,** ตสฺส, อติเรกพฺยญฺ ชนสฺสาติ อโตฺถฯ **เอกจรสฺสา**ติ เอกจาริกสฺสฯ สลากาเยว **สลากิกา**ฯ

๒๙๐๙. อุตฺตริภงฺคเมว **อุตฺตริภงฺคกํ**ฯ

๒๙๑๐. **เยน เยน หี**ติ คาหิตสลาเกน เยน เยน ภิกฺขุนาฯ **ยํ ยนฺ**ติ ภตฺตพฺยญฺชเนสุ ยํ ยํ ภตฺตํ วา ยํ ยํ พฺยญฺชนํ วาฯ

๒๙๑๑. **สงฺฆุเทฺทสาทิกนฺ**ติ สงฺฆภตฺตอุเทฺทสภตฺตาทิกํฯ **อาทิ**-สเทฺทน นิมนฺตนํ, สลากํ, ปกฺขิกํ, อุโปสถิกํ, ปาฏิปทิกนฺติ ปญฺจ ภตฺตานิ คหิตานิฯ

ตตฺถ สพฺพสงฺฆสฺส ทินฺนํ **สงฺฆภตฺตํ** นามฯ ‘‘สงฺฆโต เอตฺตเก ภิกฺขู อุทฺทิสิตฺวา เทถา’’ติอาทินา วตฺวา ทินฺนํ **อุเทฺทสภตฺตํ**ฯ ‘‘สงฺฆโต เอตฺตกานํ ภิกฺขูนํ ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ อาทินา วตฺวา ทินฺนํ **นิมนฺตนํ** นามฯ อตฺตโน อตฺตโน นาเมน สลากคาหกานํ ภิกฺขูนํ ทินฺนํ **สลากภตฺตํ** นามฯ จาตุทฺทสิยํ ทินฺนํ **ปกฺขิกํ**ฯ อุโปสเถ ทินฺนํ **อุโปสถิกํ**ฯ ปาฏิปเท ทินฺนํ **ปาฏิปทิกํ**ฯ ตํตํนาเมน ทินฺนเมว ตถา ตถา โวหรียติฯ เอเตสํ ปน วิตฺถารกถา ‘‘อภิลกฺขิเต สู’’ติอาทินา (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๕ ปกฺขิกภตฺตาทิกถา) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตนเยน เวทิตพฺพาฯ **อา คนฺตุกาที**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน คมิกภตฺตํ, คิลานภตฺตํ, คิลานุปฏฺฐากภตฺตนฺติ ตีณิ คหิตา นิฯ อาคนฺตุกานํ ทินฺนํ ภตฺตํ **อาคนฺตุกภตฺตํ**ฯ เอเสว นโย เสเสสุฯ

๒๙๑๒. **วิหาร**นฺติ วิหารภตฺตํ อุตฺตรปทโลเปน, วิหาเร ตตฺรุปฺปาทภตฺตเสฺสตํ อธิวจนํฯ **วารภตฺต**นฺติ ทุพฺภิกฺขสมเย ‘‘วาเรน ภิกฺขู ชคฺคิสฺสามา’’ติ ธุรเคหโต ปฏฺฐาย ทินฺนํฯ **นิจฺจ**นฺติ นิจฺจภตฺตํ อุตฺตรปทโลเปน, ตญฺจ ตถา วตฺวาว ทินฺนํฯ **กุฏิภตฺตํ** นาม สงฺฆสฺส อาวาสํ กตฺวา ‘‘อมฺหากํ เสนาสนวาสิโน อมฺหากํ ภตฺตํ คณฺหนฺตู’’ติ ทินฺนํฯ ปนฺนรสวิธํ สพฺพเมว ภตฺตํ **อิธ** อิมสฺมิํ เสนาสนกฺขนฺธเก **อุทฺทิฏฺฐํ** กถิตํฯ เอเตสํ วิตฺถารวินิจฺฉโย อตฺถิเกหิ **สมนฺตปาสาทิ กาย** คเหตโพฺพฯ

๒๙๑๓. ปจฺจยภาชเน มิจฺฉาปฏิปตฺติยา มหาทีนวตฺตา อปฺปมตฺเตเนว ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ ปจฺจยภาชนกํ อนุสาสโนฺต อาห **“ปาฬิ”**นฺติอาทิฯ

เสนาสนกฺขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

วตฺตกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๙๑๔-๕. อาคนฺตุโก จ อาวาสิโก จ ปิณฺฑจาริโก จ เสนาสนญฺจ อารญฺญโก จ อนุโมทนา จาติ วิคฺคโห, ตาสุ วตฺตานิ, อิตรีตรโยคทฺวนฺทสมาสสฺส อุตฺตรปทลิงฺคตฺตา อิตฺถิลิงฺคนิเทฺทโสฯ ***ภเตฺต*** ภตฺตเคฺค, อุตฺตรปทโลโปฯ ***''ภเตฺต''***ติอาทีหิ ปเทหิ ''วตฺตานี''ติ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ

อาจริโย จ อุปชฺฌายโก จ สิโสฺส จ สทฺธิวิหาริโก จ, เตสํ วตฺตานีติ วิคฺคโหฯ **สพฺพโส**ติ สพฺพาวยวเภเทหิฯ **จตุทฺทเสวา**ติ อวยวเภเทหิ พหุวิธานิปิ **วตฺตานิ** วิสยเภเทน จุทฺทส เอว วุตฺตานิฯ **วิสุทฺธจิเตฺตนา**ติ สวาสนสกลสํกิเลสปฺปหานโต อจฺจนฺตปริสุทฺธจิตฺตสนฺตาเนน ฯ **วินายเกนา**ติ สเตฺต วิเนตีติ วินายโก, อนุตฺตรปุริสทมฺมสารถิภาเวน ทมฺมเทวพฺรหฺมนาคาทิเก สเตฺต นานาวิเธน วินยนุปาเยน ทเมตีติ อโตฺถฯ อถ วา วิคโต นายโก อสฺสาติ **วินายโก,** เตนฯ

๒๙๑๖. **อาราม**นฺติ เอตฺถ ตํสมีเป ตโพฺพหาโรฯ ยถาห ''อิทานิ 'อารามํ ปวิสิสฺสามี'ติ อิมินา อุปจารสีมสมีปํ ทเสฺสติ, ตสฺมา อุปจารสีมํ ปตฺวา อุปาหนาโอมุญฺจนาทิ สพฺพํ กาตพฺพ''นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๕๗)ฯ ''ปน อปเนตพฺพ''นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **มุญฺจิตพฺพาติ อุปาหนา** ปาทโต อปเนตพฺพาฯ

๒๙๑๗. **โอคุณฺฐน**นฺติ สสีสปารุปนํฯ สีเส จีวรเมว วา น กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เตนา**ติ อาคนฺตุเกนฯ **ปานียวารินา**ติ ปาตพฺพชเลนฯ

๒๙๑๘. **ปุจฺฉิตฺวา**ติ วสฺสคณนํ ปุจฺฉิตฺวาฯ วิหาเร วุฑฺฒภิกฺขุโน อาคนฺตุเกน ภิกฺขุนา **วนฺทิตพฺพาวฯ กาเล**ติ กาลเสฺสวฯ **เตน** อาคนฺตุเกน ***ภิกฺขุนา*** เสนาสนํ ''มยฺหํ กตรํ เสนาสนํ ปาปุณาตี''ติ **ปุจฺฉิตพฺพญฺจา**ติ โยชนาฯ

๒๙๑๙. ''ปุจฺฉิตพฺพ''นฺติ อิทํ **''วจฺจฏฺฐาน''**นฺติอาทิเกหิ สเพฺพหิ อุปโยคนฺตปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **ปานียเมว จา**ติ ''กึ อิมิสฺสา โปกฺขรณิยา ปานียเมว ปิวนฺติ, อุทาหุ นหานาทิปริโภคมฺปิ กโรนฺตี''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๕๗) **อฏฺฐกถา**คตนเยน ปานียญฺจฯ ตถา **ปริโภชนียญฺจฯ สงฺฆกติก**นฺติ ''เกสฺจิ ฐาเนสุ วาฬมิคา วา อมนุสฺสา วา โหนฺติ, ตสฺมา กํ กาลํ ปวิสิตพฺพํ, กํ กาลํ นิกฺขมิตพฺพ''นฺติ **อฏฺฐกถา**คตนเยน สงฺฆสฺส กติกสณฺฐานญฺจฯ **โคจราทิก**นฺติ เอตฺถ จ ''โคจโร ปุจฺฉิตโพฺพติ 'โคจรคาโม อาสเนฺน, อุทาหุ ทูเร, กาลเสฺสว จ ปิณฺฑาย จริตพฺพํ, อุทาหุ โน'ติ เอวํ ภิกฺขาจาโร ปุจฺฉิตโพฺพ''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๕๗) วุตฺตนเยน โคจรญฺจฯ **อาทิ**-สเทฺทน อโคจรํ คหิตํฯ ''อโคจโร นาม มิจฺฉาทิฏฺฐิกานํ วา คาโม ปริจฺฉินฺนภิกฺข วา คาโม, ยตฺถ เอกสฺส วา ทฺวินฺนํ วา ภิกฺขา ทิยฺยติ, โสปิ ปุจฺฉิตโพฺพ''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๕๗) วุตฺตนเยน **อโคจรญฺจ**ฯ

๒๙๒๐. เอวํ อาคนฺตุกวตฺตํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อาวาสิกวตฺตํ ทเสฺสตุมาห **''วุฑฺฒ''**นฺติ อาทิฯ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ปตฺตญฺจ จีวรญฺจ ปฏิคฺคเหตพฺพนฺติ โยชนาฯ จ-สโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐฯ

๒๙๒๑. **ตสฺสา**ติ อาคนฺตุกสฺสฯ **ปาโททกญฺจา**ติ **จ**-สเทฺทน โธตาโธตปาทา ยตฺถ ฐปียนฺติ, ตํ ปาทปีฐํ, ปาทกถลิกญฺจ อุปนิกฺขิปิตพฺพนฺติ เอตํ คหิตํฯ **ปุจฺฉิตพฺพญฺจ วารินา**ติ

‘‘ปานีเยน ปุจฺฉนฺเตน สเจ สกึ อานีตํ ปานียํ สพฺพํ ปีวติ, ‘ปุน อาเนมี’ติ ปุจฺฉิตโพฺพเยวา’’ติ วุตฺตนเยน ปานีเยน ปุจฺฉิตโพฺพฯ อิธ **จ**-สเทฺทน –

> ‘‘อปิจ พีชเนนปิ พีชิตโพฺพ, พีชเนฺตน สกึ ปาทปิฏฺฐิยํ พีชิตฺวา สกึ มเชฺฌ, สกึ สีเส พีชิตพฺพํ, ‘อลํ โหตู’ติ วุเตฺตน ตโต มนฺทตรํ พีชิตพฺพํฯ ปุน ‘อล’นฺติ วุเตฺตน ตโต มนฺทตรํ พีชิตพฺพํฯ ตติยวารํ วุเตฺตน พีชนี ฐเปตพฺพาฯ ปาทาปิสฺส โธวิตพฺพา, โธวิตฺวา สเจ อตฺตโน เตลํ อตฺถิ, เตน มเกฺขตพฺพาฯ โน เจ อตฺถิ, ตสฺส สนฺตเกน มเกฺขตพฺพา’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๕๙) –

วุตฺตวตฺตานิ สงฺคณฺหาติฯ

๒๙๒๒-๓. **วเนฺทโยฺย**ติ วุฑฺฒาคนฺตุโก วนฺทิตโพฺพฯ **ปญฺญเปตพฺพ**นฺติ ‘‘กตฺถ มยฺหํ เสนาสนํ ปาปุณาตี’’ติ ปุจฺฉิเตน เสนาสนํ ปญฺญเปตพฺพํ, ‘‘เอตํ เสนาสนํ ตุมฺหากํ ปาปุณาตี’’ติ เอวํ อาจิกฺขิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ ‘‘วตฺตโพฺพ’’ติ อิทํ **‘‘อชฺฌาวุตฺถมวุตฺถ’’**นฺติอาทีหิ ปเทหิ ตํตํลิงฺควจนานุรูเปน ปริวเตฺตตฺวา ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **อชฺฌาวุตฺถ**นฺติ ปญฺญตฺตเสนาสนสฺส ภิกฺขูหิ ปฐมํ วุตฺถภาวํฯ **อวุตฺถํ วา**ติ จีวรกาลํ ตสฺมึ ภิกฺขูหิ อนชฺฌาวุตฺถภาวํ วาฯ **โคจราโคจรํ** วุตฺตเมวฯ

เสกฺขกุลานิ จาติ ลทฺธเสกฺขสมฺมุติกานิ กุลานิ จ วตฺตพฺพานิฯ **‘‘ปเวเส นิกฺขเม กาโล’’**ติ อิทํ ‘‘สงฺฆกติก’’นฺติ เอตฺถ วุตฺตตฺถเมวฯ **ปานียาทิก**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน ปริโภชนียกตฺตรยฏฺฐีนํ อาจิกฺขนํ สงฺคณฺหาติฯ

๒๙๒๔. **ยถานิสิเนฺนเนวา**ติ อตฺตนา นิสินฺนฏฺฐาเนเยว นิสิเนฺนนฯ **อสฺสา**ติ นวกสฺสฯ

๒๙๒๕. ‘‘อตฺร ปตฺตํ ฐเปหิ, อิทมาสนํ นิสีทาหี’’ติ **อิเจฺจวํ** อิมินา ปการเรน สพฺพํ วตฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ **เทยฺยํ เสนาสนมฺปิ จา**ติ เสนาสนญฺจ ทาตพฺพํฯ **จ**-สเทฺทน ‘‘อวุตฺถํ วา อชฺฌาวุตฺถํ วา อาจิกฺขิตพฺพ’’นฺติอาทินา วุตฺตํ สมฺปิเณฺฑติฯ มหาอาวาเสปิ อตฺตโน สนฺติกํ สมฺปตฺตสฺส อาคนฺตุกสฺส วตฺตํ อกาตุํ น ลพฺภติฯ

๒๙๒๖. ‘‘มาติกาย นิทฺทิฏฺฐกฺกเมเนว วตฺตานิ กาตพฺพานิ, อุทาหุ ยถานุปฺปตฺติว เสนา’’ติ โกจิ มเญฺญยฺยาติ มาติกากฺกเมเนว กาตพฺพนฺติ นิยโม นตฺถิ, ยถานุปฺปตฺตวเสเนว กาตพฺพนฺติ วิญฺญาเปตุํ มาติกากฺกมมนาทิยิตฺวา คมิกวตฺตํ อารทฺธํฯ อถ วา วตฺติจฺฉานุปุพฺพกตฺตา สทฺทปโยคสฺส มาติกากฺกมมนาทิยิตฺวา ยถิจฺฉํ นิเทฺทโส กโตติ เวทิตโพฺพติฯ **ทารุมตฺติกภณฺฑานี**ติ มญฺจปีฐาทีนิ เจว รชนภาชนานิ จฯ **ปฏิสาเมตฺวา**ติ คุตฺตฏฺฐาเน ฐเปตฺวาฯ **อาวสถมฺปิ ถเกตฺวา**ติ อาวสเถ ทฺวารกวาฏาทีนิ จ ถเกตฺวาฯ

๒๙๒๗. **อาปุจฺฉิตฺวาปี**ติ ภิกฺขุสฺส วา สามเณรสฺส วา อารามิกสฺส วา ‘‘อิมํ ปฏิชคฺคาหี’’ติ นิยฺยาเทตฺวา วาฯ **ปุจฺฉิตเพฺพ อสเนฺตปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท ปน-สทฺทโตฺถฯ **โคเปตฺวา วาปิ สาธุก**นฺติ ‘‘จตูสุ ปาสาเณสุ มญฺจํ ปญฺญเปตฺวา มเญฺจ มญฺจํ อาโรเปตฺวา’’ติอาทินา (จูฬว. ๓๖๐) วุตฺตนเยน สมฺมา ปฏิสาเมตฺวา คนฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๒๙๒๘. ปิณฺฑจาริกวตฺตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สหสา’’**ติอาทิฯ ปิณฺฑจาริโก ภิกฺขุ อนฺตรฆรํ ปวิสโนฺต **สหสา น ปวิเส** สีฆํ น ปวิเสยฺย, นิกฺขมโนฺต **สหสา น นิกฺขเม** สีฆํ น นิกฺขเมยฺย, ภิกฺขุสารุเปฺปน ปวิเสยฺย, นิกฺขเมยฺย จฯ **ปิณฺฑจารินา** ภิกฺขุนา เคหทฺวารํ สมฺปเตฺตน **อติทูเร**

น ฐาตพฺพํ นิพฺพโกสโต อติทูรฏฺฐาเน น ฐาตพฺพํฯ **อจฺจาสเนฺน น ฐาตพฺพํ** นิพฺพโกสโต อาสนฺนตเร ฐาเน น ฐาตพฺพํฯ

๒๙๒๙. **อุจฺจาเรตฺวา**ติ อุปนาเมตฺวาฯ **ภาชน**นฺติ ปตฺตํฯ **ทกฺขิเณน ปณาเมตฺวา**ติ ทกฺขิเณน หเตฺถน อุปนาเมตฺวาฯ **ภิกฺขํ คเณฺหยฺยา**ติ เอตฺถ ‘‘อุโภหิ หเตฺถหิ ปฏิคฺคเหตฺวา’’ติ เสโสฯ ยถาห – ‘‘อุโภหิ หเตฺถหิ ปตฺตํ ปฏิคฺคเหตฺวา ภิกฺขา คเหตพฺพา’’ติ (จูฬว. ๓๖๖)ฯ

๒๙๓๐. สูปํ ทาตุกามา วา อทาตุกามา วา อิติ มุหุตฺตกํ **สลฺลเกฺขยฺย** ติเฏฺฐยฺยฯ **อนฺตรา**ติ ภิกฺขาทานสมเยฯ **น ภิกฺขาทายิกา**ติ อิตฺถี วา โหตุ ปุริโส วา, ภิกฺขาทานสมเย มุขํ น โอโลเกตพฺพนฺติฯ

๒๙๓๑. ปิณฺฑจาริกวตฺตํ ทเสฺสตฺวา อารญฺญิกวตฺตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปานียาที’’**ติอาทิฯ **ปานียาทีติ อาทิ**-สเทฺทน ปริโภชนียอคฺคิอรณิสหิตกตฺตรยฏฺฐีนํ คหณํฯ ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – **ปานียํ อุปฏฺฐาเปตพฺพ**นฺติ สเจ ภาชนานิ นปฺปโหนฺติ, ปานียเมว ปริโภชนียมฺปิ กตฺวา อุปฏฺฐาเปตพฺพํฯ ภาชนํ อลภเนฺตน เวฬุนาฬิกายปิ อุปฏฺฐาเปตพฺพํฯ ตมฺปิ อลภนฺตสฺส ยถา สมีเป ขุทฺทกอาวาโฏ โหติ, เอวํ กาตพฺพํฯ อรณิสหิเต อสติ อคฺคึ อกาตุมฺปิ จ วฏฺฏติฯ ยถา จ อารญฺญิกสฺส, เอวํ กนฺตารปฏิปนฺนสฺสาปิ อรณิสหิตํ อิจฺฉิตพฺพํฯ คณวาสิโน ปน เตน วินาปิ วฏฺฏตีติฯ

นกฺขตฺตนฺติ อสฺสยุชาทิสตฺตวีสติวิธํ นกฺขตฺตํ ชานิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ กถํ ชานิตพฺพนฺติ อาห **‘‘เตน โยโค จา’’**ติ, เตน นกฺขเตฺตน จนฺทสฺส โยโค ญาตโพฺพติ อโตฺถฯ **ชานิตพฺพา ทิสาปิ จา**ติ อรเญฺญ วิหรเนฺตน อฏฺฐปิ ทิสา อสโมฺมหโต ชานิตพฺพาฯ

๒๙๓๒. อณฺณวตฺตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘วจฺจปสฺสาวติตฺถานี’’**ติอาทิฯ **ปฏิปาฏิยา ภวนฺตีติ** คตานุกฺกเมน เสวิตพฺพา ภวนฺติฯ ยถาห – ‘‘วจฺจกุฏิยํ, ปสฺสาวฏฺฐาเน, นฺหานติเตฺถติ ตีสุปิ อาคตปฏิปาฏิเยว ปมาณ’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๗๓)ฯ **ยถาวุฑฺฒํ กโรนฺตสฺสา**ติ คตปฏิปาฏึ วินา วุฑฺฒปฏิปาฏิยา กโรนฺตสฺสฯ

๒๙๓๓. วจฺจกุฏึ ปวิสโนฺต สหสา น ปวิเสยฺยฯ **อุพฺภชิตฺวา**ติ จีวรํ อุกฺขิปิตฺวาฯ

๒๙๓๔. นิตฺถุนเนฺตน ภิกฺขุนา วจฺจํ น กาตพฺพนฺติ โยชนาฯ ‘‘วจฺจสฺส ทุนฺนิคฺคมเนน อุปหโต หุตฺวา นิตฺถุนติ เจ, น โทโส’’ติ **สิกฺขาภาชนวินิจฺฉเย** วุตฺตํฯ ทณฺฑกฏฺฐํ ขาทโต วจฺจํ **กโรโต** ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๙๓๖. **ขเรนา**ติ ผรุเสน วา ผาลิตกเฏฺฐน วา คณฺฐิเกน วา กณฺฏเกน วา สุสิเรน วา ปูตินา วา ทเณฺฑน **น อวเลเขยฺย** น ปุเญฺฉยฺยฯ **น กฏฺฐํ วจฺจกูปเก ฉเฑฺฑยฺยา**ติ ตํ กฏฺฐํ วจฺจกูเป น ฉเฑฺฑยฺยฯ ปสฺสาวโทณิยา เขฬํ น ปาเตยฺยาติ โยชนาฯ

๒๙๓๗. **ปาทุกาสู**ติ วจฺจปสฺสาวปาทุกาสุฯ **นิกฺขมเน** นิกฺขมนกาเลฯ **ตเตฺถวา**ติ วจฺจปสฺสาวปาทุกาเสฺวฯ **ปฏิจฺฉาเทยฺยา**ติ อุกฺขิตฺตํ จีวรํ โอตาเรตฺวา สรีรํ ปฏิจฺฉาเทยฺยฯ

๒๙๓๘. โย วจฺจํ กตฺวา สลิเล สติ **สเจ นาจเมยฺย** อุทกกิจฺจํ น กเรยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ อุทฺทิฏฺฐนฺติ โยชนาฯ **โมหนาสินา**ติ สวาสนสฺส โมหสฺส, เตน สหเชกฏฺฐปหาเนกฏฺฐานํ

สกลสํกิเลสานญฺจ ปหายินา อาสวกฺขยญาเณน สมุจฺฉินฺทตา **มุนินา** สพฺพญฺญุนา สมฺมาสมฺพุเทฺธนฯ **“สลิเล สตี”**ติ อิมินา อสติ นิโทฺทสตํ ทีเปติฯ ยถาห –

> ‘‘สติ อุทเกติ เอตฺถ สเจ อุทกํ อตฺถิ, ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐานํ ปน นตฺถิ, ภาชเนน นีหริตฺวา อาจมิตพฺพํฯ ภาชเน อสติ ปเตฺตน นีหริตพฺพํฯ ปเตฺตปิ อสติ อสนฺตํ นาม โหติฯ ‘อิทํ อติวิวฏํ, ปุรโต อญฺญํ อุทกํ ภวิสฺสตี’ติ คตสฺส อุทกํ อลภนฺตเสฺสว ภิกฺขาจารเวลา โหติ, กเฏฺฐน วา เกนจิ วา ปุญฺฉิตฺวา คนฺตพฺพํ, ภุญฺชิตุมฺปิ อนุโมทนมฺปิ กาตุํ วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๗๓)ฯ

๒๙๓๙. **สสทฺทนฺ**ติ อุทกสทฺทํ กตฺวาฯ ‘‘ปาสาณาทิฏฺฐาเน ปหริตฺวา อุทกํ สทฺทายติ เจ, น โทโส’’ติ **สิกฺขาภาชนวินิจฺฉเย** วุตฺตํฯ **จปุ จปูติ จา**ติ ตาทิสํ อนุกรณํ กตฺวา นาจเมตพฺพนฺติ โยชนาฯ **อาจมิตฺวา**ติ อุทกกิจฺจํ กตฺวาฯ **สราเว** อาจมนภาชเน อุทกํ น เสเสตพฺพนฺติ โยชนา, อิทํ ปน สพฺพสาธารณฏฺฐานํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ยถาห **อฏฺฐกถายํ** –

> ‘‘อาจมนสราวเกติ สพฺพสาธารณฏฺฐานํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํฯ ตตฺร หิ อเญฺญ อเญฺญ อาคจฺฉนฺติ, ตสฺมา อุทกํ น เสเสตพฺพํฯ ยํ ปน สงฺฆิเกปิ วิหาเร เอกเทเส นิพทฺธคมนตฺถาย กตํ ฐานํ โหติ ปุคฺคลิกฏฺฐานํ วา, ตสฺมิํ วฏฺฏติฯ วิเรจนํ ปิวิตฺวา ปุนปฺปุนํ ปวิสนฺตสฺสาปิ วฏฺฏติเยวา’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๗๔)ฯ

๒๙๔๐. **อูหตมฺปี**ติ อเญฺญน วา อตฺตนา วา อสญฺจิจฺจ อูหตํ มเลน ทูสิตฏฺฐานํฯ **อโธวิตฺวา**ติ ชเล สติ อโสเธตฺวา ชเล อสติ กเฏฺฐน วา เกนจิ วา ปุญฺฉิตฺวา คนฺตพฺพํฯ ยถาห – ‘‘อุทกํ อตฺถิ ภาชนํ นตฺถิ, อสนฺตํ นาม โหติ, ภาชนํ อตฺถิ อุทกํ นตฺถิ, เอตมฺปิ อสนฺตํ, อุภเย ปน อสติ อสนฺตเมว, กเฏฺฐน วา เกนจิ วา ปุญฺฉิตฺวา คนฺตพฺพ’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๗๔)ฯ **อุกฺลาปาปิ สเจ โหนฺตี**ติ วจฺจปสฺสาวฏฺฐานานิ สเจ กจวรากิณฺณานิ โหนฺติฯ **“อเสสโต โสเธตพฺพ”**นฺติ อิมินา ตโต กสฺสจิ กจวรสฺส อปนยนํ โสธนํ นาม น โหติ, นิเสฺสสกจวราปนยนเมว โสธนนฺติ ทีเปติฯ

๒๙๔๑. **ปิฐโร**ติ อวเลขนกฏฺฐนิเกฺขปนภาชนํฯ **กุมฺภี เจ ริตฺตา**ติ อาจมนกุมฺภี สเจ ตุจฺฉาฯ

๒๙๔๒. เอวํ วจฺจกุฏิวตฺตํ ทเสฺสตฺวา เสนาสนวตฺตํ ทเสฺสตุมาห **“อนชฺฌิโฏฺฐ”**ติ อาทิฯ **อนชฺฌิโฏฺฐ**ติ อนนุญฺญาโตฯ

๒๙๔๓. วุฑฺฒํ อาปุจฺฉิตฺวา กเถนฺตสฺสาติ โยชนาฯ **วุฑฺฒตราคเม**ติ ยํ อาปุจฺฉิตฺวา กเถตุมารทฺธ, ตโตปิ วุฑฺฒตรสฺส ภิกฺขุโน อาคเม สติฯ

๒๙๔๔. **เอกวิหารสฺมิ**นฺติ เอกสฺมิํ เคเหฯ **“อนาปุจฺฉา”**ติ อิทํ วกฺขมาเนหิ ยถารหํ โยเชตพฺพํฯ

๒๙๔๕. ปฐมํ ยตฺถ กตฺถจิ วุฑฺฒานํ สนฺนิธาเน กตฺตพฺพวตฺตํ นิทฺทิฏฺฐนฺติ อิทานิ เอกวิหาเร วสเนฺตนาปิ ตสฺส กาตพฺพตํ ทเสฺสตุํ ปุนปิ **“น จ ธโมฺม กเถตโพฺพ”**ติ อาหฯ **ธมฺมจกฺขุนา**ติ ธมฺมโลจเนน ธมฺมครุเกน, อิมินา อตาทิสสฺส กโต วาโร นิรตฺถโกติ ทีเปติฯ

๒๙๔๖. **กาตโพฺพ**ติ ชาเลตโพฺพฯ **โส**ติ ทีโปฯ ‘‘ทฺวารํ นาม ยสฺมา มหาวฬญฺชํ, ตสฺมา ตตฺถ อาปุจฺฉนกิจฺจํ นตฺถี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๖๙) วจนโต ตํ อวตฺวา อาปตฺติเกฺขตฺตเมว ทเสฺสตุมาห **‘‘วาตปานกวาฏานิ, ถเกยฺย วิวเรยฺย โน’’**ติฯ

๒๙๔๗. **วุฑฺฒโต ปริวตฺตเย**ติ เยน วุโฑฺฒ, ตโต ปริวตฺตเย, ปิฏฺฐึ อทเสฺสตฺวา วุฑฺฒาภิมุโข เตน ปริวตฺตเยติ อโตฺถฯ จีวรกเณฺณน วา กาเยน วา **ตํ** วุฑฺฒํ น จ ฆฏฺฏเยฯ

๒๙๔๘. เอวํ เสนาสนวตฺตํ ทเสฺสตฺวา ชนฺตาฆรวตฺตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปุรโต’’**ติอาทิฯ เถรานํ ปุรโต เนว นฺหาเยยฺย, **อุปริ** ปฏิโสเต น จ นฺหาเยยฺย, **โอตรนฺตานํ** วุฑฺฒานํ **อุตฺตรํ** อุตฺตรโนฺต มคฺคํ ทเทยฺย, **น ฆฏฺฏเย** กาเยน วา จีวเรน วา น ฆฏฺฏเยยฺยาติ โยชนาฯ

‘‘ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทเนฺตน ปริมณฺฑลํ นิวาเสตฺวา กายพนฺธนํ พนฺธิตฺวา’’ติอาทินา (จูฬว. ๓๖๔) นเยน วุตฺตานํ ภตฺตคฺควตฺตานํ **เสขิยกถาย** วุตฺตตฺตา จ อุปชฺฌายวตฺตาทีนํ **มหาขนฺธกกถาย** วุตฺตตฺตา จ อนุโมทนวตฺตานํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ภตฺตเคฺค จตูหิ ปญฺจหิ เถรานุเถเรหิ ภิกฺขูหิ อาคเมตุ’’นฺติอาทินา (จูฬว. ๓๖๒) นเยน ภตฺตคฺควเตฺตเยว อโนฺตคธภาเวน วุตฺตตฺตา จ นิเทฺทเส ตานิ น วุตฺตานิ, ตถาปิ เตสุ อนุโมทนวตฺตํ เอวํ เวทิตพฺพํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๖๒) – สงฺฆเตฺถเร อนุโมทนตฺถาย นิสิเนฺน เหฏฺฐา ปฏิปาฏิยา จตูหิ นิสีทิตพฺพํฯ อนุเถเร นิสิเนฺน มหาเถเรน จ เหฏฺฐา จ ตีหิ นิสีทิตพฺพํฯ ปญฺจเม นิสิเนฺน อุปริ จตูหิ นิสีทิตพฺพํฯ สงฺฆเตฺถเรน เหฏฺฐา ทหรภิกฺขุสฺมึ อชฺฌิเฏฺฐปิ สงฺฆเตฺถรโต ปฏฺฐาย จตูหิ นิสีทิตพฺพเมวฯ สเจ ปน อนุโมทโก ภิกฺขุ ‘‘คจฺฉถ, ภเนฺต, อาคเมตพฺพกิจฺจํ นตฺถี’’ติ วทติ, คนฺตุํ วฏฺฏติฯ มหาเถเรน ‘‘คจฺฉาม, อาวุโส’’ติ วุเตฺต ‘‘คจฺฉถา’’ติ วทติ, เอวมฺปิ วฏฺฏติฯ ‘‘พหิคาเม อาคเมสฺสามา’’ติ อาโภคํ กตฺวาปิ พหิคามํ คนฺตฺวา อตฺตโน นิสฺสิตเก ‘‘ตุเมฺห ตสฺส อาคมนํ อาคเมถา’’ติ วตฺวาปิ คนฺตุํ วฏฺฏติเยวฯ สเจ ปน มนุสฺสา อตฺตโน รุจิเตน เอเกน อนุโมทนํ กาเรนฺติ, เนว ตสฺส อนุโมทโต อาปตฺติ, น จ มหาเถรสฺส ภาโร โหติฯ อุปนิสินฺนกถายเมว หิ มนุเสฺสสุ กถาเปเนฺตสุ มหาเถโร อาปุจฺฉิตโพฺพ, มหาเถเรน จ อนุโมทนาย อชฺฌิโฏฺฐว อาคเมตโพฺพติ อิทเมตฺถ ลกฺขณนฺติฯ

๒๙๔๙. **วตฺตน**ฺติ ยถาวุตฺตํ อาภิสมาจาริกวตฺตํฯ ยถาห – ‘‘อาภิสมาจาริกํ อปริปูเรตฺวา สีลํ ปริปูเรสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’’ติฯ **น วินฺทตี**ติ น ลภติฯ

๒๙๕๐. **อเนกโคฺค**ติ วิกฺขิตฺตตฺตาเยว อสมาหิตจิโตฺตฯ **น จ ปสฺสตี**ติ ญาณจกฺขุนา น ปสฺสติ, ทฏฺฐุํ สมโตฺถ น โหตีติ อโตฺถฯ **ทุกฺขา**ติ ชาติทุกฺขาทิทุกฺขโตฯ

๒๙๕๑. **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ทุกฺขา น ปริมุจฺจติ, ตสฺมาฯ โอวาทํ กตฺวา กึ วิเสสํ ปาปุณาตีติ อาห **‘‘โอวาทํ พุทฺธเสฏฺฐสฺส, กตฺวา นิพฺพานเมหิตี’’**ติฯ **เอหิติ** ปาปุณิสฺสติฯ

วตฺตกฺขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

ภิกฺขุนิกฺขนฺธกกถาวณฺณนา

๒๙๕๒. **วิวริตฺวาน** จีวรํ อปเนตฺวาฯ

๒๙๕๓. **ยํ กิญฺจิ สมฺปโยเชนฺติยา**ติ ยํ กิญฺจิ อนาจารํ กโรนฺติยาฯ **ตโต**ติ เตน อนาจารสงฺขาเตน อสทฺธมฺเมนฯ **ภาสนฺติยา**ติ วาจาย ภาสนฺติยาฯ

๒๙๕๔-๖. **ทีฆ**นฺติ เอกปริเกฺขปโต ทีฆํฯ **วิลีเวน จ ปเฏฺฏนา**ติ สเณฺหหิปิ วิลีเวหิ กตปเฏฺฏนฯ **จมฺมปเฏฺฏนา**ติ จมฺมมยปเฏฺฏนฯ **ทุสฺสปเฏฺฏนา**ติ เสตวเตฺถนฯ **ทุสฺสเวณิยา**ติ ทุเสฺสน คณฺฐิตเวณิยาฯ **ทุสฺสวฏฺฏิยา**ติ ทุเสฺสน กตวฏฺฏิยา ฯ **น ผาสุกา นเมตพฺพา**ติ มชฺฌิมสฺส ตนุภาวตฺถาย คามทาริกา วิย ผาสุลิกา น นาเมตพฺพาฯ **ชฆน**นฺติ มุตฺตกรณปฺป เทสํฯ **อฏฺฐิกาทินา**ติ โคชาณุฏฺฐิกาทินาฯ **น ฆํสาเปยฺยา**ติ น ฆฏฺฏาเปยฺยฯ ''อฏฺฐิกาทิน า''ติ อิทํ ''น ฆํสาเปยฺยา''ติ อิมินา จ ''โกฏฺฏาเปตี''ติ อิมินา กิริยาปเทน จ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ

๒๙๕๗. **''โกฏฺฏาเปตี''**ติ อิทํ ''หตฺถํ วา''ติอาทีหิ อุปโยคนฺตปเทหิ ปเจฺจกํ โย เชตพฺพํฯ **หตฺถ**นฺติ อคฺคพาหํฯ **หตฺถโกจฺฉ**นฺติ ปิฏฺฐิหตฺถํฯ **ปาท**นฺติ ชงฺฆํฯ

๒๙๕๘. **น มุขํ ลิมฺปิตพฺพ**นฺติ ฉวิปสาทกเรน ติลสาสปกกฺกาทินา อเนกวิเธน ลิมฺปเนน น ลิมฺปิตพฺพํฯ **น จุเณฺณตพฺพ**นฺติ มุขจุณฺณเลปนํ น กาตพฺพํฯ มโนสิลาย มุขํ ลญฺ ชนฺติยา อาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

๒๙๕๙. **องฺคราโค น กาตโพฺพ**ติ หลิทฺทิกุงฺกุมาทีหิ สรีรจฺฉวิราโค น กาตโพฺพฯ **อ วงฺคํ น จ กาตพฺพ**นฺติ อญฺชนํ พหิ อกฺขิโกฏิยา เลขํ ฐเปตฺวา น อญฺชิตพฺพํฯ **น กาตพฺพํ วิ เสสก**นฺติ คณฺฑปเทเส วิจิตฺรสณฺฐานํ วิเสสกํ วตฺตภงฺคํ น กาตพฺพํฯ

๒๙๖๐. **โอโลกนกโต**ติ วาตปานโตฯ **ราคา**ติ กามราเคนฯ **โอโลเกตุ**นฺติ อนฺตรวีถึ วิ โลเกตุํ, สาโลเก น จ ฐาตพฺพนฺติ โยชนาฯ สาโลเก ทฺวารํ วิวริตฺวา อุปฑฺฒกายํ ทเสฺสนฺตีหิ น ฐาตพฺพํฯ **สนจฺจ**นฺติ นฏสมชฺชํฯ

๒๙๖๑. **คณิกํ วุฏฺฐาเปนฺติยา** เวสึ วุฏฺฐาเปนฺติยาฯ **''วิกฺกิณนฺติยา''**ติ อิทํ ''สุร''นฺติ อาทีหิ อุปโยคนฺตปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ

๒๙๖๓. **น เจวุปฏฺฐาเปตโพฺพ**ติ อตฺตโน เวยฺยาวจฺจํ เนว การาเปตโพฺพฯ ติรจฺฉานค โตปิ ทาโส วา ทาสี วา ติรจฺฉานคโตปิ กมฺมกโร วา **น เจว อุปฏฺฐาเปตโพฺพ** เนว อตฺตโน เวยฺยาวจฺจํ การาเปตโพฺพฯ **อปิ**-สเทฺทน ปเคว มนุสฺสภูโตติ ทีเปติฯ

๒๙๖๔. **''สพฺพนีลาทิ''**นฺติ อิมินา –

> ''สพฺพนีลกมเญฺชฏฺฐ-กณฺหโลหิตปีตเก;
> มหานามมหารงฺค-รเตฺตสู''ติฯ (วิ. วิ. ๕๙๘) –

วุตฺตานิ อกปฺปิยจีวรานิ สงฺคหิตานิฯ ''นมตกํ นาม เอฬกโลเมหิ กตํ อวายิมํ จมฺมขณฺฑปริโภ เคน ปริภุญฺชิตพฺพ''นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๖๔) **อฏฺฐกถาย** วุตฺตตฺตา, **คณฺฐิปเท** จ ''สนฺถรณ

สทิโส ปีโลติกาหิ กโต ปริกฺขารวิเสโส’’ติ วุตฺตตฺตา จ นิปชฺชาย ปริภุญฺชิตโพฺพ ปริกฺขารวิเสโส **นมตกํ** นามฯ

๒๙๖๕. ฉนฺนมฺปิ ปุริสพฺยญฺชนํ ‘‘เอตฺถา’’ติ จิเนฺตตฺวา ราคจิเตฺตน โอโลเกนฺติยา ทุกฺกฏํ โหติฯ **สพฺพนฺ**ติ วุตฺตปฺปการํ สพฺพํฯ

๒๙๖๖. ภิกฺขุํ ทูรโตว ปสฺสิตฺวา **ตสฺส** ภิกฺขุโน ทูรโต โอกฺกมิตฺวาน มโคฺค ทาตโพฺพติ โยชนาฯ

๒๙๖๗. ภิกฺขํ **จรนฺติยา** ภิกฺขุนิยา ภิกฺขุํ ปสฺสิตฺวา ปน เยน ภิกฺขาย จรติ, **ตํ** ปตฺตํ **นีหริตฺวา** อุปริ ฉาเทตฺวา ฐิตํ สงฺฆาฏิจีวรํ อปเนตฺวา **อุกฺกุชฺชํ** อุทฺธํมุขํ กตฺวา ภิกฺขุโน ทเสฺสตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๒๙๖๘. **อุตุนีนํ** ภิกฺขุนีนํ **อุตุกาเล** สญฺชาตปุเปฺผ กาเล **สํเวลฺลิกํ กาตุํ** กจฺฉํ พนฺธิตุํ มเหสินา กฎิสุตฺตกํ อนุญฺญาตนฺติ โยชนา, อิมินา อญฺญสฺมิํ กาเล กฎิสุตฺตกํ พนฺธิตุํ น วฎฺฎตีติ ทีเปติฯ ยถาห – ‘‘น, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนิยา สพฺพกาลํ กฎิสุตฺตกํ ธาเรตพฺพํ, ยา ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุตุนิยา กฎิสุตฺตก’’นฺติ (จูฬว. ๔๒๒)ฯ

๒๙๖๙. **อิตฺถิโปสยุตฺ**นฺติ อิตฺถีหิ วา ปุริเสหิ วา อิตฺถิปุริเสหิ วา ยุตฺตํฯ อิตฺถิโปสยุตฺตํ หตฺถวฎฺฎกเมว วาฯ **ปาฎงฺคี**ติ ปฎโปฎฺฎลิกํฯ

๒๙๗๐. **ครุธเมฺม**ติ สงฺฆาทิเสเสฯ **มานตฺตนฺ**ติ ปกฺขมานตฺตํฯ **สมฺมนฺนิตฺวา**ติ ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย สมฺมนฺนิตฺวาฯ

๒๙๗๑. ยสฺสา อิตฺถิยา ปพฺพชิตกาเล คโพฺภ **วุฎฺฐาติ** วิชายติ ยทิ, ปุโตฺต เจ, **ตสฺสาปิ** ทารกมาตุ ยาว โส ทารโก วิญฺญุตํ ปาปุณาติ, ยาว ขาทิตุํ, ภุญฺชิตุํ, นหายิตุญฺจ อตฺตโน ธมฺมตาย สโกฺกติ, ตาว ทุติยา ภิกฺขุนี ตถา สมฺมนฺนิตฺวา ทาตพฺพาติ โยชนาฯ

๒๙๗๒. **สา ปน มาตา** ภิกฺขุนี อตฺตโน ปุตฺตํ ปาเยตุํ, โภเชตุํ, มเณฺฑตุํ, อุเร กตฺวา สยิตุญฺจ ลภตีติ โยชนาฯ

๒๙๗๓. **ทุติยิกาย** ภิกฺขุนิยา ทารเกน **สหเสยฺยํ** ฐเปตฺวา ยถา อเญฺญสุ ปุริเสสุ **วตฺติตพฺพํ** ปฎิปชฺชิตพฺพํ, ตถา เอว **ตสฺมิํ** ทารเก วตฺติตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๒๙๗๔. **วิพฺภเมเนวา**ติ อตฺตโน รุจิยา เสตวตฺถานํ คหเณเนวฯ ยถาห – ‘‘ยสฺมา สา วิพฺภนฺตา อตฺตโน รุจิยา ขนฺติยา โอทาตานิ วตฺถานิ นิวตฺถา, ตสฺมาเยว สา อภิกฺขุนี, น สิกฺขาปจฺจกฺขาเนนา’’ติ (จูฬว. อฎฺฐ. ๔๓๔)ฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ สาสเนฯ

๒๙๗๕. **คตายา**ติ เอตฺถ ‘‘สกาวาสา’’ติ เสโสฯ ยถาห – ‘‘ยา สา, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนี สกาวาสา ติตฺถายตนํ สงฺกนฺตา, สา อาคตา น อุปสมฺปาเทตพฺพา’’ติฯ น เกวลํ น อุปสมฺปาเทตพฺพา, ปพฺพชฺชมฺปิ น ลภติฯ โอทาตานิ คเหตฺวา วิพฺภนฺตา ปน ปพฺพชฺชามตฺตํ ลภติฯ

๒๙๗๖. **วนฺทนนฺ**ติ ปาเท สมฺพาเหตฺวา วนฺทนํฯ **สาทิตุํ วฎฺฎตี**ติ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สาทิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๔๓๔) อนุญฺญาตตฺตา วฎฺฎติฯ ตเตฺรเก อาจริยา ‘‘สเจ เอกโต วา อุภโต

วา อวสฺสุตา โหนฺติ สารตฺตา, ยถาวตฺถุกเมวา’’ติ วทนฺติฯ เอเก อาจริยา ‘‘นตฺถิ เอตฺถ อาปตฺตี’’ติ วทนฺตีติ เอวํ อาจริยวาทํ ทเสฺสตฺวา ‘‘อิทํ โอทิสฺส อนุญฺญาตํ วฏฺฏตี’’ติ **อฏฺฐกถาสุ** วุตฺตํ, ตํ ปมาณํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สาทิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๔๓๔) หิ วจเนเนว กปฺปิยํฯ

๒๙๗๗. ยาย กายจิ วจฺจกุฏิยา วโจฺจ น กาตโพฺพ, เหฏฺฐา วิวเฏ อุทฺธํ ปฏิจฺฉเนฺน ปน วจฺจํ กาตุํ วฏฺฏติฯ **เหฏฺฐา วิวเฏ อุปริ ปฏิจฺฉเนฺน**ติ **อฏฺฐกถายํ** ‘‘สเจ กูโป ขโต โหติ, อุปริ ปน ปทรมตฺตเมว สพฺพทิสาสุ ปญฺญายติ, เอวรูเปปิ วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๔๓๕) วุตฺตํฯ

๒๙๗๘. **สพฺพตฺถา**ติ ภิกฺขุนิอุปสฺสยอนฺตรฆราทิสพฺพฏฺฐาเนสุฯ **คิลานายา**ติ ยสฺสา วินา ปลฺลงฺกํ น ผาสุ โหติฯ **อฑฺฒปลฺลงฺกนฺ**ติ เอกปาทํ อาภุชิตฺวา กตปลฺลงฺกํฯ โส เอกํ ปณฺหิํ อูรุมูลาสนฺนํ กตฺวา อิตรํ ทูเร กตฺวา อาภุชิตปลฺลโงฺก นามฯ

๒๙๗๙. **นรติเตฺถ**ติ ปุริสานํ นหานติเตฺถฯ ยถาห – ‘‘น, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนิยา ปุริสติเตฺถ นหายิตพฺพํ, ยา นหาเยยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มหิลาติเตฺถ นหายิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๔๓๖)ฯ

๒๙๘๐. ยา สมณี คนฺธจุเณฺณน วา **วาสิตมตฺติยา** วาสิตกาย มตฺติกาย วา ปฏิโสเต วา นฺหาเยยฺย, ตสฺสา อาปตฺติ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **วาสิต**วิเสสเนน อวาสิตา วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ ยถาห – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปกติมตฺติก’’นฺติ (จูฬว. ๔๓๖)ฯ

๒๙๘๑. **อภุตฺวา**ติ เอตฺถ อามิสอคฺคํ คหณมตฺตมฺปิ อกตฺวา, ปตฺตจีวรํ กติปยทิวสานิปิ อปริภุญฺชิตฺวาติ อโตฺถฯ สเจ อสปฺปายํ, สพฺพมฺปิ อปเนตุํ วฏฺฏติฯ

๒๙๘๒. อนุปสมฺปเนฺน อสเนฺต **สพฺพํ** ภิกฺขูหิ ปฏิคฺคหิตํ วา อปฺปฏิคฺคหิตํ วา สนฺนิธิกตํ วา สพฺพํ อโชฺฌหรณียํ ภิกฺขูหิ ปฏิคฺคหาเปตฺวา ปริภุญฺชิตุํ ภิกฺขุนีนํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **‘‘ภิกฺขุนีนํ วฏฺฏตี’’**ติ อิทํ ปกรณวเสน วุตฺตํฯ ภิกฺขุนีหิปิ ปฏิคฺคหาเปตฺวา ภิกฺขูนมฺปิ ตถาวิธํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ยถาห – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูนํ สนฺนิธิํ ภิกฺขุนีหิ ปฏิคฺคาหาเปตฺวา ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๔๒๑)ฯ

ภิกฺขุนิกฺขนฺธกกถาวณฺณนาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

ขนฺธกกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

จตุพฺพิธกมฺมกถาวณฺณนา

๒๙๘๓. อปโลกนสญฺญิตํ กมฺมํ, ญตฺติกมฺมํ, ญตฺติทุติยกมฺมํ, ญตฺติจตุตฺถกมฺมนฺติ อิมานิ จตฺตาริ กมฺมานีติ โยชนาฯ ตตฺถ **จตฺตารี**ติ คณนปริเจฺฉโทฯ **อิมานี**ติ อนนฺตรเมว วกฺขมานตฺตา อาสนฺนปจฺจกฺขวจนํฯ **กมฺมานี**ติ ปริจฺฉินฺนกมฺมนิทสฺสนํฯ **“อปโลกนสอญฺต**”นฺติ อาทิ เตสํ สรูปทสฺสนํฯ

ตตฺรายํ สเงฺขปโต วินิจฺฉโย (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๑๕; ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๒) – **อปโลกนกมฺมํ** นาม สีมฏฺฐกสงฺฆํ โสเธตฺวา ฉนฺทารหานํ ฉนฺทํ อาหริตฺวา สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา ตํ ตํ วตฺถุํ กิตฺเตตฺวา ‘‘รุจฺจติ สงฺฆสฺสา’’ติ ติกฺขตฺตุํ สาเวตฺวา กตฺตพฺพํ กมฺมํ วุจฺจติฯ **ญตฺติกมฺมํ** นาม วุตฺตนเยเนว สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา เอกาย ญตฺติยา กตฺตพฺพํ กมฺมํฯ **ญตฺติทุติยกมฺมํ** นาม วุตฺตนเยเนว สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา เอกาย ญตฺติยา, เอกาย จ อนุสฺสาวนายาติ เอวํ ญตฺติทุติยาย อนุสฺสาวนาย กตฺตพฺพํ กมฺมํฯ **ญตฺติจตุตฺถกมฺมํ** นาม วุตฺตนเยเนว สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา เอกาย ญตฺติยา, ตีหิ จ อนุสฺสาวนาหีติ เอวํ ญตฺติจตุตฺถาหิ ตีหิ อนุสฺสาวนาหิ กตฺตพฺพํ กมฺมํฯ ญตฺติ ทุติยา ยสฺส อนุสฺสาวนสฺส ตํ **ญตฺติทุติยํ,** เตน กตฺตพฺพํ กมฺมํ **ญตฺติทุติยกมฺมํ**ฯ ญตฺติ จตุตฺถา ยสฺส อนุสฺสาวนตฺตยสฺส ตํ **ญตฺติจตุตฺถํ,** เตน กาตพฺพํ กมฺมํ **ญตฺติจตุตฺถกมฺมํ**ฯ

๒๙๘๔-๗. เตสํ ฐานวเสน เภทํ ทเสฺสตุมาห **“อปโลกนกมฺม**”นฺติอาทิฯ นวนฺนํ ฐานานํ สมาหาโร **นวฏฺฐานํ,** ‘‘คจฺฉตี’’ติ อิมินา สมฺพนฺโธฯ **ญตฺติกมฺมน**ฺติ คมนกิริยากตฺตุนิทสฺสนํ ฯ **นวฏฺฐาน**นฺติ กมฺมนิทสฺสนํฯ **ทุติย**นฺติ ญตฺติทุติยกมฺมํฯ **สตฺต** ฐานานิ คจฺฉตีติ โยชนาฯ

อิทานิ ตํ ฐานเภทํ สรูปโต ทเสฺสตุมาห **“นิสฺสารณญฺจา”**ติอาทิฯ นิสฺสารณาทิ กมฺมวิเสสานํ สญฺญาฯ อปโลกนกมฺมญฺหิ นิสฺสารณํ…เป.… ปญฺจมํ กมฺมลกฺขณนฺติ อิมานิ ปญฺจ ฐานานิ คจฺฉตีติ โยชนาฯ

เอวํ นามวเสน ทสฺสิตานิ นิสฺสารณาทีนิ อตฺถโต วิภชิตฺวา ทเสฺสตุมาห **“นิสฺสารณญฺจา”**ติอาทิฯ **สมณุเทฺทสโต**ติ กณฺฏกสามเณรโต นิสฺสารณญฺจ โอสารณญฺจ วเทติ โยชนาฯ ตตฺถ กณฺฏกสามเณรสฺส นิสฺสารณา ตาทิสานํเยว สมฺมาวตฺตํ ทิสฺวา ปเวสนา ‘‘โอสารณา’’ติ เวทิตพฺพาฯ

ปพฺพชเนฺตน เหตุภูเตน ***ภณฺฑุกํ*** ภณฺฑุกมฺมปุจฺฉนํ วเทยฺยาติ อโตฺถฯ ปพฺพชฺชาเปกฺขสฺส เกสเจฺฉทนปุจฺฉนํ ***ภณฺฑุกมฺมํ*** นามฯ **ฉเนฺนน** เหตุภูเตน **พฺรหฺมทณฺฑกํ** กมฺมํ วเทติ โยชนาฯ **ตถารูปสฺสา**ติ ฉนฺนสทิสสฺส มุขรสฺส ภิกฺขุ ทุรุตฺตวจเนน ฆเฏฺฏนฺตสฺสฯ **กาตโพฺพ**ติ ‘‘ภเนฺต, อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ มุขโร ภิกฺขู ทุรุตฺตวจเนหิ ฆเฏฺฏโนฺต วิหรติ, โส ภิกฺขุ ยํ อิเจฺฉยฺย, ตํ วเทยฺยฯ ภิกฺขูหิ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ เนว วตฺตโพฺพ, น โอวทิตโพฺพ, น อนุสาสิตโพฺพฯ สงฺฆํ, ภเนฺต, ปุจฺฉามิ ‘อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน พฺรหฺมทณฺฑสฺส ทานํ รุจฺจติ สงฺฆสฺสา’ติฯ ทุติยมฺปิ ปุจฺฉามิ… ตติยมฺปิ ปุจฺฉามิ ‘อิตฺถนฺนามสฺส, ภเนฺต, ภิกฺขุโน พฺรหฺมทณฺฑสฺส ทานํ รุจฺจติ สงฺฆสฺสา’’ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๙๕-๔๙๖) เอวํ พฺรหฺมทโณฺฑ กาตโพฺพฯ

๒๙๘๘-๙. **‘‘อาปุจฺฉิตฺวานา’’**ติ ปุพฺพกิริยาย ‘‘คหิตายา’’ติ อปรกิริยา อชฺฌาหริตพฺพา, **‘‘รุจิยา’’**ติ เอตสฺส วิเสสนํฯ **เทตี**ติ เอตฺถ ‘‘อจฺฉินฺนจีวราทีน’’นฺติ เสโสฯ สโพฺพ สโงฺฆ สนฺนิปติตฺวาน **สพฺพโส** สเพฺพ สีมฎฺฐ อาคตาคเต ภิกฺขู **อาปุจฺฉิตฺวาน** ‘‘อิตฺถนฺนาเมน ปริกฺขาเรน ภวิตพฺพํ, รุจฺจติ ตสฺส ทาน’’นฺติ วิสุํ ปุจฺฉิตฺวา คหิตาย ภิกฺขูนํ รุจิยา ติกฺขตฺตุํ อปโลเกตฺวา จีวราทิปริกฺขารํ อจฺฉินฺนจีวราทีนํ เทติ, ยํ เอวํภูตํ สงฺฆสฺส ทานํ, ตํ **ตสฺส** อปโลกนกมฺมสฺส กมฺมลกฺขณํ โหตีติ โยชนาฯ ลกฺขียตีติ **ลกฺขณํ,** กมฺมเมว ลกฺขณํ, น นิสฺสารณาทีนีติ **กมฺมลกฺขณํ**ฯ

๒๙๙๐-๑. เอวํ อปโลกนกมฺมสฺส ปญฺจ ฐานานิ อุเทฺทสนิเทฺทสวเสน ทเสฺสตฺวา อิทานิ ญตฺติกมฺมสฺส กมฺมลกฺขณํ ตาว ทเสฺสตุมาห **‘‘นิสฺสารณ’’**นฺติอาทิฯ อิติ **‘‘ญตฺติยา นว ฐานานี’’**ติ อยมุเทฺทโส วกฺขมาเนน ‘‘วินิจฺฉเย’’ติอาทินิเทฺทเสเนว วิภาวียติฯ

๒๙๙๒. **วินิจฺฉเย**ติ อุพฺพาหิกวินิจฺฉเยฯ **อสมฺปเตฺต**ติ นิฎฺฐํ อคเตฯ **เถรสฺสา**ติ ธมฺมกถิกสฺสฯ เตเนวาห **‘‘อวินยญฺญุโน’’**ติฯ **ตสฺส** ‘‘สุณนฺตุ เม อายสฺมนฺตา, อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ ธมฺมกถิโก, อิมสฺส เนว สุตฺตํ อาคจฺฉติ, โน สุตฺตวิภโงฺค, โส อตฺถํ อสลฺลเกฺขตฺวา พฺยญฺชนจฺฉายาย อตฺถํ ปฎิพาหติ, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุํ วุฎฺฐาเปตฺวา อวเสสา อิมํ อธิกรณํ วูปสเมยฺยามา’’ติ (จูฬว. ๒๓๓) เอวํ อุพฺพาหิกวินิจฺฉเย ธมฺมกถิกสฺส ภิกฺขุโนยา นิสฺสรณา วุตฺตา, สา ญตฺติกเมฺม ‘‘นิสฺสารณา’’ติ วุตฺตาติ โยชนาฯ

๒๙๙๓-๔. **อุปสมฺปทาเปกฺขสฺส** ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามสฺส อายสฺมโต อุปสมฺปทาเปโกฺข , อนุสิโฎฺฐ โส มยา, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนาโม อาคเจฺฉยฺยาติฯ อาคจฺฉาหี’’ติ (มหาว. ๑๒๖) วจนปฎิสํยุตฺตสฺส สงฺฆสฺส สมฺมุขานยนํ, สา โอสารณา นามฯ ‘‘อาคจฺฉ โอสารณา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

อุโปสถวเสนาปิ, ปวารณาวเสนาปิฯ ญตฺติยา ฐปิตตฺตาติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อชฺชุโปสโถ ปนฺนรโส, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อุโปสถํ กเรยฺย’’ (มหาว. ๑๓๔), ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ ปวาเรยฺยา’’ติ (มหาว. ๒๑๐) อุโปสถปวารณาวเสน ญตฺติยา ฐปิตตฺตา อุโปสโถ, ปวารณา วาติ อิมานิ เทฺว ญตฺติกมฺมานิฯ

‘‘อุปสมฺปทาเปกฺขญฺหิ, อนุสาเสยฺยหนฺติ จา’’ติ อิมินา ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามสฺส อายสฺมโต อุปสมฺปทาเปโกฺข, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนามํ อนุสาเสยฺย’’นฺติ (มหาว. ๑๒๖) อยํ เอกา ญตฺติ คหิตาฯ

๒๙๙๕. **‘‘อิตฺถนฺนามมหํ ภิกฺขุํ, ปุเจฺฉยฺยํ วินยนฺติ จา’’**ติ อิมินา ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนามํ วินยํ ปุเจฺฉยฺย’’นฺติ (มหาว. ๑๕๑) อยํ เอกา ญตฺติ คหิตาฯ **เอวมาที**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามํ อนุสาเสยฺยา’’ติ, ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนามํ อนฺตรายิเก ธเมฺม ปุเจฺฉยฺย’’นฺติ (มหาว. ๑๒๖), ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามํ อนฺตรายิเก ธเมฺม ปุเจฺฉยฺยา’’ติ, ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามํ วินยํ ปุเจฺฉยฺยา’’ติ (มหาว. ๑๕๑), ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนาเมน วินยํ ปุโฎฺฐ วิสฺสเชฺชยฺย’’นฺติ (มหาว. ๑๕๒), ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนาเมน วินยํ ปุโฎฺฐ วิสฺสเชฺชยฺยา’’ติ – (มหาว.

๑๕๒) อิมา ฉ ญตฺติโย คหิตาฯ เอวํ ปุริมา เทฺว, อิมา จ ฉาติ **เอทิสา** อิมา อฏฺฐ ญตฺติโย ‘‘สมฺมุตี’’ติ วุตฺตาฯ

๒๙๙๖. **นิสฺสฏฺฐจีวราทีนํ ทาน**นฺติ ‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต สงฺโฆ, อิทํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน นิสฺสคฺคิยํ สงฺฆสฺส นิสฺสฏฺฐํ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สงฺโฆ อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺยา’’ติ (ปารา. ๔๖๔) เอวํ นิสฺสฏฺฐจีวรปตฺตาทีนํ ทานํ ‘‘ทาน’’นฺติ วุจฺจติฯ **อาปตฺตีนํ ปฏิคฺคาโห**ติ ‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต สงฺโฆ, อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ อาปตฺตึ สรติ วิวรติ อุตฺตานึ กโรติ เทเสติ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน อาปตฺตึ ปฏิคฺคเณฺหยฺย’’นฺติ (จูฬว. ๒๓๙), ‘‘ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน อาปตฺตึ ปฏิคฺคเณฺหยฺย’’นฺติ (จูฬว. ๒๓๙)ฯ เตน วตฺตพฺพ ‘‘ปสฺสสี’’ติฯ ‘‘อาม ปสฺสามี’’ติฯ ‘‘อายตึ สํวเรยฺยาสี’’ติฯ เอวํ อาปตฺตีนํ ปฏิคฺคาโห ‘‘ปฏิคฺคาโห’’ติ วุจฺจติฯ

๒๙๙๗. **ปวารุกฺกฑฺฒนา**ติ ปวารณุกฺกฑฺฒนาฯ คาถาพนฺธวเสน ณ-การโลโปฯ อถ วา ปวารณํ ปวาโรติ ปวารณ-สทฺทปริยาโย **ปวาร**-สโทฺทฯ **‘‘อิมํ อุโปสถํ กตฺวา, กาเฬ ปวารยามี’’**ติ อิมินา ‘‘สุณนฺตุ เม อายสฺมนฺตา อาวาสิกา, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อิทานิ อุโปสถํ กเรยฺยาม, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยาม, อาคเม กาเฬ ปวาเรยฺยามา’’ติ (มหาว. ๒๔๐) อยํ ญตฺติ อุปลกฺขณโต ทสฺสิตาฯ เอวํ กตปวารณา ‘‘ปจฺจุกฺกฑฺฒนา’’ติ มตาฯ เอตฺถ จ **กาเฬ**ติ ปุพฺพกตฺติกมาสสฺส กาฬปกฺขุโปสเถฯ อิมินา จ ‘‘อาคเม ชุเณฺห ปวาเรยฺยามา’’ติ อยํ ญตฺติ จ อุปลกฺขิตาฯ **ชุเณฺห**ติ อปรกตฺติกชุณฺหปกฺขอุโปสเถฯ

๒๙๙๘. **ติณวตฺถารเก**ติ ติณวตฺถารกสมเถฯ **สพฺพปฐมา ญตฺตี**ติ สพฺพสงฺคาหิกา ญตฺติ วุจฺจติฯ **อิตรา จา**ติ อุภยปเกฺข ปเจฺจกํ ฐปิตา เทฺว ญตฺติโย จาติ เอวํ ติธา ปวตฺตํ **เอตํ** ญตฺติกมฺมํ กมฺมลกฺขณํ **อิติ** เอวํ วุตฺตนเยน ‘‘วินิจฺฉเย’’ติอาทินา ญตฺติยา นว ฐานานิ เวทิตพฺพานีติ โยชนาฯ

๒๙๙๙-๓๐๐๐. เอวํ ญตฺติกเมฺม นว ฐานานิ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ญตฺติทุติยกเมฺม สตฺต ฐานานิ ทเสฺสตุมาห **‘‘ญตฺติทุติยกมฺมมฺปิ’’**ติอาทิฯ **‘‘ญตฺติทุติยกมฺม’’**นฺติอาทิกา อุเทฺทสคาถา อุตฺตานตฺถาวฯ

นิเทฺทเส **ปตฺตนิกฺกุชฺชนาทีติ อาทิ**-สเทฺทน ปตฺตุกฺกุชฺชนํ คหิตํฯ **นิสฺสาโรสารณา มตา**ติ ‘‘นิสฺสารณา, โอสารณา’’ติ จ มตาฯ ตตฺถ ภิกฺขูนํ อลาภาย ปริสกฺกนาทิเกหิ อฏฺฐหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตสฺส อุปาสกสฺส สเงฺฆน อสมฺโภคกรณตฺถํ ปตฺตนิกฺกุชฺชนวเสน นิสฺสารณา จ ตเสฺสว สมฺมา วตฺตนฺตสฺส ปตฺตุกฺกุชฺชนวเสน โอสารณา จ เวทิตพฺพาฯ สา ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธเก **วฑฺฒลิจฺฉวิวตฺถุสฺมิํ** (จูฬว. ๒๖๕) วุตฺตาฯ

๓๐๐๑. **สีมาทิ**สมฺมุติ สมฺมุติ นามฯ **สา ปญฺจทสธา มตา**ติ สีมาสมฺมุติ ติจีวเรนอวิปฺปวาสสมฺมุติ สนฺถตสมฺมุติ ภตฺตุเทฺทสก เสนาสนคฺคาหาปก ภณฺฑาคาริก จีวรปฏิคฺคาหก ยาคุภาชก ผลภาชก ขชฺชภาชก อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชก สาฏิยคฺคาหาปก ปตฺตคฺคาหาปก อารามิกเปสก สามเณรเปสกสมฺมุตีติ เอวํ สา สมฺมุติ ปญฺจทสวิธา มตาติ อโตฺถฯ กถินสฺส วตฺถํ, ตสฺสฯ มโตเยว **มตโก,** มตกสฺส วาโส มตกวาโส, ตสฺส **มตกวาสโส,** มตกจีวรสฺสฯ

๓๐๐๒. อานิสํสเขตฺตภูตปญฺจมาสพฺภนฺตเรเยว อุพฺภาโร **อนฺตรุพฺภาโร**ฯ กุฏิวตฺถุสฺส, วิหารสฺส วตฺถุโน จ เทสนา เทสนา นามาติ โยชนาฯ

๓๐๐๓. ติณวตฺถารเก ทฺวินฺนํ ปกฺขานํ สาธารณวเสน ฐเปตพฺพญตฺติ จ ปจฺฉา ปกฺขทฺวเย วิสุํ วิสุํ ฐเปตพฺพา เทฺว ญตฺติโย จาติ ติโสฺส ญตฺติโย กมฺมวาจาย อภาเวน ญตฺติกเมฺม ''กมฺมลกฺขณ''นฺติ ทสฺสิตา, ปจฺฉา วิสุํ วิสุํ ทฺวีสุ ปเกฺขสุ วตฺตพฺพา เทฺว ญตฺติทุติยกมฺมวาจา ญตฺติทุติยกเมฺม ''กมฺมลกฺขณ''นฺติ ทสฺสิตาติ ตํ ทเสฺสตุมาห **"ติณวตฺถารเก กเมฺม"**ติฯ **"โมหาโรปนตาทิสู"**ติ อิมินา ปาจิตฺติเยสุ ทสฺสิตโมหาโรปนกมฺมญฺจ อญฺญวาทกวิเหสกาโรปนกมฺมาทิญฺจ สงฺคณฺหาติฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ ญตฺติทุติยกเมฺมฯ กมฺมลกฺขณเมว **กมฺมลกฺขณตา**ฯ

๓๐๐๔-๕. **อิติ** เอวํ ยถาวุตฺตนเยน **อิเม สตฺต** ฐานเภทา ญตฺติทุติยกมฺมสฺสฯ เอวํ ญตฺติทุติยกเมฺม สตฺต ฐานานิ ทเสฺสตฺวา ญตฺติจตุตฺถกเมฺม ฐานเภทํ ทเสฺสตุมาห **"ตถา"**ติ อาทิฯ

๓๐๐๖. **ตชฺชนาทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน นิยสฺสาทีนํ คหณํฯ **เตสํ** สตฺตนฺนํ กมฺมานํฯ **ปสฺสทฺธิ** วูปสโมฯ

๓๐๐๗. ''**ภิกฺขุนีนํ โอวาโท**''ติ ภิกฺขุโนวาทกสมฺมุติ ผลูปจาเรน วุตฺตาฯ

๓๐๐๘-๙. **มูลปฏิกฺกโสฺส** มูลาย ปฏิกสฺสนา, คาถาพนฺธวเสน ก-การสฺส เทฺวภาโวฯ **อุกฺขิตฺตสฺสานุวตฺติกา**ติ อุกฺขิตฺตานุวตฺติกา เอกา ยาวตติยกา, อฎฺฐ สงฺฆาทิเสสา, อริโฎฺฐ จณฺฑกาฬี จ เทฺว, อิเม เอกาทส ยาวตติยกา ภวนฺติฯ **อิเมสํ วสา**ติ อุกฺขิตฺตานุวตฺติกาทีนิ ปุคฺคลาธิฎฺฐาเนน วุตฺตานิ, อิเมสํ สมนุภาสนกมฺมานํ วเสนฯ **ทเสกา**ติ เอกาทสฯ

๓๐๑๑. เอวํ จตุนฺนมฺปิ กมฺมานํ ฐานเภทํ ทเสฺสตฺวา อนฺวยโต, พฺยติเรกโต จ กาตพฺพปฺปการํ ทเสฺสตุมาห **"อปโลกนกมฺมญฺจา"**ติอาทิฯ ญตฺติยาปิ น การเย, ญตฺติทุติเยนปิ น การเยติ โยชนาฯ

๓๐๑๒. อปโลกนกเมฺม วุตฺตลกฺขเณน ญตฺติกมฺมาทีนมฺปิ กาตพฺพปฺปกาโร สกฺกา วิญฺญาตุนฺติ ตํ อทเสฺสตฺวา ญตฺติทุติยกเมฺม ลพฺภมานวิเสสํ ทเสฺสตุมาห **"ญตฺติทุติยกมฺมานี"**ติอาทิฯ อปโลเกตฺวา กาตพฺพานิ ลหุกานิปิ ญตฺติทุติยกมฺมานิ อตฺถีติ โยชนาฯ ตานิ ปน กตมานีติ อาห **"สพฺพา สมฺมุติโย สิยุ"**นฺติฯ เอตฺถ สีมาสมฺมุติํ วินา เสสา ติจีวเรนอวิปฺปวาสสมฺมุติอาทโย สพฺพาปิ สมฺมุติโยติ อโตฺถฯ

๓๐๑๓. **เสสานี**ติ ยถาวุเตฺตหิ เสสานิ สีมาสมฺมุติอาทีนิ ฉ กมฺมานิฯ **น วฎฺฎตี**ติ น วฎฺฎนฺติ, คาถาพนฺธวเสน น-การโลโปฯ ยถาห ''สีมาสมฺมุติ, สีมาสมูหนนํ, กถินทานํ, กถินุทฺธาโร, กุฎิวตฺถุเทสนา, วิหารวตฺถุเทสนาติ อิมานิ ฉ กมฺมานิ ครุกานิ อปโลเกตฺวา กาตุํ น วฎฺฎนฺติ, ญตฺติทุติยกมฺมวาจํ สาเวตฺวาว กาตพฺพานี''ติ (ปริ. อฎฺฐ. ๔๘๒)ฯ **"อปโลเกตฺวา กาตุํ ปน น วฎฺฎตี"**ติ อิทํ นิทสฺสนมตฺตํ, ญตฺติจตุตฺถกมฺมวเสนาปิ กาตุํ น วฎฺฎเนฺตวฯ เตเนวาห **"ยถาวุตฺตนเยเนว, เตน เตเนว การเย"**ติ, โย โย นโย ตํ ตํ กมฺมํ กาตุํ วุโตฺต, เตเนว เตเนว นเยนาติ อโตฺถฯ

จตุพฺพิธกมฺมกถาวณฺณนาฯ

กมฺมวิปตฺติกถาวณฺณนา

๓๐๑๔. กมฺมานํ วิปตฺติยา ทสฺสิตาย สมฺปตฺติปิ พฺยติเรกโต วิญฺญายตีติ กมฺมวิปตฺตึ ตาว ทเสฺสตุมาห **“วตฺถุโต”**ติอาทิฯ วสติ เอตฺถ กมฺมสงฺขาตํ ผลํ ตทายตฺตวุตฺติตายาติ **วตฺถุ,** กมฺมสฺส ปธานการณํ, ตโต **วตฺถุโต** จฯ **อนุสฺสาวนสีมโต**ติ อนุสฺสาวนโต, สีมโต จฯ **ปเญฺจวา**ติ **เอว**กาเรน กมฺมโทสานํ เอตํปรมตํ ทเสฺสติฯ

๓๐๑๕. ยถานิกฺขิตฺตกมฺมโทสมาติกานุกฺกเม กมฺมวิปตฺตึ วิภชิตฺวา ทเสฺสตุมาห **“สมฺมุขา”**ติอาทิฯ สงฺฆธมฺมวินยปุคฺคลสมฺมุขาสงฺขาตํ จตุพฺพิธํ สมฺมุขาวินยํ อุปเนตฺวา กาตพฺพํ กมฺมํ **สมฺมุขากรณียํ** นามฯ

ตตฺถ ยาวติกา ภิกฺขู กมฺมปตฺตา, เต อาคตา โหนฺติ, ฉนฺทารหานํ ฉโนฺท อาหโฎ โหติ, สมฺมุขีภูตา น ปฏิโกฺกสนฺติ, อยํ **สงฺฆสมฺมุขตา**ฯ เยน ธเมฺมน เยน วินเยน เยน สตฺถุสาสเนน สโงฺฆ ตํ กมฺมํ กโรติ, อยํ **ธมฺมสมฺมุขตา, วินยสมฺมุขตา**ฯ ตตฺถ **ธโมฺม**ติ ภูตํ วตฺถุฯ **วินโย**ติ โจทนา เจว สารณา จฯ **สตฺถุสาสนํ** นาม ญตฺติสมฺปทา เจว อนุสฺสาวนสมฺปทา จฯ ยสฺส สโงฺฆ ตํ กมฺมํ กโรติ, ตสฺส สมฺมุขภาโว **ปุคฺคลสมฺมุขตา**ฯ เอวํ จตุพฺพิเธน สมฺมุขาวินเยน ยํ สงฺฆกมฺมํ ‘‘กรณีย’’นฺติ วุตฺตํ, **ตํ อสมฺมุขา กโรติ** จตุพฺพิธลกฺขณโต เอกมฺปิ ปริหาเปตฺวา กโรติ, ตํ กมฺมํ **วตฺถุวิปนฺนํ** สมฺมุขาวินยสงฺขาเตน วตฺถุนา เวกลฺลํ ‘‘อธมฺมกมฺม’’นฺติ ปวุจฺจตีติ โยชนาฯ

๓๐๑๖-๘. เอวํ สมฺมุขากรณีเย วตฺถุโต กมฺมวิปตฺตึ ทเสฺสตฺวา อสมฺมุขากรณียํ วิภชิตฺวา ทเสฺสตุมาห **“อสมฺมุขา”**ติอาทิฯ

เทวทตฺตสฺส กตํ **ปกาสนียกมฺมญฺจ**ฯ เสกฺขสมฺมุติ อุมฺมตฺตกสมฺมุตีติ โยชนาฯ อวนฺทิยกมฺมํ ปุคฺคลสีเสน **“อวนฺทิโย”**ติ วุตฺตํฯ อฑฺฒกาสิยา คณิกาย อนุญฺญาตา ทูเตน อุปสมฺปทา **ทูตูปสมฺปทา**ฯ อิติ อิมานิ อฎฺฐ กมฺมานิ ฐเปตฺวาน เสสานิ ปน **สพฺพโส** สพฺพานิ กมฺมานิ ‘‘สมฺมุขากรณียานี’’ติ โสภนคมนาทีหิ **สุคโต** สตฺถา **อพฺรวิ** กเถสีติ โยชนาฯ

๓๐๑๙-๒๐. เอวํ วตฺถุโต กมฺมวิปตฺตึ ทเสฺสตฺวา ญตฺติโต ทเสฺสตุมาห **“ญตฺติโต”**ติอาทิฯ **วิปชฺชนนยา**ติ วินยวิปชฺชนกฺกมาฯ **วตฺถุํ น ปรามสตี**ติ ยสฺส อุปสมฺปทาทิกมฺมํ กโรติ, ตํ น ปรามสติ ตสฺส นามํ น คณฺหาติฯ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ วทติฯ เอวํ วตฺถุํ น ปรามสติฯ

สงฺฆํ น ปรามสตีติ สงฺฆสฺส นามํ น ปรามสติ ตสฺส นามํ น คณฺหาติฯ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, อยํ ธมฺมรกฺขิโต’’ติ วทติฯ เอวํ สงฺฆํ น ปรามสติฯ

ปุคฺคลํ น ปรามสตีติ โย อุปสมฺปทาเปกฺขสฺส อุปชฺฌาโย, ตํ น ปรามสติ ตสฺส นามํ น คณฺหาติฯ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ วทติฯ เอวํ ปุคฺคลํ น ปรามสติฯ

ญตฺตึ น ปรามสตีติ สเพฺพน สพฺพํ ญตฺตึ น ปรามสติ, ญตฺติทุติยกเมฺม ญตฺตึ อฏฺฐเปตฺวา ทฺวิกฺขตฺตุํ กมฺมวาจาย เอว อนุสฺสาวนกมฺมํ กโรติ, ญตฺติจตุตฺถกเมฺมปิ ญตฺตึ อฏฺฐเปตฺวา จตุกฺขตฺตุํ กมฺมวาจาย เอว อนุสฺสาวนกมฺมํ กโรติฯ เอวํ ญตฺตึ น ปรามสติฯ

ปจฺฉา วา ญตฺตึ ฐเปตีติ ปฐมํ กมฺมวาจาย อนุสฺสาวนกมฺมํ กตฺวา ‘‘เอสา ญตฺตี’’ติ วตฺวา ‘‘ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติ วทติฯ เอวํ ปจฺฉา ญตฺตึ ฐเปติฯ **ปญฺจเหเตหี**ติ เอเตหิ ปญฺจหิ การเณหิฯ

๓๐๒๑-๒. เอวํ ญตฺติโต กมฺมวิปตฺตึ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อนุสฺสาวนโต ทเสฺสตุมาห **‘‘อนุสฺสาวนโต’’**ติอาทิฯ อนุสฺสาวนโต กมฺมโทสา ปญฺจ ปกาสิตาติ โยชนาฯ **‘‘น ปรามสติ วตฺถุํ วา’’**ติอาทีสุ วตฺถุอาทีนิ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพานิฯ เอวํ ปน เนสํ อปรามสนํ โหติ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๕) – ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ’’ติ ปฐมานุสฺสาวเน วา ‘‘ทุติยมฺปิ เอตมตฺถํ วทามิ… ตติยมฺปิ เอตมตฺถํ วทามิ, ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ’’ติ ทุติยตติยานุสฺสาวเนสุ วา ‘‘อยํ ธมฺมรกฺขิโต อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโข’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺสา’’ติ วทโนฺต วตฺถุํ น ปรามสติ นามฯ

‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, อยํ ธมฺมรกฺขิโต’’ติ วทโนฺต สงฺฆํ น ปรามสติ นามฯ

‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺสา’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อุปสมฺปทาเปกฺโข’’ติ วทโนฺต ปุคฺคลํ น ปรามสติ นามฯ

สาวนํ หาเปตีติ สเพฺพน สพฺพํ กมฺมวาจาย อนุสฺสาวนํ น กโรติ, ญตฺติทุติยกเมฺม ทฺวิกฺขตฺตุํ ญตฺติเมว ฐเปติ, ญตฺติจตุตฺถกเมฺม จตุกฺขตฺตุํ ญตฺติเมว ฐเปติฯ เอวํ อนุสฺสาวนํ หาเปติฯ โยปิ ญตฺติทุติยกเมฺม เอกํ ญตฺตึ ฐเปตฺวา เอกํ กมฺมวาจํ อนุสฺสาเวโนฺต อกฺขรํ วา ฉเฑฺฑติ, ปทํ วา ทุรุตฺตํ กโรติ, อยมฺปิ อนุสฺสาวนํ หาเปติเยวฯ ญตฺติจตุตฺถกเมฺม ปน เอกํ ญตฺตึ ฐเปตฺวา สกิเมว วา ทฺวิกฺขตฺตุํ วา กมฺมวาจาย อนุสฺสาวนํ กโรโนฺตปิ อกฺขรํ วา ปทํ วา ฉเฑฺฑโนฺตปิ ทุรุตฺตํ กโรโนฺตปิ อนุสฺสาวนํ หาเปติเยวาติ เวทิตโพฺพฯ

ทุรุตฺตํ กโรตีติ เอตฺถ ปน อยํ วินิจฺฉโย (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๕) – โย หิ อญฺญสฺมึ อกฺขเร วตฺตเพฺพ อญฺญํ วทติ, อยํ ทุรุตฺตํ กโรติ นามฯ ตสฺมา กมฺมวาจํ กโรเนฺตน ภิกฺขุนา ยฺวายํ –

> ‘‘สิถิลํ ธนิตญฺจ ทีฆรสฺสํ;
> ครุกํ ลหุกญฺจ นิคฺคหิตํ;
> สมฺพนฺธํ ววตฺถิตํ วิมุตฺตํ;
> ทสธา พฺยญฺชนพุทฺธิยา ปเภโท’’ติฯ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๕) –

วุโตฺต , อยํ สุฏฺฐุ อุปลเกฺขตโพฺพฯ

เอตฺถ หิ **สิถิลํ** นาม ปญฺจสุ วเคฺคสุ ปฐมตติยํฯ **ธนิตํ** นาม เตเสฺวว ทุติยจตุตฺถํฯ **ทีฆ**นฺติ ทีเฆน กาเลน วตฺตพฺพํ อาการาทิ ฯ **รสฺส**นฺติ ตโต อุปฑฺฒกาเลน วตฺตพฺพํ อการาทิฯ **ครุก**นฺติ ทีฆเมว, ยํ วา ‘‘อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตเตฺถรสฺส, ยสฺส นกฺขมตี’’ติ เอวํ สํโยคปรํ กตฺวา วุจฺจติฯ **ลหุก**นฺติ รสฺสเมว, ยํ วา ‘‘อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตเถรสฺส, ยสฺส น ขมตี’’ติ เอวํ อสํโยคปรํ

กตฺวา วุจฺจติฯ **นิคฺคหิต**นฺติ ยํ กรณานิ นิคฺคเหตฺวา อวิสฺสเชฺชตฺวา อวิวเฏน มุเขน อนุนาสิกํ กตฺวา วตฺตพฺพํฯ **สมฺพนฺธ**นฺติ ยํ ปรปเทน สมฺพนฺธิตฺวา ‘‘ตุณฺหสฺสา’’ติ วา ‘‘ตุณฺหิสฺสา’’ติ วา วุจฺจติฯ **ววตฺถิต**นฺติ ยํ ปรปเทน อสมฺพนฺธํ กตฺวา วิจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘ตุณฺหี อสฺสา’’ติ วา ‘‘ตุณฺห อสฺสา’’ติ วา วุจฺจติฯ **วิมุตฺต**นฺติ ยํ กรณานิ อนิคฺคเหตฺวา วิสฺสเชฺชตฺวา วิวเฏน มุเขน อนุนาสิกํ อกตฺวา วุจฺจติฯ

ตตฺถ ‘‘สุณาตุ เม’’ติ วตฺตเพฺพ ต-การสฺส ถ-การํ กตฺวา ‘‘สุณาถุ เม’’ติ วจนํ **สิถิลสฺส ธนิตกรณํ** นาม, ตถา ‘‘ปตฺตกลฺลํ, เอสา ญตฺตี’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘ปตฺถกลฺลํ, เอสา ญตฺถี’’ติอาทิวจนญฺจฯ ‘‘ภเนฺต สโงฺฆ’’ติ วตฺตเพฺพ ภการฆการานํ พการคกาเร กตฺวา ‘‘พเนฺต สํโค’’ติ วจนํ **ธนิตสฺส สิถิลกรณํ** นามฯ ‘‘สุณาตุ เม’’ติ วิวเฏน มุเขน วตฺตเพฺพ ปน ‘‘สุณํตุ เม’’ติ วา ‘‘เอสา ญตฺตี’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘เอสํ ญตฺตี’’ติ วา อวิวเฏน มุเขน อนุนาสิกํ กตฺวา วจนํ **วิมุตฺตสฺส นิคฺคหิตวจนํ** นามฯ ‘‘ปตฺตกลฺล’’นฺติ อวิวเฏน มุเขน อนุนาสิกํ กตฺวา วตฺตเพฺพ ‘‘ปตฺตกลฺลา’’ติ วิวเฏน มุเขน อนุนาสิกํ อกตฺวา วจนํ **นิคฺคหิตสฺส วิมุตฺตวจนํ** นามฯ อิติ สิถิเล กตฺตเพฺพ ธนิตํ, ธนิเต กตฺตเพฺพ สิถิลํ, วิมุเตฺต กตฺตเพฺพ นิคฺคหิตํ, นิคฺคหิเต กตฺตเพฺพ วิมุตฺตนฺติ อิมานิ จตฺตาริ พฺยญฺชนานิ อโนฺตกมฺมวาจาย กมฺมํ ทูเสนฺติฯ เอวํ วทโนฺต หิ อญฺญสฺมิํ อกฺขเร วตฺตเพฺพ อญฺญํ วทติ, ทุรุตฺตํ กโรตีติ วุจฺจติฯ

อิตเรสุ ปน ทีฆรสฺสาทีสุ ฉสุ พฺยญฺชเนสุ ทีฆฎฺฐาเน ทีฆเมว, รสฺสฎฺฐาเน จ รสฺสเมวาติ เอวํ ยถาฐาเน ตํ ตเทว อกฺขรํ ภาสเนฺตน อนุกฺกมาคตํ ปเวณิํ อวินาเสเนฺตน กมฺมวาจา กาตพฺพาฯ สเจ ปน เอวํ อกตฺวา ทีเฆ วตฺตเพฺพ รสฺสํ, รเสฺส วา วตฺตเพฺพ ทีฆํ วทติ , ตถา ครุเก วตฺตเพฺพ ลหุกํ, ลหุเก วา วตฺตเพฺพ ครุกํ วทติ, สมฺพเนฺธ วา ปน วตฺตเพฺพ ววตฺถิตํ, ววตฺถิเต วา วตฺตเพฺพ สมฺพนฺธํ วทติ, เอวํ วุเตฺตปิ กมฺมวาจา น กุปฺปติฯ อิมานิ หิ ฉ พฺยญฺชนานิ กมฺมํ น โกเปนฺติฯ

ยํ ปน สุตฺตนฺติกเตฺถรา ‘‘ท-กาโร ต-การมาปชฺชติ, ต-กาโร ท-การมาปชฺชติ, จ-กาโร ช-การมาปชฺชติ, ช-กาโร จ-การมาปชฺชติ, ย-กาโร ก-การมาปชฺชติ, ก-กาโร ย-การมาปชฺชติ, ตสฺมา ท-การาทีสุ วตฺตเพฺพสุ ต-การาทิวจนํ น วิรุชฺฌตี’’ติ วทนฺติ, ตํ กมฺมวาจํ ปตฺวา น วฎฺฎติฯ ตสฺมา วินยธเรน เนว ท-กาโร ต-กาโร กาตโพฺพ…เป.… น ก-กาโร ย-กาโรฯ ยถาปาฬิยา นิรุตฺติํ โสเธตฺวา ทสวิธาย พฺยญฺชนนิรุตฺติยา วุตฺตโทเส ปริหรเนฺตน กมฺมวาจา กาตพฺพาฯ อิตรถา หิ สาวนํ หาเปติ นามฯ

อสมเย สาเวตีติ สาวนาย อกาเล อนวกาเส ญตฺติํ อฎฺฐเปตฺวา ปฐมํเยว อนุสฺสาวนกมฺมํ กตฺวา ปจฺฉา ญตฺติํ ฐเปติฯ อิติ อิเมหิ ปญฺจหากาเรหิ อนุสฺสาวนโต กมฺมานิ วิปชฺชนฺติฯ เตนาห – **‘‘เอวํ ปน วิปชฺชนฺติ, อนุสฺสาวนโตปิ จา’’**ติฯ

๓๐๒๓. เอวํ อนุสฺสาวนโต กมฺมวิปตฺติํ ทเสฺสตฺวา สีมโต กมฺมวิปตฺติ อุโปสถกฺขนฺธกกถาย วุตฺตนยา เอวาติ ตเมว อติทิสโนฺต อาห **‘‘เอกาทสหิ…เป.… มยา’’**ติฯ กมฺมโทโสเยว **กมฺมโทสตาฯ ตาว** ปฐมํฯ

๓๐๒๔-๗. เอวํ สีมโต กมฺมวิปตฺติํ อติเทสโต ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปริสวเสน ทเสฺสตุมาห **‘‘จตุวเคฺคนา’’**ติอาทิฯ **กมฺมปตฺตา**ติ เอตฺถ ‘‘จตฺตาโร ปกตตฺตา’’ติ เสโสฯ ยถาห – ‘‘จตุวคฺคกรเณ กเมฺม จตฺตาโร ภิกฺขู ปกตตฺตา กมฺมปตฺตา’’ติ (ปริ. ๔๙๗)ฯ เอตฺถ จ **ปกตตฺตา** นาม อนุกฺขิตฺตา อนิสฺสาริตา ปริสุทฺธสีลา จตฺตาโร ภิกฺขูฯ **กมฺมปตฺตา** กมฺมสฺส อรหา อนุจฺฉ

วิกา สามิโนฯ น เตหิ วินา ตํ กมฺมํ กรียติ, น เตสํ ฉนฺท วา ปาริสุทฺธิ วา เอติฯ **อนาคตา**ติ ปริสาย หตฺถปาสํ อนาคตาฯ **ฉนฺโท**ติ เอตฺถ ‘‘ฉนฺทารหาน’’นฺติ เสโสฯ ยถาห ‘‘อวเสสา ปกตตฺตา ฉนฺทารหา’’ติฯ อิมินา อยมโตฺถ ทีปิโต โหติ – ‘‘อวเสสา ปน สเจปิ สหสฺสมตฺตา โหนฺติ, สเจ สมานสํวาสกา, สพฺเพ ฉนฺทารหาว โหนฺติ, ฉนฺทปาริสุทฺธึ ทตฺวา อาคจฺฉนฺตุ วา มา วา, กมฺมํ ปน ติฏฺฐตี’’ติฯ **สมฺมุขา**ติ สมฺมุขีภูตาฯ

ติวงฺคิโกติ กมฺมปตฺตานาคมนฉนฺทานาหรณปฏิโกฺกสนสงฺขาตองฺคตฺตยยุโตฺตฯ **โทโส** กมฺมวิปตฺติลกฺขโณฯ **ปริสาย วสา สิยา**ติ ปริสวเสน โหติฯ

ปฏิเสเธนฺตีติ ปฏิโกฺกสนฺติฯ **ทุติเย จตุวคฺคิเก** กเมฺม ทุวงฺคิโก โทโส ปริสาย วสา สิยาติ โยชนาฯ

เอตฺถ เอตสฺมึ ตติเย จตุวคฺคิเก **ปฏิโกฺกโสว อตฺถิ,** น อิตเร ปริสโทสาติ เอกงฺคิโก โทโส ปริสาย วสา สิยาติ โยชนาฯ ทุวงฺค ยุตฺตปริสาโทสสฺส ทุติยํ เทสิตตฺตา ทุวงฺค ยุตฺต ปริสาโทโส ‘‘ทุติโย’’ติ วุโตฺตฯ ตถา ตติยํ เทสิตตฺตา เอกงฺคยุโตฺต ตติโย เวทิตโพฺพฯ อิมเมว นยํ ปญฺจวคฺคาทิสงฺฆตฺตยสฺส อติทิสโนฺต อาห **‘‘เอวํ…เป…. ติวิเธสฺปี’’**ติฯ **อาทิ**-สเทฺทน ทสวคฺควีสติวคฺคสงฺฆานํ คหณํฯ

๓๐๒๘. เอวํ จตูสุ สเงฺฆสุ จตุนฺนํ ติกานํ วเสน ปริสโต กมฺมวิปตฺติยา ทฺวาทสวิธตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘จตฺตฺถิกา’’**ติฯ อนฺวาเทน **‘‘ทส เทฺว สิยุ’’**นฺติ วิธียติฯ ปริสาวสา จตฺตฺถิกา โทสา **ทส เทฺว** ทฺวาทส สิยุนฺติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ เอเตสุ ‘‘วตฺถุโต’’ติอาทินา วุเตฺตสุ ปญฺจสุ กมฺมโทเสสุ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **‘‘ปริสาวสา’’**ติ อิทํ นิทฺธาเรตพฺพํฯ **กมฺมานี**ติ อปโลกนาทีนิ จตฺตาริฯ เอตฺถ จ จตุวคฺคาทิกรณีเยสุ กเมฺมสุ ปกตเตฺตน กมฺมวาจํ สาเวตฺวา กตเมว กมฺมํ กมฺมปเตฺตน กตํ โหติฯ กมฺมปเตฺต ปกตเตฺต ฐเปตฺวา อปกตเตฺตน เกนจิ, เกวเลเนว กมฺมวาจํ สาเวตฺวา กตํ อปกตตฺตกมฺมปตฺตลกฺขณาภาวา, กมฺมปเตฺตน จ กมฺมวาจาย อสฺสาวิตตฺตา อนุสฺสาวนโทเสน วิปนฺนํ โหตีติ เวทิตพฺพํฯ เตเนว โปราณกวินยธรเตฺถรา กมฺมวิปตฺติสงฺกาปริหารตฺถํ ทฺวีหิ ตีหิ เอกโต กมฺมวาจํ สาวยนฺติฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน ปริวาราวสาเน **ปาฬิยา** (ปริ. ๔๘๒ อาทโย) วา **อฏฺฐกถาย** (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๒ อาทโย) จ คเหตโพฺพฯ

กมฺมวิปตฺติกถาวณฺณนาฯ

ปกิณฺณกวินิจฺฉยกถาวณฺณนา

๓๐๒๙. **ฉตฺตํ ปณฺณมยํ กิญฺจี**ติ ตาลปณฺณาทิปณฺณจฺฉทนํ ยํ กิญฺจิ ฉตฺตํฯ **พหี**ติ อุปริฯ **อนฺโต**ติ เหฏฺฐาฯ **สิพฺพิตุ**นฺติ รูปํ ทเสฺสตฺวา สูจิกมฺมํ กาตุํฯ

๓๐๓๐. **ปเณฺณ**ติ ฉทนปเณฺณฯ **อฑฺฒจนฺท**นฺติ อฑฺฒจนฺทาการํฯ **มกรทนฺตก**นฺติ มกรทนฺตาการํ, ยํ ''คิริกูฏ''นฺติ วุจฺจติฯ ฉินฺทิตุํ น วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ มุขวฏฺฏิยา นาเมตฺวา พทฺธปณฺณโกฏิยา วา มตฺถกิมณฺฑลโกฏิยา วา คิริกูฏาทิํ กโรนฺติ, อิมินา ตํ ปฏิกฺขิตฺตํฯ **ทเณฺฑ**ติ ฉตฺตทเณฺฑฯ **ฆฏก**นฺติ ฆฏกาโรฯ **วาฬรูปํ วา**ติ พฺยคฺฆาทิวาฬานํ รูปกํ วาฯ **เลขา**ติ อุกฺกิริตฺวา วา ฉินฺทิตฺวา วา จิตฺตกมฺมวเสน วา กตราชิฯ

๓๐๓๑. **ปญฺจวณฺณานํ** สุตฺตานํ อนฺตเร นีลาทิ**เอกวเณฺณน** สุเตฺตน ถิรตฺถํ ฉตฺตํ อโนฺต จ พหิ จ **สิพฺพิตุํ วา** ฉตฺตทณฺฑคฺคาหกสลาก**ปญฺชรํ** ถิรตฺถํ วินนฺธิตุํ วา วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **''ปญฺจวณฺณานํ เอกวเณฺณน ถิรตฺถ''**นฺติ อิมินา อเนกวเณฺณหิ สุเตฺตหิ วณฺณมฏฺฐตฺถาย สิพฺพิตุญฺจ วินนฺธิตุญฺจ น วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ

โปตฺถเกสุ ปน **''ปญฺจวเณฺณนา''**ติ ปาโฐ ทิสฺสติ, ตสฺส เอกวเณฺณน, ปญฺจวเณฺณน วา สุเตฺตน ถิรตฺถํ สิพฺพิตุํ, วินนฺธิตุํ วา วฏฺฏตีติ โยชนา กาตพฺพา โหติ, โส เอเตฺถว เหฏฺฐา วุเตฺตน –

''ปญฺจวเณฺณน สุเตฺตน, สิพฺพิตุํ น จ วฏฺฏตี''ติ –

ปาเฐน จ ''เกจิ ตาลปณฺณจฺฉตฺตํ อโนฺต วา พหิ วา ปญฺจวเณฺณน สุเตฺตน สิพฺพนฺตา วณฺณมฏฺฐํ กโรนฺติ, ตํ น วฏฺฏติฯ เอกวเณฺณน ปน นีเลน วา ปีตเกน วา เยน เกนจิ สุเตฺตน อโนฺต วา พหิ วา สิพฺพิตุํ ฉตฺตทณฺฑคฺคาหกํ สลากปญฺชรํ วา วินนฺธิตุํ วฏฺฏติ, ตญฺจ โข ถิรกรณตฺถํ, น วณฺณมฏฺฐตฺถายา''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕ ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉย) **อฏฺฐกถา**ปาเฐน จ วิรุชฺฌติ, ตสฺมา โส น คเหตโพฺพฯ

๓๐๓๒. **เลขา วา ปน เกวลา**ติ ยถาวุตฺตปฺปการา สลากเลขา วาฯ **ฉินฺทิตฺวา**ติ อุกฺกิริตฺวา กตํ ฉินฺทิตฺวาฯ **ฆํสิตฺวา**ติ จิตฺตกมฺมาทิวเสน กตํ ฆํสิตฺวาฯ

๓๐๓๓. **ทณฺฑพุนฺทมฺหี**ติ ฉตฺตทณฺฑสฺส ปญฺชเร คาหณตฺถาย ผาลิตพุนฺทมฺหิ, มูเลติ อโตฺถฯ อยเมตฺถ **นิสฺสเนฺทเห** วุตฺตนโยฯ **ขุทฺทสิกฺขาคณฺฐิปเท** ปน ''ฉตฺตปิณฺฑิยา มูเล''ติ วุตฺตํฯ **อหิฉตฺตกสณฺฐาน**นฺติ ผุลฺลอหิฉตฺตาการํฯ รชฺชุเกหิ คาหาเปตฺวา ทเณฺฑ พนฺธนฺติ, ตสฺมิํ พนฺธฏฺฐาเน วลยมิว **อุกฺกิริตฺวา** อุฏฺฐาเปตฺวาฯ **พนฺธนตฺถายา**ติ วาเตน ยถา น จลติ, เอวํ รชฺชูหิ ทเณฺฑ ปญฺชรสฺส พนฺธนตฺถายฯ อุกฺกิริตฺวา กตา เลขา วฏฺฏตีติ โยชนาฯ ยถาห – ''วาตปฺปหาเรน อจลนตฺถํ ฉตฺตมณฺฑลิกํ รชฺชุเกหิ คาหาเปตฺวา ทเณฺฑ พนฺธนฺติ, ตสฺมิํ พนฺธนฏฺฐาเน วลยมิว อุกฺกิริตฺวา เลขํ ฐเปนฺติ, สา วฏฺฏตี''ติฯ ''สเจปิ น พนฺธนฺติ, พนฺธนารหฏฺฐานตฺตา วลยํ อุกฺกิริตุํ วฏฺฏตี''ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ

๓๐๓๔. **สมํ สตปทาทีน**นฺติ สตปทาทีหิ สทิสํ, ตุลฺยเตฺถ กรณวจนปฺปสเงฺค สามิวจนํฯ

๓๐๓๕. **ปตฺตสฺส ปริยเนฺต วา**ติ อนุวาตสฺส อุภยปริยเนฺต วาฯ **ปตฺตมุเขปิ วา**ติ ทฺวินฺนํ อารามวิตฺถารปตฺตานํ สงฺฆฏิตฏฺฐาเน กเณฺณปิ วา, เอกเสฺสว วา ปตฺตสฺส อูนปูรณตฺถํ สงฺฆฏิตฏฺฐาเนปิ วาฯ **เวณิ**นฺติ กุทฺรูสสีสากาเรน สิพฺพนํฯ **เกจิ** ''วรกสีสากาเรนา''ติ วทนฺติฯ **สงฺขลิก**นฺติ พิฬาลทามสทิสํ สิพฺพนํฯ **เกจิ** ''สตปทิสม''นฺติ วทนฺติฯ

๓๐๓๖. **ปฏฺฏ**นฺติ ปฏฺฏมฺปิฯ อฏฺฐโกณาทิโก วิธิ ปกาโร เอตสฺสาติ **อฏฺฐโกณาทิกวิธิ,** ตํฯ ''อฏฺฐโกณาทิก''นฺติ คาถาพนฺธวเสน นิคฺคหิตาคโมฯ **''อฏฺฐโกณาทิกํ วิธิ''**นฺติ เอตํ ''ปฏฺฏ''นฺติ เอตสฺส สมานาธิกรณวิเสสนํ, กิริยาวิเสสนํ วา, ''กโรนฺตี''ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ อถ วา **ปฏฺฏ**นฺติ เอตฺถ ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนํ, ปเฏฺฏติ อโตฺถฯ อิมสฺมึ ปเกฺข **''อฏฺฐโกณ าทิก''**นฺติ อุปโยควจนํฯ **''วิธิ''**นฺติ เอตสฺส วิเสสนํฯ อิธ วกฺขมานจตุโกณสณฺฐานโต อญฺญํ อฏฺฐโกณาทิกํ นามํฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ปฏฺฏทฺวเยฯ **อคฺฆิยคทารูป**นฺติ อคฺฆิยสณฺฐานเญฺจว คทาสณฺฐานญฺจ สิพฺพนํฯ **มุคฺครนฺ**ติ ลคุฬสณฺฐานสิพฺพนํฯ **อาทิ**-สเทฺทน เจติยาทิสณฺฐานานํ คหณํฯ

๓๐๓๗. **ตตฺถา**ติ ปฏฺฏทฺวเย ตสฺมึ ฐาเนฯ **กกฺกฏกฺขินี**ติ กุฬีรอจฺฉิสทิสานิ สิพฺพนวิการานิฯ **อุฏฺฐาเปนฺตี**ติ กโรนฺติฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ คณฺฐิกปาสกปฏฺฏเกฯ **สุตฺตา**ติ โกณโต โกณํ สิพฺพิตสุตฺตา เจว จตุรเสฺส สิพฺพิตสุตฺตา จฯ **ปิฬกา**ติ เตสเมว สุตฺตานํ นิวเตฺตตฺวา สิพฺพิตโกฏิโย จฯ **ทุวิเณฺณยฺยาวา**ติ รชนกาเล ทุวิเณฺณยฺยรูปา อโนฬาริกา ทีปิตา วฏฺฏนฺตี ติฯ ยถาห – ''โกณสุตฺตปิฬกา จ จีวเร รเตฺต ทุวิเณฺณยฺยรูปา วฏฺฏนฺตี''ติฯ

๓๐๓๘. **คณฺฐิปาสกปฏฺฏกา**ติ คณฺฐิกปฏฺฏกปาสกปฏฺฏกาติ โยชนาฯ **กณฺณโกเณสุ สุตฺตานี**ติ จีวรกเณฺณสุ สุตฺตานิ เจว คณฺฐิกปาสกปฏฺฏานํ โกเณสุ สุตฺตานิ จ ฉิเนฺทยฺยฯ เอตฺถ จ จีวเร อายามโต, วิตฺถารโต จ สิพฺพิตฺวา อนุวาตโต พหิ นิกฺขนฺตสุตฺตํ จีวรํ รชิตฺวา สุกฺขาปนกาเล รชฺชุยา วา จีวรวํเส วา พนฺธิตฺวา โอลมฺพิตุํ อนุวาเต พทฺธสุตฺตานิ จ กณฺณสุตฺตานิ นามฯ ยถาห – ''จีวรสฺส กณฺณสุตฺตกํ น วฏฺฏติ, รชิตกาเล ฉินฺทิตพฺพํฯ ยํ ปน 'อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กณฺณสุตฺตก'นฺติ (มหาว. ๓๔๔) เอวํ อนุญฺญาตํ, ตํ อนุวาเต ปาสกํ กตฺวา พนฺธิตพฺพํ, รชนกาเล ลคฺคนตฺถายา''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕ ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉย)ฯ

๓๐๓๙. **สูจิกมฺมวิการํ วา**ติ จีวรมณฺฑนตฺถาย นานาสุตฺตเกหิ สตปทิสทิสํ สิพฺพนฺตา อาคนฺตุกปฏฺฏํ ฐเปนฺติ, เอวรูปํ สูจิกมฺมวิการํ วาฯ **อญฺญํ วา ปน กิญฺจิปี**ติ อญฺญมฺปิ ยํ กิญฺจิ มาลากมฺมมิคปกฺขิปาทาทิกํ สิพฺพนวิการํฯ **กาตุ**นฺติ สยํ กาตุํฯ **การาเปตุ**นฺติ อเญฺญน วา การาเปตุํฯ

๓๐๔๐. โย ภิกฺขุ **ปรํ** อุตฺตมํ วณฺณมฏฺฐํ **อภิปตฺถยํ** ปตฺถยโนฺต กญฺชิปิฏฺฐขลิอลฺลิกาทีสุ จีวรํ ปกฺขิปติ, **ตสฺส ปน** ภิกฺขุโน ทุกฺกฏา โมโกฺข น วิชฺชตีติ โยชนาฯ **กญฺชี**ติ วายนตนฺตมกฺขนกญฺชิสทิสา ถูลากญฺชิฯ **ปิฏฺฐ**นฺติ ตณฺฑุลปิฏฺฐํฯ ตณฺฑุลปิเฏฺฐหิ ปกฺกา **ขลิ**ฯ **อลฺลิกา**ติ นิยฺยาโสฯ **อาทิ**-สเทฺทน ลาขาทีนํ คหณํฯ

๓๐๔๑. จีวรสฺส **กรเณ** กรณกาเล สมุฏฺฐิตานํ สูจิหตฺถมลาทีนํ โธวนตฺถํ, กิลิฏฺฐกาเล จ โธวนตฺถํ กญฺชิปิฏฺฐิขลิอลฺลิกาทีสุ ปกฺขิปติ, วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๓๐๔๒. **ตตฺถา**ติ เยน กสาเวน จีวรํ รชติ, ตสฺมึ รชเน จีวรสฺส สุคนฺธภาวตฺถาย **คนฺธํ วา** อุชฺชลภาวตฺถาย **เตลํ วา** วณฺณตฺถาย **ลาขํ วาฯ กิญฺจี**ติ เอวรูปํ ยํ กิญฺจิฯ

๓๐๔๓. **มณินา**ติ ปาสาเณนฯ **อเญฺญนปิ จ เกนจี**ติ เยน อุชฺชลํ โหติ, เอวรูเปน มุคฺคราทินา อเญฺญนาปิ เกนจิ วตฺถุนาฯ **โทณิยา**ติ รชนมฺพเณฯ **น ฆํสิตพฺพํ** หเตฺถน คาเหตฺวา น ฆเฏฺฏตพฺพํฯ

๓๐๔๔. รตฺตํ จีวรํ หเตฺถหิ **กิญฺจิ** โถกํ ปหริตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ ‘‘ยตฺถ ปกฺกรชนํ ปกฺขิปนฺติ, สา รชนโทณิ, ตตฺถ อํสพทฺธกกายพนฺธนาทิํ ฆเฏฺฏตุํ วฏฺฏตี’’ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ

๓๐๔๕. **คณฺฐิเก**ติ เวฬุทนฺตวิสาณาทิมยคณฺฐิเกฯ **เลขา วา**ติ วฏฺฏาทิเภทา เลขา วาฯ **ปิฬกา วา**ติ สาสปพีชสทิสา ขุทฺทกปุพฺพุฬา วาฯ **ปาฬิกณฺณิกเภทโก**ติ มณิกาวฬิรูปปุปฺผกณฺณิกรูปเภทโกฯ กปฺปพินฺทุวิกาโร วา น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๓๐๔๖. **อารเคคนา**ติ อารกณฺฏกเคฺคน, สูจิมุเขน วาฯ **กาจิปิ เลขา**ติ วฏฺฏกโคมุตฺตาทิสณฺฐานา ยา กาจิปิ ราชิฯ

๓๐๔๗. **ภมํ อาโรเปตฺวา**ติ ภเม อลฺลิยาเปตฺวาฯ

๓๐๔๘. **ปตฺตมณฺฑลเก**ติ ปเตฺต ฉวิรกฺขนตฺถาย ติปุสีสาทีหิ กเต ปตฺตสฺส เหฏฺฐา อาธาราทีนํ อุปริ กาตเพฺพ ปตฺตมณฺฑลเกฯ **ภิตฺติกมฺม**นฺติ วิภตฺตํ กตฺวา นานาการรูปกกมฺมจิตฺตํฯ ยถาห ‘‘น ภิกฺขเว จิตฺรานิ ปตฺตมณฺฑลานิ ธาเรตพฺพานิ รูปกากิณฺณานิ ภิตฺติกมฺมกตานี’’ติ (จูฬว. ๒๕๓)ฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ปตฺตมณฺฑเลฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **มกรทนฺตก**นฺติ คิริกูฏาการํฯ

๓๐๔๙. มุขวฏฺฏิยํ ยา เลขา ปริสฺสาวนพนฺธนตฺถาย อนุญฺญาตา, **ตํ เลขํ** ฐเปตฺวา ธมฺมกรณจฺฉเตฺต วา กุจฺฉิยํ วา กาจิปิ เลขา น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๓๐๕๐. **ตหิํ ตหิ**นฺติ มตฺติกาย ตตฺถ ตตฺถฯ **ต**นฺติ ตถาโกฏฺฏิตทิคุณสุตฺตกายพนฺธนํฯ

๓๐๕๑. อเนฺตสุ ทฬฺหตฺถาย ทสามุเข ทิคุณํ กตฺวา โกเฏฺฏนฺติ, วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **จิตฺติกมฺมปี**ติ มาลากมฺมลตากมฺมจิตฺตยุตฺตมฺปิ กายพนฺธนํฯ

๓๐๕๒. **อกฺขีนี**ติ กุญฺชรกฺขีนิฯ **ตตฺถา**ติ กายพนฺธเน วฏฺฏตีติ กา กถาฯ **อุฏฺฐาเปตุ**นฺติ อุกฺกิริตุํฯ

๓๐๕๓. **ฆฏ**นฺติ ฆฏสณฺฐานํฯ **เทฑฺฑุภสีสํ วา**ติ อุทกสปฺปสีสมุขสณฺฐานํ วาฯ ยํ กิญฺจิ วิการรูปํ ทสามุเข น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๓๐๕๔. **มจฺฉกณฺฏ**นฺติ มจฺฉกณฺฏกาการํฯ **ขชฺชูริปตฺตกาการ**นฺติ ขชฺชูริปตฺตสณฺฐานํฯ มจฺฉกณฺฏํ วา มฏฺฐํ ปฏฺฏิกํ วา ขชฺชูริปตฺตกาการํ วา อุชุกํ กตฺวา โกฏฺฏิตํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ เอตฺถ จ อุภยปเสฺสสุ มจฺฉกณฺฏกยุตฺตํ มจฺฉสฺส ปิฏฺฐิกณฺฏกํ วิย ยสฺส ปฏฺฏิกาย วายนํ โหติ, อิทํ กายพนฺธนํ **มจฺฉกณฺฏกํ** นามฯ ยสฺส ขชฺชูริปตฺตสณฺฐานมิว วายนํ โหติ, ตํ **ขชฺชูริปตฺตกาการํ** นามฯ

๓๐๕๕. ปกติวีตา **ปฏฺฏิกา**ฯ **สูกรนฺตํ**นาม กุญฺจิกาโกสกสณฺฐานํฯ **ตสฺส** ทุวิธสฺส กายพนฺธนสฺสฯ ตตฺถ รชฺชุกา สูกรนฺตานุโลมิกา, ทุสฺสปฏฺฏํ ปฏฺฏิกานุโลมิกํฯ **อาทิ**-สเทฺทน มุทฺทิ

กกายพนฺธนํ คหิตํ, ตญฺจ สูกรนฺตานุโลมิกํฯ ยถาห – ‘‘เอกรชฺชุกํ, ปน มุทฺทิกกายพนฺธนญฺจ สูกรนฺตกํ อนุโลเมตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๗๘)ฯ ตตฺถ **เอกรชฺชุกา** นาม เอกวฏฺฏาฯ พหุรชฺชุกสฺส อกปฺปิยภาวํ วกฺขติฯ ‘‘มุทฺทิกกายพนฺธนํ นาม จตุรสฺสํ อกตฺวา สชฺชิต’’นฺติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ

๓๐๕๖. **มุรชํ** นาม มุรชวฏฺฏิสณฺฐานํ เวเฐตฺวา กตํฯ **เวเฐตฺวา**ติ นานาสุเตฺตหิ เวเฐตฺวาฯ **สิกฺขาภาชนวินิจฺฉเย** ปน ‘‘พหุกา รชฺชุโย เอกโต กตฺวา เอกาย รชฺชุยา เวฐิตํ มุรชํ นามา’’ติ วุตฺตํฯ **มทฺทวีณํ** นาม ปามงฺคสณฺฐานํฯ **เทฑฺฑุภกํ** นาม อุทกสปฺปสีสสทิสํฯ **กลาพุกํ** นาม พหุรชฺชุกํฯ **รชฺชุโย**ติ อุภยโกฏิยํ เอกโต อพทฺธา พหู รชฺชุโย, ตถา พทฺธา กลาพุกํ นาม โหตีติฯ **น วฏฺฏนฺตี**ติ มุรชาทีนิ อิมานิ สพฺพานิ กายพนฺธนานิ น วฏฺฏนฺติฯ **ปุริมา เทฺว**ติ มุรชํ, มทฺทวีณญฺจาติ เทฺวฯ ‘‘ทสาสุ สิยุ’’นฺติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน วณฺณโลเปน **‘‘ทสา สิยุ’’**นฺติ วุตฺตํฯ ยถาห – ‘‘มุรชํ มทฺทวีณ’นฺติ อิทํ ทสาสุเยว อนุญฺญาต’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๗๘)ฯ

๓๐๕๗. **ปามงฺคสณฺฐานา**ติ ปามงฺคทามํ วิย จตุรสฺสสณฺฐานาฯ

๓๐๕๘. **เอกรชฺชุมย**นฺติ นานาวเฏฺฏ เอกโต วเฏฺฏตฺวา กตรชฺชุมยํ กายพนฺธนํฯ วฏฺฏํ วฏฺฏตีติ ‘‘รชฺชุกา ทุสฺสปฏฺฏาที’’ติ เอตฺถ เอกวฏฺฏรชฺชุกา คหิตา, อิธ ปน นานาวเฏฺฏ เอกโต วเฏฺฏตฺวา กตาว เอกรชฺชุกา คหิตาฯ **ตญฺจา**ติ ตมฺปิ เอกรชฺชุกกายพนฺธนํฯ **ปามงฺคสณฺฐานํ เอกมฺปิ น จ วฏฺฏตี**ติ เกวลมฺปิ น วฏฺฏติฯ

๓๐๕๙. พหู รชฺชุเก เอกโต กตฺวาติ โยชนาฯ **วฏฺฏติ พนฺธิตุ**นฺติ มุรชํ, กลาพุกํ วา น โหติ, รชฺชุกกายพนฺธนเมว โหตีติ อธิปฺปาโยฯ อยํ ปน วินิจฺฉโย ‘‘พหู รชฺชุเก เอกโต กตฺวา เอเกน นิรนฺตรํ เวเฐตฺวา กตํ ‘พหุรชฺชุก’นฺติ น วตฺตพฺพํ, ตํ วฏฺฏตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕ ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉย) **อฏฺฐกถา**คโตว อิธ วุโตฺตฯ **สิกฺขาภาชนวินิจฺฉเย** ‘‘พหุกา รชฺชุโย เอกโต กตฺวา เอกาย รชฺชุยา เวฐิตํ มุรชํ นามา’’ติ ยํ วุตฺตํ, ตํ อิมินา วิรุชฺฌนโต น คเหตพฺพํฯ

๓๐๖๐. **ทนฺต**-สเทฺทน หตฺถิทนฺตา วุตฺตาฯ **ชตู**ติ ลาขาฯ **สงฺขมย**นฺติ สงฺขนาภิมยํฯ **วิธกา มตา**ติ เอตฺถ ‘‘เวฐกา’’ติปิ ปาโฐ วิธปริยาโยฯ

๓๐๖๑. **กายพนฺธนวิเธ**ติ กายพนฺธนสฺส ทสาย ถิรภาวตฺถํ กฏฺฐทนฺตาทีหิ กเต วิเธฯ **วิกาโร** อฏฺฐมงฺคลาทิโกฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ตสฺมิํ ฐาเน, อุภยโกฏิยนฺติ อโตฺถฯ **ตุ**-สเทฺทน ฆฏาการโรปิ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ

๓๐๖๒. **มาลา …เป…. วิจิตฺติตา**ติ มาลากมฺมลตากเมฺมหิ จ มิคปกฺขิรูปาทินานารูเปหิ จ วิจิตฺติตาฯ **ชนรญฺชนี**ติ พาลชนปโลภินีฯ

๓๐๖๔. **อฏฺฐํสา วาปี**ติ เอตฺถ **อปิ**-สเทฺทน โสฬสํสาทีนํ คหณํฯ **วณฺณมฏฺฐา**ติ มาลากมฺมาทิวณฺณมฏฺฐาฯ

๓๐๖๕. อญฺชนิสลากาปิ ตถา วณฺณมฏฺฐา น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ ‘‘อญฺชนิตฺถวิกาย จ, นานาวเณฺณหิ สุเตฺตหิ, จิตฺตกมฺมํ น วฏฺฏตี’’ติ ปาโฐ ยุชฺชติฯ **‘‘ถวิกาปิ จา’’**ติ ปาโฐ ทิสฺสติ, โส น คเหตโพฺพฯ

๓๐๖๖. รตฺตาทินา **เยน เกนจิ เอกวเณฺณน สุเตฺตน** ปิโลติกาทิมยํ ยํ กิญฺจิ สิปาฏิกํ สิเพฺพตฺวา วฬญฺชนฺตสฺส วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๓๐๖๗. **มณิก**นฺติ ถูลปุพฺพุฬํฯ **ปิฬก**นฺติ สุขุมปุพฺพุฬํฯ **ปิปฺผเล**ติ วตฺถเจฺฉทนสเตฺถฯ **อารกณฺฏเก**ติ ปตฺตาธารวลยานํ วิชฺฌนกณฺฏเกฯ **ฐเปตุ**นฺติ อุฏฺฐาเปตุํฯ **ยํ กิญฺจี**ติ เสสํ วณฺณมฏฺฐมฺปิ จฯ

๓๐๖๘. **ทณฺฑเก**ติ ปิปฺผลทณฺฑเกฯ ยถาห – ''ปิปฺผลเกปิ มณิกํ วา ปิฬกํ วา ยํ กิญฺจิ อุฏฺฐาเปตุํ น วฏฺฏติ, ทณฺฑเก ปน ปริเจฺฉทเลขา วฏฺฏตี''ติฯ **ปริเจฺฉทเลขามตฺต**นฺติ อาณิ พนฺธนฏฺฐานํ ปตฺวา ปริจฺฉินฺทนตฺถํ เอกาว เลขา วฏฺฏติฯ **วลิตฺวา**ติ อุภยโกฏิยา มุขํ กตฺวา มเชฺฌ วลิโย คาเหตฺวาฯ นขเจฺฉทนํ ยสฺมา กโรนฺติ, ตสฺมา วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๓๐๖๙. อรณิสหิเต กนฺตกิจฺจกโร ทโณฺฑ **อุตฺตรารณี** นามฯ **วาปี**ติ **ปิ**-สเทฺทน อธรา รณิํ สงฺคณฺหาติ, อุทุกฺขลทณฺฑเสฺสตํ อธิวจนํฯ อญฺฉนกยนฺตธนุ **ธนุกํ** นามฯ มุสลมตฺถกปิฬ นทณฺฑโก **เปลฺลทณฺฑโก** นามฯ

๓๐๗๐. **สณฺฑาเส**ติ อคฺคิสณฺฑาสํ วทนฺติฯ กฏฺฐ**เจฺฉทนวาสิยา** ตถา ยํ กิญฺจิ วณฺณมฏฺฐํ น วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **ทฺวีสุ ปเสฺสสู**ติ วาสิยา อุโภสุ ปเสฺสสุฯ **โลเหนา**ติ กปฺปิย โลเหน ฯ **พนฺธิตุํ วฏฺฏตี**ติ อุชุกเมว จตุรสฺสํ วา อฏฺฐํสํ วา พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ **''สณฺฑาเส**ติ อคฺคิสณฺฑาเส''ติ **นิสฺสเนฺทเห** วุตฺตํฯ **อฏฺฐกถายํ** ปเนตฺถ สูจิสณฺฑาโส ทสฺสิโตฯ

๓๐๗๑. **เหฏฺฐโต**ติ เหฏฺฐา อโยปฏฺฏวลยสฺสฯ ''อุปริ อหิจฺฉตฺตมกุลมตฺต''นฺติ **อฏฺฐ กถายํ** วุตฺตํฯ

๓๐๗๒. **วิสาเณ**ติ เตลาสิญฺจนกควยมหิํสาทิสิเงฺคฯ **นาฬิยํ วาปี**ติ เวฬุนาฬิกาทิน าฬิยํฯ **อปิ**-สเทฺทน อลาพุํ สงฺคณฺหาติฯ **อามณฺฑสารเก**ติ อามลกจุณฺณมยเตลฆเฏฯ **เตล ภาชนเก**ติ วุตฺตปฺปกาเรเยว เตลภาชเนฯ **สพฺพํ วณฺณมฏฺฐํ วฏฺฏตี**ติ ปุมิตฺถิรูปรหิตํ มาลา กมฺมาทิ สพฺพํ วณฺณมฏฺฐํ วฏฺฏติฯ

๓๐๗๓-๕. **ปานียสฺส อุฬุเงฺก**ติ ปานียอุฬุเงฺกฯ **โทณิยํ รชนสฺสปี**ติ รชนโทณิยมฺปิฯ **ผลกปีเฐ**ติ ผลกมเย ปีเฐฯ **วลยาธารกาทิเก**ติ ทนฺตวลยาทิอาธารเกฯ **อาทิ**-สเทฺทน ทณฺฑาธารโก สงฺคหิโตฯ **ปาทปุญฺฉนิย**นฺติ โจฬาทิมยปาทปุญฺฉนิยํฯ **ปีเฐ**ติ ปาทปีเฐฯ สห จริเยน ปาทกถลิกายญฺจฯ **จิตฺตํ สพฺพเมว จ วฏฺฏตี**ติ ยถาวุเตฺต ภิกฺขุปริกฺขาเร มาตุคามรู ปรหิตํ, ภิกฺขุนิปริกฺขาเร ปุริสรูปรหิตํ อวเสสํ สพฺพํ จิตฺตกมฺมํฯ

๓๐๗๖. นานา จ เต มณโย จาติ **นานามณี,** อินฺทนีลาทโย, นานามณีหิ กตา **นานาม ณิมยา,** ถมฺภา จ กวาฏา จ ทฺวารา จ ภิตฺติโย จ **ถมฺภกวาฏทฺวารภิตฺติโย,** นานามณิมยา ถมฺภกวาฏทฺวารภิตฺติโย ยสฺมิํ ตํ ตถา วุตฺตํฯ **กา กถา วณฺณมฏฺฐเก**ติ มาลากมฺมลตากมฺม จิตฺตกมฺมาทิวณฺณมฏฺฐเก วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ อโตฺถฯ

๓๐๗๗. ถาวรสฺส รตนมยปาสาทสฺส กปฺปิยภาวํ ทเสฺสตฺวา สุวณฺณาทิมยสฺสาปิ สพฺพ ปาสาทปริโภคสฺส กปฺปิยภาวํ ทเสฺสตุมาห **''โสวณฺณย''**นฺติอาทิฯ **โสวณฺณย**นฺติ สุว ณฺณมยํฯ ทฺวารกวาฏานํ อนนฺตรคาถาย ทสฺสิตตฺตา ''ทฺวารกวาฏพนฺธ''นฺติ อิมินา ทฺวารก วาฏพาหาสงฺขาตํ ปิฏฺฐสงฺฆาฏํ คหิตํฯ ทฺวารญฺจ กวาฏญฺจ **ทฺวารกวาฏานิ,** ทฺวารกวาฏานํ

พนฺธํ **ทฺวารกวาฏพนฺธํ,** อุตฺตรปาสกุมฺมารสงฺขาตํ ปิฏฺฐสงฺฆาฏนฺติ อโตฺถฯ นานา จ เต มณโย จาติ **นานามณี** , สุวณฺณญฺจ นานามณี จ **สุวณฺณนานามณี,** ภิตฺติ จ ภูมิ จ **ภิตฺติภูมิ** สุวณฺณนานามณีหิ กตา ภิตฺติภูมิ **สุวณฺณนานามณิภิตฺติภูมิ**ฯ **อิติ** อิเมสุ เสนาสนาวยเวสุฯ **น กิญฺจิ เอกมฺปิ นิเสธนีย**นฺติ เอกมฺปิ เสนาสนปริกฺขารํ กิญฺจิ น นิเสธนียํ, เสนาสนมฺปิ น ปฏิกฺขิปิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **เสนาสนํ วฏฺฏติ สพฺพเมวา**ติ สพฺพเมว เสนาสนปริโภคํ วฏฺฏติฯ ยถาห –

> ‘‘สพฺพํ ปาสาทปริโภคนฺติ สุวณฺณรชตาทิวิจิตฺรานิ กวาฏานิ มญฺจปีฐานิ ตาลวณฺฏานิ สุวณฺณรชตมยานิ ปานียฆฏปานียสราวานิ ยํ กิญฺจิ จิตฺตกมฺมกตํ, สพฺพํ วฏฺฏติฯ ‘ปาสาทสฺส ทาสิทาสํ เขตฺตวตฺถุํ โคมหิํสํ เทมา’ติ วทนฺติ, ปาเฏกฺกํ คหณกิจฺจํ นตฺถิ, ปาสาเท ปฏิคฺคหิเต ปฏิคฺคหิตเมว โหติฯ โคนกาทีนิ สงฺฆิกวิหาเร วา ปุคฺคลิกวิหาเร วา มญฺจปีฐเกสุ อตฺถริตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏนฺติฯ ธมฺมาสเน ปน คิหิวิกตนีหาเรน ลพฺภนฺติ, ตตฺราปิ นิปชฺชิตุํ น วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๐)ฯ

‘‘โสวณฺณทฺวารกวาฏพนฺธ’’นฺติ วา ปาโฐ, พหุพฺพีหิสมาโสฯ อิมินา จ ทุติยปเทน จ เสนาสนํ วิเสสียติฯ

๓๐๗๘. **น ทวํ กเร**ติ ‘‘กิํ พุโทฺธ สิลกพุโทฺธ? กิํ ธโมฺม โคธโมฺม อชธโมฺม? กิํ สโงฺฆ โคสโงฺฆ อชสโงฺฆ มิคสโงฺฆ’’ติ ปริหาสํ น กเรยฺยฯ ติตฺถิยพฺพตํ มูคพฺพตาทิกํ เนว คเณฺหยฺยาติ โยชนาฯ

๓๐๗๙. **ตา** ภิกฺขุนิโย อุทกาทินา วาปิ น สิเญฺจยฺยาติ โยชนาฯ

๓๐๘๐. **อญฺญตฺถ** อญฺญสฺมิํ วิหาเร วสฺสํวุโตฺถ **อญฺญตฺถ** อญฺญสฺมิํ วิหาเร **ภาคํ** วสฺสาวาสิกภาคํ คณฺหาติ เจ, ทุกฺกฏํฯ ตสฺมิํ จีวเร นเฏฺฐ วา **ชชฺชเร** ชิเณฺณ วา คีวา ปุน ทาตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๓๐๘๑. **โส**ติ อญฺญตฺถ ภาคํ คณฺหนโก ภิกฺขุฯ **เตหี**ติ จีวรสามิเกหิฯ **ต**นฺติ ตถา คหิตํ วสฺสาวาสิกภาคํฯ **เตส**นฺติ จีวรสามิกานํฯ

๓๐๘๒. **กโรโต**ติ การาปยโตฯ **ทวา สิลํ ปวิชฺฌโนฺต**ติ ปนฺติกีฬาย กีฬตฺถิกานํ สิปฺปทสฺสนวเสน สกฺขรํ วา นินฺนฏฺฐานํ ปวฏฺฏนวเสน ปาสาณํ วา ปวิชฺฌโนฺตฯ น เกวลญฺจ ปาสาณํ, อญฺญมฺปิ ยํ กิญฺจิ ทารุขณฺฑํ วา อิฏฺฐกขณฺฑํ วา หเตฺถน วา ยเนฺตน วา ปวิชฺฌิตุํ น วฏฺฏติฯ เจติยาทีนํ อตฺถาย ปาสาณาทโย หสนฺตา หสนฺตา ปวเฏฺฏนฺติปิ ขิปนฺติปิ อุกฺขิปนฺติปิ, กมฺมสมโยติ วฏฺฏติฯ

๓๐๘๓. **คิหิโคปกทานสฺมิ**นฺติ คิหีนํ อุยฺยานโคปกาทีหิ อตฺตนา โคปิตอุยฺยานาทิโต ผลาทีนํ ทาเน ยาวทตฺถํ ทิยฺยมาเนปิฯ **น โทโส โกจิ คณฺหโต**ติ ปฏิคฺคณฺหโต ภิกฺขุโน โกจิ โทโส นตฺถิฯ **สงฺฆเจติยสนฺตเก** ตาลผลาทิมฺหิ อุยฺยานโคปกาทีหิ ทิยฺยมาเน **ปริเจฺฉทนโย** เตสํ เวตนวเสน ปริจฺฉินฺนานํเยว คหเณ อนาปตฺตินโย วุโตฺตติ โยชนาฯ

๓๐๘๔. **ปุริสสํยุตฺต**นฺติ ปริวิสเกหิ ปุริเสหิ วุยฺหมานํฯ **หตฺถวฏฺฏก**นฺติ หเตฺถเนว ปวเฏฺฏตพฺพสกฏํฯ

๓๐๘๕. ภิกฺขุนิยา สทฺธึ **กิญฺจิปิ** อนาจารํ **น สมฺปโยเชยฺย** น กาเรยฺยาติ โยชนาฯ **“กิญฺจี”**ติปิ ปาโฐ, คหฏฺฐํ วา ปพฺพชิตํ วา กิญฺจิ ภิกฺขุนิยา สทฺธึ อนาจารวเสน น สมฺปโยเชยฺยาติ อตฺโถฯ **โอภาเสนฺตสฺสา**ติ กามาธิปฺปายํ ปกาเสนฺตสฺสฯ

๓๐๘๖. **หเว**ติ เอกํสเตฺถ นิปาโตฯ

๓๐๘๗. **อตฺตโน ปริโภคตฺถํ ทินฺนน**ฺติ ‘‘ตุเมฺหเยว ปริภุญฺชถา’’ติ วตฺวา ทินฺนํ ติจีวราทิํฯ

๓๐๘๘. **อสปฺปาย**นฺติ ปิตฺตาทิโทสานํ โกปนวเสน อผาสุการณํฯ **อปเนตุมฺปิ** ชหิตุมฺปิ, ปเคว ทาตุนฺติ อธิปฺปาโยฯ **อคฺคํ คเหตฺวา ทาตุํ วา**ติ ตถา คหณารหํ อนฺนาทิํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ‘‘กติปาหํ ภุตฺวา’’ติ เสโสฯ ปิณฺฑปาตาทิโต อคฺคํ คเหตฺวา ปตฺตาทิํ กติปาหํ ภุตฺวา ทาตุํ วฏฺฏตีติ อตฺโถฯ

๓๐๘๙. **ปญฺจวคฺคูปสมฺปทา**ติ วินยธรปญฺจเมน สเงฺฆน กาตพฺพอุปสมฺปทาฯ **นวา**ติ อเณฺณหิ เอกวารมฺปิ อปริภุตฺตาฯ **คุณงฺคุณอุปาหนา** จตุปฏลโต ปฏฺฐาย พหุปฏลอุปาหนาฯ **จมฺมตฺถาโร**ติ กปฺปิยจมฺมตฺถรณญฺจฯ **ธุวนฺหาน**นฺติ ปกตินหานํฯ

๓๐๙๐. **สมฺพาธสฺสา**ติ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคทฺวยสฺส สามนฺตา ทฺวงฺคุลา อโนฺต สตฺถวตฺถิกมฺมํ วาริตนฺติ โยชนาฯ สเตฺถน อนฺตมโส นเขนาปิ เฉทนผาลนาทิวเสน **สตฺถกมฺมญฺจ** วตฺถีหิ เภสชฺชเตลสฺส อโนฺต ปวิสนวเสน กาตพฺพํ **วตฺถิกมฺมญฺจ** ถุลฺลจฺจยาปตฺติวิธาเนน วาริตนฺติ อโตฺถฯ ปสฺสาวมคฺคสฺส สามนฺตา ทฺวงฺคุลํ องฺคชาตสฺส อคฺคโต ปฏฺฐาย คเหตพฺพํฯ

๓๐๙๑. **“ปากตฺถ”**นฺติ อิมินา นิพฺพาเปตุํ จลเน นิโทฺทสภาวํ ทีเปติฯ

๓๐๙๒. **อุปฟาเลตี**ติ ‘‘ปตฺตจีวราทิปริกฺขารํ เต ทมฺมี’’ติ วตฺวา ปโลเภตฺวา คณฺหาติฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ปุคฺคเลฯ **อาทีนว**นฺติ อลชฺชิตาทิภาวํ ทเสฺสตฺวา เตน สห สโมฺภคาทิกรเณ อลชฺชิภาวาปชฺชนาทิอาทีนวํฯ **ตสฺสา**ติ ตโต วิโยเชตพฺพสฺส ตสฺสฯ

๓๐๙๓. อาทีนวทสฺสนปฺปการํ ทเสฺสตุมาห **“มกฺขน”**นฺติอาทิฯ ‘‘นหายิตุํ คเตน คูถมฺเตฺตหิ มกฺขนํ วิย ทุสฺสีลํ นิสฺสาย วิหรตา ตยา กต’’นฺติ เอวํ ตตฺถ อาทีนวํ วตฺตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๓๐๙๔-๕. **ภตฺตเคฺค** โภชนสาลาย ภุญฺชมาโนฯ **ยาคุปาเน**ติ ยาคุํ ปิวนกาเลฯ **อโนฺตคาเม**ติ อนฺตรฆเรฯ **วีถิย**นฺติ นิคมนครคามาทีนํ รถิกายฯ **อนฺธกาเร**ติ อนฺธกาเร วตฺตมาเน, อนฺธการคโตติ อโตฺถฯ ตญฺหิ วนฺทนฺตสฺส มญฺจปาทาทีสุปิ นลาฏํ ปฏิหเญฺญยฺยฯ **อนาวโชฺช**ติ กิจฺจปสุตตฺตา วนฺทนํ อสมนฺนาหรโนฺตฯ **เอกาวโตฺต**ติ เอกโต อาวโตฺต สปตฺตปเกฺขฐิโต เวรี วิสภาคปุคฺคโลฯ อยญฺหิ วนฺทิยมาโน ปาเทนปิ ปหเรยฺยฯ **วาวโฏ**ติ สิพฺพนกมฺมาทิกิจฺจนฺตรปสุโตฯ

สุโตฺตติ นิทฺทํ โอกฺกโนฺตฯ **ขาทน**ฺติ ปิฏฺฐกขชฺชกาทีนิ ขาทโนฺตฯ **ภุญฺชโนฺต**ติ โอทนาทีนิ ภุญฺชโนฺตฯ **วจฺจํ มุตฺตมฺปิ วา กร**นฺติ อุจฺจารํ วา ปสฺสาวํ วา กโรโนฺต **อิติ** อิเมสํ เตรสนฺนํ วนฺทนา อยุตฺตเตฺถน วาริตาติ สมฺพโนฺธฯ

๓๐๙๖-๗. กมฺมลทฺธิสีมาวเสน ตีสุ นานาสํวาสเกสุ กมฺมนานาสํวาสกสฺส อุกฺขิตฺตคฺคหเณน คหิตตฺตา, สีมานานาสํวาสกวุฑฺฒตรปกตตฺตสฺส วนฺทิยตฺตา, ปาริเสสญาเยน ‘‘นานาสํวาสโก วุฑฺฒตโร อธมฺมวาที อวนฺทิโย’’ติ (ปริ. ๔๖๗) วจนโต จ ลทฺธินานาสํวาสโก อิธ **‘‘นานาสํวาสโก’’**ติ คหิโตติ เวทิตพฺพํ ฯ **อุกฺขิโตฺต**ติ ติวิเธนาปิ อุเกฺขปนียกเมฺมน อุกฺขิตฺตโก ฯ **ครุกฏฺฐา จ ปญฺจา**ติ ปาริวาสิกมูลายปฏิกสฺสนารหมานตฺตารหมานตฺตจาริกอพฺภานารหสงฺขาตา ปญฺจ ครุกฏฺฐา จ ฯ อิเม ปน อญฺญมญฺญสฺส ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนาทีนิ ลภนฺติ, ปกตเตฺตน อวนฺทิยตฺตาว อวนฺทิเยสุ คหิตา ฯ **อิเม พาวีสติ ปุคฺคเล**ติ นคฺคาทโย ยถาวุเตฺต ฯ

๓๐๙๘. **‘‘ธมฺมวาที’’**ติ อิทํ ‘‘นานาสํวาสวุฑฺฒโก’’ติ เอตสฺส วิเสสนํ ฯ ยถาห ‘‘ตโยเม, ภิกฺขเว, วนฺทิยา ฯ ปจฺฉา อุปสมฺปเนฺนน ปุเรอุปสมฺปโนฺน วนฺทิโย, นานาสํวาสโก วุฑฺฒตโร ธมฺมวาที วนฺทิโย, สเทวเก โลเก, ภิกฺขเว, สมารเก…เป…. ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วนฺทิโย’’ติ (จูฬว. ๓๑๒) ฯ

๓๐๙๙. ‘‘เอเตเยว วนฺทิยา, น อเญฺญ’’ติ นิยามสฺส อกตตฺตา อเญฺญสมฺปิ วนฺทิยานํ สพฺภาวํ ทเสฺสตุมาห **‘‘ตชฺชนาที’’**ติอาทิ ฯ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน นิยสฺสปพฺพาชนียปอสารณียกเมฺม สงฺคณฺหาติ ฯ **เอตฺถา**ติ เอตสฺมิํ วนฺทนียาธิกาเร ฯ **กมฺมน**ฺติ อปโลกนาทิ จตุพฺพิธํ กมฺมํ ฯ

๓๑๐๐. สเงฺฆน อธมฺมกเมฺม กริยมาเน ตํ วาเรตุํ อสโกฺกเนฺตน, อสโกฺกเนฺตหิ จ ปฏิปชฺชิตพฺพวิธิํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อธิฏฺฐาน’’**นฺติอาทิ ฯ อธิฏฺฐานํ ปเนกสฺส อุทฺทิฏฺฐนฺติ โยชนา, อธมฺมกมฺมํ กโรนฺตานํ ภิกฺขูนมนฺตเร นิสีทิตฺวา ตํ ‘‘อธมฺม’’นฺติ ชานิตฺวาปิ ตํ วาเรตุํ อสโกฺกนฺตสฺส เอกสฺส ‘‘น เมตํ ขมตี’’ติ จิเตฺตน อธิฏฺฐานมุทฺทิฏฺฐนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ **ทฺวินฺนํ วา ติณฺณเมว จา**ติ ตเมว วาเรตุํ อสโกฺกนฺตานํ ทฺวินฺนํ วา ติณฺณํ วา ภิกฺขูนํ อญฺญมญฺญํ ‘‘น เมตํ ขมตี’’ติ **ทิฏฺฐาวิกมฺมํ** สกสกทิฏฺฐิยา ปกาสนํ อุทฺทิฏฺฐนฺติ อโตฺถ ฯ **ตโต อุทฺธํ** ตีหิ อุทฺธํ จตุนฺนํ กมฺมสฺส ปฏิโกฺกสนํ ‘‘อิทํ อธมฺมกมฺมํ มา กโรถา’’ติ ปฏิกฺขิปนํ อุทฺทิฏฺฐนฺติ อโตฺถ ฯ

๓๑๐๑. วิสฺสาสคฺคาหลกฺขณํ อคฺคหิตคฺคหเณน ปญฺจวิธนฺติ ทเสฺสตุมาห **‘‘สนฺทิโฏฺฐ’’**ติอาทิ ฯ โยชนา ปเนตฺถ เอวํ เวทิตพฺพา – สนฺทิโฏฺฐ จ โหติ, ชีวติ จ, คหิเต จ อตฺตมโน โหติ, สมฺภโตฺต จ โหติ, ชีวติ จ, คหิเต จ อตฺตมโน โหติ, อาลปิโต จ โหติ, ชีวติ จ, คหิเต จ อตฺตมโน โหตีติ เอวํ สนฺทิฏฺฐสมฺภตฺตอาลปิตานํ ติณฺณเมเกกสฺส ตีณิ ตีณิ วิสฺสาสคฺคาหลกฺขณานิ กตฺวา นววิธํ โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ วจนโตฺถ, ปเนตฺถ วินิจฺฉโย จ เหฏฺฐา วุโตฺตว ฯ

๓๑๐๒. สีลวิปตฺติ, ทิฏฺฐิวิปตฺติ จ อาจาราชีวสมฺภวา เทฺว วิปตฺติโย จาติ โยชนา, อาจารวิปตฺติ, อาชีววิปตฺติ จาติ วุตฺตํ โหติ ฯ

๓๑๐๓. **ตตฺถา**ติ เตสุ จตูสุ วิปตฺตีสุ ฯ **อปฺปฏิกมฺมา** ปาราชิกา **วุฏฺฐานคามินี** สงฺฆาทิเสสาปตฺติกา ทุเว อาปตฺติโย สีลวิปตฺตีติ ปกาสิตาติ โยชนา ฯ

๓๑๐๔. ยา จ อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ, ยา ทสวตฺถุกา ทิฏฺฐิ, อยํ ทุวิธา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิวิปตฺตีติ ทีปิตาติ โยชนา ฯ ตตฺถ **อนฺตคฺคาหิกทิฏฺฐิ** นาม อุเจฺฉทนฺตสสฺสตนฺตคาหวเสน ปวตฺตา ทิฏฺฐิ ฯ ‘‘นตฺถิ ทินฺน’’นฺติอาทินยปฺปวตฺตา ทสวตฺถุกา ทิฏฺฐิ ฯ

๓๑๐๕. ถุลฺลจฺจยาทิกา เทสนาคามินิกา **ยา ปญฺจ** อาปตฺติโย, **อาจารกุสเลน** ภควตา สา อาจารวิปตฺตีติ วุตฺตาติ โยชนาฯ **อาทิ**-สทฺเทน ปาจิตฺติยปาฏิเทสนียทุกฺกฏทุพฺภาสิตานํ คหณํฯ **ยาติ** ปญฺจาปตฺติโย อเปกฺขิตฺวา พหุตฺตํฯ **สาติ** อาจารวิปตฺติ สามญฺญมเปกฺขิตฺวา เอกตฺตํฯ

๓๑๐๖. **กุหนาทีติ** **อาทิ**-สทฺเทน ลปนา เนมิตฺติกตา นิเปฺปสิกตา ลาเภน ลาภํ นิชิคีสนตา คหิตา, กุหนาทีนํ วิตฺถาโร **วิสุทฺธิมคฺเค** (วิสุทฺธิ. ๑.๑๖) วุตฺตนเยน เวทิตโพฺพฯ อาชีโว ปจฺจโย เหตุ ยสฺสา อาปตฺติยาติ วิคฺคโหฯ **ฉพฺพิธาติ** จตุตฺถปาราชิกสญฺจริตฺตถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยปาฏิเทสนียทุกฺกฏาปตฺตีนํ วเสน ฉพฺพิธาฯ **ปกาสิตา** –

> ‘‘อาชีวเหตุ อาชีวการณา ปาปิโจฺฉ อิจฺฉาปกโต อสนฺตํ อภูตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อุลฺลปติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสฯ อาชีวเหตุ…เป.… สญฺจริตฺตํ สมาปชฺชติ, อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสฯ อาชีวเหตุ…เป.… ‘โย เต วิหาเร วสติ, โส ภิกฺขุ อรหา’ติ ภณติ, ปฏิชานนฺตสฺส อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ อาชีวเหตุ…เป.… ภิกฺขุ ปณีตโภชนานิ อคิลาโน อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ อาชีวเหตุ…เป.… ภิกฺขุนี ปณีตโภชนานิ อคิลานา อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชติ, อาปตฺติ ปาฏิเทสนียสฺสฯ อาชีวเหตุ อาชีวการณา สูปํ วา โอทนํ วา อคิลาโน อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปริ. ๒๘๗) –

เทสิตาฯ อิมินา อาชีววิปตฺติ ทีปิตาฯ

๓๑๐๗. **‘‘อุกฺขิโตฺต’’**ติอาทิ ยถากฺกเมน เตสํ ติณฺณํ นานาสํวาสกานํ สรูปทสฺสนํฯ ตตฺถ ตโย อุกฺขิตฺตกา วุตฺตาเยวฯ

๓๑๐๘-๙. ‘‘โย สเงฺฆน อุเกฺขปนียกมฺมกตานํ อธมฺมวาทีนํ ปเกฺข นิสิโนฺน ‘ตุเมฺห กิํ ภณถา’ติ เตสญฺจ อิตเรสญฺจ ลทฺธิํ สุตฺวา ‘อิเม อธมฺมวาทิโน, อิตเร ธมฺมวาทิโน’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทติ, อยํ เตสํ มเชฺฌ นิสิโนฺนว เตสํ นานาสํวาสโก โหติ, กมฺมํ โกเปติฯ อิตเรสมฺปิ หตฺถปาสํ อนาคตตฺตา โกเปตี’’ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๔๕๕) อาคต **อฎฺฐกถา**วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **‘‘อธมฺมวาทิปกฺขสฺมิ’’**นฺติอาทิฯ

อธมฺมวาทิปกฺขสฺมินฺติ อุเกฺขปนียกเมฺมน นิสฺสาริตานํ อธมฺมวาทีนํ ปกฺขสฺมิํฯ **นิสิโนฺนวา**ติ หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา คณปูรโก หุตฺวา นิสิโนฺนวฯ **วิจิเนฺตย**นฺติ ‘‘อิเม นุ โข ธมฺมวาทิโน, อุทาหุ เอเต’’ติ วิวิเธนากาเรน จินฺตยโนฺตฯ ‘‘เอเต ปน ธมฺมวาที’’ติ มานสํ อุปฺปาเทติ, เอวํ **อุปฺปเนฺน ปน มานเส**ฯ อธมฺมวาทิปกฺขสฺมิํ นิสิโนฺนว เอวํ มานสํ อุปฺปาเทโนฺต **อยํ** ภิกฺขุฯ **ลทฺธิยา**ติ เอวํ อุปฺปาทิตมานสสงฺขาตาย ลทฺธิยาฯ เตสํ อธมฺมวาทีนํ **นานาสํวาสโก นาม** โหตีติ ปกาสิโตฯ

ตตฺรโฎฺฐ ปน โสติ ตสฺมิํ อธมฺมวาทิปกฺขสฺมิํ นิสิโนฺนว โสฯ สท-ธาตุยา คตินิวารณตฺถตฺตา ตตฺร นิสิโนฺน ‘‘ตตฺรโฎฺฐ’’ติ วุจฺจติฯ **ทฺวินฺนน**ฺติ ธมฺมวาทิอธมฺมวาทิปกฺขานํ ทฺวินฺนํ สงฺฆานํฯ **กมฺมน**ฺติ จตุวคฺคาทิสเงฺฆน กรณียกมฺมํฯ **โกเปตี**ติ อธมฺมวาทีนํ อสํวาสภาวํ คนฺตฺวา เตสํ คณปูรณตฺตา, อิตเรสํ เอกสีมายํ ฐตฺวา หตฺถปาสํ อนุปคตตฺตา, ฉนฺทสฺส จ อทินฺนตฺตา กมฺมํ โกเปติฯ โย ปน อธมฺมวาทีนํ ปเกฺข นิสิโนฺน ‘‘อธมฺมวาทิโน อิเม, อิตเร ธมฺมวาทิโน’’ติ

เตสํ มเชฺฌ ปวิสติ, ยตฺถ วา ตตฺถ วา ปเกฺข นิสิโนฺน ‘‘อิเม ธมฺมวาทิโน’’ติ คณฺหาติ, อยํ อตฺตนาว อตฺตานํ สมานสํวาสกํ กโรตีติ เวทิตโพฺพฯ

๓๑๑๐. **พหิสีมาคโต** ปกตโตฺต ภิกฺขุ สเจ หตฺถปาเส ฐิโต โหติ, โส สีมาย นานาสํวาสโก มโตติ โยชนาฯ ตํ คณปูรณํ กตฺวา กตกมฺมมฺปิ กุปฺปติฯ **เอวํ** ยถาวุตฺตนิยาเมน ตโย นานาสํวาสกา มเหสินา วุตฺตาติ โยชนาฯ

๓๑๑๑. **จุโต**ติ ปาราชิกาปโนฺน สาสนโต จุตตฺตา ‘‘จุโต’’ติ คหิโตฯ ‘‘ภิกฺขุนี เอกาทส อภพฺพา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **อิเม**ติ เภทมนเปกฺขิตฺวา สามเญฺญน สตฺตรส ชนาฯ **อสํวาสา**ติ น สํวสิตพฺพา, นตฺถิ วา เอเตหิ ปกตตฺตานํ เอกกมฺมาทิโก สํวาโสติ **อสํวาสา** นาม สิยุํฯ

๓๑๑๒. **อสํวาสสฺส สพฺพสฺสา**ติ ยถาวุตฺตสฺส สตฺตรสวิธสฺส สพฺพสฺส อสํวาสสฺสฯ **ตถา กมฺมารหสฺส จา**ติ ‘‘ยสฺส สโงฺฆ กมฺมํ กโรติ, โส เนว กมฺมปโตฺต, นาปิ ฉนฺทารโห, อปิจ กมฺมารโห’’ติ (ปริ. ๔๘๘) เอวํ **ปริวาเร** วุตฺตกมฺมารหสฺส จฯ **อุมฺมตฺตกาทีนนฺ**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ขิตฺตจิตฺตาทีนํ คหณํฯ **สเงฺฆ** ตชฺชนียาทีนิ กโรเนฺตฯ **ปฏิเกฺขโป**ติ ปฏิโกฺกสนาฯ **น รูหตี**ติ ปฏิโกฺกสฏฺฐาเน น ติฏฺฐติ, กมฺมํ น โกเปตีติ อธิปฺปาโยฯ

๓๑๑๓. **สสํวาเสก…เป…. ภิกฺขุโน**ติ วุตฺตนเยน กเมฺมน วา ลทฺธิยา วา อสํวาสิกภาวํ อนุปคตตฺตา สมานสํวาสกสฺส สีมาย อสํวาสิกภาวํ อนุปคนฺตฺวา เอกสีมาย ฐิตสฺส อนฺติมวตฺถุํ อนชฺฌาปนฺนตฺตา ปกตตฺตสฺส ภิกฺขุโนฯ **อนนฺตรสฺสปิ** หตฺถปาเส **วจเนน** วจีเภทกรเณน **ปฏิเกฺขโป** ปฏิโกฺกโส **รุหติ** ปฏิโกฺกสนฏฺฐาเนเยว ติฏฺฐติ, กมฺมํ โกเปตีติ อธิปฺปาโยฯ

๓๑๑๔. **ฉหิ อากาเรหี**ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๓๘; กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) ลชฺชิตาย, อญฺญาณตาย, กุกฺกุจฺจปกตตาย, สติสโมฺมสาย, อกปฺปิเยกปฺปิยสญฺญิตาย, กปฺปิเยอกปฺปิยสญฺญิตายาติ อิเมหิ ฉหิ อากาเรหิฯ ปญฺจ สมณกปฺปา จ วุตฺตา, ปญฺจ วิสุทฺธิโย จ วุตฺตาติ โยชนาฯ

‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ สมณกเปฺปหิ ผลํ ปริภุญฺชิตุํ, อคฺคิปริชิตํ สตฺถปริชิตํ นขปริชิตํ อพีชํ นิพฺพฏฺฏพีชเญฺญว ปญฺจม’’นฺติ (จูฬว. ๒๕๐) **ขุทฺทกวตฺถุเก** อนุญฺญาตา **ปญฺจ สมณกปฺปา** นามฯ **ปญฺจ วิสุทฺธิโย**ติ ปริวาเร **เอกุตฺตเร** ‘‘ปญฺจ วิสุทฺธิโย’’ติ อิมสฺส นิเทฺทเส ‘‘นิทานํ อุทฺทิสิตฺวา อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพํ, อยํ ปฐมา วิสุทฺธี’’ติอาทินา (ปริ. ๓๒๕) นเยน ทสฺสิตา ปญฺจ ปาติโมกฺขุเทฺทสสงฺขาตา ปญฺจ วิสุทฺธิโย จ ‘‘สุตฺตุเทฺทโส ปาริสุทฺธิอุโปสโถ อธิฏฺฐานุโปสโถ ปวารณา สามคฺคิอุโปสโถเยว ปญฺจโม’’ติ (ปริ. ๓๒๕) เอวํ วุตฺตา ปญฺจ วิสุทฺธิโย จาติ เทฺวปญฺจวิสุทฺธิโย ‘‘ทฺวิปญฺจวิญฺญาณานี’’ติอาทีสุ วิย สามญฺญวจเนน สงฺคหิตาฯ

๓๑๑๕-๗. นิเสฺสเสน ทียติ ปญฺญปียติ เอตฺถ สิกฺขาปทนฺติ **นิทานํ,** เตสํ เตสํ สิกฺขาปทานํ ปญฺญตฺติยา ฐานภูตํ เวสาลีอาทิฯ ปุํ วุจฺจติ นิรโย, ตํ คลติ มทฺทติ เนรยิกทุกฺขํ อนุภวตีติ **ปุคฺคโล,** สโตฺตฯ อริยปุคฺคลา ตํสทิสตฺตา, ภูตปุพฺพคติยา วา ‘‘ปุคฺคลา’’ติ เวทิตพฺพาฯ อิธ ปเนเต สิกฺขาปทวีติกฺกมสฺส อาทิกมฺมิกา อธิเปฺปตาฯ อิทานิ ปุคฺคลนิเทฺทสํ วกฺขติฯ วสติ เอตฺถ ภควโต อาณาสงฺขาตา สิกฺขาปทปญฺญตฺติ ตํ ปฏิจฺจ ปวตฺตตีติ **วตฺถุ,** ตสฺส ตสฺส ปุคฺคลสฺส สิกฺขาปทปญฺญตฺติเหตุภูโต อชฺฌาจาโรฯ

วิธานํ วิภชนํ **วิธิ,** ปเภโทฯ ปญฺญาปียติ ภควโต อาณา ปกาเรน ญาปียติ เอตายาติ **ปญฺญตฺติ,** ปญฺญตฺติยา วิธิ ปเภโท ‘‘ปญฺญตฺติวิธิ’’นฺติ วตฺตพฺเพ ‘‘วิธึ ปญฺญตฺติยา’’ติ คาถาพนฺธวเสน อสมตฺถนิเทฺทโสฯ สา ปน ปญฺญตฺติวิธิ ปญฺญตฺติอนุปญฺญตฺติ อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ สพฺพตฺถปญฺญตฺติ ปเทสปญฺญตฺติ สาธารณปญฺญตฺติ อสาธารณปญฺญตฺติ เอกโตปญฺญตฺติ อุภโตปญฺญตฺติวเสน นววิธา โหติฯ

‘‘วิปตฺติ อาปตฺติ อนาปตฺตี’’ติ ปทเจฺฉโท, วิปชฺชนฺติ เอตาย สีลาทโยติ **วิปตฺติ**ฯ สา ปน สีลอาจารทิฎฺฐิอาชีวานํ วเสน จตุพฺพิธาฯ สา ปน อุเทฺทสวเสน เหฎฺฐา ทสฺสิตาวฯ อาปชฺชนฺติ เอตาย อกุสลาพฺยากตภูตาย ภควโต อาณาวีติกฺกมนฺติ **อาปตฺติ**ฯ สา ปุพฺพปโยคาทิวเสน อเนกปฺปเภทา อาปตฺติฯ **อนาปตฺติ** อชานนาทิวเสน อาณาย อนติกฺกมนํฯ สมุฎฺฐาติ เอเตหิ อาปตฺตีติ **สมุฎฺฐานานิ,** กายาทิวเสน ฉพฺพิธานิ อาปตฺติการณานิฯ สมุฎฺฐานานํ นโย **สมุฎฺฐานนโย,** ตํฯ

วชฺชญฺจ กมฺมญฺจ กิริยา จ สญฺญา จ จิตฺตญฺจ อาณตฺติ จ **วชฺชกมฺมกฺริยาสญฺญาจิตฺตาณตฺติโย,** ตาสํ วิธิ ตถา วุจฺจติ, ตํฯ **วชฺชวิธิ**นฺติ ‘‘ยสฺสา สจิตฺตกปเกฺข จิตฺตํ อกุสลเมว โหติ, อยํ โลกวชฺชา, เสสา ปณฺณตฺติวชฺชา’’ติ (กงฺขา. อฎฺฐ. ปฐมปาราชิกวณฺณนา) วุตฺตํ วชฺชวิธึฯ **กมฺมวิธิ**นฺติ ‘‘สพฺพา จ กายกมฺมวจีกมฺมตทุภยวเสน ติวิธา โหนฺตี’’ติ (กงฺขา. อฎฺฐ. ปฐมปาราชิกวณฺณนา) ทสฺสิตํ กมฺมวิธึ ฯ **กฺริยาวิธิ**นฺติ ‘‘อตฺถาปตฺติ กิริยโต สมุฎฺฐาติ, อตฺถิ อกิริยโต, อตฺถิ กิริยากิริยโต, อตฺถิ สิยา กิริยโต สิยา อกิริยโต’’ติอาทินา (กงฺขา. อฎฺฐ. ปฐมปาราชิกวณฺณนา) นเยน ทสฺสิตํ กิริยาวิธึฯ **สญฺญาวิธิ**นฺติ ‘‘สญฺญาวิโมกฺขา’’ติอาทินา (กงฺขา. อฎฺฐ. ปฐมปาราชิกวณฺณนา) นเยน ทสฺสิตํ สญฺญาวิธึฯ

จิตฺตวิธินฺติ ‘‘สพฺพาปิ จิตฺตวเสน ทุวิธา โหนฺติ สจิตฺตกา, อจิตฺตกา จา’’ติ (กงฺขา. อฎฺฐ. ปฐมปาราชิกวณฺณนา) วุตฺตํ จิตฺตวิธึฯ **อาณตฺติวิธิ**นฺติ ‘‘สาณตฺติกํ อนาณตฺติก’’นฺติ วุตฺตํ อาณตฺติวิธึฯ **องฺควิธาน**นฺติ สพฺพสิกฺขาปเทสุ อาปตฺตีนํ วุตฺตํ องฺควิธานญฺจฯ เวทนาตฺติกํ, กุสลตฺติกญฺจาติ โยชนาฯ ตํ ปน ‘‘อกุสลจิตฺตํ, ทุวิจิตฺตํ, ติจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนํ, ทุเวทนํ, ติเวทน’’นฺติ ตตฺถ ตตฺถ ทสฺสิตเมวฯ

สตฺตรสวิธํ เอตํ ลกฺขณนฺติ ยถาวุตฺตนิทานาทิสตฺตรสปฺปเภทํ สพฺพสิกฺขาปทานํ สาธารณลกฺขณํฯ **ทเสฺสตฺวา**ติ ปกาเสตฺวาฯ **พุโธ** วินยกุสโลฯ ตตฺถ ตตฺถ สิกฺขาปเทสุ ยถารหํ โยเชยฺยาติ สมฺพนฺโธฯ

๓๑๑๘. อิเมสุ สตฺตรสสุ ลกฺขเณสุ นิทานปุคฺคเล ตาว นิทฺทิสิตุมาห **‘‘นิทาน’’**นฺติ อาทิฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ สตฺตรสสุ สาธารณลกฺขเณสุ, นิทฺธารเณ เจตํ ภุมฺมํฯ **นิทาน**นฺติ นิทฺธาริตพฺพทสฺสนํฯ **‘‘ปุร’’**นฺติ อิทํ ‘‘เวสาลี’’ติอาทิปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **สกฺกภคฺคา**ติ เอเตหิ ชนปทวาจีหิ สเทฺทหิ ฐานนิสฺสิตา นาคราว คเหตพฺพาฯ ตานิ จ ‘‘สเกฺกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมิํ, ภเคฺคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร’’ติ ตตฺถ ตตฺถ สิกฺขาปทนิทาเน นิทสฺสิตาเนวฯ

๓๑๑๙. **‘‘ทส เวสาลิยา’’**ติอาทีนํ อตฺถวินิจฺฉโย **อุตฺตเร** อาวิ ภวิสฺสติฯ **คิริพฺพเช**ติ ราชคหนคเรฯ ตญฺหิ สมนฺตา ฐิเตหิ อิสิคิลิอาทีหิ ปญฺจหิ ปพฺพเตหิ วชสทิสนฺติ ‘‘คิริพฺพช’’นฺติ วุจฺจติฯ

๓๑๒๑. ภิกฺขูนํ ปาติโมกฺขสฺมึ สุทินฺนธนิยาทโย เตวีสติวิธา อาทิกมฺมิกปุคฺคลา วุตฺตาติ โยชนาฯ

๓๑๒๒. อุภยปาติโมเกฺข อาคตา **เต สเพฺพ** อาทิกมฺมิกปุคฺคลา ปริปิณฺฑิตา ตึส ภวนฺตีติ โยชนาฯ **วตฺถุ**อาทีนํ วินิจฺฉโย **อุตฺตเร** วกฺขมานตฺตา อิธ น วุโตฺตฯ นนุ จ นิทานปุคฺคลวินิจฺฉยมฺปิ ตตฺถ วกฺขตีติ โส อิธ กสฺมา วุโตฺตติ? นายํ โทโส, อิมสฺส ปกรณตฺตา อิธาปิ วตฺตโพฺพติฯ ยทิ เอวํ วตฺถุอาทิวินิจฺฉโยปิ อิธ วตฺตโพฺพ สิยา, โส กสฺมา น วุโตฺตติ? เอกโยคนิทฺทิฎฺฐสฺส อิมสฺส วจเนน โสปิ วุโตฺตเยว โหตีติ เอกเทสทสฺสนวเสน สํขิโตฺตติ ทฎฺฐโพฺพฯ

๓๑๒๓. โย เอนํ ตรุํ ชานาติ, โส ปญฺญตฺตึ อเสสโต ชานาตีติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺถ **“เอนํ ตรุ”**นฺติ อิมินา นิทานาทิสตฺตรสปฺปการํ สพฺพสิกฺขาปทสาธารณลกฺขณสมุทายํ รูปเกน ทเสฺสติฯ กึ วิสิฎฺฐํ ตรุนฺติ อาห **“ติมูล”**นฺติอาทิฯ

ตตฺถ **ติมูล**นฺติ นิทานปุคฺคลวตฺถุสงฺขาตานิ ตีณิ มูลานิ เอตสฺสาติ ติมูลํฯ **นวปตฺต**นฺติ นววิธปณฺณตฺติสงฺขาตานิ ปตฺตานิ เอตสฺสาติ นวปตฺตํฯ **ทฺวยงฺกุร**นฺติ โลกวชฺชปณฺณตฺติวชฺชสงฺขาตา เทฺว องฺกุรา เอตสฺสาติ ทฺวยงฺกุรํฯ ‘‘ทฺวิองฺกุร’’นฺติ วตฺตเพฺพ อิ-การสฺส อยาเทสํ กตฺวา ‘‘ทฺวยงฺกุร’’นฺติ วุตฺตํฯ **สตฺตผล**นฺติ อาณตฺติอาปตฺติอนาปตฺติวิปตฺติสญฺญาเวทนากุสลตฺติกสงฺขาตานิ สตฺต ผลานิ เอตสฺสาติ สตฺตผลํฯ **ฉปฺปุปฺผ**นฺติ ฉสมุฎฺฐานสงฺขาตานิ ปุปฺผานิ เอตสฺสาติ ฉปฺปุปฺผํฯ **ทฺวิปฺปภว**นฺติ จิตฺตกมฺมสงฺขาตา เทฺว ปภวา เอตสฺสาติ ทฺวิปฺปภวํฯ **ทฺวิสาข**นฺติ กิริยองฺคสงฺขาตา เทฺว สาขา เอตสฺสาติ ทฺวิสาขํฯ **เอนํ ตรุํ โย ชานาตี**ติ โย วุโตฺต ภิกฺขุ วุตฺตสรูปสาธารณสตฺตรสลกฺขณราสิวินิจฺฉยสงฺขาตตรุํ ชานาติฯ **โส**ติ โส ภิกฺขุฯ **ปญฺญตฺติ**นฺติ วินยปิฎกํฯ **อเสสโต**ติ สพฺพโสฯ

๓๑๒๔. **อิติ** เอวํ มธุรปทตฺถํ อนากุลํ **ปรมํ** อุตฺตมํ อิมํ วินิจฺฉยํ โย **ปฐติ** วาจุคฺคตํ กโรโนฺต ปริยาปุณาติ, ครุสนฺติเก สาธุกํ **สุณาติ, ปริปุจฺฉเต จ** อตฺถํ ปริปุจฺฉติ จ, **โส** ภิกฺขุ วินย**วินิจฺฉเย อุปาลิสโม ภวติ** วินยธรานํ เอตทคฺคฎฺฐาเน นิกฺขิเตฺตน อุปาลิมหาเถเรน สทิโส ภวตีติ โยชนาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

ปกิณฺณกวินิจฺฉยกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

กมฺมฏฺฐานวิภาวนาวิธานกถาวณฺณนา

๓๑๒๕. ‘‘อาทิมฺหิ สีลํ ทเสฺสยฺยฯ

มเชฺฌ มคฺคํ วิภาวเย;
ปริโยสาเน จ นิพฺพานํ;
เอสา กถิกสณฺฐิตี’’ติฯ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑๙๐; ม. นิ. อฏฺฐ. ๑.๒๙๑; อ. นิ. อฏฺฐ. ๒.๓.๖๔) –

วุตฺตํ ธมฺมกถิกลกฺขณํ สมนุสฺสรโนฺตยมาจริโย ปาติโมกฺขสํวรสีลปริทีปกํ วินิจฺฉยํ นาติสเงฺขปวิตฺถารมุเขน ทเสฺสตฺวา ตํมูลกานํ อิตเรสญฺจ ติณฺณํ สีลานํ ตํทสฺสเนเนว ทสฺสิตภาวญฺจ สีลวิสุทฺธิมูลิกา จิตฺตวิสุทฺธิอาทิโย ปญฺจวิสุทฺธิโย จ ตํมูลิกญฺจ อริยมคฺคสงฺขาตํ ญาณทสฺสนวิสุทฺธิํ ตทธิคมนียํ นิพฺพานญฺจ ทเสฺสตฺวา ยถารทฺธํ วินยกถํ ปริโยสาเปตุกาโม อาห **‘‘ปาโมเกฺข’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **ปาโมเกฺข**ติ สมาธิอาทีนํ อนวชฺชธมฺมานํ ปติฏฺฐาภาเวน อุตฺตเมฯ **โมกฺขปฺปเวสเน**ติ อมตมหานิพฺพานนครสฺส ปเวสนนิมิเตฺตฯ **มุเข** อสหายทฺวารภูเตฯ ยถาห –

‘‘สคฺคาโรหณโสปานํ, อญฺญํ สีลสมํ กุโต;
ทฺวารํ วา ปน นิพฺพาน-นครสฺส ปเวสเน’’ติฯ (วิสุทฺธิ. ๑.๙; พุ. วํ. อฏฺฐ. ๓.ทีปงฺกรพุทฺธวํสวณฺณนา);

สพฺพทุกฺขกฺขเยติ ชาติทุกฺขาทิสพฺพทุกฺขานํ ขยสฺส อริยมคฺคสฺส อธิคมูปายตฺตา ผลูปจาเรน สพฺพทุกฺขกฺขยสงฺขาเตฯ **‘‘ปาโมเกฺข’’**ติ จ **‘‘โมกฺขปฺปเวสเน มุเข’’**ติ จ **‘‘สพฺพทุกฺขกฺขเย’’**ติ จ ‘‘ปาติโมกฺขสฺมิ’’นฺติ เอตสฺส วิเสสนํฯ **วุเตฺต**ติ ปาราชิกโต ปฏฺฐาย นานปฺปการโต นิทฺทิเฏฺฐ สติฯ อิตรตฺตยํ วุตฺตเมวาติ สมฺพโนฺธฯ อินฺทฺริยสํวรสีลอาชีวปาริสุทฺธิสีลปจฺจยสนฺนิสฺสิตสีลสงฺขาตํ อิตรํ สีลตฺตยํ วุตฺตเมว โหติ ‘‘ราชา อาคโต’’ติ วุเตฺต ปริสาย อาคมนํ วิย, ตสฺมา ตํ น วกฺขามาติ อธิปฺปาโยฯ

๓๑๒๖. **อิทํ จตุพฺพิธํ สีล**นฺติ ปาติโมกฺขสํวรสีลาทิํ จตุปาริสุทฺธิสีลํฯ **ญตฺวา**ติ ลกฺขณาทิโต, โวทานโต, หานภาคิยฏฺฐิติภาคิยวิเสสภาคิยนิเพฺพธภาคิยาทิปฺปการโต จ ชานิตฺวาฯ **ตตฺถา**ติ จตุพฺพิธสีเลฯ **ปติฏฺฐิโต**ติ อจฺฉิทฺทาทิองฺคสมนฺนาคตภาวมาปาทเนน ปติฏฺฐิโตฯ **สมาธิ**นฺติ อุปจารปฺปนาเภทโลกิยสมาธิํฯ **ภาเวตฺวา**ติ สมจตฺตาลีสาย กมฺมฏฺฐาเนสุ ปุนปฺปุนํ อนุโยควเสน วเฑฺฒตฺวาฯ **ปญฺญายา**ติ ติลกฺขณาการาทิปริเจฺฉทิกาย โลกุตฺตราย ปญฺญาย เหตุภูตาย, กรณภูตาย จฯ **ปริมุจฺจตี**ติ สพฺพกิเลสพนฺธนํ เฉตฺวา สํสารจารกาสมนฺตโต มุจฺจติ, อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายตีติ อธิปฺปาโยฯ

๓๑๒๗. เอวํ สมาสโต วุตฺตเมวตฺถํ นิทฺทิสโนฺต อาห **‘‘ทสานุสฺสติโย’’**ติอาทิฯ ทส อนุสฺสติโย จ ทส กสิณา จ ทส อสุภา จ จตโสฺส อปฺปมญฺญาโย จ ตถา จตฺตาโร อารุปฺปา จ วุตฺตาฯ อปรํ กมฺมฏฺฐานทฺวยญฺจ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

ตตฺถ **ทสานุสฺสติโย** นาม ‘‘พุทฺธานุสฺสติ, ธมฺมานุสฺสติ, สงฺฆานุสฺสติ, สีลานุสฺสติ, จาคานุสฺสติ, เทวตานุสฺสติ, กายคตาสติ, มรณานุสฺสติ, อานาปานสติ, อุปสมานุสฺสตี’’ติ (วิสุทฺธิ. ๑.๔๗) เอวํ วุตฺตา ทส อนุสฺสติโยฯ

ทส กสิณา นาม ‘‘ปถวีกสิณํ, อาโปกสิณํ, เตโชกสิณํ, วาโยกสิณํ, นีลกสิณํ, ปีตกสิณํ, โลหิตกสิณํ, โอทาตกสิณํ, อาโลกกสิณํ, ปริจฺฉินฺนากาสกสิณ’’นฺติ (วิสุทฺธิ. ๑.๔๗) วุตฺตา อิเม ทส กสิณาฯ

ทส อสุภา นาม ‘‘อุทฺธุมาตกํ, วินีลกํ, วิปุพฺพกํ, วิจฺฉิทฺทกํ, วิกฺขายิตกํ, วิกฺขิตฺตกํ, หตวิกฺขิตฺตกํ, โลหิตกํ, ปุฬุวกํ, อฏฺฐิก’’นฺติ (วิสุทฺธิ. ๑.๔๗) วุตฺตา อิเม ทส อสุภาฯ

จตโสฺส อปฺปมญฺญาโย นาม ‘‘เมตฺตา, กรุณา, มุทิตา, อุเปกฺขา’’ติ (วิสุทฺธิ. ๑.๔๗) วุตฺตา อิเม อปฺปมญฺญาโยฯ

จตฺตาโร อารุปฺปา นาม ‘‘อากาสานญฺจายตนํ, วิญฺญาณญฺจายตนํ, อากิญฺจญฺญายตนํ, เนวสญฺญานาสญฺญายตน’’นฺติ (วิสุทฺธิ. ๑.๔๗) วุตฺตา อิเม อารุปฺปาฯ **อปรํ กมฺมฏฺฐานทฺวยํ** นาม ‘‘อาหาเรปฏิกฺกูลสญฺญา, จตุธาตุววตฺถาน’’นฺติ วุตฺตํ ฐานอุภยํฯ

๓๑๒๘. อิเจฺจวํ จตฺตาลีสวิธํ มโนภุโน กมฺมฏฺฐานํ สพฺพมฺปิ กมฺมฏฺฐานํ สมฺทิฏฺฐํ สิยาติ โยชนาฯ กมฺมสฺส โยคสงฺขาตสฺส ฐานํ อารมฺมณภาเวน ปวตฺติฏฺฐานนฺติ **กมฺมฏฺฐานํ**ฯ ติฏฺฐติ เอตฺถ ผลํ ตทายตฺตวุตฺติตายาติ **ฐานํ,** การณํ, กมฺมสฺส วิปสฺสนาย ฐานํ การณํ **กมฺมฏฺฐานํ,** กสฺสาติ อาห **‘‘มโนภุโน’’**ติฯ มโน อภิภวตีติ มโนภู, ตสฺส **มโนภุโน,** กุสลจิตฺตปฺปวตฺตินิวารเณน ตถาลทฺธนามสฺส กามเทวสฺสาติ อโตฺถฯ อิมินา กมฺมฏฺฐานคณนาปริเจฺฉโท ทสฺสิโตฯ

๓๑๒๙-๓๐. อิเมสํ กมฺมฏฺฐานานํ ภาวนามยํ ภินฺทิตฺวา ทเสฺสตุํ มาติกํ ตาว ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘อุปจารปฺปนาโต’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **อุปจารปฺปนาโต**ติ ‘‘เอตฺตกานิ กมฺมฏฺฐานานิ อุปจาราวหานิ , เอตฺตกานิ อปฺปนาวหานี’’ติ เอวํ อุปจารปฺปนาวเสน จฯ **ฌานเภทา**ติ ‘‘เอตฺตกานิ ปฐมชฺฌานิกานิ, เอตฺตกานิ ติกจตุกฺกชฺฌานิกานิ, เอตฺตกานิ ปญฺจกชฺฌานิกานี’’ติ อาทินา ฌานเภทา จฯ **อติกฺกมา**ติ องฺคานํ, อารมฺมณานญฺจ อติกฺกมโตฯ **วฑฺฒนาวฑฺฒนา จาปี**ติ องฺคุลทฺวงฺคุลาทิวเสน วเฑฺฒตพฺพา, อวเฑฺฒตพฺพา จฯ **อารมฺมณภูมิโต**ติ นิมิตฺตารมฺมณาทิอารมฺมณโต เจว ลพฺภมานาลพฺภมานภูมิโต จฯ

คหณาติ ทิฏฺฐาทิวเสน คเหตพฺพโตฯ **ปจฺจยา**ติ ตํตํฐานานํ ปจฺจยภาวโต จฯ **ภิโยฺย**ติ ปุน-สทฺทตฺถนีหารโตฺถฯ **จริยานุกูลโต**ติ ราคจริยาทีนํ อนุกูลภาวโตติ **อยํ วิเสโส** อยํ เภโทฯ **เอเตสุ** จตฺตาลีสาย กมฺมฏฺฐาเนสุฯ

๓๑๓๑. เอวํ มาติกํ นิทฺทิสิตฺวา ยถากฺกมํ นิทฺทิสโนฺต ปฐมํ ตาว อุปจาราวหาทโย ทเสฺสตุมาห **‘‘อฏฺฐานุสฺสติโย’’**ติอาทิ ฯ **ตตฺถา**ติ ติสฺสํ มาติกายํ, เตสุ วา จตฺตาลีสาย กมฺมฏฺฐาเนสุฯ **อฏฺฐานุสฺสติโย**ติ กายคตาสติอานาปานสติทฺวยวชฺชิตา พุทฺธานุสฺสติอาทิกา อฏฺฐ อนุสฺสติโย จฯ **สญฺญา** อาหาเรปฏิกฺกูลสญฺญา จฯ **ววตฺถานญฺจ** จตุธาตุววตฺถานญฺจาติ **อิเม** ทสฯ **อุปจาราวหา**ติ พุทฺธคุณาทีนํ ปรมตฺถภาวโต, อเนกวิธตฺตา, เอกสฺสาปิ คมฺภีรภาวโต จ เอเตสุ ทสสุ กมฺมฏฺฐาเนสุ อปฺปนาวเสน สมาธิสฺส ปติฏฺฐาตุมสกฺกุเณยฺยตฺตา อปฺปนาภาวนาปฺปโตฺต สมาธิ อุปจารภาเวเยว ปติฏฺฐาติ, ตสฺมา เอเต อุปจาราวหาฯ

นนุ เจตฺถ ทุติยจตุตฺถารุปฺปสมาธิ, โลกุตฺตโร จ สมาธิ ปรมตฺถธมฺม อปฺปนํ ปาปุณาติ, ตสฺมา ‘‘ปรมตฺถภาวโต’’ติ เหตุ อปฺปนมปาปุณเน การณภาเวน น วุจฺจตีติ? น, ตสฺส ภาวนาวิ

เสเสน ปรมตฺถธมฺมํ ปวตฺติสมฺภวโต, อิมสฺส จ รูปาวจรจตุตฺถภาวนาวิเสสสมฺภวโต จฯ ตถา หิ ทุติยจตุตฺถารุปฺปสมาธิ อปฺปนาปตฺตสฺส อรูปาวจรสมาธิสฺส จตุตฺถชฺฌานสฺส อารมฺมณสมติกฺกมมตฺตภาวนาวเสน สภาวารมฺมเณปิ อปฺปนํ ปาปุณาติฯ วิสุทฺธิภาวนานุกฺกมพเลน โลกุตฺตโร สมาธิ อปฺปนํ ปาปุณาตีติฯ

๓๑๓๒. **ตตฺถา**ติ เตสุ ฌานาวเหสุ ตึสกมฺมฏฺฐาเนสุฯ **อสุภา**ติ อุทฺธุมาตกาทโย ทส อสุภาฯ **กายคตาสตี**ติ กายคตาสติ จาติ **อิเม** เอกาทสฯ **ปฐมชฺฌานิกา**ติ อิเมสํ ปฏิกฺกูลารมฺมณตฺตา, ปฏิกฺกูลารมฺมเณ จ จิตฺตสฺส จณฺฑโสตาย นทิยา อริตฺตพเลน นาวาฐานํ วิย วิตกฺกพเลเนว ปวตฺติสมฺภวโต อวิตกฺกานํ ทุติยชฺฌานาทีนํ อสมฺภโวติ สวิตกฺกสฺส ปฐมชฺฌานเสฺสว สมฺภวโต ปฐมชฺฌานิกาฯ อานาปานญฺจ กสิณา จาติ **อิเม** เอกาทส **จตุกฺกชฺฌานิกา** รูปาวจรจตุกฺกชฺฌานิกา จ จตุกฺกนเยน, ปญฺจกชฺฌานิกา จฯ

๓๑๓๓. **ติโสฺสว อปฺปมญฺญา**ติ เมตฺตา, กรุณา, มุทิตาติ อปฺปมญฺญา ติโสฺสวฯ สามญฺญนิเทฺทเส เอตาสเมว คหณํ กถํ วิญฺญายตีติ? **“อถ ปจฺฉิมา”**ติอาทินา จตุตฺถาย อปฺปมญฺญาย จตุตฺถชฺฌานิกภาวสฺส วกฺขมานตฺตา ปาริเสสโต ตํ วิญฺญายติฯ **ติกชฺฌานานี**ติ ติกชฺฌานิกาฯ ‘‘ติกชฺฌานา’’ติ วตฺตเพฺพ ลิงฺควิปลฺลาเสน เอวํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ เมตฺตาทีนํ โทมนสฺสสหคตพฺยาปาทวิหึสานภิรตีนํ ปหายกตฺตา โทมนสฺสปฏิปเกฺขน โสมนเสฺสเนว สหคตตา วุตฺตาติ จตุกฺกนเยน ติกชฺฌานิกตา วุตฺตา, ปญฺจกนเยน จตุกฺกชฺฌานิกตา จฯ

“อถา”ติ อิทํ ‘‘ปจฺฉิมา’’ติ ปทสฺส ‘‘ติโสฺส’’ติ อิมินา ปุริมปเทน สมฺพนฺธนิวตฺตนตฺถํฯ ปจฺฉิมา อปฺปมญฺญา, จตฺตาโร อารุปฺปา จ จตุตฺถชฺฌานิกา มตา จตุกฺกนเยน, ปญฺจมชฺฌานิกา จฯ ‘‘สเพฺพ สตฺตา สุขิตา โหนฺตุ, ทุกฺขา มุจฺจนฺตุ, ลทฺธสุขสมฺปตฺติโต มา วิคจฺฉนฺตู’’ติ เมตฺตาทิติวิธสปฺปวตฺตํ พฺยาปารตฺตยํ ปหาย กมฺมสฺสกตาทสฺสเนน สเตฺตสุ มชฺฌตฺตาการปฺปตฺตภาวนานิพฺพตฺตาย ตตฺรมชฺฌโตฺตเปกฺขาย พลวตรตฺตา อปฺปนาปฺปตฺตสฺส อุเปกฺขาพฺรหฺมวิหารสฺส สุขสหคตตาสมฺภวโต อุเปกฺขาสหคตตา วุตฺตาฯ

๓๑๓๔. องฺคารมฺมณโต อติกฺกโม ทฺวิธา วุโตฺตติ โยชนาฯ **จตุกฺกติกชฺฌาเนสู**ติ ทสกสิณา, อานาปานสตีติ เอกาทสสุ จตุกฺกชฺฌานิเกสุ เจว เมตฺตาทิปุริมพฺรหฺมวิหารตฺตยสงฺขาเตสุ ติกชฺฌานิเกสุ จ กมฺมฏฺฐาเนสุฯ **องฺคาติกฺกมตา**ติ เอกสฺมิํเยว อารมฺมเณ วิตกฺกาทิฌานงฺค สมติกฺกเมน ปฐมชฺฌานาทีนํ อารมฺมเณเยว ทุติยชฺฌานาทีนํ อุปฺปตฺติโต องฺคาติกฺกโม อธิเปฺปโตติ อโตฺถฯ องฺคาติกฺกโมเยว **องฺคาติกฺกมตา**ฯ

๓๑๓๕. **องฺคาติกฺกมโต**ติ ตติยชฺฌานสมฺปยุตฺตโสมนสฺสาติกฺกมนโตฯ **อารมฺมณมติกฺกมฺมา**ติ ปฏิภาคนิมิตฺตกสิณุคฺฆาฏิมากาสตพฺพิสยปฐมารุปฺปวิญฺญาณตทภาวสงฺขาตานิ จตฺตาริ อารมฺมณานิ ยถากฺกมํ อติกฺกมิตฺวาฯ กสิณุคฺฆาฏิมากาสตพฺพิสยปฐมารุปฺปวิญฺญาณตทภาวตพฺพิสยตติยารุปฺปวิญฺญาณสงฺขาเตสุ จตูสุ อารมฺมเณสุ **อารุปฺปา** อากาสานญฺจายตนาทีนิ จตฺตาริ อรูปาวจรชฺฌานานิ **ชายเร** อุปฺปชฺชนฺติฯ

๓๑๓๖. **เอตฺถา**ติ เอเตสุ อารมฺมเณสุฯ **วเฑฺฒตพฺพานี**ติ ‘‘ยตฺตกํ โอกาสํ กสิเณน ผรติ, ตทพฺภนฺตเร ทิพฺพาย โสตธาตุยา สทฺทํ โสตุํ, ทิเพฺพน จกฺขุนา รูปํ ปสฺสิตุํ, ปรสตฺตานญฺจ เจตสา จิตฺตํ อญฺญาตุํ สมโตฺถ โหตี’’ติ วุตฺตปฺปโยชนํ สนฺธาย องฺคคณนาทิวเสน ปริจฺฉินฺทิตฺวา ยตฺตกํ อิจฺฉติ, ตตฺตกํ วเฑฺฒตพฺพานิฯ **เสสํ** อสุภาทิ **สพฺพํ ตํ** กมฺมฏฺฐานํ ปโยชนาภาวา **น วเฑฺฒตพฺพเมวา**ติ โยชนาฯ

๓๑๓๗. **ตตฺถ** เตสุ กมฺมฏฺฐาเนสุ ทส กสิณา จ ทส อสุภา จ กายคตาสติ, อานาปาน สตีติ **อิเม พาวีสติ** กมฺมฏฺฐานานิ ปฏิภาคารมฺมณานีติ โยชนาฯ เอตฺถ **“กสิณา”**ติอาทินา ตทารมฺมณานิ ฌานานิ คหิตานิฯ

๓๑๓๘. **ธาตุววตฺถนนฺ**ติ จตุธาตุววตฺถานํ, คาถาพนฺธวเสน รสฺสตฺตํฯ **วิญฺญาณญฺ จา**ติ วิญฺญาณญฺจายตนํฯ **เนวสญฺญา**ติ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํฯ **ทส เทฺว**ติ ทฺวาทสฯ **ภาวโคจรา**ติ สภาวธมฺมโคจรา, ปรมตฺถธมฺมาลมฺพณาติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๑๓๙. **เทฺว จ อารุปฺปมานสา**ติ อากาสานญฺจายตนอากิญฺจญฺญายตนสงฺขาตา อรูป าวจรจิตฺตุปฺปาทา เทฺว จฯ ฉ อิเม ธมฺมา นวตฺตพฺพโคจรา นิทฺทิฏฺฐาติ โยชนา จตุนฺนํ อปฺ ปมญฺญานํ สตฺตปญฺญตฺติยา, ปฐมารุปฺปสฺส กสิณุคฺฆาฏิมากาสปญฺญตฺติยา, ตติยารุปฺปสฺส ปฐมารุปฺปวิญฺญาณาภาวปญฺญตฺติยา จ อารมฺมณตฺตาฯ

๓๑๔๐. **ปฏิกฺกูลสญฺญา**ติ อาหาเรปฏิกฺกูลสญฺญาฯ กายคตาสตีติ ทฺวาทเสว ภูมิโต **เทเวสุ** กามาวจรเทเวสุ กุณปานํ, ปฏิกฺกูลารหสฺส จ อสมฺภวา **น ปวตฺตนฺตี**ติ โยชนาฯ

๓๑๔๑. ตานิ ทฺวาทส จฯ **ภิโยฺย**ติ อธิกเตฺถ นิปาโต, ตโต อธิกํ อานาปานสติ จาติ เตรส รูปารูปโลเก อสฺสาสปสฺสาสานญฺจ อภาวา สพฺพโส **น ชายเร**ติ โยชนาฯ

๓๑๔๒. **อรูปาวจเร** อรูปภเว จตฺโร อารุเปฺป ฐเปตฺวา **อเญฺญ** ฉตฺตึส ธมฺมา รูปสมติกฺ กมาภาวา **น ชายนฺตี**ติ โยชนาฯ **สเพฺพ** สมจตฺตาลีส ธมฺมา **มานุเส** มนุสฺสโลเก สเพฺพส เมว ลพฺภมานตฺตา **ชายนฺติ**ฯ

๓๑๔๓. **จตุตฺถกสิณํ หิตฺวา**ติ วาโยกสิณํ ทิฏฺฐผุเฏฺฐน คเหตพฺพตฺตา ตํ วเชฺชตฺวา นว **กสิณา จ** ทส อสุภา จาติ **เต** เอกูนวีสติ ธมฺมา **ทิเฏฺฐเนว** จกฺขุวิญฺญาเณน **ปุพฺพภาเค** ปริ กมฺมกาเล คเหตพฺพา ภวนฺตีติ โยชนาฯ ปุพฺพภาเค จกฺขุนา โอโลเกตฺวา ปริกมฺมํ กตํ, เตน อุคฺคหิตนิมิตฺตํ เตสํ คเหตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๑๔๔. **ผุเฏฺฐนา**ติ นาสิกเคฺค, อุตฺตโรเฏฺฐ วา ผุฏฺฐวเสนฯ กายคตาสติยํ ตจปญฺจกํ ทิเฏฺฐน คเหตพฺพํฯ **มาลุโต**ติ วาโยกสิณํ ทิฏฺฐผุเฏฺฐน คเหตพฺพํ อุจฺฉุสสฺสาทีนํ ปเตฺตสุ จล มานวณฺณคฺคหณมุเขน, กายปฺปสาทฆฏฺฏเนน จ คเหตพฺพตฺตาฯ **เอตฺถ** เอเตสุ กมฺมฏฺฐาเน สุฯ **เสสกนฺ**ติ วุตฺตาวเสสํฯ พุทฺธานุสฺสติอาทิกา อฏฺฐานุสฺสติโย, จตฺตาโร พฺรหฺมวิหารา, จตฺ ตาโร อารุปฺปา, อาหาเรปฏิกฺกูลสญฺญา, จตุธาตุววตฺถานํ, กายคตาสติยํ วกฺกปญฺจกาทีนิ จาติ สพฺพเมตํ ปรโต สุตฺวา คเหตพฺพตฺตา สุเตเนว คเหตพฺพนฺติ วุตฺตํฯ

๓๑๔๕. **เอตฺถ** เอเตสุ กมฺมฏฺฐาเนสุ อากาสกสิณํ ฐเปตฺวา นว กสิณา ปฐมารุปฺปจิตฺ ตสฺส อารมฺมณภูตกสิณุคฺฆาฏิมากาสสฺส เหตุภาวโต **ปจฺจยา ชายเร** ปจฺจยา ภวนฺตีติ โย ชนาฯ

๓๑๔๖. ทสปิ กสิณา **อภิญฺญานํ** ทิพฺพจกฺขุญาณาทีนํ ปจฺจยา ภวนฺตีติ โยชนาฯ **จตุ ตฺถสฺสา**ติ จตุตฺถสฺส พฺรหฺมวิหารสฺสฯ

๓๑๔๗. **เหฏฺฐิมเหฏฺฐิมารุปฺปนฺ**ติ อากาสานญฺจายตนาทิกํฯ **ปรสฺส จ ปรสฺส จา**ติ วิญฺญาณญฺจายตนาทิอุตฺตรชฺฌานสฺส ปจฺจโยติ ปกาสิตนฺติ โยชนาฯ **เนวสญฺญา**ติ

เนวสญฺญานาสญฺญายตนํฯ **นิโรธสฺสา**ติ สญฺญาเวทยิตนิโรธสฺส, ตาย นิโรธสมาปตฺติยาฯ

๓๑๔๘. **สเพฺพ**ติ สมจตฺตาลีสกมฺมฎฺฐานธมฺมาฯ **สุขวิหารสฺสา**ติ ทิฎฺฐธมฺมสุขวิหารสฺสฯ ***ภวนิสฺสรณสฺส จา***ติ วิภวูปนิสฺสยตาย วิปสฺสนาปาทกเตฺตน อาสวกฺขยญาเณน อธิคนฺตพฺพสฺส นิพฺพานสฺส จฯ ***ภวสุขานญฺจา***ติ ปริกโมฺมปจารภาวนาวสปฺปวตฺตานิ กามาวจรกุสลจิตฺตานิ กามสุคติภวสุขานํ, รูปาวจรปฺปนาวสปวตฺตานิ รูปาวจรจิตฺตานิ รูปาวจรภวสุขานํ, อิตรานิ อรูปาวจรภูตานิ อรูปาวจรภวสุขานญฺจ ปจฺจยาติ ทีปิตาฯ

๓๑๔๙. ทส อสุภา, กายคตาสตีติ **อิเม** เอกาทส ราคจริตสฺส วิเสสโต อนุกูลา วิเญฺญยฺยาติ โยชนาฯ **"วิเสสโต"**ติ อิมินา ราคสฺส อุชุวิปจฺจนีกภาเวน จ อติสปฺปายโต จ วุตฺต, อิตเร จ อปฎิกฺขิตฺตาติ ทีเปติฯ วุตฺตเญฺหตํ **วิสุทฺธิมเคฺค** "สพฺพเญฺจตํ อุชุวิปจฺจนีกวเสน จ อติสปฺปายวเสน จ วุตฺตํ, ราคาทีนํ ปน อวิกฺขมฺภิกา, สทฺธาทีนํ วา อนุปการา กุสลภาวนา นาม นตฺถี"ติ (วิสุทฺธิ. ๑.๔๗)ฯ

๓๑๕๐. **สวณฺณกสิณา**ติ จตูหิ วณฺณเกหิ กสิเณหิ สหิตาฯ จตโสฺส อปฺปมญฺญาโยติ **อิเม** อฎฺฐ โทสจริตสฺส อนุกูลาติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ

๓๑๕๑. **โมหปฺปกติโน**ติ โมหจริตสฺสฯ "อานาปานสติ เอกาวา"ติ ปทเจฺฉโทฯ

๓๑๕๒. **มรณูปสเม**ติ มรณญฺจ อุปสโม จ มรณูปสมํ, ตสฺมึ มรณูปสเมฯ **สตี**ติ มรณานุสฺสติ, อุปสมานุสฺสติ จาติ **เอเต** จตฺตาโร ธมฺมาฯ **ปญฺญาปกติโน**ติ พุทฺธิจริตสฺสฯ

๓๑๕๓. **อาทิอนุสฺสติจฺฉกฺกนฺ**ติ พุทฺธธมฺมสงฺฆสีลจาคเทวตานุสฺสติสงฺขาตํ ฉกฺกํฯ **สทฺธาจริตวณฺณิตนฺ**ติ สทฺธาจริตสฺส อนุกูลนฺติ กถิตํฯ **อารุปฺปา**ติ จตฺตาโร อารุปฺปาฯ **เสสากสิณา**ติ ภูตกสิณอาโลกากาสกสิณานํ วเสน ฉ กสิณาติ **เสสา ทส** ธมฺมาฯ **สพฺพานุรูปกา**ติ สเพฺพสํ ฉนฺนํ จริยานํ อนุกูลาติ อโตฺถฯ

๓๑๕๔-๘. เอวํ ยถานิกฺขิตฺตมาติกานุกฺกเมน กมฺมฎฺฐานปฺปเภทํ วิภาเวตฺวา อิทานิ ภาวนานยํ ทเสฺสตุมาห **"เอว"**นฺติอาทิฯ **เอวํ ปเภทโต ญตฺวา กมฺมฎฺฐานานี**ติ ยถาวุตฺตเภทนยมุเขน ภาวนามยารมฺภทสฺสนํฯ **ปณฺฑิโต**ติ ติเหตุกปฎิสนฺธิปญฺญาย ปญฺญวา ภพฺพปุคฺคโลฯ **เตสู**ติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **เมธาวี**ติ ปาริหาริยปญฺญาย สมนฺนาคโตฯ **ทฬฺหํ คเหตุวานา**ติอาทิมชฺฌปริโยสาเน สุฎฺฐุ สลฺลกฺขเณฺตน ทฬฺหํ อฎฺฐึ กตฺวา สกฺกจฺจํ อุคฺคเหตฺวาฯ **กลฺยาณมิตฺตโก**ติ –

> "ปิโย ครุ ภาวนีโย;
> วตฺตา จ วจนกฺขโม;
> คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา;
> โน จฎฺฐาเน นิโยชโก"ติฯ (วิสุทฺธิ. ๑.๓๗; เนตฺติ. ๑๑๓) –

วุตฺตลกฺขณโก สีลสุตปญฺญาทิคุณสมนฺนาคตกลฺยาณมิตฺตโกฯ

ปฐมเมว ปลิโพธานํ อุเจฺฉทํ กตฺวาติ โยชนาฯ **ปฐมนฺ**ติ ภาวนารมฺภโต ปฐมเมวฯ **ปลิโพธานํ อุเจฺฉทํ กตฺวา**ติ –

‘‘อาวาโส จ กุลํ ลาโภ;
คโณ กมฺมญฺจ ปญฺจมํ;
อทฺธานํ ญาติ อาพาโธ;
คโนฺถ อิทฺธีติ เต ทสา’’ติฯ (วิสุทฺธิ. ๑.๔๑) –

วุตฺตานํ ทสมหาปลิโพธานํ, ทีฆเกสนขโลมเจฺฉทนจีวรรชนปตฺตปจนาทีนํ ขุทฺทกปอโพธานญฺจาติ อุภเยสํ ปลิโพธานํ อุเจฺฉทํ กตฺวา นิฏฺฐาปเนน วา อาลยปริจฺจาเคน วา อุเจฺฉทํ กตฺวาฯ **อิทฺธิ** ปเนตฺถ วิปสฺสนาย ปลิโพโธ โหติ, น สมาธิภาวนายฯ วุตฺตเญฺหตํ **วิสุทฺธิมเคฺค** ‘‘อิทฺธีติ โปถุชฺชนิกา อิทฺธิฯ สา หิ อุตฺตานเสยฺยกทารโก วิย, ตรุณสสฺสํ วิย จ ทุปฺปริหารา โหติ, อปฺปมตฺตเกเนว ภิชฺชติฯ สา ปน วิปสฺสนาย ปลิโพโธ โหติ, น สมาธิสฺส สมาธึ ปตฺวา ปตฺตพฺพตฺตา’’ติ (วิสุทฺธิ. ๑.๔๑)ฯ

โทสวชฺชิเต , อนุรูเป จ วิหาเร วสเนฺตนาติ โยชนาฯ **โทสวชฺชิเต**ติ –

‘‘มหาวาสํ นวาวาสํ, ชราวาสญฺจ ปนฺถนึ;
โสณฺฑึ ปณฺณญฺจ ปุปฺผญฺจ, ผลํ ปตฺถิตเมว จฯ

‘‘นครํ ทารุนา เขตฺตํ, วิสภาเคน ปฏฺฏนํ;
ปจฺจนฺตสีมาสปฺปายํ, ยตฺถ มิโตฺต น ลพฺภติฯ

‘‘อฏฺฐารเสตานิ ฐานานิ, อิติ วิญฺญาย ปณฺฑิโต;
อารกา ปริวเชฺชยฺย, มคฺคํ ปฏิภยํ ยถา’’ติฯ (วิสุทฺธิ. ๑.๕๒) –

อฏฺฐกถาสุ วุเตฺตหิ อิเมหิ อฏฺฐารสหิ โทเสหิ คชฺชิเตฯ

อนุรูเป วสเนฺตนาติ –

‘‘อิธ , ภิกฺขเว, เสนาสนํ นาติทูรํ โหติ นจฺจาสนฺนํ คมนาคมนสมฺปนฺนํ, ทิวา อปฺปากิณฺณํ, รตฺตึ อปฺปสทฺทํ อปฺปนิโคฺฆสํ, อปฺปฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺสํ, ตสฺมึ โข ปน เสนาสเน วิหรนฺตสฺส อปฺปกสิเรเนว อุปฺปชฺชนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, ตสฺมึ โข ปน เสนาสเน เย เต ภิกฺขู วิหรนฺติ พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา, เต กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา ปริปุจฺฉติ ปริปญฺหติ ‘อิทํ, ภเนฺต, กถํ, อิมสฺส โก อโตฺถ’ติ, ตสฺส เต อายสฺมโนฺต อวิวฏเญฺจว วิวรนฺติ, อนุตฺตานีกตญฺจ อุตฺตานึ กโรนฺติ, อเนกวิหิเตสุ จ กงฺขฏฺฐานีเยสุ ธเมฺมสุ กงฺขํ ปฏิวิโนเทนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, เสนาสนํ ปญฺจงฺคสมนฺนาคตํ โหตี’’ติ (อ. นิ. ๑๐.๑๑) –

เอวํ ภควตา วณฺณิเตหิ ปญฺจหิ คุเณหิ สมนฺนาคตตฺตา อนุรูเป ภาวนากมฺมานุคุเณ วิหาเร วิหรเนฺตนาติ อโตฺถฯ **ปฐมาทีนี**ติ ปฐมทุติยาทีนิ รูปาวจรชฺฌานานิฯ **สพฺพโส ภาเวตฺวา**ติ **วิสุทฺธิมเคฺค** ‘‘สพฺพํ ภาวนาวิธานํ อปริหาเปเนฺตน ภาเวตโพฺพ’’ติ (วิสุทฺธิ. ๑.๔๑) นิกฺขิตฺตสฺส มาติกาปทสฺส วิตฺถารกฺกเมน ภาเวตฺวา, จิตฺตวิสุทฺธึ สมฺปาเทตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ

สปฺปโญฺญติ กมฺมชติเหตุกปฏิสนฺธิปญฺญาย เจว กมฺมฏฺฐานมนสิการสปฺปายานิ ปริคฺคเหตฺวา อสปฺปายํ ปริวเชฺชตฺวา สปฺปายเสวโนปการาย ปาริหาริยปญฺญาย จ สมนฺนาคโต โย

คาวจโรฯ **ตโต**ติ เนวสญฺญานาสญฺญายตนวชฺชิตรูปารูปชฺฌานํ วิปสฺสนาปาทกภาเวน สมาปชฺชิตฺวา อฏฺฐนฺนํ วิปสฺสนาปาทกชฺฌานานมญฺญตรโต ฌานา วุฏฺฐายฯ เตนาห **วิสุทฺธิมคฺเค** ‘‘ฐเปตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อวเสสรูปารูปาวจรชฺฌานานํ อญฺญตรโต วุฏฺฐายา’’ติ (วิสุทฺธิ. ๒.๖๖๓)ฯ

นามรูปววตฺถานํ กตฺวาติ วิสุทฺธิมคฺเค **ทิฏฺฐิวิสุทฺธินิทฺเทเส** วุตฺตนเยน ปญฺจกฺขนฺธาทิมุเขสุ ยถิจฺฉิเตน มุเขน ปวิสิตฺวา นามรูปํ ววตฺถเปตฺวา ‘‘อิทํ นามํ, อิทํ รูปํ, อิมมฺหา นามรูปโต พฺยติริตฺตํ อตฺตาทิ กิญฺจิ วตฺตพฺพํ นตฺถี’’ติ นิฏฺฐํ คนฺตฺวา, อิมินา ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ ทสฺสิตาฯ

กงฺขํ วิตีริยาติ ยถาทิฏฺฐนามรูปธมฺมานํ วิสุทฺธิมคฺเค **กงฺขาวิตรณวิสุทฺธินิทฺเทเส** (วิสุทฺธิ. ๒.๖๗๘ อาทโย) วุตฺตนเยน ปญฺจธา ปริคฺคเหตฺวา ‘‘น ตาวิทํ นามรูปํ อเหตุกํ, น อตฺตาทิเหตุก’’นฺติ ยาถาวโต นามรูปสฺส ปญฺจธา ทสฺสเนน อทฺธตฺตยคตํ ‘‘อโหสึ นุ โข อหํ อตีตมทฺธาน’’นฺติอาทินยปฺปวตฺตํ (ม. นิ. ๑.๑๘; สํ. นิ. ๒.๒๐; มหานิ. ๑๗๔) โสฬสวิธํ กงฺขํ, ‘‘สตฺถริ กงฺขตี’’ติอาทินยปฺปวตฺตํ (ธ. ส. ๑๐๐๘) อฏฺฐวิธญฺจ กงฺขํ วีริเยน ตริตฺวา ปชหิตฺวา, อิมินา กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิ ทสฺสิตา โหติฯ

เอวํ กงฺขาวิตรณวิสุทฺธินิปฺผาทเนน ญาตปริญฺญาย ฐิโต โยคาวจโร สปฺปายํ นามรูปํ ลกฺขณตฺตยํ อาโรเปตฺวา กงฺขาวูปสมญาเณน **มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธินิทฺเทเส** (วิสุทฺธิ. ๒.๖๙๒ อาทโย) วุตฺตนเยน สงฺขาเร สมฺมสโนฺต โอภาโส, ญาณํ, ปีติ, ปสฺสทฺธิ, สุขํ, อธิโมโกฺข, ปคฺคโห, อุปฏฺฐานํ, อุเปกฺขา, นิกนฺตีติ ทสสุ อุปกฺกิเลเสสุ ปาตุภูเตสุ ตถา ปาตุภูเต **โอภาสาทโย ทส อุปกฺกิเลเส** ‘‘อมโคฺค’’ติ มคฺควีถิปฏิปนฺนํ **วิปสฺสนาญาณ**เมว ‘‘มโคฺค’’ติ **ปณฺฑิโต** ปญฺญวา โยคาวจโร ชานาตีติ อโตฺถ, อิมินา มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธิ สเงฺขปโต ทสฺสิตา โหติฯ

๓๑๕๙. เอตฺตาวตา เตสํ ติณฺณํ ววตฺถาเนติ โยชนาฯ **เอตฺตาวตา**ติ ‘‘นามรูปววตฺถานํ กตฺวา’’ติอาทินา สเงฺขปโต ทสฺสิตนเยนฯ **เตสํ ติณฺณ**นฺติ ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ, กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิ, มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธีติ ตีหิ วิสุทฺธีหิ สกสกวิปสฺสนานํ นามรูปตปฺปจฺจยมคฺคามคฺคานํ ติณฺณํฯ **ววตฺถาเน กเต** นิยเม กเตฯ **ติณฺณํ สจฺจาน**นฺติ ทุกฺขสมุทยมคฺคสงฺขาตานํ ติณฺณํ สจฺจานํฯ **ววตฺถานํ กตํ สิยา**ติ ญาตตีรณปริญฺญาสงฺขาเตน โลกิเยเนว ญาเณน อนุโพธวเสน นิจฺฉโย กโต โหตีติ อโตฺถฯ กถํ? นามรูปววตฺถานสงฺขาเตน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิญาเณน ทุกฺขสจฺจววตฺถานํ กตํ โหติ, ปจฺจยปริคฺคหสงฺขาเตน กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิญาเณน สมุทยสจฺจววตฺถานํ, มคฺคามคฺคววตฺถานสงฺขาเตน มคฺคามคฺคญาณทสฺสเนน มคฺคสจฺจววตฺถานํฯ

๓๑๖๐-๑. เอวํ ญาตตีรณปริญฺญาทฺวยํ สเงฺขปโต ทเสฺสตฺวา ปหานปริญฺญาย สรีรภูตานิ นว ญาณานิ ทเสฺสตุมาห **‘‘อุทยพฺพยา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **อุทยพฺพยา**ติ อุปฺปาทภงฺคานุปสฺสนาวสปฺปวตฺตา อุตฺตรปทโลเปน ‘‘อุทยพฺพยา’’ติ วุตฺตาฯ ตตฺถ อุทยํ มุญฺจิตฺวา วเย วา ปวตฺตา ภงฺคานุปสฺสนา **‘‘*ภงฺคา*’’**ติ วุตฺตาฯ ภยญฺจ อาทีนโว จ นิพฺพิทา จ **ภยาทีนวนิพฺพิทา,** สงฺขารานํ ภยโต อนุปสฺสนวเสน ปวตฺตา ภยานุปสฺสนา จ ทิฏฺฐภยานํ อาทีนวโต เปกฺขนวเสน ปวตฺตา อาทีนวานุปสฺสนา จ ทิฏฺฐาทีนเวสุ นิเพฺพทวเสน ปวตฺตา นิพฺพิทานุปสฺสนา จ ตถา วุตฺตาฯ นิพฺพินฺทิตฺวา สงฺขาเรหิ มุจฺจิตุกามตาวเสเนว ปวตฺตํ ญาณํ **มุจฺจิตุกามตาญาณํ**ฯ มุจฺจนสฺส อุปายสมฺปฏิปาทนตฺถํ ปุน สงฺขารตฺตยปฏิคฺคหวสปวตฺตํ ญาณํ **ปฏิสงฺขานุปสฺสนา**ฯ

สงฺขารธมฺเม ภยนฺทิวิวชฺชนวเสน อชฺฌุเปกฺขิตฺวา ปวตฺตญาณํ **สงฺขารุเปกฺขาญาณํ,** สจฺจานุโลโม ตทธิคมาย เอกนฺตปจฺจโย โหตีติ **"สจฺจานุโลมิก"**นฺติ จ กลาปสมฺมสนญาณาทีนํ ปุริมานํ นวนฺนํ กิจฺจนิปฺผตฺติยา, อุปริ จ สตฺตตึสาย โพธิปกฺขิยธมฺมานญฺจ อนุโลมนโต "อนุโลมญาณ"นฺติ จ วุตฺตํ **นวมํ** ญาณญฺจาติ ยา นวานุปุพฺพวิปสฺสนาสงฺขาตา ปหานปริญฺญา ทสฺสิตา, อยํ **"ปฏิปทาญาณทสฺสน"**นฺติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ

๓๑๖๒. **ตโต** อนุโลมญาณโต ปรํ มคฺคสฺส อาวชฺชนฏฺฐานิยํ หุตฺวา นิพฺพานมาลมฺพิตฺวา อุปฺปนฺนสฺส ปุถุชฺชนโคตฺตสฺส อภิภวนโต, อริยโคตฺตสฺส ภาวนโต วฑฺฒนโต จ **"โคตฺรภู"**ติ สงฺขํ คตสฺส **จิตฺตสฺส** สมนนฺตรเมว จฯ **สนฺติมารมฺมณํ กตฺวา**ติ สพฺพกิเลสทรถานญฺจ สงฺขารทุกฺขคฺคิโน จ วูปสมนิมิตฺตตฺตา "สนฺติ"นฺติ สงฺขาตํ นิโรธมาลมฺพิตฺวาฯ **ญาณทสฺสน**นฺติ จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ปริญฺญาภิสมยาทิวเสน ชานนฏฺฐน **ญาณํ,** จกฺขุนา วิย ปจฺจกฺขโต ทสฺสนฏฺฐน **ทสฺสน**นฺติ สงฺขํ คตํ โสตาปตฺติมคฺคญาณสงฺขาตํ สตฺตมวิสุทฺธิญาณํ **ชายเต** อุปฺปชฺชตีติ อโตฺถฯ

๓๑๖๓. **ปจฺจเวกฺขณปริยนฺต**นฺติ ปจฺจเวกฺขณชวนปริโยสานํฯ **ตสฺสา**ติ ญาณทสฺสนสงฺขาตสฺส โสตาปตฺติมคฺคสฺสฯ **ผล**นฺติ ผลจิตฺตํ **อนุ** ปจฺฉา มคฺคานนฺตรํ หุตฺวา ชายเตฯ

เอตฺถ "ปจฺจเวกฺขณปริยนฺต"นฺติ อิทํ "ผล"นฺติ เอตสฺส วิเสสนํ, กิริยาวิเสสนํ วา, ปจฺจเวกฺขณชวนํ มริยาทํ กตฺวาติ อโตฺถฯ มคฺคานนฺตรํ ผเล ทฺวิกฺขตฺตุํ, ติกฺขตฺตุํ วา อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุเทฺธ ตทนนฺตรเมว ภวงฺคํ โหติ, ภวงฺคํ อาวฏฺฏตฺวา ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ มคฺคมาลมฺพิตฺวา มโนทฺวาราวชฺชนํ อุปฺปชฺชติ, ตโต ปจฺจเวกฺขณชวนานิฯ เอวํ ผลจิตฺตํ ภวงฺคปริยนฺตเมว โหติ, น ปจฺจเวกฺขณปริยนฺตํฯ ตถาปิ อเญฺญน ชวเนน อนนฺตริกํ หุตฺวา ผลชวนานมนนฺตรํ ปจฺจเวกฺขณชวนเมว ปวตฺตตีติ ทสฺสนตฺถํ ผลปจฺจเวกฺขณชวนานนฺตเร อุปฺปนฺนานิ ภวงฺคาวชฺชนานิ อโพฺพหาริกานิ กตฺวา "ปจฺจเวกฺขณปริยนฺตํ, ผลํ ตสฺสานุชายเต"ติ วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ

ปจฺจเวกฺขณญฺจ มคฺคผลนิพฺพานปหีนกิเลสอวสิฏฺฐกิเลสานํ ปจฺจเวกฺขณวเสน ปญฺจวิธํ โหติฯ เตสุ เอเกกํ เอเกเกน ชวนวาเรน ปจฺจเวกฺขตีติ ปญฺจ ปจฺจเวกฺขณชวนวารานิ โหนฺติฯ ตานิ ปจฺจเวกฺขณคฺคหเณน สามญฺญโต ทสฺสิตานีติ ทฏฺฐพฺพานิฯ

๓๑๖๔. **เตเนว จ อุปาเยนา**ติ อุทยพฺพยานุปสฺสนาทิวิปสฺสนานํ ปฐมํ มโคฺค อธิคโต, เตเนว อุปาเยนฯ **โส ภิกฺขู**ติ โส โยคาวจโร ภิกฺขุฯ **ปุนปฺปุนํ ภาเวโนฺต**ติ ปุนปฺปุนํ วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวาฯ ยถา ปฐมมคฺคผลานิ ปโตฺต, **ตถาฯ เสสมคฺคผลานิ จา**ติ ทุติยาทิมคฺคผลานิ จ ปาปุณาติฯ

๓๑๖๕. **อิเจฺจวํ** ยถาวุตฺตนเยน อุปฺปาทวยนฺตาตีตกตฺตา **อจฺจนฺตํ** อมตํ **ธมฺมํ อเวจฺจ** ปฏิวิชฺฌิตฺวา อเสสํ อกุสลํ **วิทฺธํสยิตฺวา** สมุเจฺฉทปฺปหาเนน ปชหิตฺวา **ตโย ภเว** กามภวาทีสุ ตีสุ ภเวสุ นิกนฺติยา โสสนวเสน ตโย ภเว วิเสเสน โสสยิตฺวา **โส** อคฺคทกฺขิเณโยฺย ขีณาสโว ภิกฺขุ ปฐมํ กิเลสปรินิพฺพาเนน โสสิตวิปากกฺขนฺธกฏตฺตารูปสงฺขาตอุปาทิเสสรหิตตฺตา **นิรุปาทิเสสํ** นิพฺพานธาตุํ **อุเปติ** อธิคจฺฉตีติ โยชนาฯ

อิเจฺจวํ สเงฺขปโต กมฺมฏฺฐานภาวนานโย อาจริเยน ทสฺสิโตติ คนฺถภีรุชนานุคฺคหวเสน วิตฺถารวณฺณนํ อนามสิตฺวา อนุปทวณฺณนามตฺตเมเวตฺถ กตํฯ วิตฺถารวณฺณนา ปนสฺส วิสุทฺธิมคฺคโต, ตพฺพณฺณนโต จ คเหตพฺพาฯ

๓๑๖๖-๗. **วิญฺญาสกฺกมโต วาปี**ติ อกฺขรปทวากฺยสงฺขาตคนฺถรจนกฺกมโต วาฯ **ปุพฺพาปรวเสน วา**ติ วตฺตพฺพานมตฺถวิเสสานํ ปฏิปาฏิวเสน วาฯ **อกฺขรพเนฺธ วา**ติ สทฺทสตฺถอลงฺการสตฺถฉโนฺทวิจิติสตฺถานุปาเตน กาตพฺพาย อกฺขรปทรจนาย, คาถาพเนฺธติ อโตฺถฯ อยุตฺตํ วิย ยทิ ทิสฺสตีติ โยชนาฯ

ตนฺติ ตํ ‘‘อยุตฺต’’นฺติ ทิสฺสมานฎฺฐานํฯ **ตถา น คเหตพฺพน**ฺติ ทิสฺสมานาการเนว อยุตฺตนฺติ น คเหตพฺพํฯ กถํ คเหตพฺพนฺติ อาห **‘‘คเหตพฺพมโทสโต’’**ติฯ ตสฺส การณมาห **‘‘มยา อุปปริกฺขิตฺวา, กตตฺตา ปน สพฺพโส’’**ติฯ โย โย ปเนตฺถ โทโส ทิสฺสติ ขิตฺตโทโส วา โหตุ วิปลฺลาสคฺคหณโทโส วา, นาปรํ โทโสติ ทีเปติฯ เตเนตํ ปกรณํ สเพฺพสํ ติปิฎกปริยตฺติปฺปเภทายตนพหุสฺสุตานํ สิกฺขากามานํ เถรานํ อตฺตโน ปมาณภูตตํ สูเจติฯ อตฺตโน ปมาณสูจเนน อตฺตนา วิรจิตสฺส วินยวินิจฺฉยสฺสาปิ ปมาณตํ วิภาเวโนฺต ตสฺส สวนุคฺคหธารณาทีสุ โสตุชนํ นิโยเชตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนิยา วินยวินิจฺฉยวณฺณนาย

กมฺมฎฺฐานภาวนาวิธานกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

นิคมนกถาวณฺณนา

๓๑๖๘-๗๘. เอวํ ‘‘วินโย สํวรตฺถาย, สํวโร อวิปฺปฏิสารตฺถาย, อวิปฺปฏิสาโร ปาโมชฺชตฺถาย, ปาโมชฺชํ ปีตตฺถาย, ปีติ ปสฺสทฺธตฺถาย, ปสฺสทฺธิ สุขตฺถาย, สุขํ สมาธตฺถาย, สมาธิ ยถาภูตญาณทสฺสนตฺถาย, ยถาภูตญาณทสฺสนํ นิพฺพิทตฺถาย, นิพฺพิทา วิราคตฺถาย, วิราโค วิมุตฺตตฺถาย, วิมุตฺติ วิมุตฺติญาณทสฺสนตฺถาย, วิมุตฺติญาณทสฺสนํ อนุปาทาปอนิพฺพานตฺถายา’’ติ (ปริ. ๓๖๕) ทสฺสิตานิสํสปรมฺปรานิทฺธารณมุเขน อนุปาทิเสสนิพฺพานธาตุปริยนฺตํ สานิสํสํ วินยกถํ กเถตฺวา ตสฺสา ปมาณตญฺจ วิภาเวตฺวา อตฺตโน สุตพุทฺธตฺตา ‘‘สนิทานํ, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสมี’’ติ (อ. นิ. ๓.๑๒๖; กถา. ๘๐๖) วจนโต ภควโต จริตมนุวตฺตโนฺต ตสฺส เทสกาลาทิวเสน นิทานํ ทเสฺสตุมาห **‘‘เสฎฺฐสฺสา’’**ติอาทิฯ

ตตฺถ **เสฎฺฐสฺสา**ติ ธนธญฺญวตฺถาลงฺการาทิอุปโภคปริโภคสมฺปตฺติยา เจว คามราชธานิเขตฺตวตฺถุนทิตฬาการามาทิสมฺปตฺติยา จ ปสตฺถตรสฺสฯ **นาภิภูเต**ติ มชฺฌวตฺติตาย นาภิสทิเสฯ **นิรากุเล**ติ มชฺฌวตฺติตาเยว ปริมณฺฑลาทิสมฺภวโต วิโลปาทิอากุลรหิเตฯ **สพฺพสฺส ปน โลกสฺส** รามณียเก **สมฺปิณฺฑิเต วิย** รมณียตเร ภูตมงฺคเล คาเมติ สมฺพโนฺธฯ

ปุนปิ กีวิสิเฎฺฐติ อาห **‘‘กทลี’’**ติอาทิฯ กทลี จ สาลญฺจ ตาลญฺจ อุจฺฉุ จ นาฬิเกรา จ **กทลี…เป…. นาฬิเกรา,** เตสํ วนานิ **กทลี…เป…. นาฬิเกรวนานิ,** เตหิ อากุเล อากิเณฺณติ อโตฺถฯ กมลานิ จ อุปฺปลานิ จ **กมลุปฺปลานิ,** เตหิ สญฺฉนฺนา **กมลุปฺปลสญฺฉนฺนา,** สลิลสฺส อาสยา **สลิลาสยา,** กมลุปฺปลสญฺฉนฺนา จ เต สลิลาสยา จาติ **กมล…เป…. สลิลาสยา,** เตหิ โสภิโต **กมลุปฺปลสญฺฉนฺนสลิลาสยโสภิโต,** ตสฺมิํฯ

กาเวริยา ชลํ **กาเวริชลํ,** กาเวริชลสฺส สมฺปาโต ปวตฺตนํ **กาเวริชลสมฺปาโต,** เตน ปริสมนฺตโต ภูตํ ปวตฺติตํ มหีตลํ เอตสฺสาติ **กาเวริชลสมฺปาตปริภูตมหีตโล,** ตสฺมิํฯ **อิเทฺธ**ติ นานาสมฺปตฺติยา สมิเทฺธฯ **สพฺพงฺคสมฺปเนฺน**ติ สพฺพสฺโขปกรณสมฺปเนฺนฯ **มงฺคเล**ติ ชนานํ อิทฺธิวุทฺธิการณภูเตฯ **ภูตมงฺคเล**ติ เอวํนามเก คาเมฯ

ปวโร ติรตารีณตลาทิคเณหิ กุลาจลจกฺกโภคินา โภควลยสีทนฺตรสาคราทิ อากาโร เอตาสนฺติ **ปวราการา,** ปาการา จ ปริขา จ **ปาการปริขา,** ปวราการา จ ตา ปาการปริขา จาติ **ปวราการปาการปริขา,** ตาหิ ปริวาริโต **ปวราการปาการปริขาปริวาริโต,** ตสฺมิํฯ **ทสฺสนีเย**ติ ทสฺสนารเหฯ มโน รมติ เอตฺถาติ **มโนรโม,** ตสฺมิํฯ

ตีรสฺส อโนฺต **ตีรโนฺต,** ตีรเมว วา อโนฺต **ตีรโนฺต,** โปกฺขรณิโสพฺภอุทกวาหกปริขาทีนํ กูลปฺปเทโส, ตีรเนฺต รุหิํสุ ชายิํสูติ **ตีรนฺตรุหา,** ตีรนฺตรุหา จ เต พหุตฺตา อตีรา อปริเจฺฉทา จาติ **ตีรนฺตรุหวาตีรา**ฯ ว-กาโร สนฺธิโช, ตรูนํ ราชาโน **ตรุราชาโน,** ตีรนฺตรุหวาตีรา จ เต ตรุราชาโน จาติ **ตีรนฺตรุหวาตีรตรุราชาโน,** เตหิ วิราชิโต **ตีรนฺต…เป…. วิราชิโต,** ตสฺมิํ, ปุปฺผูปคผลูปคฉายูปเคหิ มหารุเกฺขหิ ปฏิมณฺฑิเตติ อโตฺถฯ **“ตีรนฺตรุหวานตรุราชิวิราชิเต”**ติ วา ปาโฐ, ตีรนฺตรุหานํ วานตรูนํ เวตรูปรุกฺขานํ ราชีหิ ปนฺตีหิ ปฏิมณฺฑิเตติ อโตฺถฯ ทิชานํ คณา **ทิชคณา,** นานา จ เต ทิชคณา จาติ **นานาทิชคณา,** เต ตโต ตโต อาคนฺตฺวา รมนฺติ เอตฺถาติ **นานาทิชคณาราโม,** ตสฺมิํ, สุกโกกิลมยูราทิสกุณานํ อาคนฺตฺวา รมนฏฺฐานภูเตติ อโตฺถฯ **นานารามมโนรเม**ติ นานา อเนเก อารามา ปุปฺผผลารามา **นานารามา,** เตหิ มโนรโมติ **นานารามมโนรโม,** ตสฺมิํฯ

จารู จ เต ปงฺกชา จาติ **จารุปงฺกชา,** กมลุปฺปลกุมุทาทโย, จารุปงฺกเชหิ สํกิณฺณา สญฺฉนฺนา **จารุปงฺกชสํกิณฺณา,** จารุปงฺกชสํกิณฺณา จ เต ตฬากา เจติ **จารุปงฺกชสํกิณฺณตฬากา,** เตหิ สมลงฺกโต วิภูสิโต **จารุ…เป…. สมลงฺกโต,** ตสฺมิํฯ สุนฺทโร มธุโร รโส อสฺสาติ **สุรสํ,** สุรสญฺจ ตํ อุทกญฺจาติ **สุรโสทกํ,** สุรโสทเกน สมฺปุณฺณา **สุรโสทกสมฺปุณฺณา,** วรา จ เต กูปา จาติ **วรกูปา,** สุรโสทกสมฺปุณฺณา จ เต วรกูปา เจติ **สุรโสทกสมฺปุณฺณวรกูปา,** เตหิ อุปโสภิโต **สุรโส…เป…. กูปโสภิโต,** ตสฺมิํฯ

วิเสเสน จิตฺราติ **วิจิตฺรา,** วิจิตฺรา จ เต วิปุลา จาติ **วิจิตฺรวิปุลา,** วิจิตฺรวิปุลา จ เต มณฺฑปา จาติ…เป…. มณฺฑปา, อติสเยน อุคฺคตา **อจฺจุคฺคตา,** อจฺจุคฺคตา จ เต วรมณฺฑปา จาติ **อจฺจุคฺควรมณฺฑปา,** คาถาพนฺธวเสน วณฺณโลโป, วิจิตฺรวิปุลา จ เต อจฺจุคฺควรมณฺฑปา จาติ **วิจิตฺรวิปุลอจฺจุคฺควรมณฺฑปา,** เตหิ มณฺฑิโต วิภูสิโต **วิจิตฺร…เป…. มณฺฑิโต,** ตสฺมิํฯ มณฺฑํ สูริยรสฺมิํ ปาติ รกฺขตีติ **มณฺฑโป**ฯ ตโต ตโต อาคมฺม วสนฺติ เอตฺถาติ **อาวาโส,** ปาสาทหมฺมิยมาฬาทโยฯ **อเนเกหี**ติ พหูหิฯ **อจฺจนฺต**นฺติ อติสเยนฯ

ธรณีตลํ เภตฺวา อุคฺคเตน วิย, **ขรํ** ผรุสํ เกลาสสิขรํ ชิตฺวา อวหสเนฺตน วิย ถูเปน จ อุปโสภิเต วิหาเรติ โยชนาฯ

อมฺพุํ ททาตีติ **อมฺพุโท,** สรเท อมฺพุโท **สรทมฺพุโท,** ถุลฺลนตมหนฺตภาวสามเญฺญน สรทมฺพุเทน สงฺกาโส **สรทมฺพุทสงฺกาโส,** ตสฺมิํฯ สมฺมา อุสฺสิโต อุคฺคโตติ **สมุสฺสิโต,** ตสฺมิํฯ โอโลเกนฺตานํ, วสนฺตานญฺจ ปสาทํ จิตฺตสฺส โตสํ ชเนตีติ **ปสาทชนนํ,** ตสฺมิํฯ เอตฺตาวตา วินยวินิจฺฉยกถาย ปวตฺติตเทสํ ทเสฺสติ, **“วสตา มยา”**ติ กตฺตารํฯ

เทวทตฺตจิญฺจมาณวิกาทีหิ กตาปราธสฺส, สีตุณฺหาทิปริสฺสยสฺส จ สหนโต, สสนฺตานคตกิเลสาทีนํ หนนโต จ สีโห วิยาติ **สีโห,** พุโทฺธ จ โส สีโห จาติ **พุทฺธสีโห**ฯ เสฏฺฐปริยาโย วา **สีห**-สโทฺท, พุทฺธเสเฏฺฐนาติ อโตฺถฯ **วุตฺตสฺสา**ติ เทสิตสฺสฯ **วินยสฺส** วินยปิฏกสฺสฯ **วินิจฺฉโย**ติ ปาฐาคโต เจว อฏฺฐกถาคโต จ อาจริยปรมฺปราภโต จ วินิจฺฉโยฯ **พุทฺธสีหนฺ**ติ เอวํนา

มกํ มหาเถรํฯ **สมุทฺทิสฺสา**ติ อุทฺทิสิตฺวา, เตน กตอายาจนํ ปฏิจฺจาติ วุตฺตํ โหติฯ อิมินา พาหิรนิมิตฺตํ ทสฺสิตํฯ

อยํ วินิจฺฉโย มม สทฺธิวิหาริกํ พุทฺธสีหํ สมุทฺทิสฺส ภิกฺขูนํ หิตตฺถาย สมาสโต วร**ปาสาเท** วสตา มยา กโตติ โยชนาฯ

กิมตฺถายาติ อาห **''วินยสฺสาวโพธตฺถํ, สุเขเนวาจิเรน จา''**ติ, อนุปาทิเสเสน นิพฺพานปริยนฺตานิสํสสฺส วินยปิฏกสฺส ปกรณสฺส คนฺถวเสน สมาเสตฺวา อตฺถวเสน สุฏฺฐุ วินิจฺฉิตตฺตา สุเขน เจว อจิเรน จ อวโพธนตฺถนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ภิกฺขูน**นฺติ ปธานนิทสฺสนํ, เอกเสสนิเทฺทโส วา เหฏฺฐา –

> ''ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนญฺจ หิตตฺถาย สมาหิโตฯ ปวกฺขามี''ติ (วิ. วิ. คนฺถารมฺภกถา ๒) –

อารทฺธตฺตาฯ อิมินา ปโยชนํ ทสฺสิตํฯ

๓๑๗๙. เอวํ เทสกตฺตุนิมิตฺตปโยชนานิ ทเสฺสตฺวา กาลนิยมํ ทเสฺสตุมาห **''อจฺจุตา''**ติอาทิฯ วิกฺกมนํ **วิกฺกโนฺต,** วิกฺกโมติ อโตฺถฯ อจฺจุตํ เกนจิ อนภิภูตํ, ตญฺจ ตํ วิกฺกนฺตญฺจาติ **อจฺจุตวิกฺกนฺตํ,** อจฺจุตสฺส นารายนสฺส วิย อจฺจุตวิกฺกนฺตํ เอตสฺสาติ **อจฺจุตจฺจุตวิกฺกโนฺต**ฯ โก โส? ราชา, ตสฺมิํฯ กลมฺภกุลํ นนฺทยตีติ **กลมฺภกุลนนฺทโน,** ตสฺมิํฯ อิมินา ตสฺส กุลวํโส นิทสฺสิโตฯ กลมฺภกุลวํสชาเต อจฺจุตจฺจุตวิกฺกนฺตนาเม โจฬราชินิ **มหิํ** โจฬรฏฺฐํ **สมนุสาสเนฺต** สมฺมา อนุสาสเนฺต สติ ตสฺมิํ โจฬราชินิ รชฺชํ กาเรเนฺต สติ อยํ วินิจฺฉโย มยา อารโทฺธ เจว สมาปิโต จาติฯ อิมินา กาลํ นิทเสฺสติฯ

๓๑๘๐. อิทานิ อิมํ วินยวินิจฺฉยปฺปกรณํ กโรเนฺตน อตฺตโน ปุญฺญสมฺปทํ สกลโลกหิตตฺถาย ปริณาเมโนฺต อาห **''ยถา''**ติอาทิฯ **อยํ** วินยวินิจฺฉโย อนฺตรายํ วินา ยถา **สิทฺธิํ** นิปฺผตฺติํ ปโตฺต, ตถา สตฺตานํ **ธมฺมสํยุตา** กุสลนิสฺสิตา **สงฺกปฺปา** จิตฺตุปฺปาทา, อธิเปฺปตตฺถา วา สเพฺพ อนฺตรายํ วินา **สิชฺฌนฺตุ** นิปฺปชฺชนฺตูติ โยชนาฯ

๓๑๘๑. เตเนว ปุญฺญปฺผลภาเวน สกลโลกหิเตกเหตุโน ภควโต สาสนสฺส จิรฏฺฐิติมาสีสโนฺต อาห **''ยาว ติฏฺฐตี''**ติอาทิฯ **''มนฺทาโร''**ติ วุจฺจติ สีตสินิทฺธเอกปพฺพตราชาฯ **กํ** วุจฺจติ อุทกํ, เตน ทาริโต นิคฺคมปฺปเทโส **''กนฺทโร''**ติ วุจฺจติฯ สีตสินิทฺธวิปุลปุลินตเลหิ, สนฺทมานสาตสีตลปสนฺนสลิเลหิ, กีฬมานนานปฺปการมจฺฉคุเมฺพหิ, อุภยตีรปุปฺผผลปลฺลวาลงฺกตตรุลตาวเนหิ, กูชมานสุกสาลิกกโอกิลมยูรหํสาทิสกุนฺตาภิรุเตหิ, ตตฺถ ตตฺถ ปริภมนฺตภมรามวชฺชาหิ จ จารุ มนุญฺญา กนฺทรา เอตสฺสาติ **จารุกนฺทโรฯ กลิ** วุจฺจติ อปราโธ, ตํ สาสติ หิํสติ อปเนตีติ **กลิสาสนํฯ ''กลุสาสน''**นฺติ วา ปาโฐฯ **กลุสํ** วุจฺจติ ปาปํ, ตํ อสติ วิกฺขิปติ ทูรมุสฺสารยตีติ **กลุสาสนํ,** ปริยตฺติปฏิปตฺติปฏิเวธสงฺขาตํ ติวิธสาสนํฯ

๓๑๘๒. เอวํ โอกสฺส ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกปรมตฺถหิตสาธกสฺส สาสนสฺส จิรฏฺฐิติํ ปเตฺถตฺวา เตเนว ปุญฺญกมฺมานุภาเวน โลกสฺส ทิฏฺฐธมฺมิกตฺถเหตุมาสีสโนฺต อาห **''กาเล''**ติอาทิฯ **กาเล**ติ สสฺสสมิทฺธีนํ อนุรูเป กาเลฯ **สมฺมา ปวสฺสนฺตู**ติ อวุฏฺฐิอติวุฏฺฐิโทสรหิตา ยถา สสฺสาทีนิ สมฺปชฺชนฺติ, ตถา **วสฺสํ** วุฏฺฐิธารํ ปวสฺสนฺตูติ อโตฺถฯ **วสฺสวลาหกา**ติ วสฺสวลาหก

าธิฏฺฐิตา ปชฺชุนฺนเทวปุตฺตาฯ **มหีปาลา**ติ ราชาโนฯ **ธมฺมโต**ติ ทสราชธมฺมโตฯ **สกลํ มหินฺ**ติ ปถวินิสฺสิตสพฺพชนกายํฯ

๓๑๘๓. เอวํ สพฺพโลกสฺส โลกิยโลกุตฺตรสมฺปตฺติสาธนตฺถาย อตฺตโน ปุญฺญปริณามํ กตฺวา อิทานิ วิหิตโลกุตฺตรสมฺปตฺตินิปฺผาทนวเสเนว ปุญฺญปริณามํ กโรโนฺต อาห **“อิม”**นฺติ อาทิฯ อิมินา อตฺตโน วิรจิตํ ปจฺจกฺขํ วินิจฺฉยมาหฯ **สารภูต**นฺติ สีลสาราทิติวิธสิกฺขาสารสฺส ปกาสนโต หตฺถสารมิว ภูตํฯ **หิต**นฺติ ตทเตฺถ ปฏิปชฺชนฺตานํ อนุปาทิเสสนิพฺพานาวสานสฺส หิตสฺส อาวหนโต, สํสารทุกฺขสฺส จ วูปสมนโต อมโตสธํ วิย หิตํฯ **อตฺถยุตฺต**นฺติ ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกปรมตฺถานํ วินยนาทีหิ ยุตฺตตฺตา อตฺถยุตฺตํฯ **กโรเนฺตนา**ติ รจยเนฺตน มยาฯ **ยํ ปุญฺญํ ปตฺต**นฺติ การกํ ปุนาตีติ ปุญฺญํ, ปุชฺชภวผลนิปฺผาทนโต วา **“ปุญฺญ”**นฺติ สงฺขํ คตํ ยํ กุสลกมฺมํ อปริเมยฺยภวปริยนฺตํ ปสุตํ อธิคตํฯ **เตน** ปุเญฺญน เหตุภูเตนฯ **อยํ โลโก**ติ อยํ สกโลปิ สตฺตโลโกฯ **มุนินฺทปฺปยาต**นฺติ มุนิเนฺทน สมฺมาสมฺพุเทฺธน สมฺปตฺตํฯ **วีตโสก**นฺติ วิคตโสกํฯ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสอุปายาสาทีหิ วิคตตฺตา, เตสํ นิกฺกมนนิมิตฺตตฺตา จ อปคตโสกาทิสํสารทุกฺขํฯ **สิวํ ปุรํ** นิพฺพานปุรํ **ปาปุณาตุ** สจฺฉิกโรตุ, กิเลสปรินิพฺพาเนน, อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา จ ปรินิพฺพาตูติ วุตฺตํ โหติฯ

อิติ ตมฺพปณฺณิเยนาติอาทิ ปกรณการกสฺส ปภวสุทฺธิพาหุสจฺจาทิคุณมุเขน ปกรเณ คารวํ ชเนตุกาเมน เอตสฺส สิเสฺสน ฐปิตํ วากฺยํฯ

ตตฺถ **ตมฺพปณฺณิเยนา**ติ ตมฺพปณฺณิมฺหิ ชาโต, ตตฺถ วิทิโต, ตโต อาคโตติ วา **ตมฺพปณฺณิโย,** เตนฯ พฺยากรณมเวจฺจ อธีตวาติ **เวยฺยากรโณ,** ปรโม จ อุตฺตโม จ โส เวยฺยากรโณ จาติ **ปรมเวยฺยากรโณ,** เตนฯ ตีณิ ปิฏกานิ สมาหฏานิ, ติณฺณํ ปิฏกานํ สมาหาโร วา **ติปิฏกํ,** นียนฺติ พุชฺฌียนฺติ เสยฺยตฺถิเกหีติ **นยา,** นยนฺติ วา เอเตหิ โลกิยโลกุตฺตรสมฺปตฺติํ วิเสเสนาติ **นยา,** ปาฬินยอตฺถนยเอกตฺตนยาทโยว, ติปิฏเก อาคตา นยา **ติปิฏกนยา,** วิธานํ ปสาสนํ, ปวตฺตนํ วา **วิธิ,** ติปิฏกนยานํ วิธิ **ติปิฏกนยวิธิ,** ติปิฏกนยวิธิมฺหิ กุสโล **ติปิฏกนยวิธิกุสโล,** เตนฯ

ปรมา จ เต กวิชนา จาติ **ปรมกวิชนา,** ปรมกวิชนานํ หทยานิ **ปรมกวิชนหทยานิ,** ปทุมานํ วนานิ **ปทุมวนานิ,** ปรมกวิชนหทยานิ จ ตานิ ปทุมวนานิ จาติ **ปรมกวิชนหทยปทุมวนานิ,** เตสํ วิกสนํ โพธํ สูริโย วิย กโรตีติ **ปรมกวิชนหทยปทุมวนวิกสนกโร,** เตนฯ กวี จ เต วรา จาติ **กวิวรา,** กวีนํ วราติ วา **กวิวรา,** กวิวรานํ วสโภ อุตฺตโม **กวิวรวสโภ,** เตน, กวิราชราเชนาติ อโตฺถฯ

ปรมา จ สา รติ จาติ **ปรมรติ,** ปรมรติํ กโรนฺตีติ **ปรมรติกรานิ,** วรานิ จ ตานิ มธุรานิ จาติ **วรมธุรานิ,** วรมธุรานิ จ ตานิ วจนานิ จาติ **วรมธุรวจนานิ,** ปรมรติกรานิ จ ตานิ วรมธุรวจนานิ จาติ **ปรมรติกรวรมธุรวจนานิ,** อุคฺคิรณํ กถนํ **อุคฺคาโร,** ปรมรติกรวรมธุรวจนานํ อุคฺคาโร เอตสฺสาติ **ปรม...เป.... วจนุคฺคาโร,** เตนฯ อุรคปุรํ ปรมปเวณิคาโม อสฺส นิวาโสติ **อุรคปุโร,** เตนฯ **พุทฺธทเตฺตนา**ติ เอวํนามเกน เถเรน, อาจริยพุทฺธทตฺตเตฺถเรนาติ อโตฺถฯ อยํ วินยวินิจฺฉโย รจิโตติ สมฺพโนฺธฯ

นิฏฺฐิตา จายํ วินยตฺถสารสนฺทีปนี นาม

วินยวินิจฺฉยวณฺณนาฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

อุตฺตรวินิจฺฉย-ฏีกา

คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา

(ก) เทวาติเทวํ สุคตํ, เทวพฺรหฺมินฺทวนฺทิตํ;
ธมฺมญฺจ วฏฺฏุปเจฺฉทํ, นตฺวา วฏฺฏาติตํ คณํฯ

(ข) วนฺทนามยปุเญฺญน, กเมฺมน รตนตฺตเย;
เฉตฺวา อุปทฺทเว สเพฺพ, อารภิสฺสํ สมาหิโตฯ

(ค) เถเรน **พุทฺธทเตฺตน,** รจิตสฺส สมาสโต;
สํวณฺณนมสํกิณฺณํ, อุตฺตรสฺส ยถาพลํฯ

๑. อถายมาจริโย อตฺตโน วิรจิเต วินเย ตสฺสุปนิสฺสเย วินยปิฏเก จ ภิกฺขูนํ นานปฺปการโกสลฺลชนนตฺถํ ปริวารฏฺฐกถายญฺจ อาคตวินิจฺฉยํ สงฺคเหตฺวา อุตฺตรปกรณํ วณฺณยิตุกาโม ปฐมํ ตาว อนฺตรายนิวารเณน ยถาธิเปฺปตสาธนตฺถํ รตนตฺตยํ วนฺทโนฺต อาห **“สพฺพสตฺตุตฺตม”**นฺติอาทิฯ

ปกรณารเมฺภ รตนตฺตยวนฺทนาปโยชนํ ตตฺถ ตตฺถาจริเยหิ พหุธา ปปญฺจิตํ, อเมฺหหิ จ วินยวินิจฺฉยวณฺณนายํ สมาสโต ทสฺสิตนฺติ น ตํ อิธ วณฺณยิสฺสามฯ ปกรณาภิเธยฺย กรณปฺปการปโยชนานิปิ ตตฺถ ทสฺสิตนยานุสาเรน อิธาปิ เวทิตพฺพานิฯ สมฺพนฺธาทิทสฺสนมุเขน อนุตฺตานปทวณฺณนเมเวตฺถ กริสฺสามิฯ

ชินํ, ธมฺมญฺจ, คณญฺจ วนฺทิตฺวา อุตฺตรํ ทานิ กริสฺสามีติ สมฺพโนฺธฯ กึวิสิฏฺฐํ ชินํ, ธมฺมํ, คณญฺจ วนฺทิตฺวาติ อาห **“สพฺพสตฺตุตฺตม”**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **สพฺพสตฺตุตฺตม**นฺติ ปญฺจสุ กามคุเณสุ สตฺตา อาสตฺตา วิสตฺตา ลคฺคิตาติ **สตฺตา,** ปรมตฺถโต สตฺตปญฺญตฺติยา อุปาทานภูตา อุปาทานกฺขนฺธา โวหารโต ขนฺธสนฺตตึ อุปาทาย ปญฺญตฺตา สมฺมุติ ‘‘สตฺตา’’ติ วุจฺจนฺติฯ เต ปน กามาวจราทิภูมิวเสน, นิรยาทิปเทสวเสน, อเหตุกาทิปฏิสนฺธิวเสนาติ เอวมาทีหิ อนนฺตปเภทาฯ เตสุ ขีณาสวานํ ยถาวุตฺตนิพฺพจนเตฺถน สตฺตโวหาโร น ลพฺภติฯ ตถาปิ เต ภูตปุพฺพคติยา วา ตํสทิสตฺตา วา ‘‘สตฺตา’’ติ วุจฺจนฺติฯ สเพฺพ จ เต สตฺตา จา ติ **สพฺพสตฺตา**ฯ อุทฺธฏตมตฺตา, อุคฺคตตมตฺตา, เสฏฺฐตฺตา จ **อุตฺตโม,** สพฺพสตฺตานํ โลกิยโลกุตฺตเรหิ รูปารูปคุเณหิ อุตฺตโม, สพฺพสเตฺตสุ วา อุตฺตโม ปวโร เสฏฺฐติ **สพฺพสตฺตุตฺตโมฯ “ชิน”**นฺติ เอตสฺส วิเสสนํฯ

ปุนปิ กึวิสิฏฺฐนฺติ อาห **“ธีร”**นฺติฯ **ธี** วุจฺจติ ปญฺญา, ตาย อีรติ วตฺตตีติ **ธีโร,** ตํฯ ตาทิภาเวน อินฺทขีลสิเนรุอาทโย วิย อฏฺฐโลกธมฺมสงฺขาเตน ภุสวาเตน อกมฺปิยเฏฺฐน, จตุเวสารชฺชวเสน สเทวเก โลเก เกนจิ อกมฺปนียเฏฺฐน จ **ธีรํ,** ธิติสมฺปนฺนนฺติ อโตฺถฯ อิทมฺปิ ตเสฺสว วิเสสนํฯ

วนฺทิตฺวาติ กายวจีมโนทฺวาเรหิ อภิวาเทตฺวาติ อโตฺถ, ยถาภุจฺจคุณสํกิตฺตเนน โถเมตฺวาฯ **สิรสา**ติ ภตฺติภาวนตฺตมงฺเคน กรณภูเตนฯ อิมินา วิเสสโต กายปณาโม ทสฺสิโต, คุณสํกิตฺตเนน วจีปณาโม, อุภยปณาเมหิ นานนฺตริยกตาย มโนปณาโมปิ ทสฺสิโต จ โหติฯ

ชินนฺติ เทวปุตฺตกิเลสาภิสงฺขารมจฺจุขนฺธมารสงฺขาเต ปญฺจวิเธ มาเร พลวิธมนสมุเจฺฉทปหานสหายเวกลฺลนิทาโนปเจฺฉทวิสยาติกฺกมวเสน ปญฺจหิ อากาเรหิ ชิตวาติ **ชิโน,** ตํฯ

“ธมฺม”นฺติ เอตสฺส นิพฺพจนาทิวเสน อตฺถวินิจฺฉโย เหฏฺฐา ทสฺสิโตวฯ **อธมฺมวิทฺธํส**นฺติ ธมฺมสงฺขาตสฺส กุสลสฺส ปฏิปกฺขตฺตา **อธโมฺม** วุจฺจติ อกุสลธโมฺม, ตํ อกุสลสงฺขาตํ อธมฺมํ วิทฺธํเสติ วินาเสติ ปชหติ ตทงฺควิกฺขมฺภนสมุเจฺฉทปฏิปฺปสฺสทฺธินิสฺสรณปฺปหาเนนาติ **อธมฺมวิทฺธํโส,** สปริยตฺติโก นวโลกุตฺตโร ธโมฺมฯ ปริยตฺติ หิ ปญฺจนฺนํ ปหานานํ มูลการณตฺตา ผลูปจาเรน ตถา วุจฺจติ, ตํ อธมฺมวิทฺธํสํฯ ‘‘ธมฺม’’นฺติ เอตสฺส วิเสสนํฯ

คณนฺติ อฏฺฐนฺนํ อริยปุคฺคลานํ สมูหํ, สงฺฆนฺติ อโตฺถฯ **องฺคณนาสน**นฺติ อตฺตโน นิสฺสยํ องฺคนฺติ มเตฺถนฺตีติ **องฺคณา,** กิเลสา ราคโทสโมหา, เต องฺคเณ นาเสติ ยถาโยคํ ตทงฺควิกฺขมฺภนสมุเจฺฉทปฏิปฺปสฺสทฺธินิสฺสรณปฺปหาเนหิ ปชหตีติ **องฺคณนาสโน,** ตํฯ ‘‘คณ’’นฺติ เอตสฺส วิเสสนํฯ

๒. มยา วินยสฺส โย สาโร วินิจฺฉโย รจิโต, **ตสฺส** วินิจฺฉยสฺสาติ โยชนาฯ นตฺถิ ตสฺส อุตฺตโรติ **อนุตฺตโร,** สเพฺพสุ วินิจฺฉเยสุ, สเพฺพสํ วา วินิจฺฉยานํ อนุตฺตโร อุตฺตโม วินิจฺฉโยติ **สพฺพานุตฺตโร,** ตํฯ **อุตฺตรํ** ปกรณํ อิทานิ กริสฺสามีติ โยชนาฯ

๓. **ภณโต**ติ ภณนฺตสฺส ปคุณํ วาจุคฺคตํ กโรนฺตสฺสฯ **ปฐโต**ติ ปฐนฺตสฺส วาจุคฺคตํ สชฺฌายนฺตสฺสฯ **ปยุญฺชโต**ติ ตตฺถ ปกาเรน ยุญฺชนฺตสฺส, ตํ อเญฺญสํ วาเจนฺตสฺส วาฯ **สุณโต**ติ ปเรหิ วุจฺจมานํ สุณนฺตสฺสฯ **จินฺตยโต**ติ ยถาสุตํ อตฺถโต, สทฺทโต จ จิเนฺตนฺตสฺสฯ ‘‘อพุทฺธสฺส พุทฺธิวฑฺฒน’’นฺติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน วิภตฺติโลโปฯ **อพุทฺธสฺส** พาลสฺส วินเย อปฺปกตญฺญุโน ภิกฺขุภิกฺขุนิชนสฺสฯ **พุทฺธิวฑฺฒนํ** วินยวินิจฺฉเย ปญฺญาวุทฺธินิปฺผาทกํฯ อถ วา **พุทฺธสฺส** วินิจฺฉเย กตปริจยตฺตา ปญฺญวโต ชนสฺส **พุทฺธิวฑฺฒนํ** พุทฺธิยา ปญฺญายติกฺขวิสทภาวาปาทเนน ภิโยฺยภาวสาธกํฯ **ปรมํ** อุตฺตมํ **อุตฺตรํ** นาม ปกรณํ **วทโต** กเถนฺตสฺส **เม** มม สนฺติกา **นิรตา** วินิจฺฉเย, ตีสุ สิกฺขาสุ วา วิเสเสน รตา **นิโพธถ** ชานาถ สุตมยญาณํ อภินิปฺผาเทถาติ โสตุชนํ สวเน นิโยเชติฯ

มหาวิภงฺคสงฺคหกถาวณฺณนา

๔. เอวํ โสตุชนํ สวเน นิโยเชตฺวา ยถาปฏิญฺญาตํ อุตฺตรวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุมาห **“เมถุน”**นฺติอาทิฯ **“กติ อาปตฺติโย”**ติ อยํ ทิฏฺฐสํสนฺทนา, อทิฏฺฐโชตนา, วิมติเจฺฉทนา, อนุมติ, กเถตุกมฺยตาปุจฺฉาติ ปญฺจนฺนํ ปุจฺฉานํ กเถตุกมฺยตาปุจฺฉาฯ **ติโสฺส อาปตฺติโย ผุเส**ติ ตสฺสา สเงฺขปโต วิสฺสชฺชนํฯ

๕. เอวํ คณนาวเสน ทสฺสิตานํ **“ภเว”**ติอาทิ สรูปโต ทสฺสนํฯ **เขเตฺต**ติ ติณฺณํ มคฺคานํ อญฺญตรสฺมึ อโลฺลกาเส ติลพีชมเตฺตปิ ปเทเสฯ เมถุนํ ปฏิเสวนฺตสฺส ปาราชิกํ ภเวติ สมฺพ โนฺธฯ ‘‘ถุลฺลจฺจย’’นฺติ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **“เยภุยฺยกฺขายิเต”**ติ อิทํ นิทสฺสนมตฺตํ, อุปฑฺฒกฺขายิเตปิ ถุลฺลจฺจยสฺส เหฏฺฐา วุตฺตตฺตาฯ วฏฺฏกเต มุเข อผุสนฺตํ องฺคชาตํ ปเวเสนฺตสฺส ทุกฺกฏํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

๖. **“อทินฺนํ อาทิยโนฺต”**ติอาทโยปิ วุตฺตนยาเยวฯ

๗. **ปญฺจมาสคฺฆเน วาปี**ติ โปราณกสฺส นีลกหาปณสฺส จตุตฺถภาคสงฺขาเต ปญฺจมาเส, ตทคฺฆนเก วาฯ **อธิเก วา**ติ อติเรกปญฺจมาสเก วา ตทคฺฆนเก วาฯ อทิเนฺน ปญฺจวีสติยา อวหารานํ อญฺญตเรน อวหเฏ ปราชโย โหตีติ อโตฺถฯ มาเส วา อูนมาเส วา ตทคฺฆนเก วา ทุกฺกฏํฯ **ตโต มเชฺฌ**ติ ปญฺจมาสกโต มเชฺฌฯ ปญฺจ มาสา สมาหฏา, ปญฺจนฺนํ มาสานํ สมาหาโรติ วา **ปญฺจมาสํ,** ปญฺจมาสํ อคฺฆตีติ **ปญฺจมาสคฺฆนํ,** ปญฺจมาสญฺจ ปญฺจมาสคฺฆนญฺจ **ปญฺจมาสคฺฆนํ,** เอกเทสสรูเปกเสโสยํ, ตสฺมึฯ **มาเส วา**ติ เอตฺถาปิ มาโส จ มาสคฺฆนกญฺจ มาสมาสคฺฆนโกติ วตฺตเพฺพ ‘‘มาเส’’ติ เอกเทสสรูเปกเสโส, อุตฺตรปทโลโป จ ทฏฺฐโพฺพฯ

‘‘ปญฺจมาสคฺฆเน’’ติ สามเญฺญน วุเตฺตปิ โปราณกสฺส นีลกหาปณเสฺสว จตุตฺถภาควเสน ปญฺจมาสนิยโม กาตโพฺพฯ ตถา หิ ภควตา ทุติยปาราชิกํ ปญฺญาเปเนฺตน ภิกฺขูสุ ปพฺพชิตํ ปุราณโวหาริกมหามตฺตํ ภิกฺขุํ ‘‘กิตฺตเกน วตฺถุนา ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร โจรํ คเหตฺวา หนติ วา พนฺธติ วา ปพฺพาเชติ วา’’ติ ปุจฺฉิตฺวา เตน ‘‘ปาเทน วา ปาทารเหน วา’’ติ วุเตฺต เตเนว ปมาเณน อทินฺนํ อาทิยนฺตสฺส ปญฺญตฺตํฯ **อฏฺฐกถายญฺจ** –

> ‘‘ปญฺจมาสโก ปาโทติ ปาฬึ อุลฺลิงฺคิตฺวา ‘ตทา ราชคเห วีสติมาสโก กหาปโณ โหติ, ตสฺมา ปญฺจมาสโก ปาโท’ฯ เอเตน ลกฺขเณน สพฺพชนปเทสุ กหาปณสฺส จตุโตฺถ ภาโค ‘ปาโท’ติ เวทิตโพฺพฯ โส จ โข โปราณกสฺส นีลกหาปณสฺส วเสน, น อิตเรสํ ทุทฺรทามกาทีนํฯ เตน หิ ปาเทน อตีตา พุทฺธาปิ ปาราชิกํ ปญฺญเปสุํ, อนาคตาปิ ปญฺญเปสฺสนฺติฯ สพฺพพุทฺธานญฺหิ ปาราชิกวตฺถุมฺหิ วา ปาราชิเก วา นานตฺตํ นตฺถิ, อิมาเนว จตฺตาริ ปาราชิกวตฺถูนิ, อิมาเนว จตฺตาริ ปาราชิกานิ, อิโต อูนํ วา อติเรกํ วา นตฺถิฯ ตสฺมา ภควาปิ ธนิยํ วิครหิตฺวา ปาเทเนว ทุติยปาราชิกํ ปญฺญเปโนฺต ‘โย ปน ภิกฺขุ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาต’นฺติอาทิมาหา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๘) วุตฺตํฯ

สารตฺถทีปนิยญฺจ –

> ‘‘จตุโตฺถ ภาโค ปาโทติ เวทิตโพฺพติ อิมินาว สพฺพชนปเทสุ กหาปณเสฺสว วีสติโม ภาโคมาสโกติ อิทญฺจ วุตฺตเมว โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ โปราณสตฺถานุรูปํ ลกฺขณสมฺปนฺนา อุปฺปาทิตา นีลกหาปณาติ เวทิตพฺพาฯ ทุทฺรทาเมน อุปฺปาทิโต ทุทฺรทามโกฯ โส กิร นีลกหาปณสฺส ติภาคํ อคฺฆตี’ติ วตฺวา ‘ยสฺมิํ ปเทเส นีลกหาปณา น สนฺติ, ตตฺถาปิ นีลกหาปณวเสเนว ปริเจฺฉโท กาตโพฺพฯ กถํ? นีลกหาปณานํ วฬญฺชนฏฺฐาเน จ อวฬญฺชนฏฺฐาเน จ สมานอคฺฆวเสน ปวตฺตมานํ ภณฺฑํ นีลกหาปเณน สมานคฺฆํ คเหตฺวา ตสฺส จตุตฺถภาคคฺฆนกํ นีลกหาปณสฺส ปาทคฺฆนกนฺติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา วินิจฺฉโย กาตโพฺพ’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๘๘) อยมโตฺถ วุโตฺตฯ

เอตฺถ **กหาปณํ** นาม กโรนฺตา สุวเณฺณนปิ กโรนฺติ รชเตนปิ ตเมฺพนปิ สุวณฺณรชตตมฺพมิสฺสเกนปิ ฯ เตสุ กตรํ กหาปณํ นีลกหาปณนฺติ? **เกจิ** ตาว ‘‘สุวณฺณกหาปณ’’นฺติฯ **เกจิ** ‘‘มิสฺสกกหาปณ’’นฺติฯ ตตฺถ ‘‘สุวณฺณกหาปณ’’นฺติ วทนฺตานํ อยมธิปฺปาโย – ปาราชิกวตฺถุนา ปาเทน สพฺพตฺถ เอกลกฺขเณน ภวิตพฺพํ, กาลเทสปริโภคาทิวเสน อคฺฆนานตฺตํ ปาทเสฺสว ภวิตพฺพํฯ ภควตา หิ ธมฺมิกราชูหิ หนนพนฺธนปพฺพาชนานุรูเปเนว อทินฺนาทาเน ปาราชิกํ ปญฺญตฺตํ, น อิตรถาฯ ตสฺมา เอสา สพฺพทา สพฺพตฺถ อพฺยภิจารีติ สุวณฺณมยสฺส กหาปณสฺส จตุเตฺถน ปาเทน ภวิตพฺพนฺติฯ

‘‘มิสฺสกกหาปณ’’นฺติ วทนฺตานํ ปน อยมธิปฺปาโย –

อฏฺฐกถายํ –

> ‘‘ตทา ราชคเห วีสติมาสโก กหาปโณ โหติ, ตสฺมา ปญฺจมาสโก ปาโทฯ เอเตน ลกฺขเณน สพฺพชนปเทสุ กหาปณสฺส จตุโตฺถ ภาโค ‘ปาโท’ติ เวทิตโพฺพฯ โส จ โข โปราณกสฺส นีลกหาปณสฺส วเสน, น อิตเรสํ ทุทฺรทามกาทีน’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๘) –

วุตฺตตฺตา, **สารตฺถทีปนิยญฺจ** –

> ‘‘โปราณสตฺถานุรูปํ ลกฺขณสมฺปนฺนา อุปฺปาทิตา นีลกหาปณาติ เวทิตพฺพา’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๘๘) –

วุตฺตตฺตา จ ‘‘วินยวินิจฺฉยํ ปตฺวา ครุเก ฐาตพฺพ’’นฺติ วจนโต จ มิสฺสกกหาปโณเยว นีลกหาปโณฯ ตเตฺถว หิ โปราณสตฺถวิหิตํ ลกฺขณํ ทิสฺสติฯ กถํ? ปญฺจ มาสา สุวณฺณสฺส, ตถา รชตสฺส, ทส มาสา ตมฺพสฺสาติ เอเต วีสติ มาเส มิเสฺสตฺวา พนฺธนตฺถาย วีหิมตฺตํ โลหํ ปกฺขิปิตฺวา อกฺขรานิ จ หตฺถิอาทีนมญฺญตรญฺจ รูปํ ทเสฺสตฺวา กโต นิโทฺทสตฺตา นีลกหาปโณ นาม โหตีติฯ

สิกฺขาภาชนวินิจฺฉเย จ เกสุจิ โปตฺถเกสุ ‘‘ปาโท นาม ปญฺจ มาสา สุวณฺณสฺสา’’ติ ปุริมปกฺขวาทีนํ มเตน ปาโฐ ลิขิโตฯ เกสุจิ โปตฺถเกสุ ทุติยปกฺขวาทีนํ มเตน ‘‘ปญฺจ มาสา หิรญฺญสฺสา’’ติ ปาโฐ ลิขิโตฯ สีหฬภาสาย โปราณเกหิ ลิขิตาย **สามเณรสิกฺขาย** ปน –

> ‘‘โปราณกสฺส นีลกหาปณสฺสาติ วุตฺต**อฏฺฐกถา**วจนสฺส, โปราณเก รตนสุตฺตาภิธานกสฺเตฺต วุตฺตกหาปณลกฺขณสฺส จ อนุรูปโต ‘สุวณฺณรชตตมฺพานิ มิเสฺสตฺวา อุฏฺฐาเปตฺวา กตกหาปณํ กหาปณํ นามา’ติ จ ‘สามเณรานมุปสมฺปนฺนานญฺจ อทินฺ

นาทานปาราชิกวตฺถุมฺหิ โก วิเสโส’ติ ปุจฺฉํ กตฺวา ‘สามเณรานํ ทสิกสุเตฺตนาปิ ปาราชิโก โหติ, อุปสมฺปนฺนานํ ปน สุวณฺณสฺส วีสติวีหิมเตฺตนา’’ติ –

จ วิเสโส ทสฺสิโตฯ

ตํ ปน สุวณฺณมาสกวเสน อฑฺฒติยมาสกํ โหติ, ปญฺจมาสเกน จ ภควตา ปาราชิกํ ปญฺญตฺตํฯ ตสฺมา ตสฺส ยถาวุตฺตลกฺขณสฺส กหาปณสฺส สพฺพเทเสสุ อลพฺภมานตฺตา สพฺพเทสสาธารเณน ตสฺส มิสฺสกกหาปณสฺส ปญฺจมาสปาทคฺฆนเกน สุวเณฺณเนว ปาราชิกวตฺถุมฺหิ นิยมิเต สพฺพเทสวาสีนํ อุปการาย โหตีติ เอวํ สุวเณฺณเนว ปาราชิกวตฺถุปริเจฺฉโทกโตฯ อยเมว นิยโม สีหฬาจริยวาเทหิ สาโรติ คหิโตฯ ตสฺมา สิกฺขาครุเกหิ สพฺพตฺถ เปสเลหิ วินยธเรหิ อยเมว วินิจฺฉโย สารโต ปเจฺจตโพฺพฯ โหนฺติ เจตฺถ –

‘‘เหมรชตตเมฺพหิ, สเตฺถ นิทฺทิฏฺฐลกฺขณํ;
อหาเปตฺวา กโต วีส-มาโส นีลกหาปโณฯ

เหมปาทํ สชฺฌุปาทํ, ตมฺพปาททฺวยญฺหิ โส;
มิเสฺสตฺวา รูปมเปฺปตฺวา, กาตุํ สเตฺถสุ ทสฺสิโตฯ

‘เอลา’ติ วุจฺจเต โทโส, นิโทฺทสตฺตา ตถีริโต;
ตสฺส ปาโท สุวณฺณสฺส, วีสวีหคฺฆโน มโตฯ

ยสฺมิํ ปน ปเทเส โส, น วตฺตติ กหาปโณ;
วีสโสวณฺณวีหคฺฆํ, ตปฺปาทคฺฆนฺติ เวทิยํฯ

วีสโสวณฺณวีหคฺฆํ, เถเนนฺตา ภิกฺขโว ตโต;
จวนฺติ สามญฺญคุณา, อิจฺจาหุ วินยญฺญุโน’’ติฯ

๙. **โอปาต**นฺติ อาวาฏํฯ ทุเกฺข ชาเตติ โยชนาฯ

๑๐. **อุตฺตริํ ธมฺม**นฺติ เอตฺถ ‘‘อุตฺตริมนุสฺสธมฺม’’นฺติ วตฺตเพฺพ นิรุตฺตินเยน มชฺฌปทโลปํ, นิคฺคหีตาคมญฺจ กตฺวา ‘‘อุตฺตริํ ธมฺม’’นฺติ วุตฺตํฯ อุตฺตริมนุสฺสานํ ฌายีนเญฺจว อริยานญฺจ ธมฺมํ **อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํฯ อตฺตุปนายิก**นฺติ อตฺตนิ ตํ อุปเนติ ‘‘มยิ อตฺถี’’ติ สมุทาจรโนฺต, อตฺตานํ วา ตตฺถ อุปเนติ ‘‘อหํ เอตฺถ สนฺทิสฺสามี’’ติ สมุทาจรโนฺตติ อตฺตุปนายิโก, ตํ อตฺตุปนายิกํ, เอวํ กตฺวา วทโนฺตติ สมฺพโนฺธฯ

๑๑. **ปริยาเย**ติ ‘‘โย เต วิหาเร วสติ, โส ภิกฺขุ อรหา’’ติอาทินา (ปริ. ๒๘๗) ปริยายภณเนฯ **ญาเต**ติ ยํ อุทฺทิสฺส ภณติ, ตสฺมิํ วิญฺญุมฺหิ มนุสฺสชาติเก อจิเรน ญาเตฯ **โน เจ**ติ โน เจ ชานาติฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

ปาราชิกกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓. เจเตติ, อุปกฺกมติ, มุจฺจติ, เอวํ องฺคตฺตเย ปุเณฺณ ครุกํ วุตฺตํฯ **ทฺวเงฺค** เจเตติ, อุปกฺกมติ ยทิ น มุจฺจติ, เอวํ องฺคทฺวเย ถุลฺลจฺจยนฺติ โยชนาฯ **ปโยเค**ติ ปโยเชตฺวา อุปกฺกมิตุํ องฺ

คชาตามสนํ, ปรสฺส อาณาปนนฺติ เอวรูเป สาหตฺถิกาณตฺติกปโยเคฯ

๑๔. วุตฺตนเยเนว อุปรูปริ ปณฺหาปุจฺฉนํ ญาตุํ สกฺกาติ ตํ อวตฺตุกาโม อาห **“อิโต ปฏฺฐายา”**ติอาทิฯ มยมฺปิ ยเทตฺถ ปุเพฺพ อวุตฺตมนฺตฺตานตฺถญฺจ, ตเทว วณฺณยิสฺสามฯ

๑๕. **กาเยนา**ติ อตฺตโน กาเยนฯ **กายน**ฺติ อิตฺถิยา กายํฯ เอส นโย ‘‘กายพทฺธ’’นฺติ เอตฺถาปิฯ

๑๖. อตฺตโน **กาเยน ปฏิพเทฺธน** อิตฺถิยา กาย**ปฏิพเทฺธ** ผุเฏฺฐ ตุ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๑๗. **ติโสฺส** อาปตฺติโย สิยุนฺติ โยชนาฯ **ทฺวินฺนํ มคฺคาน**นฺติ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคานํฯ

๑๘. **วณฺณาทิภเณฺญ**ติ วณฺณาทินา ภณเนฯ กายปฏิพเทฺธ วณฺณาทินา ภเณฺญ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ

๑๙. **อตฺตกามจริยายา**ติ อตฺตกามปาริจริยายฯ

๒๐. ปณฺฑกสฺส สนฺติเกปิ อตฺตกามปาริจริยาย วณฺณํ วทโต **ตสฺส** ภิกฺขุโนติ โยชนาฯ **ติรจฺฉานคตสฺสาปิ สนฺติเก**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

๒๑. อิตฺถิปุริสานมนฺตเร **สญฺจริตฺตํ** สญฺจรณภาวํ **สมาปเนฺน** ภิกฺขุมฺหิ **ปฏิคฺคณฺหนวีมํสาปจฺจาหรณกตฺติเก** สมฺปเนฺน ตสฺส พฺโธ ครุกํ นิทฺทิเสติ โยชนาฯ

๒๒. **ทฺวงฺคสมาโยเค**ติ ตีเสฺวเตสุ ทฺวินฺนํ องฺคานํ ยถากถญฺจิ สมาโยเคฯ **อเงฺค สติ ปเนกสฺมิ**นฺติ ติณฺณเมกสฺมิํ ปน อเงฺค สติฯ

๒๔. **ปโยเค**ติ ‘‘อเทสิตวตฺถุกํ ปมาณาติกฺกนฺตํ กุฏิํ, อเทสิตวตฺถุกํ มหลฺลกวิหารญฺจ กาเรสฺสามี’’ติ อุปกรณตฺถํ อรญฺญคมนโต ปฏฺฐาย สพฺพปโยเคฯ **เอกปิเณฺฑ อนาคเต**ติ สพฺพปริยนฺติมํ ปิณฺฑํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

๒๕. อิธ **โย** ภิกฺขุ อมูลเกน ปาราชิเกน ธเมฺมน อนุทฺธํเสตีติ โยชนาฯ

๒๖. **โอกาสํ น จ กาเรตฺวา**ติ ‘‘กโรตุ เม, อายสฺมา, โอกาสํ, อหํ เต วตฺตุกาโม’’ติ เอวํ เตน ภิกฺขุนา โอกาสํ อการาเปตฺวาฯ

๒๘. **อญฺญภาคิเย**ติ อญฺญภาคิยปเทน อุปลกฺขิตสิกฺขาปเทฯ เอวํ อญฺญตฺรปิ อีทิเสสุ ฐาเนสุ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

๒๙. ‘‘สมนุภาสนาย เอวา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **น ปฏินิสฺสช**นฺติ อปฺปฏินิสฺสชโนฺตฯ

๓๐. ญตฺติยา ทุกฺกฏํ อาปโนฺน สิยา, ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิ ถุลฺลตํ อาปโนฺน สิยา, กมฺมวาจาย โอสาเน ครุกํ อาปโนฺน สิยาติ โยชนาฯ **“ถุลฺลต”**นฺติ อิทํ ถุลฺลจฺจยาปตฺติอุปลกฺขณวจนํฯ

๓๑. จตูสุ ยาวตติยเกสุ ปฐเม อาปตฺติปริเจฺฉทํ ทเสฺสตฺวา อิตเรสํ ติณฺณํ เตนปิ เอกปริเจฺฉทตฺตา ตตฺถ วุตฺตนยเมว เตสุ อติทิสนฺโต อาห **“เภทานุวตฺตเก”**ติอาทิฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

สงฺฆาทิเสสกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๒. **อติเรกจีวร**นฺติ อนธิฏฺฐิตํ, อวิกปฺปิตํ วิกปฺปนุปคปมาณํ จีวรํ ลทฺธา ทสาหํ อติกฺกมโนฺต เอกเมว นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ อาปชฺชติฯ ติจีวเรน เอกรตฺติมฺปิ **วินา วสโนฺต** เอกเมว นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ อาปชฺชติฯ อิทญฺจ ชาติวเสน เอกตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํ วตฺถุคณนาย อาปตฺตีนํ ปริจฺฉินฺทิตพฺพตฺตาฯ

๓๓. **คเหตฺวากาลจีวร**นฺติ อกาลจีวรํ ปฏิคฺคเหตฺวาฯ **มาส**นฺติ สติยา ปจฺจาสาย นิกฺขิปิตุํ อนุญฺญาตํ มาสํฯ **อติกฺกมโนฺต**ติ สติยาปิ ปจฺจาสาย วีติกฺกมโนฺต อโนฺตมาเส อนธิฏฺฐหิตฺวา, อวิกเปฺปตฺวา วา ตึสทิวสานิ อติกฺกมโนฺต, จีวรุปฺปาททิวสํ อรุณํ อาทึ กตฺวา เอกตึสมํ อรุณํ อุฎฺฐาเปโนฺตติ อโตฺถฯ เอกํ นิสฺสคฺคิยํ อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ อุทีริตนฺติ โยชนาฯ

๓๔. **อญฺญาติกาย** ภิกฺขุนิยาฯ **ยํกิญฺจิ ปุราณจีวร**นฺติ เอกวารมฺปิ ปริภุตฺตํ สงฺฆาฏิอาทีนมญฺญตรํ จีวรํฯ

๓๕. **ปโยคสฺมิ**นฺติ ‘‘โธวา’’ติอาทิเก ภิกฺขุโน อาณตฺติกปโยเค, เอวํ อาณตฺตาย จ ภิกฺขุนิยา อุทฺธนาทิเก สพฺพสฺมึ ปโยเค จฯ **“นิสฺสคฺคิยาว ปาจิตฺติ โหตี**ติ นิสฺสคฺคิยา ปาจิตฺติ จ โหตีติ โยชนาฯ

๓๖. **ปฏิคณฺหโต**ติ เอตฺถ ‘‘อญฺญตฺร ปาริวตฺตกา’’ติ โยชนาฯ

๓๘. **ปโยคสฺมิ**นฺติ วิญฺญาปนปโยเคฯ **วิญฺญาปิเต**ติ วิญฺญาปิตจีวเร ปฏิลเทฺธฯ

๓๙. ***ภิกฺขู***ติ อจฺฉินฺนจีวโร วา นฏฺฐจีวโร วา ภิกฺขุฯ **ตทุตฺตริ**นฺติ สนฺตรุตฺตรปรมโต อุตฺตรึฯ

๔๑. **ปโยเค**ติ วิกปฺปนาปชฺชนปโยเคฯ

๔๒. **ทุเว**ติ ทุกฺกฏปาจิตฺติยวเสน ทุเว อาปตฺติโย ผุเสติ โยเชตพฺพํฯ

๔๔. **ปโยเค**ติ อนุญฺญาตปโยคโต อติเรกาภินิปฺผาทนปโยเคฯ **ลาเภ**ติ จีวรสฺส ปฏิลาเภฯ

กถินวคฺควณฺณนา ปฐมาฯ

๔๕. โกสิยวคฺคสฺส **อาทีสุ ปญฺจสุ** สิกฺขาปเทสุ เทฺว เทฺว อาปตฺติโยติ โยชนาฯ **ปโยเค**ติ กรณการาปนปโยเคฯ **ลาเภ**ติ กตฺวา วา กาเรตฺวา วา ปรินิฏฺฐาปเนฯ

๔๖. ‘‘คเหตฺวา เอฬกโลมานี’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **อติกฺกม**นฺติ อติกฺกมโนฺตฯ

๔๗. **อญฺญายา**ติ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยาฯ ‘‘โธวาเปติ เอฬกโลมก’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **เอฬกโลมก**นฺติ เอฬกโลมานิฯ นิรุตฺตินเยน ก-การสฺส วิปริยาโยฯ **ปโยเค**ติ โธวาปนปโยเคฯ

๔๘. **ปโยเค**ติ ปฏิคฺคณฺหนปโยเคฯ

๔๙. **นานาการ**นฺติ นานปฺปการํฯ **สมาปชฺช**นฺติ สมาปชฺชโนฺต ภิกฺขุฯ **สมาปเนฺน**ติ สํโวหาเร สมาปเนฺน สติฯ **ปโยเค**ติ สมาปชฺชนปโยเคฯ

๕๐. **ปโยเค**ติ กยวิกฺกยาปชฺชนปโยเคฯ **ตสฺมิํ กเต**ติ ตสฺมิํ ภเณฺฑ อตฺตโน สนฺตกภาวํ นีเตฯ

โกสิยวคฺควณฺณนา ทุติยาฯ

๕๑. **อติเรกก**นฺติ อนธิฏฺฐิตํ, อวิกปฺปิตํ วา ปตฺตํฯ ทสาหํ อติกฺกเมนฺตสฺส ตสฺส ภิกฺขุโน เอกาว นิสฺสคฺคิยาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

๕๒-๓. นตฺถิ เอตสฺส ปญฺจ พนฺธนานีติ **อปญฺจพนฺธโน,** ตสฺมิํ, อูนปญฺจพนฺธเน ปเตฺตติ อโตฺถฯ **ปโยเค**ติ วิญฺญาปนปโยเคฯ **ตสฺส** ปตฺตสฺส **ลาเภ** ปฏิลาเภฯ

๕๔. **เภสชฺช**นฺติ สปฺปิอาทิกํฯ

๕๕. **ปโยเค**ติ ปริเยสนปโยเคฯ

๕๖. **ปโยเค**ติ อจฺฉินฺทนอจฺฉินฺทาปนปโยเคฯ **หเฏ**ติ อจฺฉินฺทิตฺวา คหิเตฯ

๕๗. **เทฺว ปนาปตฺติโย ผุเส**ติ วายาปนปโยเค ทุกฺกฏํ, วิกปฺปนฺปคปจฺฉิมจีวรปมาเณน วีเต นิสฺสคฺคิยนฺติ เทฺว อาปตฺติโย อาปชฺชตีติ อโตฺถฯ

๕๘-๙. โย ปน ภิกฺขุ อปฺปวาริโต อญฺญาตกเสฺสว ตนฺตวาเย **สเมจฺจ** อุปสงฺกมิตฺวา จีวเร วิกปฺปํ อาปชฺชโนฺต โหติฯ **โส**ติ โส ภิกฺขุฯ เทฺว อาปตฺติโย อาปชฺชติ, น สํสโยติ โยชนาฯ **ปโยเค**ติ วิกปฺปาปชฺชนปโยเคฯ

๖๐. อเจฺจกสญฺญิตํ จีวรํ ปฏิคฺคเหตฺวาติ โยชนาฯ **กาล**นฺติ จีวรกาลํฯ

๖๑. **ติณฺณมญฺญตรํ วตฺถ**นฺติ ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตรํ จีวรํฯ **ฆเร**ติ อนฺตรฆเรฯ **นิทหิตฺวา**ติ นิกฺขิปิตฺวาฯ **เตน** จีวเรน วินา ฉารตฺตโต **อธิกํ** ทิวสํ ยสฺส อารญฺญกสฺส วิหารสฺส โคจรคาเม ตํ จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตมฺหา วิหารา อญฺญตฺร วสโนฺต นิสฺสคฺคิยํ ผุเสติ โยชนาฯ

๖๒. สงฺฆิกํ ลาภํ ปริณตํ **ชานํ** ชานโนฺตฯ

๖๓. **ปโยเค**ติ ปริณามนปโยเคฯ **สพฺพตฺถา**ติ ปาราชิกาทีสุ สพฺพสิกฺขาปเทสุฯ **อปฺปนาวารปริหานี**ติ ปริวาเร ปฐมํ วุตฺตกตฺถปญฺญตฺติวารสฺส ปริหาปนํ, อิธ อวจนนฺติ อโตฺถ, ตสฺส วารสฺส ปริวาเร สพฺพปฐมตฺตา ปฐมํ วตฺตพฺพภาเวปิ ตตฺถ วตฺตพฺพํ ปจฺฉา คณฺหิตฺกาเมน มยา ตํ ฐเปตฺวา ปฐมํ อาปตฺติทสฺสนตฺถํ ตทนนฺตโร กตาปตฺติวาโร ปฐมํ วุโตฺตติ อธิปฺปาโยฯ

ปตฺตวคฺควณฺณนา ตติยาฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

ติํสนิสฺสคฺคิยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖๔. **มนุสฺสุตฺตริธมฺม**ติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมฯ **อภูตสฺมิํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺม** สมุลฺลปิเต **ปราชโย** ปาราชิกาปตฺติฯ

๖๕. **อมูลนฺติมวตฺถุนา** อมูลเกน ปาราชิเกน ธมฺเมน ภิกฺขุํ โจทนาย **ครุ** สงฺฆาทิเสโส โหตีติ โยชนาฯ **ปริยายวจเน**ติ ‘‘โย เต วิหาเร วสตี’’ติอาทินา (ปริ. ๒๘๗) ปริยาเยน กถเนฯ **ญาเต**ติ ยสฺส กเถติ, ตสฺมิํ วจนานนฺตรเมว ญาเตฯ

๖๖. **โน เจ ปน วิชานาตี**ติ อถ ตํ ปริยาเยน วุตฺตํ วจนานนฺตรเมว สเจ น ชานาติฯ **สมุฏฺฐานหฏ**นฺติ กถิตํฯ

๖๗. โอมสโต ภิกฺขุสฺส ทุเว อาปตฺติโย วุตฺตาฯ อุปสมฺปนฺนํ โอมสโต ปาจิตฺติ สิยาฯ **อิตรํ** อนุปสมฺปนฺนํ โอมสโต ทุกฺกฏํ สิยาติ โยชนาฯ

๖๘. เปสุญฺญหรเณปิ เทฺว อาปตฺติโย โหนฺติฯ

๖๙. **ปโยเค**ติ ปทโส ธมฺมํ วาเจนฺตสฺส วจนกิริยารมฺภโต ปฏฺฐาย ยาว ปทาทีนํ ปริสมาปนํ, เอตฺถนฺตเร อกฺขรุจฺจารณปโยเค ทุกฺกฏํฯ ปทานํ ปริสมตฺติยํ ปาจิตฺติยํฯ

๗๐. ‘‘ติรตฺตา อนุปสมฺปนฺนสหเสยฺยายา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ อนุปสมฺปเนฺนน สหเสยฺยา **อนุปสมฺปนฺนสหเสยฺยา,** ตายฯ ติรตฺตา อุตฺตริํ อนุปสมฺปนฺนสหเสยฺยายาติ โยชนาฯ **ปโยเค**ติ สยนตฺถาย เสยฺยาปญฺญาปนกายาวชฺชนาทิปุพฺพปโยเคฯ **ปเนฺน**ติ กายปสารณลกฺขเณน สยเนน นิปเนฺนฯ

๗๑. โย ปน ภิกฺขุ เอก**รตฺติยํ** มาตุคาเมน สหเสยฺยํ **กเปฺปติฯ ทุกฺกฏาทโย**ติ ‘‘ปโยเค ทุกฺกฏํ, นิปเนฺน ปาจิตฺติย’’นฺติ ยถาวุตฺตเทฺวอาปตฺติโย อาปชฺชตีติ โยชนาฯ

๗๒. **ปโยเค**ติ ยถาวุตฺตลกฺขณปโยเคฯ

๗๓. **อนุปสมฺปเนฺน**ติ สมีปเตฺถ เจตํ ภุมฺมํฯ อนุปสมฺปนฺนสฺส สนฺติเก ภูตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ โย สเจ **อาโรเจตี**ติ โยชนาฯ **ทุกฺกฏาทโย**ติ ยสฺส อาโรเจติ, โส นปฺปฏิวิชานาติ, ทุกฺกฏํ, ปฏิวิชานาติ, ปาจิตฺติยนฺติ เอวํ เทฺว อาปตฺติโย ตสฺส โหนฺติฯ

๗๔. **อญฺญโต** อญฺญสฺส อุปสมฺปนฺนสฺส ทุฏฺฐุลฺลสฺส อาปตฺติํ **อนุปสมฺปเนฺน** อนุปสมฺปนฺนสฺส สนฺติเก **วทํ** วทโนฺตติ โยชนาฯ **ปโยเค**ติ อารมฺภโต ปฏฺฐาย ปุพฺพปโยเค ทุกฺกฏํ อาคจฺฉติ ทุกฺกฏํ อาปชฺชติฯ อาโรจิเต ปาจิตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

๗๕. **ปโยเค**ติ ‘‘อกปฺปิยปถวิํ ขณิสฺสามี’’ติ กุทาล ปริเยสนาทิสพฺพปโยเคติฯ

มุสาวาทวคฺควณฺณนา ปฐมาฯ

๗๖. **ปาเตนฺตฺ**ติ วิโกเปนฺตฯ **ตสฺสา**ติ ภูตคามสฺสฯ **ปาเต**ติ วิโกปเนฯ

๗๗. อญฺญวาทกวิเหสกานํ เอกโยคนิทฺทิฏฺฐตฺตา ตตฺถ วุตฺตนเยเนว วิเหสเก จ ญาตุํ สกฺกาติ ตตฺถ วิสุํ อาปตฺติเภโท น วุตฺโตฯ

๗๘. **ปร**นฺติ อญฺญํ สงฺฆน สมฺมตเสนาสนปญฺญาปกาทิกํ อุปสมฺปนฺนํฯ **อุชฺฌาเปนฺต**ติ ตสฺส อยสํ อุปฺปาเทตุกามตาย ภิกฺขูหิ อวชานาเปตุํ ‘‘ฉนฺทาย อิตฺถนฺนาโม อิทํ นาม กโรตี’’ติอาทีนิ วตฺวา อวณฺณาย โอโลกาเปนฺต, ลามกโต วา จินฺตาเปนฺตฯ **ปโยเค**ติ อุชฺฌาปนตฺถาย ตสฺส อวณฺณภณนาทิเกฯ ปุพฺพปโยเคฯ

๘๓. สงฺฆิเก วิหาเร ปุพฺพูปคตํ ภิกฺขุํ **ชานํ** ชานนฺโต อนุปขชฺช เสยฺยํ กเปฺปติ, ตเสฺสวํ เสยฺยํ **กปฺปยโต**ติ โยชนาฯ **ปโยเคทุกฺกฏาทโย**ติ เอตฺถ อลุตฺตสมาโสฯ **อาทิ**-สเทฺทน เสยฺยากปฺปเน ปาจิตฺติยํ สงฺคณฺหาติฯ

๘๔. **ปโยเค**ติ ‘‘นิกฺกฑฺฒถ อิม’’นฺติอาทิเก อาณตฺติเก วา ‘‘ยาหิ ยาหี’’ติอาทิเก วาจสิเก วา หเตฺถน ตสฺส องฺคปรามสนาทิวเสน กเต กายิเก วา นิกฺกฑฺฒนปโยเคฯ **เสส**นฺติ ปาจิตฺติยํฯ

๘๕. ‘‘เวหาสกุฏิยา อุปรี’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **อาหจฺจปาทเก**ติ เอตฺถ ‘‘มเญฺจ วา ปีเฐ วา’’ติ เสโสฯ **สีท**นฺติ นิสีทนฺโตฯ **ทุกฺกฏาทโย**ติ ปโยเค ทุกฺกฏํ, นิปชฺชาย ปาจิตฺติยนฺติ อิมา อาปตฺติโย ผุเสติ อโตฺถฯ

๘๖. อสฺส ปชฺชสฺส ปฐมปาทํ ทสกฺขรปาทกํ ฉนฺทวิจิติยํ วุตฺตคาถา, ‘‘คาถาฉนฺท อตีตทฺวย’’นฺติ อิมินา ฉนฺทวิจิติลกฺขเณน คาถาฉนฺทตฺตา **อธิฏฺฐิตฺวา ทฺวตฺติปริยาเย**ติ เอตฺถ อกฺขรทฺวยํ อธิกํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ปโยเค**ติ อธิฏฺฐานปโยเคฯ **อธิฏฺฐิเต**ติ ทฺวตฺติปริยายานํ อุปริ อธิฏฺฐาเน กเตฯ

๘๗. **ปโยเค**ติ สิญฺจนสิญฺจาปนปโยเคฯ **สิเตฺต**ติ สิญฺจนกิริยปริโยสาเนฯ

ภูตคามวคฺควณฺณนา ทุติยาฯ

๘๘. ทุกฺกฏํ ผุเสติ โยชนาฯ โอวทิเต ปาจิตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

๘๙. วิภาโคเยว **วิภาคตา**ฯ

๙๐. **อญฺญาติกาย** ภิกฺขุนิยา อญฺญตฺร ปาริวตฺตกา จีวรํ **เทนฺต** ภิกฺขุ **ทุเว** อาปตฺติโย ผุเสติ โยชนาฯ **ปโยเค**ติ ทานปโยเคฯ

๙๓. ‘‘นาวํ เอก’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **ปโยเค**ติ อภิรุหณปโยเคฯ **ทุกฺกฏาทโย**ติ **อาทิ**-สเทฺทน อภิรุเฬฺห ปาจิตฺติยํ สงฺคณฺหาติฯ

๙๔. ‘‘ทุวิธํ อาปตฺติ’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ

๙๖. ภิกฺขุนิยา สทฺธิํ รโห นิสชฺชํ กเปฺปนฺต ภิกฺขุ ปโยเคทุกฺกฏาทโย **เทฺวปิ** อาปตฺติโย ผุเสติ โยชนาฯ

โอวาทวคฺควณฺณนา ตติยาฯ

๙๗. **ตทุตฺตริ**นฺติ ตโต ภุญฺชิตุํ อนุญฺญาตเอกทิวสโต อุตฺตริํ ทุติยทิวสโต ปฏฺฐายฯ **อนนฺตรสฺส วคฺคสฺสา**ติ โอวาทวคฺคสฺสฯ **นวเมนา**ติ ภิกฺขุนิยา ปริปาจิตปิณฺฑปาตสิกฺขาปเทนฯ

๙๙. **ทฺวตฺติปเตฺต**ติ ทฺวตฺติปตฺตปูเรฯ **ตทุตฺตริ**นฺติ ทฺวตฺติปตฺตปูรโต อุตฺตริํฯ **ปโยเค**ติ ปฏิคฺคหณปโยเคฯ

๑๐๑. **อภิหฏฺฐุ**นฺติ อภิหริตฺวาฯ

๑๐๒. **ตสฺสา**ติ อภิหรนฺตสฺสฯ **ปิฏเก**ติ วินยปิฏเกฯ

๑๐๓. **ทสเมปี**ติ เอตฺถ ‘‘ทสเม อปี’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

โภชนวคฺควณฺณนา จตุตฺถาฯ

๑๐๔. **อเจลกาทิโน**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ‘‘ปริพฺพาชกสฺส วา ปริพฺพาชิกาย วา’’ติ (ปาจิ. ๒๗๐) วุเตฺต สงฺคณฺหาติฯ **โภชนาทิก**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน ขาทนียํ สงฺคณฺหาติฯ **ปโยเค**ติ สหตฺถา ทานปโยเคฯ

๑๐๕. **ทาเปตฺวา วา อทาเปตฺวา วา** กิญฺจิ อามิสํฯ **ปโยเค**ติ อุโยฺยชนปโยเคฯ **ตสฺมิ**นฺติ ตสฺมิํ ภิกฺขุมฺหิฯ อุโยฺยชิเต ปาจิตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

๑๐๙. **อุมฺมาราติกฺกเม**ติ อินฺทขีลาติกฺกเมฯ

๑๑๐. **ตทุตฺตริ**นฺติ ตโต ปริจฺฉินฺนรตฺติปริยนฺตโต วา ปริจฺฉินฺนเภสชฺชปริยนฺตโต วา อุตฺตริํฯ

๑๑๑. อุยฺยุตฺตํ ทสฺสนตฺถาย คจฺฉโนฺต เทฺว อาปตฺติโย ผุเสติ โยชนาฯ

อเจลกวคฺควณฺณนา ปญฺจมาฯ

๑๑๔. **เมเรยฺย**นฺติ เมรยํฯ นิรุตฺตินเยน อ-การสฺส เอ-กาโร, ย-การสฺส จ ทฺวิตฺตํฯ เมรย-สทฺทปริยาโย วา **เมเรยฺย**-สโทฺทฯ **มุนี**ติ ภิกฺขุฯ

๑๑๕. ‘‘ภิกฺขุ องฺคุลิปโตเทนา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **ปโยเค**ติ หาสาปนปโยเคฯ **ตสฺสา**ติ หาสาเปนฺตสฺสฯ

๑๑๖. โคปฺผกา **เหฏฺฐา** อุทเก ทุกฺกฏํฯ โคปฺผกโต อุปริ **อุปริโคปฺผกํ,** อุทกํ, ตสฺมิํ, โคปฺผกโต อธิกปฺปมาเณ อุทเกติ อโตฺถฯ

๑๑๗. **อนาทริย**นฺติ ปุคฺคลานาทริยํ, ธมฺมานาทริยํ วาฯ **ปโยเค**ติ อนาทริยวเสน ปวเตฺต กายปโยเค วา วจีปโยเค วาฯ **กเต** อนาทริเยฯ

๑๑๘. **ปโยเค**ติ ภึ๎สาปนปโยเคฯ

๑๑๙. **โชติน**ฺติ อคฺคึฯ **สมาทหิตฺวานา**ติ ชาเลตฺวาฯ **“วิสิเพฺพโนฺต”**ติ อิมินา ผลูปจาเรน การณํ วุตฺตํฯ วิสิพฺพนกิริยา หิ สมาทหนกิริยาย ผลนฺติ วิสิพฺพนกิริยาโวหาเรน สมาทหนกิริยาวฯ ตสฺมา **วิสิเพฺพโนฺต**ติ เอตฺถ สมาทหโนฺตติ อโตฺถฯ **ปโยเค**ติ สมาทหนสมาทหาปนปโยเคฯ **วิสีวิเต**ติ วุตฺตนเยน สมาทหิเตติ อโตฺถฯ

๑๒๐. **ปโยเค**ติ จุณฺณมตฺติกาภิสงฺขรณาทิสพฺพปโยเคฯ **อิตร**นฺติ ปาจิตฺติยํฯ

๑๒๑. **ติณฺณํ ทุพฺพณฺณกรณาน**นฺติ กํสนีลปตฺตนีลกทฺทมสงฺขาตานํ ติณฺณํ ทุพฺพณฺณกรณานํฯ **เอกํ** อญฺญตรํ **อนาทิย** อทตฺวาฯ **จีวร**นฺติ นวจีวรํฯ

๑๒๒. นตฺถิ เอตสฺส อุทฺธารนฺติ อนุทฺธาโร, ตํ อนุทฺธารนฺติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน รสฺสตฺตํ, อกตปจฺจุทฺธารนฺติ อโตฺถฯ

๑๒๓. **อปนิเธโนฺต**ติ อปเนตฺวา นิเธโนฺต นิกฺขิเปโนฺตฯ **ปตฺตาทิก**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน จีวรนิสีทนสูจิฆรกายพนฺธนานํ คหณํฯ **ปโยเค**ติ อปนิธานปโยเคฯ **ตสฺมิํ** ปตฺตาทิเก ปญฺจวิเธ ปริกฺขาเรฯ อปนิหิเต **เสสา** ปาจิตฺติยาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

สุราปานวคฺควณฺณนา ฉฏฺฐาฯ

๑๒๔. **ตโปธโน**ติ ปาติโมกฺขสํวรสีลสงฺขาตํ ตโปธนมสฺสาติ ตโปธโน, ภิกฺขุฯ

๑๒๕. **ตสฺมิํ** โอปาเตฯ

๑๒๖. **มนุสฺสวิคฺคโห** มนุสฺสสรีโรฯ **ติรจฺฉานคโต** นาโค วา สุปโณฺณ วาฯ **ตสฺส** โอปาตขณกสฺสฯ

๑๒๗. **ปฏฺฐุทฺธินา**ติ สเพฺพสุ เญยฺยธเมฺมสุ นิปุณญาเณน ภควตาฯ

๑๒๘. **ปโยเค**ติ ปริโภคตฺถาย คหณาทิเก ปโยเคฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ

๑๒๙. **อุโกฺกเฏโนฺต**ติ อุจฺจาเลโนฺต ยถาฐาเน ฐาตุํ อเทโนฺตฯ **ปโยเค**ติ อุโกฺกฏนปโยเคฯ อุโกฺกฏิเต ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ

๑๓๐. **ทุฏฺฐุลฺลํ วชฺชก**นฺติ สงฺฆาทิเสสาทิเกฯ เอกํ ปาจิตฺติยํ อาปตฺติํ อาปชฺชติ อิติ ทีปิตนฺติ โยชนาฯ

๑๓๑. **ปโยเค**ติ คณปริเยสนาทิปโยเคฯ **ทุกฺกฏํ ปโตฺต สิยา** ทุกฺกฏาปตฺติํ อาปโนฺน ภเวยฺยาติ อโตฺถฯ **เสสา**ติ ปาจิตฺติยาปตฺติ อุปสมฺปาทิเต สิยาฯ คาถาพนฺธวเสน อุปสคฺคโลโปฯ

๑๓๒-๓. ชานํ เถยฺยสเตฺถน สห สํวิธาย มคฺคํ ปฏิปชฺชโต จ ตเถว มาตุคาเมน สห สํวิธาย มคฺคํ ปฏิปชฺชโต จาติ โยชนาฯ **ปโยเค**ติ สํวิธาย คนฺตุํ ปฏิปุจฺฉาทิกรณปโยเคฯ **ปฏิปเนฺน**ติ มคฺคปฏิปเนฺนฯ **อนนฺตร**นฺติ อทฺธโยชนคามนฺตราติกฺกมนานนฺตรํฯ

๑๓๔. ญตฺติยา โอสาเน ทุกฺกฏํ ผุเสติ โยชนาฯ

๑๓๕. **อกตานุธมฺมนา**ติ **อนุธมฺม** วุจฺจติ อาปตฺติยา อทสฺสเน วา อปฺปฏิกมฺเม วา ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสคฺเค วา ธมฺเมน วินเยน สตฺถุสาสเนน อุกฺขิตฺตกสฺส อนุโลมวตฺตํ ทิสฺวา กตฺวา โอสารณา, โส โอสารณสงฺขาโต อนุธมฺม ยสฺส น กโต, อยํ อกตานุธมฺม นาม, ตาทิเสน ภิกฺขุนา สทฺธินฺติ อโตฺถฯ **สมฺภุญฺชโนฺต**ติ อามิสสมฺโภคํ กโรโนฺต ภิกฺขุฯ **ปโยเค**ติ ภุญฺชิตุํ อามิสปฏิคฺคหณาทิปโยเคฯ **ภุเตฺต**ติ สมฺภุเตฺต, อุภยสมฺโภเค, ตทญฺญตเร วา กเตติ อโตฺถฯ

๑๓๖. **อุปลาเปโนฺต**ติ ปตฺตจีวรอุเทฺทสปริปุจฺฉนาทิวเสน สงฺคณฺหโนฺตฯ **ปโยเค**ติ อุปลาปนปโยเคฯ

สปฺปาณกวคฺควณฺณนา สตฺตมาฯ

๑๓๗. **สหธมฺมิก**นฺติ กรณเตฺถ อุปโยควจนํ, ปญฺจหิ สหธมฺมิเกหิ สิกฺขิตพฺพตฺตา, เตสํ วา สนฺตกตฺตา ''สหธมฺมิก''นฺติ ลทฺธนาเมน พุทฺธปญฺญเตฺตน สิกฺขาปเทน วุจฺจมานสฺสาติ อโตฺถฯ **ภณโต**ติ ''ภิกฺขุสฺสา''ติ อิมินา สมานาธิกรณํฯ

๑๓๘. **วิวเณฺณโนฺต**ติ ''กึ ปนิเมหิ ขุทฺทานุขุทฺทเกหิ สิกฺขาปเทหิ อุทฺทิเฏฺฐหี''ติอาทินา ครหโนฺตฯ **ปโยเค**ติ ''กึ อิเมหี''ติอาทินา ครหณวเสน ปวเตฺต วจีปโยเคฯ **วิวณฺณิเต** ครหิเตฯ

๑๓๙. **โมเหโนฺต**ติ ''อิทาเนว โข อหํ, อาวุโส, ชานามี''ติอาทินา อตฺตโน อชานนเตฺตน อาปนฺนภาวํ ทีเปตฺวา ภิกฺขุํ โมเหโนฺต, วเญฺจโนฺตติ อโตฺถฯ **โมเห**ติ โมหาโรปนกมฺเมฯ **อโรปิเต** กเตฯ

๑๔๐. ภิกฺขุสฺส กุปิโต ปหารํ เทโนฺต ผุเสติ โยชนาฯ **ปโยเค**ติ ทณฺฑาทานาทิปโยเคฯ

๑๔๑. **ปโยเค**ติ อุคฺคิรณปโยเคฯ **อุคฺคิริเต**ติ อุจฺจาริเตฯ

๑๔๒. **อมูเลเนวา**ติ ทิฏฺฐาทิมูลวิรหิเตเนวฯ **โยเค**ติ โอกาสการาปนาทิปโยเคฯ **อุทฺธํสิเต**ติ โจทิเตฯ

๑๔๓. **กุกฺกุจฺจํ ชนยโนฺต**ติ ''อูนวีสติวโสฺส ตฺวํ มเญฺญ อุปสมฺปโนฺน''ติอาทินา กุกฺกุจฺจํ อุปทหโนฺตฯ **โยเค**ติ กุกฺกุจฺจุปฺปาทนปโยเคฯ **อุปฺปาทิเต**ติ กุกฺกุเจฺจ อุปฺปาทิเตฯ

๑๔๔. ''ติฏฺฐโนฺต อุปสฺสุตึ''นฺติ ปทเจฺฉโทฯ สุติยา สมีปํ **อุปสฺสุตึ,** สวนูปจาเรติ อโตฺถฯ

๑๔๕. **ธมฺมิกานํ ตุ กมฺมาน**นฺติ ธเมฺมน วินเยน สตฺถุสาสเนน กตานํ อปโลกนาทีนํ จตุนฺนํ กมฺมานํฯ **ตโต ปุนา**ติ ฉนฺททานโต ปจฺฉาฯ **ขียนธมฺม**นฺติ อตฺตโน อธิเปฺปตภาววิภาวนมนฺตนํฯ **เทฺว ผุเส ทุกฺกฏาทโย**ติ ขียนธมฺมาปชฺชนปโยเค ทุกฺกฏํ, ขียนธเมฺม อาปเนฺน ปาจิตฺติยนฺติ เอวํ ทุกฺกฏาทโย เทฺว อาปตฺติโย อาปเชฺชยฺยาติ อโตฺถฯ

๑๔๖. **สเงฺฆ** สงฺฆมเชฺฌฯ **วินิจฺฉเย**ติ วตฺถุโต โอติณฺณวินิจฺฉเยฯ **นิฏฺฐํ อคเต**ติ วตฺถุมฺหิ อวินิจฺฉิเต, ญตฺตึ ฐเปตฺวา กมฺมวาจาย วา อปริโยสิตายฯ

๑๔๘. **สมเคฺคน สเงฺฆนา**ติ สมานสํวาสเกน สมานสีมายํ ฐิเตน สเงฺฆนฯ

สหธมฺมิกวคฺควณฺณนา อฏฺฐมาฯ

๑๕๐. **อวิทิโต หุตฺวา**ติ รโญฺญ อวิทิตาคมโน หุตฺวาฯ

๑๕๒. **รตน**นฺติ มุตฺตาทิทสวิธํ รตนํฯ **ปโยเค**ติ รตนคฺคหณปโยเคฯ

๑๕๓. **วิกาเล**ติ มชฺฌนฺติกาติกฺกมโต ปฏฺฐาย อรุเณฯ

๑๕๕. **อฏฺฐิทนฺตวิสาณาภินิพฺพตฺตน**นฺติ อฏฺฐิทนฺตวิสาณมยํฯ **ปโยเค**ติ การาปนปโยเคฯ

๑๕๖. ตสฺมึ มญฺจาทิมฺหิ **การาปิเต เสสา** ปาจิตฺติยาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ

รตนวคฺควณฺณนา นวมาฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

ปาจิตฺติยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๕๙. จตูสุ ปาฏิเทสนีเยสุปิ อวิเสเสน อาทิจฺจพนฺธุนา พุเทฺธน ทฺวิธา อาปตฺติ นิทฺทิฏฺฐาติ โยชนาฯ

๑๖๐. **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ จตูสุฯ

ปาฏิเทสนียกถาวณฺณนาฯ

๑๖๑. เสขิยกถา อุตฺตานตฺถาเยวฯ

เสขิยกถาวณฺณนาฯ

๑๖๒. ปริวาเร ปฐมํ ทสฺสิตโสฬสวารปฺปเภเท มหาวิภเงฺค ‘‘ปฐมํ ปาราชิกํ กตฺถ ปญฺญตฺต’’นฺติอาทิปฺปเภโท (ปริ. ๑) กตฺถปญฺญตฺติวาโร , ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวโนฺต กติ อาปตฺติโย อาปชฺชตี’’ติอาทิปฺปเภโท (ปริ. ๑๕๗) กตาปตฺติวาโร, ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส อาปตฺติโย จตุนฺนํ วิปตฺตีนํ กติ วิปตฺติโย ภชนฺตี’’ติอาทิปฺปเภโท (ปริ. ๑๘๒) วิปตฺติวาโร, ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส อาปตฺติโย สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธานํ กติหิ อาปตฺติกฺขเนฺธหิ สงฺคหิตา’’ติอาทิปฺปเภโท (ปริ. ๑๘๒) สงฺคหวาโร, ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส อาปตฺติโย ฉนฺนํ อาปตฺติสมุฏฺฐานานํ กติหิ สมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐหนฺตี’’ติอาทิปฺปเภโท (ปริ. ๑๘๔) สมุฏฺฐานวาโร, ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส อาปตฺติโย จตุนฺนํ อธิกรณานํ กตมํ อธิกรณ’’นฺติอาทิปฺปเภโท (ปริ. ๑๘๕) อธิกรณวาโร, ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส อาปตฺติโย สตฺตนฺนํ สมถานํ กติหิ สมเถหิ สมฺมนฺตี’’ติอาทิปฺปเภโท (ปริ. ๑๘๖) สมถวาโร, ตทนนฺตโร อิเมหิ สตฺตหิ วาเรหิ มิ

โสฺส อฎฺฐโม สมฺจฺจยวาโรติ อิเมสุ อฎฺฐสุ วาเรสุ อาทิภูเต กตฺถปญฺญตฺตินามเธเยฺย อปฺปนา วาเร สงฺคเหตพฺพานํ นิทานาทิสตฺตรสลกฺขณานํ อุภยวิภงฺคสาธารณโต อุปริ วกฺขมานตฺตา ตํ วารํ ฐเปตฺวา ตทนนฺตรํ อสาธารณํ กตาปตฺติวารํ เสขิยาวสานํ ปาฬิกฺกมานุรูปํ ทเสฺสตฺวา ต ทนนฺตรา วิปตฺติวาราทโย ฉ วารา อุภยวิภงฺคสาธารณโต วกฺขมานาติ กตฺวา เตปิ ฐเปตฺวา อิเม ปจฺจยสเทฺทน อโยเชตฺวา ทสฺสิตา อเฏฺฐว วารา, ปุน ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนปจฺจยา ปา ราชิกํ กตฺถ ปญฺญตฺต’’นฺติอาทินา (ปริ. ๑๘๘) ปจฺจย-สทฺทํ โยเชตฺวา ทสฺสิตา อปเร อฎฺฐ วารา โยชิตาติ ตตฺถาปิ ทุติยํ กตาปตฺติปจฺจยวารํ อิมินา กตาปตฺติวาเรน เอกปริเจฺฉทํ กตฺวา ทเสฺสตุมาห **‘‘ปญฺญตฺตา’’**ติอาทิฯ **ปฏิเสวนปจฺจยา**ติ ปฏิเสวนเหตุนาฯ

๑๖๓. **อโลฺลกาสปฺปเวสเน**ติ ชีวมานสรีเร ติณฺณํ มคฺคานํ อญฺญตรสฺมิํ มเคฺค อโลฺลกา สปฺปเวสเนฯ มเต อกฺขายิเต วา **ปิ**-สเทฺทน เยภุยฺยอกฺขายิเต ปเวสเน ปเวสนนิมิตฺตํ **เมถุนํ** ธมฺมํ **ปฏิเสวโนฺต** ภิกฺขุ ปาราชิกํ ผุเสติ สมฺพโนฺธฯ

๑๖๔. ตถา เยภุยฺยกฺขายิเต, อุปฑฺฒกฺขายิเต จ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวโนฺต ภิกฺขุ ถุลฺลจฺจยํ ผุเสติ โยชนาฯ วฎฺฎกเต มุเข ทุกฺกฎํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ชตุมฎฺฐเก**ติ ภิกฺขุนิยา ชตุมฎฺฐเก ทิเนฺน ปาจิตฺติ วุตฺตาติ สมฺพโนฺธฯ

๑๖๖. **อวสฺสุตสฺสา**ติ กายสํสคฺคราเคน ตินฺตสฺสฯ **โปสสฺสา**ติ คหณกิริยาสมฺพเนฺธ สา มิวจนํฯ ***ภิกฺขุนิยา***ติ อตฺตสมฺพเนฺธ สามิวจนํฯ ‘‘อตฺตโน’’ติ เสโสฯ อวสฺสุเตน โปเสน อตฺต โน อธกฺขกาทิคหณํ สาทิยนฺติยา ตถา อวสฺสุตาย ภิกฺขุนิยา ปาราชิกนฺติ โยชนาฯ

๑๖๗. **กาเยนา**ติ อตฺตโน กาเยนฯ **กาย**นฺติ มาตุคามสฺส กายํฯ **ผุสโต**ติ กายสํสคฺครา เคน ผุสโตฯ **กาเยน กายพทฺธ**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

๑๖๘. **กาเยน ปฏิพเทฺธนา**ติ อตฺตโน กายปฏิพเทฺธนฯ **ปฏิพทฺธ**นฺติ อิตฺถิยา กาย ปฏิพทฺธํ ผุสนฺตสฺส ทุกฺกฎํฯ **ตสฺส** ภิกฺขุสฺสฯ

‘‘มหาวิภงฺคสงฺคโห นิฎฺฐิโต’’ติ กสฺมา วุตฺตํ, นนุ โสฬสวารสงฺคเห มหาวิภเงฺค กตาปตฺ ติวาโรเยเวตฺถ วุโตฺต, น อิตเร วาราติ? สจฺจํ, อวยเว ปน สมุทาโยปจาเรน วุตฺตํฯ สาธารณา สาธารณานํ มหาวิภเงฺค คตานํ สพฺพาปตฺติปเภทานํ ทสฺสโนปจารภูโต กตาปตฺติวาโร ทสฺสิ โตติ ตํทสฺสเนน อปฺปธานา อิตเรปิ วารา อุปจารโต ทสฺสิตา โหนฺตีติ จ ตถา วุตฺตนฺติ เวทิ ตพฺพํฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

มหาวิภงฺคสงฺคหวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

ภิกฺขุนิวิภงฺค

๑๗๐. วินยสฺส วินิจฺฉเย ภิกฺขูนํ ปาฏวตฺถายาติ ภิกฺขุนีนํ ปาฏวสฺสาปิ ตทธีนตฺตา ปธานทสฺสนวเสน วุตฺตํฯ อถ วา ทสฺสนลิงฺคนฺตรสาธารณเตฺต อิจฺฉิเต ปุลฺลิเงฺคน, นปุํสกลิเงฺคน วา นิเทฺทโส สทฺทสตฺถานุโยคโตติ **“ภิกฺขูน”**นฺติ ปุลฺลิเงฺคน วุตฺตํฯ

๑๗๑. นนฺทนฺตี สาทิยนฺตีฯ

๑๗๒. ติโสฺส อาปตฺติโย ผุเสติ โยชนาฯ ชาณุสฺส อุทฺธํ, อกฺขกสฺส อโธ คหณํ สาทิยนฺติยา ตสฺสา ปาราชิกนฺติ โยชนาฯ

๑๗๓. กายปฏิพเทฺธ วา คหณํ สาทิยนฺติยา ทุกฺกฏํฯ

๑๗๔. วชฺชนฺติ อญฺญิสฺสา ภิกฺขุนิยา ปาราชิกาปตฺติํฯ

๑๗๖. ตํ ลทฺธินฺติ อุกฺขิตฺตสฺส ยํ ลทฺธิํ อตฺตโน โรเจสิ, ตํ ลทฺธิํ น นิสฺสชฺชนฺตีติ โยชนาฯ

๑๗๘. ‘‘อิธ อาคจฺฉา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ ‘‘วุตฺตา อาคจฺฉตี’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๑๗๙. หตฺถปาสปฺปเวสเนติ หตฺถปาสูปคมเนฯ **“หตฺถคตปฺปเวสเน”**ติ วา ปาโฐ, โสเยว อโตฺถฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา ภิกฺขุนิวิภเงฺค

ปาราชิกกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๘๐. เอกสฺสาติ อตฺตโน อตฺตโน อฏฺฏการสฺส วาฯ **อาโรจเน**ติ วตฺถุพฺพสฺส โวหาริกานํ นิเวทเนฯ

๑๘๑. ทุติยาโรจเนติ ทุติยสฺส, ทุติยํ เอวํ อาโรจเนฯ

๑๘๒. ทุวีหีติ ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิฯ **กมฺมวาโจสาเน**ติ กมฺมวาจาโอสาเนฯ

๑๘๓. ปริเกฺขเป อติกฺกเนฺตติ อตฺตโน คามโต คนฺตฺวา อิตรํ คามํ ปวิสนฺติยา ปฐเมน ปาเทน ตสฺส คามสฺส ปริเกฺขเป อติกฺกเนฺต, ปฐมปาเท ปริเกฺขปํ อติกฺกเมตฺวา อโนฺตคามสเงฺขปํ คเตติ อโตฺถฯ

๑๘๔. ทุติเยนาติ คามปริเกฺขปโต พหิ ฐิเตน ทุติยปาเทนฯ **อติกฺกเนฺต**ติ ตสฺมิํ คามปริเกฺขเป อติกฺกเนฺต, ตสฺมิํ ปาเท อโนฺตคามํ ปเวสิเตติ อโตฺถฯ เสสํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา ภิกฺขุนิวิภเงฺค

สงฺฆาทิเสสกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๙๓. อิห ภิกฺขุนี ปตฺตสนฺนิจยํ กโรนฺตี โหติ, สา เอกํ นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํเยว ผุเสติ โยชนาฯ

๑๙๔. **อกาลจีวรํ กาลจีวรํ** กตฺวา ภาชาเปนฺติยาติ โยชนาฯ **ปโยเค**ติ ภาชนปโยเคฯ

๑๙๕. **ฉิเนฺน**ติ อจฺฉิเนฺนฯ

๑๙๖. **ตโต ปร**นฺติ ตโต ปฐมโต อญฺญํฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา ภิกฺขุนิวิภเงฺค

นิสฺสคฺคิยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๙๙. ลสุณํ ขาทติ เจ, **เทฺว** อาปตฺติโย ผุฏฺฐาติ โยชนาฯ

๒๐๐. **ปโยเค**ติ สํหาราปนปโยเคฯ **สํหเฏ**ติ อตฺตนา สํหเฏ, ปเรน สํหราปิเต จ อาปตฺติ **ปาจิตฺติ** โหติฯ

๒๐๑. **กเต**ติ ตลฆาเต กเตฯ

๒๐๒. **ชตุนา มฏฺฐก**นฺติ ชตุนา กตํ มฏฺฐทณฺฑกํฯ ‘‘ทุกฺกฏํ อาทิเนฺน’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๒๐๔. ภุญฺชมานสฺส ภิกฺขุสฺส หตฺถปาเสติ โยชนาฯ **หิตฺวา** หตฺถปาสํฯ

๒๐๕. **วิญฺญาเปตฺวา**ติ อนฺตมโส มาตรมฺปิ ยาจิตฺวาฯ อโชฺฌหาเร ปาจิตฺติํ ทีปเยติ โยชนาฯ

๒๐๖. **อุจฺจาราที**นฺติ **อาที**-สเทฺทน วิฆาสสงฺการมุตฺตานํ คหณํฯ

ลสุณวคฺควณฺณนา ปฐมาฯ

๒๐๙. **อิธ** อิมสฺมิํ รตฺตนฺธการวเคฺคฯ ปฐเม, ทุติเย, ตติเย, จตุเตฺถปิ วินิจฺฉโย ลสุณวคฺคสฺส **ฉเฏฺฐน** สิกฺขาปเทน **ตุโลฺย** สทิโสติ โยชนาฯ

๒๑๐. **อาสเน**ติ ปลฺลเงฺก ตโสฺสกาสภูเตฯ **สามิเก อนาปุจฺฉา**ติ ตสฺมิํ กุเล ยํ กิญฺจิ วิญฺญุมนุสฺสํ อนาปุจฺฉาฯ

๒๑๑. **อโนวสฺส**นฺติ ภิตฺติยา พหิ นิพฺพโกสพฺภนฺตรํฯ **ทุติยาติกฺกเม**ติ ทุติเยน ปาเทน นิพฺพโกสสฺส อุทกปาตฏฺฐานาติกฺกเมฯ

๒๑๒. **นิสีทิเต**ติ นิสิเนฺนฯ

๒๑๓. **ปโยเค**ติ อุชฺฌาปนปโยเคฯ

๒๑๔. นิรยาทินา อตฺตานํ วา ปรํ วา **อภิสเปฺปนฺตี** สปถํ กโรนฺตี เทฺว ผุเสติ โยชนาฯ **อภิสปฺปิเต**ติ อภิสปิเตฯ

๒๑๕. **วธิตฺวา**ติ หตฺถาทีหิ ปหริตฺวาฯ ‘‘กโรติ เอก’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ

รตฺตนฺธการวคฺควณฺณนา ทุติยาฯ

๒๑๖. **นคฺคา**ติ อนิวตฺถา วา อปารุตา วาฯ **ปโยเค**ติ จุณฺณมตฺติกาอภิสงฺขรณาทิปโยเคฯ

๒๑๗. **ปมาณาติกฺกนฺต**นฺติ ‘‘ทีฆโสจตโสฺส วิทตฺถิโย สุคตวิทตฺถิยา, ติริยํ เทฺว วิทตฺถิโย’’ติ (ปาจิ. ๘๘๘) วุตฺตปมาณมติกฺกนฺตํฯ **ปโยเค**ติ การาปนปโยเคฯ

๒๑๘. **วิสิเพฺพตฺวา**ติ ทุสฺสิพฺพิตํ ปุน สิพฺพนตฺถาย วิสิเพฺพตฺวาฯ

๒๑๙. ปญฺจ อหานิ **ปญฺจาหํ,** ปญฺจาหเมว **ปญฺจาหิกํ**ฯ สงฺฆาฏีนํ จาโร **สงฺฆาฏิจาโร,** ปริโภควเสน วา โอตาปนวเสน วา สงฺฆฏิตเฏฺฐน **‘‘สงฺฆาฏี’’**ติ ลทฺธนามานํ ‘‘ติจีวรํ, อุทกสาฏิกา, สํกจฺจิกา’’ติ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ จีวรานํ ปริวตฺตนํฯ **อติกฺกเม**ติ ภิกฺขุนี อติกฺกเมยฺยฯ อสฺสา ปน เอกาว ปาจิตฺติ ปริทีปิตาติ โยชนาฯ

๒๒๐. **สงฺกมนีย**นฺติ สงฺกเมตพฺพํฯ อญฺญิสฺสา สนฺตกํ อนาปุจฺฉา คหิตํ ปุน ทาตพฺพํ ปญฺจนฺนํ อญฺญตรํฯ

๒๒๑. **คณจีวรลาภสฺสา**ติ ภิกฺขุนิสเงฺฆน ลภิตพฺพจีวรสฺสฯ **อนฺตรายํ กโรตี**ติ ยถา เต ทาตุกามา น เทนฺติ, เอวํ ปรกฺกมติฯ

๒๒๒. **ธมฺมิก**นฺติ สมเคฺคน สเงฺฆน สนฺนิปติตฺวา กริยมานํฯ **ปฏิพาหนฺตี**ติ ปฏิเสเธนฺตีฯ **ปฏิพาหิเต** ปฏิเสธิเตฯ

๒๒๓. **อคาริกาทิโน**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ‘‘ปริพฺพาชกสฺส วา ปริพฺพาชิกาย วา’’ติ (ปารา. ๙๑๗) วุเตฺต สงฺคณฺหาติฯ **สมณจีวร**นฺติ กปฺปกตํ นิวาสนปารุปนุปคํฯ **ปโยเค**ติ ทานปโยเคฯ

๒๒๔. **จีวเร ทุพฺพลาสายา**ติ ทุพฺพลจีวรปจฺจาสาย ‘‘สเจ สโกฺกม, ทสฺสามา’’ติ เอตฺตกมตฺตํ สุตฺวา อุปฺปาทิตาย อาสายาติ อโตฺถฯ **กาล**นฺติ จีวรกาลสมยํฯ **สมติกฺกเม**ติ ภิกฺขุนี หิ กาลจีวเร ภาชิยมาเน ‘‘อาคเมถ, อเยฺย, อตฺถิ สงฺฆสฺส จีวรปจฺจาสา’’ติ วตฺวา ตํ จีวรวิภงฺคํ สมติกฺกเมยฺยฯ

๒๒๕. **ธมฺมิกํ กถินุทฺธาร**นฺติ สมเคฺคน สเงฺฆน กริยมานํ กถินสฺส อนฺตรุพฺภารํฯ **ปฏิพาหนฺติยา**ติ นิวาเรนฺติยาฯ

นฺหานวคฺควณฺณนา ตติยาฯ

๒๒๖. **ตุวเฏฺฏยฺยุ**นฺติ นิปเชฺชยฺยุํฯ **อิตรํ** ปาจิตฺติยํฯ

๒๒๗. **ปโยเค**ติ ภิกฺขุนิยา อผาสุกกรณปโยเค กริยมาเนฯ

๒๒๘. **ทุกฺขิต**นฺติ คิลานํฯ **นุปฏฺฐาเปนฺติยา วาปี**ติ ตสฺสา อุปฏฺฐานํ ปเรหิ อการาเปนฺติยา, สยํ วา อกโรนฺติยาฯ

๒๒๙. **อุปสฺสยํ ทตฺวา**ติ กวาฏพนฺธํ อตฺตโน ปุคฺคลิกวิหารํ ทตฺวาฯ **กฑฺฒิเต**ติ นิกฺกฑฺฒิเตฯ

๒๓๐. **สํสฏฺฐา**ติ คหปตินา วา คหปติปุตฺเตน วา สํสฏฺฐวิหารี ภิกฺขุนี สเงฺฆน สํสฏฺฐวิหารโต นิวตฺติยมานาฯ **ญตฺติยา ทุกฺกฏํ ผุเส**ติ สมนุภาสนกมฺมญตฺติยา ทุกฺกฏํ อาปชฺชยฺยฯ

๒๓๑. **อโนฺตรเฏฺฐ**ติ ยสฺส วิชิเต วิหรติ, ตสฺส รเฏฺฐฯ **ปฏิปนฺนายา**ติ จาริกํ กเปฺปนฺติยาฯ **เสสก**นฺติ ปาจิตฺติยํฯ

ตุวฏฺฏวคฺควณฺณนา จตุตฺถาฯ

๒๓๓. **ราชาคาราทิก**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน จิตฺตาคาราทีนํ คหณํฯ

๒๓๕. **ปโยเค**ติ กปฺปาสวิจารณํ อาทึ กตฺวา สพฺพปโยเคฯ **อุชฺชวุชฺชวเน**ติ ยตฺตกํ หเตฺถน อญฺฉิตํ โหติ, ตสฺมึ ตกฺกมฺหิ เวฐิเตฯ

๒๓๗. **ปโยเค**ติ อคาริกสฺส วา ปริพฺพาชกสฺส วา ปริพฺพาชิกาย วา สหตฺถา ขาทนียาทีนํ ทานปโยเคฯ

๒๓๘. ‘‘สมํ อาปตฺติปเภทโต’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๒๓๙. **ติรจฺฉานคตํ วิชฺช**นฺติ ยํ กิญฺจิ พาหิรกํ อนตฺถสํหิตํ ปรูปฆาตกรํ หตฺถิสิกฺขาทิสิปฺปํ ฯ **ปฐนฺติยา**ติ สิกฺขนฺติยาฯ **ปโยเค**ติ ทุรุปสงฺกมนาทิปโยเคฯ **ปเท ปเท**ติ ปทาทิวเสน ปริยาปุณนฺติยา ปเท ปเท อกฺขรปทานํ วเสนฯ

๒๔๐. นวเม **‘‘ปริยาปุณาตี’’**ติ ปทํ, ทสเม **‘‘วาเจตี’’**ติ ปทนฺติ เอวํ ปทมตฺตเมว อุภินฺนํ **วิเสสกํ** เภทกํฯ

จิตฺตาคารวคฺควณฺณนา ปญฺจมาฯ

๒๔๑. **ตมาราม**นฺติ ยตฺถ ภิกฺขู รุกฺขมูเลปิ วสนฺติ, ตํ สภิกฺขุกํ ปเทสํฯ

๒๔๓. **อโกฺกสตี**ติ ทสนฺนํ อโกฺกสวตฺถูนํ อญฺญตเรน สมฺมุขา วา ปรมฺมุขา วา อโกฺกสติฯ **ปริภาสตี**ติ ภยทสฺสเนน ตเชฺชติฯ ‘‘ปาจิตฺติ อโกฺกสิเต’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๒๔๔. **จณฺฑิกภาเวนา**ติ โกเธนฯ **คณ**นฺติ ภิกฺขุนิสงฺฆํฯ **ปริภาสตี**ติ ‘‘พาลา เอตา’’ติ อาทีหิ วจเนหิ อโกฺกสติฯ **ปโยเค**ติ ปริภาสนปโยเคฯ **ปริภเฏฺฐ**ติ อโกฺกสิเตฯ **อิตรํ** ปาจิตฺติยํฯ

๒๔๕. **นิมนฺติตา**ติ คณโภชเน วุตฺตนเยน นิมนฺติตาฯ **ปวาริตา**ติ ปวารณสิกฺขาปเท วุตฺตนเยน วาริตาฯ **ขาทนํ โภชนมฺปิ วา**ติ ยาคุปูวขชฺชกํ, ยาวกาลิกํ มูลขาทนียาทิขาทนียํ,

โอทนาทิโภชนมฺปิ วา ยา ภิกฺขุนี **ภุญฺชนฺตี** โหติ, สา ปน เทฺวเยว อาปตฺติโย ผุเสติ โยชนาฯ

๒๔๗. **มจฺฉรายนฺตี**ติ มจฺฉรํ กโรนฺตี, อตฺตโน ปจฺจยทายกกุลสฺส อเญฺญหิ สาธารณภาวํ อสหนฺตีติ อโตฺถ ฯ **ปโยเค**ติ ตทนุรูเป กายวจีปโยเคฯ **มจฺฉริเต**ติ มจฺฉรวเสน กตปโยเค นิปฺผเนฺนฯ

๒๔๘. **อภิกฺขุเก ปนาวาเส**ติ ยโต ภิกฺขุนุปสฺสยโต อทฺธโยชนพฺภนฺตเร โอวาททายกา ภิกฺขู น วสนฺติ, มโคฺค วา อเขโม โหติ, น สกฺกา อนนฺตราเยน คนฺตุํ, เอวรูเป อาวาเสฯ **ปุพฺพกิเจฺจสู**ติ ‘‘วสฺสํ วสิสฺสามี’’ติ เสนาสนปญฺญาปนปานียอุปฎฺฐาปนาทิปุพฺพกิเจฺจ ปนกริยมาเน ทุกฺกฎํ ภวติ โยชนาฯ

๒๔๙. **วสฺสํวุตฺถา**ติ ปุริมํ วา ปจฺฉิมํ วา เตมาสํ วุตฺถาฯ **อุภโตสเงฺฆ**ติ ภิกฺขุนิสเงฺฆ, ภิกฺขุสเงฺฆ จฯ **ตีหิปิ ฐาเนหี**ติ ‘‘ทิเฎฺฐน วา’’ติอาทินา วุเตฺตหิ ตีหิ การเณหิฯ

๒๕๐. **โอวาทตฺถายา**ติ ครุธมฺมวาทนตฺถายฯ **สํวาสตฺถายา**ติ อุโปสถปุจฺฉนตฺถายเจว ปวารณตฺถาย จฯ **น คจฺฉตี**ติ ภิกฺขุํ น อุปคจฺฉติฯ

๒๕๑. **โอวาทมฺปิ น ยาจนฺตี**ติ อุโปสถาทิวเสน โอวาทูปสงฺกมนํ ภิกฺขุํ น ยาจนฺตี น ปุจฺฉนฺตีฯ **อุโปสถ**นฺติ อุโปสถทิวสโต ปุริมทิวเส เตรสิยํ วา จาตุทฺทสิยํ วา อุโปสถํ น ปุจฺฉนฺตีฯ

๒๕๒. **อปุจฺฉิตฺวาว สงฺฆํ วา**ติ สงฺฆํ วา คณํ วา อนปโลเกตฺวาวฯ **‘‘เภทาเปตี’’**ติ อิทํ นิทสฺสนมตฺตํ ‘‘ผาลาเปยฺย วา โธวาเปยฺย วา อาลิมฺปาเปยฺย วา พนฺธาเปยฺย วา โมจาเปยฺย วา’’ติ อิเมสมฺปิ กิริยาวิกปฺปานํ สงฺคเหตพฺพตฺตาฯ **ปสาขช**นฺติ นาภิยา เหฎฺฐา, ชาณุมณฺฑลานํ อุปริ ปเทเส ชาตํ คณฺฑํ วา รุธิตํ วาฯ **ปโยเค**ติ เภทาปนาทิปโยเคฯ

อารามวคฺควณฺณนา ฉฎฺฐาฯ

๒๕๓. **คพฺภินิ**นฺติ อาปนฺนสตฺตํ สิกฺขมานํฯ **วุฎฺฐาเปนฺตี**ติ อุปชฺฌายา หุตฺวา อุปสมฺปาเทนฺตีฯ **ปโยเค**ติ คณปริเยสนาทิปโยเคฯ **วุฎฺฐาปิเต**ติ อุปสมฺปาทิเต, กมฺมวาจาปริโยสาเนติ อโตฺถฯ

๒๕๕. **สหชีวินิ**นฺติ สทฺธิวิหารินิํฯ **นานุคฺคณฺหนฺตี**ติ อุเทฺทสทานาทีหิ น สงฺคณฺหนฺตีฯ

คพฺภินิวคฺควณฺณนา สตฺตมาฯ

๒๕๘. ‘‘อลํ วุฎฺฐาปิเตนา’’ติ **วุจฺจมานา** ภิกฺขุนีหิ นิวาริยมานาฯ **ขียตี**ติ อญฺญาสํ พฺยตฺตานํ ลชฺชีนํ วุฎฺฐานสมฺมุติํ ทียมานํ ทิสฺวา ‘‘อหเมว นูน พาลา’’ติอาทินา ภณมานา ขียติฯ **ปโยเค**ติ ขียมานปโยเคฯ **ขียิเต**ติ ขียนปโยเค นิฎฺฐิเตฯ

กุมาริภูตวคฺควณฺณนา อฎฺฐมาฯ

๒๖๐. **ฉตฺตุปาหน**นฺติ วุตฺตลกฺขณํ ฉตฺตญฺจ อุปาหนาโย จฯ **ปโยเค**ติ ธารณปโยเคฯ

๒๖๑. **ยาเนนา**ติ วยฺหาทินาฯ **ยายนฺตี**ติ สเจ ยาเนน คตา โหติฯ

๒๖๒. **สงฺฆาฏิ**นฺติ ยํ กิญฺจิ กฎูปกํฯ **ธาเรนฺติยา**ติ กฎิยํ ปฏิมุญฺจนฺติยาฯ

๒๖๓. **คนฺธวณฺณเกนา**ติ เยน เกนจิ วณฺณเกน จ เยน เกนจิ คนฺเธน จฯ **คนฺโธ** นาม จนฺทนาเลปาทิฯ **วณฺณโก** นาม กุงฺกุมหลิทฺทาทิฯ **ปโยเค**ติ คนฺธาทิปโยเค รจนโต ปฏฺฐาย ปุพฺพปโยเคฯ

๒๖๖. **อนาปุจฺฉา**ติ ''นิสีทามิ, อยฺยา''ติ อนาปุจฺฉิตฺวาฯ **นิสีทิเต** ภิกฺขุสฺส อุปจาเร อนุตมโส ฉมาย นิสินฺเนฯ

๒๖๗. **อโนกาสกต**นฺติ ''อสุกสฺมิํ นาม ฐาเน ปุจฺฉิสฺสามี''ติ เอวํ อกตโอกาสํฯ

๒๖๘. **ปวิสนฺติยา**ติ วินิจฺฉยํ อารามวคฺคสฺส **ปฐเมเนว** สิกฺขาปเทน **สทิสํ** กตฺวา วเทยฺยาติ โยชนาฯ

ฉตฺตุปาหนวคฺควณฺณนา นวมาฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา ภิกฺขุนิวิภงฺค

ปาจิตฺติยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๖๙-๗๐. อฏฺฐสฺสุ ปาฏิเทสนียสิกฺขาปเทสุปิ ทฺวิธา อาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ **ตโต**ติ คหณเหตุฯ **สเพฺพสู**ติ ปาฏิเทสนียสิกฺขาปเทสุฯ

ปาฏิเทสนียกถาวณฺณนาฯ

๒๗๑-๒. อิมํ **ปรมํ** อุตฺตมํ **นิรุตฺตรํ** เกนจิ วา วตฺตเพฺพน อุตฺตเรน รหิตํ นิโทฺทสํ **อุตฺตรํ** เอวํนามกํ **ธีโร** ปญฺญวา ภิกฺขุ อตฺถวเสน วิทิตฺวา **ทุรุตฺตรํ** กิเจฺฉน อุตฺตริตพฺพํ **ปญฺญตฺตมหาสมุทฺทํ** วินยมหาสาครํ สุเขเนว ยสฺมา อุตฺตรติ, ตสฺมา **กงฺขเจฺฉเท** วินยวิจิกิจฺฉาย ฉินฺทเน **สเตฺถ** สตฺถสทิเส **อสฺมิํ สเตฺถ** อิมสฺมิํ อุตฺตรปกรเณ **อุสฺมายุโตฺต** กมฺมชเตโชธาตุยา สมนฺนาคโต ชีวมาโน ภิกฺขุ **นิจฺจํ** นิรนฺตรํ **สโตฺต** อภิรโต **นิจฺจํ โยคํ** สตตาภิโยคํ กาตุํ **ยุโตฺต** อนุรูโปติ โยชนาฯ

***ภิกฺขุนิวิภโงฺค* นิฏฺฐิโต**ติ เอตฺถาปิ อุปฺปตฺติ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพาฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

ภิกฺขุนิวิภงฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

จตุวิปตฺติกถาวณฺณนา

๒๗๓. อิทานิ อุภยสาธารณํ กตฺวา วิปตฺติวาราทีนํ วิสิฏฺฐวารานํ สงฺคหํ กาตุมาห **“กติ อาปตฺติโย”**ติอาทิฯ

๒๗๔. ภิกฺขุนี สเจ ฉาเทติ, จุตา โหติฯ สเจ เวมติกา ฉาเทติ, ถุลฺลจฺจยํ สิยาติ โยชนาฯ

๒๗๕. **สงฺฆาทิเสส**นฺติ ปรสฺส สงฺฆาทิเสสํฯ

๒๗๖. ‘‘กติ อาจารวิปตฺติปจฺจยา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๒๗๗. **อาจารวิปตฺติ**นฺติ อตฺตโน วา ปรสฺส วา อาจารวิปตฺตึฯ

๒๗๙. **ปาปิกํ ทิฏฺฐิ**นฺติ อเหตุกอกิริยนตฺถิกทิฏฺฐิอาทึ ลามิกํ ทิฏฺฐึฯ

๒๘๑. **มนุสฺสุตฺตริธมฺม**นฺติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํฯ

๒๘๒. อาชีวเหตุ สญฺจริตฺตํ สมาปโนฺนติ โยชนาฯ **ปริยายวจเน**ติ ‘‘โย เต วิหาเร วสติ, โส ภิกฺขุ อรหา’’ติอาทิเก เลสวจเนฯ ญาเตติ ยํ อุทฺทิสฺส วทติ, ตสฺมิํ มนุสฺสชาติเก วจนสมนนฺตรเมว ญาเตฯ

๒๘๓. **วตฺวา**ติ อคิลาโน อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวาฯ ภิกฺขุนี ปน สเจ เอวํ โหติ, ภิกฺขุนี อคิลานา อตฺตโน อตฺถาย ปณีตโภชนํ วิญฺญาเปตฺวา ภุตฺตาวินี สเจ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ ตสฺสา ปาฏิเทสนียํ สิยาติ โยชนาฯ

๒๘๔. **“อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวานา”**ติ อิมินา ปรสฺส ญาตกปวาริเต ตเสฺสวตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา เตน ทินฺนํ วา ตสฺส วิสฺสาเสน วา ปริภุญฺชนฺตสฺส เตสํ อตฺตโน อญฺญาตกอปฺปวาริเต สุทฺธจิตฺตตาย อนาปตฺตีติ ทีเปติฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

จตุวิปตฺติกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อธิกรณปจฺจยกถาวณฺณนา

๒๘๕. วิวาทาธิกรณมฺหาติ ‘‘อธมฺมํ ‘ธมฺโม’ติ ทีเปติ’’ติอาทินยปฺปวตฺตา อฏฺฐารส เภทกรวตฺถุนิสฺสิตา วิวาทาธิกรณมฺหาฯ

๒๘๖. อุปสมฺปนฺนํ โอมสโต ภิกฺขุสฺส ปาจิตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

๒๘๗. อนุวาทาธิกรณปจฺจยาติ โจทนาปรนามเธยฺยํ อนุวาทาธิกรณเมว ปจฺจโย, ตสฺมา, อนุวาทนาธิกรณเหตูติ อโตฺถฯ

๒๘๙. ‘‘ตถา’’ติ อิมินา อมูลกตฺตํ อติทิสติฯ

๒๙๐. อาปตฺติปจฺจยาติ อาปตฺตาธิกรณปจฺจยาฯ

๒๙๓. กิจฺจาธิกรณปจฺจยาติ อปโลกนาทิจตุพฺพิธกมฺมสงฺขาตกิจฺจาธิกรณเหตุฯ

๒๙๔. อจฺจชนฺตีวาติ อตฺตโน ลทฺธิํ อปริจฺจชนฺตี เอวฯ

๒๙๗. ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา ปริจฺจชนตฺถาย กตาย **ยาวตติยกํ สมนุภาสนาย** ตํ ทิฏฺฐิํ อจฺจชนฺติยา **ตสฺสา** ภิกฺขุนิยา, ตสฺส ภิกฺขุสฺส จ **อจฺจชโต** ปาจิตฺติ โหตีติ โยชนาฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

อธิกรณปจฺจยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ขนฺธกปุจฺฉากถาวณฺณนา

๓๐๐. **เสเสสู**ติ อภพฺพปุคฺคลปริทีปเกสุ สพฺพปเทสุฯ

๓๐๒. ‘‘นสฺสนฺตุ เอเต’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **ปุรกฺขกา**ติ เอตฺถ สามิอเตฺถ ปจฺจตฺตวจนํ, เภท ปุเรกฺขกสฺส, เภทปุเรกฺขกายาติ อโตฺถฯ

๓๐๓. **เสเสสู**ติ อวเสเสสุ อสํวาสกาทิทีปเกสุ ปฏิเกฺขปปเทสุฯ

๓๐๔. **เอกาว ทุกฺกฏาปตฺติ วุตฺตา**ติ วสฺสํ อนุปคมนาทิปจฺจยา ชาติโต เอกาว ทุกฺกฏาปตฺติ วุตฺตาฯ

๓๐๕. **อุโปสถสมา มตา**ติ อุโปสถกฺขนฺธเก วุตฺตสทิสา ชาตา อาปตฺติโย มตา อธิเปฺปตาฯ

๓๐๖. **จเมฺม**ติ จมฺมกฺขนฺธเกฯ วจฺฉตรึ คเหตฺวา **มาเรนฺตานํ** ฉพฺพคฺคิยานํ ปาจิตฺติ วุตฺตาติ สมฺพโนฺธฯ **วจฺฉตริ**นฺติ พลสมฺปนฺนํ ตรุณคาวึฯ สา หิ วจฺฉกภาวํ ตริตฺวา อติกฺกมิตฺวา ฐิตตฺตา **‘‘วจฺฉตรี’’**ติ วุจฺจติฯ

๓๐๗. **องฺคชาตํ ฉุปนฺตสฺสา**ติ คาวีนํ องฺคชาตํ อตฺตโน องฺคชาเตน พหิ ฉุปนฺตสฺสฯ **เสเสสู**ติ คาวีนํ วิสาณาทีสุ คหเณ, ปิฏฺฐิอภิรุหเณ จฯ ยถาห ‘‘ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อจิรวติยา นทิยา คาวีนํ ตรนฺตีนํ วิสาเณสุปิ คณฺหนฺตี’’ติอาทิ (มหาว. ๒๕๒)ฯ

๓๐๙. **ตตฺถ** เภสชฺชกฺขนฺธเกฯ **สามนฺตา ทฺวงฺคุเล**ติ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคานํ สามนฺตา ทฺวงฺคุลมเตฺต ปเทเสฯ สตฺถกมฺมํ กโรนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยมุทีริตนฺติ โยชนาฯ ยถาห – ‘‘น, ภิกฺขเว, สมฺพาธสฺส สามนฺตา ทฺวงฺคุเล สตฺถกมฺมํ วา วตฺถิกมฺมํ วา กาเรตพฺพํ, โย กาเรยฺย, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๗๙)ฯ เอตฺถ จ **‘‘สามนฺตา ทฺวงฺคุเล’’**ติ อิทํ สตฺถกมฺมํเยว สนฺธาย วุตฺตํฯ วตฺถิกมฺมํ ปน สมฺพาเธเยว ปฏิกฺขิตฺตํฯ

‘‘น, ภิกฺขเว, อญฺญตฺร นิมนฺติเตน อญฺญสฺส โภชฺชยาคุ ปริภุญฺชิตพฺพา, โย ปริภุเญฺชยฺย, ยถาธโมฺม กาเรตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๒๘๓) วุตฺตตฺตา อาห **‘‘โภชฺชยาคูสุ ปาจิตฺตี’’**ติฯ เอตฺถ จ **โภชฺชยาคุ** นาม พหลยาคุฯ ‘‘ปิณฺฑํ วเฏฺฏตฺวา ปาตพฺพยาคู’’ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ **ปาจิตฺตี**ติ ปรมฺปรโภชนปวารณสิกฺขาปเทหิ ปาจิตฺติฯ **เสเสสู**ติ อโนฺตวุตฺถอโนฺตปกฺกสยํปกฺกปริโภคาทีสุฯ ยถาห ‘‘น, ภิกฺขเว, อโนฺตวุตฺถํ อโนฺตปกฺกํ สามํปกฺกํ ปริภุญฺชิตพฺพํ, โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติอาทิ (มหาว. ๒๗๔)ฯ

๓๑๐. **จีวรสํยุเตฺต**ติ จีวรกฺขนฺธเกฯ

๓๑๓. **จเมฺปยฺยเก จ โกสเมฺพ**ติ จเมฺปยฺยกฺขนฺธเก เจว โกสมฺพกกฺขนฺธเก จฯ **‘‘กมฺมสฺมิ’’**นฺติอาทีสุปิ เอเสว นโยฯ

๓๑๗. **โรมเนฺถ**ติ ภุตฺตสฺส ลหุํ ปากตฺตาย กุจฺฉิคตํ มุขํ อาโรเปตฺวา สณฺหกรณวเสน อนุจาลเนฯ

๓๑๘. **เสนาสนสุมินฺ**ติ เสนาสนกฺขนฺธเก ฯ **ครุโน**ติ ครุภณฺฑสฺส ฯ

๓๒๐. **สงฺฆเภเท**ติ สงฺฆเภทกกฺขนฺธเก ฯ

๓๒๑. **เภทานุวตฺตกานนฺ**ติ สงฺฆเภทานุวตฺตกานํ ฯ **คณโภเค**ติ คณโภชเน ฯ

๓๒๒. **สา**ติ เอตฺถ สพฺพวเตฺตสุ อนาทริเยน โหตีติ เสโส ฯ เสสํ อุตฺตานตฺถเมว ฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

ขนฺธกปุจฺฉากถาวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

สมุฏฺฐานสีสกถาวณฺณนา

๓๒๕-๖. มเหสินา ทฺวีสุ วิภเงฺคสุ ปญฺญตฺตานิ **ยานิ ปาราชิกาทีนิ** สิกฺขาปทานิ อุโปสเถ อุทฺทิสนฺติ, **เตสํ** สิกฺขาปทานํ สมุฏฺฐานํ ภิกฺขูนํ ปาฏวตฺถาย อิโต ปรํ ปวกฺขามิ, ตํ สมาหิตา สุณาถาติ โยชนาฯ

๓๒๗. กาโย จ วาจา จ กายวาจา จาติ อจิตฺตกานิ ยานิ ตีณิ สมุฏฺฐานานิ, ตาเนว จิตฺเตน ปเจฺจกํ โยชิตานิ สจิตฺตกานิ **ตีณิ** สมุฏฺฐานานิ โหนฺตีติ เอวเมว สมุฏฺฐานํ ปฺริมานํ ทฺวินฺนํ วเสน **เอกงฺคิกํ,** ตติยจตุตฺถปญฺจมานํ วเสน **ทฺวงฺคิกํ,** ฉฏฺฐสฺส วเสน **ติวงฺคิกญฺจาติ** เอวํ ฉธา สมุฏฺฐานวิธึ วทนฺตีติ โยชนาฯ กาโย, วาจาติ เอกงฺคิกํ ทฺวยํ, กายวาจา , กายจิตฺตํ, วาจาจิตฺตนฺติ ทฺวงฺคิกตฺตยํ, กายวาจาจิตฺตนฺติ องฺคเภเทน ติวิธมฺปิ อวยวเภเทน สมุฏฺฐานเภทวิธึ ฉปฺปการํ วทนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ

๓๒๘. **เตสุ** ฉสุ สมุฏฺฐาเนสุ เอเกน วา สมุฏฺฐาเนน ทฺวีหิ วา ตีหิ วา จตูหิ วา ฉหิ วา สมุฏฺฐาเนหิ **นานา** อาปตฺติโย ชายเรติ สมฺพนฺโธฯ

๓๒๙. **ตตฺถ** ตาสุ นานาปตฺตีสุฯ ปญฺจ สมุฏฺฐานานิ เอติสฺสาติ **ปญฺจสมุฏฺฐานา,** เอวรูปา กาจิ อาปตฺติ น วิชฺชติฯ เอกเมกํ สมุฏฺฐานํ ยาสนฺติ วิคฺคโหฯ **ปจฺฉิเมเหว ตีหิปีติ** สจิตฺตเกเหว ตีหิ สมุฏฺฐาเนหิ, ยา อาปตฺติ เอกสมุฏฺฐานา โหติ, สา สจิตฺตกานํ ติณฺณมญฺญตเรน โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

๓๓๐-๑. **ตติยจฺฉฏฺฐโตปิ จาติ** กายวาจโต, กายวาจาจิตฺตโต จฯ **จตุตฺถจฺฉฏฺฐโต เจวาติ** กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จฯ **ปญฺจมจฺฉฏฺฐโตปิ จาติ** วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จฯ ‘‘กายโต กายจิตฺตโต’’ติ ปฐมํ ทฺวิสมุฏฺฐานํ, ‘‘วาจโต วาจาจิตฺตโต’’ติ ทุติยํ, ‘‘กายวาจโต กายวาจาจิตฺตโต’’ติ ตติยํ, ‘‘กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต’’ติ จตุตฺถํ, ‘‘วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต’’ติ ปญฺจมํ ทฺวิสมุฏฺฐานนฺติ เอวํ ปญฺจธา เอว ฐิเตหิ ทฺวีหิ สมุฏฺฐาเนหิ **เอสา** ทฺวิสมุฏฺฐานาปตฺติ **ชายเต** สมุฏฺฐาติฯ **น อญฺญโตติ** กายโต วาจโตติ เอกํ, วาจโต กายวาจโตติ เอกนฺติ เอวํ ยถาวุตฺตกฺกมวิปริยาเยน โยชิเตหิ อเญฺญหิ สมุฏฺฐาเนหิ น สมุฏฺฐาติฯ

๓๓๒. **ปฐเมหิ จ ตีหีติ** ‘‘กายโต, วาจโต, กายวาจโต’’ติ ปฐมํ นิทฺทิเฏฺฐหิ ตีหิ อจิตฺตกสมุฏฺฐาเนหิฯ **ปจฺฉิเมหิ จาติ** ‘‘กายจิตฺตโต, วาจาจิตฺตโต, กายวาจาจิตฺตโต’’ติ เอวํ ปจฺฉา วุเตฺตหิ สจิตฺตเกหิ ตีหิ สมุฏฺฐาเนหิฯ **น อญฺญโตติ** ‘‘กายโต, วาจโต, กายจิตฺตโต, วาจโต, กายวาจโต, กายจิตฺตโต’’ติ เอวํ วุตฺตวิปลฺลาสโต อเญฺญหิ ตีหิ สมุฏฺฐาเนหิ น สมุฏฺฐาติฯ

๓๓๓-๔. **ปฐมา ตติยา เจว, จตุตฺถจฺฉฏฺฐโตปิ จาติ** กายโต, กายวาจโต, กายจิตฺตโต, กายวาจาจิตฺตโตติ เอเตหิ จตูหิ สมุฏฺฐาเนหิ เจวฯ **ทุติยา…เป…. จฺฉฏฺฐโตปิ จาติ** วาจโต, กายวาจโต, วาจาจิตฺตโต, กายวาจาจิตฺตโตติ อิเมหิ จตูหิ จาติ จตุสมุฏฺฐาเนนาปตฺติฯ

สา เอวํ ทฺวิธา ฐิเตหิ จตูหิ สมุฏฺฐาเนหิ ชายเตฯ **น ปนญฺญโตติ** ‘‘กายโต, วาจโต, กายวาจโต, กายจิตฺตโต’’ติ เอวมาทินา วิปลฺลาสนเยน โยชิเตหิ จตูหิ สมุฏฺฐาเนหิ น สมุฏฺฐาติฯ

ฉ สมุฏฺฐานานิ ยสฺสา สา **ฉสมุฏฺฐานา**ฯ สจิตฺตเกหิ ตีหิ, อจิตฺตเกหิ ตีหีติ ฉหิ เอว สมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐาตีติฯ ปการนฺตราภาวา อิธ ‘‘น อญฺญโต’’ติ น วุตฺตํฯ

อาห จ อฏฺฐกถาจริโย มาติกฏฺฐกถายํฯ

๓๓๕. สมุฏฺฐาติ เอตสฺมาติ **สมุฏฺฐานํ,** กายาทิ ฉพฺพิธํ, เอกํ สมุฏฺฐานํ การณํ ยสฺสา สา **เอกสมุฏฺฐานา**ฯ ปการนฺตราภาวา **ติธา**ฯ กถํ? สจิตฺตกานํ ติณฺณํ สมุฏฺฐานานํ วเสน ติวิธาฯ ทฺวีหิ สมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐิตา **ทฺวิสมุฏฺฐิตา,** ทฺวิสมุฏฺฐานาปตฺตีติ อโตฺถฯ **ปญฺจธา**ติ วุตฺตน เยน ปญฺจปฺปการาฯ ตีณิ สมุฏฺฐานานิ ยสฺสา สา **ติสมุฏฺฐานา,** จตฺตาริ สมุฏฺฐานานิ ยสฺสา สา **จตุรุฏฺฐานา,** ติสมุฏฺฐานา จ จตุรุฏฺฐานา จ **ติจตุรุฏฺฐานา**ติ เอกเทสสรูเปกเสโส, ติสมุฏฺฐานา ทฺวิธา วิภตฺตา, จตุสมุฏฺฐานา จ ทฺวิธา เอว วิภตฺตาติ อโตฺถฯ ฉหิ สมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐิตา **ฉสมุฏฺฐิตา,** ฉสมุฏฺฐานาติ อโตฺถฯ **เอกธา**ติ ปการนฺตราภาวา เอกธาว ฐิตาติ อธิปฺปาโยฯ

๓๓๖. **สพฺพา อาปตฺติโย สมุฏฺฐานวิเสสโต** เอวํ เตรสธา ฐิตานํ สมุฏฺฐานเภทานํ นานตฺตโต เตหิ สมุฏฺฐิตานํ ปฐมํ ปญฺญตฺตตฺตา สีสภูตานํ สิกฺขาปทานํ วเสน **เตรเสว นามานิ ลภนฺติ,** ตานิ อิโต ปรํ วกฺขามีติ โยชนาฯ

๓๓๗. **ปฐมนฺติมวตฺถุญฺจา**ติ ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํฯ **ทุติยน**ฺติ อทินฺนาทานสมุฏฺฐานํฯ **สญฺจริตฺตก**นฺติ สญฺจริตฺตสมุฏฺฐานํฯ **สมนุภาสน**นฺติ สมนุภาสนสมุฏฺฐานํฯ ‘‘กถินํ เอฬกโลมก’’นฺติ ปทเจฺฉโท, กถินสมุฏฺฐานํ เอฬกโลมสมุฏฺฐานญฺจฯ

๓๓๘. **ปทโสธมฺม**นฺติ ปทโสธมฺมสมุฏฺฐานํฯ **อทฺธานํ เถยฺยสตฺถ**นฺติ อทฺธานสมุฏฺฐานํ เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํฯ **เทสนา**ติ ธมฺมเทสนาสมุฏฺฐานํฯ **ภูตาโรจนก**นฺติ ภูตาโรจนสมุฏฺฐานํฯ **โจริวุฏฺฐาปน**นฺติ โจริวุฏฺฐาปนสมุฏฺฐานํฯ

๓๓๙. **อนนุญฺญาตกญฺจา**ติ อนนุญฺญาตกสมุฏฺฐานญฺจาติ เอตานิ เตรส เตหิ สมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐิตานํ เตสํ สิกฺขาปทานํ ปฐมํ ปฐมํ นิทฺทิฏฺฐานํ ปฐมปาราชิกาทิสิกฺขาปทสมุฏฺฐานานํ อิตเรสํ ปุพฺพงฺคมภาวโต **‘‘สีสานี’’**ติ วุตฺตานิฯ ยถาห **ปริวารฏฺฐกถายํ** ‘‘ปฐมปาราชิกํ นาม เอกํ สมุฏฺฐานสีสํ, เสสานิ เตน สทิสานี’’ติอาทิ (ปริ. อฏฺฐ. ๒๕๘)ฯ **เตรเสเต สมุฏฺฐานนยา**ติ เอเต สีสวเสน ทสฺสิตา เตรส สมุฏฺฐานนยาฯ **วิญฺญูหิ** อุปาลิเตฺถราทีหิฯ

๓๔๐. **ตตฺถ** เตรสสุ สมุฏฺฐานสีเสสุฯ **ยา**ติ ยา ปน อาปตฺติฯ **อาทิปาราชิกุฏฺฐานา**ติ ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานาฯ

๓๔๑. อทินฺนาทาน-สโทฺท ปุพฺพโก ปฐโม เอติสฺสา ตํสมุฏฺฐานาปตฺติยาติ **อทินฺนาทานปุพฺพกา,** อทินฺนาทานสมุฏฺฐานาติ อุทฺทิฏฺฐาติ โยชนาฯ

๓๔๒. **ชาตู**ติ เอกํเสนฯ

๓๔๓. อยํ สมุฏฺฐานวเสน ‘‘สมนุภาสนาสมุฏฺฐานา’’ติ วุตฺตาติ โยชนาฯ

๓๔๔. กถิน-สโทฺท อุปปโท ยสฺสา ตํสมุฏฺฐานาย อาปตฺติยา สา **กถินุปปทา,** กถินสมุฏฺฐานาติ **มตา** ญาตา, อยํ สมุฏฺฐานวเสน ‘‘กถินสมุฏฺฐานา’’ติ ญาตาติ อโตฺถฯ

๓๔๕. เอฬกโลม-สโทฺท อาทิ ยสฺสา ตํสมุฏฺฐานาปตฺติยา สา **เอฬกโลมาทิสมุฏฺฐานา**ติ อโตฺถฯ

๓๔๙. **เอตฺถ** สมุฏฺฐาเนสุฯ

๓๕๐. ภูตาโรจน-สโทฺท ปุพฺพภาโค เอติสฺสา ตํสมุฏฺฐานาย อาปตฺติยาติ **ภูตาโรจนปุพฺพกา,** ภูตาโรจนสมุฏฺฐานาติ อโตฺถฯ

๓๕๑. สมุฏฺฐานํ **สมุฏฺฐิตํ,** โจริวุฏฺฐาปนํ สมุฏฺฐิตํ ยสฺสา สา **โจริวุฏฺฐาปนสมุฏฺฐิตา,** โจริวุฏฺฐาปนสมุฏฺฐานาติ อโตฺถฯ

๓๕๓. **ตตฺถาติ** เตรสสมุฏฺฐานสีเสสุ, **"สมุฏฺฐานํ สจิตฺตก"**นฺติ อิทํ "ปฐม"นฺติอาทีหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ **ปฐมํ สมุฏฺฐาน**นฺติ ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํฯ **ทุติยํ สมุฏฺฐาน**นฺติ อทินฺนาทานสมุฏฺฐานํฯ **จตุตฺถํ สมุฏฺฐาน**นฺติ สมนุภาสนสมุฏฺฐานํฯ **นวมํ สมุฏฺฐาน**นฺติ เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํฯ **ทสมํ สมุฏฺฐาน**นฺติ ธมฺมเทสนาสมุฏฺฐานํฯ **ทฺวาทสมํ สมุฏฺฐาน**นฺติ โจริวุฏฺฐาปนสมุฏฺฐานํฯ

๓๕๔. **สมุฏฺฐาเน**ติ สมุฏฺฐานสีเสฯ **สทิสา**ติ เตน เตน สมุฏฺฐานสีเสน สมุฏฺฐานา อาปตฺติโยฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ สมุฏฺฐานวินิจฺฉเยฯ **ทิสฺสเร**ติ ทิสฺสเนฺต, ทิสฺสนฺตีติ อโตฺถฯ อถ วา **อิธ ทิสฺสเร**ติ อิธ อุภโตวิภเงฺค เอเตสุ เตรสสมุฏฺฐาเนสุ เอเกกสฺมิํ อญฺญานิปิ สทิสานิ สมุฏฺฐานานิ ทิสฺสนฺตีติ อโตฺถฯ อิทานิ ตานิ สรูปโต นิทเสฺสตุมาห **"สุกฺกญฺจา"**ติอาทิฯ ตตฺถ **สุกฺก**นฺติ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิสิกฺขาปทํฯ เอส นโย **"กายสํสโคฺค"**ติอาทีสุปิฯ ยเทตฺถ ทุวิเญฺญยฺยํ, ตํ วกฺขามฯ

๓๕๕. **ปุพฺพุปปริปาโก จา**ติ "ชานํ ปุพฺพุปคตํ ภิกฺขุ"นฺติ (ปาจิ. ๑๒๐) สิกฺขาปทญฺจ "ภิกฺขุนิปริปาจิต"นฺติ (ปาจิ. ๑๙๒, ๑๙๔) ปิณฺฑปาตสิกฺขาปทญฺจฯ **รโห ภิกฺขุนิยาสหา**ติ ภิกฺขุนิยา สทฺธิํ รโห นิสชฺชสิกฺขาปทญฺจฯ **สโภชเน, รโห เทฺว จา**ติ สโภชเน กุเล อนุปขชฺชสิกฺขาปทญฺจ เทฺว รโหนิสชฺชสิกฺขาปทานิ จฯ **องฺคุลี อุทเก หส**นฺติ องฺคุลิปโตทญฺจ อุทกหสธมฺมสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๕๖. **ปหาเร อุคฺคิเร เจวา**ติ ปหารทานสิกฺขาปทญฺจ ตลสตฺติอุคฺคิรณสิกฺขาปทญฺจฯ **เตปญฺญาสา จ เสขิยา**ติ ปญฺจสตฺตติเสขิยาสุ วกฺขมานานิ อุชฺชคฺฆิกาทีนิ สมนุภาสนสมุฏฺฐานานิ ทส, ฉตฺตปาณิอาทีนิ ธมฺมเทสนาสมุฏฺฐานานิ เอกาทส, เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํ , สูโปทนวิญฺญตฺติสิกฺขาปทญฺจาติ พาวีสติ สิกฺขาปทานิ ฐเปตฺวา ปริมณฺฑลนิวาสนาทีนิ อิตรานิ เตปญฺญาส เสขิยสิกฺขาปทานิ จฯ **อธกฺขกุพฺภชาณฺญฺจา**ติ ภิกฺขุนีนํ อธกฺขกอุพฺภชาณุสิกฺขาปทญฺจฯ **คามนฺตรมวสฺสุตา**ติ คามนฺตรคมนํ, อวสฺสุตสฺส หตฺถโต ขาทนียคฺคหณสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๕๗-๘. **ตลมฏฺฐุทสุทฺธิ จา**ติ ตลฆาตํ, ชตุมฏฺฐํ, อุทกสุทฺธิกาทิยนญฺจฯ **วสฺสํวุตฺถา**ติ "วสฺสํวุตฺถา…เป…. ฉปฺปญฺจโยชนานี"ติ (ปาจิ. ๙๗๔) สิกฺขาปทญฺจฯ **โอวาทาย นคจฺฉนฺตี**ติ โอวาทาย อคมนสิกฺขาปทญฺจฯ **นานุพเนฺธ ปวตฺตินิ**นฺติ "วุฏฺฐาปิตํ ปวตฺตินิํ เทฺว วสฺสานิ นานุพเนฺธยฺยา"ติ (ปาจิ. ๑๑๑๒) สิกฺขาปทญฺจาติ อุภโตวิภเงฺค นิทฺทิฏฺฐา อิเม **ปญฺจสตฺตติ** ธมฺมา กายจิตฺตสมุฏฺฐิตา เมถุเนน สมา เอกสมุฏฺฐานา มตาติ โยชนาฯ

เอตฺถ จ **ปาฬิยํ** ‘‘ฉสตฺตตี’’ติ คณนปริเจฺฉโท สมุฏฺฐานสิกฺขาปเทน สห ทสฺสิโตฯ อิธ ปน ตํ วินา ตํสทิสานเมว คณนา ทสฺสิตาฯ เตเนว ปฐมํ สมุฏฺฐานสีสํ ปาฬิยํ คณนายปิ ทสฺสิตํ, อิเธว น ทสฺสิตํฯ อุปริ กตฺถจิ สมุฏฺฐานสีสสฺส ทสฺสนํ ปเนตฺถ วกฺขมานานํ ตํสทิสภาวทสฺสนตฺถํ, คณนาย วกฺขมานาย อโนฺตคธภาวทสฺสนตฺถํฯ เตเนว ตตฺถปิ ตํ วินา คณนํ วกฺขติฯ

ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานวณฺณนาฯ

๓๕๙. **วิคฺคห**นฺติ มนุสฺสวิคฺคหสิกฺขาปทํฯ **อุตฺตริ เจวา**ติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสิกฺขาปทญฺจฯ **ทุฏฺฐุลฺล**นฺติ ทุฏฺฐุลฺลวาจาสิกฺขาปทํฯ **อตฺตกามตา**ติ อตฺตกามปาริจริยสิกฺขาปทญฺจฯ **ทุฏฺฐโทสา ทฺเว เจวา**ติ เทฺว ทุฏฺฐโทสสิกฺขาปทานิ จฯ **ทุติยานิยโตปิ จา**ติ ทุติยอนิยตสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๖๐. **อจฺฉินฺทนญฺจา**ติ สามํ จีวรํ ทตฺวา อจฺฉินฺทนญฺจฯ **ปริณาโม**ติ สงฺฆิกลาภสฺส อตฺตโน ปริณามนญฺจฯ **มุสาโอมสเปสุณา**ติ มุสาวาโท จ โอมสวาโท จ ภิกฺขุเปสุญฺญญฺจฯ **ทุฏฺฐุลฺลาโรจนเญฺจวา**ติ ทุฏฺฐุลฺลาปตฺติอาโรจนสิกฺขาปทญฺจฯ **ปถวีขณนมฺปิ จา**ติ ปถวีขณนสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๖๑. **ภูตคามญฺจ วาโท จา**ติ ภูตคามสิกฺขาปทํ, อญฺญวาทกสิกฺขาปทญฺจฯ **อุชฺฌาปนกเมว จา**ติ อุชฺฌาปนกสิกฺขาปทญฺจฯ **นิกฺกโฑฺฒ สิญฺจนเญฺจวา**ติ วิหารโต นิกฺกฑฺฒนญฺจ อุทเก ติณาทิสิญฺจนญฺจฯ **อามิสเหตุ จา**ติ อามิสเหตุ ภิกฺขุนิโย โอวาทสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๖๒. **ภุตฺตาวิ**นฺติ ภุตฺตาวิํ อนติริเตฺตน ขาทนียาทินา ปวารณสิกฺขาปทญฺจฯ **เอหนาทริ**นฺติ ‘‘เอหาวุโส, คามํ วา’’ติ (ปาจิ. ๒๗๕) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจ อนาทริยสิกฺขาปทญฺจฯ **ภิํสาปนเมว จา**ติ ภิกฺขุภิํสนกญฺจฯ **อปนิเธยฺยา**ติ ปตฺตาทิอปนิธานสิกฺขาปทญฺจฯ **สญฺจิจฺจ ปาณ**นฺติ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตาโวโรปนญฺจฯ **สปฺปาณกมฺปิ จา**ติ ชานํ สปฺปาณกอุทกสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๖๓. **อุโกฺกฏนญฺจา**ติ ปุนกมฺมาย อุโกฺกฏนญฺจฯ **อูโน**ติ อูนวีสติวสฺสสิกฺขาปทญฺจฯ **สํวาโส**ติ อุกฺขิตฺตเกน สทฺธิํ สํวาสสิกฺขาปทญฺจฯ **นาสเน จา**ติ นาสิตกสามเณรสโมฺภคสิกฺขาปทญฺจฯ **สหธมฺมิก**นฺติ สหธมฺมิกํ วุจฺจมานสิกฺขาปทญฺจฯ **วิเลขา จา**ติ ‘‘วิเลขาย สํวตฺตนฺตี’’ติ (ปาจิ. ๔๓๙) อาคตสิกฺขาปทญฺจฯ **โมหนา**ติ โมหนสิกฺขาปทญฺจฯ **อมูลเกน จา**ติ อมูลเกน สงฺฆาทิเสเสน อนุทฺธํสนสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๖๔. **กุกฺกุจฺจํ ขียนํ ทตฺวา**ติ กุกฺกุจฺจอุปฺปาทนญฺจ ธมฺมิกานํ กมฺมานํ ฉนฺทํ ทตฺวา ขียนญฺจ จีวรํ ทตฺวา ขียนญฺจฯ **ปริณาเมยฺย ปุคฺคเล**ติ สงฺฆิกํ ลาภํ ปุคฺคลสฺส ปริณามนสิกฺขาปทญฺจฯ **กิํ เต, อกาลํ, อจฺฉิเนฺท**ติ ‘‘กิํ เต, อเยฺย, เอโส ปุริสปุคฺคโล กริสฺสตี’’ติ (ปาจิ. ๗๐๕) อาคตสิกฺขาปทญฺจ อกาลจีวรํ ‘‘กาลจีวร’’นฺติ อธิฏฺฐหิตฺวา ภาชนสิกฺขาปทญฺจ ภิกฺขุนิยา สทฺธิํ จีวรํ ปริวเตฺตตฺวา อจฺฉินฺทนสิกฺขาปทญฺจฯ **ทุคฺคหนิรเยน จา**ติ ทุคฺคหิเตน ทุปธาริเตน ปรํ อุชฺฌาปนสิกฺขาปทญฺจ นิรเยน วา พฺรหฺมจริเยน วา อภิสปนสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๖๕. **คณสฺส จา**ติ ‘‘คณสฺส จีวรลาภํ อนฺตรายํ กเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๐๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **วิภงฺคญฺจา**ติ ‘‘ธมฺมิกํ จีวรวิภงฺคํ ปฏิพาเหยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๑๒) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ

ทุพฺพลาสา ตเถว จาติ ‘‘ทุพฺพลจีวรปจฺจาสาย จีวรกาลสมยํ อติกฺกาเมยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๒๑) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ธมฺมิกํ กถินุทฺธาร**นฺติ ‘‘ธมฺมิกํ กถินุทฺธารํ ปฏิพาเหยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๒๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **สญฺจิจฺจาผาสุเมว จา**ติ ‘‘ภิกฺขุนิยา สญฺจิจฺจ อผาสุํ กเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๔๒) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๖๖. **สยํ อุปสฺสยํ ทตฺวา**ติ ‘‘ภิกฺขุนิยา อุปสฺสยํ ทตฺวา กุปิตา อนตฺตมนา นิกฺกเฑยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๕๑) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อโกฺกเสยฺย จา**ติ ‘‘ภิกฺขุํ อโกฺกเสยฺย วา ปริภาเสยฺย วา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๒๙) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **จณฺฑิกา**ติ ‘‘จณฺฑีกตา คณํ ปริภาเสยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๓๔) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **กุลมจฺฉรินี อสฺสา**ติ ‘‘กุลมจฺฉรินี อสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๔๓) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **คพฺภินิํ วุฏฺฐาเปยฺย จา**ติ ‘‘คพฺภินิํ วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๖๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๖๗. **ปายนฺติ**นฺติ ‘‘ปายนฺติํ วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๗๓) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **เทฺว จ วสฺสานี**ติ ‘‘เทฺว วสฺสานิ ฉสุ ธเมฺมสุ อสิกฺขิตสิกฺขํ สิกฺขมานํ วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๘๐) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **สเงฺฆนาสมฺมต**นฺติ ‘‘สิกฺขิตสิกฺขํ สิกฺขมานํ สเงฺฆน อสมฺมตํ วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๘๖) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ติโสฺส คิหิคตา วุตฺตา**ติ ‘‘อูนทฺวาทสวสฺสํ คิหิคตํ (ปาจิ. ๑๐๙๑), ปริปุณฺณทฺวาทสวสฺสํ คิหิคตํ เทฺว วสฺสานิ ฉสุ ธเมฺมสุ อสิกฺขิตสิกฺขํ (ปาจิ. ๑๐๙๗), เทฺววสฺสานิ สิกฺขิตสิกฺขํ สเงฺฆน อสมฺมต’’นฺติ (ปาจิ. ๑๑๐๓) วุตฺตสิกฺขาปทานิ จฯ **ติโสฺสเยว กุมาริกา**ติ ‘‘อูนวีสติวสฺสํ กุมาริภูต’’นฺติอาทินา (ปาจิ. ๑๑๒๐) นเยน วุตฺตา ติโสฺส จฯ

๓๖๘. **อูนทฺวาทสวสฺสา เทฺว**ติ ‘‘อูนทฺวาทสวสฺสา วุฏฺฐาเปยฺย (ปาจิ. ๑๑๓๗), ปริปุณฺณทฺวาทสวสฺสา สเงฺฆน อสมฺมตา วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๑๔๒) วุตฺตานิ เทฺว สิกฺขาปทานิ จฯ **อลํ ตาว เต**ติ ‘‘อลํ ตาว เต, อเยฺย, วุฏฺฐาปิเตนา’’ติ (ปาจิ. ๑๑๔๗) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **โสกาวสฺสา**ติ ‘‘จณฺฑิํ โสกาวาสํ สิกฺขมานํ วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๑๕๙) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ปาริวาสิกจฺฉนฺททานโต**ติ ‘‘ปาริวาสิกฉนฺททาเนน สิกฺขมานํ วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๑๖๗) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๖๙. **อนุวสฺสํ ทุเว จา**ติ ‘‘อนุวสฺสํ วุฏฺฐาเปยฺย (ปาจิ. ๑๑๗๑), เอกํ วสฺสํ เทฺว วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๑๗๕) วุตฺตสิกฺขาปทานิ จาติ **เอกูนสตฺตติ** สิกฺขาปทานิฯ **อทินฺนาทานตุลฺยตฺตา**ติ อทินฺนาทาเนน สมานสมุฏฺฐานตฺตาฯ **ติสมุฏฺฐานิกา กตา**ติ สจิตฺตเกหิ ตีหิ สมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐหนฺตีติ วุตฺตาฯ

ทุติยปาราชิกสมุฏฺฐานวณฺณนาฯ

๓๗๐. **สญฺจริกุฏิมหลฺลก**นฺติ สญฺจริตฺตํ, สญฺญาจิกาย กุฏิกรณํ, มหลฺลกวิหารกรณญฺจฯ **โธวาปนญฺจ ปฏิคฺคโห**ติ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา ปุราณจีวรโธวาปนญฺจ จีวรปฏิคฺคหณญฺจฯ **จีวรสฺส จ วิญฺญตฺติ**นฺติ อญฺญาตกํ คหปติํ วา คหปตานิํ วา จีวรวิญฺญาปนสิกฺขาปทญฺจฯ **คหณญฺจ ตทุตฺตริ**นฺติ ตทุตฺตริสาทิยนสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๗๑. **อุปกฺขฏทฺวยเญฺจวา**ติ ‘‘จีวรเจตาปนฺนํ อุปกฺขฏํ โหตี’’ติ (ปารา. ๕๒๘) อาคตสิกฺขาปททฺวยญฺจฯ **ตถา ทูเตน จีวร**นฺติ ทูเตนจีวรเจตาปนฺนปหิตสิกฺขาปทญฺจฯ **โกสิย**นฺติ โกสิยมิสฺสกสิกฺขาปทญฺจฯ **สุทฺธกาฬาน**นฺติ ‘‘สุทฺธกาฬกาน’’นฺติอาทิสิกฺขาปทญฺจ (ปารา.

๕๔๘)ฯ **เทฺว ภาคาทานเมว จา**ติ ‘‘เทฺว ภาคา อาทาตพฺพา’’ติ (ปารา. ๕๕๓) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๗๒. **ฉพฺพสฺสานี**ติ ฉพฺพสฺสานิ ธารณสิกฺขาปทญฺจฯ **ปุราณสฺสา**ติ ‘‘ปุราณสนฺถตสฺสา’’ติ (ปารา. ๕๖๗) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **โลมโธวาปนมฺปิ จา**ติ เอฬกโลมโธวาปนสิกฺขาปทญฺจฯ **รูปิยสฺส ปฏิคฺคาโห**ติ รูปิยปฏิคฺคหณสิกฺขาปทญฺจฯ **อุโภ นานปฺปการกา**ติ รูปิยสํโวหารกยวิกฺกยสิกฺขาปทานิ จฯ

๓๗๓. **อูนพนฺธนปตฺโต จา**ติ อูนปญฺจพนฺธนปตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **วสฺสสาฏิกสุตฺตกนฺ**ติ วสฺสิกสาฏิกสิกฺขาปทญฺจ สุตฺตํ วิญฺญาเปตฺวา จีวรการาปนสิกฺขาปทญฺจฯ **วิกปฺปาปชฺชนนฺ**ติ ตนฺตวาเย อุปสงฺกมิตฺวา จีวเร วิกปฺปาปชฺชนญฺจฯ **ยาว ทฺวารทานญฺจ สิพฺพนนฺ**ติ ‘‘ยาว ทฺวารโกสา อคฺคฬฏฺฐปนายา’’ติ (ปาจิ. ๑๓๕) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจ ‘‘อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรํ ทเทยฺย (ปาจิ. ๑๗๑), จีวรํ สิเพฺพยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๗๖) วุตฺตสิกฺขาปททฺวยญฺจฯ

๓๗๔. **ปูเวหี**ติ ปูเวหิ วา มเนฺถหิ วา อภิหฏฺฐุํ ปวารณสิกฺขาปทญฺจฯ **ปจฺจโย**ติ จตุมาสปจฺจยปวารณสิกฺขาปทญฺจฯ **โชตี**ติ โชติยา สมาทหนสิกฺขาปทญฺจฯ **รตนนฺ**ติ รตนสิกฺขาปทญฺจฯ **สูจิ...เป.... สุคตสฺส จา**ติ สูจิฆรสิกฺขาปทาทีนิ สตฺต สิกฺขาปทานิ จฯ

๓๗๕. **อญฺญวิญฺญตฺติสิกฺขา จา**ติ ‘‘อญฺญํ วิญฺญาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๗๔๙) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อญฺญํ เจตาปนมฺปิ จา**ติ ‘‘อญฺญํ เจตาเปตฺวา อญฺญํ เจตาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๗๔๙) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **สงฺฆิเกน ทฺเว วุตฺตา**ติ ‘‘สงฺฆิเกน อญฺญํ เจตาเปยฺย (ปาจิ. ๗๕๙), สงฺฆิเกน สญฺญาจิเกน อญฺญํ เจตาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๗๖๔) วุตฺตานิ เทฺว สิกฺขาปทานิ จฯ **เทฺว มหาชนิเกนา**ติ ‘‘มหาชนิเกน อญฺญํ เจตาเปยฺย (ปาจิ. ๗๖๙), มหาชนิเกน สญฺญาจิเกน อญฺญํ เจตาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๗๗๔) วุตฺตานิ เทฺว สิกฺขาปทานิ จฯ

๓๗๖. **ตถา ปุคฺคลิเกเนกนฺ**ติ ‘‘ปุคฺคลิเกน สญฺญาจิเกน อญฺญํ เจตาเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๗๗๙) วุตฺตเมกสิกฺขาปทญฺจฯ **ครุปาวุรณนฺ**ติ ครุปาวุรณเจตาปนสิกฺขาปทญฺจฯ **ลหุนฺ**ติ ลหุปาวุรณเจตาปนสิกฺขาปทํฯ ‘‘วิฆาสา อุทสาฏิ จา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **เทฺว วิฆาสา**ติ ‘‘อุจฺจารํ วา ปสฺสาวํ วา สงฺการํ วา วิฆาสํ วา ติโรกุเฎฺฏ วา ติโรปาการเร วา ฉเฑฺฑยฺย วา ฉฑฺฑาเปยฺย วา (ปาจิ. ๘๒๕), หริเต ฉเฑฺฑยฺย วา ฉฑฺฑาเปยฺย วา’’ติ (ปาจิ. ๘๒๙) เอวํ วุตฺตานิ เทฺว วิฆาสสิกฺขาปทานิ จฯ **อุทสาฏิ จา**ติ อุทกสาฏิกสิกฺขาปทญฺจฯ **ตถา สมณจีวรนฺ**ติ ตถา ‘‘สมณจีวรํ ทเทยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๑๗) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจาติฯ

๓๗๗. อิติ เอเต เอกูนปญฺญาส ธมฺมา **ทุกฺขนฺตทสฺสินา** ภควตา ฉสมุฏฺฐานิกา เตเยว **สญฺจริตฺตสมา** สญฺจริตฺตสิกฺขาปเทน สมา **กตา** อนุมตา ปญฺญตฺตาติ โยชนาฯ

สญฺจริตฺตสมุฏฺฐานวณฺณนาฯ

๓๗๘. **สงฺฆเภโท**ติ สงฺฆเภทสิกฺขาปทญฺจฯ **เภทานุวตฺตทุพฺพจทูสกา**ติ เภทานุวตฺตกทุพฺพจกุลทูสกสิกฺขาปทานิ จฯ **ทุฏฺฐุลฺลจฺฉาทนนฺ**ติ ทุฏฺฐุลฺลปฏิจฺฉาทนสิกฺขาปทญฺจฯ **ทิฏฺฐี**ติ ทิฏฺฐิอปฺปฏินิสฺสชฺชนสิกฺขาปทญฺจ ฯ **ฉนฺทอุชฺชคฺฆิกา ทฺเว**ติ ฉนฺทํอทตฺวาคมนสิกฺขาปทญฺจ อุชฺชคฺฆิกาย อนฺตรฆเร คมนนิสีทนสิกฺขาปททฺวยญฺจฯ

๓๗๙. **อปฺปสทฺทา ทุเว วุตฺตา**ติ ''อปฺปสทฺท อนฺตรฆเร คมิสฺสามิ, นิสีทิสฺสามี''ติ (ปาจิ. ๕๘๘, ๕๘๙) วุตฺตานิ เทฺว สิกฺขาปทานิ จฯ **น พฺยาหเร**ติ ''น สกพเฬน มุเขน พฺยาหริสฺสามี''ติ (ปาจิ. ๖๑๙) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ฉมา, นีจาสเน, ฐาน**นฺติ ''ฉมายํ นิสีทิตฺวา (ปาจิ. ๖๔๕), นีเจ อาสเน นิสีทิตฺวา (ปาจิ. ๖๔๗), ฐิโต นิสินฺนสฺสา''ติ (ปาจิ. ๖๔๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ปจฺฉโต อุปฺปเถน จา**ติ ''ปจฺฉโต คจฺฉโนฺต ปุรโต คจฺฉนฺตสฺส (ปาจิ. ๖๔๙), อุปฺปเถน คจฺฉโนฺต ปเถน คจฺฉนฺตสฺสา''ติ (ปาจิ. ๖๕๐) วุตฺตสิกฺขาปททฺวยญฺจฯ

๓๘๐. **วชฺชจฺฉาทา**ติ วชฺชโต ปฏิจฺฉาทนสิกฺขาปทญฺจฯ **อนุวตฺตา จา**ติ อุกฺขิตฺตานุวตฺตนสิกฺขาปทญฺจฯ **คหณ**นฺติ ''หตฺถคฺคหณํ วา สาทิเยยฺยา''ติ (ปาจิ. ๖๗๕) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **โอสาเรยฺย จา**ติ ''อนปโลเกตฺวา การกสงฺฆํ อนญฺญาย คณสฺส ฉนฺทํ โอสาเรยฺยา''ติ (ปาจิ. ๖๙๕) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ปจฺจกฺขามีติ สิกฺขา จา**ติ ''พุทฺธํ ปจฺจาจิกฺขามี''ติ (ปาจิ. ๗๑๐) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ตถา กิสฺมิญฺจิเทว จา**ติ ''กิสฺมิญฺจิเทว อธิกรเณ ปจฺจากตา''ติ (ปาจิ. ๗๑๖) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๘๑. **สํสฏฺฐา เทฺว จา**ติ ''ภิกฺขุนิโย ปเนว สํสฏฺฐา วิหรนฺตี''ติ (ปาจิ. ๗๒๒) จ ''ยา ปน ภิกฺขุนี เอวํ วเทยฺย สํสฏฺฐาว, อเยฺย, ตุเมฺห วิหรถา''ติอาทิวจนํ (ปาจิ. ๗๒๘) ปฏิจฺจ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยญฺจฯ **วธิตฺวา จา**ติ ''อตฺตานํ วธิตฺวา วธิตฺวา โรเทยฺยา''ติ (ปาจิ. ๘๘๐) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **วิสิเพฺพตฺวา จา**ติ ''ภิกฺขุนิยา จีวรํ วิสิเพฺพตฺวา วา วิสิพฺพาเปตฺวา วา''ติ (ปาจิ. ๘๙๓) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ทุกฺขิต**นฺติ ''ทุกฺขิตํ สหชีวินิ''นฺติ (ปาจิ. ๙๔๗) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ปุนเทว จ สํสฏฺฐา**ติ ''สํสฏฺฐา วิหเรยฺย คหปตินา วา คหปติปุเตฺตน วา''ติ (ปาจิ. ๙๕๖) เอวํ ปุน วุตฺตสํสฏฺฐสิกฺขาปทญฺจฯ **เนว วูปสเมยฺย จา**ติ '''เอหาเยฺย, อิมํ อธิกรณํ วูปสเมหี'ติ (ปาจิ. ๙๙๕) วุจฺจมานา 'สาธู'ติ ปฏิสฺสุณิตฺวา สา ปจฺฉา อนนฺตรายิกินี เนว วูปสเมยฺยา''ติ วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๘๒. **ชานํ สภิกฺขุการาม**นฺติ ''ชานํ สภิกฺขุกํ อารามํ อนาปุจฺฉา ปวิเสยฺยา''ติ (ปาจิ. ๑๐๒๔) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ตเถว น ปวารเย**ติ ''อุภโตสเงฺฆ ตีหิ ฐาเนหิ น ปวาเรยฺยา''ติ (ปาจิ. ๑๐๕๑) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ตถา อนฺวทฺธมาสญฺจา**ติ ''อนฺวทฺธมาสํ ภิกฺขุนิยา ภิกฺขุสงฺฆโต เทฺว ธมฺมา ปจฺจาสีสิตพฺพา''ติ (ปาจิ. ๑๐๕๙) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **สหชีวินิโย ทุเว**ติ ''สหชีวินึ วุฏฺฐาเปตฺวา เทฺว วสฺสานิ เนว อนุคฺคเณฺหยฺย (ปาจิ. ๑๑๐๘), สหชีวินึ วุฏฺฐาเปตฺวา เนว วูปกาเสยฺยา''ติ (ปาจิ. ๑๑๑๖) วุตฺตสิกฺขาปททฺวยญฺจฯ

๓๘๓-๔. **สเจ เม จีวรํ อเยฺย**ติ ''สเจ เม ตฺวํ, อเยฺย, จีวรํ ทสฺสสิ, เอวาหํ ตํ วุฏฺฐาเปสฺสามี''ติ (ปาจิ. ๑๑๕๑) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อนุพนฺธิสฺสสี**ติ ''สเจ มํ ตฺวํ, อเยฺย, เทฺว วสฺสานิ อนุพนฺธิสฺสสิ, เอวาหํ ตํ วุฏฺฐาเปสฺสามี''ติ (ปาจิ. ๑๑๕๕) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ อสเมน สมฺพุเทฺธน ปกาสิตา อิเม สตฺตตึส ธมฺมา สเพฺพ **กายวาจาทิโต** กายวาจาจิตฺตโต **เอกสมุฏฺฐานา กตา สมนุภาสนา สิยุํ** สมุฏฺฐานโต สมนุภาสนสิกฺขาปเทน สทิสา สิยุนฺติ โยชนาฯ

สมนุภาสนสมุฏฺฐานวณฺณนาฯ

๓๘๕. **กถินานิ จ ตีณี**ติ ''นิฏฺฐิตจีวรสฺมึ ภิกฺขุนา อุพฺภตสฺมึ กถิเน''ติ (ปารา. ๔๖๒) วุตฺตานิ อาทิโต ตีณิ สิกฺขาปทานิฯ **ปโตฺต**ติ ''ทสาหปรมํ อติเรกปโตฺต''ติ (ปารา. ๖๐๑) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **เภสชฺชเมว จา**ติ ''ปฏิสายนียานิ เภสชฺชานี''ติ (ปารา. ๖๒๒) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อเจฺจกมฺปิ จา**ติ อเจฺจกสิกฺขาปทญฺจฯ **สาสงฺก**นฺติ ตทนนฺตรเมว สาสงฺกสิกฺขา

ปทญฺจฯ **ปกฺกมนฺตทฺวยมฺปิ จา**ติ ‘‘ตํ ปกฺกมโนฺต เนว อุทฺธเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๙, ๑๑๕) ภูตคามวเคฺค วุตฺตสิกฺขาปททฺวยญฺจฯ

๓๘๖. **ตถา อุปสฺสยํ คนฺตฺวา**ติ ‘‘ภิกฺขุนุปสฺสยํ อุปสงฺกมิตฺวา ภิกฺขุนิโย โอวเทยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๕๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ปรมฺปรํ โภชน**นฺติ ‘‘ปรมฺปรโภชเน ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๒๒๑) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อนติริตฺต**นฺติ ‘‘อนติริตฺตํ ขาทนียํ วา โภชนียํ วา’’ติ (ปาจิ. ๒๓๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **สภโตฺต**ติ ‘‘นิมนฺติโต สภโตฺต สมาโน’’ติ (ปาจิ. ๒๙๙) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **วิกเปฺปตฺวา ตเถว จา**ติ ‘‘จีวรํ วิกเปฺปตฺวา’’ติ (ปาจิ. ๓๗๓) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๘๗. **รโญฺญ**ติ ‘‘รโญฺญ ขตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๔๙๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **วิกาเล**ติ ‘‘วิกาเล คามํ ปวิเสยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๕๐๙-๕๑๒) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **โวสาสา**ติ ‘‘โวสาสมานรูปา ฐิตา’’ติ (ปาจิ. ๕๕๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ ‘‘อารญฺญเก อุสฺสยวาทิกา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **อารญฺญเก**ติ ‘‘ตถารูเปสุ อารญฺญเกสุ เสนาสเนสุ ปุเพฺพ อปฺปฏิสํวิทิต’’นฺติ (ปาจิ. ๕๗๐) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อุสฺสยวาทิกา**ติ ‘‘อุสฺสยวาทิกา วิหเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๖๗๙) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ปตฺตสนฺนิจยเญฺจวา**ติ ‘‘ปตฺตสนฺนิจยํ กเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๗๓๔) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ปุเร, ปจฺฉา, วิกาลเก**ติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี ปุเรภตฺตํ กุลานิ อุปสงฺกมิตฺวา’’ติ (ปาจิ. ๘๕๕) จ ‘‘ปจฺฉาภตฺตํ กุลานิ อุปสงฺกมิตฺวา’’ติ (ปาจิ. ๘๖๐) จ ‘‘วิกาเล กุลานิ อุปสงฺกมิตฺวา’’ติ (ปาจิ. ๘๖๕) จ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยญฺจฯ

๓๘๘-๙. **ปญฺจาหิก**นฺติ ‘‘ปญฺจาหิกํ สงฺฆาฏิจารํ อติกฺกเมยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๘๙๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **สงฺกมนิ**นฺติ ‘‘จีวรสงฺกมนียํ ธาเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๐๓) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ตถา อาวสถทฺวย**นฺติ ‘‘อาวสถจีวรํ อนิสฺสชฺชิตฺวา ปริภุเญฺชยฺย (ปาจิ. ๑๐๐๔), อาวสถํ อนิสฺสชฺชิตฺวา จาริกํ ปกฺกเมยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๐๙) เอวํ อาวสเถน สทฺธิํ วุตฺตสิกฺขาปทฺวยญฺจฯ **ปสาเข**ติ ‘‘ปสาเข ชาตํ คณฺฑํ วา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๖๓) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อาสเน จา**ติ ‘‘ภิกฺขุสฺส ปุรโต อนาปุจฺฉา อาสเน นิสีเทยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๒๑๕) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจาติ อิเม ปน เอกูนติํส ธมฺมา กายวาจโต, กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฎฺฐานโต สเพฺพ **ทฺวิสมุฏฺฐานิกา,** ตโตเยว **กถินสมฺภวา** กถินสมุฏฺฐานา โหนฺตีติ โยชนาฯ

กถินสมุฏฺฐานวณฺณนาฯ

๓๙๐. **เทฺว เสยฺยา**ติ เทฺว สหเสยฺยสิกฺขาปทานิ จฯ **อาหจฺจปาโท จา**ติ อาหจฺจปาทกสิกฺขาปทญฺจฯ **ปิณฺฑญฺจา**ติ อาวสถปิณฺฑโภชนสิกฺขาปทญฺจฯ **คณโภชน**นฺติ คณโภชนสิกฺขาปทญฺจ ฯ **วิกาเล**ติ วิกาลโภชนสิกฺขาปทญฺจฯ **สนฺนิธิเญฺจวา**ติ สนฺนิธิการกสิกฺขาปทญฺจฯ **ทนฺตโปน**นฺติ ทนฺตโปนสิกฺขาปทญฺจฯ **อเจลก**นฺติ อเจลกสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๙๑. **อุยฺยุตฺตญฺจา**ติ ‘‘อุยฺยุตฺตํ เสนํ ทสฺสนาย คเจฺฉยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๓๑๑) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ ‘‘วเส อุโยฺยธิ’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **วเส**ติ ‘‘เสนาย วเสยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๓๑๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อุโยฺยธิ**นฺติ ‘‘อุโยฺยธิกํ วา...เป.... อนีกทสฺสนํ วา คเจฺฉยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๓๒๓) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจ ฯ **สุรา**ติ สุราปานสิกฺขาปทญฺจฯ **โอเรน นฺหายน**นฺติ โอเรนทฺธมาสนหายนสิกฺขาปทญฺจฯ **ทุพฺพณฺณกรณเญฺจวา**ติ ‘‘ติณฺณํ ทุพฺพณฺณกรณาน’’นฺติ (ปาจิ. ๓๖๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ปาฏิเทสนียทฺวย**นฺติ วุตฺตาวเสสํ ปาฏิเทสนียทฺวยญฺจฯ

๓๙๒. **ลสุณ**นฺติ ลสุณสิกฺขาปทญฺจฯ **อุปติฏฺฐยฺยา**ติ ‘‘ภิกฺขุสฺส ภุญฺชนฺตสฺส ปานีเยน วา วิธูปเนน วา อุปติฏฺเฐยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๘๑๖) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **นจฺจทสฺสนเมว จา**ติ ‘‘นจฺจํ วา คีตํ วา วาทิตํ วา ทสฺสนาย คจฺเฉยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๘๓๔) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **นคฺค**นฺติ ‘‘นคฺคา นหาเยยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๘๘๔) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อตฺถรณ**นฺติ ‘‘เอกตฺถรณปาวุรณา ตุวฏฺเฏยฺยุ’’นฺติ (ปาจิ. ๙๓๗) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **มเญฺจ**ติ ‘‘เอกมเญฺจ ตุวฏฺเฏยฺยุ’’นฺติ (ปาจิ. ๙๓๓) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อโนฺตรเฏฺฐ**ติ ‘‘อโนฺตรเฏฺฐ สาสงฺกสมฺมเต’’ติ (ปาจิ. ๙๖๒) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ตถา พหี**ติ ‘‘ติโรรเฏฺฐ สาสงฺกสมฺมเต’’ติ (ปาจิ. ๙๖๖) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๙๓. **อโนฺตวสฺส**นฺติ ‘‘อโนฺตวสฺสํ จาริกํ จเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๗๐) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อคารญฺจา**ติ ‘‘ราชาคารํ วา จิตฺตาคารํ วา…เป.… โปกฺขรณิํ วา ทสฺสนาย คเจฺฉยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๗๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อาสนฺทิ**นฺติ ‘‘อาสนฺทิํ วา ปลฺลงฺกํ วา ปริภุเญฺชยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๘๓) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **สุตฺตกนฺตน**นฺติ ‘‘สุตฺตํ กเนฺตยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๘๗) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **เวยฺยาวจฺจ**นฺติ ‘‘คิหิเวยฺยาวจฺจํ กเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๙๙๑) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **สหตฺถา จา**ติ ‘‘อคาริกสฺส วา ปริพฺพาชกสฺส วา ปริพฺพาชิกาย วา สหตฺถา ขาทนียํ วา โภชนียํ วา ทเทยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๐๐) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจ ฯ **อาวาเส จ อภิกฺขุเก**ติ ‘‘อภิกฺขุเก อาวาเส วสฺสํ วเสยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๔๗) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ

๓๙๔. **ฉตฺต**นฺติ ‘‘ฉตฺตุปาหนํ ธาเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๑๗๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ยานญฺจา**ติ ‘‘ยาเนน ยาเยยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๑๘๖) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **สงฺฆาณิ**นฺติ ‘‘สงฺฆาณิํ ธาเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๑๙๑) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อลงฺการ**นฺติ ‘‘อิตฺถาลงฺการํ ธาเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๑๙๕) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **คนฺธวาสิต**นฺติ ‘‘คนฺธวณฺณเกน นหาเยยฺย (ปาจิ. ๑๑๙๙), วาสิตเกน ปิญฺญาเกน นหาเยยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๒๐๓) วุตฺตสิกฺขาปททฺวยญฺจฯ **‘‘ภิกฺขุนี…เป.… คิหินิยา’’**ติ เอเตน ‘‘ภิกฺขุนิยา อุมฺมทฺทาเปยฺยา’’ติอาทีนิ (ปาจิ. ๑๒๐๗) จตฺตาริ สิกฺขาปทานิ วุตฺตานิฯ

๓๙๕. **ตถาสํกจฺจิกา**ติ ‘‘อสํกจฺจิกา คามํ ปวิเสยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๒๒๕) เอวํ วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อิเม ปน เตจตฺตาลีส** ธมฺมา สเพฺพ กายจิตฺตวเสน **ทฺวิสมุฎฺฐานิกา**ฯ เอฬกโลเมน สมุฎฺฐานโต **สมา** โหนฺตีติ โยชนาฯ

เอฬกโลมสมุฎฺฐานวณฺณนาฯ

๓๙๖-๗. **อญฺญตฺรา**ติ ‘‘มาตุคามสฺส อุตฺตริฉปฺปญฺจวาจาหิ ธมฺมํ เทเสยฺย อญฺญตฺร วิญฺญุนา ปุริสวิคฺคเหนา’’ติ (ปาจิ. ๖๓) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อสมฺมโต เจวา**ติ ‘‘อสมฺมโต ภิกฺขุนิโย โอวเทยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๔๖) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ตถา อตฺถงฺคเตน จา**ติ ‘‘อตฺถงฺคเต สูริเย ภิกฺขุนิโย โอวเทยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๕๔) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ติรจฺฉานวิชฺชา เทฺว วุตฺตา**ติ ‘‘ติรจฺฉานวิชฺชํ ปริยาปุเณยฺย, วาเจยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๑๔, ๑๐๑๘) เอวํ วุตฺตานิ เทฺว สิกฺขาปทานิ จฯ **อโนกาสกตมฺปิ จา**ติ ‘‘อโนกาสกตํ ภิกฺขุํ ปญฺหํ ปุเจฺฉยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๒๒๐) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจาติ อิเม ปน สเพฺพ ฉ ธมฺมา วาจโต, วาจาจิตฺตโต จาติ อิเมหิ ทฺวีหิ สมุฎฺฐาเนหิ สมุฎฺฐานิกา โหนฺติฯ **ปทโสธมฺมตุลฺยตา** อยเมเตสํ ปทโสธเมฺมน สทิสภาโวติ โยชนาฯ

ปทโสธมฺมสมุฎฺฐานวณฺณนาฯ

๓๙๘-๙. **เอก**นฺติ ‘‘ภิกฺขุนิยา สทฺธึ สํวิธาย เอกทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺเชยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๘๐) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **นาว**นฺติ ‘‘เอกนาวํ อภิรุเหยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๘๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ปณีตญฺจา**ติ ‘‘ปณีตโภชนานิ อคิลาโน อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺเชยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๒๕๙) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **สํวิธานญฺจา**ติ มาตุคาเมน สทฺธึ สํวิธาย คมนสิกฺขาปทญฺจฯ **สํหเร**ติ ‘‘สมฺพาเธ โลมํ สํหราเปยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๗๙๙) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ธญฺญ**นฺติ ‘‘อามกธญฺญํ วิญฺญตฺวา วา’’ติ (ปาจิ. ๘๒๑) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **นิมนฺติตา เจวา**ติ ‘‘นิมนฺติตา วา ปวาริตา วา ขาทนียํ วา โภชนียํ วา ขาเทยฺย วา ภุญฺชยฺย วา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๓๘) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ปาฏิเทสนิยฏฺฐก**นฺติ ภิกฺขุนีนํ วุตฺตา อฏฺฐ ปาฏิเทสนียา เจติ พุทฺธเสฏฺฐน ปญฺญตฺตา เอตา จุทฺทส สิกฺขา **จตุสมุฏฺฐานา** กายโต, กายวาจโต, กายจิตฺตโต, วาจาจิตฺตโต จาติ จตูหิ สมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐหนฺติฯ สมุฏฺฐานโต **อทฺธาเนน** อทฺธานสิกฺขาปเทน สมา โหนฺตีติ มตาติ โยชนาฯ

อทฺธานสมุฏฺฐานวณฺณนาฯ

๔๐๐-๑. **สุติ**นฺติ อุปสฺสุติติฏฺฐนสิกฺขาปทญฺจฯ **สูปาทิวิญฺญตฺติ**นฺติ สูโปทนวิญฺญตฺติสิกฺขาปทญฺจฯ **อนฺธกาเร**ติ ‘‘รตฺตนฺธกาเร อปฺปทีเป’’ติ (ปาจิ. ๘๓๙) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ตเถว จ ปฏิจฺฉเนฺน**ติ ‘‘ปฏิจฺฉเนฺน โอกาเส’’ติ (ปาจิ. ๘๔๓) วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **โอกาเส**ติ ‘‘อโชฺฌกาเส ปุริเสน สทฺธิ’’นฺติ (ปาจิ. ๘๔๗) เอวํ วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **พฺยูเห จา**ติ ตทนนฺตรเมว ‘‘รถิกาย วา พฺยูเห วา สิงฺฆาฏเก วา ปุริเสน สทฺธิ’’นฺติ (ปาจิ. ๘๕๑) อาคตสิกฺขาปทญฺจาติ อิเม สเพฺพปิ อาทิจฺจพนฺธุนา เทสิตา ฉ ธมฺมา **จตุตฺถจฺฉฏฺฐโต** กายจิตฺตโต, กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐหนฺตา **เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานา** เถยฺยสตฺถสิกฺขาปเทน สมานสมุฏฺฐานาสิยุนฺติ โยชนาฯ

เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานวณฺณนาฯ

๔๐๒. **ฉตฺต, ทณฺฑกรสฺสาปี**ติ ‘‘น ฉตฺตปาณิสฺส ทณฺฑปาณิสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๖๓๕) วุตฺตสิกฺขาปทฺวยญฺจฯ **สตฺถาวุธกรสฺสาปี**ติ ‘‘น สตฺถปาณิสฺส (ปาจิ. ๖๓๖), น อาวุธปาณิสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๖๓๗) วุตฺตสิกฺขาปทฺวยญฺจฯ **ปาทุกูปาหนา, ยาน**นฺติ ‘‘น ปาทุการุฬฺหสฺส (ปาจิ. ๖๓๘), น อุปาหนารุฬฺหสฺส (ปาจิ. ๖๓๙), น ยานคตสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๖๔๐) วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยญฺจฯ **เสยฺยา, ปลฺลตฺถิกาย จา**ติ ‘‘น สยนคตสฺส (ปาจิ. ๖๔๑), น ปลฺลตฺถิกาย นิสินฺนสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๖๔๒) วุตฺตสิกฺขาปทฺวยญฺจฯ

๔๐๓. **เวฐิโตคุณฺฐิโต จา**ติ ‘‘น เวฐิตสีสสฺส (ปาจิ. ๖๔๓), น โอคุณฺฐิตสีสสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๖๔๔) วุตฺตสิกฺขาปทฺวยญฺจาติ นิทสฺสิตา **สเพฺพ เอกาทส** ธมฺมา วาจาจิตฺตสงฺขาเตน เอเกน สมุฏฺฐาเนน สมุฏฺฐิตา ธมฺมเทสนสมุฏฺฐานาติ สญฺญิตา สลฺลกฺขิตาติ โยชนาฯ

ธมฺมเทสนสมุฏฺฐานวณฺณนาฯ

๔๐๔. เอวํ ตาว สมฺภินฺนสมุฏฺฐานํ เวทิตพฺพํ, นิยตสมุฏฺฐานํ ติวิธํ, ตํ เอกเสฺสว สิกฺขาปทสฺส โหตีติ วิสุํเยว ทเสฺสตุมาห **‘‘ภูตาโรจนกเญฺจวา’’**ติอาทิฯ **ภูตาโรจนกเญฺจวา**ติ ตีหิ อจิตฺตกสมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐิตํ ภูตาโรจนสิกฺขาปทญฺจฯ **โจริวุฏฺฐาปนมฺปิ จา**ติ วาจาจิตฺตโต, กายวาจาจิตฺตโต จาติ ทฺวีหิ สมุฏฺฐิตํ โจริวุฏฺฐาปนสิกฺขาปทญฺจฯ อนนุญฺญาตเมว **อนนุญฺญาตมตฺตํ**ฯ **อนนุญฺญาตมตฺต**นฺติ วาจโต, กายวาจโต, วาจาจิตฺตโต, กายวาจาจิตฺต

โต จาติ จตูหิ สมุฏฺฐิตํ อนนุญฺญาตสิกฺขาปทญฺจาติฯ **อิทํ ตย**นฺติ อิทํ สิกฺขาปทตฺตยํฯ **อสมฺภินฺน**นฺติ เกนจิ อเญฺญน สิกฺขาปเทน อสมฺมิสฺสสมุฏฺฐานํฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

สมุฏฺฐานสีสกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อาปตฺติสมุฏฺฐานกถาวณฺณนา

๔๐๕. **อาทินา**ติ ปฐเมน กายสงฺขาเตน สมุฏฺฐาเนนฯ

๔๐๖-๗. **ทุกฺกฏาทโย**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ถุลฺลจฺจยสงฺฆาทิเสสา คหิตาฯ ยถาห – ‘‘ปโยเค ทุกฺกฏํ ฯ เอกํ ปิณฺฑํ อนาคเต อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ ตสฺมึ ปิเณฺฑ อาคเต อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสา’’ติ (ปริ. ๒๗๗)ฯ **วิกาเล ปน ปาจิตฺตี**ติ วิกาลโภชนปาจิตฺติฯ **อญฺญาติหตฺถโต**ติ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐาย หตฺถโตฯ **คเหตฺวา**ติ ขาทนียํ วา โภชนียํ วา สหตฺถา ปฏิคฺคเหตฺวาฯ ‘‘ปญฺจ อิมา อาปตฺติโย’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๔๐๘. **ทุติเยนา**ติ วาจาสงฺขาเตน สมุฏฺฐาเนนฯ

๔๐๙-๑๐. **สมาทิสติ** กเถติ เจฯ **สพฺพถา วิปนฺน**นฺติ อเทสิตวตฺถุกตาทินา สพฺพปฺปกาเรน วิปนฺนปฺปเทสํฯ **กุฏิ**นฺติ สญฺญาจิกาย กุฏึฯ ยถาห **ปริวาเร** ‘‘ตสฺส กุฏึ กโรนฺติ อเทสิตวตฺถุกํ ปมาณาติกฺกนฺตํ สารมฺภํ อปริกฺกมน’’นฺติ (ปริ. ๒๗๘)ฯ ปทโสธมฺมํ มูลํ สมุฏฺฐานํ ยสฺส ปาจิตฺติยสฺสาติ ตถา วุตฺตํ, เตน **ปทโสธมฺมมูเลน,** สหเตฺถ เจตํ กรณวจนํฯ

๔๑๑. **ตติเยน สมุฏฺฐาเนนา**ติ กายวาจาสงฺขาเตน สมุฏฺฐาเนนฯ

๔๑๒. **สํวิทหิตฺวานา**ติ สทฺธึ วิทหิตฺวา, ‘‘กุฏึ กโรมา’’ติ อเญฺญหิ สทฺธึ มเนฺตตฺวาติ อโตฺถฯ

๔๑๓. **วตฺวา**ติ อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวาฯ **ภิกฺขุนิ**นฺติ ภิกฺขูนํ ภุญฺชนฏฺฐาเน ฐตฺวา ‘‘อิธ สูปํ เทถ, อิธ โอทนํ เทถา’’ติ โวสาสมานํ อุปาสกานํ วตฺวา ทาเปนฺตึ ภิกฺขุนึฯ **น นิวาเรตฺวา**ติ ‘‘อปสกฺก ตาว, ภคินิ, ยาว ภิกฺขู ภุญฺชนฺตี’’ติ อนปสาเทตฺวา ภุญฺชโตติ โยชนาฯ

๔๑๔. จตุเตฺถน กายจิตฺต**สมุฏฺฐาเนน กติ** อาปตฺติโย สิยุนฺติ โยชนาฯ

๔๑๗. **ปญฺจเมนา**ติ วาจาจิตฺตสมุฏฺฐาเนนฯ **วทน**ฺติ วทโนฺต สมุทาจรโนฺตฯ

๔๑๘. **กุฏิ**นฺติ นิทสฺสนมตฺตํ, อเทสิตวตฺถุกํ ปมาณาติกฺกนฺตํ สารมฺภํ อปริกฺกมนํ เสนาสนมฺปิ คหณํ เวทิตพฺพํฯ

๔๑๙. **วาเจติ ปทโส ธมฺมน**ฺติ เอตฺถ ‘‘อนุปสมฺปนฺน’’นฺติ เสโสฯ ยถาห – ‘‘ภิกฺขุ อกปฺปิยสญฺญี อนุปสมฺปนฺนํ ปทโส ธมฺมํ วาเจตี’’ติ (ปริ. ๒๘๑)ฯ **ทวกมฺยตา วทนฺตสฺสา**ติ ชาติอาทีหิ อโกฺกสวตฺถูหิ กีฬาธิปฺปาเยน วทนฺตสฺสฯ **ทวกมฺยตา**ติ จ ‘‘ปฏิสงฺขา โยนิโส’’ติอาทีสุ (ม. นิ. ๑.๒๒, ๒๔, ๔๒๒; อ. นิ. ๖.๕๘; ๘.๙; มหานิ. ๑๙๙, ๒๐๖; ธ. ส. ๑๓๕๕; วิภ. ๕๑๘) วิย ย-การโลเปน นิเทฺทโสฯ

๔๒๐. ฉเฏฺฐน กายวาจาจิตฺต**สมุฏฺฐาเนนฯ สํวิทหิตฺวานา**ติ สํวิธาย, ‘‘ตฺวญฺจ อหญฺจ เอกโต อวหริสฺสามา’’ติ สมฺมนฺตนํ กตฺวาฯ **ภณฺฑํ หรตี**ติ ‘‘ภาริยํ ตฺวํ เอกํ ปสฺสํ คณฺห, อหํ อิม’’นฺติ วตฺวา เตน สห ฐานา จาเวติ เจฯ

๔๒๓. **อิธ** อิมสฺมึ สาสเนฯ **วิมตูปรมํ ปรม**นฺติ เอตฺถ ‘‘กปฺปิยํ นุ โข, อกปฺปิย’’นฺติ วา ‘‘อาปตฺติ นุ โข, อนาปตฺตี’’ติ วา ‘‘ธโมฺม นุ โข, อธโมฺม’’ติ วา เอวมาทินา นเยน วิวิเธนากาเรน ปวตฺตา วิมติ วิจิกิจฺฉา วิมติฯ วิมตึ อุปรเมติ วินาเสตีติ **วิมตูปรมํฯ ปรมํ** อุตฺตมํฯ **อุตฺตร**นฺติ วิภงฺคขนฺธกาคตานํ นิทานาทิวินิจฺฉยานํ ปญฺหอุตฺตรภาเวน ฐิตตฺตา อุตฺตรํฯ อิมํ อุตฺตรํ นาม ปกรณํ **โย อุตฺตรติ** ปญฺญาย โอคาเหตฺวา ปริโยสาเปติฯ อิธ ‘‘อุตฺตรํ อุตฺตร’’นฺติ ปททฺวเย เอกํ คุณนิทสฺสนํ, เอกํ สตฺถนิทสฺสนนฺติ คเหตพฺพํฯ สุนเยน ยุโต โส ปุคฺคโล **วินยํ** ปิฏกํ อุตฺตรตีติ สมฺพโนฺธฯ กึ วิสิฏฺฐนฺติ อาห **“สุนย”**นฺติอาทิ ฯ สุฏฺฐุ จาริตฺตวาริตฺตทพฺพหีกรณสิถิลกรณเภทา ปญฺญตฺติอนุปญฺญตฺตาทินยา เอตฺถาติ **สุนโย,** ตํฯ สุฏฺฐุ นียติ วินิจฺฉโย เอเตนาติ **สุนโย,** อุตฺตรวินิจฺฉโย, เตนฯ วินิจฺฉยาวโพเธน สํยุโตฺต สมนฺนาคโตฯ ทุเกฺขน อุตฺตรียตีติ **ทุตฺตรํ**ฯ ปาติโมกฺขสํวรสีลทีปกเตฺตน สมาธิปญฺญานิพฺพานสงฺขาตอุตฺตรปฺปตฺติยา ปติฏฺฐาภาวโต **อุตฺตรํ อุตฺตรติ** โอคาเหตฺวา ปริโยสานํ ปาปุณาตีติ อโตฺถฯ

อิธ โย วิมตูปรมํ ปรมํ อุตฺตรํ อุตฺตรํ นาม ปกรณํ อุตฺตรติ, สุนเยน ยุโต โส ปุคฺคโล สุนยํ ทุตฺตรํ อุตฺตรํ วินยํ อุตฺตรตีติ โยชนาฯ จ-สเทฺทน สตฺถนฺตรสมุจฺจยเตฺถน อิมมตฺถํ ทีเปติฯ เสยฺยถิทํ, อิธ โย สุนยํ ทุตฺตรํ อุตฺตรํ วินยํ อุตฺตรติ, สุนเยน ยุโต โส ปุคฺคโล วิมตูปรมํ ปรมํ อุตฺตรํ อุตฺตรํ นาม ปกรณํ อุตฺตรตีติฯ อิมินา โย อุตฺตรํ ชานาติ, โส วินยํ ชานาติฯ โย วินยํ ชานาติ, โส อุตฺตรํ ชานาตีติ อุตฺตรปกรณสฺส วินยปิฏกชานเน อจฺจนฺตูปการิตา วิภาวิตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

อาปตฺติสมุฏฺฐานกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เอกุตฺตรนยกถาวณฺณนา

๔๒๔. **อิโต ปร**นฺติ อิโต สมุฏฺฐานวินิจฺฉยกถาย ปรํฯ **ปร**นฺติ อุตฺตมํฯ **เอกุตฺตรํ นย**นฺติ เอเกกองฺคาติเรกตาย เอกุตฺตรสงฺขาตํ เอกกทุกาทินยํฯ

๔๒๕-๗. **เก อาปตฺติกรา ธมฺมา…เป…. กา จาเทสนคามินี**ติ เอเกกปญฺหวเสน อุตฺตานโตฺถเยวฯ

๔๒๘. **สมุฏฺฐานานี**ติ อาทิโก วิสฺสชฺชนสงฺขาโต อุตฺตรวาโทฯ ตตฺถ **สมุฏฺฐานานิ… เป…. ทีปิตา**ติ ยสฺมา เอเตสํ วเสน ปุคฺคโล อาปตฺตึ กโรติ อาปชฺชติ, ตสฺมา “**อาปตฺติกรา**”ติ วุตฺตาฯ

๔๒๙. **ตตฺถา**ติ ตาสุ อาปตฺตีสุฯ **ลหุกา**ติ ลหุเกน วินยกมฺมน วิสุชฺฌนโต ลหุกาฯ ครุเกน วินยกมฺมน วิสุชฺฌนโต สงฺฆาทิเสสาปตฺติ, เกนจิ อากาเรน อนาปตฺติภาวํ อุปเนตุํ อสกฺกุเณยฺยโต ปาราชิกาปตฺติ จ ครุกาปตฺติ นาม, ตา ปน ลหุกาสุ วุตฺตาสุ ตพฺพิปริยายโต ญาตุํ สกฺกาติ วิสฺสชฺชเน วิสุํ น วุตฺตาฯ

๔๓๑. ทุฏฺฐุํ กุจฺฉิตภาวํ ปรมเชคุจฺฉํ นินฺทนียภาวํ อุลติ คจฺฉตีติ **ทุฏฺฐุลฺลํ,** ปาราชิกสงฺฆาทิเสสํฯ เตนาห **“ทุวิธาปตฺติ อาทิโต”**ติฯ

๔๓๒. **ปญฺจานนฺตริยสํยุตฺตา**ติ มาตุฆาตกปิตุฆาตกอรหนฺตฆาตเกหิ อาปนฺนา มนุสฺสวิคฺคหปาราชิกาปตฺติ จ โลหิตุปฺปาทกสงฺฆเภทกานํ อภพฺพตาเหตุกา กายวจีทฺวารปฺปวตฺตา อกุสลเจตนาสงฺขาตา ปาราชิกา จ อนนฺตรเมว อปายุปฺปตฺติเหตุตาย อิเม ปญฺจ อนนฺตรสํยุตฺตา นามฯ ตา ปน มิจฺฉตฺตนิยเตสุ อโนฺตคธตฺตา **“นิยตา”**ติ วุตฺตาฯ

ปริวาเร (ปริ. ๓๒๑) ปน อเญฺญปิ อนฺตรายิกาที พหู เอกกา ทสฺสิตา, เต ปน คนฺถภีรุกชนานุคฺคเหน อาจริเยน อิธ น ทสฺสิตาฯ อตฺถิเกหิ **ปริวาเร**เยว (ปริ. ๓๒๑) คเหตพฺพาฯ เอตฺถ จ สตฺตปิ อาปตฺติโย สญฺจิจฺจ วีติกฺกนฺตา สคฺคนฺตรายญฺจว โมกฺขนฺตรายญฺจ กโรนฺตีติ **อนฺตรายิกา**ฯ อชานเนฺตน วีติกฺกนฺตา ปน ปณฺณตฺติวชฺชาปตฺติ เนว สคฺคนฺตรายํ, น โมกฺขนฺตรายํ กโรตีติ **อนนฺตรายิกา**ฯ อนฺตรายิกํ อาปนฺนสฺสปิ เทสนาคามินึ เทเสตฺวา วุฏฺฐานคามินิโต วุฏฺฐาย สุทฺธิปตฺตสฺส, สามเณรภูมิยํ ฐิตสฺส จ อวาริโต สคฺคมคฺคโมกฺขมโคฺคติฯ

เอกกกถาวณฺณนาฯ

๔๓๕. **อทฺธวิหีโน** นาม อูนวีสติวโสฺสฯ **องฺควิหีโน** นาม หตฺถจฺฉินฺนาทิเภโทฯ **วตฺถุวิปโนฺน** นาม ปณฺฑโก, ติรจฺฉานคโต, อุภโตพฺยญฺชนโก จฯ อวเสสา เถยฺยสํวาสกาทโย อฏฺฐ อภพฺพฏฺฐานปฺปตฺตา ทุกฺกฏการิโน นาม, อิมสฺมึเยว อตฺตภาเว ทุกฺกเฏน อตฺตโน กมฺมน อภพฺพฏฺฐานปฺปตฺตาติ อโตฺถฯ **อปริปุโณฺณ**ติ อปริปุณฺณปตฺตจีวโรฯ **โน ยาจตี**ติ อุปสมฺปทํ น ยาจติฯ **ปฏิสิทฺธา**ติ ‘‘เทฺว ปุคฺคลา น อุปสมฺปาเทตพฺพา’’ติอาทินา (ปริ. ๓๒๒) วาริตาฯ

๔๓๖. **หเว**ติ เอกํสเตฺถ นิปาโตฯ ลทฺธสมาปตฺติสฺส ภิกฺขุโน ทีปิตา อาปตฺติ **อตฺถิ หเว** อเตฺถวฯ **โน ลทฺธสมาปตฺติสฺสา**ติ อลทฺธสมาปตฺติสฺส ทีปิตา อาปตฺติ อเตฺถวาติ โยชนาฯ

๔๓๗. **ภูตสฺสา**ติ อตฺตนิ สนฺตสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺสฯ **อภูตาโรจนาปตฺตี**ติ จตุตฺถปาราชิกาปตฺติฯ อสมาปตฺติลาภิโน นิทฺทิเสติ โยชนาฯ

๔๓๘. **''อตฺถิ สทฺธมฺมสํยุตฺตา''**ติอาทีสุ **อตฺถิ**-สโทฺท ปจฺจเตฺตกวจนเนฺตหิ ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ

๔๓๙. **ปทโสธมฺมมูลาที**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ''อุตฺตริฉปฺปญฺจวาจาธมฺมเทสนา''ติ อาปตฺตีนํ คหณํฯ

๔๔๐. **โภเค**ติ ปริโภเคฯ **''สปริกฺขารสํยุตา''**ติ อิทญฺจ นิทสฺสนมตฺตํฯ ''ปตฺตจีวรานํ นิสฺสชฺชเน, กิลิฏฺฐจีวรานํ อโธวเน, มลคฺคหิตปตฺตสฺส อปจเน''ติ เอวมาทิกา อยุตฺตปริโภคา อาปตฺติโยปิ สกปริกฺขารสํยุตฺตาเยวฯ

๔๔๑. **มญฺจปีฐาทิ**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน ภิสิอาทีนํ คหณํฯ **อโชฺฌกาสตฺถเรปิ จา**ติ อโชฺฌกาเส อตฺถเร อตฺถราปเน สติฯ **อนาปุจฺฉาว คมเน**ติ อนาปุจฺฉิตฺวา วา คมเนฯ **วา**-สเทฺทน อนุทฺธริตฺวา วา อนุทฺธราเปตฺวา วา คมนํ สงฺคณฺหาติฯ **ปรสนฺตกสํยุตา**ติ ปรปริกฺขารปฏิพทฺธาฯ

๔๔๓. ''สิขรณีสี''ติ ยํ วจนํ สจฺจํ, ตํ ภณโต **ครุกํ** ทุฏฺฐุลฺลวาจาสงฺฆาทิเสโส สิยาติ โยชนาฯ

๔๔๕. **ครุกาปตฺตี**ติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมปาราชิกาปตฺติฯ **ภูตสฺสาโรจเน**ติ ภูตสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส อนุปสมฺปนฺนสฺส อาโรจเนฯ **สจฺจํ วทโต**ติ สจฺจํ วจนํ วทนฺตสฺสฯ **ลหุกา**ติ ปาจิตฺติยาปตฺติฯ

๔๔๗. **วิโกเปตุ**นฺติ วคฺคกรเณน วิโกเปตุํฯ **หตฺถปาสํ ชห**นฺติ อโนฺตสีมาย เอว หตฺถปาสํ ชหโนฺต, หตฺถปาสํ ชหิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทโนฺตติ อโตฺถฯ **ผุเส**ติ ภูมิคโต ผุเสยฺยฯ

๔๔๘. เวหาสกุฏิยา อุปริ อาหจฺจปาทกํ มญฺจํ วา ปีฐํ วา อภินิสีทโนฺต เวหาสคโต อาปชฺชตีติ โยชนาฯ สเจ ตํ ภูมิยํ ปญฺญเปตฺวา นิสเชฺชยฺย, น อาปเชฺชยฺยฯ เตน วุตฺตํ **''น ภูมิโต''**ติฯ

๔๔๙. **ปวิสโนฺต**ติ อารามํ ปวิสโนฺตฯ **นิกฺขม**นฺติ ตโต เอว นิกฺขมโนฺตฯ **ต**นฺติ อารามํฯ

๔๕๐. **วตฺตมปูเรตฺวานา**ติ สีสโต ฉตฺตาปนยนํ, ปาทโต อุปาหนามุญฺจนวตฺตํ อกตฺวาฯ **นิกฺขม**นฺติ พหิ นิกฺขมโนฺต ฉตฺตุปาหนํ ธาเรโนฺตปิ น อาปชฺชติฯ

๔๕๑. **''นิกฺขมโนฺต''**ติ อิทํ ''นิกฺขม''นฺติ เอตสฺส อตฺถปทํฯ **ปวิสํ น จา**ติ ยํ อารามํ สนฺธาย คโต, ตํ ปวิสโนฺต น อาปเชฺชยฺยฯ

๔๕๓. ยา กาจิ ภิกฺขุนี อติคมฺภีรํ อุทกสุทฺธิกํ อาทิยนฺตี อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ โยชนาฯ

๔๕๗. **วตฺตํ ปนตฺตโน**ติ ยํ อตฺตโน เนตฺถารวตฺตํ วุตฺตํ, โส ตํ อสมาทิยโนฺตว อาปชฺชติ นามาติ โยชนาฯ

๔๖๐. **อิตรสฺส** อาจริยสฺส, ตถา สทฺธิวิหาริกสฺส จฯ

๔๖๒. **ททมาโน**ติ ปาริวตฺตกํ วินา ททมาโนฯ

๔๖๓. **มุทู**ติ มุทุปิฏฺฐิโกฯ ‘‘ลมฺพีอาทิโน’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **อาทิ**-สเทฺทน ‘‘หเตฺถน อุปกฺกมิตฺวา อสุจึ โมเจนฺตสฺส, อูรุนา องฺคชาตํ เปลฺลนฺตสฺส, อตฺตานํ วธิตฺวา วธิตฺวา โรทนฺติยา ภิกฺขุนิยา อาปตฺตี’’ติ เอวมาทีนํ สงฺคโหฯ **อตฺตา**ติ เอตฺถ นิสฺสิตาติ อุตฺตรปทโลโป, วิภตฺติโลโป จ นิรุตฺติลกฺขเณน ทฏฺฐโพฺพฯ **เสสา**ติ เมถุนธมฺมกายสํสคฺคปหารทานาทีสุ วุตฺตาปตฺติฯ **ปรนิสฺสิตา**ติ ปรํ นิสฺสาย อาปชฺชิตพฺพาติ อโตฺถฯ

๔๖๕. ‘‘น , ภิกฺขเว, โอวาโท น คเหตโพฺพ’’ติ วจนโต โอวาทํ **น คณฺหโนฺต** น ปฏิคฺคณฺหโนฺต วชฺชตํ อาปชฺชติ นามฯ

๔๗๐. **อรุณุเคฺค**ติ อรุณุคฺคมเนฯ **นอรุณุคฺคเม**ติ อรุณุคฺคมนโต อญฺญสฺมิํ กาเลฯ

๔๗๑. เอกรตฺตาติกฺกเม ฉารตฺตาติกฺกเม สตฺตาหาติกฺกเม ทสาหาติกฺกเมติ โยชนาฯ **อาทิ**-สเทฺทน มาสาทีนํ สงฺคโหฯ **วุตฺตมาปตฺติ**นฺติ สพฺพตฺถ นิสฺสคฺคิเย ปาจิตฺติยาปตฺติํฯ ‘‘อาปชฺชติ อรุณุคฺคเม’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๔๗๓. ปรสนฺตกํ รุกฺขลตาทิํ เฉทฺยาย ฉินฺทนฺตสฺส ปาราชิกํ, ฉินฺทนฺตสฺส ปาจิตฺติมตฺตํ โหตีติ อาห **‘‘ภูตคามํ ฉินฺทโนฺต ปาราชิกญฺจ ปาจิตฺติญฺจ ผุเส’’**ติฯ

๔๗๕. **ฉาเทโนฺต ปนา**ติ เอตฺถ ‘‘กา อาปตฺตี’’ติ เสโสฯ ตตฺร อาห **‘‘อาปตฺติํ ฉาเทโนฺต นโร อาปชฺชตี’’**ติฯ

อจฺฉิโนฺนติ อจฺฉินฺนจีวโรฯ **นจฺฉาเทโนฺต**ติ ติเณน วา ปเณฺณน วา สาขาภงฺคาทินา เยน เกนจิ อตฺตโน หิริโกปีนํ อปฺปฏิจฺฉาเทโนฺตฯ ยถาห – ‘‘ติเณน วา ปเณฺณน วา ปฏิจฺฉาเทตฺวา อาคนฺตพฺพํ, น เตฺวว นเคฺคน อาคนฺตพฺพํฯ โย อาคเจฺฉยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๕๑๗)ฯ

๔๗๖. **กุสจีราทิ**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน วากจีรผลกจีราทีนํ ติตฺถิยธชานํ คหณํฯ ธาเรโนฺต โกจิ อาปชฺชตีติ เสโสฯ ตตฺราห – ‘‘กุสจีราทีนิ ธาเรโนฺต ธาเรโนฺต อาปชฺชตี’’ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๓๒๒)ฯ

๔๗๗. ยํ นิสฺสฏฺฐปตฺตํ ‘‘อยํ เต ภิกฺขุ ปโตฺต ยาวเภทนาย ธาเรตโพฺพ’’ติ **ทินฺนํ,** ตํ สกฺกจฺจํ อธาเรโนฺต **จ โทสวา** โหติ อาปชฺชติ อาปตฺติํฯ สจิตฺตกาจิตฺตกทุกสฺส สญฺญาวิโมกฺขทุกํ ยถากฺกมํ ปริยาโยติ อาห **‘‘สจิตฺตกทุก’’**นฺติอาทิฯ

ทุกกถาวณฺณนาฯ

๔๗๘. ยา อาปตฺติ นาเถ ติฏฺฐเนฺต โหติ, โน ปรินิพฺพุเต, สา อาปตฺติ อตฺถิฯ ยา อาปตฺติ นาเถ ปรินิพฺพุเต โหติ, น ตุ ติฏฺฐเนฺต, สาปิ อตฺถิฯ ยา อาปตฺติ นาเถ ติฏฺฐเนฺตปิ โหติ ปรินิพฺพุเตปิ, สา อาปตฺติ อตฺถีติ โยชนาฯ

๔๗๙. สา กตมาติ อาห **“รุหิรุปฺปาทนาปตฺตี”**ติอาทิฯ ตตฺถ **เถรมาวุสวาเทน, วทโต ปรินิพฺพุเต**ติ “ยถา โข ปนานนฺท, เอตรหิ ภิกฺขู อญฺญมญฺญํ อาวุโสวาเทน สมุทาจรนฺติ, น โข มมจฺจเยน เอวํ สมุทาจริตพฺพํ…เป.… นวกตเรน ภิกฺขุนา เถรตโร ภิกฺขุ ‘ภนฺเต’ติ วา ‘อายสฺมา’ติ วา สมุทาจริตโพฺพ”ติ (ที. นิ. ๒.๒๑๖) วจนโต เถรํ อาวุโสวาเทน สมุทาจรณปจฺจยา อาปตฺตึ ปรินิพฺพุเต ภควติ อาปชฺชติ, โน ติฎฺฐนฺเตติ อโตฺถฯ

๔๘๑. กถํ กาเลเยว อาปตฺติ สิยา, น วิกาเลฯ กถํ วิกาเลเยว อาปตฺติ สิยา, กาเล น สิยาฯ กถํ กาเล เจว วิกาเล จาติ **อุภยตฺถ** สิยาติ ปเญฺหฯ

๔๘๒. ยถากฺกมํ วิสฺสเชฺชโนฺต อาห **“ภุญฺชโต”**ติอาทิฯ

๔๘๓. อวเสสํ ปน สพฺพํ อาปตฺตึ กาลวิกาเลสุ สพฺพทา อาปชฺชติ, ตตฺถ จ สํสโย นตฺถีติ โยชนาฯ

๔๘๔. “อตฺถาปตฺติ รตฺตึ อาปชฺชติ, โน ทิวา, อตฺถาปตฺติ ทิวา อาปชฺชติ, โน รตฺตึ, อตฺถาปตฺติ รตฺติเญฺจว อาปชฺชติ ทิวา จา”ติ (ปริ. ๓๒๓) วุตฺตํ ติกํ ทเสฺสตุมาห **“รตฺติเมวา”**ติ อาทิฯ

๔๘๖. อตฺถาปตฺติ ทสวโสฺส อาปชฺชติ, โน อูนทสวโสฺส, สา กถํ สิยาฯ อตฺถาปตฺติ อูนทสวโสฺส อาปชฺชติ, โน ทสวโสฺส, สา กถํ โหติฯ อตฺถาปตฺติ ทสวโสฺสปิ อาปชฺชติ อูนทสวโสฺสปีติ **อุภยตฺถปิ** อาปตฺติ กถํ โหตีติ โยชนาฯ

๔๘๗. ตตฺถ วิสฺสชฺชนมาห **“อุปฎฺฐาเปตี”**ติอาทิฯ “พาโล”ติ เอตสฺส หิ อตฺถปทํ **“อพฺยโตฺต”**ติฯ

๔๘๘. อูนทสวโสฺส เอวํ “อหํ ปณฺฑิโต”ติ ปริสํ คณฺหติ, ตถา อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ โยชนาฯ “ทสวโสฺส อูโน”ติ ปทเจฺฉโทฯ ทสวโสฺส, อูนทสวโสฺส จาติ อุโภเปเต ปริสุปฎฺฐาปนาปตฺติโต อญฺญํ อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ โยชนาฯ เอตฺถ จ “อาปชฺชเนฺต”ติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน น-การโลโปฯ

๔๘๙. กถํ กาเฬ อาปตฺตึ อาปชฺชติ, น ชุเณฺห, กถํ ชุเณฺห อาปตฺตึ อาปชฺชติ, น กาฬสฺมึ, กถํ กาเฬ จ ชุเณฺห จาติ **อุภยตฺถปิ** อาปชฺชตีติ โยชนาฯ

๔๙๐. วิสฺสชฺชนมาห **“วสฺส”**นฺติอาทิฯ “อาปชฺชเต อปฺปวาเรโนฺต”ติ ปทเจฺฉโทฯ **ชุเณฺห**ติ ปุริมปเกฺขฯ **กาฬเก**ติ อปรปเกฺขฯ

๔๙๑. **อวิปตฺตินา**ติ จตุพฺพิธวิปตฺติรหิตตฺตา อวิปตฺตินา ภควตา ปญฺญตฺตํฯ **อวเสส**นฺติ วสฺสํ อนุปคมนาปตฺติยา จ ปวารณาปตฺติยา จ อวเสสํ สพฺพํ อาปตฺติํฯ

๔๙๒. วสฺสูปคมนํ กาเฬ กปฺปติ, ชุเณฺห โน กปฺปติ, ปวารณา ชุเณฺห กปฺปติ, กาเฬ โน กปฺปติ, **เสสํ** อนุญฺญาตํ สพฺพํ สงฺฆกิจฺจํ กาเฬ จ ชุเณฺห จาติ **อุภยตฺถปิ** กปฺปตีติ โยชนาฯ

๔๙๓. อตฺถาปตฺติ เหมเนฺต โหติ, **อิตรอุตุทฺวเย** คิมฺหานวสฺสานสงฺขาเต น โหติ, อตฺถาปตฺติ คิเมฺหเยว โหติ, น **เสเสสุ** วสฺสานเหมนฺตสงฺขาเตสุ, อตฺถาปตฺติ วเสฺส โหติ, โน

อิตรทฺวเย เหมนฺตคิมฺหสงฺขาเตติ โยชนาฯ

๔๙๔-๖. สา ติวิธาปิ อาปตฺติ กตมาติ อาห **“ทิเน ปาฏิปทกฺขาเต”**ติอาทิฯ ตตฺถ **ทิเน…เป…. ปุณฺณมาสิยา**ติ อปรกตฺติกปุณฺณมาสิยา กาฬปกฺขปาฏิปททิวเส ปจฺจุทฺธริตฺวา วิกเปฺปตฺวา ฐปิตํ ปน ตํ วสฺสสาฏิกจีวรํ สเจ เหมเนฺต นิวาเสติ, เหมเนฺต อาปชฺชตีติ โยชนาฯ

ปจฺฉิเมติ เอตฺถ สามิวจนปฺปสเงฺค ภุมฺมํฯ ปจฺฉิมสฺส กตฺติกสฺส ยสฺมิํ ปุณฺณเม ทิวเส วสฺสิกสาฏิกจีวรํ ปจฺจุทฺธริตพฺพํ, ตสฺมิํ ทิวเส ตํ อปจฺจุทฺธริตฺวาว ปาฏิปเท อรุณํ อุฏฺฐาเปโนฺต อปจฺจุทฺธรณปจฺจยา อาปตฺติ เหมเนฺตเยว อาปชฺชติ, **อิตเร** คิมฺหานวสฺสานอุตุทฺวเย น อาปชฺชตีติ กุรุนฺทฏฺฐกถายํ (ปริ. อฏฺฐ. ๓๒๓) นิทฺทิฏฺฐนฺติ โยชนาฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสฺสิกสาฏิกํ วสฺสานํ จตุมาสํ อธิฏฺฐาตุํ, ตโต ปรํ วิกเปฺปตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๕๘) วุตฺต**ปาฬิยา** กุรุนฺทฏฺฐกถาวจนสฺส อวิรุชฺฌนโต ‘‘ตมฺปิ สุวุตฺต’’นฺติ (ปริ. อฏฺฐ. ๓๒๓) **สมนฺตปาสาทิกาย** วุตฺตตฺตา ‘‘เหมเนฺต อาปชฺชตี’’ติ วจนสฺส อุภยมฺปิ อโตฺถ โหตีติ คเหตพฺพํฯ

๔๙๗. คิมฺหานมาสานํ สมฺพนฺธินิ **คิมฺหิเก** อุตุมฺหิฯ มาสโต อติเรโก อติเรกมาโสติ กตฺวา **อติเรกมาโส** กาโล เสโสติ วตฺตเพฺพ กาเลฯ **ปริเยสโนฺต**ติ อญฺญาติกอปฺปวาริตฏฺฐานโต สตุปฺปาทกรเณน วสฺสิกสาฏิกํ ปริเยสโนฺต จ อติเรกมาโส เสโสติ กตฺวา นิวาเสโนฺต จ คิเมฺห อาปตฺติํ อาปชฺชติฯ ‘‘น ตุ เอว อิตรอุตุทฺวเย’’ติ ปทเจฺฉโทฯ คิเมฺห ปริเยสโนฺต ปุริมมาสตฺตเย อาปชฺชตีติ กตฺวา นิวาเสโนฺต อฑฺฒมาสาธิเก คิมฺหมาสตฺตเย อาปชฺชติฯ **นิสฺสเนฺทเห** ‘‘คิมฺหานํ ปจฺฉิมมาสโต ปุริเมสุ สตฺตสุ มาเสสู’’ติ วุตฺตํ, ตทยุตฺตํ ‘‘คิมฺหาเนเยว อาปชฺชตี’’ติ คิมฺหาปตฺติยา ทสฺสิตตฺตา, ‘‘อิตรอุตุทฺวเย’’ติ ปฏิสิทฺธตฺตา จฯ เอตฺถ จ คาถาย ปริเยสนาปตฺติยาเยว ทสฺสนํ นิทสฺสนมตฺตนฺติ กตฺวา นิวาสนาปตฺติยา จ คิเมฺหเยว สมฺภโวติ สาปิ ทสฺสิตาฯ

๔๙๘. **อิธ** ปน อิมสฺมิํ สาสเน **โย** ภิกฺขุ วสฺสิกสาฏิกจีวเร วิชฺชมาเน นโคฺค กายํ โอวสฺสาเปติ, โส **หเว** เอกํเสน **วเสฺส** วสฺสานอุตุมฺหิ อาปชฺชตีติ โยชนาฯ

๔๙๙. ‘‘อตฺถาปตฺติ สโงฺฆ อาปชฺชติ, น คโณ น ปุคฺคโล, อตฺถาปตฺติ คโณ อาปชฺชติ, น สโงฺฆ น ปุคฺคโล, อตฺถาปตฺติ ปุคฺคโล อาปชฺชติ, น สโงฺฆ น คโณ’’ติ (ปริ. ๓๒๓) วุตฺตตฺติกํ ทเสฺสตุมาห **“อาปชฺชติ หิ สโงฺฆวา”**ติอาทิฯ

๕๐๐. กถมาปชฺชตีติ อาห **“อธิฏฺฐาน”**นฺติอาทิฯ **อธิฏฺฐาน**นฺติ อธิฏฺฐานุโปสถํ กโรโนฺต ปาริสุทฺธิอุโปสถํ วาติ สมฺพโนฺธฯ อิธ อตฺตโน ยถาปตฺตมุโปสถํ อกตฺวา อปตฺตอุโปสถกรณํ อาปชฺชิตพฺพาปตฺติทสฺสนสฺส อธิเปฺปตตฺตา, อตฺตกรณโทสสฺส วิสุํ วิสุํ วกฺขมานตฺตา จ **น คโณ น จ ปุคฺคโล**ติ เอตฺถ อธิฏฺฐานํ กโรโนฺต ปุคฺคโล จ ปาริสุทฺธิํ กโรโนฺต คโณ จ นาปชฺชตีติ ยถาลาภโยชนา กาตพฺพาฯ ยถากฺกมํ โยชนํ กโรมีติ วิปริยายวิกโปฺป น กาตโพฺพฯ เอวมุปริปิ วิปริยายวิปกฺขํ กตฺวา ยถาลาภโยชนาว กาตพฺพาฯ

๕๐๑. **“อุโปสถ”**นฺติ อิทํ ‘‘สุตฺตุเทฺทสมธิฏฺฐาน’’นฺติ ปเทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํฯ

๕๐๒. **สุตฺตุเทฺทสํ กโรโนฺต วา**ติ เอตฺถ **วา**-สเทฺทน ปาริสุทฺธิํ คณฺหาติฯ สุตฺตุเทฺทสํ, ปาริสุทฺธิํ วา อุโปสถํ กโรโนฺต ปุคฺคโล อาปตฺติํ อาปชฺชติ, สุตฺตุเทฺทสํ กโรโนฺต สโงฺฆ จ

นาปชฺชติ, ปาริสุทฺธึ กโรโนฺต คโณ จ น อาปชฺชตีติ โยชนาฯ

๕๐๓. กถํ ปน คิลาโนว อาปตฺตึ อาปชฺชติ, น อคิลาโน, กถํ อคิลาโนว อาปตฺตึ อาปชฺชติ, โน คิลาโน, กถํ คิลาโน จ อคิลาโน จ **อุโภปิ** อาปชฺชนฺตีติ โยชนาฯ

๕๐๔. โย ปน **อกลฺลโก** คิลาโน อเญฺญน ปน เภสเชฺชน อเตฺถ สติ **ตทญฺญํ** ตโต อญฺญํ เภสชฺชํ วิญฺญาเปติ, **โส อาปชฺชติ** ปาจิตฺติยาปตฺตินฺติ โยชนาฯ

๕๐๕. เภสเชฺชน อเตฺถ อวิชฺชมาเนปิ สเจ เภสชฺชํ วิญฺญาเปติ, อคิลาโนว วิญฺญตฺติปจฺจยา อาปตฺตึ **อาปชฺชติฯ เสสํ** ปน อาปตฺตึ คิลานอคิลานา **อุโภปิ** อาปชฺชนฺติฯ

๕๐๖. อตฺถาปตฺติ อโนฺตว อาปชฺชติ, น พหิทฺธา, ตถา อตฺถาปตฺติ พหิ เอว อาปชฺชติ, น อโนฺต, อตฺถาปตฺติ อโนฺต, พหิทฺธาติ **อุภยตฺถปิ** อาปชฺชตีติ โยชนาฯ

๕๐๗. เกวลํ อโนฺตเยว อาปชฺชตีติ โยชนาฯ

๕๐๘. **มญฺจาทิ**นฺติ สงฺฆิกมญฺจาทิํฯ

๕๐๙. ‘‘อโนฺตสีมาย เอว อาปตฺติ’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ กถํ อโนฺตสีมาย เอว อาปตฺตึ อาปชฺชติ, เนว พหิสีมาย อาปตฺตึ อาปชฺชติ, กถํ พหิสีมาย เอว อาปตฺตึ อาปชฺชติ, โน อโนฺตสีมาย อาปตฺตึ อาปชฺชติ, กถํ อโนฺตสีมาย จ พหิสีมาย จาติ **อุภยตฺถปิ** อาปชฺชตีติ โยชนาฯ

๕๑๐. **สฉตฺตุปาหโน *ภิกฺขู*ติ** ฉตฺตุปาหนสหิโต อาคนฺตุโก ภิกฺขุฯ **ปวิสโนฺต ตโปธโน**ติ อาคนฺตุกวตฺตํ อทเสฺสตฺวา สงฺฆารามํ ปวิสโนฺตฯ

๕๑๑. ‘‘อุปจารสฺส อติกฺกเม’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๕๑๒. **เสสํ** สพฺพํ อาปตฺตึ อโนฺตสีมาย จ พหิสีมาย จ อาปชฺชตีติ โยชนาฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิ วสฺสเจฺฉทาปตฺตึ พหิสีมาคโต อาปชฺชติ, ภิกฺขุนีอารามปเวสนาปตฺตึ อโนฺตสีมาย อาปชฺชติ, ตทุภยํ ปน อาคนฺตุกคมิกวตฺตเภทาปตฺตีหิ เอกปริเจฺฉทนฺติ อุปลกฺขณโต เอเตเนว วิญฺญายตีติ วิสุํ น วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ เอวํ สพฺพตฺถ อีทิเสสุ ฐาเนสุ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ

ติกกถาวณฺณนาฯ

๕๑๕. **วจีทฺวาริกมาปตฺติ**นฺติ มุสาวาทเปสุญฺญหรณาทิวเสน วจีทฺวาเร อาปชฺชิตพฺพาปตฺติํฯ **ปรวาจาย สุชฺฌตี**ติ สงฺฆมเชฺฌ เอกวาจิกาย ติณวตฺถารกกมฺมวาจาย สุชฺฌติฯ

๕๑๖. วชฺชเมว **วชฺชตา,** ตํ, ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ

๕๑๘-๙. **ตํ เทเสตฺวา วิสุชฺฌโนฺต**ติ ตํ เทเสตฺวา วิสุโทฺธ โหโนฺตฯ **ยาวตติยกํ ปนา**ติ ยาวตติเยน สมนุภาสนกเมฺมน อาปนฺนํ สงฺฆาทิเสสาปตฺตึ ปนฯ **ปริวาสาทีติ อาทิ**-สเทฺทน มานตฺตมูลายปฏิกสฺสนอพฺภานานิ คหิตานิฯ

๕๒๒. **กายทฺวาริกมาปตฺติ**นฺติ กายทฺวาเรน อาปชฺชิตพฺพํ ปหารทานาทิอาปตฺติํฯ

๕๒๓. **กาเยเนว วิสุชฺฌตี**ติ ติณวตฺถารกํ คนฺตฺวา กายสามคฺคิํ เทนฺโต วิสุชฺฌติฯ

๕๒๖. โย สุโตฺต อาปตฺติํ อาปชฺชติ, โส กถํ ปฏิพุโทฺธ วิสุชฺฌติฯ โย ปฏิพุโทฺธว อาป โนฺน, โส กถํ สุโตฺต สุชฺฌตีติ โยชนาฯ

๕๒๘. **สคารเสยฺยกาทิ**นฺติ มาตุคาเมน สหเสยฺยาทิอาปตฺติํฯ

๕๒๙. **ชคฺคโนฺต**ติ ชาครโนฺต นิทฺทํ วิโนเทโนฺตฯ

๕๓๑. **ปฏิพุโทฺธ**ติ อนิทฺทายโนฺตฯ

๕๓๒. **อจิโตฺต**ติ ‘‘สิกฺขาปทํ วีติกฺกมิสฺสามี’’ติ จิตฺตา ภาเวน อจิโตฺตฯ

๕๓๕. **สจิตฺตกาปตฺติ**นฺติ วิกาลโภชนาทิอาปตฺติํฯ ติณวตฺถาเร **สยโนฺต** นิทฺทายโนฺต ติณวตฺถารกกเมฺม กริยมาเน ‘‘อิมินาหํ กเมฺมน อาปตฺติโต วุฎฺฐามี’’ติ จิตฺตรหิโต วุฎฺฐหโนฺต อจิตฺตโก วิสุชฺฌติฯ

๕๓๖. **ปจฺฉิมํ ตุ ปททฺวย**นฺติ –

> ‘‘อาปชฺชิตฺวา อจิโตฺตว, อจิโตฺตว วิสุชฺฌติ;
> อาปชฺชิตฺวา สจิโตฺตว, สจิโตฺตว วิสุชฺฌตี’’ติฯ –

ปททฺวยํ ฯ **อมิเสฺสตฺวา**ติ อจิตฺตสจิตฺตปเทหิ เอวเมว มิสฺสํ อกตฺวาฯ **เอตฺถา**ติ ปุริม ปททฺวเยฯ **วุตฺตานุสาเรนา**ติ วุตฺตนยานุสาเรนฯ

๕๓๙. **กมฺมโต**ติ สมนุภาสนกมฺมโตฯ

๕๔๐. **อาปชฺชิตฺวา อกมฺมโต**ติ สมนุภาสนกมฺมํ วินาว อาปชฺชิตฺวาฯ

๕๔๑. สมนุภาสเน อาปชฺชิตพฺพํ สงฺฆาทิเสสาปตฺติํ **สมนุภาสน**มาห การณูปจาเรนฯ

๕๔๒. **อวเสส**นฺติ มุสาวาทปาจิตฺติยาทิกํฯ

๕๔๓. **วิสุชฺฌติ อสมฺมุขา**ติ สงฺฆสฺส อสมฺมุขา วิสุชฺฌติฯ อิทญฺจ สมฺมุขาวินเยน เจว ปฏิญฺญาตกรเณน จ สเมนฺตํ อาปตฺตาธิกรณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ตตฺถ ปุคฺคลสมฺมุขตาย สพฺภา เวปิ สงฺฆสฺส อสมฺมุขตาย อาปชฺชติ วา วิสุชฺฌติ วาติ ‘‘อสมฺมุขา’’ติ วุตฺตํฯ

๕๕๑. ‘‘อจิตฺตกจตุกฺกํ อชานนฺตจตุกฺก’’นฺติ กุสลตฺติกผสฺสปญฺจกาทิโวหาโร วิย อา ทิปทวเสน วุโตฺตฯ

๕๕๒-๓. อตฺถาปตฺติ อาคนฺตุโก อาปชฺชติ, น **เจตโร** อาวาสิโก อาปชฺชติ, อตฺถาปตฺติ อาวาสิโกว อาปชฺชติ, น **เจตโร** อาคนฺตุโก อาปชฺชติ, อตฺถาปตฺติ อาคนฺตุโก จ อาวาสิโก จ เต อุโภปิ อาปชฺชนฺติ, อุโภ เสสํ น อาปชฺชนฺติ อตฺถีติ โยชนาฯ

๕๕๕. **อิตโร**ติ อาวาสิโกฯ **อาวาสวตฺตน**ฺติ อาวาสิเกน อาคนฺตุกสฺส กาตพฺพวตฺตํฯ **อาวาสี**ติ อาวาสิโกฯ

๕๕๖. **น เจวาคนฺตุโก**ติ ตํ อาวาสิกวตฺตํ อกโรนฺโต อาคนฺตุโก น เจว อาปชฺชติ ฯ **เสสํ** กายวจีทฺวาริกํ อาปตฺติํฯ **อุโภปิ** อาคนฺตุกอาวาสิกาฯ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํ **อสาธารณํ อาปตฺติํ** น อาปชฺชนฺติฯ

๕๕๗. **วตฺถุนานตฺตตา**ติ วีติกฺกมนานตฺตตาฯ **อาปตฺตินานตฺตตา**ติ ปาราชิกาทีนํ สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธานํ อญฺญมญฺญนานตฺตตาฯ

๕๖๓. **“ปาราชิกานํ...เป.... นานภาโว”**ติ อิทํ นิทสฺสนมตฺตํ สงฺฆาทิเสสานํ อนิยตาทีหิ วตฺถุนานตาย เจว อาปตฺตินานตาย จ ลพฺภมานตฺตาฯ

๕๖๕. **อยเมว วินิจฺฉโย**ติ น เกวลํ ปาราชิกาปตฺตีสุเยว สาธารณาปตฺติโย เอกโต จ วิสุญฺจ อาปชฺชนฺตานํ ยถาวุตฺตวินิจฺฉโย, อถ โข อวเสสสาธารณาปตฺติโยปิ วุตฺตนเยน อาปชฺชติ, อยเมว วินิจฺฉโย โยเชตโพฺพฯ

๕๗๗. **อาทิยนฺโต** คณฺหนฺโตฯ **ปโยเชนฺตติ** คณฺหาเปนฺโตฯ

๕๗๙. **อูนกํ ปาทํ...เป.... ลหุํ ผุเส**ติ ถุลฺลจฺจยํ, ทุกฺกฏญฺจ สนฺธายาหฯ

๕๘๐. **เอเตเนว อุปาเยน, เสสกมฺปิ ปทตฺตย**นฺติ โย อยํ ปฐมวินิจฺฉเย วุตฺตนโย, เอเตเนว นเยน อูนปาทํ อาทิยนฺโต ลหุกาปตฺติํ อาปชฺชติ, ปาทํ วา อติเรกปาทํ วา คหณตฺถํ อาณาเปนฺโต ครุํ ปาราชิกาปตฺติํ อาปชฺชติ, ปาทํ วา อติเรกปาทํ วา คณฺหนฺโต จ คหณตฺถาย อาณาเปนฺโต จ ครุเก ปาราชิกาปตฺติยํเยว ติฎฺฐติ, อูนปาทํ คณฺหนฺโต จ คหณตฺถาย อาณาเปนฺโต จ ลหุเก ถุลฺลจฺจเย, ทุกฺกเฏ วา ติฎฺฐตีติ เอวํ เสสกมฺปิ อิมํ ปทตฺตยํฯ **อตฺถสมฺภวโตเยวา**ติ ยถาวุตฺตสฺส อตฺถสฺส สมฺภววเสเนวฯ

๕๘๑-๒. กถํ กาเลเยว อาปตฺติ สิยา, โน วิกาเล, วิกาเลเยว อาปตฺติ สิยา, น จ กาเล, อตฺถาปตฺติ กาเล จ ปกาสิตา วิกาเล จ, อตฺถาปตฺติ เนว กาเล จ ปกาสิตา เนว วิกาเล จาติ โยชนาฯ

๕๘๖-๗. กาเล ปฏิคฺคหิตํ กิํ กาเล กปฺปติ วิกาเล ตุ โน กปฺปติ, วิกาเล คหิตํ กิํ วิกาเล กปฺปติ, โน กาเล กปฺปติ, กาเล จ วิกาเล จ ปฏิคฺคหิตํ กิํ นาม กาเล จ วิกาเล จ กปฺปติ, กาเล จ วิกาเล จ ปฏิคฺคหิตํ กิํ นาม กาเล จ วิกาเล จ น กปฺปติ, วท ภทฺรมุขาติ โยชนาฯ

๕๘๙. วิกาเลเยว กปฺปติ, อปรชฺชุ กาเลปิ น กปฺปตีติ โยชนาฯ

๕๙๒. **กุลทูสนกมฺมาทิน**ฺติ **อาทิ**-สเทฺทน อภูตาโรจนรูปิยสํโวหารวิญฺญตฺติกุหนาทีนํ สงฺคโหฯ

๕๙๓-๔. กตมา อาปตฺติ ปจฺจนฺติเมสุ เทเสสุ อาปชฺชติ, น มชฺฌิเม, กตมา อาปตฺติ มชฺฌิเม ปน เทสสฺมิํ อาปชฺชติ, น จ ปจฺจนฺติเมสุ, กตมา อาปตฺติ ปจฺจนฺติเมสุ เจว เทเสสุ

อาปชฺชติ มชฺฌิเม จ, กตมา อาปตฺติ ปจฺจนฺติเมสุ เจว เทเสสุ น อาปชฺชติ น มชฺฌิเม จาติ โยชนาฯ

๕๙๖. ‘‘โส คุณงฺคุณุปาหน’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **โส** ภิกฺขูติ อโตฺถฯ

๕๙๙. เอวํ ‘‘อาปชฺชติ, นาปชฺชตี’’ติ ปทวเสน ปจฺจนฺติมจตุกฺกํ ทเสฺสตฺวา ‘‘เนว กปฺปติ, น กปฺปตี’’ติ ปทวเสน ทเสฺสตุมาห **‘‘ปจฺจนฺติเมสู’’**ติอาทิฯ

๖๐๑. **วุตฺต**นฺติ ‘‘คเณน ปญฺจวเคฺคนา’’ติอาทิคาถาย เหฎฺฐา วุตฺตํฯ

๖๐๓. **เอวํ วตฺตุ**นฺติ ‘‘น กปฺปตี’’ติ วตฺตุํฯ **ปญฺจโลณาทิก**นฺติ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โลณานี’’ติอาทิฯ

๖๐๘. อนุญฺญาตฎฺฐานสฺส **อโนฺต** โน อาปชฺชติ, ตํ อติกฺกมโนฺต พหิเยว จ อาปชฺชตีติ โยชนาฯ

๖๑๒. **เสกฺขปญฺญตฺตี**ติ เสขิยปญฺญตฺติฯ

๖๑๓. **อคณา**ติ อทุติยาฯ เอตฺถ หิ เอกาปิ คโณ นามฯ

๖๑๔. **อุภยตฺถปิ อสาธารณมาปตฺติ**นฺติ ภิกฺขุนีนํ นิยตาปญฺญตฺติ เวทิตพฺพาฯ

๖๑๖. คิลาโน จ นาปชฺชติ, อคิลาโน จ นาปชฺชตีติ เอวํ อุโภปิ นาปชฺชนฺตีติ โยชนาฯ ติกาทีสุ ทสฺสิตานํ ปทานํ จตุกฺกาทิทสฺสนวเสน ปุนปฺปุนํ คหณํฯ

๖๑๘. ‘‘อาปชฺชติ อคิลาโนวา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

จตุกฺกกถาวณฺณนาฯ

๖๒๐. ‘‘ครฺตุลฺลจฺจย’’นฺติ วตฺตเพฺพ **‘‘ครุ’’**นฺติ นิคฺคหีตาคโมฯ

๖๒๑. ปญฺจ กถินานิสํสา เหฎฺฐา วุตฺตาเยวฯ

๖๒๖. **อคฺคิสตฺถนขกฺกนฺต**นฺติ อคฺคิสตฺถนเขหิ อกฺกนฺตํ ผุฎฺฐํ, ปหฎนฺติ อโตฺถฯ **อพีช**นฺติ โนพีชํฯ **อุพฺพฎฺฎพีชก**นฺติ นิพฺพฎฺฎพีชกํฯ

๖๒๘. **ปวารณาปี**ติ ปฎิเกฺขปปวารณาปิฯ **โอทนาทีหีติ อาทิ**-สเทฺทน สตฺตุกุมฺมาสมจฺฉมํสานํ คหณํฯ **กายาทิคหเณนา**ติ กาเยน วา กายปฎิพเทฺธน วา คหเณนฯ ‘‘ทาตุกามาภิหาโร จ, หตฺถปาเสรณกฺขม’’นฺติ อิเมหิ จตูหิ อเงฺคหิ สทฺธึ เตสํ ทฺวินฺนเมกํ คเหตฺวา ปฎิคฺคหณา ปเญฺจว โหนฺติฯ

๖๒๙-๓๐. **วินยญฺญุกสฺมิ**นฺติ วินยธเร ปุคฺคเลฯ **สกญฺจ สีล**นฺติ อตฺตโน ปาติโมกฺขสํวรสีลญฺจฯ **สุรกฺขิตํ โหตี**ติ อาปตฺตานาปตฺติกปฺปิยากปฺปิยานํ วิชานนฺตตาย อเสวิตพฺพํ ปหาย เสวิตพฺพํเยว เสวนวเสน สุฎฺฐุ รกฺขิตํ โหติฯ **กุกฺกุจฺจมญฺญสฺส นิรากโรตี**ติ อญฺญสฺส สพฺรหฺมจาริโน กปฺปิยากปฺปิยวิสเย อุปฺปนฺนํ กุกฺกุจฺจํ นิวาเรติฯ **วิสารโท ภาสติ**

สงฺฆมเชฺฌติ กปฺปิยากปฺปิยานํ วินิจฺฉยกถาย อุปฺปนฺนาย นิราสโงฺก นิพฺภโย โวหรติฯ **เวริ ภิกฺขู**ติ อตฺตปจฺจตฺถิเก ปุคฺคเลฯ **ธมฺมสฺส เจว ฐิติยา ปวโตฺต**ติ ‘‘วินโย นาม สาสนสฺส อายุ, วินเย ฐิเต สาสนํ ฐิตํ โหตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.ปฐมมหาสงฺคีติกถา; ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.ปฐมมหาสงฺคีติกถา; ขุ. ปา. อฏฺฐ. ๕.มงฺคลสุตฺตวณฺณนา; เถรคา. อฏฺฐ. ๑.๒๕๑) วจนโต สทฺธมฺมฏฺฐิติยา ปฏิปโนฺน โหติฯ **ตสฺมา** การณาฯ **ตตฺถ** วินยญฺญุภาเวฯ **ธีโร** ปญฺญวา ภิกฺขุฯ

ปญฺจกกถาวณฺณนาฯ

๖๓๑-๒. **ฉฬภิเญฺญนา**ติ ฉ อภิญฺญา เอตสฺสาติ ฉฬภิโญฺญ, เตนฯ อติกฺกนฺตปมาณํ มญฺจปีฐํ, อติกฺกนฺตปมาณํ นิสีทนญฺจ ตถา อติกฺกนฺตปมาณํ กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิวสฺสสาฏิกจีวรญฺจ สุคตสฺส จีวเร ปมาณิกจีวรนฺติ ฉฯ

๖๓๓-๔. อญฺญาณญฺจ กุกฺกุจฺจญฺจ **อญฺญาณกุกฺกุจฺจา,** เตหิ, อญฺญาณตาย เจว กุกฺกุจฺจปกตตาย จาติ วุตฺตํ โหติฯ **วิปรีตาย สญฺญาย** กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญาย, อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญายฯ

ตตฺถ กถํ อลชฺชิตาย อาปชฺชติ? อกปฺปิยภาวํ ชานโนฺตเยว มทฺทิตฺวา วีติกฺกมํ กโรติ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา)ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ –

> ‘‘สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ อาปชฺชติ;
> อาปตฺตึ ปริคูหติ;
> อคติคมนญฺจ คจฺฉติ;
> เอทิโส วุจฺจติ อลชฺชี ปุคฺคโล’’ติฯ (ปริ. ๓๕๙);

กถํ อญฺญาณตาย อาปชฺชติ? อญฺญาณปุคฺคโล มโนฺท โมมูโห กตฺตพฺพากตฺตพฺพํ อชานโนฺต อกตฺตพฺพํ กโรติ, กตฺตพฺพํ วิราเธติฯ เอวํ อญฺญาณตาย อาปชฺชติฯ

กถํ กุกฺกุจฺจปกตตาย อาปชฺชติ? กปฺปิยากปฺปิยํ นิสฺสาย กุกฺกุเจฺจ อุปฺปเนฺน วินยธรํ ปุจฺฉิตฺวา กปฺปิยํ เจ, กตฺตพฺพํ สิยา, อกปฺปิยํ เจ, น กตฺตพฺพํ, อยํ ปน ‘‘วฏฺฏตี’’ติ มทฺทิตฺวา วีติกฺกมติเยวฯ เอวํ กุกฺกุจฺจปกตตาย อาปชฺชติฯ

กถํ กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญาย อาปชฺชติ? สูกรมํสํ ‘‘อจฺฉมํส’’นฺติ ขาทติ, กาเล วิกาลสญฺญาย ภุญฺชติฯ เอวํ กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญาย อาปชฺชติฯ

กถํ อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญาย อาปชฺชติ? อจฺฉมํสํ ‘‘สูกรมํส’’นฺติ ขาทติ, วิกาเล กาลสญฺญาย ภุญฺชติฯ เอวํ อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญาย อาปชฺชติฯ

กถํ สติสโมฺมสาย อาปชฺชติ? สหเสยฺยจีวรวิปฺปวาสาทีนิ สติสโมฺมสาย อาปชฺชติฯ

๖๓๕-๘. ‘‘ภิกฺขุนา อุปฏฺฐเปตโพฺพ’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **ธมฺมจกฺขุนา**ติ ปาติโมกฺขสํวรสีลสงฺขาโต ปฏิปตฺติธโมฺมว จกฺขุ เอตสฺสาติ ธมฺมจกฺขุ, เตน ฉหิ องฺคเหิ ยุเตฺตน ธมฺมจกฺขุนา ปน ภิกฺขุนา อุปสมฺปาทนา กาตพฺพา, นิสฺสโย เจว ทาตโพฺพ, สามเณโร อุปฏฺฐาเปตโพฺพติ โยชนาฯ อาปตฺตึ ชานาติ, อนาปตฺตึ ชานาติ, ครุํ อาปตฺตึ ชานาติ, ลหุํ อาปตฺตึ ชานาตีติ โยชนาฯ **อสฺส** ภิกฺขุโน อุภยานิ ปาติโมกฺขานิ วิตฺถารา สฺวาคตานิ ภวนฺติ, อตฺถโต สุวิภตฺตานิ ภ

วนฺติ, สุตฺตโส อนุพฺยญฺชนโส สุวินิจฺฉิตานิ ภวนฺติ, ทสวโสฺส วา โหติ, อติเรกทสวโสฺส วาติ โยชนาฯ

ฉกฺกกถาวณฺณนาฯ

๖๓๙. **สตฺต สามีจิโย วุตฺตา**ติ ‘‘โส จ ภิกฺขุ อนพฺภิโต, เต จ ภิกฺขู คารยฺหา, อยํ ตตฺถ สามีจิ, ยุญฺชนฺตายสฺมนฺโต สกํ, มา โว สกํ วินสฺสาติ อยํ ตตฺถ สามีจิ, อยํ เต ภิกฺขุ ปโตฺต ยาว เภทนาย ธาเรตโพฺพติ, อยํ ตตฺถ สามีจิ, ตโต นีหริตฺวา ภิกฺขูหิ สทฺธึ สํวิภชิตพฺพํ, อยํ ตตฺถ สามีจิ, อญฺญาตพฺพํ ปริปุจฺฉิตพฺพํ ปริปณฺหิตพฺพํ, อยํ ตตฺถ สามีจิ, ยสฺส ภวิสฺสติ, โส หริสฺสตีติ, อยํ ตตฺถ สามีจี’’ติ ฉ สามีจิโย ภิกฺขุปาติโมเกฺขวุตฺตา, ‘‘สา จ ภิกฺขุนี อนพฺภิตา, ตา จ ภิกฺขุนิโย คารยฺหา, อยํ ตตฺถ สามีจี’’ติ ภิกฺขุนิปาติโมเกฺข วุตฺตาย สทฺธึ สตฺต สามีจิโย วุตฺตาฯ **สเตฺตว สมถาปิ จา**ติ สมฺมุขาวินยาทิสมถาปิ สเตฺตว วุตฺตาฯ **ปญฺญตฺตาปตฺติโย สตฺตา**ติ ปาราชิกาทโย ปญฺญตฺตาปตฺติโย สตฺต วุตฺตาฯ **สตฺตโพชฺฌงฺคทสฺสินา**ติ สติสโมฺพชฺฌงฺคาทโย สตฺต โพชฺฌเงฺค ยาถาวโต ปสฺสเนฺตน ภควตาฯ

สตฺตกกถาวณฺณนาฯ

๖๔๐-๑. อิธ กุลทูสโก ภิกฺขุ อาชีวเสฺสว การณา ปุเปฺผน, ผเลน, จุเณฺณน, มตฺติกาย, ทนฺตกเฎฺฐหิ, เวฬุยา, เวชฺชิกาย, ชงฺฆเปสนิเกนาติ อิเมหิ อฎฺฐหิ อาการเหิ กุลานิ ทูเสตีติ โยชนาฯ **‘‘ปุเปฺผนา’’**ติอาทินา ปุปฺผาทินา ทานเมว อุปลกฺขณโต ทเสฺสติฯ **ปุเปฺผนา**ติ ปุปฺผทาเนนาติ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ ปุปฺผทานาทโย กุลทูสเน วุตฺตาฯ

๖๔๒-๕. ‘‘อฎฺฐธานติริตฺตาปิ, อติริตฺตาปิ อฎฺฐธา’’ติทฺวีสุ อฎฺฐเกสุ อฎฺฐ อนติริเตฺตาว ทเสฺสตุมาห **‘‘อกปฺปิยกตเญฺจวา’’**ติอาทิ ฯ คิลานานติริตฺตกนฺติ นิทฺทิฎฺฐา อิเม อเฎฺฐว อนติริตฺตกา เญยฺยาติ โยชนาฯ **อกปฺปิยกตาทโย** ปวารณสิกฺขาปทกถาวณฺณนาย วุตฺตาฯ

๖๔๖. **ญาตญตฺติสู**ติ ญาตทุกฺกฎํ, ญตฺติทุกฺกฎญฺจฯ **ปฎิสาวเน**ติ ปฎิสฺสเวฯ อฎฺฐทุกฺกฎานํ วินิจฺฉโย ทุติยปาราชิกกถาวณฺณนาย วุโตฺตฯ

๖๔๘-๙. **เอหิภิกฺขูปสมฺปทา**ติ ยสกุลปุตฺตาทีนํ ‘‘เอหิ ภิกฺขู’’ติ วจเนน ภควตา ทินฺนอุปสมฺปทาฯ **สรณคมเนน จา**ติ ปฐมโพธิยํ ตีหิ สรณคมเนหิ อนุญฺญาตอุปสมฺปทาฯ **ปญฺหาพฺยากรโณวาทา**ติ โสปากสฺส ปญฺหาพฺยากรโณปสมฺปทา, มหากสฺสปเตฺถรสฺส ทินฺนโอวาทปฎิคฺคหโณปสมฺปทา จฯ **ครุธมฺมปฎิคฺคโห**ติ มหาปชาปติยา โคตมิยา อนุญฺญาตครุธมฺมปฎิคฺคหโณปสมฺปทาฯ

ญตฺติจตุเตฺถน กเมฺมนาติ อิทานิ ภิกฺขุอุปสมฺปทาฯ **อฎฺฐวาจิกา**ติ ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก ญตฺติจตุเตฺถน กเมฺมน, ภิกฺขูนํ สนฺติเก ญตฺติจตุเตฺถน กเมฺมนาติ อฎฺฐหิ กมฺมวาจาหิ ภิกฺขุนีนํ อุปสมฺปทา อฎฺฐวาจิกา นามฯ **ทูเตน ภิกฺขุนีน**นฺติ อฑฺฒกาสิยา คณิกาย อนุญฺญาตา ภิกฺขุนีนํ ทูเตน อุปสมฺปทาฯ

๖๕๐. **สุทฺธทิฎฺฐินา**ติ สุฎฺฐุ สวาสนกิเลสานํ ปหาเนน ปริสุทฺธา สมนฺตจกฺขุสงฺขาตา ทิฎฺฐิ เอตสฺสาติ สุทฺธทิฎฺฐิ, เตน สมนฺตจกฺขุนา สมฺมาสมฺพุเทฺธนฯ

๖๕๑. ปาปิจฺฉา นาม อสนฺตคุณสมฺภาวนิจฺฉาฯ

๖๕๒-๓. น จ มชฺชโป สิยาติ มชฺชโป น สิยา มชฺชํ ปิวโนฺต น ภเวยฺย, มชฺชํ น ปิเวยฺยาติ อโตฺถฯ **อพฺรหฺมจริยา**ติ (อ. นิ. อฎฺฐ. ๒.๓.๗๑) อเสฎฺฐจริยโต เมถุนา วิรเมยฺยฯ **รตฺติํ น ภุเญฺชยฺย วิกาลโภชน**นฺติ อุโปสถํ อุปวุโตฺถ รตฺติโภชนญฺจ ทิวาวิกาลโภชนญฺจ น ภุเญฺชยฺยฯ **น จ คนฺธมาจเร**ติ คนฺธญฺจ น วิลิเมฺปยฺยฯ **มเญฺจ ฉมายํ ว สเยถ สนฺถเต**ติ กปฺปิยมเญฺจ วา สุธาทิปริกมฺมกตาย ภูมิยา วา ติณปณฺณปลาลาทีนิ สนฺถริตฺวา กเต สนฺถเต วา สเยถาติ อโตฺถฯ **เอตญฺหิ อฎฺฐงฺคิกมาหุโปสถ**นฺติ เอตํ ปาณาติปาตาทีนิ อสมาจรเนฺตน อุปวุตฺถํ อุโปสถํ อฎฺฐหเงฺคหิ สมนฺนาคตตฺตา ‘‘อฎฺฐงฺคิก’’นฺติ วทนฺติฯ **ทุกฺขนฺตคุนา**ติ วฎฺฎทุกฺขสฺส อนฺตํ อมตมหานิพฺพานํ คเตน ปเตฺตน พุเทฺธน ปกาสิตนฺติ โยชนาฯ

๖๕๔. ภิกฺขุโนวาทกภิกฺขุโน อฎฺฐงฺคานิ ภิกฺขุโนวาทกถาวณฺณนาย ทสฺสิตาเนวฯ

อฎฺฐกกถาวณฺณนาฯ

๖๕๕. โภชนานิ ปณีตานิ นว วุตฺตานีติ ปณีตานิ หิ โภชนสิกฺขาปเท วุตฺตานิฯ ทสสุ อกปฺปิยมํเสสุ มนุสฺสมํสวชฺชิตานิ **นว มํสานิ** ขาทนฺตสฺส ทุกฺกฎํ นิทฺทิฎฺฐนฺติ โยชนาฯ

๖๕๖. ปาติโมกฺข...เป.... ปริทีปิตาติ ภิกฺขูนํ ปญฺจุเทฺทสา, ภิกฺขุนีนํ อนิยตุเทฺทเสหิ วินา จตฺตาโรติ อุเทฺทสา นว ทีปิตาฯ **อุโปสถา นเววา**ติ ทิวสวเสน ตโย, การกวเสน ตโย, กรณวเสน ตโยติ นว อุโปสถาฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สาสเนฯ **สโงฺฆ นวหิ ภิชฺชตี**ติ นวหิ ปุคฺคเลหิ สโงฺฆ ภิชฺชตีติ โยชนาฯ ยถาห –

‘‘เอกโต , อุปาลิ, จตฺตาโร โหนฺติ, เอกโต จตฺตาโร, นวโม อนุสฺสาเวติ, สลากํ คาเหติ ‘อยํ ธโมฺม, อยํ วินโย, อิทํ สตฺถุสาสนํ, อิมํ คณฺหถ, อิมํ โรเจถา’ติฯ เอวมฺปิ โข, อุปาลิ, สงฺฆราชิ เจว โหติ สงฺฆเภโท จฯ นวนฺนํ วา, อุปาลิ, อติเรกนวนฺนํ วา สงฺฆราชิ เจว โหติ สงฺฆเภโท จา’’ติ (จูฬว. ๓๕๑)ฯ

นวกกถาวณฺณนาฯ

๖๕๗. ทส อโกฺกสวตฺถูนิ วกฺขติฯ ทส สิกฺขาปทานิ ปากฎาเนวฯ มนุสฺสมํสาทีนิ ทส อกปฺปิยมํสานิ เหฎฺฐา วุตฺตาเนวฯ **สุกฺกานิ เว ทสา**ติ นีลาทีนิ ทส สุกฺกานิฯ

๖๕๙. รโญฺญ อเนฺตปุรปฺปเวสเน ทส อาทีนวา เอวํ ปาฬิปาเฐน เวทิตพฺพา –

‘‘ทสยิเม, ภิกฺขเว, อาทีนวา ราชเนฺตปุรปฺปเวสเนฯ กตเม ทส? อิธ, ภิกฺขเว, ราชา มเหสิยา สทฺธิํ นิสิโนฺน โหติ, ตตฺร ภิกฺขุ ปวิสติ, มเหสี วา ภิกฺขุํ ทิสฺวา สิตํ ปาตุกโรติ, ภิกฺขุ วา มเหสิํ ทิสฺวา สิตํ ปาตุกโรติ, ตตฺถ รโญฺญ เอวํ โหติ ‘อทฺธา อิเมสํ กตํ วา กริสฺสนฺติ วา’ติฯ อยํ, ภิกฺขเว, ปฐโม อาทีนโว ราชเนฺตปุรปฺปเวสเนฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ราชา พหุกิโจฺจ พหุกรณีโย อญฺญตรํ อิตฺถิํ คนฺตฺวา น สรติ, สา เตน คพฺภํ คณฺหาติ, ตตฺถ รโญฺญ เอวํ โหติ ‘น โข อิธ อโญฺญ โกจิ ปวิสติ อญฺญตฺร ปพฺพชิเตน, สิยา นุ โข ปพฺพชิตสฺส กมฺม’นฺติฯ อยํ, ภิกฺขเว, ทุติโย อาทีนโว ราชเนฺตปุรปฺปเวสเนฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, รโญฺ อเนฺตปุเร อญฺญตรํ รตนํ นสฺสติ, ตตฺถ รโญฺ เอวํ โหติ ‘น โข อิธ อโญฺ โกจิ ปวิสติ อญฺญตฺร ปพฺพชิเตน, สิยา นุ โข ปพฺพชิตสฺส กมฺม’นฺติฯ อยํ, ภิกฺขเว, ตติโย อาทีนโว ราชเนฺตปุรปฺปเวสเนฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, รโญฺ อเนฺตปุเร อพฺภนฺตรา คุยฺหมนฺตา พหิทฺธา สเมฺภทํ คจฺฉนฺติ, ตตฺถ รโญฺ เอวํ โหติ ‘น โข อิธ อโญฺ โกจิ ปวิสติ อญฺญตฺร ปพฺพชิเตน, สิยา นุ โข ปพฺพชิตสฺส กมฺม’นฺติฯ อยํ, ภิกฺขเว, จตุโตฺถ อาทีนโว ราชเนฺตปุรปฺปเวสเนฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, รโญฺ อเนฺตปุเร ปิตา วา ปุตฺตํ ปเตฺถติ, ปุโตฺต วา ปิตรํ ปเตฺถติ, เตสํ เอวํ โหติ ‘น โข อิธ อโญฺ โกจิ ปวิสติ อญฺญตฺร ปพฺพชิเตน, สิยา นุ โข ปพฺพชิตสฺส กมฺม’นฺติฯ อยํ, ภิกฺขเว, ปญฺจโม อาทีนโว ราชเนฺตปุรปฺปเวสเนฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ราชา นีจฎฺฐานิยํ อุเจฺจ ฐาเน ฐเปติ, เยสํ ตํ อมนาปํ, เตสํ เอวํ โหติ ‘ราชา โข ปพฺพชิเตน สํสโฎฺฐ, สิยา นุ โข ปพฺพชิตสฺส กมฺม’นฺติฯ อยํ, ภิกฺขเว, ฉโฎฺฐ อาทีนโว ราชเนฺตปุรปฺปเวสเนฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ราชา อุจฺจฎฺฐานิยํ นีเจ ฐาเน ฐเปติ, เยสํ ตํ อมนาปํ, เตสํ เอวํ โหติ ‘ราชา โข ปพฺพชิเตน สํสโฎฺฐ, สิยา นุ โข ปพฺพชิตสฺส กมฺม’นฺติฯ อยํ, ภิกฺขเว, สตฺตโม อาทีนโว ราชเนฺตปุรปฺปเวสเนฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ราชา อกาเล เสนํ อุโยฺยเชติ, เยสํ ตํ อมนาปํ, เตสํ เอวํ โหติ ‘ราชา โข ปพฺพชิเตน สํสโฎฺฐ, สิยา นุ โข ปพฺพชิตสฺส กมฺม’นฺติฯ อยํ, ภิกฺขเว, อฎฺฐโม อาทีนโว ราชเนฺตปุรปฺปเวสเนฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ราชา กาเล เสนํ อุโยฺยเชตฺวา อนฺตรามคฺคโต นิวตฺตาเปติ, เยสํ ตํ อมนาปํ, เตสํ เอวํ โหติ ‘ราชา โข ปพฺพชิเตน สํสโฎฺฐ, สิยา นุ โข ปพฺพชิตสฺส กมฺม’นฺติฯ อยํ, ภิกฺขเว, นวโม อาทีนโว ราชเนฺตปุรปฺปเวสเนฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, รโญฺ อเนฺตปุรํ หตฺถิสมฺมทฺทํ อสฺสสมฺมทฺทํ รถสมฺมทฺทํ รชนียานิ รูปสทฺทคนฺธรสโผฎฺฐพฺพานิ, ยานิ น ปพฺพชิตสฺส สารุปฺปานิ, อยํ, ภิกฺขเว, ทสโม อาทีนโว ราชเนฺตปุรปฺปเวสเนฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ทส อาทีนวา ราชเนฺตปุรปฺปเวสเน’’ติ (อ. นิ. ๑๐.๔๕; ปาจิ. ๔๙๗)ฯ

ตตฺถ จ **ปิตา วา ปุตฺตํ ปเตฺถตี**ติ ปุตฺตํ มาเรตุมิจฺฉตีติ อโตฺถฯ เอเสว นโย **ปุโตฺต ปิตรํ ปเตฺถตี**ติฯ **หตฺถิสมฺมทฺทน**ฺติ หตฺถีนํ สมฺมโทฺท สํสโฎฺฐ เอตฺถาติ หตฺถิสมฺมทฺทํฯ เอวํ **‘‘อสฺสสมฺมทฺท’’**นฺติอาทีสุปิฯ

ทสากาเรหีติ –

‘‘อาปตฺตินุกฺขิตฺตมนนฺตราย-
ปหุตฺตตาโย ตถสญฺญิตา จ;
ฉาเทตุกาโม อถ ฉาทนาติ;
ฉนฺนา ทสเงฺคหรุณฺคฺคมมฺหีติฯ –

คหิเตหิ ทสหิ อเงฺคหิฯ

๖๖๐. **ทส กมฺมปถา ปุญฺญา**ติ ปาณาติปาตาเวรมณิอาทโย ทส กุสลกมฺมปถาฯ **อปุญฺญาปิ ตถา ทสา**ติ ปาณาติปาตาทโย ทส อกุสลกมฺมปถาวฯ ทส ทานวตฺถูนิ วกฺขติฯ **ทเสว รตนานิ จา**ติ –

> ‘‘มุตฺตา มณี เวฬุริยา จ สงฺขา;
> สิลา ปวาฬํ รชตญฺจ เหมํ;
> โลหิตกญฺจาปิ มสารคลฺลา;
> ทเสฺสติ ธีโร รตนานิ ชญฺญา’’ติฯ –

นิทฺทิฏฺฐานิ ทส รตนานิฯ

๖๖๒. มุนิเนฺทน อวนฺทิยา ทส ปุคฺคลา ทีปิตาติ โยชนาฯ กถํ? ‘‘ทสยิเม, ภิกฺขเว, อวนฺทิยาฯ ปุเร อุปสมฺปเนฺนน ปจฺฉา อุปสมฺปโนฺน อวนฺทิโย, อนุปสมฺปโนฺน อวนฺทิโย, นานาสํวาสโก วุฑฺฒตโร อธมฺมวาที อวนฺทิโย, มาตุคาโม อวนฺทิโย, ปณฺฑโก อวนฺทิโย, ปาริวาสิโก อวนฺทิโย, มูลายปฏิกสฺสนารโห อวนฺทิโย, มานตฺตารโห อวนฺทิโย, มานตฺตจาริโก อวนฺทิโย, อพฺภานารโห อวนฺทิโยฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ทส อวนฺทิยา’’ติ (จูฬว. ๓๑๒)ฯ

๖๖๓-๔. **โสสานิก**นฺติ สุสาเน ฉฑฺฑิตํฯ **ปาปณิก**นฺติ อาปณทฺวาเร ฉฑฺฑิตํฯ **อุนฺทูรกฺขายิต**นฺติ อุนฺทูเรหิ ขายิตํ ปริจฺจตฺตํ ปิโลติกํฯ **โคขายิตา**ทีสุปิ เอเสว นโยฯ **ถูปจีวริก**นฺติ พลิกมฺมตฺถาย วมฺมิเก ปริกฺขิปิตฺวา ปริจฺจตฺตวตฺถํฯ **อาภิเสกิย**นฺติ ราชูนํ อภิเสกมณฺฑเป ปริจฺจตฺตวตฺถํฯ **คตปจฺจาคตญฺจา**ติ สุสานคตมนุเสฺสหิ ปจฺจาคนฺตฺวา นหายิตฺวา ฉฑฺฑิตํ ปิโลติกํฯ

๖๖๕. **สพฺพนีลาทโย วุตฺตา, ทส จีวรธารณา**ติ ‘‘สพฺพนีลกานิ จีวรานิ ธาเรนฺตีติ วุตฺตวเสน ทสา’’ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๓๓๐) **กุรุนฺทิยํ** วุตฺตํฯ **เอตฺถ** อิมสฺมิํ ทสเก สํกจฺจิกาย วา อุทกสาฏิกาย วา สทฺธิํ ติจีวรานิ นาเมน อธิฏฺฐิตานิ นว จีวรานิ ‘‘ทสจีวรธารณา’’ติ วุตฺตานิฯ ยถาห – ‘‘นวสุ กปฺปิยจีวเรสุ อุทกสาฏิกํ วา สํกจฺจิกํ วา ปกฺขิปิตฺวา ทสาติ วุตฺต’’นฺติ (ปริ. อฏฺฐ. ๓๓๐)ฯ

ทสกกถาวณฺณนาฯ

๖๖๖. ปณฺฑกาทโย เอกาทส อภพฺพปุคฺคลา ปน อุปสมฺปาทิตาปิ อนุปสมฺปนฺนา โหนฺตีติ โยชนาฯ

๖๖๗. ‘‘อกปฺปิยา’’ติ วุตฺตา ปตฺตา เอกาทส ภวนฺตีติ โยชนาฯ **ทารุเชน ปเตฺตนา**ติ ทารุมเยน ปเตฺตนฯ **รตนุพฺภวา**ติ รตนมยา **ทส** ปตฺตา เอกาทส ภวนฺตีติ โยชนาฯ **ทารุเชน จา**ติ เอตฺถ **จ**-สเทฺทน ตมฺพโลหมยปตฺตสฺส สงฺคโหฯ ยถาห ‘‘เอกาทส ปตฺตาติ ตมฺพโลหมเยน วา ทารุมเยน วา สทฺธิํ ทสรตนมยา’’ติฯ อิธ **รตนํ** นาม มุตฺตาทิทสรตนํฯ

๖๖๘. อกปฺปิยา ปาทุกา เอกาทส โหนฺตีติ โยชนาฯ ยถาห ‘‘เอกาทส ปาทุกาติ ทสรตนมยา, เอกา กฏฺฐปาทุกาฯ ติณปาทุกมุญฺชปาทุกปพฺพชปาทุกาทโย ปน กฏฺฐปาทุกสงฺคหเมว คจฺฉนฺตี’’ติฯ

๖๖๙-๗๐. อติขุทฺทกา อติมหนฺตาติ โยชนาฯ ขณฺฑนิมิตฺตกา ฉายานิมิตฺตกาติ โยชนาฯ **พหิเฎฺฐน สมฺมตา**ติ สีมาย พหิ ฐิเตน สมฺมตาฯ นทิยํ, ชาตสฺสเร, สมุเทฺท วา ตถา สมฺมตาติ โยชนาฯ สีมาย สมฺภินฺนา สีมาย อโชฺฌตฺถฎา สีมาติ โยชนาฯ อิมา เอกาทส อสีมาโย สิยุนฺติ โยชนาฯ

๖๗๑. เอกาทเสว ปถวี กปฺปิยา, เอกาทเสว ปถวี อกปฺปิยาติ โยชนาฯ

ตตฺถ **เอกาทส กปฺปิยปถวี** นาม สุทฺธปาสาณา, สุทฺธสกฺขรา, สุทฺธกถลา, สุทฺธมรุมฺพา, สุทฺธวาลุกา, เยภุเยฺยนปาสาณา, เยภุเยฺยนสกฺขรา, เยภุเยฺยนกถลา, เยภุเยฺยนมรุมฺพา, เยภุเยฺยนวาลุกาติ อิมา ทส ทฑฺฒาย ปถวิยา วา จตุมาโสวฎฺฐกปํสุปุเญฺชน วา มตฺติกาปุเญฺชน วา สทฺธึ เอกาทสฯ ‘‘อปฺปปํสุกา, อปฺปมตฺติกา’’ติ (ปาจิ. ๘๖) อปราปิ ปถวิโย วุตฺตา, ตา เยภุเยฺยนปาสาณาทีสุ ปญฺจสุเยว สงฺคหิตาฯ

เอกาทส อกปฺปิยปถวี นาม ‘‘สุทฺธปํสุ สุทฺธมตฺติกา อปฺปปาสาณา อปฺปสกฺขรา อปฺปกถลา อปฺปมรุมฺพา อปฺปวาลุกา เยภุเยฺยนปํสุกา เยภุเยฺยนมตฺติกา, อทฑฺฒาปิ วุจฺจติ ชาตา ปถวีฯ โยปิ ปํสุปุโญฺช วา มตฺติกาปุโญฺช วา อติเรกจาตุมาสํ โอวโฎฺฐ, อยมฺปิ วุจฺจติ ชาตปถวี’’ติ (ปาจิ. ๘๖) วุตฺตา เอกาทสฯ

คณฺฐิกา กปฺปิยา วุตฺตา, เอกาทส จ วีธกาติ เอตฺถ กปฺปิยา คณฺฐิกา วิธกา จ เอกาทส วุตฺตาติ โยชนาฯ เต ปน –

> ‘‘เวฬุทนฺตวิสาณฎฺฐิ-กฎฺฐลาขาผลามยา;
> สงฺขนาภิมยา สุตฺต-นฬโลหมยาปิ จ;
> วิธา กปฺปนฺติ กปฺปิยา, คณฺฐิโย จาปิ ตมฺมยา’’ติฯ –

อิมาย คาถาย สงฺคหิตาติ เวทิตพฺพาฯ

๖๗๔-๕. **อุกฺขิตฺตสฺสานุวตฺติกา** ภิกฺขุนี **อุภินฺนํ** ภิกฺขุภิกฺขุนีนํ วสา สงฺฆาทิเสเสสุ **อฎฺฐ** ยาวตติยกาติ อิเม เอกาทส ยาวตติยกาติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ

๖๗๖. นิสฺสยสฺส ปฎิปฺปสฺสทฺธิโย **ทเสกาว** เอกาทเสว วุตฺตาติ โยชนาฯ **ฉธาจริยโต วุตฺตา**ติ –

> ‘‘ปกฺกเนฺต ปกฺขสงฺกเนฺต, วิพฺภเนฺต จาปิ นิสฺสโย;
> มรณาณตฺตุปชฺฌาย-สโมธาเนหิ สมฺมตี’’ติฯ –

อาจริยโต ฉธา นิสฺสยปฎิปฺปสฺสทฺธิโย วุตฺตาฯ **อุปชฺฌายา ตุ ปญฺจธา**ติ ตาสุ อุปชฺฌายสโมธานํ วินา อวเสสาหิ ปญฺจธา อุปชฺฌายปฎิปฺปสฺสทฺธิโย วุตฺตาติ อิเม เอกาทสฯ

เอกาทสกกถาวณฺณนาฯ

๖๗๗. **เตรเสว ธุตงฺคานี**ติ ปํสุกูลิกงฺคาทีนิ ธุตงฺคานิ เตรเสว โหนฺติฯ

ปรมานิ จ จุทฺทสาติ ‘‘ทสาหปรมํ อติเรกจีวรํ ธาเรตพฺพํ, มาสปรมํ เตน ภิกฺขุนา ตํ จีวรํ นิกฺขิปิตพฺพํ, สนฺตรุตฺตรปรมํ เตน ภิกฺขุนา ตโต จีวรํ สาทิตพฺพํ, ฉกฺขตฺตุปรมํ ตุณฺหีภูเตน อุทฺ

ทิสฺส ฐาตพฺพํ, นวํ ปน ภิกฺขุนา สนฺถตํ การาเปตฺวา ฉพฺพสฺสานิ ธาเรตพฺพํ ฉพฺพสฺสปรมตา ธาเรตพฺพํ, ติโยชนปรมํ สหตฺถา หริตพฺพานิ, ทสาหปรมํ อติเรกปโตฺต ธาเรตโพฺพ, สตฺตาห ปรมํ สนฺนิธิการกํ ปริภุญฺชิตพฺพานิ, ฉารตฺตปรมํ เตน ภิกฺขุนา เตน จีวเรน วิปฺปวสิตพฺพํ, จตุ กฺกํสปรมํ, อฑฺฒเตยฺยกํสปรมํ, ทฺวงฺคุลปพฺพปรมํ อาทาตพฺพํ, อฏฺฐงฺคุลปรมํ มญฺจปฏิปาทกํ, อฏฺฐงฺคุลปรมํ ทนฺตกฏฺฐ’’นฺติ อิติ อิมานิ จุทฺทส ปรมานิฯ

โสฬเสว ตุ “ชาน”นฺติ ปญฺญตฺตานีติ ‘‘ชาน’’นฺติ เอวํ วตฺวา ปญฺญตฺตานิ โสฬสฯ เต เอวํ เวทิตพฺพา – ชานํ สงฺฆิกํ ลาภํ ปริณตํ อตฺตโน ปริณาเมยฺย, ชานํ ปุพฺพุปคตํ ภิกฺขุํ อนุ ปขชฺช เสยฺยํ กเปฺปยฺย, ชานํ สปฺปาณกํ อุทกํ ติณํ วา มตฺติกํ วา สิเญฺจยฺย วา สิญฺจาเปยฺย วา, ชานํ ภิกฺขุนิปริปาจิตํ ปิณฺฑปาตํ ปริภุเญฺชยฺย, ชานํ อาสาทนาเปโกฺข, ภุตฺตสฺมิํ ปาจิตฺติยํ, ชานํ สปฺปาณกํ อุทกํ ปริภุเญฺชยฺย, ชานํ ยถาธมฺมํ นิหฏาธิกรณํ ปุน กมฺมาย อุโกฺกเฏยฺย, ชานํ ทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺติํ ปฏิจฺฉาเทยฺย, ชานํ อูนวีสติวสฺสํ ปุคฺคลํ อุปสมฺปาเทยฺย, ชานํ เถยฺยส เตฺถน สทฺธิํ สํวิธาย เอกทฺธานมคฺคํ ปฏิปเชฺชยฺย, ชานํ ตถาวาทินา ภิกฺขุนา อกตานุธเมฺมน, ชานํ ตถานาสิตํ สมณุเทฺทสํ, ชานํ สงฺฆิกํ ลาภํ ปริณตํ ปุคฺคลสฺส ปริณาเมยฺย, ชานํ ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปนฺนํ ภิกฺขุนิํ เนวตฺตนา ปฏิโจเทยฺย, ชานํ โจริํ วชฺฌํ วิทิตํ อนปโลเกตฺวา, ชานํ สภิกฺขุกํ อารามํ อนาปุจฺฉา ปวิเสยฺยาติฯ

๖๗๘. **อิธ** อิมสฺมิํ สาสเน **โย** ภิกฺขุ อนุตฺตรํ **สอุตฺตรํ** อุตฺตรปกรเณน สหิตํ สกลมฺปิ วินย วินิจฺฉยํ ชานาติ, **มหตฺตเร** อติวิปุเล **อนุตฺตเร** อุตฺตรวิรหิเต อุตฺตเม **วินยนเย** วินยาคเต อา ปตฺติอนาปตฺติครุกลหุกกปฺปิยอกปฺปิยาทิวินิจฺฉยกเมฺมฯ อถ วา **วินยนเย** วินยปิฏเก ปวตฺ ตมาโน **โส** ภิกฺขุ **นิรุตฺตโร ภวติ** ปจฺจตฺถิเกหิ วตฺตพฺพํ อุตฺตรํ อติกฺกมิตฺวา ฐิโต, เสโฏฺฐ วา ภวติ, ตสฺส เจว ปเรสญฺจ สํสโย น กาตโพฺพติ โยชนาฯ **ชานตี**ติ คาถาพนฺธวเสน รโสฺสฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

เอกุตฺตรนยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เสทโมจนกถาวณฺณนา

๖๗๙. **สุณตํ** สุณนฺตานํ ภิกฺขูนํ **ปฏิภาวกรา** วินยวินิจฺฉเย ปญฺญาโกสลฺลสาธิกา ตโต เยว **วรา** อุตฺตมาฯ **เสทโมจนคาถาโย**ติ อตฺถปจฺจตฺถิกานํ, สาสนปจฺจตฺถิกานญฺจ วิสฺสชฺเชตุมสกฺกุเณยฺยภาเวน จินฺตยนฺตสฺส ขินฺนสรีรา เสเท โมเจนฺตีติ **เสทโมจนา**ฯ อตฺถานุคตปญฺหา อุปาลิเตฺถเรน ฐปิตา ปญฺหคาถาโย, ตปฺปฏิพทฺธา วิสฺสชฺชนคาถาโย จ อิโต ปรํ วกฺขามีติ โยชนาฯ

๖๘๑. **กพนฺธํ** นาม อสีสํ อุรสิ ชาตอกฺขิมุขสรีรํฯ ยถาห – ‘‘อสีสกํ กพนฺธํ, ยสฺส อุเร อกฺขีนิ เจว มุขญฺจ โหตี’’ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๗๙)ฯ **มุเขน** กรณภูเตนฯ **กตฺวา**ติ เสวิตฺวาฯ

๖๘๒. **ตสฺส** ภิกฺขุโน **กถํ ปาราชิโก สิยา** ปาราชิกธมฺโม กถํ สิยาฯ

๖๘๔. **กิญฺจี**ติ ปาทํ วา ปาทารหํ วา ปรสนฺตกํฯ **ปรญฺจ น สมาทเป**ติ ‘‘อมุกสฺส อิตฺถนฺนามํ ภณฺฑํ อวหราหี’’ติ ปรํ น อาณาเปยฺยฯ

๖๘๕. ปรสฺส กิญฺจิ นาทิยโนฺตติ สมฺพโนฺธฯ **อาณตฺติญฺจา**ติ **จ**-สเทฺทน สํวิธานํ, สเงฺกตญฺจ สงฺคณฺหาติฯ

๖๘๖. **ครุกํ ภณฺฑนฺ**ติ ปาทคฺฆนกภาเวน ครุภณฺฑํฯ **‘‘ปริกฺขาร’’นฺ**ติ เอตสฺส วิเสสนํฯ **ปรสฺส ปริกฺขาร**นฺติ ปรสนฺตกํ ยํ กิญฺจิ ปริกฺขารํฯ

๖๙๒. **มนุสฺสุตฺตริเก ธเมฺม**ติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมวิสเยฯ **กติกํ กตฺวานา**ติ ‘‘เอวํ นิสิเนฺน เอวํ ฐิเต เอวํ คมเน อตฺถํ อาวิกโรตี’’ติอาทิํ กตฺวาฯ **สมฺภาวนาธิปฺปาโย**ติ ‘‘อรหา’’ติ คเหตฺวา มหาสมฺภาวนํ กโรตีติ อธิปฺปาโย หุตฺวาฯ **อติกฺกมติ เจ**ติ ตถา กตํ กติกํ อติกฺกมติ เจ, ตถารูปํ นิสชฺชํ วา ฐานํ วา คมนํ วา กโรตีติ อโตฺถฯ **จุโต**ติ ตถารูปํ นิสชฺชาทิํ ทิสฺวา เกนจิ มนุสฺสชาติเกน ‘‘อรหา’’ติ ตงฺขเณ ญาเต โส ปุคฺคโล ปาราชิกํ อาปชฺชติฯ

๖๙๓. เอกวตฺถุกา กถํ ภเวยฺยุนฺติ โยชนาฯ

๖๙๔. **อิตฺถิยา**ติ เอกิสฺสา อิตฺถิยาฯ **ปฏิปชฺชโนฺต**ติ เอกกฺขเณ อเญฺญน ปุริเสน วุตฺตสาสนํ วตฺวา, อิมินา จ ‘‘ปฏิคฺคณฺหาติ, วีมํสตี’’ติ องฺคทฺวยสฺส ปุริมสิทฺธตํ ทีเปติ อิมสฺส ปจฺจาหรณกตญฺจฯ กายสํสคฺคํ สมาปชฺชิตฺวา ทุฏฺฐุลฺลํ วตฺวา อตฺตกามปาริจริยาย วณฺณํ ภณโนฺตฯ

๖๙๕. **ยถาวุตฺตํ วตฺตํ อจริตฺวา**ติ ภควตา วุตฺตํ ปริวาสาทิวตฺตํ อจริตฺวาฯ

๖๙๖. ภิกฺขุนีหิ อสาธารณสิกฺขาปทตฺตา อาห **‘‘นตฺถิ สงฺฆาทิเสสตา’’**ติฯ

๖๙๗. **เยน กุโทฺธ ปสํสิโต**ติ เอตฺถ ‘‘นินฺทิโต จา’’ติ เสโสฯ

๖๙๘. ติตฺถิยานํ วณฺณมฺหิ ภญฺญมาเน โย กุชฺฌติ, โส อาราธโกติ โยชนา, ปริโตสิโต ปสํสิโตติ อธิปฺปาโยฯ ติตฺถิยปุโพฺพ อิมสฺมิํ สาสเน ปพฺพชฺชํ ลภิตฺวา ติตฺถิยานํ วณฺณสฺมิํ ภญฺญมาเน สุตฺวา สเจ กุปฺปติ อนตฺตมนํ กโรติ, **อาราธโก** สงฺฆาราธโก สงฺฆํ ปริโตเสโนฺต

โหติ, สมฺพุทฺธสฺส วณฺณสฺมึ ภญฺญมาเน ยทิ กุชฺฌติ, นินฺทิโตติ โยชนาฯ เอตฺถ **สมฺพุทฺธสฺสา**ติ อุปลกฺขณํฯ

๗๐๑. **คเหตฺวา**ติ ปฏิคฺคเหตฺวาฯ

๗๕๑. **“น รตฺตจิตฺโต”**ติอาทินา ปุริมานํ ติณฺณํ ปาราชิกานํ วีติกฺกมจิตฺตุปฺปาทมตฺตสฺสาปิ อภาวํ ทีเปติฯ **มรณายา**ติ เอตฺถ ‘‘มนุสฺสชาติกสฺสา’’ติ อิทํ ปาราชิกปกรณโตว ลพฺภติฯ **ตสฺสา**ติ กิญฺจิ เทนฺตสฺสฯ **ตนฺ**ติ ตถา ทียมานํฯ

๗๕๒. **“ปราชโย”**ติ อิทํ อภพฺพปุคฺคเลสุ สงฺฆเภทกสฺส อโนฺตคธตฺตา วุตฺตํฯ สลากคฺคาเหนาปิ สงฺฆํ ภินฺทโนฺต สงฺฆเภทโกว โหติฯ

๗๕๓. อทฺธโยชเน ยํ ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตรํ เอกํ **จีวรํ** นิกฺขิปิตฺวานาติ โยชนาฯ

๗๕๔. สุปฺปติฏฺฐิตนิโคฺรธสทิเส รุกฺขมูลเก ติจีวรํ นิกฺขิปิตฺวา อทฺธโยชเน อรุณํ อุฏฺฐาเปนฺตสฺสาติ โยชนาฯ

๗๕๕. กายิกา นานาวตฺถุกาโย **สมฺพหุลา** อาปตฺติโย อปุพฺพํ อจริมํ เอกกฺขเณ กถํ ผุเสติ โยชนาฯ

๗๕๗. วาจสิกา น กายิกา นานาวตฺถุกาโย สมฺพหุลา อาปตฺติโย อปุพฺพํ อจริมํ เอกกฺขเณ กถํ ผุเสติ โยชนาฯ

๗๕๘. **วินยนสเตฺถ**ติ วินยปิฏเกฯ **ตสฺส** ภิกฺขุสฺสฯ

๗๕๙. **“อิตฺถิยา”**ติอาทีสุ สหเตฺถ กรณวจนํฯ อิตฺถิยา วา ปุริเสน วา ปณฺฑเกน วา นิมิตฺตเก เมถุนํ น **เสวโนฺต** น ปฏิเสวโนฺต เมถุนปจฺจยา จุโตติ โยชนาฯ

๗๖๐. กายสํสโคฺคเยว **กายสํสคฺคตา,** ตํ อาปนฺนาฯ **อฎฺฐวตฺถุกํ เฉชฺช**นฺติ เอวํนามกํ ปาราชิกํฯ

๗๖๒. **สมเย ปิฏฺฐิสญฺญิเต**ติ คิมฺหานํ ปจฺฉิมมาสสฺส ปฐมทิวสโต ยาว เหมนฺตสฺส ปฐมทิวโส, เอตฺถนฺตเร สตฺตมาสมเตฺต ปิฏฺฐิสญฺญิเต สมเยฯ ‘‘มาตุยาปิ จา’’ติ วตฺตเพฺพ **“มาตรมฺปิ จา”**ติ วุตฺตํฯ โสเยว วา ปาโฐฯ

๗๖๔. **“อวสฺสุตหตฺถโต หิ ปิณฺฑํ คเหตฺวา”**ติ อิมินา สงฺฆาทิเสสสฺส วตฺถุมาห, **ลสุณ**นฺติ ปาจิตฺติยสฺส วตฺถุํ, **มนุสฺสมํส**นฺติ ถุลฺลจฺจยวตฺถุํ, **อกปฺปมญฺญ**นฺติ ทุกฺกฏวตฺถุํฯ **อกปฺปมญฺญ**นฺติ เอตฺถ ‘‘มํส’’นฺติ เสโสฯ ‘‘สเพฺพ เอกโต’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **เอกโต**ติ เอตฺถ ‘‘มทฺทิตฺวา’’ติ เสโส, อกปฺปิยมํเสหิ สทฺธึ เอกโต มทฺทิตฺวา ขาทตีติ อโตฺถฯ สพฺพเมตํ ‘‘คเหตฺวา, มทฺทิตฺวา, ขาทตี’’ติ กิริยานํ กมฺมวจนํฯ **มนุสฺสมํสญฺจา**ติ เอตฺถ **จ**-สโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพ โหติฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุนิยาฯ สงฺฆาทิเสสปาจิตฺติยทุกฺกฏปาฏิเทสนียถุลฺลจฺจยานิ เอกกฺขเณ โหนฺติฯ

๗๖๕. ‘‘ปุคฺคโล เอโก’’ติ ปทเจฺฉโทฯ **เทฺวปิ จ ปุณฺณวสฺสา**ติ ปริปุณฺณวีสติวสฺสา จ เทฺว สามเณราฯ **เอกาว เตสํ ปน กมฺมวาจา**ติ เตสํ อุภินฺนํ สามเณรานํ เอเกน อาจริเยน เอ

กาว อุปสมฺปทกมฺมวาจา กตาฯ **เอกสฺสา**ติ เอกสฺสาปิ สามเณรสฺสฯ **กมฺมนฺ**ติ อุปสมฺปทกมฺมํฯ **น รูหเต**ติ น สมฺปชฺชติ, กิเมตฺถ การณํ, วท ภทฺทมุขาติ อธิปฺปาโยฯ

๗๖๖. **มหิทฺธิเกสู**ติ ทฺวีสุ สามเณเรสุฯ สเจ ปน เอโก เกสคฺคมตฺตมฺปิ **อากาสโค** อากาสโฏฺฐ โหติ , อากาสคตเสฺสว กตํ ตํ อุปสมฺปท**กมฺมํ เนว รูหติ** เนว สมฺปชฺชติ, ภูมิคตสฺส รูหตีติ โยชนาฯ

๗๖๗. อิทฺธิยา อากาเส ฐิเตน สเงฺฆน ภูมิคตสฺส สามเณรสฺส อุปสมฺปทกมฺมํ น กาตพฺพํฯ ยทิ กโรติ, กุปฺปตีติ โยชนาฯ อิทญฺจ สพฺพกมฺมานํ สาธารณลกฺขณํฯ ยถาห – ‘‘สเงฺฆนาปิ อากาเส นิสีทิตฺวา ภูมิคตสฺส กมฺมํ น กาตพฺพํฯ สเจ กโรติ, กุปฺปตี’’ติ (ปริ. อฎฺฐ. ๔๘๑)ฯ

๗๖๘. วตฺถํ กปฺปกตญฺจ น โหติ, รตฺตญฺจ น โหติ, เกสกมฺพลาทิ อกปฺปิยญฺจ โหติ, **นิวตฺถสฺส ปนาปตฺติ** ตํ ปน นิวตฺถสฺส ภิกฺขุโน อาปตฺติ โหติฯ อนาปตฺติ กถํ สิยา, วท ภทฺทมุขาติ โยชนาฯ

๗๖๙. **เอตฺถ** เอตสฺมิํ อกปฺปิยวตฺถุธารเณ ตนฺนิมิตฺตํฯ อจฺฉินฺนจีวรสฺส ภิกฺขุโน อนาปตฺติ สิยาติ โยชนาฯ **‘‘กิญฺจิปี’’**ติอาทินา วุตฺตเมวตฺถํ สมเตฺถติฯ **อสฺส** อจฺฉินฺนจีวรสฺส ภิกฺขุสฺส อกปฺปิยํ นาม กิญฺจิปิ จีวรํ น วิชฺชติ, ตสฺมา อนาปตฺตีติ อธิปฺปาโยฯ

๗๗๐. **กุโตปิ จ** ปุริสสฺส หตฺถโต โภชนสฺส **กิญฺจิ** น คณฺหติ, โภชนโต กิญฺจิปิ สยมฺปิ กสฺสจิ ปุริสสฺส น เทติ, ตถาปิ **ครุกํ วชฺชํ** สงฺฆาทิเสสาปตฺติํ **อุเปติ** อาปชฺชติ, ตํ กถมาปชฺชติ, ตุวํ ยทิ วินเย กุสโล อสิ, **เม** มยฺหํ **วท** เอตํ การณํ กเถหีติ โยชนาฯ **หเว**ติ นิปาตมตฺตํฯ

๗๗๑. **ยา ปน** ภิกฺขุนี อญฺญาย ภิกฺขุนิยา ‘‘อิงฺฆ, อเยฺย, ยํ เต เอโส ปุริสปุคฺคโล เทติ ขาทนียํ วา’’ติอาทินา (ปาจิ. ๗๐๕) สงฺฆาทิเสสมาติกาย วุตฺตนเยน อุโยฺยชิตา **อวสฺสุตมฺหา** ปุริสปุคฺคลา ยํ กิญฺจิ โภชนํ **อาทาย** ปฏิคฺคเหตฺวา สเจ ภุญฺชติ, สา ตถา ภุญฺชนฺตี ยาย อุโยฺยชิตา ภุญฺชติ, ตสฺสา อุโยฺยชิกาย **ธีรา** วินยธรา ปณฺฑิตา **สงฺฆาทิเสสํ กถยนฺติ** ตสฺสา อุโยฺยชิตาย โภชนปริโยสาเน อุโยฺยชิกาย สงฺฆาทิเสสํ วทนฺตีติ โยชนาฯ ยถาห – ‘‘ตสฺสา หิ โภชนปริโยสาเน อุโยฺยชิกาย สงฺฆาทิเสโส โหตี’’ติ (ปริ. อฎฺฐ. ๔๘๑)ฯ

๗๗๒. ตํ กถํ ยทิ **พุชฺฌสิ** ชานาสิ, สาธุกํ **พฺรูหิ** กเถหีติ โยชนาฯ

๗๗๓. **นิเสวิเต**ติ ตาย อุโยฺยชิตาย ภิกฺขุนิยา ตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส หตฺถโต ปฏิคฺคหิเต ตสฺมิํ ทนฺตโปเน ปริภุเตฺต อุโยฺยชิกา ลหุวชฺชํ อาปชฺชตีติ อโตฺถฯ

๗๗๕. **‘‘อุกฺขิตฺตโก’’**ติ อิมินา อาปตฺติวชฺชมาหฯ ยถาห – ‘‘เตน หิ สทฺธิํ วินยกมฺมํ นตฺถิ, ตสฺมา โส สงฺฆาทิเสสํ อาปชฺชิตฺวา ฉาเทโนฺต วชฺชํ น ผุสตี’’ติฯ

๗๗๖. **สปฺปาณปฺปาณชนฺ**ติ สปฺปาณเก จ อปฺปาณเก จ ชาตํฯ **เนว ชงฺคมนฺ**ติ ปาเทหิ ภูมิยํ เนว จรนฺตํฯ **น วิหงฺคมนฺ**ติ อากาเส ปกฺขํ ปสาเรตฺวา น จรนฺตํฯ **ทฺวิชนฺ**ติ ทฺวีหิ ปจฺจเยหิ, ทฺวิกฺขตฺตุํ วา ชาตตฺตา ทฺวิชํฯ **กนฺตนฺ**ติ มโนหรํฯ **อกนฺตนฺ**ติ อมโนหรํฯ

๗๗๗. สปฺปาณโช สโทฺท จิตฺตโช วุโตฺต, อปฺปาณโช อุตุโช สโทฺท วุโตฺต, โส ปน **ทฺวีเหว** ปจฺจเยหิ ชาตตฺตา ''ทฺวิโช''ติ มโตติ โยชนาฯ

๗๗๘. **''วินเย''**ติอาทิคาถา วณฺณิตตฺถาเยวฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

เสทโมจนกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สาธารณาสาธารณกถาวณฺณนา

๗๗๙-๘๐. **สพฺพสิกฺขาปทาน**นฺติ อุภโตวิภงฺคาคตานํ สพฺพสิกฺขาปทานํฯ ***ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหี***ติ อุภยตฺถ สหเตฺถ กรณวจนํฯ *ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีนญฺจ*, *ภิกฺขุนีหิ ภิกฺขูนญฺจาติ* อุภยตฺถ อสาธารณปญฺญตฺตญฺจ, **ตถา** *ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีนญฺจ*, *ภิกฺขุนีหิ ภิกฺขูนญฺจาติ* อุภยตฺถ สาธารณสิกฺขาปทญฺจ อหํ วกฺขามีติ โยชนาฯ **สมาหิตา**ติ เอกคฺคจิตฺตาฯ **ตํ** มยา วุจฺจมานํ นิทานาทินยํฯ **สุณาถา**ติ โสตุชนํ สกฺกจฺจสวเน นิโยเชติฯ

๗๘๑. **“นิทาน”**นฺติอาทิคาถา วุตฺตตฺถาวฯ

๗๘๒-๓. **“กติ เวสาลิยา”**ติอาทิ ปุจฺฉาคาถา อุตฺตานตฺถาเยวฯ

๗๘๖. ‘‘ทส เวสาลิยา’’ติอาทิวิสฺสชฺชนคาถานํ **“เมถุน”**นฺติอาทโย นิเทฺทสวเสน วุตฺตาฯ **วิคฺคโห**ติ มนุสฺสวิคฺคหํ ปาราชิกํฯ **จตุตฺถนฺติมวตฺถุก**นฺติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมปาราชิกํฯ **อติเรกจีวร**นฺติ ปฐมกถินํฯ **สุทฺธกาฬเกฬกโลมก**นฺติ เอฬกโลมวคฺค ทุติยํฯ

๗๘๗. **ภูต**นฺติ ปฐเม มุสาวาทวคฺค อฎฺฐมํฯ **ปรมฺปรเณฺจวา**ติ ปรมฺปรโภชนสิกฺขาปทํฯ **มุขทฺวาร**นฺติ จตุเตฺถ โภชนวคฺค ทสมํฯ ***ภิกฺขุนีสุ จ อโกฺกโส***ติ ภิกฺขุนิปาติโมเกฺข ฉเฎฺฐ อารามวคฺค ทุติยํฯ

๗๘๘. **เทฺว อนุทฺธํสนานี**ติ อฎฺฐมนวมสงฺฆาทิเสสาฯ **จีวรสฺส ปฎิคฺคโห**ติ จีวรวคฺค ปญฺจมํฯ

๗๘๙. **รูปิย**นฺติ เอฬกโลมวคฺค อฎฺฐมํฯ **สุตฺตวิญฺญตฺตี**ติ ปตฺตวคฺค ฉฎฺฐํฯ **อุชฺฌาปน**นฺติ ทุติเย ภูตคามวคฺค ตติยํฯ **ปริปาจิตปิโณฺฑ**ติ ตติเย โอวาทวคฺค นวมํฯ **ตเถว คณโภชน**นฺติ จตุเตฺถ โภชนวคฺค ทุติยํฯ

๗๙๐. **วิกาเล โภชนเณฺจวา**ติ ตเตฺถว สตฺตมํฯ **จาริตฺต**นฺติ อเจลกวคฺค ปญฺจเม ฉฎฺฐํฯ **นฺหาน**นฺติ สุราปานวคฺค ฉเฎฺฐ สตฺตมํฯ **อูนวีสติวสฺส**นฺติ สตฺตเม สปฺปาณกวคฺค ปญฺจมํฯ **ทตฺวา สเงฺฆน จีวร**นฺติ อฎฺฐเม สหธมฺมิกวคฺค นวมํฯ

๗๙๑. **โวสาสนฺตี**ติ ทุติยํ ภิกฺขุปาฎิเทสนียํฯ **นจฺจํ วา คีตํ วา**ติ ปฐเม ลสุณวคฺค ทสมํฯ **จาริกทฺวย**นฺติ จตุเตฺถ ตุวฎฺฎวคฺค สตฺตมฎฺฐมานิฯ **ฉนฺททาเนนา**ติ อฎฺฐเม กุมาริภูตวคฺค เอกาทสมํฯ **“ฉนฺททาเนตี”**ติ วา ปาโฐฯ ‘‘ฉนฺททานํ อิติ อิเม’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๗๙๒. **กุฎี**ติ ฉโฎฺฐ สงฺฆาทิเสโสฯ **โกสิย**นฺติ นิสฺสคฺคิเยสุ ทุติเย เอฬกโลมวคฺค ปฐมํฯ **เสยฺย**นฺติ มุสาวาทวคฺค ปญฺจมํฯ **ปถวี**ติ มุสาวาทวคฺค ทสมํฯ **ภูตคามก**นฺติ ภูตคามวคฺค ทุติเย ปฐมํฯ **สปฺปาณกญฺจ สิญฺจนฺตี**ติ ภูตคามวคฺค ทสมํฯ

๘๐๐. **ฉอูนานิ ตีเณว สตานี**ติ ฉหิ อูนานิ ตีเณว สตานิ, จตุนวุตาธิกานิ ทฺวิสตานีติ อโตฺถฯ **สมเจตสา**ติ –

‘‘วธเก เทวทตฺตมฺหิ, โจเร องฺคุลิมาลเก;

ธนปาเล ราหุเล จ, สพฺพตฺถ สมมานโส’’ติฯ (มิ. ป. ๖.๖.๕; ธ. ป. อฏฺฐ. ๑.๑๖ เทวทตฺตวตฺถุ; อิติวุ. อฏฺฐ. ๑๐๐) –

วจนโต สเพฺพสุ หิตาหิเตสุ, ลาภาลาภาทีสุ จ อฏฺฐสุ โลกธเมฺมสุ นิพฺพิการตาย จ สมานจิเตฺตน ตถาคเตนฯ

วุตฺตาวเสสาติ เวสาลิยาทีสุ ฉสุ นคเรสุ วุเตฺตหิ อวสิฏฺฐานิฯ **อิเม สเพฺพ** อิมานิ สพฺพานิ สิกฺขาปทานิ สาวตฺถิยํ กตานิ ภวนฺติ, ปญฺญตฺตานิ โหนฺตีติ อโตฺถฯ

๘๐๑. **ปาราชิกานิ จตฺตารี**ติ เวสาลิยํ วุตฺตํ เมถุนมนุสฺสวิคฺคหอุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ, ราชคเห อทินฺนาทานนฺติ จตฺตาริฯ **สตฺต สงฺฆาทิเสสกา**ติ ราชคเห วุตฺตา เทฺว อนุทฺธํสนา, เทฺว จ เภทา, อาฬวิยํ กุฏิกาโร, โกสมฺพิยํ มหลฺลกวิหาโร, โทวจสฺสนฺติ สตฺตฯ **นิสฺสคฺคิยานิ อฏฺฐ วา**ติ เวสาลิยํ อติเรกจีวรํ, กาฬกเอฬกโลมํ, ราชคเห จีวรปฏิคฺคหณํ, รูปิยปฏิคฺคหณํ, สุตฺตวิญฺญตฺติ, อาฬวิยํ โกสิยมิสฺสกํ, กปิลวตฺถุมฺหิ เอฬกโลมโธวนํ, อูนปญฺจพนฺธนนฺติ อฏฺฐฯ

ทฺวตฺตึเสว จ ขุทฺทกาติ เวสาลิยํ ภูตาโรจนํ, ปรมฺปรโภชนํ, อปฺปฏิคฺคหณํ, อเจลกํ, ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี ภิกฺขุํ อโกฺกเสยฺยา’’ติ ปญฺจ, ราชคเห อุชฺฌาปนกํ, ภิกฺขุนิปริปาจิตปิโณฺฑ, คณโภชนํ, วิกาลโภชนํ, ‘‘โย ปน ภิกฺขุ นิมนฺติโต’’ติอาทิ จ, ‘‘โอเรนฑฺฒมาสํ นหาเยยฺยา’’ติ, อูนวีสติวสฺสํ, ‘‘สมเคฺคน สเงฺฆน จีวรํ ทตฺวา’’ติ ภิกฺขูนํ อฏฺฐ, ภิกฺขุนีนํ ปน ‘‘นจฺจํ วา คีตํ วา’’ติอาทิ จ, ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี อโนฺตวสฺส’’นฺติอาทิ จ, ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี วสฺสํวุตฺถา’’ติอาทิ จาติ ทฺวยํ, ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี ปาริวาสิกฉนฺททาเนนา’’ติอาทิ จาติ จตฺตาริ, อาฬวิยํ อนุปสมฺปเนฺนน อุตฺตริ ทิรตฺตติรตฺตํ, ‘‘ปถวิํ ขเณยฺย วา’’ติอาทิ, ภูตคามปาตพฺยตาย, ‘‘ชานํ สปฺปาณกํ อุทก’’นฺติ จตฺตาริ, โกสมฺพิยํ อญฺญวาทเก วิเหสเก, ยาวทฺวารโกสา อคฺคฬฏฺฐปนาย, สุราเมรยปาเน, อนาทริเย, ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขูหิ สหธมฺมิก’’นฺติอาทิ จาติ ปญฺจ, กปิลวตฺถุมฺหิ ‘‘ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา’’ติอาทิ, ‘‘อคิลาเนน ภิกฺขุนา จาตุมาส’’นฺติอาทิ, ‘‘อฏฺฐิมยํ วา ทนฺตมยํ วา’’ติอาทิ ตีณิ ภิกฺขูนํ, ภิกฺขุนีนํ ปน ‘‘อุทกสุทฺธิกํ ปนา’’ติอาทิ, ‘‘โอวาทาย วา’’ติอาทีติ เทฺว, ภเคฺคสุ ‘‘อคิลาโน วิสิพฺพนาเปโกฺข’’ติอาทิ เอกนฺติ เอตานิ พาตฺตึเสว ปาจิตฺติยานิฯ

๘๐๒. **เทฺว คารยฺหา**ติ ‘‘ภิกฺขุ ปเนว กุเลสู’’ติอาทิ, ‘‘ยานิ โข ปน ตานิ อารญฺญกานี’’ติอาทิ จาติ เทฺว ปาฏิเทสนียาฯ **ตโย เสขา**ติ โกสมฺพิยํ น สุรุสุรุการกํ, ภเคฺคสุ น สามิเสน หเตฺถน ปานียถาลกํ, น สสิตฺถกํ ปตฺตโธวนนฺติ ตีณิ เสขิยานิฯ **ฉปฺปญฺญาเสว** สิกฺขาปทานิ ปิณฺฑิตานิ เวสาลิยาทีสุ **ฉสุ นคเรสุ** ปญฺญตฺตานิ ภวนฺตีติ โยชนาฯ

๘๐๓. สตฺตสุ นคเรสุ ปญฺญตฺตานิ **เอตานิ สพฺพาเนว** สิกฺขาปทานิ ปน อฑฺฒุฑฺฒานิ สตาเนว ภวนฺติฯ สาวตฺถิยํ ปญฺญเตฺตหิ จตุนวุตาธิกทฺวิสตสิกฺขาปเทหิ สทฺธิํ ฉสุ นคเรสุ ปญฺญตฺตานิ ฉปญฺญาส สิกฺขาปทานิ ปญฺญาสาธิกานิ ตีณิ สตานิ ภวนฺตีติ อโตฺถฯ อเฑฺฒน จตุตฺถํ เยสํ ตานิ **อฑฺฒุฑฺฒานิ**ฯ

๘๐๔-๑๐. เอวํ นิทานวเสน นครํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ นิทานมญฺญมเสเสตฺวา อุภโตวิภงฺคาคตานํ สเพฺพสํ สิกฺขาปทานํ เกวลํ ปิณฺฑวเสน คณนํ ทเสฺสตุมาห **‘‘สิกฺขาปทานิ ภิกฺขูน’’**นฺติอาทิฯ

๘๑๑. เอวํ สพฺพสิกฺขาปทานํ นิทานญฺจ คณนญฺจ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อสาธารณานิ ทเสฺสตุมาห **“ฉจตฺตาลีสา”**ติอาทิฯ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีหิ อสาธารณภาวํ มเหสินา คมิตานิ สิกฺขาปทานิ ฉจตฺตาลีเสว โหนฺตีติ โยชนาฯ อิมินา อุเทฺทสมาหฯ

๘๑๔. ‘‘ฉ จ สงฺฆาทิเสสา’’ติอาทีหิ ทฺวีหิ คาถาหิ นิเทฺทสํ ทเสฺสตฺวา **“วิสฺสฏฺฐี”**ติอาทินา ปฏินิเทฺทสมาหฯ

๘๑๕. ‘‘นิสฺสคฺคิเย อาทิวคฺคสฺมิ’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **โธวน**นฺติ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรโธวนํฯ **ปฏิคฺคโห**ติ ตสฺสาเยว หตฺถโต จีวรปฏิคฺคหณํฯ

๘๑๖. **อารญฺญ**นฺติ เอกูนตึสติมํ สิกฺขาปทํฯ

๘๑๗. ภิกฺขูนํ, ภิกฺขุนีนญฺจ วุตฺตานิ สพฺพานิ ปาจิตฺติยานิ คณนาวสา อฏฺฐาสีติสตํ ภวนฺตีติ โยชนาฯ **อฏฺฐาสีติสต**นฺติ ภิกฺขุนิปาติโมกฺขาคตํ ฉสฏฺฐิสตปาจิตฺติยํ วกฺขมาเนหิ ภิกฺขุนิยเตหิ พาวีสติปาจิตฺติเยหิ สทฺธึ อฏฺฐาสีติสตํ โหติฯ **ตโต**ติ อฏฺฐาสีตาธิกสตปาจิตฺติยโต นิทฺธาริตานิ เอตานิ ทฺวาวีสติ ขุทฺทกานิ ภิกฺขูนํ ปาติโมกฺขเก ภวนฺตีติ โยชนาฯ

๘๑๘. ***ภิกฺขุนิวโคฺค***ติ ภิกฺขุนีนํ โอวาทวโคฺคฯ ปรมฺปรโภชเน ปญฺญตฺตํ สิกฺขาปทํ **ปรมฺปรโภชนํ,** ปรมฺปรโภชเนน สห วตฺตตีติ **สปรมฺปรโภชโน**ฯ

๘๒๒. **“เอกโต ปน ปญฺญตฺตา”**ติอาทิ นิคมนํฯ ภิกฺขุนีหิ อสาธารณตํ คตา เอกโตว ปญฺญตฺตา **อิเม** อิมานิ สิกฺขาปทานิ ปิณฺฑิตานิ ฉจตฺตาลีส โหนฺตีติ โยชนาฯ

๘๒๓. มเหสินา ภิกฺขูหิ อสาธารณภาวํ คมิตานิ ภิกฺขุนีนํ สิกฺขาปทานิ ปริปิณฺฑิตานิ สตํ, ตึส จ ภวนฺตีติ โยชนาฯ

๘๒๔. เอวํ อุทฺทิฏฺฐานํ นิเทฺทสมาห **“ปาราชิกานี”**ติอาทินาฯ **ปาราชิกานิ จตฺตารี**ติ อุพฺภชาณุมณฺฑลิกวชฺชปฏิจฺฉาทิกอุกฺขิตฺตานุวตฺติกอฏฺฐวตฺถุกสงฺขาตานิ จตฺตาริ ปาราชิกานิฯ

๘๒๖. ทฺวีหิ คาถาหิ นิทฺทิฏฺฐานํ ปฏินิเทฺทโส ***“ภิกฺขุนีนํ ตุ สงฺฆาทิเสเสหี”***ติอาทิฯ จตุนฺนํ ปาราชิกานํ อุเทฺทสวเสเนว ปากฏตฺตา ปฏินิเทฺทเส อคฺคหณํฯ **อาทิโต ฉา**ติ อุสฺสยวาทิกาทโย ฉ สงฺฆาทิเสสาฯ **“อาทิโต”**ติ อิทํ ‘‘ยาวตติยกา’’ติ อิมินาปิ โยเชตพฺพํ, อฏฺฐสุ ยาวตติยเกสุ ปุริมานิ จตฺตาริ สิกฺขาปทานีติ วุตฺตํ โหติฯ

๘๒๗. **สตฺตญฺญทตฺถิกาทีนีติ อาทิ**-สเทฺทน อญฺญทตฺถิกสิกฺขาปทโต ปจฺฉิมานิ จตฺตาริ, ปุริมานิ ‘‘อญฺญํ วิญฺญาเปยฺย, อญฺญํ เจตาเปยฺยา’’ติ เทฺว จ คหิตานิฯ **ปโตฺต เจวา**ติ ปฐมํ ปตฺตสนฺนิจยสิกฺขาปทมาหฯ ทุติยวเคฺค ปุริมสิกฺขาปททฺวยํ **“ครุํ ลหุ”**นฺติ อิมินา คหิตํฯ

๘๒๘. **อิธ** ภิกฺขุนิปาติโมเกฺข เอตานิ ปน ทฺวาทเสว นิสฺสคฺคิยานิ สตฺถารา ภิกฺขุนีนํ วเสน เอกโต ปญฺญตฺตานีติ โยชนาฯ

๘๒๙-๓๐. **“สเพฺพว คณนาวสา”**ติอาทิ นิคมนํฯ ภิกฺขูหิ อสาธารณตํ คตา ภิกฺขุนีนํ เอกโต ปญฺญตฺตา สตํ, ตึส ภวนฺตีติ โยชนาฯ

๘๓๑-๓. ‘‘อสาธารณา อุภินฺน’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ อุภินฺนํ อสาธารณสิกฺขาปทานิ สตญฺจ สตฺตติ จ ฉ จ ภวนฺติฯ เอวมุทฺทิฏฺฐานํ นิเทฺทโส **“ปาราชิกานิ จตฺตารี”**ติอาทิฯ ภิกฺขูหิ อสาธารณานิ ภิกฺขุนีนํ **จตฺตาริ ปาราชิกานิฯ ทสจฺฉ จา**ติ ภิกฺขูหิ อสาธารณานิ ภิกฺขุนีนํ สงฺฆาทิเสสา ทส, ภิกฺขุนีหิ อสาธารณานิ ภิกฺขูนํ วิสฺสฏฺฐิอาทิกา สงฺฆาทิเสสา ฉ จาติ สงฺฆาทิเสสา โสฬสฯ

อนิยตา ทุเว เจวาติ ภิกฺขุนีหิ อสาธารณานิ ภิกฺขูนํ อนิยตา เทฺว จฯ **นิสฺสคฺคา จตุวีสตี**ติ ภิกฺขุนีหิ อสาธารณานิ ภิกฺขูนํ ทฺวาทส, ภิกฺขูหิ อสาธารณานิ ภิกฺขุนีนํ ทฺวาทสาติ เอวํ นิสฺสคฺคิยา จตุวีสติ จฯ **สตํ อฏฺฐารส ขุทฺทกา**ติ ภิกฺขุนีหิ อสาธารณานิ ภิกฺขูนํ พาวีสติ, ภิกฺขูหิ อสาธารณานิ ภิกฺขุนีนํ ฉนฺนวุตีติ อฏฺฐารสาธิกสตํ ขุทฺทกานิ จฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ อสาธารณสงฺคเหฯ

ทฺวาทเสว จ คารยฺหาติ ภิกฺขุนีหิ อสาธารณานิ ภิกฺขูนํ จตฺตาริ, ภิกฺขูหิ อสาธารณานิ ภิกฺขุนีนํ อฏฺฐาติ เอเต ปาฏิเทสนียา จาติ อิเม ฉสตฺตติอธิกานิ สตสิกฺขาปทานิ อุภินฺนมฺปิ อสาธารณานีติ โยชนาฯ

๘๓๔. อุภินฺนมฺปิ สาธารณานิ สตฺถุนา ปญฺญตฺตานิ สิกฺขาปทานิ สตญฺจ สตฺตติ จ จตฺตาริ จ ภวนฺตีติ ปกาสิตาติ โยชนาฯ

๘๓๕-๖. **ปาราชิกานิ จตฺตารี**ติ เมถุนอทินฺนาทานมนุสฺสวิคฺคหอุตฺตริมนุสฺสธมฺมปาราชิกานิ จตฺตาริ จฯ **สตฺต สงฺฆาทิเสสกา**ติ สญฺจริตฺตอมูลกอญฺญภาคิยา, จตฺตาโร ยาวตติยกา จาติ สงฺฆาทิเสสา สตฺต จฯ **อฏฺฐารส จ นิสฺสคฺคา**ติ นิสฺสคฺคิเยสุ ปฐเม จีวรวเคฺคโธวนปฏิคฺคหณสิกฺขาปททฺวยวชฺชิตานิ อฏฺฐ, เอฬกโลมวเคฺค อฏฺฐมนวมทสมานีติ ตโย, ปตฺตวเคฺค ปฐมปตฺตวสฺสิกสาฏิกอารญฺญกสิกฺขาปทตฺตยสฺส วชฺชิตานิ สตฺต จาติ อิมานิ อฏฺฐารส นิสฺสคฺคิยสิกฺขาปทานิ จฯ **สมสตฺตติ ขุทฺทกา**ติ –

‘‘สโพฺพ ภิกฺขุนิวโคฺคปิ…เป.… ทฺวาวีสติ ภวนฺติ หี’’ติฯ (อุ. วิ. ๘๑๘-๘๒๑) –

วุตฺตา ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีหิ อสาธารณาติ อิเมหิ พาวีสติปาจิตฺติเยหิ วชฺชิตานิ อวเสสานิ สตฺตติ ปาจิตฺติยานิ จ อุภยสาธารณวเสน ปญฺญตฺตานิฯ ปญฺจสตฺตติ เสขิยาปิ จาติ **อุภินฺนํ** ภิกฺขุภิกฺขุนีนํ **สมสิกฺขตา** สาธารณสิกฺขาปทานิ สพฺพโส สตํ, สตฺตติ, จตฺตาริ จ โหนฺตีติ โยชนาฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

สาธารณาสาธารณกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ลกฺขณกถาวณฺณนา

๘๓๗. **อิโต**ติ สาธารณาสาธารณกถาย ปรํฯ **สพฺพค**นฺติ สพฺพสิกฺขาปทสาธารณํฯ **วทโต เม**ติ วทโต มม วจนํฯ **นิโพธถา**ติ นิสาเมถ, เอกคฺคจิตฺตา หุตฺวา สกฺกจฺจํ สุณาถาติ อ โตฺถฯ

๘๓๘-๙. ‘‘วิปตฺติ อาปตฺติ อนาปตฺตี’’ติ ปทเจฺฉโทฯ ‘‘อาณตฺติ องฺค’’นฺติ ปทเจฺฉโทฯ **วชฺชกมฺมปเภทก**นฺติ วชฺชปเภทกํ กมฺมปเภทกํฯ **ติกทฺวย**นฺติ กุสลตฺติกเวทนาตฺติกทฺวยํฯ **สพฺพตฺถาติ อิทํ ปน** สตฺตรสวิธสพฺพสาธารณลกฺขณํฯ **สพฺพตฺถ** สเพฺพสุ สิกฺขาปเทสุฯ

๘๔๐. **อิธ** อิมสฺมึ สตฺตรสวิเธ ยํ ลกฺขณํ ปุเพฺพ วุตฺตนยํ, ยญฺจ อุตฺตานํ, ตํ สพฺพํ วเชฺชตฺ วา **อตฺถโชตนํ** อตฺถปฺปกาสนํ กริสฺสามีติ โยชนาฯ

๘๔๑. นิทานํ นาม ราชคหาทิสิกฺขาปทปญฺญตฺติฏฺฐานภูตานิ สตฺต นครานิ, ตํ ปุเพฺพ ทสฺสิตนฺติ อวสิฏฺฐานิ ทเสฺสตุมาห **‘‘ปุคฺคโล’’**ติอาทิฯ **ปุคฺคโล นาม** กตโม? ยํ ยํ ภิกฺขุนึ, ภิกฺขุญฺจ อารพฺภ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ, **อยํ** ภิกฺขุนี จ ภิกฺขุ จ สิกฺขาปทปญฺญตฺติยา อาทิกมฺมิโก ปุคฺคโลติ วุจฺจตีติ โยชนาฯ

๘๔๒. **ธนิยาทโย**ติ **อาทิ**-สเทฺทน สมฺพหุลา ภิกฺขู, วคฺคุมุทาตีริยา ภิกฺขู, เสยฺยสโก, อุทายี, อาฬวกา ภิกฺขู, ฉโนฺน, เมตฺติยภูมชกา, เทวทโตฺต, อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู, ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู, อุปนโนฺท สกฺยปุโตฺต, อญฺญตโร ภิกฺขุ, หตฺถโก สกฺยปุโตฺต, อนุรุโทฺธ, สตฺตรสวคฺคิยา ภิกฺขู, จูฬปนฺถโก, เพลฏฺฐสีโส, อายสฺมา อานโนฺท, สาคตเตฺถโร, อริโฏฺฐ ภิกฺขุ, อายสฺมา อานโนฺทติ อิเม เอกวีสติ สงฺคหิตาฯ

๘๔๓. **ถุลฺลนนฺทาทโย**ติ **อาทิ**-สเทฺทน สุนฺทรีนนฺทา, ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขุนิโย, อญฺญตรา ภิกฺขุนี, จณฺฑกาฬี, สมฺพหุลา ภิกฺขุนิโย, เทฺว ภิกฺขุนิโยติ ฉยิเม สงฺคหิตาฯ **สเพฺพ**ติ อุภยปาติโมเกฺข อาทิกมฺมิกา สเพฺพ ปุคฺคลาฯ

๘๔๔. **วตฺถูติ วตฺถุ** นาม สุทินฺนาทิโน ตสฺส ตเสฺสว ปุคฺคลสฺส เมถุนาทิกสฺส จ **วตฺถุโน** สพฺพปฺปกาเรน **อชฺฌาจาโร** วีติกฺกโม ปวุจฺจตีติ โยชนาฯ

๘๔๕-๖. เกวลา มูลภูตา ปญฺญตฺติฯ อนุ จ อนุปฺปโนฺน จ สพฺพตฺถ จ ปเทโส จ **อนุวนุปฺปนฺนสพฺพตฺถปเทสา,** เตเยว ปทานิ **อนุวนุปฺปนฺนสพฺพตฺถปเทสปทานิ,** ตานิ ปุพฺพกานิ ยาสํ ปญฺญตฺตีนํ ตา **อนุวนุปฺปนฺนสพฺพตฺถปเทสปทปุพฺพิกา**ฯ ตเถว สา ปญฺญตฺตีติ โยชนาฯ อนุปญฺญตฺติ อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ สพฺพตฺถปญฺญตฺติ ปเทสปญฺญตฺติ โหติฯ เอกโต อุภโต ปุพฺพา กเถว สา ปญฺญตฺตีติ โยชนาฯ เอกโตปทํ อุภโตปทญฺจ ปุพฺพมสฺสาติ **เอกโตอุภโตปุพฺพา,** เอกโตปญฺญตฺติ อุภโตปญฺญตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๘๔๗. **ตตฺถ** นวธาสุ ปญฺญตฺตีสุฯ ปญฺญตฺติ นาม กตมาติ อาห **‘‘โย เมถุน’’**นฺติอาทิฯ ‘‘โย ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺยา’’ติ จ ‘‘โย ภิกฺขุ อทินฺนํ อาทิเยยฺยา’’ติ จ เอวมาทิกา สิกฺขาปทสฺส มูลภูตา **ปญฺญตฺติ** โหตีติ โยชนาฯ

๘๔๘. **อิเจฺจวมาทิกา**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ‘‘สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา’’ติ จ ‘‘คามา วา อรญฺญา วา’’ติ จ เอวมาทีนํ สงฺคโหฯ

๘๔๙. วชฺชเก อนุปฺปเนฺนเยว ปญฺญตฺตา อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ, **สา** อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติฯ

๘๕๐-๑. คุณงฺคุณุปาหนสิกฺขาปเทน สห จมฺมตฺถรณสิกฺขาปทญฺจ **ธุวนฺหานํ** ธุวนหาน สิกฺขาปทํ, ปญฺจวเคฺคน อุปสมฺปาทนสิกฺขาปทญฺจาติ **เอสา จตุพฺพิธา** ปญฺญตฺติ ปเท สปญฺญตฺติ นามาติ วุตฺตาติ โยชนาฯ **มชฺฌิมเทสสฺมิํเยว โหตี**ติ มชฺฌิมเทสสฺมิํเยว อาปตฺ ติกรา โหติฯ **น อญฺญโต**ติ น อญฺญตฺร ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ เทสนฺตเร ฐาเนฯ

๘๕๒. **อิโต**ติ จตุพฺพิธปเทสปญฺญตฺติโตฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ ปญฺญตฺติเภเทฯ **สาธารณ ทุกาทิกนฺ**ติ สาธารณปญฺญตฺติ อสาธารณปญฺญตฺติ, เอกโตปญฺญตฺติ อุภโตปญฺญตฺตีติ ทุก ทฺวยํฯ **อตฺถโต เอกเมวา**ติ อตฺถโต อญฺญมญฺญสมานเมวฯ วิปตฺตาปตฺตานาปตฺติวินิจฺฉโย วิตฺถาริโตติ อิธ น ทสฺสิโตฯ อยํ ปเนตฺถ สเงฺขโป – **วิปตฺตี**ติ สีลอาจารทิฏฺฐิอาชีววิปตฺตีนํ อญฺญตราฯ **อาปตฺตี**ติ ปุพฺพปโยคาทิวเสน อาปตฺติเภโทฯ **อนาปตฺตี**ติ อชานนาทิวเสน อ นาปตฺติฯ

๘๕๓. อาปตฺติ ปน สาณตฺติกาปิ โหติ, อนาณตฺติกาปิ โหตีติ โยชนาฯ **‘‘อาณตฺตีติ จ นาเมสา อาณาปนา’’**ติ อิมินา อาณตฺติ-สทฺทสฺส สภาวสาธารณตฺตาติ อิธาหฯ

๘๕๔. สพฺพสิกฺขาปเทสุปิ สพฺพาสํ อาปตฺตีนํ สโพฺพ ปน องฺคเภโทปิ วิภาวินา ญาต โพฺพติ โยชนาฯ

๘๕๖. ‘‘สา จ อกฺริยสมุฏฺฐานา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ กาเยน, วาจาย วา ทสาหพฺภนฺตเร อติเรกจีวรสฺส อนธิฏฺฐาเนน นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยํ โหตีติ **‘‘ปฐเม กถิเน วิยา’’**ติ อุทาหรณํ กตํฯ

๘๕๗. **กฺริยากฺริยโต โหตี**ติ กิริยโต จ อกิริยโต จ โหติฯ ตตฺถ อุทาหรณมาห **‘‘จีวรคฺ คหเณ วิยา’’**ติฯ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา หตฺถโต จีวรคฺคหณํ **กฺริยา,** ปาริวตฺตกสฺส อทานํ **อกฺริยา**ติ เอวํ กิริยาย เจว อกิริยาย จ อิมํ อาปชฺชติฯ

๘๕๘. **สิยา ปน กโรนฺตสฺส อกโรนฺตสฺสา**ติ ยา ปน อาปตฺติ สิยา กโรนฺตสฺส, สิยา อก โรนฺตสฺส โหติ, อยํ สิยา กิริยโต, สิยา อกิริยโต สมุฏฺฐาติฯ **สิยา**ติ จ กทาจิ-สทฺทเตฺถ นิปา โตฯ อโตฺรทาหรณมาห **‘‘รูปิโยคฺคหเณ วิยา’’**ติฯ รูปิยสฺส อุคฺคหเณ, อุคฺคณฺหาปเน สิยา ก ทาจิ กิริยโต สมุฏฺฐาติ, อุปนิกฺขิตฺตสฺส สาทิยเน กายวาจาหิ กาตพฺพสฺส อกรเณน กทาจิ อก โรนฺตสฺส โหตีติฯ

๘๕๙. ยา กโรโต อกุพฺพโต, กทาจิ กโรนฺตสฺส จ โหติ, สา อาปตฺติ สิยา กิริยากิริยโต, สิยา กิริยโตปิ จ โหตีติ โยชนาฯ ‘‘กุฏิการาปตฺติ วิยา’’ติ วตฺตพฺพํฯ สา หิ วตฺถุํ เทสาเปตฺวา ปมาณาติกฺกนฺตํ กโรโต กิริยโต สมุฏฺฐาติ, อเทสาเปตฺวา ปมาณาติกฺกนฺตํ, ปมาณยุตฺตํ วา ก โรโต กิริยากิริยโต สมุฏฺฐาติฯ

๘๖๑. **ยโต** อาปตฺติโตฯ **อยํ** อาปตฺติฯ สญฺญาย กรณภูตาย วิโมโกฺข เอตายาติ **สญฺญาวิโมกฺขา**ฯ เอตฺถ จ วีติกฺกมสญฺญา อวิชฺชมานาปิ อาปตฺติยา วิมุจฺจนสฺส สาธก

ตมเฎฺฐน คหิตาฯ ยถา วุฎฺฐิยา อภาเวน ชาตํ ทุพฺภิกฺขํ ‘‘วุฎฺฐิกต’’นฺติ วุจฺจติ, เอวํสมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํฯ **อยํ** สจิตฺตกาปตฺติฯ

๘๖๒-๔. **อิตรา ปน** อจิตฺตกาปตฺติฯ วีติกฺกมสญฺญาย อภาเวน นตฺถิ วิโมกฺโข เอตายาติ **โนสญฺญาวิโมกฺขา**ฯ **สุจิเตฺตน** สวาสนกิเลสปฺปหาเนน, สกลโลกิยโลกุตฺตรกุสลสมฺปโยเคน จ สุนฺทรจิเตฺตน ภควตา **ปกาสิตา สพฺพาว** อาปตฺติ จิตฺตสฺส วเสน ทุวิธา สิยุนฺติ โยชนาฯ **สจิตฺตกสมุฎฺฐานวเสน ปนา**ติ สจิตฺตกสมุฎฺฐานวเสเนวฯ สจิตฺตกมิสฺสกวิวชฺชนตฺถาย **ปน**-สโทฺท เอวการโตฺถ วุโตฺตฯ

ยา สจิตฺตเกหิ วา อจิตฺตกมิสฺสกสมุฎฺฐานวเสน วา สมุฎฺฐาติ, อยํ อจิตฺตกาฯ

๘๖๕. **สุวิเชฺชนา**ติ โสภมานาหิ ตีหิ วิชฺชาหิ วา อฎฺฐหิ วา วิชฺชาหิ สมนฺนาคตตฺตา สุวิเชฺชนฯ **อนวเชฺชนา**ติ สวาสนกิเลสาวชฺชรหิตตฺตา อนวเชฺชน ภควตา ฯ **โลกปณฺณตฺติวชฺชโต** โลกปณฺณตฺติวชฺชวเสน สพฺพาว อาปตฺติโย วชฺชวเสน ทุวิธา ทุกา วุตฺตาติ โยชนาฯ

๘๖๖. **ยสฺสา สจิตฺตเก ปเกฺข, จิตฺตํ อกุสลํ สิยา**ติ ยสฺสา สจิตฺตกาจิตฺตกสมุฎฺฐานาย อจิตฺตกาย สุราปานาทิอาปตฺติยา สจิตฺตกสมุฎฺฐานปเกฺข จิตฺตํ อกุสลเมว โหติ, อยํ โลกวชฺชา นามาติ อโตฺถฯ ยสฺสา ปน สจิตฺตกสมุฎฺฐานาย ปฐมปาราชิกาทิอาปตฺติยา จิตฺตํ อกุสลเมว โหติ, ตสฺสา โลกวชฺชตาย วตฺตพฺพเมว นตฺถิฯ อจิตฺตกาปิ วา อาปตฺติ สจิตฺตกปเกฺข กุสลจิเตฺต สติ โลกวชฺชตาย สิทฺธาย อจิตฺตกปเกฺขปิ โลกวโชฺช โหติ, กิมงฺคํ ปน อกุสลจิเตฺตเนว อาปชฺชิตพฺพาย อาปตฺติยา โลกวชฺชตาติ สา วิสุํ น วุตฺตาฯ

ยสฺมา ปน ปณฺณตฺติวชฺชาย วตฺถุวีติกฺกมวชฺชา สิยา กุสลํ, สิยา อพฺยากตํ, ตสฺมา ตสฺสา สจิตฺตกปเกฺข จิตฺตํ กุสลเมวาติ อยํ นิยโม นตฺถีติ อาห **‘‘เสสา ปณฺณตฺติวชฺชกา’’**ติฯ **‘‘ปณฺณตฺติวชฺชกา’’**ติ อิมินา จ ลกฺขเณน วตฺถุวิชานนจิเตฺตน สจิตฺตกปเกฺข จิตฺตํ สิยา กุสลํ, สิยา อกุสลํ, สิยา อพฺยากตํ, ตสฺมา ตสฺสา สจิตฺตกปเกฺข จิตฺตํ อกุสลเมวาติ อยํ นิยโม นตฺถีติ อาหฯ

๘๖๗. กายทฺวาเรน อาปชฺชิตพฺพา **กายกมฺมํ**ฯ อุภยตฺถ อาปชฺชิตพฺพา **ตทุภยํ** กายกมฺมํ วจีกมฺมํฯ มโนทฺวาเร อาปตฺติ นาม นตฺถีติ มโนกมฺมํ น วุตฺตํฯ ‘‘มโนทฺวาเร อาปตฺติ นาม นตฺถีติ จ อิทํ เยภุยฺยวเสน วุตฺตํ อุปนิกฺขิตฺตสาทิยนาทีสุ มโนทฺวาเรปิ อาปตฺติสมฺภวโต’’ติ อาจริยาฯ

๘๖๘-๙. **กุสลาทิติกทฺวย**นฺติ กุสลตฺติกเญฺจว เวทนาตฺติกญฺจฯ อาปตฺตึ อาปชฺชโนฺต กุสลากุสลจิโตฺต, ตถา อพฺยากตจิโตฺต วา หุตฺวา อาปชฺชตีติ โยชนาฯ

ทุกฺขาทิสํยุโตติ **อาทิ**-สเทฺทน อุเปกฺขาเวทนาสมงฺคิโน สงฺคโหฯ เอวํ สเนฺตปิ สพฺพสิกฺขาปเทสุ อกุสลจิตฺตวเสน เอกํ จิตฺตํ, กุสลาพฺยากตวเสน เทฺว จิตฺตานิ, สเพฺพสํ วเสน ตีณิ จิตฺตานิฯ ทุกฺขเวทนาวเสน เอกา เวทนา, สุขอุเปกฺขาวเสน เทฺว, สพฺพาสํ วเสน ติโสฺส เวทนาติ อยเมว เภโท ลพฺภติ, น อโญฺญ เภโทฯ

กุสลตฺติกํ สเจปิ คหิตํ, น ปน สเพฺพสเมว จิตฺตานํ วเสน ลพฺภติ, อถ โข อาปตฺติสมุฎฺฐาปกานํ พาตฺตึสจิตฺตานเมว วเสน ลพฺภติฯ พาตฺตึเสว หิ จิตฺตานิ อาปตฺติสมุฎฺฐาปกานิฯ ทฺวาทส อกุสลานิ, อฎฺฐ กามาวจรกุสลานิ, ทส กามาวจรกิริยจิตฺตานิ, กุสลโต, กิริยโต จ เทฺว

อภิญฺญาจิตฺตานิ จาติ เอวํ พาตฺตึสจิเตฺตหิ สมุฏฺฐิตาปิ อาปตฺติ อกุสลา วา โหติ อพฺยากตา วา, นตฺถิ อาปตฺติ กุสลํฯ ยถาห **สมถกฺขนฺธเก** ‘‘อาปตฺตาธิกรณํ สิยา อกุสลํ สิยา อพฺยากตํ, นตฺถิ อาปตฺตาธิกรณํ กุสล’’นฺติ (จูฬว. ๒๒๒; ปริ. ๓๐๓)ฯ อยํ ปน ปาโฐ ปณฺณตฺติวชฺชํเยว สนฺธาย วุตฺโต, น โลกวชฺชํฯ ยสฺมิญฺหิ ปถวิขณนภูตคามปาตพฺยตาทิเก อาปตฺตาธิกรเณ กุสลจิตฺตํ องฺคํ โหติ, ตสฺมิญฺจ สติ น สกฺกา วตฺตุํ ‘‘นตฺถิ อาปตฺตาธิกรณํ กุสล’’นฺติฯ ตสฺมา นยิทํ องฺคปโหนกจิตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ยํ ตาว อาปตฺตาธิกรณํ โลกวชฺชํ, ตํ เอกนฺตโต อกุสลเมวฯ ตตฺถ ‘‘สิยา อกุสล’’นฺติ วิกปฺโป นตฺถิฯ ยํ ปน ปณฺณตฺติวชฺชํ, ตํ ยสฺมา สญฺจิจฺจ ‘‘อิมํ อาปตฺตึ วีติกฺกมามี’’ติ วีติกฺกมนฺตสฺเสว อกุสลํ โหติ, อสญฺจิจฺจ ปน กิญฺจิ อชานนฺตสฺส สหเสยฺยาทิวเสน อาปชฺชนโต อพฺยากตํ โหติ, ตสฺมา ตตฺถ สญฺจิจฺจาสญฺจิจฺจวเสน อิมํ วิกปฺปภาวํ สนฺธาย อิทํ วุตฺตํ ‘‘อาปตฺตาธิกรณํ สิยา อกุสลํ สิยา อพฺยากตํ, นตฺถิ อาปตฺตาธิกรณํ กุสล’’นฺติฯ สเจ ปน ‘‘ยํ กุสลจิโตฺต อาปชฺชติ, อิทํ วุจฺจติ อาปตฺตาธิกรณํ กุสล’’นฺติ วเทยฺย, อจิตฺตกานํ เอฬกโลมปทโสธมฺมาทิสมุฏฺฐานานมฺปิ กุสลจิตฺตํ อาปเชฺชยฺย, น จ ตตฺถ วิชฺชมานมฺปิ กุสลจิตฺตํ อาปตฺติยา องฺคํ, กายวจีวิญฺญตฺติวเสน ปน จลิตปวตฺตานํ กายวาจานํ อญฺญตรเมว องฺคํ, ตญฺจ รูปกฺขนฺธปริยาปนฺนตฺตา อพฺยากตนฺติฯ

๘๗๐. **อิทํ ตุ ลกฺขณ**นฺติ อิทํ นิทานาทิสาธารณวินิจฺฉยลกฺขณํฯ

๘๗๑. **‘‘ตรุ’’**นฺติอาทิคาถา ปุเพฺพ วุตฺตตฺถาวฯ อยํ ปน วิเสโส – ตตฺถ ‘‘ทฺวยงฺกุร’’นฺติ วุตฺตํ, อิธ ‘‘จตุสฺสิข’’นฺติฯ ตตฺถ ‘‘ทฺวยงฺกุร’’นฺติ โลกวชฺชปณฺณตฺติวชฺชานํ คหณํ , อิธ **จตุสฺสิข**นฺติ จตุนฺนํ วิปตฺตีนํฯ จตฺตาโร สีขา องฺกุรา เอตสฺสาติ วิคฺคโหฯ ตตฺถ วิปตฺติ ‘‘สตฺตผล’’นฺติ สตฺตผเลสุ อโนฺตคธา, อิธ วิปตฺติฏฺฐาเน วชฺชํ คเหตฺวา สตฺตผลานิฯ

๘๗๒. **อนุตฺตรตํ คตํ** อตฺตนา อุตฺตรสฺส อุตฺตมสฺส กสฺสจิ อวิชฺชมานตฺตา **อิมํ อุตฺตรํ** อุตฺตรํ นาม ปกรณํ **โย** เถรนวมชฺฌิเมสุ อญฺญตโร **ปริยาปุณาติ** ปาฐสฺส ปคุณวาจุคฺคตกรเณน อธียติ, **ปริปุจฺฉติ** อตฺถญฺจ อตฺถวณฺณนํ สุตฺวา สกฺกจฺจํ อุคฺคเหตฺวา มนสา เปกฺขิตฺวา ปญฺญาย สุปฺปฏิวิชฺฌิตฺวา ธาเรติ, โส จ ภิกฺขุ **จ**-สเทฺทน เอวเมว วินยวินิจฺฉเย โย ภิกฺขุ ยุโตฺต, โส จ **กายวาจวินเย** กายวาจาวีติกฺกมานํ วินยเน สํวรเณ **วินเย** วินยปิฏเก **อนุตฺตรตํ อุปยาติ** อตฺตโน อุตฺตริตรสฺส อวิชฺชมานตํ อุปคจฺฉติฯ เอตฺถ การณมาห **‘‘อุตฺตรโต’’**ติ, ปคุณวาจุคฺคตกรเณน อธีเตน อตฺถวณฺณนํ สุตฺวา ธารเณน สุฏฺฐุ ธาริเตน อิมินา อุตฺตรปกรเณน เหตุภูเตนาติ อโตฺถฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

ลกฺขณกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สพฺพสงฺกลนนยกถาวณฺณนา

๘๗๓. ปริวาเร มุขาคตา กตฺถปญฺญตฺติวาราทโย อฏฺฐ วารา, เตเยว ปจฺจย-สเทฺทน โยเชตฺวา วุตฺตา อฏฺฐปจฺจยวาราติ วิภงฺคทฺวเย วิสุํ วิสุํ ทสฺสิตา โสฬส ปริวารา อสฺสาติ โสฬสปริวาโร, ตสฺส **โสฬสปริวารสฺส**ฯ **สพฺพํ สงฺกลนํ นย**นฺติ สเพฺพสํ วุตฺตานํ สงฺกลนนยานํ สงฺคเหตพฺพโต สพฺพํ สงฺกลเภทนํ นยํฯ

๘๗๕. **กายิกา ฉพฺพิธา**ติ ปฐมปาราชิกาปตฺติ, กุฏิกรเณ ปโยเค ทุกฺกฏาปตฺติ, เอกํ ปิณฺฑํ อนาคเต ถุลฺลจฺจยาปตฺติ, ตสฺมิํ อาคเต สงฺฆาทิเสสาปตฺติ, วิกาลโภชเน ปาจิตฺติยาปตฺติ, ปฐมปาฏิเทสนียาปตฺตีติ ฉพฺพิธาฯ

ตถา วาจสิกาปิ จาติ จตุตฺถปาราชิกา, กุฏิยา การาปเน ปุพฺพคติโย, ปทโสธมฺมปาจิตฺติยํ, ทวกมฺยตาย หีเนน ขุํสนํ, ตสฺส ทุพฺภาสิตนฺติ ตถา ฉพฺพิธาฯ

ฉาเทนฺตสฺส จ ติโสฺสติ ภิกฺขุนิยา วชฺชปฏิจฺฉาทิกาย ปาราชิกํ, ภิกฺขุโน สงฺฆาทิเสสฉาทเน ปาจิตฺติยํ, อตฺตโน ทุฏฺฐุลฺลจฺฉาทเน ทุกฺกฏนฺติ ติโสฺส จฯ

ปญฺจ สํสคฺคปจฺจยาติ กายสํสเคฺค ภิกฺขุนิยา ปาราชิกํ, ภิกฺขุโน สงฺฆาทิเสโส, กาเยน กายปฏิพเทฺธ ถุลฺลจฺจยํ, นิสฺสคฺคิเยน กายปฏิพเทฺธ ทุกฺกฏํ, องฺคุลิปโตทเก ปาจิตฺติยนฺติ กายสํสคฺคปจฺจยา ปญฺจ อาปตฺติโยฯ

๘๗๗. ภิกฺขุนิยา วชฺชปฏิจฺฉาทิกาย ปาราชิกํ, ภิกฺขุสฺส สงฺฆาทิเสสปฏิจฺฉาทกสฺส ปาจิตฺติยนฺติ ทุฏฺฐุลฺลจฺฉาทเน ทุเวฯ

๘๗๙. “**คามนฺตเร จตโสฺสวา**”ติอาทิ ปฏินิเทฺทสโต จ วิญฺญายติฯ

๘๘๑. **วชนฺติยา**ติ คจฺฉนฺติยาฯ

๘๘๕. ยา ปน ภิกฺขุนี รตฺตนฺธกาเร อปฺปทีเป หตฺถปาเส ปุริเสน สทฺธิํ ยทิ สลฺลเปยฺย, ตสฺสา ปาจิตฺติฯ **ทูเร ฐิตา** หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิตา วเทยฺย เจ, ทุกฺกฏเมวาติ โยชนาฯ

๘๘๖. **ยา ปน** ภิกฺขุนี **ฉนฺนฺน** ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน ทิวา ปุริเสน สทฺธิํ **อสฺส** ปุริสสฺส หตฺถปาเส ฐิตา **วเทยฺย** สลฺลเปยฺย, ตสฺสา ปาจิตฺติฯ หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา วเทยฺย เจ, ทุกฺกฏเมวาติ โยชนาฯ

๘๙๑. **สนิสฺสคฺคา จ ปาจิตฺตี**ติ นิสฺสชฺชนวินยกมฺมสหิตาเยว ปาจิตฺติฯ

๘๙๓. **อิธ** อิมสฺมิํ สาสเนฯ

๘๙๖. **ทุวินฺนน**นฺติ ทฺวินฺนํฯ

๘๙๘. **สมานสํวาสกภูมิ** นาม ปกตตฺตสฺส ภิกฺขุโน สมานลทฺธิกสฺส เอกสีมายํ ฐิตภาโวฯ นานาปทํ ปุพฺพํ เอติสฺสาติ **นานาปทปุพฺพิกา,** นานาสํวาสกภูมีติ อโตฺถ ฯ อุกฺขิตฺตนา

นาลทฺธิกนานาสีมคตา **นานาสํวาสกภูมิ**ฯ อิมา เทฺวเยว สํวาสกภูมิโย หิ มเหสินา การุณิเกน วุตฺตาติ โยชนาฯ

๘๙๙. **ทฺวินฺน**นฺติ ปาริวาสิกมานตฺตจารีนํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํฯ **ทฺวยาตีเตนา**ติ กามสุขลฺลิกานุโยคอตฺตกิลมถานุโยคสงฺขาตํ อนฺตทฺวยํ อติกฺกมฺม มชฺฌิมาย ปฏิปทาย ฐิเตนฯ อถ วา สสฺสตุเจฺฉททฺวยํ อติกฺกเนฺตนฯ

๙๐๐. ‘‘ทฺวงฺคุลปพฺพปรมํ อาทาตพฺพ’’นฺติ จ ตเถว ‘‘ทฺวงฺคุลํ วา ทุมาสํ วา’’ติ จ ทฺวงฺคุลา ทุเว ปญฺญตฺตาติ โยชนาฯ

๙๐๕. อาณตฺติยา มนุสฺสมารณํ, อาณตฺติยา อทินฺนาทานมฺปีติ โยชนาฯ

๙๐๗. **ติโสฺส โอภาสนายิมา**ติ อิมา ติโสฺส เมถุนาธิปฺปายปฺปกาสนาฯ

๙๐๘. สงฺฆาทิเสโส เอว **สงฺฆาทิเสสตา**ฯ

๙๑๐. **วนปฺปติ** นาม ปุปฺผํ วินา ผลนฺตี นิโคฺรธอุทุมฺพรอสฺสตฺถปิลกฺขกาทิรุกฺขชาติ, อิธ ปน วนเชโฎฺฐ รกฺขิตโคปิตเจติยรุโกฺข วนปฺปตีติ อธิปฺปาโยฯ **ถุลฺลตา**ติ ถุลฺลจฺจยํฯ

๙๑๒. **วิสฺสฎฺฐี**ติ วิสฺสชฺชิ สมฺภวธาตุฯ **ฉฑฺฑเน**ติ อุปกฺกมิตฺวา โมจเนฯ ‘‘หริเต อุจฺจารํ ปสฺสาวํ ฉฑฺฑเน’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๙๑๓. กึ ปมาณเมตาสนฺติ **กิตฺตกา**ฯ

๙๑๕. ***ภิกฺขุ ภิกฺขุนิยา สทฺธิ***นฺติ เอตฺถ ภิกฺขูติ สามิวจนปฺปสเงฺค ปจฺจตฺตํ, ภิกฺขุโนติ อโตฺถฯ คาถาพนฺธวเสน วา วณฺณโลโปฯ

๙๑๘. ทุติยาย หตฺถปาสกํฯ

๙๒๒. ‘‘ยาวตติยเก ติโสฺส อาปตฺติโย’’ติ (ปริ. อฎฺฐ. ๔๗๖ อตฺถโต สมานํ) ปทสฺส นิเทฺทเส ‘‘ถุลฺลจฺจยํ สิยา สงฺฆ-เภทกสฺสานุวตฺติโน’’ติ ปฐนฺติฯ ‘‘ติณฺณํ สงฺฆเภทานุวตฺตากานํ โกกาลิกาทีนํ สงฺฆาทิเสโส’’ติ **อฎฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา ตถา ปาโฐ น คเหตโพฺพฯ

๙๒๓. **ยาวตติยเก**ติ ติณฺณํ ปูรณี **ตติยา,** กมฺมวาจา, ยาวตติยาย กมฺมวาจาย ปริโยสาเน อาปชฺชิตพฺพา อาปตฺติ **ยาวตติยกา** นามฯ

๙๒๖. **‘‘อวสฺสุตสฺส...เป.... กิญฺจี’’**ติ อิทํ ครุกาปตฺติยา วตฺถุทสฺสนํฯ **‘‘สพฺพํ มํสํ อกปฺปิย’’**นฺติ อิทํ ถุลฺลจฺจยทุกฺกฎานํ วตฺถุทสฺสนํฯ

๙๒๗. **‘‘วิญฺญาเปตฺวาน...เป.... โภชนมฺปิ จา’’**ติ อิทํ ปาฎิเทสนียวตฺถุทสฺสนํฯ **‘‘ลสุณมฺปิ จา’’**ติ อิทํ ปาจิตฺติยวตฺถุทสฺสนํฯ ‘‘เอกโต อโชฺฌหรนฺติยา’’ติ ปทเจฺฉโทฯ

๙๓๐. รตฺตจิเตฺตน อิตฺถิยา องฺคชาตํ โอโลเกนฺตสฺส ทุกฺกฎํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

๙๓๑. สมฺมาวตฺตนาว **สมฺมาวตฺตนกาฯ เตจตฺตาลีส วตฺตนา** ทฺวาสีติกฺขนฺธกวตฺตานํ ปริปูรณฎฺฐาเน ทสฺสิตาฯ

๙๓๒. อทสฺสนอปฺปฏิกมฺม อาปนฺนาปตฺติยา **ทุเว** ปุคฺคลา, ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏิ นิสฺสเคฺค อาปนฺนาปตฺติยา เอโกติ อิเม ตโย อุกฺขิตฺตปุคฺคลาฯ

๙๓๔. **ทูสโก**ติ ภิกฺขุนิทูสโกฯ **กณฺฎโก**ติ กณฺฎกสามเณโรฯ

๙๓๗. **ทเทยฺยเจฺจวมาทิกา**ติ ญตฺติกาเล ''สโงฺฆ ทเทยฺยา''ติอาทิเภทา ญตฺติกปฺปนา, ญตฺติกิริยาติ อโตฺถฯ **เทติ สโงฺฆ กโรตีติอาที**ติ กมฺมวาจากาเล ''สโงฺฆ เทตี''ติ วา ''กโรตี''ติ วา อาทิเภทา วจนกมฺมสฺส อนิฏฺฐิตตฺตา วิปฺปกตปจฺจุปฺปนฺนํ นาม สิยาฯ

๙๓๘. **ทินฺนํ กตํ ปนิจฺจาที**ติ กมฺมวาจาย นิฏฺฐิตาย ''ทินฺนํ สเงฺฆนา''ติ วา ''กตํ สเงฺฆนา''ติ วาติอาทิวจนํ อตีตกรณํ นาม สิยาฯ

๙๓๙. **สเงฺฆ**ติ สงฺฆมเชฺฌฯ

''การเณหิ ปน ทฺวีหิ, สโงฺฆ ภิชฺชติ นญฺญถา''ติ กสฺมา วุตฺตํ, นนุ ''ปญฺจหุปาลิ, อากาเรหิ สโงฺฆ ภิชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? กเมฺมน, อุเทฺทเสน, โวหรโนฺต, อนุสฺสาวเนน, สลากคฺคาเหนา''ติ (ปริ. ๔๕๘) วุตฺตตฺตา, **อฎฺฐกถายญฺจ** (ปริ. อฎฺฐ. ๔๕๘) ''ปญฺจหิ การเณหี''ติ วจนโต จ อิธ อิเมหิ ทฺวีเหว การเณหิ สงฺฆเภทกถนํ อยุตฺตนฺติ? วุจฺจเต – นายุตฺตํ ปุพฺพปโยคการกวเสน วุตฺตตฺตาฯ ตถา หิ **อฎฺฐกถายํ** –

> ''กเมฺมนาติ อปโลกนาทีสุ จตูสุ กเมฺมสุ อญฺญตเรน กเมฺมนฯ อุเทฺทเสนาติ ปญฺจสุ ปาติโมกฺขุเทฺทเสสุ อญฺญตเรน อุเทฺทเสนฯ โวหรโนฺตติ กถยโนฺต, ตาหิ ตาหิ อุปปตฺตีหิ 'อธมฺมํ ธโมฺม'ติอาทีนิ อฎฺฐารส เภทกรวตฺถูนิ ทีเปโนฺตฯ อนุสฺสาวเนนาติ 'นนุ ตุเมฺห ชานาถ มยฺหํ อุจฺจากุลา ปพฺพชิตภาวํ, พหุสฺสุตภาวญฺจ, มาทิโส นาม อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ สตฺถุสาสนํ กเรยฺยาติ จิเตฺต อุปฺปาเทตุํ ตุมฺหากํ ยุตฺตํ, กึ มยฺหํ อวีจิ นีลุปฺปลวนมิว สีตโล, กิมหํ อปายโต น ภายามี'ติอาทินา นเยน กณฺณมูเล วจีเภทํ กตฺวา อนุสฺสาวเนนฯ สลากคฺคาเหนาติ เอวํ อนุสฺสาเวตฺวา เตสํ จิตฺตํ อุปตฺถเมฺภตฺวา อนิวตฺติธเมฺม กตฺวา 'คณฺหถ อิมํ สลาก'นฺติ สลากคฺคาเหนฯ
>
> ''เอตฺถ จ กมฺมเมว, อุเทฺทโส วา ปมาณํ, โวหารานุสฺสาวนสลากคฺคาหา ปน ปุพฺพภาคาฯ อฎฺฐารสวตฺถุทีปนวเสน หิ โวหรเนฺต ตตฺถ รุจิชนนตฺถํ อนุสฺสาเวตฺวา สลากาย คหิตายปิ อภิโนฺนว โหติ สโงฺฆฯ ยทา ปน เอวํ จตฺตาโร วา อติเรเก วา สลากํ คาเหตฺวา อาเวณิกํ กมฺมํ วา อุเทฺทสํ วา กโรติ, ตทา สโงฺฆ ภิโนฺน นาม โหตี''ติ (ปริ. อฎฺฐ. ๔๕๘) –

วุตฺตตฺตา สลากคฺคาหกมฺมานิ เทฺว ปธานการณานีติ อิธ ตาเนว ทสฺสิตานิฯ

นนุ จ สลากคฺคาโหปิ สงฺฆเภทสฺส ปุพฺพภาโค วุโตฺต, อุเทฺทสกมฺมาเนว ปธานภาเวน วุตฺตานิ, ตสฺมา กถมสฺส สลากคฺคาหสฺส ปธานการณภาโวติ? วุจฺจเต – อุเทฺทสกมฺมานิปิ สลากคฺคาเห สิเทฺธ อวสฺสมฺภวนโต อตฺถสาธนปโยเคน วินา อสิทฺธาเนว โหนฺตีติ โส ปธา

นภาเวน อิธ คหิโต, อุเทฺทโส ปน ปญฺญตฺตกมฺมปุพฺพงฺคมตฺตา กเมฺมเนว สงฺคหิโตติ อิธ วิสุํ น วุโตฺตติ ทฎฺฐพฺพํฯ

๙๔๑. ปยุตฺตายุตฺตวาจายาติ ปจฺจยุปฺปาทนตฺถาย ปยุตฺตา จ สา สกฺยปุตฺติยภาวสฺส อยุตฺตา อนนุรูปา จาติ **ปยุตฺตายุตฺตา,** สาเยว วาจาติ ปยุตฺตายุตฺตวาจา, ตายฯ

๙๔๔. ยา ภิกฺขุนี วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชติ, ตสฺสา จ ปาฏิเทสนียํ สิยาติ โยชนาฯ

๙๔๕. อนามโยติ อคิลาโนฯ

๙๔๖. ''ทสสตานี''ติอาทิคาถาย **รตฺตีน**นฺติ เอตฺถ ''สต''นฺติ เสโสฯ ฉาทนกิริยาย อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ ทสสตานิ อาปตฺติโย รตฺตีนํ สตํ ฉาเทตฺวาติ โยชนาฯ เอวํ กตฺตพฺพโยชนายํ –

> ''ทส สตํ รตฺติสตํ, อาปตฺติโย ฉาทยิตฺวาน;
> ทส รตฺติโย วสิตฺวาน, มุเจฺจยฺย ปาริวาสิโก''ติฯ (ปริ. ๔๗๗) –

อยํ ปริวารคาถาปมาณํฯ เอกทิวสํ สตํสงฺฆาทิเสสาปตฺติโย อาปชฺชิตฺวา ทสทิวเส ฉาทนวเสน สตํทิวเส สหสฺสสงฺฆาทิเสสาปตฺติโย ฉาทยิตฺวาติ อโตฺถฯ อยเมตฺถ สเงฺขปโตฺถ – โย ทสทิวเส สตํ สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชิตฺวา ทสทิวเส ปฏิจฺฉาเทติ, เตน รตฺติสตํ อาปตฺติสหสฺสํ ปฏิจฺฉาทิตํ โหตีติฯ **ทส รตฺติโย วสิตฺวานา**ติ ''สพฺพาว ตา อาปตฺติโย ทสาหปฏิจฺฉนฺนา''ติ ปริวาสํ ยาจิตฺวา ทส รตฺติโย วสิตฺวาติ อโตฺถฯ **มุเจฺจยฺย ปาริวาสิโก**ติ ปริวาสํ วสนฺโต ภิกฺขุ อตฺตนา วสิตพฺพปริวาสโต มุเจฺจยฺย, มุโตฺต ภเวยฺยาติ อโตฺถฯ

๙๔๗. ปาราชิกานิ อเฎฺฐวาติ อคฺคหิตคฺคหเณนฯ **เตวีส ครุกา**ติ ภิกฺขูหิ อสาธารณา ภิกฺขุนีนํ ทส, ภิกฺขุนีหิ อสาธารณา ภิกฺขูนํ ฉ, อุภินฺนํ สาธารณา สตฺตาติ เอวํ เตวีส สงฺฆาทิเสสาฯ

๙๔๘. วุตฺตานีติ ยถาวุตฺตานิ นิสฺสคฺคิยานิฯ **เทฺวจตฺตาลีส โหนฺตี**ติ ภิกฺขุวิภงฺคาคตาตึส, ภิกฺขูหิ อสาธารณา ภิกฺขุนีนํ อาทิโต ทฺวาทส จาติ ทฺวาจตฺตาลีส นิสฺสคฺคิยานิ โหนฺติฯ อฎฺฐาสีติสตํ ปาจิตฺติยา ปุเพฺพ ทสฺสิตาวฯ

๙๔๙. สุสิเกฺขนาติ สุฎฺฐุ สิกฺขิตอธิสีลาทิติวิธสิเกฺขน ภควตาฯ

๙๕๐. สุปเญฺญนาติ โสภณา ทสพลจตุเวสารชฺชฉอสาธารณาทโย ปญฺญา ยสฺส โส สุปโญฺญ, เตนฯ **ยสสฺสินา**ติ อฎฺฐอริยปุคฺคลสมูหสงฺขาตปริวารยสา จ สพฺพโลกพฺยาปกคุณโฆสสงฺขาตกิตฺติยสา จ เตน สมนฺนาคตตฺตา ยสสฺสินาฯ **อฑฺฒฑฺฒมานิ สตานิ ภวนฺตี**ติ ยถาทสฺสิตคณนาย ปิณฺฑวเสน ปญฺญาสาธิกานิ ตีณิ สตานิ ภวนฺตีติ อโตฺถฯ สุปเญฺญน ยสสฺสินา โคตเมน **ปญฺญตฺตานิ สพฺพานิ** สิกฺขาปทานิ อฑฺฒฑฺฒมานิ สตานิ ภวนฺตีติ โยชนาฯ

๙๕๑. เอเตสุ สิกฺขาปเทสุ โย สารภูโต วินิจฺฉโย วตฺตโพฺพ, โส สกโล มยา สมาเสน **สพฺพถา** สพฺพากาเรน วุโตฺตติ โยชนาฯ

๙๕๒. อิทํ อุตฺตรํ นาม ปกรณํฯ

๙๕๓. **ตสฺมา**ติ มยา วิจาเรตฺวา วุตฺตตฺตาวฯ **อเตฺถ**ติ วจนตฺถภาวตฺถาทิเภเท อเตฺถ วาฯ **อกฺขรพเนฺธ วา**ติ อกฺขรสงฺขาตปทพเนฺธ วาฯ **วิญฺญาสสฺส กเมปิ วา**ติ อุเทฺทสวเสน คนฺถนิเกฺขปสฺส กเมปิฯ **กงฺขา น กาตพฺพา**ติ ''ยถาอธิเปฺปตสฺส อิทํ วาจกํ นุ โข, อวาจก''นฺติ วา ''อิทมยุตฺตํ นุ โข, ยุตฺต''นฺติ วา ''อิทมธิกํ นุ โข, อูน''นฺติ วา ''อิทมฆฏฺฏิตกฺกมํ นุ โข, ฆฏฺฏิตกฺกม''นฺติ วา ''อิทํ วิรุทฺธสมยํ นุ โข, อวิรุทฺธสมย''นฺติ วา ''อิทํ ทุรุตฺตํ นุ โข, สุวุตฺต''นฺติ วา ''อิทํ สตฺถกํ นุ โข, นิรตฺถก''นฺติ วา กงฺขา วิมติ เยน เกนจิ น กาตพฺพาฯ **พหุมานตา**ติ ''วินโย สํวรตฺถายา''ติอาทินา (ปริ. ๓๖๖) นิทฺทิฏฺฐปโยชนปรมฺปราย มูลการณตฺตา มหตี สมฺมานา กาตพฺพาติ อโตฺถฯ

๙๕๔. **โย** ภิกฺขุ **สอุตฺตรํ** อุตฺตรปกรเณน สหิตํ **วินยสฺสวินิจฺฉยํ** นาม ปกรณํ **ชานาติ** ธมฺมโต เจว อตฺถโต จ วินิจฺฉยโต จ สพฺพถา อวพุชฺฌติ, **โส** ภิกฺขุ อตฺตนา สิกฺขิตพฺพาย สิกฺขาย สพฺพโส วิญฺญาตตฺตา สิกฺขาปเกน อาจริเยน วินาปิ สิกฺขิตุํ สมโตฺถติฯ **นิสฺสยํ วิมุญฺจิตุ วา**ติ อาจริยุปชฺฌาเย นิสฺสาย วาสํ มุญฺจิตฺวาฯ **ยถากามงฺคโต สิยา**ติ ยาทิสา ยาทิสา อตฺตนา คามิตา, ตตฺถ ตตฺถ คมนารโห ภเวยฺยาติ อโตฺถฯ

๙๕๕. นิสฺสยํ ทาตุกาเมนฯ สห วิภเงฺคน **สวิภงฺคํ**ฯ สห มาติกาย **สมาติกํฯ อิทํ** สอุตฺตรํ วินยวินิจฺฉยปกรณํ **สุฏฺฐุ วาจุคฺคตํ กตฺวา** คนฺถโต สุฏฺฐุ ปคุณํ วาจุคฺคตํ กตฺวา อตฺถโต, วินิจฺฉยโต จ สมฺมา ชานิตฺวา เอวํ ทาตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๙๕๖-๗. **โย** ภิกฺขุ **อิมํ** สอุตฺตรํ วินยวินิจฺฉยปกรณํ วาจาย **ปเฐติ,** มนสา **จิเนฺตติ,** อเญฺญหิ วุจฺจมานํ **สุณาติ,** อตฺถํ **ปริปุจฺฉติ,** ปรํ **วาเจติ,** นิจฺจํ **อตฺถํ อุปปริกฺขติ** ยถาปริปุจฺฉิตมตฺถํ เหตุอุทาหรณปวตฺติวเสน อุปคนฺตฺวา สมนฺตโต อิกฺขติ ปญฺญาย นิยเมติ ววตฺถเปติ, ตสฺส ปน ภิกฺขุสฺส **วินยนิสฺสิตา สเพฺพว อตฺถา** อาปตฺตานาปตฺติกปฺปิยากปฺปิยาทิปเภทา สเพฺพ อตฺถา **หเตฺถ อามลกํ วิย** กรตเล อมลมณิรตนํ วิย **อุปฏฺฐหนฺติ** ปากฏา ภวนฺตีติ โยชนาฯ นตฺถิ เอตสฺส มลนฺติ **อมลํ,** อมลเมว **อามลกนฺ**ติ มณิรตนํ วุจฺจติฯ

๙๕๘. นตฺถิ เอเตสํ พุทฺธีติ **อพุทฺธี,** อพุทฺธี จ เต ชนา จาติ **อพุทฺธิชนา,** อพุทฺธิชนานํ สารํ อวสารํ โอสีทนํ ททาติ อาททาติ กโรตีติ **อพุทฺธิชนสารทํ,** พุทฺธิวิรหิตานํ อคาธํ คมฺภีรํฯ เตหิ อลทฺธปติฏฺฐํ **อมตสาครํ** สทฺทตฺถรสามตสฺส, นิพฺพานามตสฺส วา ปฏิลาภการณตฺตา สาครสทิสํ **ปรมํ** อุตฺตมํ **อิมํ อุตฺตรํ สาครํ** อาสนฺนปจฺจกฺขํ อุตฺตรปกรณสงฺขาตํ สมุทฺทสาครํ สารโท หุตฺวา **อุตฺตรํ** อุตฺตรโนฺต ปริโยสาเปโนฺต **นโร** ภิกฺขุ **หิ** ยสฺมา **วินยปารโค** วินยปิฏกสฺส ปริยนฺตํ คโต หุตฺวา **ปารโค** ปารํ สํสารสฺส ปารสงฺขาตํ นิพฺพานํ คจฺฉโนฺต **สิยา** ภเวยฺยาติ โยชนาฯ

๙๕๙. **อโต**ติ ตสฺมาเทว การณา **อวปูรโตรโต** ปาปปูรโต นิราสงฺกตาย โอรโต นิวโตฺต ปาปภีรุโก นโร **ตมํ วิธูย** ปาปภีรุกตาย เอว จิตฺตปริยุฏฺฐานวเสน อุปฺปชฺชนกํ โมหนฺธการํ ตทงฺคปหานวเสน วิธเมตฺวาฯ **สพฺพงฺคณกมฺมทํ** สเพฺพสํ ราคาทีนํ องฺคณานํ กมฺมํ ตทงฺคาทิปหานํ ททาติ อาวหตีติ ''สพฺพงฺคณกมฺมท''นฺติ ลทฺธนามํ **สุขสฺส ปทํ** โลกิยโลกุตฺตรสฺส สุขสฺส การณํ **คุณสํหิตํ** สีลาทีหิ อตฺถภูเตหิ คุเณหิ สํหิตํ ยุตฺตํ คุณปฺปกาสกํ **หิตํ** อมโตสธํ วิย สพฺพโทสสพฺพพฺยาธิรหิตตาย อชราอมตาทิคุณาวหตฺตา หิตํ **อิมํ อุตฺตรํ** นาม ปกรณํ **สกฺกจฺจํ** อาทโร หุตฺวา **นิจฺจํ** สตตํ **สิเกฺข** ''เอวํ ปริจยนฺตํ กโรมี''ติ จิเนฺตตฺวา เอกเนฺตน ยถาวุตฺตปโยชนสาธนโยคฺคํ กตฺวา อเชฺฌนาทิวเสน สิเกฺขยฺย เอว, น อชฺฌุเปกฺขโก ภเวยฺยาติ โยชนาฯ

๙๖๐. **ปฏิภาวกเร** ปาติโมกฺขสํวรสีลปูรเณ, สาสนปจฺจตฺถิกาภิภวเน จ ปฏิภาวํ เฉกตฺตํ เวสารชฺชํ กโรติ อตฺตานํ ธาเรนฺตานํ ลชฺชิปุคฺคลานนฺติ ปฏิภาวกเร **ปรเม** ตโตเยว อุตฺตเม **ปิฏเก** วินยปิฏเก **ปฏุตํ** ปาฏวํ ปญฺญาโกสลฺลํ อภิปตฺถยเนฺตน ปฏุนา ยตินา นิมฺมลปฺปวตฺติเกน **ปฏุนา วิธินา** เฉเกน สาเรน วิธาเนน **อิทํ** สอุตฺตรํ วินยวินิจฺฉยปกรณํ **สตตํ** นิรนฺตรํ **ปริยาปุณิตพฺพํ** อุคฺคหณธารณปริปุจฺฉาจินฺตนาทิวเสน สิกฺขิตพฺพนฺติ โยชนาฯ

อิติ อุตฺตเร ลีนตฺถปกาสนิยา

สพฺพสงฺกลนนยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิคมนกถาวณฺณนา

๙๖๑-๓. มเหสิโน ติวิธสฺสาปิ **สาสนสฺส สุจิรฏฺฐิติกาเมน** อติจิรกาลปฺปวตฺตึ อิจฺฉเนฺตน **ธีมตา** ปสตฺถตรญาเณน **สุทฺธจิเตฺตน** ลาภสกฺการนิรเปกฺขตาย ปริสุทฺธชฺฌาสเยน **พุทฺธทเตฺตน** พุทฺธทตฺตาภิธาเนน อาจริยวเรน รจิโตฯ

ปชฺชวเสน **คนฺถโต, อตฺถโต เจว** ปรมุตฺตโร **อุตฺตโร** วินิจฺฉโย **อนฺตรายํ อนฺตเรน** อชฺฌตฺติกํ, พาหิรํ วา อนฺตรายํ วินา ยถา **สิทฺธึ อุปาคโต** ปรินิฏฺฐานํ ปโตฺต, ตถา สตฺตานํ **ธมฺมสํยุตา** กุสลูปสํหิตา **สงฺกปฺปา** มโนรถา **สิชฺฌนฺตุ** อนฺตรายํ วินา นิปฺปชฺชนฺตุ, เอเตน อุตฺตรวินิจฺฉยรจนามเยน มหตา ปุญฺญทเยน จตูหิ สงฺคหวตฺถูหิ ชนํ รเญฺชตีติ **“ราชา”**ติ สงฺขํ คโต มหีปาโล **มหึ** ปถวิสนฺนิสฺสิตํ ชนกายํ **สมฺมา** ญาเยน ทส ราชธเมฺม อโกเปโนฺต ปาเลตุฯ **เทโว** ปชฺชุโนฺน **กาเล** ถาวรชงฺคมานํ อุปโยคารหกาเล **สมฺมา ปวสฺสตุ** อวุฏฺฐิอติวุฏฺฐิกํ อกตฺวา สมฺมา ปวจฺฉตุฯ

๙๖๔. **เสลิโนฺท** สิเนรุปพฺพตราชา **ยาว ติฏฺฐติ** ยาว โลเก ปวตฺตติ, **จโนฺท** สกลชนปทนยนสายโน **ยาว วิโรจติ** ยาว อตฺตโน สภาวํ โชเตติ, ตาว ยสสฺสิโน **โคตมสฺส** อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส **สทฺธโมฺม** ปริยตฺติปฏิปตฺติปฏิเวธวเสน ติวิโธ สทฺธโมฺม **ติฏฺฐตุ** ปวตฺตตุฯ

๙๖๕. สีหาทีนํ, ทาหาทีนญฺจ พาหิรชฺฌตฺติกานํ ปริสฺสยานํ ขมนํ สหนํ อภิภวิตฺวา ปวตฺตนํ **ขนฺติฯ โสรจฺจ**นฺติ โสภเน รโตติ **สุรโต,** สุรตสฺส ภาโว โสรจฺจํฯ สุนฺทรํ อขณฺฑตาทิคุณสมนฺนาคตํ สีลํ อสฺสาติ **สุสีโล**ฯ สุสีลสฺส ภาโวฯ

นิคมนกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อุตฺตรวินิจฺฉยฏีกา นิฏฺฐิตาฯ

อิติ วินยตฺถสารสนฺทีปนี นาม วินยวินิจฺฉยวณฺณนา,

ลีนตฺถปกาสนี นาม อุตฺตรวินิจฺฉยวณฺณนา จ

สมตฺตาฯ

ปจฺฉา ฐปิตคาถาโย

เถเรน ถิรจิเตฺตน, สาสนุชฺชตนตฺถินา;

ปุญฺญวา ญาณวา สีลี, สุหโชฺช มุทุโก ตถาฯ

โย สีหฬาริมเทฺทสุ, จนฺทิมา สูริโย วิย;
ปากโฏ **สีวลิ**เตฺถโร, มหาเตโช มหายโสฯ

เตน นีตา สีหฬา ยา, อิธ ปตฺตา สุธีมตา;
เอสา สํวณฺณนา สีห-ฬกฺขเรน สุลิกฺขิตาฯ

เรวโต อิติ นาเมน, เถเรน ถิรเจตสา;
อริมทฺทิเก รกฺขเนฺตน, ปริวเตฺตตฺวาน สาธุกํฯ

ลิขาปิตา หิตตฺถาย, ภิกฺขูนํ อริมทฺทิเก;
เอสา สํวณฺณนา สุฏฺฐุ, สนฺนิฏฺฐานมุปาคตา;
ตเถว สพฺพสตฺตานํ, สพฺพโตฺถ จ สมิชฺฌตูติฯ